

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НАН УКРАЇНИ
ГОЛОВНА РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ НАУКОВО-ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ
СЕРІЇ КНИГ «РЕАБІЛІТОВАНІ ІСТОРІЄЮ»
СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
ВСЕУКРАЇНСЬКА СПІЛКА КРАЄЗНАВЦІВ
УКРАЇНСЬКЕ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКЕ ТОВАРИСТВО
«МЕМОРІАЛ» ІМЕНІ В. СТУСА
ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ЧЕРНІВЕЦЬКЕ ОБЛАСНЕ ВІДДІЛЕННЯ ПОШУКОВО-ВИДАВНИЧОГО
АГЕНТСТВА «КНИГА ПАМ'ЯТІ УКРАЇНИ»

РЕАБІЛІТОВАНІ ІСТОРІЄЮ

НАУКОВО-ДОКУМЕНТАЛЬНА
СЕРІЯ КНИГ

ЧЕРНІВЦІ – 2007

РЕАБІЛІТОВАНІ ІСТОРІЄЮ

У ДВАДЦЯТИ СЕМИ ТОМАХ

ГОЛОВНА РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ТРОНЬКО П.Т.
(голова)
РЕСНТ О.П.
(заступник голови)
БОГУНОВ С.М.
БОГУЦЬКИЙ Ю.П.
БОРЯК Г.В.
ВОЙНАЛОВИЧ В.А.
ГОРБИК В.О.
ЖУЛИНСЬКИЙ М.Г.
ЗЯБЛЮК М.П.
КОКІН С.А.
КРЕМЕНЬ В.Г.
ЛИТВІН В.М.
ЛОЗИЦЬКИЙ В.С.
МАКОВСЬКА Н.В.

МАРЧУК Є.К.
МОТРЕНКО Т.В.
НОВОХАТЬКО Л.М.
ПАПАКІН Г.В.
ПИРИГ Р.Я.
ПРИСТАЙКО В.І.
ПШЕННИКОВ О.М.
РЕПРИНЦЕВ В.Ф.
РУБЛЬОВ О.С.
СКЛЯРЕНКО Є.М.
СМИРНОВ Ю.О.
СМОЛІЙ В.А.
СОХАНЬ П.С.
ТАБАЧНИК Д.В.
ЧИЖ І.С.
ШЕМШУЧЕНКО Ю.С.

ЧЕРНІВЦІ
2007

РЕАБІЛІТОВАНІ ІСТОРІЄЮ

ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ

Книга перша

ОБЛАСНА РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ПАВЛЮК В.І.
(голова редколегії)
ФОСТІЙ І.П.
(заступник голови редколегії)
ТЕРЕН О.П. (секретар редколегії)

Члени редколегії

БОТУШАНСЬКИЙ В. М.
БРИЦЬКИЙ П.П.
ВОЙЦЕХІВСЬКА І.Ф.
ГРІОР П.П.
ДОБРЖАНСЬКИЙ О.В.
ЖМУНДУЛЯК Д.Д.
КЛЕВЧУК О.Д.
КРУГЛАШОВ А.М.
МІНЧЕНКО Т.А.
МИХАЙЛОВ М.Г.
МИХАЙЛОВСЬКИЙ В.І.
ПАНЧУК О.Е.
РУБАНЕЦЬ М.В.
ТЕРОН Г.Г.

ОБЛАСНА НАУКОВА РЕДАКЦІЯ

ФОСТІЙ І.П.
(головний редактор)
ВАСІНА І.В.
(заступник головного редактора)
ВІВСЯННИК Я.І.
(старший науковий редактор)
АЛЬБОТА І.Л.,
СЕМЕНЮК І.І.
(наукові редактори комп'ютерної верстки)
МЕДВЄДСЬКА Н.О.
(молодший редактор-організатор)
ЧЕЛЬТЕР О.В.
(головний бухгалтер)

Чернівецьке обласне відділення
пошуково-видавничого агентства
“Книга Пам'яті України”
2007

Науково-документальна серія книг «Реабілітовані історією» у 27 томах виходить у світ за постановою Президії Верховної Ради України № 2256-ХІІ від 6 квітня 1992 р. та постановою Кабінету Міністрів України № 530 від 11 вересня 1992 р. Том «Реабілітовані історією. Чернівецька область» складається з трьох книг. У першій ретроспективно показано репресії, обмеження політичних прав і свобод буковинців і бессарабців у період Першої (1914–1918) і Другої (1941–1945) світових воєн та часів першої (1918–1940) і другої (1941–1944) румунської окупації північної частини Буковини і Бессарабії, подано документи, на підставі яких проводилися репресії, охарактеризовано політичні переслідування громадян новоутвореної Чернівецької області УРСР радянською владою та її репресивними органами, подано розповіді й нариси про репресованих, їхні спогади, іменні списки.

Рецензенти:

Макар Ю.І. – доктор історичних наук,
професор, завідувач кафедрою міжнародних відносин
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Михайлина П.В. – доктор історичних наук,
професор Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Наукові редактори:

Ботушанський В.М. – доктор історичних наук,
професор Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Брицький П.П. – доктор історичних наук,
професор Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

© Фосгій І.П., Підлубний В.М., 2007

© Наукова редакція тому
«Реабілітовані історією.
Чернівецька область», 2007

ISBN 996-75

КНИГИ ЛЮДСЬКИХ ТРАГЕДИЙ

ПОЛІТИЧНІ репресії – жахлива сторінка в новітній історії буковинців і бессарабців. Починаючи з 1 серпня 1914 року, початку Першої світової війни, Буковина і Бессарабія, а потім і вся територія тодішньої України стали тереном воєнних дій. Зокрема, Чернівці і північні райони Буковини тричі переходили із рук в руки австрійської та російської армій. Нагадаємо, що перший раз російські війська захопили Чернівці 2 вересня 1914 року, і перебували в місті до 20 жовтня цього ж року; другий – із 28 листопада 1914 р. по 17 лютого 1915 р.; третій раз – із 18 червня 1916 р. по серпень 1917 р.

Лінія оборони австро-німецьких військ між Дністром і Прутом проходила від села Онут до Вікна, Ржавинців, Топорівців, Раранчі (нині Рідківці). Російська армія займала позиції на лінії сіл Рухотин–Колінківці–Санківці–Новоселиця. Всі поля, висоти, яруги були вкриті траншеями, ходами сполучень, вогневими позиціями, обплутані дротяними загорожами. Тричі на цих позиціях розпочинались бойові дії, за яких руйнувались і позиції, і довколишні села. Тричі тут прибирали тисячі трупів загиблих воїнів і звозили в загальні могили, в яких поховано 13838 австрійських і 11250 російських солдатів [1]. І кожного разу вступ тих чи інших військ на ці території супроводжувався не тільки вбивствами, руйнуванням і грабежами, а й політичними репресіями, коли прихильників Австро-Угорщини чи Росії воюючі сторони вишукували, заарештовували і карали тюрмами, шибеницями або депортаціями у концентраційні табори, що знаходилися у глибоких тилах воюючих держав.

Зокрема, австрійцями із прифронтової зони в концентраційні табори були евакуйовані жителі міст і сіл Буковини, здебільшого українці. У них без будь-якої компенсації забирали коней, велику рогату худобу та інше майно. Введення на всій території Буковини воєнного стану австро-угорська влада використовувала для жорстокої розправи з неблагонадійними. Так, у жовтні 1914 р. після відступу росіян із с. Глибока австрійські жандарми заарештували 150 жителів як таких, що співчували росіянам. Чотирьох із них – Трохима Лупуляка, його рідного брата Євмена, Дмитра Крючка та Василя Петровича Вознюка повісили на ліхтарних стовпах залізничної станції, а Олексія Гандюка – в лісі села Купка. Решту заарештованих відправили в Австрію [1].

Особливо криваві сліди залишив після себе начальник жандармського управління Буковини підполковник Фішер. Маючи в своєму розпорядженні 2 тисячі жандармів і поліцаїв, він організував самосуди і дикі погроми над місцевим населенням, зокрема українцями, яких звинувачував у співчутті й допомозі російській армії. Багато таких “грішників” було розстріляно і повішено у містах Сторожинець, Вижиця, у селах Біла Криниця, Лужани та інших. За ці “подвиги” цісар Франц-Йозеф присвоїв підполковнику звання генерала, вважаючи його за героя. Вихованець Фішера – ротмістр Лакінгер вихвалявся, що спалив у Карпатах хутір Уторопи і повісив там 41 селянина. “Всі вони зрадники і я їх вішаю!” – з гордістю заявляв ротмістр [1].

Всього за роки війни, за підрахунком австро-угорських властей, в Талергофському концентраційному таборі від голоду, виснажливої праці і хвороб померло близько 2 тисяч буковинців, а каральними органами розстріляно понад 40 тисяч буковинців і галичан [1].

Треба сказати, що росіяни проводили на окупованих територіях не кращу політику. Вони теж вилувлювали “неблагонадійних” і вивозили на Урал, в Астрахань, Семипалатинськ та інші місця, де їх тримали в концтаборах як військовополонених. І тільки після жовтневого перевороту 1917 р. бранців випустили з концтаборів і, провівши з ними певну виховну роботу, відправили в рідні краї із завданням готувати своїх краян до всесвітньої революції.

У жовтні 1917 року до влади в Росії прийшли більшовики, в жовтні наступного розпалась Австро-Угорська імперія. Перед Західною Україною і Буковиною постала можливість прилучитися, як тоді говорили й писали, до Великої України, котра в той час уже проголосила себе незалежною Українською Народною Республікою.

Однак 8 листопада 1918 року на Буковину рушили окупаційні війська королівської Румунії, які встановили на цих землях жорстокий окупаційний режим, що тривав 21 рік і 9 місяців та супроводжувався політичними репресіями проти автохтонів, що й призвело до Хотинського повстання в січні 1919-го, повстання 113-го піхотного полку в Чернівцях у листопаді 1919 року та до Татарбунарського повстання в Бессарабії у 1924 році.

Кінець першої румунської окупації було покладено 28 червня 1940 року, коли Бессарабія і північна частина Буковини за домовленістю з румунським урядом були приєднані до Радянського Союзу. З північної частини Буковини і колишнього Хотинського повіту Бессарабської губернії 7 серпня 1940 р. було утворено Чернівецьку область, яку включили до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки.

Отож, у 2007 році Чернівецька область відзначила шістдесятисемиліття свого утворення, а її громадяни – шістдесятисемиліття возз’єднання з усім українським народом. Цю знаменну дату мала б наповнювати всенародна радість, урочисте святкування, громові салюти. Але й область, і вся наша держава підійшли до неї масовим виданням книг, сповнених глибокого болю, смутку й печалі, з докорами тій владі, яка, проголошуючи себе робітничо-селянською, чинила в новій області і в усій великій країні, що мала назву СРСР, необмежену сваволю над людськими долями, розкуркулюючи, грабуючи, позбавляючи багатих людей майна, патріотично настроєних – волі, а то й життя, депортуючи у віддалені райони СРСР десятки тисяч громадян, які ще навіть не встигли оговтатись, адаптуватись до нової влади, зрозуміти, що вона хоче від них.

А влада хотіла багато чого:
по-перше – безумовної покори і відданості їй;
по-друге – безумовного сприйняття соціалістично-комуністичних постулатів;
по-третє – зречення національних ідей, традицій і всіх попередніх політичних уподобань, якщо вони не відповідали основоположним принципам марксизму-ленінізму;
по-четверте – згуртування в такі колективи, спілки й організації, які вона вважала єдино можливими, щоб тримати населення, кожного громадянина під політичним контролем;
і, нарешті, по-п’яте і найголовніше – відмови від надбаних багатств, якщо вони перевищували встановлені владою норми, і безоплатну передачу їх державі.

Саме на цьому ґрунті і виник конфлікт між новою владою, яку нероздільно уособлювала у той час Всесоюзна комуністична партія (більшовиків), і населенням новоутвореної області, значна частина якого не належала ні до яких політичних партій і жила здебільшого родинними інтересами, що ґрунтувалися на життєвих людських потребах та бажаннях культурного і духовного саморозвитку і самовираження.

ВКП (б), яка за роки існування СРСР пройшла велику школу силового насаджування диктатури однієї партії, школу придушення і фізичного винищення своїх противників, з перших днів встановлення на приєднаних територіях так званої радянської влади взялася за політичну

профілактику автохтонів, прислухаючись до їхніх думок, придивляючись до їхніх дій.

Сьогодні можна безумовно стверджувати, що радянська влада вбачала в кожному громадянинуві, що влився у “велику сім’ю народів СРСР”, свого потенційного ворога, до якого треба ставитись з пересторогою, з недовірою і тримати його завжди на мушці підозри. Над людьми дамокловим мечем висів тотальний партійно-державний контроль, що тримав під своїм пильним оком всю сферу людської діяльності – від кухонних і застільних розмов, сімейного побуту до робочих і службових місць на підприємствах чи установах, до виступів у пресі, на радіо, телебаченні, на зборах, з’їздах та конференціях, до поведінки кожного вдома і в громадських місцях.

Були створені так звані важелі партійного впливу, організації виховання і стеження: серед робітництва і селянства – профспілки; серед молоді – комсомол; серед дітвори – жовтеньські і піонерські організації. Всі вони діяли в одному руслі – виховання громадян “першої в світі країни соціалізму” вірними синами й дочками ВКП(б)–КПРС, несхибними бійцями за перемогу комунізму в усьому світі. Водночас вони мали вести непримиренну боротьбу з так званою буржуазною ідеологією.

Крім цих громадських організацій, за радянськими людьми незримо, таємно, вдень і вночі недремно стежило пильне око платних, відкритих і таємних, співробітників НКВС–НКДБ, МВС–МДБ–КДБ, які, як радіолокатори, ловили думки громадян і подавали на вседержавний монітор для аналізу і оцінок (хто чого вартий) і вжиття радикальних заходів. Цей партійно-державний контроль настільки в’ївся в душу і в свідомість провідної еліти СРСР різних рівнів, що ще й сьогодні, після шістнадцятирічної руйнації цього ідеологічного стереотипу, він остаточно не знищений, його рецидиви дають себе знати в діяльності окремих партій, установ і керівників.

Встановлення радянської влади в північній частині Буковини і в Бессарабії, яке відбулося 28 червня 1940 року, в органах масової інформації, в усній і письмовій комуністичній пропаганді показувалось як велике щастя, що випало на долю громадян цих регіонів, як визволення з капіталістичного ярма, з іноземної неволі. Влившись у велетенську країну, громадяни цих регіонів мали б радіти. По-перше, що з’єдналися з кровними братами, по-друге, що тепер вони мають надійний захист від будь-яких іноземних поневолювачів і, по-третє, що відтепер вони стали господарями і своєї долі, і своєї країни.

На перших порах здавалось, що ці пропагандистські заяви мали під собою достатньо міцний ґрунт, відповідали дійсному стану речей. Та не минуло й тижня після встановлення радянської влади, як почалася чистка області від різного роду “антирадянських елементів”. Під залізну мітлу НКВС–НКДБ потрапляли представники так званих, за радянською термінологією, “буржуазних” партій, поміщики і капіталісти, просто заможні селяни, службовці румунських державних установ, священнослужителі, члени просвітницьких і навіть спортивних та національних студентських товариств.

Чернівецькі тюрми наповнювалися безвинними людьми, на яких терміново оформлялися кримінальні звинувачення і направлялися на розгляд спеціально створених “тріжок”, позасудових органів НКВС–НКДБ та особливих нарад цих наркоматів, які без виклику арештованих щедро штампували їм терміни покарання за так званими контрреволюційними статтями Кримінального кодексу УРСР та РРФСР.

У статті 54–1, наприклад, яка відкривала розділ кримінальних покарань, стверджувалось, що “контрреволюційною вважається всяка дія, спрямована на повалення, підриг або послаблення влади робітничо-селянських рад і обраних ними на підставі Конституції Союзу РСР і конституцій союзних республік робітничо-селянських урядів Союзу РСР, союзних і

автономних республік, або на підриив чи послаблення зовнішньої безпеки Союзу РСР і основних господарських, політичних та національних здобутків пролетарської революції.

В силу міжнародної солідарності інтересів усіх трудящих такі самі дії визнаються контрреволюційними і тоді, коли вони спрямовані проти всякої іншої держави трудящих, хоч би і такої, що не входить до Союзу РСР” [3].

Дев’ятнадцять статей особливої частини КК УРСР давали можливість органам НКВС–НКДБ і їхнім позасудовим органам нещадно карати “зрадників батьківщини”, “ворогів народу” та інший “контрреволюційний” чи “антирадянський елемент” від п’яти-десяти років позбавлення волі з конфіскацією майна до вищого заходу “соціального захисту” – розстрілу з конфіскацією майна (ст. 54–1 “а”, 54–1 “б”, 54–1 “в”). До всіх інших повнолітніх членів родини “зрадника”, що жили спільно з ним або були на його утриманні до моменту вчинення “злочину”, застосовувалось позбавлення виборчих прав та заслання у віддалені райони СРСР на п’ять років.

Статті, що стосувалися “контрреволюційних дій”, визначали міру покарання за перельоти за кордон; за недонесення про вчинену або підготовлену зраду; за збройне повстання; зносини з контрреволюційною метою з іноземною державою; за допомогу будь-яким способом міжнародній буржуазії, яка не визнає рівноправності комуністичної системи і прагне її повалити; за шпигунство, розголошення державних таємниць, підриив державної промисловості, транспорту, торгівлі, грошового обігу або кредитної системи; за вчинення терористичних актів; за пропаганду та агітацію, спрямовану на повалення, підриив або послаблення радянської влади та інші “злочини”.

Репресії проти жителів області в основному ґрунтувалися на статтях 54–1 “а” – зрада батьківщини, 54–10 – антирадянська агітація і пропаганда, 54–13 – активна боротьба проти робітничого класу і революційного руху та ст. 80 – порушення кордону. Репресували, звичайно, і за іншими статтями, але не так масово, як за переліченими.

Жорстока репресивна політика ВКП (б)–КПРС була її гордістю і, звичайно, величезним страховиськом для усього народу. Про те, як вона проводилась на практиці, світ здебільшого знав, але не все. Добре поставлена агітація і пропаганда ВКП (б) не тільки всередині країни, а й за її межами з допомогою комуністичних партій знаходила серед робітників і селян багато послідовників комуністичної ідеї, прихильників СРСР як першої в світі країни соціалізму, де при владі трудящі маси.

Багато комуністичних функціонерів, що з 1918 року належали до Компартії Буковини, а з 1926-го – до Компартії Румунії, уникаючи переслідувань сигуранци, різними шляхами перебиралися в Україну, в Радянський Союз, щоб там будувати соціалізм, а згодом подати руку допомоги братам у рідному краї. Та уже в 1930–1934 роках на буковинських і бессарабських, як і на західноукраїнських емігрантів впала велика підозра у ворожому ставленні до радянської влади. Зокрема, буковинських комуністичних емігрантів звинуватили в приналежності до Української військової організації (УВО) і всіх заарештували. Декого розстріляли, декого замордували в тюрмах і виправно-трудовах таборях.

Коли Червона армія 28 червня 1940 року форсувала Дністер і вступила на буковинську й бессарабську землю, в Україні всі буковинсько-бессарабські емігранти, за винятком хіба що Федора Дубковецького із Зарожан та Тимофія Рашківського із Недобойців, були розстріляні або сиділи в тюрмах та концтаборах, як найлютіші вороги СРСР.

Ті ж буковинці, що жили на своїх споконвічних землях, зрозуміли весь трагізм своєї долі тільки тоді, коли зіткнулися з радянською владою лице в лице. Енкавеесівці надто швидко формували справи на кожного запідозреного, кого вважали за потрібне арештувати. Михайла Яковича Зомера, наприклад, який жив у Заставні і працював ветлікарем, арештували на десятий

день після встановлення радянської влади тільки за те, що він з 1910 року нібито був членом сіоністської організації “Альгеймайне”, збирав гроші для Палестини. А ще на підставі злісних доносів його звинуватили в тому, що він нібито не хотів допомагати біднякам у лікуванні їхньої худоби, тобто до встановлення радянської влади здійснив злочин за статтями 54–11, 54–13 КК УРСР. Зомер як соціально небезпечний елемент 7 червня 1941 року був засуджений до 5 років виправно-трудовах таборів і відправлений в Уссурійський північно-східний табір. Очевидно, безвинно, бо 30 травня 1989 р. був реабілітований прокуратурою Чернівецької області [4].

Таких безвинних людей, які колись належали до якоїсь партії чи організації, були тисячі. Найбільша ж нагінка припала на Організацію українських націоналістів, членів якої почали вилловлювати з перших днів радянської влади і карали нещадно. Ми тут не будемо детально розписувати операції НКВС–НКДБ проти ОУН в 1940–1941 роках. Про це в книзі є спеціальний підрозділ. Скажемо тільки, що до початку війни в області було арештовано до 300 членів ОУН. Частина із них вивезли в тюрми Челяїнської області. А 82 були розстріляні в Чернівецькій тюрмі 28–29–30 червня 1941 року [5].

Окрім індивідуальних арештів, в області проводились масові депортації громадян у віддалені райони СРСР. Перша депортація відбулася 21 травня 1941 року, коли із Садгирського, Глибоцького, Чернівецького, Герцаївського і Сторожинецького районів було виселено 181 сім’ю, загальною кількістю 516 осіб, серед яких було 210 дітей [6].

Друга депортація громадян області була проведена 13–15 червня 1941 року, коли у віддалені райони СРСР було вивезено 2279 сімей, або 7729 осіб, з яких 604 чоловіки, голови сімей, були відправлені в тюрми та виправно-трудовах табори НКВС СРСР, де майже всі загинули [7].

Третя масова депортація громадян області, які перебували в тюрмах і під слідством, відбувалася уже на другому тиждні війни. Із Хотинської тюрми у м. Кам’янець-Подільський було евакуйовано машинами 178 в’язнів, 1 липня із Чернівців ешеленом евакуйовано 405 в’язнів і 3 липня із чернівецьких тюрем № 1 і № 2 було евакуйовано пішим порядком 877 в’язнів. Отже, разом 1460 осіб [8].

Четверта післявоєнна найбільша масова депортація буковинців відбулася у жовтні 1947 року. Із області було вивезено 613 сімей, або 1627 громадян різного віку, що особливо різко позначилося на зменшенні кількості патріотично налаштованих буковинців [9].

Варто сказати, що після 1941 року головною антирадянською силою в області залишалася ОУН. Хоч її активність в роки румунської окупації області – липень 1941 – березень 1944 – дещо послабла у зв’язку з відходом Буковинського куреня на Велику Україну, але вже в квітні-травні 1944 року в край повернулося багато його учасників і влилися в боївки УПА, які згодом перетворилися в сотні і курені, а певний час навіть діяли під назвою Буковинської української самооборонної армії (БУСА) [10].

Українська повстанська армія діяла на Буковині до квітня-травня 1952 року. Її воїни провели 500 диверсійно-терористичних актів [11]. У боях з військами НКВС–НКДБ та винищувальними батальйонами загинуло 1613 вояків УПА, жертвами ж національно-визвольної боротьби стало 786 осіб [12, с. 74]. Нині ці жертви продовжують бути предметом гострих політичних дискусій, особливо з боку теперішньої КПУ та її прихильників, що засіли в ке-рівництві Організації ветеранів України, очолюваної генералом І.О. Герасимовим, “Русского блока”, Партії політики Путіна, “Прогресивній соціалістичній партії України” (ПСПУ), Партії “Союз” та інших промосковських утворень.

Відомо, що до 1991 року боротьба ОУН–УПА за Самостійну Соборну Українську Державу в партійних і державних документах, в науковій літературі трактувалася як бандитизм, а вояки УПА як бандити. З розпадом СРСР і проголошенням України незалежною державою ситуація

докорінно змінилася. На політичну арену в наукових публікаціях почала виходити правда про діяльність ОУН–УПА. Вийшли в світ книги 30-томного Літопису УПА в Канаді і 10 томів Літопису УПА, нової серії, що видані в Торонто–Києві, в яких подано багатий матеріал і про діяльність ОУН–УПА, і про боротьбу з ними ЦК ВКП(б), ЦК КП(б)У та каральних органів СРСР. Здавалося б після опублікування таких матеріалів можна уже розібратися в усіх гріхах сил, що протиборствували. Але не всі цього прагнуть, не всім це вигідно.

Тут варто підкреслити, що несправедливу жорстокість радянської влади щодо громадян СРСР розуміли високі комуністичні функціонери, які довгі роки стояли при владі і разом з Й.В. Сталіним проводили нещадну злочинну політику репресій. Окремі з них відразу після смерті Сталіна, яка сталася 5 березня 1953 року, почали ставити питання про припинення масового терору і навіть реабілітацію його жертв.

Широку дорогу реабілітації політв'язнів дав ХХ з'їзд КПРС, на якому М.С. Хрущов виступив із доповіддю про культ особи Сталіна, в якій показав усі жахи сталінського терору.

В ці роки велась масова реабілітація політично репресованих, але без широкого розголосу. Тільки 17 квітня 1991 р. Верховна Рада України прийняла Закон “Про реабілітацію жертв політичних репресій”. Оскільки він публікується у Першій книзі цього видання, ми не будемо наводити цитат з нього. Скажемо тільки, що закон ліквідував наслідки беззаконня, допущені з політичних мотивів до громадян Української РСР, поновив їхні права, встановив компенсації за незаконні репресії та пільги реабілітованим.

Верховна Рада Української РСР, засуджуючи репресії, відмежувалась від терористичних методів керівництва суспільством, висловила співчуття жертвам необґрунтованих репресій, їх рідним і близьким, проголосила намір неухильно добиватися відновлення справедливості, усунення наслідків свавілля і порушень громадянських прав, гарантувала народу України, що подібне ніколи не повториться, що права людини і законність будуть свято додержуватись [14].

У зв'язку з цим виникла необхідність глибоко проаналізувати причини репресій, опублікувати списки безвинних жертв, довести їх до відома усього народу. Академія наук України, Служба безпеки України, Всеукраїнська спілка краєзнавців, Українське культурно-просвітницьке товариство “Меморіал” імені Василя Стуса звернулися до уряду з пропозицією про видання науково-документальної серії книг “Реабілітовані історією”. 6 квітня 1992 р. Президія Верховної Ради України прийняла постанову № 2256–ХІІ, а 11 вересня 1992 р. Кабінет Міністрів України теж прийняв постанову № 530 “Про підготовку і випуск серії книг “Реабілітовані історією” [15].

На виконання вищезгаданих постанов Президії Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України Представник Президента України в Чернівецькій області І.М. Гнатишин 23 листопада 1992 р. видав розпорядження № 643 з аналогічною назвою, яким затвердив обласну редакційну колегію в складі 15 осіб, головою якої було призначено Іванусу В.В., відповідальним секретарем – Фостію І.П. [16]. З того часу склад і голови редколегії неодноразово мінялись, незмінним залишався лише її відповідальний секретар, згодом заступник голови редколегії, він же головний редактор серії книг “Реабілітовані історією” Фостій І.П., під керівництвом якого велось вивчення архівних документів, збір матеріалів, підготовка рукописів. Три книги обласного тому, одну з яких читач має перед собою, є вагомим результатом багатолітньої копійткої роботи всього колективу наукової редакції, а також позаштатних працівників і членів редколегії, список яких подано на 3-й сторінці кожної з книг.

У першій книзі, ми публікуємо вступну статтю “Політичні репресії, як засіб придушення, експлуатації та винищення народних мас”, в якій розглядається кілька важливих тем, зокрема: репресії румунської окупаційної влади проти буковинців і бессарабців у 1918-1940 роках; жорстоке винищення буковинців і бессарабців комуністичним режимом у 1930-1940 роках в СРСР;

боротьба ОУН з радянською владою та репресії тоталітарного режиму проти неї у 1940-1941 роках; репресії румунської окупаційної влади проти громадян Чернівецької області у 1941-1944 роках; репресії румунської окупаційної влади проти ОУН, комуністів та релігійних організацій у 1941-1944 роках; репресії проти буковинців і бессарабців у Червоній армії у 1941-1945 роках; репресії проти УПА Буковини у 1944-1952 роках; репресії комуністичної влади проти студентської молоді; репресії проти духовності і духовенства Чернівецької області у 1940-1980 роках. За статтею іде великий розділ “Свідчення архівних документів про політичні репресії”, а за ним – документальні нариси про політичних, громадських і культурних діячів Буковини, репресованих радянською владою: С.І.Канюка, С.Ю. Гуцуляка, В.В.Гаврилюка, Є.Ю.Басарабу, С.Г.Галицького, О.Н.Іванчевського, А.А.Олінтера-Хвилю, Д.Ю.Загула, М.І.Марфієвича, Ф.І.Альботу-Савчука, І.І.Буцуру, В.В.Буцуру, В.Б.Мороза, М.Д.Панчика, К.Ю.Шинкаренка, Г.Ф.Піддубного, М.М.Яворську, В.Г.Готинчана, І.О.Вергуна, окремі архівні документи, що доповнюють розповіді про них. В цій книзі ми публікуємо іменні списки репресованих Вижицького, Герцаївського та Глибоцького районів.

У другій книзі читач знайде статті про репресії радянської влади проти заможних верств населення; погром радянською владою політичних партій і культурно-просвітних та спортивних товариств, свідчення архівних документів, а також нариси про Івана Дудича, Хризанта Кудринського, Іларія Карбулицького, Артемізію Галицьку, Святослава Мельничука, Ольгу Гузар, Василя Дячука, спогади та іменні списки репресованих Заставнівського, Кельменецького, Кіцманського і Новоселицького районів.

У третій книзі теж буде розділ “Свідчення архівних документів”, нариси І.П. Фостія “Вони боролися за Самостійну Соборну Українську Державу”; “За що переслідували Никанора Чернюка?”; “Патріотизм Ореста Масієвича”; “За що розстріляний обласний провідник ОУН Микола Козуб?”; “Районна провідниця ОУН Марія Луник”; “Свобода виборювалась у нерівній боротьбі”, а також іменні списки репресованих Путильського, Сокирянського, Сторожинецького та Хотинського районів і міста Чернівці.

Усі три книги ілюстровані фотографіями людей, про яких йдеться у статтях, нарисах, розповідях та спогадах. Редакція робила все можливе, щоб ці книги, а також статті, нариси, розповіді і спогади, опубліковані в них, були правдивими, працювали на примирення. Адже, як не дивно, ми пробачили німцям, італійцям, угорцям, румунам, японцям, які воювали проти нас, але певна група людей в Україні досі не може примиритися з воїнами Української повстанської армії, які були не загарбниками, не колонізаторами, а хоробрими, мужніми, самовідданими борцями за незалежність України, захисниками українського народу. Їх залишила зовсім мало. Держава офіційно давно їх реабілітувала, визнавши свою вину перед ними. Однак проти них не припиняється пропагандистська війна колишніх полковників і генералів Червоної армії, НКВС–МВС та НКДБ–МДБ–КДБ. Особливо вперто цієї нерозумної, ворожої щодо України і її народу позиції, як не дивно, дотримується верхівка Організації ветеранів України, очолювана Героєм України генералом Герасимовим І.О., яка, всупереч ст. 6 Статуту ОВУ, проголосила на виборах 2006 р. до парламенту свою підтримку Компартії України і вела і на час виходу цієї книги у світ веде в своїй газеті “Ветеран України” і ряді інших видань грубу, злісну, непристойну для цивілізованого суспільства антиукраїнську, анти-історичну пропаганду, оббріхуючи і обплывуючи героїчну діяльність УПА.

Непримиренно на старих капереєвських позиціях міжнародної вороженці стоїть і нинішня КПУ і вся антиукраїнськи налаштована московська колонізаторська агентура, що осіла в Україні, в тім числі і в Чернівецькій області. Намагаючись завоювати нові позиції в парламенті і в місцевих радах, КПУ разом з такими уже згадуваними антиукраїнськими угрупованнями, як “Русский блок”, Партія політики Путіна, Партія “Союз”, “Прогресивна

соціалістична партія України”, зробивши ОУН–УПА мішенями своїх політичних обстрілів, нехтуючи історичною правдою і здоровим глуздом, розпалювали і досі розпалюють у своїх виданнях і в усній пропаганді злобу і ненависть до самих себе, ворожнечу у своїх поплічників до України, її народу і не закамують, а справжніх борців за національну незалежність України – вояків ОУН–УПА.

Напередодні дострокових виборів 2007 року до Верховної Ради України згадані вище промосковські організації і блоки розгорнули в своїх газетах особливо брудну, масовану анти-українську і антиупівську політичну тріскотню. Не заглядаючи в корінь проблеми, не знаючи справжньої історії боротьби Української повстанської армії, вони, безоглядно використавши старий комуністичний, образливий щодо повстанців лексичний арсенал, не одержуючи належних роз’яснень з боку наших науковців та урядовців і ґрунтовних відповідей з боку тих партій, які є наступниками ОУН чи її відгалуженнями, втратили не тільки будь-яке почуття міри, а й шану до самих себе, показуючи, що, живучи в Україні, вони є її непримиреними ворогами, зловними українофобами, безсовісними, закостенілими пасквілянтами. На наш погляд, настав час силою закону присікти цю антиупівську, а по суті антиукраїнську пропагандистську вакханалію ворожої Україні промосковської агентури.

Сподіваємось, що три книги “Реабілітовані історією. Чернівецька область” стануть документальними свідченнями злочинів ВКП(б)–КПРС у Чернівецькій області зокрема, а в Україні в цілому, яких не хочуть визнавати ні нинішня Компартия України, ні проросійські союзи та блоки, що окопалися в Україні і, будучи в душі великоімперськими шовіністами, звалюючи уся вина за політичне протистояння в Західній Україні і Чернівецькій області у 1943–1959 роках на ОУН та УПА, намагаються вийти чистенькими з тієї кривавої боротьби, яку РКП(б) розпалювала у жовтні 1917 року і вела її проти українського і всіх народів Радянського Союзу, котрі прагнули самостійного, незалежного державного розвитку, до його скандального розпаду в 1991 році.

Три книги “Реабілітовані історією. Чернівецька область” вмістять у собі статті, архівні документи, у яких розглядаються політичні репресії проти підозрілих для радянської влади громадян, поміщиків, капіталістів, куркулів, членів так званих “буржуазних” політичних партій, національних товариств, служителів культу, воїнів Червоної та Української повстанської армії, а також нариси та розповіді про окремі родини і визначних державних, політичних, громадських, культурних та військових діячів і простих громадян, знищених фізично або морально, зламаних політичним терором, таборами й тюрмами.

Іменні списки репресованих подаються в алфавітному порядку по районах, у районах – в алфавітному порядку по селах.

Книги будуть забезпечені списками джерел та літератури, іменними і географічними покажчиками, списками вживаних скорочень і змістом. Вміщені в них матеріали послужать великій справі прощення минулих помилок і гріхів воюючих сторін, справі очищення нашого суспільства від злоби, ненависті, несправедливості і ворожнечі, справі примирення і злагоди, справі зміцнення і розквіту незалежної держави Україна.

Джерела та література

1. Коновалов Я.Е. Буковина в годы Первой мировой войны (1914-1918 гг.) // Архів Чернівецького обласного відділення пошуково-видавничого агентства “Книга Пам’яті України” (далі – АЧОВПВАКПУ). – Рукопис. – 1992. – С. 62-72.

2. Державний архів Чернівецької області (далі – ДАЧО). – Ф. 283. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 1–10.

3. Кримінальний кодекс УСРР. – Харків, 1928 // Збірник Уз. УСРР. – 1927. – № 36-38.
4. Державний архів Служби безпеки України в Чернівецькій області (далі – ДА СБУ ЧО). – Спр. П-4264.
5. Кулаковський П. Розстріляні на початку війни // 3 архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 1994. – № 1. – С. 191.
6. ДАЧО. – Ф. Р-1. – Оп. 8. – Спр. 11-а. – Арк. 19–20.
7. Там само.
8. Там само. – Оп. 1. – Спр. 138. – Арк. 12–16, 23.
9. Винниченко І. Україна 1920–1980-х, депортації, заслання, вислання. – К.: Рада, 1994. – С. 123–124.
10. ДА СБУ ЧО. – Спр. 322. – Арк. 52.
11. Там само. – Арк. 94–95.
12. Фостій І.П. Людські втрати Чернівецької області в 1941–1952 рр. // Книга Скорботи України. Чернівецька область. – Чернівці: Чернівецьке обласне відділення пошуково-видавничого агентства “Книга Пам’яті України”, 2005. – 992 с.
13. Кульчицький С.В. XX з’їзд КПРС – переломний пункт в історії радянського комунізму // Український історичний журнал (далі – УІЖ). – 2006. – № 2. – С. 106–129.
14. Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки “Про реабілітацію жертв політичних репресій” від 17 квітня 1991 р. // АЧОВПВАКПУ. Керівні документи по книзі “Реабілітовані історією”. – Спр. 2. – Арк. 1–7.
15. Постанова Кабінету Міністрів України № 530 від 11 вересня 1992 р. “Про підготовку і випуск серії книг “Реабілітовані історією” // Там само. – Арк. 8–9.
16. Розпорядження Представника Президента України в Чернівецькій області № 643 від 23 листопада 1992 р. “Про підготовку і випуск книги “Реабілітовані історією” // Там само, арк. 10-11.

Іван ФОСТІЙ,
заступник голови обласної редколегії,
головний редактор серії книг
“Реабілітовані історією”

*м. Чернівці
11 квітня 2007 року*

НЕ ДОЗВОЛЯЙ, НАРОДЕ УКРАЇНИ!

*Вони жили, як люди, у природі,
Ростили хліб, садів плекали цвіт,
Картопельку садили на городі,
Народжували діток в плині літ.*

*Та ось прийшли оті, що світ під себе
Рішили, як верету, підгребти,
В кайдани закувати сонце й небо,
Закрити храми, повалять хрести...*

*Прийшли оті, що затикали рота,
Що різних націй нищили красу.
Які вдавали з себе патріотів,
Що світу волю, щастя й мир несуть.*

*Насправді ж це були грабіжники й вандали,
Убивці без жалю і співчуття,
Які людей, мов хижаків, хапали
І позбавляли волі і життя!*

*О, скільки їх пройшло по Буковині
З кривавим автоматом і ножем,
Міста і села, гори й полонини,
Свинцевим поливаючи дощем.*

*Вони наших синів і дочок убивали,
Вивозили батьків і матерів
В тайгу сибірську, у степи Уралу
На смерть голодну і на харч звірів.*

*Минулися оті криваві жахи.
Україна собі волю здобула.
Кайдани впали. Вбивці стали прахом.
Щезла імперія жорстокості і зла.*

*Та це лютують вбивць дурні нащадки,
Історію назад ще мріють повернуть,
Реставрують гулагівські порядки,
Цензурою роти наші замкнуть.*

*Не дозволяй, народе України,
Негідникам петлю на тебе накидать.
Дай здачі тим, хто творить в нас руїну,
Над нами хоче хто каверзувать!*

*Не забувай синів і дочок славних родів,
Які усе життя служили лиш тобі!
Псалми співаймо, дифірамби й оди
Всім, хто поліг в святій за волю боротьбі!*

м. Чернівці
23 червня 2007 року

Розділ I

ПОЛІТИЧНІ РЕПРЕСІЇ ПРОТИ НАСЕЛЕННЯ ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ І ХОТИНЩИНИ У 1918-1985 РОКАХ

ПОЛІТИЧНІ РЕПРЕСІЇ ПРОТИ НАСЕЛЕННЯ ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ І ХОТИНЩИНИ У 1918-1985 РОКАХ

ПОЛІТИЧНІ репресії як суспільне явище є постійним супутником будь-якої окупаційної влади. Цим репресіям властиве беззаконня і неймовірна жорстокість. Будь-яка окупаційна влада, вступаючи на загарбані території, намагається залякати населення окупованої країни, в першу чергу – нещадним терором, вдаючись до нічим не обмежених арештів, розстрілів, депортацій, грабежів, руйнувань, підпалів, реквізицій, політичних переслідувань, примусової асиміляції автохтонів, їх фізичного і економічного знищення.

Глибокого огляду політичних репресій, які випали на долю буковинців і бессарабців у ХХ столітті, досі ніхто з науковців не робив. Були, звичайно, спроби оглянути без зайвої деталізації окремі періоди буковинської історії, але вони не вичерпували теми. Складність проблеми полягає в тому, що в ХХ столітті на Буковині, наприклад, шість разів мінялась державна влада і кожного разу вона була чужою, не українською: з 1774-го до 28 жовтня 1918 року тут панували австрійці, 3 листопада 1918 р. Буковина була проголошена частиною Західноукраїнської Народної Республіки і одночасно України. 11 листопада 1918 р. почалася румунська окупація Буковини, яка тривала до 28 червня 1940 р. – дня приєднання Північної Буковини і Бессарабії до Радянського Союзу. Рік і 7 днів господарювали на приєднаних територіях московські й українські більшовики і під силою ударів німецької, румунської та угорської армій змушені були відступити. Румунська окупаційна влада знову повернулася на Буковину і в Бессарабію. Генерал Іон Антонеску видав указ про приєднання Північної Буковини і Бессарабії до Румунії “на вічні часи”. Ця окупація тривала з 5 липня 1941 р. в окремих районах до 25 березня, в гірських – до 25 вересня 1944 р. На Буковину знову повернулася радянська влада, яка тут проіснувала до 1 грудня 1991 року, коли весь український народ проголосував за відокремлення від СРСР і утворення самостійної, незалежної Української держави.

Автори статті вважали за необхідне почати розгляд політичних репресій не з часу встановлення радянської влади в Північній Буковині і Бессарабії, а ретроспективно оглянути і двадцятидволітній період першої румунської окупації і майже трьохлітній термін другої румунської окупації краю оскільки в зазначені роки румунська вояччина показала своє неймовірно жорстоке ставлення до корінного населення не тільки за політичними та економічними, а й за етнічними та релігійними ознаками.

Наша аналітична стаття, будучи присвяченою глобальній темі, для легшої орієнтації в подіях і фактах, поділена на невеликі розділи, що висвітлюють репресивну політику властей в певні періоди нашої історії стосовно окремих категорій соціальних груп, політичних партій, організацій і окремих громадян.

1.1. РЕПРЕСІЇ РУМУНСЬКОЇ ОКУПАЦІЙНОЇ ВЛАДИ ПРОТИ БУКОВИНЦІВ І БЕССАРАБЦІВ У 1918–1940 РОКАХ

ТЕМА, поставлена в заголовок, досі в конкретному і комплексному плані в науковій літературі про Буковину й Хотинщину не розглядалась. Окремих її аспектів торкались у своїх книгах А.Юрченко [1], С.Рубан [2], С.Бантке [3], Л.Александрі [4], І.Компанієць [5], К.Г.Ципко [6], Ф.Шевченко [7], В.М.Курило [8], І.П.Фостій [9]. Не обійдена політика терору, жорстоких переслідувань корінного населення Буковини, поєднаних із шовіністичною пропагандою і практикою, у книгах “Буковина, її минуле і сучасне” [10], виданій буковинськими емігрантами за кордоном, та “Північна Буковина, її минуле і сучасне” [11], в “Нарисах з історії Північної Буковини” [12]. Значний документальний матеріал про політичні репресії опубліковано в збірниках документів і матеріалів “Хотин у вогні повстання” [13], “Боротьба трудящих Буковини за соціальне й національне визволення і воз’єднання з Українською РСР 1917–1941 рр.” [14], “Боротьба трудящих Молдавії проти інтервентів і внутрішньої контрреволюції (1917-1920 рр.)” [15] та “Хотинське повстання” [16]. Однак більшість названих праць, написана і видана в радянський період, коли об’єктивному висвітленню цих важливих процесів заважали ідеологічні шори, так званий класовий, марксистсько-ленінський підхід, яким змушені були керуватися, якого мусили дотримуватися науковці всіх напрямів і рангів, хибують певною однобокністю, значною гіперболізацією окремих подій і явищ, авторським суб’єктивізмом.

К.Г.Ципко, наприклад, заперечував науковість історичних досліджень Д.Дорошенка, М.Кордуби та О.Поповича, в працях яких нібито історичний аналіз підмінювався “свавільними суб’єктивними твердженнями і з ворожих позицій висвітлюються революційні події на Буковині” [6, с. 7].

Цей же автор звинувачував Ф.Шевченка, А.Юрченка, І.Компанійця, С.Рубана, С.Бантке та Л.Александрі в тому, що перші двоє неповно висвітлили становлення радянської влади на Хотинщині, а інші зовсім обійшли мовчанкою і навіть не згадали цей історичний рубіж, з якого нібито починалася нова епоха в історії народних мас Буковини [6, с. 7-8].

Як бачимо, К.Г.Ципко тут Буковину й Хотинщину вважає як щось одне ціле. Хоч насправді це два різні економічні, географічні, а на той час і адміністративні регіони.

Північна Буковина і Хотинщина до листопада 1918 року належали до різних держав. Буковина була провінцією Австро-Угорської монархії, Хотинський повіт входив до Бессарабської губернії Росії.

Об’єктивніше, без виділення в окремі розділи чи підрозділи, питання політичного терору румунської окупаційної влади розглядаються в книгах “Буковина: історичний нарис” [17] та “Хотинщина” [18]. Останніми роками ця тема випала з наукових досліджень. Але проаналізувати її слід з нових позицій, з використанням архівних документів. Що ми й спробуємо зробити.

В кінці жовтня 1918 р. у зв’язку з революцією в Німеччині і Австро-Угорщині Австро-Угорська монархія розпалась. Австрійські війська, що перебували в Україні відповідно до Брест-Литовського договору між Українською Народною Республікою та країнами Четвертого союзу, підписаного 9 лютого 1918 р., рушили додому. 24 жовтня вони залишили Хотинський повіт, а 28 жовтня – й Буковину. Земські збори Хотинщини цього ж дня заявили про відхід австрійських військ і “підтвердили прагнення повіту до воз’єднання з єдиною великою Росією” [14, с. 128].

Хвиля української революції, що починалася в березні 1917 р., на цей час докотилася й до Буковини. 28 жовтня 1918 р. відбулися збори академічної молоді Чернівецького університету, які зажадали “негайного з’єднання всіх українських земель у єдиній, суверенній українській державі” [19].

Збори з обуренням затаврували рішення румунської конституанти, що відбулася 27 жовтня 1918 р. у Чернівцях, “яка простягла свої загарбницькі руки на цілу Буковину, вважаючи цілком несправедливо цей край за румунську землю”.

Збори визнали такі дії певного кола румунської інтелігенції “як нічим невиправданий замах на те, щоб безправно віддати більшість українського населення на поталу самовільній владі румунського боярства, і висловлювали свій подив, що румунський народ не виступає проти такої імперіалістичної політики своїх провідників, коли з української сторони не піднімається ніяких претензій на чужі землі” [19].

В цей же день вчителі Заставнівщини прийняли резолюцію, в пункті третьому якої говорилося:

“Стоючи на становищі самовизначення народів, ми протестуємо проти посягань наших сусідів будь то румунів, будь то поляків на яку-небудь, хоча б найменшу частину української етнографічної території і прирікаємо торжественно обороняти нашу рідну землю всякими способами, навіть збройною силою перед грабежем напасників”. Вчителі зібрали 1309 крон у фонд національної оборони [19].

З’їзд українського православного духовенства 1 листопада 1918 року в Православній академії в Чернівцях ухвалив аж чотири резолюції з цього питання:

“1. Українське православне духовенство вітає з’єднання всіх українських земель в одну українську державу.

2. Українське православне духовенство висловлює свій жаль із-за того, що буковинські румуни, брати по вірі, якраз під цю пору в своїх визвольних змаганнях не шукають зближення до українців та справедливого мирного і дружнього розділу Буковини поміж обі нації, а противно деякі румуни ненаситним інстинктом заганяються так далеко, що посягають на чисто українські околиці, навіть поза Серет, ба горрібіле дикту* – навіть аж поза Прут.

3. Українське православне духовенство Буковини урочисто прирікає, що буде всіма своїми силами боронити українські села і околиці Буковини проти румунського імперіалізму і ніяк не згодиться на прилучення української частини Буковини до румунської держави.

4. Українське православне духовенство Буковини зобов’язується брати чинну і живу участь у організації буковинського українського народу та в його визвольних змаганнях” [19].

Подібні резолюції приймалися у ті дні мало не в усіх містах і селах Буковини.

2 листопада 1918 року, наприклад, у Шипинцях відбулося віче, яке проголосувало за прилучення до України. Віче обрало комітет самоврядування, до якого увійшли Захар Ріпка, Дмитро Михальчук, Іван Івасюк, Микола Івасюк, Іван Грушка, Прокіп Мельник, Василь Грушка, Григорій Салига. В цей же день було роззброєно австрійських жандармів і утворено свою міліцію. Народними охоронцями стали Василь Ткачук, Парафтей Грекул, Микола Івасюк, Василь Каланча, Манолій Єремейчук, Юрій МIRONЮК, Григорій Салига та ряд інших громадян. Наступного дня вони брали участь у Всебуковинському вічі в Чернівцях і теж голосували за прилучення Буковини до України.

3 листопада 1918 року в Чернівцях на вічі зібралося близько 10 тисяч громадян з усього краю. Віче одностайно проголосувало за прилучення української частини Буковини до України [19].

6 листопада Буковинська делегація Української національної ради, створеної у Львові 18 жовтня 1918 року, звернулася з “Універсалом до вільних громадян усіх народностей і верств у краю”, в якому, зокрема, говорилось: “Громадяни! Велика історична хвиля визволення і самовизначення народів докотилася і до нас, великий час кличе також людність Буковини стати під прапор свободи” [20].

І люди ставали під прапор свободи, але не так активно й організовано, як цього вимагали обставини. Румунська національна рада тим часом закликала на Буковину румунське військо.

8-11 листопада 1918 р. Північна Буковина і Хотинський повіт були окуповані румунськими військами. Ця окупація відбулася більш-менш спокійно. Тільки в с. Лужани під Кіцманем та Заставною українськими патріотами під керівництвом Омеляна Кантеміра було влаштовано не дуже сильний збройний опір окупантам. Це можна пояснити тим, що Буковинський курінь у цей час перебував під Львовом, де воював з поляками, які виступили проти утворення Західноукраїнської Народної Республіки. Щойно організована українська влада не спромоглася швидко сформувати бойові загони для захисту міст і сіл від окупантів. Отож, буквально на другий день після захоплення Північної Буковини окупанти почали виловлювати учасників опору, арештовувати їх, влаштовувати допити із застосуванням фізичних тортур і жорстоко карати.

Так, наприклад, у Лужанах уже 11–14 листопада були арештовані і важко побиті Петро Котирло, Іван Луцяк, Василь Мегера, Денис Царик. У Шипинцях жандарми вбили Захара Ріпку, в Топорівцях – учителя Тупкала, в хаті якого при обшуку було знайдено шаблю, в Чернівцях – студента гімназії, солдата 113-го полку Василя Фармажіву [21].

11 листопада 1918 р. за новим стилем королівські війська окупували Хотин, який тільки-но розпрощався з австрійськими військами, і всі села повіту. Командир 2-ї кавалерійської бригади полковник Морузів відразу ж вивісив оголошення, в якому говорилось так: “Румунські військові власті окупували м. Хотин з метою збереження громадського порядку і спокою, придушення всяких грабежів і насильств і підтримання порядку взагалі, порушеного протягом чотирьох років, і для попередження окупації ворогом. Підбурювання проти порядку і спокою буде суворо каратися.

Всю зброю: кулемети, ручні бомби, рушниці, патрони та інше повинно бути знесено в міліцію до 12 год. дня 29 жовтня (11 листопада) 1918 р.

Після 12 год. той, у кого знайдеться яка-небудь зброя, буде суворо покараний за законами воєнного часу.

Ходіння по вулицях дозволено до 10 год. вечора, після вказаного часу патрулі будуть затримувати і арештовувати.

Велика Румунія, бажаючи жити в повній єдності з усіма мешканцями, упевнена в дружельноному ставленні до неї місцевого населення, що дасть можливість всім жити добре в країні” [14, с. 130].

Закони воєнного часу давали військам широкі повноваження щодо місцевого населення. Командир 1-ї кавалерійської дивізії генерал Давидоглу 14 листопада в Липканах видав наказ № 2, сповнений погроз і зневаги до громадян окупованих територій.

“Пункт 1. Деякі мешканці зривають накази, які вивішуються на вулицях. Той, хто буде пойманий при зриванні афіш, буде покараний 3 місяцями тюрми і 2 тисячами лей штрафів.

Пункт 2. Вороги наші з Липкан і Хотина підбурюють солдатів наших до “більшовизму”. Але вони даремно стараються, бо солдат-румун усвідомлює свій обов’язок і присягу на вірність королю. Сьогодні, наприклад, солдати привели до мене одного мешканця м-ка Липкан, який підбурював солдатів до більшовизму, і цей чоловік дістав те, чого шукав. Нехай буде відомо всім, що повторний такий випадок потягне за собою смерть.

* Страшно сказати (лат.).

Пункт 3. Не всі люди виконали мій наказ № 1 відносно здачі зброї, військового майна австрійської і російської армій та іншого.

Даю останній строк 5 цього листопада, і якщо після цього числа знайдені будуть у когонебудь зброя або військове майно, той буде затриманий і відданий до суду.

Пункт 4. Всі, хто живе в Бессарабії, повинні виконувати веління й.в. Фердинанда I, короля Румунії, і закони Румунської держави, інакше тим, хто буде противитись, є досить місця за Дністром.

Пункт 5. Нехай знають всі, що Бессарабія до 1812 р. була румунською провінцією, сьогодні ж і назавжди вона залишається румунською землею” [14, с. 130-131].

Подібні накази в Північній Буковині видав командир 8-ї дивізії генерал Я. Задік [14, с. 139-142]. Вони були юридичною підставою для діяльності військової і цивільної адміністрації.

Жорстоке, зневажливе ставлення румунської окупаційної влади до корінного населення викликало його невдоволення. 23 січня 1919 р. в Хотині вибухнуло повстання, учасники якого вигнали окупантів за межі річки Прут і встановили в Хотинському і частині Сороцького повіту владу Директорії, яка 23 січня видала таке оголошення:

“Директорія, почавши велику справу звільнення рідної Бессарабії від хазяйнування румунського уряду і знаючи, що ця справа вимагає напруження всіх живих сил країни, з метою збереження порядку і спокою в звільнених місцевостях, наказує:

Зберігати на звільненій території повний порядок і спокій. Всякого роду грабунки, насильства і безчинства безумовно забороняються. Особи, помічені в грабунках і всякого роду насильствах, віддаються військово-польовому суду і караються смертною карою. Грабіжники і мародери будуть розстрілюватися на місці.

Особи, що агітують проти Директорії і проти звільнення від румунського ярма, будуть вважатися агентами й шпигунами румун і будуть розстрілюватися на місці.

Особи, винні в невиконанні наказів Директорії, цього вищого органу влади на звільненій території, також будуть віддаватися військово-польовому суду.

Директорія попереджає, що в її розпорядженні є досить збройних сил для придушення безпорядків і безчинств.

Це оголошення Бессарабської Директорії датоване в Хотині 23 січня 1919 р.” [22, с. 136].

Тікаючи з Хотина під ударами повстанців, румунські війська чинили в селах, через які відступали, грабежі і вбивства, палили оселі і господарські будівлі.

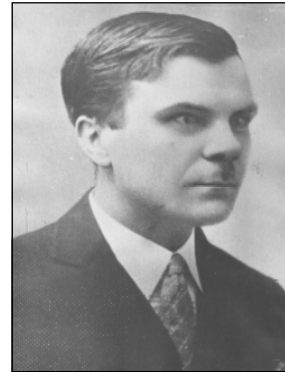
Ось відомості з “Акту, складеного 27 січня 1919 р. комісією по обстеженню насильств, що їх учинили румунські війська при відході з Хотинського повіту під час повстання населення”.

До складу комісії входили член англійської військової місії, старший лейтенант британського флоту М.Мак Лорен, член Хотинської повітової управи Є.С.Боярин та мировий суддя Хотинського судово-мирового округу П.Я.Воскресенський. Вони зазначили в акті, що румунські війська при відступі з м. Хотина через с. Недобойці в другій половині дня 23 січня 1919 р. підпаливали хати. В різних місцях згоріло 8 будинків, бо гасити їх не дозволяли. Солдати заходили до хат, грабували господарства, забирали в господарів гроші, багатьох убили і поранили. Всього вбитих п’ятдесят три особи, з них троє малих дітей і один хлопець 12 років. Серед поранилих 2 жінки. Всі вбивства були вчинені в хатах або біля хат. Для вбивства застосовувалась як вогнепальна, так і холодна зброя... Пожежі та вбивства здійснювались і в інших селах – Ставчанах, Долинянах, Ширівцях [14, с. 144-145].

Ось деякі випадки насильств у Недобойцях, зазначені в згаданому акті:

“1. В родині Вагаманюків з 4 чол. мати вбита, дочка 20 років і син 12 років також убиті, дівчинка 13 років поранена, причому вказаний хлопчик Микола Вагаманюк для розстрілу був витягнутий з хати й тут же у дворі був розстріляний.

2. Ілля Манюк у перший же день відкупився від солдатів за 50 крб. і був залишений

**Іван Степанович Дунгер –
військовий комісар
Бессарабської народної армії**

**Леонід Якович Токан –
священик,
член Директорії**

**Дмитро Чекмак –
командир Малинецького
повстанського загону**

**Леонід Пилипович Руснак –
голова Данковецького
революційного комітету**

**Олена Пилипівна Руснак –
секретар Данковецького
сільського ревкому, учителька**

**К.С. Єрмецький –
командир Рукшинського
полку**

**Павло Миколайович Величко
–
командир Круглицької групи**

**Михайло Васильович
Провсвірін –
командир повстанської батареї**

**Володимир Підлубний –
учасник Хотинського
повстання**

Будинок у м. Хотині,
у якому в січні 1919 року містився
Штаб хотинських повстанців

Меморіальна дошка
на будинку, де в січні 1919 року
містився Штаб хотинських
повстанців

Пам'ятник повстанцям 1919 року в Хотині

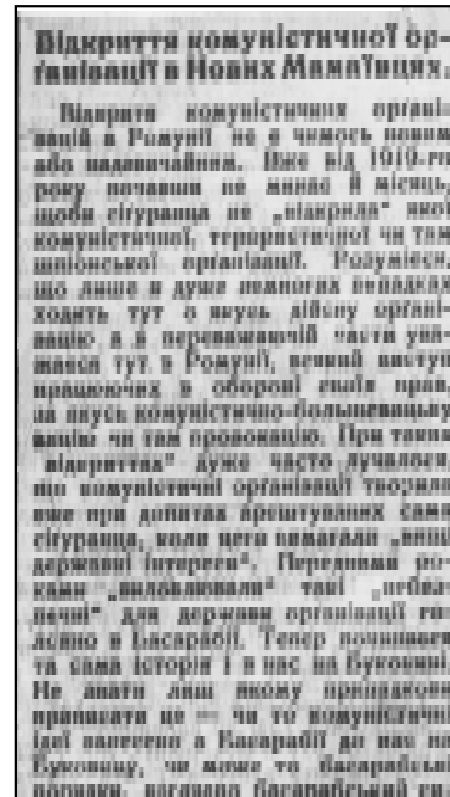
Омелян Кантемір
із Кіцманя, командир загону
самооборони, старшина УГА

Іван Томович Миронюк
із с. Шипинці, закатований
у Дофтані у 1936 р.

Ілля Леонтійович Клевчук
із с. Мамайців, замучений
сигуранцю у 1926 р.

Повідомлення в газеті «Боротьба»
від 25 липня 1926 р. про викриття
комуністичної організації

Пам'ятник
Іллі Леонтійовичу Клевчуку
в Мамайцях

БЮЛЕТЕНЬ

ШТАБА АРМІЇ.

г. Хотинъ.
О Ф Ф И Ц І А Л Ь Н О.

Разсѣяння части противника появляются въ Топороуцахъ и Диноуцахъ. Наши части занимаютъ вполне надежныя позиціи. Обстрѣлянный нашей артиллеріей районъ Диноуць при уходѣ оставилъ пулеметъ и пр. снаряженіе. Активного наступленія противника не наблюдается.

Штабомъ получена отъ командующаго Могилевскимъ отрядомъ телеграмма о занятіи частями отряда ст. Овница и м. Секуряны и объ успешномъ продвиженіи впередъ.

Также получено донесеніе, что отрядъ галиційскихъ Буковинцевъ занялъ м. Садыгуру.

Прибывшіе въ Хотинъ представители Англійской военной миссіи выѣхали сегодня съ представителями уѣзднаго земства и Директоріи въ Недобоуцы, Долиняны, Ставчаны для составленія актовъ о звѣрствахъ творимыхъ Румынами и донесенія объ этомъ своему правительству и мирной конференціи.

Начальникъ Штаба Арміи ФИЛИПЧУКЪ.

Хотинъ, Тип. М. Ландвѣгера.

живим; на другой день солдаты прийшли й порубали його шаблями на шматки, так що довелось ховати в мішку.

3. Терентій Старчук, 54 років, був поранений кулею в пах у той момент, коли відчиняв двері, щоб вийти з хати назустріч солдатам, причому солдати стріляли в хату з подвір'я.

4. Василь Софроняк, 56 років; солдат зажадав від нього грошей, взяв 40 крб. і після цього в хаті пострілом з гвинтівки в груди навиліт поранив його.

5. Микита Заньковський – солдати забрали в нього гроші, виволокли з хати й біля неї під деревом, незважаючи на його благання, на очах його сім'ї закололи багнетами” [14, с. 145].

Хотинське повстання немало налякало румунську адміністрацію провінції Буковина. 26 січня генерал Задік запровадив на території Північної Буковини стан облоги, який давав право жандармам, поліції і військам вживати щодо населення будь-яких репресивних заходів. Ось преамбула цього наказу:

“З огляду на більшовицький рух на кордоні, а також на наступ, звернений проти суміжної області Бессарабії, та на спробу ворога викликати заворушення на Буковині, для того, щоб запобігти порушенню суспільного спокою та державної безпеки, з моменту об'яви цього розпорядження оголошується стан облоги з усією суворістю в повітах Кіцмань, Заставна, Вашківці, Сторожинець, Серет, Чернівці і місто Чернівці” [14, с. 139].

Між тим на Хотинщині розправа з учасниками повстання продовжувалась. У селі Ворничани 29 січня були спалені житла і будівлі у семи жителів: Соловія І.П., Кунісовської М.Є., Дідорук В.Г., Сеникової М.Г., Заплітного М.О., Лашука І.І. та Різника В.І. [16, с. 120].

У селі Долиняни були зібрані арештовані селяни із ближніх сіл і без суду й слідства розстріляні. Всього жертвами цієї розправи стало 53 громадянини. 20 дворів було спалено. В сусідніх Данківцях із 400 дворів уціліло 20. Багато хат було спалено в Ставчанах, Керстенцях, Білівцях, Пашківцях, Козирянах та інших селах повіту [16, с. 108-112, 124-125, 280].

Репресії проти учасників Хотинського повстання тривали протягом усього окупаційного періоду. Так, зокрема, справу 15 повстанців із с. Рашків військово-польовий суд 4-го армійського корпусу румунської армії розглядав аж 6 липня 1928 р. Селян Йосифа Корчинського, Василя Івашука, Трохима Піца, Івана Громика, Герасима Колибняка, Якова і Федора Філіпчуків за те, що вони в ніч з 22 на 23 січня 1919 р. несподівано атакували жандармський пост і заставу Рашків–Хотин та роззброїли солдатів, взяли в полон і відправили через Дністер на Поділля, було засуджено від 1 до 6 років тюремного ув'язнення. Павла Громика за ці ж дії, а ще за вбивство жандармського фельдфебеля начальника поста Рашків–Хотин заочно було засуджено до 15 років тюремного ув'язнення, а Ливанюка Федора, Криуса Тихона, Ренкера Кирила, Лисака Юхима та Івашука Степана – до довічної каторги [16, с. 140].

До судових розправ над хотинськими повстанцями були залучені військово-польові суди групи військ генерала Поповича, 1 і 15-ї кавалерійських, 8 і 9-ї піхотних дивізій, 3 і 4-го армійських корпусів, Кишинівський військовий трибунал. У 1919 р. ці суди розглянули 50 повстанських справ. Серед них Перевізник Д.В. з Каплівки, Раренко Г.С. з Кельменців, Якубовський К.І. та Гергеляк С.М. з Білоусівки були засуджені до 6 років тюремного ув'язнення, Мельник О.Я. зі Ставчан, Борщевський В.І., Бурковский В.І. та Бочимінський В.І. з Клішківців – до 7 років, Михальчук Д.Д. з Волошкового – до 9 років, Костриж М.П. з Гвіздівців, Гуцул О.Т. із Селища, Пірон Я.К. з Клішківців – до 10 років тюремного ув'язнення. 20 повстанців одержали по 5 років тюрми або каторжних робіт, 8 – по 6 місяців тюрми. Бузня С.М. з Каплівки та Круц К.І. з Білоусівки – по 3 роки, а Гидик Г.В. з цього ж села – 2 роки. Чотири повстанці: Щербатий Василь, Щербатий Микола Ксенофонтівич* з Романківців, Руснак Дмитро та Крайник Василь втекли в Україну і уникли розправи. Всі інші мусили повністю відбувати свої строки покарання [16, с. 147-151].

Репресії прокотилися по всіх містах і селах Хотинського повіту. У Романківцях, наприклад,

*Розстріляний 14.11.1942 р. в Севураллазі Свердловської обл. Російської Федерації.

за наказом командира 25-го полку майора Попеску було арештовано 12 жителів села, наказано їм самим викопати яму і перед тим, як подати команду на розстріл, розіграно жереб. Один мав залишитись живим, щоб розповісти про цей розстріл односельцям. Жереб витяг Сопко Матвій Васильович і уник смерті. Інших же громадян села – Дзіняка Г.С., Яшана В.С., Шамбру С.Ф., Руснака Д.С., Майбороду С.Г., Урсатія Г.Г., Василя Цапа, Михайла Гончара, Івана Кушніра, Василя Кузему – румунські солдати розстріляли [23].

В Рукшині румунські карателі заходили до хат, стягували хворих та старих з ліжок і убивали. Таким чином загинули І.І. Братанюк та сімдесятилітній Василь Кравецький. Вісімнадцятьох літніх рукшинців, роздягнених і босих, у 20-градусний мороз румуни гнали по снігу 6 км, а потім розстріляли. За сина Федора, учасника повстання, був до смерті побитий Петро Шестобуз. Труп убитих валялись на вулицях і ніхто їх не підбирав. Окупанти знущались над жінками, дітей виганяли з хат на вулицю. За наказом генерала Давидоглу ніхто без дозволу жандармів не мав права відлучатися із села. Три особи не могли стояти чи йти разом. Весілля, хрестини – все могло відбуватись тільки з дозволу окупаційного начальства [16, с. 267].

У с. Селище нині Сокирянського району 21 січня румунські кавалеристи зігнали чоловіків на схід і від ранку до вечора тримали під дулами кулеметів. Тут загинули від ворожих куль Лесько Й.М., Новоженя О.Д., Ткачишин П.С. 22 січня були схоплені організатори сільських повстанців Олексій Іванович Бородатий та його бойовий помічник М.В.Булката. Військовий трибунал засудив їх до 6–15 років ув'язнення. Тримали спочатку в тюрмі Жилава, а потім перевели в Крайову. В один із зимових днів 1922 р. там помер М.В.Булката. О.І. Бородатий вийшов з тюрми наприкінці 1924 р. Але до 28 червня 1940 р. був позбавлений громадянських прав, перебував під наглядом жандармів [24].

У Хотині, як свідчить учасник повстання Є.І. Коханов, розстріляних довго не дозволяли ховати. Вісім повішених на бульварі біля собору п'ять днів не знімали з шибениць. За допомогу повстанцям і виготовлення для них бронепотяга, окупанти розстріляли 160 залізничників, а одного майстра ст. Окниця (нині – це Молдова) облили гасом і спалили [16, с. 280].

Газета “Die Rote Fahne”, що виходила в Берліні, 3 вересня 1925 р. опублікувала звернення Виконкому Міжнародної організації допомоги робітникам (МОДР) до трудящих усього світу, в якому закликала виступити на захист учасників Татарбунарського повстання, що вибухнуло 11-16 вересня 1924 р. в Бессарабії. В ньому були наведені цифри про кількість убитих румунськими окупантами жителів Північної Бессарабії під час придушення Хотинського повстання. “Навіть румунські повідомлення вимушені підтверджувати, – говорилося в зверненні, – що в 1918 р. було убито 3000 осіб, в 1919 р. (повстання в районі Хотина, Північна Бессарабія) – 11000, а ще багато тисяч – в наступні роки. Понад 2000 осіб мучаться в тюрмах та виправних таборах Румунії і Бессарабії”.

Проте румунська окупаційна влада жорстоко розправлялася не тільки з учасниками Хотинського повстання. 17 листопада 1919 р. в Чернівцях о 20.00, після вечірньої перевірки, повстали солдати 113-го піхотного полку. Вони захопили зброю та амуніцію, обеззброїли пости і вийшли з казарми. До них приєдналася частина молодших командирів. Всі кричали українською і румунською мовою: “Ура! Хай живе Буковинська республіка! Кінчаємо з солдатчиною і йдемо додому!” [11, с. 180-183].

Солдати розділились на 4 колони. Перша колона попрямувала по вул. Трансільванії (тепер вул. Головна) в місто, друга колона рушила на залізничну станцію Гредіна-Публіке (нині Чернівці–Південна); третя колона пішла до казарм 25-го піхотного полку на вул. Кучур-Маре (нині вул. Червоноармійська), четверта колона вулицями Казармей та Оларілор (нині провулок Казармовий та вулиця Наливайка) пішла на Горечу. Дорогою, як доповідав особливий відділ

сигуранци Чернівців міністрові-делегатові Буковини, всі колони співали українську пісню “Гей там на горі січ іде!” і стріляли в повітря [14, с. 181].

Що ж важливого удіяли повстанці? На жаль, крім проголошення революційних гасел та співу, нічого вартого уваги. Давайте, ще раз звернемося до сигуранцівського рапорту:

“Колона, пройшла вулицями міста до залізничного вокзалу. Частина солдатів вийшла на перон і сіла в готовий до відправлення Бухарестський пасажирський поїзд. Друга частина колони з 25 солдатів перейшла міст через Прут, обеззброїла військові пости і рушила до ст. Моші, де увійшла в приміщення вокзалу і зажадала від службовців станції показати їм склад зброї, який уже не існував, бо був ліквідований раніше.

Солдати рушили далі і приєдналися до тих, що пішли трохи раніше в напрямку на Мамаївці–Кіцмань. Більша частина цих загонів була затримана і обеззброєна 13-им піхотним полком, який з цією метою вийшов їм назустріч з Кіцманя.

Група ж залишилась на вокзалі в Чернівцях, була зненацька захоплена частинами 25-го піхотного полку, що прибув на допомогу. Вона тут же покинула зайняті нею вагони, кинула там свою зброю та спорядження й рушила до продуктового складу, де обеззброїла пости, а звідки пішла далі до Пруту.

Група, що пішла по вул. Кучур-Маре до 25-го піхотного полку, була зупинена ротою 3-го прикордонного полку, по якому повстали відкрили вогонь, а пізніше були роззброєні і посаджені під арешт в приміщенні казарми 113-го піхотного полку.

Група солдатів, яка попрямувала до ст. Гредіна-Публіке, прийшовши на вокзал, зайшла в службове приміщення, знищила велику кількість документів, що знаходились на столах, і пішла залізницею в Чагор-Козьмін де застала поїзд з польськими біженцями, які їхали в м. Чернівці. Солдати відчепили від нього паровоз і три вагони, сіли в них і відправились в Іцкани, але на ст. Дерменешти, були затримані частинами 25-го піхотного полку, висланими слідом за ними другим поїздом...” [14, с. 181-182].

З рапорту видно, як поводи́ла себе кожна із чотирьох колон. Група ж солдатів у складі близько 50 осіб, що прибула в Дерменешти, пішки рушила в с. Іцкани. Про це було повідомлено командування 114-го полку, що стояв у Сучаві. Звідти направили загін солдатів для затримки повсталих, що йшли на Іцкани. На залізниці між Іцканами і Дерменештами відбулася сутичка між повсталими і взводом солдатів 114-го полку. Повстанець Тофан із с. Босанча був убитий, а 5 його товаришів були поранені. Інших затримали і привезли в Сучаву. Керівником групи повсталих був капрал 11-ї роти Георгій Крейтор [14, с. 183].

Як бачимо, цей виступ солдатів 113-го полку не був належно підготовлений, а тому й не одержав необхідної підтримки від солдатів інших полків та цивільного населення краю, не мав відповідного революційного резонансу і бажаного результату.

Всіх повстанців, за деяким винятком, було виловлено, заарештовано і віддано до суду. Всього перед судом постало 149 солдатів. Процес над ними почався 20 лютого 1920 р. і тривав 10 днів, до 1 березня. 8 чоловік було засуджено до смертної кари, 5 виправдані, решта засуджені до каторжних робіт строком від 5 до 20 років [14, с. 184-185].

Керівник же групи повсталих Георгій Васильович Крейтор, уродженець с. Дорошівці, який діяв за вказівкою розвідників 14-ї радянської армії буковинців Дарія Хемічука та Михайла Панчика, нелегально емігрував на Поділля, відбув у Тернопіль до голови Галревкому Затонського з відповідними інформаціями [25].

Проте румунська окупаційна влада розправлялася не тільки з учасниками тих чи інших повстань, а й зі страйкарями, демонстрантами, з українськими патріотами, учасниками революційних боїв в Україні, вояками Української галицької армії, які поверталися додому, з членами Комуністичної партії Буковини та Комуністичної партії Румунії, діяльність яких була

заборонена.

Від переслідувань сигуранци, поліції і жандармів емігрували з Буковини секретар ЦК КПБ у 1918–1921 рр., відомий на Буковині освітній діяч, редактор газет “Воля народу” і “Громада” Сергій Іванович Канюк, секретар ЦК КПБ у 1926 р., резидент розвідуправління РСЧА, уродженець с. Хрещатик Володимир Васильович Гаврилук, член академічного товариства “Союз” Василь Васильович Буцура із с. Іванківці, колишній вояк УГА Сидір Іллів Буцура із с. Ставчани нині Кіцманського району, секретар крайового комітету КПП у 1926–1931 рр. Семен Георгійович Галицький із Нової Жучки під Чернівцями, зв’язкова ЦК КПБ Євдокія Юрївна Басараба із Ленківців, згадувані уже Георгій Васильович Крейтор і Михайло Дмитрович Панчик із Дорошівців та ряд інших.

Про долю цих патріотів в Радянській Україні буде сказано в наступному розділі.

Багато ж учасників національно-визвольного руху, який під стягами різних політичних партій потужно вирував протягом всього окупаційного періоду, не змігши втекти в Сполучені Штати Америки, Канаду, Бразилію, Чехословаччину чи СРСР, потрапляли під прес жорстоких політичних репресій румунської окупаційної влади, в найжорстокіші румунські тюрми Міслю та Дофтану.

Найбільшою небезпекою для окупаційної влади були, звичайно, комуністи, які діяли надто зухвало, створювали підпільні організації, виготовляли, розклеювали і розкидали листівки, брали участь у страйках і демонстраціях, виступали на зборах і мітингах, де викривали жорстокий, несправедливий режим румунської шовіністичної буржуазії, закликали трудівників до революційної боротьби.

19 грудня 1924 р. румунський парламент прийняв антикомуністичний закон Мирзеску, за яким тільки за належність або симпатії до комуністичної партії громадян карали однорічним тюремним ув’язненням або штрафом від 10 до 100 тис. леїв з обмеженням громадянських прав.

Масштаби репресій влади залежали від масштабів революційних виступів трудящих. Після Татарбунарського повстання, яке стало всевітньо відомим, бо троє сіл – Татарбунари, Миколаївка і Чишма артилерійським вогнем звичайних і морських гармат були стерті з лиця землі, тисячі повстанців були убиті або замучені, а сотні причетних до повстання арештовані. Такої жорстокої розправи над населенням ще не знала жодна держава. Після цієї кривавої розправи окуповані землі і Румунія взагалі, здавалось, трошки притихли. Але ненадовго. Важкий соціальний і національний гніт змушував людей до акцій протесту, створення підпільних комуністичних і легальних революційних робітничо-селянських організацій.

Великого резонансу на Буковині і по всій Румунії набуло, зокрема, розкриття 18 липня 1926 р. конспіративної квартири ЦК КПБ в домі Іллі Клевчука в Мамаївцях, де сигуранца захопила друкарську машинку, архів, печатку, 100 доларів, списки і навіть фотокартки окремих членів партії. Був заарештований господар квартири Ілля Клевчук, який під час слідства, будучи важко хворим, помер. Представник Закордонного бюро допомоги КПЗУ “Іванович”, під псевдонімом якого діяв уродженець с. Жаб’є в Галичині Осип Іванович Букшований, а також секретар ЦК КПБ “Долинський” – Володимир Васильович Гаврилук і зв’язкова ЦК “Сорока” – Басараба Євдокія Юрївна, вчасно попереджені про розкриття конспіративної квартири, зуміли нелегально емігрувати в Радянський Союз. Інших підозрюваних сигуранца арештувала, допитувала, але резонансного процесу не вийшло. Головних організаторів їй зловити не вдалося. Партія по суті не зазнала втрат і швидко відновила свою діяльність під керівництвом Семена Георгійовича Галицького, уродженця Нової Жучки під Чернівцями [26].

23 січня 1930 р. в Чернівцях відбувся суд над 41 комуністом, яких звинувачували в

БУКОВИНСЬКА ПРЕСА, ЯКА ВІДСТОЮВАЛА ПРАВА УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ, ПОТОПТАНІ РУМУНСЬКОЮ ОКУПАЦІЙНОЮ ВЛАДОЮ

порушенні громадського порядку під час демонстрації 8 січня 1930 р., в спробі увірватися в Палату юстиції, при якій було завдано каліцтва представникам органів охорони порядку. Захищав їх адвокат Лукрецій Патрашкану. В основному це була єврейська молодь. Дора Елленбоген за те, що вдарила поліція Кондурацького у пах і вивела з ладу, була засуджена до 2 років ув'язнення. І.Вахтель та І.Пікер – до одного року, Н.Іванієр – до 10 місяців, А.Фалленбаум та Ріта Бруссон – до 6 місяців, Н.Грюнблатт, Шустер, Скігрис і Великолова – до 4 місяців, І.Вагнер – до одного місяця ув'язнення. Решта арештованих, серед яких були й українці Роман Семчишин та Євген Стефюк, була засуджена до 3-6 тижнів позбавлення волі. Крім того, всі затримані мали сплатити по 1000 лей штрафу на користь держави [14, с. 271-272].

Боротьбу з революційними настроями влада вела не тільки на окупованих територіях, а й по всій Румунії. Причому вдавалась навіть до застосування масових розстрілів. Так, зокрема, 5 серпня 1929 р. проти демонструючих шахтарів Лупені влада кинула війська. Було убито 22 шахтарі, поранено 150 [27, с. 150]. Подібні акції відбулися і в інших містах Румунії.

У 1934–1936 рр. над Румунією нависає загроза фашизму. Головним організатором боротьби проти нього виступає компартія. Масові збори, демонстрації, маніфестації, страйки не припиняються. Хвилі протестів захоплюють і Північну Буковину та Хотинщину. Репресії влади посилюються.

16 березня 1934 р. обласний інспекторат жандармерії в Чернівцях повідомляв генеральну прокуратуру м. Чернівців про виявлення у мешканців села Мигучени Сторожинецького повіту заборонених газет, брошур і зброї. Зокрема, у Ярослава Кобилянського 12 березня жандарми поста Адинкага знайшли газети українською і німецькою мовами: “Свобода”, “Український голос” і “Вохенаусгабе” та “Міттагаусгабе”, гвинтівку системи “Манліхер” з 15 патронами, рушницю “Флоберт” з 6 патронами, 2 револьвери і 9 мисливських патронів до рушниці 16-го калібру [28, арк. 59-60].

У Василя Білоуса виявлено 4 ракети і 10 австрійських патронів, 10 револьверних патронів, які залишилися нібито з війни, і три номери газети “Український голос”, що виходила в Америці.

В Івана Тоненчука було знайдено багато номерів газети “Свобода”, “Комуністичний буквар” та брошуру “Диктатура пролетаріату”. 15 березня сторожинецька поліція передала Кобилянського і Тоненчука трибуналу [28, арк. 63].

5 травня 1934 р. обласний інспектор жандармерії підполковник І.Доспінеску інформував прокуратуру, командування 8-ї дивізії, обласний інспекторат поліції та Східний генеральний підінспекторат про розповсюдження комуністичних листівок і газет в Чудей та Липканах. Зокрема, в Липканській гімназії знайшли 3 комуністичні прокламації під заголовком “Стінна газета Липканської червоної гімназії”. Слідство встановило, що прокламації розповсюджували учні четвертого класу Фівш Анлейзер, Йосип Сетер, Герш Волох та Ідел Койфман. У них було знайдено кілька брошур “До всіх робітників і селян у військовій формі” [28, арк. 90].

26 червня цього ж року жандарми виявили, що в Старій Жучці “відомі пропагандисти-комуністи” Іван Онипко та Георгій Керстя на зборах дали доручення кожному з присутніх залучити до КПП по 5 прибічників шляхом особистої агітації [28, арк. 128-129].

За весну й літо 1935 р. репресивні органи Румунії заарештували чимало противників королівської влади. Перед військовим судом у Яссах в жовтні стало 77 буковинців. Але це були не всі звинувачені, тому слухання справи відклали на 20 січня 1936 р. [14, с. 399].

В грудні ж 1935-го в Хотинському трибуналі слухалась справа п'яти дівчат і хлопців-євреїв із с. Бабин й містечка Липкани, яких звинувачували в розклеюванні комуністичних листівок. Трьох із них ув'язнили на півроку, двох – на 3 місяці [14, с. 399].

В березні-квітні 1937 р. кельменецька секція жандармерії розкрила комуністичну органі-

зацію в Бузовиці, яка тут діяла з 1932 р., очолювана Пантелеймоном Білоусом. Діяльність цієї організації обмежувалась в основному вивішуванням червоних прапорів та комуністичних гасел на проїзних дорогах Бузовиця–Кельменці, Бузовиця–Комарів–Рестеу–Атаки–Яноуці і біля кладовища в с. Комарів. Були арештовані п'ять осіб: Григорій Дячук, Дмитро Марі-уца, Юхим Прядій, Василь Гринюк та Василь Твердохліб. Пантелеймону Білоусу, Андрію Федорцю та Петру Лисому вдалося втекти [14, с. 400-401].

Як не намагалась влада розправитися з комуністичним підпіллям, воно жило і діяло. Правда, розколоте на дві частини, які звинувачували одна одну в троцькізмі, в зраді марксизму та інших гріхах, віддаючи на глум поліції і сигуранці, а з приходом на Буковину радянської влади – НКВС–НКДБ своїх учораших товаришів.

Поруч з КПР під її опікою і керівництвом на Буковині в 1929–1933 роках активно діяла Партія українських працюючих Румунії “Визволення”, очолювана Іваном Дмитровичем Стасюком. Вона вела щоденну боротьбу за права трудящих, за українську школу, за восьмигодинний робочий день, за возз'єднання Північної Буковини з Радянською Україною. Партія видавала газету “Борець”, яка була однією із найбільш бойових легальних газет у краї, що вела справді непримиренну боротьбу з окупаційним режимом. Ця партія, її рядові члени і провідники зазнавали постійного політичного переслідування. Їх арештовували й кидали в тюрми, ставлячи в один ряд з комуністами.

Так, зокрема, 13 грудня 1929 р. в Чернівцях на вулиці Констанци (нині вул. Чкалова) були схоплені за розклеюванням листівок Лазар Штернфельд та Хайм Хойриш. Інші агенти сигуранци схопили цього ж вечора Рувіма Мільштейна та Шейндель Вайсельберг, коли вони виходили з приміщення партії “Визволення”. Арештовані зізналися, що Мільштейн був редактором запальних листівок, а йому допомагали в цьому Василь Готинчан та Бернгард Кац. Сигуранца зняла з парканів 9 листівок, а 20 відібрала у Лазаря Штернфельда і Хайма Хойриша. При домашньому обшуку у Шейндель Вайсельберг було знайдено чимало різних листівок, брошур і журналів. Зокрема, звернення “До членів МОДРу”, брошури “Програма Комуністичного Інтернаціоналу” та “Протокол інтернаціональної конференції”, листівки “Товариші” та “Пам'яті Матеоті”, два журнали “Червона допомога”, московський журнал “Путь МОПРа”. Всі вищенаведені особи були арештовані і направлені в прокуратуру Чернівецького трибуналу для дальшого судочинства [14, с. 264-266].

20 січня 1930 р. Чернівецький повітовий трибунал розглянув справу арештованих і “за написання та розповсюдження комуністичних листівок в ніч з 12 на 13 грудня 1929 р.” засудив Каца Б.Ш. до 6 місяців тюремного ув'язнення, сплати 2000 лей штрафу і позбавлення громадянських прав на 3 роки, Готинчана В.Г., який раніше притягувався до кримінальної відповідальності, Шейндель Вайсельберг та Рувіма Мільштейна – до 5 місяців тюремного ув'язнення, сплати 2000 лей штрафу і 3 років позбавлення громадянських прав [28, арк. 59-60].

Прокуратура Чернівецького повітового трибуналу опротестувала цей вирок, як м'який. Апеляційний суд збільшив термін тюремного ув'язнення Кацу Б.Ш. до 18 місяців тюрми, Готинчану В.Г. і Мільштейну Р. – до 15, Вайсельберг Ш. – до 12 місяців [29].

Влада весь час тримала комуністичні і прокомуністичні організації під суворим наглядом і при першій ліпшій нагоді проводила арешти. 24 грудня 1929 р. о 15.30 в приміщення партії “Визволення” по вул. І. Крянге, 7 (нині вул. Сагайдачного) прибув комісар Чернівецького обласного інспекторату поліції Казимір Сахляну зі своїм помічником М.Фогелем, агентами Є. Костантиняну та А. Гулієм. Там сигуранщики застали чернівчан Олександра Шешуряка та Петра Шлапака і сплавщика лісу із с. Чорногузи Сторожинецького повіту Тодосія Григоряка.

Їх арештували, після чого провели домашні обшуки і виявили у Тодосія Григоряка мисливську зброю, три примірники органу чехословацької КП “Карпатська правда”, що видавалась у Мукачевому, в Шешуряка були знайдені матеріали, що торкалися Всесвітнього селянського з'їзду, який мав відбутися 6 квітня 1930 р. в Берліні, протокол зборів соціалістів, що відбулися в Глибокій, а також статтю, яка була надрукована в румунській газеті “Инаінте” (“Вперед”) і мала появитися в “Борці”, але не появилася у зв'язку з конфіскацією газети. 17 лютого 1931 р. Чернівецький трибунал виправдав Тодосія Григоряка та Олександра Шешуряка [30, арк. 4-9].

В кінці лютого – на початку березня 1930 р. на Буковині проходили вибори в комунальні (сільські) органи управління. В багатьох селах “визволениці” здобули перемогу. В Ошихлібах, наприклад, примарем було обрано Тому Никифорюка, його заступником – Христофора Скавронського, радними – Якова Лупула, Івана Бабюка, Прокопа Друцула та Корнелія Ключинського [31, арк. 114].

Як повідомляв жандармський пост с. Іванківці, напередодні виборів вони зібрали в приміщенні примарії близько 200 своїх прихильників і, не зважаючи на всі протести примаря, провели там збори. Потім вони зажадали від примаря піти в Кіцмань і забрати назад список, складений урядовою партією. Примар, злякавшись погроз, з трьома радними пішки відправився в Кіцманський суд за списками. Але суд відмовився виконувати їхню просьбу.

Переконливу перемогу здобули “визволениці” також у Шипинцях, де примарем обрано Андрія Івановича Мельника, а його помічником – Георгія Мафтейовича Івасюка. За них віддано 270 голосів. Але уже 10 березня всі обрані народні представники були арештовані і кинуті до в'язниці. Корнелія Досяківського, Андрія Мельника, Дениса Ташука, Василя Ташука, Домініка Янковського, Едуарда Янковського і Василя Руснака звинуватили у веденні підривної пропаганди, спрямованої проти державного та громадського порядку [32, арк. 73].

9 червня 1930 р. головний прокурор Чернівецького трибуналу встановив, що для притягнення до відповідальності Андрія Мельника і Василя Руснака підстав немає. Що ж до Корнелія Досяківського, Василя та Дениса Ташуків, Домініка та Едуарда Янковських підстави для притягнення їх до відповідальності за ст. 11 закону Мирзеску прокурор знайшов, але 5 липня Чернівецький трибунал прийшов до висновку, що вони своєю виною заперечують, а показання свідків не дають достатніх підстав для її підтвердження. Суд виправдав обвинувачених і звільнив їх від покриття судових витрат.

На підставі вищевикладеного можна зазначити, що румунська юстиція була не такою жорстокою, як радянська. Інколи звинувачених слідчими сигуранци, поліції та жандармерії у комуністичній та підривній пропаганді громадян трибунали і суди звільняли з-під арешту та охорони і закривали справу. Та все ж миритися з такою організацією, якою була Партія українських працюючих Румунії “Визволення”, окупаційна влада наміру не мала.

2 березня 1930 р. за наказом генерального інспекторату поліції в друкарні Фрімета конфісковано 964 примірники газети “Борець” № 4 від 2 березня 1930 р., а також рукописні матеріали. А при обшуку на квартирі Івана Стасюка 7 березня 1930 р. знайдено листівки румунською мовою, присвячені дню 7 листопада, а також передвиборні листівки українською мовою. Стасюк зізнався, що їх надруковано 3000, з яких 2000 розповсюджено в буковинських селах, а решта конфіскована владою [33, арк. 84].

Цього ж дня секретар ЦК Партії українських працюючих Румунії “Визволення” І.Д.Стасюк був заарештований. Слідство тривало до 3 червня 1930 р. До нього члени Чернівецького трибуналу поставились не так поблажливо, як до “визволениців” із багатьох сіл.

Прочитаємо рішення Чернівецького трибуналу в цій справі:

“Стасюк Іван, син Дмитра і Олени, народився у с. Дорошівцях Чернівецького повіту, 33-х років, мешкає в Чернівцях по вул. В. Костакє, 75, не одружений, журналіст, закінчив філологічний факультет, до судової відповідальності не притягувався.

Обвинувачений Іван Стасюк винний у тому, що:

1. Провадив у Чернівцях діяльність, спрямовану проти встановленої конституцією форми державного правління, проводячи агітацію, внаслідок якої державна безпека могла бути поставлена під загрозу..., що написав, відредагував, віддав у друк і для розповсюдження газету “Борець” № 3 за 5 травня 1929 р., директором, видавцем і відповідальним редактором якої він є. В цій газеті він прославляє Радянський Союз і його діяльність, закликає трудящих до захисту Радянського Союзу, доводячи, між іншим, що всі післявоєнні завоювання робітників були досягнуті ними лише завдяки Радянському Союзу і утримати їх вони зможуть тільки за умови його існування, точно так, як румунське селянство одержало аграрну реформу лише завдяки тій революції, котра народила Радянський Союз, який займає найперше місце на фронті захисту свободи, в той час як румунський уряд пригнічує і тероризує робітничий клас і селянство, підтримує будь-яку діяльність, спрямовану на підготовку війни проти Радянського Союзу.

2. В 1930 р. він (Стасюк) написав, надрукував і розповсюдив у Чернівцях і в північній частині Буковини листівки українською мовою, в яких під виглядом виборчої кампанії переслідувалась мета підбурювання проти державної безпеки, намагаючись таким чином, шляхом розповсюдження цих листівок, проводити агітацію, в результаті якої могла б виникнути загроза для державної безпеки.

Цим самим обвинувачений Іван Стасюк вчинив злочин, передбачений ст. 11, розд. 2 Закону про прискання нових злочинів проти громадського спокою, і злочин, передбачений ст. ст. 8 та 11 цього ж закону, й у відповідності зі ст. 11 цього закону він засуджений до 3-х років тюремного ув'язнення, штрафу 80000 лей і позбавлення громадянських прав строком на 8 років, а також до покриття судових витрат в сумі 300 лей. Йому зараховується строк попереднього ув'язнення з 7 березня по 3 червня 1930 р.” [33, арк.12]. Таку розправу вчинила румунська влада над І.Д.Стасюком.

У Вербівцях у ці ж дні були арештовані Дмитро Тютюнник, Микола Гельмич, Василь Щур, Михайло Баб'як, Михайло Шеленко, Василь Сташук, Василь Нуцуляк [34], у с. Раранча – Василь Кашул, Василь Кравчук, Григорій Кашул, Микола Лупул, Володимир Борденюк, Пантелій Савчук, Костянтин Гавриш, Тодор Кіронда, Микола Сорочан, Григорій Гавриш, Георгій Кравчук – всього 11 осіб. Семеро із них були виправдані. Григорій Кашул був засуджений до 3-х місяців тюремного ув'язнення, 1000 лей штрафу і позбавлення громадянських прав на 3 роки, Василь Кравчук – до 4-х місяців тюремного ув'язнення, 2000 лей штрафу і позбавлення громадянських прав на 3 роки. Їм було зараховано період попереднього ув'язнення з 29 квітня по 5 липня 1930 р. [35, арк. 32-39, 122, 123, 147].

Обласний інспекторат поліції Буковини доповідав генеральній поліції в Бухарест 30 червня 1931 р., що в Чернівецькому повіті на той час було виявлено 9000 прихильників “Визволення”, в Сторожинецькому і Радівецькому – по 1000, в Кимпулунзькому – близько 200, в Сучавському – 50. В березневих виборах 1930 року “Визволення” в Чернівецькому повіті одержало 5183 голоси, в Радівецькому – 473, в Сторожинецькому – 2059. Разом 7715 голосів [35, арк. 95]. Як бачимо, кількість прихильників партії сигуранца значно перебільшила.

Переслідуючи цей рух, органи поліції на цю ж дату віддали до суду 253 особи, які були засуджені до різних строків тюремного ув'язнення від кількох місяців до 5 років. По повітах ця цифра розподілялась так: Чернівецький повіт – 156 осіб, Сторожинецький – 32, Радівецький – 43, Кимпулунзький – 19, Сучавський – 3 особи.

Під час розслідування цієї справи поліція і сигуранца виявили також 1911 прихильників комуністичного руху, які по повітах розподілялися так: м. Чернівці – 589, Чернівецький повіт –

658, Сторожинецький повіт – 407, Радівецький – 125, Кимпулунзький – 19, Сучавський – 3. Інформація супроводжувалась поіменним списком прихильників комуністичного руху [36, арк. 96].

В 1920–1930 рр. буковинці боролися за свої права в основному мирними засобами, без застосування зброї, страйкуючи на заводах, фабриках і залізничному транспорті, проводячи віча і демонстрації, розповсюджуючи революційну національну і комуністичну пресу, ввіз якої в країну і видання в країні було суворо заборонено. Варто зазначити, що окупаційна влада комуністичними виданнями вважала будь-яку газету, журнал чи книжку, видану українською, російською, а часто навіть чеською та німецькою мовами.

Після березневого (1931 р.) погрому партія “Визволення” на деякий час припинила роботу, бо ж її керівник І.Стасюк перебував у тюрмі, а з ним і багато його соратників. Там він організував видання рукописної газети “Борець в кайданах”. Вийшов І.Стасюк з тюрми через півтора року по амністії, яка була оголошена в зв'язку з річницею повернення короля Кароля II на румунський престол [9, с. 178]. Однак фізичний і моральний терор над ним не припинявся аж до 28 червня 1940 р.

В 1927 році на Буковині утворюється Українська національна партія, головою якої обирають відомого науковця і політичного діяча Володимира Залозецького, а в 1930-му зароджуються перші паростки Організації українських націоналістів. Влада поки що не вживала проти них репресивних заходів, придивлялася і прислухалася до того, що їхні представники пишуть у своїх газетах і журналах, зокрема, в “Часі”, в культурно-науковому місячнику “Самостійна думка”, що почав виходити в січні 1931 р. 1 січня 1934 р. вийшов перший номер газети ОУН “Самостійність”, яку влада час від часу конфіскує і закриває. Ці видання, а також газета “Народна сила”, що виходила в 1932–1934 рр., тижневик “Рада” (1934–1938 рр.) будили національну свідомість українців, сприяли розгортанню національно-визвольного руху в краї. В Чернівецькому університеті, в гімназіях і семінаріях виростає значний загін па-тріотів, які готові зі зброєю в руках виборювати свою свободу і незалежність Української держави.

В 1936 р. в Дофтані був жорстоко убитий учасник революційного руху в с. Шипинцях Чернівецького повіту Іван Томович Миронюк, звинувачений у шпигунській діяльності [37].

5 серпня 1936 р. в міському саду (нині парк культури і відпочинку ім. Т.Г. Шевченка) відбулася бійка між молодими антифашистами і гардистами. Поліція скористалась цим і арештувала зовсім юного керівника струнного оркестру Едді Вагнера, якого вночі викинула з другого поверху будинку поліції, видавши це як самогубство. Після Іллі Клевчука та Івана Миронюка це було вже третє вбивство учасників революційного руху в краї [38].

У березні 1937 р. були арештовані і 19–20 квітня засуджені до різних строків тюремного ув'язнення редактори і видавці “Самостійної думки”, “Самостійності” та “Молодого Буковини” Денис Квітковський, Іван Григорович, Орест Зибачинський, Володимир Тодорюк, Іван Бучко та Микола Насадюк за порушення громадського порядку, яке проявилось у висвистуванні румунського державного гімну на святочній академії, присвяченій дню народження Т.Г.Шевченка [10, с. 357].

31 березня 1938 р. король Румунії Кароль II видав декрет про розпуск усіх політичних партій і груп. В країні було встановлено королівську диктатуру. Більшість політичних партій змирились із цим декретом. Комуністи ж продовжували діяти в підпіллі і працювати в масах. ОУН теж не саморозпустилася, а пішла в підпілля і перебувала в ньому до встановлення в краї радянської влади і після нього, аж до 1952 року.

Дбаючи про зміцнення королівської диктатури, Кароль II повів боротьбу із “залізновардійцями” капітана Кодряну. Заколот, який вони готували, в квітні 1938 р. розкрито.

Кодряну і його підручні були арештовані і віддані під суд. В червні 1938 р. прийнято закон про перевірку громадянства і переваги для осіб румунської національності. На всій території заборонено вживання будь-якої мови, окрім румунської. В жовтні 1938 р. заборонено профспілки, замість них утворились цехові корпорації. В грудні 1938 р. створена єдина політична партія – Фронт національного відродження (ФНВ). Тепер лише вона мала право висувати кандидатів на парламентських, адміністративних та профспілкових виборах. Права трудящих зведено до нуля. Становище робітників і селян катастрофічно погіршувалось. Це штовхало їх до протестів і страйків, які відбувалися не тільки на Буковині і в Бессарабії, а й у Клузі, Брадї, Бухаресті. В 1939 р., наприклад, в страйках і протестах взяло участь понад 700 тисяч робітників. В лютому-березні 1938 р. по всій країні пройшла хвиля арештів. Жандармам дали вказівку “бити арештованих як завгодно, але не до смерті” [27, с. 234].

23 березня 1939 р. король підписав угоду про встановлення економічних відносин між Румунією і Німеччиною, що викликало гонку озброєння, загальну мобілізацію чоловіків в армію. На румунсько-радянському кордоні почалося будівництво оборонних споруд. Посилюлись репресії проти буковинців і бессарабців. Відбулися судові процеси над 69 учасниками комуністичного підпілля Хотинщини, 21 учасником революційної боротьби Буковини [12, с. 303].

В 1939–1940 рр. страйкували робітники Сторожинецького повіту, Чернівців, Кіцманя, 130 сільськогосподарських робітників с. Кишло-Замжієво Хотинського повіту, які вимагали 12-годинного робочого дня і збільшення плати з 30 до 40 леїв [12, с. 303-304].

В ці роки посилювався антивоєнний рух. Призовники не хотіли служити в румунській армії і тікали в Радянський Союз. Поліція, жандарми пильно стежили за тими, хто проявляв симпатії до Радянського Союзу, переслідували їх. Тільки в Чернівецькому повіті в грудні 1939 р. було заарештовано 297 осіб. Сотні жюнаків, нехтуючи небезпекою бути убитими прикордонниками, ризикуючи життям, переходили на лівий берег Дністра, де, на жаль, потрапляли не в гарячі обійми братів, а у виправно-трудова табори НКВС на 3-5 років, звідки рідко хто виходив живим і здоровим [12, с. 304].

Терор румунської окупаційної влади тривав до 28 червня 1940 р. – вступу на територію Північної Буковини та Бессарабії Червоної армії і встановлення тут радянської влади.

Радянська влада, приєднавши Північну Буковину і Бессарабію до СРСР, принесла в ці краї свої закони, свою методологію управління державою і боротьби з її противниками. Терор, запроваджений радянською владою на приєднаних територіях, не входив ні в яке порівняння з терором румунської окупаційної влади. Він був значно жорстокішим і нещаднішим, охоплював всі сфери громадського життя. Але про це в наступних розділах.

Підсумовуючи ж цей розділ, зробимо такі висновки:

1. Століття чужоземного гніту, що важким ярмом висіли над багатьма поколіннями буковинських українців, не змогли витравити з їхніх волелюбних душ гарячої любові до своєї землі, свого народу, незгасного прагнення до утворення Незалежної Української Держави.

2. Розпад австро-угорської монархії в кінці жовтня 1918 р. створив умови для возз'єднання буковинських повітів, заселених українцями, з Україною. Про реалізацію цієї споконвічної мрії недвозначно заявили 28 жовтня 1918 р. студенти Чернівецького університету, учителі Заставнівщини, з'їзд українського православного духовенства, віче громадян Шипинців та інших міст і сіл Буковини, а 3 листопада – загальнобуковинське віче у Чернівцях.

3. 6 листопада 1918 р. Буковинська делегація Української національної ради, створеної у Львові, звернулася з “Універсалом до вільних громадян усіх народностей і верств у краю”, в якому закликала громадян у велику історичну хвилю визволення і самовизначення стати під прапор свободи, піднятися на боротьбу за своє визволення і возз'єднання з Україною.

4. Румунська національна рада (утворена в Чернівцях 27 жовтня 1918 р.) всупереч рішенню Буковинського віча українців, керуючись загарбницькими намірами, закликала на Буковину румунське військо, яке буквально на шостий день після віча, рушило в українські повіти Буковини і в Бессарабію, коли загони самооборони чи якісь інші військові частини для оборони краю не були сформовані і протиставити окупантам було нічого. 9-11 листопада 1918 року вся Північна Буковина й Хотинщина були окуповані.

5. Румунська влада встановила в краї жорстокий окупаційний режим, який позбавляв українців громадянських прав, змушував їх відмовлятися від свого національного походження, визнавати себе румунами і складати присягу на вірність королю Румунії Фердинанду I Гогенцоллерну. Вживання української мови в службових і громадських місцях заборонялося. Українські семінарії, гімназії, школи, а також Чернівецький університет були румунізовані. Міста і села перейменовані на румунський лад. Кращі землі передавались румунським осадникам, підприємства – румунським капіталістам.

6. Незважаючи на ці драконівські закони, боротьба проти окупантів не припинялася. В різні роки вона мала свої масштаби, свою напругу. Найбільш визначними протестними подіями цього періоду були Хотинське збройне повстання, що вибухнуло 23 січня 1919 р. і тривало 10 днів, повстання 113-го полку в Чернівцях в листопаді 1919 р. та Татарбунарське повстання на півдні Бессарабії 1924 р., які були жорстоко придушені.

7. Окупаційній владі порівняно легко вдалося розправитися з цими повстаннями, бо вони не були належно підготовленими, виникали на невеликих територіях і в невеликих військових частинах, не мали необхідної підтримки сусідів і товаришів по зброї, особливо ж Української Народної Республіки, до возз'єднання з якою повстанці прагнули, котра, в свою чергу, захоплена боротьбою з більшовиками, не мала можливості подати таку допомогу.

8. Акції протесту у вигляді страйків, демонстрацій, масових зборів, мітингів, конференцій та віч, підпільна робота завдавали владі немало клопотів, але не могли привести до бажаних революційних результатів, бо влада легко розправлялася зі страйкарями та демонстрантами, з членами легальних і нелегальних антиокупантських партій, організацій і груп, арештовуючи їх і кидаючи в тюрми на терміни від кількох місяців до кількох років, а також вдаючись до великих штрафів, катувань і навіть фізичного знищення.

9. В дні повстань окупаційна влада показала, що вона готова до найжорстокіших розправ з населенням, яке не кориться або стає на шлях боротьби. Влада сподівалася, що жорстокістю змусить буковинців і бессарабців підкоритись. Однак подальший хід подій засвідчив, що народне невдоволення не згасало, народ не корився. Він продовжував вести боротьбу за своє визволення. У 1929–1931 роках влада застосовувала збройну силу уже не проти робітників і селян окупованих територій, а й проти шахтарів, металістів, залізничників – корінних румунів у так званому старому королівстві.

10. Найбільш жорстокого переслідування зазнавали комуністи, які були агентурою ВКП(б) та НКВС СРСР, а також їхні прихильники. Компартия перебувала поза законом. Однак тільки деяких арештованих комуністів та комсомольців, членів МОДРу румунська влада убивала, переважно ж більшість засуджувала на невеликі терміни ув'язнення – від кількох місяців до кількох років. Лише явних шпигунів чекали великі терміни ув'язнення, а то й розстріли.

11. Терор румунської окупаційної влади припинився 28 червня 1940 р., коли Північна Буковина і Бессарабія за домовленістю між урядами СРСР і Румунії були передані Радянському Союзу.

1.2. ЖОРСТОКЕ ВИНИЩЕННЯ БУКОВИНЦІВ І БЕССАРАБЦІВ КОМУНІСТИЧНИМ РЕЖИМОМ У 1930–1940 РОКАХ В СРСР

КОЖНА держава оберігає свій устрій, свої кордони. Це закономірно. Але не кожна держава займається жорстоким і нещадним винищенням власного народу за національними, політичними чи економічними ознаками. Радянський Союз був саме такою державою. Проповідуючи ідею світової революції, Політбюро ЦК ВКП(б), очолюване Й.В. Сталінін, роздувало в країні так звану “класову боротьбу” і безжалюньо винищувало “класових ворогів”, “антирадянські”, “контрреволюційні”, “соціально небезпечні” та “куркульські” елементи, “буржуазних інтелігентів” і різного роду спеціалістів, представників політичних партій, які разом з більшовиками скидали з трону царя і здійснювали революцію. Тільки в 1937–1938 роках в Радянському Союзі було репресовано 1,5 мільйона кращих громадян держави, добрих господарів, висококласних спеціалістів, керівників колгоспів і підприємств, командирів Червоної армії, з яких, залежно від категорії, від 50 до 85 відсотків були розстріляні без суду і слідства, а часто за підготовленими списками, в яких значилися тільки прізвища, імена та по батькові приречених вождями світового соціалізму на смерть [39].

Міністр оборони СРСР маршал Радянського Союзу Г.К. Жуков, виступаючи на червневому пленумі ЦК КПРС 1957 р., на якому вперше офіційно йшла мова про злочинні масові вбивства, здійснені за наказом кремлівських узурпаторів, говорив, що з документів, котрі зберігаються в архіві Військової колегії Верховного суду СРСР, в архіві ЦК, видно, що тільки з 27 лютого 1937 р. по 12 листопада 1938 р. НКВС одержав від Сталіна, Молотова і Кагановича санкцію на засудження військовою колегією Верховного суду до вищої міри покарання – розстрілу – 38679 осіб [40].

Всього ж, за далеко неповними даними, в 1937–1939 рр. було розстріляно близько 700 тисяч осіб. За цими нещадними, абсолютно безпідставними розправами, крім уже вище названих осіб, стояли головні їх ініціатори – нарком НКВС М.І. Єжов, прокурор СРСР А.Я. Вишинський, а також члени і кандидати в члени ЦК ВКП(б) К.С. Ворошилов, Г.М. Маленков, А.О. Жданов, А.І. Мікоян, С.В. Косіор, П.П. Постишев. Останні два і Єжов згодом і самі не уникли сталінської сокири.

Коли деякі учасники пленуму зажадали притягнення Молотова, Маленкова і Кагановича до кримінальної відповідальності, “примкнулий” на той час до “антипартійної групи” Д.Т. Шепілов виступив проти того, щоб порушити минулі справи і судити злочинців.

“Ви пропонуєте, – говорив він, – щоб ми зараз перед комуністичними партіями, перед нашим народом сказали: на чолі нашої партії стільки-то років стояли і керували люди, які є вбивцями, яких треба посадити на лаву підсудних. Скажуть: яка ж ви марксистська партія?” [41]. Так головні кремлівські вбивці залишилися непокараними, чим була видана індульгенція вбивцям і кагам меншого рангу на весь сталінський і післясталінський період.

Україна, будучи невід’ємною частиною комуністичної імперії – СРСР, не могла зробити й кроку без погодження з Москвою. Тут планувалися всі кадрові зміни в українському уряді і в ЦК КП(б)У. Москва могла в будь-який час звільнити будь-кого з українських найвищих посадовців. Довгий час український уряд і Центральний комітет КП(б)У очолювали ставленики Москви, неукраїнці, починаючи з Євгенія Бош, Христіана Раковського і закінчуючи Микитою Хрущовим. В Україні велась жорстка антинациональна політика, за допомогою якої влада намагалась витравити з серцець і душ українців національну свідомість, любов до своєї землі, свого народу. Любов до всього рідного, українського – мови, музики, мистецтва, архітектури, літератури, історії, – оголошувалась пережитком буржуазного націоналізму. ВКП(б) і КП(б)У

всіма силами пропагували пролетарський інтернаціоналізм, який насправді був брутальним великоросійським шовінізмом.

Українські національні кадри нещадно винищувались. Особливо велика кривава косовиця національних кадрів відбулася в 30-і роки, коли галасливі судові процеси, організовані Г. Ягодою, М. Єжовим, А. Вишинським під “мудрим” керівництвом “вождя усіх народів” Й. Сталіна, буквально спустошили Україну. Тисячі найкращих, найталановитіших, патріотично настроєних керівників, у тому числі й партійних, літераторів, науковців, видатних воєначальників, істориків, художників, режисерів були заарештовані, піддані неймовірним катуванням, а потім розстріляні. Досить згадати хоча б такі масові процеси, як “Український національний центр” (1932 р.), “Українська військова організація” (1933 р.), “Об’єднання українських націоналістів” (1934 р.), “Контрреволюційна боротьбистська організація” (1935, 1937 рр.), “Українська контрреволюційна націоналістична організація” (1936 р.), за якими проходили не тільки представники української інтелігенції, а й партійні та державні працівники різних рангів.

Ніні багатьом відомі злочинні постанови трійки Ленінградського обласного управління НКВС від 9, 10 і 14 жовтня 1937 р. (протоколи №№ 81, 82, 83, 84, 85), за якими було приречено на розстріл 1116 в’язнів Соловецького табору особливого призначення [42].

16 жовтня 1937 р. начальник обласного управління НКВС Ленінградської області комісар державної безпеки 1-го рангу Леонід Заковський (Генріх Штубіс) видав заступнику начальника адміністративно-господарського управління капітану державної безпеки Матвєєву таке розпорядження (подаємо в оригіналі):

“Предлагается осужденных Особой Тройкой УНКВД ЛО согласно прилагаемых к семи копий протоколов Тройки за №№ 81, 82, 83, 84 и 85 от 9, 10 и 14 октября с/г. – Всего в количестве 1116 человек, содержащихся в Соловецкой тюрьме ГУГБ НКВД СССР –

РАССТРЕЛЯТЬ.

Для этой цели Вам надлежит немедленно выехать в г. Кемь и связавшись с Начальником Соловецкой тюрьмы ГУГБ – Ст[аршим] Майором Госбезопасности т. АПЕТЕР, которому одновременно с этим даются указания о выдаче осужденных, – привести приговора в исполнение согласно данных Вам лично указаний.

Исполнение донесите – представив по возвращении акты.

Примечание: При получении осужденных необходимо тщательно проверить установочные данные на каждого, использовав и фотокарточки, имеющиеся в личных делах” [43].

Матвєєв активно взявся за виконання цього злочинного завдання. У нього було 5 протоколів. У 81-му значилось 209 осіб, у 82-му – 182 особи, у 83-му – 266, у 84-му – 248, у 85-му – 210. В’язнів відповідними партіями перевозили кораблями до м. Кемь, а звідти потягом в урочище Сандормох, що в районі Медвежегорська в Карелії.

Капітан Матвєєв за участю помічника коменданта Алафера щоденно розстрілював 180-265 в’язнів. 10 листопада 1937 р. він рапортував заступнику начальника управління НКВС ЛО старшому майору держбезпеки Гаріну (подаємо в оригіналі):

“Доношу, что на основании предписания НАЧАЛЬНИКА УПРАВЛЕНИЯ НКВД ЛО – Комиссара Госбезопасности 1-го ранга тов. Заковского от 16-го октября 1937 года за № 189852 – приговор в отношении осужденных к В.М.Н. – согласно протоколов Особой Тройки УНКВД ЛО за №№ 81, 82, 83, 84 и 85 всего на 1116 человек – мною приведен в исполнение на 1111 человек:

по прот. № 81, всего 209 чел., выпол. 208 чел. невыполн. 1 чел. Родионов Ф.И. умер в

б-це, акт № 27 от 8/X-37 г.

по прот. № 82, всего 182 чел., выполн. 180 чел. невыполн. 2 чел. Вишняк С.Д. направлен в Л-д, справка от 28/X-37 г., Ликворник Е.Я. направлен в Одессу, справка от 28/X-37 г.

по прот. № 83, всего 266 чел. выполн. 265 чел. невыполн. 1 чел. Зозуляк И.М. напр. в Киев, справка от 28/X-37 г.*

по прот. № 84, всего 249 чел. выполн. 248 чел. невыполн. 1 чел. Перицкий Б.В. напр. в Киев, справка от 2/XI-37 г.

по прот. № 85, всего 210 чел. выполн. 210 чел. невыполн. – 0.

Общее количество. 1116 ч: выполн. 1111 чел. невыполн. 5 чел.” [44].

Серед 1111 розстріляних було 190 українських інтелігентів високого рівня: письменники Мирослав Ірчан, Микола Куліш, Валер'ян Підмогильний, Григорій Піддубний, Валер'ян Поліщук, режисер Лесь Курбас. Між ними й уродженець с. Нижні Станівці Кіцманського району Чернівецької області, відомий економіст, журналіст і науковець Семен Юрійович Гуцуляк. Його життя енкаведистська куля обірвала 3 листопада 1937 р. як члена повстанської і шпигунської організації УВО, який нібито “провадив” шпигунську роботу по лінії Держплану і по шпигунській роботі був зв'язаний з консульством Польщі [45].

Та людські втрати України і Буковини Сандормохом не обмежилися. Там же, у районі Медвежегорська, обірвалося життя лікаря-буковинця Михайла Дмитровича Панчика з Дорошівців [46], у Харкові був розстріляний у 1937 р. активний учасник революційного руху на Буковині, науковець Володимир Васильович Гаврилук із Хрещатика [47], у Маріїнському концтаборі Кемеровської області обірвалося життя уродженця села Хлвище, чесного і мужнього борця за права буковинських українців у 1900–1934 роках, освітнього і громадського діяча, редактора газет “Воля народа” і “Громада”, автора книги “Буковина в румунській неволі”, письменника-публіциста Сергія Івановича Канюка [48]. В Агульському психоневрологічному інтернаті Ірбейського району Красновського краю був морально і фізично затероризований після відбуття дворазового, п'ятилітнього і чотирилітнього, тюремного ув'язнення визначний борець за волю України, колишній командир артилерійської батареї Української галицької армії, активний діяч комуністичного руху на Буковині, а потім працівник Комінтерну Семен Георгійович Галицький із Нової Жучки під Чернівцями [49].

У Харківській школі червоних старшин викладав українську і німецьку мови уродженець с. Карапчів Вижницького р-ну Олексій Назарович Іванчевський, який, будучи старшиною австрійської армії, 23 квітня 1915 р. в Перемишлі потрапив у російський полон, кілька років перебував у таборах для військовополонених, був мобілізований у Червону армію, воював на польському фронті. 19 березня 1921 р. призначений на посаду викладача української мови і літератури Харківської школи червоних старшин, де й працював до 2 серпня 1937 р., коли був арештований і звинувачений у злочинах за ст.ст. 54–6, 54–8, 54–9, 54–10 ч. 1, 54–11 КК УРСР. Справу вів помічник начальника 3-го відділення 4-го відділу управління держбезпеки НКВС Харківської обл. молодший лейтенант держбезпеки Замков і уповноважений 3-го відділення особливого відділу УДБ НКВС Харківського військового округу Дроздов. Вони “встановили”, що О.Н. Іванчевський є учасником контрреволюційної української націоналістичної організації, агентом австрійської розвідки і учасником контрреволюційної диверсійної групи. 9 грудня 1937 р. Особлива трійка УНКВС Харківської обл. постановила Іванчевського Олексія Назаровича розстріляти, а його особисте майно конфіскувати. 11 січня 1938 р. смертний вирок було виконано. 20 років ці страшні звинувачення висіли над Іванчевським і його родиною. І

* Зозуляк Йосип Михайлович, науковець. Народився 1900 р. в Галичині. Колишній член КПЗУ і КП(б)У був направлений у Київ із Соловків у зв'язку з судом над письменником І.Д. Куликом.

тільки 9 липня 1957 р. Військовий трибунал Київського військового округу постанову Особливої трійки УНКВС Харківської обл. від 9 грудня 1937 р. стосовно О.Н. Іванчевського скасував і справу судочинством припинив за відсутністю складу злочину [50].

У Києві з 1919-го по 15 квітня 1933 р. періодично проживав уродженець села Мілієве нинішнього Вижницького р-ну, талановитий поет Дмитро Юрійович Загул. Він працював у радянських установах, у журналі “Глобус”, у редакції газети “Пролетарська правда”, в Українській академії наук. 26 лютого 1933 р. уповноважений Київського обласного відділу ДПУ УРСР Бренер “встановив”, що Д.Ю. Загул є членом контрреволюційної організації, до якої нібито входило 26 осіб, серед яких – Микола Марфієвич, Агата Турчинська, Борис Антоненко-Давидович, Михайло Баран, Василь Атаманюк, академік Студинський та інші. Цього ж дня Загула заарештували. 9 травня 1933 р. Судова трійка колегії ДПУ УРСР постановила ув'язнити Д.Ю. Загула в концтаборі строком на 10 років.

У справі Загула є дві заяви від 20 липня 1935 р.: одна – в ЦК КП(б)У, друга – секретарю ЦК КП(б)У Поштишеву, в яких він спростовує свої зізнання під час допиту. Ці заяви він писав з 2-го відділення Бамлагу НКВС, що знаходилося на станції Урульга Забайкальської залізниці. Життя Дмитра Юрійовича обірвалося в 1944 р. на Колимі. Військовий трибунал Київського округу 9 серпня 1957 р. постанову Судової трійки колегії ДПУ УРСР від 9 травня 1933 р. відмінив і справу судочинством припинив за відсутністю складу злочину [51].

В 30-х роках в енкадестські катівні й табори дуже часто потрапляли найбільш активні борці за радянську владу і навіть учасники громадянської війни. Зокрема, учасник Хотинського повстання 1919 р. Костянтин Юхимович Шинкаренко з Хотина, який певний час командував 1-м кавалерійським полком у бригаді Г.І. Котовського, потім воював з басмачами у Середній Азії, охороняв у районі Кушки кордон СРСР, а з 1935 р. працював помічником начальника 12 відділу Розвідуправління РСЧА. 3 березня 1938 р. він був арештований і Особливою нарадою при НКВС СРСР засуджений до 8 років виправно-трудова таборів. Йому вдалося вціліти і в 1946 р. вийти з тюрми, але життя його назавжди було покалічене. Він втратив сім'ю. І доживав свої останні роки в Хотині без належної теплоти й уваги [52].

Через арешти, допити, тортури і тюрми пройшли і колишні прихильники соціалістичної ідеї. Василь Богданович Мороз із Хрещатика перед початком війни вийшов із радянської тюрми, повернувся в Київ, але восени 1942 р. був схоплений гестапо і розстріляний у Бабиному Яру. Вирватись із тюрми і певний час пожити на волі вдалося буковинському поету Миколі Івановичу Марфієвичу, борцям за волю України Філарету Івановичу Альботі-Савчуку, Василю Васильовичу Буцурі, Миколі Івановичу Скрипнику з Іванківців та деяким іншим буковинцям [53]. Але тисячі і тисячі з них були розстріляні, замордовані і знищені в тюрмах і концтаборах як вороги радянської влади, хоча насправді вони ними не були.

У могилах Биківні опинилося тіло визначного буковинського художника Миколи Івановича Івасюка 1865 р.н. із Заставни, який був арештований 18 вересня 1937 року управлінням держбезпеки НКВС УРСР Київської області. За постановою трійки при Київському облуправлінні НКВС УРСР 14 листопада 1937 року за ст.ст. 54–6, 54–8, 54–11 він був засуджений до вищої міри покарання і 25 листопада розстріляний. Працював Івасюк тоді художником у музеї українських діячів науки та мистецтва при Академії наук УРСР [54]. Тут же, в Биківнянських лісах, сплять вічним сном електромонтажник С. М. Варшавський та Т. К. Скрипник із Хотина, Карл Петрович Сгоров із Чернівців [55], Вольф Абрамович Штігельман та С. П. Свиноріз із с. Атаки Хотинського р-ну [56], В. П. Руснак, Іван Степанович Шляхта з Недобоївців [57] та інші. Всі вони були розстріляні в жовтні-грудні 1937 р. або за постановами “трійок”, або за наказами Єжова–Вишинського 1937 р. про масовий розстріл “ворогів народу” за “альбомними” списками.

В Одеській області до війни було арештовано 62 буковинці і бессарабці. Із них

дванадцятьох після суду було звільнено, чотирнадцятьох, або кожного третього із засуджених, було розстріляно. Серед них бачимо імена Олени Григорівни Болтак 1891 р.н. з Єдинців [58], Прокопа Яковича Бордіяна 1892 р.н. з Коржеуц, Михайла Францовича Войтишина 1893 р.н., Кароліни Петрівни Данчесак 1884 р.н., Фрідріха Яковича Шваба 1893 р.н. [59], Миколи Йосиповича Почтарука 1892 р.н. з Чернівців [60], Івана Михайловича Ільїна 1890 р.н. з Долинян [61], Миколи та Семена Іллічів Кушпилів 1904 і 1892 р.н. із Селища, Григорія Прокоповича Савчука 1896 р.н. з Мамаївців [62], Станіслава Антоновича Сидорова з Хотина [63], Василя Степановича Фуркала 1892 р.н. з Клішківців. 17 осіб було засуджено від 7 до 20 років виправно-трудових таборів. Двоє з них, а саме Іван Іванович Гацький та Іван Осипович Сінкевич із Хотина, померли. Перший – у таборі, другий – у тюрмі [64].

Ми тут не будемо висвітлювати причин їхнього винищення. Скажемо тільки, що вони всі реабілітовані і визнані невинними.

Чи вижили в тюрмах, таборах і на спецпоселеннях інші жертви сталінських репресій із цієї групи, нам поки що невідомо.

У червні 1938 р. на Бутовському полігоні під Москвою були розстріляні Франк-Роман Львович Вольський 1891 р.н., Яків Олександрович Лупуляк 1890 р.н. з Чернівців та Іван Іванович Кушнір 1897 р.н. з Рукшина [65].

В “Книзі Пам’яті Томської області” опубліковано імена 10432 розстріляних і 99-ти померлих під час слідства. Серед них і чотири буковинці, чие життя обірвалося тут у 1937 році. Це Михайло Іванович Боднар 1910 р.н. з Маршинців, Іван Іванович Манг із Радівців, Олександр Олександрович Серденчук 1887 р.н. із Чернівців та Степан Георгійович Українець 1898 р.н. з Бобівців [66].

А ще ж були розстріляні у Вінниці, де також загинуло немало буковинців і бессарабців. 8 червня 1940 р. виїзна сесія Військового трибуналу Київського особливого округу в закритому судовому засіданні у Вінниці в складі головуючого – члена колегії ВТ КОВО військового юриста 3 рангу Гегечкори і членів трибуналу – військового юриста Ковалю і політрука Кондратюка при секретарі Гардашнику без участі військового прокурора і захисту розглянула справу по звинуваченню Чернявського Амвросія Івановича 1912 р.н., уродженця с. Шилівці Хотинського повіту Бессарабії, який проживав у с. Линники Сорочького повіту й працював бухгалтером німецького товариства “Сою”, і за ст. 54-в ч. 1 КК УРСР засудила його до розстрілу без конфіскації майна, за відсутності такого [67].

Чернявський – не єдиний бессарабець, який був розстріляний у Вінниці. Коли в липні 1943 р. Міжнародна комісія закордонних судово-медичних експертів обстежувала місця і жертви комуністичних злочинів, вона знайшла у Вінниці три ділянки масових поховань: ділянка I “Сад” мала 38, ділянка II “Цвинтар” – близько 40 і ділянка III “Громадський парк” – близько 35 масових могил. Всього в цих могилах було поховано 9432 особи, з яких розпізнали тільки 679.

Німецький урядовий слідчий, президент сенату Ціглер, протоколіст Нойдгардт і перекладач Егон фон Багдер допитували багатьох потерпілих та їхніх родичів і заносили свідчення до протоколів. Житель Вінниці, працівник ринку Опанас Скрепка, який навесні 1938 р., щоб задовольнити свою цікавість, заліз на дерево і дивився, як криті брезентом вантажні машини заїжджали на ділянку і скидали у ями трупи, заявив 23 червня 1943 р. таке:

“Після вступу німецьких військ я, за наказом міського голови, розкопав кілька ям біля залізничної станції, неподалік від міської тюрми. Там було три ями, про які я вже тоді знав. В одній ямі ми знайшли тіла 60 цивільних, зв’язаних до купи по п’ять чи шість. У другій ямі також були виявлені тіла цивільних, розпізнані по одягу та документах, знайдених при них, як буковинці” [68]. Отже, ще розстріляні буковинці, імен і кількості яких ми поки що не знаємо. Та навряд чи й дізнаємось уже коли-небудь.

Цих жертв Буковина зазнала ще до встановлення радянської влади. А скільки загинуло в

таборах НКВС буковинців, що прагнули знайти в СРСР щасливе і заможне життя? Ті, що тікали з Румунії в Країну Рад, гинули то на кордоні, то в тюрмах і концтаборах. Багатьох в зв’язку з цим можуть зацікавити цифри, які свідчать про фізичне винищення перебіжчиків у Радянський Союз як шпигунів, диверсантів і терористів. Зокрема, в 1939–1941 рр. їх було розстріляно 1745 чоловік: у 1939 р. – 385, 1940-му – 841, 1941-му – 519 осіб [69]. Довести енкаведистам у ті роки, що ти не агент німецько-фашистських чи якихось інших спецорганів, було надзвичайно важко. Тому сьогодні ми не знаходимо ніяких слідів багатьох наших краян, яких змела у безвість залізна сталінська мітла.

Як це відбувалося, розповідав у 1953 році голова президії Чернівецької колегії адвокатів Микола Акимович Табачний, який з квітня 1937 р. по червень 1938 р. перебував на посаді прокурора по спецсправах Прокуратури УРСР. Багато ночей він був присутнім при розстрілах у Лук’янівській тюрмі. А кожної ночі там розстрілювали по 100-150 в’язнів. За його словами, людину-смертника піднімали ліфтом із підвалу в кімнату для розстрілів. Він як прокурор з’ясовував, чи це справді та людина, яка підлягає знищенню. Після цього смертника повертали обличчям до стіни, ставили на коліна, нахилили голову вниз і комендант в’язниці (це був Воробйов М.І.*) стріляв у потилицю. Тільки в 1937–1938 рр. із числа жителів м. Києва і Київської області, до якої входили деякі райони нинішніх Черкаської, Житомирської та Чернігівської областей, було розстріляно за так звану контрреволюційну діяльність 6500 осіб. Всього ж могили Биківні поглинули понад 10300 мучеників [70].

Ідея світового панування не давала спокою Сталіну. У цій справі він знайшов надійного партнера – фюрера Німеччини Адольфа Гітлера, з яким у серпні 1939 р. уклав кілька угод про розподіл сфер впливу в Центральній Європі. На виконання цих домовленостей Радянський Союз підтримав напад фашистської Німеччини на Польщу 1 вересня 1939 р., вдаривши 17 вересня у тил польським військам зі сходу.

14 і 16 червня 1940 р. Радянський уряд виступив із надуманою заявою про грубе порушення Естонією, Латвією та Литвою договору про взаємодопомогу між ними і СРСР. 17 червня з’єднання Червоної армії окупували ці суверенні країни і протягом п’яти днів скинули існуючі там “буржуазні уряди” і встановили прорадянські “народні”, які проголосили встановлення у цих республіках радянської влади.

28 червня 1940 року в результаті попередніх домовленостей між урядами СРСР та Румунії Червона армія вступила в Північну Буковину та Бессарабію. На цих територіях теж була встановлена радянська влада. Зауважимо, що буковинців, як і бессарабців, латишів, латвійців та естонців, ніхто не питав: хочуть вони входити до Радянського Союзу чи ні? Все вирішувала воля Сталіна.

Встановлення на цих теренах радянської влади проходило брутальним, грабінницьким способом. Націоналізація землі, фабрик, заводів, майстерень, домоволодінь проводилась без викупів і компенсацій. Тут повністю був застосований ленінський лозунг експропріації експропріаторів.

Планка визначення експропріаторів опускалася дуже низько. Досить було мати 4-5 гектарів землі, коня й дві корови, як тебе заносили в чорний список куркулів і ти підлягав виселенню у віддалені райони СРСР.

Оскільки перед партійними і державними органами було поставлене завдання протягом року провести колективізацію селянства, тому заможних селян, а то й міцних середняків почали душити натуральними податками. Тих, хто їх не сплачував, судили і вивозили в табори ГУЛАГу

* Воробйов Микола Ілліч – комендант УНКВС по Київській обл. (з 1937 р.). Наказом НКВС УРСР № 129 / лс 12.03.42 р. вилучений зі списків особового складу як такий, що пропав безвісти під час Великої Вітчизняної війни.

НКВС, а майно конфісковували.

Радість визволення з-під гніту іноземних окупантів померкла. Румунія не мала Сибіру й Колими, Далекого Сходу і Казахських степів, тайги й тундри, Чукотки й Карелії. Та й румунські закони були набагато м'якші від радянських. До встановлення фашистської диктатури тут дозволялася діяльність політичних партій, окрім комуністичної. До березня 1938 р. вільно функціонували національні, студентські, спортивні, молодіжні та жіночі товариства.

Румунська сигуранца (політична поліція) теж мала свою агентуру, користувалася її послугами. Але кожна інформація детально перевірялась. У судових процесах обов'язково брали участь адвокати, які були по-справжньому незалежними і не боялися, що після виступу на процесі їх арештують і розстріляють.

Примарями міст і сіл в Румунії обирали справді найбільш авторитетних громадян, яким довіряли. Кожна партія висувала свого кандидата і вела за нього агітацію, не оглядаючись на позицію сигуранци, жандармерії чи поліції, лиш би діялось усе в рамках закону і конституції.

Після встановлення радянської влади всі ці люди, незважаючи на те, коли вони були примарями, коли входили до якоїсь політичної партії, піддавалися арештам та ізоляції. Переважна більшість з них загинула, помирала в радянських таборих і тюрмах, які поглинули і позбавили життя багатьох буковинців і бессарабців.

Усіх, хто піддався політичним репресіям, кого судили “народні” суди і військові трибунали, особливі наради при НКВС та НКДБ, “двійки” і “трійки”, хто перебував у радянських тюрмах, виправно-трудових таборах НКВС та на спецпоселенні і там загинув, ми заносимо до серії науково-документальних книг “Реабілітовані історією”, одну з яких Ви тримаєте в руках. Однак на деяких питаннях цього жорстокого процесу ми все ж таки зупинимось.

Те, що творили НКВС і НКДБ в Україні в 1920–1940 роках, не могло залишитися в таємниці. Прихід німців в Україну в 1941 р. розкрив злочинні діяння НКВС та НКДБ. Окупанти наткнулися на гори трупів у в'язницях Львова, Станіслава, Луцька, Рівного, Чорткова, Вінниці та інших великих і малих міст України. Це були жертви злочинного рішення наркома державної безпеки СРСР В. Н. Меркулова, наркома державної безпеки УРСР П.Я. Мешика, прокурора республіки, начальників обласних управлінь НКВС–НКДБ та обласних прокурорів.

Немає сумніву, що це рішення наркомів держбезпеки було погоджене з генсеком ЦК ВКП(б) Йосифом Сталінін та членами політбюро, а на місцях – з секретарями ЦК КП(б)У, обкомів, міськомів та райкомів партії. Отже, за всі ці злочинні вбивства несла відповідальність ВКП(б)–КПРС.

Сьогодні ми вже знаємо, що у Львові було розстріляно 3161 особу, у Києві – 524, в Тернополі – 444, в Чорткові – 768, у Чернівцях і Хотині – 224. Всі вони були, за визначенням наркома державної безпеки СРСР Меркулова, “ворогами народу” [71].

Це він, Меркулов, 23 червня 1941 року під грифом “Совершенно секретно” надіслав в усі столиці союзних республік європейської частини СРСР наркомом державної безпеки Мешіку (Київ), Цанаві (Мінськ), Шустіну (Рига), Кумму (Таллін) і Баскакову (Петрозаводськ), в Мурманськ і Ленінград – начальникам обласних управлінь державної безпеки Ручкіну та Купрїну вказівку за № 2445/М, в якій говорилось (подаємо в оригіналі):

“Предлагаю Вам:

1. Проработать вопрос о вывозе подавляющего числа арестованных, числящихся за НКГБ, НКВД, судом и прокуратурой.

Сообщите общее количество имеющихся у Вас арестованных, с указанием – сколько, за какими органами числится и какое количество арестованных, по Вашему, следует вывезти.

Арестованные будут вывезены в центральные и восточные районы СССР.

Учтите, что вместе с арестованными будет направлено некоторое количество Ваших работников для ведения следствия по делам арестованных по новому месту их нахождения.

2. Примите меры к отбору из числа архивных дел наиболее важных, которые также должны быть Вами направлены в Москву, в адрес 1-го спец. отдела НКВД СССР.

3. Рассмотрите дела на всех имеющихся у Вас арестованных органами НКГБ и составьте списки на тех, которых Вы считаете целесообразным расстрелять (виділення наше. – І.Ф., В.П.). В списках укажите имя, отчество, фамилию, год рождения, последнюю должность или место работы перед арестом, а также краткое содержание обвинения, с указанием сознался ли арестованный.

Указанные списки вышлите не позднее 23 июля” [72].

Тут доречно навести красномовні рядки зі звіту організаторів і виконавців цієї кривавої оргії. Заступник начальника політвідділу Тюремного управління НКВС УРСР лейтенант державної безпеки Лазаренко, який 25 червня прибув у Чернівці для організації евакуації тюрм міст Хотина, Сторожинця і Чернівців, 9 липня 1941 р., доповідаючи начальнику цього управління капітану держбезпеки Філіпову, писав (подаємо в оригіналі):

“Все осужденные к ВМН расстреляны так же в Черновцах. Так же расстреляны осужден[ные] и следст[венные] по контрреволюционным статьям, больные, которые находились к моменту эвакуации в тюремной больнице, один немецкий летчик и два привезенных раненных при побеге. Все расстреляны по указанию УНКДБ области” [73].

Зауважимо, що обласне управління в той час очолював капітан державної безпеки Трубников.

Подібні “бойові” рапорти йшли в Київ і з інших областей України. А Київ оперативно інформував про це Москву.

А цим страшним тюремним розстрілам передували не менш страшні депортації цивільного населення, дуже жорстокі судові рішення за запізнення на роботу, за несплату податків та невиконання поставок державі хліба, м'яса, молока, яєць, за порушення кордону, за приналежність до буржуазних партій, за участь у спортивних, студентських та інших національно-культурних товариствах, жіночих громадах; за те, що самі себе забезпечували продуктами харчування, добре обробляли землю і мали міцне селянське господарство, а ще й тримали на своїх плечах державу. Все це були або “вороги народу”, або ж “неблагонадійні чи антирадянські елементи”, яких належало засудити і вислати у віддалені райони СРСР, викинути там у тайгу чи в тундру, в голі казахські чи приуральські степи і хай як хочуть, так і виживають.

Жертвами сталінського терору ставали й ті громадяни, що, будучи відірваними від сімей і родичів, прагнули з'єднатися з ними. Так, Кирилюк Георгій Тодорович, 1921 р.н., Василівський Іларій Миколайович, 1921 р.н., Войцик Стефан Йоганнович, 1920 р.н. – із Сторожинця, Костинян Флорій Петрович, 1921 р.н. із с. Йорданешти, нині с. Підлісне Глибочького р-ну і Костинян Іона Василівна, 1911 р.н. із Ропчі були на роботі в Румунії. 9 вересня 1940 р. повертались додому, були затримані на кордоні й відправлені у радянські концтабори. Особлива нарада при НКВС СРСР своїм рішенням від 16 червня 1943 р. ув'язнила їх на 5 років у виправно-трудова табори НКВС. Войцик С.Й. і Василівський І.М. померли під час слідства у Маріїнській тюрмі № 2 Кемеровської обл. відповідно 6 серпня і 14 листопада 1942 р. Всі інші, відбувши свої строки в таборах Норильська, 17 лютого 1946 р. були випущені на волю. Таких жертв не перелічити. Сидор Йосип Теодорович, 1901 р.н., чернівчанин, завідуючий кладовищем тресту зеленого будівництва Чернівецького міського комунального

СПИСОК

На ОУН"овцев - диверсантов, шпионов, террористов и повстанцев, подлежащих расстрелу в военное время, согласно распоряжения Наркома НКГБ СССР тов. М. Е. ШИР.

шт " " июня 1941г.

Фамилия, имя и отчество	Год рож ^д ения	Последняя должность или место работы	Компрометирующие материалы и краткое содержание обвинения	Сознался или не сознался
1	2	3	4	5
1. ГРИГОРЧУК Василий Павлович	1919	На нелегальном положении	Являлся руководителем к-р организации украинских националистов в г. Снятыне, с апреля 1940 года находился на нелегальном положении.	Сознался.
2. ДАНИЛЯК Дмитрий Григорьевич	1897	Хлебороб	В прошлом национал-царянистов, в последнее время участник организации "ОУН", лично вербовал новых участников	Сознался частично
3. АНДРИК Георгий Амбросович	1911	Хлебороб	Участник организации ОУН.	Не сознался
4. РОСТОЦКИЙ Иван Васильевич	1887	"	Активный украинский националист	"
5. КРИВОХИЖА Сильвестр Григорьевич	1909	"	Участник "ОУН"	"
6. ГАБУРА Андрей Васильевич	1911	"	Активный украинский националист, участник а/с организации	"
7. БУКОВИЦКИЙ Константин Александрович	1910	"	Участник к-р националистической организации	"
8. СИДОР Иосиф Федорович	1901	Служащий	Участник а/с шпионской организации, б. железнодорожник.	"

№	2	3	4	5
9. МАРИКОВИЧ Аркадий-Арпат Францевич	1911	Без определенных занятий	Б.владелец крупного магазина, проводил а/с агитацию, подозревается в шпионской деятельности	Не сознался
10. КОВАЛИК Петр Николаевич	1919	Хлебороб	Участник "ОУН"	"
11. РУСНАК Константин Денисович	1898	"	Участник организации ОУН	"
12. КУРЧАК Денис Иванович	1920	Студент	"	"
13. ОСАТЮК Юрий Андреевич	1907	Хлебороб	Участник организации ОУН, был связан с КОЛОТИКОМ.	"
14. РЕНДИГИЕВИЧ Лев Степанович	1919	"	Участник организации ОУН, был связан с ГОББИЧКОМ	"
15. ТАРБО Максим Федорович	1897	Зав. снабжением университета	Участник организации ОУН, имел ключку "БОГДАН".	"
16. ВОЛИК Мария Васильевна	1916	Хлебороб.	Участница организации ОУН, имела связь с нелегалом ЗВЕЗДОЙ, получала националистическую литературу.	"
17. ШАНДРО Георгий Семенович	1896	"	Участник а/с националистической организации	"
18. ГЕОРГИЦА Михаил Онуфриевич	1908	"	Участник организации ОУН	"
19. АНАКА Василий Иванович	1908	"	Участник а/с националистической организации.	"
НАЧАЛЬНИК СЛЕДЧАСТИ УНКГБ Капитан Госбезопасности				
ЗАМ НАЧ. ОТДЕЛА 2 УПРАВЛЕНИЯ НКГБ Ст. Лейтенант Госбезопасности				
СОГЛАСЕН: ЗАМ НАЧ УНКГБ ПО ЧЕРНОВИЦКОЙ ОБЛ Ст. Лейтенант Госбезопасности				
УТВЕРЖДАЮ: НАЧАЛЬНИК УНКГБ ПО ЧЕРНОВИЦКОЙ ОБЛ Капитан Госбезопасности				
СОГЛАСЕН: ПОМ. ВОЕННОГО ПРОКУРОРА КОВВ Военюрист 3 Ранга				

Професійна спілка робітників комунального
і житлового будівництва Юга

ЧЛЕНСКИЙ БИЛЕТ
№ 045544 *

Сидор
ФАМИЛИЯ *Сидор*
ИМЯ, ОТЧЕСТВО *Иосиф Теодорович*
ГОД РОЖДЕНИЯ *1901*
ПРОФЕССИЯ *Зав. цехом чертоты*
ПРОИЗВОДСТВЕННЫЙ СТАЖ *10 лет*
ГОД ВСТУПЛЕНИЯ В СОЮЗ *23.12.1940г.*
ГОД ВСТУПЛЕНИЯ В ДАННУЮ СПИЛКУ *23.12.1940г.*
ПОДПИСЬ ЧЛЕНА СОЮЗА
НАИМЕНОВАНИЕ ПРОФСОЮЗНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ *Ком. проф. буд. Чернівці*

Професійна спілка робітників комунального
і житлового будівництва Юга

ЧЛЕНСКИЙ КВИТОН
№ 045544 *

Сидор
ПРИЗВИЩЕ *Сидор*
ИМЯ, Г. Б. БАТЬОНИ *Иосиф Теодорович*
РІК НАРОДЖЕННЯ *1901*
ПРОФЕСІЯ *Зав. цехом чертоты*
ВИРОБНИЧИЙ СТАЖ *10 років*
РІК ВСТУПУ ДО СПІЛКИ *23.12.1940г.*
РІК ВСТУПУ ДО ДАНОЇ СПІЛКИ *23.12.1940г.*
ПІДПИС ЧЛЕНА СПІЛКИ
НАЗВА ПРОФСОЮЗНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ *Ком. проф. буд. Чернівці*
М. П. *Чернівці*

УРСР — НККГ
ТРЕСТ
Зеленого Будівництва
Комунального Відділу
Чернівецької Міської Ради
13-12-1940 р.
№ 130
м. ЧЕРНІВЦІ

Удостоверение

Яким удостоверяется что тов. Сидор
Иосиф Теодорович является зав. цехом
Строительства городского коммунального
отдела в Черновцах.

Дастоящи удостоверение выдано
полномоченным татором.

Директор Треста
Зел. Строительства
Секретарь: Строчивская

М. П. Чернівці

Профспілковий квиток і службове посвідчення Йосипа Теодоровича Сидора,
розстріляного в Чернівцях 28 червня 1941 р.

REGATUL ROMÂNIEI

Județul Cernăuți
Plasa Nistrului
COMUNA URB. NEREȘ. ZASTAVNA

Carnet de identitate

No. *3/37*
D. *S. Păuceș*
Mașai
născut *com. Doroscauți 24.11.1893*
domiciliat *Zastavna*
este membru al acestei comune înscris la
biroul de populație sub N-ful
Zastavna, la *4/28/1941*
Șeful Biroului populației,

S. Păuceș

Павчук Михайло Миколайович,
розстріляний у Чернівцях 28 червня 1941 р.,
та його румунське посвідчення.

Щербанович Степан Антонович,
розстріляний цього ж дня в Чернівцях.

відділу був безпідставно звинувачений у приналежності до ОУН і безвинно розстріляний у Чернівцях 28 червня 1941 р. [74].

23 травня 1941 р. в Чернівцях відбулася перша масова депортація сімей так званих “зрадників батьківщини”, в основному тих громадян, члени сімей котрих хотіли з’єднатися зі своїми родичами в Румунії і пробували нелегально перейти кордон, оскільки легально вирішити цю справу не вдавалося.

За це правопорушення було схоплено 181 сім’ю – 516 осіб, серед яких 210 неповнолітніх дітей. Їх повантажили у товарні вагони й повезли на схід [75]. 78 сімей, які налічували 126 осіб (серед них 99 дітей), відправили в Комі АРСР; 84 сім’ї (146 осіб, серед них 90 дітей) – в Красноярський край; 19 сімей (34 особи, серед них 26 дітей) – в Кіровську область. В операції взяло участь 362 працівники оперативного й рядового складу і 362 партійні та радянські працівники. Всього 724 особи [76].

Виселенці були із 5 районів. Найбільше – із Садгирського району – 128 сімей, дорослих – 194 особи, з Чернівецького – 15 сімей, дорослих – 71 особа, з Глибоцького – 11 сімей, 29 дорослих, з Герцаївського – 5 сімей, 7 дорослих, зі Сторожинецького – 2 сім’ї, дорослих 5 осіб [77].

Вантажили їх в ешелони в Садгорі, Терблече і Чернівцях на малій станції. За відправку вагонів зі спецпоселенцями відповідав начальник тюремного відділення обласного управління НКВС лейтенант держбезпеки Мороз [78].

Операцію проводили: в Чернівецькому районі – помічник начальника 1-го спецвідділу лейтенант державної безпеки Король; в Садгирському – начальник кримінального розшуку молодший лейтенант міліції Саленко; в Глибоцькому – начальник 2-го відділення 1-го спецвідділу молодший лейтенант держбезпеки Дугін; в Сторожинецькому – старший інспектор сержант держбезпеки Козак; в Герцаївському районі – начальник відділу боротьби з розкраданням соціалістичної власності сержант міліції Шумейко [79].

Операція, як говорилося в інформації, пройшла успішно [80].

Друга масова депортація відбулася 13 червня 1941 року. За 8 днів до війни. Вона охопила всі райони області. Близько 8 тисяч буковинців були посаджені у вагони і відправлені в Тюменську та Актюбінську області. Багато з них – особливо бабусь і дідусів, а також маленьких дітей – померло в дорозі, а ще більше – на місцях спецпоселень. Наприклад, із дев’яти спецпоселенців родини Іллі Шови із села Верхні Синівці Глибоцького району додому повернулося тільки троє [81].

Сім’ю Івана Дмитровича Молдавана 1893 р.н. із с. Крутеньки Хотинського району виселили в червні 1941 р. на спецпоселення в Тобольський район Тюменської області за те, що господар нібито належав до партії кузистів. У складі сім’ї була дружина Єлизавета Степанівна 1893 р.н., діти – Степан, Серафима – 1929 р.н. і Софія – 1933 р.н. Із п’яти членів сім’ї вижило тільки двоє. Батько помер у 1942-му, мати – в 1943-му, Степан – в 1945 р. [82].

Сім’я Іллі Івановича Ніколаеску 1898 р.н. із с. Широка Поляна Глибоцького району в складі 8 осіб цього ж місяця була вислана на спецпоселення в Новоросійський район Актюбінської області Казахстану. Із усіх членів сім’ї звільнилася із спецпоселення в 1946 р. лише Ревека. Батько ж, мати і п’ятеро дітей померли там від голоду та хвороб у 1942–1946 рр. [83].

Сім’ю Марії Михайлівни Жук 1912 р.н. із с. Довжок Новоселицького району вислали на спецпоселення в Надимський район Тюменської області за те, що її чоловік Павло Андрійович Жук 1908 р.н. нібито був членом партії кузистів. Із чотирьох членів сім’ї уціліла лише Марія Михайлівна. Свекруха Олександра Семенівна 1891 р.н., син Леонід 1934 р.н. і чоловік померли на спецпоселенні [84]. Таких прикладів можна наводити багато.

Третя масова депортація з Буковини відбувалася уже в страшний воєнний час, коли над

колони в’язнів, яких вели пішки і везли ешелонами в Сибір, літали німецькі “юнкерси” і “мессершмідти”, обстрілювали й бомбили їх, гадаючи, що то мобілізовані в Червону армію.

Варто зазначити, що на 10 червня 1941 р. тюрми України були переповнені в’язнями. У камерах Чернівецької тюрми № 1 терпіли муки 1679 в’язнів при ліміті 700, у тюрмі № 2 – 439 при ліміті 160, у Хотині, правда, лише 109 при ліміті 100 і в Сторожинці 83 при ліміті 80 [85]. Та після 13 червня, а особливо після 22-го, кількість в’язнів у цих тюрмах значно зросла. Щоденні інформації виконуючого обов’язки начальника обласного управління НКВС капітана держбезпеки Шашкова обкому партії засвідчують, що людологи ні на хвилину не припиняли своєї винищувальної діяльності. 27 червня, наприклад, було арештовано 70 громадян, 28-го – 75, 29-го – 112. В ніч з 29 на 30 червня за ґрати потрапила 21 особа. Всього за дев’ять днів війни – з 22 по 30 червня 1941 р. – в області було арештовано 553 особи. Серед них енкаведисти нарахували шпигунів – 71, оунівців – 100, поражених – 79, антирадянського елементу – 77, членів антирадянських партій – 71 і т. д. [86]. Їхня доля невідома.

Після 30 червня інформації про арешти в обласний комітет партії не надходили. Було не до них. Підійшла пора евакуйовувати і розстрілювати в’язнів, яких назбиралося у тюрмах області понад 3000. На другий день після початку війни, тобто 23 червня, в Москві було складено план евакуації тюрем із Західної України. З Чернівецької області планувалося вивести 2234 в’язні [87]. Та за вісім днів червня кількість в’язнів значно зросла, тому 28 червня – 3 липня з тюрем області було евакуйовано 3032 в’язні, але до місця призначення на 5 лютого 1942 р. прибуло 2048. Решта померла чи “загубилась” у дорозі [88]. Де саме? Документи конкретно про Чернівецьку область не говорять. По Україні ж, в 63-х тюрмах якої на 10 червня перебувало 72768 в’язнів при ліміті 30753, при евакуації було втрачено 17873 в’язні, з яких 3536 залишено в тюрмах, 4568 звільнено, 155 вдалося втекти від конвою, 9032 розстріляні в тюрмах і в дорозі, 312 померло на етапі, а 270 звільнено патріотами [89]. Тут варто зауважити, що документ, який складався 22 січня 1942 р., не зовсім точно відбивав справжній стан справ. За нашими даними, які ґрунтуються на попередніх інформаціях прямих учасників розстрілів у тюрмах та повідомлень “Українських щоденних вістей”, видно, що у в’язницях України було розстріляно не 8789 в’язнів, а значно більше – 11235 осіб [90].

28 червня 1941 р. із Чернівецької тюрми № 1 і Сторожинецької № 4 було етаповано в Нижню Туру Свердловської області 1405 в’язнів, які по дорозі були переадресовані в табір Сосьва. Прибули вони туди 30 липня 1941 р. У зв’язку з тим, що залізниця не могла забезпечити потреби обласного управління НКВС у вагонах, із тюрем № 1 і № 2 м. Чернівці було етаповано пішки 877 осіб, з яких через Харків пройшло лише 214 в’язнів [91]. Інші повтікали або загинули під час нальотів ворожої авіації.

Із тюрми № 3, що знаходилася в Хотині, було евакуйовано спочатку в Кам’янець-Подільську в’язницю 223 особи. Потім їх разом з кам’янець-подільськими в’язнями в кількості 532 особи 2 липня відправили через Харків у Магнітогорськ. 3 липня із цієї ж в’язниці пішки евакуйовано ще 492 в’язні, з яких до Харкова 5 серпня дійшло лише 189 осіб, яких теж направили у Магнітогорськ [92].

З решти 303 в’язнів цієї відправки 244 були звільнені, 22-х передали в Дніпропетровську тюрму, 3 – у Харківську, померло в дорозі – 8 осіб, убито під час бомбардування – 20, при спробі втекти – 5, утік – 1 [93].

Чимало з тих, що відправлялися з тюрем пішки, потрапили під бомбардування ворожої авіації, втекли з колони, повернулися додому і розповіли про все те, що їм довелося пережити в тюрмах і в поході.

Отже, радянська влада, НКВС і НКДБ лишили про себе на Буковині й Хотинщині, як і по всій Західній Україні, непривабливі спогади, особливо у тих, чії сім’ї були знищені або зруйновані, хто тим чи іншим чином постраждав від жорстоких, безпідставних репресій.

Радянська каральна система, як відомо, була найжорстокіша в світі. Засуджуючи людей

за політичну, економічну чи господарську діяльність, визначаючи “злочинцям” великі терміни покарання, вона ставила перед собою завдання якомога швидше знищити цих людей. Хто не потрапляв прямо під розстріл, того могли заморити голодом, знищити хворобами протягом кількох місяців або року–двох перебування в тюрмі.

Цікаво, що в шаленстві людиновинищення органи НКВС не шкодували навіть симпатиків СРСР. Вони їх ставили в один ряд з так званими “зрадниками батьківщини”. 29 грудня 1939 р. із с. Ставчани, нині Кіцманського району, на дільниці Чортківського прикордонного загону із Румунії у Радянський Союз, “країну свободи і братерства народів”, з метою знайти краще життя і добру роботу перейшло 16 чоловік віком 20-34 років. І відразу ж були арештовані радянськими прикордонниками. 31 грудня помічник начальника відділення прикордонного загону НКВС молодший лейтенант Шиманчук написав постанову про затримання, в якій звинуватив усіх перебіжчиків у злочині, передбаченому ст. 80 КК УРСР – порушення кордону, і провів попереднє слідство. Справу було направлено на розгляд Особливої наради при наркомі внутрішніх справ СРСР, яка 20 червня 1940 р. (прот. № 41) на підставі ст. 80 КК УРСР засудила Миколу Олексійовича Ткачука 1905 р.н. та Івана Партемовича Мачушака 1913 р.н. до 5 років виправно-трудових таборів, а всіх інших: Мар’янчука Миколу Георгійовича 1910 р.н., Гаврилюка Івана Онуфрійовича 1911 р.н., Федоряка Василя Петровича 1913 р.н., Кравчука Івана Григоровича 1918 р.н., Сухолотюка Василя Дмитровича 1913 р.н., Сухолотського Миколу Яковича 1909 р.н., Курилюка Тодора Георгійовича 1918 р.н., Кравчука Матвія Григоровича 1922 р.н., Тодоровича Василя Онуфрійовича 1913 р.н., Кравчука Василя Григоровича 1919 р.н., Ткачука Степана Олексійовича 1911 р.н., Гешка Василя Степановича 1909 р.н., Клевчука Онуфрія Васильовича 1913 р.н. та Клевчука Івана Олексійовича 1910 р.н. – до 3-х років виправно-трудових таборів.

Із 16 ставчанців, гарячих симпатиків СРСР, лише 6 – Федоряк В.П., Сухолотський М.Я., Курилюк Т.Г., Кравчук М.Г., Ткачук С.О. та Клевчук О.В., відбувши подвійний строк, по 6 років замість 3-х, ледь живі вийшли в квітні-листопаді 1946 р. на волю і повернулися в рідні краї. Всі інші помирали в таборах від голоду, хвороб і знущання табірної начальства: Тодорович В.О. – 6, а Сухолотюк В.Д. – 7 серпня, Гаврилюк І.О. – 15 вересня, Клевчук І.О. – 8 жовтня, Ткачук М.О. – 25 листопада, Мачушак І.П. – 13 грудня 1940 р., Мар’янчук М.Г. – 10 лютого, Гешко В.С. – 25 квітня 1941 р., Кравчук В.Г. – 11 вересня 1942 р. в Печорлазі, а Кравчук І.Г. – 23 лютого 1943 р. в Севжелдорлазі [94].

В американських тюрмах адміністрація піклується про те, щоб в’язні, відбуваючи покарання, були нагодовані і здорові. В радянських же навпаки: все робилося, аби в’язні вимерли якомога швидше. За вимерлих в’язнів табірне начальство відповідальності не несло, а пайки померлих могло використовувати для своїх потреб.

Чи не найстрашнішими “морилками” були тюрми м. Североуральська Свердловської області, Нижньої Тури, Сосьви, багатьох виправно-трудових таборів, де люди гинули, день-у-день. Ось кілька прикладів. В Североуральському таборі 18 травня 1942 р. помер Гучнекер Моріц Якубович 1891 р.н., діяч комуністичного руху на Буковині, який 23 січня 1941 р. поспішав з Бухареста на Буковину, щоб взяти активну участь у будівництві соціалізму. В квадраті 94-62 Путильського району він був затриманий бійцями 97-го прикордонного загону. За ст. 80 КК УРСР Особливою нарадою при НКВС СРСР засуджений до 3 років позбавлення волі [95].

Тут же обірвалося життя Іванчука Миколи Танасовича 1902 р.н. із с. Слобода-Банилів Вижицького району. В травні 1944 р. він був призваний у Червону армію. Завезли його в Красноярськ у 35-й навчальний стрілецький полк 27-ї навчальної стрілецької дивізії. 5 вересня 1944 р. полковий відділ контррозвідки “Смерш” арештував його нібито за активну участь в

ОУН у період румунської окупації. Його кинули в тюрму № 1 м. Красноярська. Як там його допитували можна судити з того, що 9 березня 1945 р., не дочекавшись суду, він помер у тюремній лікарні. Постановою відділу контррозвідки “Смерш” 27-ї навчальної стрілецької дивізії від 12 березня 1945 р. слідчу справу було припинено в зв’язку зі смертю обвинуваченого [96].

Скринчу Костянтин Олександрович 1905 р.н. із с. Горбова Герцаївського району служив у 37-му піхотному полку румунської армії. 6 травня 1941 р., залишивши Бухарест, він рушив у рідне село. В районі села Проботешти, неподалік державного кордону, був затриманий радянськими прикордонниками. Слідство, яке почалося в Чернівцях, так і не закінчилось. Перебуваючи в Североуральському таборі Свердловської області, він 25 жовтня 1941 р. помер від виснаження. Слідча група управління НКВС Свердловської області 10 червня 1943 р. припинила слідчу справу в зв’язку зі смертю порушника державного кордону [97].

Гавриш Іван Миколайович 1914 р.н. із с. Банилів тодішнього Вашковецького повіту був арештований 17 червня 1941 р. Вашковецьким райвідділом НКДБ за активну участь в ОУН. Оскільки через 4 дні почалася війна, арештованого вивезли в Североуральський табір НКВС, де він 6 листопада помер нібито від ентероколіту. Справа була припинена в зв’язку зі смертю арештованого [98].

Пацей Микола Олексійович 1917 р.н. із с. Яблуниця Путильського р-ну. Лісоруб. 29 січня 1941 р. повертався з Бухареста в рідне село. У квадраті 94-64 на території Путильського р-ну був затриманий радянськими прикордонниками і направлений у цей же злополучний Североуральський табір, де 7 січня 1942 р. помер [99].

У 1944–1948 рр. депортації продовжувалися, хоча і не в таких великих масштабах, як в 1941 р. Зокрема, в 1944 р. було депортовано 77 сімей загальною кількістю 247 осіб; в 1945 р. – 311 сімей – 797 осіб; в 1946 р. – 212 сімей – 461 особа; в 1947 – 1948 рр. – 613 сімей – 1627 осіб. Всього – 1213 сімей – 3132 особи [100]. Скажемо, що всього за уточненими даними в тюрмах і таборах, на спецпоселеннях, від катувань на допитах, від голоду, холоду і хвороб померло 3686 жителів Чернівецької області [101].

Зробимо деякі висновки:

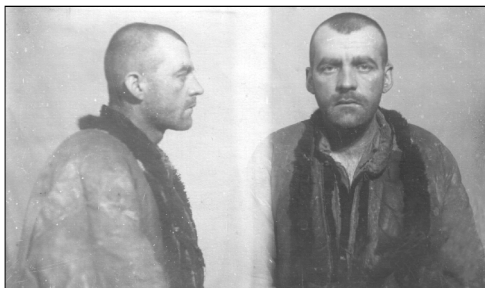
1. Політичний терор, що панував у Радянському Союзі, від самих своїх початків був жорстоким і нещадним. Винищення людей було поставлено на конвеєр. Взятши з часів Паризької комуні визначення «ворог народу», радянська влада та її органи тулили його до кого тільки хотіли. А начепивши цей ярлик, «оформляти» справи на людей по двох найважливіших категоріях – 1-й і 2-й. До першої зараховували тих, кого прирікали на розстріл, до другої – тих, кого кидали у виправно-трудові табори на 10 років.

2. Свого апогею політичний терор в СРСР досяг у 1937-1938 роках, коли НКВД очолював нарком Микола Єжов. Під гостру косу його оперативних наказів № 0485, № 0486 потрапило немало буковинців і бессарабців, які на той час перебували в Радянському Союзі.

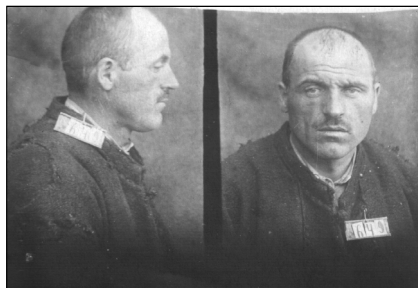
3. Радянська влада на Буковині і в Бессарабії була встановлена уже після розстрілу Єжова (4.02.1940 р.), його окремих поплічників та ставлеників, але вона виявилась не менш жорстокою, ніж була до 1940 року. Вся методологія і практика масового людиновинищення була повністю перенесена в новоутворену Чернівецьку область. Радянська влада продемонструвала на Буковині і в Бессарабії, як і по всій Західній Україні таку нещадну жорстокість, якої громадяни цих територій не знали за всю свою історію.

4. Радянська влада, очолювана ВКП(б), не знала пощади до заможних прошарків населення. Вона націоналізувала промислові, транспортні, будівельні підприємства, магазини,

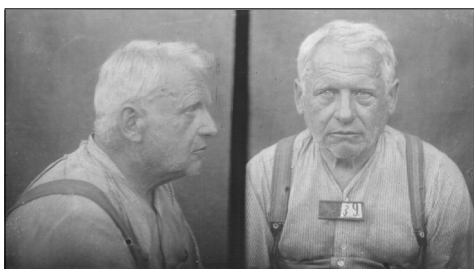
ПОВМИРАЛИ В ТЮРМАХ РОСІЇ

Микола Георгійович Мар'янчук
с. Ставчани Кіцманського р-ну

Дмитро Георгійович Попадюк
с. Снячів Сторожинського р-ну

Северин Шулимович Барт
м. Чернівці

Григорій Миколайович Василичук
с. Рідківці Новоселицького р-ну

Василь Онуфрійович Тодорович
с. Ставчани Кіцманського р-ну

Іван Георгійович Гулик
с. Хрещатик Заставнівського р-ну

банки, будинкові і земельні володіння, позбавляла людей маєтностей, засобів до життя і, якщо вони не встигали емігрувати, кидала їх в тюрми і концтабори, або ж вивозила на спецпоселення у віддалені краї СРСР.

5. Своїми репресивними діями, розграбуванням заможних верств населення влада штотхала громадян області в прірву економічних та соціальних злигоднів і жебрацтва. З магазинів зникали продукти харчування, одяг, взуття. Люди не знали, куди подітися від цього лиха. Одні, порушуючи кордон, намагались втекти в Румунію. Інші, змінюючи свідчення про народження і паспорти та прізвища, записувались німцями і намагались виїхати до Німеччини.

6. ОУН, яка з встановленням радянської влади на деякий час загальмувала свою діяльність, очікуючи, що буде далі, уже в серпні-вересні 1940 року дала команду своїм осередкам готуватися до збройної боротьби.

7. Радянська влада за рік свого господарювання в області показала, що вона нездатна забезпечити населенню належний добробут. Навпаки, вона прийшла на Буковину і в Бессарабію, щоб пограбувати населення цих територій, посіяти серед нього страх і ненависть до себе, штовхнути найбільш гордих і нетерплячих на збройну боротьбу.

8. В результаті цієї боротьби, про яку ми детальніше скажемо у наступному розділі, тисячі кращих синів і дочок українського народу потрапили в табори і тюрми НКВС, де їх морили і нищили нещадно і безкарно. Ніхто за винищення цих людей, які, до речі, в 1989 р. реабілітовані за відсутністю у їхніх діях складу злочину, не був покараний. У прокурорських висновках не зроблено навіть натяку на те, що когось за це жорстоке людиновинищення треба притягти до кримінальної відповідальності. Все списали на Сталіна, Берію, Абакумова, Круглова та інших верховодів. Звичайно, вони винні в першу чергу, але не менш винні й ті, хто керував таборами, тюрмами, хто безпосередньо катував, мучив і винищував людей.

1.3. РЕПРЕСІЇ ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ ПРОТИ ОУН У 1940-1941 РОКАХ

СТУПАЮЧИ 28 червня 1940 року в авангарді Червоної армії на територію Північної Буковини

В і Бессарабії, групи енкавееців мали перед собою бойове завдання – з перших же днів приєднання нових областей до СРСР провести їх генеральну очистку від контрреволюційних, антирадянських, буржуазно-націоналістичних та інших ворожих радянській владі елементів. Зустрічали їх, як і Червону армію, по-різному. Одні – з надією на краще життя у вільній від експлуататорів Країні Рад, як рекламувався Радянський Союз у комуністичній пресі, інші – з острахом і настороженістю, боячись переслідувань і політичного терору. Зокрема, з таким настроєм зустрічали вступ червоного війська на Буковину керівники і члени Організації українських націоналістів.

В першому розділі ми стисло сказали, як зароджувалась і діяла ОУН Буковини до 28 червня 1940 р. Тут хочемо висвітлити її підпільну діяльність в перший рік радянської влади і показати заходи репресивних органів щодо знищення цієї організації.

Важливо підкреслити, що буковинці, перебуваючи з 11 листопада 1918 року під окупацією румунської армії, в 20-30-х роках минулого століття уважно прислухалися до того, що діялося в Радянській Україні із заможними селянами, яких називали “куркулями”, з технічними спеціалістами, які служили на заводах, фабриках, залізницях і шахтах за царату, з літераторами, науковцями, лікарями, вчителями. Тому, коли 28 червня 1940 р. румунські чиновники

і армія, на підставі ультимативної домовленості між урядами СРСР та Румунії, почали покидати Буковину, залишали обжиті місця й українські вчителі, лікарі, власники значних земельних наділів та маєтностей, члени різних політичних партій та національних товариств.

Але всі не могли втекти. Дехто думав, що його мине лиха година, що на Буковину придуть не якісь кровожерні чужинці, а свої єдинокровні брати, принесуть не нове, ще важче й жорстокіше ярмо, а свободу, радість і щастя. Цим сподіванням не судилося збутися.

Запрограмована на десятиліття боротьба ВКП(б) з ОУН, яка хотіла відірвати Україну від СРСР, зі світовою буржуазією з перших же днів вступу загонів НКВС і Червоної армії на територію Північної Буковини і Бессарабії була без обмежень запущена в дію. Заможних селян нова влада обклала такими податками, яких вони не могли сплатити, і їх негайно арештовували і відправляли у віддалені райони СРСР. Така ж доля спіткала торговців, підприємців, адвокатів, колишніх румунських державних службовців, членів політичних партій, культурних і спортивних національних товариств, яких буквально поголовно слідчі НКВС-НКДБ зараховували, якщо не в число “ворогів народу”, то в категорію “антирадянських елементів”, “буржуазних націоналістів” або “агентів іноземних розвідок”. Ешелони в’язнів потяглися з Буковини в Сибір, Казахстан, Приуралля, Марійську АРСР, на Далекий Схід і Коліму.

Всі колишні політичні партії, які за румунської влади діяли на Буковині, в цій ситуації про себе навіть не заявляли. Тільки ОУН підняла голос протесту, а згодом взялася за зброю і почала тривожити нову владу своїми діями, убиваючи тих, хто зрадив інтереси народу і пішов на службу до грабіжників і вбивць, і самих грабіжників та вбивць.

Боротьба ця була довгою, важкою і жертвовною. Але оскільки висвітлювалась вона владною пресою неправдиво, однобоко, уявлення про неї в багатьох громадян нашої держави сформувалося спотворене. Героїв УПА, які добровільно йшли в це військове, справді народне формування, довгий час називали “бандитами”, “убивцями”, “головорізами”, “фашистськими наймити”, що зовсім не відповідало справжньому стану речей.

Відомо, що ОУН Буковини, Бессарабії і Мармарощини, ведучи в роки окупації ідеологічну боротьбу з румунською владою, уважно дослухалася до того, що діється по той бік Дністра, за румунсько-радянським кордоном. ОУН знала, що в Радянському Союзі, в тім числі й в Україні, будь-які прояви національної свідомості жорстоко переслідуються. Гучні процеси над багатьма українськими інтелігентами викликали у світі надзвичайний резонанс. Повідомлення про розкуркулювання заможних селян, яке по суті призводило до руйнації сотень тисяч селянських господарств, а заодно й до голоду 1922-го та 1933 років, жорстокі розправи над “куркулями”, виселення їх за межі України у віддалені райони СРСР доходили й до Буковини.

Особливим болем у серцях буковинських українців відгукнулися повідомлення про арешти і засудження в Україні визначних буковинських поетів, публіцистів, художників, політичних і культурних діячів – Д.Ю. Загула, С.Ю. Гуцуляка, С.І. Канюка, М.І. Івасюка, В.В. Гаврилюка, М.Д. Панчика, В.Б. Мороза, Ф.І. Альботи-Савчука, Ганни Яворської, які не були націоналістами, і, за винятком М.І. Івасюка, сповідували комуністичну ідеологію. Хто, уникаючи арештів сигуранці, хто з власної волі у різний час прибув у країну соціалізму, сподіваючись знайти в ній очікувану волю, братерські обійми і щасливе життя, але були піддані жорстоким репресіям і майже поголовному фізичному винищенню.

Тому-то прихід 28 червня 1940 р. на Буковину Червоної армії був зустрінутий керівництвом і членами ОУН з великою настороженістю. Ця настороженість невдовзі була підсилена репресивною політикою радянської влади і в Західній Україні, яка нібито була “визволена” з-під гніту польської шляхти у вересні 1939 року, і на Буковині.

На 28 червня 1940 року крайовий провід Буковинської ОУН-мельниківців очолював Орест Зибачинський. До складу проводу входили Денис Квітковський, Юрій Сербинюк, Іван Григорович, Дмитро Яремчук, Віктор Кулишнір, Петро Войновський.

Ще до вступу Червоної армії на землю Північної Буковини більшість членів проводу емігрувала до Бухареста. Керівництво проводом на місці Зибачинський передав Дмитрові Яремчуку. Однак він довго на цій посаді не пробув. Помітивши, що за ним починають стежити агенти НКВС-НКДБ, він на початку жовтня передав свої повноваження Віктору Кулишніру, а сам емігрував до Німеччини. Віктор Кулишнір теж довго крайовим проводом ОУН Буковини не покерував. 4 листопада 1940 р. він був арештований [102].

Але перш ніж дійшла черга до Кулишніра, обласне управління держбезпеки взялося за нейтралізацію членів національних культурно-освітніх та спортивних товариств, що діяли при Чернівецькому університеті, зокрема таких, як “Чорноморе”, “Залізняк”, “Запороже”, громадських організацій на зразок “Жіночої громади”, а також колишніх співробітників газет “Самостійність”, “Час”, “Молода Буковина”, журналу “Самостійна думка” та інших.

Чи не першою на сповідь до слідчих НКДБ потрапила дружина Ореста Зибачинського – Марта Данилівна Зибачинська-Мойсюк. Її арештували 24 жовтня 1940 р. Вона розповіла, що її чоловік перед приходом Червоної армії виїхав до брата у Ясси, а зараз живе в Бухаресті і збирається переїжджати на постійне проживання в Німеччину. Вона назвала двадцять найактивніших членів товариства “Запороже”, 11 членів товариства “Чорноморе” і 11 членів товариства “Залізняк”, давши їм відповідні політично-етнічні характеристики. Про себе ж заявила, що до ОУН не належить, бо зі встановленням на Буковині радянської влади вона від роботи в антирадянській організації відійшла [103].

За Мартою буквально наступного дня була арештована 23-літня медсестра Чернівецького міського відділу народної освіти Одарка Юрївна Князько. Вона теж заперечила свою причетність до ОУН, але назвала чимало імен активістів “Жіночої громади”, колишніх членів редакції “Самостійності”, “Часу” та товариства “Чорноморе” [104].

Цього ж дня в енкадєбістський капкан потрапив і житель села Ленківці, що під Чернівцями, адвокат за професією Захар Миколайович Бідняк. Слідчі НКДБ звинуватили його в контрреволюційній антирадянській роботі. Він категорично це заперечував і не хотів підписувати протоколи [105].

Врешті-решт вийшло так, що слідчі повірили в ширі зізнання М.Д. Зибачинської-Мойсюк та О.Ю. Князько, справи їхні припинили, а їх з-під охорони звільнили. Треба сказати, що М.Д. Зибачинська була завербована в агентуру НКДБ самим наркомом держбезпеки П.Я. Мешиком. Чи виконувала вона завдання цієї організації, нам поки що невідомо, хоча знаємо, що вона була активною організаторкою Буковинського куреня, з яким ходила до Києва, в якому виконувала обов’язки жіночої організаторки.

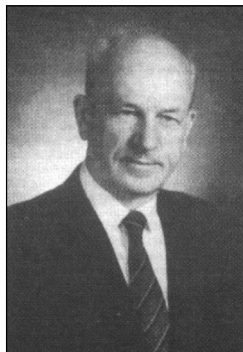
Захарові Бідняку, участь якого в ОУН слідчі не довели, повезло менше. 21 травня 1941 року Особлива нарада при наркомі внутрішніх справ СРСР засудила його до 8-ми років виправно-трудових таборів. Відбував він це незаслужене покарання у м. Томську, в тюрмі № 3. Обслуговуючий персонал в’язниці жорстоко і нещадно ставився до українських в’язнів. Голод, холод, фізичні хвороби за 2 роки знищили здорового молодого чоловіка. Життя З.М. Бідняка обірвалося у цій в’язниці 17 червня 1943 року.

Набравши з допомогою М.Д. Зибачинської, О.Ю. Князько та З.М. Бідняка кілька десятків імен активних членів ОУН, обласне управління НКДБ почало активно “чистити” і Чернівці, й райони області. Зокрема, 30 жовтня перед слідчим НКДБ сидів Ростислав Володимирович Гузар, син відомого на Буковині лікаря і знаної в краї організаторки жіночого руху Ольги Захарівни Гузар. Саме Ростислав назвав на допитах відомих йому активних членів

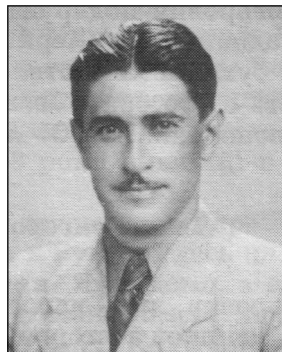
**КЕРІВНИКИ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАРТІЇ
ТА БУКОВИНСЬКОГО ПРОВОДУ ОУН У 1939-1941 рр.**

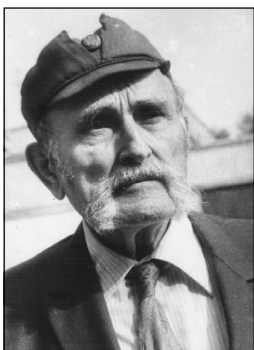
**Володимир Залозецький,
Президент Української
національної партії**

**Денис Васильович
Квітковський**

**Іван Антонович
Григоревич**

Петро Войновський

Юрій Сербинюк

Ольга Захарівна Гузар

**Мирослав Васильович
Кіндріський**

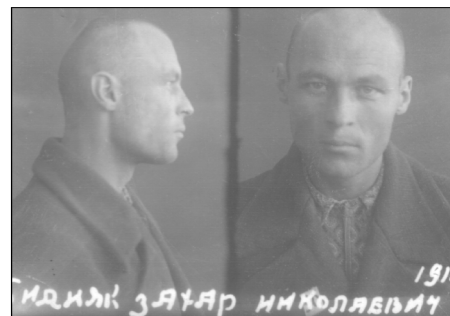

**Гларій Іванович
Карбулицький**

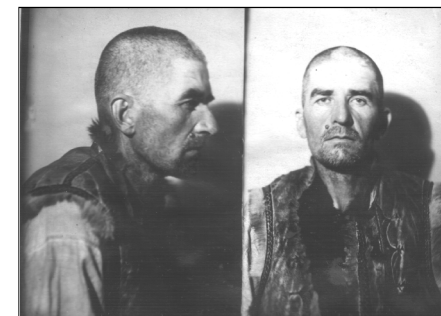

**Володимир
Тодорюк**

ЗАМОРДОВАНІ В СТАЛІНСЬКО-БЕРІЇВСЬКИХ ТАБОРАХ

**Захар Миколайович Бідняк
із с. Ленківці під Чернівцями**

**Давид Георгійович Купчанко
із Дубівців**

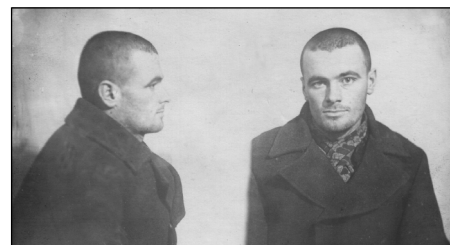
**ЖИТЕЛІ С. СТАВЧАНИ КІЦМАНСЬКОГО РАЙОНУ,
ЩО ШУКАЛИ ЩАСТЯ В РАДЯНСЬКОМУ СОЮЗІ**

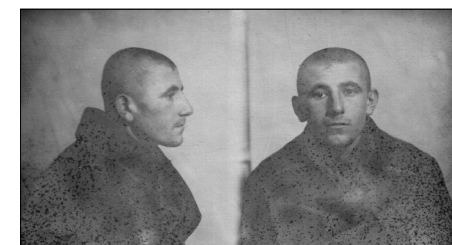
Микола Олексійович Ткачук

Василь Дмитрович Сухолотюк

Іван Григорович Кравчук

Василь Григорович Кравчук

ОУН Віктора Тодоровича Кулишпіра, Антоніну Андріївну Рушак, Лідію Василівну Кіндзірську, її брата Мирослава, Деонізія Івановича Курчака та Леона Мироновича Крижанівського. Мало того, Ростислав, рятуючись від можливого розстрілу, погодився співробітничати з органами НКДБ. Він одержав необхідний інструктаж, псевдо, явку та ім'я куратора і був випущений на волю [106].

Саме після зізнань Ростислава 4 листопада 1940 року в нічний час і був арештований Віктор Кулишпір. На допитах, які велися 14 лютого 1941 р. старший слідчий слідчої частини УНКВС молодший лейтенант Кузьмін звинуватив Кулишпіра в злочинах, передбачених ст.ст. 54 п. 2 та 54 п. 11 Кримінального кодексу УРСР (далі КК УРСР), тобто за участь в контрреволюційній Організації українських націоналістів, яка ставила перед собою мету відірвати Україну від СРСР і створити Самостійну Соборну Українську Державу.

Кулишпір, як і його арештовані попередники, назвав на допитах багатьох членів ОУН, яких співробітники обласних управлінь і районних відділів НКДБ-НКВС успішно вилунали. Зокрема, надзвичайно великого погрому взимку і навесні 1941 року зазнала ОУН Заставнівського району.

23 січня у Борівцях було арештовано Василя Петровича Пелешатого, 1909 року народження з початковою освітою. Обшуку не робили. Брали його таємно, щоб ніхто не знав, куди поділась людина. Який же гріх знайшли за Пелешатим? Страшний: Василь Петрович був українцем. Хтось доніс у НКДБ, що у 1936 році, коли в Борівці приїздив митрополит Вісса-ріон Пуя, Василь прийшов на зустріч зі святим отцем у широких українських шароварах синього кольору, а його товариші Володимир Черський і Георгій Гавдун – у червоних. Коли ж вони прийшли до арки, що стояла перед примарією із цієї нагоди, побачили, що вона оформлена лозунгами, транспарантами і портретами короля та інших державних керівників. Між румунськими лозунгами були й українські, а між квітами – приклеєні жовто-сині прапорці. Це було зроблено, як Пелешатий дізнався пізніше, Олександром Савчуком і Георгієм Скорейком, які брали участь в оформленні арки.

– Побачивши на арці українські національні прапорці і надписи, – щиро розповідав Василь Петрович Пелешатий оперуповноваженому Залеському на допиті 3 лютого 1941 року, – жандарми хотіли зірвати їх, але Василь Скорейко і Василь Гордей заявили жандармам протест і сказали: “Ми, українці, теж маємо право висловлювати свої симпатії митрополиту”. Я, Гавдун, Кравчук, Черський та інші підтримали Скорейку і Гордея, і жандарми не посміли зняти з арки українські прапорці і надписи. А через два тижні мене, Гавдуна, Черського і Кравчука жандарми заарештували, звинувативши в націоналістичній діяльності. Нас тримали в Чернівецькій в'язниці чотири місяці, а після закінчення слідства із тюрми випустили. Ми знали хто це зробив, але не видали їх. Взяли вину на себе, бо в нас під час арешту були вилучені шаровари, в яких ми зустрічали митрополита.

Протягом ряду років, – продовжував далі свою розповідь В.П. Пелешатий, – я був близько знайомий з односельчанином Савчуком Сандо Івановичем, який приблизно за 2-3 місяці до мого арешту залучив мене в ОУН. Зустрічатись зі мною він почав з 1936 року. В розмовах звертав мою увагу на те, що український народ пригноблюється, підкреслював, що ми повинні підтримувати тісніший зв'язок, вести роботу за створення Самостійної Української Держави на базі об'єднання Галичини, Буковини, Закарпатської України та Радянської України і відірвати її від СРСР. Я погоджувався з Савчуком і дав згоду працювати для ОУН [107, арк. 27-29].

Ми не будемо викладати далі зізнань В.П. Пелешатого. Вони досить цікаві, але в значній мірі торкаються періоду румунської окупації. Тут же хочемо підкреслити, що щирі зізнання арештованого, за які він, можливо, сподівався одержати помилування, стали для нього смертним вироком. І не тільки для нього. Всі згадані ним односельчани невдовзі були арештовані.

Вони, в свою чергу, назвали ще когось, кого не назвав Пелешатий, і ланцюжок потягнувся далі. Так у слідчих НКДБ виріс список на декілька десятків осіб. Серед них були імена Савчука Олександра Івановича, Савчука Михайла Дмитровича, Філіпчуків Івана та Василя, Георгія Цебрика з Киселева, Ілюка Івана зі Звенячина, Гарбашевського Степана, Кравчука Георгія Васильовича, Бахура Тодора з Борівців, Гарбашевського Івана, Філіпчука Михайла, Гордея Георгія, Баб'яка Миколи, Звізди Дмитра з Дорошівців, Петра Войновського із Чернівців.

25 квітня в Борівцях був арештований бухгалтер Киселівського сільського споживчого товариства Михайло Дмитрович Савчук, 1918 року народження. Старший оперуповноважений 3-го відділення 3-го управління НКДБ по Чернівецькій області Ларкін знайшов, “що Савчук М.Д., який проживав у селі Василів Заставнівського району є активним членом української контрреволюційної націоналістичної організації ОУН, яка проводить активну діяльність по підготовці збройного повстання на території СРСР, маючи на меті створення самостійної буржуазно-фашистської держави” і постановив арештувати його за ст.ст. 54-2, 54-11 КК УРСР і обшукати. З цією постановою погодився начальник 3-го відділу управління НКДБ по Чернівецькій області старший лейтенант держбезпеки Прищепа, а 30 квітня її затвердив начальник управління НКДБ по Чернівецькій області старший лейтенант держбезпеки Трубников [107, арк. 8].

Михайло Дмитрович Савчук на допиті 18 травня 1941 року, назвав уже не тільки прізвища, а й псевдоніми членів ОУН. Розповів хто, з ким і коли до нього приходив. Слідчий, зокрема, дізнався, що Михайла Дмитровича залучив до ОУН у 1938 році Іван Васильович Гарбашевський, а він, за енкадєбістською термінологією, “завербував” у грудні 1940 року Георгія Цебрика, Михайла Філіпчука та Георгія Гордея, а в січні 1941-го – Миколу Баб'яка та Івана Філіпчука – Михайлового брата. Слідчим стало відомо з цього ж джерела, що Тодор Бахур у січні 1941 року приводив у село інструктора Дмитра Звізду – “Орлика”, і той, проводячи інструктивні військові заняття, сказав, що всі повинні знати військову справу і готуватися до збройного повстання. Звізда в той день дав усім псевдоніми. Савчуку М.Д. – “Булавка”, Цебрику Георгію – “Макогін”, Гордею Георгію – “Довбня”, Яківчику, що жив недалеко від сільради – “Сокира”, Баб'яку Миколі – “Когут”, Яківчику, що жив біля пасовища – “Дуб”, Бахуру Тодору – “Береза”. Савчук М.Д. повністю визнав висунуті проти нього звинувачення, зізнався, що є членом ОУН і керівником Киселівської сільської організації з 1938 року [107, арк. 75-81].

21 травня 1941 року був допитаний Цебрик Георгій Васильович – “Макогін”, 1896 року народження з Киселева. Він зізнався, що разом з ним у сільську ОУН входять Іван Георгійович Яківчик 30 років – “Дуб”, Микола Дмитрович Баб'як 37-38 років, Василь Степанович Палагнюк 38 років, Іван Георгійович Гордей 44 років. Заявив, що має револьвера, який йому дали поляки за молоко в 1939 році, коли тікали в Румунію. Він його заховав на горіщі під дахом [107, арк. 90-92].

Чернівецькому обласному управлінню НКДБ всіх названих членів ОУН не вдалося вилунали. Але значна частина опинилася у їхніх руках, не встигнувши нічого путнього зробити. Обвинувальний висновок на Савчука М.Д., Пелешатого В.П., Цебрика Г.В. і селянина з Борівців Пугача Г.І. начальник обласного управління НКДБ Трубников підписав 9 червня 1941 року. Троє перших звинувачувались у злочинах, передбачених ст.ст. 54-2 і 54-11 КК УРСР, а Пугач Г.І. – за ст.ст. 19, 54-2 і 54-11 КК УРСР. Справу мали направити у військовий трибунал 12-ї армії. Але до трибуналу вона не дійшла. Почалася війна. Засідати не було коли. За вказівкою наркома держбезпеки СРСР В.М. Меркулова Пелешатого В.П. розстріляли у Чернівецькій тюрмі 29 червня, а Савчука М.Д. – в перших числах липня 1941 р. Пугач Г.І. та Цебрик Г.В. були заслані у Севураллаг, де й померли – перший 6 листопада 1941 року, другий 2 січня 1942 року [107, арк. 127].

Вся група теоретичних членів ОУН, які абсолютно ніякого злочину перед державою не вчинили і були знищені нізачо, реабілітована Чернівецькою обласною прокуратурою 6 грудня 1996 року за відсутністю складу злочину.

Майже паралельно з борівсько-киселівським провалом у квітні-травні 1941 р. були розкриті організації українських націоналістів у Чорному Потоці, Добринівцях, Вікні, Брідку, Миткові, Дорошівцях, Василеві, Кадубівцях, Веренчанці. Під арешт потрапили секретар сільради села Чорний Потік Іван Онуфрійович Паліброда, 1915 р.н. і його односельці – господарі Василь Манолійович Паліброда, 1920 р.н., Георгій Васильович Василичук, 1908 р.н., Василь Миколайович Запаранюк, 1921 р.н.; Микола Юрійович Осадчук, 1909 р.н. – господар із с. Добринівці; Василь Григорович Нуцуляк, 1896 р.н. та Степан Іванович Нагірний, 1908 р.н. – бідняки із с. Вікно; Манолій Іванович Манчуленко, 1902 р.н. – господар із с. Митків; Василь Георгійович Бейко, 1910 р.н. і Манолій Степанович Халатурник, 1920 р.н. – середняки із с. Брідок та Василина Іванівна Мацкуляк, 1901 р.н. – господиня із Дорошівців [108].

Всі вищезгадані, заарештовані також за вказівкою наркома держбезпеки СРСР В.М. Меркулова № 2445/м від 23 червня 1941 р., були розстріляні у Чернівецькій в'язниці – 30 червня 1941 р. Всього жертвами цієї позасудової розправи стали, як ми вже згадували, 222 громадяни, серед яких 82 члени ОУН. Їхні прізвища ми частково оприлюднюємо у цій книзі в розстрільних списках [109].

Віктор Кулишір теж, незважаючи на свої щирі зізнання перед слідчими НКДБ, не заслужив прощення. Суду над ним не було. За рішенням наркома держбезпеки УРСР П.Я. Мешика і прокурора УРСР він був розстріляний 11 липня 1941 р. в Києві як ворог народу в період воєнних дій на території України [102, арк. 114].

Після арешту Кулишіра обласним провідником ОУН було призначено Петра Войновського, який працював у той час електриком в Чернівецькому будинку офіцерів. Він провів кілька засідань. Зокрема, 6 грудня 1940 року, за свідченням Войновського, такі збори відбулися в цегельні на Клокучці, де обговорювалися питання організації нового крайового проводу в зв'язку з арештами, що відбулися останнім часом. На зустрічі були Ольга Гузар, інженер Степан Джулиба, поручник Василь Галайко, Ярослав Заремба, Дмитро Звізда з Дорошівців, “Сокил” з Карапчева. Войновський ознайомив учасників цих зборів з директивами полковника Романа Сушка, які він одержав при зустрічі з ним. Було запропоновано реорганізувати ОУН у трьох головних напрямках: організаційно-вишкільному; підготовки до повстання; організації адміністративно-державного апарату. Було також затверджено план дій на найближчий час. Але невдовзі органи НКДБ, знаючи про його оунівську діяльність, влаштували йому відрядження до Києва, де затримали і провели допит, маючи намір завербувати в свою агентуру. У книзі “Моє найвище щастя” [110, с. 224] Войновський пише, що його там піддавали жорстоким катуванням, але все ж потім випустили, і він в супроводі представника НКДБ Беленка М.А. повернувся на Буковину, нібито відірвався від нього і пішов у підпілля, де невдовзі очолив боївку ОУН, яка чинила напади на залізничні станції, поштові відділення, окремі сільради та її працівників. Активним керівником однієї з боївок був уродженець с. Руський Банилів Вашковецького району Іван Якович Колотило.

Звернемось до тодішніх повідомлень, які надходили з райкомів партії та райвідділів і облуправління НКВС в обласний комітет КП(б)У. Секретар Вашковецького РК КП(б)У А.В. Мазур 26 червня (це уже був п'ятий день війни) доповідав секретарю Чернівецького обкому КП(б)У І.С. Грушецькому про випадки дезертирства в Карапчеві, Кальнівцях, Драчинцях, Руському Банилові та Костинцях. Всього в цих селах не з'явилося по мобілізації 64 особи, які переховувалися у лісах. Він писав далі, що паніки в районі немає, але паралізує район боївка, котра щоденно розростається за рахунок дезертирів. Вживаються заходи, щоб її

зловити, але, поки що, не вдається. Мазур просив допомогти зброєю, бо та, що є в райвідділі НКВС, не дає змоги мобілізувати партактив на допомогу НКВС для боротьби з боївкою. У Бережниці було вбито представника райкому партії, завідуючого господарською частиною радгоспу Киричека, який віз мобілізаційні матеріали, захоплено представника райкому партії, директора райпромкомбінату Брагіна, який раніше приїхав у це село, був затриманий оунівцями і відведений у ліс, звідки йому вдалося втекти. “Бандою керує румунський шпигун Колотило, – доповідав тодішнім партійним жаргоном Мазур, – який давно переховується. Вся банда озброєна, має гвинтівки, гранати і навіть кулемети. Ті, що затримані з банди, заявляють, що їх розрахунок – на одержання зброї з Румунії і на організацію повстання “За вільну Україну!” [111, арк. 33].

Виловлювання націоналістів велося в масовому порядку по всій області. Це й спонукало ОУН кинути боївкам клич: “До зброї!” Багато буковинських чоловіків і юнаків, які 23 червня зобов'язані були з'явитися у райвійськкомати, за покликом ОУН пішли в ліси, щоб формуватися в боївки, озброюватись і чинити напади на представників влади і військовослужбовців Червоної армії.

Спецповідомлення і оперативні зведення перших днів війни засвідчують, що діяльність ОУН значно ускладнювала обстановку в тилу Червоної армії. Працівникам НКВС-НКДБ доводилося вести боротьбу не тільки з ворожими десантами, які висаджувалися у різних місцях, але й з боївками ОУН, агітаторами, “панікерами”, “пораженцями” і з пожежами. Так, у ніч на 23 червня групою нелегалів був легко поранений з вогнепальної зброї працівник сільради с. Мілієве Василь Іванович Швейко. Керівник групи нелегалів Нагорняк зник. Були затримані Палій Іван, 1923 р.н. і Кузяк Дмитро, 1913 р.н., які брали участь у замаху на Швейка В.І. Що з ним було зроблено, не повідомлялося [112, арк. 1].

23 червня начальник Вижицького РВ НКВС сержант міліції Архипенко повідомляв, що в селах оперує група нелегалів у складі 12-15 осіб. Є людські жертви. Для її ліквідації і з'ясування деталей повідомлення у район виїжджала оперативна група працівників обласних управлінь НКВС і НКДБ. Що вона встановила, теж документів немає.

24 червня о 8.30 вечора в с. Кибаки було вбито працівника райвійськкомату капітана М.С. Зоріна, який приїздив вручати військовозобов'язаним повістки про мобілізацію. Цього ж дня тут був убитий листоноша с. Мілієве Семен Кисилиця. Він їхав у Кибаки з'ясувати, чому не працює телефон, що був виведений з ладу групою ОУН, очолюваною головою сільради с. Кибаки Петром Ісаком.

Боївка Івана Колотила, яка діяла у Вашковецькому р-ні, в ніч на 23 червня напала на районне поштове відділення, але була відбита червоноармійцями. В цю ж ніч вона напала на залізничну станцію Банилів. Було важко поранено начальника станції Соколова, який невдовзі помер, а також убито працівника відділення зв'язку, прізвище якого на той час не було встановлено.

Заявляли про своє обурення діями радянської влади й селяни. У Великому Кучурові 24 червня 50 хліборобів прийшли в сільраду і зажадали від голови повернення грошей за облігації державної позики і реквізоване кінське поголів'я. Оперативна група працівників НКВС-НКДБ затримала господарів Назара Івановича Кваснюка, 1903 р.н. та Промбес Марію Василівну, 1880 р.н., які заїгтували селян на цю акцію [112, арк. 2]. Що з ними було зроблено, невідомо.

У Чернівцях цього ж дня о 22.30 по вул. Бранков'яну (нині І. Франка) був арештований Дмитро Георгійович Моспанчук, 1909 р.н., українець, який обстріляв машину з червоноармійцями, що їхала по вулиці 28 червня. При спробі втекти Моспанчук Д.Г. був важкопоранений і направлений у тюремну лікарню. Далі його сліди губляться.

На другий день війни, тобто 23 червня, в Чернівцях по вул. Леніна (нині Головна), в будинку № 16 працівники НКВС затримали Степана Івановича Гентюка, 1896 р.н., який під час повітряного нальоту німецької авіації на місто сигналізував з горища білим прапором, прив'язаним до антени. Гентюка передали в 97-й прикордонний загін НКВС. Всього за два дні воєнних дій 23-24 червня в Чернівцях було арештовано 35 осіб за контрреволюційні дії і антирадянську агітацію, 7 осіб – як соціально небезпечний елемент [112, арк. 3-16].

Діяльність ОУН у ці дні наростала. 25 червня в лісі поблизу Руського Банилова оперативна група НКВС та НКДБ, проводячи операцію проти боївки Івана Колотила, затримала трьох членів його групи і одного вбила. Ім'я убитого не називалось [112, арк. 8].

26 червня начальник Вашковецького РВ НКВС повідомляв обласне управління, що з Бережниць і Руського Банилова в ліс пішло до 30 осіб дезертирів, а з ними і голова Бережницької сільради як керівник групи. 27 червня о 4.30 черговий УНКВС одержав повідомлення, що в районі цегельного заводу № 3 з горища невідомі обстрілюють цивільне населення і військові частини, які проходять поблизу. На місце прибула група НКВС. Трьох обстрілювачів захопила, одного вбила. Всього цього дня органами держбезпеки області було заарештовано 76 осіб, з яких 4 члени ОУН. Один з них у сутичці був убитий. Прізвиська убитих не називають. Запідозрених у шпигунстві, диверсіях і терорі зловили 11 осіб, поражених – 20, агентів сигуранці – 4, членів антирадянських партій – 1. В оунівців вилучили радіопередавач із шифром та кодом і зброю [112, арк. 12].

Хоча органи НКВС й посилювали свою “очищувальну” роботу, обстановка з кожним днем змінювалася, ставала для влади непевною і небезпечною. 28 червня, в річницю приєднання Північної Буковини і Бессарабії до СРСР, в Хотині із-за рогу було вбито червоноармійця. Вбивцю арештували. Його прізвисько і партійна належність не вказувалася. У Виженці невідомими по вікнах сільради було зроблено два постріли. Легко поранено секретаря сільради Никифора Георгійовича Кліма, 1912 р.н., який на веранді ремонтував велосипед. В Карапчеві Вашковецького р-ну група оунівців у складі 15 осіб напала на двох сільських активістів, побила їх і зникла. Двох нападників було затримано. Вживалися заходи, щоб затримати інших [112, арк. 14-15].

У Чернівцях була арештована сімдесятишестилітня бабуся Олена Германівна Рідуш, 1865 р.н., яка нібито вела антирадянську агітацію, а з горища її хати невідомі обстрілювали військовослужбовців. У ресторані по вул. Бранков'яну затримали Онуфрія Карловича Кв'ятковського, 1872 р.н., Олександра Івановича Білоуса, 1877 р.н., Марію Георгіївну Грек, 1914 р.н., Олександра Георгійовича Пітея, 1899 р.н., Євгена Йозефовича Домбровського, які висловлювалися проти радянської влади, а під час нальоту німецької авіації махали білими хустинками. Що було зроблено з цими людьми, невідомо.

Всього 28 червня органами державної безпеки заарештували 75 осіб, з яких членів ОУН – 8, терористів – 14, поражених – 19, антирадянського елементу – 34. У цей же день о 14.00 була пошкоджена телефонна лінія між Заставною і Чернівцями, яку відновили о 16.00, а о 24.00 біля будівлі районного відділу НКВС і НКДБ було обстріляно червоноармійський патруль. Обійшлося без жертв [112, арк. 16].

29 червня арешти продовжувалися. До в'язниці потрапив Миронюк Степан, 1918 р.н., який висловлювався нецензурними словами на адресу радянської влади, вождів партії і уряду. За антирадянську агітацію були затримані Іван Георгійович Романчук, 1924 р.н., Кароль Михайлович Паранчук, 1902 р.н., Леопольд Васильович Шляхоцький, який на пивзаводі № 1 вів серед робітників “контрреволюційну пропаганду”, Михайло Федорович Прудіус, 1897 р.н. з Ленківців, Василь Маркович Олар, 1924 р.н., в димарі хати якого знайшли іноземний пістолет, і Микола Георгійович Даскалюк, у якого вилучили “браунінг” і 7 бойових патронів.

Всього 29 червня 1941 р. органами НКДБ-НКВС було арештовано 112 осіб, з яких членів ОУН – 24, шпигунів і диверсантів – 7, поражених – 23, активних членів антирадянських політпартій – 27, бандпособників – 4, різного антирадянського елементу – 27 осіб [112, арк. 16-22].

У ніч з 29 на 30 червня було додатково арештовано 21 особу, з яких членів ОУН – 2, поражених – 2, антирадянського елементу – 17 осіб. Всього за 9 днів війни, з 22 по 30 червня, в області було арештовано 553 особи, серед яких членів ОУН – 100. Решта арештованих ділилася на 18 категорій – від шпигунів, диверсантів і терористів до поражених, саботажників, дезертирів і зрадників батьківщини [112, арк. 16]. Їхня подальша доля невідома. Зрозуміло, що ситуація не сприяла уважному розгляду діяльності кожної підозрюваної особи. Діяли за законами воєнного часу. Куль не шкодували. Тільки у в'язницях, як уже говорилося вище, було розстріляно 224 особи. Оскільки наша статистика не забезпечена персоналіями, важко сказати, наскільки вони були винні в тому, в чому їх підозрювали чи звинувачували.

Слід зазначити, що арешт членів ОУН був під особливим контролем НКДБ. В оперативних зведеннях і спецдонесеннях вони завжди виділялися в окрему графу чи в окремий пункт. Усього за час свого функціонування в Чернівецькій обл. в 1940-1941 рр. органи НКДБ-НКВС арештували 267 членів ОУН. Це значно більше, ніж назвав у своїх зізнаннях Віктор Кулишір на допиті 20 лютого 1941 р. Однак арештовані були не всі. Вціліти вдалося здебільшого тим, хто був за межами Буковини. Правда, Петро Войновський як член Буковинського проводу ОУН після від'їзду керівника проводу Дмитра Яремчука до Німеччини залишався на терені краю і був бойовим керівником, а після арешту Віктора Кулишіра очолив обласний провід ОУН. Він приділяв певну увагу зміцненню та відновленню старих і створенню нових низових організацій. Аж поки сам не потрапив у кігті НКДБ. Про те, як це відбулося, він розповідає у книзі “Моє найвище щастя”. Але переглядаючи її, у читача виникає багато питань. І найголовніше: чимі агентом був Петро Войновський? Тільки Аберу чи й НКДБ? Книжка на ці питання відповіді не дає. Отже, сумніви залишаються. У щирі сповідь автора не віриться. Адже після того, як йому “вдалося втекти” від енкаведистів, він зі своїм супровідником спочатку побував у Львові в тестя й тещі, потім відірвався від “опікуна” і переховувався в передмістях Чернівців, а згодом перебрався в с. Кибаки Вижицького р-ну і звідти “керував” орга-нізацією боївків, про що ми розповідали вище.

Сформувавши разом з головою сільради с. Кибаки Петром Іллічем Ісаком групу в складі 20 осіб, Войновський готувався до великої терористичної акції, очікуючи, поки воїни 43-го стрілецького полку 96-ї гірської стрілецької дивізії відступлять з Вижиці. В надвечір'я 4 липня 1941 р. останні підрозділи Червоної армії залишили Вижицю. Група Войновського спостерігала за цим відходом, але нападати не сміла. У неї був намір цього вечора напасти на село Мілієве і там вчинити єврейський погром. Але, побачивши колони відступаючого війська, відклали напад на ранок 5 липня. Що й було зроблено.

Цього ж дня група Войновського зробила спробу провести подібну акцію в с. Іспас. Однак тодішній голова сільської управи Іван Георгійович Денис категорично заборонив це робити, незважаючи на наполегливу вимогу Войновського [114].

Подібні розправи над єврейським населенням за вказівкою Буковинського проводу ОУН-мельниківців були проведені також у Банилові, Карапчеві, Костинцях, Шишківцях, Лужанах, Неполоківцях, Киселеві, Борівцях, Васловівцях, Дорошівцях та ряді інших сіл області. 7 липня за наказом надрайонного провідника ОУН-мельниківців Степана Карбашевського, його активних помічників – районного Георгія Кравчука і підрайонного Тодора Бахура було розстріляно і убито різними зброями і способами 45 євреїв різного віку, в тому числі й немовлят, із Борівців і 54 – з Киселева. Всього – 99 осіб. За два дні до цієї розправи

група Степана Карбашевського убила колишнього голову Борівецької сільради М.О. Підгурського, секретаря сільради О.І. Сливку, фінагента Д.М. Кричака, голову сільського споживчого товариства Михайла Гав'юка, вчителя сільської школи І.В. Мельничука [115].

Жорстока розправа над радянськими активістами була вчинена в Дорошівцях, де цю акцію очолив член обласного проводу ОУН Дмитро Звізда. Тут розстрілювали не тільки євреїв, а й своїх українців, які ревно служили радянській владі. Зокрема, були убиті заступник голови сільради Ганусяк Іван Миколайович, член сільвиконкому Шупарський Микола Іванович, фінагент Анака Василь Степанович, активіст сільради Савка Дмитро Федорович, голова сільради Литвинчук Василь Олексійович [116].

У Вербівцях була убита мати активного учасника комуністичного руху на Буковині в 1926–1940 рр. Михайла Шеленка – Катерина Шеленко, чиє життя обірвала куля, випущена з револьвера Дмитра Звізди. Правда, через два тижні після цих подій румунські жандарми арештували Звізду, поламали йому на постерунку руки й ноги, а потім вивезли до Дністра, де розстріляли і кинули в річку [117, с. 194].

Як бачимо, радянська влада залишила на Буковині багато зла й ненависті не тільки до своєї репресивної, грабіжницької політики, а й до її запопадливих прислужників, які після відступу Червоної армії стали жертвами жорстоких самосудів, якими, по суті, й завершився перший етап пропагандистської і не вельми славної бойової діяльності ОУН Буковини в 1940-1941 рр.

5-8 липня вся Чернівецька область була зайнята румунськими військами, які разом з поліцією, жандармерією і німецькою зондеркомандою теж почали “очищати” окуповану територію від службовців комуністичного режиму і євреїв.

Повторний прихід румунських окупантів на Буковину зруйнував усі плани ОУН щодо встановлення в краї її влади. Хоча в перші дні націоналісти майже по всіх селах вивісили свої синьо-жовті прапори, утворили владу й поліцію, а 30 червня та 1 липня святкували відновлення Самостійної Соборної Української Держави. Ейфорія свободи тривала недовго. 11 липня румунська влада порозганяла націоналістичних двірників, позривала з флагштоків синьо-жовті прапори і заявила, щоб українці ні про яку свою владу не думали. Буковина була і є румунською провінцією, а так звані українці – це ніщо інше як рутенці, тобто українізовані румуни. Вона їх повертає у лоно рідної матері – Великої Румунії.

Члени ОУН, звичайно, про це й слухати не хотіли. Петро Войновський, після проведеної 5 липня розправи у с. Мілієве, наступного дня після обіду повернувся в Чернівці. Тут за вказівкою проводу ОУН-мельниківців і за домовленістю з німецьким командуванням почав набір добровольців для служби в Українській національній армії та німецьких адміністративних органах на окупованій території України. Він теж мріяв з допомогою німців утворити Самостійну Соборну Українську Державу. Таких добровольців у Чернівцях назбиралося близько сотні. 2 серпня 1941 р. о 8.00 з дозволу румунських і німецьких військових властей вони пішки рушили на Снятин. По дорозі до них приєднувалися бажаючі з Кіцманського, Садгірського і Заставнівського районів. Частина добровольців під керівництвом “Сокола” – Ієлізара Дарійчука, “Буревія” – Юрія Андрука, “Богуна” – Осипа Романюка та “Тимоша” – Василя Лук’янюка прибула також з Вижицького і Вашковецького р-нів через Кути. З цих людей Войновський утворив 5 сотень по 100 осіб у кожній. Сотня складалася з двох чот (взводів) по 50 бійців. Командирами сотень були призначені Василь Шерей, Михайло Данчул, Микола Чунка, Михайло Токарюк, Олекса Домчук. Був і своєрідний комендантський взвод у складі 25 осіб, яким командував безпосередньо Войновський. Відділ пропаганди очолював керівник хору Чернівецької обласної філармонії Олесь Микитюк, жіночий відділ – випущена наркомом держбезпеки УРСР П.Я. Мешком на волю і завербована в агентуру НКДБ Марта Данилівна Зибачинська-Мойсюк [118].

УЧАСНИКИ ПОХІДНОЇ ГРУПИ БУКОВИНСЬКОГО КУРЕНЯ

Іван Квасницький

Олексій Домчук

Василь Петричук

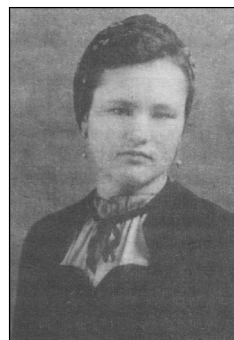
Василь Шерей

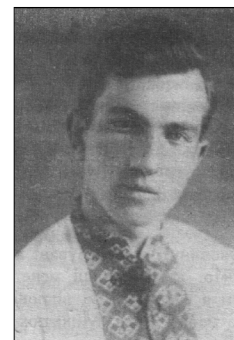
Ярослав Жуковський

Юрій Андрук

Антоніна Очкинська

Олег Лукаш

Володимир Аврам

У Снятині курінь перебував 8 днів. За цей час він розділився на дві течії – бандерівську та мельниківську і в повному складі рушив на Городенку. Там, виявилось, збиралися оунівці бандерівського напрямку, до яких з двома сотнями приєднався заступник Войновського Олекса Домчук. Щоб не довести справи до сутички, Войновський наказав негайно покинути Городенку і йти на Кам'янець-Подільський. Залишивши в Кам'янці-Подільському близько 25 своїх підлеглих для роботи в поліції, курінь рушив через Жмеринку, Вінницю, Житомир і Бердичів на Київ, залишаючи у цих містах своїх представників для роботи в українській поліції, службі охорони, перекладачами при німецьких комендатурах тощо. 19 вересня 1941 р. курінь був у столиці. Зупинився у військових казармах по вул. Короленка. Тут його членів чекало гірке розчарування. Німці не дозволили формувати Українську національну армію. Вони не збиралися доручати серйозних адміністративних посад українцям. Відводили їм лише роль виконавців поліційних і каральних завдань. Згодом курінь був розпущений. Одну його частину направили в українську поліцію Києва та ближніх сіл і райцентрів, а іншу – в 115-й і 118-й батальйони німецької охоронної поліції “щуцманшафт”. Оцінюючи діяльність цього куреня, мусимо сказати, що він, незважаючи на патріотичні декларації, не вписав славних сторінок у боротьбу за волю України, оскільки змушений був прислужувати фашистам, які окупували Україну і пљондрували її, як хотіли. Будь-яке ж співробітництво українців з окупантами не знаходило підтримки і схвалення у населення. Київська українська поліція і її тимчасовий керівник Петро Войновський, як відомо з документів, були використані гестапо і німецькою поліцією в арештах і розстрілах громадян Києва в Бабиному Яру, а 115-й і 118-й батальйони “щуцманшафту” – для боротьби з українськими і білоруськими партизанами. Вони допомагали окупаційній владі в насильницькому вивезенні молоді на каторжні роботи до Німеччини, виконували інші каральні функції.

У липні-серпні 1943 р. в Барановицькій обл. Білорусії німецька поліція за участю батальйонів “щуцманшафту”, сформованих з українців і росіян, проводила операцію “Герман”. Про її масштаби і мету красномовно свідчить звіт групенфюрера СС генерал-лейтенанта поліції фон Готтберга від 20 серпня 1943 р. Цитуємо один з пунктів цього звіту:

“9. Результат операції “Герман”:

а) втрати противника: убито в бою 4280 осіб, в тому числі 6 бандитських командирів і 2 комісарів;

б) взято в полон 654, в т. ч. 1 командира польського руху опору;

в) захоплено робочої сили: чоловіків – 9065, жінок – 7701, дітей – 4178.

Захоплено сільгосппродукції, худоби, сільськогосподарських машин: 3145 коней, 6776 корів, 499 телят, 9571 вівцю, 1517 свиней, 50 поросят, 14 кіз, 318 голів дрібної худоби, 230 гусей, 155 курей, 11 т зерна (велика кількість зерна ще не вивезена), 75 ц борошна, 10 кг вовни, 176 шкур, 1 молотарка, понад 100 с-г машин” [119, с. 106].

Все записано з німецькою точністю: люди, худоба, птиця, продукти, зерно, машини. Виникає питання: кому служили колишні члени Буковинського куреня у батальйонах “щуцманшафту”? Чи сприяла ця діяльність створенню ССУД?

Тих же членів ОУН, котрі дійсно боролися за неї і тому являли для німців небезпеку, гестапо арештовувало і розстрілювало. Зокрема, у Києві, в Бабиному Яру, в лютому 1942 р. обірвалося життя Теофіла Панчука, Юрія Дідіва, Корнелія Турлика з Мамаївців, Дарії Володимирівни Гузар-Чемеринської, Євгенії й Теодозії Суховерських, Романа Якубовича, Володимира Керського, Созонтія Пиндуляка із Чернівців; у Миколаєві 7 грудня 1941 р. були розстріляні Антін Суховерський, Юрій Шпитко, Володимир Коцур, Богдан Сірецький, Володимир Антонюк, Василь Баранецький, Андріян Сирота, Віктор Малярчук, Роман Шавло. В Дніпропетровську в 1943 р. загинув Дмитро Вершигора, в Білій Церкві – Максим Попович та ряд інших [120, с. 341-343].

Висновки:

1. Як уже було сказано вище, ОУН Буковини за часів радянської влади першого періоду – з 28 червня 1940 р. по 22 червня 1941 р. – перебувала в підпіллі. В цей час вона намагалася, передусім, зберегти себе, по можливості збільшити свою чисельність, залучаючи нових членів, виховуючи їх в національному дусі, навчаючи військовій справі, готуючись до збройної боротьби з більшовизмом. Однак арешт молодих, недосвідчених керівників, їхня надмірна довірливість до органів НКДБ-НКВС, може навіть віра в помилювання за щирі зізнання, призвели до значних людських втрат.

2. Відразу ж після відходу прихильників Войновського в Україну до керівництва ОУН прийшли нові люди. Вони налагодили зв'язок з Галичиною і звідти одержували політичні, організаційні та ідеологічні настанови і літературу. Туди ж направляли на підготовку молоді, патріотично налаштовані кадри. Там же переховувалися від переслідувань румунської сигуранці, поліції та жандармерії. В цей час посилюється діяльність оунівських організацій бандерівського крила, про що ми детальніше скажемо в наступному розділі.

3. Сподівання провідників і рядових членів ОУН обох напрямків побудувати Самостійну Соборну Українську Державу, спираючись на військову допомогу Німеччини, з перших днів окупації виявилися примарними, оскільки гітлерівська верхівка розглядала Україну тільки як життєвий простір і продовольчо-сировинну базу, які буде використано в інтересах третього рейху. Тому Буковинський курінь, як і вся ОУН цього періоду, у своїй практичній діяльності не змогли реалізувати ті ідеї, задля яких створювалися. Та все ж вони дивилися вперед з твердою вірою в серцях, що рано чи пізно, а пора іноземного колоніалізму закінчиться, сподіваний час волі настане, Самостійна Соборна Українська Держава встане з вогню, крові та попелу і ясною зорею засяє на весь світ.

1.4. РЕПРЕСІЇ РУМУНСЬКОЇ ОКУПАЦІЙНОЇ ВЛАДИ ЩОДО ГРОМАДЯН ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 1941-1944 РОКАХ

З перших днів окупації Чернівецької області керівник румунської держави генерал Іон Антонеску взяв на себе управління цією територією. 9 липня 1941 р. він видав декрет-закон, яким встановлював смертну кару за порушення окупаційного режиму. В наказі оголошувалось, що склади, різні матеріальні цінності, залишені відступаючим противником, становлять майно держави. Військові та адміністративні власті могли використовувати їх на власний розсуд. Тому всі, хто володів таким майном, мали протягом 24 годин після опублікування наказу здати його румунським властям або повідомити про його місцезнаходження.

Тим, хто б наважився не виконувати цих вказівок, загрожувала смертна кара. Виконання вироків суду здійснювалось впродовж 24 годин. Особи, спіймані на гарячому, підлягали розстрілу на місці [121].

15 липня 1941 р. Антонеску призначив своїм уповноваженим на Буковину Олександра Ріошану [122]. Він 22 липня видав наказ, яким затверджував схему адміністративного управління “визволеною Буковиною”.

В ст. 1 наказу зазначалось, що сільськими комунами керують примарі, які представ-ляють комуни в усіх державних інстанціях.

В ст. 2 наказу зазначалось, що претурами керують примпретори, які відповідають за стан справ у сільському господарстві, промисловості, медичній та освітній справах. Вони є шефами претур, поліції, їм же підпорядковується жандармерія.

Третьою адміністративною особою в адміністративній ієрархії був префект, який керував преторами у своєму повіті, здійснював контроль за їхньою діяльністю, був шефом повітової поліції. Йому підпорядковувався шеф жандармського легіону і шефи поліції місцевих комун. Це зазначалося в ст. 3 наказу.

“Територія визволеної Буковини, – говорилося в ст. 4, – є юридичною особою і нею керує уповноважений генерала Антонеску, який здійснює контроль над Чернівецькою примарією. Він є також ієрархічним шефом всієї місцевої адміністрації, призначає службовців і своїх помічників, контролює їхню діяльність”.

Наказ набрав чинності з дня його опублікування [123].

30 липня був виданий наказ № 1307, в шести пунктах якого визначалися головні принципи поведінки громадян Буковини та Хотинщини.

Правом на працю забезпечувалися всі дорослі, окрім євреїв, які підпорядковувалися особливому положенню з питань працевлаштування;

ніяка майстерня не могла працювати без дозволу на практикування професії, виданого департаментом праці;

повідомлялось, що робота буде оплачуватись не дешевше, як це передбачено тарифами, встановленими департаментом праці;

наказом заборонялося індивідуально чи колективно залишати робочі місця;

конфлікти з питань праці мали розглядатися комісією при департаменті праці;

дії саботажу, колективні та індивідуальні відмови від роботи каралися смертю [124].

Цього ж дня Рюшану опублікував повідомлення, що з Чернівців було інтерновано 50 відомих євреїв як заручників, які своїм життям будуть гарантувати порядок з боку єврейського населення. Якщо ж євреї допустять якусь незначну дію проти румунських військ чи військ союзників, або проти будь-якого румунського службовця чи представника союзників, то всі 50 будуть розстріляні, а майно конфісковане [125].

Наказ Рюшану № 1344, виданий теж 30 липня, забороняв євреям рухатися групами більше трьох осіб з 6-ї години до 20-ї. Євреї не мали права появлятися на ринку раніше 9-ї години 30 хвилин і пізніше 11-ї години. Хліб мали право купляти лише після 6-ї години. Заборонялося відкривати єврейські фірми в магазинах, вивішувати на єврейських будинках та магазинах німецькі чи італійські прапори.

Практикуючим лікарям, стоматологам, інженерам належало вивісити на будинках таблиці з їхніми прізвищами та іменами з обов'язковою позначкою “євреї” і вказаними годинами роботи.

Наказ зобов'язував усіх євреїв з лівого боку грудей носити велику “єврейську зірку” жовтого кольору.

Ті, хто б наважився не виконувати цих вимог, мали бути депортовані в табори.

Представники поліцейських та жандармських органів зобов'язані були стежити за виконанням цього наказу [126].

Президія Ради Міністрів доводила до відома громадян краю, що транспортні засоби підприємств та приватних осіб – легкові та вантажні автомобілі, автобуси і підводи – підлягають ревізії [127].

Командуючий призовним округом м. Чернівці, квестор поліції Чернівців Паул Аврамович 20.08.1941 р. опублікував наказ, в якому зазначалось, що євреї з 18 до 50 років, які проживають у Чернівцях та Чернівецькому повіті, зобов'язані з 25 серпня по 1 вересня з'явитися для контролю та перепису зі всіма своїми військовими документами в бюро контролю з примусових робіт.

Євреї з повіту мали з'явитися з 25 по 27 серпня в поліцію чи жандармський пост. Ті, що не з'являться, будуть інтерновані в табори [128].

Отже, з перших днів окупації на громадян посипалися категоричні правові, етнічні та професійні обмеження і смертельні погрози.

13 вересня 1941 р. губернатор провінції Буковина генерал Калотеску видав ще один погрозливий наказ № 736/41, в якому писав так: “Ми, генерал Корнеліу Калотеску, губернатор Буковини, дбаючи про порядок і безпеку держави, керуючись повідомленням Міністерства внутрішніх справ, опублікованим в “Monitorul oficial” № 199 від 23 серпня 1941 р., і наказом про адміністрацію провінції Буковина № 1345 від 30 липня 1941 р., наказую:

ст. 1. Якщо з боку комуністів буде виявлено будь-який терористичний акт чи саботаж проти інтересів держави або армії, вчинений комуністами, будуть розстріляні 20 комуністів євреїв і 5 комуністів несвреїв;

ст. 2. Органи поліції і жандармерії повинні стежити за виконанням цього наказу” [129].

Газета “Bucovina” від 22.08.1941 р. повідомляла рішення військово-польового суду від 29 і 31 липня та 1 серпня 1941 р.: за виступи проти влади до 6 років тюремного ув'язнення, 50000 лей штрафу і 1000 лей судових витрат засуджені Зігмунд Бертфельд та Ілля Клепеш. До 6 років ув'язнення, 10000 лей штрафу і 1000 лей судових витрат за це ж засуджено Іщика Фікмана. За образу нації та розповсюдження тенденційних чуток до 4 років тюрми і 8000 лей штрафу засуджений Іван Рушак, до 20 років виправно-трудова робіт і 1000 лей штрафу за це ж був засуджений Касіян Сінковський. За шпигунство до 6 років ув'язнення, 3 років позбавлення громадянських прав і 2000 лей штрафу засуджений Олександр Івасюк. Іван Костенюк і Тодор Дем'янчук за зраду держави були засуджені до 20 років виправно-трудова робіт, 5 років позбавлення політичних прав і 500 лей судових витрат, Георгій Григоряк – до 15 років ув'язнення і 5 років позбавлення політичних прав. 17 громадян були засуджені за образу нації, а 30 – за перехід кордону на строк від 3 до 6 років позбавлення волі, 3-5 років позбавлення прав і грошових штрафів у сумі 500 – 5000 лей. 12 осіб за цю ж провинку були інтерновані в концентраційні табори [130]. Такі повідомлення військового трибуналу публікувалися в кожному номері газети “Bucovina” та інших виданнях. Кількість покараних за ці провинки з кожним днем наростала.

21 березня 1942 р., наприклад, ця ж газета опублікувала списки підсудних, які розглядалися військово-польовим судом 9 і 11 березня. Перед суддями пройшло 27 осіб. Безушко Ілля, наприклад, був засуджений до 6 років ув'язнення за втечу до ворога. Інших за перехід кордону покарали одним місяцем або 45 днями ув'язнення і грошовими штрафами.

20 березня 1942 р. “Bucovina” опублікувала список на 25 осіб, провинку яких військово-польовий суд розглядав 12 березня. Сімох із них судили за дезертирство. Причому Тодор Григораш був засуджений до 15 років ув'язнення, 5 років позбавлення громадянських прав і 500 лей штрафу, Георгій Мислю – до 6, солдати Андрій Аврам та Іван Чебан – до 3 років ув'язнення.

Та найстрашніше, що ще до видачі цих наказів румунські окупанти взяли за фізичне винищення людей за політичними та національними ознаками. Грабінницьки господарюючи на території Чернівецької області, румунська вояччина залишила після себе тисячі могил, руїну і голод. Аналізуючи цей короткий відрізок окупаційної діяльності, ми визначили ряд антилюдських злочинів кліки Антонеску, які можна класифікувати за 15 найважливішими ознаками.

Першим злочиним королівської Румунії був її віроломний напад як сателіта і союзника фашистської Німеччини на Радянський Союз, з яким вона мала певні домовленості про кордон; порушення цього кордону; руйнація прикордонних застав і вбивство тисяч воїнів Червоної армії; бомбардування населених пунктів, залізничних станцій, вузлів зв'язку, аеродромів, нафтохранищ, промислових підприємств; знищення мирних громадян і їхніх матеріальних здобутків за допомогою авіаційних бомб, кулеметів, артилерії та мінометів.

Тільки в перші дні війни загинули сапери 358-го гірського стрілецького полку 60-ї гірської стрілецької дивізії буковинці В.В. Юрчук та І.Т. Гаврилук із Заставни, В.Г. Кіндзірський з Дорошівців, був смертельно поранений і 27.06.1941 р. помер у госпіталі рядовий цього ж полку П.К. Григорчук. 22.06.1942 р., захищаючи м. Герца, загинув Г.А. Наровський. Румунськими бомбами цього ж дня були вбиті І.О. Одайський із с. Червона Діброва, Іван Михайлович Ткачук, Василь Танасійович Костенюк із Черепківців Глибощького району та десятки інших [131].

Багато воїнів полягло на прикордонних заставах, на аеродромах, під час повітряних боїв. У 1941 році за період з 22 червня по 20 грудня загинуло 2042 воїни-буковинці, 136 померло від ран, а 165 – у німецькому і румунському полоні. Всього ж за чотири роки війни Чернівецька область втратила 26530 воїнів.

Крім того, на території області загинуло і поховано 1479 воїнів Червоної армії, які не були уродженцями Буковини і Хотинщини [132]. Ці людські втрати – наслідок воєнних дій, у яких Румунія воювала проти України як союзник фашистської Німеччини. Вони й досі не компенсовані ні Німеччиною, ні Румунією. Їх не можна, звичайно, компенсувати помстою чи жорстокими карами, яких зазнали войовничі вожді Румунії та Німеччини. Очевидно, настав час, коли об'єднані нації повинні прийняти планетарний закон-хартію про те, що злочинці, які розв'язують війни, мають підлягати судам міжнародних трибуналів, а держави, які розпочинають війни, мають виплачувати кошти на утримання людей, які в результаті воєнних дій стали інвалідами, вдовами і сиротами, а також на відбудову зруйнованих міст і сіл, промислових підприємств, залізничних та шосейних шляхів, аеродромів тощо. Тільки за таких умов ми зможемо привести до тями зарозумілих войовничих вождів і народи тих держав, які не стримують своїх керівників від злочинних дій.

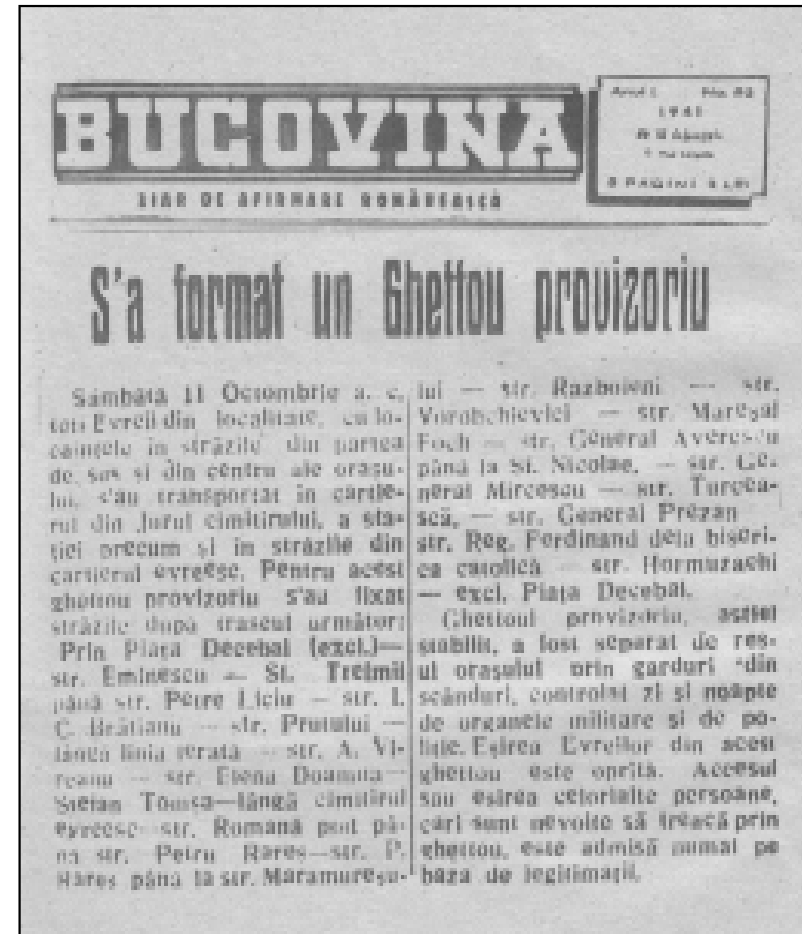
Людство повинно зректися милосердного ставлення до вбивць будь-якого рангу незалежно від того, своїми чи найманими руками вони чинили вбивства. За будь-яке навмисне вбивство безвинних людей вбивця чи вбивці повинні нести покарання. Тільки тоді, коли за злочинним вбивством ітиме невідворотне покарання, ми зможемо зупинити цей жах, який нині охопив увесь світ. Приймаючи такий закон-хартію, Об'єднані Нації повинні подбати і про те, щоб президенти, королі і уряди не зловживали своєю владою, не змушували людей братися за зброю, чинити терористичні акти. Рада Безпеки ООН повинна уважно стежити за діями узурпаторів і вчасно усувати їх від керівництва державами.

Другим злочинном було вбивство громадян області без суду і слідства за ознаками їх політичної приналежності до ВКП(б) чи ОУН.

Виконуючи вказівки керівника держави Іона Антонеску, каральні органи Румунії нещадно розправлялися з комуністами, комсомольцями та членами Організації українських націоналістів. Так, зокрема, в Чернівцях 10-11 листопада 1941 р. військово-польовим судом були засуджені до смертної кари і розстріляні секретар підпільного обкому КП(б)У Олексій Павлович Боярко, секретар Кельменецького підпільного райкому КП(б)У Захарій Дмитрович Глеб за дефетизм, тобто за поразницькі настрої, і за нелегальний перехід кордону [133].

6 серпня 1942 р. в Хотині і довколишніх селах почалися арешти членів підпільної комсомольсько-молодіжної організації, які поширювали в місті антирумунські листівки. 21 грудня 1941 р. вони знищили будинок на вулиці короля Фердинанда, неодноразово обривали і перерізували телефонні дроти, а 23 грудня 1941 р. скоїли замах на комісара, начальника відділу сигуранци Хотинської поліції Думітра Сміду. До організації входило 15 юнаків. П'ятеро з

**ПОВІДОМЛЕННЯ РУМУНСЬКОЇ ГАЗЕТИ «BUCOVINA»
ВІД 16 ЖОВТНЯ 1941 р.
РІК 1, № 82 ПРО СФОРМУВАННЯ
В ЧЕРНІВЦЯХ ТИМЧАСОВОГО ГЕТТО**

ПЕРЕКЛАД ПОВІДОМЛЕННЯ РУМУНСЬКОЇ ГАЗЕТИ «BUCOVINA»
ВІД 16 ЖОВТНЯ 1941 р.
РІК 1, № 82 ПРО СФОРМУВАННЯ
В ЧЕРНІВЦЯХ ТИМЧАСОВОГО ГЕТТО

“БУКОВИНА”
ГАЗЕТА РУМУНСЬКОГО ПРАВЛІННЯ

16 жовтня
1941
рік 1 № 82

Сформувалося тимчасове гетто

В суботу 11 жовтня цього року всі місцеві євреї, які жили у верхній частині і в центрі міста, переселилися в район навколо цвинтаря, залізничної станції, а також на вулиці єврейського району. Для тимчасового гетто відведені наступні вулиці за маршрутом: через ринок Дечебал (нині площа Філармонії) (виключена) – вул. Емінеску (нині вул. Горького) – Сф. Треїме (нині вул. Б. Хмельницького) – до вул. Петре Лічіу (нині вул. І. Богуна) – до вул. І.Г. Братяну (нині вул. Гагаріна) – вул. Прутулуй (нині вул. Прутська), біля залізничних колій – вул. А. Віряну (нині вул. Узбецька) – вул. Єлени Доамни (нині вул. Білоруська) – вул. Штефана Томши (нині вул. Лубенська), біля єврейського цвинтаря – вул. Романе (нині вул. Руська), міст до вул. Петру Рареша (нині вул. Буковинська) – вул. Петру Рареша (вул. Буковинська) до вул. Марамурешулуй (нині вул. Тбіліська) – вул. Разбоень (нині вул. Лук’яна Кобилиці) – вул. Воробкевича (нині вул. Воровського) – вул. Маршала Фоша (нині вул. Інтернаціональна) – вул. Генерала Авереску (нині вул. Сагайдачного) до вул. Св. Миколая (нині вул. Садовського) – вул. Генерала Мірческу (нині вул. Шептицького) – вул. Турчяска (нині вул. Турецька) – вул. Генерала Презана (нині вул. Шкільна) – вул. Реджеле Фердинанда (нині вул. Головна) від католицької церкви – вул. Гормузакі (нині вул. Заньковецька) – виключаючи ринок Дечебал (нині площа Філармонії).

Тимчасове гетто, таким чином, було відділене від інших частин міста дерев’яною огорожею, контролюється вдень і вночі військовими і поліцейськими органами. Вихід євреїв з цього гетто заборонений. Вхід або вихід інших людей, які змушені проходити через гетто, дозволяється лише на підставі посвідчення особи.

Переклад з румунської і подача нових назв вулиць
Я.І. Вівсяник

них – Володимир Манченко, Кузьма Галкін, Олександр Непомнящий, Микола Салтанчук та Дмитро Семенчук вироком військово-польового суду 8-ї дивізії № 3083 від 11 вересня 1942 р. були засуджені до смертної кари і 24 жовтня того ж року розстріляні [134].

Третім злочинном румунських окупантів були вбивства громадян області, що працювали в органах радянської влади чи в культурно-освітніх закладах, які почалися відразу ж після вступу румунських військ на територію області.

Так, у с. Керстенці Хотинського району 8 липня 1941 р. румунськими жандармами були розстріляні голова сільради Г.Д. Голубан, голова колгоспу Г.В. Парашук, його заступник К.А. Бабуняк, активіст сільської ради М.Т. Герасимчук та секретар комсомольської організації В.Т. Фішук [135].

У с. Поляна цього ж району в цей же день були вбиті без суду і слідства голова сільради В.М. Сафтьок, його заступник А.В. Мазур, голова сільського споживчого товариства О.О. Сафтьок, члени земельної комісії Г.І. Сафтьок та П.А. Тихенький, робітник радгоспу О.І. Мельник та селянин Г.Г. Банар. Жандарми вивели їх на берег Дністра й розстріляли, а трупи кинули в річку [136].

В Рухотині вони обірвали життя голови сільради С.Г. Вінничука, землевпорядника Г.А. Розкрута, міліціонера П.С. Печеряги.

У Рашкові на березі Дністра були розстріляні комуністка Х.П. Леваднюк, голова сільради А.В. Швець, дружина голови сільради, учасниця Хотинського повстання 1919 р. В.І. Громик, тракторист М.В. Довганюк [137].

Подібні розстріли були проведені в багатьох інших селах і містах Чернівецької області. Всього по області було розстріляно 114 працівників сільських рад, колгоспів і радгоспів [138].

Четвертим злочинном були вбивства радянських військовополонених на місці їх захоплення, а також у концентраційних таборах Румунії. За нашими підрахунками, окупантами в порушення Женевської конвенції від 27 липня 1929 р. про поводження з військовополоненими було знищено 454 воїни Червоної армії [139].

Зокрема, 6 липня в с. Вербівці Заставнівського р-ну був безжалюбно розстріляний із кулемета поранений прикордонник, уродженець Чернігівщини М.П. Щербина, а в полі жорстоко добиті 3 поранені червоноармійці – уродженці Буковини. 11 червоноармійців було розстріляно в Недобоївцях [140], 12 – у Глибокій [141].

П’ятим злочинном румунських окупаційних властей, найбільш масштабним і жорстоким, було вбивство громадян області за національною ознакою. Головною жертвою у цьому люциновинищенні стали євреї.

Ідучи у фарватері гітлерівської юдофобії, Іон Антонеску активно їх винищував. Ці злочинні антилюдські дії він називав румунізацією. Визначальними заходами у цьому процесі були розстріли, які чинилися за вказівками кондуктора (керівника держави), і депортації за межі Румунії.

Жорстокі погроми і фізичні розправи проводилися на захоплених територіях у перші дні окупації: в Боянах було убито 86 євреїв різного віку, в Чудеї – 634 особи, в Іжівцях – 73. Уже 18 липня 1941 р. віце-держсекретар МВС Румунії адресував усім префектам і керівництву табору Тиргу-Жіу телеграму № 5811, в якій говорилось:

“Пан генерал Антонеску, керівник держави, видав розпорядження, щоб усіх євреїв, які перебувають у трудових загонах, та полонених примусити до важкої праці. При втечі розстрілювати кожного десятого [142]”.

Тим часом із сіл і містечок Буковини й Хотинщини почалися поголові депортації єврейського населення за Дністер, в так звану “Трансністрію”. Претура волості Богдана Петричейку

Хашдеу, наприклад, в перших числах серпня доповідала губернаторству, що з сіл волості в Липкани і Бричани 30 липня 1941 р. евакуйовано 1156 осіб віком від 14 і більше років. 31 липня 2850 євреїв такого ж віку депортовано з Новоселицької волості, де на 1 серпня не залишалося жодного єврея [143].

Зі Сторожинецького повіту депортація теж велася в авральному порядку. На 8 серпня в Сороки відправили 3852 особи, а в жовтні 1941 р. з м. Сторожинець – ще 1133 особи, серед яких 336 чоловіків, 384 жінки, 382 дитини, з яких хлопчиків 193, дівчаток 189. У місті залишалося всього 32 євреї. Це лікарі, фармацевти, стоматологи, інженери, електрики, майстри спиртової промисловості та члени їхніх сімей [144].

10 жовтня 1941 р. почалася масова депортація євреїв із Чернівців. Якщо на 17 вересня 1941 р. їх проживало в Чернівцях 47257 осіб, то на 16 грудня залишалося 19689. Отже, за три місяці з міста депортовано 27568 євреїв. В 1942 р. цифра депортованих по всій Буковині досягла 90541 особи. На 1 травня 1943 р. кількість євреїв в буковинських повітах складала такі цифри: Кимпулунг – 8 осіб, Сторожинець – 59, Сучава – 32, Хотин – 103, Дорохой – 1853, Радівці – 68, Чернівці – 0. Всього по цих повітах – 2123 особи [145].

Телеграма-блискавка від 29 липня 1941 р., відправлена о 20.19 усім префектурам Буковини та Бессарабії, теж вимагала застосування важкої примусової праці, голодомору і розстрілів до всіх євреїв цих територій. І їх убивали, де тільки могли: у власних будинках, на берегах рік, у лісах і на переправах, топили в річках, нищили в таборах і гетто. Сьогодні важко назвати точну цифру знищених фашистськими поплічниками Антонеску євреїв, оскільки архіви гетто і концтаборів не збереглися.

В 1989 р. у Відні і Берні вийшов збірник статей авторів світу “Повстання жертв”, однією з тем якого є геноцид єврейського народу. Серед авторів бачимо буковинку Анну–Галю Горбач, її чоловіка львів'янина Олексу Горбача, Вячеслава Чорновола, Лева Копельова, Ейтана Фінкельштейна, Дмитра Зленка.

В збірнику опублікована карта, на якій показано скільки в якій країні було знищено євреїв з 1 вересня 1939-го по 8 травня 1945 р. Із загальної кількості 5171000 убитих німцями та їх союзниками євреїв у країнах Східної Європи, на Буковину припадає 124632 особи [146]. На нашу думку, ця цифра занадто завищена і не відповідає дійсності. На судовому процесі над маршалом Іоном Антонеску, як уже зазначалось, наводилася цифра 56 тисяч убитих. В Державному архіві Чернівецької області є списки депортованих, але хто з них загинув, а хто уцілів, стовідсотково встановити не можна. Дослідники цього питання із Чернівецького товариства єврейської культури ім. Елізєра Штейнбарга, Асоціації в'язнів фашистських гетто і таборів та Державного архіву Чернівецької області у виданні 1992 року називають 90 тисяч депортованих буковинців, із яких 54 тисячі загинули по дорозі за Дністер і в самій Трансністрії. Але в опублікованих ними іменних списках нараховується лише 5255 осіб [147].

Це ж саме товариство та Фонд імені Генріха Бьоля, що в Берліні, у виданні 1998 р. пишуть, що в 1941 р. з Буковини в Трансністрію було депортовано 73 тисячі євреїв, з яких лише 9 тисяч пережили румунські концтабори. Як бачимо, тут є розбіжності в кількості депортованих 90 і 73 тисячі та в кількості загиблих 54 і відповідно 64 тисячі [148].

Нам важко оспорювати ці чотири цифри, розбіжність у яких сягає 17 тисяч депортованих і 10 тисяч загиблих. 10 і 17 тисяч не така вже й мала кількість. Де ж істина?

Істина в глибокому вивченні архівних документів. Матеріали, якими володіє наше відділення, виводять нас на інші цифри – 75 тисяч депортованих і 64 тисячі загиблих, враховуючи 10892 розстріляних безпосередньо в містах і селах Чернівецької області. Такий сумний наслідок антилюдської політики геноциду Іона Антонеску стосовно громадян єврейської національності.

Шостим злочином було позбавлення політичних і майнових прав та власних помешкань громадян єврейської національності, їх депортація в табори і гетто інших окупованих зон з метою фізичного винищення голодом, хворобами і розстрілами.

Починаючи з 1.00 ночі 5 жовтня 1941 р. підполковник СС Дікулеску та майор Савопол, керуючись наказом Антонеску, протягом 10 днів депортували з Буковини за Дністер 56 тисяч євреїв з Буковини і 12 тисяч із Дорохойського повіту. Після жахливих страждань і мандрювань по таборах Трансністрії з 56 тисяч євреїв на Буковину повернулося, як уже зазначалося, тільки 6 тисяч. Загалом же з Буковини і Бессарабії в Трансністрію було депортовано 108 тисяч євреїв [149].

Пограбування єврейського населення Буковини і Хотинщини, організоване владою Антонеску, здійснювалось за планами расистського характеру, шляхом надмірної експропріації євреїв до остаточного їх зuboжіння. З 6 вересня по 6 грудня 1942 р. в них було відібрано 25185 гектарів землі, 22155 нерухомих та 492 промислових об'єкти [150].

Сьомим злочином було привласнення румунською державою великих майнових надбань громадян краю, які були націоналізовані радянською владою.

З перших днів окупації на підставі декрету-закону № 3810 від 12 листопада 1941 р. та закону № 1220 від 2 травня 1942 р. румунська держава привласнила 253 млини, пекарні, спиртзаводи, фармацевтичні фабрики, 360493 гектари орних земель та 470922 гектари лісів, будинки та майно різних єврейських товариств загальною вартістю 200 мільярдів лей [151].

Восьмим злочином була насильна асиміляція нерумунського населення, закриття українських та єврейських шкіл, середніх та вищих українських і єврейських навчальних закладів, ліквідація українських, єврейських культурно-освітніх та мистецьких установ, заборона розмовляти рідною мовою в державних установах, на вулицях та в інших громадських місцях.

Повторний прихід румунських військ на Буковину й Хотинщину мав своїм наслідком негативні асиміляторські явища і заходи. Перш за все були ліквідовані всі 424 нерумунські школи, із яких 406 – з українською, 10 – з російською, 8 – з єврейською мовами викладання, а також дві українські педагогічні школи. Було закрито 6 технікумів, український державний театр, філармонію, 13 кінотеатрів, дві обласні, з яких одна українська, і три районні газети, знищено 289 бібліотек із загальним фондом 948006 книг, значна частина яких була українськомовною, 199 клубів та районних будинків культури [152].

Було перепинено шлях розвитку художньої самодіяльності – важливого фактора розквіту національних культур та інтелектуально-естетичного виховання учасників художньої самодіяльності і всього населення області.

Українців, росіян і поляків позбавили можливості навчати дітей рідною мовою. Вони змушені були віддавати їх у румунські школи або ж рости неписьменними. На Буковині й Хотинщині владою І. Антонеску виконувався план Адольфа Гітлера про доведення українців та інших “нацменшин” до рівня рабів, яким досить було вміти рахувати до 500 [153].

Радянська влада за короткий час відкрила 22 дитячі садки і 3 дитбудинки, в яких виховувалося 1727 дітей [154]. Окупанти їх ліквідували.

За радянських часів в області велася велика робота з ліквідації неписьменності й малописьменності. В період окупації про це ніхто й не згадував. А на 1 січня 1941 р. в Чернівецькій області ще нараховувалося 164 тисячі неписьменних і 78120 малописьменних осіб. Разом – 242120 громадян [155]. Ті заходи, які органи радянської влади планували провести для ліквідації цих явищ, залишилися невиконаними через початок воєнних дій.

Дев'ятим злочином стало створення концентраційних таборів, у яких військовополонених і громадян окупованих областей мучили голодом і холодом, відсутністю медичного обслуговування, фізичними катуваннями, а то й розстрілювали.

Такі табори були влаштовані в багатьох великих і малих містах Румунії, а також на окупованих територіях. Зокрема, вони певний час діяли в Чернівцях, Садгорі, Хотині, Сокирянах, Вижниці, Сторожинці, Чудеї, Вашківцях, в яких на 25 серпня 1941 р. перебувало 28689 в'язнів [156]. У таборах Трансністрії, як уже говорилося вище, знаходилося 108 тисяч в'язнів, з яких 56 тисяч буковинців [157]. Ці табори призначалися для поступового винищення євреїв, комуністів, радянських працівників та партизанів.

29 липня 1941 р., як уже згадувалося, усім префектурам Буковини і Бессарабії була відправлена урядова телеграма-блискавка, в якій ставилася вимога розстрілів, примусу до тяжкої фізичної праці і виморення голодом єврейського населення [158].

Іон Антонеску, виступаючи 8 липня 1941 р. на засіданні Ради Міністрів, заявив: “Я виступаю за примусову еміграцію всіх євреїв з Буковини та Бессарабії, яких треба викинути за кордон. Я також за примусову еміграцію українського елемента, якому нічого шукати серед нас [159]”.

Десятим злочинном було широке використання заручників, що супроводжувалось фізичними розправами над населенням без відповідних судових розглядів і рішень.

9 липня 1941 р. керівник Румунської держави Іон Антонеску видав декрет-закон про використання майна, залишеного радянською владою і військами на територіях, захоплених румунською армією. За його 3-ю статтею смертна кара загрожувала всім, хто пробував би чинити опір чи саботувати виконання цього документа, нападати на німецьких та румунських солдатів, красти чи ламати склади з трофейним майном [160].

Наказ губернатора Буковини генерала Корнеліу Калотеску від 13 вересня 1941 р., який уже згадувався, теж погрожував масовими смертними карами [161].

Влада була щедра на погрози і на жорстокі розправи, про які ми говорили вище. В перші дні окупації в селах Іжівці, Буденець, Банилів та Нова Жадова Сторожинецького району було вбито 139 осіб, у Сторожинці – 250, у Сокирянах – 1850, у Новоселиці – 650, у Хотині – 150, у Чернівцях – 682 особи. Всього румунськими окупантами в Чернівецькій області було розстріляно 6440 осіб [162].

Цьому злочину немає абсолютно ніякого виправдання. Він свідчить, що Румунією в 1941 – 1944 роках керували люди без совісті і честі, жорстокі і безвідповідальні, які не розуміли, що війна, яку розпалили, жорстокості, які чинили над громадянами загарбаних територій, не сумісні з поняттям людяності, і рано чи пізно повернуться до них невідворотним і нещадним бумерангом смерті, зметуть їх з історичної арени як воєнних злочинців.

Одинадцятим злочинном було нещадне використання громадян області на важких примусових роботах у Румунії та в так званих “деташементеле де лукру” – робочих загонах.

Робочі загоны, які формувалися під егідою Міністерства національної оборони, а використовувалися Генеральною дирекцією румунських залізниць, нічого спільного з військовою службою не мали. Робітники цих загонів не приймали присяги на вірність державі, їх не обмундировували у військову форму, вони не проходили військового навчання, їм не видавали зброї. Головним їхнім знаряддям були молоти, кирки, лопати, тачки, інколи динаміт для підриву скелястого ґрунту. Вони жили у холодних дерев'яних бараках, де їх заїдали воші і блощиці. Стелили під себе свій одяг і ним же накривались. Працювали деташементники в домашньому одязі, безплатно. Харчувалися одноманітними, малокалорійними стравами, тому часто хворіли, ставали інвалідами.

Це була узаконена державою примусова експлуатація громадян захоплених територій. Румунія намагалась одержати максимальний економічний ефект за найменших фінансових затрат. Зокрема, із с. Грубна в червні – листопаді 1943 р. було мобілізовано 110 осіб [163], із Шебутинців – 155 осіб [164], з Банилова-на-Сереті – 634 [165], з Нижніх Петрівців – 382 [166].

Всього через робітничі загоны пройшло понад 20 тисяч жителів Чернівецької області. Окремі з них загинули в деташементах в результаті надзвичайних подій та під час нальотів англо-американської авіації. Так, зокрема, в деташементах на примусових роботах у м. Яломиця та інших містах і селах Румунії загинули Гарас Дмитро Костянтинівич 1908 р.н., Князький Євген Танасійович 1909 р.н. з м. Вашківці, Григоряк Ілля Миколайович 1920 р.н. та Шпак Степан Дмитрович 1919 р.н. із Черногузів, Бойчук Георгій Іванович 1920 р.н. із с. Бабин Заставнівського району та ряд інших. Всього в деташементах померло від голоду, хвороб, загинуло від осколків і вибухових хвиль бомб чи інших катастроф або пропало безвісти понад 140 деташементників [167]. Ця примусова праця досі належно не оплачена, і постарілі деташементники вимагають від Румунії, як колишнього союзника фашистської Німеччини, виплати їм грошових компенсацій, як це уже зробила Німеччина та Австрія за примусову експлуатацію на важких ручних роботах, зневагу та поневіряння “остарбайтерів”.

Ця категорія людей і їхні сім'ї залишилися обділеними і радянською державою. Сім'ї деташементників, що загинули в таборах НКВС, не одержали ніяких пільг. Деташементники ж, які вийшли з таборів НКВС живими, розглядалися владою як люди, котрі не заслуговують політичної довіри. Їхні документи у райвідділах та райвідділах НКВС погубилися, і колишні деташементники сьогодні не мають змоги довести своє право на пенсію як учасників війни, особливо ж ті, що перебували в таборах НКВС як військовополонені. Це несправедливо. І цю несправедливість незалежна Українська держава зобов'язана виправити.

Дванадцятим злочинном було розпалювання національної ненависті, шовіністичних фашистських настроїв серед румунів щодо національних меншин – українців, росіян, євреїв, поляків, угорців.

Найбільш активним і найбільш масштабним румунським шовіністом фашистського гатунку був керівник держави – генерал, а з 21 серпня 1941 р. маршал Іон Антонеску. Це він домовлявся з Адольфом Гітлером про участь у війні проти Радянського Союзу, про час нападу, про театр воєнних дій та територіальні компенсації за участь у цій злочинній авантюрі. Він же віддав команду армії про напад на СРСР. Кондуктор приписував румунським генералам і солдатам, як їм треба діяти на окупованих територіях. Це він заявляв, що українцям та євреям нічого шукати між румунами, що, коли треба, можна стріляти в них і з кулемета. І стріляли в Сокирянах і Хотині, в Чернівцях і Одесі. Антонеску було байдуже, що увійде в історію як варвар. Для нього головне було очистити Румунію від нерумунського елемента. Цей шовінізм обійшовся народом України і Молдови в 360000 людських жертв [168].

Шовіністично-нацистські ідеї Антонеску втілювали в практику сотні і тисячі цивільних і воєнних чиновників, їх пропагували журналісти, письменники і священнослужителі. Шовіністичний психоз оволодівав нацією, яка котилася до катастрофи. Держава втрачала міжнародний авторитет. Здорові сили нації виступили проти фашистського режиму Антонеску і 23 серпня 1944 р. скинули його. Румунія розірвала союз із Німеччиною і вступила в антигітлерівську коаліцію, реабілітуючи своє політичне реноме [169]. На жаль, в Румунії нині є сили, які виступають за реабілітацію Антонеску.

Тринадцятим злочинном було пограбування населення області, промислових та сільськогосподарських підприємств під час відступу румунських військ у січні – березні 1944 р.

Королівська Румунія, яка в листопаді 1918 р., зневаживши права українців на самовизначення, окупувала Буковину та Бессарабію і експлуатувала їх майже 22 роки, до 28 червня 1940 р., загарбавши за допомогою німецької армії Північну Буковину і Бессарабію в липні 1941 року, вустами своїх керівників всюди проголошувала, що визволила ці землі від комуністів-більшовиків, знову наклала загарбницьку лапу на все рухоме й нерухоме майно цих територій і оголосила його державною власністю [170].

Однак це не допомогло окупаційній владі хоч у якійсь мірі полегшити економічне становище населення, яке страждало від відсутності продовольчих товарів, взуття та одягу. Директор губернського департаменту національної економіки Д. Компеняну та субдиректор Шербан, доповідаючи губернатору про економічний стан провінції на листопад 1941 р., криком кричали, що:

“1. Немає палива. Якщо військові не допоможуть заготовити палива, населення буде знаходитись у важкому стані.

2. Відсутні постолі, немає шкіри. За 4 місяці після визволення Буковини директорат не отримав жодного кг шкіри та шкіряних підшов. Обіцяли 1700 кг для пошиву постолів, але нічого не дали, населення босе, закриваються школи.

3. В повітах Кимпулунг, Радівці, Сторожинець немає кукурудзи.

4. У провінції немає пшениці.

5. Вільна торгівля продуктами першої необхідності веде до підвищення цін. В Чернівцях і Хотині неможливо купити курей” [171].

Користуючись тим, що депортовані в Трансністрію єврейські сім'ї позалишали значну кількість добротного майна, румунські чиновники, розуміючи, що час їхнього перебування на Буковині і Хотинщині обмежений, намагалися якомога повніше задовольнити свої потреби за рахунок цього майна.

У 1943 році його вивезення з Буковини набрало таких розмірів, що Президія Ради Міністрів і Військовий кабінет, очолювані маршалом І. Антонеску, змушені були видати 29 вересня спеціальний циркуляр № 6775, який вимагав припинення вивозу багажу та меблів з провінції Буковина до старого королівства, тобто власне Румунії. В циркулярі зазначалось, що на це мають право тільки офіцери, унтер-офіцери та окремі службовці. Представникам залізниць, органам поліції та жандармерії надавалось право перевіряти і не дозволяти вивезення багажу та меблів тим власникам, які не мали на те спеціального дозволу губернаторства [172].

Та яким би злодій не був полохливим, застуканий на гарячому, тікаючи в своє лігво, він все-таки намагається ухопити хоч щось. Румунські окупанти всіх рангів, відчувши, що над їхніми головами уже гримлять громи розплати, тікаючи з Буковини й Хотинщини в січні-березні 1944 р., хапали і вивозили все, що тільки потрапляло до рук. Тільки із Сторожинецького району вони забрали 2306 голів коней і волів, 1871 голову великої рогатої худоби, 2222 голови овець та кіз, 1563 свині, 5552 голови домашньої птиці, 528 т хлібопродуктів, 1029 возів на залізних осях з упряжжю, розграбували 16 машинно-тракторних станцій, 17 колгоспів [173].

Були підготовлені до вивозу в Румунію верстати із чернівецьких текстильних фабрик. Але швидкий наступ радянських військ зупинив цю грабіжницьку акцію.

Вартість майна, відібраного, украденого та знищеного румунськими окупантами, а також зіпсованого внаслідок недогляду в умовах окупаційного режиму становила в довоєнних цінах 1518520104 крб. [174]. Сюди не увійшли спалені в перші дні війни літаки, залишені на території Буковини танки, автомашини, гармати та інше озброєння.

Чотирнадцятий злочин диктатури Антонеску – використання чоловічого населення Буковини і Бессарабії в арміях, які воювали проти національно-визвольних рухів, зокрема, таких, як “Російський охоронний корпус”, що був сформований німецьким військовим командуванням і використовувався в боротьбі з югославськими партизанами маршала Йосипа Броз-Тіто, а також в німецькій армії, яка вела боротьбу проти об'єднаних націй, плануючи насадити “новий порядок” – тоталітарний фашистський режим в усьому світі.

Не будемо скидати з рахунку і п'ятнадцятого злочину Антонеску та його команди перед власним народом. Територія Буковини і Бессарабії густо усіяна могилами румунських солдатів, офіцерів і генералів, які були чиймись батьками і синами, чоловіками і коханими. Тільки в одинадцятьох селах Сокирянської волості після бойових дій в липні 1941 р. з'явилося

162 індивідуальні і 149 колективних могил, у яких поховано понад тисячу солдатів та офіцерів румунської армії. Найбільші із цих поховань знаходяться у селах Василівка та Ожеве, де знайшли вічний спокій 522 воїни, з яких 23 офіцери та унтер-офіцери [175].

У Лівинцях Кельменецького району поховано 5 румунських кавалеристів, 3 воїни 17-го піхотного батальйону, обгорілого німецького льотчика і двох невідомих радянських солдатів. В селах Хотинської волості на 20 травня 1943 р. було поховано 30 полеглих, в Бричанській – 15, в Липканській – 7, у Новоселицькій – 15, в Селятинській – 32, у м. Дорохой, де воєнні дії не проходили, на 22 жовтня 1943 р. було вже поховано 32 воїни румунської армії, в комуні Дерена – 17, в Михайленах – 20, у Замості – 8 [176].

Газета “Vucovina” майже в кожному номері публікувала списки загиблих, серед яких були і уродженці Буковини та Бессарабії. Зокрема, капітани Борис Куровський та Олексій Стратонов, лейтенант Юрій Кілевич, молодший лейтенант Георгій Орловський, які загинули під Одесою, Харковом і Сталінградом [177].

Нам не вдалося з'ясувати, скільки точно воїнів румунської армії загинуло в боях за Буковину і Хотинщину. Але й за неповними підрахунками, ця цифра сягає 1000 осіб. Всього ж Румунія втратила на німецько-радянському фронті, себто тоді, коли воювала на боці Німеччини, 514,8 тисячі солдатів, офіцерів та генералів [178]. Та на радянсько-німецькому фронті, коли воювала на боці СРСР, 167 тисяч полягло. Всього 681,8 тисячі воїнів [179]. За їхню загибель теж несе відповідальність кліка Антонеску, яка розпочала злочинну війну.

Всі ці антилюдські злочини румунської воячини, вчинені в 1941 – 1944 роках, розглядались в політичній і науковій літературі радянських часів, але не так глибоко й ґрунтовно, як це треба було зробити. Ця тема ще й сьогодні може стати предметом дослідження окремої монографії.

25 вересня 1944 р. Чернівецька область була остаточно звільнена від іноземних окупантів. Здавалося б, на визволеній землі запанує мирна творча праця. Людські пристрасті увійдуть в береги, припиняться всілякі політичні і національні чвари. Але цього не сталося. Відновивши своє панування в Чернівецькій області, радянська влада вдалася до ще жорстокіших і масовіших репресій проти населення, які сприяли продовженню збройної національно-визвольної боротьби, початок якій було покладено в 1941 р.

1.5. РЕПРЕСІЇ РУМУНСЬКОЇ ОКУПАЦІЙНОЇ ВЛАДИ ПРОТИ ОУН, КОМУНІСТІВ ТА РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У 1941-1944 РОКАХ

ВИЩЕ ми вже говорили, що з перших днів румунської окупації за домовленістю з німецьким командуванням значна частина членів ОУН мельниківського напрямку, сформувавшись у Буковинський курінь, у серпні 1941 року перейшла в Україну. Але частина лишилася в селах і містах краю, продовжувала діяти, хоча збройної боротьби з румунськими окупантами поки що не вела. Однак румунська влада добре знала про настрої і мету оунівців обох відгалужень і не спускала з них очей.

В цьому розділі ми не будемо детально розкривати структурні зміни в керівництві оунівських організацій цього періоду, бо вони не входять в тему. Тим більше, що і мельниківці, і бандерівці через часті арешти і переслідування мусили міняти й місця свого перебування, і провідників. Що ж до каральних органів Румунії, то вони уважно стежили і за тими, й за

тими. І коли їм вдавалося напасти на слід якоїсь оунівської організації, вони не соромилися робити обшуки, арештовувати і судити її членів.

Уже 23 листопада 1941 р. Чернівецький обласний інспекторат поліції повідомляв губернаторство провінції, що в помешканні інженера Бендака відбулися збори, в яких взяло участь небагато українців. Слухалося питання щодо ведення пропаганди. Дійшли висновків, що німці ведуть себе на українських територіях як окупанти, незважаючи на те, що українці не підняли проти них зброї, а навпаки – допомагали їм у наступі. Прийнято було рішення чекати проведення наради в Берліні, яка мала дати роз'яснення з цих питань і накреслити план дій на майбутнє [180]. В зв'язку з тим, що 9, 10, 11 та 12 листопада 1941 р. в Румунії, Бессарабії та Буковині мав проходити плебісцит довір'я маршалу Іону Антонеску, в якому мали право брати участь всі особи обох статей, які досягли 21 р., окрім євреїв, оунівці розгорнули активну антирумунську пропаганду, яка не залишилась непоміченою каральними органами держави.

Обласний інспекторат поліції в інформаційній записці повідомляв губернаторство провінції про колювання і непевність в українському націоналістичному русі після 30 червня 1941 р., коли німці не визнали Акту проголошення Української незалежності [181].

В жовтневих донесеннях 1941 р. стосовно українців поліцейські комісари відзначали, що ставлення українців до румунів не змінилося, тобто залишалось ворожим. Що українці бажають німецької протекції й допомоги в політичних та адміністративних питаннях. Вони вірять, що румуни перебувають на Буковині тимчасово. Декларації українців до місцевого німецького командування не знайшли підтримки. Але було відкрито бюро, яке почало приймати заяви до німецької комендатури [182].

Голова українського товариства “Школа” А.С. Кирилів* звернувся до губернатора з проханням про відкриття всіх українських народних домів та друкарні. Члени ж ОУН попросили його, щоб він більше з такими питаннями до румунів не звертався [183].

З цієї інформації дізнаємось також, що в Чернівцях побував член українського Директорату Андрій Лівіцький у супроводі двох німецьких офіцерів. Поліцейські агенти встановили, що він попросив викладача університету Кравчука взяти на себе керівництво майбутнім Українським комітетом. Це було зроблено з тих міркувань, що Кравчук хоча й не є особисто знайомим міністра рейху Альфреда Розенберга, але має певний вплив серед українців Буковини [184].

З 28 вересня по 28 жовтня німці в усьому підтримували українців. Видавали їм “аусвайси”, звільняли з-під арешту заарештованих, які мали за собою невеликі провини.

В інформації підкреслювалося, що українська пропаганда вдається тому, що агітатори та агітовані знають одні одних, а тому вірять одні одним.

У той час значного поширення серед буковинців набрали чутки, що Північна Буковина та Бессарабія можуть бути віднесені до німецького Генерального губернаторства. І це дуже непокоїло румунів [185]. Члени українського націоналістичного руху прийняли звернення до українських вчителів, щоб вони, як працівники культури, розгортали боротьбу за відродження Української Самостійної Соборної Держави (УССД), відкриття українських шкіл, газет, бібліотек тощо. Це звернення починалося словами: “Я не боюся в'язниці, вона мене не лякає.

*Кирилів Антон Степанович народився в 1878 р. у Сторожинці. За професією адвокат. Активний культурно-освітній і громадський діяч. Був членом Української національної партії, входив до складу її керівного комітету. За радянської влади працював бібліографом Чернівецького університету. 18 січня 1945 р. арештований органами НКДБ. Особливою нарадою при НКВС 27.03.1946 р. разом з Карбулицьким І.І. був засуджений до 8 років виправно-трудових таборів, де й загинув [ДА СБУ ЧО, спр. П–4691].

Але страшна в'язниця в твоєму домі, як і бідність у твоїй Вітчизні” [186].

В Сторожинецькому повіті члени ОУН закликали українців брати участь у плебісциті, але не визнавати приєднання Північної Буковини до Румунії законним актом, показати, що українців у повіті багато – 198000, і що вони хочуть бути приєднаними тільки до Великої України [187].

Українсько-німецькі стосунки теж не випадали з поля зору румунських розвідувальних органів. Цікаве з цього погляду повідомлення від 30 листопада 1941 р. № 109, в якому, зокрема, говорилось таке:

“27 листопада 1941 р. з Вінниці повернувся Олександр Костриба, 25 р., уродженець с. Луківці-на-Черемоші, який виїхав з Буковини в серпні. Він служив у німецькій поліції і розповідає, що більша частина буковинців у Вінниці навчається на поліцейських курсах, після чого придуть служити у поліції на Буковину. Він розповідає також, що подібна військова школа є в Білій Церкві, куди приймають молодих хлопців з Галичини та Буковини, які мають освіту не менше 4-х класів. Було вже набрано близько 200 осіб. У Жовкві діяла військова школа для радянських українців, туди приймали чоловіків до 40 років” [188].

У цьому ж огляді була інформація про те, що група українських офіцерів, які навчалися в Німеччині, прибула до Вишніці. Вони говорять, що Андрій Мельник хоче набрати людей до Української армії, але поки що не обговорив цього питання з німцями. Поки території Буковини, Бессарабії та Галичини окуповані, про це не може бути й мови.

Цікавилась поліція і нарадою, що відбулася в Берліні 18 листопада 1941 р. Вона дала українцям нагоду провести переговори з представниками німецьких властей, зокрема з представником Розенберга – професором Берлінського університету Рохбахом, який виступав тут як політичний радник. Лівіцький зустрівся також з міністром рейху Пфлаумером в одному з ресторанів і мав з ним розмову, під час якої були присутні Теофіл Бриндзан і Денис Квітковський. Розмова була неофіційною. Говорилось про те, що буковинці готові до зміни влади. Пфлаумер заявив, що знайомий зі станом справ у Північній Буковині, але впевнений, що селяни не знають про що йде мова. Все базується на жмені пропагандистів, які ще не розбудили національну свідомість громадян, щоб вони були готові до таких подій. Тому Німеччина не вживатиме ніяких заходів щодо відлучення Північної Буковини від Румунії за допомогою військових дій. Це питання залежить від комітету Зюд-Ост [189].

Одним словом, ця нарада не розв'язала жодного поставленого українцями питання. Німеччина, як і раніше, не хотіла й думати про Самостійну Україну. Відрив Північної Буковини і Бессарабії від Румунії був ще не на часі. Якщо ж українці бажають приєднатися до Угорщини, то цю проблему варто продискутувати із самого початку. Але він, Пфлаумер, повинен порадитися з цього приводу зі спеціальними референтами [190]. На сході йшла жорстока війна. Чим вона завершиться, було невідомо. Отже, поспішити – людей насмішити.

Такі непевні інформації дещо заспокоювали румунську владу, але ненадовго. Український національно-визвольний рух не давав їм спокою ні вдень, ні вночі. Агентура мусила працювати цілодобово. І вона працювала.

3 грудня 1941 р. Чернівецький обласний інспекторат поліції повідомляв губернаторство, що після повернення українських делегатів із Берліна у Львові було проведено нараду, на якій Лівіцький як голова Українського комітету заявив, що встановлено зв'язки з делегатами з Румунії і Будапешта. Він доповів, що в Берліні дійшли згоди щодо створення української провінції в Угорській державі. З цією метою вирішено було послати на Буковину з Волині й Галичини 15 пропагандистів і разом з місцевими лекторами активізувати серед населення роз'яснення майбутніх завдань. Лівіцькому було доручено продискутувати в Будапешті питання відчуження Північної Буковини від Румунії. Це рішення підтримали присутні на нараді Теофіл Бриндзан, Іван Жуківський, Якубович, Цурканович та інші буковинські представники.

28 листопада подібна нарада відбулася і в Чернівцях. Якi вона прийняла документи, з інформації не видно [191].

Зі звіту Чернівецького обласного інспекторату поліції № 48565 від 8 грудня 1941 р. дізнаємося, що в листопаді в Чернівцях була організована українська націоналістична група під керівництвом інженера Дмитра Бендака, яка підпорядковувалася Степанові Бандері. Група мала назву “Українська національна гвардія” і налічувала 74 особи. Для організації подальшої роботи Бендак мав їхати до Берліна для встановлення зв’язків із Центральним проводом і одержання інструкцій. Діяльність цієї групи в листопаді була пасивною [192].

Чернівецький обласний інспекторат поліції уважно стежив за діяльністю мельниківців і бандерівців. Періодично інформував про це губернаторство провінції. Зокрема, в інформаційному огляді № 60259 від 14 січня 1942 р. читаємо, що “мельниківці підпали під вплив німців”, а конспіративні групи бандерівців стали в опозицію до мельниківців. У результаті цього змінилася ідеологічна практика, зародився таємний терористичний осередок серед бандерівських угруповань. Цим осередком керує Кендзерський Ярослав* – “Таур”. Йому допомагає якась незнайома для українського національного руху Щербанович Лідія. Вони нелегально видали газету, а також привезли з Коломиї і Станіслава близько 250 брошур та листівок націоналістичних угруповань із-за кордону, які знаходяться в Перемишлі. Ці листівки та брошури були розповсюджені серед жителів м. Вашківці, сіл Станівці, Василів, Товтри та Стрілецький Кут [193].

Поліцейські агенти встановили також, що директиви з Перемишля рекомендували українцям не вступати до румунської армії і не з’являтися на призовні пункти. Ці гасла розповсюджувалися в деяких селах Сторожинецького повіту [194].

Директиви, одержані зі Львова, рекомендували членам ОУН займати службові посади на підприємствах, залізницях, не зважаючи на те, яку зарплату їм будуть платити. Керівникові обласного проводу Михайлові Колотилу – “Кобзарю” вдалося встановити необхідні контакти зі службовцями Чернівецької електростанції та цукрового заводу. Правда, хтось уже на той час посіяв серед членів групи Кіндзирського чутки, що нібито Бендак є зрадником, який інформує німецьку та румунську поліцію про діяльність українського національного руху [195]. Дійової реакції на зібрані агентами поліції інформації довго чекати не довелося. Чернівецький обласний інспекторат поліції в лютому 1942 р. провів 14 обшуків у місцевих українських націоналістів. Зокрема, були обшукані квартири Володимира Гузара, Михайла Колотила, Лідії Щербанович, Романа Шавла, Опанаса Шевчукевича, Олександра Микитюка, Дмитра Настуняка, Сильвестра Гнідевича, Миколи Жуковського, Мирослава Кіндзирського та інших.

У Михайла Колотила, зокрема, було знайдено 6 пістолетів і 80 патронів до них, шапірограф, листівки та багато іншого пропагандистського матеріалу.

Поліція встановила, що Лідія Щербанович як помічниця Колотила разом з Ростиславом Гузаром розмножувала листівки. У Гузара, крім листівок, знайшли телефонні апарати та протигази. Всі були арештовані і засуджені на різні строки [196].

На 13 березня 1942 р. обласний інспекторат поліції встановив, що колишній нотар с. Карапчів-на-Черемоші Микола Лазар веде надто активну пропаганду серед українського населення і має зв’язки з жителями м. Вашківці. Він привозить багато пропагандистського матеріалу, зустрічається з українцями з Галичини.

“10-16 січня, – говорилося в інформації, – українці з Північної Буковини зібралися в с. Залуква в Галичині, де обговорювали питання повернення на Буковину з тих причин, що не

годні більше терпіти німецьке панування в Галичині. Вони встановили контакт з Миколою Лазаром. Він порекомендував їм не повертатися зараз, бо ті, що повернулися, заарештовані румунами і сидять у в’язниці. Він обіцяв їм, що дасть знати, коли можна буде повернутись” [197].

Тим часом генеральний інспектор повідомляв губернатора, що “Микола Лазар, колишній нотар комуни Вілавче, уродженець комуни Карапчів-на-Черемоші, є дуже небезпечною особою. Будучи членом української націоналістичної організації (фракція бандерівців) є зв’язковим між центром у Чернівцях та бандерівськими осередками в селах, розташованих з правого боку Черемоша. Має зв’язки з українським націоналістичним рухом у Вашківцях. Ми слідкуємо за ним, щоб заарештувати” [198].

**Георгій Степанович
Гарбашевський**

За часів румунської влади відбулося кілька судових процесів над членами ОУН, але до розстрілу засудили лише декого. Зокрема, 23 грудня 1943 р. відбувся суд над учнем лицію Георгієм Гарбашевським із Борівців, кравцем Георгієм Андрійчуком з Рогізної та ще шістьма громадянами Чернівців. Г.С. Гарбашевського за перехід кордону, носіння зброї, приналежність до ОУН і збройний опір працівникам сигуранци засудили до смертної кари, Андрійчука за приналежність до цієї ж підпільної організації, членом якої насправді він не був, – до 10 років каторжних робіт. Всіх інших виправдали. Однак ці вироки не були виконані. Швидке просування фронту врятувало Георгія Гарбашевського від смерті, а Георгія Андрійчука – від каторги.

Окупаційна влада жорстоко карала не тільки націоналістів, а й комуністів та представників інших недоволених організацій. Не зважаючи на те, що в перші дні окупації майже всі комуністи та їхні прихильники були арештовані і кинуті в концтабори, їх пошуки і арешти не припинялися.

Субшеф генерального штабу генерал Архіп та шеф другої секції штабу полковник Іонеску 15 березня 1943 р. надіслали за № 236518 повідомлення губернаторству провінції Буковина такого змісту:

«Коли радянські війська відступали з Буковини й Бессарабії, вони вивезли з собою багатьох комуністів, котрі за деякими даними зараз повертаються з України для ведення комуністичної пропаганди. Їм вдається в’їхати до Держави або з репатрійованими румунами, або ж таємно переходять кордон, маючи фальшиві дозволи.

Оскільки це являє загрозу для румунів, вживіть заходів, щоб вони не могли проникнути в Державу, а якщо таке трапилось, встановіть, хто ці особи» [199].

Чернівецький обласний інспекторат поліції в березні 1943 року повідомляв, що ним викрито в повітах Буковини 606 комуністів. А 4 квітня 1943 р. шеф Ісопеску повідомляв обласний інспекторат поліції, що Василовський Григорій із Хотина та Вельничук Аглія зі Сторожинця проповідували комуністичні ідеї [200]. Що з ними зробили, встановити не вдалося.

Опір буковинців окупаційній владі не припинявся ні на день.

Жандармський легіон у Хотині 18 липня 1943 р. у повідомленні № 1913 доводив до відома префектури, що маршал Антонеску, одержавши відомості, що у Вижниці та Вашківцях надто інтенсивно розгортається пропаганда проти румунської держави з боку українських націоналістів, постановив:

*Так в документі. Насправді ж мова йде про Мирослава Кіндзирського.

“Усі українці, що ведуть пропаганду проти Румунії, повинні бути із сім’ями депортовані в Трансністрію, на р. Буг, а їхнє майно та земля передані румунам” [201].

Рішення про це мав прийняти губернатор, а його виконання покладалось на Міністерство внутрішніх справ після узгодження з органами влади Трансністрії.

У фонді Р-307 “Губернаторство провінції Буковина” є донесення і повідомлення сигуранци й поліції про те, що населення Чернівців, сіл Розтоки та Берегомет відмовляється здавати теплий одяг для румунської армії у зв’язку з проведенням “Дня воїна” [202]. З Хотинського повіту надходили повідомлення, що селяни саботують сільськогосподарські роботи: з 58630 га орних земель, що належать українцям, засіяно лише 20 %, українці полів не засівають, бо знають, що румуни заберуть зерно для румунської та німецької армій. Багато хто попродав навіть насіння [203].

Претор Вижицької волості в повідомленні № 27 від 18 вересня 1943 р. доводив до відома губернаторство, що у гірській частині комуни Розтоки Сторожинецького повіту українське населення веде партизанську боротьбу проти окупантів. Коли розтоцькі жандарми переслідували та розшукували партизанів, зустріли трьох, які відкрили по жандармах вогонь і убили Дмитра Кочергана [204].

27 грудня 1943 р. Чернівецький жандармський інспекторат вислав за № 11082 додаткову інформацію про відновлення діяльності звільнених з-під арешту членів розкритих раніше українських націоналістичних організацій в комунах долини Черемошу Сторожинецького повіту.

“Після розкриття українських підпільних організацій у комунах долини Черемошу Сторожинецького повіту, – говорилося в інформації, – українці, що були відпущені до початку судових процесів, ведуть пропаганду про те, що у майбутньому частину Буковини та Бессарабії німці повернуть українцям, оскільки зараз у Чернівці прибули українські офіцери, які спільно з німецькими офіцерами проводять набір української молоді в німецьку армію” [205].

Цей набір ішов по-справжньому успішно. Префектура поліції Сторожинецького повіту 17 грудня 1943 р. за № 321 направила губернаторству інформацію, в якій повідомлялось, що мешканці комун Великий Кучурів, Кам’яна та Михальча Чернівецького повіту у великій кількості записуються в німецьку армію. З комуни Великий Кучурів уже відправлено 3 ешелони, останній – 8 грудня ц.р.

Всі ешелони відправляються з Чернівців відповідно до німецько-румунської угоди від 1943 р. В складі призовників – найбільшні мешканці, а також ті, що мали якісь проблеми з юстицією. Серед них багато українських солдатів, які приїхали з румунської армії у від-пустку.

“Ми поінформовані, – говорилось далі в повідомленні, – що вони залишили країну через те, що їх переслідує румунська влада. Тому, що вони є українцями, їм відмовлено в праві торгувати, їх не беруть на службу в румунські установи. Мотивують це ще й тим, що їх мобілізують у загони примусових робіт, де вони повинні працювати в своєму одязі. Тому вони йдуть служити в німецьку армію, щоб забезпечити себе й свої сім’ї хлібом насущним та одягом” [206].

Далі шеф поліції Ауреліан Ісар і шеф бюро сигуранци комісар Андрейцу дописали:

“Заходи: якщо й далі буде такий запис до німецької армії, наші органи мають за цим слідкувати, щоб встановити всіх осіб, що критикують Румунську державу”.

Примусова мобілізація українців у румунську армію теж призводила до великої кількості дезертирств. Так, наприклад, Чернівецький військово-польовий суд тільки в жовтні 1941 р. засудив на різні строки ув’язнення 187 осіб. Серед них 24 особи – за державну зраду, 7 – за дезертирство, всі інші за перехід кордону та образу нації [207]. До речі, образа нації, як

РОЗСТРІЛЯНІ РУМУНСЬКОЮ ОКУПАЦІЙНОЮ ВЛАДОЮ

**Євген Іванович
Стефюк**

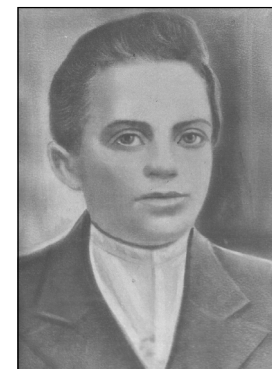
**Олексій Павлович
Боярко**

**Федот Степанович
Горобівський**

**Кузьма Іванович Галкін,
Герой Радянського Союзу**

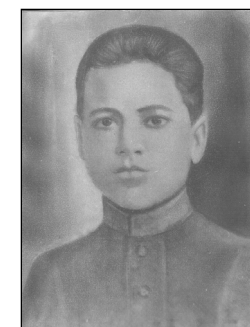
**Олександр
Непомнящий**

**Володимир
Манченко**

Микола Салтанчук

Дмитро Семенчук

Дмитро Звізда

підстава для кримінальної кари, фігурує на судових засіданнях нарівні з державною зрадою і дезертирством.

Президія Ради Міністрів Румунії 2 лютого 1943 р. за № 821 розіслала копії листа № 110163/43 начальника штабу румунських військ щодо заходів, затверджених маршалом Антонеску, котрі стосувалися військових та громадян, які допустили правопорушення або образили румунську армію чи румунську націю.

На підставі цих вказівок, як повідомляв шеф військової секції майор Робулеску, були передані до суду всі воїни буковинці та бессарабці, які при евакуації з Буковини й Бессарабії вороже ставилися до румунів, грабували свої військові частини, не підкорялись офіцерам і висловлювали образи на адресу румунської армії.

20 лютого 1943 р. шеф служби Ісопеску в інформації № 59679 доповідав, що з 5 липня 1941 р. по 1 лютого 1943 р. було виявлено 47 таких осіб. В Чернівцях – 39, в Дорохої–Герці – 5, в Хотині – 2, у Сторожинці – 1. Всі вони були направлені до відповідних судових інстанцій.

В ці ж дні губернатор Калотеску повідомляв, що в провінції є 820 осіб, які в рік радянської влади активно співробітничали з більшовиками, “діяли супроти Румунської держави”.

У Чернівцях було таких 698 осіб. Всі інтерновані в табори. В Сторожинці – 69, з яких 25 засуджені, в Хотині – 148, з яких 102 інтерновані в табори [208].

Як бачимо, румунська влада і на третьому році окупації не припиняла своїх репресивних дій проти українців, євреїв, росіян, поляків, угорців та інших нерумунів. Так маршал Антонеску змивав пляму неповаги з книги румунської нації та тинь покірності з солдатських і офіцерських еполетів, про що він говорив у своєму зверненні до румунської армії 22 червня 1941 р. [209].

Але великих судових процесів щодо комуністів у цей період, окрім хотинських комсомольців, комуністів Олексія Боярка та Захара Глеба від 10 та 11 листопада 1941 р. не простежується. Зате є чимало засуджених за поширення фальшивих чуток, непокору представникам влади та образу нації. Газета “Visovina” з номера в номер публікувала такі повідомлення. Влада не робила таємниць з тих репресивних заходів, які вона чинила проти населення окупованих територій. Навпаки, популяризувала їх усіма засобами, щоб залякати громадян, змусити їх до мовчазної, терплячої покори. Тільки за 1941-1943 роки було засуджено 1628 осіб.

Румунська влада не гірше радянської вела боротьбу з членами нетрадиційних релігійних конфесій. Засуджувала їх традиційно до 10 років тюремного ув’язнення. Так, наприклад, лише за чотири місяці, з грудня 1943-го по 29 березня 1944 р. за участь у недозволених релігійних організаціях були засуджені Хотинський повітовим трибуналом до 10 років ув’язнення і конфіскації майна Лупашку Павло з Вартиківців, Ольга Ніцуляк з Дрепкауц, Єлизавета Сіліяк та Олександра Басістей з Ларги, а Дмитро Кушнір з Волошкова – до 20 років каторжних робіт, Михайло Мандюк з Балківців – до 25 років виправно-трудова робіт і позбавлення громадянства. До таких же страшних термінів були засуджені Фрозина і Михайло Ткачі з Бузовиці, Василь Григораш з Коржеуц та ряд інших. Всього за вищезазначений час через Хотинський повітовий трибунал пройшло близько 360 громадян.

Значна частина з них була засуджена до 25 років каторжних робіт і різних сум судових виплат за непокору владі. Серед таких були Саєвський Семен з Колінківців, Денис Андроник із Хотина, Олександр Гроза з Петрівців, Олександр Агафій з Лужан. Декого зі строптивих судили до каторжних робіт на все життя. Зокрема, до такої кари був засуджений Олександр Клімаковський з Балківців за дезертирство, Іван Похла та Григорій Тимчук з м. Новоселиці за участь у релігійній організації [210]. Це тоді, коли за державну зраду судили до 10-20 років. Зокрема, на такі строки були засуджені військово-польовим судом 8-ї піхотної дивізії Василь Антофій із Шепота і Михайло Газда з Глибокої [211].

Висновки:

1. Оцінюючи національно-визвольну боротьбу буковинських українців проти румунських окупантів у 1941–1944 рр., слід сказати, що відходом на Україну значної частини найбільш активних членів ОУН мельниківського напрямку та її симпатиків Петро Войновський значно підірвав потужність українського національно-визвольного руху на Буковині в період з 2 серпня 1941 р. по 29 березня 1944 р. Активних, вишкolenених членів ОУН тут залишилося мало. Їх діяльність в атмосфері постійного переслідування жандармерією і сигуранцією обмежувалася глибоко законспірованою підпільною роботою, творенням нових організацій, відновленням зруйнованої мережі, виготовленням і розповсюдженням листівок та переправою націоналістичної літератури з Галичини на Буковину, підготовкою кадрів за межами краю, зокрема в Галичині. Випадки збройного опору, як такого, були надто рідкими. Арешти значної частини членів ОУН румунськими окупаційними органами в 1942-1943 рр. загальмували розвиток національно-визвольного руху на Буковині. Та все ж він не затухав.

2. В цей період обидві організації зазнали частого зміни кадрів і багатьох арештів, які не сприяли активізації діяльності підпільних оунівських осередків.

3. До організації збройної боротьби ОУН приступила тільки у березні-квітні 1944 р., коли частина області була уже очищена від румунських і німецьких окупантів, а гірські райони ще були окуповані німцями та угорцями. В цей час із Галичини на Буковину прибула під проводом садгірської учительки Артемізії Георгіївни Галицької (“Мотрі”) сотня вояків УПА, які, розбившись на 4 боївки, почали збройну боротьбу проти органів радянської влади, підрозділів внутрішніх військ НКВС та Червоної армії [168].

1.6. РЕПРЕСІЇ ПРОТИ БУКОВИНЦІВ І БЕССАРАБЦІВ – ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ

ЧЕРВОНА армія в СРСР була не тільки охоронцем і захисником країни, а вєнізованою силою, яка допомагала тримати в покорі закабалені економічно й ідеологічно Комуністичною партією та її репресивними органами народи колишньої царської Росії, могутнім зряддям русифікації представників різних національностей, які призивалися на строкову службу або ж набиралися у військові училища.

Нагляд за червоноармійцями, окрім командирів і політпрацівників, вела ще й таємна і явна агентура ВЧК, ОГПУ, НКГБ, яка уважно прислухалася до кожного вимовленого солдатами й офіцерами слова, до кожної дії. Водночас ці служби ретельно вивчали соціальне коріння призаного чи мобілізованого, відповідно до того, хто з якого соціального середовища вийшов. Юнаків із заможних прошарків суспільства органи НКВД–НКГБ взагалі намагалися звинуватити в антирадянській чи контрреволюційній діяльності, арештувати і відправити в концтабори.

Сьогодні можна вважати великим щастям те, що буковинців і жителів колишнього Хотинського повіту почали призивати і мобілізувати в Червону армію на 20 років пізніше, ніж в Україні взагалі. Буковинці і бессарабці, які жили в Румунії, не знали рейдів московської ЧК, продагонів, комнезамів, не знали голоду 1922-го і 1933-го років, політичних репресій 1920–1930-х років, зокрема сумнозвісної ежовщини. Але ті буковинці і бессарабці, які в буремні революційні 1917–1920-ті роки з тих чи інших причин опинилися в Червоній армії, майже поголовно були репресовані, винищені.

Чи не одним з перших 2 серпня 1937 р. був заарештований, звинувачений у контрреволюційній діяльності та шпигунстві на користь австрійської розвідки, а 9 грудня 1937 р.

засуджений до розстрілу і 11 січня 1938 р. розстріляний уродженець села Карапчів Вишницького району Олексій Назарович Іванчевський, який до арешту працював викладачем української та німецької мов у Харківській школі червоних старшин. Реабілітований він за відсутністю складу злочину військовим трибуналом Київського військового округу 9 липня 1957 р. [212]. 3 березня 1938 р. був заарештований ГУДБ НКВС СРСР, а 28 квітня Особливою нарадою при НКВС СРСР засуджений за підозрою в шпигунстві до 8-ми років виправно-трудових таборів активний учасник Хотинського повстання, колишній командир 1-го кавалерійського полку в бригаді Г.І. Котовського, а потім начальник комунально-експлуатаційної частини розвідуправління РСЧА, уродженець Хотина Костянтин Юхимович Шинкаренко. Строк відбув до 1946 р. Дружина і діти відмовилися від нього, як від “ворога народу”. Тільки 24 березня 1956 р. Верховний суд СРСР постановою Особливої наради відмінив і справу припинив за відсутністю у його діях складу злочину [213].

Особливо розгулялася репресивна коса проти буковинців і бессарабців у 1941-1945 рр., коли вони стали воїнами Червоної армії. Василя Івановича Бурика 1911 р.н. із с. Брідок Заставнівського р-ну призвали в Червону армію 20 травня 1941 р. Службу він проходив у 80-му гаубичному артилерійському полку. 19 червня був арештований, а 25-го – військовий трибунал 12-ї армії за ст. 54–11 КК УРСР засудив його до розстрілу з конфіскацією майна. 30 червня 1941 р. В.І. Бурик був розстріляний. Реабілітований прокуратурою СРСР 13 листопада 1991 р. за відсутністю у його діях складу злочину [214]. Це була перша жорстока кара безвинної людини на буковинській землі, але не остання. В країні, де підозрілість культивувалась владою повсюди й у велетенських масштабах, “ворога народу” енкаведисти та енкадебісти вбачали мало не в кожному, хто після 17 вересня 1939 р. чи після 28 червня 1940 р. став громадянином СРСР. Сфальсифіковані справи роздували до неймовірних масштабів і судили людей, якщо не до розстрілу, то до 8-25 років виправно-трудових таборів, або каторжних робіт.

Ця надто важлива стаття безповоротних втрат Червоної армії довгий час перебувала під грифом “цілком таємно” і ніколи не долучалась до статистики загальних воєнних втрат. Вона довгий час була і залишається білою плямою в історії Червоної армії. Є загальна статистика репресованих в довоєнний період. Але немає такої статистики періоду німецько-радянської війни, коли до загальних репресивних заходів були долучені суворі і жорстокі каральні вимоги наркомату оборони, викладені в директивах і наказах НКО СРСР, про які скажемо пізніше.

Тут варто згадати, що перші фронтові поразки, відступ Червоної армії по всьому фронту від Балтійського до Чорного моря змусили Державний Комітет Оборони прийняти 16 липня 1941 року грізну постанову № 169сс, в якій говорилося (подаємо за оригіналом):

«Государственный Комитет Оборони устанавливает, что части Красной Армии в боях с германскими захватчиками в большинстве случаев высоко держат великое знамя Советской власти и ведут себя удовлетворительно, а иногда прямо героически, отстаивая родную землю от фашистских грабителей.

Однако, наряду с этим, Государственный Комитет Оборони должен признать, что отдельные командиры и рядовые бойцы проявляют неустойчивость, паникерство, позорную трусость; бросают оружие и, забывая свой долг перед Родиной, грубо нарушают присягу, превращаются в стадо баранов, в панике бегущих перед обнаглевшим противником.

Воздавая честь и славу отважным бойцам и командирам, Государственный Комитет Оборони считает вместе с тем необходимым, чтобы были приняты строжайшие меры против трусов, паникеров, дезертиров.

Паникер, трус, дезертир хуже врага, ибо он не только подрывает наше дело, но и порочит честь Красной Армии. Поэтому расправа с паникерами, трусами и дезертирами и

восстановление воинской дисциплины является нашим священным долгом, если мы хотим сохранить незапятнанным великое звание воина Красной Армии.

Исходя из этого, Государственный Комитет Оборони, по представлению главнокомандующих и командующих фронтами и армиями, арестовал и предал суду военного трибунала за позорящую звание командира трусость, бездействие власти, отсутствие распорядительности, развал управления войсками, сдачу оружия противнику без боя и самовольное оставление боевых позиций:

- 1) бывшего командующего Западным фронтом генерала армии Павлова;
- 2) бывшего начальника штаба Западного фронта генерал-майора Климовских;
- 3) бывшего начальника связи Западного фронта генерал-майора Григорьева;
- 4) бывшего командующего 4-й армией Западного фронта генерал-майора Коробкова;
- 5) бывшего командира 41-го стрелкового корпуса Северо-Западного фронта генерал-майора Кособуцкого;
- 6) бывшего командира 60-й горнострелковой дивизии Южного фронта генерал-майора Салихова;
- 7) бывшего заместителя командира 60-й горнострелковой дивизии Южного фронта полкового комиссара Курочкина;
- 8) бывшего командира 30-й стрелковой дивизии Южного фронта генерал-майора Галактионова;
- 9) бывшего заместителя командира 30-й стрелковой дивизии Южного фронта полкового комиссара Елисеева.

Воздавая должное славным и отважным бойцам и командирам, покрывшим себя славой в боях с фашистскими захватчиками, Государственный Комитет Оборони предупреждает вместе с тем, что он будет и впредь железной рукой пресекать всякое проявление трусости и неорганизованности в рядах Красной Армии, памятуя, что железная дисциплина в Красной Армии является важнейшим условием победы над врагом.

Государственный Комитет Оборони требует от командиров и политработников всех степеней, чтобы они личным примером храбрости и отваги вдохновляли бойцов на великие подвиги, чтобы они не давали паникерам, трусам и дезорганизаторам порочить великое знамя Красной Армии и расправлялись с ними, как с нарушителями присяги и изменниками Родины» [215, с. 494-495].

Це була перша постановою про введення воєнного терору, який ніколи не припинявся, але не остання. За нею підуть не менш страшні і жорстокі накази НКО СРСР № 270 від 16 серпня 1941 р. та № 227 від 28 липня 1942 р., які надавали органам армійської контррозвідки, “смершівцям”, військовим трибуналам, поліорганам і командирам величезну владу над військовослужбовцями, якою вони необмежено користувалися. Карали не тільки дезертирів і зрадників, а й тих, хто висловлював невдоволення порядками в Червоній армії, схвально відгукувався про міць німецької армії, критикував колгоспний лад, економічні та політичні заходи радянської влади, не крився з релігійними уподобаннями.

Ознайомлення з кримінально-слідчими справами буковинців мимоволі приводить до висновку, що армійські каральні органи були до божевілья жорстокі й нещадні. І це не випадково. Всі накази Сталіна і його підручних насаджували цю жорстокість щоденно на всіх ділянках армійського фронтового і тилового життя-буття.

Так, наприклад, Іван Олександрович Андрущак із с. Бабин Кельменецького р-ну, червоноармієць 81-го окремого батальйону 18-ї армії 17 листопада 1941 р. був засуджений військовим трибуналом до розстрілу тільки за те, що під час лікування в госпіталі сказав своїм товаришам, що радянська влада, яка прийшла на Хотинщину, “обікрала його, забравши землю” [216].

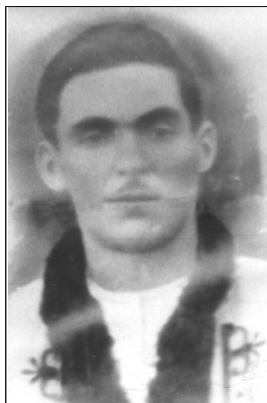
РЕПРЕСОВАНИ В ЧЕРВОНІЙ АРМІЇ

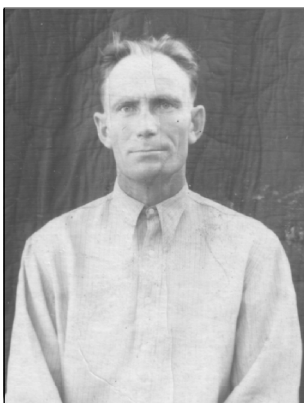
Маркіс Бікмулович Саліхов,
генерал-майор, командир 60 гсд

Костянтин Сергійович Вірста
із Клішківців

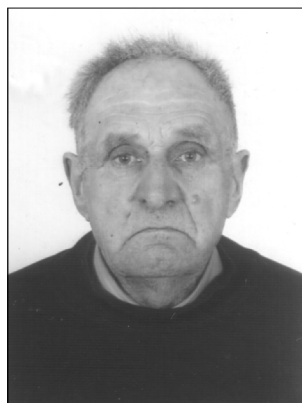
Іван Миколайович Попадок
із с. Вікно

Георгій Тимофійович Растеряєв
із Луганської обл.

Филимон Іванович Чорний
із с. Непоротове

Василь Дмитрович Тулик
із Рідківців

Яків Іванович Манчуленко
із с. Митків

Іван Григорович Березовський
із Самушина

Нещадні розстріли червоноармійців-буковинців припадають на перші місяці війни, коли Червона армія відступала під ударами німецьких військ на схід. Так, зокрема, були безпідставно, по наклепу звинувачені у зраді, засуджені до розстрілу і розстріляні військовим трибуналом 96-ї гсд медсестра 56-го медико-санітарного батальйону Людмила Кириківна Грек із села Данківці Хотинського району та санітар цього ж батальйону клішківчанин Семен Корні-йович Присяжнюк 1913 року народження [217].

Василя Івановича Тулика 1909 р.н. з Рідківців призвали в Червону армію, коли почалася війна, і направили в 651-й гірський стрілецький полк 96-ї гірської стрілецької дивізії. Відступав разом з усіма до Дніпра, а там перед великою водною перешкодою завагався, чи подолає її. До того ж він не був агресивною людиною, не хотів нікого убивати. Знав, що його противниками є румуни, серед яких могли бути і його брати, а ще засумнівався в тому, чи зможе Червона армія зупинити фашистську навалу. Своїми сумнівами поділився з однополчанами. 3 вересня 1941 р. особливим відділом 96-ї гсд на нього була заведена справа. Його звинуватили в поразництві і в намірі перебігти до німців. 7 вересня 1941 р. в с. Дніпровка Запорізької області військовий трибунал 96-ї гсд засудив його до розстрілу. Вирок було виконано 9 вересня перед строем 43-го сп 41-ї сд. Разом з Василем Івановичем Туликом були розстріляні рядові І.Л. Даниленко, І.К. Карачупов, П.І. Ткаченко, Петро Іванович Вилушак із Чорнівки та П.К. Ковтун. Тіла їх були закопані в землю, про що виконавці вироку склали відповідний акт, під яким розписалися [218]. Як бачимо, людських життів військові трибунали не щадили. Ніхто не думав про те, що десь у них лишаються діти-сироти, жінки-вдови. Треба було всіх залякати. Під впливом страху, під загрозою бути розстріляними люди мусили йти на виконання свого «священного» обов'язку.

Репресивні органи, як ми вже бачили, не щадили ні рядових, ні генералів. 12-а армія Південно-Західного фронту, дивізії якої стояли напередодні війни на Буковині, і до дивізій якої було зараховано багато наших краян частково під тиском румунських військ, а більше за наказом фронтового командування відступала по всьому фронту, який їй було доручено обороняти, і в кінці липня – на початку серпня 1941 р. разом із 6-ю армією опинилися в оточенні в районі Умані–Первомайська. Командуючий 12-ю армією генерал-майор Павло Григорович Понеделін, як і командуючий 6-ю армією генерал-лейтенант Іван Миколайович Музиченко не зуміли підпорядкованими їм дивізіями і корпусами зупинити і розгромити наступаючого ворога. А опинившись в оточенні, не дочекалися потрібної допомоги від штабу Південно-Західного напрямку, очолюваного маршалом С.М. Будьонним, бо той не мав потрібних резервів. 106 тисяч радянських воїнів 5-ї, 12-ї і частково 18-ї армій потрапило в німецький полон. А командарм 12-ї, окрім полону, в якому він опинився 7 липня, потрапив додатково ще й у злополучний наказ Сталіна № 270 «Про випадки боягузтва і здачі в полон та заходах по припиненню таких дій» від 16 серпня 1941 р., який знищив його і як командира, і як громадянина СРСР.

Військова колегія Верховного суду СРСР 13 жовтня 1941 р. заочно засудила Понеделіна до розстрілу. Репресовано було всю його родину. Дружину і батька П.Г. Понеделіна Особлива нарада при НКВС СРСР 12 грудня 1941 р., як членів сім'ї зрадника батьківщини, засудила до п'яти років виправно-трудових таборів.

Генерал Понеделін пережив полон і в травні 1945 р. разом з 29-ма іншими генералами був репатрійований у Радянський Союз. Вчорашнім полоненим влаштували фільтрацію. Вона нічого доброго не віщувала. Працівники «Смершу» написали на Понеделіна безпідставно негативну довідку.

І хоча інші генерали, які були з ним у полоні, заперечували ці звинувачення, наказ № 270, підписаний Сталіним, ніхто переглядати не осмілювався. Військова колегія Верховного суду СРСР знову Понеделіна, а разом з ним і колишнього командира 13-го стрілецького кор-

пусу генерал-майора Миколу Кузьмича Кирилова, який 7 серпня 1941 р. нібито без опору здався в полон, прирекла 25 серпня 1950 р. до розстрілу, який того ж дня було здійснено.

В 1956 році генералів реабілітували. Виявилось, що антирадянські розмови, які приписували генералу Понеделіну, і звинувачення висунуті проти Кирилова були придумані чекістами. Генерали їх відкидали, заперечували, спростовували. Але ніхто не хотів зважити на те, що вони вели себе в полоні мужньо і достойно.

Тут не зайвим буде ширше сказати про ще одного уже згаданого нами генерал-майора, чия доля в певній мірі зв'язана з Буковиною. Маємо на увазі командира 60-ї гірської стрілецької дивізії 12-ї, а потім 18-ї армії Маркіса Бікмуловича Саліхова, в якій теж служило буковинців і бессарабців. Він з 1919 року служив у Червоній армії. Поступово піднімався по службовій драбині, в квітні 1940 року прийняв 60-у дивізію, яка тоді входила до складу Київського особливого військового округу. Початок війни дивізія зустріла на Буковині. Не витримала натиску румунських та німецьких військ і почала відступати. 29 липня військовий трибунал 18-ї армії «за провал бойової операції» засудив генерал-майора до 10 років тюремного ув'язнення з відбуванням покарання після війни. Його понизили у званні до підполковника, і він продовжував воювати. Разом з іншими частинами 18-ї армії в районі Первомайська потрапив у німецький полон і сліди його загубилися. В Головному управлінні кадрів наркомату оборони він числився безвісти пропавшим. Військова колегія Верховного суду СРСР 20 липня 1943 р. заочно засудила його до розстрілу. В травні 1945 р. генерал-майор опинився в американській окупаційній зоні. Американці передали його представникам Червоної армії. Було встановлено, що, перебуваючи в німецькому полоні, він працював у варшавській розвідшколі, в якій німці із військовополонених готували агентуру для закидання в тили Червоної армії. 1 серпня 1946 року Саліхова за ці гріхи повісили [215, с. 495-496].

Слід зазначити, що жорстокість, яка була проявлена особливо масштабно в перші місяці війни, коли Червона армія відступала під натиском фашистських полчищ, не зменшилась і в другому періоді, коли Червона армія гнала ці полчища назад, у Німеччину.

В 37-му літерному навчальному стрілецькому полку 27-ї навчальної стрілецької дивізії у м. Канську восени 1944 р. були арештовані органами армійської контррозвідки «Смерш» Сибірського військового округу рядові Леонтій Васильович Костенюк, Федір Костянтинівич Пентелюк, Василь Захарович Булега із Суховерхова, Іван Іванович Савчук, Василь Тимофійович Никоряк та Іван Іванович Гоменко з Кліводина. Їх звинуватили в приналежності до ОУН і за ст.ст. 54-1 «а» і 54-11 КК УРСР. Особливою нарадою при НКВС СРСР вони були засуджені до 8-ми років виправно-трудоих таборів і померли в Норильських таборах у 1949-1957 рр. Реабілітовані за відсутністю у їхніх діях складу злочину [220].

В Червоній армії «смершівці» особливу увагу приділяли буковинцям і бессарабцям, звідки б їх не призывали. Георгія Івановича Мандрюка 1913 р.н. із с. Пригородок Хотинського району двічі мобілізували в Червону армію. Перший раз – у квітні 1941 р. Зарахували у військову частину, яка стояла в Хотині, рядовим. 1 травня він прийняв присягу. Коли підрозділи 60-ї гірської стрілецької дивізії, відступаючи, перейшли на лівий берег Дністра, Мандрюк сховався на городі в одного селянина с. Окіп від ворожої авіації, що безперестану бомбила переправи й війська, які тільки-но потрапляли в поле зору німецьких льотчиків, і від своїх командирів. Ніч із 6 на 7 липня переночував на городі, а вранці, коли побачив, що в с. Окіп увійшли угорські і німецькі війська, вернувся в своє село і жив у ньому, без будь-яких докорів сумління. Радів, що його не вбило, що війна покотилася на схід, і смерть йому не загрожує.

Та румунська окупаційна влада, шукаючи дармову робочу силу, знайшла Мандрюка і влітку 1943-го мобілізувала в саперну частину, що стояла в Чернівцях й обслуговувала залізницю. Працював і думав як швидше з неї втекти. Коли випала така нагода, кинув військову частину і повернувся в рідний Пригородок.

Другий раз у Червону армію його мобілізували в травні 1944 р. і направили у 37-й навчальний стрілецький полк, а звідти у 21-й гвардійський стрілецький полк 5-ї гв. сд. Як видно зі слідчої справи, Мандрюк не вельми радів цим. Висловлював серед військовослужбовців невдоволення умовами життя в Радянському Союзі, чим звернув на себе увагу сексотів відділу контррозвідки «Смерш». Старший уповноважений цього відділу капітан Гуськов 9 грудня 1944 р. арештував Мандрюка Г.І., й завів на нього справу, у якій звинуватив у зраді батьківщини ще в 1941 р., коли він, «не бажаючи захищати Радянську Батьківщину, добровільно перейшов на бік противника».

«Перебуваючи повторно на службі в Червоній армії, – писав слідчий, – Мандрюк Г.І. систематично проводив серед військовослужбовців 21-го гв. сп антирадянську агітацію, вихваляв умови життя в Німеччині, зводив наклепи на колгоспний лад, сільське господарство в СРСР і контрреволюційні наклепи на керівників ВКП(б) та Радянського уряду. Крім цього, висловлював небажання служити в Червоній армії, продовжувати боротьбу з німцями, закликав до цього бійців, призваних із Північної Буковини, заявляючи, що їм немає за що воювати і нічого захищати» [221, с. 1-а].

Разом з Мандрюком в одній роті служили Мойсюк Орест Мануїлович із с. Бобівці Сторожинецького р-ну, Гаврилов Олексій Миколайович 1926 р.н. із Херсона, Симчук Василь Іванович 1924 р.н. із Шерівців Горішніх Садгирського р-ну, Вебер Олег Михайлович 1926 р.н. із с. Забуяння Макарівського р-ну Київської обл., Галімов Габдула Шайдулович 1909 р.н. з Татарської АРСР, член ВКП(б), в Червоній армії з 1941 р.

Всі вони підтвердили, що Мандрюк справді вів, як тоді казали, антирадянську агітацію. Особливо широкі свідчення дав Вебер. Подаємо за оригіналом:

«Я должен сказать, что Мандрюк настроен резко антисоветски и среди бойцов проводит антисоветскую профашистскую агитацию, высказывает пораженческие настроения, возводит контрреволюционную клевету на руководителей ВКП(б) и Советское правительство, клеветет на советскую печать и вообще Мандрюк не желает служить в Красной Армии, не желает защищать Родину, воевать с немцами.

Так, например, в конце октября месяца сего года, примерно числа 22-24-го в сарай, где размещались бойцы 4 ср, зашел Мандрюк и в разговоре о войне с немцами заявил, что здесь в Германии население жило очень хорошо, культурно и зажиточно, а там у вас, в СССР, я видел, как люди мучаются в колхозах. В колхозах нищета, дома покрыты соломой и землей, а здесь у немцев каменные дома.

Далее Мандрюк, обращаясь ко мне, спросил: «А что, после войны тоже будут колхозы? – и не дожидаясь моего ответа продолжал: – Эти колхозы выдумали ваши правители». При этом стал возводить клевету на руководство ВКП(б) и Советское правительство, а затем продолжал:

«Это мы за колхозы головы ложим. Зачем мне эта чужая, германская земля? Что я сюда пахать приеду? Они отсюда хотят выгнать буржуазию, а сами хотят быть буржуазией и все это забрать себе, а мы ложим головы» [221, с. 18-19].

Георгій Іванович відкидав свідчення Вебера, як оговорювальні.

– Я нічого антирадянського не говорив, наклепів на ВКП(б) і Радянський уряд не зводив, – заявляв він. Але згодом, очевидно після відповідної фізичної обробки, свідчення Вебера О.М. підтвердив:

«Свідок Вебер, – сказав Мандрюк Г.І., – говорить правду. Я його свідчення підтверджую повністю. Вказані ним факти дійсно мали місце. Я не пам'ятаю точно, коли це було, але я серед бійців заявляв, що в Німеччині населення живе значно краще, ніж в СРСР, що в колгоспах живуть погано, що в колгоспах злидні і т.д.

Я також заявляв серед бійців, що ці колгоспи видумав Сталін і при цьому назвав прізвище одного із керівників ВКП(б) і зводив на нього контрреволюційні наклепи. Я також говорив, що ми за колгоспи кладемо свої голови, що нам не потрібна чужа, німецька земля, що я сюди орати не поїду.

Взагалі все, що свідки говорять, все правда» [221, с. 44].

Військовий трибунал 5-ї гвардійської Червонопрапорної стрілецької дивізії 22 грудня 1944 р. за ст.ст. 58-1 «б» і 58-10 ч. II КК РРФСР засудив рядового 21-го гв. сп Мандрюка Георгія Івановича до 7 років позбавлення волі у виправно-трудовах таборих без конфіскації майна з поразкою в правах до 3 років [221, с. 87].

Відомостей, де він відбував покарання і коли вийшов на волю, на жаль, у справі немає. Реабілітувала ж Мандрюка Г.І. військова прокуратура Західного регіону України 11 липня 1997 р. за відсутністю складу злочину, оскільки його розмови не завдали матеріальних збитків державі.

Филимона Івановича Чорного 1907 р.н. із с. Непоротове Сокирянського району разом з іншими односельцями було мобілізовано 23 червня 1941-го і направлено в Проскурів, де їх три дні навчали, а коли німці почали бомбити місто, направили в Прилуки. Там в усіх відібрали зброю, обмундирування, переодягли в цивільне і відправили на Урал, де він з 14 серпня 1941-го по січень 1942-го працював столяром на скипидарно-каніфольному заводі у с. Рудянка. У січні 1942-го трудармійця перевели на Северський металургійний завод, де він теж працював теслярем та столяром. 27 березня 1945 р. його вдруге призвали в Червону армію і направили в другу роту 144-го гв. сп 49-ї гв. ад 46-ї армії. Ось тут і почалися його страждання. Будучи людиною прямою і чесною, проїжджаючи армійським возом містами і селами Угорщини, Австрії, Німеччини, він захоплювався добре впорядкованими вулицями і дворами, капітальними будівлями. Порівнював з тим, що бачив в Україні та Росії і казав, що українцям та росіянам далеко до культури цих народів.

Ротні сексоти тим часом розпитували Филимона, як йому служилося в румунській армії. А він, не криючись, говорив, що служив там чесно і був нагороджений грамотою. Розповів також, що живучи на кордоні, часто за наказом начальника застави капітана Василеску підвозив до кордону людей у цивільному, очевидно шпигунів, яких прикордонники переправляли у Радянський Союз. А ще він розповів своїм товаришам, що в 1933-му з Радянського Союзу від колгоспів і голоду тікало багато людей у Бессарабію. І одного разу він бачив, як радянські прикордонники убили чоловіка, жінку і хлопця, які перепливали Дністер. Тоді біля цих жертв зібралось багато народу. Лікар зробив розтин грудної клітки хлопця, витяг прострілене кулею серце і показав людям. Румунська влада влаштувала пишні похорони цих жертв зі священиками та музикою.

Про життя ж у Бессарабії Филимон Іванович говорив, що селяни за Румунії господарювали одноосібно і почували себе значно краще, ніж за радянської влади, коли людей почали заганяти в колгоспи. За румунської влади люди платили невеликі грошові податки – 60-70 лей за гектар землі і ніяких натуральних податків не знали. За радянської ж влади від людей забирають майже все, лишаючи їх голодними.

Слідчий відділу контррозвідки “Смерш” 49-ї гв. ад гв. старший лейтенант Паршутін був радий такій відвертості бессарабця. Його, правда, цікавило ще кілька питань:

1. Яким органом Чорний Ф.І. був залучений до перевезення шпигунів?
2. Які ще завдання він одержував від капітана Василеску?
3. За чім завданням він веде антирадянську пропаганду в полку?..

Филимон Іванович відповів, що людей до кордону підвозив безплатно, за наказом капітана. Інших завдань від Василеску не одержував. А про умови життя за часів румунської влади і

при радянській владі, як і про умови життя в Німеччині, Угорщині та Австрії, говорив правду, яку бачив на власні очі, без будь-якого злого умислу.

22 серпня 1945 р. військовий трибунал 49-ї гв. ад у складі майора юстиції Короля, гв. сержантів Акоюна і Глебова при секретарі сержанті Плакунові засудив рядового Чорного Ф.І. до десяти років позбавлення волі і 5 років поразки в політичних правах з конфіскацією майна. Кару відбував у Комі АРСР. Вийшов на волю 14 грудня 1953 р. Реабілітував же його військовий трибунал Одеського військового округу тільки 23 травня 1969 р. за відсутністю у його діях складу злочину [222].

За такі ж “кримінальні дії” 25 березня 1945 р. були заарештовані відділом контррозвідки “Смерш” 7-ї запасної кінно-артилерійської бригади у м. Кірсанов Тамбовської обл. Радянської Федерації рядові Іван Григорович Березовський 1912 р.н. із с. Самушин та Яків Іванович Манчуленко 1914 р.н. із с. Митків Заставнівського р-ну. Слідчий контррозвідки “Смерш” ст. лейтенант Усачов звинуватив рядових 17-го запасного кінно-артилерійського полку в проведенні серед особового складу антирадянської пропаганди. Вони нібито вихваляли румунську та німецьку окупацію і зводили наклепи на радянську владу, Червону армію і колгоспи. Слідчий знайшов свідків, які підтвердили ці звинувачення.

Військовий трибунал Тамбовського гарнізону під головуванням капітана юстиції Поспелова у закритому засіданні на підставі ст. 58-2 КК РРФСР засудив Березовського І.Г. до 10-ти, а Манчуленка Я.І. до 8-ми років виправно-трудовах таборів з поразкою в правах на 5 років і конфіскацією майна.

Репресовані воїни писали скарги на вирок трибуналу, але помічник військового прокурора Орловського військового округу визнав їх безпідставними і залишив без задоволення. Тільки 3 березня 1972 р. військовий трибунал Московського військового округу під головуванням генерал-майора юстиції М. Соколова вирок військового трибуналу Тамбовського гарнізону від 17 травня 1945 р. скасував за відсутністю складу злочину і реабілітував безвинно репресованих [223].

Репресії діяли не тільки у роки війни, а й після неї. Леонтій Семенович Ванзяк 1925 року народження, уродженець с. Рингач Новоселицького району був призваний у Червону армію 9 травня 1944 року. Служив у окремому саперному батальйоні, потім у 4-ій інженерно-саперній бригаді, у 5-ій штурмовій інженерно-саперній бригаді, а після її розформування був направлений у 23-ій інженерно-саперний полк, який на той час стояв у м. К’яхту Бурят-Монгольської АРСР.

Леонтій Семенович брав участь у боях з німецькими військами з листопада 1944-го по травень 1945-го року на Ленінградському, 1-му і 2-му Прибалтійських фронтах. Воював у серпні 1945 року з японцями. Був нагороджений медалями «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років» та «За перемогу над Японією».

І ось цього, опаленого фронтними боями, воїна армійські сексоти звинуватили у тому, що він нібито веде серед військовослужбовців антирадянську пропаганду і агітацію, зводить наклепи на життя в Радянському Союзі, вихваляє життя за кордоном, навіть має намір зрадити батьківщину і підмовляє до зради своїх однополчан.

Слідчий 1-го відділення 3-го відділу управління контррозвідки МДБ Забайкальського військового округу лейтенант Никифоров оформив ці звинувачення в постанову на арешт [224]. 23 лютого 1948 року червоноармієць Ванзяк був арештований. Почалися нічні допити. Леонтій Семенович зізнався, що вів «антирадянську агітацію», а саме: говорив, що румунські солдати краще забезпечуються матеріально, ніж воїни Червоної армії, що в Радянському Союзі закони надзвичайно суворі, за дрібні законопорушення назначають високі кари. За крадіжки, які нічого не варті, судять на 10-15 років. В Румунії за такі крадіжки взагалі не судять, а

обмежуються штрафом. Казав, що в Радянському Союзі не тільки солдати погано забезпечуються, а й увесь народ, що колгоспники живуть погано. У Румунії колгоспів не було і людям жилося краще. Тепер же колгоспники весь хліб віддають державі, а самі залишаються голодними. Вони тікають у міста і не хочуть повертатися в села, бо в містах одержують хлібні картки, а в колгоспах їм хліба не дають.

Ванзьяк зізнався, що, сидючи на гауптвахті з рядовим Муренцевим, вмовляв його тікати в Румунію, де втікачів добре приймають, дають хати, корови – все, що потрібно для життя. Коли Муренцев сказав, що не знає румунської мови, й не зможе там влаштуватися на роботу, Ванзьяк пообіцяв йому допомогти влаштуватися на роботу і вивчити мову. Розповідав Муренцеву, що в 1944 році багато людей із радянської території тікало в Румунію, по них стріляли з кулеметів, але вони не повертались назад і тікали в чужу країну.

Як бачимо, Ванзьяк був занадто ширим і відвертим у своїх розмовах з однополчанами. Він не сподівався, що ці розмови ляжуть в протокол слідчого, а там і військового трибуналу Читинського гарнізону, який 9 квітня 1948 року на підставі ч. 1 ст. 58-10 КК РРФСР засудив учасника бойових дій, героя двох воєн, кавалера трьох бойових медалей до 8 років позбавлення волі у виправно-трудовах таборих і поразки в політичних правах на 5 років.

Де він відбував покарання, коли звільнився з таборів – встановити не вдалося. Відомо, що батько репресованого Ванзьяк Семен Гнатович теж був учасником війни, повернувся з Червоної армії додому інвалідом, брат Іван Семенович Ванзьяк пропав безвісти. Мати Марія Захарівна Ванзьяк 1889 року народження була непрацездатною. 7 грудня 1945 року Рингацька сільська рада в своєму листі командирі 5-ї штурмової інженерно-саперної бригади просила відпустити Леонтія Семеновича з армії для розпорядження майном. Цей лист був вилучений слідчим при арешті червоноармійця 23.02.1948 р. Замість рідної домівки Ванзьяк потрапив у тюрму.

Безпідставні звинувачення з Ванзьяка були зняті військовою прокуратурою Західного регіону України 15 січня 1997 року. Прокуратура визнала, що вислови Ванзьяка серед військовослужбовців не були контрреволюційними, оскільки не закликали до повалення, підризу або послаблення радянської влади, вчинення окремих контрреволюційних злочинів, а тому складу злочину, передбаченого ст. 58–10 ч. 1 КК РРФСР не утворюють. Таким чином, воїна реабілітовано. Але хто ж йому поверне тих 8 років, які він просидів у таборих?

Випадків запізненого відновлення справедливості надміру багато. Біда тільки, що розстріляним не повернути життя, а тим, хто вийшов з тюрми і концтаборів живим, не повернути років і здоров'я, втрачених у тих жахливих установах.

За зібраними нами даними, в Червоній армії у 1941-1945 рр. було репресовано понад 300 воїнів Чернівецької обл., з яких 20 розстріляно, 38 померло в тюрмах і таборих [225]. Близько 45% з них засуджені за “антирадянську агітацію”, тобто за негативну оцінку тодішньої радянської дійсності. Більшість репресованих на сьогодні реабілітована, оскільки в їх діях не було складу злочину. Але не всі дожили до реабілітації, не всі вийшли з таборів живими.

* * *

На окрему увагу заслуговують ті військовослужбовці, які з тих чи інших причин потрапили в німецький полон. Їхня доля виявилася далеко не простою. Оцінюючи величезні втрати Червоної армії в перші місяці війни і повернення значної кількості воїнів з оточення або полону, які втрачали в командування політичну довіру, Державний Комітет Оборони видав 27 грудня 1941 р. постанову про перевірку і фільтрацію колишніх військовослужбовців Червоної армії, що перебували в полоні і оточенні.

Заступник наркома оборони СРСР по тилу генерал Хрульов одержав вказівку про створення збірно-пересильних пунктів колишніх військовослужбовців Червоної армії, виявлених на звільнених від противника територіях. Командири усіх рангів одержали наказ затримувати колишніх оточенців і полонених і направляти на збірно-пересильні пункти, якими керували офіцери особливих відділів НКВС. А 28 грудня 1941 р. появився наказ № 001735 наркома внутрішніх справ Л.П. Берії «Про створення спеціальних таборів для колишніх військово-службовців Червоної армії, які перебували в полоні і оточенні противника», який вимагав виявляти серед них «зрадників батьківщини, шпигунів і диверсантів» [215, с. 604].

29 грудня появився наказ НКВС № 0521, який вимагав червоноармійців, звільнених із полону, і тих, що втекли з полону, відправляти в табори НКВС, а поранених і хворих – в госпіталі при цих таборих. Всі без винятку підлягали перевірці. Утримували ж їх у таборих, як особливо небезпечних державних злочинців: високі паркані, колочий дріт. Охороняли табори конвойні війська НКВС. Побачення з рідними і переписка заборонялись. Багатьох після фільтрації судили як зрадників батьківщини тільки за те, що вони в полоні були лікарями, санітарами, кухарями, перекладачами, тобто обслуговували самі себе. Не обминула ця гірка чаша й буковинців.

23 листопада 1944 р. оперуповноважений «Смершу» 368-го запасного стрілецького полку 24-ї запасної стрілецької дивізії старший лейтенант Устименко на підставі ордера № 87 арештував рядового 51-го зсп 24-ї зсд Андрія Матвійовича Куделька 1913 року народження із с. Недобойці Хотинського району [226]. Розглянувши матеріали слідчої справи № 388, смершівець звинуватив повторно мобілізованого червоноармійця в злочинах, передбачених статтею 54-1 «а» КК УРСР, точніше – в добровільній здачі в німецький полон.

Дивізія стояла в Самарканді. Простежимо за ходом справи. В день арешту старший лейтенант Устименко провів свій перший допит. Дізнався, де й коли Куделько народився, що в нього в Недобойцях є дружина Паладія Павлівна, що його батько Матвій Григорович Куделько займався сільським господарством. Мав 6 гектарів землі, 1 коня, 1 корову, 3 вівці і вітряк. У 1921 році він помер, мати померла ще раніше, Андрій залишився сиротою. Господарство вів старший брат. Андрій закінчив 2 класи сільської школи і допомагав братові. А в 1928 році одружився і почав жити окремо. В 1935 році А.М. Куделька призвали в румунську армію, де служив два роки. Повернувшись з армії, продовжував займатись хліборобством. На той час мав 3 гектари землі, коня, корову і вітряк.

Коли в червні 1940 року Північну Буковину і Бессарабію приєднали до Радянського Союзу, Куделько продовжував господарювати на своїй землі і в своєму вітряку, який мовляв селянам збіжжя.

22 червня 1941 року загримила війна, а наступного дня Куделька А.М., як і всіх недобойчан 1905-1922 років народження, мобілізували в Червону армію і направили в Хотин, а звідти – Житомир і через день – у Білу Церкву.

«Рухались лісами, – розповідав на допиті арештований червоноармієць. – Було нас близько 400 чоловік. Всі в своєму домашньому одязі. Не доходячи до Білої Церкви, колону налетіли німецькі літаки, що почали обстрілювати і бомбити колону. Люди розбіглися. Збиралися три дні. Зібрали чоловік сорок під керівництвом сержанта, прізвища якого ми не знали. Через день він теж зник. І ми рішили повертатись додому. В одному із сіл наткнулись на німецькі війська, які і взяли нас у полон».

Далі підемо за розповіддю Андрія Матвійовича. Полонених буковинців, яких радянське командування не встигло як слід обмундирувати і озброїти, німці привели назад у Житомир, протримали в таборі 6 днів і відправили в Рівне, а звідти через три дні направили у місто Холм, де теж побули кілька днів, і полонених перевели в Замостя. Тут їх тримали два з половиною місяці і відправили в Раву-Руську. Звідти частину полонених з України відпустили

додому, а Куделька та інших бессарабців перевели у Львів, у табір «Цитадель», де вони пробули майже два місяці, і в березні 1942 року їх відправили в Станіслав. Тут в'язнів тримали близько двох місяців і знову повернули у Львів. Звідси через два місяці направили в Румунію, в табір Дорнешти, де бранці пробули два тижні і їх усіх відпустили додому. Ось така непроста історія Андрія Куделька, який, не будучи в повному розумінні червоноармійцем, бо ж, як уже говорилося, присяги не приймав, зброї йому не вручали, повністю у військову форму не обмундирували, військовій справі не навчали, більше року був військовополоненим, якого німці не знали куди подіти.

Куделько повернувся в Недобоївці тільки восени 1942 року, і то після того, як брат з відповідними документами поїхав у Дорнешти, показав їх табірному начальству і привіз Андрія додому, де він продовжував працювати у своєму господарстві. Орав, волочив, сів, збирав урожай, щоб не вмерти з голоду.

З приходом Червоної армії в Чернівецьку область вдруге у березні-квітні 1944 року недобоївчан знову мобілізували до радянського війська і почали перепускати через фільтри «Смершу». Одних питали про інших, посилали запити в місцеві органи влади, вишукуючи «зрадників батьківщини» та інших «ворогів СРСР».

Разом з Андрієм Кудельком у 1941 році в одній частині служили Андрій і Федір Майданські, Яків і Григорій Скоробогачі, Василь Семенюк, Іван Миронюк, Іван Палій та ряд інших недобоївчан. Усі вони пройшли через це чистилище. Слідчий Устименко намагався звинуватити Куделька не тільки у зраді батьківщини, а й у приналежності до куркульського роду. 28 листопада 1944 року він задавав, зокрема, такі питання:

Устименко: Слідство має дані, що ви за походженням великий куркуль. Мали найманих робітників і від 5 до 6 гектарів землі. Признаєте це?

Відповідь: Як мій батько, так і я куркулями не були, найманої сили не мали жодної особи.

Питання: Розкажіть як ви добровільно здались німцям.

Відповідь: Добровільно я не здавався. Із Хогина 23.06.41 р. ми приїхали в Кам'янець-Подільський. Звідти через 7-8 днів прибули в Житомир. Тут нас розташували в лісі поруч з містом. Переночували одну ніч. Вранці почали видавати форму. Форми не вистачило. Я одержав тільки шинелю і пілотку. Пробыли тут ще одну добу і рушили походом на Білу Церкву. Звідти мали йти на Київ. Так нам пояснювали. Пройшовши кілька десятків кілометрів від Житомира, на нас налетіло 11 німецьких літаків, які почали бомбити.

Далі Куделько майже дослівно повторив те, що казав на першому допиті, тільки додав, що, перебуваючи в Холмському таборі, працював на кухні. Це наштовхнуло Устименка на нові провокаційні питання.

Устименко: Слідство володіє даними, що ви в таборах військовополонених працювали на користь німців. Були в таборі поліцаєм. Дайте з цього питання свідчення.

Відповідь: Я ніколи не був поліцаєм. Я працював на кухні.

Устименко зачитав «свідчення» Майданського Федора Микитовича від 17.11.44 р., в яких той «свідчив», що Куделько був поліцаєм.

Відповідь: Свідчення Майданського Федора Микитовича неправдиві.

Питання: А в селі ви мали зв'язки з окупаційними властями?

Відповідь: Не мав.

Устименко зачитує «свідчення» Семенюка Василя Фроловича від 13.11.44 р., в яких той «свідчить» смершівськими шаблонами, що Куделько підтримував зв'язок з жандармерією, видавав їй прорадянськи настроєних односельчан.

«Це брехня!» – категорично відкидає вигадки слідчого А.М. Куделько.

Устименко зачитує «свідчення» Миронюка Івана Петровича від 11.11.44 р., який нібито заявив, що Куделько був у роки румунської окупації в селі донощиком.

«Це брехня!» – відповідає арештований.

«Розкажіть про антирадянську діяльність», – наступає далі Устименко.

«Ніякої антирадянської діяльності я не вів», – відповідає Куделько.

Устименко знову звертається до «свідчень» В.Ф. Семенюка, який нібито заявив на допиті 13.11.44 р., що в 1943 р., коли Недобоївці були окуповані румунами, Куделько вів у селі антирадянську агітацію.

«Брехня! Не визнаю!» – різко заявляє Куделько.

Слідчий зачитує заяву Фриюка Івана Омеляновича від 17.11.44 р. про те, що в ешелоні, їдучи із Західної України в 51-й зсп у місто Катта-Курган, Куделько проводив серед мобілізованих антирадянську агітацію.

«Признаєте ці свідчення?» – допитувався Устименко.

«Частково. Коли я побачив за Волгою хати, обмазані глиною, я сказав: подивіться як живуть люди у Радянському Союзі», – чесно відповів Куделько.

Отже, одне невелике зізнання арештованого Устименко нарешті добув. Але цього було замало, щоб запроторити Куделька на кілька років у виправно-трудові табори. Він знову звертається до «свідчень» Ф.М. Майданського від 17.11.44 р., який нібито твердив, що його односельчанин у 1943 р. мав вогнепальну зброю, з якою відкрито ходив вулицями села.

«Визнаєте?» – допитувався слідчий.

«Не визнаю! Ніякої зброї я не мав у 1943 році».

Устименко: 23 листопада 1944 р. ви казали, що здались у полон у цивільному, а 28.11.44 р. заявили, що здались у військовій формі.

Куделько: У напіввійськовій формі. Мав пілотку й шинелю. Зброї я не мав. Зовсім не одержував.

Устименко: Німецькі офіцери допитували вас у Житомирі та Холмі?

Куделько: В Житомирі цікавились біографічними даними, а в Холмі – з якої я частини, скільки там було людей, яку вони мали зброю. Оскільки у нас ніякої зброї не було, не було про що й розказувати.

Здавалось все ясно. Людина не винна. Приймайте від неї присягу, видавайте зброю і хай служить батьківщині. Адже на заході ще гриміла війна. Та не зважаючи на всі заперечення Куделька, якого не так легко було зламати чи залякати, Устименко 7 грудня 1944 р. написав постанову про пред'явлення звинувачення, в якій стверджував, що Куделько А.М., будучи в 1941 р. на фронті, добровільно здався в полон до німців, а в таборах для військовополонених працював поліцаєм. Повернувшись у село, в період 1943-1944 рр. був активним пособником румунських властей, видавав румунській жандармерії радянських активістів і невдоволених окупантами. Зокрема, видав румунським жандармам колишнього голову сільської ради, радянського активіста Гаврила Рижака, жителя с. Недобоївці Сидора Виклюка. Крім того, Куделько проводив антирадянську агітацію серед жителів с. Недобоївці і по дорозі в Червону армію серед червоноармійців, які їхали з ним в одному вагоні.

Цього ж дня Устименко ведення справи передав лейтенанту Баклунову і той пройшовся по другому кругу, намагаючись перетворити брехню і наклепи в правду. Було уточнено, що разом з Кудельком у 1941 році були мобілізовані в Червону армію Ниврянський Петро, Романчук Яків, Палій Григорій, Майданський Андрій, Пострижак та інші. Коли семеро беззбройних недобоївчан зустрілися в одному із сіл Житомирської області з п'ятьма озброєними німцями, то без будь-якого опору здалися в полон. Вмерти марно ніхто не хотів.

На запитання лейтенанта Баклунова, що вони робили в таборах, Куделько відповів, що в Холмі будували манеж для німецької кавалерії, а в Раві-Руській він був старшим над 10-ма

полоненими, які працювали на кухні. Романчук Яків теж працював на кухні. Скоробогач і Палій сиділи в таборі і не працювали. Робочим на кухню Куделька призначив колишній лейтенант Червоної армії, татарин за національністю.

Баклунов: Розкажіть про свою зрадницьку діяльність у таборі військовополонених.

Куделько: Ніякою зрадницькою діяльністю в таборі військовополонених я не займався. Я був таким самим полоненим, як і всі. І нікому нікому не видавав.

Баклунов: Ви змушались над червоноармійцями, доносили табірному начальству про намічені втечі та інше. Дайте з цього питання покази!

Куделько: Я уже сказав, що зрадницькою діяльністю не займався. І розповісти мені з цього приводу нічого.

Баклунов, як видно з протоколу, не мав наміру спростувати «звинувачення» Устименка і повністю підтвердив їх, додавши, що Куделько, будучи на фронті, не сам, а в складі 6 осіб добровільно здався в полон. Тут, як і всюди, правда була перекрита злочинною брехнею. Речових доказів по справі не було.

7 липня 1945 р., уже після перемоги над Німеччиною, Особлива нарада при наркомі внутрішніх справ СРСР за зраду батьківщини за ст. 54-10 КК УРСР засудила Куделька Андрія Матвійовича до 8 років виправно-трудових таборів. Відбував він несправедливу кару спочатку в Ташкентському таборі, потім у Челябінському, де працював у тайзі на спорудженні цементного заводу.

Звільнився з таборів 29 серпня 1952 р. і в першій декаді вересня був вдома. Писав листи і заявив в різні інстанції, шукав справедливості. В заявах у вищі інстанції й у відповідях слідчому управлінню держбезпеки по Чернівецькій області Рашківському 22 січня 1974 р. події викладаються трохи не так, як Андрій Матвійович розповідав Устименку і Баклунову. Там не згадувалось поранення в ногу осколком від німецької бомби, а тут така інформація появилась. Зате були повністю спростовані брехні, вигадані слідчими 24-ї зсд. Рижак Гаврило Сидорович, наприклад, заявив, що румунські жандарми ніколи в його хаті обшуку не проводили, ніколи його не арештовували і не били.

Виклюк Сидір Назарович 1904 чи 1906 року народження був арештований жандармами ще до 1940 р. за те, що співав біля корчми пісню «Вставай, піднімайся, робочий народ!». Він ще за Румунії продав свій дім у селі і виїхав у Молдавію. Ніхто з односельчан ніколи ніякої зброї в Куделька не бачив. Донощиком жандармерії він ніколи не був.

І хоча велика брехня, яку нагребли Устименко та Баклунов, розсипалась, слідчий Рашківський 3 березня 1974 р. зробив висновок, що Куделько справедливо засуджений за добровільну здачу в полон у липні 1941 р. По всіх інших епізодах Рашківський пропонував кри-мінальну справу припинити за недоведеністю участі засудженого в інкримінованих йому діяннях. Тодішній начальник обласного управління КДБ Г.М. Чекалов 6 березня 1974 р. затвердив цей висновок. Гріх добровільної здачі в полон продовжував висіти над Кудельком. Він не міг добитися пенсії, бо із життя випало 8 років. Для пояснення цього розриву не мав відпо-відних документів. І тільки 25 квітня 1974 р. військовий трибунал Прикарпатського військового округу під головуванням підполковника юстиції Жуйкова скасував постанову Особливої наради при НКВС СРСР від 7 липня 1945 р. у відношенні Куделька Андрія Матвійовича і кримінальну справу на нього припинив: у частині звинувачення за ст. 54-1 «б» КК УРСР на підставі п. 2 ст. 213 КПК УРСР, тобто за недоведеністю участі обвинувачуваного в здійсненні злочину, а за ст. 54-10 КК УРСР на підставі п. 2 ст. 6 КПК УРСР – за відсутністю в діях складу злочину. Правда нарешті здолала брехню.

Ми навели лише один приклад свавільного змушення «смершівців» над рядовими громадянами СРСР. А таких прикладів можна навести мільйони. Це неймовірний жах недалекого минулого. Хай він ніколи до нас не повертається.

1.7. РЕПРЕСІЇ ПРОТИ УПА БУКОВИНИ У 1944–1952 РОКАХ

ДІЯЛЬНІСТЬ УПА на Буковині розгорталася з березня-квітня 1944 р. Початок їй поклала група українських націоналістів, що прибула в цей час із Галичини під проводом Артемизії Галицької, уродженки с. Нова Жучка під Чернівцями, учительки за фахом, яка з 27 березня 1944 р. очолювала Буковинський крайовий провід ОУН. Вона створила 4 боївки – “Тихого”, “Лугового”, “Кармелюка” і “Гайворона” по 25 осіб у кожній і розіслала по районах із завданням вести організаторську, пропаган-дистську, мобілізаційну та бойову діяльність [227].

Ідейно-теоретичними постулатами Буковинської, як і всієї УПА були рішення 3-го надзвичайного великого збору ОУН-революційної, що відбувся в серпні 1943 р. і прийняв резолюцію “За що бореться Українська Повстанська Армія”. Головним завданням УПА була боротьба за створення Самостійної Соборної Української Держави (ССУД).

З 30 березня по 25 вересня 1944 р. Карпатами проходила фронтowa лінія. Боївка “Лугового” – Василя Мироновича Шумки, яка на 1 червня 1944 р. виросла до 800 осіб, прийняла назву Буковинської Української Самооборонної Армії (БУСА). В.М. Шумка без дозволу кра-йового проводу ОУН уклав з командуванням 8-ї німецької армії договір про взаємодію і взаємодопомогу. І до 10 вересня виконував цей договір, одержуючи від німецького командування зброю, боеприпаси, медикаменти, їмбундирування, інструкторів з розвідувально-диверсійної справи [228].

10 вересня 1944 р., коли радянські війська пішли в наступ, В.М. Шумка розпустив БУСА. Взявши із собою 120 вояків, він пішов в Угорщину, звідти в Чехословаччину і далі на Захід. Ті ж вояки БУСА, які залишилися в Карпатах, перейшли в Галичину, в район гори Кобили, де під командою сотенного Олексія Семеновича Додяка – “Криги” утворили сотню числом до 300 вояків. Сотня ділилася на боївки по 40-50 осіб у кожній і діяла на території Путильського та Вижицького районів.

У листопаді 1944 р. на Буковину з Галичини прийшла група вояків УПА на чолі з Назарієм Степановичем Данилюком – “Перебийносом”, уродженцем с. Лашківка Кіцманського району, адвокатом за освітою. “Крига” виділив йому дві чоти (взводи) і Данилюк став сотенним, а водночас і курінним, командуючим УПА Буковини.

В цей час у Карпатах, окрім сотень “Криги” і “Перебийноса”, діяли сотні “Яструба” – Москалюка Онуфрія Ілліча із с. Діброва Вижицького району, “Боевіра” – Романа Дубика із Чернівців. П’ятою була сотня “Борисенка” – Рижка Олексія Георгійовича із с. Мілієве Вижицького району.

Рівень боездатності усіх п’яти сотень не був однаковий, їх бойовий літопис нерівнозначний. В основному вони займалися індивідуальним терором, нападали на сільські ради, магазини, промислові підприємства. Убивали червоноармійців, прикордонників, міліціонерів, працівників НКВС, голів і секретарів сільрад, фінагентів, уповноважених мінзагу, бійців винищувальних загонів та їх рідних, завідуючих клубами і бібліотеками, секретарів комсомольських організацій.

Найбільшою акцією сотні “Боевіра” був напад на с. Берегомет Вижицького району 29 жовтня 1944 р., де було спалено деревообробний комбінат, 8 житлових будинків, убито 12 громадян села. Інші бойові акції УПА того періоду були меншими за масштабами, але подібними за своїм змістом. Так, 13 листопада 1944 р. боївка СБ в складі 36 осіб під керівництвом “Юрася” – Майданського Костянтина Дмитровича з Рогізни та “Скригуна” – Северина

Івана Миколайовича з Горішніх Шерівців напала на Дорошовецький спиртзавод Заставнівського р-ну. Розділившись на дві групи, бойовики оточили та заблокували цехи заводу і службове приміщення, де в той час перебували директор Рахлін, головний механік Василь Андрійович Хлівний, інженер-хімік Рахмутов, лаборантки, робітники і службовці.

Боївка розгромила цехи заводу, поламала обладнання, випустила з баків продукцію. Робітників, які намагалися зупинити ці дії, розстрілювали на місці. Таких потім нарахували 12 осіб. Набравши спирту, захопивши друкарську машинку, а також зброю, яка належала охороні, боївка зникла. Завод на довгий час був виведений з ладу [229].

Часто, на жаль, жертвами жорстоких і невинуватих акцій УПА ставали безвинні люди і навіть діти, а то й цілі сім'ї, як це мало місце в с. Мілієве, де в ніч на 2 травня 1944 р. була повністю знищена сім'я колишнього голови сільради Іллі Олексійовича Шандра, який у той час воював на фронті. Дружина Марія Андріївна Шандро і семеро дітей – Ганна, Георгій, Савета, Іванна, Ярослав, Олімпія, Одарка були розстріляні в хаті. З усієї численної родини випадково уцілів лише поранений у руку Петро.

Після відступу у вересні 1944 р. німецьких військ з Буковини гірський терен був повністю підконтрольний внутрішнім військам НКВС, які займалися ліквідацією боївків УПА. Здавалося, що для них прийшов кінець. Але вони пручалися, діяли, нагадували про себе, хоча в окружному проводі ОУН не все було гаразд. У листопаді 1944 р. у зв'язку з непорозуміннями, які існували між Артемізією Галицькою і її підлеглими, член Коломийського проводу ОУН Василь Максимович Савчак – “Сталь”, який відав справами Буковини, вирішив провести в Буковинському окружному проводі деякі зміни. На місце Артемізії Галицької він призначив Володимира Тодорюка – “Тура”, який до цього був заступником “Сталя” з організаційних і пропагандистських питань. “Сталь” сформував новий провід ОУН Буковини і його УПА в такому складі: “Тур” – провідник, він же організаційний референт; “Перебийніс” – керівник УПА; “Галаган” – керівник СБ; “Степан” – Мирослав Кіндзірський – референт з пропаганди; “Федір” – Мирослав Гайдук – військовий референт [230].

Водночас “Сталь” розподілив Буковину на дві зони – гірську і низинну. В гірську входили Путильський і Вижницький р-ни. Очоловав її “Тур”. До низинної належали Сторожинецький, Чернівецький, Вашковецький, Кіцманський, Заставнівський і Садгірський р-ни. Її очоловав “Степан”. Зони ділилися на повіти і райони. Наприклад, Путильський і Вижницький р-ни склали гірський повіт на чолі з “Черемшиною” – Миколою Пилиповичем Кричуном. Низинна зона ділилася на два повіти – Сторожинецький і Чернівецький. В Сторожинецький входили Сторожинецький і Глибоцький р-ни, в Чернівецький – Вашковецький, Кіцманський, Заставнівський, Садгірський і Чернівецький з районними проводами на чолі.

Буковинський окружний провід ОУН мав у цей час сім референтур. Політичну очолював “Сталь”, організаційну – “Тур”, СБ – “Галаган”, військову – Мирослав Гайдук, пропаганди – Мирослав Кіндзірський, санітарну – Луція Карличук, дружина “Перебийноса”, жіночу – Надія Василівна Пилип'юк – “Марина”, а згодом “Одарка” – Стефанія Іллівна Понич [231].

Головною референтурою була політична, яка вела спостереження і контролювала всі організації ОУН, рух мережі; налагоджувала і керувала зв'язками з вищими інстанціями ОУН; спрямовувала і скотактовувала діяльність референтур; визначала ставлення ОУН до представників інших національностей, які жили на Буковині.

Організаційна референтура займалася організацією і насаджуванням мережі ОУН Буковини; визначенням структури адміністративно-територіального поділу мережі ОУН; керівництвом внутрішніми зв'язками ОУН в Буковині і контролем за ними; організаційним керівництвом нижчими ланками ОУН; контактуванням діяльності ОУН із СБ.

Служба безпеки стежила за діями і поведінкою всіх членів ОУН і боївків УПА; проводила слідство і покарання членів ОУН-УПА, які провинилися, та захоплених місцевих жителів і

представників радянської влади; боролася з агентурою органів НКДБ-НКВС, що засилалася в ОУН і насаджувалася в інших місцях.

Військова референтура займалася формуванням УПА; здійсненням диверсійних і терористичних актів у великих масштабах; навчанням вояків УПА військовій справі; збиранням зброї і боеприпасів.

Референтура пропаганди розповсюджувала націоналістичну літературу, проводила бесіди в низових ланках ОУН і серед населення; контролювала і спрямовувала пропагандистську і агітаційну діяльність у мережі ОУН і серед населення; давала інструктивні і методичні настанови нижчим ланкам ОУН про форми і методи агітаційно-пропагандистської роботи.

Санітарна референтура організувала госпіталі, лікування хворих і поранених членів ОУН-УПА; навчала членів ОУН-УПА санітарній справі; турбувалася про забезпечення потреб УПА в медикаментах і медичних матеріалах.

Жіноча референтура створювала жіночу мережу ОУН; налагоджувала зв'язки між ланками ОУН від низових до крайових; займалася виготовленням обмундирування, взуття, забезпеченням продовольством, переховуванням поранених і хворих членів УПА, а також тих, що перебували на нелегальному становищі.

Оцінюючи організаційно-політичну діяльність ОУН-УПА, мусимо сказати, що вона в той складний і небезпечний час була налагоджена добре. В кожному селі був станичний чи станична, які займалися збором інформації, продуктів харчування, грошей, одягу і взуття, підготовкою і відбором людей. Але на діяльності ОУН Буковини негативно позначалися постійні непорозуміння між “Сталем” і “Мотрею”, вірніше – між Коломийським і Буковинським окружними проводами ОУН. Артемізія Галицька, хоч і була в грудні 1944 р. зміщена “Сталем” з посади окружного провідника ОУН Буковини, не погодилася із цим рішенням і продовжувала виконувати функції провідника. Вона направила в Хотинський р-н повітовий провід у складі організаційного референта “Павленка”, провідника СБ – “Славути” і зв'язкової – “Уляни” [232]. Але, як дійшла ця трійка в райони і що встигла там зробити, – невідомо.

“Сталь” восени 1944 р. ставив завдання: як можна більше мобілізувати людей в УПА, навчити їх військовій справі, обмундирувати і озброїти. Рекомендувалося в бої з підрозділами Червоної армії вступати тільки у безвихідних випадках, готуватися до активних збройних виступів весною 1945 р. Він наказав влаштовувати засади на дрібні військові групи з метою здобуття зброї і обмундирування. Курінь “Перебийноса”, у свою чергу, мав також вести агітаційну роботу серед населення. З цією метою окремі сотні і чоти мали ходити по населених пунктах, демонструючи себе як збройну і політичну силу. Та час демонстрацій уже минув. На боївки УПА повсюди чекали засідки і оточення.

В кінці листопада 1944 р. розпочався рейд куреня “Перебийноса” з гір до Дністра, але дійшов він лише до с. Спаська Вашковецького р-ну. В Станівцях курінь зустрівся із частиною внутрішніх військ. У бою була повністю знищена чота “Берези”. Загинув і сам чотовий – Василь Монах з Глибокої. Боячись більших втрат, курінь повернувся в гори [233].

Кінець 1944 р. приніс ОУН Буковини і УПА великі втрати. 29 грудня 1944 р. у Васловіцях внаслідок вимушеної зради одного з керівників крайового проводу було захоплено увесь крайовий провід ОУН-УПА Буковини. Артемізія Галицька хотіла покінчити з життям, але була врятована. Мирослав Кіндзірський – “Степан”, організаційний референт проводу на той час, був убитий, Мирослав Гайдук – “Федір”, військовий референт, здався. Була захоплена і ліквідована вся їхня обслуга і охорона [234].

Незважаючи на ці втрати, боївки не припиняли своєї діяльності, яка мала, в основному, терористичний характер. В Заставнівському і Садгірському р-нах оперувала боївка СБ під командуванням Костянтина Майданського – “Юрася”. Вона чинила розправи над працівни

ками міліції, головами сільрад, бійцями винищувальних загонів, сільськими активістами та запідозреними в співробітництві з НКВС-НКДБ.

У кінці 1944-го – на початку 1945 рр. в ОУН і УПА пішло багато дівчат і молодих жінок. Це пояснювалося тим, що майже всі чоловіки і повнолітні юнаки були мобілізовані в Червону армію і поповнювати боївки було ніким. Дівчата й жінки були уже не тільки медсестрами і кухарками, а й ходили з боївками на операції. В грудні 1944 р. із семи районів низинної зони в чотирьох районах проводи ОУН очолювали жінки і дівчата: Садгірський – “Орися” – Гелич Рахлія Юрївна з Рідківців, Заставнівський – “Тетяна” – Кушнірук Євгенія Григорівна із Шубранця, Вашковецький – “Жабка” – Максимюк Фросина з Глибокої, Глибоцький – “Катря” – Ткачук Стефанія Тимофіївна із Шубранця. В багатьох районах жінки і дівчата були підра-йонними, станичними, зв’язковими, розвідницями, господинями явочних квартир тощо [235].

Центральний провід ОУН, щоб запобігти співпраці населення з НКВС-НКДБ, видав наказ силами СБ знищувати сексотів, бо через них втрачаються найкращі організаційні кадри. Не допускати організації клубів, хат-читалень, щоб “більшовики не вели серед населення політроботи”. Не допускати організації комсомолу, щоб “не викривляли душі нашої молоді”; за всяку ціну розбити винищувальні загони, що “вислужуються перед режимом, який спрямований проти нас і українського народу”; українців зі сходу приймати, бо серед них є хороші люди; “особи, які явилися з повинною до більшовиків, у тім числі і члени ОУН, повинні бути тихо ліквідовані – нам зрадників не треба; знищувати будь-яким способом зрадників і осіб, які вислужуються, які перейшли на бік ворога і ведуть ворожу нам роботу” [236].

Влада, щоб швидше покінчити з УПА, рішила застосувати до її вояків, які потрапляли до рук НКВС-НКДБ, найсуворішу кару – шибеницю.

17 січня 1945 р. вїзна сесія військової колегії Верховного суду СРСР на підставі Указу Президії Верховної Ради СРСР від 19 квітня 1943 р. і ст. 54-1 “б” КК УРСР у Чернівцях у закритому засіданні засудила до страти через повшання жителів с. Ленківців, що під Чернівцями, Василя Миколайовича Бідняка 1925 р. н., Дмитра Михайловича Городецького 1923 р. н., Миколу Васильовича Гордея 1911 р. н. та Григорія Михайловича Воевідка 1897 р. н. за напад на дім голови сільради с. Мамаївці, спалення будинку сільради та пограбування магазинів у селах Шубранець і Біла.

18 січня 1945 р. о 17.00 у Мамаївцях були повішені Г. М. Воевідко та М. В. Гордей, а о 17.30 у Шубранці петля обірвала життя В. М. Бідняка і Д. М. Городецького [237].

Та чи припинило це діяльність УПА? Ні. Вона продовжувала боротьбу, пристосовуючись до нових умов. Боївки діяли в основному на Буковині, інколи заскакували в Колінківці та інші, здебільшого придністрянські села Хотинського р-ну, Новоселицький, Кельменецький і Сокирянський р-ни залишались майже повністю поза їхніми рейдами.

Політбюро ЦК ВКП(б) і політбюро ЦК КП(б)У, стурбовані діями ОУН-УПА, щороку по кілька разів приймали рішення про завершення ліквідації “банд ОУН”. В області летіли партійні постанови, накази наркомів НКВС і НКДБ, які вимагали якнайшвидше покінчити з “бандами українсько-німецьких націоналістів”.

ЦК КП(б)У постановою від 22 січня 1945 р. встановив щоденну звітність обкомів КП(б)У західних областей про хід боротьби з «бандитизмом». З лютого 1945 р. політбюро ЦК КП(б)У ухвалило текст закритого листа секретарям обкомів і райкомів КП(б)У, начальникам обласних управлінь НКВС та НКДБ західних областей УРСР, в якому нагадувало усім керівникам партійних органів, що “для успішної боротьби з українсько-німецькими націоналістами треба мобілізувати всі сили партійно-радянського активу, поліпшити політичну роботу серед мас, рішуче і нещадно викривати куркульство та інші капіталістичні елементи”. В листі відзначалося, що позитивних результатів у цій справі добилися партійні організації та органи

НКВС і НКДБ Львівської, Дрогобицької, Станіславської областей. В першій з них при проведенні військово-чекістських операцій, зазначалося у листі, з 10 по 31 січня 1945 р. було убито 771, захоплено в полон 4732, явилось з повинною 4335 вояків УПА, в Дрогобицькій убито 876, взято в полон 1729, прийшло з повинною 3677 вояків, у Станіславській – відповідно – 944, 1323 і 1155 бійців.

У той же час у листі говорилося, що в більшості районів Тернопільської, Волинської і Чернівецької областей погано виконуються рішення ЦК КП(б)У від 10 січня 1945 р. В Тернопільській обл. за вищезазначений час з’явилося з повинною 438, у Волинській – 638, у Чернівецькій – лише 198 вояків УПА [238].

Навесні 1945 р. новим окружним провідником Буковини став “Сталь”. Він змінив систему зв’язку. Було введено персональний умовний зв’язок. Тобто при першій зустрічі ті, що зустрічалися, домовлялися між собою про час і місце наступної зустрічі. Це обумовлювалося недовірою до зв’язкових, яких органи НКВС-НКДБ часто перехоплювали і змушували працювати на себе.

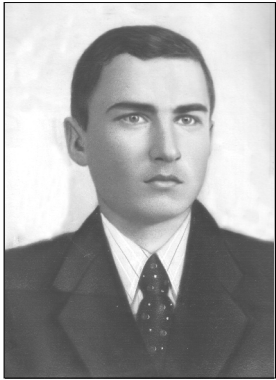
Згадана обставина змусила крайовий провід передати свої бойові формування в розпорядження територіальних проводів ОУН, які від збройних демонстрацій перейшли в глибоке підпілля. Однак це їх не врятувало від розгрому.

Через півроку після Артемізії Галицької і Мирослава Гайдука були захоплені “Ярема-Кирило” – Кушнірук Георгій Онуфрійович – референт з пропаганди окружного проводу ОУН і референт жіночої мережі “Одарка” – Стефанія Понич. Вони, рятуючи своє життя, розкрили все підпілля ОУН і його бойові формування [239]. Це був період великого погрому і водночас період розброду в УПА Буковини. Сотні молодих хлопців зі зброєю і без зброї кидали боївки і йшли з повинною в органи НКВС-НКДБ.

Були непоодинокі випадки, коли найвірніші бойові побратими, будучи схопленими, погоджувалися на співробітництво з НКВС-НКДБ, допомагали ловити і знищувати своїх учорашніх командирів і товаришів. Смертю інших купували собі життя.

Були й такі випадки, коли з Тернопілля на Буковину приходили під виглядом боївок УПА спецзагони НКВС, встановлювали зв’язок з районними, надрайонними та кушовими провідниками, вивчали мережу ОУН і зникали. Після цього в районах починалися арешти. Керівники ОУН губилися в здогадах, хто їх видав. Це сіяло настороженість, недовіру, непевність, деморалізувало вояків. Так, в грудні 1944 р. на Заставнівщину заскочила “боївка” “Бистрого”, яка в районі Онута і Самушина нібито провела бій з військами НКВС. «Бистрий» налагодив зв’язок з Артемізією Галицькою і навіть запросив її у с. Синьків Тернопільської обл. на зустріч. У розмові з нею він заявив, що хоче зі своїм куренем перейти на Буковину, але за умови, що там йому буде створена матеріальна база і забезпечене лояльне ставлення місцевого населення. Він сказав “Мотрі”, що в перших числах грудня при переході на Буковину справді вів бої з військами НКВС і зазнав великих втрат, а тому змушений був повернутися на Тернопілля. В той час його “боївка” нібито реформувалася, а командування дуже хотіло напасти на Чернівці, щоб звільнити з в’язниці всіх арештованих. “Бистрий” запевнив, що в нього вдосталь і зброї, і людей. “Мотря” сказала йому, що на Чернівці поки що нападати не можна, бо місто переповнене військами. Пізніше “Бистрий” мав ще одну зустріч з районною Заставнівщини Кушнірук Євгенією Григорівною – “Тетяною”. А потім він зник і більше на Буковині не з’являвся. Сьогодні уже відомо, що “боївка” “Бистрого” у складі 60 осіб була сформована з колишніх упівських бойовиків управлінням НКВС Тернопільської обл. і активно діяла під виглядом контрольного відділу СБ на Тернопілля, заскакуючи при потребі й на Буковину. Очолював її начальник відділення по боротьбі з бандитизмом майор держбезпеки Соколов, який за боротьбу з “українсько-німецькими націоналістами” був представлений до звання Героя Радянського Союзу, але чомусь не одержав його [240].

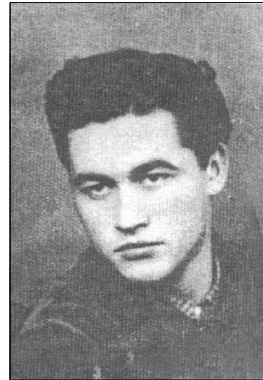
ВОНИ ПОЛЯГЛИ В БОРОТЬБІ ЗА САМОСТІЙНУ СОБОРНУ УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ

**Микола Васильович Козуб,
«Назар»**

**Василь Максимович Савчак,
«Сталь»**

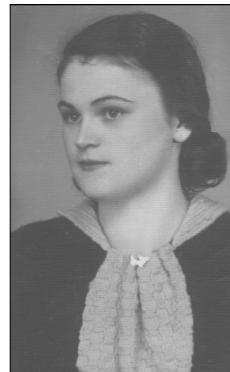
**Мирослав Іванович Гайдук,
«Федір»**

**Іван Лесів,
«Олег»**

**Назарій Степанович Данилюк,
«Перебийніс»**

Люція Петрівна Карличук

**Петро Іванович Джуряк,
«Дуб»**

**Костянтин Дмитрович
Майданський, «Юрась»**

**Іван Миколайович Северин,
«Скригун»**

Широкий погром оунівських організацій на Буковині викликав у «Сталю» тривогу, а заодно й недовіру до місцевих кадрів. Взявши керівництво Буковинським проводом ОУН на себе, він встановив сувору дисципліну і конспірацію. На окремі відповідальні посади замість буковинців призначив галичан. Так, на місце арештованого Мирослава Гайдюка, який був родом з Вижниці, призначив своїм заступником «Недобитого» – Юліана Матвіїва, котрий в період німецької окупації був начальником Кутської районної поліції. На посаду провідника СБ замість «Галагана» призначив «Кривоноса» з Галичини. Організаційним референтом, правда, став «Петренко», він же «Назар» – Олексій Тодорович Домчук, учитель з Товтрів [241].

Улітку 1945 р. за вказівкою крайового проводу відбулися організаційні зміни в Буковинському окружному проводі ОУН. Сім колишніх референтур скоротили до чотирьох. Санітарна, військова і жіноча були ліквідовані. Курінь УПА розформували на дрібні бойові групи, які підпорядковувалися територіальним провідникам. Вербовку жінок в ОУН заборонили. Референтури, які залишилися, виконували ті ж функції, що покладалися на них і раніше.

Зміни в структурі Буковинського окружного проводу ОУН призвели до змін у низових ланках. Якщо до червня 1945 р. в окружний провід входило три повітових проводів ОУН – Вашковецький, Вижницький і Чернівецький з утворенням у кожному з них тільки двох відділів – організаційного і СБ, то з червня 1945 р. до складу трьох повітових (надрайонних) проводів входило 8 районів. А саме: у Вашковецький повітовий провід увійшли – Вашковецький, Сторожинецький і Чернівецький районні проводи ОУН, Вижницький надрайонний провід об'єднував Вижницький і Путильський районні проводи, а Чернівецький надрайонний провід об'єднував Садгірський, Кіцманський і Заставнівський районні проводи ОУН. Глибочий, Хотинський, Герцаївський, Новоселицький, Кельменецький і Сокирянський р-ни залишилися поза увагою ОУН Буковини.

Районні проводи ділилися на кілька куцїв, у які входило по 4-5 сіл. Куць очолював кущовий провідник ОУН із числа найбільш активних членів. Він же очолював і кущову боївку, яка знаходилася на нелегальному становищі. У кожному селі із членів ОУН призначався станичний, який відповідав за людей і за стан справ у селі, де проживав легально.

Після 1945 р. організаційна структура ОУН Буковини мінялася кілька разів, але ці зміни не привели до бажаного результату. Стисло скажемо, що координовані дії УПА на Буковині припинилися влітку 1945 р. Далі вже діяли окремі боївки, які рідко коли узгоджували свої дії. В результаті військово-чекістських операцій та внаслідок зневіри багатьох членів ОУН-УПА в доцільності збройної боротьби в тих умовах, кількість боївок зменшувалася з кожним роком.

Розклад в УПА, часті зради, перебігання на бік НКВС-НКДБ змусили «Сталю» дати вказівку про нещадну боротьбу із зрадниками і помічниками органів влади, а тих, хто шов з повинною, – вбивати поголовно. Служба безпеки ОУН посилила роботу по виявленню нестійких та ненадійних і нещадно з ними розправлялася.

Цим скористалися органи НКДБ-НКВС, які запустили в керівництво ОУН-УПА компрометаційні листи, котрими викликали недовіру і взаємозвинувачення серед членів проводу. Внаслідок цієї провокації у березні 1945 р. службою СБ був розстріляний «Тур» – Тодорук Володимир, керівник Буковинського проводу ОУН. А до цього він розстріляв Люцію Карличук – дружину «Перебийноса», лікаря УПА. У червні 1950 р., за розпорядженням окружного провідника ОУН «Недобитого» – Юліана Матвіїва, Михайло Нечай із с. Розтоки – «Дорошенко» розстріляв Марію Вейчук – матір двох вояків УПА «Петруні» і «Зорі» із хутора Янчулова Розтоцької сільради, боячись, щоб вона не видала органам влади людей, які переховувалися разом з її синами. Тоді ж за наказом «Сталю» Колотило Іван Якович – «Рись» із Руського

Банилова розстріляв членів боївки “Олену” і “Анну” – Сільву Несторівну Купчанку. Перша була дружиною Михайла Миколайовича Нечая – “Дорошенка”, друга – Євгена Миколайовича Ротаря – “Тараса” з Драчинців [242]. У цей же час був підступно убитий і курінний “Перебийніс”, якого до того ж позбавили посади командуючого УПА Буковини.

Скажемо, що серед членів ОУН – вояків УПА було немало й справжніх героїв – мужніх, чесних, хоробрих, самовідданих, які воліли краще загинути, ніж потрапити в полон, видати своїх друзів, зрадити святу справу. В червні 1947 р. в Драчинецькому лісі були оточені загоном НКВС Филімон Миколайович Курчак 1919 р. н. та Іван Несторович Купчанко, рідний брат “Аскольда”. Удвох вони відбивалися до останнього патрона. Першим загинув Іван. Филімон, відстрілюючись, відбіг на пагорб. Коли в його десятизарядці закінчилися патрони, він витяг револьвер і вистрілив собі у скроню. Убитого бійця підібрав Филімон Тополук і вночі таємно поховав на своєму городі.

Добру славу залишила по собі Савета Миколаївна Курчак 1926 р. н. із цього ж села. 29-30 грудня 1947 р. її як підпільницю привели на Денисівку, що під Чернівцями, у хату Михайла Фоки, де вона в підвалі друкувала листівки. Органи НКВС вистежили дівчину, оточили дім. Саветі вдалося вирватися з оточення і втекти у Валяву. Зупинилася у сім’ї Василя Рокочого. Але органи НКВС-НКДБ знайшли її й тут. Дім Рокочих було оточено. Дівчина мала гранату. Опинившись у безвиході, хотіла кинути її на нападників. Але по хаті ходила господиня з малою дитиною на руках. Савета зайшла в іншу кімнату і там сама себе підірвала. Вибухом їй відірвало обидві ноги. Енкавеєсцям вона потрібна була живою, аби потім допитати. Вони поклали її на підводу і відправили в лікарню до Кіцманя. Але дорогою Савета Миколаївна Курчак померла. Вона мала 21 рік [243].

Таких прикладів можна навести багато. Вони свідчать, що окремі вояки УПА, потрапляючи в скрутне становище, коли перед ними стояла дилема: тортури чи смерть, обирали смерть. Гарячою кров’ю вписували свої імена в золоті сторінки боротьби українського народу за свою незалежність. Хоча було немало й підступництва та зради.

Однак ні самопожертва відчайдушних одинаків, ні жорстокість окремих боївків не могла врятувати УПА від розкладу і остаточної поразки. Сили були надто нерівні. Багатолітня фізична і моральна втома давала про себе знати. Віра в перемогу розтанула, як марево. Рядові вояки хотіли жити, як люди.

В той же час потужна державна репресивна машина жорстоко розправлялася з непокірними, доконувала їх різними способами: силою зброї, з допомогою зради, обману і підступництва.

ЦК КП(б)У, між тим, насідав на обкоми, на МВС і МДБ, слав листи і постанови, вимагав якнайшвидше покінчити з “бандами” ОУН. У постанові від 4 жовтня 1946 р. “Про стан боротьби із залишками українсько-німецьких націоналістів у західних областях Української РСР” відзначалося, що Чернівецький обком партії протягом 1946 р., по суті, не вів боротьби з “бандами”, вважаючи, що на території області перебуває лише одна “банда” в складі 11 осіб, тоді як насправді їх діє не менше 8, нараховуючи понад 100 вояків, які “тероризують населення районів і області”. ЦК пропонував МВС і МДБ скласти плани ліквідації окружних і районних проводів ОУН до 10 жовтня, а крайових проводів і членів центрального проводу – до 20 жовтня. Райкомат західних областей заборонялося передавати в обкоми відкритим текстом по телефону відомості про боротьбу з “бандами”. Вони мали надходити зашифрованими за трьома підписами – начальників райвідділів МВС, МДБ і секретаря райкому. До 1 грудня 1946 р. намічалось провести очистку кадрів від оунівських елементів на промислових підприємствах, транспорті та в установах [244].

Заходи з ліквідації боївків, проводів ОУН усіх рівнів були широкі. Але на початку 1947 р. в “Довідці про недоліки боротьби з бандами ОУН-УПА в Чернівецькій області” відзначалася

“явна активізація оунівського підпілля” протягом всього 1946-го і початку 1947 рр. В жовтні і листопаді 1946 р. було по 14 “бандпроявів”, в грудні – 9, в січні і лютому 1947 р. – по 2. В довідці відзначалося, що “органи УМВС-УМДБ не зробили належних висновків, проявили злочинну бездіяльність, політичне бездумство і безвідповідальність, по суті, припинили боротьбу із залишками банд ОУН”. Від жовтня 1946-го по березень 1947-го, тобто за 5 місяців, органами “убито лише 5 бандитів”, а на території області активно діють окружний провід “Сталья”, 18 “бандгруп” та організації загальною кількістю 113 осіб. У Чернівецькому сільському р-ні в 1946 р. було 26 “бандпроявів”, а “вбито лише 1 бандита”, у Вишницькому – 27 “бандпроявів”, “убито тільки 2 бандитів”. Аналогічне становище у Вашковецькому та Заставнівському р-нах. Агентурна робота занедбана. Начальник Сторожинецького райвідділу МВС Храмов зі своїми агентами та інформаторами не зустрічався по 2-3 місяці [245].

Наступ на ОУН ішов широким фронтом по всіх областях. Та оунівське підпілля не здавалося. В 1946 р. на Буковині органами НКВС було зареєстровано 153 його акції. З 1 січня по 20 березня 1947 р. – 20 акцій, за цей час 2 вояків УПА було убито, 64 взято в полон, 2 з’явилися з повинною. Чекісти втратили 24 бійці. У Боянчуку і Миткові було обеззброєно 14 бійців винищувального загону, зброя яких зберігалася вдома. 17 березня в с. Лопушна Вишницького р-ну боївкою був обстріляний оперуповноважений райвідділу МВС з двома солдатами і двома бійцями винищувального загону, в результаті – 3 убитих, 1 поранений. Нападаючі забрали зброю та обмундирування й зникли [246].

В ЦК КП(б)У з обкомів йшли щодакдані інформації. Секретар Чернівецького обкому КП(б)У В. Я. Вовк доповідав секретарю ЦК КП(б)У Л.М. Кагановичу, що в 1-й декаді квітня 1947 р. “бандпроявів” на території області не було. “Органами МВС спільно з військовими підрозділами, – говорилося в інформації, – проведено 23 чекісько-військові операції. В результаті були убиті: надрайонний провідник ОУН Северин І. М. по кличці “Скригун” 1916 р. н., уродженець с. Горішні Шерівці Садгірського р-ну; заставнівський кушовий провідник Антонюк Георгій по кличці “Байда” 1925 р. н., уродженець с. Самушин Заставнівського р-ну; помічник кушового провідника ОУН Отенія Микола Танасійович по кличці “Орел”, уродженець і житель с. Михальча-Спаська Чернівецького р-ну” [247].

За цей час було арештовано 27 членів ОУН, вилучено 1 кулемет, 3 автомати, 4 гвинтівки, 7 пістолетів, 11 гранат, 287 бойових патронів, зруйновано 4 схрони, з яких забрано обмундирування і ряд цінних оунівських документів.

За станом на 10 квітня 1947 р. на оперативному обліку ще числилося 82 члени ОУН, з яких 57 рядових і 25 керівного складу – 5 членів окружного проводу, 2 надрайонних, 9 районних і 9 кушових провідників.

В усі “охоплені бандитизмом” райони направлялися групи оперативних працівників МДБ, 5-6 лекторів і доповідачів [248].

Кількість бійців УПА з кожним місяцем і роком зменшувалася, активність боївків падала. Їхні керівники марно тишили себе ілюзіями, що скоро Англія та США оголошать війну СРСР і допоможуть їм вибороти незалежну Україну. Ще в червні 1950 р. “Недобитий”, повернувшись із Станіславської обл., куди їздив за вказівками про подальші дії ОУН, заявив на нараді командного складу, що їм треба утриматися в Чернівецькій обл. якомога довше і приступити до насаджування особливо довіреної мережі нелегальної ОУН на випадок війни. Та ні Англія, ні Сполучені Штати Америки війни Радянському Союзу оголошувати не збиралися. Органи ж МВС-МДБ продовжували виловлювати останні дрібні групи упівців, які ще не склали зброї. Боївки УПА новими вояками уже не поповнювалися.

Напровесні 1952 р. були виведені зі своїх схронів останні керівники бандерівського руху на Буковині – Юліан Матвій (“Недобитий”), Петро Михайлович Іванишин (“Баша”) і Мико

ПАМ'ЯТНИКИ БОРЦЯМ ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ

Надгробний пам'ятник І.М. Северину на Садгирському цвинтарі

Пам'ятник у Гаврилівцях повшаним Георгію Тимофійовичу Магалевичу із Шубранця та Сидору Миколайовичу

Пам'ятник репресованим у Сторожинці

Пам'ятник війнам Буковинського куреня у

ла Пилипович Кричун ("Черемшина"). Після цього з'явився з повинною і керівник Путильського районного проводу ОУН Дмитро Дмитрович Томнюк ("Сокіл"). Остання сторінка підпільної діяльності ОУН-УПА була закрита.

Підсумовуючи майже восьмирічний період боротьби з ОУН-УПА – з квітня 1944 р. по січень 1952 р., – управління КДБ Чернівецької обл. у "Довідці про ліквідацію підпілля українського буржуазного націоналізму і його банд на території Чернівецької області" зазначало, що за цей період оунівським підпіллям було здійснено 500 диверсійно-терористичних актів, в результаті яких убито і замучено 600 осіб партійно-радянського активу, бійців Червоної армії, військ НКВС, чекістів, а також мирних громадян, серед яких старики, жінки і діти. Спалено і розгромлено 10 колгоспів і радгоспів, майно сільських рад, магазинів сільських споживчих товариств, молокоприймальних пунктів, аптек та інших закладів. Були спалені уже згадувані Берегометський деревообробний комбінат, Дорошовецький спиртзавод, зруйнована вузькоколіяка Берегометського комбінату, знищувався телефонний зв'язок між селами і райцентрами [249].

ОУН-УПА в міру своїх можливостей намагалася якомога більше нашкодити радянській владі. Але шкодила значною мірою людям, які мешкали в зоні діяльності тієї чи іншої бойвки. Бо ж убитий тракторист чи спалений трактор – це незорані і незасіяні поля. Це голод і смерть. Деревообробний комбінат, який не виробляв продукції, не одержував грошей, не виплачував зарплати. Люди, які не мали зарплати, не могли купити собі одягу, харчів. Знищені телефонні лінії не давали їм можливості зв'язатися з рідними, викликати лікаря, подзвонити в справах із села в райцентр чи з райцентру в село. Розграбований магазин залишав людей без солі, сірників, гасу, мила та інших продуктів і предметів першої необхідності. Невдоволення селян у таких ситуаціях спрямовувалося не проти радянської влади, а проти тих, хто палив, забирив і нищив.

Чи захитала діяльність ОУН-УПА основи соціалізму? Підірвала могутність СРСР? Звичайно, ні. Не підірвала, не захитала. Радянський Союз вийшов з війни могутньою військовою державою, він змусив тікати від Москви і Волги танкові армії Гітлера, разом із союзниками розгромив Німеччину. Та все ж розправитися з бойвками УПА одним махом не зміг. Озброєна в основному стрілецькою зброєю, не добре навчена, малочисельна, вона 8 років вела нерівний бій за право українського народу бути вільним господарем на рідній землі.

Втрат Буковинська ОУН і УПА зазнали великих. Тільки число убитих в сутичках під час військово-чекістських операцій сягає 1613 осіб. Серед них такі командири сотень і бойвок УПА, як "Скригун", "Юрась", "Боярин", "Лев", "Сталь", "Босвір", "Сагайдачний", "Яструб", "Перебийніс", "Дуб", "Степан", "Меч", "Береза", "Залізник", сотні інших достойників і рядових.

Частина провідників ОУН і УПА Буковини була схоплена, заарештована, засуджена до різних строків ув'язнення, а дехто й до розстрілу. Це Артемізія Галицька ("Мотря"), Мирослав Гайдук ("Федір"), Микола Кричун ("Черемшина"), Георгій Кушнірик ("Кирило"), Стефанія Понич ("Одарка") та ряд інших. Декому вища міра покарання була замінена довічним ув'язненням. Всього ж було арештовано і засуджено до різних строків покарання 1372 прямих учасників бойвок УПА, станичних, розвідників та зв'язківців.

Немало вояків УПА стало жертвами внутрішньої недовіри, а інколи й зневіри у доцільності збройної боротьби проти радянської влади.

Багато людей, які безпосередньої участі в ОУН не брали, але свідомо чи несвідомо допомагали бойвкам УПА харчами, одягом, ліками, нічлігом, потрапило у виправно-трудова табори НКВС. Їх судили як "бандитських пособників" на 8-10 років виправно-трудова таборів або ж вивозили на вічне поселення в Сибір, на Урал, в Казахстан, в Далекосхідний край та

інші віддалені краї СРСР. Всього таких виселенців було вивезено з Буковини за 1941-1948 рр. понад 5500 осіб. Значна кількість їх там загинула, особливо багато померло малих дітей, літніх чоловіків і жінок, які не могли швидко адаптуватися до великих холодів, були знищені голодом і хворобами.

Отже, діяльність ОУН і УПА на Буковині, як і по всій Західній Україні обійшлася занадто дорого як для самої ОУН, так і для тих, хто її підтримував, хто їй симпатизував.

Ось до яких висновків приводить нас восьмирічна діяльність ОУН-УПА:

1. Ідея, за яку боролися ОУН-УПА – створення Самостійної Соборної Української Держави, – була великою і святою. Боротьба ОУН-УПА мала справедливий характер, вона втілювала в собі прагнення всього українського народу жити у єдиній, незалежній державі, самостійно вирішувати свою долю, повністю реалізувати право українського народу на самовизначення.

2. Визвольні змагання ОУН, а згодом і УПА в 1940-1952 рр., незважаючи на цю високу мету, зазнали поразки, в основі якої лежав ряд внутрішніх і зовнішніх причин. Однією з них було те, що, незважаючи на декларативне проголошення опору на власні сили, лідери ОУН, особливо на першому етапі німецько-радянської війни, орієнтувалися не на власні сили, не на розгортання всенародної боротьби за незалежність, а на зовнішні, зокрема на Німеччину, з допомогою військової сили якої сподівалися відродити українську державність, хоча офіційна нацистська доктрина, котра пропагувала теорію меншвартості слов'ян, в тому числі й українців, і її реальне втілення в практику на окупованій території України ніяким чином не свідчили про бажання верхівки третього рейху йти назустріч прагненням національних сил у цій справі. Багатостраждальна історія України не раз переконувала, що військова допомога “варягів” завжди оберталася для українського народу новим поневоленням. Стратегічною помилкою ОУН було те, що навіть у 1944 р., коли поразка Німеччини стала очевидною, окремі її провідники не змінили своїх орієнтацій.

3. Діючи увесь час у підпіллі, ОУН не мала можливості створити широко розгалужений, добре підготовлений пропагандистський апарат, котрий би глибоко роз'яснив народу ідеї, за які боролася ОУН і її збройні формування, спонукав би його до об'єднання в боротьбі за ССУД. Адже незалежність виборюється тільки силами всього народу, який чітко усвідомив мету своєї боротьби.

4. Ідеологічні засади ОУН-УПА були здебільшого антидемократичними, багато в чому подібними до ідеологічних постулатів тоталітарних режимів – німецького нацизму, італійського фашизму, російського більшовізму. Для всіх цих політичних рухів були притаманні такі риси, як вождизм, тоталітаризм, нахил до диктатури, заперечення будь-яких інших поглядів, національна нетерпимість, використання в боротьбі зі своїми противниками методів фізичного винищення. В багатонаціональній Україні з її свободолюбивими, демократичними традиціями, яка вже надміру натерпілася від панування чужинців, ідеологія з такими ознаками не могла мати широкої підтримки.

5. ОУН-УПА Буковини, як і вся ОУН-УПА, найбільше страждала через відсутність добре підготовлених, високоосвічених кадрів, які б ясно бачили перспективу, могли виробити правильну стратегію і тактику боротьби, своїм авторитетом згуртувати навколо себе народ.

6. Не сприяли успішній діяльності ОУН-УПА розпорошеність національних сил, нескоординованість їхніх дій, розкол у самій ОУН, постійні конфлікти і суперечки між керівниками різних рівнів, амбіційність, вождизм, підозрілість і недовіра, фізичні розправи над інакомислячими.

7. Тактика індивідуального терору, яка переважала в діяльності Буковинської ОУН-УПА, була абсолютно безплідною. На місце одного убитого голови сільради чи колгоспу, міліціонера

чи фінагента призначали іншого. А вбивства членів сімей активістів, представників національних меншостей, ні в чому не винних жінок, стариків і дітей відвертали від ОУН-УПА населення. Хоча члени боївки у такий спосіб мстилися за свої зруйновані родинні гнізда, арештованих, висланих або розстріляних родичів, принцип “око за око, зуб за зуб”, який діяв у таких ситуаціях, не сприяв підвищенню авторитету ОУН-УПА, не збільшував числа їхніх прихильників, бо караючий меч помсти часто падав на голови безвинних.

8. Невелика чисельність УПА, відсутність необхідної зброї та вишколених військових кадрів, партизанські методи боротьби стали причиною того, що УПА як військовий організм мало впливала на хід і результат бойових дій і, безумовно, не мала ніяких шансів на воєнний успіх. До того ж масштаби її діяльності обмежувалися в основному західними регіонами України. Схід і Південь України активної бойової діяльності УПА не знали і не могли її підтримати.

9. Найголовнішою ж передумовою поразки було те, що перед УПА стояла грізна, загартована в боях радянська армія, яка разом із союзниками розгромила фашистську Німеччину і мілітаристську Японію. Вона активно, особливо після війни, допомагала внутрішнім військам НКВС вести боротьбу з повстанцями. Українську повстанську армію компрометувала і паплюжила, як «бандитів», німецьких прислужників багатотисячна армія партійних пропагандистів і агітаторів, газети, журнали, плакати, брошури, радіо, чим в значній мірі морально обеззброювали вояків УПА, фізично стомлених безуспішною боротьбою, яка під свій кінець не обцяла нічого доброго, окрім гарячої кулі або багатолітнього ув'язнення у тюрмах і таборях.

1.8. РЕПРЕСІЇ КОМУНІСТИЧНОЇ ВЛАДИ ПРОТИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

ОДНИМ із важливих напрямів репресивної політики ВКП(б)-КПРС в Україні була боротьба з національно свідомою молоддю, особливо в студентському середовищі. Тому-то органи НКВД-МДБ-КДБ області постійно тримали під своїм пильним зором громадсько-політичне життя чернівецьких вищих навчальних закладів, вивчали настрої та інтереси молоді, а інколи намагались навіть власними силами створити “антирадянські, націоналістичні організації”, для чого запускали в студентське середовище спеціально проінструкованих провокаторів, які творили там свою чорну справу.

Так, на початку січня 1948 р. Чернівецьке обласне управління МДБ з наміром показати свою високу пильність розпочало широко задуману операцію проти студентів під назвою «Буревій». Щоб її реалізувати, поміж студентів було запущено двох надміру активних провокаторів – Михайла Станівського та Тараса Слободу. Вони вешталися поміж юнаками та дівчатами, видаючи себе за українських революціонерів нової генерації, шукаючи прихильників, вивідуючи таким чином їхні політичні та національні настрої, мало не щодня доповідаючи своїм кураторам про проведену роботу і виявлених націоналістів.

Двоє провокаторів, незалежно один від другого, формували молодіжну антирадянську націоналістичну організацію. В діло йшло все підряд: народні пісні, вірші, розмови, вирізки із старих газет і журналів, молодіжні зібрання і вечірки, на яких Станівський і Слобода, намагаючись втілити задану їм ідею в організаційні форми, задавали відповідний тон, зіштовхуючи “революціонерів” на потрібну провокаторам стежку. Робота велась в основному навколо студентів-галичан, хоча не обминали й уродженців Буковини та інших областей України.

Найпершою 3 січня 1948 року була арештована Оріся Миколаївна Запаранюк 1928 р.н. із села Стебні Путильського району, студентка 3-го курсу філологічного факультету Черні

вещького державного університету [250]. Справу вів лейтенант Амосов. Він звинуватив дівчину в тому, що вона з 1942 року нібито була членом ОУН, зв'язана з “Одаркою” та “Зіркою”. А в 1947 році вступила в молодіжну ОУН “Буревій” і за особистим завданням Онуфрія Перуна встановила зв'язок з підпіллям ОУН в Чернівцях. Орієнтація була здивована таким поворотом подій. Вона відкидала висунуті Амосовим звинувачення. Перун справді запрошував її до участі, але не в ОУН, а в літературному гуртку. Про організацію “Буревій” вона нічого не чула. Та ці заяви на слідчого належним чином не вплинули.

65-річний батько учитель Микола Федорович Запаранюк, 52-річна мати Зінаїда Омелянівна, які так тішилися своєї донькою, пробували виручити її з несподіваної біди, але з того нічого не виходило. Дочки з-під арешту не випустили. Арешти студентів продовжувалися.

6 січня арештували Онуфрія Миколайовича Перуна 1922 р.н., уродженця с. Красне Кросненського повіту Краківського воєводства Польщі та Єлизавету Іванівну Бучинську 1927 року народження із с. Онут Заставнівського району. Обоє були студентами 3-го курсу філологічного факультету держуніверситету. Справи закручували співробітники МДБ – майор Кисельов, капітан В.І. Воронов та лейтенант Ахмідєєв.

Онуфрій Перун та Ліза Бучинська на той час були вже чоловіком і жінкою. Отож звинувачення у них було спільне: вели націоналістичну пропаганду серед студентів, збирали їх на таємні збори, на яких і була створена ОУН під назвою “Буревій”. Очолив її О.М. Перун. Таємне зібрання, як з'ясувалося, відбувалося на квартирі Михайла Федоровича Станівського. На ньому, окрім господаря квартири, були студент другого курсу історичного факультету Тарас Слобода, який мав псевдо “Хмара”, Онуфрій Перун – “Ворон”, Ліза Бучинська – “Зірка”, Надія Костенюк, поки що без псевдоніма, і Параска Рєзник – “Оксана”.

6 січня на гачок “революціонерів” потрапив і Кузьма Миколайович Хобзей 1929 року народження із с. Драгасимів Снятинського району Станіславської області, студент 2-го курсу фізико-математичного факультету. Його звинуватили в тому, що він є активним членом ОУН під псевдонімом “Кузя”, мав зв'язок з окружним провідником ОУН Снятинської округи по пропаганді “Яремою”, що розповсюджував серед студентів антирадянську літературу, мав намір створити серед студентів Західної України підпілля ОУН. Він нібито підбирав студентів з різних факультетів і давав їм читати націоналістичну літературу, доручив студентові медінституту Понуру Василю Миколайовичу керівництво молодіжною ОУН в інституті, вручав йому антирадянську літературу для розповсюдження в інституті.

Цього ж дня були арештовані також Петро Іванович Москалик 1926 р.н. зі Снятина, студент третього курсу філологічного факультету Чернівецького університету та Дмитро Михайлович Семенюк 1928 р.н. із с. Раківчик Коршівського р-ну Станіславської обл., студент другого курсу філологічного факультету університету, українського відділу. Москалик нібито восени 1947 року вступив до ОУН і, налагодивши зв'язок з Семенюком, давав йому читати націоналістичну літературу, яку потім повертав Хобзею К.М.

Семенюку ж приписували те, що він восени 1947 року вступив у студентську ОУН під назвою “Буревій” і через Петра Москалика роздобував націоналістичну літературу й розповсюджував серед студентів.

20 лютого заарештували Михайла Панасовича Войченка 1925 р.н., уродженця села Русанів Броварського району Київської області, студента другого курсу філологічного факультету університету, нібито із сім'ї куркуля. Михайло Панасович був уже досвідченою людиною. В 1944-1945 роках як командир взводу брав участь у боях на 3-му Білоруському фронті. Але й він не устояв проти агітації Хобзея К.М., “вступив” до ОУН, вивчав і розповсюджував націоналістичну літературу, дану йому Хобзеєм. Одержував від нього брошури “Генега українського націоналізму”, “Світ проти більшовизму”, “Ідейне обличчя більшовиків після

Другої світової війни”, “Як більшовики прийшли до влади”, а також листівки зі спотвореним “Тімном народів СРСР” на російській мові.

20 лютого у внутрішній тюрмі МДБ у Чернівцях опинилася студентка другого курсу філологічного факультету учительського інституту Марія Семенівна Дмитрук 1926 р.н. із села Видинів Снятинського району та студентка першого курсу університету Катерина Романівна Григорійчук із цього ж села. Перша, як завербована в ОУН Хобзеєм К.М., що переходила і розповсюджувала серед студентів націоналістичну літературу, друга, як така, що читала дану Марією націоналістичну літературу, і сказала їй, що ця література небезпечна, але в МДБ не доповіла.

Цього ж дня потрапили за ґрати Петро Онуфрійович Осадчук 1925 р.н., студент 1-го курсу природничо-географічного факультету учительського інституту та студент цього ж факультету Мирослав Дмитрович Вакалюк 1924 р.н. Обидва із села Іллінців Заболотівського району. Мирослав був учасником Великої Вітчизняної війни. Сержант, інвалід 2-ї групи, нагороджений орденом Слави III ступеня та медаллю “За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.”. Живучи на квартирі разом з Петром Осадчуком, Мирослав нібито читав націоналістичну літературу і дав згоду брати участь у діяльності ОУН.

Таким чином до травня 1948 р. слідчим з допомогою провокаторів удалося “створити” не тільки організацію, а й виписати її “бойову програму”. Вона поки що ставила перед собою такі завдання:

1. Встановити зв'язок з проводами ОУН у Станіславській і Чернівецькій областях.
2. Створити бібліотеку нелегальної літератури.
3. Придбати друкарську машинку для розмноження листівок.
4. Збирати гроші як членські внески у фонд ОУН.
5. Читати реферати на нелегальних зборах.
6. Кожному завербувати кілька нових членів в організацію “Буревій”.

Оскільки ця організація була створена штучно, то вона фактично ніякої роботи й не вела. Але підкинуті Слободою та Станівським націоналістичні брошури та листівки фігурували у слідчих, як неспростовні докази існування студентської організації.

Як вияснилось, всі вищеназвані особи були заарештовані за доносом Михайла Станівського від 30 травня 1947 р. Збори “Буревію” відбувалися саме в його квартирі. Це підтвердила і його дружина Надія Корніївна Станівська.

Не маючи серйозних доказових фактів, слідчі звинуватили, наприклад, О.М. Запаранюк в тому, що вона, побачивши в газеті, в якій було загорнуте куплене батьком на базарі м'ясо, вірш, який їй сподобався, переписала його у свій блокнот. Слідчі визнали його націоналістичним і намагались безпідставно звинуватити Орісю в приналежності до створеної ними організації. І це їм вдалося.

21 лютого 1948 р. був арештований Понур В.М. 1928 року народження, уродженець все того ж села Іллінці, студент 1 курсу Чернівецького медінституту. Його звинувачували в тому, що він за завданням Хобзея К.М. добирав студентів для створення ОУН. Наводився список студентів, які нібито дали згоду вступити в підпілля ОУН. Поки що 8 осіб. Юрій Миколайович Порайко, Віра Григорчук, Катерина Мурмелюк, Мирослав Федорович Пантелюк, Андрій Попович, Юрій Станюк, а також Іван Бойко, Бобенчук та Черній без імен.

23 лютого був арештований Мирослав Федорович Пантелюк 1926 р.н. теж із Іллінців, студент першого курсу медінституту, звинувачений у тому, що, будучи завербованим в оунівське підпілля В.М. Понуром, читав націоналістичну літературу, зокрема, статті “Як більшовики прийшли до влади” та “Міжнародний огляд”, і не доніс про це органам радянської влади.

24 лютого управління МДБ Чернівецької області арештувало Юрія Миколайовича Порайка 1929 р.н. із м. Заболотів Станіславської обл. Він теж нібито був “завербований” в ОУН Понуром, одержував від нього націоналістичну літературу, яку вивчав. Юрій, як виявилось, у 1945 р. заарештовувався Заболотівським райвідділом МДБ за розповсюдження антирадянської літератури. Будучи учнем 8 класу, він написав вірш різкого змісту “з брехнею на партію, комсомол, робітників і радянську владу”, за що й був затриманий, але його тоді звільнили з-під арешту як неповнолітнього. Тепер над ним зав’язувався надто тугий вузол.

Обвинувальний висновок на 14-х студентів на початку травня 1948 р. був переданий на розгляд військового трибуналу військ МВС Чернівецької області. 4 дні – з 12 по 15 травня – трибунал у складі голови капітана юстиції Кузнєцова, засідателів капітана Наумова і лейтенанта Пятуніна розглядав сфальсифіковану справу “Буревія” і сприйняв вигадки та провокаційні доноси Слободи й Станівського за чисту монету.

На підставі ст. ст. 54-1 “а”, 54-11 КК УРСР до 25 років каторжних робіт, 5 років позбавлення політичних прав і конфіскації майна були засуджені Кузьма Миколайович Хобзей, Василь Миколайович Понур, Юрій Миколайович Порайко, Михайло Панасович Войченко, Дмитро Михайлович Семенюк, Онуфрій Миколайович Перун та Марія Семенівна Дмитрук.

На підставі цих же статей до 10 років позбавлення волі, 5 років позбавлення політичних прав і конфіскації майна були засуджені Петро Іванович Москалик, Єлизавета Іванівна Бучинська, Оріся Миколаївна Запаранюк та Петро Онуфрійович Осадчук.

Пантелюка Мирослава Федоровича на підставі ст. 54-12 засудили до 5 років позбавлення волі і 3 років позбавлення політичних прав без конфіскації майна. Катерину Романівну Григорійчук на підставі цієї ж статті засудили до 4 років позбавлення волі і 3 років позбавлення політичних прав.

З цієї чотирнадцятки несподівано випав Мирослав Дмитрович Вакалюк. На засіданні трибуналу він своєї вини не визнав, від попередніх свідчень відмовився. Його

Група молодих в’язнів ГУТАБу. Внизу лежить Ярослав Степанович Кіцул, який останні роки проживав у м. Вижиці.

Оріся Миколаївна Запаранюк, нині Телясва, на новорічному святі університету перед арештом.

матеріали виділили в окрему справу і направили на дослідження. Слідство тривало 4 місяці. 24.06.1948 р. справу припинили на підставі ст. 197 ч. 2 КПК УРСР. Реабілітувала М.Д. Вакалюка Чернівецька облпрокуратура 18.07.1995 р.

Всіх безпідставно засуджених відправили в особливі табори МВД СРСР, зокрема К.М. Хобзей – в м. Інта Комі АРСР, поштова скринька 388/15, В.М. Понура – у м. Магадан, п/с 383/21, Ю.М. Порайка – у м. Норильськ Красноярського краю Росії, п/с 4-224/21, М.П. Войченко – в табір п/с 384/5 цього ж міста, Д.М. Семенюка – в особливий табір № 1 на станції Інта Печорської залізниці, О.М. Пе-руна – в табір Ново-Чунка Чунського району Іркутської області, п/с 90/2-03, М.С. Дмитрук – в селище Явас Зубово-Полянського району Мордовської АРСР, п/с АК 385/9.

Розкидали студентів чернівецьких вищих навчальних закладів по всіх далеких світах. Не легшою була доля і тих, кого засудили на 10-5-4 роки. О.М. Запаранюк відправили в особливі табори НКВД СРСР, що знаходились у Карагандинській області Казахстану, К.Р. Григорійчук – на Таймирський півострів Красноярського краю, П.О. Осадчука – в уже згадуване селище Явас, п/с ЖХ 385/7, Є.І. Бучинську – в особливі табори МВД СРСР, що знаходились у с. Бобровиченськ Піхтовського району Новосибірської області. П.І. Москалик відбував своє покарання у м. Інта, п/с 388/15.

Мучилися юні в’язні в таборах НКВД СРСР нерівнозначні терміни.

31 грудня 1955 р. комісія Чернівецької області з перегляду слідчих справ засуджених за контрреволюційні злочини знизилася міру покарання 11 особам. Кому до відбутого строку, кому до 10 років. Тільки Пантелюку М.Ф. та Григорійчук К.Р. вирок залишила в силі, бо вони на той час були уже на волі. О.М. Запаранюк “злочин” перекваліфікували із ч. 2-ї ст. 54-10 на ч. 1 ст. 54-10 КК УРСР.

В лютому 1956 року на підставі рішень військового трибуналу Прикарпатського військового округу від 6 і 13 лютого 1956 р. почалося звільнення й тих в’язнів, які були засуджені на 25 років.

Перед цим органи КДБ і прокуратури переглядали судово-слідчі справи. Зокрема, справи студентів до перегляду готував лейтенант Чернівецького обласного управління КДБ Вишневський. Він з’ясував, що справа була спланована і організована з допомогою провокаторів начальником 5-го відділу обласного управління КДБ майором Шиліним, начальником 1-го відділення відділу кадрів облуправління КДБ майором Кисельовим та заступником начальника 5-го відділу УКДБ по Чернівецькій області капітаном В.І. Вороновим. На жаль, належної кари фальсифікатори не зазнали.

Всі репресовані студенти, що проходили по справі П-5032, реабілітовані. Частина Верховним судом УРСР 15.05.1962 р., частина Чернівецькою обласною прокуратурою 17.04.1991 р. О.М. Запаранюк реабілітував військовий трибунал Прикарпатського військового округу 22.04.1958 р.

Справа “Буревій” може бути зразком кадебіських фальсифікацій, безсовісності і безчесності працівників, на яких покладалось відповідальне завдання охорони політичної безпеки держави і її громадян.

Але цією справою переслідування національно свідомої студентської молоді чернівецьких вищих навчальних закладів не обмежилось.

У травні-вересні 1949 року в Чернівецькому державному університеті та медичному інституті знову пройшли арешти студентів. Зокрема, 11 травня була арештована студентка медінституту Ольга Миколаївна Григорчук 1929 року народження із с. Видинів Снятинського р-ну Станіславської області. Її звинуватили у зв’язках з ОУН, в написанні і розповсюдженні націоналістичних лозунгів, в намалюванні герба ОУН, розучуванні націоналістичних пісень, а також в збиранні коштів у фонд ОУН та веденні антирадянської агітації [251].

Слідом за Ольгою 17 травня була арештована студентка Чернівецького учительського інституту Марія Михайлівна Малюк 1928 року народження, уродженка с. Гвоздець Краківського воєводства Польщі. Їй теж приписали зв'язок з ОУН, вербування в цю організацію молоді, зокрема студента Нижника, збирання у фонд ОУН коштів. У неї слідчі вилучили альбом з віршами націоналістичного характеру.

Цього ж числа у Чернівцях був арештований Ярослав Степанович Кіцул 1929 року народження, студент університету із с. Микулинці Снятинського району. Його теж звинуватили у зв'язках з ОУН і в тому, що він, будучи членом молодіжної організації “Союз п'яти”, одержував і зберігав націоналістичні пісні.

19 травня заарештували студента ЧДУ Мирослава Прокоповича Нижника 1928 року народження, про якого йшла мова вище, уродженця с. Драгасимів Снятинського району, який жив у с. Тучапи Заболотівського району Станіславської області. Його звинуватили у зв'язках з ОУН, в тому, що читав і зберігав націоналістичні вірші, співав націоналістичні пісні, а ще – не доніс органам МДБ про існування націоналістичної організації “Союз п'яти”.

9 липня групу арештованих поповнив студент університету Ігор Володимирович Салій 1931 року народження з родини службовців із с. Будилів Снятинського р-ну. Він проходив по справі як зв'язковий ОУН, котрий розповсюджував націоналістичну літературу та листівки, водночас належав до молодіжної оунівської організації.

1 серпня 1949 року був арештований студент університету Онуфрій Володимирович Аронець 1930 року народження теж із с. Будилів Снятинського р-ну.

І нарешті 2 вересня був арештований студент ЧДУ Василь Олексійович Попович 1929 року народження із села Будилів Снятинського р-ну, який мав середню освіту і був безпартійним. Йому, окрім зв'язків з ОУН, зберігання і читання націоналістичної літератури, приписувалось ще зберігання зброї для ОУН.

Отже “Союз п'яти” переріс свої рамки до семи членів. Всі вони, як бачимо, були галичанами, окрім Марії Малюк, яка виявилась переселенкою з Польщі. Троє з них – Салій І.В., Аронець О.В. і Попович В.О. родом із села Будилів Снятинського району.

Ми тут не будемо описувати хід слідства і допитів. Зрозуміло було з перших кроків, що ця справа сфальсифікована з метою залякати патріотично налаштовану щодо українства молодь, а водночас показати, що пильне око МДБ не спить.

Слідство тривало 5 місяців. 13 жовтня 1949 р. військовий трибунал військ МВС Чернівецької області за ст. ст. 54-1 “а”, 54-11, 196 засудив Ігоря Володимировича Салія, за ст. ст. 20, 54-1 “а”, 54-11 і 196 – Онуфрія Володимировича Аронця, за ст. ст. 54-1 “а”, 54-10 ч. 1, 54-11 – Ярослава Степановича Кіцула і Ольгу Миколаївну Григорчук, за ст. ст. 54-1 “а”, 54-11 КК УРСР – Марію Михайлівну Малюк до 25 років виправно-трудова таборів та 5 років позбавлення політичних прав після відбуття покарання з конфіскацією належного їм майна.

Василя Поповича за ст. ст. 20, 54-1 “а”, 54-10 ч. 1, 196 КК УРСР трибунал засудив до 10 років позбавлення волі у виправно-трудова таборах з такою ж поразкою в правах і конфіскацією майна, а Мирослава Нижника на підставі ст. ст. 54-10 ч. 1 та 54-12 КК УРСР – до 25 років позбавлення волі у ВТТ і 3 років позбавлення політичних прав.

Відбували юні патріоти ці жорстокі покарання у різних таборах: Ігор Салій та Василь Попович у Воркуті, Онуфрій Аронець, Ярослав Кіцул і Марія Малюк в Інті Комі АРСР, Ольга Григорчук в Ужлазі Свердловської області, Мирослав Нижник у виправно-трудова колонії м. Підкамінь Дніпропетровської області.

Несправедливе покарання над тими, хто страждав у таборах Воркути та Інті припинилося 27 жовтня 1955 р., Мирослав Нижник розпрощався зі своїм “курортом” 4 травня 1953 року. Реабілітувала ж їх Чернівецька обласна прокуратура у 1991-1993 рр. за відсутністю в їхніх діях складу злочину.

Висновки:

1. Ідейна зрілість кожної людини є тим могутнім стержнем, навколо якого формуються її життєві принципи, бажання і мрії. Комуністична партія, яка теоретично сповідувала інтернаціоналізм, а практично грубо і жорстоко утверджувала великоросійський шовінізм, вважала національно свідому, ідейно зрілу молодь серед студентства великою небезпекою для себе і для створеного нею гігантського державного утворення – СРСР. Тому-то органи держбезпеки були націлені на виявлення будь-яких проявів «буржуазної націоналістичної свідомості». Навколо намічених для розробки суб'єктів починали працювати штатні провокатори, які натаскували і поглиблювали необхідні для фальсифікаційних справ провини і без будь-яких сумнівів заганяли юних громадян країни на багато років у каторжні виправно-трудова табори. Це ми вважаємо один з найганебніших злочинів ВКП(б) і її репресивної машини.

2. Всі великі чи малі таємниці згодом стають відомими світу. Стали відомими і злочинні діяння Михайла Станівецького й Тараса Слободи, які вони чинили разом з працівниками Чернівецького обласного управління МДБ. Їх, звичайно, радянська влада не судила за такі «патріотичні» послуги. Вони ще, можливо, ходять серед нас і видають себе за порядних громадян. Але над ними до кінця їхнього життя і навіть після смерті висітиме прокляття тих, кого вони допомогли беріївським опричникам запроторити у людиновинищувальні табори СРСР.

3. Ми схилиємо свої голови перед усіма тими, хто був безвинно звинувачений, хто витерпів багатолітні страждання і муки в таборах, а повернувшись у рідні краї ще довгі роки не міг знайти роботи, жив у злигоднях під наглядом все тих же беріївських опричників.

4. Закликаємо усіх тих, кому влада Української держави доручила турбуватись про нашу безпеку, бути чесними перед власною совістю і перед законом, не вдаватись до фальсифікацій і зловживань. Хай нашим девізом завжди будуть Правда і Справедливість!

1.9. РЕПРЕСІЇ ПРОТИ ДУХОВНОСТІ І ДУХОВЕНСТВА В 1940-1985 РОКАХ

ІСТОРИЯ людства не знає такого масштабного і такого жорстокого переслідування духовності, служителів релігійних культів і віруючих окремих конфесій, яких зазнали не тільки служителі культів, не тільки віруючі люди, а навіть культові споруди – церкви, костьоли, синагоги, кірхи, мечеті, пагоди в Радянському Союзі. Руйнація культових споруд, що в СРСР була завершена в основному до 1937 року, на Буковині і в Бессарабії розпочалася після приєднання цих територій до Радянського Союзу. Тільки за 25 років – з 1960-го по 1985-й – в області було закрито 206 релігійних громад різних конфесій. 47 культових споруд було знесено, а ті, що залишилися, використовувалися як склади та інші господарські приміщення і руйнувалися часом, бо ніхто їх не ремонтував. У селі Грубна Сокирянського району церкву у 80-х роках минулого століття просто підірвали. В Кіцмані – перебудували в магазин та ресторан.

Жадоба переслідування віруючих і нищення культових споруд тривала до горбачовської перебудови з різним рівнем активності. Боротьба з релігією як опіумом для народу велась широким фронтом. До цієї невдячної роботи були залучені преса, радіо, телебачення, кіно, театр, партійні агітатори і пропагандисти, профспілки і комсомол, великий сонм псевдовчених.

Пригадаймо, що робилося з Кафедральним собором, з церквою святої Параскеви та церквою Успіння Пресвятої Богородиці в Чернівцях. Скільки разів їх перетворювали в різні склади, виставочні зали, шахматні клуби.

Руйнувалась матеріальна база нашої духовності, руйнувалась духовність нашого народу. Бо ж арештовували, судили, висилали, розстрілювали не тільки священиків, а й усіх свідомих українців, особливо тих, що мали чесну і вразливу душу, мали світлий розум, володіли словом, могли виступати учителями і наставниками людей.

Візьміть таких визначних діячів на ниві освіти, як Іларій Карбулицький, Сергій Канюк, Антон Кирилів, Ольга Гузар, таких театральних діячів, як Іван Дудич, Хризант Кудринський, Василь Дячук, Степан Дубінович, Галина Колянко і багато інших.

Характерно, що всі звинувачення, які висувались проти цих людей, були надумані, спотворені, перебільшені. Виправдання арештованих до уваги не бралися.

В селі Гремештах Заставнівського району до 1941 року жив Дробот Сава Дмитрович, селянин-середняк. Мав дружину Марію Матвіївну 1905 р.н., чотирьох дочок і двох синів: Ольга 1926 р.н., Олександра 1928 р.н., Іван 1930 р.н., Надія 1932 р.н., Степанида 1935-го, Петро 1937 р.н.

12 червня 1941 р. опертрійка Заставнівського району в складі молодших лейтенантів держбезпеки Бурдана та Кудрика і сержанта міліції Рябка прийняла рішення: Саву Дробота арештувати, а його сім'ю вислати у віддалені краї Союзу РСР з конфіскацією усього майна.

Дробота звинуватили в тому, що він за румунської влади належав до фашистської партії “Залізна гвардія” і вів активну боротьбу з революційним рухом, чотири добровільно служив у жандармських частинах румунської армії, де займав командні посади.

І хоча Сава Дмитрович все це заперечував, винним себе не визнавав, бо ніколи ні до яких партій не належав, в жандармерії служив не на командних посадах, а рядовим, і не добровільно, а по призову, це його не врятувало від 8 років виправно-трудових таборів.

Цікаво, що підготовка до арешту Дробота почалась ще 30 листопада 1940 року. А закінчилося слідство аж 13 січня 1943 року, коли Особлива нарада при комісарі внутрішніх справ СРСР прийняла рішення: за участь у контрреволюційній партії ув'язнити Дробота Саву Дмитровича у виправно-трудовий табір строком на 8 років, рахуючи строк з 13 червня 1941 року.

Реабілітували Саву Дробота тільки 11 травня 1980 року [252, спр. П-4236]. Що трапилося з його сім'єю, де вона перебувала на спецпоселенні, ми поки що не встановили. Але знаємо, що ця хліборобська сім'я була однією із сотень інших, депортованих 13-15 червня 1941 року із Заставнівського району і всієї Чернівецької області у віддалені краї СРСР. Це близько 8000 чоловік.

Зараз наша редакція намагається з'ясувати нарешті, скільки ж було депортовано з області людей за період з 1940-го по 1952-й роки. Обласне управління внутрішніх справ повідомило нас, що станом на 10.04.95 р. довідки про реабілітацію видані 12554 громадянам. Це в основному ті, що були депортовані. Але по 897 справах громадяни із заявами ще не звертались. 157 громадянам відмовлено в реабілітації. Це в основному ті, що ухилились від служби в армії та “власівці”, які не підпадають під дію ст. 3 Закону України “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні”.

По лінії Служби безпеки обласною прокуратурою на 1 січня 1995 року в процесі виконання Закону України від 17 квітня 1991 року “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні” реабілітовано 6610 громадян області. Але 1783 громадянам в реабілітації відмовлено. 1700 кримінальних справ приблизно на 2000 осіб ще не переглянуто. В основному це справи довоєнного періоду, 1940-1941 рр., про нелегальний перехід кордону та закриті з тих чи інших причин.

Отже, загальний підсумок може бути таким. Депортовано було в 1940-1952 роках з області – 23941 громадянина. Це майже стільки, скільки загинуло на фронтах Другої світової війни. Скільки з них загинуло в гутабівських “санаторіях”, скільки померло від голоду, холоду та хвороб в сибірській тайзі, в тундрі, в болотах і лісах Мордовії, в степах Приуралля і Казахстану, в Хабаровському краї, в Карелії і Архангельську – все це ще треба і вивчити, і дослідити. Це

велика і відповідальна робота. Однак вона у 1998 році була припинена і нині реабілітацією репресованих в області ніхто не займається.

Хочу сказати, що серед тих, кому відмовлено в реабілітації, залишилась учителька із Садгори Артемізія Георгіївна Галицька, “Мотря” – керівник Буковинського крайового проводу ОУН у 1943-1944 роках. Військовий трибунал військ НКВС Чернівецької області 31 серпня 1945 року засудив її до вищої міри покарання – розстрілу. Вирок був остаточний і оскарженню не підлягав. І все ж військова колегія Верховного суду СРСР 10 жовтня 1945 року ухвалою № 6342 замінила розстріл 10 роками позбавлення волі у виправно-трудових таборах НКВС СРСР з поразкою в політичних правах на 5 років [252, спр. 5577]. Вона відбула своє покарання і оселилась у Караганді. Оскільки жити на Буковині їй не дозволялось, там вона й померла. Знаючи Артемізію Георгіївну особисто та ознайомившись з її справою, редакція книги “Реабілітовані історією” вважає, що працівники прокуратури, які переглядали справу, підійшли до неї зі старими мірками. Основною причиною відмови є те, що при арешті у неї вилучили зброю. Але ж немає жодного доказу, що з тієї зброї вона когось убила. Навпаки, під час облави вона хотіла покінчити зі своїм життям пострілом у скроню, але промахнулась. Україна сьогодні повертає своїм борцям, своїм героям справжні імена, заслужену ними шану, честь і славу. Сподіваємось, що й Артемізії Галицькій все це теж буде повернуте.

Політичних репресій зазнавали не тільки ті, хто словом і ділом боровся за незалежну соборну Українську державу, але й ті, хто шукав порятунку від тоталітарного ідеологічного деспотизму у різного роду релігійних організаціях, хто не сприймав насадженого КПРС атеїзму, партійної ідеології і звертав свої думи і молитви до Бога.

Нагадаємо, що з перших днів встановлення радянської влади на Буковині і в Бессарабії, як і в усіх інших місцях почалося жорстоке переслідування релігійних сект, нищення і закриття їхніх храмів. Пресвітерів, які не встигли емігрувати за кордон, брали на особливий облік, за ними пильно стежили працівники УНКВС-НКДБ, і при першій-ліпшій нагоді за-арештовували, звинувачували в контрреволюційній діяльності і відправляли в табори ГУТАБу або на заслання. Не милували і рядових віруючих.

Миколу Ілліча Ластівку 1900 р.н. із села Шубранець у травні 1944 року було мобілізовано в Червону армію. Його направили у 23-й запасний стрілецький полк, що стояв у м. Кіров Кіровської області Російської Федерації. Як віруючий він належав до конфесії баптистів, а тому відмовився брати зброю до рук. Особлива нарада при НКВС СРСР 11 листопада 1944 року за ст. 193-13 КК РРФСР засудила його до 10 років позбавлення волі. Правда, відбув він тільки 5 років, але й того було досить, щоб підірвати людині здоров'я, укоротити їй віку [253].

Взагалі таких жорстоких кар за релігійні переконання, які застосовувались в СРСР, історія не зафіксувала. Папська інквізиція, як відомо, карала за ересь. Але то було в часи глухого середньовіччя. Комуністичні ж гоніння на теїстів, віруючих протягом сімдесяти трьох років тривали в кінці другого тисячоліття від Різдва Христового. Намагання комуністів зробити всіх громадян атеїстами покрили себе ганебною славою, бо жорстокі політичні репресії, які були застосовані щодо віруючих різних релігійних конфесій, лишили після себе криваві сліди; тисячі людей були замордовані голодом, холодом, табірними хворобами та нелюдською жорстокістю табірної начальства.

Релігійні переконання кожного громадянина перебували у полі зору Служби безпеки. Кари за участь у так званих нелегальних сектах були жорстокі. Конфесія адвентистів сьомого дня, наприклад, вважалась вкрай реакційною. Її члени не визнавали законів радянської влади про обов'язкову військову службу, відмовлялись від призову в Червону армію, а будучи при-званими, не брали до рук зброї, не приймали присяги, стояли осторонь громадсько-політичної роботи. Таких же принципів дотримувались і члени секти “Свідки Єгови”, за що піддавалися нещадним репресіям.

Так, Федір Юхимович Ганзюк 1903 р.н. з Іванівців Кельменецького району, який мав двокласну освіту, був заарештований 21 червня 1944 р. і засуджений військовим трибуналом військ НКВС Чернівецької області 26 липня 1944 р. за ст. 206-13 КК УРСР до 20 років позбавлення волі і 5 років позбавлення прав за те, що на пересильному пункті в Хотині відмовився іти в Червону армію. Його відправили в сибірські табори, звідки він по амністії був звільнений 29.08.1945 р. Але 25 квітня 1947 року його знову заарештували як керівника секти “Свідки Єгови”. Чернівецький обласний суд у складі голови Лютого, народних засідателів Гаврилюка М.Д., Гаврилюка М.М. і прокурора Ломова засудив Ганзюка Ф.Ю. за ст. ст. 54-10 ч. 2 і 54-11 КК УРСР до 5 років виправно-трудова таборів. Тільки 17 липня 1991 року Ганзюка Ф.Ю. було реабілітовано [252, спр. П-5100].

В 1944 році за відмову служити в Червоній армії через релігійні переконання був засуджений Микола Гаврилович Гончар 1924 р.н. із хутора Поливанив Яр Комарівської сільради Кельменецького району. В 1947 році органи держбезпеки хотіли запроторити в неволю і його молодшого брата Василя. Але не змогли назбирати достатньо обвинувачень і змушені були звільнити з-під варті [252, спр. П-5142].

Федот Іванович Герман 1890 р.н. з Нелипівців цього ж району 25 січня 1947 р. був також арештований як керівник нелегальної секти “Свідки Єгови”. 18 квітня Чернівецький обласний суд засудив його по вищезгаданих статтях до 10 років виправно-трудова таборів і до 2 років поразки в правах з конфіскацією належного йому майна. Відбував Федот Іванович покарання в Рівненській області в табірному об’єкті № 169, з якого був звільнений тільки 23 вересня 1955 року [252, спр. П-5142].

Великого погрому зазнала, зокрема, секта “Свідків Єгови”, що діяла у селі Новоселиця Кельменецького району. Нагінка почалася в квітні 1951 року. На спецпоселення в Алзамайській районі Іркутської області за постановою Особливої наради при міністрі державної безпеки СРСР від 7 липня 1951 року був висланий Іван Максимович Кравчук 1921 року народження, його дружина Катерина Миколаївна 1925 р.н., сини Михайло 1943-го і Василь 1950 років народження та мати Пасічник Домка Василівна 1893 р.н. Звільнили їх зі спецпоселення тільки 16 грудня 1965 року [254, спр. СО-842].

Мацейко Андрій Олексійович 1905 р.н. із цього ж села був арештований управлінням КДБ Чернівецької області як член нелегальної релігійної секти “Свідки Єгови” 24 вересня 1955 року. Чернівецький обласний суд 19 грудня цього ж року за ст. ст. 54-10 ч. 2 та 54-11 КК УРСР засудив його до 8 років позбавлення волі у виправно-трудова таборах і 5 років позбавлення політичних прав з конфіскацією майна. Це жорстоке покарання він відбував у Дубравному ВТТ Зубово-Полянського р-ну Мордовської АРСР Російської Федерації, звідки був звільнений 24 серпня 1956 року [252, спр. П-6737].

Загалом із села Новоселиця за належність до секти “Свідки Єгови” була репресована 81 особа, з них 3 особи були репресовані, перебуваючи в Червоній армії.

Ковтун Василь Гнатович 1902 р.н., наприклад, був офіцером румунської армії, в селі працював учителем. 12 вересня 1945 року був арештований, звинувачений у зраді батьківщини і на підставі ст. 58-1 “а” КК РРФСР військовим трибуналом військ НКВС Татарської АРСР 14.12.1945 року засуджений до 10 років ВТТ і 5 років позбавлення політичних прав [252, спр. П-7572].

Мацейко Василь Миколайович 1910 р.н. в червні 1941 року був мобілізований у Червону армію. Служив рядовим у 379-ій стрілецькій дивізії. Як член секти “Свідки Єгови” не хотів брати зброю в руки. Військовим трибуналом цієї дивізії 2 жовтня 1944 року був засуджений до вищої міри покарання – розстрілу. Вирок того ж дня був виконаний [255].

Ткачук Василь Михайлович 1907 р.н. був призваний у Червону армію 18 травня 1944 р. Служив рядовим 1928-го зенітного артилерійського полку 13-го корпусу протиповітряної оборони у м. Каунасі Литовської РСР. 29 січня 1945 р. відділ контррозвідки “Смерш” 13-го

корпусу ППО звинуватив його в антирадянській агітації і крадіжці та продажу бойових патронів. Військовий трибунал корпусу за ст. 58-10 ч. 2 КК РРФСР засудив Василя Михайловича до 10 років ВТТ і 5 років позбавлення політичних прав. Відбував він покарання в Іркутській області Російської Федерації. Реабілітований військовим трибуналом Прибалтійського військового округу 19 березня 1968 року [252, спр. Р-3585].

Мацейко Михайло Андрійович 1935 р.н. у 1954 році за відмову служити в Червоній армії Кельменецьким районним судом був засуджений до 5 років позбавлення волі у ВТТ [252, спр. П-6737].

Не випав з поля зору репресивних органів і російський старообрядницький монастир у с. Біла Криниця Глибоцького району. Його настоятеля Іполита Феодосійовича Мартинова

**Іполит Феодосійович Мартинов,
настоятель старообрядницького
монастиря
в селі Біла Криниця
Глибоцького р-ну**

органи МДБ заарештували 14 серпня 1947 р. Звинуватили в антирадянській та зрадницькій діяльності і 28 жовтня цього ж року військовий трибунал внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ Чернівецької області за ст. 54-1 “а” КК УРСР засудив Іполита Феодосійовича до 10 років позбавлення волі у виправно-трудова таборах МВС СРСР. Відбував покарання у таборах Воркути. Звідки був звільнений 3 вересня 1955 р. Реабілітований прокуратурою Чернівецької області 23 жовтня 1992 р., як безпідставно репресований [256].

У 1947 році по всій області були проведені арешти єговістів. На 5-10 років виправно-трудова таборів були засуджені І. Г. Брагар, О.І. Вахнівська з Новоселиці, І.В. Грушецький та М.І. Сливка з хутора Поливанив Яр, О.М. Ткачишина із Селища, П.П. Дзик з Іванівців Кельменецького району [252, спр. П-5142].

9 травня 1953 року в Чернівецькому обласному суді розглядалась справа Василя Ілліча Трачука 1917 р.н., румуна, селянина із с. Широка Поляна Глибоцького р-ну, столяра будівельної бригади колгоспу ім. Мікояна як активного члена секти “Свідки Єгови”. Суд під головуванням Гузія, при народних засідателях Богданові і Пажитнові на підставі ст. ст. 54-10 ч. 2 та 54-11 КК УРСР засудив Трачука В.І. до 10 років позбавлення волі у виправно-трудова таборах і 3 років позбавлення політичних прав з конфіскацією майна. Відбував покарання в Озерному ВТТ. Після кількох заяв та скарг у вищі інстанції 2 липня 1956 року був звільнений з в’язниці. Але повернувшись на Буковину, Трачук В.І. ще активніше розгорнув свою проповідницьку роботу. Очолив групу № 34, що діяла в Глибоцькому районі, в яку входило 6 гуртків, проводив з єговістами наради, на яких давав вказівки про активізацію релігійної роботи. І його знову 21 листопада 1958 р. Чернівецький обласний суд у складі Гузія, Черезова і Пажитнова за ст. ст. 54-10 ч. 2 і 54-11 КК УРСР засудив до 10 років ВТТ і 5 років позбавлення політичних прав з конфіскацією майна. На цей раз він відбув свій строк повністю і був звільнений з таборів 13 вересня 1968 року. 16 грудня 1991 р. Чернівецька обласна прокуратура його реабілітувала [252, спр. П-5321].

“Прополювання” активістів релігійних сект проводилося систематично. Треба було показати неослабну боротьбу з цим, як тоді вважали, антидержавним і антикомуністичним явищем. 10 квітня 1953 року, уже після смерті Сталіна, Чернівецький обласний суд у складі голови Ужика, народних засідателів Смеренчука і Пажитнова розглянув справу К.М. Шумейко, М.В. Урсатій, С.Г. і М.Г. Ванзьяк, М.І. та В.І. Процюків зі Щербинців Новоселицького району і засудив кожного до 10 років виправно-трудова таборів і 3 років позбавлення політичних прав з конфіскацією майна [252, спр. П-5204].

Широким фронтом у 60-80-х роках минулого століття вівся наступ і на п'ятдесятників, що викликало серед них еміграційні настрої. 10 жовтня 1977 р. секретар ЦК КПУ з ідеології В. Маланчук та завідувач відділом ЦК Ю. Сльченко писали першому секретареві ЦК КПУ В. Щербинському, що з України прагне виїхати 324 родини або 1562 особи, в тім числі із Чернівецької обл. 44 сім'ї або 226 осіб [257, с. 230].

Переслідування за релігійні переконання тривали, як уже згадувалось, аж до горбачовської перебудови. 3 грудня 1963 року, наприклад, Чернівецький обласний суд у складі голови суду Ашпалової, народних засідателів Бабаєва і Куркаша розглянули справу Г.Ф. Гарабазію із с. Костичани Новоселицького району та В.Г. Залізної з Боянчука Заставнівського району, яких звинуватили в антирадянській агітації і за ст. 62 ч. 1 КК УРСР засудили кожного відповідно до 7 і 5 років виправно-трудових таборів суворого режиму. Відбували вони покарання в селищі Явас Мордовської АРСР, поштова скринька ж–385/7. Обое були звільнені з табору тільки 13 жовтня 1967 р. [252, спр. П-1512].

Таких прикладів можна наводити багато. Ця сторінка репресій ще глибоко не проаналізована, не вивчена і чекає своїх дослідників, чекає установлення істинних масштабів цього нещастя, глибокого аналізу, правильних оцінок і висновків. Ми ж лише звертаємо увагу читачів, у чийх серцях горить живе прагнення істини, на цей важливий сектор репресій комуністичного режиму в сфері духовного життя українського народу.

Особливо жорстокому переслідуванню піддавалися служителі греко-католицької та української автокефальної церков, а також люди, які висловлювали своє невдоволення чи навіть здивування політикою радянської влади відносно релігії, руйнуванням і закриттям храмів, переслідуванням віруючих.

Соцький Іван Прокопович 1905 р.н. та Білоконь Андрій Олексійович 1913 р.н. із села Грушівці Кельменецького району, які служили в 11 будівельному батальйоні 6-ї армії, були заарештовані 11 листопада 1941 року в селі Кабанне Донецької області тільки за те, що в розмові з жителями села Михайлівка висловлювали здивування, що там закрита церква, в той час як у селах Бессарабії всі церкви відкриті і кожен може молитись Богу, скільки хоче і коли захоче. Люди відзначають всі церковні свята. Кожен вільно молиться Богу. А радянська влада знищила релігію своїми законами. Хіба ж можуть люди жити без релігії, без Бога?

Військовий трибунал військ НКВС по охороні тилу 6-ї армії в складі голови військового юриста 1-го рангу Осадного, членів трибуналу Благова і Курєєва при секретарі Кривоносі за ст. 54-10 КК УРСР – це антирадянська пропаганда і агітація, що мають в собі заклик до скинення, підризу чи ослаблення радянської влади – 4 грудня 1941 року засудив Соцького Івана Прокоповича і Білоконя Андрія Олексійовича до вищої міри покарання – розстрілу, який того ж дня був здійснений перед вишикуванням підрозділом червоноармійців. Реабілітували безвинно розстріляних тільки 2 серпня 1991 року [252, спр. П-5068].

Варто підкреслити, що військові трибунали були нещадними до всіх “ворогів” радянської влади, особливо ж до членів ОУН та УПА і до тих, хто мав з ними будь-який умисний чи ненавмисний зв'язок. Не щадили члени трибуналів і служителів культу. Григоряк Микола Якович 1893 р.н. із с. Мариничі Путильського р-ну служив дяком у церкві. 16 березня 1953 року управління Міністерства держбезпеки у Чернівецькій області його заарештувало, звинуватило у зв'язках з ОУН та в пособництві воякам УПА, які на той час на Буковині уже не діяли, і 15 травня ц.р. військовий трибунал військ МВС Чернівецької області засудив Григоряка М.Я. до 25 років позбавлення волі у виправно-трудовах таборах і 5 років позбавлення політичних прав з конфіскацією майна. Відбував покарання в Дубравлазі Мордовської АРСР, але не весь строк. 19 серпня 1956 року його з табору звільнили, а 2 березня 1992 року Чернівецька обласна прокуратура реабілітувала за відсутністю складу злочину [252, пр. П-5715].

Разом з батьком була на цій же підставі репресована і його дочка Марія 1926 р.н. із семикласною освітою. Її теж засудили до 25 років ВТТ і відправили у селище Явас Мордовської

АРСР, поштова скринька 385/9 в тому ж Дубравлазі. Але завдяки новій політичній ситуації, яка склалася після смерті Й.В. Сталіна і розстрілу Л.П. Берії, Марію Миколаївну Григоряк 9 Травня, саме на День Перемоги, з табору звільнили і вона повернулася у рідні краї. Реабілітована, як і батько, 2 березня 1992 р.

Не уникла репресій і племінниця Миколи Яковича Григоряка – Клавдія Михайлівна Григоряк 1928 р.н., яка мала семикласну освіту, працювала секретарем Мариничівської сільради і була комсомолкою. Її арештували разом з дядьком та двоюрідною сестрою і теж засудили до 25 років ВТТ за зв'язок з ОУН та пособництво воякам УПА.

Коли політична гарячка трохи уляглася, комісії по перегляду справ засуджених за контрреволюційні злочини Дубравлагу Мордовської АРСР, де перебували батько з дочкою, та Тайшетлагу Іркутської області, де знаходилася Клавдія, знизили строк покарання усім трьом з 25 років до фактично відбутого терміну і звільнили з таборів. Клавдія Михайлівна Григоряк виїшла на волю 12 липня 1956 року. Реабілітувала ж її Чернівецька обласна прокуратура теж тільки 2 березня 1992 року.

Одночасно із закриттям церков вівся наступ і на монастирі. До радянської влади на Буковині їх було 2. Введенський чоловічий закрили у 1960 році, Хрещатицький – у 1962-му. Влада, скорочуючи монастирі, ставила перед собою мету повної їх ліквідації по всьому СРСР.

Постановою Ради Міністрів № 1159 від 16 жовтня 1958 р. “Про монастирі в СРСР” передбачалося, в першу чергу, значне скорочення розмірів земельних угідь, якими вони володіли. А земля-то годувальниця ченців. Немає землі – немає харчів. Одночасно постанова доручала радам міністрів союзних республік спільно з радами у справах РПЦ і в справах релігійних культів у шестимісячний строк вивчити питання про можливе скорочення кількості монастирів та скитів і внести до РМ СРСР погоджені пропозиції [258, с. 98].

Відповідна робота була проведена, узагальнюючі пропозиції були подані. Голова Ради у справах РПЦ Карпов необхідність ліквідації монастирів пояснював у своїй доповідній від 13 квітня 1959 р. так:

“Існування багатьох монастирів підтримується штучно, тим більше після вилучення в 1958 р. землі... Безліч монастирів у західних областях УРСР і Молдавської РСР є вогнищами венеричних та інших заразних хвороб. Монахи цих монастирів відмовляються від медичної допомоги, розповсюджують забобони” [259, с. 211].

В результаті проведених заходів в Україні було скорочено 18 монастирів: 14 жіночих і 4 чоловічих. Тодішній Патріарх Московський і всея Русі Алексій і Митрополит Київський та Галицький, екзарх України Іоанн погодились із цією державною акцією. Не протестували проти неї.

На 1 березня 1961 р. в Україні, наприклад, кількість монастирів скоротилась із 40 у квітні 1959 року до 19. У 1961-1962 роках було ліквідовано ще 8 монастирів. Серед них і два уже згадувані у Чернівецькій області. Їхні мешканці розбрелися хто куди. Молодші пішли на виробництво, особи середнього віку – до родичів, а старі і немічні – в будинки престарілих та інвалідів.

Ситуація з монастирями змінилася на краще тільки в незалежній Українській державі. Нині на Буковині діє 15 монастирів. З них 10 належать УПЦ, 2 – старообрядцям і 3 – римо-католикам. У них нині перебуває значна кількість черниць і ченців, які тут служать Богові.

Не обминули політичні репресії і єврейських релігійних громад та споруд. Синагоги закривали, а громади забороняли як такі що суперечили чинному законодавству. В Чернівцях, наприклад, із 17 синагог, що тут діяли в перші повоєнні дні, у квітні 1949 р. функціонувало тільки 3 [260, с. 220]. Вони, звичайно, не могли забезпечити релігійних потреб іудеїв. Відчуваючи щоденне релігійне обмеження і громадянське приниження, значна частина євреїв проникалася еміграційними настроями і виїжджала до Ізраїлю, Австрії, Сполучених Штатів Америки, Німеччини та інших країн світу, де вони не піддавалися релігійним обмеженням.

Висновки:

1. Боротьба з релігією була проголошена і велась комуністичною владою з перших днів її існування. Правда, виступаючи на I Всеросійському з'їзді робітниць 19 листопада 1918 р., В.І. Ленін сказав, що боротися з релігійними забобонами треба надзвичайно обережно; багато шкоди завдають ті, хто вносить в цю боротьбу образу релігійного почуття. «Треба боротися шляхом пропаганди, шляхом освіти. Вносячи гостроту в боротьбу, ми можемо озлобити масу; така боротьба зміцнює поділ мас за принципом релігії, а наша сила в єднанні. Найглибше джерело релігійних забобонів – це злидні і темнота; з цим злом і повинні ми боротися» [261, с. 178].

2. На жаль, ці ленінські настанови на практиці не виконувались. Влада ними просто знехтувала, вдалася до закриття і руйнації церков та інших культових споруд, перебудови їх у магазини, ресторани, або ж перетворювала у виставочні зали, шахматні клуби чи використовувала як складські приміщення. Жорстоко переслідувала служителів культу і навіть рядових членів окремих конфесій, засуджуючи їх до надто великих термінів позбавлення волі.

3. Комуністична партія, комсомол вели справжню війну зі своїми членами, які вдавалися до хрещення дітей, вінчань та релігійних поховань своїх рідних. «Грішників» виключали з партії та комсомолу, після чого учорашні комуністи і комсомольці не могли знайти роботи за фахом і мусили спокутувати провину все своє життя аж до розпаду Союзу РСР і зникнення з політичної арени КПРС.

4. Нині стаття 35 Конституції України забезпечує громадянам право на свободу світогляду і віросповідання. Кожен громадянин може сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. «Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова» [262, с. 8-9].

5. В Чернівецькій області на 1 квітня 2007 року діяло 33 українські православні церкви Київського патріархату, 24 українські православні церкви, 4 греко-католицьких храми, 4 римсько-католицьких костьоли, 14 молитовних будинків євангельських християн-баптистів (ЄХБ), 6 – християн віри євангельської п'ятдесятників (ХВЄП), 11 молитовних будинків адвентистів сьомого дня (АСД), 7 єврейських синагог і 1 руська православна старообрядницька церква. Між всіма конфесіями, за винятком УПЦ, існує повна злагода і взаєморозуміння, відсутні прояви міжрелігійного антагонізму. Хотілося б, щоб священнослужителі УПЦ припинили міжусобну війну з Київським патріархатом, сприяли порозумінню і об'єднанню усіх православних конфесій під егідою Київського патріархату. Це значно поліпшило б релігійну атмо-сферу в державі, сприяло вихованню населення в дусі українського державництва і національного патріотизму.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Юрченко А. Хотинське повстання. – К., 1948. – 142 с.
2. Рубан С. Хотинское восстание и его значение // Хотин в огне восстания. – Москва, 1929.
3. Бантке С. 10 лет борьбы против румынских бояр. – Москва, 1928.
4. Александри Л. Бессарабия и бессарабский вопрос. – Москва, 1924.
5. Компанієць І. Боротьба за радянську владу на Буковині. – К., 1950; Революційний рух в Галичині, Буковині та Закарпатській Україні під впливом ідей Великого Жовтня (1917-1920 рр.). Відп. ред. Белоусов С.М. – К.: Вид-во АН УРСР, 1957. – 102 с.

6. Ципко К.Г. Велика Жовтнева соціалістична революція і боротьба трудящих Буковини за владу Рад та возз'єднання з Радянською Україною. – Чернівці, 1958. – 224 с.

7. Шевченко Ф. Революция в России и Буковина в 1917-1918 годах // Вопросы истории. – 1947. – № 10.

8. Курило В.М. Вплив Великої Жовтневої соціалістичної революції на розвиток революційного руху на Буковині. – Чернівці, 1973. – 152 с.

9. Фостій І.П. Іван Дмитрович Стасюк. – Ужгород: Карпати, 1969. – 184 с.

10. Квітковський Д., Бриндзан Т., Жуковський А. Буковина, її минуле і сучасне. – Париж-Філадельфія-Детройт: Зелена Буковина, 1956. – 955 с.

11. Курило В., Ліщенко М., Романець О., Сирота Й., Тимошук Б. Північна Буковина, її минуле і сучасне. – Ужгород: Карпати, 1969. – 248 с.

12. Ботушанський В.М., Глуговський А.М., Гриценко І.А., Компанієць І.І., Курило В.М. та ін. Нариси з історії Північної Буковини. Відп. ред. Шевченко Ф.П. – К.: Наукова думка, 1980. – 339 с.

13. Хотин в огне восстания. Под ред. Рубана С. – Москва, 1929.

14. Боротьба трудящих Буковини за соціальне й національне визволення і возз'єднання з Українською РСР 1917-1941 рр. Документи і матеріали. – Чернівці, 1958. – 450 с.

15. Борьба трудящихся Молдавии против интервентов и внутренней контрреволюции (1917-1920 гг.). Сборник документов и материалов. – Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1967. – 684 с.

16. Хотинское восстание. – Кишинев: Штиинца, 1976. – 444 с.

17. Буковина: історичний нарис. Відп. ред. Ботушанський В.М. – Чернівці: Зелена Буковина, 1998. – 416 с.

18. Макар Ю.І., Добржанський О.В., Масан О.М. Хотинщина. – Чернівці: Молодий буковинець, 2002. – 464 с.

19. Українське студентство Буковини під теперішню хвилю // Буковина. – 1918. – 10 листопада.

20. Буковина. – 1918. – 10 листопада.

21. Лакуста С. Пам'яті героїв // Час. – 1930. – 15 жовтня; Фостій І. Постріл на світанку. З літопису звитяг // Радянська Буковина. – 1969. – 21 грудня.

22. Приказ Хотинской Директории об охране порядка на территории, освобожденной от румынских оккупантов. 23 (10) января 1919 г. // Хотинское восстание. Сборник документов и материалов. – С. 67.

23. Фостій І. Нескорені духом // Радянська Буковина. – 1970. – 6 листопада; Хорошенко І. За волю, за крашу долю // Радянська Буковина. – 1984. – 10 березня.

24. Бошерицан Ю. Реліквії сім'ї Бородатих. До 50-річчя Хотинського повстання // Радянська Буковина. – 1968. – 15 жовтня.

25. Фостій І. Посланець до Галревкому // Радянська Буковина. – 1969. – 5 жовтня.

26. Фостій І. До 80-річчя від дня народження С.Г. Галицького // УІЖ. – 1971. – № 2. – С. 109-111; Мужній борець за щастя народу // Радянська Буковина. – 1971. – 16 лютого.

27. История Румынии 1918-1970. – М.: Наука, 1971. – 742 с.

28. ДАЧО. – Ф. 126. – Оп. 1. – Спр. 7083.

29. Там само. – Ф. 118. – Оп. 5. – Спр. 1564.

30. Там само. – Спр. 1563.

31. Там само. – Спр. 1568.

32. ДАЧО. – Ф. 126. – Оп. 4. – Спр. 6381.
33. Там само. – Оп. 5. – Спр. 1565.
34. Там само.
35. Там само. – Оп. 4. – Спр. 6396.
36. Там само. – Оп. 3. – Спр. 53.
37. Егоров А.Ф. Памяти Иона Мироноука //Красная Бессарабия. – 1936. – № 8. – С. 23-24.
38. Кац Б. Недоспівана пісня. З революційного минулого //Радянська Буковина. – 1976. – 13 серпня.
39. Бесспорные свидетельства. Сталинские расстрельные списки //30 октября. – 2002. – № 21. – С. 1-5 ; Из выступлений на презентации компакт-диска “Сталинские расстрельные списки”. – Там же.
40. Гульбинский Н. Убийство по списку. Обнародованы секретные материалы из Архива Президента РФ, проливающие дополнительный свет на тайную историю сталинских преступлений //Еврейские вести. – 2002. – Май. – № 9-10 (245-246). – С. 11.
41. Там само.
42. Остання адреса. До 60-річчя соловецької трагедії. У 3 т. Упорядники Кулаковський П., Смірнов Г., Шаповал Ю. – К.: Сфера, 1997. – Т. 1. – С. 32.
43. Там само.
44. Там само.
45. Там само. – С. 37; Т. 2. – С. 52-53.
46. ДА СБУ в Одеській області. – Спр. 14542. – Арк. 86.
47. ДА СБУ в Харківській області (далі – ДА СБУ ХО). – Спр. 45193. – Арк. 33.
48. Там само. – Спр. 213299. – Арк. 71.
49. Центральный архив Федеральной службы безопасности России (далее – ЦАФСБР). – Д. Р–28899.
50. ДА СБУ ХО. – Спр. 53569. – Арк. 1-122.
51. Центральный державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГОУ). – Ф. 263. – Оп. 1. – Спр. 43063. – Арк. 1-128.
52. ЦАФСБР. – Д. Р–5053. – С. 2-115.
53. ДА СБУ ХО. – Спр. 250167 ФП; ЦДАГОУ. – Ф. 263. – Оп. 1. – Спр. 46046; ДА СБУ ХО. – Спр. 8716, 5375 ФП; ДА СБУ ЧО. – Спр. П–4556.
54. Лисенко М. Биківня: злочин без каяття. – Бровари: Криниця, 1996. – С. 69; ЦДАГОУ. – Ф. 263 СБУ. – Оп. 1. – Спр. 58204 ФП. – Арк. 43-47.
55. Роженко М. Сосни Биківні свідчать: злочин проти людства. Книга друга. – К.: Український центр духовної культури, 2001. – С. 88, 160, 349, 357.
56. Там само. – С. 343, 413.
57. Там само. – С. 349, 415.
58. Одесский мартиролог. – Одесса: ОКФА, 1997. – Т. 1. – С. 67.
59. Там само.
60. Там само. – С. 108, 169, 589.
61. Одесский мартиролог. – Одесса: ОКФА, 1999. – Т. 2. – С. 152.
62. Там само. – Т. 1. – С. 228, 306.
63. Там само. – Т. 2. – С. 163.
64. Там само. – Т. 1. – С. 482, 554.
65. Бутовский полигон. Книга памяти жертв политических репрессий. – М., 1997-2000. – Выпуски 1-4.

66. Книга Памяти Томской области. – Томск, 1991–1994.
67. Вінниця: злочин без кари. Документи, свідчення. – К.: Воскресіння, 1994. – С. 21-22.
68. Там само. – С. 142-143.
69. Пам'ять Биківні. Документи і матеріали. Упорядник Бажан О.Г. – К.: Рідний край, 2000. – С. 60-61, 88.
70. Там само. – С. 56-57, 60-63, 81.
71. Розстріляні на початку війни. Документи свідчать //3 архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ. – 1994. – № 1. – С. 191.
72. Там само. – С. 192.
73. Доповідна записка заступника начальника політвідділу тюремного управління НКВС УРСР начальника цього управління про евакуацію тюрем міст Хотина, Сторожинця і Чернівців. 9 липня 1945 р. //Романів О., Федущак І. Західноукраїнська трагедія 1941. – Львів – Нью-Йорк, 2002. – С. 363-364.
74. ДАЧО. – Ф. Р–2838. – Спр. 112; ДА СБУ ЧО. – Спр. Р–1486.
75. ДАЧО. – Ф. Р–2838. – Спр. 112.
76. Там само. – Ф. 1. – Оп. 8. – Спр. 11-а. – Арк. 19-20.
77. Там само.
78. Там само.
79. Там само.
80. Там само.
81. Шова В. Кровавый путь. Воспоминания спецпоселенца. – Черновцы: Областное отделение поисково-издательского агентства “Книга Памяти Украины”, 2000. – 68 с.
82. Державний архів Міністерства внутрішніх справ у Чернівецькій області (далі – ДА МВС ЧО). – Спр. Р–419.
83. Там само. – Спр. Р–420.
84. Там само. – Спр. ФО–2169.
85. Дислокация, лимит и наполнение тюрем Украинской ССР на 10 июня 1941 года// Государственный архив Российской Федерации (далее – ГАРФ). – Ф. 9413. – Оп. 1. – Ед. хр. 6. – С. 185-189.
86. ДАЧО. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 138. – Арк. 12-16, 23.
87. План эвакуации заключенных, содержащихся в тюрьмах западной области НКВД/НКГБ УССР //Романів О., Федущак І. Названа праця. – С. 343.
88. Підрахунки авторів на підставі відомості вибуття і руху ешелонів по тюрмах УРСР на 5 лютого 1942 р. //Там само. – С. 389-396.
89. Довідка заступника начальника 1 відділу тюремного управління НКВС СРСР про кількість ув'язнених, що вибули в ході евакуації від 22 січня 1942 р. //Там само. – С. 387-388.
90. Підрахунки авторів на підставі повідомлень, які надходили в тюремне управління НКВС УРСР із західних областей України в дні евакуації тюрем.
91. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. У 2 кн. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – Кн. 2. – С. 260.
92. Там само. – С. 269-270.
93. Там само.
94. ДА СБУ ЧО. – Спр. П–3680.
95. ДАЧО. – Ф. Р–2838. – Оп. 3. – Спр. 411.
96. Там само. – Спр. 421.

97. ДАЧО. – Ф. Р-2838. – Оп. 3. – Спр. 402.
 98. Там само. – Спр. 405.
 99. Там само. – Спр. 411.
 100. Винниченко І. Названа праця. – С. 123-124.
 101. Підрахунки авторів.
 102. ДА СБУ ЧО. – Спр. П-4421.
 103. Там само. – Спр. П-2232.
 104. Там само. – Спр. П-1766.
 105. Там само. – Спр. П-7067.
 106. Там само. – Спр. П-5078.
 107. Там само. – Спр. П-3230.
 108. Там само. – Спр. П-3237.
 109. Державний архів Служби безпеки України (далі – ДА СБУ). – Ф. 5. – Оп. 3. – Спр. 6. – Арк. 1-34.
 110. Войновський П. Моє найвище щастя. Спомини. – К.: Видавництво Олени Теліги, 1999. – 304 с.
 111. ДАЧО. – Ф. 1. – Спр. 140. – Арк. 33.
 112. Там само. – Спр. 138.
 113. Там само. – Спр. 6681. – Арк. 5-69.
 114. Там само.
 115. Там само. – Спр. 5681. У 4 томах. – Т. 1. – Арк. 24-26. Т. 4. – Арк. 77-79, 232.
 116. Там само. – Спр. П-4953. – Арк. 16, 167.
 117. Фостій І. Північна Буковина і Хотинщина у Другій світовій війні. – Чернівці: Обласне відділення пошуково-видавничого агентства «Книга Пам'яті України», 2005. – 376 с.
 118. ДА СБУ ЧО. – Спр. 745. – Арк. 15, 17.
 119. Преступления немецко-фашистских оккупантов в Белоруссии 1941-1944. – Минск: Беларусь, 1965.
 120. Загинули в боротьбі з німецькими окупантами//Книга Пам'яті України. Чернівецька область. – Чернівці: Обласне відділення Пошуково-видавничого агентства «Книга Пам'яті України», 1999. – Т. 3. – 526 с.
 121. Bucovina. – 1941. – 14 iulie.
 122. ДАЧО. – Ф. Р-307. – Оп. 1. – Спр. 2710. – Арк. 2.
 123. Там само.
 124. Там само. – Спр. 2711. – Арк. 1-2.
 125. Там само. – Ф. Р-662. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 1-2.
 126. Там само.
 127. ДАЧО. – Ф. Р-662. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 1-2.
 128. Там само. – Ф. Р-307. – Оп. 1. – Спр. 2426. – Арк. 1-3.
 129. Там само. – Ф. Р-662. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 4.
 130. Bucovina. – 1941. – 22 august.
 131. Книга Пам'яті України. Чернівецька область. – Чернівці: Прут, 1994. – Т. 1. – С. 160-162, 231, 241, 258.
 132. Підрахунки авторів, зроблені на підставі наявних у Чернівецькому обласному відділенні Пошуково-видавничого агентства «Книга Пам'яті України» (далі – ЧОВПВАКПУ) матеріалів.

133. ДАЧО. – Ф. 38. – Оп. 7. – Спр. 28. – Арк. 6.
 134. Там само. – Ф. Р-307. – Оп. 3. – Спр. 2716. – Арк. 2.
 135. Там само. – Ф. 38. – Оп. 7. – Спр. 28. – Арк. 2-3. Ф. 2809. – Оп. 3. – Спр. 8. – Арк. 7.
 136. Там само.
 137. Там само.
 138. Підрахунки авторів на підставі наявних у ЧОВПВАКПУ документів.
 139. Див. примітку 138.
 140. Свідчення жителя с. Недобоївці Хотинського р-ну Палія В.Г.//Архів ЧОВПВАКПУ (далі – АЧОВПВАКПУ). – Кн. 4. – Арк. 217.
 141. ДАЧО. – Ф. Р-653. – Оп. 1. – Спр. 141. – Арк. 51-60.
 142. Procesul lui Ion Antonescu. – Bucuresti: Editura Eminescu, 1995. – P. 41.
 143. ДАЧО. – Ф. 686. – Оп. 2. – Спр. 16. – Арк. 53-54.
 144. Там само. – Ф. 45. – Оп. 4. – Спр. 104. – Арк. 1-2.
 145. Там само. – Ф. Р-307. – Оп. 1. – Спр. 292. – Арк. 2-3. Спр. 3614. – Арк. 1. Ф. 37. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 1.
 146. Vollmer J., Zulch T. Aufstand der Opfer. Verratene Volker zwischen Hitler und Stalin. – Wien und Bern, 1989. – S. 142.
 147. Люди остаються людьми. Свідчення очевидців. Вестник Черновицкого общества еврейской культуры им. Э. Штейнбарга. – Черновцы, 1994. – Вып. 3. – С. 5; 1996. – Вып. 5. – С. 68.
 148. Колись Чернівці були єврейським містом... Свідчення очевидців. – Чернівці: Молодий буковинець, 1998. – С. 11.
 149. Procesul lui Ion Antonescu. – P. 49-50.
 150. Там само. – С. 49.
 151. Там само. – С. 29.
 152. Радянська Буковина 1940-1945. – С. 101-105, 150-151, 157, 177, 181.
 153. Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Исторические очерки, документы и материалы. – М.: Наука, 1973. – С. 15.
 154. Радянська Буковина 1940-1945. – С. 101-105.
 155. Там само. – С. 103.
 156. ДАЧО. – Ф. 38. – Оп. 7. – Спр. 28. – Арк. 1.
 157. Procesul lui Ion Antonescu. – P. 50.
 158. Там само. – С. 48.
 159. Там само. – С. 41.
 160. Bucovina. – 1941. – 14 iulie.
 161. ДАЧО. – Ф. Р-662. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 4.
 162. Люди остаються людьми. – Вып. 5. – С. 68.
 163. ДАЧО. – Ф. 1047. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 1-83.
 164. Там само. – Ф. 710. – Оп. 1. – Спр. 531. – Арк. 1-44.
 165. Там само. – Ф. 410. – Оп. 2. – Спр. 14. – Арк. 11-13. Спр. 53. – Арк. 1-31. Спр. 54. – Арк. 1-29.
 166. Там само. – Ф. 168. – Оп. 1. – Спр. 21-27, 52-53, 155, 170-171.
 167. Підрахунки авторів на підставі документів, зібраних ЧОВПВАКПУ.
 168. Очерки политической истории Румынии 1859-1944. – Кишинев: Штиинца, 1985. – С. 448.

169. История Румынии 1918-1970. – М.: Наука, 1971. – С. 411, 420.
 170. ДАЧО. – Ф. Р-307. – Оп. 1. – Спр. 2710. – Арк. 2.
 171. Там само. – Спр. 2137 «б». – Арк. 13.
 172. Там само. – Спр. 1121. – Арк. 4.
 173. Там само. – Ф. Р-653. – Оп. 1. – Спр. 141. – Арк. 74-85.
 174. Там само. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 77. – Арк. 2.
 175. Там само. – Ф. 19. – Оп. 5. – Спр. 89. – Арк. 1-21.
 176. Там само. – Ф. Р-307. – Оп. 1. – Спр. 100. – Арк. 79.
 177. Там само. – Ф. 19. – Оп. 5. – Спр. 89. – Арк. 1-21.
 178. История Румынии 1918-1970. – С. 434.
 179. Памяти павших. Великая Отечественная война 1941-1945. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1995. – С. 93.
 180. ДАЧО. – Ф. Р-307. – Оп. 3. – Спр. 3. – Арк. 33-34.
 181. Там само.
 182. Там само.
 183. Там само.
 184. Там само.
 185. Там само.
 186. Там само.
 187. Там само.
 188. Там само. – Арк. 173.
 189. Там само. – Арк. 118-119.
 190. Там само.
 191. Там само. – Арк. 116-117.
 192. Там само. – Спр. 6. – Арк. 91-93.
 193. Там само. – Спр. 3. – Арк. 225-227.
 194. Там само.
 195. Там само.
 196. Там само. – Арк. 250.
 197. Там само.
 198. Там само.
 199. Там само. – Оп. 1. – Спр. 1126. – Арк. 5.
 200. Там само. – Спр. 1127. – Арк. 19.
 201. Там само. – Ф. 19. – Оп. 5. – Спр. 72. – Арк. 1-5.
 202. Там само. – Ф. Р-307. – Оп. 1. – Спр. 123. – Арк. 1-5.
 203. ДАЧО. – Ф. Р-307. – Оп. 1. – Спр. 123. – Арк. 1-5.
 204. Там само.
 205. Там само. – Спр. 1160. – Арк. 1.
 206. Там само. – Спр. 1911. – Арк. 1-2.
 207. Там само. – Спр. 9. – Арк. 13-19.
 208. Там само. – Спр. 1127. – Арк. 11.
 209. Bucovina. – 1941. – 16 iunie.
 210. ДАЧО. – Ф. 127. – Оп. 4. – Спр. 322. – Арк. 95-124.
 211. Там само. – Ф. 690. – Оп. 2. – Спр. 77. – Арк. 1-2.
 212. ДА СБУ ХО. – Спр. 53569. – Арк. 1-35.

213. ЦАФСБР. – Д. Р-5053. – С. 2-115.
 214. Довідка Прокуратури України про реабілітацію Бурика В.І. від 13.11.1991 р. № 13-41506-90//АЧОВПВАКПУ. – Спр. 3.
 215. Млечин Л.М. Иосиф Сталин, его маршалы и генералы. – М.: Центрополиграф, 2004. – 816 с.
 216. ДА СБУ ЧО. – Спр. П-5299. – Арк. 3.
 217. Там само. – Спр. П-7245. – Арк. 54.
 218. Там само. – Спр. П-7958.
 219. Военно-исторический журнал (далее – ВИЖ). – 1988. – № 2. – С. 27.
 220. ДА СБУ ЧО. – Спр. П-6694.
 221. Там само. – Спр. П-7850.
 222. Там само. – Спр. Р-3598. – Арк. 1-94.
 223. Там само. – Спр. П-3651. – Арк. 1-112.
 224. Там само. – Спр. П-7794.
 225. АЧОВПВАКПУ. Картотека репресованих червоноармійців.
 226. ДА СБУ ЧО. – Спр. П-3665.
 227. Там само. – Спр. 5577. – Арк. 106.
 228. Там само. – Спр. 322. – Арк. 52. Спр. 7324. – Арк. 113.
 229. Там само. – Спр. 322. – Арк. 101.
 230. Там само. – Арк. 60.
 231. Там само. – Арк. 61.
 232. Там само. – Арк. 67.
 233. Там само. – Спр. 356. – Арк. 23.
 234. Там само. – Арк. 43.
 235. Фостій І. Північна Буковина і Хотинщина у Другій світовій війні. – С. 241-242.
 236. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 75. – Спр. 115. – Арк. 170.
 237. ДА СБУ ЧО. – Спр. П-7412. – Арк. 228, 231.
 238. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 16. – Спр. 29. – Арк. 76.
 239. ДА СБУ ЧО. – Спр. 322. – Арк. 80.
 240. Білас І. Названа праця. – Кн. 1. – С. 172-173.
 241. ДА СБУ ЧО. – Спр. 322. – Арк. 80.
 242. Там само. – Арк. 88-89.
 243. АЧОВПВАКПУ. – Спр. 4. – Арк. 142.
 244. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 16. – Спр. 31. – Арк. 157.
 245. Там само. – Оп. 75. – Спр. 115. – Арк. 207-208.
 246. Там само. – Спр. 62. – Арк. 48, 75. Спр. 221. – Арк. 94.
 247. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 75. – Спр. 221. – Арк. 33, 35.
 248. Там само.
 249. ДА СБУ ЧО. – Спр. 322. – Арк. 99-100.
 250. Там само. – Спр. П-5032.
 251. Там само. – Спр. П-1506.
 252. ДА СБУ ЧО.
 253. Довідка СБУ ЧО № Б-87 від 20.11.1992 р.
 254. ДА МВС ЧО.
 255. Повідомлення військового трибуналу 379-ї сд № 26-9 від 2.10.1944 р.//Картотека полеглих воїнів ЧОВПВАКПУ.

256. ДА СБУ ЧО. – Спр. П–6652. – Арк. 15.

257. Бажан О. Розділяючи на “чистих” і “нечистих”. Заходи владних структур України по обмеженню впливу окремих релігійних конфесій і течій та реакція на них з боку кліру і віруючих в 60-80 роках //З архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ. – 1995. – № 1/2. – С. 218-234.

258. Законодательство о религиозных культах. Составители Ночвин Д.М. и Гольбет Г.Р. – Москва: Юридическая литература, 1969. – 262 с.

259. Войналович В. Чорні дні “чорного” духовенства. Ліквідація православних монастирів в Україні в ході антирелігійної кампанії другої половини 50-х – першої половини 60-х рр. //З архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ. – 1995. – № 1/2. – С. 209-217.

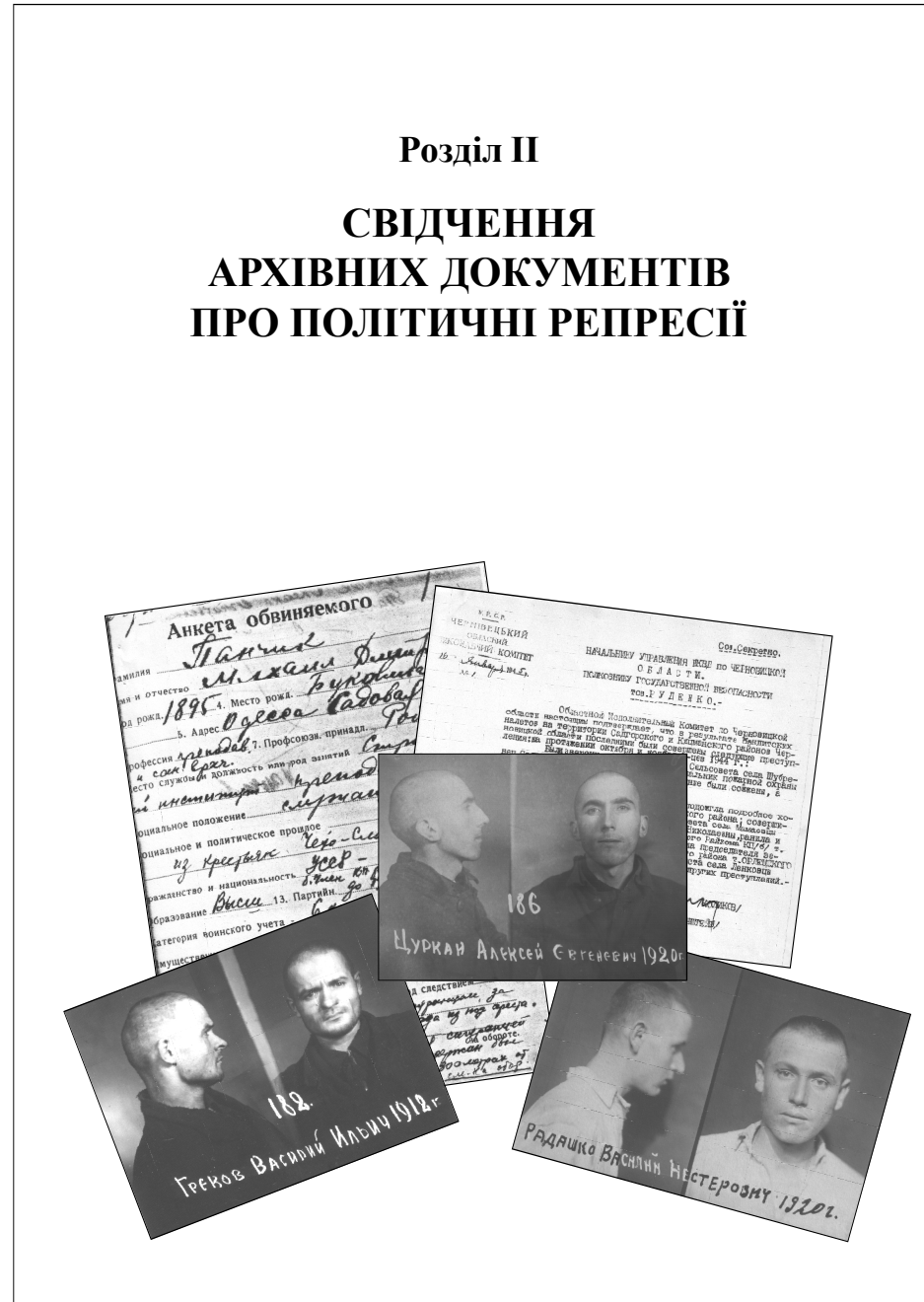
260. Войналович В. Голгофа для віруючих. Наступ на етноконфесійні осередки як один із засобів здійснення національної політики в Україні (друга пол. 40-х–50-ті роки ХХ ст.) //З архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ. – 1997. – № 1/2. – С. 207-226.

261. Ленін В.І. Повне зібрання творів. Видання п'яте. – К.: Політвидав України, 1973. – Т. 37. – 714 с.

262. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року із змінами, внесеними Законом України № 2222-IV від 8.12.2004 р. – Харків, 2006. – 48 с.[40, с. 181]

Розділ II

СВІДЧЕННЯ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ ПРО ПОЛІТИЧНІ РЕПРЕСІЇ

2.1. АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ ЩОДО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ПАРТІЇ УКРАЇНСЬКИХ ПРАЦЮЮЧИХ РУМУНІЇ “ВИЗВОЛЕННЯ”

№ 1

25 квітня 1930 р.

Із зізнань Георгія Цимболару, нотаріуса с. Раранча про комуністів цього села

“...Комуністи Кравчук Василь і Кашул Василь, які нібито збирали багато людей і говорили проти православної церкви, проти короля і регентів, виступаючи проти того, що в церкві поминають їх, а треба було б “комуністичну організацію”, яка виступає за звільнення народу від рабства”.

Під час комунальних виборів вони говорили людям, “щоб ті голосували за комуністичну партію, бо коли вона прийде до влади, то розділить маєток барона Флондора в Раранчі”.

ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 4. – Спр. 6396. – Арк. 6.

№ 2

26 квітня 1930 р.

Із зізнань Григорія Манолійовича Кашула на допиті в жандармському постерунку с. Магала

Григорій Манолійович Кашул, 31 рік, українець, землероб, народився і проживає у селі Раранча, визнає, що є членом “Визволення” і проводив агітацію перед днем Перше травня, будучи уповноваженим організації у цій справі Василем Кравчуком, який обіцяв йому, що за ці послуги він потім, коли комуністи прийдуть до влади, одержить наділ землі 5 га і буде прийнятий у міліцію.

На одному із зібрань, які відбулися в хаті К. Гавриша, редактор Іван Стасюк і Галицький із Чернівців сказали їм, що вони повинні “об’єднатися за те, щоб взяти владу в свої руки, і тоді не буде більше кордонів між державами, не буде ні царів, ні королів, ні війни”.

Василь Кравчук сказав, що всі люди в армії перейдуть на їх сторону, і це тому, що збільшується число бідного населення, якому не вистачає роботи і грошей.

В. Кравчук уповноважив його збирати гроші на передплату газети “Борець”.

ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 4. – Спр. 6396. – Арк. 9 зв. – 10.

№ 3

26 квітня 1930 р.

Із зізнань Володимира Григоровича Борденюка на допиті в жандармському посту с. Магала

Володимир Григорович Борденюк, українець, робітник, 18 років, народився і живе в с. Раранча.

Уже давно є прихильником комуністичної партії, був на зборах, які відбулися в Чернівцях, в центрі “Визволення” 1 травня 1929 р., куди його покликав Василь Кравчук, керівник організації в с. Раранча, забезпечував зв’язок між “Визволенням” і організацією с. Раранча, приносив різні газети.

ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 4. – Спр. 6396. – Арк. 11.

138

№ 4

26 квітня 1930 р.

Із зізнань Костянтина Гавриша

Костянтин Васильович Гавриш, українець, 42 роки, народився і живе у с. Раранча, селянин. “Я – активний член “Визволення” вже продовж року. У мене в домі відбулися одні збори “Визволення”, на яких був присутній Галицький. Давав невеликі суми (по 10-15 лей) у фонд преси “Визволення”.

ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 4. – Спр. 6396. – Арк. 11 зв.

№ 5

26 квітня 1930 р.

Із зізнань Тодора Кіронди

Тодор Кіронда, українець, селянин, 30 років, уродженець і житель с. Раранча є членом “Визволення”. Комуністичну програму прочитав у газеті “Борець”, де говорилось, що з приходом комуністів до влади не потрібно буде платити податки, буде експропрійована вся земля і ліси, не буде існувати кордонів між країнами, а військова служба буде продовжуватись не більше 6 місяців і за неї будуть платити. Не буде імператорів, ні королів, ні панів, ні військової зброї. Газети, які у нього конфісковані, він одержав по пошті.

ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 4. – Спр. 6396. – Арк. 12 зв.

№ 6

27 квітня 1930 р.

Із протоколу, складеного начальником жандармського поста с. Магала

Під час домашніх обшуків було виявлено:

1. У Пантелея Савчука – номери газети “Борець” за 5, 19 і 26 січня 1930 р. та інші матеріали.

2. У Василя Кравчука – 17 номерів газети “Борець”, 8 номерів “Боротьби”, 1 номер “Громади”, номер “Волі народа”, 8 комуністичних листівок, брошуру “Боротьба з капіталом”, а також брошуру “Якої автономії і федерації хоче Україна”, списки передплатників газет і прихильників партії у с. Раранча, запрошення на збори в Чернівці, підписане редактором Стасюком, 2 аркуші з віршем, в якому говориться про підтримку партійної організації, аркуш списаного паперу, котрий агітує народ проти війни, а також номер газети “Наша речь”.

У Тодора Кіронди були виявлені 3 газети “Борець”.

ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 4. – Спр. 6396. – Арк. 4-5.

№ 7

29 квітня 1930 р.

Донесення жандармського поста с. Магала в прокуратуру Чернівецького трибуналу

Пересилаємо справу Василя Кравчука, Тодора Кіронди, Василя Кашула, Пантелея Савчука, Володимира Борденюка, Григорія Кашула, Костянтина Гавриша і Миколи Лупула.

Всі вони жителі с. Раранча. У перших чотирьох під час обшуку були виявлені комуністичні газети, листівки і брошури; М. Лупул публічно висловлювався в образливому тоні на адресу короля Міхая I; В. Борденюк, Г. Кашул і К. Гавриш, будучи членами “Визволення”, проводили комуністичну пропаганду напередодні 1 Травня.

ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 4. – Спр. 6396. – Арк. 2 зв.

139

№ 8

30 квітня 1930 р.

Слідчий Чернівецького трибуналу видав ордери на арешт:

1. Василя Кашула,	5. Григорія Кашула,
2. Тодора Кіронди,	6. Костянтина Гавриша,
3. Пантелея Савчука,	7. Миколи Лупула,
4. Володимира Борденюка,	8. Василя Кравчука.

Всі вони звинувачуються в комуністичній пропаганді.

ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 4. – Спр. 6396. – Арк. 32-39.

№ 9

12 травня 1930 р.

Із зізнань Георгія Кравчука із с. Раранча

Георгій Кравчук, 40 років, селянин, народився і проживає в с. Раранча.

Є членом партії “Визволення” уже три місяці. Коли він записувався, Стасюк сказав йому, що партія “Визволення” створена для знищення зла.

ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 4. – Спр. 6396. – Арк. 48.

№ 10

23 травня 1930 р.

Із письмового висновку головного прокурора Чернівецького трибуналу в справі:

1. Василя Кашула,	7. Костянтина Гавриша,
2. Василя Кравчука,	8. Тодора Кіронди,
3. Григорія Кашула,	9. Миколи Сорочана,
4. Миколи Лупула,	10. Григорія Гавриша,
5. Володимира Борденюка,	11. Георгія Кравчука.
6. Пантелея Савчука,	

Комуністична пропаганда набрала надзвичайного розповсюдження в Північній Буковині, особливо в с. Раранча, оскільки головний центр, тобто революційний селянський блок “Визволення” в Чернівцях постійно розповсюджує листівки підбурювального характеру на українській мові і комуністичну газету “Борець”, агітуючи до повстання проти армії, церкви, форми управління державою і власності, закликаючи до захисту Радянського Союзу, який у цих листівках і газетних статтях надмірно прославляється.

Збори селян-комуністів у Раранчі проводились у хаті Костянтина Гавриша, де широко обговорювалися питання про те, як повинні організуватися і боротися селяни-комуністи за приход до влади, за знищення кордонів, імперій і війни.

Керівником цього руху в с. Раранча був Василь Кравчук. Він запрошував інших у центр блоку “Визволення” в Чернівці, намагався залучити нових прихильників цієї революційної партії, дорікав тим, хто не був комуністом, і обіцяв своїм прихильникам, що, коли комуністична партія прийде до влади, вони одержать землю із тієї, яка буде забрана у поміщиків, і що вони не будуть служити в армії, а в селянській міліції, котра її замінить.

...На комуністичних зборах, які відбулися 21 квітня 1930 р. на толоці в с. Раранча, люди виступали проти існування кордонів, імперій та армій, за те, щоб люди не ходили в церкву, оскільки попи не вчать їх тому що треба, а виконують накази вищих органів влади.

Комуніст Георгій Кравчук провадив підривну пропаганду навіть в примарії, неодноразово пояснюючи людям, що майно поміщиків повинно бути розподілене серед бідних, щоб всі стали рівні.

Головний прокурор вважає, що є всі підстави для притягнення 11 перерахованих звинувачених до відповідальності за злочини, передбачені законом від 15 листопада 1927 року.
ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 4. – Спр. 6396. – Арк. 122-123.

№ 11

5 липня 1930 р.

Вирок суду Чернівецького трибуналу

1. В. Кашул, Т. Кіронда, П. Савчук, В. Борденюк, К. Гавриш, М. Лупул і Г. Гавриш – виправдані.

2. Григорій Кашул – засуджений до 3 місяців тюремного ув'язнення, 1000 лей штрафу і позбавлення громадянських прав на 3 роки.

3. Василь Кравчук – до 4 місяців тюремного ув'язнення, 2000 лей штрафу, позбавлення громадянських прав на 3 роки і погашення судових витрат.

Всім зараховується період попереднього ув'язнення з 29 квітня по 5 липня 1930 р.

ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 4. – Спр. 6396. – Арк. 147.

№ 12

27 серпня 1930 р.

Прохання Григорія Кашула, Василя Кравчука, подане Чернівецькому трибуналу про перенесення оплати штрафу 1000 і 2000 лей

Оскільки ми сидимо в тюрмі уже більше 4 місяців, а термін ув'язнення кінчається 28.08, беручи також до уваги, що ми не в змозі сплатити вказаний штраф і зможем це зробити тільки восени, після збирання врожаю;

беручи до уваги, що дальше утримання нас в тюрмі буде мати катастрофічні наслідки не тільки для нашого здоров'я, але і для нашого матеріального становища, оскільки саме тепер час польових робіт, просимо трибунал дозволити нам відкласти оплату штрафу на 3 місяці.

ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 4. – Спр. 6396. – Арк. 163.

№ 13

31 серпня 1930 р.

Головний прокурор – голові Чернівецького трибуналу в справі Г. Кашула та В. Кравчука

Пропоную відхилити прохання Г. Кашула та В. Кравчука, як недопустимі, оскільки мова йде про штраф, який засуджені в змозі заплатити і позбутися таким чином тюремного ув'язнення.

ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 4. – Спр. 6396. – Арк. 164.

№ 14

30 квітня 1930 р.

Висновок слідчого Чернівецького трибуналу в справі:

1. Івана Дмитровича Стасюка, 33 років, журналіста, народився в с. Дорошівці. Проживає в Чернівцях.

2. Степана Васильовича Малика, 49 років, селянина, з Дорошівців,

3. Василя Васильовича Анаки, 36 років, селянина, з Дорошівців,

4. Григорія Васильовича Вигнана, 26 років, селянина, з Дорошівців,

5. Івана Дмитровича Бацали, 33 років, селянина, з Дорошівців,
6. Василя Тодоровича Литвинчука, 40 років, селянина, з Дорошівців,
7. Івана Михайловича Литвинчука, 26 років, селянина, з Дорошівців,
8. Григорія Дмитровича Германа, 39 років, селянина, з Дорошівців,
9. Григорія Миколайовича Григоровича, 31 року, селянина, з Дорошівців,
10. Василя Григоровича Нуцуляка, 34 років, селянина, з Дорошівців,
11. Івана Андрійовича Кіндзірського, 26 років, селянина, з Дорошівців,
12. Степана Миколайовича Бажанського, 38 років, селянина, з Дорошівців.

Влітку 1929 р. в хаті Г. Григоровича в Дорошівцях зібралося багато селян цього села і таємно створили комітет в складі: С. Малик – голова, С. Бажанський і В. Анака – його помічники, Г. Григорович – секретар, І. Литвинчук – касир, Г. Вигнан та І. Бацала – контролери, В. Литвинчук і Г. Герман – довірені особи, а І. Кіндзірський і В. Нуцуляк залишилися членами цього таємного комітету товариства. Воно мало комуністичний характер, члени його отримували інструкції від відомого комуніста Івана Стасюка, секретаря революційної партії “Визволення” і редактора газети “Борець”.

Члени цього товариства отримали від Івана Стасюка легітимації членів партії “Визволення”. Стасюк посилав їм регулярно свою газету “Борець”. Касир товариства І. Литвинчук збирав гроші у фонд організації на передплату газети “Борець”.

Вищезгаданий комітет у Дорошівцях був розкритий жандармерією тільки на початку березня 1930 р.

ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 5. – Спр. 1582. – Арк. 275-276.

№ 15

30 квітня 1930 р.

При арешті і обшуку у зазначених осіб було знайдено:

13 легітимацій членів “Визволення”, 5 брошур, 5 листівок і 5 номерів газети “Борець”.

ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 5. – Спр. 1582. – Арк. 2.

№ 16

14 травня 1930 р.

Із зізнань Михайла Шеленка

Михайло Шеленко, 29 років, народився в с. Вербівці, селянин, закінчив 6 класів.

Підтверджую, що Мензак і Гніданек приїжджали до моєї матері-знахарки. Я потім поїхав у Чуньків замовити туплі, а оскільки був вечір, то залишився ночувати у Гніданека.

Хоча люди й говорять, що я проводив тоді комуністичну пропаганду, також, що я ходив і по інших селах для проведення комуністичної пропаганди, заявляю, що в Чунькові я був тільки з приводу тупель.

ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 4. – Спр. 6392. – Арк. 23.

№ 17

14 травня 1930 р.

Вирок, винесений Чернівецьким трибуналом у справі:

Гнідога Михайла, Ватрича Георгія, Вацика Івана, Шеленка Михайла, Дупешка Миколи, Скрипкаря Василя, Шеленка Дмитра, Бунька Василя, Штефанюка Георгія і Задорожняка Іллі, звинувачених у розповсюдженні листівок підбурювального характеру і веденні агітації, що являла собою загрозу для держбезпеки в селах Кучурів Малий, Вербівці, Юрківці в лютому 1930 р.

Трибунал засудив:

1. Гнідога М. – до 3 місяців тюремного ув'язнення, 2000 лей штрафу і позбавлення громадянських прав строком на 3 роки.
 2. Ватрича Г. – до 8 місяців тюрми, 6000 лей штрафу і 3 років позбавлення прав.
 3. Вацика І. – до 3 місяців тюрми, 2000 лей штрафу і 3 років позбавлення прав.
 4. Шеленка М. – до 8 місяців тюрми, 6000 лей штрафу і 3 років позбавлення прав.
 5. Дупешка М. – до 3 місяців тюрми, 2000 лей штрафу і 3 років позбавлення прав.
 6. Скрипкаря В. – до 3 місяців тюрми, 2000 лей штрафу і 3 років позбавлення прав.
 7. Шеленка Д. – до 8 місяців тюрми, 5000 лей штрафу і 3 років позбавлення прав.
 8. Бунька В. – до 6 місяців тюрми, 5000 лей штрафу і 3 років позбавлення прав.
 9. Штефанюка Г. – до 8 місяців тюрми, 6000 лей штрафу і 3 років позбавлення прав.
 10. Задорожняка І. – до 3 місяців тюрми, 2000 лей штрафу і 3 років позбавлення прав.
- Всі звинувачені повинні покрити судові витрати.

ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 5. – Спр. 1573. – Арк. 304.

№ 18

23 травня 1930 р.

Із письмового висновку головного прокурора Чернівецького трибуналу в справі:

Дмитра Тютюнника,	Михайла Шеленка,
Миколи Гельмича,	Василя Сташука,
Василя Щура,	Василя Нуцуляка.
Михайла Баб'яка,	

У 1929-1930 рр. у деяких селах по інший бік Прута були створені підривні осередки, що жилися отруйними ідеями українсько-комуністичного товариства “Визволення” в Чернівцях. Зв'язок між “Визволенням”, тобто адміністрацією його газети “Борець”, і цими осередками здійснювався звинуваченим Михайлом Шеленком із с. Вербівці, який ходив по селах, пропагуючи комуністичні ідеї та вмовляючи селян вступати в члени “Визволення” і підписуватись на газету “Борець”.

Такий осередок був за порадою Шеленка створений і в с. Вікно. В цей осередок входили й звинувачені Дмитро Тютюнник, Микола Гельмич, Василь Щур, Михайло Баб'як, Василь Сташук, Василь Нуцуляк.

Жандармський пост у с. Вікно, будучи поінформований, що в цьому селі проводиться пропаганда, небезпечна для держбезпеки, провів необхідні розслідування...

...Головний прокурор вважає, що є підстави для притягнення підсудних до відповідальності за ст. 11 «Закону про припинення злочинів проти громадського спокою».

ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 4. – Спр. 6397. – Арк. 119-121.

№ 19

20 червня 1930 р.

Із письмового висновку головного прокурора Чернівецького трибуналу в справі:

1. Маноля Малишука (робітник, с. Погорілівка, 27 років),
2. Миколи Чернолецького (колієний сторож, с. Погорілівка, 40 років),
3. Івана Моканика (селянин, с. Чорний Потік, 38 років),
4. Дмитра Піцека (селянин, с. Погорілівка, 31 рік),

5. Степана Ганкевича (селянин, с. Погорілівка, 30 років),
6. Василя Запаранюка (столяр, с. Чорний Потік, 28 років),
7. Василя Престая (селянин, с. Чорний Потік, 24 роки),
8. Костянтина Дайнеги (селянин, с. Чорний Потік, 28 років),
9. Йосипа Рубчинського (столяр, с. Чорний Потік, 30 років),
10. Дмитра Шеленка (робітник, с. Чорний Потік, 28 років),
11. Костянтина Волошина (робітник, с. Чорний Потік, 32 роки),
12. Миколи Гудими (селянин, с. Юрківці, 22 роки),
13. Михайла Шеленка (селянин, с. Вербівці, 29 років),
14. Івана Гелича (селянин, с. Горошівці, 38 років),
15. Георгія Стефанюка (селянин, с. Юрківці, 27 років),
16. Манолія Вакалюка (селянин, с. Брідок, 42 роки),
17. Івана Пантелейчука (селянин, с. Горошівці, 37 років),
18. Семена Галицького.

Робітничо-революційна партія “Визволення” в Чернівцях розгорнула на півночі Буковини комуністичний рух, котрий підтримувався розповсюдженням комуністичних газет і календарів, проведенням зборів, на яких агенти “Визволення” проголошували запальні промови.

Майже всі вищезгадані звинувачені передплачували і читали іншим революційну газету “Борець”, але оскільки цей комуністичний орган не заборонений, то їх не можна притягувати до відповідальності. Інша справа – календар “Знання є сила”, де під видомістю наукових статей проводиться підбурення проти релігії, монархії, держави, власності, існуючого суспільного ладу, армії і т.д.

...Зміст цих статей спрямований на підбурювання селян, зміну їхніх попередніх поглядів.

Слідством було встановлено, що цей календар роздавався селянам безкоштовно, деякі отримували багато примірників для розповсюдження і передачі їх в сільські читальні, де їх могли б читати відвідувачі.

Комуніст Іван Гелич із с. Горошівці, агітатор, причетний у багатьох кримінальних справах до порушення громадського спокою, визнає, що одержував від Семена Галицького, комуніста, керівника товариства “Визволення” в Чернівцях, пачку календарів “Знання є сила”, які він віддав Івану Пантелейчуку для передачі їх Йосипу Рубчинському в с. Чорний Потік.

Йосип Рубчинський визнає, що переховував ці календарі на горіщі своєї хати, передав через Костянтина Дайнегу в с. Брідок Манолію Вакалюку 10 календарів для їх розповсюдження, а по одному календарю дав Василю Запаранюку та Івану Білоусу...

Костянтин Волошин визнає, що отримав від Йосипа Рубчинського 7 календарів для їх розповсюдження серед жителів села Погорілівка.

...Йосип Рубчинський, Михайло і Дмитро Шеленки проповідували ідеї, які підривали існування держави і армії, з цією метою навіть проводили збори.

В січні 1929 р. Йосип Рубчинський з допомогою Костянтина Волошина зібрав у себе дома людей, читав їм комуністичні книги і газети, підмовляв їх створити комуністичну партію для того, щоб вигнати багатіїв, відняти їх землі і гроші, говорив про необхідність погодження дій із чернівецькими комуністами...

Збори проводили також Дмитро і Михайло Шеленки в хаті Дмитра. Ці два агітатори пояснили людям, що необхідно створити комуністичну організацію для проведення революції і ліквідації усіх статутів держави...

Михайло і Дмитро Шеленки та Йосип Рубчинський говорили, щоб у випадку війни стріляти в повітря, а не у ворога..., що не треба боятися, оскільки не тільки армія, але навіть і офіцери нібито є комуністами.

ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 5. – Спр. 1577. – Арк. 220-221.

№ 20

1 липня 1930 р.

Вирок, винесений Чернівецьким трибуналом у справі Дмитра Тютюнника та інших

1. Дмитро Тютюнник засуджений до 3 місяців тюремного ув'язнення, 1000 лей штрафу і позбавлення громадянських прав на 1 рік.

2. Микола Гельмич – до 3 місяців тюремного ув'язнення, 1000 лей штрафу і позбавлення громадянських прав на 1 рік.

3. Василь Щур – до 3 місяців тюремного ув'язнення, 1000 лей штрафу і позбавлення громадянських прав на 1 рік.

4. Михайло Баб'як – до 3 місяців тюремного ув'язнення, 1000 лей штрафу і позбавлення громадянських прав на 1 рік.

5. Михайлові Шеленку не виносився ніякий вирок, посилаючись на вирок даного трибуналу від 14 травня 1930 р.

Всім їм зараховується строк попереднього ув'язнення. Всіх їх зобов'язано покрити судові витрати.

Василь Сташук і Василь Нуцуляк були виправдані.

ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 4. – Спр. 6397. – Арк. 146-147.

№ 21

22 квітня 1931 р.

Вирок, винесений Чернівецьким трибуналом у справі Михайла Шеленка та інших

Звинувачені Михайло Шеленко, Степан Фіцяк, Василь Гнеп, Іван Гелич, Микола Костащук, Василь Штефюк винні в тому, що протягом 1931 року проводили комуністичну пропаганду, усну і шляхом розповсюдження комуністичних газет; що з цією ж метою проводили збори в хаті Івана Гелича і Василя Гнепа, обговорюючи способи ведення пропаганди, збору зерна для “Червоної допомоги” і зв'язків із центром організації у Чернівцях.

...Вони здійснили злочин, передбачений §§ 7, 8 і 11/6 закону про громадський спокій... і засуджуються за § 11 цього закону:

Михайло Шеленко і Степан Фіцяк – до 3 років тюремного ув'язнення, 2000 лей штрафу і 6 років позбавлення громадянських прав кожний;

Василь Гнеп – до 2 років тюремного ув'язнення, 2000 лей штрафу і 6 років позбавлення громадянських прав;

Іван Гелич і Микола Костащук – до 1 року тюремного ув'язнення, 2000 лей штрафу і 6 років позбавлення громадянських прав кожний;

Василь Штефюк – до 8 місяців тюремного ув'язнення, 2000 лей штрафу і 6 років позбавлення громадянських прав.

Всі вони повинні покрити судові витрати в сумі 500 лей.

Звинувачені М. Гренко, М. Сербенчук, Г. Штагерюк, Л. Даскалюк та І. Турецький виправдані.

ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 5. – Спр. 1857. – Арк. 53.

№ 22

12 лютого 1932 р.

Обласний інспекторат поліції у Чернівцях – слідчому Чернівецького трибуналу про матеріали, виявлені у Гелича Івана, Гнепа Василя та Шеленка Михайла

У Івана Гелича знайдений текст “Інтернаціоналу” та інших робітничих революційних пісень.

У Гнепа В. знайдені українські художні книги.

У Шеленка М. – газета “Сила”, українська робітничка газета, що виходить у Львові, заборонена, та український календар.

У Гельмич Ганни – робітничі пісні, в тому числі “Інтернаціонал”.

У Гнепа Василя був також знайдений російський календар. Комуністичне видання, видане в Москві. В ньому розглядаються питання радянської економіки, даються різні вказівки про шляхи соціалізації, возвеличується комуністичний режим.

ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 5. – Спр. 1857. – Арк. 342.

№ 23

10 січня 1934 р.

Повідомлення директора головної тюрми м. Алуда – головному прокурору Чернівецького трибуналу

Директор головної тюрми м. Алуда (Трансільванія) повідомляє головному прокурору Чернівецького трибуналу, що арештанти Фіцяк Степан і Шеленко Михайло замість штрафу по 2000 лей кожному будуть сидіти в тюрмі по 40 днів:

– Фіцяк Степан – з 1 липня по 10 серпня 1935 р.,

– Шеленко Михайло – з 1 липня по 10 серпня 1935 р.

ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 5. – Спр. 1857. – Арк. 117.

№ 24

30 июня 1931 г.

Докладная записка областного инспектората полиции Буковины – Генеральной дирекции полиции в Бухаресте

“В ответ на Ваш телеграфный запрос № 31519 от 19 июня 1931 г. честь имеем доложить, что до ноября 1928 г. коммунистического движения на Буковине почти не существовало.

Спорадические случаи, раскрытые до этого времени, не имеют прямой связи с данной провинцией и сводились лишь к попыткам извне создать на территории Буковины коммунистические ячейки. Они были парализованы и сведены на нет здоровым социалистическим движением, существовавшим на Буковине до упомянутой даты.

В ноябре 1928 года в буковинской соц.-дем. партии произошло событие, вызвавшее внутренний раскол этой партии. Причина состояла в том, что соц.-дем. партия накануне парламентских выборов вступила в блок с правительственной партией, список которой возглавлял г-н Кракалия, бывший социалист, а в то время – национал-царанистский лидер.

Этот факт вызвал недовольство украинской фракции соц.-демократической партии Буковины, которая доказывала, что не может фигурировать во время парламентских выборов на одном списке с предателем дела социализма. Вот тогда группа человек в 1000 во главе с Иваном Стасюком, Галицким Семеном, Терлецким Карлом, Готинчаном Василием и др. откололась от украинской социал-демократической партии и присоединилась к Рабоче-крестьянскому блоку коммунистической организации, под эгидой которой они выставили свой список кандидатов на тех выборах.

После выборов, 17 февраля 1928 г., эта группировка, носящая название “Визволення”, образовала вначале комитет, состоящий из лиц, указанных выше, к которому постепенно присоединились и остальные украинцы, ушедшие из соц.-демократической группировки.

31 марта 1929 г. “Визволення” издает в Бухаресте первый номер своей газеты под названием “Борець”, на первой странице которой в качестве эпиграфа помещен лозунг Карла Маркса: “Пролетарии всех стран, соединитесь!” и которая названа “Органом Украинской партии в Румынии “Визволення”.

Второй и остальные номера газеты “Борець” выходят в Черновцах, ответственным редактором их был Иван Стасюк.

В № 3 этой газеты опубликована программа данной организации, краткое содержание которой приводится здесь в переводе на румынский язык:

- за увеличение рабочего заработка;
- за 8– и 7–часовой рабочий день для взрослых и 6–часовой – для несовершеннолетних;
- за введение социального обеспечения;
- против капиталистической рационализации, которая проводится за счет рабочих, вызывая безработицу;
- против дороговизны, в защиту квартиросъемщиков и за новый закон о квартплате;
- за пересмотр аграрной реформы в пользу бедных крестьян;
- за социальное обеспечение нуждающихся за счет государства;
- за право на равноправие и за защиту женщин и юношества;
- за отмену закона о запрещении рабочих организаций, рабоче-крестьянских союзов, Рабоче-крестьянского блока, блока “Свобода” и всех организаций коммунистического союза. За всеобщую амнистию, политическую и аграрную (так в тексте);
- против национального рабства;
- против единого фронта буржуазии, соц.-демократов и фашизма;
- против империалистической войны и за защиту Советского Союза;
- за беспощадное противодействие тем, кто не хочет объединения пролетариата и укрепления единого рабочего фронта;
- за объединение всех профсоюзов;
- за совместную борьбу рабочих и крестьян;
- да здравствует священная борьба за объединение рабочих и крестьян!

Подписано: ЦК Украинской партии “Визволення”.

К этой программе имеется приложение специально для Буковины, из которого приводим следующее:

“Школа и все политические права для украинцев и всех нацменьшинств. Долой буржуазную диктатуру с ее вооружением; выступайте против империалистической войны и защищайте Советский Союз”.

С целью осуществления этой программы руководители организации “Визволення” начали широкую пропаганду по всей Буковине как через свою газету “Борець”, которая во всех своих номерах вплоть до № 23 – последнего, который был выпущен, – публиковала все более и более подстрекательские статьи, так и через своих агентов, пропагандистов, направленных с целью организации коммунистических ячеек почти во все общины Черновицкого и Сторожинского уездов, а кое-где – и в уезды Южной Буковины.

Видя, что ее коммунистическая пропаганда, охватывающая только украинцев, не может быть достаточно эффективной, организация “Визволення” постаралась вовлечь в свои ряды и сторонников из числа других национальностей, а чтобы не затрагивать главной цели, провозглашенной ею о вовлечении в свой состав только украинцев, она создала в качестве своего

филиала спортивную организацию под названием “Спартак”, куда записались все сторонники распущенных профсоюзов и большое количество еврейской молодежи, сгруппированной вокруг организации “Моргенрот”.

Таким образом, сегодня организация “Визволення” уже носит характер не украинской коммунистической организации, а межнациональной коммунистической организации.

Кроме вышесказанного, эта организация, поддерживаемая унитаристами, старалась увлечь за своими тенденциями, направленными против государственного порядка, широкие массы то путем выпуска подпольных листовок, посвященных какой-нибудь годовщине или коммунистическому событию, то посредством уличных манифестаций.

Это движение, зародившееся вначале в Черновцах, начало постепенно распространяться и по остальной части провинции, где оно было встречено с особым интересом в уездах с украинским населением, а в небольшой степени – и в южных уездах (Сучава и Кымпулунг).

Сегодня положение, существующее в уездах нашего округа, характеризуется следующими данными:

1. Черновицкий уезд, самая сильная организация, почти 9000 сторонников, выявленных и невыявленных.
2. Сторожинецкий уезд, около 3000 сторонников, выявленных и невыявленных.
3. Радауцкий уезд, около 1000 сторонников, выявленных и невыявленных.
4. Кымпулунгский уезд – около 200 сторонников, выявленных и невыявленных.
5. Сучавский уезд – около 50 сторонников, выявленных и невыявленных.
6. Уезды Бая и Дорохой до сих пор еще не сигнализировали о создании коммунистических организаций.

Отметим также, что во время последних выборов были выставлены только списки кандидатов в депутаты палаты по Радауцкому, Сторожинецкому и Черновицкому уездам, а количество полученных голосов в этих выборах составляет:

- по Черновицкому уезду – 5183
- по Радауцкому уезду – 473
- по Сторожинецкому уезду – 2059,

что составляет всего: 7715 голосов по этим трем уездам или 0,05 % населения всей области, что означает почти один явный коммунист на 200 жителей.

Такое положение должно было вызывать у нас озабоченность, но оно отражает картину не только тех, кто действительно проникнут идеей коммунизма. Это объясняется тем, что поскольку Коммунистическая партия выступила во время выборов под названием Рабоче-крестьянского блока, то многие из отдавших свои голоса за кандидатов этого списка, сделали это вне всякой связи с коммунистическим движением и только из-за привлекательности названия “рабочие и крестьяне”, под которым был выставлен список.

Другой причиной, несколько объясняющей, почему большинство голосов было отмечено в уездах с более компактным украинским населением, является и то, что многие из украинцев, в особенности сельское население, не будучи коммунистами, все же выступают за осуществление украинского идеала, и они прибегают для этого к помощи Рабоче-крестьянского блока, тем более что на севере Буковины этот Блок был сформирован в большинстве своем только из украинцев.

Преследуя это движение, органы полиции до сего времени добились предания суду 253 лиц, которые были приговорены к разным срокам заключения вплоть до 5 лет. Эти осужденные распределяются по уездам следующим образом:

1. Черновицкий	– 156	4. Кымпулунгский	– 19
2. Сторожинецкий	– 32	5. Сучавский	– 3
3. Радауцкий	– 43		

В ходе этих же расследований было выявлено 1911 человек, являющихся сторонниками коммунистического движения, которые по уездам распределяются следующим образом:

1. Черновцы – город	– 589	4. Радауцы уезд	– 125
2. Черновцы уезд	– 658	5. Кымпулунг уезд	– 19
3. Сторожинец уезд	– 407	6. Сучава уезд	– 3

Из прилагаемых к сему списков по уездам можно видеть поименные списки лиц, общее число которых указано выше.

Относительно денежных средств, которыми располагают эти организации, можно сказать, что до сих пор удалось установить, что они субсидируются однотипными организациями, существующими в Северной Америке, и в особенности – в Канаде, г. Виннипег.

В своих предыдущих донесениях мы указывали, с какой радостью приветствовали украинцы из Америки создание организации “Визволення” в Черновцах, и что там был создан комитет с целью сбора фондов на создание украинского дома и помощь их газетам.

Другим источником денежных средств являются фонды, которые собираются для Красной помощи. Часть этих организаций были выявлены и схвачены органами полиции.

Следует также добавить, что на этот вопрос всегда направлено было все внимание полиции...

Что касается мер, которые могли бы помешать распространению этого движения и даже полностью его ликвидировать, позволим себе указать на следующее:

1. Распустить Законом все левые и правые организации, которые своей деятельностью наносят вред государственной безопасности.
2. Ходатайствовать перед Министерством юстиции, чтобы оно отдало необходимые указания всем судебным инстанциям страны, дабы те, рассматривая дела лиц, нарушивших законы об охране общественного порядка, старались применять максимальную меру наказания и максимальный срок лишения гражданских прав.

На Буковине, где еще применяется австрийский уголовный кодекс, пусть им не засчитывается время, которое они отсидели до суда.

3. Поскольку коммунистическое движение стремится принять все более скрытую форму организации, необходимо увеличить персонал органов сигуранцы, как детективов, так и информаторов, в полиции страны, дабы они могли более эффективно работать для раскрытия всех ячеек.

Необходимо также, чтобы полиция получала требуемые фонды на создание информационной службы, особенно интенсивной там, где подрывные движения действуют сильнее...

4. Ходатайствовать перед Министерством труда, чтобы оно приказало всем учреждениям, находящимся в его подчинении, как можно быстрее и справедливее разрешать трудовые конфликты. Учреждения по трудоустройству должны работать интенсивнее в деле предоставления работы безработным, возможно оказывать помощь им в отдельных случаях.

5. Министерство внутренних дел в согласии с Министерством юстиции должны принять общие меры для того, чтобы против следственного персонала бюро сигуранцы в стране, работающего по делам подрывного характера, могло бы быть возбуждено дело за возможные или предполагаемые злоупотребления во время допросов только с предварительного разрешения Министерства внутренних дел. Такая мера была принята и в Добруджии.

6. Ходатайствовать перед почтовыми заведениями области, чтобы те дали возможность проводить более эффективную и строгую проверку корреспонденции, получаемой и отпра-

ляемой, в особенности за границу, преследуемыми лицами, известными как участники коммунистического движения.

В связи со строгими положениями закона об организации службы связи и разными манерами поведения директоров почт, органы полиции часто не получают полной возможности действовать в этом направлении.

7. Приказать легионам жандармерии обеспечить доставку лиц, подозреваемых в приверженности коммунистическим идеям, по этапу, от поста к посту.

По существующим приказам, жандармы могут переправлять людей только в пределах данного уезда. Это заставляет полицию прибегать к помощи ж/д, что требует расходов со стороны государства и на что сопровождающие лица из персонала полиции бесполезно теряют целые дни.

Думаем, что доставку коммунистов по этапу от одного жандармского поста к другому, как это практиковалось в прошлом, следовало бы приветствовать как меру, которая не позволяла бы опасным элементам рассеиваться по всем уголкам страны, где им только заблагорассудится, ибо они знают теперь, что в случае поимки им предоставят возможность совершить удобное бесплатное путешествие по железной дороге”.

Подпись:

Областной инспектор

ДАЧО. – Ф. 38. – Оп. 3. – Спр. 53. – Арк. 93-100.

2.2. АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ, ЗА ЯКИМИ ПРОВІДИЛИСЬ ПОЛІТИЧНІ РЕПРЕСІЇ В СРСР

№ 25

КОНТРРЕВОЛЮЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

Витяг з Кримінального кодексу УСРР* у редакції 1927 року.

Особлива частина.

Розділ 1.

54–1. Контрреволюційною вважається всяка дія, спрямована на повалення, підлив або послаблення влади робітничо-селянських рад і обраних ними, на підставі Конституції Союзу РСР і Конституцій союзних республік, робітничо-селянських урядів Союзу РСР, союзних і автономних республік, або на підлив чи послаблення зовнішньої безпеки Союзу РСР і основних господарських, політичних та національних здобутків пролетарської революції.

В силу міжнародної солідарності інтересів усіх трудящих такі самі дії визнаються контрреволюційними і тоді, коли вони спрямовані проти всякої іншої держави трудящих, хоч би і такої, що не входить до Союзу РСР.

54–1а. За зраду батьківщини, тобто за дії, вчинені громадянами Союзу РСР на шкоду воєнній моці Союзу РСР, його державній незалежності або недоторканості його території, як-от: шпигунство, видача воєнної або державної таємниці, перехід на сторону ворога, втеча або переліт за кордон –

вищий захід соціального захисту – розстріл з конфіскацією всього майна, а при пом'якшуючих обставинах – позбавлення волі на строк десять років з конфіскацією всього майна. (В редакції 20 липня 1934 р. – 33 УСРР 1934 р. № 28, ст. 239).

54–1б. За ті самі злочини, вчинені військовослужбовцями, – вищий захід соціального захисту – розстріл з конфіскацією всього майна. (В редакції 20 липня 1932 р. – 33 УСРР 1934 р. № 28, ст. 239).

54–1в. В разі втечі або перельоту за кордон військовослужбовця до повнолітніх членів його родини, якщо вони чим-небудь сприяли готованій або вчиненій зраді, або хоча б знали про неї, але не довели про це до відома влади, застосовується – позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією всього майна.

До всіх інших повнолітніх членів родини зрадника, що жили спільно з ним або були на його утриманні до моменту вчинення злочину, застосовується – позбавлення виборчих прав та заслання до віддалених районів Сибіру на п'ять років. (В редакції 20 липня 1934 р. – 33 УСРР 1934 р. № 28, ст. 239).

54–1г. За недонесення з боку військовослужбовця про готовану або вчинену зраду – позбавлення волі на десять років.

За недонесення з боку інших громадян (не військовослужбовців) – позбавлення волі на строк не менш як шість місяців. (В редакції 20 липня 1934 р. – 33 УСРР 1934 р. № 28, ст. 239).

54–2. За збройне повстання або вторгнення з контрреволюційною метою на радянську територію озброєних банд, захоплення влади в центрі або на місцях з тією самою метою і, зокрема, щоб силоміць відірвати від Союзу РСР і окремої союзної республіки будь-яку частину її території або розірвати укладені Союзом РСР з іноземними державами договори, застосовується –

вищий захід соціального захисту – розстріл або оголошення ворогом трудящих з конфіскацією майна і з позбавленням громадянства союзної республіки і тим самим громадянства

Союзу РСР та вигнання за межі Союзу РСР назавжди з допущенням при пом'якшуючих обставинах зниження до позбавлення волі на строк не менш як три роки, з конфіскацією всього або частини майна.

54–3. За зносини з контрреволюційною метою з іноземною державою або з окремими її представниками, а також за сприяння будь-яким способом іноземній державі, що воює з Союзом РСР або бореться з ним шляхом інтервенції чи блокади, застосовуються – заходи соціального захисту, зазначені в ст. 54–2.

54–4. За допомогу будь-яким способом тій частині міжнародної буржуазії, яка, не визнаючи рівноправності комуністичної системи, що приходить на зміну капіталістичній системі, прагне її повалити, а також тим суспільним групам і організаціям, що є під впливом цієї буржуазії або безпосередньо організовані нею, здійснити ворожу проти Союзу РСР діяльність, застосовується –

позбавлення волі на строк не менш як три роки, з конфіскацією всього або частини майна, з підвищенням при особливо обтяжуючих обставинах аж до вищого заходу соціального захисту – розстрілу або оголошення ворогом трудящих, з конфіскацією майна і з позбавленням громадянства союзної республіки і тим самим громадянства Союзу РСР і вигнанням за межі Союзу РСР назавжди.

54–5. За схилення іноземної держави або будь-яких у ній суспільних груп через зносини з їхніми представниками, використання фальшивих документів або іншими способами до оголошення війни, до збройного втручання в справи Союзу РСР або до інших ворожих дій, зокрема: до блокади, захоплення державного майна Союзу РСР або союзних республік, розриву дипломатичних відносин, розриву укладених з Союзом РСР договорів тощо, застосовуються – заходи соціального захисту, зазначені в ст. 54–2.

54–6. За шпигунство, тобто за передачу, викрадення або збирання для передачі відомостей, що за змістом своїм є спеціально охоронюваною державною таємницею¹, іноземним державам, контрреволюційним організаціям або приватним особам, застосовується –

позбавлення волі на строк не менш як три роки, з конфіскацією всього або частини майна, а в тих випадках, коли шпигунство спричинило або могло спричинити особливо тяжкі наслідки для інтересів Союзу РСР, –

вищий захід соціального захисту – розстріл або оголошення ворогом трудящих з конфіскацією майна, з позбавленням громадянства союзної республіки і тим самим громадянства Союзу РСР та з вигнанням за межі Союзу РСР назавжди².

За передачу, викрадення або збирання для передачі економічних відомостей, які за своїм змістом не є спеціально охоронюваною державною таємницею, але які не підлягають оголошенню через безпосередню заборону закону або з наказу керівників відомств, установ і підприємств, за винагороду або безоплатно організаціям і особам, зазначеним вище, застосовується –

позбавлення волі на строк до трьох років.

П р и м і т к а 1. Спеціально охоронюваною державною таємницею вважаються відомості, перелічені в окремому переліку, який затверджує Рада Народних Комісарів Союзу РСР, погоджуючи з радами народних комісарів союзних республік, і який опубліковується до загального відома.

П р и м і т к а 2. Щодо шпигунства осіб, згаданих в ст. 206, зберігає силу стаття 206. (В редакції 25 січня 1928 р. – 33 УСРР 1928 р. № 11, ст. 104).

54–6а. За розголошення відомостей, які становлять державну таємницю, вчинене особами, яким були довірені ці відомості або які могли одержати ці відомості в зв'язку з своїм службовим

становищем, оскільки ці дії не можуть бути кваліфіковані як зрада батьківщини або шпигунство, –

ув'язнення до виправно-трудоих таборів строком від восьми до дванадцяти років.

За розголошення приватними особами відомостей, які становлять державну таємницю, оскільки ці дії не можуть бути кваліфіковані як зрада батьківщини або шпигунство, –

ув'язнення до виправно-трудоих таборів строком від п'яти до десяти років.

За заяву або передачу за кордон винаходів, відкриттів і технічних удосконалень, які становлять державну таємницю, зроблених в межах СРСР, а також зроблених за кордоном громадянами СРСР, командированими державою, якщо ці злочини не можуть бути кваліфіковані як зрада батьківщини або шпигунство, –

ув'язнення до виправно-трудоих таборів строком від десяти до п'ятнадцяти років.

П р и м і т к а. Спеціально охоронюваною державною таємницею вважаються відомості, перелік яких встановлений Радою Міністрів Союзу РСР в її постанові від 8 червня 1947 року. (В редакції Указу Президії Верховної Ради УРСР від 23 лютого 1948 р. – “Відомості Верховної Ради УРСР” 1948 р. № 3).

54–7. За підлив державної промисловості, транспорту, торгівлі, грошового обігу або кредитної системи, а також кооперації, вчинений з контрреволюційною метою через відповідне використання державних установ і підприємств або через протидіяння їх нормальній діяльності, а також за використання державних установ і підприємств або протидіяння їх діяльності, вчинене в інтересах колишніх власників або заінтересованих капіталістичних організацій, застосовуються –

заходи соціального захисту, зазначені в ст. 54–2.

54–8. За вчинення терористичних актів, спрямованих проти представників радянської влади або діячів революційних робітничих і селянських організацій, і за участь у виконанні цих актів хоч би і особами, які не належать до контрреволюційної організації, застосовуються –

заходи соціального захисту, зазначені в ст. 54–2.

54–9. За зруйнування або пошкодження з контрреволюційною метою через вибух, підпал або іншими способами залізничних та інших шляхів і засобів сполучення, засобів народного зв'язку, водопроводу, громадських складів та інших споруд або державного чи громадського майна застосовуються –

заходи соціального захисту, зазначені в ст. 54–2.

54–10. За пропаганду або агітацію, яка полягає в заклик до повалення, підризу або послаблення радянської влади чи до вчинення окремих контрреволюційних злочинів (ст.ст. 54–2 – 54–9), а також за розповсюдження чи виготовлення або зберігання літератури того самого змісту, застосовується –

позбавлення волі на строк не менш як шість місяців.

За ті самі дії під час масових заворушень, або з використанням релігійних чи національних забобонів мас, або у военній обстановці, або в місцевостях, оголошених на воєнному стані, застосовуються –

заходи соціального захисту, зазначені в ст. 54–2.

54–11. За всяку організаційну діяльність, спрямовану на підготування або вчинення передбачених у цьому розділі злочинів, а також за участь в організації, утвореній для підготування або вчинення одного з злочинів, передбачених у цьому розділі, застосовуються –

заходи соціального захисту, зазначені у відповідних статтях цього розділу.

54–12. За недонесення про певно відомий підготовлюваний або про вчинений контрреволюційний злочин застосовується –

позбавлення волі на строк не менш як шість місяців.

54–13. За активні дії або активну боротьбу проти робітничого класу і революційного руху, проявлені на відповідальній або секретній (агентура) посаді за царського ладу або у контрреволюційних урядів у період громадянської війни, застосовуються –

заходи соціального захисту, зазначені в ст. 54–2.

54–14. За контрреволюційний саботаж, тобто за те, що будь-хто свідомо не виконає певних обов'язків або навмисно недбало їх виконає з спеціальною метою послабити владу уряду і діяльність державного апарату, застосовується –

позбавлення волі на строк не менш як один рік, з конфіскацією всього або частини майна, з підвищенням при особливо обтяжуючих обставинах аж до вищого заходу соціального захисту – розстрілу з конфіскацією майна.

Реабілітовані історією. Закарпатська область. – Ужгород: Закарпаття, 2003. – Кн. 1. – С. 148-150.

* УСРР – на той час Україна називалась Українська Соціалістична Радянська Республіка.

№ 26

**ОПЕРАТИВНЫЙ ПРИКАЗ
НАРОДНОГО КОМИССАРА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
СОЮЗА С.С.Р.**

Совершенно секретно

Экз. №71

11 августа 1937 г.

г. Москва

№ 00485

Рассылаемое вместе с настоящим приказом закрытое письмо о фашистско-повстанческой, шпионской, диверсионной, пораженческой и террористической деятельности польской разведки в СССР, а также материалы следствия по делу “ПОВ” вскрывают картину долголетней и относительно безнаказанной диверсионно-шпионской работы польской разведки на территории Союза.

Из этих материалов видно, что подрывная деятельность польской разведки проводилась и продолжает проводиться настолько открыто, что безнаказанность этой деятельности можно объяснить только плохой работой органов ГУГБ и беспечностью чекистов.

Даже сейчас работа по ликвидации на местах польских диверсионно-шпионских групп и организации “ПОВ” полностью не развернута. Темп и масштаб следствия крайне низкие. Основные контингенты польской разведки ускользнули даже от оперативного учета (из общей массы перебежчиков из Польши, насчитывающей примерно 15.000 человек учтено по Союзу только 9.000 человек. В Западной Сибири из находящихся на ее территории около 5.000 перебежчиков, учтено не более 1.000 ч.). Такое же положение с учетом политэмигрантов из Польши. Что касается агентурной работы, то она почти совершенно отсутствует. Больше того, существующая агентура, как правило, двойничская, подставленная самой польской разведкой.

Недостаточно решительная ликвидация кадров польской разведки тем более опасна сейчас, когда разгромлен московский центр “ПОВ” и арестованы многие активнейшие его члены. Польская разведка, предвидя неизбежность дальнейшего своего провала, пытается привести, а в отдельных случаях уже приводит в действие свою диверсионную сеть в народном хозяйстве СССР и, в первую очередь, на его оборонных объектах.

В соответствии с этим основной задачей органов ГУГБ в настоящее время является разгром антисоветской работы польской разведки и полная ликвидация незатронутой до сих пор широкой диверсионно-повстанческой низовки “ПОВ” и основных людских контингентов польской разведки в СССР.

ПРИКАЗЫВАЮ:

1. С 20 августа 1937 года начать широкую операцию, направленную к полной ликвидации местных организаций “ПОВ” и, прежде всего, ее диверсионно-шпионских и повстанческих кадров в промышленности, на транспорте, совхозах и колхозах.

Вся операция должна быть закончена в 3-х месячный срок, т.е. к 20 ноября 1937 года.

2. Аресту подлежат:

а) выявленные в процессе следствия и до сего времени не разысканные активнейшие члены “ПОВ” по прилагаемому списку;

б) все оставшиеся в СССР военнопленные польской армии;

в) перебежчики из Польши, независимо от времени их перехода в СССР;

г) политэмигранты и политобменные из Польши;

д) бывшие члены ППС и других польских антисоветских политических партий;

е) наиболее активная часть местных антисоветских националистических элементов польских районов.

3. Операцию по арестам провести в две очереди:

а) в первую очередь подлежат аресту перечисленные выше контингенты, работающие в органах НКВД, в Красной Армии, на военных заводах, в оборонных цехах всех других заводов, на железнодорожном, водном и воздушном транспорте, в электросиловом хозяйстве всех промышленных предприятий, на газовых и нефтеперегонных заводах;

б) во вторую очередь подлежат аресту все остальные, работающие в промышленных предприятиях не оборонного значения, в совхозах, колхозах и учреждениях.

4. Одновременно с развертыванием операции по арестам начать следственную работу. Основной упор следствия сосредоточить на полном разоблачении организаторов и руководителей диверсионных групп, с целью исчерпывающего выявления диверсионной сети.

Всех проходящих по показаниям арестованных шпионов, вредителей и диверсантов – НЕМЕДЛЕННО АРЕСТОВЫВАТЬ.

Для ведения следствия выделить специальную группу оперативных работников.

5. Все арестованные по мере выявления их виновности в процессе следствия – подлежат разбивке на две категории:

а) первая категория, подлежащая расстрелу, к которой относятся все шпионские, диверсионные, вредительские и повстанческие кадры польской разведки;

б) вторая категория, менее активные из них, подлежащие заключению в тюрьмы и лагеря, сроком от 5 до 10 лет.

6. На отнесенных в процессе следствия к первой и второй категории, каждые 10 дней составляются списки с кратким изложением следственных и агентурных материалов, характеризующих степень виновности арестованного, которые направляются на окончательное утверждение в НКВД СССР.

Отнесение к первой или второй категории на основании рассмотрения агентурных и следственных материалов производится Народным Комиссаром Внутренних Дел республики, начальником УНКВД области или края, совместно с соответствующим прокурором республики, области, края.

Списки направляются в НКВД СССР за подписью Народного Комиссара Внутренних Дел республики, начальников УНКВД и Прокурора соответствующих республик, края и области.

После утверждения списков в НКВД СССР и Прокурором Союза приговор немедленно приводится в исполнение, т.е. осужденные по первой категории расстреливаются и по второй отправляются в тюрьмы и лагеря, согласно нарядов НКВД СССР.

7. Прекратить освобождение из тюрем и лагерей оканчивающих срок заключения осужденных по признакам польского шпионажа. О каждом из них представить материал для рассмотрения на Особое Совецание НКВД СССР.

8. Всю работу по разгрому "ПОВ" и всех остальных контингентов польской разведки умело и обдуманно использовать для приобретения новой агентуры по польской линии.

При отборе агентуры особо тщательное внимание обратить на меры, обеспечивающие органы НКВД от проникновения в сеть двойников-агентов польской разведки.

Списки всех намеченных к вербовке агентов, с исчерпывающей характеристикой на них, направлять на утверждение начальника ГУГБ НКВД тов. ФРИНОВСКОГО.

9. О ходе операции телеграфно доносить каждые 5 дней, т.е. 1, 5, 10, 15, 20, 25 и 30 числа каждого месяца.

п.п. **Народный Комиссар Внутренних Дел СССР**
Генеральный Комиссар Госбезопасности **Ежов**

С подлинным верно: **оперсекретарь ГУГБ НКВД СССР**
комбриг Ульмер

3 архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ. – 1997. – № 1/2. – С. 15-18.

№ 27

ОПЕРАТИВНИЙ НАКАЗ
НАРКОМА ВНУТРІШНІХ СПРАВ СРСР
М. СЖОВА № 00486

Совершенно секретно

15 августа 1937 г.
г. Москва

С получением настоящего приказа приступите к репрессированию тех изменников родины, членов правотроцкистских шпионско-диверсионных организаций, осужденных военной коллегией и военным трибуналом по первой и второй категориям, начиная с 1 августа 1936 г.

При проведении этой операции руководствуйтесь следующим:

Подготовка операции

1. В отношении каждой, намеченной к репрессированию, семьи производится тщательная ее проверка, собираются дополнительные установочные данные и компрометирующие материалы.

На основании собранных материалов составляются:

а) *подробная общая справка на семью с указанием:* фамилии, имени и отчества осужденного главы семьи, за какие преступления, когда и кем и какому наказанию подвергнут; *именной список состава семьи* (включая и всех лиц, состоявших на иждивении осужденного и вместе с ним проживавших), *подробных установочных данных на каждого члена семьи;* компрометирующих материалов на жену осужденного; характеристики в отношении степени социальной опасности детей старше 15-летнего возраста; данных о наличии в семье престарелых и нуждающихся в уходе родителей, наличии тяжело или заразно больных, наличии детей, по своему физическому состоянию требующих ухода;

б) *отдельная краткая справка на социально опасных и способных к антисоветским действиям детей старше 15-летнего возраста;*

в) *именные списки детей до 15 лет;* отдельно дошкольного и школьного возраста.

2. Справки рассматриваются соответственно наркомками внутренних дел республик и начальниками управлений НКВД краев и областей.

Последние:

а) дают санкцию на арест и обыск жен изменников родины;

б) определяют мероприятия в отношении детей арестуемой;

в) указывают мероприятия в отношении родителей и других родственников, состоявших на иждивении осужденного и совместно с ним проживающих.

Производство арестов и обысков

3. Намеченные к репрессированию арестовываются. Арест оформляется ордером.

4. *Аресту подлежат жены,* состоявшие в юридическом или фактическом браке с осужденным в момент его ареста.

Аресту подлежат также жены, хотя и состоявшие с осужденным, к моменту его ареста, в разводе, но:

а) *причастные к контрреволюционной деятельности осужденного;*

б) *укрывавшие осужденного;*

в) *знавшие о контрреволюционной деятельности осужденного, но не сообщившие об этом соответствующим органам власти.*

5. Аресту не подлежат:

а) беременные; жены осужденных, имеющие грудных детей, тяжело или заразно больные; имеющие больных детей, нуждающихся в уходе; имеющие преклонный возраст.

В отношении таких лиц временно *ограничиваться отобранием подписки о невыезде* с установлением тщательного наблюдения за семьей.

б) *жены осужденных, разоблачившие своих мужей* и сообщившие о них органам власти сведения, послужившие основанием к разработке и аресту мужей.

6. Одновременно с арестом производится *тщательный обыск.* При обыске изымаются: оружие, патроны, взрывчатые и химические вещества, военное снаряжение, множительные приборы (шапирографы, стеклографы, пишущие машинки и т.п.), контрреволюционная литература, переписка, иностранная валюта, драгоценные металлы в слитках, монетах и изделиях, личные документы и денежные документы.

7. *Все имущество, лично принадлежащее арестованным (за исключением необходимых белья, верхнего и нижнего платья, обуви и постельных принадлежностей, которые арестованные берут с собой), – конфискуется. Квартиры арестованных опечатываются.*

В случаях, когда совместно с арестуемыми проживают их совершеннолетние дети, родители и другие родственники, то им, помимо их личных вещей, оставляется в пользование необходимые: жилая площадь, мебель и домашняя утварь арестуемых.

8. После производства ареста и обыска *арестованные жены осужденных конвоируются в тюрьму.* Одновременно, порядок, указанным ниже, вывозятся и дети.

Порядок оформления дел

9. На каждую арестованную и на каждого социально опасного ребенка *старше 15-летнего возраста заводится следственное дело,* в которое, помимо установленных документов, помещаются справки (см. п. «а» и «б» ст. 1) и краткое обвинительное заключение.

10. *Следственные дела направляются на рассмотрение Особого совещания НКВД СССР.*

Начальникам управлений НКВД по Дальневосточному и Красноярскому краям и Восточносибирской области следственных дел на арестованных Особому совещанию – не высь-

вать. Вместо этого, сообщать по телеграфу общие справки на семьи осужденных (пункт «а» ст. 1), которые и будут рассматриваться Особым совещанием. Последние свои решения по каждой семье, с одновременным указанием места заключения (лагеря) сообщает начальникам перечисленных УНКВД, также по телеграфу.

Рассмотрение дел и меры наказания

11. Особое совещание рассматривает дела на жен осужденных изменников родины и тех их детей *старше 15-летнего возраста*, которые являются социально опасными и способными к совершению антисоветских действий.

12. Жены осужденных изменников родины подлежат заключению в лагеря на сроки, в зависимости от степени социальной опасности, не менее как 5-8 лет.

13. Социально опасные дети осужденных, в зависимости от их возраста, степени опасности и возможностей исправления, подлежат заключению в лагеря или исправительно-трудовые колонии НКВД, или водворению в детские дома особого режима Наркомпросов республик.

14. Приговоры Особого совещания сообщаются для приведения их в исполнение Наркомам республиканских НКВД и начальникам управлений НКВД краев и областей *по теле-графу*.

15. Следственные дела сдаются в архив НКВД СССР.

Порядок приведения приговоров в исполнение

16. Осужденных Особым совещанием жен изменников родины *направлять для отбытия наказания в специальное отделение* Темниковского исправительно-трудового лагеря, по персональным нарядам ГУЛАГа НКВД СССР.

Направление в лагеря производить существующим порядком.

17. Осужденные жены изменников родины, не подвергнутые аресту, в силу болезни и наличия на руках больных детей, по выздоровлению арестовываются и направляются в лагерь.

Жены изменников родины, имеющие грудных детей, после вынесения приговора, немедленно подвергаются аресту и без завола в тюрьму направляются непосредственно в лагерь. Также поступать и с осужденными женами, имеющими преклонный возраст.

18. Осужденные социально опасные дети направляются в лагеря, исправительно-трудовые колонии НКВД или в дома особого режима Наркомпросов республик по персональным нарядам ГУЛАГа НКВД для первой и второй группы, АХУ НКВД СССР – для лиц третьей группы.

Размещение детей осужденных

19. Всех оставшихся после осуждения детей-сирот размещать:

а) детей в возрасте от 1–1 1/2 лет и до 3 полных лет в детских домах и яслях Наркомздравов республик в пунктах жительства осужденных;

б) детей в возрасте от 3 полных лет и до 15 лет – в детских домах Наркомпросов других республик, краев и областей (согласно установленной дислокации) и вне Москвы, Ленинграда, Киева, Тбилиси, Минска, приморских и пограничных городов.

20. *В отношении детей старше 15 лет вопрос решать индивидуально.* В зависимости от возраста, возможностей самостоятельного существования собственным трудом или возможностей проживания на иждивении родственников, такие дети могут быть:

а) направлены в детские дома Наркомпросов республик в соответствии с п. «б» ст. 19;

б) направлены в другие республики, края и области (в пункты, за исключением перечисленных выше городов) для трудового устройства или определения на учебу.

21. Грудные дети направляются вместе с их осужденными матерями в лагеря, откуда по достижению возраста 1–1 1/2 лет переводятся в детские дома и ясли Наркомздравов республик.

22. Дети в возрасте от 3 до 15 лет принимаются на государственное обеспечение.

23. В том случае, если оставшихся сирот пожелают взять другие родственники (не репресслируемые) на свое полное иждивение – этому не препятствовать.

Подготовка к приему и распределению детей

24. В каждом городе, в котором будет производиться операция, специально оборудуются:

а) *приемно-распределительные пункты, в которые будут доставляться дети тотчас же* после ареста их матерей и откуда дети будут направляться затем по детским домам;

б) специально организуются и оборудуются помещения, в которых будут содержаться до решения Особого совещания НКВД социально опасные дети.

Для указанных выше детей используются, там, где они имеются, детские приемники отделов трудовых колоний НКВД.

25. Начальники органов НКВД пунктов, где расположены детские дома Наркомпросов, предназначенные для приема детей осужденных, совместно с заведующими или представителями облоно производят проверку персонала домов и лиц, политически неустойчивых, антисоветски настроенных и разложившихся – увольняют. Взамен уволенных персонал домов доукомплектовывается проверенным, политически надежным составом, могущим вести учебно-воспитательную работу с прибывающими к ним детьми.

26. Начальники органов НКВД определяют, в каких детских домах и яслях Наркомздравов можно разместить детей до 3-летнего возраста и обеспечивают немедленный и безотказный прием этих детей.

27. Наркомы внутренних дел республик и начальники управлений НКВД краев и областей сообщают по телеграфу лично заместителю начальника АХУ НКВД СССР тов. Шперсону именные списки детей, матери которых подвергаются аресту. В списках должны быть указаны: фамилия, имя и отчество, год рождения ребенка, в каком классе учится. В списках дети перечисляются по группам, комплектуемым с таким расчетом, чтобы в один и тот же дом не попали дети, связанные между собой родством или знакомством.

28. Распределение детей по детским домам производит заместитель начальника АХУ НКВД СССР. Он телеграфом сообщает наркомам республиканских НКВД и начальникам управлений НКВД краев и областей, каких детей и в какой дом направить. Копию телеграммы посылает начальнику соответствующего детского дома. Для последнего эта телеграмма должна являться основанием к приему детей.

29. При производстве ареста жен осужденных, дети у них изымаются и вместе с их личными документами (свидетельства о рождении, ученические документы), в сопровождении специально наряженных в состав группы, производящей арест, сотрудника или сотрудницы НКВД, отвозятся:

а) *дети до 3-летнего возраста – в детские дома и ясли Наркомздравов;*

б) *дети от 3- до 15-летнего возраста – в приемно-распределительные пункты;*

в) *социально опасные дети старше 15-летнего возраста – в специально предназначенные для них помещения.*

Порядок отправки детей в детские дома

30. Детей на приемно-распределительном пункте принимает заведующий пунктом или начальник детского приемника ОТК НКВД и специально выделенный оперработник (работница) УГБ.

Каждый принятый ребенок записывается в специальную книгу, а документы его запечатываются в отдельный конверт. Затем дети группируются по местам назначения и в сопровождении специально подобранных работников отправляются группами по детским домам Наркомпросов, где и сдаются вместе с их документами заведующему домом под личную его расписку.

31. Дети до 3-летнего возраста сдаются лично заведующим детскими домами или яслями Наркомздравов под их личную расписку. Вместе с ребенком сдается и его свидетельство о рождении.

Учет детей осужденных

32. Дети осужденных, размещенные в детских домах и яслях Наркомпросов и Наркомздравов республик, учитываются АХУ НКВД СССР.

Дети старше 15-летнего возраста и осужденные социально опасные дети учитываются 8 отделом ГУГБ НКВД СССР.

Наблюдение за детьми осужденных

33. Наблюдение за политическими настроениями детей осужденных, за их учебой и воспитательной жизнью возлагают на наркомов внутренних дел республик, начальников управлений НКВД краев и областей.

Отчетность

34. О ходе операции доносить мне *трехдневными сводками* по телеграфу. О всех эксцессах и чрезвычайных происшествиях – немедленно.

35. Операцию по репрессированию жен уже осужденных изменников родины закончить к 25/X с.г.

36. *Впредь всех жен изблеченных изменников родины, правотроцкистских шпионов арестовывать одновременно с мужьями, руководствуясь порядком, устанавливаемым настоящим приказом.*

п.п. **Народный Комиссар Внутренних Дел Союза ССР**
Генеральный Комиссар Государственной Безопасности **Ежов**

Верно: **оперативный секретарь ГУГБ НКВД СССР комбриг Ульмер**

Верно: **пом. секретаря 6 отдела ГУГБ НКВД**
сержант государственной безопасности Косырев

Шаповал Ю., Пристайко В., Золотарьев В. ЧК–ГПУ–НКВД в Україні: особи, факти, документи. – К.: Абрис, 1997. – С. 377-384.

№ 28

УБИЙСТВО ПО СПИСКУ

Обнародованы секретные материалы из Архива Президента РФ, проливающие дополнительный свет на тайную историю сталинских преступлений

Летом 1957 года обстановка в партийном руководстве накалилась до предела. Взятый Н.С. Хрущевым курс на осуждение преступлений периода правления И.В. Сталина и реабилитацию репрессированных не устраивал ближайших сподвижников генералиссимуса – В.М. Молотова, Г.М. Маленкова, Л.М. Кагановича, К.Е. Ворошилова, которые в свое время непосредственно санкционировали расстрелы десятков тысяч видных деятелей партии и государства, а также членов их семей.

В этих условиях сподвижники Сталина приняли решение о смещении Хрущева и его сторонников и их последующей физической ликвидации после проведения инсценированного судебного фарса в духе “московских процессов” 1936–38 гг. “Если мы не уберем их сейчас, – говорил в беседах с единомышленниками Г.М. Маленков, – тогда они уберут нас”.

На заседании президиума ЦК КПСС верные сталинцы поставили вопрос о смещении Хрущева. Большинством голосов соответствующее решение было принято. Но Хрущев решил не сдаваться, судьба Бухарина его не прельщала. В труднейших условиях, когда решалась судьба партии и страны, он проявил огромную решительность, мужество и волю. По его приказу председатель КГБ И.А. Серов организовал доставку в Москву на военно-транспортных самолетах членов ЦК – сторонников Хрущева. Министр обороны СССР маршал Г.К. Жуков, страстно ненавидевший в то время Сталина, привел подчиненные ему войска в полную боевую готовность. “Ни один танк не сдвинется с места без моего приказа”, – заявил он опешившим заговорщикам. “Наследники Сталина” поняли, что дело их проиграно – они запросили пощады, не слишком надеясь, что такое чудо возможно.

В этой зловещей обстановке открылся знаменитый июньский 1957 года Пленум ЦК КПСС, на котором впервые были обнародованы факты, от которых и сегодня сердце сводит холодом. Эти факты – еще далеко не вся правда, она – сотая доля правды. И все же... На трибуне появился маршал Жуков, который произнес полную драматического напряжения речь против Молотова, Маленкова и Кагановича, которых он обвинил в массовых расправах над ни в чем не повинными людьми.

“Я хочу, – заявил Жуков, – огласить некоторые факты, которые я лично узнал только в последний период времени. Из этих фактов видно, что эти преступления делались не только под влиянием Сталина, но и по своей собственной инициативе, когда культ Сталина не довел над этими товарищами, а они с топором в руках, засучив рукава, рубили головы”.

“Я образно выражаюсь”, – поспешил пояснить свою мысль Жуков.

– Правильно! – крикнул кто-то из зала.

“Я сейчас об этом скажу, – продолжал Жуков. – У меня подлинный материал, я отвечаю за каждое слово, на документах есть подлинные подписи этих товарищей. Из документов, имеющихся в архиве Военной коллегии Верховного суда, в архиве ЦК видно, что с 27 февраля 1937 года по 12 ноября 1938 года НКВД получил от Сталина, Молотова, Кагановича санкцию на осуждение Военной коллегией, Верховным судом к высшей мере наказания – расстрелу на 38679 человек”.

Поясним: речь шла только о тех, кто был приговорен к расстрелу по непосредственной санкции этих “товарищей”. Всего же, по далеко не полным данным, в период 1937–1939 гг. было расстреляно около 700 тыс. человек, причем с каждым годом обнаруживаются все новые имена, что позволяет предположить, что число расстрелянных было значительно больше. К этому следует добавить не менее 200 тысяч погибших в те годы в лагерях. Исследователь истории левой оппозиции Вадим Роговин с полным правом замечает, что “масштабы государственного террора в годы великой чистки не имеют аналогов в человеческой истории”.

Но вернемся к выступлению маршала Жукова. “Давая санкцию на предание суду Военной коллегии, – говорил он, – Сталин, Молотов, Каганович заранее определяли меру наказания, а Военная коллегия только оформляла приговором эту меру наказания, по существу, формально выполняя свою обязанность. Посылаемые в ЦК Сталину Ежовым списки составлялись на чрезвычайно большое количество лиц. В этих списках лиц, которые представлялись к расстрелу, указывались только фамилия, имя и отчество осужденных и по какой категории их следует судить. Ежов предлагал это заранее. В этих списках даже не указывался год рождения, не указывалась партийная принадлежность, не указывалось, за что надо осудить к расстрелу этого человека”.

Перед нами один из таких списков. Правда, подписан он уже не Ежовым. В январе 1940 года народный комиссар внутренних дел Союза ССР Л.П. Берия направляет Сталину список

из 457 человек – якобы участников правотроцкистских, заговорщицких и шпионских организаций. В отношении 346 из них предлагается применить высшую меру наказания – расстрел, а остальных 111 обвиняемых приговорить к заключению в лагерь на срок не менее 15 лет. Резолюция: “За. И. Сталин”.

В этом списке – великий писатель Исаак Бабель, великий журналист Михаил Кольцов, великий театральный режиссер Всеволод Мейерхольд. Накануне ареста Всеволод Мейерхольд выступил на съезде режиссеров и тем самым сам подписал себе смертный приговор. То, что происходило в советских театрах после развенчания “формализма”, он назвал “убогим и жалким зрелищем, не имеющим ничего общего с искусством”. Его хотели стащить с трибуны, но потом все же дали договорить. Свою речь он закончил словами: “Охотясь за формализмом, вы уничтожили искусство”. После страшных пыток Мейерхольд сознался, что он был тайным сторонником Троцкого и агентом иностранных разведок. Действительно, в 1921 году свой спектакль “Земля дыбом” он посвятил вождю Красной армии Троцкому. На “суде” он от своих показаний отказался. 2 февраля 1940 года его расстреляли. 26 ноября 1955 года реабилитировали. Посмертно. В одном списке с “троцкистом” Мейерхольдом осужден и Сергей Шпигельглаз – один из организаторов убийства Троцкого. Что это: проблеск какой-то высшей справедливости?

“Санкция на осуждение, – говорил маршал Жуков, – давалась также на большое количество лиц сразу. Например, Сталин и Молотов в один день, – обратите внимание, – 12 ноября 1938 года, санкционировали к расстрелу 3167 человек”.

– Ужас! – снова выкрикнул кто-то из зала.

“Я не знаю, – продолжал маршал Жуков, – прочитали ли они этот список. Ведь на 3167 человек знаете сколько листов надо прочитать, не говоря о том, что надо было спросить, за что, кто этот человек. Как скот, по списку гнали на бойню: быков столько-то, коров столько-то, овец столько-то”.

Маршал Жуков отметил и такой факт: “Списки арестованных, которые посылались в ЦК для получения санкций на их осуждение, составлялись НКВД небрежно, с искажением фамилий, имен, а некоторые фамилии повторялись в этих списках дважды и трижды. Препроводительные к этим спискам составлялись Ежовым на клочках грязной бумаги. Так, например, в томе № 9, стр. 210, хранится письмо Ежова к Сталину, написанное на клочке бумаги такого содержания: “Товарищу Сталину. Посылаю списки арестованных, подлежащих суду Военной коллегии по первой категории. Ежов”. Резолюция: “За расстрел всех 138 человек. И. Сталин. В. Молотов”.

В числе этих людей, обреченных на смерть, были Алкснис, Антонов, Бубнов, Дыбенко, Межлаук, Рудзутак, Чубарь, Уншлихт и др.

Следующая записка Ежова: “Посылаю на утверждение 4 списка на лиц, подлежащих суду: на 313, на 208, на 5 жен врагов народа, на военных работников – 200 человек. Прошу санкции осудить всех к расстрелу. 20. VIII. 38 г. Ежов”. Резолюция Сталина: “За. И. Сталин. В. Молотов. 20. VIII.”.

В тот же день, 20-го прибыл список, 20-го же судьбу решили: “за” – и пуля в лоб. Сам “суд”, как правило, продолжался не более 10 минут, изредка – до получаса. На некоторых списках стоят пометки Сталина. Так, в дополнительном списке лиц, осужденных к расстрелу за декабрь 1937 года, вычеркнута фамилия Баранова М.И., против которого рукой Сталина написано: “бить-бить”. Видимо, выбитых показаний вождю показалось недостаточно, и пытку решили продолжить.

Некоторые фамилии, например, Петровский П.Г., вначале вычеркивались Сталиным из расстрельных списков, а потом все-таки утверждались. Сталин любил заставлять намеченную жертву ждать в страхе своего часа. Особенно жестко в этом плане он поступил со своим бывшим другом Бухариным: выпустил за границу, после процесса над Каменевым и Зиновьевым ему предъявили обвинения, потом их официально сняли, а затем – снова предъявили. Накануне суда Бухарин униженно просил Сталина о чаше с морфием – вождь просьбу не уважил.

На одном из расстрельных списков имеется пометка Кагановича: “Приветствую!” Подписывая смертный приговор Якиру, Каганович не удержался от нахлынувших эмоций и написал: “Мерзавцу, сволочи и б... – одна кара – смертная казнь”.

Некоторые участники июньского, 1957 года, Пленума требовали привлечь Молотова, Маленкова и Кагановича к уголовной ответственности, давая понять при этом, что не возражают против применения расстрела в отношении этих деятелей. Хрущёв на это не пошел. В то же время, “примкнувший” к “антипартийной группе” Д.Т. Шепилов поставил под сомнение необходимость разоблачений преступлений былых лет.

“Я глубочайшим образом убежден, – говорил он, – что сейчас, в нынешней обстановке, ворошить эти прежние дела и говорить о привлечении к ответственности – это принесет вред партии. Вы предлагаете, чтобы мы сейчас перед коммунистическими партиями, перед нашим народом сказали: во главе нашей партии столько-то лет стояли и руководили люди, которые являются убийцами, которых нужно посадить на скамью подсудимых. Скажут: какая же вы марксистская партия? Я считаю, что история не простит никому допущенных нарушений законности, но не в интересах нашей партии, мирового коммунистического движения ворошить теперь эти дела. Самое важное, что партия уже практически устранила беззакония, исправила допущенные нарушения. Сейчас историю надо не писать, а делать. Сейчас вновь постановка вопроса о прошлом может моральный ущерб нам нанести. Не случайно, что китайские товарищи о Сталине дали свою форму: 70 процентов положительного, 30 процентов отрицательного... Я говорил и тов. Жукову: те факты, которые он приводит – это факты, но зачем сейчас это делать, кому от этого польза?”

– Очистить надо ЦК от этих людей! – крикнул Жуков с места.

Но Хрущёв и его сторонники не могли на это пойти, хотя Молотова, Маленкова и Кагановича спустя пять лет после Пленума из партии все же исключили. Помимо упомянутых Жуковым Сталина, Молотова, Маленкова и Кагановича, на 195 списках стоит подпись Ворошилова, на 177 списках – подпись Жданова, на 9 списках – подпись Ежова, на 8 списках – подпись Микояна, который в период июньского, 1957 года, Пленума был активным сторонником Хрущева. На 5 списках стоит подпись Косиора, который как и Ежов был впоследствии расстрелян, а в годы правления Хрущева реабилитирован, как якобы невинная жертва сталинского произвола.

И еще один факт. 4 октября 1936 года Политбюро рассмотрело просьбу Ежова и Вышинского санкционировать осуждение 585 человек по списку и приняло соответствующее постановление. В числе тех, кто подписал его, был и П.П. Постышев, представленный в хрущевские годы как борец с произволом.

Воистину, “и не пойдем, кого казним, кому поем хвалу” (А. Галич)...

Николай Гульбинский

**О КОНТРОЛЕ НАД ПРОВЕДЕНИЕМ В ЖИЗНЬ УКАЗА ПРЕЗИДИУМА
ВЕРХОВНОГО СОВЕТА СССР ОТ 26 ИЮНЯ 1940 г. «О ПЕРЕХОДЕ НА
ВОСЬМИЧАСОВОЙ РАБОЧИЙ ДЕНЬ, НА СЕМИДНЕВНУЮ РАБОЧУЮ НЕДЕЛЮ
И О ЗАПРЕЩЕНИИ САМОВОЛЬНОГО УХОДА РАБОЧИХ И СЛУЖАЩИХ
С ПРЕДПРИЯТИЙ И УЧРЕЖДЕНИЙ»**

Постановление Пленума Центрального Комитета ВКП(б)

31 июля 1940 г.

Не для печати

Пленум ЦК ВКП(б) считает, что Указ Президиума Верховного Совета СССР от 26 июня 1940 года «О переходе на восьмичасовой рабочий день, на семидневную рабочую неделю и о запрещении самовольного ухода рабочих и служащих с предприятий и учреждений» проводится в жизнь неудовлетворительно.

Прогулы и самовольные уходы на предприятиях и в учреждениях, хотя несколько и сократились, но все еще весьма значительны. Летуны и прогульщики во многих случаях остаются безнаказанными. Также остаются безнаказанными директора предприятий и начальники учреждений, попустительствующие прогульщикам, спасающие их под разными предлогами от отдачи под суд.

На большинстве предприятий прирост продукции и улучшение качества ее крайне незначительны. На отдельных же предприятиях, из-за неумелого разрешения организационно-хозяйственных вопросов, в связи с переходом на восьмичасовой рабочий день, а также вследствие плохой борьбы с летунами и прогульщиками, вовсе не произошло никакого увеличения выпуска продукции и улучшения ее качества.

Пленум ЦК ВКП(б) устанавливает, что партийные организации не осуществляют контроля над проведением в жизнь Указа Президиума Верховного Совета СССР от 26 июня 1940 г. и предоставили все это дело самотеку.

Обкомы, крайкомы, ЦК компартий союзных республик устранились от руководства делом выполнения Указа, ограничились общими указаниями партийным организациям о проведении митингов и собраний для обсуждения обращения ВЦСПС и Указа, не установили повседневного контроля за ходом выполнения Указа, не принимают своевременных мер к тому, чтобы Указ выполнялся на всех без исключения предприятиях и учреждениях, проходят мимо фактов нарушения Указа со стороны директоров предприятий, начальников учреждений, органов прокуратуры и суда.

Наркоматы, как правило, ограничились изданием формальных приказов в связи с Указом и не осуществляют практического руководства проведением его в жизнь. Народные комиссары лично не занимаются вопросами проведения в жизнь Указа на подведомственных им предприятиях и учреждениях и переложили руководство этим делом на отделы труда наркоматов. Наркоматы запаздывают с разрешением многих крупных организационно-хозяйственных вопросов, связанных с переходом на восьмичасовой рабочий день и семидневную рабочую неделю. Наркоматы формально отнеслись к проведению в жизнь постановления СНК СССР о повышении норм выработки и снижении расценок в связи с переходом на восьмичасовой рабочий день, вследствие чего в ряде отраслей промышленности новые нормы выработки не выполняются.

Директора предприятий и начальники учреждений самоустраились от выполнения Указа об отдаче под суд летунов и прогульщиков и возложили это дело целиком на работников отдела

найма и увольнения. На предприятиях и в учреждениях во многих случаях дела о прогульщиках не передаются в суд, или передаются с большим запозданием. Широко распространена противогосударственная практика предоставления под разными предлогами кратковременных 2–3-дневных отпусков рабочим и служащим за собственный счет, что является ни чем иным, как формой узаконения прогулов и укрывательства прогульщиков от суда. Ту же противогосударственную практику отражает тот факт, что на предприятиях и в учреждениях не считается прогулом, когда рабочие и служащие во время рабочего дня отлучаются с работы без разрешения администрации, уходят на обед раньше положенного времени и возвращаются к рабочему месту позже установленного срока.

Прокуратура, на которую Указ возложил прямые обязанности карать летунов и прогульщиков, работает недопустимо плохо. Органы прокуратуры во многих случаях преступно бездействуют и не осуществляют возложенных на них функций контроля за выполнением Указа. Работники органов прокуратуры неделями задерживают передачу в суд поступивших к ним дел о прогульщиках. Органы прокуратуры не привлекают к ответственности директоров предприятий и начальников учреждений, уклоняющихся от предания суду летунов и прогульщиков.

Народные суды нарушают Указ, подолгу маринуют дела о прогульщиках, выносят неправильные приговоры (общественное порицание, условное наказание). Приговоры судов очень часто не приводятся немедленно в исполнение. Народные суды вызывают в судебные заседания в рабочее время рабочих, служащих и администрацию предприятий и учреждений в качестве свидетелей по делам прогульщиков и летунов, что фактически является ни чем иным, как организацией прогулов. В результате политически ошибочного приказа прокурора СССР т. Панкратьева и наркомоста т. Рычкова от 27 июня 1940 г. на местах получила широкое распространение неправильная практика устройства так называемых показательных процессов над летунами и прогульщиками.

Профсоюзные организации не поставили в центре внимания всей работы в массах вопросы укрепления трудовой дисциплины и борьбы с дезорганизаторами производства. Многие профсоюзные организации стоят в стороне от контроля за неуклонным проведением на предприятиях и в учреждениях Указа Президиума Верховного Совета СССР.

Особо следует отметить, что на предприятиях и в учреждениях до сих пор широко распространена неправильная практика созыва в рабочее время различного рода собраний, заседаний, совещаний партийных, профсоюзных, комсомольских и других общественных организаций, что дезорганизует нормальную работу предприятий. На многих предприятиях и в учреждениях рабочие и служащие отвлекаются в рабочее время от их непосредственной работы для выполнения поручений общественных организаций.

Пленум ЦК ВКП(б) считает, что незамедлительная ликвидация всех указанных недостатков и извращений в проведении в жизнь Указа Президиума Верховного Совета СССР от 26 июня 1940 г. и прямых нарушений этого Указа является тем необходимым условием, без которого невозможно добиться коренного улучшения работы предприятий и учреждений и наведения в них большевистского порядка, роста производительности труда, улучшения качества и увеличения выпуска продукции всеми отраслями промышленности и дальнейшего укрепления хозяйственной и оборонной мощи Советского Союза.

Пленум ЦК ВКП(б) п о с т а н о в л я е т:

1. Осудить недооценку со стороны обкомов, крайкомов и ЦК компартий союзных республик хозяйственного и политического значения Указа Президиума Верховного Совета СССР от 26 июня 1940 года и практику самоустранения их от руководства проведением Указа в жизнь.

2. Считать главной задачей обкомов, крайкомов, ЦК компартий союзных республик и всех партийных организаций в отношении промышленности обеспечение руководства и контроля за осуществлением мероприятий по переходу на восьмичасовой рабочий день, семидневную рабочую неделю и по запрещению самовольного ухода рабочих и служащих с предприятий и учреждений.

3. Обязать партийные организации в кратчайший срок добиться решительного укрепления трудовой дисциплины на предприятиях и в учреждениях, ликвидации фактов самовольного ухода рабочих и служащих с государственных, кооперативных и общественных предприятий и учреждений, полного использования восьмичасового рабочего дня, серьезного роста производительности труда, повышения качества продукции.

4. Обязать партийные организации добиться того, чтобы каждый коммунист и комсомолец, прежде всего, лично на деле служил примером честного, социалистического отношения к труду.

Установить, что коммунисты и комсомольцы, ушедшие самовольно с предприятия и учреждения или совершившие прогулы, должны не только подвергаться наказанию по суду, но и исключаться из рядов ВКП(б) или из рядов ВЛКСМ, как злостные нарушители государственной и партийной дисциплины.

5. Признать неправильным, что наркомы лично не занимаются вопросами проведения в жизнь Указа Президиума Верховного Совета СССР от 26 июня 1940 года и передоверили это дело второстепенным работникам.

Считать народных комиссаров лично ответственными за проведение в жизнь Указа на подведомственных им предприятиях и в учреждениях. Обязать наркомов взять под специальный контроль выполнение Указа в отношении предания суду летунов и прогульщиков, а также обеспечить своевременное разрешение всех хозяйственно-организационных вопросов, связанных с переходом на восьмичасовой рабочий день и семидневную рабочую неделю (правильная организация смен, ремонт оборудования, выполнение новых норм выработки и т. п.).

6. Признать неправильным, что многие директора предприятий вместо того, чтобы полностью использовать предоставленную им власть и не бояться насаждать дисциплину хотя бы путем применения репрессий, либеральничают с прогульщиками и дезорганизаторами производства, уклоняются от отдачи их под суд и фактически не насаждают дисциплину, а только болтают о ней.

Пленум ЦК ВКП(б) осуждает такое поведение директоров и считает, что за установление твердой дисциплины на предприятии отвечает прежде всего директор, так как он является хозяином дела, полновластным руководителем предприятия, целиком отвечающим за состояние дел на предприятии и за порядок на производстве. С директора прежде всего необходимо взыскивать за всякую бесхозяйственность и за всякий беспорядок на предприятии.

Пленум ЦК ВКП(б) считает, что важнейшим условием успешного осуществления мероприятий по установлению трудовой дисциплины и повышению производительности труда является укрепление единоначалия на предприятиях, поднятие авторитета директоров предприятий, безусловное выполнение их приказов и распоряжений. Обязать партийные организации оказывать всемерную поддержку директорам в наведении ими порядка на предприятиях, в установлении трудовой дисциплины, в осуществлении решительных мер борьбы с летунами и прогульщиками.

7. Обязать наркоматы совместно с ВЦСПС и под руководством Совнаркома СССР разработать и ввести в действие не позднее 1 сентября 1940 г. новые правила внутреннего

распорядка, вытекающие из Указов Президиума Верховного Совета СССР от 26 июня и 10 июля 1940 г.

8. Поручить Наркомосту СССР совместно с ВЦСПС к 1 октября 1940 года пересмотреть трудовое законодательство и привести его в соответствие с Указами Президиума Верховного Совета СССР от 26 июня и 10 июля 1940 года.

9. Признать необходимым, в отмену примечания к п. “д” ст. 162 Уголовного Кодекса РСФСР и соответствующих ст. ст. Уголовных Кодексов других союзных республик о наказании в дисциплинарном порядке лиц, совершивших мелкие кражи на производстве, а также во изменение части 1-й ст. 74 Уголовного Кодекса РСФСР и соответствующих ст. ст. Уголовных Кодексов других союзных республик о наказании в административном порядке лиц, виновных в хулиганских действиях, совершенных в первый раз, –

установить, что рабочие и служащие, виновные в совершении мелкой кражи, независимо от ее размеров, а также в хулиганстве, совершенном на предприятии, в учреждении или в общественном месте, караются по приговору народного суда тюремным заключением сроком на один год, если за эти преступления Закон не устанавливает более тяжелого наказания.

10. Снять прокурора СССР г. Панкратьева с занимаемого им поста, как не справляющегося со своими обязанностями и не обеспечившего контроля над выполнением Указа Президиума Верховного Совета СССР от 26 июня 1940 года.

11. Обязать Наркомюста СССР тов. Рычкова ликвидировать в органах суда волокиту по разбирательству дел прогульщиков и лиц, самовольно ушедших с предприятий и учреждений.

Запретить вызов в судебные заседания в рабочее время рабочих, служащих и администрацию предприятий и учреждений, в качестве свидетелей по делам прогульщиков и летунов.

Запретить устройство показательных судебных процессов по делам прогульщиков и летунов, установив, что дела о прогульщиках и летунах рассматриваются судом в судебных помещениях и в обычном порядке.

12. Осудить широко распространенную практику, когда партийные, профессиональные, комсомольские и другие общественные организации на предприятиях и в учреждениях проводят в рабочее время собрания, заседания и совещания, что дезорганизует нормальную работу предприятий и учреждений.

13. Запретить партийным, советским, профсоюзным, комсомольским и другим общественным организациям:

а) созывать на предприятиях и в учреждениях в рабочее время собрания, заседания и всякого рода совещания;

б) вызывать в рабочее время рабочих и служащих;

в) снимать рабочих и служащих предприятий и учреждений для отправки их на проведение текущих кампаний или в командировки по шефским и тому подобным делам;

г) отвлекать в рабочее время рабочих и служащих предприятий и учреждений от их непосредственной работы для участия по поручению общественных организаций в следственных комиссиях и бригадах.

Разъяснить, что рабочие и служащие предприятий и учреждений выполняют поручения общественных организаций только в нерабочее время.

14. Пленум устанавливает, что в ряде предприятий и отраслей промышленности имеет место совершенно неоправданная интересами производства и вредная для дела работа в три смены.

Известия ЦК КПСС. – 1990. – № 2. – С. 186-189.

Пролетарии всех стран, соединяйтесь!

Совершенно секретно
Особая папка

КОММУНИСТИЧЕСКАЯ ПАРТИЯ (большевик) УКРАИНЫ
ЧЕРНОВИЦКИЙ ОБЛАСТНОЙ КОМИТЕТ КП(б)У

№ Б–21/9 Выписка с протокола № 21 заседания бюро
12.VI-41 г. Черновицкого областного комитета КП(б)У от 8.VI-41 г.

“Вопросы проведения (13.VI-41 г.) выселения в отдаленные местности Советского Союза семей изменников родины, помещиков, фабрикантов, активных деятелей контрреволюционных партий, крупных торговцев и др. контрреволюционных и уголовных элементов по Черновицкой области”

Поданный проект утвердить, как постановление облисполкома и бюро обкома КП(б)У от 8.VI-41 года (прилагается).

Секретарь обкома КП(б)У

Грушецкий

“Вопросы проведения (13.VI-41 г.) выселения в отдаленные местности Советского Союза семей изменников родины, помещиков, фабрикантов, активных деятелей контрреволюционных партий, крупных торговцев и др. контрреволюционных и уголовных элементов по Черновицкой области”

(Постановление облисполкома и бюро обкома КП(б)У от 8.VI-41 года).

1. Обком КП(б)У и облисполком, придавая исключительной государственной и политической важности вопросам выселения из области контрреволюционных элементов, обращает внимание и требует от всех секретарей горкомов, райкомов КП(б)У и председателей горисполкомов взять под свой личный контроль подготовку и проведение выселения с тем, чтобы это мероприятие в области было проведено полностью в соответствии с указаниями ЦК КП(б)У и Совнаркома УССР.

2. Для проведения организационной и подготовительной работы по выселению семей вышеупомянутых категорий провести:

а) 8.VI-41 г. совещание начальников РО НКГБ и уполномоченных облотдела НКГБ, которые едут в районы для оказания помощи и подготовительной работы на месте.

Проведение совещания поручить тов. ТРУБНИКОВУ.

б) 9.VI-41 г. совещание секретарей ГК, РК КП(б)У, председателей горрайисполкомов и ответственных уполномоченных обкома КП(б)У.

Проведение совещания поручить тов. ЗЕЛЕНЮКУ.

3. Обязать секретарей ГК, РК КП(б)У, председателей горисполкомов для нужд проведения выселения мобилизовать весь автотранспорт области и необходимое количество подвод за исключением легковых автомашин и машин, находящихся на спецстройке.

4. Для проведения выселения выделить 3000 коммунистов и комсомольцев (план выделения и распределения коммунистов и комсомольцев по районах прилагается).

5. Обязать секретарей ГК, РК КП(б)У, председателей горисполкомов произвести точный учет имущества, оставшегося в хозяйствах выселенных и к 15.VI-41 г. представить соображения обкому КП(б)У и облисполкому об использовании имущества, хозяйственных

и жилых построек, скота, посевов и др. предметов, оставшихся в хозяйствах выселенных.

Одновременно обком КП(б)У и облисполком предупреждают секретарей ГК, РК КП(б)У и предгоррайисполкомов в том, что за правильный учет и сохранность имущества в районах и особенно в городах они несут полную ответственность.

6. Для оказания помощи районам в проведении выселения послать ответственных уполномоченных обкома КП(б)У в Хотинский – тов. Пясецкого, Секурянский – тов. Путия, Кельменецкий – тов. Щербину, Заставнянский – тов. Фиалковского, Новоселицкий – тов. Шимчука, Садагурский – тов. Кожухова, Кицманский – тов. Кириенко, Вашковский – тов. Носенко, Вижницкий – тов. Алексеенко, Путильский – тов. Широкова, Сторожинецкий – тов. Зубрицкого, Глубокский – тов. Лучицкого, Герцаевский – тов. Очеретяного, Черновицкий сельский – тов. Иванова-Саенко.

7. Обязать нач. Черновицкого отделения ж.д. тов. Сергеева и нач. политотдела тов. Архипова обеспечить на всех погрузочных станциях условия для нормальной погрузки выселяемых семей и необходимое для этой цели количество оборудованных вагонов.

Председатель облисполкома
Коликов

Секретарь обкома КП(б)У
Грушецкий

Верно: печать подпись

ДАЧО. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 118. – Арк. 4-5.

№ 31

Совершенно секретно

Киев ЦК КП(б)У
т. ХРУЩЕВУ Н.С.

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

О работе Черновицкого обкома КП(б)У в первый период военного времени на 25.VI-41 г.

22 июня в 4 часа обком КП(б)У, получив материалы о переходе в нескольких местах границы германо-румынской армией, принял меры к приведению в боевое положение органов НКВД, НКГБ, всего партийного, советского, комсомольского и профсоюзного актива.

В 6-00 в обкоме было проведено совещание с ответственными партийными и советскими работниками области, на котором была поставлена задача перед каждым коммунистом об обеспечении нормальной жизни города и села.

В 12 часов 22.VI на предприятиях, учреждениях было организовано коллективное слушание выступления В.М. Молотова. После чего начались многолюдные митинги. Все выступающие единодушно одобряли ответ советского правительства на неслыханное вероломство германских фашистов.

22.VI – в 4 ч. 40 мин. германо-румыны крупными группами – от роты до батальона и полка – перешли в некоторых местах границу нашей области, ведя одновременно пулеметный и артиллерийский огонь. В это же время был сделан и налет немецкой авиации в количестве до 100 самолетов на Черновицкий аэродром и другие объекты. Сброшенные фугасные бомбы вызвали разрушения и пожар, и часть самолетов, которые не успели вывезти, сгорела. В воздушном бою утром этого же дня было сбито до 20 германских самолетов.

Артиллерийский огонь главным образом велся по местечку Герцы. Местечко сильно разрушено. Убиты зав. военным отделом и зав. орготделом РК КП(б)У. 22 июня их наступления все время отбивали пограничники. Отмечено много случаев, когда десяток пограничников уничтожал целые роты и батальоны германо-румын. Все последующие дни попытки захватить пограничные райцентры были отбиты нашими войсками с большими потерями для врага и с захватом их пленных.

Из отдельных показаний пленных видно состояние германской армии. Так, при допросе одного немецкого солдата выяснилось, что германо-румынские солдаты не знали с какой целью они подведены к границе. В 3-00 было объявлено, что они будут воевать с Россией, что на границе никого нет и можно свободно наступать. На поставленный пленному вопрос – почему он сдался в плен, последний ответил: “Я имею жену и 4-х детей”. На вопрос – что отвечали солдаты, когда им было объявлено о наступлении на Россию, пленный ответил: “Солдаты отвечали, что Россия – страна большая, имеет большую армию, воевать с ней трудно” и т. д.

23 июня немцам при большом превосходстве своих войск удалось захватить некоторые южные села Глыбокского района. В захваченных селах фашисты грабили население и всячески издевались над ним.

При наступлении немцев на село Черепковцы, активисты начали из села уходить. При вторжении в это село немцев, семьи активистов подвергались издевательствам, а жены – изнасилованию. Село Горбовцы было сожжено. В момент захвата южной окраины села Багранешты фашистскими войсками, были разысканы председатель и счетовод колхоза, секретарь сельсовета, активисты села, которых они увели с собой.

К 24.VI – германо-румыны были выбиты из этих сел. Убегая, они разграбили народ, уводили скот и лошадей, забирали хлеб и другие продукты.

Особенно обнаглели украинские националисты и румынские гардисты (железнодорожники). Они пытаются всяческими способами восстановить связь с линией фронта, создавать панику, провокации и устанавливать разные средства сигнализации для фашистов, совершать диверсионные акты и шпионаж.

В селе Синевцы инициатор по организации колхоза был пойман кулаками и избит. В селе Петровцы-Нижние при наступлении германо-румын кулак начал звонить в колокола. Принятыми мерами со стороны милиции этот “звонарь” был изъят.

Отмечены также случаи, когда фашистская агентура обстреливала воинские части с чердаков. Когда во время бомбардировок города вывешивали белые флаги на здания (такой флаг был вывешен в доме, где размещена областная контора аптекоуправления) и т. д. Все они выявляются и уничтожаются.

В отдельных селах Вашковского и Вижницкого районов орудуют контрреволюционные банды кулаков и прочего враждебного элемента. Своей задачей они ставят уничтожение партийного и советского актива, совершение диверсионных актов. Так, в ночь на 23.VI-41 г. в селе Русская-Банила напала на телеграф и почту банда в количестве 15 чел., вооруженных пистолетами. Когда эта банда была отбита, она направилась на ст. Вашковцы и убила там начальническую станцию. В Вижницком районе такой бандой был убит уполномоченный РК КП(б)У тов. Зоров и сельский письменосец. Принятыми мерами эти банды ликвидированы.

В первой половине дня 24 июня германо-румыны были полностью выбиты из захваченных сел. Настроение крестьянства в селах, где побывали немецкие фашисты, подавленное. Фашистский разбой и грабеж вызвал всеобщее озлобление против румын и немцев. Крестьяне заявляют: “Фашисты действуют по-фашистски. Советская Россия – это не Югославия. Мы знаем, что германо-румыны будут выбиты”.

Обком КП(б)У специально послал корреспондентов в эти села, с целью широкой агитационной работы, освещая в процессе зверское поведение фашистов.

Отмечено много случаев, когда эскадрильи неприятельских самолетов расстреливали из пулеметов мирное население (Черновцы, Лужаны, Кицмань).

Германская авиация своими налетами разрушила Черновицкий аэродром и базу горючего на нем, посадочно-оперативную площадку в Лужанах, вокзал Русская-Банила, ст. Ларга, ст. Лужаны, железнодорожное полотно на протяжении 10 км., Садагурский клееварочный завод, нефтебазу в Садагурах, многократно пыталась уничтожить мост через реку Прут, бомбить ст. Черновцы, но была отогнана огнем зенитной артиллерии.

Для поддержки контрреволюционного элемента и диверсии, немцы практикуют высадку десантов небольшими группами диверсантов.

23.VI – была высажена крупная группа до 100 чел. в районе Хотина. Группа уничтожена войсковой частью. В Садагурском р-не была высажена группа, численностью до 10 чел., которая также была уничтожена.

Для уничтожения немецких десантов в области созданы истребительные батальоны с числа проверенного местного актива, членов партии и комсомольцев.

На всех предприятиях созданы группы дружинников по охране предприятий, учреждений, оборонных и других важных объектов.

Ранее созданные тройки по содействию в работе связи, сейчас согласно указания ЦК КП(б)У реорганизованы в бригады содействия связи.

23 июня в области мы начали проводить мобилизацию. Мобилизация в ряды РККА проходит на высоком идейно-политическом уровне. Об этом свидетельствуют многочисленные заявления непризывного контингента о желании отправиться на фронт. Отмечен также и такой случай, когда из занимаемого немцами села Черепковцы Глыбокского района все призывники удрали и явились в Черновицкий облвоенкомат с целью срочного отправления на фронт. В Сторожинецком районе по состоянию на 24.VI – на призывные пункты явилось 83 % призывников и было поставлено 79 % лошадей. В пограничном Путиловском районе на протяжении 24 июня мобилизация прошла с полным успехом, все 100 % людского состава и лошадей явились на призывные пункты преждевременно.

Среди призывников и их родителей очень высокое морально-политическое настроение. Все с нетерпением ждут момента встречи с врагом. “Хотя бы скорее ехать и бить Гитлера”, – говорил призывник Дробюк Корней из с. Чуньков Заставнянского района, явившись на сборный пункт, от имени всех своих товарищей. Значительная часть стариков-колхозников и единоличников, помнящих 1914-1918 годы, заявляют: “Мы знаем, что такое немцы. Мы знаем, как они грабили нас в первую империалистическую войну и поэтому мы требуем от своих сыновей не допустить немецких фашистов на советские поля”.

45 бедняцко-средняцких хозяйств с. Коленковцы Хотинского района обратились в райком партии с заявлением о том, чтобы организовать колхоз.

Колхоз им. Молотова, а также бедняцко-средняцкие хозяйства села Данкоуцы этого же района на протяжении 1,5 дня полностью выполнили поставки сена для армии. В селах Стрелецкий Кут, Коровия, Чагор, Кут Баинский и др. Черновицкого района крестьяне полностью внесли деньги по подписке на заем. В целом же по району по подписке на заем внесено больше 80 % наличными деньгами. Все эти факты свидетельствуют о высоком моральном состоянии трудящихся, которые верят в окончательную победу над врагом.

Наряду с этим имели место факты контрреволюционных действий. В селе Бережница Вашковского района из 40 призывников никто не явился, все бежали в лес. Приняты меры к их разысканию и привлечению к ответственности. В селе Бабино Кельменецкого района из 15 призывников явилось только 8, в селе Грубно сбежало 8 чел. неизвестно куда, разыскиваются.

Состоянием на 26.VI – область отмобилизовалась полностью.

Проявляя большую любовь к Красной армии трудящиеся массы, а особенно молодежь города и села под руководством комсомольских организаций готовят и передают подарки бойцам РККА. Таких подарков передано несколько тысяч.

Отмечено также ряд случаев, когда отдельные враждебные элементы проводят агитацию, направленную против внесения денег по подписке на заем.

Несмотря на военное положение, промышленные и коммунальные предприятия области работают бесперебойно, нормально. Производительность труда увеличивается, растут ряды стахановцев. Несмотря на частые воздушные тревоги, рабочие и служащие укрепляют трудовую дисциплину, на работу являются своевременно, без опозданий и прогулов.

Придавая исключительное значение работе торговых организаций и предприятий, обкомом КП(б)У проводится работа по вопросу бесперебойного снабжения населения продуктами питания и предметами первой необходимости, в результате чего магазины в области работают бесперебойно. Несмотря на военную обстановку, в городе больших очередей не существует, потребности населения удовлетворены полностью.

Для бесперебойного снабжения печеным хлебом населения, учитывая и нужды воинских частей, сооружается дополнительно несколько пекарен.

Связь существует со всеми районами. Районы регулярно получают газеты, журналы, письма и т. д. Райкомы и горкомы КП(б)У, райисполкомы работают нормально.

На протяжении 23 июня в области проведено эвакуацию семей ответственных партийных и советских работников Герцаевского, Глыбокского и Новоселицкого районов, а также семей военнослужащих и семей, главы которых по мобилизации пошли в Красную армию. Эвакуировали также и семьи многосемейных ответственных работников города Черновцы. Сейчас проводится эвакуация семей ответственных работников Путиловского и Сторожинецкого районов.

В связи с разрушением аэродрома, создалась большая угроза в хранении боеприпасов и горючего, но принятыми мерами обеспечено полную их сохранность и безопасность.

К 25.VI было полностью подготовлено 8 оперативных посадочных площадок, 26.VI оканчивали остальные.

На строительстве № 221 взлетные полосы на протяжении 430 м забетонированы полностью, остальные 600 метров, не имея цемента, будут сделаны к 5.VII – с бетона в согласии с представителями воинских частей.

Создалось угрожающее положение в обеспечении электростанции горючим, запас имеем на 4 дня. Электростанция работает только днем, обслуживая только первые необходимые нужды, связанные с ведением войны. Нами учтены все запасы горючего на предприятиях, используются только с ведома ОИКа*.

Обком КП(б)У просит:

1. Разрешить вопрос об обеспечении партийного и советского актива, не ушедшего в армию, огнестрельным оружием.

2. Дать указания о работе ревтрибунала, так как скопилось очень большое количество задержанного контрреволюционного элемента, а суды еще не работают.

3. Отсутствие средств транспорта заставило нас проводить на месте реализацию товаров продгруппы, а также и промтоваров, вырабатывающихся нашими предприятиями, на что просим санкцию ЦК КП(б)У.

Секретарь Черновицкого обкома КП(б)У

Грушецкий

№ 0365/т
26.VI-1941 г.

ДАЧО. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 140. – Арк. 15-21.

*Областного исполнительного комитета.

И Н Ф О Р М А Ц И Я

“Об итогах выселения семей изменников родины, помещиков, фабрикантов, активных деятелей контрреволюционных партий, крупных торговцев и других контрреволюционных и уголовных элементов по Черновицкой области”

В соответствии с указаниями ЦК КП(б)У, для обеспечения и успешного проведения выселения из области семей – изменников родины, помещиков, фабрикантов, крупных торговцев, активных деятелей контрреволюционных партий и других контрреволюционных элементов и оказания практической помощи местам в организационной и подготовительной работе, обкомом КП(б)У были проведены такие мероприятия:

8.VI-41 г. совещание начальников райотделов НКГБ и уполномоченных облотдела НКГБ;

9.VI-41 г. совещание секретарей ГК, РК КП(б)У, председателей горсоветов, райисполкомов и представителей – ответственных уполномоченных обкома КП(б)У;

по линии советской – совещание финансовых работников по учету, правильности описи имущества и его сохранности.

В помощь районам и в городе, кроме оперативного состава НКГБ для участия в проведении выселения выделено 3000 чел. коммунистов и комсомольцев и 121 чел. местного актива (переводчиков), а также мобилизовано, как в районах, так и в городе 269 автомашин, 2803 подводы и по линии ж. д. необходимое количество оборудованных вагонов. В свою очередь в районах и в городе проведены совещания партактива и соответствующий инструктаж, выделенных для этой цели коммунистов, комсомольцев и оперативного состава.

Все намеченные решением бюро обкома КП(б)У мероприятия, проведенная подготовительная работа по выселению – мобилизация всей парторганизации области и четкая работа органов НКГБ – способствовали успешному проведению выселения, и надо сказать, что выселение по области прошло организованно и быстро.

Партийно-советский актив, участвовавший в выселении, проявил себя исключительно хорошо, с полной выдержкой и чувством партийной ответственности к порученному делу.

В результате проведенной операции по области из подлежащих выселению 2333 семей, фактически выселено 2279 семей или 7720 человек. Следует отметить, что намечавшийся срок проведения операции с 11-го на 12-ое июня с. г., а затем изменение этого срока с 12-го на 13-е июня, дало возможность отдельным семьям выселяемых узнать о готовящейся операции и скрыться от выселения за день до операции.

Таким образом к концу проведения операции 54 семьи в силу указанных выше причин по области не были изъяты. Однако принятыми мерами по линии НКГБ из скрывшихся семейств еще изъято было 37, а в отношении остальных 17 семейств, подлежащих выселению, ведется работа по поимке их.

Из 7720 чел. к-р элементов, выселенных из области, изъято и также выселено:

а) активных членов контрреволюционных партий и участников антисоветских националистических белогвардейских организаций и членов их семей – 2340 чел.;

б) бывших охранников, жандармов, полицейских, тюремщиков и членов их семей – 114;

в) бывших крупных помещиков, фабрикантов, торговцев, чиновников и членов их семей – 1518 чел.;

г) бывших офицеров румынской, польской и белой армии – 17 чел.

Погрузка семей выселяемых в эшелоны на ж. д. станциях проходила организованно и последние были отправлены к месту назначения 14-15 июня с. г.

Трудящиеся области на проведение мероприятий по выселению контрреволюционных элементов реагируют положительно и особенно в селе, где выявились тяга крестьян в колхозы и пожелание в организации новых колхозов.

Так, в с. Сучеваны (Глыбокский район) среди собравшихся крестьян, батрак Исопеску Илья сказал: “Хорошо сделала советская власть, что выслала буржуев, бывших чиновников и изменников родины, которые в условиях пограничного района мешают работать”. А затем подчеркнул: “Сейчас было бы хорошо, если бы мы организовали колхоз и тогда мы не стали бы работать на кулаков и были бы самостоятельными хозяевами в колхозе”.

В с. Мовила Герцаевского района крестьяне высказываются за организацию колхоза в селе и просят, чтобы весь скот и инвентарь передать в пользование организуемого колхоза в этом селе.

Бедняцко-средняя часть ряда сел Кельменецкого и других районов, принимавшая участие в операции, оказывала оперсоставу и партийно-советскому активу большую помощь, при этом заявляя, что они давно ждали момента расчитаться со своими угнетателями.

Рабочие трикотажной фабрики № 4 г. Черновцы открыто заявляют, что проведенные мероприятия советской власти по выселению буржуазии совершенно правильны.

Факты положительного реагирования имеют место и в селах других районов области, а также и на предприятиях г. Черновцы.

Наряду с положительными фактами реагирования трудящихся на выселение контрреволюционных элементов, как в городе, так и на селе, имеют место распространения разного рода муссированных антисоветских слухов и клеветнической пропаганды контрреволюционного элемента. Из наиболее характерных факторов отрицательного порядка можно привести следующие:

Старший мастер Черновицкой перчаточной ф-ки № 6 Золотарян 14 июня с. г. в цехе среди рабочих высказывался: “Сегодня ночью органы НКВД вывезли в ссылку много людей, туда попали не только богачи, но и беднота, это делается потому, что в СССР большой недостаток рабочей силы и они взяли ставку на Северную Буковину, чтобы заставить взятых людей бесплатно работать на них”.

Тимчук Николай Гаврилович – гардист, говоря по вопросу выселения заявил: “Русские говорят нам, что нужно укреплять наш край, а мы их звали сюда, чтобы они приходили к нам. Зачем они пришли?..” А затем подчеркнул: “– Жаль Луканюка Флору, у которого мы иногда имели возможность послушать радиопередачи из Бухареста”.

Кулак с. Петрицы Глыбокского района Зонд Яков в беседе с крестьянами заявил: “Румынское правительство все время вело борьбу с коммунизмом, но народ желал и стремился к коммунизму. Сейчас прошло уже около года, как существует советская власть, и за это время советы многих арестовали и выслали. Теперь народ не хочет коммунистов”. Как факт отрицательного порядка, следует отметить и то, что в области имел место случай убийства оперативного работника Киевского УНКГБ тов. Давиденко из-за легкомысленного отношения его и допущения грубой оперативной ошибки при аресте в с. Банилов Вашковского района одного из участников антисоветской политической партии – Котовчинского, где в квартире нелегалом, впоследствии скрывшимся, активным оуновцем Колотило и был убит тов. Давиденко.

Более фактов убийств или вооруженных сопротивлений в области при выселении не зарегистрировано, за исключением нескольких случаев ранения при попытках к бегству глав выселяемых семейств.

После проведения работы по выселению семейств контрреволюционных элементов в г. Черновцах и селах области, парторганизацией и посланным в районы партактивом проведена

и проводится большая массово-политическая работа по разъяснению трудящимся о проводимых мероприятиях по очищению области от враждебных антисоветских элементов.

Сейчас проводится опись и точный учет имущества, скота, хозяйственных и жилых построек и посевов, оставшихся в хозяйствах выселяемых, использование которых считаем необходимым – в городе реализовать через торговые организации, а в селе передать колхозам, МТС, совхозам и другим организациям.

Проведенные мероприятия по очищению области от враждебных антисоветских элементов укрепили наши позиции на селе, подняли производительность труда на предприятиях области, а также морально-политическое настроение бедняцко-средняцких слоев крестьянства и вызвали среди них тягу в колхозы и подачу заявлений в организуемые колхозы. За эти дни подано новых заявлений в существующие колхозы 210 и в созданные новые 73 инициативные группы подано 1442 заявления.

Вместе с тем эти мероприятия также вызвали среди к-р элементов – оуновцев озлобление против сов. власти, и особенно ярко оно выразилось в Вашковском районе, где имел место случай убийства. Сейчас в области приняты соответствующие меры и по линии органов НКГБ ведется работа по выявлению этих к-р элементов и беспощадному выкорчевыванию их в области.

Секретарь обкома КП(б)У

И. Грушецкий

№ 0340

18.VI-1941 г.

ДАЧО. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 118. – Арк. 6-11.

№ 33

Совершенно секретно

СПРАВКА

о количестве выселенных семей антисоветского элемента по Черновицкой области

1. Намечено было к выселению семей	2333
2. Фактически выселено семей	2305
3. Подлежало выселению	8009 человек
из них: к аресту	859 чел.
4. Фактически выселено	7720 чел.
из них: арестовано	604 чел.

По отдельным категориям арестованные и выселенные разбиваются следующим образом:

1. Активных членов к-р. и националистических партий и членов их семей выселено	2340 чел.
2. Быв. охранников, жандармов, полицейских, тюремщиков и т. д. и членов их семей выселено	114 чел.
3. Быв. крупных помещиков, фабрикантов, торговцев, чиновников и членов их семей выселено	1518 чел.
4. Быв. офицеров румынской, польской и белой армий, арестовано, выселено и членов их семей	17 чел.

5. Членов семей изменников родины выселено
Разница в 312 чел. идет за счет:
а) отсева дел при рассмотрении материалов
областной тройкой;
б) больных;
в) неустановленных и скрывшихся к моменту
операции.

**Начальник секретариата УНКГБ
сержант госбезопасности**

17.VI-1941 г.
г. Черновцы

Зверев

2766 чел.

ДАЧО. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 118. – Арк. 12.

№ 34

Совершенно секретно

**Наркому государственной безопасности УССР
старшему майору государственной безопасности
тов. М Е Ш И К
г. Киев**

ПО ЧЕРНОВИЦКОЙ ОБЛАСТИ – У С Т А Н О В Л Е Н О:

1. Количество семей изменников родины, совершивших побег за границу после установления Соввласти, до 7 декабря 1940 года	1005
Членов семей этой категории	2672
2. Количество семей изменников родины, бежавших за кордон после 7 декабря	187
Членов семей этой категории	630

По лицам румынской национальности

1. Количество крестьянских семей, отцы (мужья) которых находятся на территории Румынии	789
Членов семей этой категории	1588
2. Количество крестьянских семей, матери (жены) которых находятся на территории Румынии	29
Членов семей этой категории	64
3. Количество семей, мужья (отцы) которых являются офицерами румынской армии	40
Членов семей этой категории	119
4. Количество семей, мужья (отцы) которых являются различными чиновниками Румынии	68
Членов семей этой категории	200

*Кроме этого на территории Черновицкой области
п р о ж и в а е т:*

1. Семей бывших помещиков	110
Членов семей этой категории	340

176

2. Семей торговцев	841
Членов семей этой категории	1961
3. Семей бывших активных членов антисоветских политпартий:	
а) Кузистов:	
Семей 548	Членов семей 1883
б) Царанистов:	
Семей 181	Членов семей 748
в) Гардистов:	
Семей 364	Членов семей 1145
г) Сионистов:	
Семей 69	Членов семей 148
д) Либералов:	
Семей 333	Членов семей 1041

4. Вышеуказанных лиц, главы семей которых находятся на территории Румынии:	
Семей 58	Членов семей 150

**Начальник УНКГБ по Черновицкой области
капитан государственной безопасности**

Трубников

16 июня 1941 года
г. Черновцы

ДАЧО. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 118. – Арк. 13-14.

№ 35

Совершенно секретно

**Секретарю Черновицкого обкома КП(б)У
г. ГРУШЕЦКОМУ**

О П Е Р А Т И В Н А Я С В О Д К А № _____

**О происшествиях, проявлениях и работе органов и частей УНКВД
по Черновицкой области во время военных действий**

За 22-23-24 июня 1941 года

I. Бандуголовые проявления

Начальник Вижницкого РО НКВД – сержант милиции т. Архипенко сообщил, что в ночь на 23 июня с. г. группой нелегалов легко ранен из огнестрельного оружия активист села Милеева гр-н Швейко Василий Иванович. Руководитель группы нелегалов Нагорняк скрылся. Задержаны Папир Иван 1923 года рождения и Кузьяк Дмитрий 1913 года рождения, каковые принимали участие в ранении активиста Швейко В.И.

23 июня с. г. начальник Вижницкого РО НКВД сообщил, что в селах Вижницкого р-на оперирует банда 12-15 человек, имеются человеческие жертвы. Для ликвидации бандгруппировки и выяснения подробностей данного сообщения в Вижницкий р-н выехала оперативная группа работников НКГБ и НКВД.

177

24 июня с. г. в 8 ч. 30 мин. в Вижницком р-не убит уполномоченный райкома партии тов. Зорин во время вручения извещений военнообязанным по явке на сборный пункт. Убийца Кубаки задержан и с ним еще задержаны 4 человека, фамилии коих еще не установлены.

В том же районе убит на дороге почтальон Семен Киселица*.

23 июня с. г. начальник Вашковского РО НКВД – младший лейтенант милиции т. Северцев сообщил, что в ночь на 23/VI бандгруппировка численностью 12-15 человек произвела нападение на почтовое отделение Вашковского р-на, но красноармейцами была отбита.

Той же бандгруппировкой и того же числа произведено нападение на ст. Банило** Вашковского р-на. Бандитами тяжело ранен начальник станции т. Соколов, который вскоре умер, и работник связи, фамилия которого еще не установлена.

В Герцаевском р-не зарегистрировано 5 случаев краж уголовно-преступным элементом бросового имущества из квартир, оставленных во время неприятели обстрела. Принятыми мерами работниками РО НКВД преступники с вещами задержаны и заключены под стражу.

24 июня с. г. в г. Сторожинец задержана гр-ка Павлюк Ирина Петровна, каковая совершила кражу носильных вещей из бросовой квартиры в г. Черновцы. Преступница заключена под стражу.

22 июня с. г. в г. Черновцы на Красной площади задержан за хулиганские проявления Чернелюк Иосиф Степанович 1915 г. рождения, каковой, находясь в состоянии опьянения во время воздушного налета, выражался нецензурными словами, оказал сопротивление работникам милиции. Хулиган заключен под стражу.

24 июня с. г. в 22 ч. 30 мин. в г. Черновцы по ул. Бранковян задержан Моспанчук Дмитрий Георгиевич 1909 года рождения, украинец, который обстрелял ехавшую по улице автомашину с красноармейцами.

II. Аресты за контрреволюционные действия и агитацию

24 июня с. г. в г. Черновцы задержаны: Кушнир Борис Васильевич 1915 года рождения и его сестра Клецо Евгения Васильевна 1913 года рождения. При обыске у Кушнира Бориса изъяты фашистские свастикки.

23 июня с. г. в г. Черновцы в детдоме № 1 задержаны Изопеску Стефан Стефанович 1915 года рождения, румын и его жена Изопеску Стефания, которые среди воспитанников детдома проводили антисоветскую агитацию.

24 июня с. г. работниками 5-го отделения милиции задержаны Дейчек Иван Сильвестрович 1912 года рождения, по национальности венгр. При личном обыске у задержанного изъяты: кинжал новый в футляре и румынские карты-планы.

24 июня с. г. в селе Кучеры-Вельки*** Черновицкого р-на группа крестьян около 50-ти человек под руководством кулаков того же села явились в сельсовет и потребовали от председателя сельсовета возвращения денег за облигации и конского поголовья.

Выехавшей на место оперативной группой работников НКВД и НКГБ задержаны Кваснюк Назар Иванович 1903 года рождения, украинец-кулак и Промбес Мария Васильевна 1880 года рождения, полька.

Как установлено следствием, Кваснюк и Промбес сагитировали крестьян села Кучеры-Вельки пойти в сельсовет с требованием возвращения денег за облигации и лошадей.

В селе Кисовец**** того же района на воротах школы был обнаружен фашистский знак, нарисованный учителем той же школы Прокоповичем Эпомином Михайловичем 1921 года рождения, румын и Прокоповичем Михаилом Константиновичем 1886 года рождения,

*В документе помилково вказано “почтальон Кифита”.

**Правильно Банилов.

***Правильно Кучуров Великий.

****Правильно Тисовец.

украинец. Указанные лица работниками НКВД и НКГБ задержаны и заключены под стражу.

23 июня с. г. по ул. Ленина в доме № 16 работниками НКВД задержан Гентюк Степан Иванович 1896 года рождения, последний во время воздушного налета на город сигнализировал белым флагом с чердака аптеки того же дома. Гентюк передан в 97-й погранотряд НКВД.

22 июня с. г. задержан бывший служитель культа Дорнеску 1908 года рождения, каковой в столовой № 13 проводил антисоветскую агитацию среди населения.

За истекшие сутки военных действий по г. Черновцы арестовано 35 человек за контрреволюционные действия и антисоветскую агитацию. Кроме того изъято социально опасного элемента, в прошлом неоднократно судимого за уголовные проявления – 7 чел.

III. Борьба с пожарами

22 июня с. г. в 5 ч. 20 мин. на Черновицком военном аэродроме авиабомбами противника были подожжены ангары и другие сооружения. Тремя машинами городской пожарной команды НКВД пожар был немедленно ликвидирован.

Того же числа бомбами противника подожжена Садагурская нефтебаза. Пожар был ликвидирован в особотрудных условиях, – все горючее спасено.

23 июня с. г. в г. Черновцы по ул. Университетской упал сбитый самолет и вызвал пожар, каковой был немедленно ликвидирован.

Того же числа на Черновицком аэродроме бомбами противника было подожжено бензиохранилище в количестве 4-х резервуаров. 3,5 резервуара горючего спасено.

От бомб противника возник пожар в жилом доме по ул. Били № 18. Пожар был немедленно ликвидирован.

В селе Рогизна Садагурского р-на бомбами противника была повреждена крыша спиртохранилища, пожар ликвидирован с недопущением загорания спирта.

23 июня с. г. на станции Лужаны Садагурского р-на от сброшенных противником бомб разбит вокзал и загорелись два состава, из коих один удалось отстоять.

Того же числа в г. Черновцы в гараже быв. “Люкс” загорелись 2 автомашины, пожар был немедленно ликвидирован.

Кроме вышеперечисленных случаев имели место загорания жилых домов и ликвидированы силами участковых пожарных команд МПВО.

24 июня с. г. в 19 ч. в селе Мольница Кицманского р-на* возник пожар. Огнем уничтожено все строения семей крестьянских хозяйств, сгорело 6 овец, одна корова, конь и два кабана. Человеческих жертв нет.

Как установлено предварительным следствием, пожар возник от неосторожного обращения с огнем во дворе крестьянина Сулика Ивана Корнеевича.

За истекшие дни военных действий по г. Черновцы, с целью пресечения антисоветских уголовных проявлений усилена постовая и патрульная служба, особенно в ночное время.

Для несения постовой и патрульной службы по г. Черновцы ежедневно привлекается: командного состава – 85 человек и рядового состава – 60 человек. Одновременно усилена охрана правительственных, советских и партийных учреждений.

И. о. нач. управления НКВД по Черновицкой области капитан государственной безопасности

Шашков

№ 0049

24 июня 1941 года

г. Черновцы

ДАЧО. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 138. – Арк. 1-4.

*Правильно Герцаевского р-на.

О П Е Р А Т И В Н А Я С В О Д К А № _____**О происшествиях, проявлениях и работе органов УНКВД
по Черновицкой области**

За 25 июня 1941 года

I. Бандуголовые проявления

За истекшие сутки на территории Черновицкой области бандграбительских проявлений не зарегистрировано.

25 июня с. г. в 2 ч. утра в селе Михальча Черновицкого района, у гр-ки Гафейчук Доминики Ильиничны неизвестными злоумышленниками со двора похищены мелкие носильные вещи и мелкий сельскохозяйственный инвентарь. В краже подозревается проживавший по соседству с потерпевшей Семенюк Назарий Степанович, кулак.

Производится расследование.

25 июня в г. Черновцы задержан за хулиганские действия заведующий магазином № 49 горпищеторга Меч Пинкас Соломонович 1911 года рождения, уроженец г. Садагуры, последний ввремя исполнения служебных обязанностей выталкивал из магазина граждан-покупателей и ударил кулаком в грудь гр-на Сорокина Александра Ивановича, работающего ж. д. транспорте.

Хулиган заключен под стражу и привлекается к ответственности.

25 июня с. г. в г. Черновцы задержана с краденными вещами Гандаш Елена Ивановна 1918 года рождения. Без определенных занятий и места жительства.

Как установлено следствием, Гандаш Елена 13 мая с. г. посредством подбора ключей совершила кражу носильных вещей из квартиры гр-ки Унгуриан И.И. Вещи возвращены потерпевшей, преступница заключена под стражу.

24 июня с. г. продавец бакалейного магазина № 36 горпищеторга Длугач Иосиф Нахманович 1905 года рождения, еврей, используя служебное положение систематически отпускал знакомым лицам сверх установленной нормы продукты питания.

24 июня с. г. Длугач отпустил своей знакомой 3 кг сахара и на месте преступления был изобличен.

Длугач заключен под стражу и предается суду.

25 июня с. г. в порядке реализации негласных материалов в квартире гр-ки Апенцелор Пини Симоновны, проживающей по ул. 1-го мая № 21, был произведен обыск, в результате которого обнаружено: 120 кг муки и 15 кг сахара. Материалами следствия Апенцелор П.С. изобличена в том, что систематически ходит по магазинам и закупает продукты сверх потребной нормы.

II. Изъятие оружия

24 июня с. г. в г. Черновцы в квартире Янковского Антона Ивановича, по национальности поляк, произведенным обыском обнаружен кинжал иностранного образца и штык от русской винтовки, аптекарские медикаменты, открытки со шрифтом иностранного языка и с короной

двухглавого орла.

Янковский заключен под стражу и производится расследование.

25 июня с. г. произведенным обыском в квартире Штерна Игната Шулимовича 1912 года рождения, по национальности еврей, проживающего по ул. Сторожинецкой № 1, обнаружен штык и кинжал немецкого образца.

Штерн заключен под стражу и производится расследование.

III. Аресты за контрреволюционные действия и агитации

В ночь на 25 июня с. г. милиционер 3-го горотделения милиции т. Турчин задержал Васлаки Василия Георгиевича 1911 года рождения, румын и Ковалюка Василия Ивановича 1884 года рождения, румын. Указанные лица перерезали телефонные провода связи войсковых частей. Задержанные переданы в УНКГБ.

25 июня с. г. в г. Черновцы на базаре задержана гр-ка Черкес Мария Васильевна 1918 года рождения, румынка, без определенных занятий, за антисоветскую агитацию среди населения на базарной площади. Задержанная Черкес М.В. направлена в НКГБ.

25 июня с. г. в 24 часа в районе расположения воинских частей в г. Черновцы задержан Лапер Лоренц Михайлович 1920 года рождения, по национальности немец. В связи с тем, что поведение задержанного Лапера вызывало исключительное подозрение, последний направлен в УНКГБ.

25 июня в селе Кучеры-Вельки Черновицкого р-на уч. уполномоченный т. Удодов задержал Кипишко Дмитрия Георгиевича 1909 года рождения, кулак, последний разыскивался органами НКГБ за к-р деятельность.

Кипишко передан в Черновицкий райотдел НКГБ.

За истекшие сутки задержано по г. Черновцы за контрреволюционные действия и антисоветскую агитацию – 18 человек.

Задержанный нами 24 июня с. г. за обстрел военной машины Моспанчук Дмитрий Георгиевич, 25 июня при попытке совершить побег из КПЗ был тяжело ранен и направлен в тюремную больницу.

На протяжении истекших суток по городу Черновцы проводилось усиленное патрулирование и обходы. К этой работе было привлечено, кроме постовых милиционеров: рядового состава – 100 чел. и командного состава – 89 человек.

В целях повышения бдительности по охране порядка в городе и выявления лиц без документов, прописки и др. враждебного элемента, 25 июня с. г. по городским отделениям милиции проведены специальные инструктивные совещания с управдомами, дворниками и бригадмилом*. Всего присутствовало на совещаниях – 335 человек.

**И.о. нач. УНКВД по Черновицкой области
капитан госбезопасности**

Шашков

№ 0051
26 июня 1941 года
г. Черновцы

ДАЧО. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 138. – Арк. 5-7.

* Бригады милиции.

Секретарю Черновицкого обкома КП(б)У
г. ГРУШЕЦКОМУ
Здесь

О П Е Р А Т И В Н А Я С В О Д К А

О происшествиях, проявлениях и работе органов УНКВД по Черновицкой области

За 26 июня 1941 года

И. Бандуголовые проявления

За истекшие сутки на территории Черновицкой области бандграбительских проявлений не зарегистрировано.

25 июня с. г. на территории Вижницкого района, в лесу вблизи села Русская-Банила, оперативной группой работников НКВД и НКГБ, при проведении операции по ликвидации банды три бандита задержаны и один убит. Со стороны оперативных работников потерь нет.

26 июня с. г. начальник Вашковского РО НКВД сообщил, что из села Бережницы и Русская-Банила ушло в лес 28-30 чел. дезертиров, подлежащих призыву в Красную Армию, вместе с ними ушел председатель сельсовета села Бережницы, как организатор этой группы-ровки.

II. Аресты за контрреволюционные действия и агитацию

26 июня с. г. в г. Черновцы, в ресторане, задержан за антисоветскую агитацию директор 19-й школы Ленинского района г. Черновцы – Косташ Виктор Григорьевич, по национальности румын. Последний, находясь в ресторане, заявил громогласно присутствующим, что “скоро Германия победит и мы Советский Союз разобьем”.

Косташ заключен под стражу, следствие закончено и направлено в УНКГБ.

26 июня с. г. в г. Черновцы, на Русской улице, в 10 часов вечера задержана гр-ка Мироцкая Василина Димитриевна 1895 г. рожд., румынка, работает буфетчицей кирпичного завода № 3. При личном обыске у задержанной изъяты заметки, написанные карандашом, контрреволюционного содержания, направленные против еврейской нации.

26 июня с. г., по ул. Русской, на чердаке дома № 108 был задержан Попович Евгений 1920 г. рожд. Последний, находясь на чердаке, имел при себе фотоаппарат и 3 лампочки, приспособленные для сигнализации во время воздушных налетов.

Задержанный Попович вместе с изъятой у него аппаратурой направлен в УНКГБ.

В ночь на 27-е июня с. г. патрульными группами УНКВД при обходе окраин города вблизи Малой станции обнаружена листовка контрреволюционного содержания.

26 июня с. г. арестована Лазарюк Екатерина Дмитриевна 1915 г. рожд., без определенных занятий. Последняя, находясь в очереди магазина по Еврейской улице, распространяла среди граждан провокационные слухи, направленные против еврейской нации.

26 июня с. г. за контрреволюционную агитацию среди населения арестована группа в количестве 4-х лиц:

1. Никитюк Ярослав Дмитриевич 1921 г. рожд.,
2. Погорецкий Леопольд Феликсович 1912 г. рожд.,
3. Гузыман Иосиф Николаевич 1923 г. рожд.,
4. Вайделен Ядвиг Альбертович 1918 г. рожд.

Перечисленные лица работают на трикотажной фабрике № 9 и среди рабочих указанной фабрики также занимались антисоветской агитацией.

За истекшие сутки по г. Черновцы задержано за к-р. действия и агитацию – 12 человек. Кроме того – 5 человек задержано без документов и не имеющих определенных занятий и места жительства.

Того же числа в 17 часов по ул. Николая Филипеску, дом № 7 покончила жизнь самоубийством гр-ка Шатен Берта Мойсеевна 1898 г. рожд. Труп направлен в морг, производится расследование прокуратурой Сталинского района.

26 июня с. г. в г. Черновцы на Сторожинецкой улице обнаружен труп неизвестной женщины с колотыми ранами. Труп одет в крестьянскую одежду. Приняты меры к установлению этой личности.

27 июня с. г. в 4 ч. 30 мин. поступили сведения ответственному дежурному по УНКВД о том, что в районе кирпичного завода № 3 с чердака обстреливается гражданское население и проходящие воинские части. По прибытию на место оказалось, что группой работников НКГБ 3 человека с чердака снято и один во время проведения операции убит.

Начальник Кицманского РО НКВД сообщил, что 26-го июня с. г. самолетами противника сброшены антисоветские листовки. Приняты меры к изъятию листовок.

В том же РО НКВД уч. уполномоченным в селе Кливодын задержан кулак – Пантелюк Тодор Михайлович, активный деятель и организатор кузистской партии.

И.о. нач. управления НКВД по Черновицкой области
капитан государственной безопасности

Шашков

№ 0053
27 июня 1941 года
г. Черновцы

ДАЧО. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 138. – Арк. 8-10.

Секретарю обкома КП(б)У
тов. ГРУШЕЦКОМУ
г. Черновцы

С П Е Ц С В О Д К А

За 27 июня 1941 года

В течение дня 27 июня органами государственной безопасности Черновицкой области арестовано 70 человек, из них активных членов оуновской организации – 4, кроме этого 1 оуновец при сопротивлении убит. Все арестованные оуновцы являлись руководителями ОУН на Буковине. Подозреваемых по шпионажу, диверсиям и террору арестовано 11 человек, пораженцев – 20, агентов сигуранци – 4, активных членов антисоветских политпартий – 1, агентов иноразведок – 1, прочего антисоветского элемента – 29.

У арестованных оуновцев изъят 1 радиопередатчик с шифром и кодом и оружие.

В течение вчерашнего дня в ряде районов области – Хотинском, Путиловском, Вашковском, Секурянском, Глубокском и Сторожинецком вражескими самолетами были сброшены контрреволюционные листовки на румынском, украинском и русском языках. 374 листовки изъятые.

В Глубокском районе вчера одним из немецких самолетов была выпущена струя дыма в радиусе километра, бесцветная и отсутствия запаха, дает легкое удушье.

В селе Шурдин Путиловского района неизвестными злоумышленниками ограблены 3 сельских магазина. Днем в лесу были обнаружены несколько мешков муки, вывезенных из магазинов. Приняты активные меры к задержанию преступников.

В Путиловском районе вчера бои шли на территории сел Селятин, Русское и Шипот-Камерилла. В селе Шипот-Камерилла фашисты захватили в плен пограничника и зверски его изрезали. На этом участке прошел большой фронтовой митинг, после чего наши войска с новой силой бросились в бой и сбили три вражеских самолета. В этом бою немцы и румыны понесли большие потери. В этом же районе из нового призыва 5 человек вместе с винтовками дезертировали. Приняты меры к задержанию.

В 6 час. 30 мин. утра в Глубокском районе появился вражеский самолет и сбросил листовки. Во всех других районах области и в городе Черновцах сегодняшняя ночь прошла спокойно.

Начальник УНКГБ по Черновицкой области

Трубников

№ 22/6700
VI-41 г.
г. Черновцы

ДАЧО. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 138. – Арк. 12-13.

№ 39

Совершенно секретно

**Секретарю Черновицкого обкома КП(б)У
г. ГРУШЕЦКОМУ**

Здесь

О П Е Р А Т И В Н А Я С В О Д К А

О происшествиях, проявлениях и работе органов УНКВД по Черновицкой области

За 28 июня 1941 года

I. Теракты и бандрабительские проявления

Начальник Вижницкого РО НКВД сообщил, что 28 июня в 16 ч. в селе Виженка Вижницкого р-на неизвестными террористами из огнестрельного оружия тяжело ранен в область живота секретарь сельсовета Клым Никифор Георгиевич, 1912 года рождения.

Неизвестными произведено два выстрела из винтовки в тот момент, когда секретарь Клым находился на веранде сельсовета и исправлял велосамашину.

Пострадавший отправлен в больницу, одновременно приняты меры к розыску и задержанию бандитов.

27 июня с. г. по г. Сторожинец зарегистрированы четыре квартирные кражи бросового имущества. Принятыми мерами преступники с вещами задержаны и заключены под стражу.

II. Аресты за контрреволюционные действия и агитацию

В ночь на 28 июня с. г. в селе Банилов Сторожинецкого р-на уч. уполномоченным Сидоренко арестованы за контрреволюционную агитацию два немца: Айзнер и Газинкоп. Произведенным обыском задержанных изъяты фашистские свастики и контрреволюционная литература.

Вместе с материалами задержанные переданы в РО НКГБ.

28 июня с. г. в г. Черновцы арестована Рудуш Елена Германовна, 1865 года рождения, румынка, имеет собственный дом в г. Черновцы, паспорта советского не имеет. Рудуш задержана за антисоветскую агитацию и кроме того с чердака ее дома был произведен обстрел военнослужащих. Задержанная Рудуш направлена в УНКГБ.

Того же числа в г. Черновцы в ресторане по ул. Бранковьяны работниками милиции задержан Кватковский Онуфрий Карлович, 1872 года рождения, поляк, последний находясь в ресторане открыто проводил антисоветскую агитацию. Кватковский заключен под стражу.

В порядке реализации негласных материалов, полученных от доверенных людей, арестованы за контрреволюционную агитацию: Белоус Александр Иванович, 1877 года рождения, без определенных занятий, Грек Мария Георгиевна, 1914 года рождения, без определенных занятий, Питей Александр Георгиевич, 1899 года рождения, немец, нигде не работающий, Домбровский Еганам Йозифович, по национальности поляк. Указанные лица открыто проводили контрреволюционную агитацию среди населения и во время налета неприятельских самолетов махали белыми платками и высказывались против советской власти.

Начальник Заставнянского РО НКВД сообщил, что 28 июня с. г. в 14 ч. была повреждена телефонная линия между Заставной и Черновцами. В 16 ч. того же числа связь по этой линии восстановлена.

В том же районе 28 июня в 24 часа около здания РО НКВД и НКГБ был обстрелян красноармейский патруль. Жертв нет. Приняты меры к розыску и задержанию бандитов.

28 июня с. г. в 19 ч. на вокзале ст. Черновцы работниками 4-го горотделения милиции арестованы: директор Черновицкого завода металлоизделий Шумский Константин Семенович, 1885 года рождения, нач. планового отдела того же завода Айзико Михаил Яковлевич, 1904 года рождения, главбух завода Авраменко Деонис Кириллович, 1914 года рождения и нач. отдела снабжения Кодеш Владимир Михайлович.

Указанные лица, захватив с собой 25803 руб. государственных денег из кассы завода, бежали и пытались выехать из Черновицкой области.

Преступники заключены под стражу, производится расследование.

27 июня с. г. в селе Селище Новоселицкого р-на от грозового разряда убита женщина, фамилия которой еще не выяснена.

Начальник Вашковского РО НКВД сообщил, что в селе Глинница Вашковского р-на 28 июня с. г. на реке Прут, во время сплава леса, утонул крестьянин, личность последнего еще не выяснена.

На протяжении истекших суток по городу Черновцы проводились усиленные обходы и патрулирование. К этой работе было привлечено: командного состава – 82 человека и рядового – 55.

В результате обходов и патрулирования по городу задержано: за контрреволюционную агитацию, демаскировку и нарушение правил поведения МПВО – 22 человека.

**И. о. нач. управления НКВД по Черновицкой области
капитан государственной безопасности**

Шашков

№ 0055
29 июня 1941 года
г. Черновцы

ДАЧО. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 138. – Арк. 16-18.

№ 40

Совершенно секретно

Секретарю Черновицкого обкома КП(б)У
т. ГРУШЕЦКОМУ

СПЕЦСВОДКА

**О происшествиях, проявлениях и работе органов УНКВД
по Черновицкой области**

За 29 июня 1941 года

За 29.VI-41 г. по области арестовано 112 человек, из них:

“ОУН”	– 24
Шпионов и диверсантов	– 7
Пораженцев	– 23
Активных членов а/с	– 27
политпартий	– 4
Бандпособников	– 27
Разного а/с элемента	– 27

В ночь с 29.VI на 30.VI-1941 г. арестован 21 человек, из них:

“ОУН”	– 2
Пораженцев	– 2
А/с элемента	– 17

Вчера днем в Заставнянском р-не были получены данные о существовании в районе банды численностью до 15 чел. Для выяснения и изъятия в район послана бригада оперработников.

Вчера вечером вражеский самолет обстрелял Глубокое и сбросил на город 3 бомбы, одна из них разорвалась во дворе райфинотдела.

Сегодня ночью в селе Виженка Вижницкого р-на был убит председатель сельсовета. Приняты меры к выяснению и аресту террориста.

Нач. управления НКГБ по Черновицкой области
капитан государственной безопасности

Трубников

№ 22/702

30 июня 1941 года

№ 41

СПРАВКА

О количестве арестованных с 22.VI по 30.VI-41 г.

1. Шпионаж	– 71
2. ОУН	– 100
3. Подозр. по диверсии	– 6
4. Подготовки террора	– 6

186

5. Пособники террора	– 15
6. Польск. нац. к. р.	– 16
7. К.Р. проявлен.	– 97
8. Уч. бандитск. формир.	– 7
9. Пораженцы	– 79
10. А/С элемент	– 77
11. Члены а/с партии	– 61
12. Троцкисты	– 2
13. Повстанцы	– 3
14. Изменники родины	– 4
15. Агенты сигуранции	– 5
16. Саботаж	– 1
17. Нелегалы	– 1
18. Дезертиры	– 2

Всего – 553

Начальник следчасти УНКГБ
капитан госбезопасности

Антонов

ДАЧО. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 138. – Арк. 23.

№ 42

*Доповідна записка заступника начальника політвідділу
Тюремного управління НКВД УРСР начальникові цього управління
про евакуацію тюрем міст Хотина, Сторожинця і Чернівців*

9 липня 1941 р.

Нач. Тюремного управління НКВД УССР
капитану т. ФИЛИПОВУ

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

В г. Черновцы [я] прибыл 25.06.41 г. [и] немедленно передал нач. УНКВД и нач. тюрем г. Черновцы В/указания об эвакуации тюрем, после чего нач. тюрем приступили к подготовке. По дороге в Черновцы мною даны указания нач. тюрьмы г. Хотин о вывозке з/к з/к в тюрьму г. К. Подольска, о чем доложил нач. УНКВД [и] последний согласился. Таким образом, заключенные из Хотинской тюрьмы в количестве 178 чел. зак. машинами, посланными из г. Черновцы, были вывезены в г. К. Подольск под руководством тов. Олещуценко. Одновременно мною предложено вывезти з/к з/к [из] тюрьмы г. Сторожинец в Черновцы до получения вагонов для эвакуации. Нач. УНКВД согласился и зак. машинами заключенные были перевезены 30.06 в г. Черновцы.

30.06 для отправки з/к з/к из г. Черновцы получены вагоны, оборудованы и 1-го июля погружено 405 чел., которые отправлены по назначению туда согласно В/указаний.

Для оставшихся вагоны не представлены, в силу чего 3.07 сего года пешим порядком выведено из тюрем Черновцы № 1 и № 2 – 877 чел. заключенных в направлении города К. Подольска под конвоем 154 отд. конв. бат-на войск НКВД при содействии надзорсостава тюрем.

187

Оставшиеся з/к з/к как из первой, так и со второй тюрьмы освобождены осужденные по бытовым статьям, с остатком срока до 1 года, а также все указники (осужд. по указу от 26.06), освобождены также старики, женщины с детьми, за исключением осужденных за к-р. Все осужденные к ВМН расстреляны также в Черновцах. Также расстреляны осужден. и следств. по к/р статьям, больные, которые находились к моменту эвакуации в тюремной больнице, один немецкий летчик и два привезенных раненых при побеге. Все расстреляны по указанию УНКГБ области.

На всех этапиремых за з/к пешим порядком списки не составлены, заключенные переданы конвойной части вместе с личными делами. Учёт освобожденных и также этапиремых по спискам взят вместе с другими документами тюрьмы нач. тюремного отделения УНКВД Морозом. Точных данных о количестве осужденных по бытовым статьям указниках у меня нет, т. к. весь этот учет сосредоточен в делах забранных* не позволила по дороге мне везти эти данные*.

Нач. тюр. отделения т. Мороз эти данные представил с прибытием документов по месту назначения. Все дела и документы, в том числе картотеку ф. № 5 и журнал учета ф. № 9, по приказанию нач. УНКВД т. Ташкова, исходя из обстановки, т. к.* движение этапа и машин по дороге в непосред. близости границы и фронта. Все остальное имущество тюрьмы, документы, дела уничтожены, приведены в негодность оставшиеся продукты в небольшом количестве.

Вещи з/к з/к вывезти не представилось возможным. Все семьи сотрудников тюрем эвакуированы. Весь личный состав сотрудников, надзорсостава выехали вместе с конвоем. Нападению и бомбардировке тюрьмы не подвергались.

Зам. нач. политотд. тюр. управ. НКВД УССР лейт. г/б

Лазаренко

9.07.41 г.

Киев

Романів О., Федущак І. Західноукраїнська трагедія 1941. – Львів–Нью-Йорк, 2002. – С. 363-364.

*Так в тексті.

№ 43

*Доповідна начальника тюрми № 3 м. Хотина
начальникові Тюремного управління УНКВД УРСР
про евакуацію в'язнів і персоналу тюрми*

**Начальнику Тюремного управління УНКВД УССР
капитану госбезопасности тов. ФИЛИППОВУ
от нач. тюрьмы № 3 города Хотин КИСЕЛЕВА А.В.**

8 серпня 1941 р.

ДОКЛАДНАЯ

Доношу до вашего сведения в части эвакуации заключенных Хотинской тюрьмы № 3. Согласно [указанию] руководства УНКВД по Черновицкой области, мною 29.06.41 г. эвакуировано в тюрьму гор. Каменец-Подольск 167 чел. заключенных.

После этого было дано распоряжение производить прием заключенных и 01.07.41 г. вторично эвакуировано в тюрьму К-Подольск 56 человек. Имеющиеся 2 з/к, приговоренных военным трибуналом к ВМН, работниками Р/о НКГБ приведен в исполнение во двореке тюрьмы между кар[аульным] помещением и админкорпусом. В это время я отсутствовал, т.к. был ранен и направлен в гор. К-Подольск, затем в Киев.

Сотрудники эвакуированы вместе с заключенными, а их семьи по их месту жительства. Во время налета фашистской авиации 01.07.41 г. на гор. Хотин был убит бухгалтер тюрьмы тов. Легошин и похоронен в гор. Каменец-Подольске, а ранены были я и делопроизводитель тов. Глушенко.

Тюрьма как во время бомбардировки, [так] и в момент эвакуации [осталась] невредима.

Вся секретная переписка по распоряжению тов. Лазаренко была уничтожена. Продукты, фуфайки и вещьдовольствия, автомашина и пара лошадей переданы тюрьме гор. К-Подольск.

О чем и доношу до Вашего сведения.

**Нач. тюрьмы № 3 г. Хотин
сержант госбезопасности**

Киселев

08.08.1941 г.

Романів О., Федущак І. Західноукраїнська трагедія 1941. – Львів–Нью-Йорк, 2002. – С. 379.

2.3. ДОКУМЕНТИ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН ТА УПА В 1941-1950 РОКАХ

№ 44

Копія

МАНІФЕСТ

Історичний політичний уклад сил у світі, що насильно здавляє вартісні та життя здатні народи, валиться від визвольних ударів. Московська імперія – СРСР – сьогодні складова частина того укладу. Ми українці підносимо прапор боротьби за свободу народів і людини. Розвалюючи назавжди жахливу тюрму народів – Московську імперію – творимо новий справедливий лад. Кладемо основу нового політичного укладу сил у світі.

1. Боремося за визволення українського народу та усіх поневолених Москвою народів. Боремося проти московського імперіалізму, що довів національний, політичний, релігійний, культурний, соціальний і господарський гніт до крайніх меж.

2. Несемо новий лад Східній Європі і підмосковській Азії. Несемо усім поневоленим Москвою народам свободу творити життя власне на рідній землі по своїй вольній волі.

3. Кличемо революціонерів всіх поневолених Москвою народів до спільної боротьби та співпраці з українськими революціонерами-націоналістами. Тільки Україна є правдивим союзником усіх поневолених і загрожених народів у їхній боротьбі з московсько-більшовицьким імперіалізмом.

4. Українці силою об'єктивних умовин є авангардом поневолених Москвою народів у їхній боротьбі за повне визволення. Українці на землях поневолених Москвою народів стають у перші лави їх революційної боротьби. Кличемо усіх українців, де б вони не жили, ставати у бойові лави Української Національної Революції.

5. Творимо на Україні спільний фронт боротьби всіх селян робітників і трудової інтелігенції проти московсько-більшовицького гніту і визиску. За свою владу, за землю, за людське життя.

6. Боремося проти крайнього пониження людини в її праці, в її хаті, проти ограблення з усякої її радості життя, проти ожебранчання селян, проти обтяжування жінок найтяжчими обов'язками, під брехливою заслоною урівноправнення, проти злочинного оглушлювання дітей і молоді брехливою більшовицькою наукою, газетою, кіном, радіом театром, мітингами та всією безтолковністю сталінського режиму.

Боремося за гідність і свободу людини, за право визнавати одверто свої переконання, за свободу віросповідань, за повну свободу совісті.

Боремося проти жахливого режиму НКВД у колгоспах, на фабриках і заводах, в армії, флоті, партії, школі і хаті.

Боремося за право працюючих виявляти одверто свої переконання словом і друком, відбувати свobodно прилюдні збори та творити свої політичні, громадські та професійні організації.

Боремося проти економічного грабежу України та усіх поневолених Москвою народів, проти невільництва у колгоспах, на фабриках і заводах, проти ограблювання громадян із щоденних здобутків важкої праці, проти насильства виселювань з рідних земель.

Боремося за те, щоб кожний поневолений Москвою нарід міг вповні користуватись багатствами своєї рідної землі та здобутками своєї щоденної праці. Віримо і знаємо, що близький вже час, коли здійсниться заповітна мрія наших батьків, із крові довгої черги поколінь спалахне огонь народного гніву.

Встане Україна і розвіє тьму неволі. І тільки через повний розвал московського імперіалізму, шляхом Української Національної Революції та збройного повстання всіх поневолених народів здобудемо Українську Державу та визволимо поневолені Москвою народи.

Ставайте до нещадної боротьби з московсько-більшовицьким гнітом!
Валіть московську тюрму народів!
Свобода усім поневоленим!

Організація українських націоналістів

ДА СБУ ЧО. – Спр. П–3252 на Семенюка М.В. та інших.

№ 45

РІШЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЗБОРІВ У ЛЬВОВІ ПРО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ І СТВОРЕННЯ КРАЙОВОГО УКРАЇНСЬКОГО УРЯДУ

30 червня 1941 року
Львів, дня 30 черв. 1941
год. 21.

УКРАЇНСЬКИЙ УРЯД
ч.: 1/41

Акт про відновлення Української Держави

Рішення ч. 1 Національних зборів українців

1. Волею українського народу Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери проголошує відновлення Української Держави, за яку поклали свої голови цілі покоління найкращих синів України.

Організація Українських Націоналістів, яка під проводом її Творця й Вождя Євгена Коновальця вела в останніх десятиліттях кровавого московсько-більшовицького поневолення завзяту боротьбу за свободу, взиває весь український нарід не скласти зброї так довго, доки на всіх українських землях не буде створена Українська Суверенна Держава.

Суверенна Українська Влада запевнить українському народові лад і порядок, всесторонній розвиток усіх його сил та заспокоєння всіх його потреб.

2. На західних землях України твориться Українська Влада, яка підпорядкується Українському Національному Урядові, що створиться у столиці України – Києві з волі українського народу.

3. Відновлена Українська Держава буде тісно співдіяти з Націонал-Соціалістичною Велико-Німеччиною, що під проводом Адольфа Гітлера творить новий лад в Європі й світі та допомагає українському народові визволитися з-під московської окупації.

Українська Національна Революційна Армія, що творитиметься на українській землі, боротиметься далі спільно з Союзною німецькою армією проти московської окупації за Суверенну Соборну Українську Державу і новий лад у цілому світі.

Хай живе Суверенна Соборна Українська Держава, хай живе Організація Українських Націоналістів, хай живе Провідник Організації Українських Націоналістів Степан Бандера!

Слава Україні! Героям Слава!

ЯРОСЛАВ СТЕЦЬКО вр.
Провідник Національних Зборів

Виготовлено в трьох оригінальних примірниках.

Оригінал. Машинопис.

Сергійчук В. Український здовг: Прикарпаття. 1939-1955. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – С. 112-113.

На документі є печатка «Українська Держава».

Склад Українського Державного Правління, покликаною Ярославом Стецьком

Початок липня 1941 року

(Відпис з Декрету іменувань за порядковими числами)

1. Д-р Храпливий Євген – ресорт Рільництва.
2. Д-р Паньківський Кость – заступник члена УДП по справах адміністрації.
3. Мгр. Ребет Лев – 1-ий заступник Голови Правління.
4. Д-р Лисий Володимир – Адміністрація.
5. Д-р Барвінський Олександр – Заступник по справах Нар. Здоровля.
6. Лебідь Микола – Безпека.
7. *(Прізвище й посада нерозбірливі. – В. С.)*.
8. Д-р Крип'якевич Іван – Народна Освіта (Не прийняв).
9. Мостович Микола – Заступник по справах Нар. Освіти і виховання.
10. Ген. Петрів Всеволод – Військові справи.
11. Сот. Гасин Олекса – 1-ий Заступник по військових справах.
12. Сот. Шухевич Роман – 2-ий Заступник по військових справах.
13. Стахів Володимир – ресорт Заграничних справ.
14. Федусевич Юліан – -"- Судівництва.
15. Головка – -"- Пропаганди.
16. Костишин – -"- Почти.
17. Ольховий Ілярій – -"- Фінансів.
18. Старух Ярослав – Заступник по справах Пропаганди.
19. Позиченюк – Заступник по справах Пропаганди.
20. Пекарський – Заступник по справах Народн. Освіти і Віроісповідань.
21. Инж. Павликовський Юліан – Торгівля і Промисл.
22. Яців Дмитро – Заступник по справах Народного Господарства.
23. Ільницький Роман – Заступник по справах Народного Господарства.
24. Лебідь-Юрчик – Заступник по справах Фінансів.
25. Д-р Осінчук – Заступник по справах Народн. Здоровля.
26. Іваницький Борис – Заступник по справах Рільництва.
27. Мороз Теодор – ресорт Комунікації.
28. Д-р Росяк Михайло – Начальник канцелярії УДП.
29. П'ясецький Андрій – Заступник по справах Рільництва та керманіч відд. лісництва.
30. Солонинка Василь – Заступник Нач. Канцелярії УДП і Начальник Канцелярії зв'язку з ОУН.
31. Грабар Іван – Директор Ревізійного Союзу Кооператив.
Його заступники:
 1. Мгр. Яців Дмитро.
 2. Дир. Капуста Микола.
 3. Филипович Іван.
 4. Кульчицький Дмитро.
32. Раковський Роман (інженер) – Директор Центрального Союзу Укр. Промислових Кооператив.
Його заступники:
 1. Ільницький Роман.
 2. Петрів Зенон.
 3. Витвицький Роман.
 4. Пиндус Іван.

33. Мартюк Іван – Директор Центрального Союзу Українських Сільськогосподарських Кооператив.

Його заступники:

1. Губернат Василь.
2. Черник Олекса.
3. Кульчицький Михайло.
4. Кіцера Омелян.

34. Инж. Ольховий Ілярій – Директор Центрального Українського Банку.

Його заступники:

1. Мгр. Ребет Лев.
2. Волошиновський Степан.
3. Шарко Петро.
4. Фостяк Роман.

35. Инж. Сербин Онуфрій – дир. Споживчої Кооперативи.

Його заступники:

1. Лазорко Михайло.
2. Синенький Василь.
3. Салевич Василь.

36. Климів Іван – Член Українського Державного Правління (як Красвий Провідник ОУН).

37. Д-р Горбовий Володимир – Тимчасовий Голова Укр. Держ. Правління на виїмковий час.

38. Д-р Панчишин Маріян – Другий Заступник Голови Укр. Держ. Правління.

39. Дзерович Богдан – Заступник по справах юстиції.

40. Біленький – Заступник по справах Народн. Освіти.

41. Радзикович Володимир – Ресорт Народної Освіти і Віроісповідань.

Оригінал. Машинопис.

Сергієнчук В. Український зовиг: Прикарпаття. 1939-1955. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – С.113-115.

№ 46

ЗВІТ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЗАВДАННЯ ОУН НА БУКОВИНІ

20 серпня 1941 року

З в і т

1). Становище ОУН на Буковині до 28.06.1941 р.

Організаційну працю ОУН на Буковині започаткував Зибачинський Орест – людина молода віком, вишколена в Чехословаччині (1935–1936). Першу увагу він звернув на створення провідної еліти, і тому праця ішла повільним темпом і не переходила зовсім у маси. Працювалось більше над інтелігенцією. Більше пошквалення в праці відчувається у 1938 р., коли сітка починає ширитися в маси. В наступні роки Організація зазнає застою й пасивності. Все зводилося до звичайних балачок. Зибачинський не зумів витворити справжньої провідної революційної еліти, а вщеплював у людей, яких він виховував, свої прикмети: дурну хворобливу амбіцію, жадобу кар'єри. Для деяких організація була засобом наживи. Він витворив на Буковині амбітно-виключні погляди: «Щоб тільки я, а не хто інший». В такому стані безділля і розкладу з'явилась Організація перед приходом большевиків. На селі мало працювалось; рівень свідомості був низький. Найвизначніші працівники Яремчук, Квітковський, він же відомий як Кулшір (арештований большевиками).

2). Становище ОУН на Буковині під час большевиків.

28.06.1940 р. на Буковину приїхали большевики. Зибачинський втікає на Румунію. Майже весь актив, який займає провідні становища, втік, а деякого большевики арештували (Кулішера). Вся організаційна сітка була розбита і нікому було налагодити зв'язки. Зараз після відходу большевиків з Галичини прибув Мартин і, зв'язавши деякі організовані організації між собою, передає ті зв'язки Петрові Войновському, псд. «Василь». Це – чоловік анальфabetний до праці – вихованець Зибачинського, людина надзвичайно злосна, обмежена, вузькогляднісна і амбітна. Утім починає «працювати на свою руку і стає одночасно на службу третьому чинникові».

I. Початок праці.

В тім часі приходять на Буковину Чумак і лишає двох підпільників-галичан в Чернівцях. Сам Чумак іде до Бесарабії в Акерман і хоче там працювати чи оставити когось для праць. Побачивши, однак, що рівень свідомості в Бесарабії нище критики, залишає Акерман, не зробивши там нічого. Остається якийсь час в Чернівцях, потім виїжджає в Галичину. Представляє Буковину на конгресі ОУН. На Буковині осталися два ворожі табори: «Василя» та підпільники «Чумака» (Роман Гошовський з Коломиї і Заяць).

II. Праця.

Заяць організує досить успішно Чернівці й доколичні села. Прибирає людей здібних і активних. Тримається строгої конспірації. «Василь» теж працює по своїому: а) організує людей, які не здібні до організації. Набирає матеріялістів, перед якими не стоїть боротьба, а власний зиск і користь. «Василь» як «провідник Буковини» обіщує, що хто тільки вступить до організації, то після зліквідування большевицького режиму в Самостійній Соборній Українській Державі він буде числитися як «упривілейований елемент». Людям організації будуть виплачувати пенсії, не будуть від них брати податків, селянам роздадуть по 7 га поля і т. п.;

б) тримається засади кількості, а не якості. Він вимагав, щоб в кожному селі було 25–30 членів. В 1941 р. він мав 2000 чол. В його руках знаходилася ціла Північна Буковина, крім Чернівців і доколичних сіл (де працював Заяць).

Організація існувала більше формально, як «де-факто»;

в) «Василь» не давав своїм людям ніякого вишколу, ні ідеологічного, ні військового, хоч брак цього вишколу відчувається надзвичайно пекучо. Коли знаходилися такі люде, які дивилися досить серйозно на справу (хоч таких мало було) і звертали увагу «провідникові», що треба якось інакше поступати з людьми, що треба їх виховувати, то Василь грозив їм карою смерті за «анархію», називав їх бунтарями і т. п. Ніколи не признавав потреби якогось вишколу, називаючи, що то все «діотські видумки». Внаслідок такої праці всі його нена-виділи.

III. Конфлікт.

Між «Василем» і Заяцем вибух цілий ряд конфліктів. «Василь» грозив Заяцеві фізичною ліквідацією, якщо він йому не підпорядкується. Заяць очевидно рішуче відкидав всяку працю з ним і хотів забрати від нього зв'язки, залишаючи його як «провідника» без ведених. «Василь» не знав нічого про постанови II ВЗУН і вважав за вождя організації А. Мельника. У березні-квітні 1941 приходять до нього зв'язковий з Румунії і передає йому інформації від Зибачинського, що «Бандера-бунтар, анархіст, співпрацівник з Валохом, зрадник» і т. д. «Василь» стає запеклим мельниківцем. Відноситься в ганебно некультурний спосіб до особи Ст. Бандери і грозить, що він «всіх бандерівців вистріляє, бо то нічого іншого як голота та банда НКВДистів». Таке становище застає німецько-большевицька війна.

3). Становище населення під час большевиків на Буковині.

Страшне невдоволення через економічні недостачі. Ненависть до большевиків і надія велика на німців, які мають висвободити з-під большевицького ярма. Цей момент використала організація, і набралось багато людей, які не відповідають становищі в організації. Майже

все населення було свідоме того, що українці і хочуть Самостійної Української Держави.

4). Німецько-большевицька війна.

22.06.41 р. вибухає війна. 27.06. арештують Романа Заяця і ще декілька членів. Внаслідок цього вся сітка Заяця паралізована. (Слід зазначити, що з людей «Василя» майже нікого не арештували). Під час війни «Василь» робив окремі збройні виступи (на 22.06.41), що привели до великих жертв малоозброєних українців з цілими загонами ультраозброєних міліціонерів та НКВДистів. Так, 2.07. – день відступу большевиків з Буковини – «Василь» наказує зрив. Захоплює чималу кількість залишеної большевиками зброї і вивішує синьо-жовті прапори. Згодом, 5, 6, 7, приходять румуни, зривають українські прапори, приказують здати зброю, арештують чимало українців, яких звільняють внаслідок інтервенції німців. Василь розконспірував велику кількість людей, думаючи, мабуть, що румуни дозволять легально працювати. Але стало навпаки.

5). Нова румунська політика на Буковині.

Румуни принесли загарбницьку політику (далі документ частинно зіпсований. – В. С.). Починають виявляти жорстокі репресії проти українського національного руху на Буковині. Німці, які тимчасово перебувають на Буковині, захищають українських політ'язнів. [...] Преса [...] активну пропаганду, що «Трансністрія» це – територія між Дністром і Бугом – румунська, що «румунське серце б'ється аж за Дніпром». Уряд Антонеску видав закон колонізації. Буковина буде колонізована румунським елементом, що будуть мати «велике історичне завдання: денаціоналізувати українців. Українцям обмежили права. Жаден українець не може одержати жадної державної посади, не може займатися торгівлею. Українські ремісники і фахівці не мають права створити верстати. Тільки ще один селянин лишається власником своєї землі.

Безперечно, що в таких умовах не дозволяють ніякої української преси, хоч би під румунською цензурою. Те саме щодо друку і випуску всяких українських книжок та листівок. Всякі українські товариства на Буковині будуть заборонені (хіба може після закінчення війни прийдуть якісь зміни). Всякі організації молоді (спортові, парамілітарні) – неможливі зараз. В Чернівцях був Український Народній Дім і Українська бібліотека і друкарня. Большевики друкарню забрали, а бібліотеку перевезли до місцевої університетської бібліотеки. Румуни, якщо їм не буде перешкод, знищать українську бібліотеку, або її вивезуть. Українських шкіл не було ніколи і в Румунії, і тим більше тепер цього не дозволять.

Всі ці вимоги можуть бути виконані як слід, і румуни дозволять і українську пресу, і друк книжок, може навіть і школи, коли німці будуть того вимагати.

6). Становище селян на Буковині.

За короткий час большевицької окупації заснувалось декілька малих і слабих економічно колгоспів, які вже при першій потрясенні большевицького халаману розпалися. Румуни знищили зовсім колгоспницьку систему, і узаконено індивідуальне (одноосібне) господарство з твердою гарантією приватної власності. Економічне становище буковинських селян покращало незмірено в порівнянні до большевицького режиму. Невідомі ще податки, які будуть поставлені на землю. Хвилево, внаслідок раптової зміни режиму і усунення большевицького лихоліття, боротьба за землю малоземельних селян, або безземельних (яких на Буковині мало) – притихла.

7). Загальне ставлення українського населення Буковини до рум. окупації.

Більшість українського населення ставиться неприхильно, а навіть ворожо до румунів. Відбуваються деякі локальні конфлікти між укр. населенням та рум. жандармами. Жандармерія старіється гарненько обрабувати українців під покришкою, що вони, мовляв, забрали у большевиків, а те належить як воєнна здобич жандармам. На буковинців вплинув відповідно акт 30.06.1941. Після 1.08.1941 буковинці не перестають дивитися на Галичину як вільну і самостійну частину Україн. Держави. Вони були дуже за тим, щоб Буковину прилучено до

Галичини. Симпатизують і покладають всю віру і надію на німців, а менше на власну силу. Всі говорять, хочуть і вірять, що буде Україн. Самост. Собор. Держава, в склад якої вклучиться і Буковина. Мала кількість є таких, що ставляться до справи «Убі бене, ібі патрія». ОУН тішитися на Буковині досить великою пошаною.

8). Останні події на Буковині.

Бачучи несприятливі умовини перебування на Буковині, «Василь» «організує» «Буковинський курінь» і переходить в Галичину, до Снятина. Забирає зі собою багато неорганізованих людей, а навіть голоту (міську і сільську), яка надіється пожитися в Галичині. Крім кілька одиниць, ті люде до праці зовсім нездібні. Сам «Василь» забрав зі собою 800–900 людей і створив [...] манію серед населення виїзджати у Галичину. «Василь» змінив собі псевдо на «Пард», [...] поїхав до Львова і не вернув назад до Снятина, де були його люде. Де вони тепер, не знаю. На Буковині «Василь»-«Пард» оставив провідника, людину «безпартійну», неорганізовану, інж. [...], який зовсім не орієнтується в справах і зрештою він провідник без керованих, бо «Василь» забрав всіх мельниківців у Галичину. Він готовий нам підпорядкуватися, але ж не знає, що робити.

9). Що зроблено дотепер ОУН.

Зараз після приходу кількох днів, між 7.07.–10.07. я зв'язався [...] лишив мені літературу і вказівки для дальшої праці. Було поставлено завдання починати працювати з початку. Сітка була зовсім розбита. Треба було частину еліти, яка б поставила, зміцнила і поширила боротьбу... Праця почалась.

В такому дусі виховуються тепер кадри молоді, що мають вірити і працювати, спираючись на велитність своїх [...] звен. Вже створено добру сітку, ми почали «оздоровлюватися», «очищуватися» від непотрібних людей. Такі чистки відбуваються без конфліктів. Людей дійсно ініціативних, які були передше організовані, відшукуємо і нав'язуємо дальше зв'язки. Недавно один мельниківець, що приїхав з Румунії, підпорядкувався нам і, маючи свободу рухів у Румунії (інженер), передасть зв'язки з полудневою Буковиною і з українськими селами з Добруджі. В Румунії сильних мельниківців нема, багато вийшло на східні землі, так що боротьба з ними не тяжка. Зроблено всі заходи, щоб мельниківців розгромити і демаскувати їх диверсію і зрадництво.

10). Що потрібно.

а) пропагандивної й ідеологічної літератури для виховання всіх кадрів від провідника до рядовика і збудження симпатії в масі. Триматися будемо засади якості, а не кількості щодо членів організації, але одночасно придбання великого числа симпатиків.

б) машину до писання і чималу кількість восковиків і чорнила для циклостило (того не можна дістати на Буковині). Хочу видати такого рода нелегальну газету (тижневик або місячник) і для того потрібні вищезгадані речі.

в) Хай Галичина не приймає втікачів буковинців, що приходять неорганізаційним шляхом (без кличок), а на свою руку, і які повинні би остати на Буковині. Організація буде висилати тільки тих, яких буде вважати за потрібно.

Беручи на увагу те, що виїзд з Буковини в Галичину шкідливий українській справі, бажано було б його унеможливити.

г) дати можливість інтервенювати у німців у поважних справах.

Львів, 20.08.1941.

Героям Слава!

Гуцул-Кобзар

Копія. Машинопис.

Сергійчук В. Український зовиг: Прикарпаття. 1939-1955. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – С.130-136.

№ 47

ПОВІДОМЛЕННЯ ГІТЛЕРІВСЬКОЇ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН НА БУКОВИНІ

17 липня 1942 року

P-3943

Начальник полиции безопасности и службы безопасности

Штаб командования Берлин, 17.07.1942

Секретно

СООБЩЕНИЕ из оккупированных восточных областей

Для служебного пользования №12

Имперский министр по безопасности

XVII Военного округа

Вруч. 21 июля 1942

E-PU-K (1320) 607/42 22 июля 1942

Подписано: (подпись)

При запросах просим сослаться на вышеуказанный номер

УКРАИНСКОЕ ДВИЖЕНИЕ СОПРОТИВЛЕНИЯ

По сообщению румынского округа, в апреле 1942 черновицкой полицией удалось напасть на след разветвленной бандеровской организации. Были произведены многочисленные аресты. На основе полученного документального материала установлено, что члены бандеровской организации планировали покушение на черновицкого ортскоменданта капитана Эриха Райцентштейна. Посредством покушения предполагалось вызвать ухудшение немецко-румынских отношений. Руководителем бандеровцев в Северной Буковине является некий Кендцирский (Мирослав Кіндзірський. – *Ред.*), которого румынская полиция не смогла поймать, и он бежал в Галицию.

Из изъятых документов заслуживает особого внимания воззвание бандеровской организации ко всему украинскому населению. В том воззвании, между прочим, говорится:

«Адольф Гитлер никогда не создаст самостоятельной Украины, так как он теряет свое могущество в Юго-Восточной Европе. Где только можно, всадите немцам меч в спину».

Дальше этот документ призывает весь украинский народ к всеобщим диверсионным актам против продолжения войны на Востоке.

Бандеровские организации с их конспиративной деятельностью теперь обслуживаются нелегальной газетой «Мечем» (при помощи меча).

Черновицкая полиция, кроме того, установила, что бандеровцы финансируются Англией, и именно посредством учрежденного в Лондоне Макогом Украинского бюро, которое, как известно, является орудием английской «секрет сервис». Курьерская связь должна идти через Мурманск.

К этому следует добавить, что сведения румынской полиции явно недостаточны. Упомянутый Макогон является также Макогом Яковом, родившимся 27.09.80 (1880. – *В. С.*) в Вене. Он женат на Сусанне, урожденной Фаллов, рождения 29.05.91 (1891. – *В. С.*), имеет американское подданство и живет на широкую ногу. Он женился на богатой американке и с 1937 г. его постоянным местом жительства является Аласно в Мигурийской Ривьере (Вилла Романа) в Италии, где он имеет роскошную виллу. Учрежденное Макогом в Лондоне Украинское бюро имеет филиалы в Париже и Женеве. Имеется давно подозрение, что Макогон

работает для английской разведки. Макогон всегда появляется на авансцене, если где-нибудь становится актуальной украинская проблема. Это имело место также при возникновении кратковременного Карпатоукраинского государства. Макогон должен был тогда играть немаловажную роль и поддерживать широкую разведывательную сеть при помощи молочных лавок и чайных Молочного общества в Карпатской Украине. В связи с этим Макогон выдумал для себя псевдоним принц Разумовский и Мокриевский, а также Мак-Коген. Макогон должен уже вложить миллионы в украинское освободительное движение.

Румынским властям, согласно их сведениям, удалось в Северной Буковине прервать нелегальную деятельность бандеровской организации.

Проводятся поиски руководителя нелегальной бандеровской группы в Северной Буковине Кендирского, скрывающегося под кличкой «Яворский» и по всей видимости бежавшего в генерал-губернаторство.

По сообщению начальника полиции безопасности и службы безопасности в генерал-губернаторстве, прежде всего во Львове, распространились листовки в связи с кончиной рейхсфюрера ОУН Семена Менда в концентрационном лагере в Аушвице. Менда умер там 19.07.41 от бронхиального катара. Он был посажен в лагерь за уголовное преступление.

Переклад. Машинопис.

Сергійчук В. Український збиг: Прикарпаття. 1939-1955. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – С.138-140.

№ 48

ПРОГРАМОВІ ПОСТАНОВИ ІІІ ВЕЛИКОГО ЗБОРУ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Серпень 1943 року

Програмові постанови

Організація Українських Націоналістів бореться за Українську Самостійну Соборну Державу й за те, щоб кожна нація жила вільним життям у своїй власній самостійній державі. Знищення національного поневолення та експлуатації нації нацією, система вільних народів у вільних самостійних державах – це єдиний лад, який дасть справедливу розв'язку національного й соціального питання в цілому світі.

ОУН бореться проти імперіалістів й імперій, бо в них один пануючий нарід поневолює культурно й політично та визискує економічно інші народи. Тому ОУН бореться проти СССР і проти німецької «Нової Європи».

ОУН з усією рішучістю бореться проти інтернаціоналістичних та фашистсько-націонал-соціалістичних програм та політичних концепцій, бо вони є інструментом завойовницької політики імперіалістів. Тому ми проти російського комуно-більшевизму й проти німецького націонал-соціалізму.

ОУН проти того, щоб один нарід, здійснюючи імперіалістичні цілі, «визволяв», «брав під охорону», «під опіку» інші народи, бо за цими лукавими словами криється огидний зміст – поневолення, насильства, грабунок. Тому ОУН бореться проти російсько-більшевицьких і німецьких загарбників, поки не здобуде Української Самостійної Соборної Держави (УССД), в якій селянин, робітник і інтелігент матиме вільно, заможньо й культурно жити та розвиватися.

ОУН – за повне визволення українського народу з-під московсько-більшевицького та німецького ярма, за побудову УССД без поміщиків, капіталістів та без большевицьких комісарів, енкаведистів та партійних паразитів.

В Українській Державі влада вважатиме за свій найвищий обов'язок інтереси народу. Не маючи загарбницьких цілей та поневолення країн і пригноблених народів у своїй державі, народня влада України не витрачуватиме енергії, часу та коштів на створення апарату гноблення. Українська Народня Влада спрямує всі економічні ресурси та всю людську енергію на побудову нового державного порядку, справедливого соціального ладу, на економічне будівництво країни та культурне піднесення народу.

В лавах ОУН боряться українські селяни, робітники й інтелігенти проти гнобителів – за УССД, за національне й соціальне визволення, за новий державний порядок та новий соціальний лад.

I. За знищення большевицько-німецької експлуаторсько-кріпацької системи організації сільського господарства в Україні. Виходячи з того, що земля є власністю народу, українська державна влада не накидуватиме селянам однієї форми користування землею. Тому в Українській Державі допускатиметься індивідуальне та колективне користування землею в залежності від волі селян, за передачу селянам західних українських областей всіх поміщицьких, монастирських та церковних земель.

II. а) За те, щоб велика промисловість була національно-державною власністю, а дрібна – кооперативно-громадською.

б) За участь робітників у керівництві заводами, за фаховий, а не комісарсько-партійний принцип у керівництві.

III. а) За загальний восьмигодинний робочий день. Понаднормова праця може бути тільки вільною, як і кожна праця взагалі, й робітник отримує за неї окрему плату.

б) За справедливу оплату праці, за участь робітників у прибутках підприємства. Робітник отримуватиме таку зарплату, якої потрібно для забезпечення матеріальних і духовних потреб цілої його сім'ї. При річних підсумках приходів підприємств кожний робітник одержуватиме: у господарсько-кооперативних підприємствах дивіденд (належна йому частка річного прибутку), а в національно-державних – премію.

в) За вільну працю, вільний вибір професій, вільний вибір місця праці.

г) За свободу профспілок. За знищення стаханівщини, соцзмагань, підвищення форм та інших способів експлуатації працюючих.

IV. За вільне ремесло, за добровільне об'єднання ремісників у артілі, за право ремісника вийти з артілі та індивідуально виконувати працю і вільно розпоряджатися своїм заробітком.

V. За національно-державну організацію великої торгівлі, за громадсько-кооперативну дрібну торгівлю та дрібну приватну торгівлю та за вільні базари.

VI. За повну рівність жінки з чоловіком у всіх громадських правах і обов'язках, за вільний доступ жінки до всіх шкіл, до всіх професій, за першочергове право жінки на легшу працю, щоб жінка не шукала заробітку на праці в шахтах, рудниках та інших важких промислах і внаслідок цього не руйнувала свого здоров'я. За державну охорону материнства, батько сім'ї одержуватиме, крім платні за свою працю, додаткову платню на виховання неповнолітніх дітей. Лише в таких умовах жінка матиме змогу виконувати свій важливий, почесний і відповідальний обов'язок матері й виховательки молодого покоління.

VII. а) За обов'язкове середнє навчання, за піднесення освіти, культури широкої народньої маси шляхом поширення мережі шкіл, видавництв, бібліотек, музеїв, кіно, театрів, тощо.

б) За виховання вищого й фахового шкільництва, за неупинний ріст високо кваліфікованих кадрів на всіх ділянках життя.

в) За вільний доступ молоді до всіх вищих навчальних закладів, за забезпечення студентів стипендіями, харчами, мешканням та навчальним приладдям.

г) За всебічний гармонійний розвиток молодого покоління – моральний, розумовий та фізичний, за вільний доступ до всіх наукових і культурних надбань людства.

VIII. а) За пошану для праці інтелігенції. За створення таких умовин праці, щоб інтелігент, будучи цілком спокійним за завтрішній день та про долю сім'ї, міг віддатися культурно-творчій праці над собою, постійно збагачував своє знання та підвищував свій розумово-культурний рівень.

IX. а) За повне забезпечення всіх працюючих на старість та на випадок хвороби чи каліцтва.

б) За широке запровадження охорони народнього здоров'я, за поширення сітки лікарень, санаторій, курортів та будинків відпочинкових, за збільшення лікарських кадрів. За право працюючих на безплатне користування всіма закладами охорони здоров'я.

в) За особливу державну опіку над дітьми й молоддю, за поширення сітки дитячих ясел та садків, санаторій, таборів відпочинку та спортивних організацій. За охоплення всієї дівтори та молоді державними закладами опіки та виховання.

X. а) За свободу друку, слова, думки, переконань, віри й світогляду. Проти офіційного накидування суспільності світоглядних доктрин і догм.

б) За вільне визнання і виконання культів, які не суперечать громадській моралі.

в) За відокремлення церковних організацій від держави.

г) За культурні взаємини з другими народами, за право виїзду громадян за кордон для навчання, лікування та пізнання життя і культурних надбань других народів.

XI. За повне право національних меншостей плекати свою власну по формі й змісту національну культуру.

XII. За рівність усіх громадян України, незалежно від їх національності в державних та громадських правах та обов'язках, за рівне право на працю, заробіток і відпочинок.

XIII. За вільну українську по формі і змісту культуру, за героїчну духовність, високу мораль та громадську солідарність, дружбу та дисципліну.

Копія. Машинопис.

Сергійчук В. Український зовиг: Прикарпаття. 1939-1955. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – С. 157-160.

№ 49

ЗВІТ

ПІДПІЛЬНИКА ОУН ПРО ПОДІЇ НА БУКОВИНІ

25 липня 1944 року

Інформатор Буковини

Весна 1944 р. принесла Буковині – замість нових надій, радості – стогін, плач, муки.

Наші кати-загарбники румуни і більшовики гейби змовились спільно нищити нас, знищити наше родинне життя, заграбити наше майно, що таким трудом ми собі здобули. Румунська циганська постолата наволоч, відступаючи, вивозила з собою насильно: хліб, машини, худобу, коні та урядників-українців.

Забираючи в такий спосіб батька від дітей, сина, дочку від родичів.

Більшовики, жидо-комуністична наволоч прийшла на Буковину у ролі визволителів, зараз же приступили до налагодження адміністрації. В склад цієї адміністрації входять: самі слабонадійні місцеві елементи, жиди, поляки. Ці люди не мають поняття, як це треба повести теренову адміністрацію, тому-то в цілому терені відчувається шалений хаос. Керівні становища займають головно ті люди, які були на сході від 1941 року, жиди і східняки. Як допо-міжний

чинник цій адміністрації створено цивільну міліцію, у склад якої входять: жиди, поляки та всі злодії, зрадники та лінюхи наших сіл. В основному їхня робота зводилася до:

1. Переслідування мирних багатших громадян під вимовкою, що ці співпрацюють і допомагають бандерівцям та хочуть самостійної України.

2. Проводять труси по хатах і цілих обійстях, причому грабують все, що тільки їм подобається, під вимовкою, що то награбоване або військове майно.

3. Помагають проводити насильну мобілізацію всього мужеського населення від 17–55 літ.

4. Помагають переводити збірку хліба, худоби і різних здач, держпозичок та фонди на танкові колони.

5. Помагають вилапувати всіх мужчин, що не пішли на мобілізацію.

6. Лапають і вивозять жіночий робочий елемент на каторжні роботи до вуглевих шахт та на стахановські роботи до ліса, аеродроми та копання окопів, причому, [як] потрібно, риють поля, засіви і дороги.

Як виглядає жидо-комуністична адміністрація на Буковині?

В селі Майдан Вільсик Вижицького р-ну на 22/4.44 р. заарештовано 30 родин, між якими і родину поміщиків Богусевич, яких ще й досі сьогодні держать в тюрмі без жодної провини. Подібні арешти відбулися в Чернівцях, Вижиці, Вашківцях, Рогізни, Жучці, Кіцманю, Заставні, Садагурі, Берегометі, Лукавці, Чернавці, Ширівцях, Оршинцях та інших місцевостях. Тюрми Чернівців, Сторожинця і Вашківців є переповнені невинними людьми, хіба тому є винні, що вони є українського походження.

Труси відбуваються постійно і по всіх селах і містах без виїмку. Особливу нашу увагу звернули грабунки із села Вилавче Вижицького р-ну в днях від 4–6.06, де заїжджали жиди з сов. партизанами фірами і збирали все майно з хат, не залишаючи одної драмки. В такий спосіб ограбили 18 хат.

В селі Станівці ограбили 6 маєтків, Рогізна – 10, Іспас – 14, Топорівці – 5, Шубранець – 3, Мамаївці – 4 і ін.

Ловлі людей, які криються від війська, відбуваються за допомогою ловецьких відділів НКВС, що переводять облави по лісах, полях і хатах. Зловлених людей висилають під доброю опікою до тюрми. Там класифікують, кого на каторжні роботи в Сибір, кого до штрафних баталіонів, кого розстрілювати.

В с. Іспас Вижицького р-ну дня 26.06.44 напали совіти за допомогою міліціонера-донощика Миколи Гахмана на табір людей, які крилися від війська і неконечної евакуації в лісі. Між військом і таборниками зчинився бій. Наших впало 21 мертвих, 5 ранених, 20 зловлених. Більшовики мали також великі втрати.

В днях 3,4 і 5.06.44 р. відбулися облави на ліси: Стрілецький Кут, Драгниці (Драчинці. – *Ред.*), Станівці, Карапачів (Карамчів. – *Ред.*) і Вилавче, де в загальному зловлено 74 чоловік і 5 забито.

В с. Драгівцях (Драчинцях. – *Ред.*) дня 19/6.44 зроблено облаву і зловлено 4 чоловік, між котрими двох братів Лакусти. Цих останніх відвезено під ліс і розстріляно. Відплату за неповинну смерть і за інші подібні вчинки вже одержали місцеві зрадники.

У Васловському лісі Садагурського району дня 19/6.44 р. місцевий голова с/р навів НКВС на групу таборників, які задержалися на спочинок в цьому лісі. Більшовики захопили потайки сплячий табір. Зчинився бій. Втраг в людях не було, тільки 2 ранені.

В с. Шипинцях зловлено 4 люда в житі, у Витилівці – 7, в Чернавці – 10, у Вікні – 3. Ці всі є жертви місцевих голів і міліції.

В підгірських селах, як: Санівці (Станівці. – *Ред.*), Вилавче, Лукавечь, Карапачів, Берегомет, Іспас і ін. сов. партизани забрали майже 3/4 худоби і свиней. Опісля прийшли військові

комісари за худобою для фронту. Коли їм сказано, що солдати забрали майже всю худобу і не мають що більше дати, тоді насильно забрали останнє, а тих, що спротивились, арештували.

В с. Брідок Заставницького р-ну районний комісар прийшов по нову здачу свиней. Коли голова відповів, що в селі вже немає, його вивезли за село стріляти. Ледве випросився, даруючи їм останні поросята з стайні. Подібні випадки стрічаємо в кожному селі.

На відтинку фронтової полоси від Сторожинця по Вижицю виселено все цивільне населення шириною 20–25 км. Села в цій полосі цілковито знищено. Евакуйоване населення з Вижицького району переселено у Чорторію, Бурдеї, Глиницю і Карапачів Вашківського р-ну. З Сторожинського р-ну до Глібівського (очевидно, Глибоцького. – В. С.) та до Станівців. Опіки над евакуйованими немає жодної. Поширились різні недуги головно між дітьми (грипа, шкірні недуги, як короста, воші, тиф – в Чорторії 6 випадків).

Тому, що таке виселення дає нагоду грабити якнайбільше, більшовики почали виселювати цілий ряд сіл, яким взагалі не грозять фронтові дії. На 4 і 5.06.44 р. почали виселювати села: Майдани, Бережниця, Іспас, Вилавче і Замісте. Деякі чесні червоноармійці намовляли людей ніяк не допустити до евакуації. Однак кілька з 30 жидів і стільки більшовиків почали самі викидати все майно з хат і пакувати на фіри. Це викликало загальне обурення серед жіноцтва (бо всі чоловіки пішли в армію), які з криками, камінням, сокирами і пилами запобігли цій неконечній евакуації. Цей бабський бунт застановив трохи більшовицький уряд, який зробив деякі потягнення, щоб приспати чуйність мас. В містах Чернівці і Вашківці 1/4 жидів вислано до війська. Жидівок почали теж брати до рубання дров в лісі. Думаючи, що цей бунт візьме ширші розміри, голови военкомату, району НКВС покинули на якийсь час Вашківці та переселились, де голова с/р є дуже відданою більшовицькою слугою.

Більшовицька мораль

На 23.07.44 р. в с. Стрілецькому Куті Черн. р-ну прийшла районна жидівка Каноніва. Вона скликала віче, на якому підчеркнула обов'язки жіноцтва у Радянському Союзі, а саме: “Кожна жінка, а головне дівчата є зобов'язані породити дитину в дарунок батьківщині. СРСР потребує багато дітей, тому від сьогодні не посміє таких дітей ніхто назвати “байстрам”, бо за таку обиду СРСР буде суворо карати”.

В Лужанах, Вікні, Погорілівцях і ін. селах на таких мітингах підкреслювали обов'язковим, що кожна бездітна жінка, якої чоловік у армії, і кожна дівчина мусить виставити собі табличку на ворота, щоб красноармійці могли йти до них на відпочинок. Це викликало величезне обурення і гамір на вічу. Утихомиривши, районна делегатка сказала: “Ми знаємо, що між вами є бандерівці, які скрізь чинять сміхи, протести і компрометацію ССРСР, але даю вам слово партійне, що зламаємо і тих і безпошадно знищимо так, як дотепер понижили їх багато”. Зерно, посіяне жидівками, почало сходити: у с. Лукавці 2 дівчини померло, замучені в касарнях, одна жінка хвора. В Рогізни Черн. р-ну 3 дівчини хворі, 2 божевільні. В с. Шипинцях Лужанського району одна дівчина б'ється в обіймах смерті. В Стрілецькому Куті ледве вирвали люди з рук в красноармійця повну синців одну молодичку. В Чернівцях без числа подібних жертв. Багато у власній обороні опинилися під судом НКВС. Дві засуджені на 15 літ, одна на смерть. Так виглядає більшовицька мораль, честь.

В зв'язку з вищеподаними інформаціями можна ствердити, що протибільшовицькі настрої на Буковині чимраз зростають. Очі навіть менше свідомих українців все звертають на схід, але цим разом визирають не совітів, але відділів УПА.

Постій, 25.07.44.

Копія. Машинопис.

Сергійчук В. ОУН–УПА в роки війни. Нові документи і матеріали. – К.: Дніпро, 1996. – С. 391-395.

№ 50

ДЕКАЛОГ

Я, Дух одвічної стихії, що зберіг Тебе від татарської потопа і поставив на грані двох світів творити нове життя:

1. Здобудеш Українську Державу, або загинеш в боротьбі за Неї.
2. Не дозволиш нікому плямити слави, ні честі Твоєї Нації.
3. Пам'ятай про великі дні наших Визвольних змагань.
4. Будь гордий з того, що Ти є спадкоємцем боротьби за славу Володимирового Тризуба.
5. Пімстиш смерть Великих Лицарів.
6. Про справу говори не з тим, з ким можна, а з ким треба.
7. Не звагаєшся виконати найнебезпечнішого чину, якщо цього вимагатиме справи.
8. Ненавистою і безоглядною боротьбою прийматимеш ворогів Твоєї Нації.
9. Ні просьби, ні грозьби, ні торгури, ані смерть не приневолять Тебе виявити тайни.
10. Змагатимеш до поширення сили, слави, багатства й простору Української Держави.

Пояснення Декалогу:

Для підкріплення того, що ОУН є для її членів не якимось механічним об'єднанням на зразок партій, але окремою вірою в політичній ділянці, Степаном Ленкавським у 1929 році було укладено «Десять заповідей Українського Націоналіста», що стали загальнознаними під своєю грецькою назвою «Декалог».

Черешнюк М.М. Сповідь на світанку. – Чернівці: Золоті литаври, 2005. – С. 402.

№ 51

ПРИСЯГА ВОЯКА УПА

Я, воїн Української Повстанської Армії, взявши в руки зброю, урочисто клянусь своєю честю і совістю перед Великим Народом Українським, перед Святою Землею Українською, перед пролитою кров'ю усіх Найкращих Синів України та перед Найвищим Політичним Проводом Народу Українського.

•Боротись за повне визволення всіх українських земель і українського народу від загарбників та здобути Українську Самостійну Соборну Державу. В цій боротьбі не пожалюю ні крові, ні життя і буду битись до останнього віддиху і остаточної перемоги над усіма ворогами України.

•Буду мужнім, відважним і хоробрим у бою та нещадним до ворогів землі української.

•Буду чесним, дисциплінованим і революційно-пильним воїном.

•Буду виконувати всі накази зверхників. Суворо зберігатиму військову і державну таємницю. Буду гідним побратимом у бою та бойовому життю всім своїм товаришам по зброї.

•Коли я порушу, або відступлю від цієї присяги, то хай мене покарає суворий закон Української Національної Революції і спадає на мене зневага Українського Народу.

Черешнюк М.М. Сповідь на світанку. – Чернівці: Золоті литаври, 2005. – С. 403.

№ 52

ЗВЕРНЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПОВСТАНЦІВ ДО УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

За Українську Самостійну Соборну Державу! Воля народам! Воля людині!

Українська молодь міст і сіл!

В час наростання революційно-визвольного руху поневоленних народів, напередодні великих історичних подій, що мають покращити долю не одного поневоленого імперіалістами

народу, звертаємось до Тебе, молоде українське покоління, майбутні будівники Української Самостійної Соборної Держави.

Ви, що виростили і виростаєте в тяжких умовах окупантського режиму, кожної днини, кожної години відчуваєте на собі всю тяжкість і повневір'я та визиск поневоленого окупантом українського народу. Тому кожен Ваш нерв, кожен м'яз – вся Ваша істота повинна бути просякнута ненавистю, презирством і пімстою до московського окупанта, що забирає від Вас, молоді спадкоємці України, радісне, щасливе та незалежне життя, залишаючи Вам голод, нужду, злидні, тяжку, не під силу Вашим рукам, працю.

МОЛОДИЙ СЕЛЯНИНЕ! Що дає Тобі та держава, в якій Ти живеш? Що дав Тобі Сталін з його устроєм та порядками? Чи покращав Твій добробут, Твоє життя? Працюючи від сходу сонця до заходу, не покладаючи рук, не розгинаючи спину на рідній Твоїй землі, що годує Тебе і весь український народ, Ти не маєш права користуватися її плодами. Сталінські пройдисвіти, шуляками вганяючи по нашій рідній землі, виривають з Твоїх рук Твій здобуток – урожай, виплеканий Твоїми трудами на рідній землі. Ще не встиг Ти кинути в землю зерно, як різні “уполномоченные” хочуть вже знати скільки Ти посіяв, щоб вже зарання підготувати план різних поставок та здирств. Коли Твоє збіжжя, дозріваючи, ще колоситься на полі, з Тебе вимагають вже податків. І поки Ти не здаєш державі-здиращу того, що вона вимагає, Тобі не дають життя на рідній Твоїй землі. Ти не маєш права ні продати свого збіжжя, ні споживати. Тебе всіма силами стараються затягнути в колгосп, щоб, забравши в Тебе Твою землю, реманент і худобу, зробити цілком залежним від держави, зробити Тебе жебраком і сліпим рабом без власної думки та ініціативи. З лав Твоїх організують більшовики “истребительные батальоны” чи “самооборону” села. Ціллю яких є перешкоджати революційно-визвольному рухові української нації. Проти кого організуються ці “батальони” та “оборони” як не проти Твого батька, брата, односельчанина, що перебуває в лавах УПА та ОУН. Більшовики цілком свідомо виставляють Тебе проти брата, щоб розпалити на Україні братовбивчу війну. Не будь сліпою зброєю в руках ворога! Зброю, яку дає Тобі ворог, оберни проти нього, а не проти свого рідного брата, що бореться за вільне життя українського народу. Перед Тобою майбутнє. Ти лише зіп'явся на ноги, лише ступив крок в життя. Доля Твоя, Твоя майбутність в Твоїх руках. Коли Ти не підеш шляхом боротьби, не проб'єш своїми власними силами, своїми грудьми собі дорогу в майбутність, дорогу до кращого незалежного життя, Ти як раб, як невільник, проживеш все своє нужденне життя під чоботом займанця.

Будь смілий і завзятий в боротьбі! Безмежні степи України повинні колоситися для Тебе, український селянин, а не для займанців. Звільниш їх, розбивши окупантів, – будеш господарем своєї землі. Не станеш до боротьби – проживеш своє життя як наймит у невільничім ярмі.

МОЛОДИЙ РОБІТНИКУ! Чи довго ще будеш Ти, чорніючи і в'янувши від непосильної роботи, падаючи від втоми, від недоїдання, в холоді, напівобдертий тягнути далі на своїх плечах невільниче ярмо?

МОЛОДИЙ РОБІТНИКУ! Вдумайся в своє майбутнє! Ти ж молодий, вся Твоя істота повинна рватися до волі, до щастя, до простору. Зараз Тебе знесильнюють непосильними нормами, стахановщиною, п'ятирічками. Твій труд недооцінюється і не забезпечується матеріально. Стаючи до станка, Ти відчуваєш щоденно нестерпний голод. Думка Твоя звертається на одне найбільш болюче питання – чи буде що завтра їсти. Умови, в яких знаходишся зараз Ти, передчасно виснажать і зістарюють Тебе. Глянь на партійців-більшовиків, що жирують Твоєю працею і користуються нею. Вони не думають про той кусок хліба – вони мають все. Коли Ти, робітнику, не станеш з ними до боротьби, не зітреш їх з лица землі – Тебе, Твоїх нащадків і весь український народ чекають такі ж злидні, такі ж тяжкі умови життя, в яких Ти перебувавеш сьогодні.

Ставай же в лави боротьби за УССД, бо тільки в своїй незалежній державі будеш мати забезпечення за свою роботу! Надра землі Твої повинні бути використані Тобою, український

робітнику! Вони повинні йти не для окупанта, не для його загарбницьких імперіалістичних війн, а на покращання Твого життя, на укріплення УССД.

УКРАЇНСЬКА МОЛОДЬ, ЩО НАВЧАСШІСЯ ЗАРАЗ ПО ШКОЛАХ – майбутня інтелігенція українського народу! Сталінська кліка всіма засобами стараться вбити в Тебе всякі прагнення до вільного життя, а насамперед хоче вбити в Тебе національне почуття. Сталінська пропаганда опанувала всі ділянки культурного життя. І в школі, і в кіно, і в театрах, і в бібліотеках Тобі доводиться чути про одно – про Сталіна, “найбільшого демократа світу”, “який дав радісне життя народу”. В Тебе, молодий юначе та дівчино, лише починає формуватися світогляд, формуватися думка. Душа Твоя, повна віри й довір'я, прагне правди й знання. На кожному ж кроці сталінської дійсності Ти зустрічаєшся з облудною брехнею. Ти живеш в державі, де дуже багато говорять про демократію, але де немає ніякої демократії. Тобі невільно вголос висловити своєї думки, невільно Тобі, розширюючи свій кругозір, читати ту літературу, яку Ти хочеш. Тебе заставляють говорити, читати, навіть думати те, що хоче уряд, що хоче більшовицька кліка, а не те, що хочеш Ти, чого вимагає Твій розум. Сталінські посіпаки хочуть убити Твій власний розум, зробити Тебе машиною, зняряддям в своїх руках, щоб Ти перетворився в бездушного фахівця-спеціаліста, або щоб співав безкочечні сонети на честь Сталіна, партії, “радісного життя”, забуваючи про своє особисте життя, про життя свого народу, своєї нації, з серця якого Ти виріс. Не будь глухим і німим на всі болі свого народу!

Ставай в лави борців за вільне, незалежне життя! Ставай під клич: “Воля народам, воля людині” і веди за собою інших!

УКРАЇНСЬКА МОЛОДЬ! Більшовицька адміністрація намагається всіма силами наставити Вас проти українського революційно-визвольного руху, проти УПА і ОУН. З Вас намагаються зробити підлих зрадників агентів, підлих яничарів своєї нації. Ви, молоде покоління, майбутність нації. На Вас з надією дивляться заплакані очі матерів, у Вас шукають захисту і опори тоненькі, виснажені голодом і нуждою, руки сиріт, батьки яких загинули в більшовицьких катівнях, на шибеницях, на засланнях, на передовій сталінської загарбницької війни і впавших у боротьбі з окупантами в революційних лавах ОУН і УПА. Не дайте підкупити себе ворогові, не будьте зрадниками свого народу. Любіть народ, якого Ви є дітьми, і боріться за його кращу долю, боріться за визволення всіх поневолених народів. Допомогайте всіма силами і беріть активну участь в боротьбі за Українську Самостійну Соборну Державу! Прислухайтесь до голосу правди, до зову своєї рідної землі. Ви – нащадки лицарів запорізьких, гайдамаків, колів, Січових Стрільців, борців за Волю України! Голос предків Ваших славних кличе Вас до боротьби за честь, за волю, за народ. Священна кров борців УПА і ОУН вимагає від Вас пімсти і остаточного удару по ворогу. УПА і ОУН ведуть безпощадну боротьбу з окупантом. Ваші батьки, старші брати та сестри по-геройськи борються та гинуть за Україну, за її волю та незалежність. На місце полеглих повинні прийти Ви – молоде покоління українське. Смертю мусить заплатити ворог за надлюдське знущання, за руїну, за смерть славних лицарів. Ростіть і гартуйтеся в боротьбі, виростаєте в могутніх месників своєї батьківщини!

СМЕРТЬ СТАЛІНУ І ВСІМ ЗАЙДАМ-ОКУПАНТАМ!
СМЕРТЬ ЗРАДНИКАМ – ЗАПРОДАНЦЯМ СВОГО НАРОДУ!
ВПЕРЕД ЗА ВОЛЮ НАРОДУ, ВОЛЮ НАЦІЇ ТА ЇЇ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ!
ХАЙ ЖИВЕ УКРАЇНСЬКА САМОСТІЙНА СОБОРНА ДЕРЖАВА, ЗДОБУТА СПІЛЬНИМИ СИЛАМИ ВСЬОГО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ!

Слава Україні –
Героям Слава!

Українські повстанці

Серпень, 1946 р.

ДА СБУ ЧО. – Спр. П–3252 на Семенюка М.В. та інших.

ЗВЕРНЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПОВСТАНЦІВ ДО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ**За Українську Самостійну Соборну Державу!****Воля народам!
Воля людині!****Український Народе!**

Гноблення, грабунок, терор над нами з боку большевицьких імперіалістів не припиняється. Кожний новий день – це свіжі облави, грабежі, нові спалені хати, свіжі трупи по-варварськи замучених невинних людей, це ріки сліз і крові, чергові транспорти висланців на Сибір, Середню Азію чи на тяжкі каторжні роботи в шахтах, чергові розстріли найкращих патріотів України, чергові зрізування хрестів і розкидування могил наших безсмертних Героїв, які віддали в нерівній боротьбі з ворогом за Волю народу свою кров і життя. Кожний новий день для нас в ССРСР – це нове оплюгавлювання окупантом всього того, що для нас найдорожче, найсвятіше, це нове жорстоке підтвердження жадливої дійсності: **УКРАЇНУ ТОПЧЕ ОКУПАНТ, УКРАЇНА В НЕВОЛІ!**

Червоні від крові кремлівські сатрапи, кровожадні кати поневолених ними народів, хочуть терором вбити вікове прагнення українського народу до вільного життя, хочуть залякати і змусити український народ заперестати боротьбу за Українську Самостійну Соборну Державу і підкорити Москві, хочуть знищити весь національно-свідомий самостійницький елемент, а слабодухів перетворити в сліпе знаряддя, бездушну тяглову силу, хочуть перемінити наш багатий, квітучий край в руїну, в свою колонію, з нечуваним грабунком наших скарбів і праці, а вельлюбний наш народ в голодних, голих жебраків.

УКРАЇНЦІ!

Ви, чиїх синів і дочок замордували сталінські опричники;

Ви, яких рідні в сибірських тайгах чи азійських степах гинуть з голоду на каторжних роботах;

Ви, яких Сталін насильно загнав на свої імперіалістичні фронти і зробив каліками;

Ви, чиїх синів мучить по тюрмах чи вже вистріляло НКВД;

Ви, чиїх сини, батьки, брати сьогодні борються в партизанських відділах УПА;

Ви, які щоденно будитеся зі страхом перед новою облавою, новим грабунком!

Ви мали б зрестися боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу?

Ви мали б дозволити сталінським бандитам без кінця знущатися над Вами?

Ви мали б дозволити їм так жорстоко глумитися над Вами, як це вони думають?

Ви мали б дозволити далі цим бандитам без спротиву затягувати окупантського посторонка на Вашій шії?

НІКОЛИ! Досить знущань і глузу над нами! Досить безсоромної брехні про нас! Годі далі обманювати нас!

ТИ, УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДЕ, вже давно розкусив сталінську “демократію” поневолювачів і експлуататорів.

Ти виповів нещадну боротьбу сталінській банді – окупантові і паразитові.

*ДА СБУ ЧО. – Спр. П–7640.***ЗВЕРНЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПОВСТАНЦІВ ДО УЧАСНИКІВ
І ЧЛЕНІВ РОДИН ВИНИЩУВАЛЬНИХ БАТАЛЬЙОНІВ ІЗ ЗАКЛИКОМ
ВІДМОВИТИСЯ ВІД БОРОТЬБИ ПРОТИ ОУН–УПА**

Без дати

Воля народам і людині!

До учасників і родин «істребительних» банд!

Криваво скаженіє на українській землі червоний сталінський терор. Палить села, грабить, мордує невинних людей. Немає родини, щоби їй не зжерла когось дорогого ненажерлива кремлівська потвора. Одного знищила на фронті, другого в підвалах НКВД, третій конає в холодній Сибірі.

За що? В ім'я чого? В ім'я цілковитого винищення українського народу, в ім'я ситого панування сталінської кліки!

Ці всі злочини вона виконує руками своїх НКВДівських та НКГБівських банд та їх помічниками з “істребительних” банд.

Учасники “істребительних” банд!

Чи вже замерло в Вас українське серце, що помагає палити та грабити своїх братів?

Чи не зранює Ваших душ стогін рідних, що виганяє їх в холодну Сибір на голодову смерть?

Чи не здригається Вам рука, як стріляєте до своїх братів, – Українських Повстанців, – що обороняють український народ перед знищенням?

Чи Ви вже забули, яка доля стріла жидівських міліцаїв, що гонили, як Ви, своїх братів, а як їх не стало, то самі стали жертвами німецьких куль?

Чи думаєте, що інша доля чекає Вас від НКВДівських хазяїв?

Чи думаєте, що не будете так само, як Ваші брати, конати в колгоспах, в які Ви їх і себе заганяєте?

Матері і жінки заблуканих!

Чи Ви спокійно дивитесь, як ваші сини та чоловіки палять та граблять своїх братів?

Чи не зворушує Вас стогін гонених ними на Сибір?

Чи хочете голодової смерті в колгоспному ярмі?

Чи спокійно будете дивитися, як Ваших синів чи чоловіків буде знищувати як зрадників караюча рука українського народу – Українська Повстанча Армія?

Матері і жінки опам'ятайте їх поки не пізно!

Заблукані! Опам'ятайтеся, поки не сплямили рук кров'ю своїх братів і відверніться від цього ганебного діла!

Не стріляйте до Українських Повстанців, що йдуть освідомляти Вас в Вашій ганебній роботі, щоби Ви повернули як сини до свого народу!

Кидайте “істребительні” банди, то народ все Вам простить!

Нерозкаяні і родини – що спокійно дивитесь на підлі діла своїх синів чи чоловіків – знайте, що жде Вас жорстока народня кара!

Смерть лакеям кривавого НКВД – вірним слугам “істребительних” банд!

Хай росте і міцніє єдність українського народу!

Хай живе визвольна боротьба українського і всіх поневолених Москвою народів!

Хай живе захисниця прав і інтересів українського народу – Українська Повстанча Армія!

Слава Україні!

Українські Повстанці.*Копія. Машинопис.*

Сергійчук В. Український здвиг: Прикарпаття. 1939-1955. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – С. 181-182.

ДОДАТОК ДО ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗВІТУ РЕГІОНАЛЬНОГО ПРОВІДУ ОУН НА БУКОВИНІ ЗА ПЕРШИЙ КВАРТАЛ 1948 РОКУ

Червень 1948 року

ЧЕРНІВЕЧЧИНА

Додаток до інформаційного звіту за перший квартал 1948 р.

I. Ворожа пропаганда

7.01.48 р. на с. Борівці Кіцманського р-ну в приміщенні сільради відбувся мітинг, на якому виступав якийсь л-нт з області. Він закликав людей вступити до колгоспів, мовляв, у колгоспі краще жити, ніж одноосібно. Він також сказав, що хто запишеться до колгоспу, то буде комбайном орати і сіяти. На це один селянин сказав: «Товариш л-нт, ви ще не навчилися добре брехати. Та й комбайн не оре і не сіє, а молотить». В залі зчинився шум і галас. Л-нт, довго не чекаючи, разом з начальником істребітелів утік через вікно в село.

23.01.48 р. в с. Неполоківці Кіцманського р-ну в приміщенні сільського лісопилного заводу директор заводу Чепурний влаштував мітинг, де були присутні робітники заводу. Він закликав робітників виконувати п'ятирічку за чотири роки, бо, мовляв, Америка і Англія готуються напасти на Радянський Союз і що Україна може бути тимчасово окупована аліянтами, але їх виженуть з України так, як німців.

25.01.48 р. в с. Суховерхів Кіцманського р-ну в приміщенні сільського клубу відбувся мітинг, на якому виступав агент уповмінзагу Білов і воєнрук Собицький Йосиф. Білов закликав людей здавати державі м'ясо і молоко, бо в протилежному разі будуть судити. У своїй промові нагадав про випадок у с. Валява, де впала революціонерка «Марина», в с. Витилівка, де впав революціонер «Борис». В своїй промові сказав: «Не підтримуйте бандерівців так, як у тих селах, бо виарештуємо всіх, хто їх підтримуватиме». Собицький у своєму виступі говорив про міжнародне становище: «Наші союзники Англія і Америка та Франція можуть зненацька напасти на Радянський Союз так, як напала Німеччина 1941 р. Вони ведуть таємні переговори між собою без участі Радянського Союзу. Озброюють Німеччину і інші держави і приготують їх до нападу на Радянський Союз. Ну, нічого, нам треба якнайкорше приготуватися до війни, і розіб'ємо Англію та Америку так, як розбили Німеччину».

II. Поліційні органи

В кожному районі РО МВД в середньому налічує біля 15 кваліфікованих працівників, МДБ – до 10. Число МДБістів чи МВДістів змінюється залежно від потреби. В центрі кожного району існує також міська міліція.

Начальник Кіцманського РО МВД – майор Бичков, МГБ – майор Свириденко, начальник Заставнянського РО МВД – майор Чепіль, МГБ – майор Довгаль, начальник Садгирського РО МВД – капітан Стрікозов.

Крім поліційних органів РО МВД, МГБ і міліції, по селах існують, як допоміжні чинники цих органів, істребітелі. Всяке шумовиння: злодії, зголошенці, дармоїди – всі, що бажають жити з чужої праці, знаходиться в істребітелях. Це їм вигідно, бо вони звільнені від усяких примусових робіт. При різних перешкодах мають нагоду від людей грабувати, що їм подобається. Число істребітелів по селах дуже часто змінюється. Так, напр., напередодні виборів до місцевих рад по всіх селах збільшили число істребітелів, а після виборів знизили до попереднього числа. По деяких селах, як Рогізна, Шубранець Садгирського р-ну, Борівці Кіцманського р-ну, з невідомих причин роззброїли істребітелів, у селах Дорошівці, Товтри,

Брідок, Митків, Мусорівка, Самушин, Хрещатик, Кадубівці і Звенячин Заставнянського р-ну істребітелів немає. По інших селах збільшили число істребітелів. У м. листопаді 1947 р. від усіх істребітелів стягнули автоматичну зброю, залишили їм тільки кріси. Істребітелям не дозволяють тримати зброю вдома. Вся зброя знаходиться у станиці, і носять її тільки під час служби. Усіх істребітелів, крім колгоспних, нараховується у Кіцманському р-ні до 280 чол., у Садгирському – до 260, у Заставнянському – до 200.

Крім істребітелів, при сільрадах є також озброєні крісами колгоспні істребітелі, які є майже при кожному колгоспі по 8-10 чол.

Усякі облави, засідки, труси, арештування, вивіз населення, переслідування відбувається при активній допомозі істребітелів. 3-4 большевики, зібравши істребітелів з кількох сіл, мають змогу одного дня робити облаву, перешуки, арештування в 3-4-ох селах. У м. грудні 1947 р. 150 істребітелів з большевиками робили облави подільськими лісами. В м. січні 1948 р. 80 істребітелів з 4-ма МВДистами зробили одного дня перешуки селами: Старосілля, Новосілля і Лужани Кіцманського р-ну. При чому грабували сало, масло, ковбаси та інші хатні речі. Куди кому що треба, посилає істребітеля. Всякий державний грабунок населення, гонення людей на примусові роботи і вся діяльність большевицької адміністрації відбуваються за допомогою сільських істребітелів.

В Заставнянському р-ні діють групи: л-нта Іванова в числі 7 чол., що оперує найбільше в селах Репужинці, Хрещатик, Прилипче, Лука та Василів, л-нта Шледува в числі 12 чол., що оперує в селах Дорошівці, Товтри, Погорілівка, л-нта Ведернікова в числі 7 чол., що оперує в селах Самушин, Мусорівка, Брідок, Митків, Чорний Потік. У Кіцманському р-ні діють групи: л-нта МГБ Рульова, л-нта Назарова, що найбільше оперує в селах Ошихліби, Іванківці, Гаврилівці, Валява, Суховерхів, Давидівці, л-нта Молочанова, що оперує в селах Борівці, Киселів і Юженець. У Садгирському р-ні оперує група ст. л-нта Каліннікова в числі 10 чол. і інші.

Ці групи за допомогою істребітелів дуже часто як днем, так і нічю роблять перешуки хатами і по місцях, де вважають, що можуть бути повстанці. При таких трусах наперед стараються спровокувати господаря, удаючи повстанців. В м. грудні 1947 р. і в лютому 1948 р. по селах Старосілля, Лужани, Берегомет, Дубівці, Реваківці Кіцманського р-ну з групою большевиків ходив провокувати людей зголошенець «Хмара», при чому робили труси хатами.

У другій половині м. листопада і цілий м. грудень 1947 р. большевики групами по 50, а навіть по 200 чол. робили прочіски подільськими лісами Заставнянського та Садгирського р-нів. Були створені групи, які протягом 3-4 днів не виходили з лісу. Днем лазили корчами, а нічю на роздоріжжях робили засідки та з вищих горбів обсервували, чи не видно де в лісі вогню або диму, чи не чути ломання гілля чи говорення.

1. Облави, засідки і труси.

3.01.48 р. в с. Рідківці Садгирського р-ну група МГБістів зробила докладні труси на північній частині села.

4.01.48 р. в с. Шанці (можливо, Шерівці. – В. С.) і Слобода Садгирського р-ну МГБісти з істребітелями сіл Чорнівка, Садгора щоночі робили засідки біля всипаних «Вітром» катів, які ще не були арештовані.

5.01.48 р. в с. Ямівка Заставнянського р-ну група большевиків, ідучи перевіряти хату Господарюк Фрозини, застали там повстанців «Макара» і «Скорого», які квартирували в цій хаті. Повстанці застрілили одного МГБіста, кинувши кілька гранат, повстанці відступили швидко. Попередньо арештований Мацкуляк Василь – батько цієї господині, не знаючи, що тут квартирують повстанці, прийшов з большевиками. Під час перестрілки пробував утікати, але чергою з автомата був поранений. Хата згоріла, а господиню арештували.

6.01.48 р. в с. Малятинці Кіцманського р-ну секретар сільради Нацюк Микола, заст. голови сільради Осминюк (Семенюк. – *Ред.*) Дмитро з місцевими істребителями ніччю робили засідку і перешуки в Чижевського Юрка, при чому виломали двері, а його шкідливо побили, за те, що не хотів впустити їх до хати.

7.01.48 р. в с. Станівці Долішні Вашківського (Вашківецького.– *В.С.*) р-ну 4 МГБісти робили перевірку на куті Чорлої. Одночасно зробили прочіску суміжного лісу.

9.01.48 р. в с. Калинівці Вашківського р-ну 30 оббівств та 60 істребителей проводили основні труси хатами.

14.01.48 р. в с. Лукавці Долішні Вижницького р-ну 12 МГБістів провели прочіску Карапчівського лісу від хутора Вахніва.

15.01.48 р. в с. Хрещатик Заставнянського р-ну прибула більша група МГБістів, які цілий день робили труси хатами та списували людей, що мешкають від поля.

19.01.48 р. в с. Ошихліби Кіцманського р-ну оперуповноважений л-нт Рульов, уповноважений істребителей Лисничук і 44 істребители із сіл Хлівище, Гаврилівці, Іванківці і Ошихліби зробили докладні труси на куті від с. Шипинці і на присілку Ізвори.

22.01.48 р. в с. Калинівці Вашківського р-ну 7 МГБістів робили основні труси в підозрлих їм хатах.

24.01.48 р. в с. Нова Жадова Сторожинецького р-ну на присілку Діброва 7 МГБістів провели труси хатами, причому нашли Палійчука Івана 28 р., який крився 4 роки на власну руку. При спробі втекти МГБісти застрілили його.

27.01.48 р. в с. Гаврилівці Кіцманського р-ну оперуповноважений л-нт Рульов з істребителями ніччю робив труси в Петрушки Петра і Гафійчука Пилипа.

29.01.48 р. в с. Нова Жадова Сторожинецького р-ну 16 МГБістів і майже всі істребители зі Сторожинецького і Вашківського р-нів провели основні облави на хутір Діброва. В с. Станівці Долішні Вашківського р-ну ці самі групи зробили облаву на присілок Вивіз і хутір Чорлої.

2.02.48 р. в с. Малятинці Кіцманського р-ну заст. голови сільради Семенюк Дмитро з істребителями ніччю робив труси в Чижевського Юрка, Колотилук Олені і Чижевського Івана.

5.02.48 р. в с. Гаврилівці Кіцманського р-ну сільські істребители робили труси по хатах західної частини села.

7.02.48 р. в с. Калинівці Вашківського р-ну група МГБістів влаштувала кілька засідок біля кладок на ріці Брусниці.

13.02.48 р. в с. Банилів Сторожинецького р-ну місцеві істребители влаштували засідку, на яку попав запальник Герман Юрій, 23 р., який під час втечі загинув від ворожої кулі.

15.02.48 р. в с. Стара Жадова Сторожинецького р-ну на хуторі Обер-Жадова 10 пограничників проводили труси хатами.

17.02.48 р. в с. Шубранець Садгирського р-ну 10 МГБістів зі ст. л-нтом Калінніковим вечором, ідучи перевіряти хату одного господаря, застали в ній повстанців «Євшана» і «Бориса», які того дня там квартирували. Коли Калінніков відчинив двері до кімнати, де були повстанці, впав від повстанської кулі. В метушні, яка зчинилася між більшовиками, повстанці відступили.

17.02.48 р. в с. Станівці Долішні Вашківського р-ну місцеві істребители ходили ніччю по під хати та провокували населення.

18.02.48 р. група МГБістів зі 150-ма істребителями Вашківського р-ну проводили труси на хуторі Діброва с. Нова Жадова Сторожинецького р-ну, на хуторах Бурдівське, Вахніва, Лукавець-Майдан с. Лукавці Долішні Вижницького р-ну і присілками Вивіз с. Станівці Долішні та Плоска с. Карапчів Вашківського р-ну. При трусах грабували в людей харчові продукти, хустки, бритви та ін.

18.02.48 р. в с. Банилів Сторожинецького р-ну на хуторі Поляни 8 МГБістів ніччю проводили стежі вулицями та підслухували по під хати.

18.02.48 р. в с. Шубранець Садгирського р-ну 50 МГБістів робили корінні труси по цілому селі. Шукали всюди, перевертали все, що знаходиться в хатах, стайнях, стодолах, інших будинках. Ці труси були наслідок вбивства ст. л-нта Каліннікова. При цьому відбулися арештування людей. Цього дня відбулися облави в селах Задубрівка, Шерівці та Васловіці Садгирського р-ну.

19-21.02.48 р. в с. Велике (Мега) Вижницького р-ну 12 МГБістів проводили труси хатами, суміжним хутором Макове с. Стара Жадова Сторожинецького р-ну і Вовчинець с. Лукавці Горішні Вижницького р-ну.

21.02.48 р. в с. Іванківці Кіцманського р-ну л-нт Рульов з місцевими істребителями зробив труси в Максимюка Григорія і Вегери Василя.

22.02.48 р. в с. Банилів Сторожинецького р-ну 12 МГБістів проводили основні труси протягом двох днів на хуторі Поляни.

23.02.48 р. в с. Стара Жадова Сторожинецького р-ну 20 МГБістів проводили труси хатами на хуторі Макове.

24.02.48 р. в с. Стара Жадова Сторожинецького р-ну 8 МГБістів робили обшуки протягом чотирьох днів прилісними хатами на хуторі Макове.

26.02.48 р. в с. Давидівка Сторожинецького р-ну 12 МГБістів проводили труси хатами на хуторі Вовчинець.

26.02.48 р. в с. Лукавці Горішні Вижницького р-ну 14 МГБістів проводили труси хатами на хуторі Вовчинець.

26.02.48 р. в с. Суховерхів Кіцманського р-ну л-нти МГБ Назаров і Сокол з 20-ма солд. робили корінні труси в Білака Івана, Мельника Івана, Баетул Магдаліни, Мельника Василя і Димурия Андрія.

27.02.48 р. в с. Суховерхів Кіцманського р-ну л-нт Назаров, Молочанов і Сокол з 4-ма солд. зробили труси на хуторі Діброва.

3.03.48 р. в с. Лукавці Горішні Вижницького р-ну група МГБістів у числі 8 чол. проводила стежі вулицями на присілку Вовчинець.

10.03.48 р. в с. Калинівці Вашківського р-ну 17 МГБістів провели труси хатами на хуторі Зелена Діброва.

17.03.48 р. в с. Лукавці Долішні Вижницького р-ну на хуторі Вахніва 6 МГБістів з Вашківського р-ну проводили труси Кушнір Степанії, в якій квартирували два повстанці. Повстанцям щасливо вдалося відступити в ліс. Зі страху господиня повісилась, але не вмерла, бо більшовики відчепили її. Син і невістка втекли з дому, які по кількох днях зголосились з донькою. Сина – Кушніра Василя заарештовано, а невістку Василину звільнено. Рівнюк заарештували і не звільнили господиню.

19.03.48 р. 25 ОББістів провели прочіску Карапчівського лісу Вашківського р-ну і провели труси хатами на хуторах Вахніва, Лукавець-Майдан і Бурдівське с. Лукавці Долішні Вижницького р-ну.

20.03.48 р. в с. Карапчів Вашківського р-ну 10 МГБістів з л-нтом Доліним з області і 10-ма місцевими істребителями проводили труси на присілку Плоска та провели прочіску лісів вздовж хутора Лукавець-Майдан с. Лукавці Долішні Вижницького р-ну.

21.03.48 р. в с. Чортория Вашківського р-ну 150 МГБістів, 150 істребителей сіл Вашківського р-ну ніччю окружили село, яке нараховує 192 господарства. В ранніх годинах, лишивши заставки довкола села, МГБісти з істребителями, мов дичина, кинулись на господарства, де проводили докладні труси. Все зрушували з місця: перевертали солому, сіно,

розкидували загати біля будинків, розв'язували снопи, розбивали печі та при цьому грабували населення.

27.03.48 р. в с. Лукавці Горішні Вижицького р-ну на хуторі Майдан Середній 5 МГБістів з л-нтом Долінім проводили труси в господарствах, а після цього кликали деяких людей на переслухання.

15-28.03.48 р. в с. Мигове Вижицького р-ну заквартирувало 15 МГБістів, які постійно проводили операції в с. Кибакі Вижицького р-ну і с. Бережниця Вашківського р-ну. Кликали людей на переслухання, які проводив ст. л-нт Калінін.

29.03.48 р. в с. Банилів Сторожинецького р-ну на хуторі Поляни 22 МГБісти з л-нтом Нагорним робили засідки в господарствах Копчука Василя, Чорнея Василя і Татарин Олени, думаючи, що там квартирують повстанці. Під час засідки л-нт Нагорний з кількома солдатами вистрілював кілька ракет та черг з автомата, щоб спанікувати повстанців. Ранком провели там корінні труси.

30.03.48 р. в с. Чорторія Вашківського р-ну 8 МГБістів робили засідку біля господарства Николайчука Захарія.

30.03.48 р. в с. Банилів Сторожинецького р-ну на хуторі Поляни 30 МГБістів протягом двох днів робили труси прилісних хат. Ніччю робили ряд засідок.

2. Арешти.

4.01.48 р. в с. Оршівці Кіцманського р-ну капітан Мартиненко заарештував Чернівчан Василю 55 р., дочок Одарку 14 р. і Наталку 11 р. Все майно skonфіскували.

4.01.48 р. в с. Валява Кіцманського р-ну органи МГБ заарештували за всипою «Вітра» Рокочого Василя 29 р., його дружину Марію, Нечая Олексу 45 р., дружину і синів Степана 19 р., Василя 17 р., Коршівську Ярину 40 р., її дочку Домну 20 р., сина Дмитра 18 р., Суша Василя 50 р., його дружину Ярину 48 р., дочку Марію 20 р.

9.01.48 р. в с. Гаврилівці Кіцманського р-ну л-нт МГБ Рувльов з істребітелями заарештував Гафійчука Филімона 56 р., Бойчук Варвару 48 р. Арештованим дозволено взяти із собою збіжжя та дещо з хатніх речей.

9.01.48 р. в с. Іванківці Кіцманського р-ну л-нт Рувльов заарештував Мельничука Василя 42 р. за те, що не пішов до лісорубки.

9.01.48 р. зголосився з повинною підпільник «Чумак» (Семенюк Юрій, нар. 1927 р. в с. Василів Заставнянського р-ну), який був в охороні райпровідника «Месника». Внаслідок його всипів заарештовано багато людей в Заставнянському р-ні.

10.01.48 р. в с. Ставчани Кіцманського р-ну л-нт Назаров арештував Потаповича Леонтія 50 р. (учитель), підозрюючи його у веденні антирадянської пропаганди.

11.01.48 р. в с. Брідок Заставнянського р-ну органи МГБ заарештували Шастала Миколу 50 р., його дружину Марію 45 р., двох синів Манолія 27 р. і Василя 14 р. В його хаті впали повстанці «Максим» і «Пугач».

11.01.48 р. в с. Митків Заставнянського р-ну органи МГБ заарештували сім'ю Микитей, де вправ окружний референт сл. п. «Кривоніс» – «Петро».

15.01.48 р. в с. Оршівці Кіцманського р-ну органи МГБ заарештували Мендришору Миколу с. Василя 24 р. за те, що під час нім. окупації був на Галичині.

20.01.48 р. в с. Гаврилівці Кіцманського р-ну л-нт Рувльов з істребітелями заарештував Бойчук Ярину ж. Миколи 58 р., Мартинюк Марафту д. Андрія 23 р., Мартинюка Василя с. Олександра 25 р., Бойчук Лідію 29 р., Мироняка Івана 60 р. і Косменка Степана с. Олекси 34 р., Федорюка Федора 56 р., підозрюючи їх у зв'язках з повстанцями. Після 5-ти днів всіх звільнено.

22.01.48 р. в с. Станівці Долішні Вашківського р-ну на хуторі Чорлої органи МГБ заарештували Савескула Михайла 27 р., Савескул Домну 20 р., Лисака Миколу 40 р., Гаврилюка

Миколу 28 р. Після двох днів звільнено Лисака Миколу, після двох тижнів по переслухання і тортурах звільнено Савескула Михайла і Гаврилюка Миколу. Савескул Домну відправлено до Чернівців. Того самого дня органи МГБ заарештували Костецьку Параску 22 р. і Куташ Настю 20 р. Після двох тижнів їх звільнено.

24.01.48 р. в с. Станівці Долішні Вашківського р-ну органи МГБ заарештували Шевчука Михайла 30 р., Чуньківського Онуфрія 29 р., Яцка Михайла 38 р., Собка Юрія 27 р., Яцко Юстину 36 р., Старошук Катерину 65 р. і її дочку Марію 20 р. Після двох тижнів всіх звільнено.

9.02.48 р. в с. Чорторія Вашківського р-ну органи МГБ заарештували Николайчука Онуфрія 67 р., його дружину Катерину 65 р., Журавля Теодора 44 р., Семчук Олену 56 р., Мищика Дмитра 36 р. Останнього відправлено до Чернівців, а всіх інших після слідства звільнено.

24.02.48 р. в с. Стара Жадова Сторожинецького р-ну органи МГБ заарештували Боднарюк Параску, підозрюючи її у зв'язках з повстанцями. Після тижневого слідства її звільнено з тим, що видасть двох повстанців.

24.02.48 р. в с. Лукавці Горішні Вижицького р-ну на хуторі Вовчинець органи МГБ заарештували Проданюка Миколу, Клима Віктора і Кравчука Юрія 45 р., після трьох днів Проданюка звільнено, а останніх відправлено до Чернівців.

5.03.48 р. в с. Волока Вашківського р-ну органи МГБ заарештували Поклітаря Володимира, внаслідок всипи Чувіна – «Старого», що доставляв з пошти газети для повстанців.

6.03.48 р. в с. Лукавці Долішні Вижицького р-ну на хуторі Вовчинець органи МГБ заарештували Фівку Миколу і Проданюка Миколу, підозрюючи їх у зв'язках з повстанцями. Після трьох днів їх звільнено.

10.03.48 р. в с. Волока Вашківського р-ну органи МГБ заарештували Смикала Юрія 65 р., Білокучму Дмитра 55 р., Дмитрашука Юрія 36 р. Після слідства їх звільнено.

13.03.48 р. в с. Волока Вашківського р-ну органи МГБ заарештували Коляску Деонізія, якого засуджено на 25 р. тюрми за те, що доставляв повстанцям набої (всип «Старого»).

3. Звірства.

14.02.48 р. в с. Банилів Сторожинецького р-ну до сільради привезли забитого запільника Германа Юрка. Місцеві істребітелі на очах большевиків копали тіло, плювали, кололи багнетами, стріляли з крісів та автоматів так, що з тіла осталась купа м'яса.

III. Колгоспи

Методи затягання селянства у колгоспи.

1. Відібрання найкращих полів: в с. Іспас, Мілієве Вижицького р-ну, Банилів, Вашківці, Замість Вашківського р-ну, Суховерхів, Ошихліби, Витилівка Кіцманського р-ну, Кучурів Малий, Горошівці, Добринівці Заставнянського р-ну, Бочківці, Колінківці Хотинського р-ну. У всіх селян-одноосібників забрали найкращі землі, а про новий наділ землі більша частина селянства нічого не знає. Тому багато землі цього року стоїть облогами.

2. Найширше стосований метод тиску – це переведення з другої групи до третьої, до четвертої, що різко підвищують розміри хлібоздачі. Напр., четверта група від одного гектара загальної площі має здати 7 цнт хлібоздачі. В с. Драчинці Старі Вашківського р-ну минулого року в четвертій групі було 20 господарств. Зараз до четвертої групи переведено 111 господарств, в с. Глинниці Вашківського р-ну до четвертій групі переведено 50 господарств.

3. Шантаж органами МГБ.

У с. Самушин Заставнянського р-ну л-нт МГБ Ведерніков вечором, кого стрічає на дорозі, виб'є порядно і залякує: «Якщо завтра не подаш заяви до колгоспу, то я тебе заарештую». В с. Бережниця Вашківського р-ну капітан МГБ Утрічев залякує селян вивозом, він сказав одному господареві: «Тут руська земля, ми тебе звідси вивеземо, бо ти гуцул».

В с. Зеленів Вашківського р-ну органи МГБ заарештували около 20 осіб, до яких заходили повстанці (всіп «Летуна»). Іншим селянам, до яких він заходив, запропоновано вибирати: або йти в колгосп, або до тюрми. Залякане населення вибирає першу можливість.

В с. Топорівка Садгирського р-ну арештами проведено суцільну колективізацію. Влітку 1947 р. в цьому селі було арештовано більш як 80 осіб, яких звільнено за умови, що вступають в колгосп. Таким способом в с. Топорівка понад 3 тисячі господарств загнано в три колгоспи.

В с. Стара Жучка Садгирського р-ну в грудні 1947 р. органи МГБ заарештували понад 50 осіб, з яких половину звільнили з тим, що вступають у колгосп.

В с. Іспас Вижницького р-ну уповноважений з райкому партії грозив населенню вивозом на Сибір, якщо не вступають в колгосп.

Треба зазначити, що опір населення меншає. Надія на те, що весною наступить військовий конфлікт, замала. Це разуче вплинуло на опір населення. Багато одноосібників, навіть під відносно невеликим тиском, були загнані в колгосп.

Бувають випадки, що з деяких сіл селяни-одноосібники втікають у міста. Напр., з хутора Липовани Вижницького р-ну перейшло жити в м. Чернівці около 30 найбагатших господарів, із с. Дорошівці Заставнянського р-ну – 4 родини, із с. Мигове Вижницького р-ну і з інших сіл втікають одинцем, зокрема в подільських селах помічається великий вплив молоді до міст (школи, фабрики, заводи).

В м. травні 1948 р. в с. Банилів Вашківського р-ну завезено в кооперативу мануфактуру, взуття, які продавали виключно колгоспникам. Одноосібникам – членам ССТ цих товарів не продавали, їм казали: «Вступи до колгоспу, а опісля купи».

IV. Комсомол

1. Найбільшу увагу більшовики звернули на місцеву молодь, різноманітними способами вони втягають її в комсомол. Для цього дуже широко вживають залякування відправкою на роботу на Донбас, або кажуть, що хто вступить до комсомолу, того не заберуть в Донбас. Інших, намічених до вступу в комсомол, коли вони відмовляються, цілими днями тримають замкненими в сільраді (Хлівище Кіцманського р-ну), залякують їх вивозом на Сибір, мовляв, що хто не хоче вступити в комсомол, той противник держави (Топорівка Садгирського р-ну, Валява Кіцманського р-ну). Майже в кожному селі існують комсомольські організації. В деяких селах (Валява Кіцманського р-ну) начислюється зверх 30 комсомольців. В райосередках по 500 комсомольців (Кіцманський – 600). Із загального числа комсомольців приблизно 30% беруть активну участь у роботах комсомолу, всі інші фігурують тільки у списках, і їхня діяльність зводиться тільки до сплачування членських вкладок, а декотрі і цього не виконують. Багато комсомольців не здають собі справи з того, що таке комсомол, але їх тиснули записатись, вони записалися. В часі кампанії хлібоздачі більш активні комсомольці ходили навіть деякі озброєні по хатах і допомагали більшовикам стягати зерно і інші продукти (Гаврилівці Кіцманського р-ну). В січні і лютому 1948 р. допомагали виганяти людей на лісорубку. Вони допомагали і допомагають більшовикам організувати по селах колгоспи і закріпачувати селян. В с. Старосілля Кіцманського р-ну організатор і голова колгоспу комсомолец Ленік Корніль, в с. Кліводин Кіцманського р-ну ініціатором організації колгоспу – секретар комсомолу Кулик Одокія. Деякі комсомольці добровільно зобов'язалися слідувати за повстанцями і доносити про людей, що їм сприяють. На донос секретаря комітету комсомолу в с. Звенячин Заставнянського р-ну Слободяна впав районний провідник «Месник». В Кіцманському р-ні число первинних комсомольських організацій дійшло до 70. У партшколі вчиться 50 комсомольців. По селах району створено 70 комсомольських політгуртків, які фактично нічого не роблять.

2. Піонери.

Піонерські організації існують по всіх школах. У піонерські табори стараються підступом втягнути найкращих учнів. У деяких школах і класах до піонерів зачислено всіх учнів, не питаючись їх згоди (5 кл. НОШ с. Ошихліби, 6 кл. НОШ с. Лужани Кіцманського р-ну).

V. Адміністрація

Большевицька адміністрація у жовтні, листопаді і грудні 1947 р. мимо того, що більшість селян виконали план хлібоздачі, ограбіла до решти від селян останки зернових культур. В с. Колінківці Хотинського р-ну в Романюка Дмитра (3 га поля), що закінчив план хлібоздачі, давши 12 цнт. зерна, заграбували в нього ще 8 цнт добірного зерна, в Гудзуватого Василя (2 га поля), що виконав план хлібоздачі 6 цнт, потім ще здав три цнт зверх плану. В нього нічю 13 жовтня 1947 р. заграбували все те зерно, яке залишив для посіву. В с. Бочківці Хотинського р-ну земгромада, де головою Петро Яков, що налічує 119 дворів і 200 га поля, здали 200 цнт зверх плану зерна. Уповноважені по хлібоздачі в кого знайшли, то заграбували все зерно, без огляду на те, що даний господар викінчив план хлібоздачі. Хто не міг або не хотів виконати наложену на нього хлібоздачу, в того забрали весь хліб або арештували і конфіскували все майно. Внаслідок такого грабунку хліба більшість господарів залишилась без насіння (пшениця, жито, ячмінь), і їх поля залишились незасіяними. Для власного прохарчування залишилась тільки картопля і кукурудза. По деяких селах не вистачить навіть кукурудзи та картоплі до нового врожаю. Напр., Горошівці, Боянчук, Добринівці Заставнянського р-ну вже відчують гострий брак хліба. Паралельно з грабунком хліба ішов грабунки картоплі, молока, м'яса та інших харчових продуктів. Для стягування цих продуктів з району призначено по 2-4 солд. на кожне село, що кожного дня лазили з хати до хати, натискаючи селян те все здавати. Зараз роблять на селян особливий тиск здавати ці продукти в рахунок поставок на 1948 р. Найбідніший селянин, що не мав навіть 1 га поля, одержав зобов'язання здати 30 кг м'яса. Від господаря, що лише має одну корову, жадають 200-400 л молока, через що зараз число корів на селах в середньому вносить 1/3 числа, що вносило за румунської окупації. Зате є великий попит на кози, від яких поки що не жадають здавати молоко.

Кампанія заготівлі та вивозу лісу почалась у листопаді 1947 р. Заставнянський і Садгирський р-ни були призначені до вивозки і заготовки лісу в лісі Заставнянського, Хотинського і Садгирського р-нів, а Кіцманський був призначеним в лісі Сторожинського р-ну (Гільче), для цієї роботи були здемобілізовані істребітелі, партійні, комсомольці і весь сільський актив, що раз у раз ходили хатами і виганяли людей в ліс. Всі, що закінчили план лісорубки, були придержані в лісі і примушені прийняти зобов'язання дальше рубати і вивозити дерево. Деякі чоловіки, жінки та дівчата, які насильно вигнані до роботи, втікали з ліса, крилися в селі, поки не притихла гонитва до лісу, щоб таким способом звільнити себе на якийсь час від примусової каторжної роботи. На пострах за зрив лісорубки деяких судили, напр., в с. Новосілля Кіцманського р-ну Глібку Василя засудили на 10 р. тюрми, в с. Старосілля цього ж р-ну Вернигору Хризона на 8 р. тюрми, Пономарюка Захарія на 5 р. тюрми.

Найбільшої уваги і старань доклали більшовики для того, щоб по всіх селах втягнути селян насильно до колгоспу. Наложили на селян, що мають більше 2 га землі, величезну хлібоздачу, що доходила в деяких до 20 цнт від 1 га поля. Коли хто відповідав, що не має змоги виконати наложену хлібоздачу, казали йому: «Вступай до колгоспу і будеш звільнений від хлібоздачі». Нарешті, коли і вступив до колгоспу, від хлібоздачі не звільнили, а примусили викінчити хлібоздачу і ще до колгоспу дати насіння різних культур у належній кількості зданої землі до колгоспу, по селах більшовики говорили, що хто вступить до колгоспу, буде звільнений від лісорубки. Але на другий день після вступу до колгоспу виганяли в ліс (Іванківці,

Гаврилівці Кіцманського р-ну). Людям казали: «...До колгоспу, а як ні, то на Донбас або в ліс». Особливий тиск вступати до колгоспу роблять на тих, що мають коні, віз, плуг, борони і ін. сільськогосподарський інвентар, бо це все віддається разом з заявою до колгоспу. Таких людей визивають до сільради, а часом замикають на 2–3 дні (Чорнівка Садгірського р-ну).

Сьогодні, майже по всіх подільських селах існують колгоспи. У Кіцманському р-ні тільки в с. Давидівці, Реваківці та Пядиківці ще колгоспів немає. В с. Топорівка, Рідківці Садгірського р-ну і Кучурів Малий Заставнянського р-ну створено по три колгоспи. В с. Витилівка Кіцманського р-ну на 280 господарств тільки 20 не в колгоспі. Вступають до колгоспу лише ті, що мають більше 2 га землі, бо не бачать іншого рятунку від нового грабунку 1948 р. Землю для ланів колгоспу вибирають найкращу, найродючішу, а селянам-одноосібникам дають віддалену від села або таку, що споконвіку не бачила плуга.

В колгоспах є визначена норма праці, виконання якої зараховується як трудовдень. Колгоспник мусив за нормою намолотити 2 і півцентнера соняшника, що вимагало 3 дні праці (колгосп «Червона зірка», с. Іванківці Кіцманського р-ну). В деяких колгоспах за тиждень праці колгоспник заробляє два трудовдні (кол. ім. Хрущова, с. Витилівка; кол. «Новий шлях», с. Ошихліби Кіцманського р-ну).

В лютому 1948 р. до кожного району приїхали делегати Донбасу набирати людей на роботу. Для цього по селах були виготовлені повістки і вручені людям молодого віку, призна-ченим до відправки на Донбас, по інших селах були виготовлені списки річників 1928–29–30-го і за умови, що нібито їх беруть до війська. Визивали до району, щоб звідси відвезти на Донбас. Та такий обман не вдався, бо ніхто з намічених людей не з'явився на збірку, а кожний, хто вважав себе зачисленим кандидатом транспорту на Донбас, почав критися. Тоді були пушені в рух міліція, істребители, комсомольці, що почали вилловлювати тих людей. Кого зловили, заперали до темниці і по 2–3-ох днях, коли вже було 15–20 чол., під конвоем відправляли до району, а звідти до Чернівців. По дорозі ці люди дальше втікали додому. Хлопці та дівчата, налякані Донбасом, вступали до роботи на різних підприємствах в м. Чернівці, вступали до різних шкіл або продовжували критися. Людоловлення на Донбас триває.

VI. Про червоноармійців

Від 23-28 січня 1948 р. через м. Кіцмань, села Суховерхів, Давидівці в напрямі Городенки переходила артилерійська частина Прикарпатської округи. Це військо під час переходу робило різні вправи на полях, в лісах протягом 4 днів, квартирували по селі у хатах. В с. Суховерхів Кіцманського р-ну майже не було хати, де б не було кілька солдатів. При цій нагоді селяни вели розмови з ними на різні теми. В розмовах віддзеркалюються червоноармійські настрої. Солдати, що квартирували в одного господаря, питали його, чи в селі є бандерівці, на що він відповідав: «Вони борються за самостійну Україну, не хочуть радянської влади, і ми не хочемо її, ну что сделаеш».

У другого господаря солдати говорили, як вони одного разу мали бій з бандерівцями і вкінці мусили відступати, бо деякі солдати почали переходити на сторону бандерівців і створилася ціла революція (примітка – вигадка).

В іншого господаря солдати оповідали, як 5 солдатів були в полоні у повстанців. Повстанці роззброїли їх і сказали, що коли хочуть, можуть оставитися з ними, а коли ні, то хай собі ідуть до своїх частин. – «I от дуракі, – каже один солдат, – пішли і получили по 7 годов тюрми, лучше їм було остатися при бандерах».

В с. Давидівці Кіцманського р-ну солдати, що квартирували в одного господаря, говорили: «На Галичині є дуже багато бандерівців, та наших забирають у полон, роззброюють і випускають на волю, а партійних убивають». Другі солдати говорили до селян: «Бандери мають

хорошу зброю, гарно одягнені, тільки мало мають машин». Інші знову говорили: «Війна буде дуже скоро. Вона буде тривати дуже коротко, бо коли тепер у спокійний час є багато бандерів, то під час війни усе піде в бандери і буде їх стільки, що вони в середині покінчать скоро з радянською владою».

Подібних розмов було дуже багато про наш рух.

Були розмови іншого характеру, як, напр., в с. Давидівці Кіцманського р-ну в одного господаря говорили про грошову реформу. Один з них сказав: «Колись були й українські гроші». – Господар йому на це: «Як були українські гроші, так повинна була бути і якась відзнака на них інша». Солдат відповідає: «Так була. На грошах був тризуб – чи знаєте ви, що то є тризуб і як він виглядає». Господарі відповідали, що не знають. Тоді солдат на столі олівцем закреслив тризуб, кажучи: «Тризуб – це був український державний герб, і ось як він виглядає». Тоді звернувся до л-нта, який разом з ним квартирував, зі словами: «Товариш л-нт, бачите, як виглядає тризуб».

В с. Суховерхів Кіцманського р-ну солдат, що квартирував у одній хаті, сказав: «Служу в цій армії і служу і, поки комунізм, мушу служити, але скоро скінчиться з комунізмом, і я закінчу свою службу». Один солдат хотів купити зернят соняшника для лущення. Коли господар відповів, що немає, бо здав державі, солдат сказав: «А ти нащо здав, треба було не здавати. Я б нічого не здав». Всі такі розмови солдатів дуже детально вплинули на народ.

VII. Впали на полі слави

4.01.48 р. в с. Валява Кіцманського р-ну в господаря Рокочого Василя загинула геройською смертю революціонерка-друкарка «Марина» (Курчак Єлизавета, нар. 1926 р. в с. Старі Драчинці Вашківського р-ну).

Досвітком за всипою «Вітра» до цього села 4-ма машинами приїхали большевики арештувати людей. При арештуванні проводили труси і в сусідніх хатах арештованих. Господар, де квартирувала «Марина», не був всипаний, бо «Вітер» про нього не знав. Большевики, які прийшли перевіряти хату цього господаря, застали «Марину». Вона, не гаючи часу, розірвалася гранатою і поранила одного большевика, господаря заарештували.

11.01.48 р. в с. Брідок Заставнянського р-ну в 12-ій годині дня впали від ворожих куль кушовий «Максим» (Котик Манолій, нар. 1911 р. в с. Брідок Заставнянського р-ну) і бойовик «Пугач» (Вакарюк Іван, нар. 1914 р. в с. Самушин Заставнянського р-ну), яких застукали большевики в криївці господаря Шастала Миколи.

В 7-ій год. ранку більша група большевиків робила сильні труси в господаря Шастала, шукаючи криївки з повстанцями. При трусах зривали підлоги, копали землю в будинках і на подвір'ї, поки не знайшли в стайні криївку. «Максим» і «Пугач» в той час були на стриху. Большевики зразу позаягали і якийсь командир крикнув: «Максім! Здайсь, что болтаешся». У відповідь посипались черги з автоматів повстанців і вибухи трьох гранат, від чого один большевик був убитий, а другий – ранений. Большевики відкрили вогонь, від чого загорілась стайня. Тіла повстанців повитягали зі згарища і відвезли до району. Господаря, збитого до неприємності, заарештували. 11.01.48 р. в с. Митків Заставнянського р-ну в боротьбі з большевиками загинув геройською смертю окружний референт СБ «Кривоніс» – «Петро».

На всип «Чумака» (зголосився 2.02.48 р.) 8 большевиків прийшли арештувати сім'ю Микитей, де квартирував сл. п. «Петро». Зразу зчинився нерівний бій, в якому від куль «Петра» паде большевицький капітан і один ст. сержант. Після цього відбирає собі життя безстрашний революціонер сл. п. «Петро». У бою були тяжко ранені дві хатні особи. Усіх їх арештовано. Тіло сл. п. «Петра» забрали до району, а звідси – до Чернівців.

15.02.48 р. в с. Рідківці Садгирського р-ну впали в боротьбі з ворогом кушовий «Лис» – «Комар» (Небеснюк Василь, нар. 1913 р. в с. Самушин Заставнянського р-ну) і бойовик «Ванька» (Гуменюк Василь, нар. 1914 р. в с. Валява Кіцманського р-ну).

Ранком повстанці «Ванька» і «Комар» зайшли до незнайомого господаря, щоб переквартирувати день. Господар відмовився прийняти їх на квартиру, коли побачив, що повстанці не відходять, а такі намагуються у нього квартирувати, він сказав, що зголосить до сільради. Повстанці господаря і господиню придержали в хаті і залишили квартирувати. Але малий хлопець того господаря пішов до сусіда і сказав, щоб той зголосив до сільради, що в них квартирують повстанці. За короткий час приїхали до села автомашиною більшовики, які разом з місцевими істребителями обступили хату, в якій квартирували повстанці. В нерівному бою повстанці застрілили одного істребителя, рівно ж самі полягли геройською смертю. Їх тіла забрано до району.

22.02.48 р. в с. Витилівка Кіцманського р-ну загинув в боротьбі з більшовиками бойовик «Борис».

«Борис» квартирував в одного господаря в хаті. На донос одного агента перед вечором до села приїхала автомашина більшовиків, які обступили хату, де квартирував бойовик «Борис». Більшовики з усіх сторін обстрілювали хату. Повстанець «Борис» вискочив з хати, де недалеко на городі був перетятий кулеметною чергою. В хаті тяжко поранили господаря і секретаря сільради, які вкоротці померли.

23.02.48 р. в с. Хрещатик Заставнянського р-ну в боротьбі з більшовиками вправ райпровідник Заставнянщини «Лев» – «Месник» (Гайдей Георгій, с. Василя, нар. 1922 р. в с. Дорошівці Заставнянського р-ну).

Після відправи «Білого» і «Грізного» в терен з дорученням, він заквартирував у порожній хаті. Його там запримітив секретар комітету комсомолу с. Звенячин Заставнянського р-ну Слободян. На його донос до села приїхали 2-ма автомашинами та підводами з району більшовики. Відразу обложили село і почали обстрілювати хату, де квартирував «Месник». Він вискочив з хати, відстрілюючись, почав підступати, але був поранений кулеметною чергою в живіт, після чого дострілювся власною кулею. Більшовики розібрали його до близни і труп відвезли до району. Секретар райкому партії Місюренко труп штовхав ногами і приговорював: «Оцей шастався по всіх закутках району». Після довгих знущань труп вдягнули в нім. уніформу, на груди начіпляли нім. орденів і так фотографували, але без руки, бо урвали при знущанні.

8.03.48 р. в с. Старосілля Кіцманського р-ну вправ геройською смертю райпровідник Садгирщини «Юрась» – «Євшан» (Майданський Кость, нар. 1923 р. в с. Рогізна Садгирського р-ну), кушовий «Майдан» (Пилипчук Юрій, нар. 1921 р. в с. Борівці Кіцманського р-ну)* і бойовик «Мирон» (Шупеня Іван**, нар. 1910 р. в с. Шишківці Кіцманського р-ну). Оточені з усіх сторін більшовиками, відстрілювались до останнього, аж поки їх не стало в живих. Райпровідник Кіцманщини «Остап» – «Денис» (Кантимір Василь, нар. 1923 р. в с. Шубранець Садгирського р-ну) знаходився разом з упавшими повстанцями. В бою важко поранений і забраний до чернівецького шпиталю, де й помер.

Вищезгадані повстанці заквартирували в одного господаря на стайні. Другого дня до села з області прибуло військо, що ніччю на переходах робило засідки. Перед вечором це військо з сільськими істребителями оточили господарство, де квартирували повстанці, і відкрили сильний вогонь по стайні. Повстанці вибігли на город і хотіли прорватися з оточення,

де і впали від ворожих куль. Зі сторони більшовиків теж були убиті. Тіла повстанців «Євшана», «Майдана» і «Мирона» закопали на кінському цвинтарі, де з промовою виступав перед великою масою людей член КП(б)У Ілюк. Він всіляко очорнював наш рух і сказав: «Ці бандити не гідні, щоб їх закопати, їх треба залишити наверху, щоб собаки розтягали їх тіла». Населення, що дивилось на повстанців, між собою говорили: «От, які гарні хлопці, яка шкода». Інші зі слізми на очах тільки важко зітхали.

VIII. Різне

Від 23.01. по 28.01.48 р. з м. Чернівці в напрямі м. Городенка через Кіцмань, Суховерхів, Давидівці, а також в напрямі м. Снятин через Ставчани, Іванківці Кіцманського р-ну переходила артилерійська частина Прикарпатської воєнної округи з танками й гарматами, й зенітними установками, й іншим тяжким озброєнням. Під час переходу військо робило вправи по полю, лісах. Копали скопи, наступали одні на одних, стріляли з гармат, мінометів і кулеметів. У яке село заходили, то закладали телефони, обкопували і маскували танки й гармати. Цілий час був безупинний рух військових автомашин по шосе, що перевозили ці війська. Квартирували по селянських хатах і з населенням поводитися дуже привітно.

На початку січня 1948 р. майже в кожне село приїхало 3 і більше сім'ї репатрійованих з Румунії українців. Із собою привезли майна скільки, як колись мав добрий господар. В м. Чернівці від їх транспорту відчепили вагон зі свинями, який більшовики забрали для себе. Всі вони дуже невдоволені, що приїхали сюди. Всі вони говорять, що як вибухне війна, то вони назад повернуться у свої сторони.

14.02.47 р. в с. Клокічка Кіцманського р-ну уповноважений істребитель Пашішняк Іван на шосе уночі застрілив 12-річного хлопця Вакарчука Пилипа за те, що той посвітив на нього лямпою.

В лютім 1948 р. в м. Чернівці більшовицькі поліцейні органи заарештували 10 студентів Чернівецького університету, при яких знайдено революційні листівки.

В м. Чернівці протягом січня і лютого 1948 р. невідомі особи убили 1 майора, 2 капітани і 3-4 л-нти поліцейних органів.

СЛАВА УКРАЇНІ! ГЕРОЯМ СЛАВА!

Постій, червень 1948 р.

(М.)

Оригінал. Машинопис.

Сергійчук В. Український здовг: Прикарпаття. 1939-1955. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – С. 609-630.

*Насправді загинув кушовий «Борець» (Федоряк Георгій, нар. 1918 р. в с. Борівці Кіцманського р-ну).

**Ред.

2.4. ДОКУМЕНТИ ПРО ТЕРОР НІМЕЦЬКОЇ ЗОНДЕРКОМАНДИ 106 ТА РУМУНСЬКОЇ ОКУПАЦІЙНОЇ ВЛАДИ НА ТЕРИТОРІЇ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ В 1941-1944 РОКАХ

(Матеріали подаємо за виданням: Люди остаются людьми. Вестник.
Свидетельства очевидцев. – Черновцы, 1996. – Вып. 5. – С. 61-72).

№ 56

УБИЙСТВА ЕВРЕЕВ В ИЮЛЕ–СЕНТЯБРЕ 1941 г.

Область была оккупирована румынскими войсками 2-7 июля 1941 г., в том числе Черновцы - 5 июля, Хотин – 6 июля. С момента вступления на территорию области румынские солдаты и их пособники из местного населения стали в широких масштабах совершать убийства евреев. Согласно материалам ЧГК (Черновицкой городской комиссии по расследованию злодеяний, нанесенных румынско-немецкими захватчиками. – *Ред.*), только в июле на территории области в совокупности было убито 11347 евреев. По городам и районам они распределяются следующим образом¹:

г. Черновцы	6000
г. Хотин	558
г. Сторожинец	400
г. Герца	60
Сторожинецкий район	801 ²
Сокирянский район	1124 ³
Кицманский район	325
Черновицкий район	35
Вижницкий район	156
Вашковецкий район	543
Глубокский район	100
Кельменецкий район	58
Хотинский район	67
Новоселицкий район	901
Садгорский район	219

Данные по Черновцам представляются завышенными, в то время как по Хотину – заниженными. Альтернативные данные следующие⁴:

Черновцы – 2300	Хотин – 2000
Сторожинец – 315 ⁵	Герца – 100 ⁶

¹Подсчитано по: ЦГА РФ, ф. 7021, оп. 79, дд. 67-83.

²В том числе 634 в лагере в с. Чудей: около 500 из с. Чудей, остальные были пригнаны из окрестных сел (Ижешты, Красноильск, Краснопутна, Красношора-Нова). По другим данным в с. Чудей 3 июля 1941 г. было убито 450 евреев (см. Сарп М. Ор. cit., p. 29).

³В том числе свыше 1000 евреев 13-15 июля по дороге из Сокирян в Брычаны, т.е. в основном на территории Бессарабии.

⁴Сарп М. Ор. cit., vol. 1, p. 26.

⁵По данным ЧГК - 400.

⁶Убиты 5 июля 1941 г. (см. Сарп М. Ор. cit., vol. 3, p. 31).

В августе 1941 г. в области было убито 984 еврея¹, в том числе в Вашковецком районе 427², Заставнянском – 57³ и по дороге из Хотина в Сокиряны – 500.

В сентябре в области было убито 65 евреев – в с. Кабин Вашковецкого района⁴.

В совокупности в области в июле-августе и в сентябре 1941 г. было убито 12396 евреев.

№ 57

ДЕПОРТАЦИЯ ЕВРЕЕВ ЗА ДНЕСТР В ИЮЛЕ 1941 г.

Одновременно с убийствами евреев румынские оккупационные власти стали производить их концентрацию в лагерях и гетто. Такие лагеря и гетто в первой декаде июля были созданы в Новоселице, Сторожинце, Вашковцах, Вижице, Герце, Лужанах, Чудее, Ст. Жадове, причём в них помещались не только местные евреи, но и евреи из ближних и дальних окрестностей. Так, в Сторожинец 10 июля были пригнаны 2500 евреев из Банилы, Буденца, Жадовы, Берегомета, Панки, Череша⁵.

Произведя концентрацию, румыны со второй декады июля приступили к очистке области от евреев путем их депортации за Днестр. Началась депортация 13 июля с евреев Сокирянского и Кельменецкого районов. 18 июля румыны попытались переправить на территорию, оккупированную Венгрией, евреев из Лужан, а когда это им не удалось, погнали их на восток⁶. 20 июля погнали на восток евреев из Новоселицы, 23-26 июля – из Сторожинца и Вашковцов, 1 августа – из Хотина⁷. Евреев первых двух районов румынам удалось вместе с евреями северных районов Молдавии в конце июля переправить через Днестр в Винницкую область. Евреи же остальных районов были пригнаны к Днестру в начале августа, когда немцы уже приняли меры к предотвращению их переправы и поэтому переправить евреев в Могилев-Подольский оказалось невозможным, что явилось причиной убийства румынскими жандармами части евреев. Так, в ночь с 4 на 5 августа близ г. Атаки (Молдавия) были расстреляны 210 евреев из 300, составлявших колонну из уезда Сторожинец⁸, а 6 августа жандармы из 23-й полицейской роты расстреляли и сбросили в Днестр еще 200 евреев⁹.

Основная масса евреев была помещена в лагерь, созданные в Северной Бессарабии. О приведших к этому событиях мы узнаем из донесений претора 2-й румынской армии подполковника Ж. Поитевина главному претору генералу И. Топору. Так, 5 августа Поитевин доложил по телефону, что в «ночь с 4 на 5 августа с.г. по шоссе Липник–Атаки прошли примерно 20 тыс. евреев из Хотина и Сторожинца. Переправить их в Могилев невозможно, как

¹Подсчитано по: ЦГА РФ, ф. 7021, оп. 79, дд. 68, 70, 74.

²В с. Костинцы 6.08.1941 г. - 381 (расстреляны командой СС в составе 15 человек), в с. Драчинцы в начале августа – 46.

По другим данным в селах Костешты и Глинница примерно 350 евреев были убиты уже 5 июля 1941 г. (Сарп М. Ор. cit., p. 31).

³Из сел Боянчук, Юркивцы, Ржавинцы, Горошинцы; расстреляны в конце августа 1941 г.

⁴ЦГА РФ, ф. 7021, оп. 79, д. 70, л. 2, 30.

⁵Сарп М. Ор. cit., p. 78.

⁶Государственный архив Черновицкой области, ф. Р-653, оп. 1, д. 62, л. 1.

⁷Сарп М. Ор. cit., p. 79-81.

⁸Сарп М. Ор. cit., p. 65.

⁹Донесение инспектора жандармерии в Кишиневе полковника Мекулеску от 13.08.1941 г. (Сарп М. Ор. cit., p. 70).

немцы не разрешают. Отдан приказ об их возвращении соответствующим легионам. Прошу приказать инспектору в Черновцах прекратить эвакуацию евреев»¹. Согласно его же донесению от 8 августа в зоне Липник–Атаки собралось около 25 тыс. евреев «по происхождению из уездов инспектора в Черновцах», «легион Сороки не имеет возможности их кормить», в связи с чем Поитевин предложил «приказать инспектору в Черновцах забрать евреев из зоны Липник–Атаки, организовать лагерь в уезде Хотин и кормить их за счет местных евреев»². В этот же день инспектор жандармерии в Черновцах полковник Мынекуцэ информировал генерала Топора, что в «Секирянах, уезд Хотин, и в Атаках, уезд Сороки, сконцентрированы евреи из следующих уездов: Хотин – 3340, Рэдэуци – 4113, Сторожинец – 13852, лагерь Вижница – 1820, Черновцы – 15324, всего 27849. Кроме того, из уезда Хотин уже переправлены через Днестр 20000»³. 10 августа он же доложил, что вышеуказанные евреи интернированы им в трех лагерях: в Сокирянах – 17 тыс., в Бырнова – 3 тыс. и в Бербени – 2 тыс. «Остальные находятся в районе жандармского легиона Сороки в Атаках и примерно 10000 за Днестром: многие евреи не имеют денег и обречены на голодную смерть»⁴. На следующий день евреи из Бырнова и Бербени были переведены в Сокиряны. Согласно донесению Мынекуцэ от 11.08.1941 г. количество евреев в Сокирянах вследствие этого возросло до 20852, в том числе из г. Хотин – 3800, из г. Новоселица – 2800, уезда Хотин – 6625, г. Сторожинец – 1100, уезда Сторожинец – 3180, г. Герца – 1200, уезда Черновцы – 977, г. Рэдэуци – 520, уезда Рэдэуци – 580⁵. Поскольку прокормить такую массу евреев было невозможно, Мынекуцэ предложил для части евреев создать лагерь в другом месте. Главный претор 15.08.194 г. распорядился о создании такого лагеря в Единцах (Молдавия), куда была переведена примерно половина евреев из Сокирян: на 23.08.1941 г. в Единцах находилось 11762 еврея, а в Сокирянах осталось 10356⁶. Согласно донесению Мынекуцэ от 1.09.1941 г., в Единцах имелось 12248 евреев, в Сокирянах – 10201, в том числе 1698 евреев из Липкан, которые эвакуировались с русскими за Днестр и которых немцы вернули в Бессарабию⁷.

Кроме лагерей Сокиряны и Единцы на 1.09.1941 г. евреи находились также в следующих местах⁸:

г. Черновцы –	49497
уезд Сторожинец –	4312
г. Хотин –	559
Всего:	54368

Таким образом, за июль – август 1941 г. количество евреев в области уменьшилось примерно на 25 тыс., причем примерно 7,5 тыс. из них были убиты.

¹Carp M. Op. cit., p. 97.

²Ibidem, p. 98.

³Ibidem, p. 97.

⁴Carp M. Op. cit., p. 101.

⁵Ibidem, p. 102.

⁶Ibidem, p. 107. Эти же цифры приведены в приказе главного претора от 4.09.1941 г. (см. Ibidem, vol. 1, p. 41). Согласно донесению инспектора жандармерии от 25.08.1941 г. на 24.08. в Сокирянах находилось 12345 евреев, в Единцах – 11894 (300 взяты на работу) (см. Радянська Буковина 1940-1945. Документи і матеріали. – Київ, 1967. – С. 197).

⁷Carp M. Op. cit., p. 114. По подсчетам коммунальных властей в Единцах было 11224 еврея, в Сокирянах – 8302 (см. Ibidem, vol. 1, p. 41).

⁸По другим данным на 1.09.1941 г. в Сокирянах и Единцах имелось 20909 евреев (см. Ibidem, vol. 3, p. 42).

⁹Ibidem, vol. 3, p. 42.

ДЕПОРТАЦИЯ ЕВРЕЕВ ОСЕНЬЮ 1941 г.

Переход к Румынии 1 сентября 1941 г. территории между Днестром и Южным Бугом позволил румынским оккупационным властям осуществить замысел, который не удался им летом 1941 г., а именно депортировать за Днестр всех евреев Бессарабии и Буковины. В середине сентября началась депортация евреев из Бессарабии, а 4 октября штаб главнокомандующего румынской армией передал комендатуре г. Черновцы приказ Антонеску о депортации в течение 10 дней всех евреев Буковины «в область восточнее Днестра»¹. На основании этого приказа губернатор Буковины генерал Калотеску 10 октября распорядился о создании гетто в Черновцах и депортации евреев, которая началась 11 октября. В совокупности до 15 ноября 1941 г. из города было вывезено 28391 еврея².

После завершения “эвакуации” в области осталось (на 20 мая 1942 г.) 19725 евреев³, в том числе:

г. Черновцы –	19521	уезд Сторожинец –	60
уезд Черновцы –	18	г. Хотин –	126

Таким образом, в октябре–ноябре 1941 г. за Днестр было “эвакуировано” более 53 тыс. евреев области.

В середине 1942 г. произошли новые высылки евреев. Так, из Черновиц 7, 14 и 28 июня в Винницкую область были “эвакуированы” соответственно 1000, 1000 и 2000 евреев⁴, а 10 сентября – еще 500 евреев⁵. Размещены они были в селах Тростянецкого района. 19 августа 1942 г. примерно половина из них была передана немцам и вывезена за Буг для использования на работах; в 1942-43 гг. эти евреи были немцами расстреляны.

В совокупности в 1941-42 гг. за пределы области было депортировано примерно 74 тыс. евреев, из которых примерно 54 тыс. там погибли.

ОБЩЕЕ КОЛИЧЕСТВО ИСТРЕБЛЕННЫХ ЕВРЕЕВ, УДЕЛЬНЫЙ ВЕС ЕВРЕЕВ В УНИЧТОЖЕННОМ МИРНОМ НАСЕЛЕНИИ⁶

Город, район	Уничтожено мирных граждан	В том числе евреи	Уд. вес евреев
г. Черновцы	6000	6000	100%
г. Хотин	1069	1069	100%
г. Сторожинец	400	400	100%
Черновицкий	54	40	74%
Герцаевский	68	60	88%

¹Carp M. Op. cit., p. 143.

²Ibidem, p. 182.

³Carp M. Op. cit., p. 42, 182.

⁴Ibidem, p. 231-232.

⁵Люди остаются людьми. Вестник. Свидетельства очевидцев. – Черновцы, 1991. – Вып. 1. – С. 11.

⁶Подсчитано по: ЦГА РФ, ф. 7021, оп. 79, дд. 67-83. Не учтены: 93 человека, погибшие от бомб и снарядов, в том числе в Сторожинце 80 человек, а также 95 украинцев, убитые фашистскими пособниками в Вижницком районе (села Испас, Берегомет, Багна) после освобождения области в октябре 1944 г.

Город, район	Уничтожено мирных граждан	В том числе евреи	Уд. вес евреев
Вижницкий	252	156	62%
Заставнянский	84 ¹	82	98%
Садгорский	221	219	99%
Новоселицкий	911	901	99%
Хотинский	120 ²	84	70%
Вашковецкий	1035	1035	100%
Глубокский	115	100	87%
Кельменецкий	99	58	59%
Путиловский	126	–	0%
Сокирянский	4000	3978	99%
Сторожинецкий	817	801	98%
Кицманский	336	325	97%
3 города, 14 районов	15707	15308	97%

С учетом отмеченных выше поправок и уточнений картина по отдельным городам, которых эти поправки касаются, выглядит следующим образом:

Город	Убито евреев по материалам ЧГК	Новый подсчет	±
Черновцы	6000	2300 ³	- 3700
Хотин	558	2000 ⁴	+ 1442
Сокиряны	3954	1798 ⁵	- 2156
			- 4414

Таким образом, на 4414 должно быть уменьшено как общее число жертв, так и число жертв-евреев. А это означает, что общее число жертв составляет 11293, а число жертв-евреев – 10892. Общие потери среди евреев области за 1941-1944 гг. составили примерно 65 тыс. человек: около 11 тыс. погибли на территории области и примерно 54 тыс. – за ее пределами, в основном в Винницкой области.

¹С учетом 25 евреев из с. Погореловка, которые были угнаны 20.08.41 г. и убиты в Галиции (см. д. 74, л. 49).

²С учетом 27 евреев из с. Шиловцы, которые были убиты за пределами района и области: 12 – у Сокирян в сентябре 1941 г. и 15 – в Винницкой области (см. д. 82, л. 8).

³Согласно переписи 1930 г. в городе имелось 42932 еврея, в середине 1941 г. (при естественном приросте 20 человек на 1000 в год) – 52 тыс. На 1.09.41 г. в городе насчитывалось 49,5 тыс. евреев, т.е. за июль–август их количество уменьшилось на 2,5 тыс.

⁴Согласно переписи 1930 г. в городе имелось 5786 евреев, в середине 1941 г. – 7 тыс. (при приросте 20 человек на 1000 в год). На 1.09.41 г. в Хотине оставалось только 559 евреев, т.е. за июль–август их количество уменьшилось на 6,5 тыс. Депортировано было из города в августе 1941 г. – 4300 евреев (3800 находились в лагере Сокиряны и 500 были убиты по дороге в Сокиряны). Таким образом, в самом городе было убито 2 тыс. человек.

⁵В Сокирянах 9-10.07.41 г. было убито 98 евреев и 1700 в лагере в начале ноября 1941 г. Остальные евреи были убиты в ходе эвакуации за пределами области.

№ 60

**Командующий полицией безопасности и СД
Оперативная группа при группе армий Юг
Оперативная команда 106
В отдел 1Ц группы армий Юг**

Черновцы, 9 июля 1941

6 июля 1941 г. в 18 час. 15 мин. команда 106 прибыла в Черновцы, после того как днем раньше передовой отряд установил в городе связь с румынскими органами и позаботился о квартирах. Сразу после прибытия была установлена связь с компетентным комендантом – генерал-майором Длушански, а также с другими находящимися здесь румынскими органами, и началась чистка города от подозрительных в политическом отношении элементов.

7 с.м. начались аресты евреев и коммунистов на основании имеющихся розыскных списков и вновь составленных списков. 8 с.м. была проведена гросс-акция, в ходе которой был схвачен за небольшим исключением весь руководящий еврейский слой. На следующий день команда расстреляла примерно 100 еврейских коммунистов. Вместе с казнями евреев румынским вермахтом и полицией в совокупности в течение 8 и 9 с.м. было расстреляно свыше 500 евреев. Подкоманда была направлена в Хотин для чистки этого населенного пункта. Сообщение от нее еще не получено.

Командир оперативной команды 106 штурмбанфюрер СС

Перстерер

Копия верна: **майор Ризен**

№ 61

**Шеф полиции безопасности и СД
-IV A I - Б.Н I Б/41 г. Рс. –**

Берлин, 14 июля 1941

ДОНЕСЕНИЕ О СОБЫТИЯХ В СССР № 22

...

В Черновцах установлено следующее:

1. Румыны объявили Северную Буковину областью, находящуюся под румынским господством.
2. В румынских тюрьмах в Черновцах имеется большое количество евреев беднейших слоев, интеллигенции почти нет.
3. Румыны стремятся устранить украинский руководящий слой, чтобы, используя нынешнюю обстановку, полностью разрешить украинский вопрос в Северной Буковине.

ЗК 106 даны следующие указания:

Воздействовать на румынские ведомства, чтобы они проводили более жесткую линию в еврейском вопросе. Мы должны ликвидировать еврейские собрания, раскрывать еврейские заговоры, чтобы активизировать действия румын против еврейской интеллигенции и получить возможность вмешаться самим...

ЗК 106 выполнила свои задачи в Хотине. Руководящие интеллектуальные элементы советской партии и государственного аппарата, еврейские агитаторы, учителя, адвокаты и раввины схвачены с помощью украинских информаторов в ходе нескольких облав; с ними поступили соответствующим образом...

№ 62

Шеф полиции безопасности и СД
-IV A I - B.N I B/41 г. Рс. –

Берлин, 1 августа 1941

ДОНЕСЕНИЕ О СОБЫТИЯХ В СССР № 40

...

Оперативная группа
Местонахождение – Пятра-Нямц.

1/Аресты и ликвидации.

В Черновцах из около 1200 арестованных евреев 682 были расстреляны во взаимодействии с румынской полицией.

Из арестованных 50 коммунистических функционеров до сих пор были ликвидированы 16, в то время как остальные еще необходимы для допросов...

В районе Черновцы был проверен Хотин, причем были ликвидированы 150 евреев и коммунистов...

№ 63

Вх. № 486

5.VIII.41

Ведомство претора Фламура 2

Ведомству главного претора

Продолжение рапорта № 956 от 3 августа 1941 г.:

Жандармский легион Сороки докладывает по телеграфу, что в ночь с 4 на 5 августа с.г. по шоссе Липник–Атаки прошли примерно 20000 евреев из Хотина и Сторожинца.

Переправить их в Могилев невозможно, так как немцы не разрешают. Отдан приказ об их возвращении соответствующим легионам.

Прошу приказать инспектору в Черновцах прекратить эвакуацию евреев¹.

Подполковник Поитевин

№ 86 от 5 августа 1941 г.

№ 64

Вх. № 528

8.VIII.41

Инспектор жандармерии в Черновцах

Ведомству главного претора

Легион Хотин докладывает, что в Секурянах, уезд Хотин, и в Атаках, уезд Сороки, сконцентрированы евреи из следующих уездов: Хотин – 3340, Рэдэуци – 4113, Сторожинец – 13852, лагерь Вижница – 1820, Черновцы – 15324, всего 27849.

Кроме того, из уезда Хотин уже переправлены через Днестр 20000...

Начиная с 7 августа, немецкие войска начали возвращать из Украины в Бессарабию всех лиц родом из Бессарабии и Северной Буковины, независимо от их национальности.

Через Атаки–Хотин были возвращены 570 евреев... и 50 украинцев².

Полковник Мынекуцэ

№ 83 8.VIII.1941 г.

¹Печ. по: Carp M. Cartea Neagra. Vol. III. Transnistria. – Bucuresti, 1947. – P. 97.

²Печ. по: Carp M. Cartea..., p. 97.

№ 65

Вх. № 518

8 авг. 41

Ведомство претора Фламура 2

Главному претору

...

Докладываю, что легион имеет приблизительно 25000 евреев в северной части уезда (Липник–Атаки) по происхождению из уездов инспектора в Черновцах, которые не являются евреями с его территории.

Легион Сороки не имеет возможности их кормить...

Прошу приказать инспектору в Черновцах забрать евреев из зоны Липник–Атаки, организовать лагерь в уезде Хотин и кормить их за счет местных евреев.

В то же время докладываю, что 7.VIII.1941 г. немецкая полиция попыталась переправить в Атаки примерно 4500 евреев; румынские органы воспрепятствовали этому, колонна была возвращена назад, возможно, направлена к Ямполу, чтобы быть переправленной в Сороки...¹

Подполковник Ж. Поитевин

№ 74 от 8 августа 1941 г.

№ 66

Вх. № 568

11. VIII. 1941

Инспектор жандармерии в Черновцах

Ведомству главного претора

На приказ № 528/941 докладываю, что в общине Секурени–Хотин создан лагерь, в котором интернированы следующие евреи:

...Принимая во внимание очень большое количество, их снабжение невозможно.

г. Хотин	3800
г. Новоселица	2800
уезд Хотин	6625
г. Сторожинец	1100
уезд Сторожинец	3180
Герца-Дорохой	1200
г. Рэдэуци	520
уезд Рэдэуци	580
уезд Черновцы	977

20852

По этой причине предлагаю создать еще один лагерь в Единцах – уезд Хотин...²

Полковник Мынекуцэ

¹Печ. по: Carp M. Cartea..., p. 98.

²Печ. по: Carp M. Cartea..., p. 102.

№ 67

Штаб главнокомандующего
Отдел 11-а
Штаб главнокомандующего
Отдел 2-а
Комендатуре города Черновцы

По приказу господина маршала Антонеску все евреи Буковины в течение 10 дней должны быть отправлены в область восточнее Днестра.

Доложить о выполнении завтра до 20.00¹.

П.п.

Начальник отдела 11а
подполк. Р. Динулеску

№ 6651

4 октября 1941 г.

Начальник бюро
майор Индесцифрабил

2.5. ДОКУМЕНТИ, НА ПІДСТАВІ ЯКИХ ПРОВОДИЛИСЬ ПОЛІТИЧНІ РЕПРЕСІЇ В ЧЕРВОНІЙ АРМІЇ

№ 68

ДИРЕКТИВА НАРОДНОГО КОМІСАРА ОБОРОНИ СРСР ВІЙСЬКОВИМ РАДАМ ФРОНТІВ, АРМІЙ, ОКРУГІВ, НАЧАЛЬНИКАМ ПОЛІТОРГАНІВ, ВІЙСЬКОВИМ КОМІСАРАМ ДИВІЗІЙ І ПОЛКІВ ПРО ЗАВДАННЯ ВІЙСЬКОВИХ КОМІСАРІВ І ПОЛІТПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ НАСТУПУ НІМЕЦЬКО-ФАШИСТСЬКИХ ВІЙСЬК

20 липня 1941 р.

Над нашей Родиной нависла серьезная опасность. Враг приближается к нашим важнейшим политическим и экономическим центрам, создавая угрозу Москве, Ленинграду и Киеву. На полях сражений с немецко-фашистскими интервентами решаются судьбы Советской власти, решается вопрос о жизни и смерти народов Советского Союза, вопрос о том – быть трудящимся нашей Родины свободными и независимыми или впасть в рабство, быть онемеченными.

Сейчас, как никогда, необходимы воля к победе, идейная сплоченность, железная дисциплина, организованность, беспощадная борьба с предателями и изменниками, с благодушием и беспечностью, с трусами, паникерами и дезертирами, величайшая самоотверженность, готовность идти на любые жертвы во имя победы над врагом, готовность каждого красноармейца, командира и политработника до последней капли крови драться, не щадя своей жизни, за каждую пядь земли.

“Навязанная нам война, – говорится в Указе Президиума Верховного Совета СССР от 16 июля 1941 г., – в корне изменила обстановку работы в Красной Армии. Война расширила объем политической работы в нашей армии и потребовала, чтобы политработники не ограничивали свою работу пропагандой, а взяли на себя ответственность также и за военную работу на фронтах.

С другой стороны, война усложнила работу командира в полку и дивизии и требует, чтобы командиру полка и дивизии была оказана полная помощь со стороны политических работников не только в области политической работы, но и в области военной.

Все эти новые обстоятельства в работе политработников, связанные с переходом от мирного времени к военному времени, требуют того, чтобы была повышена роль и ответственность политработников, подобно тому, как это имело место в период гражданской войны против иностранной военной интервенции”¹.

Военные комиссары, начальники политотделов и все политработники должны глубоко осознать смысл и значение произведенной реорганизации, всю ответственность, которая возложена на них партией Ленина – Сталина и Советским правительством.

Политработники должны перестроить свою работу немедленно и добиться решительного перелома в повышении боеспособности каждой части, каждого подразделения.

Народный комиссариат обороны СССР требует от всех военных комиссаров и политработников:

1. Быть подлинными представителями партии и правительства, большевистскими комиссарами ленинско-сталинской закалки, воинствующими большевиками, боевыми носите

¹Печ. по: Carp M. Cartea..., p. 143.

¹Советская Украина в годы Великой Отечественной войны 1941—1945 гг. Документы и материалы в 3-х томах. — Киев, 1980. — Т. I. — С. 81.

лями духа нашей партии, ее дисциплины, ее твердости, самоотверженности, мужества и непоколебимой воли к победе в борьбе с врагами социалистической родины. Хранить и умножать боевые традиции комиссаров времен гражданской войны, Халхин-Гола и войны с финской белогвардейщиной.

2. Быть на деле глазами и ушами большевистской партии и Советского правительства, самыми бдительными и осведомленными людьми в частях. Детально знать оперативную обстановку, помогать командиру разрабатывать боевой приказ, строго контролировать проведение в жизнь всех приказов высшего командования.

3. Своевременно сигнализировать Верховному командованию и правительству о командирах и политработниках, недостойных звания командира и политработника, и своим поведением порочащих честь Рабоче-Крестьянской Красной Армии.

4. Прочно связаться с красноармейцами, командирами и политработниками, с коммунистами, комсомольцами и беспартийными. Никакое событие или явление не должно быть для комиссара случайным и неожиданным. Недостатки не только критиковать, но и немедленно их устранять.

5. Воодушевлять и ободрять личный состав частей, влить в него непоколебимую веру в силу советского оружия, в победу Красной Армии над гитлеровскими ордами. В наиболее серьезные моменты боя военный комиссар обязан примером личной храбрости и отваги поднять боевой дух и добиться безусловного выполнения частью боевого приказа.

6. Железной рукой насаждать революционный порядок, дисциплину и беспощадно карать паникеров, трусов, пораженцев, дезертиров и всех, самовольно оставляющих позиции без приказа высшего командования. Помнить, что военные комиссары, наряду с командирами, несут всю полноту ответственности за случаи измены и предательства в части, за ее отступление без приказа.

Поощрять и популяризировать лучших бойцов и командиров, воспитывать у личного состава части отвагу, смелость, хладнокровие, инициативу, сметку, воспитывать презрение к смерти во имя победы над врагом. Великий Ленин учил, что презрение к смерти должно распространиться в массах и обеспечить победу.

7. Тщательно изучать командиров и политработников, вместе с командиром внимательно подбирать кадры, смело выдвигая отличившихся в боях за Родину. Особое внимание уделять подбору и выдвижению младших командиров.

8. Очистить все части от сомнительных людей, учтя при этом, что среди призванных в западных областях Украины, Белоруссии, а также призванных в Молдавии, Буковине и Прибалтике оказалось значительное число изменников, выходящих из окружения в западных областях Украины, Белоруссии и Прибалтики одиночками и группами. Командиров, политработников и красноармейцев тщательно проверять совместно с особыми отделами с тем, чтобы в наши части не мог пробраться ни один шпион.

9. Взять под неослабный контроль тыла снизу доверху (штабы, связь, склады, органы снабжения, обозы и т. д.), проникать во все «закоулки», добиться образцовой работы тыла по полному и своевременному обеспечению фронта всем необходимым, памятуя, что это слабое место в управлении войсками.

Приказом НКО введена должность комиссара штаба дивизии. На должности комиссаров штабов дивизии подобрать волевых политработников, знающих военное дело и способных твердой рукой навести порядок в штабе и в тылу. Следить за тем, чтобы штабы хорошо охранялись, чтобы в штаб не имел доступа ни один посторонний человек и чтобы в месте расположения штаба не было гражданских лиц.

10. Выявлять в тылах всех лиц кадра и запаса, обученных военному делу, но используемых не по назначению, и немедленно переводить их в действующие части; добиться того,

чтобы все силы, которые без ущерба для работы тыла можно использовать на фронте, были в бою.

11. Повседневнo руководить политорганами, партийными и комсомольскими организациями. Добиться, чтобы они не отсиживались в канцеляриях и перешли от абстрактной пропаганды к боевым делам, проявили максимум гибкости и оперативность, быстро и правильно реагировали на все явления жизни частей и подразделений.

12. Повседневнo руководить работой политруков и замполитруков ротных партийных и комсомольских организаций; знать всех партторгов и комсоргов своей части; правильно расставлять политбойцов – коммунистов и комсомольцев с тем, чтобы обеспечить решающие участки.

Вовлекать лучших, отличившихся в боях людей, в партию и комсомол. Обеспечить рассмотрение заявлений, немедленно выдавать партийные и комсомольские документы принятым в партию и комсомол.

13. Создать боевой актив из политбойцов и непартийных большевиков и опираться на него в своей повседневной работе, в изучении и распространении их боевого опыта, в поднятии всего личного состава на выполнение приказа по разгрому врага.

14. Объединять и координировать работу военных трибуналов, военной прокуратуры и особых отделов. Добиться, чтобы все предатели и изменники, все дезорганизаторы, тусы, паникеры и дезертиры, невзирая на лица, немедленно несли самую суровую кару.

15. Поддерживать тесную связь с местными партийными и советскими организациями, мобилизуя все их силы на укрепление тыла и на помощь фронту, на работу среди населения оккупированных областей и на развертывание партизанского движения в тылу врага.

Повседневнo руководить работой среди войск и населения противника, добиваясь разложения и деморализации его армии и тыла.

Народный Комиссар Обороны Союза ССР

И. Сталин

**Начальник Главного политического управления РККА
армейский комиссар I ранга**

Л. Мехлис

ВИЖ. – 1990. – № 5. – С. 99-101.

№ 69

Без публикации

**ПРИКАЗ
НАРОДНОГО КОМИССАРА ОБОРОНЫ СОЮЗА ССР**

№ 227

«28» июля 1942 г.

г. Москва

Враг бросает на фронт все новые силы и, не считаясь с большими для него потерями, лезет вперед, рвется в глубь Советского Союза, захватывает новые районы, опустошает и разоряет наши города и села, насилует, грабит и убивает советское население. Бои идут в районе Воронежа, на Дону, на юге у ворот Северного Кавказа. Немецкие оккупанты рвутся к Сталинграду, к Волге и хотят любой ценой захватить Кубань, Северный Кавказ с их нефтяными и хлебными богатствами. Враг уже захватил Ворошиловград, Старобельск, Россошь, Купянск, Валуйки, Новочеркасск, Ростов-на-Дону, половину Воронежа. Часть войск Южного фронта, идя за паникерами, оставила Ростов и Новочеркасск без серьезного сопротивления и без приказа Москвы, покрыв свои знамена позором.

Население нашей страны, с любовью и уважением относящееся к Красной Армии, начинает разочаровываться в ней, теряет веру в Красную Армию, а многие из них проклинают Красную Армию за то, что она отдает наш народ под ярмо немецких угнетателей, а сама утекает на восток.

Некоторые неумные люди на фронте утешают себя разговорами о том, что мы можем и дальше отступать на восток, так как у нас много территории, много земли, много населения и что хлеба у нас всегда будет в избытке. Этим они хотят оправдать свое позорное поведение на фронтах. Но такие разговоры являются насквозь фальшивыми и лживыми, выгодными лишь нашим врагам.

Каждый командир, красноармеец и политработник должны понять, что наши средства неограниченны. Территория Советского государства – это не пустыня, а люди – рабочие, крестьяне, интеллигенция, наши отцы, матери, жены, братья, дети. Территория СССР, которую захватил и стремится захватить враг, – это хлеб и другие продукты для армии и тыла, металл и топливо для промышленности, фабрики, заводы, снабжающие армию вооружением и боеприпасами, железные дороги. После потери Украины, Белоруссии, Прибалтики, Донбасса и других областей у нас стало намного меньше территории, стало быть, стало намного меньше людей, хлеба, металла, заводов, фабрик. Мы потеряли более 70 миллионов населения, более 800 миллионов пудов хлеба в год и более 10 миллионов тонн металла в год. У нас нет уже теперь преобладания над немцами ни в людских резервах, ни в запасах хлеба. Отступить дальше – значит загубить себя и загубить вместе с тем нашу Родину. Каждый новый клочок оставленной нами территории будет всемерно усиливать врага и всемерно ослаблять нашу оборону, нашу Родину.

Поэтому надо в корне пресекать разговоры о том, что мы имеем возможность без конца отступать, что у нас много территории, страна наша велика и богата, населения много, хлеба всегда будет в избытке. Такие разговоры являются лживыми и вредными, они ослабляют нас и усиливают врага, ибо если не прекратим отступления, останемся без хлеба, без топлива, без металла, без сырья, без фабрик и заводов, без железных дорог.

Из этого следует, что пора кончить отступление. Ни шагу назад! Таким теперь должен быть наш главный призыв. Надо упорно, до последней капли крови защищать каждую позицию, каждый метр советской территории, цепляться за каждый клочок советской земли и отстаивать его до последней возможности.

Наша Родина переживает тяжелые дни. Мы должны остановить, а затем отбросить и разгромить врага, чего бы это нам ни стоило. Немцы не так сильны, как это кажется паникерам. Они напрягают последние силы. Выдержать их удар сейчас, в ближайшие несколько месяцев – это значит обеспечить за нами победу.

Можем ли выдержать удар, а потом и отбросить врага на запад? Да, можем, ибо наши фабрики и заводы в тылу работают теперь прекрасно и наш фронт получает все больше и больше самолетов, танков, артиллерии, минометов.

Чего же у нас не хватает?

Не хватает порядка и дисциплины в ротах, батальонах, полках, дивизиях, в танковых частях, в авиаскадрильях. В этом теперь наш главный недостаток. Мы должны установить в нашей армии строжайший порядок и железную дисциплину, если мы хотим спасти положение и отстоять Родину.

Нельзя терпеть дальше командиров, комиссаров, политработников, части и соединения которых самовольно оставляют боевые позиции. Нельзя терпеть дальше, когда командиры, комиссары, политработники допускают, чтобы несколько паникеров определяли положение на поле боя, чтобы они увлекали в отступление других бойцов и открывали фронт врагу.

Паникеры и трусы должны истребляться на месте. Отныне железным законом дисциплины для каждого командира, красноармейца, политработника должно являться требование – ни шагу назад без приказа высшего командования.

Командиры роты, батальона, полка, дивизии, соответствующие комиссары и политработники, отступающие с боевой позиции без приказа свыше, являются предателями Родины. С такими командирами и политработниками и поступать надо как с предателями Родины. Таков призыв нашей Родины.

Выполнить этот призыв – значит отстоять нашу землю, спасти Родину, истребить и победить ненавистного врага.

После своего зимнего отступления под напором Красной Армии, когда в немецких войсках расшаталась дисциплина, немцы для восстановления дисциплины приняли некоторые суровые меры, приведшие к неплохим результатам. Они сформировали более 100 штрафных рот из бойцов, провинившихся в нарушении дисциплины по трусости или неустойчивости, поставили их на опасные участки фронта и приказали им искупить кровью свои грехи. Они сформировали, далее, около десятка штрафных батальонов из командиров, провинившихся в нарушении дисциплины по трусости или неустойчивости, лишили их орденов, поставили их на еще более опасные участки фронта и приказали им искупить свои грехи. Они сформировали, наконец, специальные отряды заградения, поставили их позади неустойчивых дивизий и велели им расстреливать на месте паникеров в случае попытки самовольного оставления позиций и в случае попытки сдать в плен. Как известно, эти меры возымели свое действие, и теперь немецкие войска дерутся лучше, чем они дрались зимой. И вот получается, что немецкие войска имеют хорошую дисциплину, хотя у них нет возвышенной цели защиты своей родины, а есть лишь одна грабительская цель – покорить чужую страну, а наши войска, имеющие возвышенную цель защиты своей поруганной Родины, не имеют такой дисциплины и терпят ввиду этого поражение.

Не следует ли нам поучиться в этом деле у наших врагов, как учились в прошлом наши предки у врагов и одерживали потом над ними победу?

Я думаю, что следует.

Верховное Главнокомандование Красной Армии приказывает:

1. Военным советам фронтов и прежде всего командующим фронтами:

а) безусловно ликвидировать отступательные настроения в войсках и железной рукой пресекать пропаганду о том, что мы можем и должны якобы отступать и дальше на восток, что от такого отступления не будет якобы вреда;

б) безусловно снимать с поста и направлять в Ставку для привлечения к военному суду командующих армиями, допустивших самовольный отход войск с занимаемых позиций, без приказа командования фронта;

в) сформировать в пределах фронта от одного до трех (смотря по обстановке) штрафных батальонов (по 800 человек), куда направлять средних и старших командиров и соответствующих политработников всех родов войск, провинившихся в нарушении дисциплины по трусости или неустойчивости, и поставить их на более трудные участки фронта, чтобы дать им возможность искупить кровью свои преступления против Родины.

2. Военным советам армий и прежде всего командующим армиями:

а) безусловно снимать с постов командиров и комиссаров корпусов и дивизий, допустивших самовольный отход войск с занимаемых позиций без приказа командования армии, и направлять их в военный совет фронта для предания военному суду;

б) сформировать в пределах армии 3–5 хорошо вооруженных заградительных отрядов (до 200 человек в каждом), поставить их в непосредственном тылу неустойчивых дивизий и обязать их в случае паники и беспорядочного отхода частей дивизии расстреливать на месте

паникеров и трусов и тем помочь честным бойцам дивизий выполнить свой долг перед Родиной;

в) сформировать в пределах армии от пяти до десяти (смотря по обстановке) штрафных рот (от 150 до 200 человек в каждой), куда направлять рядовых бойцов и младших командиров, провинившихся в нарушении дисциплины по трусости или неустойчивости, и поставить их на трудные участки армии, чтобы дать им возможность искупить кровью свои преступления перед Родиной.

3. Командирам и комиссарам корпусов и дивизий:

а) безусловно снимать с постов командиров и комиссаров полков и батальонов, допустивших самовольный отход частей без приказа командира корпуса или дивизии, отбирать у них ордена и медали и направлять их в военные советы фронта для предания военному суду;

б) оказывать всяческую помощь и поддержку заградительным отрядам армии в деле укрепления порядка и дисциплины в частях.

Приказ прочесть во всех ротах, эскадронах, батареях, эскадрильях, командах, штабах.

Народный комиссар обороны

И. Сталин

ВИЖ. – 1988. – № 8. – С. 73-75.

№ 70

Без публикации

*Всем членам и кандидатам ЦК ВКПб).
Секретарям обкомов, крайкомов,
ЦК компартий союзных республик.
Председателям обл. крайисполкомов, СНК республик.
Всем секретарям райкомов, горкомов и председателям
райисполкомов и горисполкомов*

ПРИКАЗ

СТАВКИ ВЕРХОВНОГО ГЛАВНОГО КОМАНДОВАНИЯ КРАСНОЙ АРМИИ

№ 270 от 16 августа 1941 года

Не только друзья признают, но и враги наши вынуждены признать, что в нашей освободительной войне с немецко-фашистскими захватчиками части Красной армии, громадное их большинство, их командиры и комиссары ведут себя безупречно, мужественно, а порой – прямо героически. Даже те части нашей армии, которые случайно оторвались от армии и попали в окружение, сохраняют дух стойкости и мужества, не сдаются в плен, стараются нанести врагу побольше вреда и выходят из окружения. Известно, что отдельные части нашей армии, попав в окружение врага, используют все возможности для того, чтобы нанести врагу поражение и вырваться из окружения.

Зам. командующего войсками Западного фронта генерал-лейтенант Болдин, находясь в районе 10-й армии около Белостока, окруженной немецко-фашистскими войсками, организовал из оставшихся в тылу противника частей Красной Армии отряды, которые в течение 45 дней дрались в тылу врага и пробившись к основным силам Западного фронта. Они уничтожили штабы двух немецких полков, 26 танков, 1049 легковых, транспортных и штабных машин, 147 мотоциклов, 5 батарей артиллерии, 4 миномета, 15 станковых пулеметов, 3 ручных пулемета, 1 самолет на аэродроме и склад авиабомб. Свыше тысячи немецких солдат и офицеров были убиты. 11 августа генерал-лейтенант Болдин ударил немцев с тыла, прорвал немецкий фронт и, соединившись с нашими войсками, вывел из окружения вооруженных 1654 красноармейца и командира, из них 103 раненых.

Комиссар 8 мех. корпуса бригадный комиссар Попель и командир 406 сп полковник Новиков с боем вывели из окружения вооруженных 1778 человек. В упорных боях с немцами группа Новикова–Попеля прошла 650 километров, нанося огромные потери тылам врага.

Командующий 3-й армией генерал-лейтенант Кузнецов и член военного совета армейский комиссар 2 ранга Бирюков с боями вывели из окружения 498 вооруженных красноармейцев и командиров частей 3-й армии и организовали выход из окружения 108-й и 64-й стрелковых дивизий.

Все эти и другие многочисленные подобные факты свидетельствуют о стойкости наших войск, высоком моральном духе наших бойцов, командиров и комиссаров.

Но мы не можем скрыть и того, что за последнее время имели место несколько позорных фактов сдачи в плен врагу. Отдельные генералы подали плохой пример нашим войскам.

Командующий 28-й армией генерал-лейтенант Качалов, находясь вместе со штабом группы войск в окружении, проявил трусость и сдался в плен немецким фашистам. Штаб группы Качалова из окружения вышел, пробившись из окружения части группы Качалова, а генерал-лейтенант Качалов предпочел сдаться в плен, предпочел дезертировать к врагу.

Генерал-лейтенант Понеделин, командовавший 12-й армией, попав в окружение противника, имел полную возможность пробиться к своим, как это сделало подавляющее большинство частей его армии. Но Понеделин не проявил необходимой настойчивости и воли к победе, поддался панике, струсил и сдался в плен врагу, дезертировав к врагу, совершив таким образом преступление перед Родиной, как нарушитель военной присяги.

Командир 13-го стрелкового корпуса генерал-майор Кириллов, оказавшийся в окружении немецко-фашистских войск, вместо того, чтобы выполнить свой долг перед Родиной, организовать вверенные ему части для стойкого отпора противнику и выхода из окружения, дезертировал с поля боя и сдался в плен врагу. В результате этого части 13-го стрелкового корпуса были разбиты, а некоторые из них без серьезного сопротивления сдались в плен.

Следует отметить, что при всех указанных выше фактах сдачи в плен врагу члены военных советов армий, командиры, политработники, особоотдельщики, находившиеся в окружении, проявили недопустимую растерянность, позорную трусость и не попытались даже помешать перетрусившим Качаловым, Понеделиным, Кирилловым и другим сдаться в плен врагу.

Эти позорные факты сдачи в плен нашему залятому врагу свидетельствуют о том, что в рядах Красной Армии, стойко и самоотверженно защищающей от подлых захватчиков свою Советскую Родину, имеются неустойчивые, малодушные, трусливые элементы. И эти трусливые элементы имеются не только среди красноармейцев, но и среди начальствующего состава. Как известно, некоторые командиры и политработники своим поведением на фронте не только не показывают красноармейцам образец смелости, стойкости и любви к Родине, а, наоборот, прячутся в щелях, возятся в канцеляриях, не видят и не наблюдают поля боя, а при первых серьезных трудностях в бою пасуют перед врагом, срывают с себя знаки различия, дезертируют с поля боя.

Можно ли терпеть в рядах Красной Армии трусов, дезертирующих к врагу и сдающихся ему в плен, или таких малодушных начальников, которые при первой заминке на фронте срывают с себя знаки различия и дезертируют в тыл? Нет, нельзя! Если дать волю этим трусам и дезертирам, они в короткий срок разложат нашу армию и загубят нашу Родину. Трусов и дезертиров надо уничтожать.

Можно ли считать командирами батальонов или полков таких командиров, которые прячутся в щелях во время боя, не видят поля боя, не наблюдают хода боя на поле и все же воображают себя командирами полков и батальонов? Нет, нельзя! Это не командиры полков и батальонов, а самозванцы. Если дать волю таким самозванцам, они в короткий срок превратят нашу армию в сплошную канцелярию. Таких самозванцев нужно немедленно сме-

шать с постов, снижать по должности, переводить в рядовые, а при необходимости расстреливать на месте, выдвигая на их место смелых и мужественных людей из рядов младшего начсостава или из красноармейцев.

ПРИКАЗЫВАЮ:

1. Командиров и политработников, во время боя срывающих с себя знаки различия и дезертирующих в тыл или сдающихся в плен врагу, считать злостными дезертирами, семьи которых подлежат аресту как семьи нарушивших присягу и предавших свою Родину дезертиров.

Обязать всех вышестоящих командиров и комиссаров расстреливать на месте подобных дезертиров из начсостава.

2. Попавшим в окружение врага частям и подразделениям самоотверженно сражаться до последней возможности, беречь материальную часть как зеницу ока, пробиваться к своим по тылам вражеских войск, нанося поражение фашистским собакам.

Обязать каждого военнослужащего независимо от его служебного положения потребовать от вышестоящего начальника, если часть его находится в окружении, драться до последней возможности, чтобы пробиться к своим, и если такой начальник или часть красноармейцев вместо организации отпора врагу предпочтут сдать ему в плен – уничтожить их всеми средствами, как наземными, так и воздушными, а семьи сдавшихся в плен красноармейцев лишать государственного пособия и помощи.

3. Обязать командиров и комиссаров дивизий немедленно смещать с постов командиров батальонов и полков, прячущихся в щелях во время боя и боящихся руководить ходом боя на поле сражения, снижать их по должности, как самозванцев, переводить в рядовые, а при необходимости расстреливать их на месте, выдвигая на их место смелых и мужественных людей из младшего начсостава или из рядов отличившихся красноармейцев.

Приказ прочесть во всех ротах, эскадронах, батареях, эскадрильях, командах и штабах.

СТАВКА ВЕРХОВНОГО ГЛАВНОГО КОМАНДОВАНИЯ КРАСНОЙ АРМИИ:

**Председатель Государственного Комитета Обороны
Зам. Председателя Государственного Комитета Обороны
Маршал Советского Союза
Маршал Советского Союза
Маршал Советского Союза
Маршал Советского Союза
Генерал армии**

**И. Сталин
В. Молотов
С. Буденный
К. Ворошилов
С. Тимошенко
Б. Шапошников
Г. Жуков**

ВИЖ. – 1988. – № 9. – С. 26-28.

№ 71

ПРИКАЗ НАРОДНОГО КОМИССАРА ОБОРОНЫ

№ 0391
4 октября 1941 г.
г. Москва

СОДЕРЖАНИЕ: О фактах подмены воспитательной работы репрессиями.

За последнее время наблюдаются частые случаи незаконных репрессий и грубейшего превышения власти со стороны отдельных командиров и комиссаров по отношению к своим подчиненным...

Подобные нетерпимые в Красной Армии факты извращения дисциплинарной практики, превышения предоставленных прав и власти, самосудов и рукоприкладства объясняются тем, что:

а) метод убеждения неправильно отодвинули на задний план, а метод репрессий в отношении к подчиненным занял первое место;

б) повседневная воспитательная работа в частях в ряде случаев подменяется руганью, репрессиями и рукоприкладством;

в) заброшен метод разъяснений и беседы командиров, комиссаров, политработников с красноармейцами и разъяснение непонятных для красноармейцев вопросов зачастую подменяется окриком, бранью и грубостью;

г) отдельные командиры и политработники в сложных условиях боя теряются, впадают в панику и собственную растерянность прикрывают применением оружия без всяких на то оснований;

д) забыта истина, что применение репрессий является крайней мерой, допустимой лишь в случаях прямого неповиновения и открытого сопротивления в условиях боевой обстановки или в случаях злостного нарушения дисциплины и порядка лицами, сознательно идущими на срыв приказов командования.

Командиры, комиссары и политработники обязаны помнить, что без правильного сочетания метода убеждения с методом принуждения немислимо насаждение советской воинской дисциплины и укрепление политико-морального состояния войск.

Суровая кара по отношению к злостным нарушителям воинской дисциплины, пособникам врага и явным врагам должна сочетаться с внимательным разбором всех случаев нарушения дисциплины, требующих подробного выяснения обстоятельств дела.

Необоснованные репрессии, незаконные расстрелы, самоуправство и рукоприкладство со стороны командиров и комиссаров являются проявлением безволия и безрукости, нередко ведут к обратным результатам, способствуют падению воинской дисциплины и политико-морального состояния войск и могут толкнуть нестойких бойцов к перебежкам на сторону противника.

ПРИКАЗЫВАЮ:

1. Восстановить в правах воспитательную работу, широко использовать метод убеждения, не подменяя повседневную разъяснительную работу администрированием и репрессиями.

2. Всем командирам, политработникам и начальникам повседневно беседовать с красноармейцами, разъясняя им необходимость железной воинской дисциплины, честного выполнения своего воинского долга, военной присяги и приказов командира и начальника. В беседах разъяснять также, что над нашей Родиной нависла серьезная угроза, что для разгрома врага нужны величайшие самопожертвования, непоколебимая стойкость в бою, презрение к смерти и беспощадная борьба с трусами, дезертирами, членовредителями, провокаторами и изменниками Родины.

3. Широко разъяснить начальствующему составу, что самосуды, рукоприкладство и площадная брань, унижающая звание воина Красной Армии, ведут не к укреплению, а к подрыву дисциплины и авторитета командира и политработника.

4. Самым решительным образом, вплоть до предания виновных суду военного трибунала, бороться со всеми явлениями незаконных репрессий, рукоприкладства и самосудов.

Приказ объявить всему начальствующему составу действующей армии до командира и комиссара полка включительно.

**Народный комиссар обороны
Начальник Генштаба**

**И. Сталин
Б. Шапошников**

ВИЖ. – 1988. – № 9. – С. 29-30.

О ЛИКВИДАЦИИ ЗАПУЩЕННОСТИ В УСТНОЙ ПРОПАГАНДЕ И АГИТАЦИИ

Проверка состояния пропаганды и агитации показала, что во многих частях устная пропаганда и агитация, пропаганда живым словом находится в загоне, оторвана от жизни части и подразделения, не откликается на волнующие красноармейцев и командиров вопросы.

Политработники недооценивают пропаганду живым словом, в особенности индивидуальные беседы, как наиболее простую и наиболее доходчивую форму воспитания красноармейцев, изучения настроений и немедленного реагирования на все большие стороны жизни подразделения и части. Забыта истина, что в условиях войны личный состав рот часто обновляется, что новому пополнению необходимо разъяснять важнейшие партийные и правительственные документы и приказы Народного Комиссара Обороны, что красноармейцы, недавно прибывшие в часть или имеющие отсталые настроения, нуждаются в особом наблюдении, в особом подходе.

Политическая информация во многих частях проводится нерегулярно, зачастую неподготовленными людьми. В результате красноармейцы не получают ответов на злободневные и волнующие их вопросы. Политзанятия поставлены неудовлетворительно не только в тылах действующих армий, но и в ряде частей тыловых округов. Лекторская работа запущена, лекций и докладов читается мало не только для рядового, но и для начальствующего состава. Часто сами лекции носят абстрактный характер.

Ослабла работа с низовыми агитаторами. Во многих частях агитаторов растеряли. В действующих частях политруки и военные комиссары не заботятся о замене выбывших из строя низовых агитаторов.

Политрук предоставлен сам себе, не получает помощи от комиссара части, инструктора пропаганды, секретаря партийного бюро. Политотделы неправильно используют своих работников, превращают их часто в рядовых бойцов, не дают им конкретных заданий при отправке в войска.

Военные комиссары и политорганы не прививают политработникам любви к устной пропаганде, не учат их работать с отдельным человеком, не передают накопленный за время войны опыт лучших пропагандистов и агитаторов.

Все это говорит о том, что политработники не поняли значения приказа Народного Комиссара Обороны товарища Сталина № 0391 от 4 октября 1941 года **“О фактах подмены воспитательной работы репрессиями”**, не сумели восстановить в правах воспитательную работу, плохо борются за правильное сочетание методов убеждения с методами принуждения, не организовали всех командиров, политработников и начальников на то, чтобы повседневно беседовать с красноармейцами.

Основная причина неудовлетворительной постановки устной пропаганды заключается в том, что некоторые политорганы и военные комиссары бюрократически относятся к вопросам пропаганды. Увлечшись печатной пропагандой, считая ее универсальным средством воспитания, политорганы и военные комиссары забыли, что печатная пропаганда доступна не для всех слоев личного состава Красной Армии, что газеты, брошюры, листовки и другие печатные издания являются обширным полем для устной пропаганды, для бесед.

Кроме того, многие политработники не понимают, что печатная пропаганда не может быть такой гибкой, как устная пропаганда, не может каждодневно отвечать на все вопросы, которые волнуют сегодня красноармейцев данного подразделения, не может охватить многие из вопросов жизни части.

ПРИКАЗЫВАЮ:

1. Восстановить в правах устную пропаганду, пропаганду живым словом. Устную пропаганду поставить в центре внимания военных комиссаров и политорганов, помня, **что запущенность устной пропаганды и агитации означает не что иное, как запущенность политической работы в части.**

2. Внимание политорганов и партийных организаций направить на выполнение приказа Народного Комиссара Обороны товарища Сталина № 0391 от 4 октября 1941 года **“О фактах подмены воспитательной работы репрессиями”**; **восстановить в правах метод убеждения и обеспечить правильное сочетание карательных мер с мерами воспитательными.**

3. Обязать комиссаров соединений, работников политотделов, комиссаров частей, инструкторов пропаганды, секретарей партийных и комсомольских бюро, политруков и замполитруков **повседневно общаться и беседовать с красноармейцами**, разъясняя им вопросы текущего момента, отвечая на все злободневные вопросы жизни подразделения и части. Особое внимание уделить индивидуальным беседам с красноармейцами и младшими командирами.

4. Во всех частях и подразделениях создать группы низовых агитаторов из боевого актива – лучших коммунистов, лучших комсомольцев и непартийных большевиков. Повседневно руководить низовыми агитаторами, памятуя, что они, находясь непрерывно среди бойцов, являются замечательными глашатаями нашего дела.

5. Устную пропаганду (беседы, политинформации, политзанятия, лекции, доклады и т. д.) направить на борьбу с тем, что мешает укреплять мощь Красной Армии; использовать для того, чтобы прямо и косвенно бить по слабым звеньям нашей работы в армии. Периодически повторять тематику бесед, политинформаций, политзанятий, лекций и докладов; не забывать, что в части и подразделения приходят новые люди, которым необходимо разъяснить важнейшие постановления партии и правительства и приказы Народного Комиссара Обороны. Особое внимание уделить постоянному разъяснению приказа Ставки Верховного Главнокомандования № 270 от 16 августа 1941 года.

6. Все формы и методы воспитания, устную пропаганду, агитацию и беседы направить на борьбу с элементами пораженчества и капитулянтства. Командиры и политработники обязаны помнить, что самая большая опасность – это опасность потери отдельными нашими людьми перспектив борьбы, веры в нашу победу.

7. Проводить плановую политическую обработку резервных частей и соединений, готовящихся для фронта, используя для этого все пропагандистские силы, все формы и методы партийно-политической и политико-воспитательной работы. Ни одна часть, ни один боец не должны уходить на фронт нераспропагандированными.

8. Политорганам и военным комиссарам действующей армии особое внимание уделять политической обработке личного состава прибывающих в часть маршевых рот. Политработники полка обязаны лично побеседовать с **каждым человеком** из прибывшего пополнения. Командиры и политработники должны ознакомить пополнение с частью, ее боевыми традициями, рассказать, с кем и где часть дралась, популяризировать примеры отваги, мужества и героизма, презрения к смерти, ознакомить пополнение с тактикой врага и приемами борьбы с ней.

9. Военным комиссарам и политорганам установить систематическое инструктирование политруков рот, замполитруков, пропагандистов и низовых агитаторов, беседовать с ними по текущему моменту, ориентировать в политической и боевой обстановке, учить на конкретных примерах практике устной пропаганды, передавая опыт лучших политработников части и соединения.

10. Начальникам политуправлений фронтов, армий и округов не отдавать пропаганду и агитацию на откуп аппарату, а лично руководить пропагандой и агитацией. Твердо усвоить, что без хорошо поставленной пропаганды и агитации живым словом нет и не может быть настоящей политической работы в массах, нельзя быстро реагировать на все больные стороны жизни части, немисливо подлинное воспитание личного состава.

11. Вся политико-воспитательная работа, в особенности пропаганда и агитация живым словом, должна быть направлена на моральный подъем войск, создание наступательного порыва и выполнение указаний вождя нашего народа и Красной Армии товарища Сталина – **“...истребить всех немцев до единого, пробравшихся на территорию нашей родины в качестве оккупантов”**.

12. Политуправлениям фронтов и округов, политотделам армий непрерывно контролировать состояние пропаганды и агитации непосредственно в частях и методом выборочных проверок охватывать все соединения.

* * *

Настоящую директиву довести до политотделов дивизий, комиссаров полков, политруков рот, обсудить ее на партийных собраниях.

О состоянии пропаганды и агитации и ходе работы по исправлению ошибок присылать в Главное политическое управление Красной Армии отдельные отчеты 15 и 1 каждого месяца.

**Начальник Главного политического управления РККА
армейский комиссар 1 ранга**

7 декабря 1941 года
№ 268

Л. Мехлис

ВИЖ. – 1988. – № 9. – С. 30-32.

2.6. ДОКУМЕНТИ ПРО БОРТЬБУ З ОУН-УПА

№ 73

**ДОПОВІДНА КЕРІВНИКІВ ОПЕРАТИВНОЇ ГРУПИ 23-ої
СТРІЛЕЦЬКОЇ БРИГАДИ ВНУТРІШНІХ ВІЙСЬК НКВД
НАЧАЛЬНИКУ ВНУТРІШНІХ ВІЙСЬК НКВС УКРАЇНСЬКОГО ОКРУГУ
ГЕНЕРАЛ-МАЙОРУ МАРЧЕНКОВУ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ БОРТЬБИ
ПРОТИ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО ПІДПІЛЛЯ
В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ ЗА ПЕРІОД З 6 ПО 20 ЖОВТНЯ 1944 РОКУ**

22 жовтня 1944 року

Совершенно секретно

Экз. №

**Начальнику внутренних войск НКВД Украинского округа
генерал-майору тов. МАРЧЕНКОВУ
гор. Львов**

**Копия: Командиру 23 стрелковой бригады ВВ НКВД
полковнику тов. АЛЕКСЕЕВУ
гор. Бухарест**

ОПЕРАТИВНАЯ СВОДКА № 3

**по результатам борьбы с бандитизмом в Черновицкой области 237 и 240 ОСБ
23 стрелковой бригады ВВ НКВД за период с 6 по 20 октября 1944 года
Гор. Черновицы** **Карта 200.000**

I. Оперативная обстановка в районах Черновицкой области

(По данным УНКВД и наших частей)

А. ХОТИНСКИЙ РАЙОН

За отчетный период бандпроявления не зафиксированы. В результате агентурно-оперативных мероприятий явилось с повинной 27 человек пособников бандитов, уклоняющихся от призыва в Красную Армию.

Б. ЗАСТАВНЕНСКИЙ РАЙОН

Бандпроявлений не было.

В. САДОГУРСКИЙ РАЙОН

За отчетный период в районе с. Топоровцы–Чернавка (6030) зафиксированы действия банды Роговика численностью до 15 чел.

Аппаратом Садогурского РО НКВД при участии опергруппы 237 ОСБ в ночь с 18 на 19 октября была произведена операция по ликвидации банды. В банде работал агент-внутренник «Богуш».

В силу изменившейся оперативной обстановки (агент-внутренник оказался вместе с бандой, банда пошла в порядке, указанном агентом, но по другому маршруту), операция ограничилась ликвидацией главаря банды Роговика.

В настоящее время руководство бандой принял на себя агент-внутренник «Богуш», который после устранения организационного разброда в банде, даст нам ее оперативный удар.

При убитом главаре банды Роговике изъят автомат ППШ.

19.10.44 г. один из участников этой банды Соскол Григорий явился с повинной, два брата убитого главаря банды Роговика имеют намерение также явиться с повинной.

Отмечена деятельность банды Томчука численностью 10 человек в селе Раранча (4030).

Против банды проведена операция. Убито 9 и ранен 1 бандит. Изъято оружия: обрезов – 3, гранат – 1, патронов – 4 штуки и холодное оружие.

Г. СТОРОЖИНЕЦКИЙ РАЙОН

В Сторожинском районе за отчетный период зафиксировано действие нескольких бандгрупп.

1. В лесном массиве западнее села Бобовцы (4000) банда численностью 12–15 человек, главарь Гарматюк.
2. В лесном массиве Панка (3000), Череш (3090) – 15-20 человек, главарь Прокопец.
3. В селах Старые и Новые Бросковцы (4000) в количестве 15-20 человек, главарь Бенарский.
4. В предместье города Сторожинец Альбовцы (3000) банда численностью 12–15 человек, главари Бортник и Алексюк.
5. В населенном пункте Ново-Жадово (4090) банда численностью до 30 человек, главарь Стратейчук.

Против перечисленных банд 6.10.44 г. в гор. Сторожинец направлен гарнизон во главе с младшим лейтенантом Антоновым, которым в результате проведенных операций убито бандитов – 26, захвачено бандитов – 29, сдалось добровольно – 22, явилось с повинной, уклоняющихся от призыва в Красную Армию (бандпособников) – 104 чел. В числе убитых главарь банды Стратейчук, в числе захваченных главари бандгрупп Бортник, Бенарский и Алексюк.

Д. ВИЖНИЦКИЙ РАЙОН

За отчетный период в Вижницком районе значительных бандпроявлений не зафиксировано.

По данным УНКВД, банда, располагавшаяся на стоянке в лесу Пескив, в районе села Бережница (5070) Вижницкого района, о которой сообщалось в предыдущей сводке, разделилась на сотни. Одна из них ушла в направлении Путиловского района, в район горы Минтер (0060), а вторая имела намерение пройти в восточные районы Украины.

Против сотни, пытавшейся пройти за Днестр из Вижницкого района через Юрковцы (7020), 7.10.44 г. была выслана опергруппа 237 ОСБ, которой в результате проведенной операции под руководством лейтенанта Пицика удалось из банды «Ивана» убить 8 человек и 1 тяжело ранить.

Против второй группы банды в Путиловском районе 240 ОСБ, в районе горы Минтер (0060), под руководством мл. лейтенанта Пилипенко, проведенной операцией 12.10.44 г. убито 7 бандитов, задержано 7.

В лесах, примыкающих к гор. Вижница, отмечено действие мелких бандгрупп, намерением которых было производство обстрелов районных работников при появлении их в районе города.

В районе с. Виженка (4060) отмечено действие бандгруппы, руководимой ОУНовцем Гулей Онуфрием. Оперативно-войсковой группой, в результате проведенной операции 13.10.44 г., из ее числа убито 8 и задержано 5 бандитов, в том числе крупный бандит-ОУновец Гулей.

Следует отметить, что проведение оперативно-войсковых операций затрудняется наличием в южной части района оставленных неразминированными минами частями Красной Армии глубиной до 12 км.

С прибытием НИС бригады инженер-капитана Масальгина последний 20 октября с группой санитаров-минеров направлен в район для обеспечения действия Вижницкого гарнизона 237 ОСБ.

Е. ВАШКОВСКИЙ РАЙОН

Вслед за передислокацией 240 ОСБ из района в Вижницу (4060), а затем в Путиловский район, в период временного отсутствия войск в районе до момента прибытия 1-го сб 237 ОСБ

в районе отмечено ряд бандпроявлений. Так:

11.10.44 г. совершен налет на с. Слобода-Банилов (6080), при этом сожжен дом активиста-поляка Данкевича и семья его в количестве 3-х человек. Дочь Данкевича при попытке бежать была зарезана ножом.

В ночь на 12.10.44 г. в селе Барбивцы (5090) был убит секретарь сельсовета и сожжен его дом. В ту же ночь в с. Калиновцы (5090) бандитами сожжен сельсовет, некоторые постройки МТС.

Бандпроявления произведены местными боевиками в силу отсутствия войск в районе.

С прибытием роты 237 ОСБ обстановка в районе изменилась.

С 12.10.44 г. по 20.10.44 г. Вашковским гарнизоном проведено ряд операций, в результате которых ликвидировано 16 бандитов, из которых 8 убито. При этом задержано 33 человека, уклоняющихся от призыва в КА.

Ж. ПУТИЛОВСКИЙ РАЙОН

С прибытием в Путиловский район 8 октября с/г. 240 ОСБ обстановка в районе резко изменилась. В районном центре (с. Селетин) и прилегающих селах начали восстанавливаться советские и партийные органы, начало появляться население, прибывающее из гор.

Под воздействием войск банды изменили места дислокации, ушли в горные массивы и ущелья, разбились на мелкие группы, которые действуют на коммуникациях.

Отмечено действие патрулей боевиков, которые контролируют горную дорогу Куты (4060), Путила (2050), Селетин (0060).

При совершении марша Вижница–Путила–Селетин 240 ОСБ разведкой батальона было задержано и убито 14 патрульных бандитов.

По показаниям захваченных, коменданты боевиков проводят вербовку мужчин из местного населения, районные подначальники проводят сбор продовольствия, теплой одежды и отправляют их в районы формирования банд.

II. БОЕВАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ БАТАЛЬОНОВ

а) За период с 5.10 по 20.10.44 года батальоны в боях с немецко-фашистскими захватчиками не участвовали.

б) Оба батальона – 237 и 240 ОСБ – вели активную борьбу с бандитизмом в районах Черновицкой области. Результаты этой борьбы приводятся в нижеследующих таблицах.

Результаты операций по борьбе с бандитизмом:

Дата	Наименование подразделений части, их численность, кто руководил операцией	Район операций, численность банд, главари банд	Потери банд					Наши потери		
			Убито	Ранено	Захвачено	Сдалось добровольно	Всего	Убито	Ранено	Всего
237 ОСБ										
8.10	1 СР – 45 чел. Лейтенант Пицик	с. Горошевцы (8030), банда – 25 чел. Главарь "Иван"	9	–	–	–	9	–	–	–
С 6 по 17.10	2 СР, усиленная взводом станковых пулеметов и взв. пеш. разведки. Мл. л-т Антонов	с. Бобовцы (4000), с. Бросковцы (4000), банда – 33 чел. Главарь Стратейчук	23	–	–	10	33	–	–	–
13.10	Опергруппа от 2 СР – 7 чел. Сержант Попов	Бандгруппа – 7 чел.	2	–	1	4	7	1	–	1

Дата	Наименование подразделений части, их численность, кто руководил операцией	Район операций, численность банд, главари банд	Потери банд					Наши потери		
			Убито	Ранено	Захвачено	Сделось добровольно	Всего	Убито	Ранено	Всего
С 6 по 20.10	2 СР, усиленная взв. станк. пулем. и взв. пеш. разведки. Мл. л-т Антонов	Сторожинецкий р-н, бандиты-одиночки	1	–	28	8	37	–	–	–
С 12 по 20.10	1 СР, усиленная взв. станк. пулем. Л-т Пицик	Вашковский р-н, бандиты-одиночки	8	–	8	–	16	–	–	–
	3 СР, усиленная взв. станк. пулем. и взв. ПТР	Вижницкий р-н, бандиты-одиночки	9	–	11	–	20	–	–	–
17.10	Опергруппа спецподразделений 6 чел. Л-т Титов	Садогурский р-н, банда – 15 чел. Главарь Роговик	1	–	–	–	1	–	–	–
Итого по 237 ОСБ:			53	–	48	22	123	1	–	1
240 ОСБ										
5.10	2 взв. 1-й СР – 22 чел. Л-т Майоров	с. Сергиены (1050), банда численностью 100–140 чел. Главарь "Талаган"	14	10	–	–	24	1	–	1
12.10	2 СР, минрота, пульрота – 116 чел. Ст. л-т Кремнев	с. Киселицы (2050), бандиты-одиночки из банд Карапко, Тодсийчука	1	–	22	–	23	–	–	–
13.10	2 СР, пульрота, взв. автоматчиков Л-т Янковский	с. Тораки (2050), банда – 9 чел. Главарь Торак Михаил	1	–	5	–	6	–	–	–
15.10	3 СР, взв. автоматчиков – 50 чел. Ст. л-т Мурыгин	с. Сергиены (1050), банда – 12 чел. Главарь Ковальчук Мих.	–	–	12	–	12	–	–	–
16.10	2 СР – 48 чел. Л-т Янковский	с. Тораки (2050), числен. – 3 чел. Главарь Торак Михаил	2	–	–	–	2	–	–	–
17.10	1 СР – 60 чел. Л-т Кузьмин	с. Селетин (0060), бандиты-одиночки	2	–	3	–	5	–	–	–
С 5 по 17.10	Весь батальон на марше при передислокации	На дороге Вижница–Путила–Селетин, бандиты-одиночки (наблюдатели)	8	–	6	–	14	–	–	–
19.10	Взв. пешей разведки – 28 чел. Мл. л-т Пилипенко	Район г. Минтер (0060), банда до 30 чел. Главарь "Иван"	7	–	7	–	14	–	–	–
С 19 по 30.10	2 СР, 3 взв., 3 СР, взв. ПТР – 102 чел. Л-т Янковский	Район горы Ливатор (1050), числен. 60–70 чел. Главарь Кремьень ("Хмара")	31	–	19	–	50	–	–	–
Итого по 240 ОСБ:			66	10	74	–	150	1	–	1
ВСЕГО ПО 2-м БАТАЛЬОНАМ:			119	10	122	22	273	2	–	2

ПРИМЕЧАНИЕ:

1) Во время операции 13.10.44 года в районе с. Бросковцы (4000) убит красноармеец 237 ОСБ Сидоренков В.Г., 1925 года рождения, б/п.

2) При разведке, в районе с. Сергиены Путиловского р-на, 5.10.44 года во время нападения банды убит красноармеец 240 ОСБ Баринев И.А., 1925 года рождения, член ВЛКСМ.

С 6 по 20 октября захвачено оружия и трофеев:

№ п/п	Наименование оружия	Количество захваченного оружия		ИТОГО
		Отечественного	Иностранного	
А. ОРУЖИЕ				
1	Винтовок	5	10	15
2	Карабинов	4	–	4
3	Автоматов	2	–	2
4	Обрезов	1	–	1
5	ПТР	–	1	1
6	Пистолетов	–	2	2
7	Гранат	5	2	7
8	Магазинов ДП	1	–	1
9	Тола	401 кг	–	401 кг
10	Патронов винтовочных	252	600	852
11	Патронов ПТР	–	50	50
12	Мин разных	–	216	216
13	Противотанковых гранат	–	19	19
Б. ДРУГИЕ ТРОФЕИ				
Обнаружены и ликвидированы районные базы снабжения УПА, в том числе 2 базы в районе с. Тораки, 2 базы на горе Ливатор в районе с. Плошка Путиловского района. На базах захвачены или уничтожены:				
1. Муки – около 1200 кг 2. Масла коровьего – около 700 кг 3. Сметаны – 2200 кг 4. Брынзы – 1350 кг 5. Сыра – 200 кг 6. Мясa вяленого – 2250 кг 7. Фруктов сушеных – 1500 кг 8. Грибов сушеных – 800 кг		9. Медa – 400 кг 10. Картофеля – 100 тонн 11. Овец – 19 голов 12. Коров – 3 головы 13. Лошадей – 3 головы 14. Кожсырья – 70 шт. 15. Теплой одежды – 60 комплектов		
В. В с. Путила 16.10.44 г. обнаружен и ликвидирован медпункт бандитов на 4 койки.				
Г. В с. Ростоки обнаружен и уничтожен склад авиабомб с антисоветскими листовками в количестве до 1 млн. штук.				

III. БОЕВЫЕ ОПЕРАЦИИ ЧАСТЕЙ

А. 237 ОСБ.

1. 7.10.44 г. от Черновицкого УНКВД были получены сведения о том, что бандгруппа численностью до 25 человек из банды «Ивана» движется на север, имея целью уйти за реку Днестр.

По показаниям бежавшего партизана, захваченного бандитами при столкновении с партизанским отрядом, банда 7.10.44 г. должна была сосредоточиться в с. Юрковцы (7020), взять там продукты и уйти за реку Днестр.

Банда имела на вооружении: 3 ручных пулемета, 5 автоматов, винтовки и гранаты. В 17.00 7.10.44 г. на ликвидацию банды была выслана опергруппа численностью 40 человек на 2-х автомашинах под командой лейтенанта Пицика.

В результате операции убито 8 бандитов и тяжело ранен 1.
2. По данным Сторожинецкого Горотдела НКВД, в с. Панка (3000) один из домов посещается бандгруппой численностью 4 человека.

8.10.44 г. в 21.00 у дома, посещаемого бандитами, была выставлена засада во главе со ст. сержантом Мишиным.

Во время засады и последующей прочески убит 1 бандит и задержано – 3.

3. 8.10.44 г. от органов НКВД были получены данные о том, что в с. Ропча (3000) бандитами был ограблен один дом. Высланная к месту происшествия РПГ в составе 22 человек под командой лейтенанта Малаева, произвела проческу местности и отдельных домов. В результате из чердаков и ям было изъято 11 бандитов, участвовавших в грабеже, и 1 бандит при попытке к бегству был убит.

4. 9.10.44 г. при проческе с. Бобовцы (4000) опергруппы сержанта Клименко и мл. сержанта Молодкина были обстреляны из кукурузы и одного из домов. Старшие групп решили, окружив дом, уничтожить бандитов. При окружении дома сержант Клименко увидел, что из дверей дома вышла женщина, а сзади нее прячется мужчина. Сержант Клименко подал команду: «Ложись». Женщина упала, а прятавшийся за ее спиной мужчина в румынской военной форме бросился бежать по оврагу в лес. По убегающему сержантом Клименко был открыт огонь, в результате чего убегающий был убит.

В этот момент из соседних домов выскочило 4–5 бандитов, вооруженных автоматами и винтовками, и направились по оврагу в лес. По уходящим бандитам был открыт огонь, которым один бандит был убит. У убитого была изъята немецкая винтовка.

Группа ефрейтора Халиулина, находившаяся в засаде и ожидавшая появления бандгруппы, также открыла огонь по уходящим бандитам, в результате которого был убит еще один бандит.

При проческе леса, прилегающего к с. Бобовцы, группой сержанта Беляка был замечен лежащий в кустах человек, который, заметив приближающихся к нему бойцов, пустился бежать. Выстрелом из винтовки убегающий был убит. При обыске у него изъято 5 штук винтовочных патронов.

5. 10.10.44 года, по данным Сторожинецкого ГО НКВД, в с. Бобовцы (4000) и Старые Бросковцы (4000) оперирует банда численностью 12–15 человек. Бандиты периодически заходят в села и терроризируют население.

10.10.44 года для ликвидации этой банды была организована проческа леса, во время которой убито два бандита и захвачено 2.

6. По данным Сторожинецкого ГО НКВД от 11.X.44 года, в предместье г. Сторожинец Альбовцы (3000) оперирует банда Бортника И. А. численностью 12–15 человек. Банда вооружена автоматами и винтовками. В Альбовцы бандиты обстреляли работников местных органов и милиции.

На ликвидацию банды была выслана РПГ под начальством мл. лейтенанта Зудина. При проведении операции был убит один бандит, а другой ранен. Раненый был захвачен младшим лейтенантом Зудиным и оказался главарем банды – Бортником Иваном.

7. По данным Сторожинецкого ГО НКВД, в том же предместье гор. Сторожинец Альбовцы действует банда Алексюка Георгия численностью 5-6 человек.

Высланная на ликвидацию банды РПГ во главе с мл. лейтенантом Зудиным 13.X.44 года установила, что Алексюк с группой бандитов периодически приходит домой и скрывается в схроне. Предполагаемое местонахождение бандитов было оцеплено и в доме был задержан главарь банды Алексюк.

8. По данным, полученным от бывшего участника банды и проверенным лично лейтенантом Малевым, в лесном массиве севернее с. Старые Бросковцы (4000) в землянках и в доме Головацкого скрывается банда численностью 14 человек.

Для ликвидации банды было выделено 13.X.44 года две штурмующих группы и три засады под общим руководством мл. лейтенанта Антонова. В результате проведенной операции убито два и задержан один бандит; изъято оружия: винтовок – 1, обрезов – 1 и винтовочных патронов – 28.

С нашей стороны убит красноармеец Сидоренков В. Г.

9. 14.X.44 года, по данным органов НКВД, в лесном массиве в районе с. Старые Бросковцы и с. Бобовцы (4000) скрывается бандгруппа численностью 6–8 человек. Для ликвидации бандгруппы была организована проческа лесного массива и хуторов. Вероятные пути отхода бандитов перекрыты засадами.

Группа мл. лейтенанта Кузьмичева при проческе леса была обстреляна из винтовок, после чего группа бандитов в количестве 5 человек начала отходить в направлении оврага с густым кустарником.

Огнем винтовок и автоматов удалось убить 3-х бандитов.

При проческе оврага и кустарника группа мл. лейтенанта Кузьмичева обнаружила в кустарнике 2-х бандитов, пытавшихся скрыться. Огнем засады сержанта Тимакова оба бандита были убиты.

При проческе домов задержан один бандит, у которого изъято оружие. Всего изъято в этой операции винтовок – 1, обрезов – 1, винтовочных патронов – 25 штук.

10. По агентурным данным, в хуторах с. Бобовцы (4000) скрываются остатки бандгрупп.

В 2.00 15.X.44 года туда была выслана засада из 8-ми человек во главе с мл. сержантом Тарасовым. Перед рассветом кр-ц Караулов услышал шорох в стогу сена и засада усилила бдительность и наблюдение. На рассвете из дома вышла женщина и направилась к стогу сена, оттуда вышли два неизвестных, которые были схвачены засадой и оказались бандитами.

11. По данным Сторожинецкого РО НКВД, в районе с. Ново-Жадово (4090) действует банда численностью 10–14 человек, которая терроризирует местное население.

Для ликвидации бандгруппы 17.X.44 года была организована проческа с. Ново-Жадово и прилегающего к нему лесного массива. В проческе участвовало 69 человек и в засадах находилось 29 человек. Операцией руководил мл. лейтенант Антонов, проческу возглавляли лейтенант Малаев и мл. лейтенант Березин, засады – лейтенант Боец.

В результате проведенной операции убито 4 бандита, изъято 2 карабина, 1 граната и 22 винтовочных патрона.

12. По данным Обл. Управления НКВД, 17.X.44 года в с. Топоровцы (5030) банда численностью 15 человек ограбила квартиру гр-на Галашука.

На поиски и для ликвидации банды в 14.00 17.X.44 года из спецподразделений батальона была выслана опергруппа численностью 16 человек под командой лейтенанта Титова.

В результате проведенной операции совместно с оперработниками Садогурского РО НКВД в районе с. Чернавка (6020) был убит главарь банды Роговик Николай и изъято автоматов – 1, винтовок – 1.

13. По данным Вашковского РО НКВД, в с. Волока в отдельном доме скрывается бандит Шевчук К.

Высланной 10.10.44 года РПГ в количестве 18 человек во главе с лейтенантом Петриным и оперработником НКВД, бандит был задержан.

14. 18.10.44 г. в с. Ново-Жадово (4090) у бандитских домов были выставлены засады численностью 50 человек под командой лейтенанта Малаева.

В результате операции засадами задержано 3 бандита.

15. 18.10.44 г. группа ранее задержанных бандитов обещала указать своих сообщников. В населенный пункт Альбовцы (3000) была выслана РПГ в составе 15 человек во главе с мл. лейтенантом Зудиным.

В качестве проводников были взяты бандиты, изъявившие желание указать местонахождения своих сообщников.

Однако, не указав их, они на обратном пути пытались бежать, но были убиты.

Группой мл. сержанта Тарасова при проведении операции по изъятию бандитских семей и скота в с. Альбовцы (3000) был задержан член ОУН Кушнир Георгий.

16. По данным Сторожинецкого ГО НКВД, в лесных массивах, прилегающих к с. Бобовцы и Бросковцы (4000) и Ново-Жадово (4090), скрываются солдаты и офицеры немецкой армии, которые организованы в банду, возглавляемую капитанами Шнейдер и Скице.

В лесном массиве восточнее Ново-Жадово (4090) у дороги была 19.10.44 г. заложена засада, возглавляемая сержантом Беляком. В 4.00 19.10. засадой задержан ефрейтор немецкой армии Интару Кинт Оскарлович.

17. 19.10.44 г. по данным УНКВД на островах реки Черемош севернее села Слобода-Банилов (6080) укрывается банда численностью 50 человек, совершившая террористический акт в с. Слобода-Банилов.

Для ликвидации банды в 10.00 17.10.44 г. из г. Черновицы выехал со взводом 82-мм минометов и расчетом станковых пулеметов капитан Фимушкин.

В результате проведенной операции гарнизоном с. Вашковцы, с. Вижницы, совместно с выезжавшей опергруппой под общим руководством капитана Фимушкина и начальника ОББ УНКВД майора Беленко, убито бандитов – 6, задержано бандитов – 4 человека, уклоняющихся от призыва в КА задержано 8 человек. Изъято 25 штук патронов.

Данные о банде на островах численностью в 50 человек не подтвердились.

Б. 240 ОСБ.

1. В период с 5 по 8 октября и с 15 по 18 октября 240 ОСБ совершены 2 марша по передислокации из с. Вижняца (4060) в с. Путила (2050) и из с. Путила в г. Селетин (0060). Оба марша батальон совершал в трудных условиях Карпатских гор.

Почти все мосты на дороге были сожжены или взорваны, а дорога на значительном протяжении разрушена или завалена. На маршруте колонна батальона встретила два горных обвала, 27 взорванных или сожженных мостов, 16 участков взорванного полотна дороги, 5 заминированных мостов, 2 заминированных участка дороги, одну заминированную скалу, нависшую над дорогой.

Силами батальона были расчищены 2 горных завала, разведаны и оборудованы 40 переправ вброд и объездов, сооружены 2 моста пролетами до 10 метров, разминировано 5 мостов, 2 участка дороги и скала.

Батальон при совершении маршей преодолел несколько крутых участков дороги (крутизной до 500) протяжением до 200 метров. На таких участках автогужтранспорт перетаскивался силами личного состава батальона с помощью тросов и на руках. При разминировании мостов и участков дороги в разных местах изъято тола 401 килограмм.

2. 12.10.44 г. по материалам войсковой разведки в с. Киселицы (2050) проведена операция по изъятию бандитов боевки коменданта Чурюка Михаила. В операции было занято 116 человек личного состава батальона.

В результате операции было задержано 22 бандита, 1 убит, захвачено 2 винтовки «Маузер» старого образца.

Во время операции красноармейцы Бледнов И. К. и Проняев Н. П., находясь в секрете, заметили 6 человек бандитов, намеревавшихся скрыться. Подпустив их на близкое расстояние, красноармейцы, действуя внезапно, задержали 5 бандитов, а шестого убили при попытке к бегству.

3. 13.10.44 г., по показаниям захваченных на операции в с. Тораки (2050), была проведена операция по изъятию бандитов из боевки Торака Михаила.

В операции было занято 112 человек. Результаты операции: захвачено бандитов – 5, убито – 1, ликвидирована районная продовольственная база бандгрупп.

4. 15.10.44 г. в населенном пункте Сергиени вышла РПГ старшего лейтенанта Мурыгина для выяснения причин пожара, происшедшего в ночь на 15.10.44 г. При подходе к населенному пункту Сергиени боковой дозор РПГ услышал стук железа и увидел убегающих двух мужчин. Убегающие были задержаны и оказались бандитами, несшими службу патрулирования по дороге.

При допросе бандитов были выявлены дома, в которых укрывались бандиты боевки Ковальчука Михаила. После организованного поиска была задержана вся боевка, состоящая из 12 человек, во главе с комендантом боевки Ковальчуком Михаилом.

5. 16.10.44 г. по показаниям захваченных бандитов в с. Тораки проведена повторная операция по ликвидации бандитской продбазы.

База сожжена, и в ней уничтожено большое количество различных продуктов.

При операции убито 2 бандита и захвачено их оружие: винтовка иностранного образца и обрез русской винтовки.

6. 16.10.44 г. в с. Путила обнаружен и ликвидирован медпункт бандитов на 4 койки.

7. 19.10.44 г. по данным войсковой разведки батальона в районе горы Минтер (0060) проведена операция по ликвидации бандгруппы «Ивана». В операции было занято 28 человек.

В результате операции убито 7 и захвачено 7 бандитов. Изъято 2 винтовки и 240 патронов.

5 человек из числа захваченных бандитов пришли из района Жабье (3030).

8. 19 и 20.10.44 г. по данным войсковой разведки батальона в районе горы Ливатор (1010) проведена операция по ликвидации бандгруппы, руководимой бандитом Кременем по кличке «Хмара».

В операции было занято 102 человека личного состава.

В результате 2-дневной операции убито 31 и захвачено 19 бандитов. Изъято: винтовок иностранного образца – 6, ружье ПТР – 1, гранат – 2, патронов винтовочных – 6000 штук. Одновременно ликвидированы 2 районных базы снабжения, в которых находилось значительное количество заготовленного продовольствия. На базах был обнаружен стрихнин, вследствие чего обе базы сожжены.

Во время операции захвачена связная центрального провода Северной Буковины по кличке «Марта», со значительным количеством корреспонденции и фотографий, в числе которых фотографии «Марты» в немецкой форме, с орденом.

9. 19.10.44 г. во время операции на горе Минтер сержант Пинчук, возглавляя секрет из 5 человек, находился при выходе из ущелья, заросшего густым лесом. В 6.40 он увидел, как из ущелья вышли 5 бандитов, которые остановились, сняли шляпы и начали ими размахивать. После этого 2 бандита отделились от группы и направились на секрет. Не доходя 3-4 метра, они дали сигнал двигаться остальной группе. Все бандиты были захвачены. Как выяснилось, они прибыли из района Жабье.

10. 7.10.44 г. на марше батальона, в период передислокации его в с. Путила, 500 метров западнее населенного пункта с. Путила дорога была завалена обвалом взорванной скалы. Саперы – сержант Ляшенко, красноармейцы Куликов, Щегольков и Колодин при обследовании местности у обвала, на склоне горы – 50-70 метров выше скалы обнаружили провод, идущий от скалы на вершину горы. Перерезав провод, они спустились к скале и обнаружили в ней заложенный фугас: 25 килограмм тола с вставленным взрывателем. Фугас был подготовлен к взрыву электрозапалом.

Работая в трудных условиях, саперы изъяли фугас и предотвратили взрыв скалы над колонной батальона, подготовленный бандитами.

11. 13.10.44 г. сапер-красноармеец Щегольков обследовал на дороге Путила–Селетин мост и два минных колодца, но ничего не обнаружил.

17.10.44 г. при возвращении опергруппы из с. Селетин красноармеец Щегольков обратил внимание на то, что минные колодцы, ранее остававшиеся открытыми, теперь зарыты землей. Внимательным осмотром красноармеец Щегольков обнаружил в колодцах подготовленный для взрыва электрозапалом фугас – 106 кг тола. Осматривая мост, Щегольков обнаружил другой фугас. Оба фугаса красноармеец Щегольков изъяс, чем предотвратил разрушение моста и дороги перед проходом колонны батальона.

ВЫВОДЫ

а) Обстановка в районах Черновицкой области в результате активных действий частей опергруппы 23 стрелковой бригады ВВ НКВД в отчетный период несколько разрешилась, хотя и осталась напряженной.

Количество бандпроявлений уменьшилось. Бандиты перешли к новой тактике, действуя мелкими группами на коммуникациях.

б) В отчетный период по области ликвидированы следующие банды:

1) Банда Стратейчука,	численностью	30	человек
2) Банда Томчука,	-"-	10	-"-
3) Банда ОУНовца Гулея,	-"-	13	-"-
4) Частично банда Карапко,	-"-	54	-"-
5) Банда Логаша,	-"-	30	-"-
6) Банда Александрука,	-"-	50	-"-
7) Банда «Галагана»,	-"-	31	-"-
8) Банда Бенарского,	-"-	20	-"-
9) Банда Гарматюка,	-"-	15	-"-
10) Частично банда «Ивана»	-"-	23	-"-

Кроме этого, в результате операций уничтожено ряд бандитов-одиночек.

в) Наиболее активные действия в борьбе с бандитизмом в области проявил 237 ОСБ под командованием капитана Фимушкина.

г) Несмотря на разряжение обстановки в области, в целях стабилизации положения и невозможности проведения ОУНовцами вербовок в банды мужчин из местного населения, в районах области необходимо продолжать иметь гарнизоны.

д) Органами НКВД проводятся подготовительные мероприятия по выселению из области 350 бандитских семей.

е) Небольшое количество захваченного оружия в сравнении с количеством захваченных и убитых бандитов объясняется тем, что большая часть бандитов вооружения не имела, являясь лишь участниками банд, только что принявших присягу ОУН.

**Начальник опергруппы 23 стрелковой бригады
внутренних войск НКВД подполковник**

Филиппов

**И.о. нач. штаба опергруппы
ст. лейтенант**

Туфлин

Оригінал. Машинопис.

Сергійчук В. Український зовиг: Прикарпаття. 1939-1955. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – С. 224-239.

ПОВІДОМЛЕННЯ ТАЄМНОГО АГЕНТА НКДБ В УКРАЇНСЬКОМУ НАЦІОНАЛІСТИЧНОМУ ПІДПІЛЛІ «СОКОЛА» ПРО РЕОРГАНІЗАЦІЮ СТРУКТУРИ ОУН

Після червня 1945 року

О реорганизации структуры ОУН и о новых методах и формах пропагандистской и террористической деятельности украинско-немецких националистов

В Станиславское областное управление НКГБ поступил доклад секретного агента «Сокола» о реорганизации структуры ОУН и о новых методах и формах пропагандистской и террористической деятельности украинско-немецких националистов.

Агент «Сокол» с февраля по июнь 1945 года занимал пост начальника канцелярии СБ Надворнянского повита на Станиславщине.

В его обязанности входило ведение канцелярии повитовой СБ, сбор и обработка материалов, поступающих от районных информаторов СБ, составление отчетов для окружного провода СБ, составление протоколов допросов.

В канцелярии повитовой СБ сосредотачиваются материалы, присылаемые районными информаторами СБ на лиц, которых они считают «неблагонадежными». Эти материалы рассматривал сам руководитель СБ Надворнянского повита по кличке «Сурмач». Ознакомившись с таким делом, «Сурмач» обычно ставил отметки: букву «К» – что означало убить (кокнуть) или букву «С» (до справи) – это означало, что этого человека нужно арестовать и доставить к «Сурмачу».

В местонахождение боевки – в село Манява Солотвинского района – прибыли работники краевого провода «Нечай» и «Обух», которые потребовали, как можно шире развернуть националистическую пропаганду среди населения и дали ряд новых установок по ведению пропаганды, смысл которых сводится к следующему: выстуя перед массаами не следует упоминать названия ОУН, а надо говорить от имени УГВР («Українська Головна Визвольча Рада»). ОУН скомпрометировала себя сотрудничеством с немцами и поэтому среди широких масс населения стала не популярной.

После поражения Германии восторжествовали демократы, а националисты потерпели поражение. Поэтому популяризировать в настоящее время идеи национализма нецелесообразно и даже вредно. Большевики используют это и представляют националистов перед населением и перед мировым общественным мнением как немецко-фашистских пособников. В связи с этим надо перестроить пропагандистскую работу. Для участников организации существует ОУН, и работая с участниками организации нужно воспитывать их в духе традиций ОУН. Но для населения не должно существовать даже слова ОУН, массы должны знать только УПА и УГВР, как широкие демократические организации. При проведении работы среди населения мы должны маскироваться под демократов, оставаясь на деле националистами. Были также получены указания центрального провода ОУН о роспуске женских референтур и о передаче женских кадров ОУН в «Украинский червонный хрест». Это решение центральный провод принял еще в ноябре 1944 года, но на Станиславщину оно дошло лишь теперь. Причины, побудившие центральный провод ОУН расформировать женскую референтуру, были следующие:

1. Несоблюдение женщинами правил конспирации, благодаря чему советским органам госбезопасности удалось быстро расшифровать сетку ОУН и, в ряде случаев, ликвидировать ее.

2. Женщины и девушки – члены ОУН в большинстве случаев никакой конкретной работы в организации не ведут, бездельничают, дискредитируют ОУН в глазах населения, а попадая в руки советских органов госбезопасности, быстро признаются и легко идут на вербовку.

3. В условиях большевистской действительности женская сеть ОУН себя не оправдывает. Сейчас в ОУН остались только женщины и девушки, исключительно хорошо показавшие себя на подпольной работе. Таких оказалось очень немного, остальные женщины из ОУН отсеяны и могут принимать участие в националистической работе только как симпатки. Ни в какие дела организации они не посвящаются. О том, что женщины отсеяны от организации, они не знают, т. к. им об этом не сообщается.

На «Украинский червонный крест» возложены следующие задачи: 1. Уход за больными и ранеными. 2. Оказание помощи лицам, пострадавшим от большевиков. 3. Националистическая пропаганда среди населения.

Организация «УЧХ» существует только при районах. Во главе районной организации стоит шеф – женщина, которая связана с районным проводником ОУН. С ним она контактует работу «УЧХ», но действует самостоятельно. Ни шеф «УЧХ» в районе, ни участники «УЧХ» на периферии с сеткой ОУН не связаны и в дела организации не посвящаются.

Районная организация «УЧХ» состоит из 3 отделов: санитарного, общественной опеки и аптечно-фармацевтического. В повитовых округах и выше проводниц «УЧХ» нет.

Ликвидация женских референтур и создание районных организаций «УЧХ» из-за облав и арестов еще не закончены.

По данным агента «Сокола», в данное время в ОУН происходит реорганизация, целью которой является всемерное укрепление всех ее звеньев.

В западных областях Украины созданы 3 края: Прикарпатский, Подольский и Волынский. Во главе каждого края стоит краевой провод ОУН.

В состав Прикарпатского края вошли области: Дрогобычская (не полностью), Станиславская, Закарпатская Украина и Буковина.

В состав Подольского края вошли Львовская и Тернопольская области.

В состав Волынского края вошли Волынская и Ровенская области.

Есть основание полагать, что краевой провод Прикарпатя возглавляет некто «Роберт», бывший областной проводник Станиславщины.

Областные провода ОУН ликвидируются.

По административной линии за краем идет округ. Причем часть округов, существующих до реорганизации, также будут расформированы и количество их уменьшится. Так, например, Калушского округа не будет, часть его территории отойдет в Стрийский, остальная часть – в Станиславский округа.

Повиты переименовываются в надрайоны. В состав надрайона входит 3–5 районных организаций ОУН.

Районные организации делятся на кушечные. В состав районов входит от 3 до 5 кушей. Каждый куш объединяет 4–6 станиц.

Станичные провода ликвидированы. Станичные проводники и члены ОУН станичной организации должны обязательно находиться при кушечной организации. В станицах остаются только симпатки.

В состав кушечного провода входят: кушечной проводник, его заместитель и станичные.

Заместитель кушечного проводника ОУН должен являться обязательно агентом СБ. Об этом никто из членов кушечной организации не должен знать, даже сам кушечной проводник. В обязанности агента СБ входит слежка за всеми членами ОУН куша, а также за членами провода.

Все члены ОУН куша должны находиться при кушечной организации. Таким образом они смогут организовать оборону. Этого нельзя будет сделать, если они будут находиться в селах, где их быстрее переловят поодиночке. Кроме того, советским органам госбезопасности труднее будет вербовать из их среды агентуру.

В состав районного провода ОУН входят: проводник, референт СБ, господарчий референт и пропагандист.

В состав районной референтуры СБ входят: проводник (референт СБ районного провода), его заместитель (он же районный информатор), технический референт (начальник канцелярии) и 3 следователя. При каждом районном проводе СБ имеется так называемый делегат – специальный курьер, обычно назначаемый на эту должность из числа самых преданных членов ОУН. Его обязанность – доставлять в вышестоящие провода СБ письменные, а также и устные доклады.

Все мероприятия по реорганизации сетки ОУН вызваны острой нехваткой кадров. Освободившиеся после реорганизации люди, направлены, главным образом, на низовую работу – в районы и кущи, с целью укрепления низовых организаций испытанными кадрами.

Основное внимание уделено районной организации ОУН. Руководители ОУН говорят: «Мы должны противопоставить свой район – большевистскому, в противном случае мы не сможем устоять».

Связь в ОУН также реорганизована по новой структуре. Связь теперь поддерживается только от куша до куша. От района и выше связь поддерживается только через специальных курьеров, которые ходят на задания парами и должны быть полностью вооружены.

Так как реорганизация еще не закончена, то в некоторых местах связь осуществляется по-старому: от станицы к станице, причем используются для связи и женщины.

На случай особого положения, когда организации придется работать в чрезвычайных условиях, для связи предусмотрены так называемые «мертвые пункты», т. е. тайники.

Связь СБ строится совершенно самостоятельно от связи ОУН.

В целях укрепления организаций ОУН и усиления их кадрами «профессиональных революционеров», как выражаются руководители ОУН, в настоящее время проводится чистка членов ОУН.

Причины чистки руководители ОУН объясняют следующим образом: в связи с окончанием войны и наступлением мирного периода, большевики, бесспорно, примут все меры для окончательной ликвидации ОУН. ОУН в таком виде, в каком она есть сейчас, существовать не может, ибо будет уничтожена большевиками. Поэтому, сейчас стоит задача внутреннего укрепления организации и сбережения ее от полного уничтожения.

С этой целью проводится детальная проверка членов ОУН и изоляция ненадежных ее членов или даже устранение их путем физического уничтожения.

ОУН должна стать своеобразным «орденом», с крепкой железной дисциплиной, с беспрекословным подчинением членов проводникам. Приказы проводников должны слепо и безоговорочно выполняться.

Организацию «Украинский червонный крест» совершенно отделить от ОУН. Оставить в подполье в «УЧХ» минимум проверенных лиц. Остальных – легализовать.

Строго соблюдать конспирацию в работе. Ввести в жизнь 6-й пункт декалога, который гласит: «Про дела можно говорить только с кем нужно».

За деконспирацию – расстреливать.

Воспитывать кадры индивидуальных террористов. Каждый член ОУН должен стать «профессиональным революционером». Он должен являться информатором СБ и проводить внешнюю разведку, т. е. разведку вне организации. Не допускать укрепления советской власти в селах. Саботировать подписку на заем, сдачу хлеба и других сельхозпродуктов, не допускать переписи и паспортизации населения, ибо это облегчит большевикам вылавливание наших людей. Уничтожать в сельсоветах все книги и списки.

Следить за большевистской администрацией и парализовать всю ее работу.

Наблюдать за работой в школах. Учителя должны воспитывать детей в националистическом духе. За невыполнение этого учителей выгонять из сел.

С восточниками, работающими в селах, обращаться можно лучше, помогать им продуктами, искать с ними связь, воспитывать в националистическом духе.

Во чтобы то ни стало удерживать связь с народом, говорить народу правду, не дезинформировать народ, не скрывать перед ним трудностей нашей борьбы.

Иметь по селам доверенных людей, давать им клички. А от тех, кто выезжает в другую местность, брать адреса.

Копать и тщательно маскировать бункера для укрытия членов ОУН. (Такой бункер члены ОУН насмешливо называют «самостоятельной дыркой»).

Истребки – наши враги. Бить их на каждом шагу. Приказать им, чтобы они сидели дома. В противном случае конфисковывать их имущество, хозяйство сжигать, родственников угонять.

Массовой ликвидации элементов, враждебных ОУН, не проводить. Бить только активных агентов НКГБ–НКВД. Осведомителей – страшать. Следует выследить всю сетку секретных осведомителей на селе (связного убить, а всех остальных запугать, тем самым парализовать их активность).

Уничтожать мосты и связь между районами и селами. Главные дороги не трогать. Искать польское подполье и налаживать с ним связь, однако большевистских прислужников из числа поляков – бить.

О работе СБ имеются следующие новые установки:

1. Проверить действующие в районе кадры СБ, изолировать ненадежных, подобрать свежие силы из числа членов ОУН. СБ имеет неограниченное право контроля над работой организации, всех ее членов. Из членов ОУН никто не имеет права вмешиваться в дела СБ. СБ обязаны контролировать выполнение указаний и приказов вышестоящих органов ОУН. Ра-йон – основная ячейка СБ и от нее будут требовать максимум работы. Районные информаторы СБ имеют задачу – вести внутреннюю и внешнюю разведку по линии СБ. Работу внутри ОУН они ведут, вербуя информаторов из среды членов ОУН, из расчета один информатор на куш.

Внешняя разведка, т. е. борьба с агентурой НКГБ и НКВД должна проводиться каждым членом ОУН. Все участники ОУН должны отчитываться перед СБ за облавы, вызовы, аресты, проводимые органами советской власти в селах и городах.

Каждый член ОУН должен быть ознакомлен с работой органов НКГБ, НКВД. Районные информаторы обязаны знать структуру большевистской администрации в своем районе, ее личный состав и, главным образом, структуру органов НКВД и НКГБ, их личный состав, служебные и домашние адреса. Завести на этих лиц специальную картотеку.

Районный информатор добывает всеми доступными ему способами большевистскую прессу (газеты, журналы) и тщательно обрабатывает ее, черпая различные сведения о лицах советской администрации и характере их деятельности.

Наиболее активных большевистских администраторов, враждебно выступающих против ОУН, ловить и вешать прилюдно.

Следователи СБ в агентурную работу не вмешиваются, они обязаны вести только следствие, при этом они должны особое внимание обращать на:

1. Методы работы органов НКГБ и НКВД.

2. Как инструктируется агент, какими вопросами интересуются органы НКВД–НКГБ, какая дается легенда.

3. Вопросы связи с агентом.

4. Кого он выдал из членов ОУН и когда. Следователь должен собирать и направлять вышестоящим проводам СБ различные документы, медали, ордена, печати, командирские погоны и мундиры от майора и выше; давать отчеты о деятельности польского населения против украинцев.

В данное время руководителями ОУН даны указания о том, кто не может быть членом ОУНовской организации:

1. Все лица, арестовывавшиеся или задерживавшиеся органами НКВД, НКГБ и «Смерш».

2. Все лица, бежавшие из тюрем, пересыльных пунктов, из Красной Армии, возвратившиеся из концлагерей.

3. Возвращенцы из Германии, из восточных областей Украины, бывшие военнослужащие дивизии «СС–Галичина», заключенные периода 1939–41 гг. и вернувшиеся по отбытии наказания, а также инвалиды Красной Армии.

4. Уволенные, как нестроевые из военкоматов, члены ОУН, которые проходили единолично перепись, попадали в облавы или переходили линию фронта. Лица, отбившиеся в бою и через некоторое время возвратившиеся вновь в организацию. Лица, принятые в ОУН во второй половине 1944 года и в первой половине 1945 года, а также лица, саботировавшие приказы ОУН, трусы и политические спекулянты.

В июне 1945 года районный проводник ОУН «Василь» получил от надрайонного проводника Надворнянщины «Проминя» эстафету, в которой тот писал ему о следующем:

1. В настоящее время большевики проводят на Галичине широкую украинизацию. В связи с этим возможно, что галичане широко будут допущены на ответственные посты в советском и хозяйственном аппаратах. Надо предупредить их, чтобы они были крайне осторожны и не шли на призыв большевиков, т.к. большевики проводят эти мероприятия с целью выявления активного украинского элемента, который впоследствии будет большевиками арестован и вывезен в Сибирь.

2. Следует уничтожать молотилки и разный сельскохозяйственный инвентарь в совхозах, колхозах, МТС, не допускать организации колхозов и вывоза хлеба из Галичины. Предупредить население о том, что большевики стремятся создать на Галичине искусственный голод.

3. Предложить бойцам советских истребительных батальонов идти в Красную Армию или выехать на работу в Донбасс и тем самым прекратить их предательскую деятельность на Галичине. Неподчиняющихся – уничтожать.

4. Дать обстоятельные отчеты о большевистском терроре. Эти документы будут использованы для пропаганды за границей и поэтому особенно тщательно их отработать.

5. Категорически запретить членам ОУН пить водку и курить.

Организация должна быть морально здоровой и крепкой.

* * *

Референтура пропаганды краевого провода ОУН выпустила специальную инструкцию для своих пропагандистов. Текст этой инструкции прилагается к бюллетеню.

Копія. Машинопис.

Сергійчук В. Український здвиг: Прикарпаття. 1939-1955. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – С.362-371.

ВИТЯГ З ІНФОРМАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ЦК КП(б)У ПРО СТАН БОРОТЬБИ ПРОТИ ОУН–УПА В ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР У ТРАВНІ–ЧЕРВНІ 1945 РОКУ

Червень–липень 1945 року

О некоторых недостатках в работе парторганизаций Черновицкой области

В Вашковецком районе, наиболее засоренном украинско-немецкими националистами, ответственные работники, в том числе и секретари райкома, почти не выступают с политическими докладами среди населения.

Уполномоченные райкома КП(б)У и райисполкома грубо обращаются с местным населением и вместо разъяснительной работы действуют приказами.

До сих пор имеют место случаи грубейшего нарушения революционной законности.

Работниками Вашковецкого райотдела НКВД был допущен вопиющий факт беззакония. Вместо бандитской семьи Миглей Анны была репрессирована гражданка Миглей Василина, муж которой находится в рядах Красной Армии. Гражданка Миглей Василина до сих пор не возвращена в район.

25 июня с. г. начальник штаба истребительного батальона лейтенант Андреев, будучи в пьяном виде, убил председателя сельпо тов. Галицкого и избил бойца истребительного батальона.

Состав истребительного батальона Вашковецкого района засорен классово чуждыми элементами и случайными людьми. Здесь есть кулаки, есть бандиты. Для того, чтобы скрыть от населения района кому была поручена охрана сел, райотдел НКВД сделал перестановку бойцов истребительного батальона.

Начальник райотдела НКВД тов. Павлов не только не реагировал на нарушения, а наоборот, способствовал и заведомо укрывал нарушителей советских законов.

* * *

В Сокирянском районе уполномоченные райкома партии в селах почти не бывают. Работники партийных и советских организаций недостаточно ведут политическую работу. В районе есть колхозы, и им помощи почти не оказывается. В трех колхозах допущено грубейшее нарушение устава сельхозартели.

Прием в колхозы проводится по спискам, а члены семей 20 хозяйств, работающих с начала весеннего сева в колхозах, до сих пор в колхоз не приняты на общем собрании. Оценка общественного имущества не проведена. Планы не составлены и нет распорядка дня.

* * *

(Из сообщения ответственного организатора ЦК КП(б)У тов. Кравченко и справки обкома КП(б)У).

Черновицкая область

Характеристика бандпроявления за май–июнь 1945 года.

В селе Стрелецкий Кут Черновицкого района в ночь на 3-е мая банда в количестве более 20 человек убила председателя сельсовета Ташука, его жену и ребенка, а также секретаря сельсовета Слынько и 4-х бойцов истребительного батальона.

* * *

6-го мая в Вашковецком районе Черновицкой области банда «Зруба» в количестве 20 человек напала на группу совпартактива. Убит зав. военным отделом Вашковецкого РК КП(б)У

Козарюк, второй секретарь РК ЛКСМУ Борисов и 2 работника райисполкома – Климов и Дохно.

* * *

16-го июня на с. Слобода-Банилов Вашковецкого района напала банда в 20 человек. Бандиты повесили секретаря комсомольской организации Залуцкую и бойца истребительного батальона.

17-го июня в это село выехала опергруппа во главе с начальником ББ РО НКВД т. Койнашем. В группе было 5 бойцов истребительного батальона и лейтенант Аброськин. Банды не обнаружены. При выходе из квартиры убит нач. ББ Койнаш, кем – неизвестно, следствие ведется. Характерно, что РО НКВД, облотдел НКВД, Вашковецкий райком партии не придали факту убийства начальника ББ значения и только после активного вмешательства со стороны ЦК КП(б)У и обкома начали вести следствие.

* * *

В ночь на 29 июня в селе Шеровцы Горишни Садгорского района банда подожгла постройки спиртзавода. Налет банды был отбит бойцами истребительного батальона. Пожар ликвидирован.

Копія. Машинопис.

Сергійчук В. Український здви́г: Прикарпаття. 1939-1955. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – С. 371-373.

**ТЕЛЕФОНОГРАМА
СЕКРЕТАРЯ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У ЗЕЛЕНЮКА
СЕКРЕТАРЕВІ ЦК КП(б)У М. ХРУЩОВУ
ПРО ВИКОНАННЯ ЙОГО УСНИХ ВКАЗІВОК ЩОДО ПОСИЛЕННЯ БОРОТЬБИ
ПРОТИ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО ПІДПІЛЛЯ**

5 вересня 1946 року
Київ ЦК КП(б)У

товарищу ХРУЩЕВУ Н.С.

Выполняя Ваши указания, данные по телефону 27 августа с. г., – об усилении борьбы с украинско-немецкими националистами нами проведены следующие мероприятия.

1. В селах и местах вероятных бандпроявлений и активизации националистов 28 августа были выставлены засады, секреты, маршрутные группы, посты наблюдения с широким участием партийно-советского актива.

2. Произведена переброска работников оперативного состава органов МВД, МГБ с благополучных районов в районы возможных бандпроявлений – Вижицкий, Вашковецкий, Заставновский, Садагурский, Кицманский и Сторожинецкий; также был расставлен весь оперативный состав управления МВД и МГБ.

3. Были созданы и посланы в известные села специальные агитгруппы для политической работы с населением.

4. Органы МВД, МГБ перешли на график учащенных встреч с агентурой.

В результате проведенных мероприятий националистам за последнее время не удалось проявить какой-либо активности.

В результате проведенных операций нами было убито 5 бандитов, 2 ранено и арестовано 2 активных пособника. Захвачены также документы, представляющие оперативный интерес.

Банду, пытавшуюся перейти с Жабьевского района Станиславской области в Путильский район, побито и, преследуя ее уже на территории Жабьевского района, был парализован их праздник. С домов снято 5 националистических флагов.

За последнее время бандпроявления сократились. Если в первой и второй декадах августа было 10, то в последней декаде было только одно.

Секретарь Черновицкого обкома КП(б)У

Зеленюк

Принято по ВЧ из гор. Черновцы 5.IX.46 г.

Передал – Труха

Приняла – Артимович

Оригінал. Машинопис.

Сергійчук В. Український здви́г: Прикарпаття. 1939-1955. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – С. 508-509.

№ 77

**ЛИСТ СТУДЕНТІВ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ДО Й. СТАЛІНА ЩОДО ВИКРИВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
НА БУКОВИНІ**

28 травня 1947 року

Копія

И. В. СТАЛИНУ

От группы студентов

Черновицкого государственного университета

Многоуважаемый наш отец Иосиф Виссарионович!

Убедительно просим Вас помочь нам учиться на родном украинском языке. У нас в Черновцах до сих пор сохраняются вывески на румынском языке. Все организации, областные и районные, суды, учебные учреждения пишут только на русском языке, которого население не понимает еще хорошо.

Когда мы вступили в университет, мы считали, что овладеем украинским литературным языком, услышим культурный разговор, который, безусловно, помог бы нам скорее овладеть, в свою очередь, богатым русским языком. Но это не так у нас делается.

Все преподаватели университета, боясь, чтобы им не «пришили» национализм, читают и ведут разговорную речь только на русском языке. А преподавателей, которые раньше преподавали и говорили на украинском языке, называют бандеровцами. И вот получается, что на Украине боятся говорить на украинском языке.

Удивительно, почему в Пражском университете имеется кафедра украинского языка с видным профессором, а в Черновицком университете по существу нет таковой, правда, есть неопытный преподаватель средней школы, который возглавляет кафедру украинского языка (не авторитетный). Старая генерация буковинской интеллигенции, смеясь над нами, говорит: «Чего вы там научитесь. При Румынии этот университет был центром румынизации, а теперь – русификации». Нам, молодым студентам, трудно с этим бороться, ибо в этих выражениях

есть львиная доля правды. Украинские немецкие националисты используют эти промахи, разжигая ненависть к русским. Это есть результат того, что черновицкие руководители забыли Ваши труды и выступления на съездах партии по национальным вопросам. Здесь всех буковинцев огульно называют презренным именем – бандеровцы. Разве это правильно? Почему до последнего времени судопроизводство, лекции, переписка и пр. ведется только на русском языке, которого не понимает местное население, 80% которого неграмотны? Разве это доходчивость большевистской пропаганды?

Когда мы бываем в селах в выходные дни, к нам часто председатели сельсоветов обращаются с бумажками, чтобы мы им разъяснили, что там написано, ибо они не понимают и не знают что делать. Мы были свидетелями, когда в суде зачитали приговор, а крестьяне не уходили из школы, где был суд, и когда их спросили, чего ожидаете, они говорят, что мы ожидаем, что присудил суд, а что им уже прочитали приговор, они ничего не поняли.

Мы просим Вас прислать комиссию из Москвы, чтобы проверить как в Черновцах и на Буковине проводится национальная политика партии и дать по этому вопросу указания ЦК КП(б)У и ректору Черновицкого университета, как надо разрешать национальный вопрос Буковине.

28.V.47 года.

Подписи

Верно: **А. Жукин**

Копія. Машинопис.

Сергійчук В. Український здви́г: Прикарпаття. 1939-1955. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – С. 543-544.

№ 78

**ДОПОВІДНА СЕКРЕТАРЯ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У В. ВОВКА
СЕКРЕТАРЕВІ ЦК КП(б)У Л. КАГАНОВИЧУ
ПРО ВИСЕЛЕННЯ СІМЕЙ ЧЛЕНІВ ОУН У ЖОВТНІ 1947 РОКУ**

31 жовтня 1947 року

Пролетарі всіх країн, єдніться!

**КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ (більшовиків) УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КОМІТЕТ**

№ 5а/6

31 октября 1947 г.

Совершенно секретно

**Секретарю ЦК КП(б)У Украины
товарищу КАГАНОВИЧУ Лазарю Моисеевичу**

ИНФОРМАЦИЯ

о результатах проведенной операции по выселению семей участников ОУН

Соответственно указаний ЦК КП(б)У о сроках проведения операции, обком КП(б)У провел инструктивное совещание секретарей райкомов КП(б)У, начальников горрайотделов МГБ и уполномоченных УМГБ, на котором подведены итоги подготовки, вскрыты недочеты и дан подробный инструктаж о порядке проведения операции.

За день до начала проведения операции, т. е. 19.X.1947 года, райкомами КП(б)У были проведены такие же инструктивные совещания с оперативным составом и партийным активом, который был привлечен к этой работе.

К проведению операции в качестве оперативно-войсковой силы и технических средств обеспечения были привлечены:

1. Оперативного состава МГБ и МВД – 381 чел.
2. Войскового состава – 630 чел.
3. Бойцов истребит. батальонов – 600 чел.

Для проведения политической работы среди населения сел, в которых намечалось выселение, было привлечено 600 чел. из числа партийного актива г. Черновцы и райцентров области, было оформлено к выселению 802 семьи участников подполья ОУН, из которых утверждено 773 семьи.

Последними указаниями штаба руководства по этим операциям было разрешение поднять к выселению только 600 семей.

В результате проведенной работы по области поднято и выселено всего 616 семей, в составе 1635 чел., в том числе по районам:

Район	Чел.	Семей	Человек
Путиловскому	89	266	человек
Вижницкому	199	530	–”–
Вашковскому	151	403	–”–
Заставнянскому	108	277	–”–
Кицманскому	20	51	–”–
Садгорскому	21	46	–”–
Черновицкому	20	40	–”–
гор. Черновцы	8	22	–”–

Всего: 616 семей, 1635 человек

В числе выселенных 616 семей:

- а) семей осужденных – 480
- б) семей убитых – 104
- в) семей находящихся в бандах ОУН – 32

По социальному составу выселенных:

- а) семьи кулаков – 49
- б) семьи середняков – 304
- в) семьи бедняков – 255
- г) семьи служащих – 1
- д) без определенных занятий – 7

Из числа выселенных 1635 членов:

- а) мужчин – 269
- б) женщин – 751
- в) детей до 15 лет – 615

Из-за неблагоприятных условий во время операции (выпадение большого снега), операция затянулась до 23 октября 1947 года, все же, несмотря на это, план выселения был полностью выполнен. При этом за счет резерва вместо намеченных по плану 600 семей было поднято и выселено 616 семей.

подавляющее количество семей были выселены из населенных пунктов, наиболее пораженных наличием активных связей с действующими в районах этих сел бандитами ОУН.

Так, например: в Путиловском районе выселения были произведены из сел Сергии, Дегинец (Дихтинець.– В.С.), Усть-Путила и Довгополье, среди жителей которых имелось

значительное количество пособников банды, руководимой надрайонным руководителем ОУН «Черемшиной». В каждом селе подвергались выселению от 10 до 20 семей.

В Вижицком районе по 20 и более семей выселено из сел Испас, Берегомет, Мигово, Багна, Ростоки*, Мариничи*, в которых имелась база пособников банд ОУН.

В остальных районах, менее пораженных бандитизмом, выселению были подвергнуты семьи, которые имели связи с остатками подполья ОУН и бандитами-одиночками.

После выселения семей бандитов и активных членов ОУН во всех селах и райцентрах проведены собрания крестьян и колхозников с вопросом «Украинско-немецкие националисты и их агентура – злейшие враги советского народа».

Как положительный результат операции следует отметить проявление здоровых настроений среди населения сел, из которых произведено выселение семей ОУН, а также повышение его активности в проводимых политических и хозяйственных мероприятиях на селе.

Так, например: в Заставнянском, Садгорском и ряде других районов на следующие дни после проведения операции во многих селах, где население было запугано бандитами, отмечается массовое вступление в колхозы, и в селах, где до этого времени не было колхозов, сейчас создаются.

В селе Топоривцы Садгорского района на следующий день после проведения операции в результате проведенной массово-политической работы вступило в колхоз 411 семей. В селе Шубранец этого же района подали заявления о вступлении в колхоз более 60 семей.

В Заставнянском районе вновь организовано 5 колхозов в селах, из которых выселены семьи ОУН: Кучурич Малый – 2 колхоза по 170 хозяйств, Самушино – 1 колхоз – 130 хозяйств, Дубриницы (Добринівці.– В.С.) – 33 хозяйства и Хрещатик – 40 хозяйств.

Бедняцко-средняцкие массы активнее начали участвовать в общественно-политической жизни села. Проводимые собрания крестьян по выдвижению представителей в состав избирательных комиссий проходят организованно и на более высоком идейно-политическом уровне.

В селах, из которых были выселены семьи ОУН, на общих собраниях крестьян население положительно реагирует и высказывается о проведенных мероприятиях.

В селе Кучурич Великий Черновицкого района на собрании присутствовало 937 человек, такого многочисленного собрания в этом селе со дня освобождения района Советской Армией не было.

...Обкомами и райкомами КП(б)У в период проведения операции по выселению семей ОУН и их пособников проведена большая политическая и организационная работа среди населения, что обеспечило удовлетворительное проведение операции и предотвращение всякого рода случаев бандпроявлений в этот период.

Обком КП(б)У в целях закрепления итогов проведенной операции наметил ряд практических мероприятий по проведению политической и организационной работы среди населения в районах, пораженных бандитизмом, для обеспечения окончательной ликвидации остатков ОУН.

Секретарь обкома КП(б)У

В. Вовк

Оригінал. Машинопис.

Сергіійчук В. Український збиг: Прикарпаття. 1939-1955. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – С. 549-552.

*Ці села нині належать до Путильського р-ну.

№ 79
Донесення командування 82-ї стрілецької дивізії
начальнику внутрішніх військ МДБ
Українського округу генерал-майору ФАДЕЄВУ
про організаційну структуру та склад підпілля ОУН
на Станіславщині й Буковині

5 лютого 1948 року

УПРАВЛЕНИЕ 82 СТРЕЛКОВОЙ ДИВИЗИИ ВНУТРЕННИХ ВОЙСК МГБ

Совершенно секретно

Экз. №

5 февраля 1948 г.

№ 1/00.....

Гор. Станислав

Начальнику внутренних войск МГБ
Украинского округа генерал-майору
тов. ФАДЕЕВУ
Гор. Киев

На № 17103 от 28.01.1948 г.

СПРАВКА

I. Организационная структура и состав подполья ОУН. На территории обслуживаемой частями дивизии действуют:

а) Краевой провод ОУН «Запад–Карпаты» дислоцируется в Болеховском районе Станиславской области в горналесистой местности. Бывший руководитель провода «Роберт» 31. 10. 46 г. убит при проведении операции подразделениями 215 сп 82 сд и 91 сп 65 сд. В настоящее время, кто руководит проводом, органами МГБ не установлено;

б) В краевой провод входят 6 округов:

1. Станиславский окружной провод. До 7.06.47 года округом руководил «Всеволод», который убит при проведении операции подразделениями 141 сп в Черном Лесу. В настоящее время руководитель органами МГБ не установлен.

2. Коломыйский окружной провод. Руководитель – «Борис».

3. Калушский окружной провод. Руководитель – «Брюс».

4. Буковинский окружной провод. Руководитель – «Сталь».

5. Бережанский окружной провод. Руководитель не установлен.

6. Стрыйский окружной провод. Руководитель – «Нечай»;

в) Каждый окружной провод объединяет два-три надрайонных провода. Надрайонные провода, в свою очередь, объединяют 2-4 районных провода;

г) Каждый провод, начиная от краевого и кончая районным, имеет при себе референтуру;

д) Районные провода объединяют кустовые организации от 2 до 4-х. Кустовые организации объединяют сельские от 2 до 3-х сел. Всего:

1. По Станиславской области:

Краевых проводов 1.

Окружных проводов 3.

Надрайонных проводов 9.

Районных проводов 24.

Кустовых организаций 56.

Станичных организаций 70.

Всего организаций 163.

В них членов 748 человек.

2. По Черновицкой области в районах, обслуживаемых подразделениями дивизии:

Окружных проводов 1.

Надрайонных проводов 3.

Районных проводов 7.

Кустовых и станичных организаций 11.

Всего организаций 22.

В них членов 56 человек.

ИТОГО на территории, обслуживаемой частями дивизии, по данным органов МГБ действуют 185 организаций ОУН, 804 участника в них.

II. Вооруженные банды, действующие на территории, обслуживаемой частями дивизии, состоящие на учете в органах МГБ, на 1.02.48 г. следующие:

1. Округ УПА – «Говерла-4», в который входят 3 группы (загоны).

2. Крупных бандформирований – 7.

3. Боевок СБ – 28.

Всего – 35 бандбоевок с общим количеством 382 бандита в них.

По Черновицкой области бандбоевки, по данным органов МГБ, на учете не состоят.

Кроме того, состоит на учете органов МГБ бандитов-одиночек:

по Станиславской области – 964 человека;

по Черновицкой области – 13 человек.

III. Изменения в оперативной обстановке, тактике и методах действий бандитов на 1.02.48 г. по сравнению с 1946 годом.

В организационной структуре как оуновского подполья, так и их вооруженных банд изменений не произошло, но в численном составе, особенно бандформирований, произошли несомненно большие.

Если на 1.01.46 г. по данным органов МВД числилось 184 бандбоевки с общим количеством 2789 бандитов в них, то на 1.02.48 года числятся 35 банд и боевок с общим количеством 382 бандита в них.

Отсюда, несомненно, и изменения в тактике и методах бандитов.

Например:

В 1946 году бандиты в своем большинстве действовали большими группами. Имели место случаи вступления в открытый бой с нашими служебными нарядами. Бандпроявления совершали крупными бандформированиями.

К тому же местное население по сравнению с концом 1947 года больше оказывало материальной и дружней помощи бандитам.

В течение 1946 и 1947 г. г. частями дивизии было разгромлено целый ряд подпольных организаций ОУН, в том числе руководство краевого провода, а также основательно потрепаны и другие руководящие оуновские организации и их вооруженные банды, что заставило подполье ОУН и банды УПА изменить свою тактику и методы действий:

во-первых – перейти в глубокое подполье;

во-вторых – разбиться на мелкие группы по 2–3 человека;

в-третьих – совершать свои преступные действия из-за угла, устройства засад, причем в большинстве своем случаев в ночное время;

в-четвертых – избегать встреч с нашими служебными нарядами, а в случае встречи, не вступать в бой и разбегаться в разные стороны;

в-пятых – при окружении нашими войсковыми нарядами или при обнаружении в убежище – не сдаваться живым, а биться до последнего;

в-шестых – переодевание в женскую одежду, в форму наших войск и войск Советской Армии, применения маск. халатов;

в-седьмых – маскировка под местных жителей;

в-восьмых – насаждение своих людей в местные советские организации и учреждения для проведения контрреволюционной работы. И целый ряд других ухищрений, о которых неоднократно писалось в месячных оперативных сводках.

Таким образом, оуновское подполье и его вооруженные банды, с каждым днем неся потери в своих рядах от удара наших войск и органов МГБ, с целью сохранения своих кадров все больше конспирируются и меняют формы и методы своих преступных действий.

Командир 82 стрелковой дивизии полковник

Клоков

Верно: **начальник штаба дивизии полковник Лашманов**

отп. 2 экз.
экз. № 1-адрес
экз. № 2 в дело
исп. Бочаров
еф. л. в. 4.02.48 г.

Оригінал. Машинопис.

Сергійчук В. Український збиг: Прикарпаття. 1939-1955. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – С. 579-583.

№ 80

РЕПРЕСИВНО-КАРАЛЬНА СИСТЕМА ТА МАСОВІ ДЕПОРТАЦІЇ НАРОДІВ (1945–1947)

Совершенно секретно

УТВЕРЖДАЮ

НАРКОМ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР

КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ 3-го РАНГА

СЕРОВ

5 апреля 1944 года

Инструкция о порядке ссылки членов семей оуновцев и активных повстанцев в отдаленные районы Союза ССР

На основании распоряжения Народного Комиссара внутренних дел СССР – Генерального Комиссара государственной безопасности тов. Берия от 31 марта 1944 года № 7129, устанавливается следующий порядок ссылки в отдаленные районы Союза членов семей оуновцев и активных повстанцев.

Раздел 1

Ссылке подлежат все совершеннолетние члены семей оуновцев и активных повстанцев, как арестованных, так и убитых при столкновении, а их имущество подлежит конфискации в соответствии с приказом НКВД СССР № 001552 от 10 декабря 1940 года.

Кроме этой категории, подлежат также ссылке семьи актива и руководящего состава ОУН–УПА, скрывающихся и находящихся в данное время на нелегальном положении, как то: коменданты, помощники комендантов и сотрудники СБ; районные и надрайонные проводники ОУН; сотенные; станичные; коменданты ОУН; куренные; господарчие; шефы и референты связи; активные участники банд.

Несовершеннолетние члены семей следуют вместе со своими родными. Имущество ссыльных подлежит конфискации.

Ссылку производить в отдаленные районы Красноярского края, Омской, Новосибирской и Иркутской областей.

Раздел 2

Установить следующий порядок оформления документов (материалов) о выселении членов семей оуновцев и активных повстанцев:

а) начальники городских и районных отделов НКВД–НКГБ на основании имеющихся документальных данных о практической бандитской деятельности оуновцев и повстанцев составляют списки семей, подлежащих ссылке по каждому району в отдельности, по прилагаемой при сем форме, и мотивированные заключения о выселении на каждую семью от-дельно.

П р и м е ч а н и е: Документальными данными являются:

а) справка сельского совета о принадлежности того или иного лица к оуновцам или активным повстанцам;

б) справка оперативного органа НКВД–НКГБ о принадлежности того или иного лица к оуновцам или активным повстанцам, основанная на агентурных материалах, свидетельские показания;

в) показания соучастников по оуновскому или повстанческому движению;

г) списки и мотивированные заключения начальники городских и районных отделов представляют в областные управления НКВД–НКГБ соответственно. Начальники областных управлений НКВД–НКГБ в случае их утверждения составляют мотивированные постановления о ссылке на каждую семью в отдельности;

д) заключения городских и районных отделов НКВД–НКГБ с постановлениями начальников областных управлений (вместе со списками) представляются на утверждение Народного Комиссара внутренних дел УССР, комиссара госбезопасности 3-го ранга Рясного;

е) утвержденные постановления НКВД УССР направляет на последующее утверждение ОСО при НКВД СССР через 1-й спецотдел.

Направление в ссылку членов семей оуновцев и активных повстанцев производить после утверждения постановлений наркомом внутренних дел УССР, не дожидаясь получения решений ОСО.

Раздел 3

Для выселения членов семей оуновцев и активных повстанцев в каждый район выделяется группа оперативных работников, которая совместно с представителем местных органов власти (исполкома) является в дом (квартиру) ссылаемых, объявляет членам семьи решение о ссылке и предлагает собрать вещи, которые им разрешается брать с собой; производит опись имущества, подлежащего конфискации, передает это имущество по акту представителю местных органов власти и под конвоем направляет всех членов семьи, подлежащих ссылке, вместе с вещами на намеченную железнодорожную станцию для погрузки в вагоны.

П р и м е ч а н и е:

1. Несовершеннолетние члены семьи следуют вместе со своими родными.

2. Перед проведением операции по выселению семьи, соответствующие органы НКВД–НКГБ подготавливают конвой, средства транспорта, определяют железнодорожную станцию погрузки и обеспечивают подачу вагонов.

3. В отдельных случаях (отдаленность станции погрузки, задержка с подачей вагонов и т.д.) ссылаемые члены семьи могут на несколько дней быть помещены в ближайшее место заключения (тюрьма, ИТК, ДПЗ и т.д.). В этих случаях члены семьи размещаются изолированно от других арестованных в специально выделенном помещении (камера). Администра

ция тюрем принимает меры, обеспечивающие сохранность имущества, доставленного вместе со ссылными.

Раздел 4

Ссылным разрешается брать с собой:

- а) одежду, белье, обувь, постельные принадлежности;
- б) посуду столовую, чайную, кухонную (ложки, ножи, вилки, ведра и т. д.);
- в) мелкий хозяйственный инвентарь, бытовой инструмент и орудия мелкого кустарного или ремесленного производства (топор, пила, лопата, коса, грабли, вилы, молоток, швейная машинка и т.д.);
- г) продовольствие из расчета не менее месячного запаса на семью (разрешать брать продукты неограниченно);
- д) сундук или ящик для упаковки вещей.

Общий вес указанных вещей не должен превышать 500 кг на каждую семью.

Обратить особое внимание, чтобы выселяемые семьи брали с собой как можно больше одежды, обуви и продуктов питания, деньги без ограничения суммы и бытовые ценности (кольца, часы, серьги, браслеты, портсигары и т.д.).

Раздел 5

Конфискации подлежат все принадлежащие ссылным постройки, сельскохозяйственный инвентарь (за исключением разрешенного к вывозу мелкого инвентаря) и домашний скот.

Имущество, подлежащее конфискации, по описи передается представителям местных органов власти. Один экземпляр описи с распиской в получении представителем местных органов власти отправляется в РО НКВД.

Вопрос о дальнейшем использовании конфискованного имущества сосланных решается Совнаркомом УССР или областным исполкомом.

Предметы обихода, не подлежащие конфискации и не могущие быть взятыми с собой ссылными, как превышающие норму 500 кг, могут быть переданы на месте для дальнейшей реализации по указанию их владельцев.

Раздел 6

Порядок конвоирования ссылаемых в пути следования до железнодорожной станции назначения определяется уставом конвойной службы.

По прибытии на железнодорожную станцию назначения конвой сдает ссылаемых местным органам НКВД–НКГБ, которые организуют дальнейшую отправку их до места ссылки под конвоем милиции. Первый спецотдел НКВД по месту выселения заблаговременно извещает соответствующие управления НКВД–НКГБ по месту ссылки членов семей оуновцев и активных повстанцев об отправке эшелона, с указанием количества ссылаемых (взрослых). Начальнику конвоя каждого эшелона вручается именной список всех ссылаемых, утвержденный наркомом внутренних дел УССР Рясным, по которому он производит сдачу ссылаемых по месту назначения.

Все взрослые (начиная с 16 лет) ссылаемые члены семей оуновцев и повстанцев должны быть взяты на учет 1-м спецотделом соответствующего управления НКВД–НКГБ по карточкам формы № 1. На обратной стороне карточки должны быть произведены отметки, когда и куда сослан, а по получении выписок из решений ОСО должны быть произведены дополнительные отметки о решениях ОСО.

**Начальник 1-го спецотдела НКВД УССР
подполковник государственной безопасности**

Смирнов

Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – Кн. 2. – С. 502-506.

**Народному комиссару внутренних дел УССР,
начальникам УНКВД Красноярского края, Омской,
Новосибирской, Иркутской областей**

ДИРЕКТИВНОЕ УКАЗАНИЕ НКВД СССР

№ 130 от 7 апреля 1944 г.

При оформлении материалов о ссылке членов семей оуновцев и повстанцев, в соответствии с директивой Народного Комиссара внутренних дел СССР – Генерального Комиссара государственной безопасности тов. Берия от 31 марта 1944 года за № 122, – предлагается руководствоваться следующим:

1. В ссылку в отдаленные районы Красноярского края, Омской, Новосибирской и Иркутской областей направлять всех совершеннолетних членов семей осужденных оуновцев, а также активных повстанцев, как арестованных, так и убитых при столкновении.

Несовершеннолетние члены семей следуют вместе со своими родными.

2. Заключение начальников райгортделов (отделений) НКВД–НКГБ о выселении семей должны содержать в себе полные установочные данные оуновцев и повстанцев, краткое указание о их практической бандитской деятельности, сведения о составе и местожительстве их семей.

К заключениям о ссылке приобщать:

- а) протокол опроса старшего (ответственного) члена выселяемой семьи, с перечислением в опросном листе всех остальных членов семьи (форма прилагается);
- б) на арестованных оуновцев (повстанцев) – копию постановления на арест;
- в) на осужденных – копию приговора судебного органа или решения ОСО об осуждении;
- г) на убитых при столкновении – соответствующую справку.

3. На основании представленных согласно пункту 2 документов управлениям НКВД–НКГБ составлять постановления на каждую ссылаемую семью с указанием предполагаемого срока ссылки и в какую из указанных областей подлежат направлению ссылаемые семьи.

Заключения районных отделов и постановления областных управлений НКВД–НКГБ о ссылке составлять в 4-х экземплярах, из которых: 1 – оставлять в делах УНКВД–НКГБ, остальные направлять в НКВД УССР.

Всех совершеннолетних членов семей оуновцев (повстанцев), подлежащих ссылке, отражать в соответствующих учетах УНКВД и в учете 1-го спецотдела НКВД УССР.

4. НКВД УССР по утверждению постановления о ссылке направлять его вместе с заключением, опросным листом и другими документами, предусмотренными пунктом 2, на последующее утверждение ОСО при НКВД СССР через 1-й спецотдел НКВД СССР.

К постановлениям, высылаемым на утверждение ОСО при НКВД УССР, приобщать 2 экз. учетных карточек по форме № 1 на каждого совершеннолетнего ссылаемого.

5. Основанием для направления в ссылку является: постановление, утвержденное наркомом внутренних дел УССР и прокурором УССР, которое вместе с заключением составляется районными отделами (отделениями) НКВД–НКГБ.

6. Реализацию описанного имущества, подлежащего конфискации, в соответствии с приказом НКВД СССР № 001552 – 1940 года, производить по получении выписок из решения ОСО.

7. Хозяйственное, трудовое и агентурно-оперативное обслуживание членов семей оуновцев (повстанцев) в местах расселения возложить на отделы спецпоселений УНКВД.

8. Об исполнении решений ОСО о ссылке и конфискации имущества УНКВД сообщить в 1-й спецотдел НКВД СССР в город Москву в установленном порядке.

**Заместитель наркома внутренних дел Союза ССР
комиссар государственной безопасности 2-го ранга**

Чернышев

Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – Кн. 2. – С. 506-508.

Примітка: На цьому документі є резолюція наркома внутрішніх справ України Рясного від 14.04.44 року: “Тов. Резницький – доделайте чего не хватает. Дайте указания РО НКВД и УНКГБ”. В цей час Рясний перебував у Рівному. Різницький – заступник начальника 1-го спецвідділу НКВС УРСР, майор державної безпеки.

№ 82

Совершенно секретно

**УТВЕРЖДАЮ
НАРКОМ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР
КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
3-го РАНГА РЯСНОЙ**

№ 152 от 15 апреля 1944 г.

**ИНСТРУКЦИЯ–УКАЗАНИЯ
О ПОРЯДКЕ ПРОИЗВОДСТВА ВЫСЕЛЕНИЯ СЕМЕЙ
АКТИВНЫХ УЧАСТНИКОВ ОУН И УПА**

1. По получении РО НКВД–НКГБ распоряжения о производстве выселения, районные отделы НКВД–НКГБ выделяют на каждые населенные пункты, в которых находятся семьи, подлежащие выселению, одного или нескольких оперативных работников, которым вручаются списки лиц, подлежащих выселению.

2. Командование соответствующих частей войск выделяет необходимое количество бойцов и офицеров, предназначенных для проведения операции по выселению, для каждого населенного пункта в отдельности.

Выделенные войсковые группы передаются в распоряжение старшего оперативной группы РО НКВД–НКГБ.

3. Старшие оперативной группы заранее (до дня выселения) выясняют наличие в населенном пункте, из которого подлежат выселению, перевозочных средств – подвод и в случае если подвод будет недостаточно в данном населенном пункте, то учитывают наличие таковых средств в соседних населенных пунктах.

4. Накануне выселения командный состав войсковых групп тщательно инструктирует бойцов о их задачах.

5. За день до выселения райисполком дает распоряжение сельским советам о доставке в определенное место населенного пункта, в котором будет проводиться операция, к 8.00 час. утра подвод в количестве, обеспечивающем перевозку груза и детей, выселяемых до железнодорожной станции.

6. В день выселения опергруппа РО НКВД–НКГБ, совместно с войсковой группой, в населенный пункт прибывает не позднее 5–6 часов утра.

Командование войсковой группы выставляет охранные посты (оцепление) вокруг населенного пункта и внутри его, исходя из задачи не допустить никаких эксцессов, а тем более нападения со стороны банд. Для отражения возможного нападения банды войсковой командир обязан иметь у себя резерв.

Часть бойцов выделяется для выставления часовых у каждого дома выселяемых.

Во время операции, вплоть до ее окончания, оцеплению никого не выпускать из населенного пункта и не впускать в него. Всех подозрительных задерживать.

7. По прибытии в населенный пункт, одновременно с выставлением вышеуказанных постов, оперработники (можно использовать и офицеров) являются в дома выселяемых, проверяют по списку лиц, подлежащих выселению, делают соответствующие отметки, производят тщательный обыск всего дома и личный обыск выселяемых и объявляют последним, что они по такой–то причине подлежат выселению, и о том, что они могут взять с собой. Дают им три часа на приготовление к отправке.

Одновременно с этим оперработник совместно с представителем райисполкома или сельского совета составляют опись имущества, подлежащего конфискации.

8. По окончании сборов выселяемых имущество грузится на подводы. Оперработник сдает имущество вышеуказанным представителям, оставляя один экземпляр описи у них, а другой берет с собой.

Выселяемым необходимо особо разъяснить о необходимости брать больше продуктов питания (можно разрешить резать овцу, свинью и другой мелкий скот).

9. Груженные подводы концентрировать в одном месте на выходе из населенного пункта и после того, как все будут в сборе отправить на железнодорожные станции в сопровождении всей войсковой группы и оперработников.

Командиру войсковой группы особо тщательно и продуманно организовать продвижение обоза с выселяемыми в целях недопущения нападения банд. В направлениях возможного нападения со стороны банд выставлять засады на время прохода обоза.

10. Во время операции по выселению, всех идущих в данный населенный пункт, задерживать и выяснять личность.

Не допускать скопления посторонних людей у домов выселяемых, а также в других местах села. Всех подозрительных лиц в населенном пункте задерживать.

11. По прибытии к вагонам оперработник сдает старшему конвоя поезда доставленных выселяемых по списку и получает от последнего расписку.

После этого операция считается законченной.

12. РО НКВД–НКГБ рапортом доносит начальнику УНКВД–НКГБ о результатах операции.

Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – Кн. 2. – С 509-511.

Примітка: Ця інструкція була підготовлена в місті Рівне, де розташовувався штаб по боротьбі з ОУН та УПА на чолі з наркомом внутрішніх справ УРСР Рясним. Вона була терміново відправлена в усі області Західної України і під розписку вручена всім начальникам районних відділів НКВС–МДБ. Про це свідчить запис-резолюція начальника управління по боротьбі з бандитизмом НКВС УРСР Задоя.

№ 83

Совершенно секретно

**Народному комиссару внутренних дел УССР
комиссару государственной безопасности
3-го ранга РЯСНОМУ**

№185/46 от 11 мая 1944 г.

**УКАЗАНИЯ–РАЗНАРЯДКА
О КОЛИЧЕСТВЕ НАСЕЛЕНИЯ ЗАПАДНОЙ УКРАИНЫ,
ПОДЛЕЖАЩЕГО ВЫСЕЛЕНИЮ**

Передаю текст, полученный на Ваше имя от заместителя наркома внутренних дел СССР комиссара госбезопасности 2-го ранга Чернышева от 11.05.1944 года за № 185/46, следующего содержания:

В соответствии с директивой НКВД СССР № 130 от 7 апреля 1944 года семьи оуновцев и повстанцев должны направляться в Красноярский край, Иркутскую, Новосибирскую и Омскую области.

Для семей оуновцев, направляемых в Красноярский край, устанавливаются следующие железнодорожные станции:

Абакан – 200 чел., Енисейск – 1400, Канск – 400, Клюквенная – 1300, Камарчага – 1300*, Мажирская – 400. Итого: 5000 чел.

Все станции Красноярской железной дороги, направленные в Иркутскую область, следуют до станций:

Тайшет – 1500 чел.; Нижнеуденск – 1200, Черемхово – 2300. Итого: 5000 чел.

Все станции Восточно–Сибирских железных дорог. Все направляемые в Омскую область – 4000 чел. оуновцев, следуют до станции Тюмень – 2000 чел., Свердловской ж. д.; Омск – 2000 чел., Омской ж. д.

Направляемые в Новосибирскую область – 3000 чел. оуновцев, следуют до станции Новосибирск – Пристанский тупик, Томской ж. д.

Питательные пункты в пути следования эшелона организуются при железнодорожных буфетах станций: Ровно, Киев, Полтава, Харьков, Купенск, Валуйки, Лиски, Поварино, Балашов, Ртищев, Пенза, Сызрань, Уфа, Челябинск, Курган, Петропавловск, Омск, Новосибирск, Красноярск.

Прошу Вас проследить за подготовкой железнодорожных буфетов и организацией питания проходящих эшелонов при станциях: Ровно, Киев, Полтава, Харьков, Купенск и Валуйки, расположенных на территории УССР. Предупредить всех высылаемых, чтобы они взяли с собою достаточное количество обуви и одежды, а также продуктов питания, необходимых для пути следования.

На первое время после расселения разрешается брать с собою груз, но не более 500 кг общего веса на каждую семью.

При погрузке направляемых эшелонов организовать совместно с органами Наркомздрава УССР санитарную обработку отправляемых [людей] и выделить для них необходимое количество медперсонала с медикаментами для сопровождения эшелонов в пути следования.

Об отправке каждого эшелона со спецпереселенцами немедленно сообщить мне: номер отправляемого эшелона, станцию назначения, количество следуемых семей-человек, в том числе: мужчин, женщин и детей до 16 лет.

Передано из Москвы по телеграфу.

Передал: **Бурилин**
Принял: **Кращенко**

Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – Кн. 2. – С. 511-513.

* Від руки дописано – Дробогич.

№ 84

Совершенно секретно

**Львов Транспортный отдел НКВД ГОВОЗОВО
Начальнику управления конвойных войск НКВД УССР БОЧКОВУ
Начальнику ГУЛАГА НКВД СССР НАСЕДКИНУ**

УКАЗАНИЕ

За последнее время отмечены случаи систематического недоиспользования вместимости подаваемых вагонов под погрузку специальных контингентов и специальных переселенцев НКВД. Начальники эшелонов и конвоев вместо борьбы за максимальное использование вагонов загружают по 15-20 чел. в вагон.

Приказываю:

В дальнейшем производить погрузку спецконтингентов НКВД [с] назначением Владивосток, Находка, Комсомольск из расчета 30–35 чел. в вагон. Начальникам отделов и отделений спецперевозок НКВД лично контролировать погрузку других грузов; эшелоны, погруженные спецконтингентом вопреки установленных норм, со станций погрузки не отправлять, а начальников эшелонов и конвоя обязать производить уплотненную погрузку с освобождением излишнего подвижного состава.

**Заместитель наркома внутренних дел СССР
комиссар госбезопасности 2-го ранга**

Чернышев

№1/18167

Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – Кн. 2. – С. 513-514.

№ 85

**СЕКРЕТНИЙ НАКАЗ
Г. Жукова та Л. Берії про виселення
всіх українців з України**

Совершенно секретно

Приказ № 0078/42

**Народному комиссариату внутренних дел Союза ССР
и народному комиссариату обороны Союза ССР**

22 июня 1944 года
г. Москва

Агентурной разведкой установлено:

За последнее время на Украине, особенно в Киевской, Полтавской, Винницкой, Ровенской и других областях, наблюдается явно враждебное настроение украинского населения против Красной Армии и местных органов Советской власти. В отдельных районах и областях украинское население враждебно сопротивляется выполнять мероприятия партии и правительства по восстановлению колхозов и сдаче хлеба для нужд Красной Армии. Оно для того, чтобы сорвать колхозное строительство, хищнически убивает скот. Чтобы сорвать снабжение продовольствием Красной Армии, хлеб закапывают в ямы. Во многих районах враждебные украинские элементы преимущественно из лиц, укрывающихся от мобилизации в Красную

Армию, организовали в лесах «зеленые» банды, которые не только взрывают воинские эшелоны, но и нападают на небольшие воинские части, а также убивают местных представителей власти. Отдельные красноармейцы и командиры, попав под влияние полуфашистского украинского населения и мобилизованных красноармейцев из освобожденных областей Украины, стали разлагаться и переходить на сторону врага. Из вышеизложенного видно, что украинское население стало на путь явного саботажа Красной Армии и Советской власти и стремится к возврату немецких оккупантов. Поэтому, в целях ликвидации и контроля над мобилизованными красноармейцами и командирами освобожденных областей Украины, приказываю:

1. Выслать в отдаленные края Союза ССР всех украинцев, проживавших под властью немецких оккупантов.

2. Выселение производить:

- а) в первую очередь украинцев, которые работали и служили у немцев;
- б) во вторую очередь выслать всех остальных украинцев, которые знакомы с жизнью во время немецкой оккупации;
- в) выселение начать после того, как будет собран урожай и сдан государству для нужд Красной Армии;
- г) выселение производить только ночью и внезапно, чтобы не дать скрыться одним и не дать знать членам его семьи, которые находятся в Красной Армии.

3. Над красноармейцами и командирами из оккупированных областей установить следующий контроль:

- а) завести в особых отделах специальные дела на каждого;
- б) все письма проверять не через цензуру, а через особый отдел;
- в) прикрепить одного секретного сотрудника на 5 человек командиров и красноармейцев.

4. Для борьбы с антисоветскими бандами перебросить 12 и 25 карательные дивизии НКВД. Приказ объявить до командира полка включительно.

Народный комиссар внутренних дел Союза ССР

**Зам. народного комиссара обороны Союза ССР
маршал Советского Союза**

Берия

Жуков

*Верно: начальник 4-го отделения полковник Федоров
ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 70. – Спр. 997. – Арк. 91*

№ 86

Совершенно секретно

**Заместителю наркома внутренних дел Союза ССР
комиссару госбезопасности 2-го ранга ЧЕРНЫШЕВУ**

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

По состоянию на 15 октября по западным областям Украины учтено для выселения 3329 оуновских семей в количестве 10517 человек.

В связи с тем, что имевшаяся у нас разнарядка по расселению семей оуновцев в Красноярский край, Иркутскую и Новосибирскую области заканчивается, прошу Вашего распоряжения о дополнительной нам разнарядке из расчета расселения 5000 семей на 15000 человек, которые предполагаем выселить в октябре-ноябре месяцах 1944 года.

С п р а в к а
о семьях оуновцев и активных участников банд УПА, учтенных для выселения
из западных областей Украины, по состоянию на 14 октября 1944 года

№ п/п	Наименование областей	Учтено для выселения		Оформлено личных дел		Утверждено для выселения	
		семей	членов семей	семей	членов семей	семей	членов семей
1	Львовская	541	1077	466	1462	–	–
2	Тернопольская	525	1500	–	–	254	711
3	Черновицкая	170	560	–	–	113	420
4	Дрогобычская	100	300	70	256	–	–
5	Волынская	781	2630	665	2196	126	433
6	Ровенская	801	2834	750	2334	–	–
7	Станиславская	411	586	150	326	–	–
ИТОГО:		3329	10517	2091	6574	493	1564

**Заместитель начальника 1-го спецотдела НКВД УССР
майор госбезопасности**

Резницкий

14 октября 1944 года г. Львов
№4644

Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – Кн. 2. – С. 514-515.

№ 87

Совершенно секретно
Киев НКВД РЯСНОМУ

ТЕЛЕГРАММА № 2791 ОТ 18.11.1944 г.

Выселяемые Вами с Украины семьи оуновцев направляются в необорудованных для перевозок в зимних условиях вагонах:

так, в отправленном из Тернополя эшелоне № 49339 вагоны не утеплены, окон в вагонах нет, печки отсутствуют. В результате среди спецпереселенцев имеется большое количество с простудными заболеваниями; имелось 12 случаев смерти детей.

В отправленном 8.11.1944 года со станции Киверцы эшелоне № 48454 вагоны также не утеплены, люди в вагонах мерзнут.

Прошу дать срочное указание отправлять эшелоны оуновцев только в оборудованных железнодорожных вагонах, приспособленных для перевозок людей в зимних условиях.

Об исполнении донести в НКВД СССР.

Заместитель наркома внутренних дел СССР

Чернышев

Передано во Львов Рясному 19.11.44 г. исх. № 5646.

Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – Кн. 2. – С. 515-516.

№ 88

**З ІНФОРМАЦІЇ ОРГІНСТРУКТОРСЬКОГО ВІДДІЛУ ЦК КП(б)У
ПРО ФАКТИ ПОРУШЕННЯ ЗАКОННОСТІ В ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР**

Начальник Сторожинецкого РО НКВД ст. лейтенант Голубец издал приказ, в котором предупредил участников УНРА и УПА, что за невыход из леса до 1-го октября “все будут расстреляны”, и этот приказ начал приводить в исполнение.

17-го октября с. г. на окраине города Сторожинец был произведен публичный расстрел трех жителей этой окраины: Бортника Ивана, Федоряка, Алексюка. Арестованных поставили на колени, согнали всех жителей – женщин, детей и в том числе детей и родственников арестованных, после чего арестованные были расстреляны и трупы оставлены на улице.

Арестованных Бортник, Федоряк, Алексюк для расстрела взяли из камеры предварительного заключения при НКВД, причем задержанные находились в КПЗ с 13-го октября с. г. под арестом, следствие не велось и обвинение не было предъявлено. В прокуратуре имеется заявление местных жителей, указывающих, что один из расстрелянных – Алексюк в бандах не был, косил сено для совхоза и задержан был случайно. Указанный расстрел был произведен без участия и санкции прокурора города. Городской комитет КП(б)У об указанном не был поставлен в известность.

Как следствие этого расстрела и в силу его незаконности получилось массовое бегство населения этой окраины города в Румынию. За время с 17 октября по 20 ноября 1944 г. убежало 16 семей.

(Из докладной записки секретаря Сторожинецкого ГК КП(б)У т. Мельника от 20.11.44 г.)

**Заведующий сектором партийной информации
оргинструкторского отдела ЦК КП(б)У**

Вищун

Билас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – Кн. 2. – С. 578-579.

№ 89

**РЕЗОЛЮЦІЯ ПЛЕНУМУ ЦК КП(б)У «ПРО ХІД ВИКОНАННЯ
ПОСТАНОВИ ЦК ВКП(б) ВІД 27 ВЕРЕСНЯ 1944 р.
«ПРО НЕДОЛІКИ В ПОЛІТИЧНІЙ РОБОТІ
СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УРСР»¹**

№7/1 24 листопада 1944 р.

Заслухавши доповіді секретаря Волинського обкому КП(б)У т. Профатілова, секретаря Станіславського обкому КП(б)У т. Слоня і секретаря Чернівецького обкому КП(б)У т. Зеленюка «Про хід виконання постанови ЦК ВКП(б) від 27 вересня 1944 року «Про недоліки в політичній роботі серед населення західних областей УРСР», Пленум ЦК КП(б)У відзначає, що ЦК ВКП(б) у своїй постанові викрив серйозні недоліки в організації масово-політичної роботи серед населення західних областей України і націлив всю партійну організацію України на розгортання масово-політичної роботи серед трудящих, на посилення боротьби проти українсько-німецьких націоналістів – найлютіших ворогів українського народу.

Пленум ЦК КП(б)У відзначає, що партійні організації західних областей України проробили деяку роботу по виконанню постанови ЦК ВКП(б) від 27.IX–1944 року «Про недоліки в політичній роботі серед населення західних областей УРСР» і ЦК КП(б)У від 7.X–1944 року «Про заходи по виконанню постанови ЦК ВКП(б) від 27.IX–1944 року», поліпшили масово-політичну роботу серед населення західних областей України.

¹Пленум ЦК КП(б)У проходив 22-24 листопада 1944 р. у м. Києві. Доповідачами були: секретар Волинського обкому КП(б)У Профатілов, секретар Станіславського обкому КП(б)У Слонь, секретар Чернівецького обкому КП(б)У Зеленюк. На пленумі з промовою виступив М. Хрущов.

Проведені обласні і міські збори партійного активу і районні партійні збори по обговоренню постанов ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У мобілізували партійні організації західних областей України на подолання серйозних недоліків в організації масово-політичної роботи серед населення, на згуртування трудящих навколо більшовицької партії, на підвищення політичної активності мас.

В активне політичне життя з кожним днем втягуються все нові й нові маси трудящих, які беруть участь у відбудові народного господарства й культури, зруйнованих німецько-фашистськими загарбниками, і в боротьбі проти українсько-німецьких націоналістів.

Яскравим свідченням цієї дедалі більшої політичної активності є проведення в Львівській області обласної і районних нарад селян, у Волинській області – обласної наради інтелігенції, які продемонстрували глибоку любов трудячого селянства та інтелігенції до героїчної Червоної Армії, радянської влади і більшовицької партії, що визволили їх назавжди від фашистського рабства, повернули їм землю і вільне життя.

Особливо яскравим свідченням політичної активності трудящих західних областей УРСР є допомога Червоній Армії хлібом, продовольством, внесенням коштів в фонд оборони країни, самовіддана робота по відбудові господарства і культури.

Партійні організації посилили роботу серед трудящих по роз'ясненню основ радянського ладу, поліпшили політичну роботу навколо заходів радянської держави по поверненню землі трудящим селянам, відібраної у них німецько-фашистськими окупантами, посилили викривання антинародної фашистської суті українсько-німецьких націоналістів. Покращала інформація населення про воєнно-політичні і міжнародні події. Керівні партійні і радянські працівники стали частіше виступати з політичними доповідями, в усіх областях проведено семінари для доповідачів та агітаторів.

В результаті посилення політичної роботи партійних організацій і зміцнення органів радянської влади трудящі західних областей України стають на шлях все активнішої боротьби проти українсько-німецьких націоналістів.

З метою підвищення ідейно-політичного і культурного рівня партійно-радянського активу та інтелігенції, підготовки і перепідготовки керівних кадрів, в Чернівцях організовані і працюють: трьохмісячні обласні партійні курси, вечірні університети марксизму-ленізму для партійно-радянського активу та інтелігенції, а також в усіх районах області почали заняття вечірні шестимісячні районні партійні школи.

Волинський, Станіславський і Чернівецький обкоми КП(б)У силами партійно-радянського активу роз'яснюють серед населення звернення уряду Української РСР до учасників так званих УПА і УНРА, видають листівки, що викривають українсько-німецьких націоналістів – найлютіших ворогів народу, внаслідок чого посилюється розлад націоналістичних банд і все більше учасників націоналістичних банд добровільно здаються органам радянської влади.

Однак Пленум ЦК КП(б)У вважає, що Волинський, Станіславський і Чернівецький обкоми КП(б)У далеко не досить перебудовують свою роботу в напрямі повного виконання постанови ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У. Обкоми, міськкоми і райкоми КП(б)У по-старому недооцінюють найважливіші завдання поліпшення внутріпартійної роботи, виховання комуністів та комсомольців, правильної розстановки партійних сил і організаційного зміцнення первинних партійних організацій, створення нових комсомольських організацій.

Рівень і розмах пропагандистської і агітаційної роботи в районах західних областей України ще відстають від вимог, що їх пред'являють до партійної пропаганди і агітації сучасна обстановка та умови цих районів. Волинський, Станіславський і Чернівецький обкоми КП(б)У не входять глибоко в зміст та організацію пропагандистської і агітаційної роботи, не враховують тих обставин, що на керівну роботу прийшло багато нових працівників, які не мають

достатнього досвіду партійної роботи, без достатньої теоретичної підготовки, що в умовах західних областей, де населення і інтелігенція десятиріччями виховувались в душі буржуазної ідеології, – особливо потрібні систематичне керівництво і високий рівень ідейно-політичної роботи.

Пленум ЦК КП(б)У відзначає, що робота по здійсненню постанови ЦК ВКП(б) розгортається ще повільно.

Партійні, радянські та комсомольські організації не розгорнули в достатній мірі серед населення більшовицької агітації і глибокого роз'яснення значення тих заходів, що їх проводить партія і радянська влада. В проведенні агітаційної роботи не використовуються патріотичні листи фронтовиків, які призвані до лав Червоної Армії із західних областей, та патріотичні листи від трудящих, які виїхали з західних областей на роботу в східні області країни.

Пленум ЦК КП(б)У відзначає, що обкоми не використали належною мірою у своїй агітації факту об'єднання українських земель в єдиній українській радянській державі.

Пленум ЦК КП(б)У відзначає, що одним з найбільших недоліків у постановці політичної роботи серед сільського населення є зовсім недостатнє використання партійними організаціями факту повернення трудящим селянам радянською владою землі, відібраної у них німецько-фашистськими загарбниками; фактів відновлення роботи шкіл, інститутів та культурно-освітніх закладів.

Обласні Ради депутатів трудящих, земельні органи і Наркомзем УРСР затягли відновлення землекористування в західних областях України, встановленого рішенням РНК УРСР і ЦК КП(б)У від 24 березня 1941 року, по-справжньому не контролюють здійснення заходів по поверненню землі селянам і не мають необхідного обліку земельних угідь та їх розподілу.

Пленум ЦК КП(б)У відзначає, що серйозним недоліком є те, що Волинський, Станіславський та Чернівецький обкоми КП(б)У і міськкоми, райкоми КП(б)У цих областей не приділяють належної уваги роботі місцевих Рад депутатів трудящих, в недостатній мірі залучають до роботи Рад як депутатів, так і місцевий актив і не досить працюють над вихованням цього активу.

Пленум ЦК КП(б)У вважає, що ЦК ЛКСМУ досі проявляє повільність у справі організації і налагодження політичної роботи серед молоді західних областей України, росту рядів комсомольських організацій за рахунок найбільш передової і відданої радянській владі молоді і створення нових комсомольських організацій та їх організаційного зміцнення.

ЦК ЛКСМУ, обкоми, міськкоми і райкоми ЛКСМУ не використовують в агітаційно-масовій роботі факти надання радянською владою прав молоді на одержання широкої радянської освіти і здобуття першої-ліпшої спеціальності.

Обкоми, міськкоми і райкоми КП(б)У цих же областей незадовільно керують роботою комсомолу, не подають необхідної допомоги комсомольським організаціям в справі політичного виховання комсомольців та молоді.

Серйозною прогалиною в роботі партійних організацій є недопустимо повільне відновлення профспілкових організацій та залучення їх до активної виробничої і політичної роботи.

Профспілкові організації в західних областях ще не стали справжньою опорою партійних організацій в боротьбі за зміцнення трудової дисципліни, підвищення продуктивності праці, розширення соціалістичного змагання.

Обкоми, міськкоми і райкоми КП(б)У і після рішень ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У дуже слабо ведуть роботу по марксистсько-ленінському вихованню інтелігенції. Інтелігенція західних областей слабо залучається до участі в громадському житті, до культурно-освітньої роботи, не використовується для читання науково-популярних лекцій.

У Волинській, Станіславській і Чернівецькій областях багато сільських клубів, хат-читалень, червоних кутків не перетворені ще в центри культурної роботи на селі, в них ще не проводиться систематично агітаційно-масова і освітня робота. Керівництво гуртками художньої самодіяльності часом передовіряється політично неблагонадійним, націоналістичним елементам. Органи народної освіти на місцях і Наркомосвіти України подають недостатню допомогу працівникам політосвітніх закладів, а також не розгорнули досі широкої сітки курсових заходів по підготовці і перепідготовці політосвітніх кадрів.

Пленум ЦК КП(б)У відзначає, що редакції обласних газет «Радянська Буковина» (орган Чернівецького обкому КП(б)У), «Радянська Волинь» (орган Волинського обкому КП(б)У) і «Прикарпатська Правда» (орган Станіславського обкому КП(б)У), не зважаючи на деяке поліпшення, ще мають багато істотних недоліків у своїй роботі, вказаних у рішенні ЦК ВКП(б). На сторінках цих газет ще рідко публікуються статті і консультації на допомогу агітаторам і пропагандистам, цілком недостатньо висвітлюються питання партійного і комсомольського життя. Газети ще не стали центром масово-політичної роботи і бойовою зброєю в боротьбі за викриття українсько-німецьких націоналістів, як найлютіших ворогів нашого народу.

Вказані недоліки в значній мірі мають місце в роботі редакцій республіканських газет «Радянська Україна» і «Правда України», які ще слабо виконують рішення ЦК ВКП(б) про серйозне поліпшення змісту газет, систематичну публікацію в газетах матеріалів на допомогу агітаторам та пропагандистам, слабо висвітлюють хід виконання рішень ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У.

Пленум ЦК КП(б)У вважає, що наявність серйозних недоліків у постановці політико-масової роботи серед населення західних областей України, слаба робота по роз'ясненню Конституції СРСР та УРСР, радянських порядків і законів, слабе залучення місцевого населення до громадсько-політичного життя використовуються українсько-німецькими націоналістами, які в ряді районів ще продовжують свою підіривну діяльність. Партійні організації західних областей України ще слабо ведуть наступальну ідейно-політичну боротьбу проти українсько-німецьких націоналістів, недостатньо піднімають широкі верстви населення на викриття і остаточний розгром ворожої агентури.

З метою дальшого розгортання роботи по виконанню постанови ЦК ВКП(б) «Про недоліки в політичній роботі серед населення західних областей УРСР» Пленум ЦК КП(б)У постановляє:

1. Вважати першочерговим і найважливішим завданням партійних організацій України широке розгортання політичної роботи в масах на основі історичної доповіді товариша Сталіна про XXVII роковини Великої Жовтневої соціалістичної революції, що являють собою бойову програму нашої боротьби за повну перемогу над ворогом, спрямувавши цю роботу на всемірне зміцнення радянських порядків, на дальше згуртування трудящих навколо партії і радянської влади, на подання допомоги Червоній Армії, на відбудову зруйнованого німецькими окупантами господарства, громадських і культурно-освітніх закладів, на остаточний розгром найлютіших ворогів українського народу – українсько-німецьких націоналістів.

2. Пленум ЦК КП(б)У вимагає від обкомів, міськкомів і райкомів КП(б)У, первинних партійних організацій, від кожного комуніста якнайшвидшого виконання постанови ЦК ВКП(б) «Про недоліки в політичній роботі серед населення західних областей УРСР» і ЦК КП(б)У «Про заходи по виконанню постанови ЦК ВКП(б) від 27 вересня 1944 року», спрямованих на дальше посилення боротьби за остаточний розгром німецького фашизму та його агентури – українсько-німецьких націоналістів.

3. Пленум звертає увагу секретарів обкомів та райкомів КП(б)У західних областей на необхідність посилення боротьби з націоналістичними бандами, спрямувавши удари насам

перед на знищення керівних кадрів і так званої «Служби безпеки». Пленум рекомендує гнучкіше і різносторонніше застосовувати всі заходи боротьби, створювати і зміцнювати групи самооборони з місцевого активу. Для успішної боротьби з націоналістичними бандами посилити конспірацію при підготовці і проведенні операцій.

Пленум ЦК КП(б)У зобов'язує Волинський, Станіславський і Чернівецький обкоми КП(б)У більше допомагати органам НКВС та НКДБ, добитися кращої роботи військ НКВС, що діють в областях по знищенню банд українсько-німецьких націоналістів.

Партійним організаціям посилити політико-виховну роботу у військах НКВС.

Пленум ЦК КП(б)У вимагає від усіх партійних організацій і комуністів західних областей України підвищити пильність, ретельно перевіряти кадри, що залучаються до роботи в радянські, господарські органи, а так само в органи зв'язку в усіх ланках партійного і державного апарату.

4. Зобов'язати Волинський, Станіславський і Чернівецький обкоми партії, їх перших секретарів тт. Профагілова, Слоня і Зеленюка усунути недоліки в галузі організаційно-партійної роботи, добитися того, щоб кожна первинна партійна організація була на ділі бойовим організатором мобілізації і згуртування широких трудящих мас навколо виконання заходів партії та радянської держави. Вимагати від міськкомів і райкомів повсякденно допомагати первинним партійним організаціям, забезпечивши добру підготовку і регулярне скликання партійних зборів; залучити всіх комуністів до активної партійної роботи, вимагаючи, щоб кожний комуніст був організатором і політичним керівником мас в справі відбудови народного господарства, допомоги фронтові, боротьби за остаточний розгром фашистських загарбників та їх агентури – українсько-німецьких націоналістів.

5. Пленум ЦК КП(б)У вимагає від Волинського, Чернівецького і Станіславського обкомів КП(б)У та їх перших секретарів тт. Профагілова, Зеленюка і Слоня:

а) докорінно поліпшити постановку агітаційно-масової роботи серед населення, повсякденно роз'яснюючи трудящим їх права і обов'язки, встановлені в Конституціях СРСР і УРСР, радянські закони і порядки, виховуючи в них почуття радянського патріотизму, трудового ентузіазму, мобілізуючи всіх трудящих на якнайшвидше відбудовування народного господарства, зруйнованого німецькими загарбниками, на остаточний розгром гітлерівської Німеччини. Партійні організації у своїй роботі особливу увагу повинні приділити вихованню трудящих в дусі соціалістичного ставлення до суспільної праці і суспільної власності, в дусі суворого додержання державної дисципліни.

В усій політичній роботі постійно викривати злочинства українсько-німецьких націоналістів, піднімаючи проти них лють народних мас;

б) організувати систематичну інформацію населення про воєнно-політичні та міжнародні події, щодня доводячи до трудящих зведення Радінформбюро. Для викриття брехливої ворожої агітації широко використовувати в агітаційній роботі патріотичні листи фронтовиків, призваних до лав Червоної Армії з західних областей та патріотичні листи трудящих, які виїхали з західних областей на роботу в східні області країни;

в) повсякденно керувати роботою агітколлективів та агітаторів, організувати їх систематичний інструктаж, подавати їм допомогу у підвищенні політичного та ідейного рівня, озброювати агітаторів майстерністю більшовицької агітації;

г) сміливіше залучати до агітаційної роботи з місцевого активу перевірених і відданих радянській владі людей, організуючи для них семінари, консультації, курси.

6. Обкомам, міськкомам і райкомам КП(б)У:

а) розгорнути сітку партійної і політичної освіти, забезпечивши безперебійну роботу шкіл, курсів та семінарів, укомплектувавши їх кваліфікованими кадрами лекторів та викладачів;

б) для самостійно вивчаючих «Короткий курс історії ВКП(б)», книгу товариша Сталіна

«Про Велику Вітчизняну війну Радянського Союзу» і окремі твори класиків марксизму-ленінізму, – систематично організувати лекції, консультації, теоретичні бесіди;

в) організувати для інтелігенції обласних центрів і міст цикли лекцій з питань історії ВКП(б), історії СРСР і УРСР, філософії та економіки, літератури та мистецтва;

г) організувати політосвітню роботу серед учителів шляхом влаштування лекцій, доповідей, створення гуртків по вивченню марксистсько-ленінської теорії;

д) розгорнути пропаганду природничо-наукових знань;

е) відновити роботу парткабінетів, зробивши їх центрами партійно-політичної роботи і організації допомоги агітаторам, доповідачам, лекторам;

ж) в пропагандистсько-агітаційній роботі звернути особливу увагу на викриття фашистської ідеології та повний розгром агентури фашизму – українсько-німецьких націоналістів.

7. Пленум ЦК КП(б)У зобов'язує обкоми, міськкоми, райкоми і первинні партійні організації різко поліпшити керівництво пресою, підвищити її організуючу роль в справі поліпшення політичної агітації і пропаганди, в справі мобілізації і згуртування широких мас на виконання рішень партії та уряду, повністю використовувати друковане слово в боротьбі з ворогами народу, добитися підвищення ідейного змісту, грамотності і культури оформлення газет і журналів.

Пленум ЦК КП(б)У зобов'язує Українське Державне видавництво видати протягом грудня місяця масовим тиражем четверте видання книги товариша Сталіна «Про Велику Вітчизняну війну Радянського Союзу», «Короткий курс історії ВКП(б)», Конституції СРСР і УРСР, Статут сільськогосподарської артілі, Статути ВКП(б) і ВЛКСМ.

Доручити відділу пропаганди і агітації ЦК КП(б)У систематично розробляти і розсилати тези для доповідачів обкомів, міськкомів і райкомів КП(б)У з питань військово-політичного і міжнародного становища СРСР, історії ВКП(б), філософії, історії народів СРСР, історії України, а також матеріали, які викривають фашистську ідеологію і антирадянську діяльність українсько-німецьких націоналістів.

Республіканським, обласним та районним газетам регулярно публікувати на допомогу пропагандистам та агітаторам матеріали з історії ВКП(б), з історії нашої Батьківщини, по Сталінській конституції, з історії Вітчизняної війни, матеріали з місцевого життя, статті, що розповідають про героїзм працівників радянського тилу, популяризуючи трудові подвиги народу на відбудованні народного господарства у східних областях УРСР, особливо досягнення в розвитку промисловості та зміцненні колгоспного ладу, що забезпечило країні безперебійне постачання фронту і тилу і є основою заможного життя радянського народу.

Пленум ЦК КП(б)У вимагає від обкомів, міськкомів і райкомів КП(б)У відновити видання районних газет в усіх районах і усунути всі наявні недоліки в розподілі і доставці преси, поліпшити роботу місцевих органів зв'язку.

Уповнакомзв'язку (т. Садовничому) в тижневий строк розробити заходи, які забезпечили б своєчасну доставку кореспонденції і скорочення строків перебування її в дорозі.

Партійним організаціям необхідно ширше організувати газетні вітрини в усіх населених пунктах.

Враховуючи особливості західних областей України, наявність великого проценту неписьменного і малописьменного населення, вважати за необхідне організувати читання уголос газетного матеріалу, залучаючи до цієї роботи місцеву інтелігенцію.

Пленум ЦК КП(б)У вважає необхідним, щоб партійні організації подали практичну допомогу обласним і районним газетам в організації широкого робелькорівського руху і створенні авторського активу.

8. Пленум ЦК КП(б)У звертає особливу увагу Волинського, Чернівецького, Станіславського та інших обкомів КП(б)У західних областей України на добір, розстановку і правильне використання партійних, комсомольських і радянських кадрів, на сміливіше висування на керівну радянсько-господарську і профспілкову роботу з місцевого активу найбільш перевірених і відданих партії і радянській владі людей, на широке залучення місцевої інтелігенції до активного громадсько-політичного життя.

Обкомам, міськкомам і райкомам КП(б)У західних областей України не пізніше 10 грудня ц. р. підібрати і укомплектувати керівними працівниками відділи виконкомів, районних і сільських Рад, будинки культури, клуби, хати-читальні.

Відділові кадрів і відділові пропаганди і агітації ЦК КП(б)У до 1 січня 1945 року підібрати і направити в розпорядження обкомів КП(б)У необхідні пропагандистські і газетні кадри для укомплектування відділів пропаганди і агітації обкомів, міськкомів і райкомів КП(б)У, а також редакцій обласних і районних газет.

Для підвищення ідейно-політичного рівня і ділової кваліфікації працівників політосвітніх закладів, відділів виконкомів міських, районних Рад, сільських Рад та інших організацій, запропонувати обкомам розробити заходи по організації сітки шкіл, курсів, семінарів.

9. Зобов'язати обкоми КП(б)У, Наркомзем УРСР найближчим часом навести лад в землекористуванні західних областей відповідно з постановою ЦК КП(б)У і РНК УРСР від 24 березня 1941 року, повернувши селянам землю, відібрану у них німецькими загарбниками, організувавши широку роз'яснювальну роботу серед населення в питанні повернення землі селянам. Вважати необхідним проведення в усіх західних областях України, за прикладом Львівської області, селянських обласних і районних нарад, а також конференцій учителів, агрономів та лікарів.

10. Враховуючи особливості західних областей України, обкомам, міськкомам і райкомам КП(б)У подати практичну допомогу місцевим Радам депутатів трудящих в їх організаційному зміцненні, сприяючи піднесенню їх авторитету серед широких мас трудящих. Створити при райвиконкомом і сільських Радах постійно діючі комісії з числа районного і сільського активу.

Враховуючи, що на керівну роботу в сільських Радах здебільшого висунуто нові кадри, які не мають достатнього досвіду керівної роботи, зобов'язати обласними і обкоми КП(б)У організувати навчання низових радянських працівників у щільному зв'язку з їх практичною роботою на селі.

11. Зобов'язати обкоми, міськкоми і райкоми партії докорінно поліпшити повсякденне керівництво роботою комсомольських організацій. Подавати практичну допомогу в справі виховання комсомольців і проведення політичної роботи серед молоді, добиваючись росту рядів ЛКСМУ і створення нових комсомольських організацій. Вжити необхідних заходів по організаційному зміцненню міських, районних і первинних комсомольських організацій.

Зобов'язати ЦК ЛКСМУ докорінно перебудувати роботу комсомольських організацій відповідно з постановою ЦК ВКП(б) від 27 вересня 1944 року, звернувши особливу увагу комсомольських організацій на необхідність поліпшити масово-політичну роботу серед сільської молоді, ширше залучаючи її до активної участі в усьому господарсько-політичному житті. Націлити комсомольські організації на повсякденну допомогу в роботі шкіл.

Зобов'язати ЦК ЛКСМУ укомплектувати обкоми, міськкоми і райкоми ЛКСМУ керівними комсомольськими кадрами.

12. Пленум ЦК КП(б)У зобов'язує партійні організації західних областей та Наркомосвіти УРСР приділити серйозну увагу створенню нормальних умов роботи шкіл та вчителів, забезпечивши повне охоплення дітей шкільного віку навчанням. Організувати широку сітку

курсів заходів по підвищенню ділової кваліфікації учителів без відриву від виробництва, а також видання для них необхідних методичних вказівок, враховуючи особливості викладання в школах західних областей.

13. Пленум ЦК КП(б)У зобов'язує обкоми, міськкоми і райкоми КП(б)У звернути особливу увагу на організацію роботи серед жінок, залучаючи їх до активної громадської і державної діяльності, створюючи для цього необхідні умови (організація дитячих ясел, садків, майданчиків). Широко популяризувати радянське законодавство про матір і дитину.

14. Зобов'язати обкоми КП(б)У вжити заходів до поліпшення роботи профспілкових організацій, зокрема провести такі заходи:

а) закінчити до 1 січня 1945 року створення обласних, міських і районних комітетів профспілок, а також організувати проведення виборів фабричних, заводських і цехових проф-органів;

б) організувати роботу по залученню нових членів спілки, роз'яснюючи серед них принципи соціалістичного змагання і ударництва. До 10 січня 1945 року закінчити перереєстрацію членів профспілок в західних областях України;

в) зобов'язати обкоми, міськкоми і райкоми КП(б)У через профспілкові організації широко роз'яснювати серед робітників і службовців радянські закони про трудове законодавство, використовуючи для цього бесіди, читання, лекції, доповіді, радіо, кіно.

15. Наркомосвіти УРСР, Управління в справах мистецтв при РНК УРСР, ЦК ЛКСМУ, обкомам і райкомам КП(б)У створити політосвітні заклади, а там, де вони створені, поліпшити їх роботу, залучаючи до керівництва ними перевірених і відданих народів товаришів з місцевої інтелігенції.

Політосвітні заклади і заклади мистецтв у західних областях повинні бути перетворені у справжні центри радянської культури, в центри масово-політичної і культурно-освітньої роботи; вони повинні об'єднувати навколо себе найбільш передових людей, активістів, які допомагають радянській владі в усіх її заходах, спрямованих на відбудовування народного господарства і посилення допомоги фронтові.

Зобов'язати Наркомосвіти УРСР, ЦК ЛКСМУ, обкоми і райкоми КП(б)У до 15 січня 1945 року створити в кожному селі школи по ліквідації малописьменності і неписьменності. На основі роз'яснювальної роботи охопити навчанням все неписьменне і малописьменне населення. Рекомендувати використати для цієї роботи інтелігенцію села, найбільш підготовлених комсомольців і безпартійних активістів.

Запропонувати обкомам, міськкомам, райкомам КП(б)У та Управлінню кінематографії при РНК УРСР навести лад в кінотеатрах, забезпечити нормальне постачання кінофільмами, організувати підготовку кваліфікованих механіків та інших працівників кінематографії.

Пленум ЦК КП(б)У встановлює, що недоліки, виявлені в роботі партійних організацій Чернівецької, Волинської і Станіславської областей у розгортанні масово-політичної роботи серед населення, а також повільність в організаційному зміцненні партійних, радянських, комсомольських і громадських організацій мають місце і в інших партійних організаціях України.

Пленум ЦК КП(б)У вважає, що вся робота партійних організацій України повинна бути спрямована на повне здійснення історичних вказівок, даних в доповіді товариша Сталіна про XXVII роковини Великої Жовтневої соціалістичної революції.

Український народ у Вітчизняну війну ще раз виявив доблесть і відвагу, безмежну відданість радянській Батьківщині, великому Радянському Союзові, безмежну відданість партії Леніна-Сталіна.

Успішному відбудуванню народного господарства, громадських і культурних закладів у західних областях України намагаються перешкодити недобитки німецько-фашистських найманців – українсько-німецькі націоналісти.

Пленум ЦК КП(б)У вимагає від усіх організацій КП(б)У, від кожного комуніста дальшого посилення боротьби з українсько-німецькими націоналістами, на основі широкої більшовицької агітації і пропаганди викриття фашистської ідеології, ворожого діяльності українсько-німецьких націоналістів, широкого залучення трудящих мас до боротьби з ними.

Пленум ЦК КП(б)У вимагає від усіх організацій КП(б)У безустанно зміцнювати непорушну братерську дружбу українського народу з великим російським народом, пам'ятаючи, що єдність всіх народів, які населяють СРСР, є основою могутності радянської держави, її Червоної Армії, яка добиває нині німецько-фашистських загарбників, і що тільки в співдружності з радянськими народами і при допомозі великого російського народу здійснилася споконвічна мрія українського народу про возз'єднання в єдиній радянській українській державі.

Натхненні доповіддю товариша Сталіна про XXVII роковини Великої Жовтневої соціалістичної революції, народи нашої країни під проводом більшовицької партії і любимого Сталіна розгромлять усіх ворогів і прийдуть до повної перемоги.

Пленум ЦК КП(б)У запевняє Центральний Комітет ВКП(б) і особисто товариша Сталіна в тому, що більшовики України до кінця виконають свій священний обов'язок перед Батьківщиною і віддадуть всі сили справі завоювання повної перемоги над ворогом і дальшого розквіту великої Батьківщини – Союзу Радянських Соціалістичних Республік.

Літоніс УПА. – Київ–Торонто, 2001. – Т. 3. – С. 92-103.

№ 90

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У «ПРО ЗВЕРНЕННЯ ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ, РАДИ НАРОДНИХ КОМІСАРІВ УРСР ТА ЦК КП(б)У «ДО НАСЕЛЕННЯ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ»

№ 50а/1–оп. 27 листопада 1944 р.

1. Затвердити текст звернення Президії Верховної Ради, Ради Народних Комісарів УРСР та ЦК КП(б)У «До населення західних областей України».

2. Зобов'язати Укрдержвидав (тов. Дубина) негайно видати текст звернення брошурою – тиражем 300 тис. екз. та плакатом – 100 тис. екз.

3. Дозволити обкомам КП(б)У: Львівському, Ровенському, Волинському, Дрогобицькому, Станіславському, Тернопільському та Чернівецькому видати текст звернення брошурою – тиражем по 50 тис. екз. та плакатом – по 10-20 тис. екз.

4. Зобов'язати обкоми КП(б)У: Львівський, Ровенський, Волинський, Дрогобицький, Станіславський, Тернопільський та Чернівецький розгорнути масову роботу навколо «звернення».

5. Зобов'язати обкоми КП(б)У західних областей України систематично інформувати ЦК КП(б)У про хід роз'яснювальної роботи.

Літоніс УПА. – Київ–Торонто, 2001. – Т. 3. – С. 103.

№ 91

ЛИСТ НАРКОМА ВНУТРІШНІХ СПРАВ СРСР Л. БЕРІЇ СЕКРЕТАРЕВІ ЦК КП(б)У М. ХРУЩОВУ ПРО ПОСИЛЕННЯ БОРТЬБИ З НАЦІОНАЛІСТИЧНИМ ПІДПІЛЛЯМ У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР¹

№ 1302/б 2 грудня 1944 р.

По существу Вашего письма на имя товарища Сталина И. В. от 15 ноября т. г. о состоянии борьбы с оуновскими бандами в западных областях УССР сообщая:

1. Для улучшения работы органов НКГБ по борьбе с оуновским и польским националистическим подпольем в городах Львов и Дрогобыч нами дано указание тт. Рясному и Савченко об организации в этих городах самостоятельных вторых отделов УНКГБ.

Работу этих отделов тт. Рясному и Савченко предложено взять под личное руководство.

2. тт. Савченко и Рясному дано указание разработать специальные мероприятия по активному розыску и безотлагательному изъятию всех лиц, причастных к террористической деятельности «ОУН»; наладить специальную агентурно-осведомительную работу по претовращению террористических актов со стороны оуновцев, не оставляя не вскрытым и безнаказанным ни одного террористического акта против советских граждан.

3. Для ускорения рассмотрения дел на арестованных оуновцев в западные области УССР направляются две выездные сессии Военной Коллегии Верховного Суда СССР.

Одна из этих сессий будет рассматривать дела УНКВД – УНКГБ Львовской, Станиславской, Дрогобычской и Черновицкой областей, а другая – Ровенской, Волынской и Тернопольской областей.

Входим с ходатайством о предоставлении этим сессиям прав военно-полевых судов, предусмотренных Указом Президиума Верховного Совета Союза ССР от 19 апреля 1943 года № 160/23.

По-моему, при этих условиях создание областных троек не вызывается необходимостью.

4. В целях сокращения поездок военнослужащих польской армии в западные области УССР, ставится вопрос перед Польским Комитетом Национального Освобождения о максимальном сокращении отпусков солдат и офицеров Польского Войска в западные области УССР, проверки порядка выдачи отпускных документов в польской армии и принятия мер, исключающих возможность злоупотреблений.

Народный Комиссар Внутренних Дел Союза ССР

Л. Берия

Літоніс УПА. – Київ–Торонто, 2001. – Т. 3. – С. 116-117.

¹Лист надрукований на бланку Народного Комісаріату Внутрішніх Справ УРСР.

**СПРАВКА О КОЛИЧЕСТВЕ ВЫСЛАННЫХ СЕМЕЙ ОУНОВЦЕВ
ИЗ ЗАПАДНЫХ ОБЛАСТЕЙ УКРАИНЫ
ПО СОСТОЯНИЮ НА 4 ЯНВАРЯ 1949* ГОДА**

№ п/п	Наименование областей	Дата выселения	Количество		Номер эшелона	Станция назначения и разгрузки
			семей	членов семей		
1.	Ровенская	7.05.44	137	417	1516	ст. Енисейск, Красноярский край там же ст. Князь-Погост, Печерлес там же ст. Черемхово, Иркутской обл.
		2.07.44	193	585	49472	
		21.11.44	346	881	49347	
		26.11.44	278	735	47337	
		28.11.44	200	594	49335	
ИТОГО:			1154	3212		
2.	Волынская	7.05.44	11	34	1560	ст. Енисейск, Красноярский край ст. Абакан, Красноярский край ст. Енисейск, Красноярский край ст. Нижнеуденск, Иркутской обл. ст. Глобоцкая, Горьковской обл. там же ст. Плесецкая, Двинлес
		21.05.44	54	184	1516	
		2.08.44	150	499	43472	
		20.09.44	268	831	48334	
		8.11.44	266	715	48454	
		19.11.44	169	555	49345	
		31.12.44	260	764	49344	
ИТОГО:			1178	3582		
3.	Львовская	9.09.44	131	358	48315	ст. Клоквенная, Красноярский край ст. Черемхово, Иркутской обл. ст. Менделеево, Коминерлес ст. Князь-Погост, Печерлес
		23.09.44	348	1003	48463	
		15.11.44	436	1244	49343	
		28.12.44	240	560	47340	
ИТОГО:			1155	3165		
4.	Тернопольская	18.09.44	209	559	48450	ст. Клоквенная, Красноярский край ст. Омск
		30.10.44	289	690	49339	
ИТОГО:			498	1249		
5.	Станиславская	25.09.44	222	586	48451	ст. Тайшет, Иркутской обл.
6.	Дрогобычская	5.10.44	108	298	49336	ст. Камарчага, Красноярский край ст. Киллер, Комилес ст. Котлас, Котласлес
		22.11.44	123	342	44303	
		30.11.44	229	645	47347	
ИТОГО:			460	1285		
7.	Черновицкая	26.11.44	77	241	49380	ст. Менделеево, Коминерлес
ВСЕГО:			4744	13320	3	Львовская

**Заместитель начальника 1-го отдела НКВД УССР
майор государственной безопасности**

Резницкий

3 января 1945 г.
г. Львов

Литонис УПА. – Київ–Торонто, 2001. – Т. 3. – С. 516-517.

* Тут помилка, потрібно 1945.

**ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У
«ПРО ПОСИЛЕННЯ БОРОТЬБИ
З УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКИМИ НАЦІОНАЛІСТАМИ
У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ»**

№ 53/9–оп.

10 січня 1945 р.

ЦК КП(б)У отмечает, что партийные организации западных областей УССР, органы НКВД и НКГБ, внутренние и пограничные войска НКВД, выполняя решения ЦК ВКП(б) от 27 сентября 1944 года «О недостатках в политической работе среди населения западных областей УССР» и ноябрьского пленума ЦК КП(б)У, добились некоторых достижений в борьбе с украинско-немецкими националистами.

Однако ЦК КП(б)У считает, что обкомы КП(б)У, органы НКВД и НКГБ имеют еще много серьезных недостатков в деле борьбы с украинско-немецкими националистами. Основными из них являются:

1. Еще недостаточно развернута партийно-политическая и культурная работа среди населения. Партийные организации проводят политическую работу, главным образом, в райцентрах и в близлежащих селах, а отдаленные населенные пункты не охватывают своим влиянием.

В ряде районов работа по разъяснению обращения Президиума Верховного Совета, Совнаркома УССР и ЦК КП(б)У к населению западных областей проводится слабо. Это обращение еще не доведено до всех сел и многие крестьяне о нем совершенно не знают. В некоторых районах эта работа проведена компанейски и в настоящее время прекращена.

2. Слабо поставлена агентурная работа органов НКГБ и НКВД. До сих пор агентурная сеть по борьбе с оуновским подпольем и бандформированиями малочисленна и особенно малочисленна агентура, умеющая глубоко проникать в националистическое подполье. Принимаемые меры к ее расширению, неудовлетворительны.

Органы НКГБ и НКВД не воспользовались тем, что ОУН в начале немецкой оккупации существовала легально, что дает им возможность легче выявлять и переловить оуновцев, которые в то время находились на легальном положении.

3. При проведении чекистско-войсковых операций органы НКВД часто действуют по шаблону. Имеют место факты, когда операции плохо планируются и готовятся. Не обеспечивается строгая секретность при подготовке чекистско-войсковых мероприятий.

Войска НКВД не всегда используются рационально. Бывают случаи, когда войсковые подразделения бездействуют, а некоторые из них вместо активных наступательных действий придерживаются тактики пассивной обороны и отсиживаются в населенных пунктах.

4. Имели место совершенно недопустимые случаи, когда отдельные бойцы и офицеры органов НКВД и НКГБ, не разобравшись, применяют репрессии – жгут хаты и убивают без суда отдельных граждан, которые совершенно непричастны к бандитам, чем дискредитируют себя и органы советской власти.

5. ЦК КП(б)У особо отмечает, что некоторые руководители партийных организаций считают, что в борьбе с украинско-немецкими националистами они должны заниматься только политико-массовой работой среди населения и самоустраиваются от руководства делом вооруженной борьбы, которую ведут органы НКВД и НКГБ, что является совершенно неправильным.

ЦК КП(б)У постановляет:

1. Обязать Львовский, Волынский, Станиславский, Тернопольский, Дрогобычский, Ровенский и Черновицкий обкомы КП(б)У, наркомов НКВД и НКГБ, начальников внутренних и

пограничных войск НКВД, начальников областных управлений НКВД и НКГБ всемерно и решительно усилить борьбу с украинско-немецкими националистами с тем, чтобы использовать зимний период для окончательного разгрома и ликвидации банд и подполья украинско-немецких националистов.

2. Обязать обкомы КП(б)У западных областей, руководствуясь решениями ЦК ВКП(б) от 27 сентября 1944 года и ноябрьского пленума ЦК КП(б)У, коренным образом улучшить политическую работу среди населения, обратив особое внимание на то, чтобы партийно-политической работой были охвачены все села, предприятия и учреждения.

Усилить работу по разъяснению обращения Президиума Верховного Совета, Совнаркома УССР и ЦК КП(б)У к населению западных областей Украины, довести это обращение до сознания каждого жителя западных областей.

В своей политической работе партийные организации должны особое внимание обратить на разоблачение вылазок кулачества, торговцев и других капиталистических элементов, которые являются опорой и организаторами банд украинско-немецких националистов и, чувствуя приближение своей гибели, оказывают бешеное сопротивление всем мероприятиям советской власти.

В этой работе необходимо, опираясь на бедноту, привлекая к беспощадной борьбе с кулаком середняка, изолировать кулака и лишить его влияния на массы.

Партийные организации должны вскрывать злодеяния украинско-немецких националистов, поднимать против них ярость народных масс, умело используя политический подъем среди рабочих, крестьян, интеллигенции и преданность их советской власти.

Необходимо более решительно разоблачать украинско-немецких националистов в печати, как агентов и пособников немцев.

3. Обязать начальников облуправлений НКГБ и НКВД и секретарей обкомов КП(б)У решительно улучшить работу по созданию и расширению сети нашей агентуры. Добиться в ближайшее время такого положения, чтобы в каждом населенном пункте была бы наша агентура.

Широко привлекать к агентурной работе местных жителей, проверенных и преданных советской власти, а также из числа бывших участников оуновских организаций. Внимание агентуры направить прежде всего на выявление организующих оуновских центров, местонахождения банд и их замыслов.

Систематически проводить работу по политическому воспитанию агентуры и обучению ее технике агентурной работы.

4. Обязать наркома внутренних дел УССР тов. Рясного и начальников облуправлений НКВД до 15 февраля провести в сельских местностях западных областей УССР учет жителей в возрасте от 15 лет и выше. В связи с этим начальники облуправлений НКВД должны издать приказы, в которых указать цели и причины проведения учета населения.

При проведении учета населения точно установить, где находится тот или иной гражданин или гражданка. Родственников тех лиц, которых не будет установлено точное местонахождение, предупредить под расписку, что если эти лица не явятся в органы советской власти, то они будут считаться участниками банд и к их родственникам будут применены репрессии, вплоть до ареста и выселения.

В приказах также указать, что гражданин, знающий, где укрываются бандитские группы или отдельные бандиты, или знающий, что у кого-либо из граждан ночевал или скрывался бандит, обязан сообщить об этом органам советской власти, в противном случае он будет считаться соучастником бандитов, с вытекающими отсюда последствиями.

Этим же приказом установить в каждом селе такой порядок, который бы закрыл для бандитов каждое село и каждый дом.

Назначить в селах и поселках уполномоченных участков и десятихатских, которым вменить в обязанность следить за соблюдением установленного порядка и принимать необходимые меры к нарушителям, а также сообщать органам советской власти, кто из населения куда отлучается, кто предоставляет ночлег бандитам, снабжает их продовольствием и оказывает другие услуги.

Установить, что население может предоставлять право ночлега только по разрешению сельсовета.

Организовать в каждом селе и поселке самоохрану местным населением. Самоохрана с наступлением темноты должна задерживать всех лиц, прибывающих в населенный пункт, и препровождать их в сельсовет.

Составление списков самоохраны и чередование круглосуточных дежурств возложить на председателей сельсоветов.

Назначить на каждые два села участкового уполномоченного милиции, на которого возложить контроль за проведением в селах этого порядка.

Также организовать охрану предприятий, создав группы самоохраны из рабочих.

Тов. Рясному в трехдневный срок разработать, утвердить и разослать начальникам облуправлений текст примерного приказа и формы списков.

Обкомам и райкомам КП(б)У выделить в помощь органам НКВД работников для проведения учета населения.

5. Усилить бдительность партийных организаций, органов НКВД и НКГБ. Обкомы КП(б)У, начальники облуправлений НКВД и НКГБ должны добиться такого положения, чтобы все подготавливаемые и проводимые мероприятия и операции по борьбе с бандами держались в строгом секрете. Виновных в разглашении тайны и болтунов беспощадно наказывать, вплоть до исключения из партии и предания суду.

Тщательно разрабатывать календарные планы операций, хорошо и продумано их готовить и при проведении этих операций проявлять больше инициативы, напористости, гибко менять тактику в зависимости от обстановки.

Не пропускать ни одного случая бандпроявлений без ответных репрессий, усилить высылку семей бандитов и кулаков, оказывающих «какую бы то ни было» помощь бандитам.

Создать истребительные батальоны из местного населения в каждом райцентре, а где представляется возможным и в крупных селах.

Добиться, чтобы ядро каждого батальона составляла небольшая группа из партизан или других лиц, имеющих опыт борьбы с бандитами. Создать в каждом населенном пункте группы содействия истребительным батальонам из местных жителей.

6. Обязать начальника внутренних войск НКВД Украинского округа генерала Марченко и начальника погранвойск генералов Бурмака и Демшина улучшить подготовку и проведение чекистско-войсковых мероприятий и воспитывать своих командиров частей так, чтобы каждое подразделение проявляло бы активность и инициативу в борьбе с бандами. Строго наказывать тех командиров, которые отсиживаются в спокойных селах и придерживаются тактики пассивной обороны.

Лиц, отличившихся в борьбе с оуновцами, представлять к правительственным наградам сразу же после проведения операций и всячески их поощрять.

7. Командующему войсками Львовского военного округа генералу Смирнову дать указание войскам округа о том, чтобы все части, дислоцирующиеся в населенных пунктах, оказывали всемерную помощь местным властям в борьбе с украинско-немецкими националистами.

8. ЦК КП(б)У считает совершенно неправильным утверждение отдельных руководителей партийных и комсомольских организаций, что комсомольские организации, якобы, сле-

дует создавать только в тех селах, где уже есть группы содействия истребительным батальонам.

Обязать обкомы КП(б)У и ЦК ЛКСМУ в ближайшее время добиться создания комсомольских организаций в каждом селе, на каждом предприятии и усилить политико-воспитательную работу среди молодежи.

9. Секретарям обкомов, горкомов и райкомов КП(б)У, начальникам облуправлений и райотделов НКВД и НКГБ не пропускать ни одного случая нарушения советской законности без расследования и привлечения виновных к строжайшей ответственности.

10. Усилить партийно-массовую и политическую работу среди работников НКВД, НКГБ и в войсках НКВД.

Территориальные партийные организации должны считать своей партийной обязанностью проведение повседневной политико-воспитательной работы среди личного состава НКВД и НКГБ.

Учитывая, что в органы НКВД и НКГБ пришло много молодых малоопытных работников, организовать систематическую чекистскую учебу работников НКВД и НКГБ по повышению их деловой квалификации путем организации краткосрочных курсов, семинаров, организации специальных лекций и издания руководящей литературы.

Обязать наркомов НКВД и НКГБ тт. Рясного и Савченко, секретаря ЦК КП(б)У по пропаганде тов. Литвина до 10 февраля издать специальную брошюру для чекистов о методах и ухищрениях, применяемых украинско-немецкими националистами.

11. Провести во всех областях совещания секретарей райкомов КП(б)У, председателей райисполкомов и начальников райотделов НКВД и НКГБ, на которых заслушать доклады о ходе борьбы с украинско-немецкими националистами в районах.

Установить следующие сроки проведения совещаний: в Львовской области – 10 января, Волынской – 12 января, Ровенской – 14 января, Дрогобычской – 16 января, Станиславской – 18 января, Тернопольской – 20 января и Черновицкой – 22 января.

Ознакомить участников совещания с настоящим постановлением.

12. Обязать обкомы КП(б)У оказывать всяческую помощь и особенно помощь в восстановлении жилья и имущества (лес, стройматериалы, приобретение скота) жителям, пострадавшим от банд украинско-немецких националистов, за счет конфискованного у бандитов имущества. Помощь оказывать по решению облисполкома.

13. Обязать секретарей обкомов КП(б)У до 20 января с. г. разработать конкретные мероприятия по усилению борьбы с бандами украинско-немецких националистов и представить их ЦК КП(б)У.

* * *

ЦК КП(б)У подчеркивает, что борьба с украинско-немецкими националистами в настоящее время является главным и первостепенным делом большевиков западных областей Украины.

ЦК КП(б)У требует от всех руководителей партийных и советских организаций западных областей УССР, от всех коммунистов и комсомольцев самой решительной и беспощадной борьбы с бандами украинско-немецких националистов.

ЦК КП(б)У устанавливает, что секретари обкомов, горкомов и райкомов КП(б)У несут партийную и государственную ответственность за состояние дела борьбы с оуновским бандитизмом в своих областях и районах.

Сергийчук В. Десять буремных лет. – К.: Дніпро, 1998. – С. 195–201.

№ 94

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У «ПРО ПРОВЕДЕННЯ РЕЄСТРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ»

№ 54/2–оп. 19 січня 1945 р.¹

1. Утвердить проект приказа, представленный Народным Комиссаром Внутренних Дел УССР «О проведении регистрации населения в западных областях УССР».

2. Приказ издать от имени начальников областных управлений НКВД западных областей УССР.

3. Обязать обкомы и райкомы КП(б)У западных областей УССР организовать разъяснение этого приказа в каждом населенном пункте с тем, чтобы довести его до сознания всего населения западных областей УССР.

4. Обязать обкомы и райкомы КП(б)У западных областей УССР оказать всемерную помощь органам НКВД в успешном проведении регистрации всего населения в западных областях УССР.

Літопис УПА. – Київ–Торонто, 2001. – Т. 3. – С. 124–125.

№ 95

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У «ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ЩОДЕННОЇ ЗВІТНОСТІ ОБКОМІВ КП(б)У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ ПРО ХІД БОРОТЬБИ З БАНДИТИЗМОМ»

№ 54/5–оп. 22 січня 1945 р.

С целью установления контроля и для усиления борьбы с бандитизмом ЦК КП(б)У постановляет:

Обязать обкомы КП(б)У западных областей Украины, начиная с 25 января 1945 года ежедневно докладывать ЦК КП(б)У о ходе борьбы с бандитизмом и представлять сводку (форма прилагается)².

Завести аналогичный порядок отчетности райкомов КП(б)У перед обкомами.

21/1–45 г.

Літопис УПА. – Київ–Торонто, 2001. – Т. 3. – С. 125

№ 96

ПРОТОКОЛ ЗАСІДАННЯ ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У «ПРО ЗАКРИТИЙ ЛИСТ СЕКРЕТАРЯМ ОБКОМІВ І РАЙКОМІВ КП(б)У, НАЧАЛЬНИКАМ ОБЛАСНИХ УПРАВЛІНЬ НКВД І НКГБ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УРСР»³

№ 55/6–оп. 3 лютого 1945 р.

С л у х а л и:

О закрытом письме секретарям обкомов и райкомов КП(б)У, начальникам областных управлений НКВД и НКГБ западных областей УССР.

¹Дата принятия постановления. В документі є дата підготування постанови: 13 січня 1945 р.

²Не публікується.

³Постанова надрукована на формулярі голосування Політбюро.

У х в а л и л и:

Текст закрытого письма секретарям обкомов и райкомов КП(б)У, начальникам областных управлений НКВД и НКГБ западных областей УССР утвердить. (См. приложение).

Д о д а т о к

**СЕКРЕТАРЯМ ОБКОМОВ И РАЙКОМОВ КП(б)У,
НАЧАЛЬНИКАМ ОБЛАСТНЫХ УПРАВЛЕНИЙ НКВД И НКГБ
ЗАПАДНЫХ ОБЛАСТЕЙ УССР**

3 февраля 1945 г.

ЦК КП(б)У 10 января с. г. принял решение об усилении борьбы с украинско-немецкими националистами, в котором потребовал от руководителей партийных организаций, органов НКВД и НКГБ западных областей УССР в течение зимнего периода ликвидировать националистические банды и оуновское подполье. ЦК КП(б)У подчеркнул, что секретари обкомов и райкомов КП(б)У несут партийную и государственную ответственность за выполнение этой важнейшей задачи.

ЦК КП(б)У еще раз напомнил всем руководителям партийных организаций, что для успешной борьбы с украинско-немецкими националистами нужно мобилизовать все силы партийно-советского актива, улучшить политическую работу среди населения, решительно и беспощадно разоблачать вражеские действия кулачества и других капиталистических элементов.

За последнее время партийные организации, органы НКВД и НКГБ некоторых районов западных областей, особенно Львовской, Дрогобычской и Станиславской, добились положительных результатов в борьбе с украинско-немецкими националистами.

В Львовской области за период с 10 по 31 января с. г. при проведении операций было убито 771 бандит* и захвачено в плен 4732. За этот же период явилось с повинной 4335 человек.

В Дрогобычской области за этот срок убито при проведении операций 876 бандитов и захвачено в плен 1729, явилось с повинной 3677 человек.

В Станиславской области с 10 по 31 января при проведении операций убито 944 бандита, захвачено в плен 1323, явилось с повинной 1105 бандитов.

Неплохие результаты добились в тех районах, где по-настоящему взялись за выполнение указаний Центрального Комитета КП(б)У, умело сочетав партийно-политическую работу среди населения с проведением чекистско-войсковых мероприятий.

В результате проведения массовой работы среди населения и войсковых операций усилилась явка с повинной, причем в отдельных районах эта явка принимает массовый характер. Так, например, в Пониковецком районе Львовской области с 17 по 26 января с. г. явилось с повинной бандитов и уклонявшихся от призыва в Красную Армию 930 человек, в Золочевском районе Львовской области с 24 по 31 января с. г. явилось с повинной 581 человек, в Галицком районе Станиславской области с 25 по 31 января явилось с повинной 458 человек.

Однако общее состояние борьбы с националистами в западных областях остается пока неудовлетворительным. Неплохие результаты в борьбе с бандами и оуновским подпольем имеют только отдельные районы. В большинстве районов, особенно Тернопольской, Волынской и Черновицкой областей, плохо выполняется решение ЦК КП(б)У от 10 января с.

г.

В Тернопольской области с 10 по 31 января взято в плен бандитов 461, в Волынской

* Так у тексті.

взято в плен 400, в Черновицкой взято в плен 198.

О неудовлетворительной работе партийных организаций, органов НКВД и НКГБ в этих областях свидетельствует небольшое количество явившихся с повинной бандитов. Так, например, в Тернопольской области с 10 по 31 января с.г. явилось с повинной 438, в Волынской области явилось с повинной 636, в Черновицкой области явилось с повинной 604 бандита.

Такое положение объясняется тем, что некоторые обкомы и секретари райкомов КП(б)У, начальники управлений НКВД и НКГБ западных областей не сделали еще для себя необходимых выводов из решения ЦК КП(б)У, не перестроили свою работу в соответствии с требованиями ноябрьского пленума ЦК КП(б)У.

Несмотря на наличие условий и возможностей организовать борьбу с бандитами и националистическим подпольем повсеместно, руководители парторганизаций, органов НКВД и НКГБ до сих пор проводят операции только в небольшом количестве районов, а в районах – только в отдельных населенных пунктах. Не координируется проведение операций между районами. Так, например, в Черновицкой области с 25 по 30 января с. г. операции проводились только в 4 районах, а в остальных 10 районах, где имеются бандиты, за это время операции почти не проводились и не было захвачено ни одного бандита, не было явок с повинной. В Волынской области из 30 районов с 25 по 30 января операции проводились только в 19 районах, в Ровенской области – только в 12 районах.

Такая практика дает возможность бандитам легко уходить от преследований. Из районов, где проводятся операции, бандиты уходят в те места, где в настоящее время не ведут борьбы с бандами и выжидают пока закончатся операции, после чего снова возвращаются в «прочесанные» районы и села.

Секретари обкомов и райкомов КП(б)У как следует не изучают положения в районах, плохо знают о количестве банд и их численности.

Секретарь Тернопольского обкома КП(б)У т. Компанец в сводке о ходе борьбы с бандитизмом сообщил, что на 24 января с. г. в области было 960 бандитов, а на следующий день он сообщил, что в области имеется 2903 бандита. 26 января новые данные, что в области было 3877 бандитов. За время с 24 по 31 января с. г. по данным обкома КП(б)У было уничтожено и взято в плен 690 и явилось с повинной 437. Исходя из этих данных, количество бандитов в области должно уменьшиться на 1127 чел. и на 1 февраля, если учитывать предыдущие данные, должно было бы остаться 2750 бандитов. Однако по данным обкома на 1 февраля в области насчитывается 5620 бандитов¹.

По таким данным нельзя установить действительного наличия банд и бандитов в области и состояния борьбы с ними.

В ряде районов до сих пор не организовали борьбы с бандами и националистическим подпольем. Об этом свидетельствуют следующие факты: в Дубновском районе Ровенской области (секретарь райкома КП(б)У т. Жуков, начальник райотдела НКВД т. Голуб, начальник райотдела НКГБ т. Максимов) с 10 по 30 января проведена только одна операция. Районная партийная организация, насчитывающая 97 коммунистов, не мобилизована на борьбу с украинско-немецкими националистами.

В Цуманском районе Волынской области имеется большое количество бандитов. Несмотря на это, райком КП(б)У (секретарь т. Щербатюк) никаких мер не принял для ликвидации

¹ 3 листа був вилучений абзац: «Секретарь Черновицкого обкома КП(б)У т. Зеленик сообщил, что на 24 января с. г. в области было 719 бандитов. По данным обкома с 25 по 31 января было уничтожено и взято в плен 155 бандитов и явилось с повинной 290, а всего количество бандитов должно было уменьшиться на 445 чел. Между тем, на 1 февраля обком сообщает, что в области насчитывается 692 бандита».

банд. С 25 по 30 января в районе при проведении операций не было убито и взято в плен ни одного бандита, не выявлено ни одного схрона, не выселено ни одной семьи.

Такое же положение в Любашевском районе Вольнской области (секретарь райкома т. Тарасов), Путиловском районе Черновицкой области (секретарь райкома т. Хилько).

Проверкой установлено, что ряд обкомов и райкомов КП(б)У неудовлетворительно выполняют решения ЦК КП(б)У об улучшении политической работы среди населения западных областей. В ряде районов Ровенской области политическую работу по-прежнему продолжают вести в райцентрах и в ближних селах, а в дальние села партийные и советские работники не выезжают.

В некоторых районах Ровенской области, как, например, в Рафаловском (секретарь райкома КП(б)У т. Задорожный) не подобраны все председатели сельсоветов, до последнего времени не проводилась работа по созданию в селах актива, во многих селах района не проводятся собрания крестьян.

ЦК КП(б)У поставил перед партийными организациями и органами НКВД западных областей задачу к 15 февраля с. г. провести учет взрослого населения. Проверкой установлено, что в ряде районов эта работа проводится неудовлетворительно. Некоторые руководители передоверили это важнейшее дело второстепенным работникам и сводят учет населения к формальной регистрации. Имеются случаи, когда проведение учета поручено малоопытным и неподготовленным лицам, которые безразлично относятся к сообщениям жителей и заполняют списки на основании устных заявлений, не проверяя их документами.

В ряде районов создание истребительных батальонов, организация групп самообороны, выделение участковых уполномоченных проходят медленно, без должной организованности. Так, например, в Теремновском районе Вольнской области (секретарь райкома КП(б)У т. Цариковский) еще и до настоящего времени истребительный батальон не создан. В Камень-Каширском районе (секретарь райкома КП(б)У т. Литвинов) и Головинском районе (секретарь райкома КП(б)У т. Липов) до настоящего времени не начали создавать групп самообороны, не выделили в селах десятихатских.

Некоторые партийные организации не уделяют должного внимания работе комсомола. В Вольнской области с 1 по 20 января не создано в селах ни одной первичной комсомольской организации.

* * *

ЦК КП(б)У требует от обкомов и райкомов КП(б)У, от органов НКВД и НКГБ, от всех коммунистов западных областей Украины в ближайшее время устранить указанные недостатки и мобилизовать все силы на выполнение решения ЦК КП(б)У от 10 января с. г. «Об усилении борьбы с украинско-немецкими националистами в западных областях УССР».

ЦК КП(б)У предупреждает руководителей партийных организаций, органов НКВД и НКГБ, что за безответственное отношение к этому столь важному государственному делу виновные будут сняты с занимаемых постов, привлечены к строжайшей партийной ответственности и преданы суду.

Секретарь ЦК КП(б)У

3 февраля 1945 года.

Н. Хрущев

Сергійчук В. Десять буремних літ. – К.: Дніпро, 1998. – С. 214-218.

№ 97

**ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У
«ПРО СЕРІОЗНІ НЕДОЛІКИ У ВИКОНАННІ РІШЕННЯ ЦК КП(б)У
ВІД 10 СІЧНЯ 1945 р.
«ПРО ПОСИЛЕННЯ БОРОТЬБИ З УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКИМИ
НАЦІОНАЛІСТАМИ У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР»
В ПУТИЛЬСЬКОМУ РАЙОНІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
І ЛОКАЧІВСЬКОМУ РАЙОНІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ»**

№ 55/60–оп. 12 лютого 1945 р.

Проверкой установлено, что Черновицкий обком КП(б)У и первый секретарь обкома тов. Зеленюк, областной Совет депутатов трудящихся и председатель облисполкома тов. Коликов не организовали по настоящему выполнение решения ЦК КП(б)У от 10 января 1945 года в районах области, не мобилизовали на борьбу с украинско-немецкими националистами областную партийную организацию, комсомол и советский актив, слабо привлекают к активному участию в этой борьбе местное население – рабочих, служащих, интеллигенцию, крестьян-бедняков и середняков, преданных Советской власти.

Во многих селах до сих пор не проводится массово-политическая работа, не организованы самообороны и группы содействия истребительным батальонам, не выделены десятихатские, плохо организован учет населения, не налажена работа сельсоветов, а некоторые сельсоветы бездействуют.

Одной из главных причин такого недопустимого положения является то, что многие секретари райкомов КП(б)У, председатели райисполкомов и другие районные руководители отсиживаются в райцентрах, а если выезжают в села, то только на день и ночью там не бывают, боясь бандитов. В результате банды продолжают безнаказанно орудовать в селах.

Так, например, в Путильском районе этой области из 13 сельсоветов, только в 3 сельсоветах имеются председатели, а в остальных их нет и районные руководители не принимают никаких мер к организации в этих селах органов советской власти, не бывают сами в селах. В результате, самообороны в селах не организованы, учет населения не проводится. За 5 месяцев после освобождения района от немецких оккупантов в этих селах не было прочитано ни одного доклада, ни одной лекции, не доставлялись газеты.

Плохо работает районная комсомольская организация. За пять месяцев в ряды комсомола не принято ни одного человека.

Совершенно неудовлетворительно работают райотдел НКВД и райотдел НКГБ.

Вместо усиления борьбы с украинско-немецкими националистами в районе и массово-политической работы среди населения, мобилизации коммунистов, комсомольцев и советского актива на выполнение решения ЦК КП(б)У от 10 января 1945 года секретарь райкома КП(б)У тов. Хилько и председатель райисполкома тов. Дженжелей большую часть времени проводят не в районе, не в селах, а в областном центре – Черновцах. Их примеру следуют и другие руководящие работники района.

О таком состоянии дел в Путильском районе было известно первому секретарю обкома КП(б)У тов. Зеленюку и председателю облисполкома тов. Коликову, однако они не приняли никаких мер к исправлению серьезных недостатков в этом районе. За 5 месяцев после изгнания немцев из района никто из работников обкома КП(б)У и облисполкома в районе не был, только в декабре 1944 года единственный раз побывал там тов. Зеленюк.

Аналогичное положение имеет место и в Вижницком районе этой же области (секретарь райкома КП(б)У тов. Усков).

Проверкой также установлено, что Волынский обком КП(б)У и первый секретарь обкома тов. Профатиллов неудовлетворительно выполняют решение ЦК КП(б)У от 10 января 1945 года, в результате чего во многих районах области борьба с украинско-немецкими националистами по-настоящему не развернута.

Так, в Локачевском районе этой области (секретарь райкома КП(б)У т. Волзенков) учет населения проходит исключительно плохо. Это важнейшее дело передано малоопытным работникам. Задачи и причины проводимого учета населению не разъяснены.

Комиссии, проводящие учет населения, не имеют бланков. При записи сведений не требуют их подтверждения документами, отсутствуют росписи лиц, дающих сведения. В некоторых селах учет проведен настолько плохо, что пропущены целые семьи. Так, в селе Козлов, после окончания работы комиссии остались не учтенными 10 семейств.

Совершенно неудовлетворительно поставлена политическая работа среди населения. В 5 сельсоветах обращение Правительства и ЦК КП(б)У к населению западных областей до сих пор не доведено до крестьян. Газеты не доходят до сел, а оседают в райцентре. Избы-читальни в районе не работают.

В результате запущенности массово-политической работы среди населения и отсутствия настоящей борьбы с бандитами, банды продолжают терроризировать население.

ЦК КП(б)У постановляет:

1. За плохую организацию борьбы с украинско-немецкими националистами, неудовлетворительную работу по восстановлению органов советской власти и слабый разворот массово-политической работы среди сельского населения, первому секретарю Черновицкого обкома КП(б)У тов. Зеленюку и председателю облисполкома тов. Коликову объявить выговор.

2. За слабое развертывание борьбы с украинско-немецкими националистами в районах области и массово-политической работы среди населения предупредить первого секретаря Волынского обкома КП(б)У тов. Профатилова, председателя облисполкома тов. Решетняка.

3. Обязать первого секретаря Черновицкого обкома КП(б)У тов. Зеленюка, председателя облисполкома т. Коликова и первого секретаря Волынского обкома КП(б)У тов. Профатилова:

а) принять решительные меры и немедленно ликвидировать недостатки, отмеченные в настоящем постановлении;

б) мобилизовать всех коммунистов, комсомольцев, советский актив, лучшую часть интеллигенции, рабочих, служащих и крестьян-бедняков на повсеместную борьбу с бандитизмом в области;

в) обратить серьезное внимание на всемерное улучшение массово-политической работы среди сельского населения, и в особенности среди молодежи. Добиться такого положения, чтобы закрыть бандитам доступ в села и днем и ночью;

г) запретить районным руководителям выезд из пределов района без разрешения обкома КП(б)У;

д) обеспечить безусловное выполнение решения КП(б)У от 10 января 1945 года «Об усилении борьбы с украинско-немецкими националистами в западных областях УССР».

4. Обязать Черновицкий обком КП(б)У (т. Зеленюк) проверить работу Путильского райкома КП(б)У и райисполкома, обсудить на бюро обкома и виновных в бездеятельности привлечь к строгой ответственности.

Настоящее решение разослать всем обкомам КП(б)У и облисполкомам западных областей.

Сергійчук В. Десять буремних літ. – К.: Дніпро, 1998. – С. 221-224.

**ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У
«ПРО ХІД ВИКОНАННЯ ПОСТАНОВИ ЦК КП(б)У ВІД 10.1.1945 р.
«ПРО ПОСИЛЕННЯ БОРОТЬБИ З УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКИМИ
НАЦІОНАЛІСТАМИ У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ»**

№ 56/37–оп. 26 лютого 1945 р.

Проверив ход борьбы с украинско-немецкими националистами в западных областях Украины, ЦК КП(б)У отмечает, что партийные организации и органы НКВД и НКГБ западных областей Украины, выполняя постановление ЦК КП(б)У от 10.1.1945 года, провели значительную работу по разгрому вооруженных банд, так называемой УПА и подполья ОУН.

В борьбе с украинско-немецкими националистами партийные организации западных областей УССР показали организованность, сплоченность, дисциплину и умение организовывать массы на борьбу за выполнение решений партии и правительства.

Внутренние и пограничные войска НКВД генерал-лейтенанта Бурмака, генерал-лейтенанта Марченко, генерал-майора Демшина успешно ведут борьбу с бандитизмом, лучше стали готовить и планировать операции, действуют значительно смелее, организованней и стремительней, увязывая войсковые и чекистские мероприятия с партийно-политическими.

ЦК КП(б)У также отмечает работу по руководству организацией борьбы с украинско-немецкими националистами и вскрытию подполья ОУН Наркома Внутренних Дел УССР т. Рясного, Наркома Госбезопасности УССР т. Савченко и заместителя Наркома Внутренних Дел УССР т. Строкача.

Если недавно в большинстве западных областей Украины были банды, насчитывающие по 400–500 человек, то в настоящее время, в результате согласованных действий местных партийных организаций, органов НКВД и НКГБ, внутренних и пограничных войск НКВД все крупные банды ликвидированы, а многие главаря украинско-немецких националистов уничтожены или арестованы.

За время с 10.1.1945 года по 23.11.1945 года явилось с повинной свыше 22000 бандитов, взято в плен около 26 тысяч, убито свыше 11000. Добровольно явилось с повинной лиц, уклонявшихся от призыва в Красную Армию, свыше 13 тысяч человек. За это же время захвачено у бандитов: винтовок – 6164, пулеметов 773 и другое вооружение и имущество.

Многие, явившиеся с повинной, с целью искупления своей вины перед народом, изъявили желание и уже принимают активное участие в вооруженной борьбе с бандитизмом.

В результате проделанной работы и усиления влияния партийных организаций в массах, значительно выросла активность населения, что подтверждается все возрастающим участием местного населения в борьбе с бандитизмом, успешным выполнением важнейших хозяйственных и политических мероприятий органов советской власти. Это было продемонстрировано и на проведенных областных и районных совещаниях крестьян, интеллигенции, молодежи.

Проверка и анализ хода борьбы с украинско-немецкими националистами показывают, что наиболее организованно и успешно проходит эта работа в Ровенской области (секретарь обкома КП(б)У т. Бегма) и Волынской (секретарь обкома КП(б)У т. Профатиллов).

Несколько слабее организована борьба с бандитизмом во Львовской области (секретарь обкома КП(б)У т. Грушецкий), Дрогобычской (секретарь обкома КП(б)У т. Олексенко), Тернопольской (секретарь обкома КП(б)У т. Компанец) и Станиславской (секретарь обкома КП(б)У т. Слонь).

Черновицкий обком КП(б)У (т. Зеленюк) и облисполком (т. Коликов), исправляя ранее допущенные ошибки, вскрытые в решении ЦК КП(б)У от 12.II.45 г., за последнее время достигли значительных успехов, почти полностью ликвидировав бандитизм в области.

Наряду с этим ЦК КП(б)У отмечает следующие основные недостатки в выполнении решения ЦК КП(б)У от 10.I.1945 года:

1. Массово-политическая работа среди сельского населения и особенно среди молодежи организована еще слабо. Районный актив работу в селах проводит только днем, а ночью там не бывает. Этим пользуются украинско-немецкие националисты и проводят свою вражескую работу в селах.

2. Многие руководители партийных, советских, комсомольских и других организаций плохо выращивают актив из местного населения, не изучают его, не работают с ним, недостаточно привлекают его к работе в государственных учреждениях, предприятиях и к активной борьбе с украинско-немецкими националистами.

Эти руководители не понимают того, что без местного актива они не только не могут успешно выполнять важнейшие политические и хозяйственные мероприятия советской власти, но даже не могут знать истинного положения дел на местах.

3. Некоторые обкомы и райкомы КП(б)У, облуправления и райотделы НКВД плохо организовали учет сельского населения и чрезмерно затянули его.

Так, на 20.II.1945 г. в Вольнской области из 1516 населенных пунктов учет проведен только в 798. В Тернопольской области из 937 сельсоветов учет проведен лишь в 693; в Станиславской области работа по учету проведена только в 520 сельсоветах из 695.

Руководители ряда районов к проведению учета относятся формально-бюрократически, допуская грубые нарушения установленного порядка учета.

Председатель Лисецкого райисполкома Станиславской области Брожененко и начальник РО НКВД Бровенко при проведении учета населения в селе Радча, не разъяснив крестьянам необходимость и порядок переписи, собрали их в школу, выставили у двери бойца и стали по одному человеку выпускать на регистрацию.

Председатель Долинского райисполкома той же области Ковалев и начальник РО НКВД Федоров, прибыв с активом в село Раково для проведения учета населения, разбились группами по 3-4 человека и приступили к проведению регистрации по хатам. Вся работа по учету была проведена за 3 часа. После созвали собрание крестьян, на которое из 400 семей явилось только 100 человек, прочитали обращение правительства УССР к населению западных областей Украины, приказ начальника облуправления НКВД и на этом закончили свою работу.

При проведении учета не назначили участковых уполномоченных милиции, не создали групп самообороны, не организовали постоянно действующие комиссии при сельсоветах, не назначили и не привлекали к учету населения десятихатских. Таким методом был проведен учет в 15 селах района.

В целом ряде сел Дрогобычской, Вольнской и других областей при проведении учета не требуют подтверждения документами вносимых в списки сведений. Неграмотные расписываются в списках крестиками вместо того, чтобы за них расписывались соседи или десятихатские, которые должны отвечать за правдивость данных сведений.

4. Дело с организацией сельсоветов хотя и улучшилось, но все же до сих пор есть села, в которых нет сельсоветов.

На 20.II.1945 г. в Станиславской области не были созданы сельсоветы в 31 селе, в Вольнской – в 15 селах. Аналогичное положение и в других областях.

5. В большинстве сел очень плохо организована самооборона, а начальники РО НКВД либо совсем не доверяют оружие местным людям, так как не знают их, либо дают оружие без разбора кому угодно, в результате оно иногда попадает в руки бандитов.

6. Областные и районные органы НКВД до сего времени не выполнили решения ЦК КП(б)У о назначении участковых уполномоченных милиции. В Станиславской области недостает 132 уполномоченных, в Тернопольской – 128, в Черновицкой – 72.

7. ЦК ЛКСМУ неудовлетворительно руководит созданием сельских комсомольских организаций, вовлечением местной молодежи в комсомол и не обеспечивает надлежащей помощи вновь организованным комсомольским организациям западных областей УССР. В результате, за все время после освобождения западных областей Украины от немцев, в Тернопольской области создано только 70 сельских комсомольских организаций, в Ровенской области – 53. Такое же положение и в других областях. Созданные комсомольские организации еще слабые и нуждаются в повседневной практической помощи.

Обкомы и райкомы КП(б)У также не уделяют достаточного внимания работе среди сельской молодежи и вовлечению ее в комсомол.

8. Обкомы КП(б)У, облуправления НКВД и НКГБ, выполняя постановление ЦК КП(б)У по вопросу улучшения работы с агентурой, добились в ряде районов количественного роста агентуры, однако качественный состав ее еще чрезвычайно низок, не овладел правилами конспирации, в результате чего имеются случаи провалов и даже предательств.

Между тем на данном этапе борьбы с украинско-немецкими националистами решающее значение приобретает именно агентура.

В целях немедленного устранения перечисленных в настоящем постановлении недостатков и обеспечения полного и безусловного выполнения постановления ЦК КП(б)У от 10.I.1945 года,

ЦК КП(б)У постановляет:

1. Обязать обкомы и райкомы КП(б)У еще шире развернуть массово-политическую работу среди сельского населения, особенно среди молодежи, жен красноармейцев и интеллигенции. Неустанно продолжать разъяснение населению обращения Президиума Верховного Совета, СНК УССР и ЦК КП(б)У.

В ближайшее время добиться такого положения, чтобы закрыть доступ бандитам в села и днем, и ночью.

2. ЦК КП(б)У обязывает первых секретарей обкомов КП(б)У: Львовского – т. Грушецкого, Ровенского – т. Бегму, Вольнского – т. Профатилова, Дрогобычского – т. Олексенко, Тернопольского – т. Компанец, Станиславского – т. Слонь и Черновицкого – т. Зеленюк, Наркома Внутренних Дел т. Рясного, Наркома Государственной Безопасности т. Савченко, заместителя Наркома Внутренних Дел т. Строкач, начальников погранвойск НКВД тт. Бурмака и Демшина, начальника внутренних войск НКВД Украинского Округа т. Марченко и начальников обл-управлений НКВД и НКГБ разработать в трехдневный срок, с учетом изменившейся обстановки и особенностей каждой области, конкретные планы по окончательному разгрому банд и местных боевиков украинско-немецких националистов, обратив особое внимание на Станиславскую и Тернопольскую области.

Учсть, что в настоящее время в связи с тем, что уничтожено много главарей оуновцев и их банд, оуновцы находятся в состоянии большого замешательства и паники, поэтому очень важно именно сейчас нанести им сокрушительный и решающий удар.

3. Потерпев крупное поражение, украинско-немецкие националисты в последнее время меняют свою тактику и методы борьбы с советской властью и переходят главным образом к террору и диверсии. Действуют мелкими бандами, которые стараются маневрировать и не принимать открытых боев, а политическая сетка ОУН с целью сохранения своих кадров уходит в глубокое подполье.

Это требует коренным образом изменить нашу тактику и методы борьбы с украинско-немецкими националистами.

ЦК КП(б)У обязывает обкомы и райкомы КП(б)У, Наркома Внутренних Дел т. Рясного, Наркома Госбезопасности т. Савченко, начальников погранвойск НКВД тт. Бурмака и Демшина, начальника внутренних войск НКВД Украинского Округа т. Марченко, областные и районные органы НКВД и НКГБ:

а) для уничтожения каждой мало-мальски крупной банды выделять специальный, подвижной боевой отряд с включением в него хорошо подготовленных разведчиков, оперативных, партийных и советских работников.

Указанный отряд обеспечивать агентурными данными, средствами связи и не обременять тыловым хозяйством (обозы, кухни и т. п.).

Отряд должен, увязавшись за бандой, преследовать ее до полного уничтожения, независимо от того, в какой район или область эта банда будет уходить.

б) для уничтожения мелких банд (боевок) выделять небольшие войсковые группы, в которые включать бойцов истребительных батальонов из местного населения;

в) для уничтожения отдельных мелких бандитских групп, так называемой СБ и оуновских главарей, по примеру Волынской области создавать группы специального назначения из бандитов, явившихся с повинной и изъявивших желание бороться с бандитизмом;

г) решительно усилить ответные репрессии и высылку семей бандитов и их пособников (кулаков, торговцев и др.), оказывающих хотя бы незначительную помощь бандитам;

д) использовать опыт проведения ночных операций и засад, поручая это дело опытным бойцам и офицерам;

е) шире и смелее вовлекать в активную борьбу с украинско-немецкими националистами местный сельский актив из крестьян-бедняков и середняков, интеллигенции и жен красноармейцев;

ж) широко привлекать для борьбы с бандитизмом в селах рабочих, служащих и интеллигенцию предприятий и учреждений городов и районных центров области.

4. Исходя из того, что ликвидация крупных банд создала благоприятные условия для более широкой и лучшей постановки агентурной работы, являющейся сейчас решающим фактором в борьбе с ОУН, ЦК КП(б)У обязывает Наркома Внутренних Дел тов. Рясного, Наркома Госбезопасности тов. Савченко, начальников областных и районных органов НКВД и НКГБ, первых секретарей обкомов и райкомов КП(б)У еще больше расширить сеть нашей агентуры, обратив особое внимание на улучшение ее качества.

Шире и смелее практиковать засылку агентуры в оуновское подполье и бандформирования УПА.

Усилить работу по воспитанию агентуры, обучая ее правилам конспирации и методам работы по выявлению и вскрытию участников и организаций ОУН.

5. Обязать обкомы КП(б)У подобрать необходимое количество людей, хорошо знающих следственное дело из органов прокуратуры и суда, а также работающих на других работах, и командировать их в районы для оказания помощи органам НКВД и НКГБ в следственной работе.

6. ЦК КП(б)У требует от всех руководителей партийных, советских, комсомольских и хозяйственных организаций:

а) лично изучать и работать с сельским активом, регулярно выезжать к нему на места, практиковать созывы районных собраний сельского актива. На собраниях обсуждать вопросы о работе школ и больниц, о работе сельсоветов и их комиссий, о состоянии самоохраны сел, о санитарном состоянии сел, о выполнении хозяйственно-политических мероприятий и т. п.

б) закончить учет сельского населения во всех областях к 15.III.1945 г. Одновременно организовать повсеместную проверку квалифицированными партийными, советскими

работниками и работниками НКВД и НКГБ качества проведенного учета, закончив ее к 20.III.1945 года. Проверка должна исправить допущенные ошибки учета, выявить всех пропущенных, установить правильно ли даны сведения о лицах, находящихся в Красной Армии и на производстве. Внимательно проверить, кто явился с повинной по подпискам и без подписок и где эти лица сейчас находятся – в Красной Армии, на работе, дома или снова ушли в банды.

в) закончить к 20 марта с. г. организацию сельсоветов и постоянно действующих комиссий при них, подобрать на эту работу проверенных на деле и преданных советской власти людей.

Под сельсоветы отвести пригодные помещения и хорошо их оборудовать. Установить регулярные дежурства в сельсоветах членов советов и сельских исполнителей.

7. Обязать Наркома Внутренних Дел т. Рясного полностью обеспечить до 5.III.1945 г. назначение участковых уполномоченных милиции.

Назначать уполномоченными проверенных и проявивших себя в борьбе с бандитами бойцов истребительных батальонов и других жителей из местного населения.

8. Обязать обкомы и райкомы КП(б)У, областные и районные отделы НКВД закончить организацию групп самоохраны во всех селах до 10.III.1945 г.

Строго наказывать тех руководителей районов, которые ограничиваются только составлением списков самоохраны, а систематически ее не контролируют и не обеспечивают надлежащую охрану сел.

9. Наряду с усилением борьбы с украинско-немецкими националистами ЦК КП(б)У требует от партийных и советских органов серьезно заняться налаживанием бытового обслуживания населения и восстановлением хозяйства в городах и районных центрах. Наладить водоснабжение, канализацию и освещение. Привести в порядок бани, прачечные, магазины, жилищный фонд и т. д. В первую очередь должен быть наведен надлежащий порядок (побелка, отопление, освещение, изготовление и ремонт мебели) в школах, больницах, клубах, театрах, библиотеках, учебных заведениях и в зданиях районных учреждений (райисполкомы, райкомы и т. д.).

10. Обкомам и райкомам КП(б)У в порядке подготовки к проведению весенней посевной кампании учесть в каждом селе у кого из крестьян не хватает посевного материала, выявить излишки семян и организовать взаимопомощь на местах.

11. В результате укрепления органов советской власти, проведенной массово-политической работы в селах и нанесенного крупного удара украинско-немецким националистам, среди бедняков и середняков и особенно среди крестьян, которые были в колхозах перед войной, возросла тяга к организации колхозов.

Несмотря на это, некоторые партийные и советские руководители, неправильно поняв решение ЦК КП(б)У от 21 декабря 1944 года, в котором говорится о необходимости расчистки пути для колхозного строительства, сдерживают организацию колхозов и ожидают какой-то особой расчистки пути.

ЦК КП(б)У обязывает секретарей райкомов и обкомов КП(б)У там, где крестьяне-бедняки и середняки добровольно изъявляют желание вступить в колхозы, всячески поддерживать это и организовывать колхозы. Одновременно ЦК КП(б)У предупреждает, что будет строго наказывать тех партийных и советских руководителей, которые будут нарушать принцип добровольности при вступлении крестьян в колхозы.

12. ЦК КП(б)У считает совершенно неправильным, что некоторые обкомы и райкомы КП(б)У не вмешиваются и не контролируют очень важного политического дела – оказания

помощи лесом для строительства и ремонта жилищ крестьянам, пострадавшим от немцев и украинско-немецких националистов, а также инвалидам Отечественной войны и женам красноармейцев.

ЦК КП(б)У обязывает обкомы и райкомы КП(б)У взять это дело под свой контроль, упорядочить его, учесть всех крестьян, нуждающихся в строительном лесе, оказывать эту помощь им согласно установленному СНК УССР порядку и организовать в селах взаимопомощь односельчан в подвозке леса и строительстве домов пострадавшим крестьянам.

13. Обязать обкомы и райкомы КП(б)У, редакторов областных и районных газет решительно улучшить печатную пропаганду:

а) более продуманно, аргументированно и доходчиво разоблачать злодеяния украинско-немецких националистов как немецких агентов;

б) значительно увеличить в газетах количество материалов, освещающих жизнь сел, городов и предприятий западных областей УССР;

в) систематически публиковать материалы о советском строительстве в городе, районе, о работе сельских советов, их постоянно-действующих комиссий, школ, клубов, кружков художественной самодеятельности. Рассказывать о работе местных активистов, о крестьянах-бедняках и середняках, о возврате крестьянам земли, об их подготовке к весеннему севу и т. д.

г) широко освещать в печати положительный опыт вновь организуемых колхозов и активистов колхозников. Освещать международное и внутреннее положение Советского Союза в особенности – победы Красной Армии, восстановление и работу промышленности, опыт передовых колхозов и колхозников и т. д.

14. Указать ЦК ЛКСМУ на то, что он слабо выполняет решение ЦК КП(б)У об усилении работы среди молодежи в западных областях Украины.

Обратить внимание секретаря ЦК ЛКСМУ т. Костенко на слабое руководство этой работой, а также на то, что работники аппарата и секретари ЦК ЛКСМУ редко выезжают в западные области для оказания практической помощи комсомольским организациям на местах.

Одобрить инициативу Черновицкого обкома КП(б)У и обкома ЛКСМУ о направлении на работу в села городских комсомольцев.

Обязать обкомы КП(б)У и ЛКСМУ подобрать в городах и районных центрах необходимое количество комсомольцев и послать их на постоянную работу в села (в сельсоветы, кооперацию, школы, больницы и т. д.), чтобы они в качестве комсогов с помощью райкомов КП(б)У и ЛКСМУ занялись изучением и вовлечением в комсомол местной молодежи.

Основной задачей работы с молодежью на селе на данном этапе является политическое воспитание ее и широкое вовлечение в активную борьбу с украинско-немецкими националистами, борьба за каждого юношу и девушку, попавших под влияние украинско-немецких националистов.

Во всех селах организовать кружки политграмоты, хоровые, драматические, музыкальные и другие, широко вовлекая в них молодежь.

15. Предложить ЦК ЛКСМУ подобрать из числа центральных, областных и районных комсомольских работников восточных областей УССР 150 комсомольских работников и к 10.III.45 года направить их на два месяца в районы западных областей в качестве уполномоченных ЦК ЛКСМУ по оказанию помощи райкомам в усилении комсомольской работы.

Провести с этими товарищами двухдневный семинар, на котором познакомить их с условиями и особенностями работы в западных областях Украины.

16. Установить срок окончательной ликвидации банд в западных областях УССР 15 марта 1945 года.

ЦК КП(б)У предупреждает всех секретарей обкомов и райкомов КП(б)У, начальников областных и районных органов НКВД и НКГБ, что после этого срока будет расследоваться каждый случай бандпроявлений и виновные в допущении их будут строго наказываться.

17. Обязать обкомы КП(б)У к 25 марта доложить ЦК КП(б)У о выполнении данного постановления.

Настоящее постановление разослать всем обкомам, горкомам и райкомам КП(б)У западных областей УССР.

Сергійчук В. Десять буремних літ. – Київ: Дніпро, 1998. – С. 238-247.

№ 99

**ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У
«ПРО ТЕКСТ ЛИСТА СЕКРЕТАРЯМ ОБКОМІВ КП(б)У,
НАЧАЛЬНИКАМ ОБЛАСНИХ УПРАВЛІНЬ НКВД І НКГБ
ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УРСР З ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ
ПОСТАНОВИ ЦК КП(б)У ВІД 26.II.1945 РОКУ»¹**

№ 58/9–оп.

16 березня 1945 р.

Дата голосування 16.III.1945 р.

ПОЛІТБЮРО

(Протокол № 58, пункт 9 – опит)

С л у х а л и:

О тексте письма секретарям обкомов КП(б)У, начальникам областных управлений НКВД и НКГБ западных областей УССР по вопросу выполнения постановления ЦК КП(б)У от 26.II.1945 года.

У х в а л и л и:

Текст письма утвердить (см. приложение).

Д о д а т о к

**СЕКРЕТАРЯМ ОБКОМІВ ПАРТІЇ, НАЧАЛЬНИКАМ
ОБЛАСНИХ НКВС І НКДБ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ**

По решению ЦК КП(б)У Вы обязаны были 15 марта 1945 года ликвидировать в своей области банды украинско-немецких националистов.

На совещании секретарей обкомов, начальников областных Управлений НКВД и НКГБ Вы дали обещание закончить ликвидацию банд раньше этого срока.

Однако на 16 марта в Вашей области еще оперируют десятки банд и сотни бандитов².

Таким образом решение ЦК КП(б)У не выполнено. Вы не сдержали своего слова, данного Центральному Комитету КП(б)У.

¹Постанова надрукована на формулярі голосування Політбюро.

²У тексті є примітка: «Для Волинського обкома написати: оперирует около десятка банд и сотни бандитов».

ЦК КП(б)У считает, что Вы не сделали надлежащих выводов из решения ЦК КП(б)У и не использовали всех возможностей, которые Вы имели, для окончательного разгрома и уничтожения всех бандитских групп.

Предлагаем Вам в трехдневный срок дать в ЦК КП(б)У объяснение о причинах невыполнения решения ЦК от 26 февраля с. г. и сообщить о принятых Вами мерах для окончательного уничтожения оуновских банд в Вашей области.

Секретарь ЦК КП(б)У

Н. Хрущев

16.III.45 г.

Сергійчук В. Десять буремних літ. – Київ: Дніпро, 1998. – С. 252-253.

№ 100

**ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У
«ПРО ПРОВЕДЕННЯ ОБЛІКУ РОБІТНИКІВ І СЛУЖБОВЦІВ
НА ПІДПРИЄМСТВАХ ПРОМИСЛОВОСТІ, ТРАНСПОРТУ
І В РАДЯНСЬКИХ УСТАНОВАХ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УРСР»**

№ 58/60–оп.

24 березня 1945 р.

ЦК КП(б)У отмечает, что партийные организации и органы НКВД и НКГБ западных областей УССР, выполняя постановление ЦК КП(б)У от 10 января 1945 года «Об усилении борьбы с украинско-немецкими националистами в западных областях Украины», проделали значительную работу по разгрому оуновского подполья и вооруженных банд так называемой УПА.

В результате проведенных мероприятий по ликвидации украинско-немецких националистов, чтобы избежать окончательного разгрома оуновцы меняют свою тактику. Установлено, что украинско-немецкие националисты, польские националисты и другие враждебные нам элементы с целью сохранения своих кадров уходят в глубокое подполье и пытаются проникнуть на предприятия и в учреждения, имея своей задачей собирать силы и вести подрывную и диверсионную работу на предприятиях промышленности, транспорта и в советских учреждениях.

Проверкой, проведенной партийными организациями, органами НКВД и НКГБ Львовской области в ряде городов и районов, выявлено, что некоторые предприятия и учреждения засорены враждебными элементами. Например, на станции Рава-Русская Львовской железной дороги выявлена группа предателей родины – 3 брата Славопас – активные оуновцы, которые при немцах служили в полиции, выдавали коммунистов, комсомольцев и советских активистов. Работая на станции, они вели антисоветскую пропаганду. На Львовском железнодорожном узле выявлено и арестовано участников националистических организаций 22, агентов гестапо 5, изменников родины 10.

В леспромхозе и райпромкомбинате Сокальского района Львовской области выявлено связанных с гестапо 20 человек, членов ОУН 17 человек и других антисоветских элементов 34 человека.

Подобные факты имеют место и в других западных областях УССР.

Отдельные руководители партийных, советских, хозяйственных организаций, органов НКВД и НКГБ западных областей УССР не проявляют надлежащей большевистской бдительности и самоустранились от руководства и контроля за набором рабочей силы на

предприятия промышленности и железнодорожного транспорта и служащих в советские учреждения.

5. Обязать обкомы КП(б)У западных областей УССР, начиная с 1 апреля, по пятницам сообщать ЦК КП(б)У о ходе проводимого учета, и к 10 мая 1945 года представить отчет о выполнении настоящего решения.

* * *

ЦК КП(б)У подчеркивает, что борьба с фашистской агентурой и враждебными элементами не должна ограничиваться только проведением учета, а является повседневным и важнейшим делом партийных организаций, органов НКВД и НКГБ.

ЦК КП(б)У требует от всех обкомов, горкомов и райкомов КП(б)У, коммунистов и комсомольцев усилить большевистскую бдительность, решительно разоблачать украинско-немецких националистов, польских националистов и их пособников, улучшить партийно-политическую работу среди всех рабочих и служащих западных областей Украины.

Літоніс УПА. – Київ–Торонто, 2001. – Т. 3. – С. 150-151.

№ 101

Совершенно секретно

СПРАВКА ПО ДОКУМЕНТУ № 56 ОТ 26 ФЕВРАЛЯ 1945 ГОДА

Проверив ход борьбы с украинскими националистами в западных областях Украины, ЦК КП(б)У отмечает, что партийные организации и органы НКВД–НКГБ провели значительную работу по разгрому вооруженных банд так называемой ОУН–УПА.

ЦК КП(б)У отмечает работу по руководству организацией борьбы с украинско-немецкими националистами и вскрытию подполья ОУН Народного Комиссара Внутренних Дел Украины тов. Рыского, Народного Комиссара Государственной Безопасности тов. Савченко, Зам. Наркома тов. Строчак.

Если недавно в большинстве западных областей Украины банды насчитывали 400-500 человек, то в настоящее время, в результате согласованных действий местных партийных организаций, органов и войск НКВД–НКГБ, все крупные банды ликвидированы, а многие главарь украинско-немецких националистов арестованы или уничтожены. Недочеты на 20.02.45 г.: в Волынской области из 1516 сельсоветов учет населения проведен в 798; в Тернопольской области из 937 сельсоветов – проведен в 693; в Станиславской области работа по учету проведена в 520 сельсоветах.

Областные и районные органы не выполнили решения ЦК КП(б)У о назначении участковых уполномоченных милиции. В Станиславской области недостает 132 человек, в Тернопольской – 128, в Черновицкой – 72.

Обкомы КП(б)У и Облуправления НКВД–НКГБ, выполняя постановления ЦК КП(б)У по вопросу улучшения работы с агентурой, добились в ряде районов количественного роста агентуры, однако качественный состав ее низок, не овладел правилами конспирации, в результате чего имеются случаи провалов и даже предательств.

Между тем, на данном этапе борьбы с ОУН–УПА агентура приобретает решающее значение.

ПОСТАНОВЛЯЕТ:

ЦК КП(б)У обязывает секретарей обкомов, Народных Комиссаров НКВД–НКГБ и начальников войск НКВД, начальников облуправлений и райотделов НКВД–НКГБ разработать

в трехдневный срок конкретные планы по окончательному разгрому банд и местных боевиков украинско-немецких националистов, обратив особое внимание на Станиславскую и Тернопольскую области.

Учсть, что в настоящее время, в связи с тем, что уничтожено много главарей оуновцев и их банд, оуновцы находятся в стадии замешательства и паники, поэтому очень важно именно сейчас нанести им сокрушительный удар.

3. Потерпев крупное поражение, украинско-немецкие националисты в последнее время меняют свою тактику и методы борьбы с советской властью и переходят главным образом к террору и диверсиям, действуют мелкими группами, которые стараются маневрировать и не принимать открытых боев, а политическая сетка ОУН с целью сохранения своих кадров уходит в глубокое подполье.

Обязывает Рясного, Савченко, Строкач, Бурмака, Демшина, Марченко:

- для уничтожения крупных банд выделять специальный подвижной отряд с включением в него разведчиков, оперативных, партийных и советских работников;
- для уничтожения мелких банд выделять небольшие группы, в которые включать бойцов истребительных батальонов;
- для уничтожения отдельных бандитских групп практиковать создание спецгрупп;
- решительно усилить ответные репрессии;
- использовать опыт проведения ночных операций;
- шире вовлекать бедняков, середняков, интеллигенцию к борьбе с бандитизмом.

Верно: **подполковник Константинов**

16 мая 1945 г.

Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – Кн. 2. – С. 597-599.

№ 102

Совершенно секретно

**СПРАВКА ПО ПОСТАНОВЛЕНИЮ ЦК КП(б)У ОТ 26 ФЕВРАЛЯ 1945 ГОДА
О ХОДЕ ВЫПОЛНЕНИЯ ПОСТАНОВЛЕНИЯ ЦК КП(б)У ОТ 10.01.45 г.**

В своем Постановлении от 26.02.45 года ЦК КП(б)У отмечает значительную работу, проделанную органами НКВД по борьбе с украинско-немецкими националистами.

Постановление отмечает работу по руководству организацией борьбы с оуновским подпольем и бандами УПА со стороны Наркома Внутренних Дел УССР тов. Рясного и его заместителя тов. Строкач.

Внутренние и пограничные войска НКВД генералов Марченко и Демшина успешно ведут борьбу с бандитизмом, улучшили подготовку и планирование операций, смелее, организованней и стремительней проводят операции, увязывая их [с] партийно-политическими мероприятиями.

В результате проведенной работы все крупные банды ликвидированы, многие главари ОУН и УПА уничтожены или арестованы.

За время с 1.01.45 г. по 23.02.45 г. явилось с повинной 22000 бандитов, убито свыше 11 тысяч бандитов.

Добровольно явилось с повинной, уклонившихся от призыва в Красную армию, свыше 13 тысяч человек. За это же время захвачено у бандитов: винтовок – 6164; пулеметов – 773 и другое вооружение и имущество.

Из числа явившихся с повинной многие включились в активную вооруженную борьбу против бандитов.

Значительно возросла активность населения, что доказывается успешным проведением в западных областях Украины важнейших хозяйственных и политических мероприятий органов Советской власти.

Наиболее успешно и организованно борьба с украинско-немецкими националистами проводится в Ровенской и Волынской областях, несколько слабее – в Львовской, Дрогобычской, Тернопольской и Станиславской областях.

Черновицкая область, за последнее время, почти полностью ликвидировала оуновский бандитизм.

Наряду с достижениями, постановление отмечает ряд серьезных недостатков в деле борьбы с украинско-немецкими националистами, из них по линии НКВД:

II. Добившись количественного роста агентуры, органы НКВД не сумели поднять на должный уровень ее качественного роста, агентура не овладела правилами конспирации, следствием чего являются случаи провала и даже предательства со стороны агентуры.

Качество агентуры чрезвычайно низко, хотя на данном этапе борьбы решающее значение приобретает именно агентура.

Постановление обязывает Народного Комиссара Внутренних Дел УССР тов. Рясного и начальников УНКВД провести следующие мероприятия:

1. В ближайшее время полностью закрыть доступ бандитам в села днем и ночью.
2. Наметить в 3-дневный срок, с учетом изменившейся обстановки и особенностей каждой области, конкретные планы по окончательному разгрому банд и местных боевиков украинско-немецких националистов, обратив особое внимание на Станиславскую и Тернопольскую области.

3. В связи с крупными поражениями, понесенными украинско-немецкими националистами за последнее время, последние изменили тактику борьбы с Советской властью и переходят, главным образом, к террору и диверсиям, действуют мелкими бандами, маневрирующими и не принимающими открытых боев, а политическая сетка ОУН, с целью сохранения своих кадров, уходит в глубокое подполье.

Это обязывает органы и войска НКВД:

а) выделять специальные подвижные боевые отряды для уничтожения каждой, сколь-нибудь крупной банды, включая в эти отряды разведчиков, оперативных работников и совпартактивистов.

Такие отряды должны быть обеспечены агентурными данными и соответствующими средствами связи.

Отряд должен преследовать банду до полного ее уничтожения.

б) для уничтожения мелких банд (боевок) выделять небольшие войсковые группы с включением в них бойцов истребительных батальонов из местного населения.

в) из числа бандитов, явившихся с повинной и изъявивших желание бороться с бандитизмом, создавать группы специального назначения для уничтожения мелких бандгрупп СБ и оуновских главарей.

г) в отношении семей бандитов и бандпособников решительно усилить ответные репрессии и высылку.

д) шире использовать опыт проведения ночных операций и засад силами опытных бойцов и офицеров.

е) шире привлекать к непосредственному участию в борьбе с оуновским бандитизмом местные сельские активы из крестьян-бедняков, интеллигенцию, а также рабочих, служащих и интеллигенцию районных центров.

4. Еще более расширить и качественно улучшить агентурную сеть, смелее и шире практиковать засылку агентуры в оуновское подполье и банды УПА, усилить воспитательную работу среди агентуры.

5. Обязать Народного Комиссара Внутренних Дел УССР тов. Рясного обеспечить полностью до 5 марта 1945 г. назначение участковых уполномоченных милиции.

Верно: **Начальник отдела УББ НКВД УССР**
ст. лейтенант госбезопасности Г. Вайсберг

Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – Кн. 2. – С. 592-594.

№ 103

Совершенно секретно

СПРАВКА ПО ДОКУМЕНТУ № 53 ОТ 10 ЯНВАРЯ 1945 ГОДА

2. Слабо поставлена агентурная работа органов НКВД–НКГБ. До сих пор агентурная сеть по борьбе с бандитизмом малочисленна и особенно малочисленная агентура, умеющая глубоко проникать в националистическое подполье. Принимаемые меры к ее расширению неудовлетворительны.

Органы НКВД–НКГБ не воспользовались тем, что ОУН вначале немецкой оккупации существовала легально, что дает нам возможность легче выявить и выловить оуновцев, которые в то время находились на легальном положении.

3. При проведении чекистско-войсковых операций органы НКВД часто действуют по шаблону. Имеют место акты, когда операции плохо планируются и готовятся. Не обеспечивается строгая секретность при подготовке операций.

Войска НКВД не всегда используются рационально. Бывают случаи, когда войсковые подразделения бездействуют, а некоторые из них, вместо активных наступательных действий, придерживаются тактики пассивной обороны и отсиживаются в населенных пунктах.

4. Имеют место совершенно недопустимые случаи, когда отдельные бойцы и офицеры органов НКВД и НКГБ, не разобравшись, применяют репрессии – жгут хаты и убивают без суда отдельных граждан, которые совершенно не причастны к бандитам, чем дискредитируют органы НКВД–НКГБ и органы советской власти.

ПОСТАНОВЛЯЕТ:

3. Обязать начальников облуправлений НКВД–НКГБ и секретарей обкомов КП(б)У решительно улучшить работу по созданию и расширению сети нашей агентуры. Добиться в ближайшее время такого положения, чтобы в каждом населенном пункте была наша агентура.

Широко привлекать к агентурной работе местных жителей, проверенных и преданных советской власти, а также из числа бывших участников оуновских организаций. Внимание агентуры направить прежде всего на выявление организующихся оуновских центров, местонахождения банд и их замыслов.

Систематически проводить работу по политическому воспитанию агентуры и обучению ее технике работы.

4. Обязать Наркома Внутренних Дел УССР тов. Рясного и начальников облуправлений НКВД до 15 февраля провести в сельских местностях западных областей УССР учет жителей в возрасте от 15 лет и выше.

В связи с этим, начальники облуправлений НКВД должны издать приказы, в которых указать цели и причины учета населения.

При проведении учета населения точно установить, где находится тот или иной гражданин или гражданка. Родственников тех лиц, которых не будет точно установлено местонахождение, предупредить под расписку, что если эти лица не явятся в органы советской власти, то они будут считаться участниками банд, и к их родственникам будут применены репрессии вплоть до ареста и выселения.

В приказах также указать, что гражданин, знающий, где укрываются бандитские группы или отдельные бандиты, или знающий, что у кого-либо из граждан ночевал и скрывался бандит, обязан сообщить об этом органам советской власти, в противном случае он будет считаться соучастником бандитов с вытекающими отсюда последствиями.

Этим же приказом установить в каждом селе такой порядок, который бы закрыл для бандитов каждое село и каждый дом.

Назначить в селах и поселках уполномоченных участковых и десятихатских, которым вменить в обязанность следить за установленным порядком и принимать необходимые меры к нарушителям, а также сообщать органам советской власти, кто отлучается, кто предоставляет ночлег бандитам, снабжает их продовольствием и оказывает другие услуги.

Организовать в каждом селе самоохрану местным населением. Самоохрана с наступлением темноты должна задерживать всех лиц, прибывших в населенный пункт, и препровождать их в сельсовет.

Составление списков самоохраны и чередование круплосуточных дежурств возложить на председателей сельсоветов.

Назначить на каждые два села участкового уполномоченного милиции, на которого возложить контроль за выполнением установленного порядка.

5. Усилить бдительность партийных организаций, органов НКВД–НКГБ. Обкомы КП(б)У и начальники облуправлений НКВД–НКГБ должны добиться такого положения, чтобы все подготавливаемые операции по борьбе с бандами держались в строгом секрете.

Виновных в разглашении тайны и болтунов беспощадно наказывать, вплоть до исключения из партии и предания суду.

Не пропускать ни одного случая бандпроявлений без ответных репрессий, усилить высылку семей бандитов и кулаков, оказывающих какую бы то ни было помощь бандитам.

6. Обязать Марченко, Демшина и Бурмака улучшить подготовку и проведение операций и воспитывать своих командиров частей так, чтобы каждое подразделение проявляло активность и инициативу в борьбе с бандами.

9. Усилить партийно-массовую и политическую работу среди работников НКВД–НКГБ и войск НКВД.

Организовать чекистскую учебу.

Издать специальную брошюру о методах и ухищрениях, применяемых оуновцами.

Верно: **Зам. начальника 1 отдела ГУББ НКВД СССР**
подполковник Константинов

16 мая 1945 г.

Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – Кн. 2. – С. 594-597.

**СРАВНИТЕЛЬНАЯ СПРАВКА ОБ ИТОГАХ
БОРЬБЫ С БАНДИТИЗМОМ В ЗАПАДНЫХ ОБЛАСТЯХ УКРАИНСКОЙ ССР
ЗА 1944 ГОД И С 01.01. ПО 01.05.1945 ГОДА**

На территории западных областей УССР бандитами ОУН–УПА совершено бандпроявлений:

1944 – 2903
С 01.01. по 01.05.1945 г. – 1289

За это время силами оперчекистско-войсковых групп проведено операций:

1944 – 6495
С 01.01. по 01.05.1945 г. – 6519

В результате проведенных операций:

	1944 год	С 01.01. по 01.05.1945 г.
Убито бандитов	57405	31157
Задержано бандитов	50387	40760
Явилось с повинной	15990	23166
ВСЕГО:	123782	95083

Кроме того, в результате проведенных операций задержано:

	1944 год	С 01.01. по 01.05.1945 г.
Бандпособников	–	10464
Дезертиров из Красной Армии	–	3162
Уклонившихся от призыва в Красную Армию	43376	27093
Добровольно явилось уклонившихся от призыва в Красную Армию	–	28872
ВСЕГО:	43376	69591
Выселено семей бандитов:	4744	1032

При проведении чекистско-войсковых операций из числа руководящего состава ОУН–УПА (по ОУН – от районного работника и выше, по УПА – от командира сотни и выше): Наши потери при проведении операций и в результате бандпроявлений:

	1944 год	С 01.01. по 01.05.1945 г.
Убито	435	902
Захвачено	411	490
Явилось с повинной	7	3
ВСЕГО:	853	1365

У бандитов захвачено и изъято оружия и боеприпасов:

	Убитыми и повешенными		Ранеными		Пропавшими без вести и увед. бандитами	
	1944 год	С 01.01. по 01.05.1945 г.	1944 год	С 01.01. по 01.05.1945 г.	1944 год	С 01.01. по 01.05.1945 г.
Сотрудников НКВД–НКГБ	221	180	121	106	61	37
Офицеров ВВ НКВД и Крас. Армии	157	33	74	48	31	11
Сержантского и рядового состава	1880	443	1770	597	402	80
Бойцов истребительных батальонов	40	423	42	177	38	230
Совпарактива	904	321	186	53	300	127
Местных жителей	1953	1966	228	92	566	248
ВСЕГО:	6155	3366	2421	1073	1398	733

Начальник ГУББ НКВД СССР

	1944 год	С 01.01. по 01.05.1945 г.
Самолетов	1	–
Бронемашин	1	–
Бронетранспортеров	1	–
Орудий	35	5
Станковых пулеметов	321	232
Ручных	2588	1672
Минометов	323	100
Гранатометов и огнеметов	19	30
ПТР	211	63
Автоматов	4230	3906
Винтовок	18591	13621
Пистолетов и револьверов	2042	2674
Гранат	33339	26348
Мин	20019	5453
Патронов	3600766	2208978
Вскрыто разных складов	741	421

комиссар госбезопасности 3-го ранга

А. Леонтьев

17 мая 1945 г.

Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – Кн. 2. – С. 604-606.

**ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У
«ПРО ЗВЕРНЕННЯ ДО РОБІТНИКІВ, СЕЛЯН І ІНТЕЛІГЕНЦІЇ
ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ» ТА ТЕКСТ ЗВЕРНЕННЯ**

№ 63/3–оп. 18 травня 1945 р.¹

1. Затвердити текст звернення до робітників, селян і інтелігенції західних областей України (див. додаток).

¹Текст звернення датований 19 травня 1945 р.

2. Опублікувати текст звернення до робітників, селян і інтелігенції західних областей УРСР в змінних сторінках республіканських газет, а також у всіх обласних, міських і районних газетах західних областей УРСР.

3. Запропонувати Львівському, Дрогобицькому, Станіславському, Чернівецькому, Волинському, Ровенському і Тернопільському обкомам КП(б)У забезпечити ознайомлення всього населення з текстом звернення, для чого зачитати звернення на зборах у всіх населених пунктах, розклеїти на видних місцях плакати з текстом звернення, а також видати листівкою і невеликою брошурою масовим тиражем.

4. Одноразово ЦК КП(б)У вимагає від обкомів КП(б)У, обласних управлінь НКВС і НКДБ, начальників внутрішніх і прикордонних військ НКВС посилення збройної боротьби з українсько-німецькими націоналістами.

5. Зобов'язати перших секретарів обкомів КП(б)У систематично інформувати ЦК КП(б)У про хід виконання цієї постанови.

Додаток

ЗВЕРНЕННЯ до робітників, селян і інтелігенції західних областей України

*Дорогі товариші, селяни і селянки, робітники і робітниці,
радянська інтелігенція!*

Настав довгожданий День Перемоги. Гітлерівську Німеччину розгромлено, ворога розбито вщент. Весь наш народ святкує перемогу.

Радянські люди славлять свого вождя і полководця товариша Сталіна, під чийм мудрим проводом героїчна Червона Армія відстояла честь і незалежність нашої Батьківщини і завоювала перемогу над ворогом.

Багато горя і страждань зазнав радянський народ у дні Великої Вітчизняної війни. Важко перелічити усі злочинства, вчинені німецькими фашистами. Виконуючи вказівки людожера Гітлера про винищення слов'янських народів, гітлерівські мерзотники вигадували різні способи, щоб якнайбільше знищити наших людей, – шибениці, розстріли, отруєння в душогубках, спалювання живцем і багато, багато інших тортур застосовували гітлерівці до наших людей.

Довго ще не висохнуть сльози матерів, батьків і дітей, які втратили своїх рідних і близьких, замордованих гітлерівськими вбивцями.

Але ще жакливішу долю готували німецькі фашисти нашому народові в майбутньому, коли б вони лишилися на нашій землі. Важко навіть уявити собі всі лиха і страхіття, що їх готували гітлерівські кати радянському народові, та й не тільки радянському, а й усім народам Європи.

Отаман розбійницької зграї фашистів Гітлер говорив: «Якщо ми хочемо створити нашу велику німецьку імперію, ми повинні, насамперед, витіснити і винищити слов'янські народи – росіян, поляків, чехів, словаків, болгарів, українців, білорусів».

Слов'ян німці і за людей не вважали, вони говорили, що «людина слов'янської раси ближча до мавпи, ніж до людини. Її не можна називати людиною в повному розумінні слова».

За задумом Гітлера земля у радянських селян мала бути відібрана і навіки передана німцям-поміщикам. «Мова йде про те, – говорив Гітлер, – щоб відсторонити слов'янських селян від землі і перетворити їх на безземельних пролетарів. На всьому східному просторі лише німці мають право бути власниками».

У кожному слові кривавого тирана Гітлера звіряча ненависть до наших слов'янських народів. «Хто може заперечувати моє право, – говорив людожер Гітлер, – знищити мільйони людей нижчої раси, які розмножуються як комахи».

Німецькі фашисти та їх спільники – українсько-німецькі націоналісти на практиці здійснювали ці людиноненависницькі плани Гітлера, сподіваючись бути господарями на нашій землі. Але гітлерівці і їх пособники, їх слуги прорахувались. Гітлерівці не зважили, що розпочавши війну з багатомільйонним радянським народом, вони знайдуть собі в цій війні могилу.

Ще задовго до війни великий вождь нашого народу товариш Сталін застерігав паліїв війни. Він говорив: «...ми стоїмо за мир і відстоюємо справу миру, але ми не боїмося погроз і готові відповісти ударом на удар паліїв війни..., а ті, що спробують напасти на нашу країну, – дістануть нищівну відсіч...».

Так воно й сталося. Коли гітлерівська Німеччина віроломно напала на Радянський Союз, товариш Сталін, у ці найтрудніші дні, взяв на себе командування всіма збройними силами радянської країни. Тоді товариш Сталін, звертаючись до народу, говорив, що справа наша справедлива, ворога буде розбито, перемога буде за нами, буде свято і на нашій вулиці.

І це велике свято, Свято Перемоги, настало.

9 травня 1945 року Велика Вітчизняна війна нашого народу проти гітлерівської Німеччини закінчилась. Розбитий ворог упав на коліна і благає пощади у переможця. Гітлерівці розгромлені ударами, які були завдані славними синами радянського народу зі Сходу, військами наших англо-американських союзників з Заходу.

Ми перемогли ворога тому, що наша радянська соціалістична держава, створена Леніним і Сталіним, – могутніша, ніж гітлерівська Німеччина з усіма її спільниками.

Робітники і робітниці заводів і фабрик повністю забезпечили Червону Армію всім необхідним для перемоги над ворогом.

Самовіддано працюючи, радянські селяни безперерійно постачали фронтові і тилу продукти харчування та сировину.

Наша радянська інтелігенція, розвиваючи сучасну науку і техніку, своєю творчою працею забезпечила перевагу нашої воєнної техніки над технікою ворога.

Радянська держава усією своєю діяльністю здійснює волю радянського народу. Вона забезпечила міцний союз українського народу з великим російським народом, і з усіма народами Радянського Союзу, які спільними силами розгромили ворога і врятували український народ, його державність і культуру. Сила нашої держави у непорушній дружбі народів, у великих ленінсько-сталінських ідеях, які перетворюються в життя більшовицькою партією під проводом товариша Сталіна.

Війну закінчено. Народ з нечуваною радістю зустрів це повідомлення, зустрів слова свого вождя товариша Сталіна про історичну перемогу радянського народу.

Почався період мирного розвитку. Робітники і селяни Радянського Союзу відзначають ці знаменні дні самовідданою працею. Прагнучи прискорити загоєння ран, завданих війною, і швидше рушити вперед, трудящі віддають всі свої сили, всю свою працю, щоб ще більше зміцнити нашу радянську державу. Зі своїх особистих заощаджень трудящі Радянського Союзу в цьому році протягом 8 днів травня дали в позику державі понад 26 мільярдів карбованців.

Колгоспне і одноосібне селянство України, успішно впоравшись з весняною сівбою, бореться за одержання високого врожаю перемоги.

Робітники Радянської України з величезним ентузіазмом здійснюють рішення уряду про індустріалізацію західних областей України, про дальший економічний і культурний розвиток цих областей.

Інтелігенція всі свої сили і знання віддає справі зміцнення могутності радянської держави, справі дальшого розквіту нашого народу, нашої культури, науки і мистецтва.

Чимало синів і дочок українського народу, в тім числі і ваших дітей, героїчними ділами на фронтах і в тилу помножили славу радянської Вітчизни, вписали свої подвиги на сторінки історії всього радянського народу.

Уряд Радянської України від імені всього українського народу поздоровляє з перемогою героїв фронту і тилу, батьків і матерів, що зросили таких героїв, а також усіх трудящих, які своєю діяльністю сприяли розгромові німецько-фашистських загарбників.

* * *

Ми знаємо, що не всі зразу зрозуміли радянську владу, не всі повірили в її силу і непорушність. Були й такі, які говорили: «Почекаємо трохи, може бути, що німці знову повернуться». Вони не вірили в силу радянського народу і помилились.

Німців вигнано і розбито. Не зрозумівши дійсності, не розібравшись, де правда, дехто одурений брехливою фашистською пропагандою, виконуючи вказівку Гітлера, провадив руйнівну роботу, спрямовану проти українського народу.

Але слова правди дійшли в ліси і схрони. Багато обдурених уже скористались правом, яке було надане у відомих зверненнях Уряду Радянської України. Кинувши свою протинародну справу, вони разом з усіма трудяться тепер на благо своєї Батьківщини, одні в лавах Червоної Армії боронили честь радянського народу і у багатьох з них груди прикрашені орденами та медалями, інші самовідданою працею допомагають зміцнювати наш радянський лад.

Ті ж учасники українсько-німецьких націоналістичних банд, що не схаменулися і не кинули своєї підлої діяльності і продовжували служити своєму хазяїну Гітлеру, розгромлені органами радянської влади. Лишилися нікчемні недобитки українсько-німецьких бандитів.

Війну закінчено! До зубів озброєну, сильну, багатомільйонну армію гітлерівської Німеччини розбито. Фашистських розбійників чекає справедливий суд народів Європи. Три роки тому Гітлер заявив всьому світові, що він знищить Росію, що вона ніколи не зможе піднятися. А на ділі вийшло інакше. Німеччину розбито, німецькі війська капітулювали. Радянський Союз святкує Перемогу.

Цілковита перемога Червоної Армії над гітлерівською Німеччиною викликала паніку і розгубленість серед недобитків українсько-німецьких націоналістичних банд. Ті, що усвідомили свій злочин перед народом, виходять з лісів, але частина ще залишилась в бандитських зграях.

Не бажаючи даремно проливати кров, Президія Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки, Рада Народних Комісарів Української Радянської Соціалістичної Республіки і Центральний Комітет Комуністичної партії (більшовиків) України дають учасникам українсько-німецьких націоналістичних банд останню можливість покаятися і чесною працею спокутувати свою провину перед українським народом.

Президія Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки, Рада народних комісарів Української Радянської Соціалістичної Республіки і Центральний Комітет Комуністичної партії (більшовиків) України оголошують усім учасникам українсько-німецьких націоналістичних банд термін для явки з повинною до 20 липня 1945 року. До цього дня вони мусять передати себе разом зі зброєю, боеприпасами в руки органів радянської влади. Уряд Радянської України простить їм їх участь у бандитських групах. Вони зможуть виправдати себе чесною працею на радянську державу, на свій народ, для своєї родини.

Це останній термін і останнє попередження. Після зазначеного терміну до всіх учасників банд будуть застосовані найсуворіші заходи, як до зрадників Батьківщини і ворогів радянського народу, а їх пособники і родини будуть покарані з усією суворістю радянських законів.

Непоправну помилку зроблять ті, хто не скористається терміном, який дається для явки з повинною учасникам банд українсько-німецьких націоналістів. Нами дано вказівки органам Народного Комісаріату Внутрішніх Справ та Народного Комісаріату Державної Безпеки в найближчий термін ліквідувати всі рештки українсько-німецьких націоналістів і забезпечити нормальне життя і роботу радянських громадян.

Український народ не потерпить тих, хто перешкоджає йому мирно жити. Сорокамільйонний український вільний народ не дозволить, щоб якась мізерна купка бандитів перешкождала йому мирно працювати. Огидні і нікчемні бандити будуть розчавлені. Якщо ворог не здається, його знищують, – така воля українського народу.

* * *

Закінчивши справедливу переможну Вітчизняну війну, радянський народ вступив у період мирного розвитку.

Президія Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки, Рада Народних Комісарів Української Радянської Соціалістичної Республіки і Центральний Комітет Комуністичної партії (більшовиків) України закликають усіх робітників, селян і інтелігенцію Львівської, Дрогобицької, Станіславської, Чернівецької, Волинської, Ровенської і Тернопільської областей ще більше напружити свої сили для швидкої ліквідації наслідків німецької окупації і дальшого розвитку народного господарства, культури і добробуту трудящих.

Натхненні великими історичними перемогами над сильним і небезпечним ворогом – гітлерівською Німеччиною, робітники, селяни і інтелігенція віддадуть всі свої сили і знання дальшому зміцненню своєї Української Соціалістичної Республіки – невід'ємної частини могутнього Радянського Союзу.

Хай живе наша перемога!

Хай живе і квітне наша Радянська Україна!

Хай живе наша велика Батьківщина – Союз Радянських Соціалістичних Республік!

Хай живе велика дружба російського, українського, всіх народів Радянського Союзу!

Хай живе натхненник і організатор перемог радянського народу – Всесоюзна Комуністична партія (більшовиків)!

Слава нашому мудрому батькові, великому учителю, геніальному полководцеві – Маршалу Сталіну!

**Голова Президії Верховної
Ради Української РСР**

М. Гречуха

**Голова Ради Народних Комісарів
Української РСР**

М. Хрушов

**Секретар Центрального Комітету
Комуністичної партії (більшовиків)
України**

Д. Коротченко

19 травня 1945 р.
м. Київ

Певно: Білик

Літопис УПА. – Київ–Торонто, 2001. – Т. 3. – С. 154-159.

**ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У
«ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ЗАЛИШКІВ БАНД УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКИХ
НАЦІОНАЛІСТІВ У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР»**

№ 68/55—оп.

24 липня 1945 р.

ЦК КП(б)У встановлює, що парторганізації західних областей УРСР, органи НКВД і НКГБ, пограничні і внутрішні війська НКВД, виконують рішення ЦК КП(б)У від 10 січня і 26 лютого 1945 року провели велику роботу по боротьбі з українсько-німецькими націоналістами, в результаті чого розгромлені майже всі великі оуновські банди.

Закінчення Великої Вітчизняної війни проти гітлерівської Німеччини населення західних областей УРСР зустріло з великою радістю і виражає єдине бажання як можна швидше налагодити нормальну господарську і культурну життя.

В теперішній час положення в західних областях характеризується далішим зміцненням органів радянської влади, посиленням політичної активності населення. Крестьяне стали брати більш активну участь в проведенні господарських і політичних заходів радянської влади.

Переможне закінчення Великої Вітчизняної війни і розгром більшості банд українсько-німецьких націоналістів, які в результаті остаточної перемоги Червоної Армії над фашистською Німеччиною втратили своїх господарів – німецьких фашистів, створили умови для остаточного розгрому решток озброєних банд українсько-німецьких націоналістів і оуновського підпілля.

Серед бандитів зміцніла деморалізація. Багато рядові учасники банд, і навіть деякі активні оуновці, переконані в безперспективності боротьби проти радянської влади, виявилися з повинної в органи радянської влади.

ЦК КП(б)У відзначає, що в розгромі банд українсько-німецьких націоналістів і поліпшенні морально-політичного положення в західних областях позитивну роль зіграли звернення Президіума Верховного Радянського Союзу, Совнаркому УРСР і ЦК КП(б)У до учасників так званих УПА і УНР, до населення західних областей України.

Одночасно ЦК КП(б)У відзначає, що партійні організації, органи НКВД і НКГБ західних областей УРСР, пограничні і внутрішні війська НКВД поступово переорганізують свою роботу в відповідності з вимогами змінившої обстановки.

Основними недоліками в боротьбі з українсько-німецькими націоналістами в теперішній час є:

1. До теперішнього часу з боку деяких керівників обласних управлінь і районних відділів НКВД і НКГБ, керівників окремих частин військ НКВД допускаються факти небезпечності і розслабленості в організації і проведенні заходів по боротьбі з українсько-німецькими націоналістами.

2. Окремі працівники органів НКВД і НКГБ і деякі командири підрозділів військ НКВД допускають медлительність при проведенні операцій, а іноді проявляють самозадоволеність і зазнайство, ігнорують малі банди і бійки «СБ» і не приймають мерк до їх повної ліквідації.

3. Органи НКВД і НКГБ погано виконують вказівки ЦК КП(б)У про виділення спеціальних подвижних озброєних відділів для переслідування визначених банд до повної їх знищення.

4. Недостатньо проводиться боротьба з пособниками бандитів. Обкоми і райкоми КП(б)У, органи НКВД і НКГБ недостатньо виконують вимоги ЦК КП(б)У про те, щоб ні один

случай бандпроявлень не залишався без ретельного розслідування і суворого покарання бандитів, пособників бандитів і їх родин.

5. З боку деяких райкомів КП(б)У існує недооцінка політичної роботи серед населення. Митинги, збори і бесіди серед селян і інтелігенції проводяться рідко. Бувають випадки, коли політична робота замінюється голім адмініструванням. Слабо залучаються в громадсько-політичну і господарську діяльність робітники, селяни і інтелігенція.

ЦК КП(б)У постановляє:

1. Зобов'язати секретарів обкомів і райкомів КП(б)У, керівників обласних управлінь і районних відділів НКВД і НКГБ прийняти заходи до швидкого усунення визначених недоліків і остаточної ліквідації решток банд і підпілля українсько-німецьких націоналістів, для чого:

а) до 1 серпня розробити по кожному району і області конкретні плани повної ліквідації кожної бандитської групи в окремості;

б) керівникам обласних управлінь НКВД, командуючим пограничних і внутрішніх військ НКВД тт. Бурмаку, Демшину і Марченко для знищення залишених банд, бійок і груп «СБ» створити спеціальні військові групи, на чолі яких поставити кращих командирів і політробітників. Перед кожним такою групою поставити конкретну задачу – переслідувати банду незалежно від того, в які райони і області вона рухається і в процесі визначеного терміну ліквідувати цю банду;

в) вимагати від командирів, щоб вони забезпечили оперативність і маневреність при переслідуванні банд, попередив, що ті командири, які в результаті медлительності або трусоти упустять банду, будуть залучені до найбільшій відповідальності, навіть до передачі суду;

г) не пізніше 1 серпня представити ЦК КП(б)У плани ліквідації бандитських груп, вказавши склад банди або бійки, імена їх керівників або клички, район дії, кому доручена ліквідація банди і в який термін.

Обкоми КП(б)У через кожні два тижні зобов'язані повідомляти ЦК КП(б)У про результати операцій по кожній банді в окремості.

2. ЦК КП(б)У попереджає партійні організації проти самозадоволення і зазнайства. Хоча за останній час в результаті проведення чекістсько-військових заходів багато великі банди розгромлені, багато бандити знищені, а велика кількість бандитів використалося зверненням уряду і ЦК КП(б)У, явилось з повинної і повернулось до мирній праці, все ж в бандах і в оуновському підпіллі залишились, головним чином, активні українсько-німецькі націоналісти, які мають великий досвід підпільної і диверсійної роботи.

Поэтому для остаточної ліквідації банд і викорчевування оуновського підпілля партійні організації, органи НКВД і НКГБ західних областей повинні ще більше зміцнити чекістсько-військову роботу, проявляючи при цьому максимум оперативності і уміння.

3. В зв'язі з тим, що керівники банд українсько-німецьких націоналістів розконцентрували банди на малі групи і дали їм завдання вести підпільну антирадянську роботу і здійснювати терористическі акти, рішенням в роботі органів НКГБ і НКВД являється корінне поліпшення агентурної роботи. Обласні управління і районні відділи НКГБ і НКВД повинні значно розширити мережу нашої агентури, засылая її в оуновське підпілля.

4. Відзначаючи позитивну роль, яку зіграли спецгрупи в боротьбі з малими банд-групами і бандитами-одиночками, ЦК КП(б)У вважає, що організовувати спецгрупи

следует только в отдельных случаях, давая этим группам конкретные задания, по выполнении которых группы расформировывать, а их участников отпускать для работы на предприятиях и в селах.

5. Командующему войсками Львовского военного округа тов. Попову:

а) разработать план дислокации войск с тем, чтобы часть войск расположить на трассах перегона скота, высвободив таким образом войска НКВД для использования по прямому назначению – ликвидации остатков банд;

б) установить каждому гарнизону район несения патрульной службы.

6. Одним из важнейших условий окончательной ликвидации остатков банд и разгрома оуновского подполья является борьба с бандпособниками.

ЦК КП(б)У обязывает обкомы и райкомы КП(б)У, областные управления и районные отделы НКВД и НКГБ не оставлять без расследования ни одного случая бандпроявления, выявлять бандитов и их пособников, немедленно их арестовывать и судить.

Одновременно ЦК КП(б)У рекомендует провести следующие мероприятия:

а) на собраниях в населенных пунктах или индивидуально предупредить подозреваемых в бандпособничестве бандитов – кулаков, торговцев и другие элементы, что если в этом населенном пункте совершится какое-либо злодеяние, то они будут немедленно арестованы и судимы, а их семьи будут высланы;

б) в селах, где будут продолжаться бандитские проявления, к подозреваемым в пособничестве бандитам применять репрессии вплоть до выселения их семей;

в) разъяснять на собраниях крестьян о причинах таких репрессий, оглашая фамилии бандпособников.

7. ЦК КП(б)У требует от обкомов и райкомов КП(б)У, областных управлений и районных отделов НКВД и НКГБ усилить борьбу против польских националистов и реакционеров.

8. ЦК КП(б)У обращает внимание руководителей партийных и советских организаций, всех коммунистов и комсомольцев на необходимость решительной борьбы с малейшими проявлениями беспечности. Партийные, советские и комсомольские организации должны еще более повысить бдительность.

Необходимо систематически проверять состав рабочих и служащих на предприятиях и в учреждениях, очищая их от украинско-немецких националистов, польских националистов и других враждебных элементов.

9. Работники партийных и советских организаций обязаны сейчас глубже заняться вопросами хозяйственного и культурного строительства, еще большего укрепления органов советской власти, улучшения работы предприятий, учреждений, школ, клубов, библиотек и т.п.

10. Обязать секретарей обкомов и райкомов КП(б)У западных областей УССР коренным образом улучшить массовую политическую работу среди рабочих, крестьян и интеллигенции, для чего:

а) систематически проводить митинги и собрания, беседы и читки, на которых разъяснять политические и хозяйственные задачи, стоящие перед нашей страной, каждым городом, селом, предприятием, учреждением;

б) широко разъяснить трудящимся западных областей постановление Совнаркома УССР и ЦК КП(б)У «О мероприятиях по восстановлению и дальнейшему развитию хозяйства по Львовской, Станиславской, Дрогобычской, Тернопольской, Ровенской, Волынской и Черновицкой областям УССР на 1945 год»;

в) организовывать систематическую читку популярных лекций и докладов на различные политические и хозяйственные темы, а также по вопросам теории и истории большевистской партии, истории нашей Родины, литературы и искусства. Наладить научно-просветительную пропаганду;

г) выделить на всех предприятиях и в селах агитаторов из числа проверенного актива и добиться такого положения, чтобы агитаторы систематически проводили беседы и читки газет. Регулярно проводить семинары агитаторов и руководителей агитколлективов;

д) шире вовлекать местное население в активную общественно-политическую и хозяйственную жизнь. Особое внимание обратить на работу среди интеллигенции, ее политическое воспитание в духе социалистической идеологии и вовлечение в активную политическую и хозяйственную жизнь.

Лучших и проверенных рабочих, крестьян, интеллигентов из местного населения смелее выдвигать на работу в советские и культурные учреждения, общественные организации, кооперацию и т. п.

11. Учитывая, что многие районы западных областей УССР освобождены более года тому назад и что за период, истекший после освобождения, многие рабочие, крестьяне и интеллигенция принимали активное участие в восстановлении советской власти и борьбе против украинско-немецких националистов, и показали на деле преданность делу нашей большевистской партии, партийные организации западных областей должны начать работу по отбору из числа местного актива лучших товарищей и вовлекать их в ряды КП(б)У. Рост партийных организаций за счет местного актива усилит наше влияние и еще больше сблизит партийные организации с широкими массами трудящихся западных областей.

ЦК КП(б)У требует от партийных, советских и комсомольских организаций западных областей УССР, от всех коммунистов и комсомольцев еще больше напрячь свои силы и в ближайшее время полностью ликвидировать остатки банд украинско-немецких националистов, еще теснее сплотить ряды трудящихся вокруг партии Ленина-Сталина, мобилизовать рабочих, крестьян, интеллигенцию на быстрейшую ликвидацию последствий немецкой оккупации, на дальнейшее укрепление силы и могущества нашей социалистической Родины.

Сергійчук В. Десять буремних літ. — Київ: Дніпро, 1998. — С. 313-319.

№ 107

**НЕОГОЛОШЕНА ВІЙНА:
ПРОВОКАЦІЇ СПЕЦСЛУЖБ ПРОТИ УКРАЇНЦІВ**

Наркому внутрішніх справ СРСР Л.БЕРІЇ
Цілком таємно

№8/156451 26.07.1945 р.

**Повідомлення про організацію та результати роботи спеціальних груп
для боротьби з оунівським бандитизмом у західних областях України**

Частина бандитів УПА, що з'явилися з повинною, використовують спочатку як окремих агентів-бойовиків, а пізніше у бойових групах особливого призначення, названих нами спеціальними групами. У тих випадках, коли агент-бойовик, який влився в банду або в підпілля ОУН, не мав можливості фізичного знищення або захоплення керівника-ватажка, у його завданні була компрометація ватажка банди або місцевого підпілля для посилення та активізації розкладу банди або місцевої організації ОУН...

Комплектування спецгруп при оперативних групах НКВС УРСР проводилося за принципом підбору агентів-бойовиків, які були перевірені на виконанні завдань ліквідації оунівського бандитизму (у тому числі вбивств населення, яке співчувало ОУН-УПА). У Ровенській

та Волинській областях до складу спеціальних груп вливалися також колишні партизани-ковпакивці, добре обізнані з місцевими умовами, які мали великий досвід боротьби з оунівським бандитизмом.

За своїм зовнішнім виглядом і озброєнням, знанням місцевих побутових особливостей і мови, і конспіративним способом дій особовий склад спеціальних груп нічим не відрізнявся від бандитів УПА, що вводило в оману апарат живого зв'язку та ватажків УПА й оунівського підпілля.

У випадках загрози розшифровки або неможливості здійснення захоплення зазначених за планом ватажків ОУН–УПА, учасники спецгруп знищують останніх, до того ж у багатьох випадках створюють таке враження в оунівському середовищі і серед населення, що знищення керівників ОУН–УПА здійснено бандитами СБ. До складу кожної спецгрупи входить від 3 до 50 і більше осіб, залежно від легенди і завдання, які являють собою особливий «почет» вигаданого бандитського керівника. Станом на 20 червня 1945 р. всього в західних областях України діє 156 спецгруп із загальною кількістю учасників у них 1783 особи.

Нарком внутрішніх справ НКВС УРСР

Рясний

Черешнюк М.М. Сповідь на світанку. – Чернівці: Золоті литаври, 2005. – С. 406-407.

№ 108

Совершенно секретно

Заместителю народного комиссара внутренних дел СССР
генерал–полковнику товарищу КРУГЛОВУ

За первое полугодие 1945 года на территории западных областей Украинской ССР совершено 2207 бандитских проявлений. В том числе:

	янв.	фев.	март	апр.	май	июнь	итого
Террористических актов	127	86	64	145	124	143	689
Диверсионных актов на железных дорогах, объектах связи и шоссейных дорогах	44	14	33	87	36	28	212
Нападений на райцентры	3	1	–	3	4	–	11
Нападений на госучреждения и предприятия	38	28	20	50	31	69	236
Прочих бандпроявлений	247	224	142	141	171	134	1059
ВСЕГО:	459	353	259	396	366	374	2207

Бандпроявлений по областям:

	янв.	фев.	март	апр.	май	июнь	итого
Львовская	154	105	54	125	89	104	629
Станиславская	–	–	43	45	32	38	158
Тернопольская	76	85	50	58	42	12	323
Волынская	70	41	22	30	44	51	258
Ровенская	64	50	52	71	80	76	393
Дрогобычская	66	36	32	61	71	86	352
Черновицкая	31	36	6	6	8	7	94
ВСЕГО:	459	353	259	396	366	374	2207

За отчетный период проведено 9238 чекистско-войсковых операций, из них: в январе – 1565, феврале – 1448, марте – 1849, апреле – 1568, мае – 1205 и июне – 1603.

В результате проведения операций:

	янв.	фев.	март	апр.	май	июнь	итого
Убито банд.	8721	7307	7794	5784	2318	2286	34210
Захвачено	12011	12123	9835	7402	2841	2847	46059
Явилось с повинной	3907	10463	4538	4204	1292	1464	25868
ВСЕГО:	24639	28893	22167	17390	6451	6597	106137
Арестовано бандпособ.	1675	1379	1957	369	151	186	5717
Задержано дезертиров из Красной армии	829	770	982	641	243	332	3797
Уклонившихся от службы в Красной армии	4376	7471	7169	8076	2072	1624	30788
Явилось с повинной: дезертиров из Красной армии	–	–	–	–	20	52	72
уклонившихся от службы в Красной армии	9084	14248	4789	851	351	602	29925
ВСЕГО:	15964	23868	14897	9937	2837	2796	70299
Выселено семей бандитов	1136	792	1307	1048	586	526	5395
Количество членов семей	2573	2036	3116	2616	1227	1205	12773

Наши потери при проведении операций (сотрудников НКВД–НКГБ, офицеров войск НКВД и Красной армии, рядового и сержантского состава, бойцов истребительных батальонов и совпартактива):

	янв.	фев.	март	апр.	май	июнь	итого
Убитыми	129	170	170	92	54	77	692
Ранеными	147	197	242	118	50	54	808
Пропавшими безвести	10	37	2	8	5	–	62
ВСЕГО:	286	404	414	218	109	131	1562

Наши потери в результате бандпроявлений (включая и местных жителей):

	янв.	фев.	март	апр.	май	июнь	итого
Убитыми	721	1092	544	659	469	528	4013
Ранеными	151	90	68	79	77	79	544
Уведенными бандитами	349	202	192	178	155	133	1209
ВСЕГО:	1221	1384	804	916	701	740	5766

За отчетный период ликвидировано руководящего состава “ОУН–УПА” – 1008 человек, в том числе – задержаны при проведении операции:

Члены центрального провода:

“Аркадий”, он же “Дорош”, “Павлович”, “Орест”, “Виталий” – Дужий Петр Афанасьевич, референт центрального провода “ОУН” по пропаганде, член центрального провода “ОУН”, 7.6.45 г.

“Гарматюк”, он же “Перерывский” – Данишук Иван Васильевич, 1896 года рождения, член центрального провода “ОУН”, 7.6.45 г.

Работники центрального, краевых, областных и окружных проводов “ОУН”:

“Нестер”, он же “Арсен” – Ивасюк Иван Николаевич, пропагандист центрального провода “ОУН”, 20.1.1945 г.

“Тырса” – связной центрального провода “ОУН”, он же шеф связи, 9.4.45 г.

“Сосновый”, он же “Зализный” – Малюх М.П., эмиссар центрального провода “ОУН”, 6.2.45 г.

“Улас”, он же “Игорь”, “Мартын” – Мирослав Евгений Григорьевич, зав. типографией и хоз. референт центрального провода “ОУН”, 4.6.45 г.

“Ришард”, он же “Гриц” – Сусик Дмитрий Петрович, зав. типографией центрального провода “ОУН”, именуемой “Полтава”, 4.6.45 г.

“Гонтарь”, он же “Алекса” и “Андрей” – Пеленский И.В. – начальник охраны члена центрального провода “ОУН” Дужего П.А., 4.6.45 г.

“Марийка” – Долинецкая Мария, машинистка референтуры центрального провода “ОУН”, 4.6.45 г.

“Мотря” – шеф связи краевого провода “ОУН”, 5.4.45 г.

“Комар” – Кравчук Иосиф, шеф связи областного провода “ОУН”, 4.3.45 г.

“Рубан” – Форило Михаил, референт по пропаганде Стрийского областного провода “ОУН”, 5.1.45 г.

“Ворон”, он же “Зубенко” – Никитич Александр Зиновьевич, проводник Ковельского окружного провода “ОУН”, 4.3.45 г.

“Женя” – Головач Александр Иванович, работник окружного провода “ОУН”, 10.2.45 г.

“Веровой”, он же “Роман” – Дужий Николай Афанасьевич, редактор оуновского журнала “Повстанец” и “Боевого устава пехоты УПА”, 4.6.45 г.

Руководящий состав “УПА”:

“Рудый” – Стельмашук Юрий Александрович, командующий северо-западной группой “УПА”, 25.1.45 г.

“Карый” – Гаскевич Владимир Иванович, главный интендант северо-западной группы “УПА” – “Заграва-Турич”, 6.2.45 г.

Вирингер – бывший петлюровский полковник, инструктор кавалерии при штабе 2 военного округа “УПА”, 10.2.45 г.

Убито при проведении операций:

“Клим Савур” – Клячковский Дмитрий Семенович – главнокомандующий “УПА” и член центрального провода, 12.2.45 г.

Работников центрального, краевых и областных проводов “ОУН”:

“Крук” – курьер центрального провода “ОУН”, 20.1.45 г.

“Тормоз” – врач центрального провода “ОУН”, 24.4.45 г.

“Борис” – проводник южного краевого провода “ОУН”, 28.3.45 г.

“Макар”, он же “Метла” – член краевого провода “ОУН” и шеф СБ краевого провода, 23.3.45 г.

“Белая” – руководитель женской секты краевого провода “ОУН”, 2.6.45 г.

“Бук” – работник организационной референтуры краевого провода “ОУН”, 21.5.45 г.

“Максим” – Аношин И.Д. – проводник Тернопольского областного провода “ОУН”, он же член Галицийского провода “ОУН”, 1.5.45 г.

“Марко” – руководитель Ровенского областного провода “ОУН”, 23.1.45 г.

“Днепровой”, он же “Ярослав” – руководитель Львовского областного провода “ОУН”, 7.1.45 г.

“Марина” – Пелипюк Н.В., руководительница Буковинского провода “ОУН” по работе среди женщин, 10.5.45 г.

“Грозный” – инструктор связи областного провода “ОУН”, 24.3.45 г.

“Богдан” – Бугай Иван, политреферент Волынского областного провода “ОУН”.

“Кара” – зам. референта СБ Тернопольского областного провода “ОУН”, 21.5.45 г.

“Иван”, он же “Лихо”, он же “Зенон” – Войнович Николай, областной комендант СБ, 25.5.45 г.

Руководящий состав “УПА”:

“Карпович” – первый заместитель главнокомандующего и начальник штаба “УПА”, 5.3.45 г.

“Острый” – заместитель командующего “УПА” “Запад”, 21.4.45 г.

“Кремень”, он же “Карпович” – зам. командующего “УПА” – “Запад”, 4.6.45 г.

“Клим” – бывший начальник штаба северо-западной группы “УПА” – “Завихост”, зам. командующего “УПА” и начальник отдела кадров “УПА”, 23.3.45 г.

“Кора” – заместитель командующего северной группой “УПА”, 5.4.45 г.

“Макаренко” – бывший начальник штаба северо-западной группы “УПА” и инспектор военной подготовки “УПА”, 5.3.45 г.

“Мир” – военный референт штаба “УПА” группы “Запад”, 26.3.45 г.

“Шкворный” – руководитель СБ военного округа “Славуга”, 5.2.45 г.

“Бурхан” – руководитель военно-полевой жандармерии Станиславского провода “ОУН”, 20.3.45 г.

“Коля” – редактор газеты восточной группы “УПА”.

“Верховинец” – командир бригады “УПА”, 25.1.45 г.

По состоянию на 1 июля 1945 года на учете органов НКВД в западных областях Украины состоит:

резидентов – 175, агентов – 1196, осведомителей – 9843.

Из указанного числа завербовано в отчетном периоде:

резидентов – 156, агентов – 527, агентов-маршрутников – 41, агентов-внутренников – 84, осведомителей – 4483.

С 1 января по 1 июля 1945 года заключено и направлено по подсудности:

следственных групповых дел – 1123 с общим количеством проходящих по ним лиц – 3801.

Следственных одиночных дел – 3757.

По состоянию на 01.7.1945 года находится в производстве:

следственных групповых дел – 350 с количеством проходящих по ним лиц – 2471 и дел на одиночек – 1743.

При проведении чекистско-войсковых операций у бандитов захвачено и изъято следующее оружие, боеприпасы и военное имущество:

	январь	февраль	март	апрель	май	июнь	всего
Орудий	–	3	1	1	1	–	6
Станк. пулем.	54	46	78	55	18	17	268
Ручн. пулем.	419	367	494	387	201	156	2024
Минометов	228	25	18	45	6	3	125
Гранатометов	5	–	–	–	–	–	5
Огнеметов	1	–	–	4	–	–	5
ПТР	13	11	11	23	12	4	74
Автоматов	824	918	1239	931	506	550	4968
Винтовок	3239	3583	3545	3142	1766	1755	17030
Револьверов и пистолетов	–	648	741	641	346	332	2708
Гранат	10795	5211	5104	4710	2605	2065	30490
Мин	806	312	1499	3104	1262	402	7385
Патронов	526778	394595	521000	721210	514452	218000	2896035
Радиостанций	–	–	15	10	5	1	31
Типографий	–	–	–	2	5	–	7

Примечание: Докладная записка составлена на основании месячных статистических данных УББ НКВД УССР.

Генерал-лейтенант

А. Леонтьев

3 августа 1945 г.

№ 35/1/810

Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – Кн. 2. – С. 607-613.

**Наркому внутренних дел УССР
генерал-лейтенанту РЯСНОМУ**

ДИРЕКТИВНОЕ УКАЗАНИЕ

Прошу принять необходимые меры по отправке эшелонов с выселяемыми оуновцами и повстанцами со всеми необходимыми противоэпидемическими мероприятиями как при погрузке, так и в пути следования. Нарком здравоохранения СССР Митерев в своем письме от 30 июля 1945 года на имя Берии указал, что эшелоны со спецпереселенцами, отправленными с Украинской ССР, продолжают поступать в восточные области Союза неблагополучными по сыпному тифу.

По всему пути следования от места отправления до станции разгрузки эшелоны не проходят санитарную обработку, спецпереселенцы прибывают завшивленными и вызывают в местах расселения вспышки эпидемических заболеваний.

Эшелон № 47444, отправленный в количестве 32 вагонов со станции Здолбуново, не был оборудован нарами. Им на дорогу был выдан сухой паек: мука, яичный порошок и растительное масло, а приготовление горячей пищи и выпечка хлеба из муки не были обеспечены. Продукты были даны на 20 дней следования, а эшелоны в дороге находились 23 дня.

**Заместитель наркома внутренних дел СССР
генерал-полковник**

Чернышев

7 августа 1945 г.
№ 1/15976

Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – Кн. 2. – С. 517-518.

**ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У
«ПРО ДОДАТКОВІ ЗАХОДИ БОРЬБИ З УКРАЇНСЬКО-
НІМЕЦЬКИМИ НАЦІОНАЛІСТАМИ У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР»**

№ 77 /39–оп. 27 листопада 1945 р.

В результате проверки выполнения постановления ЦК КП(б)У от 30 октября 1945 года о ликвидации остатков банд украинско-немецких националистов в западных областях УССР установлено, что за последнее время бандиты, потерпев поражение, не вступают в открытый бой и, действуя из-за засад, усилили свою террористическую и диверсионную деятельность, а также, желая обеспечить себе безопасные условия для зимовки в населенных пунктах, обратили особое внимание на выявление и уничтожение агентуры органов НКВД и НКГБ. Ими берется под подозрение, а в ряде случаев уничтожается каждый, имеющий какое-либо касательство к работникам органов НКВД и НКГБ.

Установлено, что, в целях осуществления диверсий и террора, бандиты базируются, главным образом, на сельские населенные пункты, прилегающие к городам, промышленным объектам, железным и шоссейным дорогам.

В дополнение к мероприятиям по усилению борьбы с бандитами, указанным в постановлении ЦК КП(б)У от 30 октября сего года, Центральный Комитет Коммунистической партии (большевиков) Украины постановляет:

1. В целях сохранения кадров нашей агентуры и для дезориентации бандитов в выявлении ими лиц, связанных с органами НКВД и НКГБ, предложить секретарям обкомов, райкомов КП(б)У, начальникам УНКВД и УНКГБ широко применять практику вызова работниками органов НКВД и НКГБ для беседы большого количества жителей населенных пунктов.

Для беседы вызывать одновременно (в течение 1–2 дней) до 50 и более человек в зависимости от численности жителей в данном населенном пункте. Вызывать преимущественно кулаков, торговцев и другие враждебные нам элементы.

Вызываемым в ходе беседы наедине предлагать сотрудничество по оказанию помощи органам НКВД и НКГБ в борьбе с бандитами и, в первую очередь, тем, которые подозреваются в связях с бандами.

Правильное проведение всех этих мероприятий сохранит нашу агентуру в органах НКВД и НКГБ, так как террористические акты дезориентированных бандитов будут теперь направлены против враждебных нам элементов, заподозренных после бесед в связях с органами НКВД и НКГБ.

Местное население, подвергшись террору со стороны бандитов, вынуждено будет оказать им активное сопротивление и обратиться за помощью к органам советской власти. Это даст нам возможность вовлечь в борьбу с остатками банд большее количество местных жителей, создать и укрепить в каждом селе группы самообороны.

Таким образом будет подорвана основная база существования бандитов.

2. Учитывая, что бандиты производят нападения на партийно-советских работников, а также на сельские кооперативы и проходящие машины с грузом, предложить НКВД и НКГБ искусственно создавать условия для вызова нападения бандитов с целью их уничтожения.

На практике это должно осуществляться путем организации ложных приманок.

Для этого рекомендуется применить следующие методы. В места, где по всем данным оперируют банды, практиковать специальные выезды районных работников с ночевкой на селе под прикрытием наших засад.

Такие же приманки следует организовывать путем завоза в сельские кооперативы различных товаров, за которыми бандиты особенно охотятся (зимняя одежда, обувь, мануфактура и пр.).

В ряде случаев создавать видимость вынужденных остановок на дорогах и в селах груженных продовольствием, медикаментами автомашин.

У местных жителей, узнавших о характере груза, должно сложиться мнение, что машина или районный работник следуют без охраны и только в силу необходимости остались на ночевку в селе.

В большинстве случаев бандиты будут извещены через свою агентуру и попытаются осуществить нападение на любой из этих объектов.

Во всех перечисленных примерах операции должны проводиться по заранее детально разработанным планам, с учетом конкретных условий и обстановки.

Выезд, ночевки районных работников, товары в кооперативах и автомашины, как средства приманки, должны быть обеспечены, к моменту нападения бандитов, хорошо замаскированными чекистско-войсковыми засадами.

В результате бандиты, не ожидающие засад, будут уничтожены, а объекты нападения защищены.

Продуманное и тщательное проведение этих мероприятий поможет скорее уничтожить остатки немецко-украинских националистов и отбить у бандитов охоту нападать на партийно-советских работников, сельские кооперативы и автомашины.

3. В течение декабря месяца произвести тщательную очистку от бандитского элемента населенных пунктов, прилегающих к промышленным объектам и городам в радиусе не менее

15 километров, а также к железным и автомобильным дорогам не менее как в 10-километровой зоне. Для этого произвести проверку всех проживающих в вышеуказанных населенных пунктах и подлежащих аресту, немедленно арестовывать, а семьи бандитов вывезти в отдаленные местности Советского Союза. Всех лиц, поселившихся в указанных населенных пунктах после освобождения Западной Украины от немецких оккупантов без разрешения райисполкомов, немедленно переселить за пределы 10-15-километровых зон.

В этих селах расширить сеть агентов и усилить истребительные батальоны и группы самоохраны.

Одновременно с проведением очистки населенных пунктов, прилегающих к нефтепромыслам Дрогобычской и Станиславской областей, от бандитских элементов и их семей, провести паспортизацию всего населения, остающегося в этих пунктах.

ЦК КП(б)У подчеркивает, что основные указания по усилению борьбы с остатками банд украинско-немецких националистов даны в постановлении ЦК КП(б)У от 30 октября 1945 года «О ходе выполнения постановления ЦК КП(б)У от 24 июля 1945 года «О ликвидации остатков банд украинско-немецких националистов в западных областях УССР» и требует от всех партийных органов и органов НКВД и НКГБ обеспечить точное и безусловное выполнение этих указаний также, как и настоящего постановления.

Сергійчук В. Десять буремних літ. – К.: Дніпро, 1998. – С. 362-365.

№ 111

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У «ПРО ПІДВИЩЕННЯ ПИЛЬНОСТІ І ПОСИЛЕННЯ БОРОТБЫ З УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКИМИ НАЦІОНАЛІСТАМИ В ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР У ЗВ'ЯЗКУ З ВИБОРАМИ У ВЕРХОВНУ РАДУ СРСР»

№ 84/34–оп. 6 лютого 1946 р.

ЦК КП(б)У располагает данными о том, что остатки разгромленных банд украинско-немецких националистов и оуновского подполья в настоящее время активно готовятся к тому, чтобы в дни, оставшиеся до 10 февраля, и в самый день выборов, максимально помешать успешному проведению выборов в Верховный Совет СССР в западных областях УССР.

Бандиты ставят перед собой задачу не допустить местное население к участию в голосовании, а если это удастся, то путем угроз и насилий заставить избирателей вычеркивать в бюллетенях фамилии выдвинутых кандидатов.

ЦК КП(б)У известно, что для этих преступных целей украинско-немецкие националисты готовятся, примерно за три дня до выборов, и особенно в день выборов, в Верховный Совет СССР, широко распространить печатные прокламации и листовки с призывом к населению не принимать участия в выборах. Главари бандитских шайк разрабатываются планы террористических налетов в день выборов на те села, население которых примет активное участие в голосовании.

ЦК КП(б)У постановляет:

1. Обратить особое внимание партийных, советских и комсомольских организаций, работников органов НКВД и НКГБ, личного состава частей Красной Армии и пограничных войск НКВД, дислоцирующихся в западных областях УССР, на необходимость всемерного повышения революционной бдительности, зорко следя и беспощадно пресекая в зародыше

все вражеские попытки украинско-немецких националистов воспрепятствовать трудящимся западных областей УССР принять активное участие в выборах депутатов Верховного Совета СССР.

2. Обязать обкомы, горкомы и райкомы КП(б)У, органы НКВД и НКГБ западных областей УССР предпринять контрмеры против попыток украинско-немецких националистов помешать проведению выборов в Верховный Совет СССР. Для чего:

а) увеличить количественно и улучшить организацию проведения засад с «приманками» при любых обстоятельствах, добиваясь успешного исхода каждой операции;

б) усилить охрану линий связи, мостов, железных и шоссейных дорог, помещений избирательных участков и сельских Советов, промышленных, транспортных и бытовых предприятий, выставив для этой цели охрану, обеспечивающую полную их безопасность;

в) бдительно следить и решительно пресекать все попытки бандитов и их пособников в распространении вражеской печатной и устной пропаганды.

3. Обязать обкомы, горкомы и райкомы КП(б)У всемерно усилить агитационно-массовую работу среди населения западных областей УССР, обратив особое внимание на усиление политической работы среди жителей населенных пунктов, отдаленных от районных центров.

4. ЦК КП(б)У требует от первых секретарей обкомов КП(б)У западных областей УССР лично возглавить организацию всех мероприятий, гарантирующих успешное проведение выборов в Верховный Совет СССР во всех селах и городах западных областей УССР.

ЦК КП(б)У выражает твердую уверенность в том, что партийные организации и работники органов НКВД и НКГБ западных областей УССР своими решительными действиями против остатков банд украинско-немецких националистов помогут избирателям западных областей УССР дружно явиться 10 февраля к избирательным урнам и единодушно проголосовать за кандидатов блока коммунистов и беспартийных.

5. Настоящее постановление разослать всем обкомам КП(б)У западных областей УССР.

Сергійчук В. Десять буремних літ. – К.: Дніпро, 1998. – С. 427-428.

№ 112

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У «ПИТАННЯ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УРСР У ЗВ'ЯЗКУ З ВИБОРАМИ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ СРСР» ТА ЛИСТ ЦК КП(б)У ПЕРШИМ СЕКРЕТАРЯМ ОБКОМІВ КП(б)У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УРСР, НАЧАЛЬНИКАМ ОБЛУПРАВЛІНЬ НКВД І НКГБ

№ 84/55–оп. 8 лютого 1946 р.

Утвердить текст письма секретарям обкомов КП(б)У, начальникам Управлений НКВД и НКГБ западных областей УССР. (Прилагается).

Д о д а т о к

ПЕРВЫМ СЕКРЕТАРЯМ ОБКОМОВ КП(б)У ЗАПАДНЫХ ОБЛАСТЕЙ УССР, НАЧАЛЬНИКАМ ОБЛУПРАВЛЕНИЙ НКВД и НКГБ

ЦК КП(б)У располагает данными о том, что украинско-немецкие националисты готовятся накануне дня выборов и в день выборов осуществить ряд мер, направленных на срыв

выборов в Верховный Совет СССР. Бандиты ставят следующие задачи: накануне дня выборов совершить нападение на избирательные участки с целью захвата и уничтожения избирательных бюллетеней; в день выборов проникнуть в помещения, где будет происходить голосование и захватить урны с бюллетенями, а если это не удастся, то облить урны горючим и поджечь.

Для осуществления этого выделены лица, которые предупреждены, что в случае неисполнения задания они будут наказаны. Эти лица должны явиться на избирательные участки под видом избирателей, имея гранаты, пистолеты и бензин.

Одновременно с этим бандиты путем распространения листовок по домам и устной агитации ведут работу среди населения за то, чтобы избиратели вычеркивали в бюллетенях выдвинутых кандидатов.

Сообщая об этом, ЦК КП(б)У обязывает Вас принять все меры к тому, чтобы парализовать действия бандитов и обеспечить нормальный ход выборной кампании.

Секретарь ЦК КП(б)У

Н. Хрущев

Сергейчук В. Десять буремных лет. – К.: Дніпро, 1998. – С. 438-439.

№ 113

**ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У
«ПІДСУМКИ ВИБОРІВ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ СРСР
У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ І ПОДАЛЬШІ ЗАВДАННЯ
ПАРТІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ»**

№ 85/18–оп.

21 лютого 1946 р.

Выборы в Верховный Совет СССР в западных областях Украины закончились величайшей победой блока коммунистов и беспартийных, триумфом партии Ленина-Сталина. Из 3949265 избирателей, зарегистрированных в западных областях, приняло участие в выборах – 3936484 избирателя или 99,6%. Голосовали за кандидатов блока коммунистов и беспартийных – 99,08%.

Подготовка к выборам подняла политическую активность трудящихся масс западных областей. Десятки тысяч агитаторов, доверенных лиц, членов избирательных комиссий из среды местного населения работали в дни избирательной кампании и показали себя хорошими организаторами. В числе их было много представителей местной интеллигенции.

Несмотря на все попытки украинско-немецких националистов помешать успешному проведению выборной кампании, своим голосованием население западных областей Украины показало свою безграничную преданность партии Ленина-Сталина и советскому правительству.

ЦК КП(б)У отмечает, что, готовясь к выборам в Верховный Совет СССР, партийные организации, органы НКВД и НКГБ, внутренние и пограничные войска НКВД и войска Красной Армии, дислоцирующиеся в западных областях, выполняя указание ЦК КП(б)У о борьбе с украинско-немецкими националистами, добились значительных успехов.

В результате проведенных мероприятий, остаткам банд украинско-немецких националистов нанесено крупное поражение. Бандиты в настоящее время действуют незначительными группками и держатся исключительно на терроре и запугивании населения. Жалкие остатки разгромленных банд укрываются в лесах, стараются снова пополнить свои поредевшие ряды, а главное выиграть время. Поэтому малейшее ослабление борьбы с бандитами даст им возможность оправиться от нанесенных ударов и снова возобновить свою

террористическую и диверсионную работу.

Главная задача партийных организаций, органов НКВД и НКГБ, командиров воинских подразделений на ближайшее время заключается в том, чтобы полностью уничтожить остатки банд украинско-немецких националистов и оуновского подполья.

ЦК КП(б)У постановляет:

1. Считать основной задачей партийных организаций западных областей УССР в политической работе среди населения – глубокое изучение речи товарища Сталина на предвыборном собрании избирателей Сталинского избирательного округа гор. Москвы 9 февраля 1946 года и мобилизация широких масс трудящихся на выполнение задач, поставленных товарищем Сталиным перед советским народом.

2. Обязать партийные организации западных областей закрепить результаты величайшей победы, расширив свои связи с широкими массами населения, активнее отрывая людей от вражеского влияния и воспитывать в советском духе, обеспечить дальнейший подъем народного хозяйства в западных областях и добиться на этой основе поднятия еще большей политической активности и материального благосостояния трудящихся.

3. Обкомам, горкомам и райкомам КП(б)У добиться на предприятиях, в учреждениях, в селах регулярно проводились собрания рабочих и служащих, совещания передовиков производства, крестьян, женщин, молодежи. В городах, районных центрах и на крупных предприятиях установить практику регулярного созыва и проведения совещаний хозяйственного актива. Силами областного, городского и районного актива, а также военных не реже 2-х раз в месяц проводить на селе собрания крестьян. Особо следует для этого использовать воскресные и праздничные дни.

Партийным организациям необходимо тщательно и вдумчиво подбирать состав участников собраний и совещаний с тем, чтобы в конечном итоге добиться полной консолидации всех слоев трудящихся.

4. В целях усиления массово-политической работы на селе, обязать обкомы и райкомы КП(б)У создать в каждом селе из числа местных людей политический актив, установить с ним тесную связь, личный контакт, организовать работу с ним и с помощью его проводить политическую работу среди населения и все мероприятия советской власти.

5. Практика посылки коммунистов, комсомольцев, актива из городов и районов в села целиком себя оправдала.

ЦК КП(б)У обязывает обкомы, горкомы и райкомы КП(б)У закрепить эту практику, поставив перед ними задачу – поднять работу местных Советов, сплотить актив села, организовать и улучшить работу кооперации, школ, больниц, клубов и т. д.

6. Предложить обкомам, горкомам и райкомам КП(б)У уделить особое внимание работе с интеллигенцией, для чего регулярно созывать совещания интеллигенции, а в крупных городах – совещания различных групп интеллигенции: педагогов, медицинских работников, работников научных учреждений и т. д.

Широко использовать опыт посылки из городов в районные центры области лучших представителей интеллигенции для чтения лекций и докладов на научно-технические, естественно-научные темы для трудящихся.

7. ЦК КП(б)У отмечает, что ЦК ЛКСМУ неудовлетворительно выполняет постановление ЦК КП(б)У от 10 января 1945 года о создании комсомольских организаций в селе. До сих пор в большинстве сел не организованы комсомольские организации, особенно плохо в Станиславской, Ровенской, Тернопольской и Дрогобычской областях.

ЦК КП(б)У считает, что главной задачей комсомольских организаций в западных областях является всемерное улучшение массово-политической и политико-воспитательной работы среди молодежи, широкое и смелое вовлечение ее в комсомол, в активную борьбу с украинско-немецкими националистами.

ЦК КП(б)У обязывает ЦК ЛКСМУ, обкомы и райкомы КП(б)У решительно улучшить руководство комсомольскими организациями, в ближайшее время добиться создания комсомольских организаций в каждом селе, укрепить и улучшить работу существующих организаций, смелее выдвигать проверенную молодежь на руководящую работу.

8. В целях окончательной ликвидации остатков банд и националистического подполья обязать секретарей обкомов и райкомов КП(б)У, наркома внутренних дел УССР тов. Строкача, наркома государственной безопасности тов. Савченко, начальников погранвойск НКВД тт. Бурмака и Демшина, начальника внутренних войск НКВД Украинского округа тов. Фадеева, начальников областных управлений НКВД и НКГБ усилить проведение чекистско-войсковых операций. Операции проводить таким образом, чтобы они велись днем и ночью, охватывали населенные пункты и лесные массивы.

9. Предложить обкомам КП(б)У, органам НКВД и НКГБ выполнить полностью решение ЦК КП(б)У об организации агентурной работы, так как сейчас в момент окончательного разгрома остатков украинско-немецких националистов она играет важнейшую роль. Шире во-влекать в агентурную работу местное население и в частности актив.

10. В связи с тем, что пребывание воинских гарнизонов в селах продлено до 1 апреля 1946 года, обязать секретарей обкомов и райкомов КП(б)У, начальников областных управлений и райотделов НКВД и НКГБ, совместно с командующими военными округами и начальниками гарнизонов, разработать на этот период конкретный план мероприятий, обеспечивающий безусловное полное уничтожение остатков банд и ОУНовского подполья. Существующим воинским подразделениям еще активнее преследовать бандгруппы до полного их уничтожения.

11. Обратить внимание секретарей обкомов и райкомов КП(б)У, начальников областных управлений и отделов НКВД и НКГБ на то, что украинско-немецкие националисты, потерпев крупное поражение, меняют свою тактику борьбы с советской властью. Часть из них стала легализоваться, проникая на работу в промышленные предприятия, государственные учреждения, учебные заведения с тем, чтобы продолжать свою террористическую, разведывательную и диверсионную работу.

Обязать обкомы, горкомы и райкомы КП(б)У, начальников областных управлений, городских и районных отделов НКВД и НКГБ, начальников дорожно-транспортных отделов НКГБ Львовской и Ковельской железных дорог усилить бдительность и принять решительные меры по разоблачению и выкорчевыванию вражеских элементов, закрыв им доступ на предприятия и в учреждения.

12. Обязать исполкомы облсоветов депутатов трудящихся и обкомы КП(б)У:

а) до 1 апреля 1946 года провести повторный учет рабочих и служащих на предприятиях промышленности, транспорта и в государственных учреждениях, в порядке, установленном постановлением ЦК КП(б)У от 24 марта 1945 года «О проведении учета рабочих и служащих на предприятиях промышленности, транспорта и в советских учреждениях западных областей УССР»;

б) усилить охрану промышленных объектов в соответствии с постановлением ЦК КП(б)У от 9 февраля 1946 года «О недостатках в охране промышленных предприятий в Дрогобычской области»;

в) систематически проверять работу отделов кадров на предприятиях и в учреждениях и состав их работников.

13. Обязать обкомы и райкомы КП(б)У, руководителей органов НКВД и в дальнейшем

организовывать истребительные батальоны из местного населения, тщательно подбирая их состав.

Начальникам областных управлений и районных отделов НКВД неустанно совершенствовать боевую выучку истребительных батальонов, а райкомам КП(б)У назначить во все истребительные батальоны крепких политических руководителей из числа партийного актива для ведения политической работы среди бойцов.

14. Отмечая тот факт, что дополнительные меры борьбы с украинско-немецкими националистами, рекомендованные ЦК КП(б)У в постановлении от 27 ноября 1945 года, а именно, об организации засад с «приманками», вызовы работниками НКВД и НКГБ большого количества жителей населенных пунктов на беседу, целиком себя оправдали, обязать секретарей обкомов и райкомов КП(б)У еще шире практиковать засады с «приманками», вызовы населения на беседы, поручая это дело опытным работникам.

ЦК КП(б)У требует от секретарей обкомов и райкомов КП(б)У, руководителей органов НКВД и НКГБ тщательно разрабатывать планы организации каждой засады, совершенствовать методы и приемы операций и засад с «приманками». Каждый случай провала операции должен быть расследован, а виновники наказаны.

ЦК КП(б)У обращает внимание обкомов и райкомов КП(б)У на то, что нельзя ограничиваться вызовами жителей на беседы только работниками НКВД и НКГБ, необходимо, чтобы руководящие работники районов чаще бывали в селах, беседовали с населением, еще больше укрепляли свои связи и контакт с местным активом и населением.

15. Отмечая положительную роль, которую сыграли в борьбе с бандитизмом воинские гарнизоны, расположенные в селах, ЦК КП(б)У обязывает обкомы и райкомы КП(б)У максимально использовать дальнейшее пребывание воинских подразделений в селах – командиров, политработников и красноармейцев для оживления и укрепления работы местных Советов, кооперации, школ, клубов, создания комсомольских организаций в селах, улучшения всей массово-политической работы среди населения.

Секретари райкомов КП(б)У и начальники райотделов НКВД и НКГБ должны повседневно быть связанными с командирами воинских гарнизонов, чаще бывать в местах их расположения, помогать и направлять их заботу по ликвидации остатков банд и ОУНовского подполья.

16. ЦК КП(б)У требует от партийных, советских и хозяйственных органов серьезно заняться налаживанием бытового обслуживания населения и восстановлением хозяйства в городах и районных центрах.

Обкомы, горкомы и райкомы КП(б)У, руководители советских и хозяйственных организаций обязаны повседневно заниматься вопросами водоснабжения, канализации, освещения, работой прачечных, торговой сети, пекарен, состоянием жилого фонда, дорог, мостов, больниц, учебных заведений, клубов и т. д.

Обязать обкомы, горкомы и райкомы КП(б)У систематически заслушивать отчеты руководителей советских, хозяйственных организаций и учреждений по вопросам бытового обслуживания трудящихся.

17. Обязать обкомы и горкомы КП(б)У в порядке подготовки к проведению весенней посевной кампании 1946 года учесть в каждом селе у крестьян наличие семян и организовать на месте взаимопомощь тем крестьянам, у которых не хватает посевного материала. Обратить особое внимание на организацию крестьянских супряг, с тем, чтобы помочь в проведении весенних полевых работ бедняцким хозяйствам, семьям фронтовиков и семьям погибших на фронтах Отечественной войны.

Предложить обкомам и райкомам КП(б)У в марте месяце 1946 года провести районные и областные совещания крестьян по вопросу состояния подготовки к весеннему севу 1946 года.

18. Обязать обкомы и райкомы КП(б)У в течение февраля-марта 1946 года проверить подготовку колхозов к весеннему севу и принять меры к их организованному и хозяйственному укреплению, добиваясь, чтобы существующие колхозы были показательны в ведении хозяйства.

Обкомам и райкомам КП(б)У больше уделять внимания и оказывать необходимую практическую помощь инициативным группам крестьян.

Обкомам и райкомам КП(б)У шире поставить среди крестьян пропаганду колхозного строя, преимуществ колхозной жизни, для чего наряду с докладами, беседами практиковать посылку делегаций крестьян из западных областей для ознакомления в колхозы восточных областей УССР. Состав крестьянских делегаций должен быть персонально отобран и утвержден райкомом и обкомом КП(б)У. После каждой поездки использовать крестьян, ездивших в восточные области, для выступлений на собраниях в селах.

Особое внимание уделить выявлению и работе с крестьянами, которые до войны были в колхозе, с тем, чтобы помочь им в ближайшее время организовать в колхозы.

19. ЦК КП(б)У считает, что партийные организации западных областей имеют все возможности к тому, чтобы поднять всю политическую и хозяйственную работу на высшую ступень. Для того, чтобы этого добиться, обкомы, горкомы, райкомы КП(б)У и первичные партийные организации должны повысить большевистскую бдительность, повести беспощадную борьбу с неповоротливостью, бюрократизмом, с нерадивым отношением к порученному делу во всех звеньях партийного и государственного аппарата.

Обкомам, горкомам и райкомам КП(б)У необходимо повысить требовательность к работникам, улучшить контроль и проверку выполнения решений партии и правительства, привлекая к строгой ответственности тех, кто не выполняет этих решений.

20. В условиях наличия большого количества преданного советской власти актива из местного населения, выросшего за период Великой Отечественной войны и восстановления хозяйства, обкомы, горкомы и райкомы КП(б)У должны вести работу по отбору в партию лучших людей из числа этого актива, строго соблюдая Ленинско-Сталинский принцип индивидуального отбора в партию.

21. Обязать обкомы КП(б)У каждые 10 дней отчетываться перед ЦК КП(б)У о выполнении данного решения, а к 1 апреля 1946 года представить полный отчет.

Сергійчук В. Десять буремних літ. – К.: Дніпро, 1998. – С. 449-456.

№ 114

**ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У
«ПРО ТЕКСТ ЗВЕРНЕННЯ ДО НАСЕЛЕННЯ
ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ»**

№ 85/26–оп. 26 лютого 1946 р.

Утвердить текст обращения Президиума Верховного Совета УССР, Совнаркома УССР и ЦК КП(б)У к населению западных областей Советской Украины. (Прилагается).

Д о д а т о к

**ОБРАЩЕНИЕ
к населению западных областей Советской Украины**

Дорогие товарищи, рабочие и работницы, крестьяне и крестьянки, советская интеллигенция!

10 февраля 1946 г. на всем необъятном просторе нашей великой Родины – от зеленых Карпат до далеких Курильских островов – советский народ, единодушно голосуя за кандидатов блока коммунистов и беспартийных, еще раз показал свое безграничное доверие, любовь и преданность славной большевистской партии, родной советской власти, великому Сталину.

Товарищ Сталин в речи на предвыборном собрании избирателей Сталинского избирательного округа г. Москвы 9 февраля 1946 года подвел итоги великих побед советского народа, раскрыл источник нашей победы над врагом, указал верный путь к новому, еще более быстрому, подъему нашего народного хозяйства, культуры, благосостояния трудящихся, всемерному укреплению мощи нашей Великой Родины.

Тяжелые, беспримерные испытания перенес советский народ в Великой Отечественной войне, но он нашел в себе силы разгромить немецких и японских захватчиков. Победа, одержанная нами в этой войне, явилась результатом мудрой сталинской политики индустриализации и коллективизации сельского хозяйства страны, благодаря которым наша страна была подготовлена к активной обороне, наступлению и разгрому врага.

Это была победа советского общественного строя, советского государства, нерушимой дружбы народов нашей великой Родины, доблестной Красной Армии, созданной и воспитанной большевистской партией и великим Сталиным.

Война причинила тяжелые раны нашему хозяйству. Немецкие захватчики и их пособники украинско-немецкие националисты разрушили тысячи фабрик и заводов, сожгли и разорили многие города и села, уничтожили и вывезли много скота и продовольствия. Мы еще ощущаем недостаток жилья, продовольствия и многих товаров широкого потребления. Но советские люди понимают, что трудности, переживаемые сейчас нами, временные, что с каждым годом страна наша будет крепнуть, богатеть, развиваться, а вместе с ростом богатства и могущества Советской Родины будет улучшаться и жизнь каждого советского человека.

Партия большевиков и советское правительство борются за дальнейшее процветание нашей Родины, за укрепление ее могущества, за улучшение условий жизни советских людей. Партия большевиков, которая всегда ставила интересы народа превыше всего, намечает не только восстановить в ближайшие пять лет народное хозяйство до довоенного уровня, но и значительно превысить этот уровень, расширить производство товаров широкого потребления для удовлетворения нужд населения, отменить в ближайшее время карточную систему, добиться последовательного снижения цен на все товары, сделать жизнь советских людей еще более зажиточной и культурной, чем это было до вероломного нападения немецко-фашистских разбойников на нашу Родину.

Грандиозные планы развития хозяйства и культуры намечает партия на более длительный период, на ближайшие 15 лет.

Товарищ Сталин в своей речи поставил задачу поднять втрое уровень нашей промышленности по сравнению с довоенным и добиться ежегодного производства до 50 миллионов тонн чугуна, до 60 миллионов тонн стали, до 500 миллионов тонн угля, до 60 миллионов тонн нефти. Решив эти великие задачи, наша Родина будет гарантирована от всяких случайностей.

Программа дальнейшего развития народного хозяйства и культуры, намеченная партией большевиков, отвечает жизненным интересам советского народа. Вот почему советские люди

единодушно голосовали за кандидатов блока коммунистов и беспартийных, которые, как верные слуги народа, как государственные деятели ленинско-сталинского типа, призваны проводить эту программу в жизнь.

Огромное счастье выпало на долю нашего советского народа жить в великую сталинскую эпоху, претворять в жизнь великие идеи Ленина и Сталина.

Грандиозная программа развития нашей Советской Родины, программа дальнейшего укрепления могущества и процветания нашего государства, требует напряженной и самоотверженной работы каждого советского труженика.

Трудящиеся западных областей Советской Украины!

Чтобы сделать нашу Родину еще более могучей, чтобы добиться нового улучшения нашей жизни, каждый советский человек должен неутомимо трудиться.

Президиум Верховного Совета Украинской ССР, Совет Народных Комиссаров Украинской ССР и Центральный Комитет КП(б)У призывают рабочих, крестьян, интеллигенцию, всех трудящихся западных областей самоотверженно бороться за осуществление великой программы созидания, начертанной товарищем Сталиным.

Товарищи рабочие и работницы!

Коммунистическая партия, советское правительство и лично товарищ Сталин поставили великую задачу – в кратчайший срок ликвидировать экономическую отсталость западных областей, превратить город Львов и другие города в крупные промышленные центры Советской Украины.

Быстрее восстанавливайте промышленность, транспорт, города, разрушенные немецкими оккупантами.

Товарищи крестьяне и крестьянки!

Приближается пора весеннего сева. От хорошей подготовки к весеннему севу зависит высокий урожай 1946 года. Расширяйте посевные площади. Не оставляйте не засеянным ни одного гектара пахотной земли. Как можно лучше, в сжатые сроки и на высоком агротехническом уровне, проводите весенний сев.

Советская власть оказывает вам помощь и поддержку через машинно-тракторные станции, машинно-тракторные мастерские и другие государственные организации. Партия и советское правительство заботятся о том, чтобы помочь крестьянам быстрее укрепить и улучшить свое хозяйство. Советское крестьянство уверенно идет по пути восстановления и дальнейшего развития сельского хозяйства. После изгнания с Украины немецких захватчиков, крестьяне сами принялись за возрождение колхозов, видя в них залог успешного восстановления сельского хозяйства – основу для строительства зажиточной и культурной жизни.

Следуя примеру колхозного крестьянства страны, на путь колхозного развития становятся и крестьяне западных областей Украины. К началу текущего года в западных областях уже было 177 колхозов, объединяющих тысячи крестьянских дворов.

Тот, кто уже вступил в колхоз, реально ощущает выгоду коллективного труда, основанного на применении высокой машинной техники.

Колхоз имени Молотова Кицманского района Черновицкой области в прошлом году добился урожая зерновых культур в среднем 13 ц с гектара. Колхозникам выдано на трудодень по 5 кг зерна и по 5 рублей деньгами. Колхозник Руснак Василий выработал 300 трудодней, заработав 91 пуд хлеба. Колхозник Кантимир Михаил выработал 260 трудодней и получил 82 пуда хлеба и 2300 рублей денег.

Колхоз «Червона зірка» Велико-Глубочанского района Тернопольской области, организованный в апреле 1945 года, имеет 303 гектара земли, 24 лошади, ферму крупного

рогатого скота – 36 голов, овцеферму, свиноферму и пасеку. Урожайность в колхозе – 8,3 ц с гектара. Колхоз своевременно рассчитался с государством, засыпал все фонды и выдал колхозникам по 6 кг на трудодень. Колхозник Коснаш Дмитрий, работавший в колхозе конюхом, получил на трудодни 130 пудов хлеба. Колхозники Новак Тимофей получил на трудодни 127 пудов хлеба, Губенко Иван – 125 пудов и т. д.

Таких примеров можно привести очень много. А ведь эти колхозы существуют всего лишь год и работали в трудных условиях послевоенного времени.

Крестьяне пошли в эти колхозы совершенно добровольно, убедившись в преимуществе колхозного хозяйства перед единоличным.

Советская власть никогда не допускала и не допустит, чтобы в колхоз крестьяне вступали по принуждению, а не по доброй воле.

Перед крестьянами, которые убедившись в выгоде колхозной жизни, сами захотят вступить в колхозы, – дорога всегда открыта.

Кто хочет работать единолично, советское государство также окажет помощь в обработке земли. Крестьяне смогут на договорных началах получить помощь тракторами и сельскохозяйственными машинами со стороны машинно-тракторных станций.

Вся земля должна быть хорошо обработана с тем, чтобы принести высокий урожай.

Чем выше будет урожай, тем лучше будет жить и крестьянин, и рабочий, и интеллигент, тем сильнее будет наше советское государство.

Товарищи крестьяне!

Президиум Верховного Совета Украинской ССР, Совет Народных Комиссаров Украинской ССР и Центральный Комитет КП(б)У призывают вас быстрее восстанавливать сельское хозяйство, подготовиться и успешно провести весенний сев, заложив тем самым прочную основу для получения богатого урожая в текущем году, сделать новый вклад в дело укрепления нашей любимой Родины.

Трудящаяся интеллигенция!

Перед наукой и культурой в нашей стране открыты безграничные просторы для их развития и процветания. Перед советскими учеными, инженерами, агрономами, учителями, врачами, всеми работниками науки и искусства раскрыты невиданные возможности проявления и использования своих творческих сил и способностей.

Партия и советское правительство оказывают советским ученым всемерную помощь, создают и будут создавать все условия для их творческой работы, чтобы в ближайшее время превзойти достижения зарубежной науки.

Товарищи научные работники и преподаватели!

Помогайте делу восстановления и развития народного хозяйства, готовьте квалифицированные кадры специалистов, смелее решайте научные задачи, двигайте вперед развитие советской науки и техники.

Товарищи народные учителя, работники просвещения!

Приложите все усилия к тому, чтобы покончить с тяжелым наследием прошлого – с неграмотностью населения. Ликвидируем неграмотность и малограмотность, охватим всех взрослых и детей обучением, неустанно будем повышать культурный уровень населения.

Товарищи агрономы!

Помогайте крестьянам провести весенний сев на высоком агротехническом уровне, поднять продуктивность сельского хозяйства.

Товарищи врачи, фельдшеры, медицинские работники!

Улучшайте постановку медицинского обслуживания населения, боритесь за сохранение здоровья трудящихся, повседневно ведите санитарную пропаганду, укрепляйте советское здравоохранение.

Товарищи работники искусства!

Создавайте произведения, достойные нашего великого народа – народа победителя, развивайте украинскую культуру, повышайте культурный уровень трудящихся.

Советское студенчество!

Упорно овладейте основами науки, настойчиво учитесь, чтобы стать квалифицированными специалистами и отдать свои силы и знания делу процветания нашей Советской Родины.

Дорогие товарищи!

Выборы в Верховный Совет СССР, всенародное голосование за кандидатов блока коммунистов и беспартийных показали высокую организованность и сознательность трудящихся западных областей, их преданность советской власти и партии Ленина-Сталина. Успешному проведению выборов в Верховный Совет СССР пытались помешать последние остатки банд украинско-немецких националистов, но население западных областей Украины единодушно проголосовало за советскую власть, за большевистскую партию, за великого Сталина.

В областях Западной Украины голосование проходило: Волынская – приняло участие в голосовании 99,97%, отдали свои голоса кандидатам блока коммунистов и беспартийных – 99,38%; Дрогобычская – приняло участие в голосовании 99,65%, отдали свои голоса кандидатам блока коммунистов и беспартийных – 99,41%; Львовская – приняло участие в голосовании 99,51%, отдали свои голоса кандидатам блока коммунистов и беспартийных – 98,80%; Ровенская – приняло участие в голосовании 99,86%, отдали свои голоса кандидатам блока коммунистов и беспартийных – 98,40%; Станиславская – приняло участие в голосовании 99,30%, отдали свои голоса кандидатам блока коммунистов и беспартийных – 98,40%; Тернопольская – приняло участие в голосовании – 99,43%, отдали свои голоса кандидатам блока коммунистов и беспартийных – 99,14%; Черновицкая – приняло участие в голосовании 99,99%, отдали свои голоса кандидатам блока коммунистов и беспартийных – 99,87%; Измаильская – приняло участие в голосовании – 99,99%, отдали свои голоса за кандидатов блока коммунистов и беспартийных – 99,41%.

Выборы депутатов в Верховный Совет Союза ССР по западным областям Украины явились всенародным опросом – с кем идут и за кого стоят трудящиеся западных областей Украины?

Результаты голосования показали, что трудящиеся западных областей Украины идут с партией Ленина-Сталина, единодушно стоят за советскую власть, а предатели и изменники украинского народа – украинско-немецкие националисты – потерпели полный провал и никакой поддержки среди народа не имели и не имеют.

Чего хотели и хотят эти подлые изменники украинского народа? Они хотели и хотят, под вывеской «Соборная Украина», отобрать у трудящихся свободу, землю, право на труд, образование, вольную, счастливую жизнь и восстановить режим рабства и кнута, лишить трудящихся своей Советской Родины. Но великий Ленин говорил:

«Никогда не победят того народа, в котором рабочие и крестьяне в большинстве своем узнали, почувствовали и увидели, что они отстаивают свою советскую власть, власть трудящихся, что отстаивают то дело, победа которого им и их детям обеспечит возможность

пользоваться всеми благами культуры, всеми созданиями человеческого труда».

Выборы в Верховный Совет Союза ССР проходили на основе Сталинской Конституции, обеспечившей тайное голосование.

Тайным голосованием население единодушно сказало, что оно за советскую власть, за партию большевиков, за Сталина, и что оно против украинско-немецких националистов, которых оно ненавидит, как своих врагов, требуя полного их уничтожения.

Жалкие остатки недобитых банд террором и запугиванием, убийствами из-за угла в темную ночь, грабежами пытаются парализовать нормальную жизнь местного населения, мешают восстанавливать хозяйственную жизнь местного населения, мешают восстанавливать хозяйства, строить вольную и счастливую жизнь.

Нельзя дальше терпеть, чтобы кучка гитлеровских наемников издевалась над нашим населением, грабила и убивала невинных людей! Надо, как можно быстрее, ликвидировать это чужеродное тело в организме нашего народа, надо стереть с лица земли эту подлую банду украинско-немецких националистов.

Жалкая кучка бандитов известна местному населению, но иногда местное население из-за боязни перед ними терпит их произвол, грабежи и издевательства. Чтобы обеспечить мирную и спокойную жизнь везде и всюду, днем и ночью, каждый советский гражданин должен всячески помогать органам советской власти поскорее и по заслугам расправиться с этими уголовными преступниками, остатками банд фашистских наймитов.

Уничтожив остатки банд, население свободно и вольно вздохнет и получит возможность беспрепятственно заняться мирным, творческим трудом. Добить бандитов нужно сейчас, чтобы быстрее развязать руки населению западных областей для залечивания ран, нанесенных немецко-фашистскими варварами и их агентами – украинско-немецкими националистами народному хозяйству нашей страны.

Президиум Верховного Совета Украинской ССР, Совет Народных Комиссаров Украинской ССР и Центральный Комитет КП(б)У призывают вас, дорогие товарищи, там, где еще укрываются эти подлые бандиты и уголовные преступники, смелее и решительно покончить с ними, оказать всемерную помощь и содействие органам НКВД, НКГБ и воинским гарнизонам в окончательной ликвидации недобитых остатков банд украинско-немецких националистов.

Беспощадно раздавим презренных фашистских последышей!

Мы также обращаемся к тем, кто еще продолжает скрываться от органов советской власти, поддерживает преступную связь с бандитами, решительно порвать с ними и помочь органам советской власти быстрее покончить с украинско-немецкими националистами и честной работой искупить свою вину перед народом. Советская власть помилует того, кто чистосердечно раскается в своих преступлениях и будет честно трудиться.

Трудящиеся западных областей Советской Украины строят свою новую жизнь, и они приложат все силы к тому, чтобы уничтожить тех, кто пытается мешать подъему благосостояния народа, развитию его хозяйства, науки и культуры.

Товарищи рабочие, крестьяне, интеллигенция!

Президиум Верховного Совета Украинской ССР, Совет Народных Комиссаров Украинской ССР и Центральный Комитет КП(б)У призывают вас еще активнее включиться в борьбу за восстановление и новый расцвет народного хозяйства, за осуществление задач, поставленных товарищем Сталиным.

Шире развертывайте социалистическое соревнование за повышение производительности труда, за выполнение государственных планов, за развитие промышленности, сельского хозяйства и культуры!

Сделаем наше советское государство еще более крепким и могущественным!
Да здравствует и процветает наша великая Родина – СССР!
Да здравствует и процветает Советская Украина!
Да здравствует наша родная советская власть!
Под великим знаменем партии Ленина-Сталина вперед к новым победам коммунизма!
Да здравствует товарищ Сталин!

**Председатель Президиума Верховного Совета
Украинской ССР**

М. Гречуха

**Председатель Совета Народных Комиссаров
Украинской ССР**

Н. Хрущев

**Секретарь Центрального Комитета
Коммунистической Партии (большевиков) Украины**

Д. Коротченко

Літоніс УПА. – Київ–Торонто, 2001. – Т. 3. – С. 223-230.

№ 115

**ПОСТАНОВА ОРГБЮРО ЦК КП(б)У
«ПРО ДОДАТКОВІ ЗАХОДИ ПО ПОЛІПШЕННЮ
ДІЯЛЬНОСТІ ВІНИЩУВАЛЬНИХ БАТАЛЬЙОНІВ»**

№ 79/45–оп. 23 липня 1946 р.

В дополнение к мероприятиям по улучшению деятельности истребительных батальонов, указанным в постановлении ЦК КП(б)У от 18 апреля 1945 года, ЦК КП(б)У постановляет:

1. Принять предложение Министерства внутренних дел УССР о доведении количества бойцов в истребительных батальонах до 35 тыс. человек с распределением по областям: Волынской – 4000, Львовской – 6000, Дрогобычской – 5000, Станиславской – 7000, Ровенской – 4000, Тернопольской – 7000 и Черновицкой – 2000.

2. В целях создания более благоприятных материальных условий для бойцов истребительных батальонов, предложить обкомам и райкомам КП(б)У, исполкомам областных и районных советов депутатов трудящихся освободить бойцов батальонов от выполнения ими всякого рода местных трудовых повинностей (лесозаготовок, дежурства в сельсоветах, наряды на подводы для подвозки молока и др.), а также от оргнабора для промышленных предприятий.

3. Обязать Укоопспилку (т. Липового) и председателей облисполкомов выделять различные промышленные товары через потребкооперацию по рыночному свободному фонду ежеквартально целевым назначением для бойцов истребительных батальонов.

4. Для поощрения отличившихся бойцов и командиров обязать Министерство торговли УССР (тов. Дрофу) выделить во втором полугодии в распоряжение МВД УССР специальные фонды промтоваров и ценных подарков на сумму 200 тысяч рублей для премирования лучших бойцов и командиров, проявивших себя в борьбе с украинско-немецкими националистами.

Літоніс УПА. – Київ–Торонто, 2001. – Т. 3. – С. 237-238.

№ 116

**ПОСТАНОВА ОРГБЮРО ЦК КП(б)У
«ПРО НЕДОЛІКИ У РОБОТІ ОРГАНІВ МВД, МГБ,
СУДУ І ПРОКУРАТУРИ ПО БОРОТЬБІ З ПОРУШНИКАМИ
РАДЯНСЬКОЇ ЗАКОННОСТІ У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР»**

№ 79/46–оп. 24 липня 1946 р.

ЦК КП(б)У отмечает, что партийные, советские организации и органы МВД, МГБ западных областей УССР, выполняя постановления ЦК ВКП(б) и ЦК КП(б)У о соблюдении социалистической законности, добились в этом некоторого улучшения.

Органы прокуратуры, МВД и МГБ стали оперативнее и тщательнее расследовать случаи нарушений социалистической законности.

Многие партийные и советские организации на основе улучшения массово-политической работы, проведения в жизнь советских законов добились активного участия местного населения в борьбе с бандами украинско-немецких националистов.

И тем не менее, имеется еще немало случаев, когда попираются права советских людей.

Только за 5 месяцев 1946 года по всем западным областям УССР было установлено 965 нарушений социалистической законности, в 462 случаях виновные были отданы под суд.

Некоторые обкомы, особенно Станиславский и Львовский, райкомы КП(б)У, органы прокуратуры, МВД и МГБ за последнее время вместо дальнейшего усиления ослабили контроль за соблюдением советской законности, а иногда, даже, попустительствуют нарушителям.

Имеются случаи, когда без основания арестованные длительное время содержатся под стражей, производятся незаконные обыски и изъятие имущества. Во многих случаях эти бесчинства своевременно не вскрываются, расследование их проходит с большой затяжкой, что снижает эффективность и остроту борьбы с нарушителями законов.

В некоторых районах западных областей органы МВД и МГБ большое количество арестованных длительное время содержат в камерах предварительного заключения. В первом квартале с. г. в райотделах МВД Станиславской области находилось 3092 чел. арестованных, из них незаконно содержалось в КПЗ 2023 человека.

Начальник Яблоновского райотдела МГБ этой же области Диденко в ноябре 1945 года арестовал 89 человек молодежи рождения 1928–1931 гг. и искусственно сфабриковал т. н. «запасную молодежную сотню УПА». 28 человек этой группы вскоре были отпущены из-за отсутствия улик, 22 чел. было освобождено в январе 1946 года, а остальные 34 чел., с санкции начальника облуправления МГБ Михайлова, содержались под стражей до конца апреля 1946 г., после чего все, за исключением 3 человек осужденных, выпущены на свободу.

Имеют место случаи тягчайших беззаконий – избияния и самочинные расстрелы задержанных. Оперуполномоченный райотдела МВД Винниковского района Львовской области Харитонов в марте с. г., после жестоких избиваний, самочинно расстрелял ни в чем неповинных девушек Джавру А. Д. и Дырбу А. М. и заготовителя сельпо гр. Муцака.

Зам. председателя Мельница-Подольского райисполкома Тернопольской области Лаптев В., находясь в с. Пилипча, 10 мая, зайдя к гр. Тимешик, начал проверять документы у находившихся в хате, после проверки объявил, что все они арестованы. При попытке одного из присутствующих уйти, открыл стрельбу из автомата и тяжело ранил гр. Нинитика и инвалида Отечественной войны гр. Пивторака, впоследствии умершего от полученных ран.

В ряде случаев, вместо предания суду, примерного наказания, виновники грубых нарушений получают только дисциплинарные взыскания.

По прямому указанию начальника УМВД по Черновицкой области тов. Руденко, в феврале 1945 года начальник Черновицкого райотдела МВД Насонов, вместе с начальником от

деления ББ того же райотдела Майоровым расстрелял пять человек бывших участников УПА, которые явились с повинной после обращения правительства УССР. Случай этот был выявлен еще в июне т. г., но до сих пор не обсуждался на бюро обкома партии.

Органы прокуратуры и юстиции, призванные осуществлять контроль за соблюдением социалистической законности, в ряде случаев своей беспринципностью, попустительством способствуют нарушениям советских законов, чем подрывают авторитет суда и прокуратуры и вызывают недовольство населения.

Дела на арестованных часто подготавливаются поспешно и некачественно, в следствии чего военные трибуналы и суды возвращают их на доследование. Только с 1 по 15 июня с. г. по Станиславской области было возвращено из трибуналов на доследование 85 дел.

В отдельных случаях партийные организации вместо привлечения виновников нарушения советской законности к строжайшей ответственности, поддержания органов прокуратуры и суда, когда они добиваются законного наказания, оказывают давление на них с целью смягчения меры наказания.

За незаконные аресты в мае с. г., при проведении подписки на заем, директор Мельница-Подольского райпромкомбината Богданов был привлечен к уголовной ответственности, однако Мельница-Подольский райком КП(б)У предложил судебным органам Богданова не судить. Тернопольский обком КП(б)У поддержал райком КП(б)У в этом деле и только после вмешательства работников ЦК КП(б)У в конце июня дело направлено для рассмотрения в Облсуд.

Вышеприведенные факты нарушения советской законности объясняются, прежде всего, слабой партийно-политической работой. Многие партийные и советские руководители, руководители органов МВД и МГБ недооценивают значения строжайшего соблюдения социалистической законности в деле успешной борьбы с украинско-немецкими националистами, укрепления органов советской власти, примиренчески относятся к нарушителям и не воспитывают у партийных и советских работников нетерпимости к тем, кто попирает законы нашего государства и тем самым оказывая услугу нашим врагам.

ЦК КП(б)У постановляет:

1. Обязать обкомы КП(б)У западных областей, МВД УССР (т. Строкач), МГБ УССР (т. Савченко), Прокуратуру УССР (т. Нощенко), Министерство Юстиции УССР (т. Бабченко) принять самые решительные меры к устранению отмеченных в настоящем постановлении недостатков.

2. Начальника УМВД по Черновицкой области тов. Руденко за дачу прямых указаний о расстреле, явившихся с повинной, бывших участников банд УПА, после обращения правительства УССР к населению западных областей о явке с повинной и скрытие этого факта, – с работы снять и привлечь к ответственности.

3. Обязать МВД (тов. Строкача), МГБ (т. Савченко), и. о. прокурора УССР (т. Нощенко) и прокурора войск МВД Украинского округа (тов. Семашко) до 20 августа расследовать все дела, заведенные на лиц, нарушивших советскую законность, и привлечь виновных к самой строгой ответственности.

4. Обязать исполкомы областных и районных Советов депутатов трудящихся западных областей в срочном порядке рассмотреть все имеющиеся представления и протесты прокуроров на неправильно принятые постановления и в дальнейшем рассматривать их в установленных правительством сроки.

5. Предложить обкомам, горкомам, окружкомам и райкомам КП(б)У западных, Измаильской и Закарпатской областей периодически заслушивать на бюро начальников райотделов МВД и МГБ, прокуроров о соблюдении советских законов и борьбы с их нарушителями.

6. Обязать начальников областных Управлений и райотделов МВД, МГБ и органы прокуратуры:

а) при производстве арестов строго руководствоваться постановлением СНК СССР и ЦК ВКП(б) от 17 ноября 1938 года «Об арестах, прокурорском надзоре и ведении следствия».

В случае невыполнения названного постановления привлекать к строгой ответственности.

б) передавать дела на арестованных в судебные органы полностью законченными предварительным следствием и не допускать передачу дел небрежно и недостаточно расследованных. Для улучшения качества предварительного следствия – укомплектовать следственные отделения опытными и политически грамотными работниками;

в) при проведении военно-чекистских операций предварительно их разрабатывать по агентурным данным и запретить проведение «массовых прочесок» сел, с производством обходов всех домов и незаконных обысков, а также проведение массовых задержаний.

7. Предложить военным прокурорам войск МВД, прокуратуре республики, областным и районным прокуратурам:

а) систематически проверять, как в тюрьмах, так и особенно в КПЗ, обоснованность и законность задержаний и арестов, в случае обнаружения незаконных арестов, виновных привлекать к ответственности;

б) значительно усилить надзор за следствием в органах МВД и МГБ, оказывая им надлежащую помощь в расследовании дел. Совместно со следственными работниками принимать активное участие в допросах обвиняемых и свидетелей.

8. Предложить прокуратуре УССР (т. Нощенко) улучшить работу местных органов прокуратуры, по соблюдению советской законности, особенно районных прокуратур, для чего:

а) укрепить состав районных прокуроров, представить до 15 августа с. г. свои соображения в Управление кадров ЦК КП(б)У о замене необеспечивающих работу;

б) установить более строгий контроль за учебной работой прокуроров и работников следственного аппарата районных, городских и областных прокуратур. Людей, не обладающих достаточной квалификацией и не желающих ее повышать, – отстранять от работы;

в) путем выезда ответственных работников прокуратуры УССР на места, чаще проверять работу областных и особенно районных прокуратур в деле соблюдения советской законности.

9. Обязать прокуратуру УССР (т. Нощенко), МВД УССР (т. Строкача), МГБ УССР (т. Савченко) провести в августе с. г. областные совместные совещания городских и районных прокуратур, начальников райотделов МВД и МГБ, на которых обсудить состояние соблюдения советской законности в области и наметить конкретные мероприятия по улучшению надзора за соблюдением советских законов.

10. Обязать Министерство Юстиции УССР (т. Бабченко) в связи с отменой в западных областях военного положения и переходом ряда статей УК из военного трибунала на рассмотрение в гражданские суды:

а) обеспечить в областных и народных судах квалифицированное рассмотрение всех дел без затяжек сроков;

б) дела о нарушениях советской законности готовить и рассматривать в первую очередь;

в) вместе с партийными и советскими организациями до I.X–1946 года на местах проверить работу народных судов, решения которых систематически отменяются вышестоящими инстанциями;

г) больше выдвигать на должность народных судей лиц из местного населения, имеющих достаточную общеобразовательную подготовку и доказавших на деле свою преданность советской власти;

д) организовать систематические выезды народных судей в села с докладами о советских законах, судопроизводстве, разъясняя населению политическую сущность советского законодательства, вытекающего из Сталинской Конституции;

е) провести в 1946 году набор из населения западных областей для учебы в Харьковской, Киевской и Одесской юридических школах в количестве 100 человек.

11. Предложить обкомам, окружкомам и райкомам КП(б)У западных, Измаильской и Закарпатской областей прекратить посылку прокуроров, народных судей и оперативного состава ББ МВД в качестве уполномоченных по различным хозяйственно-политическим кампаниям на села.

12. Обязать обкомы, окружкомы и райкомы КП(б)У, исполкомы областных, окружных и районных Советов депутатов трудящихся до 1 сентября 1946 года выполнить указание товарища Молотова В. М. от 13.I.1946 года – о создании условий для работы народных судов, обеспечение их помещениями, мебелью и др.

13. Придавая первостепенное значение политико-воспитательной работе, идейно-политическому росту личного состава органов МВД и МГБ, работников судов и прокуратур, ЦК КП(б)У обязывает обкомы, горкомы и райкомы КП(б)У западных, Измаильской и Закарпатской областей:

а) улучшить работу первичных партийных организаций органов МВД, МГБ, судов и прокуратур, укрепить их проверенными честными руководителями, оказать им помощь в налаживании партийной работы, проводить регулярно партийные собрания, сделав их настоящей школой воспитания коммунистов, всемерно развивая и поддерживая здоровую критику недостатков в работе;

б) не оставлять ни одного случая нарушения советской законности, небрежного, некачественного оформления дел работниками МВД, МГБ, суда и прокуратуры без обсуждения на партийных, комсомольских и профсоюзных собраниях;

в) охватить политической учебой всех работников и в первую очередь коммунистов и комсомольцев, при этом необходимо оказывать им помощь квалифицированной консультацией, литературой, газетами, журналами, установив постоянный контроль за учебой каждого сотрудника;

г) регулярно проводить для сотрудников лекции, доклады, беседы о советском законодательстве, международном и внутреннем положении СССР и др.;

д) в августе и сентябре провести в областных центрах пятидневные семинары секретарей первичных партийных организаций органов МВД, МГБ, судов и прокуратуры, на которых заслушать вопросы внутрипартийной работы и советского законодательства. В то же время провести в областях пятидневные семинары городских и районных прокуроров и народных судей по вопросам советского законодательства.

Министру Юстиции (т. Бабченко) и и. о. прокурора УССР (т. Нощенко) обеспечить эти семинары квалифицированными преподавателями.

14. Обязать Министра Внутренних Дел УССР (т. Строкача) и Министра Государственной Безопасности УССР (т. Савченко) провести в течение августа и сентября 1946 года в областях трехдневные семинары начальников райотделов МВД и МГБ по советскому законодательству.

15. Обязать МВД УССР (т. Строкач) укрепить аппараты политчастей управлений милиции в областях, для чего выделить подготовленных для политической работы коммунистов, освободив тех, которые не оправдывают себя на этой работе.

16. Предложить областным газетам и Облрадиокомитетам западных областей, а также республиканским газетам «Правда Украины» и «Радянська Україна» (на сменных страницах)

периодически печатать и транслировать по радио статьи и беседы о советском законодательстве.

17. Обязать обкомы, райкомы КП(б)У западных областей обсудить на районных закрытых партийных собраниях настоящее постановление и наметить конкретные мероприятия по устранению недостатков в осуществлении советских законов.

О принятых мерах обкомам КП(б)У по выполнению настоящего постановления сообщить ЦК КП(б)У 15 августа 1946 года.

ЦК КП(б)У требует от партийных организаций органов МВД и МГБ, судов и прокуратур западных, Измаильской и Закарпатской областей неуклонного проведения в жизнь советских законов, вытекающих из Сталинской Конституции, являющейся величайшим завоеванием советского народа. Вести непримиримую борьбу с теми, кто нарушает социалистические законы, как основу нашего государства, и тем самым, оказывая услугу украинско-немецким националистам и другим врагам украинского народа.

Сергійчук В. Десять буремних літ. – К.: Дніпро, 1998. – С. 504-511.

№ 117

3 ПОСТАНОВИ ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У «ПРО РОБОТУ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У»

№ 98/4–г. 12 серпня 1946 р.

...5. Предложить Черновицкому обкому КП(б)У улучшить руководство областными, городскими и районными газетами, сделав их подлинными центрами политической работы в массах. Добиться, чтобы областная, городские и районные газеты систематически в живой доходчивой форме разъясняли трудящимся линию большевистской партии и советского правительства. Учитывать и воспитывать массы на конкретных и ярких примерах, как надо успешно выполнять задачи социалистического строительства, борьбы за высокий урожай, укрепления колхозного строя, глубоко и всесторонне вести пропаганду нового пятилетнего плана. Беспощадно разоблачать вражескую националистическую идеологию, воспитывать трудящихся на идеях ленинско-сталинской дружбы народов Советского Союза...

17. Обязать обком и райкомы КП(б)У улучшить руководство органами МВД–МГБ, истребительными батальонами и добиться в ближайшее время полной ликвидации остатков банд украинско-немецких националистов...

Літонус УПА. – Київ–Торонто, 2001. – Т. 3. – С. 246.

№ 118

ПОСТАНОВА ОРГБЮРО ЦК КП(б)У «ПРО СКЛИКАННЯ У м. ЛЬВОВІ МІЖОБЛАСНОЇ НАРАДИ З ПИТАННЯ СТАНУ БОРОТЬБИ З УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКИМИ НАЦІОНАЛІСТАМИ У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР»

№ 89/1–г. 12 вересня 1946 р.

Созвать в г. Львове 19 сентября 1946 г. в 12 часов дня межобластное совещание по вопросу о состоянии борьбы с украинско-немецкими националистами в западных областях УССР.

На совещание вызвать первых секретарей обкомов КП(б)У, начальников облуправлений МВД и МГБ западных и Закарпатской областей УССР, начальников пограничных войск округов: Украинского – генерал-майора Никифорова, Закарпатского – генерал-майора Демшина, начальника Внутренних войск МВД Украинского округа генерал-майора Фадеева. На совещание также пригласить командующего войсками Прикарпатского Военного Округа генерала армии Еременко и генерал-полковника Москаленко.

На совещании заслушать доклады первых секретарей обкомов КП(б)У, начальников облуправлений МВД и МГБ «О состоянии борьбы с украинско-немецкими националистами в западных областях УССР».

Сергийчук В. Десять буремних літ. – К.: Дніпро, 1998. – С. 517-518.

№ 119

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У «ПРО СТАН БОРОТЬБИ З ЗАЛИШКАМИ УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР»

№ 104/19 4 жовтня 1946 р.

ЦК КП(б)У в своем решении от 21 февраля 1946 года предупреждал партийные организации, органы Министерства Внутренних Дел и Министерства Госбезопасности западных областей Украины о том, что «малейшее ослабление борьбы с бандитами дает им возможность оправиться от нанесенных ударов и снова возобновить свою террористическую и диверсионную работу». Однако, многие обкомы и райкомы КП(б)У, органы Министерства Внутренних Дел и Министерства Госбезопасности западных областей УССР не учли этого указания ЦК КП(б)У.

После проведенной значительной работы по разгрому остатков банд украинско-немецких националистов во время подготовки и проведения выборов в Верховный Совет СССР, партийные организации и органы МВД и МГБ проявили самоуспокоенность и благодушие, ослабили борьбу с украинско-немецкими националистами, чем дали им возможность перестроить свои ряды.

Стремясь сохранить свои кадры от окончательного разгрома, ОУН-УПА перешли к действиям мелкими группами и в одиночку, совершая террористические акты против нашего актива, пытаясь запугать этим население и противодействовать его активному участию в проводимых советской властью мероприятиях.

ЦК КП(б)У считает неправильными и вредными имеющиеся у отдельных руководителей взгляды о том, что банды, якобы, уже разгромлены, а оставшиеся бандитские группы не представляют опасности, так как действуют разрозненно и не имеют руководящего центра. Такая недооценка сил врага, непонимание опасности, которую он все еще представляет на деле, привели к ряду серьезных недостатков и ошибок в борьбе с украинско-немецкими националистами.

Черновицкий обком КП(б)У и его первый секретарь т. Зеленюк, а также областные управления МВД и МГБ Черновицкой области не выполнили решения ЦК КП(б)У от 21.ІІ.46 года, ослабили борьбу с бандами и благодушествовали. Обком КП(б)У неоднократно информировал ЦК КП(б)У, что в области банды почти ликвидированы, что в районах области

действует всего лишь одна небольшая банда численностью в 11 человек, тогда как в действительности оказалось, что в области действуют не менее 10 банд, насчитывающих свыше 100 человек, и что эти банды безнаказанно терроризируют население многих районов области.

ЦК КП(б)У считает, что Станиславский обком КП(б)У и его первый секретарь т. Слонь не сделали надлежащих выводов из решения ЦК КП(б)У от 22 января 1946 года и не приняли необходимых мер к окончательной ликвидации банд украинско-немецких националистов и оуновского подполья на территории Станиславской области.

Как обком КП(б)У, так и органы МВД и МГБ Станиславской области подменили серьезную и кропотливую работу по борьбе с бандами и оуновским подпольем методами канцелярско-бюрократического руководства. Обкомом КП(б)У было принято большое количество решений по борьбе с бандами, однако, все эти решения остались на бумаге, так как отсутствовала подлинная большевистская борьба за их выполнение, а также не было за этим надлежащего контроля. В результате территория Станиславской области в последнее время стала местом, куда бандиты собираются для того, чтобы отдохнуть и перегруппировать свои силы. Только этим можно объяснить и тот факт, что число бандпроявлений в области с каждым месяцем увеличивается. Если в июне их было 39, в июле – 58, то в августе – 93.

ЦК КП(б)У считает также крайне неудовлетворительным ход борьбы с бандами в Дрогобычской и Львовской областях.

ЦК КП(б)У отмечает, что основным недостатком, без устранения которого нельзя успешно бороться с бандами, является крайне неудовлетворительная постановка агентурно-оперативной работы в органах Министерства Государственной Безопасности западных областей УССР. В связи с этим и чекистско-войсковые операции, которые проводятся, как правило, без тщательной агентурной подготовки, не всегда достигают необходимых результатов. Не менее серьезным недостатком является также и то, что наша агентура слабо проникает в руководящие центры бандитских отрядов и оуновского подполья. Только этим и объясняется то положение, что до сих пор еще не разгромлены краевые проводы и не уничтожены члены центрального провода, которые продолжительное время руководят и направляют всю деятельность банд и оуновских организаций в западных областях.

Органы МГБ плохо руководят своей агентурой, слабо совершенствуют ее чекистскую подготовку, вследствие чего во многих случаях агентура не используется совершенно или не контролируется, а нередко работает на пользу оуновского подполья или уходит в банды.

ЦК КП(б)У считает, что агентурно-оперативная работа в западных областях органами Министерства Внутренних Дел, также как и органами МГБ, ведется неудовлетворительно, в результате чего – из 7079 операций, проведенных по всем западным областям УССР в августе с. г. только 738 дали положительные результаты.

Совершенно нетерпимо, когда органы МВД и МГБ проявляют самодовольство, не совершенствуют свою оперативную работу, не применяют ранее рекомендованные ЦК КП(б)У методы и не изыскивают новых методов борьбы с бандами. Основной метод борьбы с бандами – метод закрепления подвижных войсковых групп за бандгруппами до полного их уничтожения – на деле почти не применяется и бандиты даже из столкновений с войсковыми группами нередко уходят без преследования.

ЦК КП(б)У считает неправильным то, что органы МВД и МГБ прекратили производить вызов населения. Практикой доказано, что правильное применение этого метода, позволяет нам несколько компенсировать недостаток агентурной работы, находить бандитов и вскрывать оуновские организации, укреплять связь с местным населением и сохранять нашу агентуру от провалов.

Серьезным недостатком является и то, что планы ликвидации бандгрупп, составляемые райотделами МВД, не всегда продуманы, составлены формально, без определенной целеустр

ремленности, выполнение их не проверяется; а за срыв операций конкретные виновники не несут ответственности.

Большим недостатком в работе Министерств Внутренних Дел и Государственной Безопасности и их органов на местах ЦК КП(б)У считает отсутствие согласованных действий, ненужную, вредную для дела, обособленность в работе, которая приводит к распылению наших сил и служит лишь на руку украинско-немецким националистам.

ЦК КП(б)У считает, что внутренние войска МВД и пограничные войска Украинского округа также ослабили свою борьбу с украинско-немецкими националистами. Большое количество бойцов войск МВД отрывается на хозяйственные и другие работы, а пограничные войска слабо ведут борьбу с бандитами в пограничной полосе.

Украинско-немецкие националисты проводят агитацию среди населения, пытаются сохранить и расширить свое влияние среди отдельных слоев населения, особенно среди молодежи; они грозят уничтожить всех тех, кто переходит из банд на нашу сторону. При помощи террора, угроз и разнузданной антисоветской агитации, они пытаются запугать население западных областей, сорвать проведение мероприятий, намеченных органами советской власти. Этой вражеской агитации мы должны противопоставить нашу повседневную глубокую политическую работу в массах, как важнейшее средство мобилизации населения западных областей на борьбу против злейших его врагов – банд украинско-немецких националистов и осуществление всех мероприятий советской власти.

Однако, многие обкомы и райкомы КП(б)У западных областей, не понимая того, что хорошо налаженная политическая работа укрепляет наши позиции среди населения этих областей и усиливает борьбу с украинско-немецкими националистами, неудовлетворительно ведут политическую работу среди населения. Беседы с населением, доклады и лекции во многих селах проводятся чрезвычайно редко. Политическая агитация проводится без учета мест-ных особенностей, отсутствует дифференцированный подход к отдельным группам населения, рабочим, крестьянам, интеллигенции, молодежи, женщинам, украинцам-переселенцам из Польши и др. Размах массово-политической работы, достигнутый в период выборов в Верховный Совет СССР не закреплен, большинство агитколлективов распалось, агитаторы среди населения работают плохо, руководства и помощи в своей работе не получают. Руководящие работники областных и районных организаций с политическими докладами среди населения сел выступают очень редко. Совершенно недостаточно привлекается местный актив и интеллигенция для проведения политической работы среди населения. Ряд партийных организаций по-прежнему недооценивают значения правильно поставленной работы культурно-просветительных учреждений, кино и радио в деле политического воспитания масс.

ЦК КП(б)У считает неправильной и недопустимой недооценку со стороны многих партийных организаций западных областей Украины значения истребительных батальонов, созданных из местного населения для борьбы с бандами. Эта недооценка приводит к тому, что боевая и политическая подготовка бойцов в этих батальонах организована плохо и часто проводится неподготовленными людьми. Политическая работа в истребительных батальонах из местного населения проводится партийными организациями также от случая к случаю, в результате этого имеются случаи разложения истребительных батальонов, ухода в банды и сдачи оружия врагу, особенно плохо руководят истребительными батальонами в Дрогобычской области. Вместо укрепления существующих истребительных батальонов и создания новых, как этого требовало решение ЦК КП(б)У от 18 апреля 1946 года, Дрогобычский обком КП(б)У и органы МВД, не желая заниматься этой кропотливой работой, стали на путь массового расформирования истребительных батальонов.

ЦК КП(б)У постановляет:

1. Обязать Министерство Внутренних Дел УССР (т. Строкача), Министерство Государственной Безопасности (т. Савченко), начальников областных Управлений и районных отделов МВД и МГБ, секретарей обкомов и райкомов КП(б)У западных областей покончить с недооценкой и благодушием в борьбе с остатками банд ОУН–УПА и принять самые решительные меры к устранению отмеченных в настоящем постановлении недостатков.

2. Предложить Министерству Внутренних Дел УССР (т. Строкачу) и Министерству Государственной Безопасности УССР (т. Савченко) повести самую решительную борьбу с остатками украинско-немецких националистов и добиться в ближайшее время их полной ликвидации.

Для осуществления этой задачи, не позже как к 20 октября с. г., составить планы ликвидации районных, окружных и краевых проводов, а также членов центрального провода ОУН и приступить к немедленной реализации этих планов. Планы ликвидации краевых проводов и членов центрального провода представить ЦК КП(б)У к 20 октября 1946 г.

В целях координации действий органов МВД и МГБ по разработке и ликвидации краевых оуновских проводов, создать совместные оперативные группы в 3–5 человек, из наиболее опытных чекистов МВД и МГБ УССР, на каждый краевой провод и направить эти группы в области для ликвидации проводов.

3. Предложить Министерству Внутренних Дел (т. Строкачу), Министерству Государственной Безопасности (т. Савченко), начальникам областных Управлений и РО МВД и МГБ коренным образом улучшить работу с агентурно-осведомительной сетью. Райотделам МВД, МГБ в течение октября с. г. пересмотреть сеть агентуры и создать ее из людей, внушающих доверие. Направить работу агентуры на активную разработку руководящего оуновского подполья и бандгрупп УПА, а также бывших бандитов, явившихся с повинной. Вербовку и работу с агентурой поручать опытным чекистским работникам и строго наказывать виновных в расшифровке нашей агентуры.

4. Обязать начальников областных Управлений и райотделов МВД и МГБ все оперативные действия по ликвидации банд ОУН–УПА согласовывать между собой. Для обеспечения успешных результатов проведения операций, создать подвижные войсковые группы из отборных бойцов, включив в эти группы лучших бойцов истребительных батальонов, знающих местные условия и обычаи. Во главе этих групп ставить оперативных работников, закрепив за каждой группой определенную банду, которую оперативная группа должна непрерывно преследовать до полной ее ликвидации. Установить отчетность РО МВД и МГБ перед областными Управлениями за проведение каждой чекистской операции, виновных в срыве операций привлекать к самой строгой ответственности.

5. Обязать Министра Внутренних Дел УССР т. Строкача и начальника Управления Внутренних Дел МВД Украинского округа т. Фадеева в течение октября с. г. пересмотреть дислокацию войск и расставить их с учетом пораженности районов бандитизмом. Войска МВД максимально использовать для борьбы с бандами, освободив их от хозяйственных и других дел, не связанных с борьбой с бандами ОУН–УПА.

6. Предложить Министерству Внутренних Дел УССР (т. Строкачу) и Министерству Государственной Безопасности УССР (т. Савченко), начальникам УМВД и УМГБ Дрогобычской, Станиславской и Закарпатской областей, начальникам внутренних и пограничных войск МВД Украинского округа разработать и представить к 10.X.1946 г. в ЦК КП(б)У общий план ликвидации бандгрупп, находящихся в верховьях Карпат.

7. ЦК КП(б)У считает неправильным, когда гарнизоны Советской Армии, расположенные в селах, пораженных бандитизмом, не принимают участия в борьбе с бандами. В целях более

успешной борьбы с бандитизмом, ЦК КП(б)У рекомендует командующему Прикарпатским Военным округом т. Еременко создать оперативные группы в местах, где имеются бандитские проявления и потребовать от них активного участия в борьбе с бандами ОУН–УПА.

8. Предложить начальнику пограничных войск Украинского округа т. Никифорову вести активную борьбу с бандами в районах, прилегающих к границе, не ограничивая деятельность пограничных войск только охраной границ.

9. Учитывая, что вызовы населения в органы МВД–МГБ дали вполне положительные результаты в деле выявления оуновского подполья и банд УПА и что такие вызовы не утратили своего значения и в настоящее время, ЦК КП(б)У рекомендует восстановить практику вызовов населения, которые должны проводиться по месту жительства граждан квалифицированными оперативными работниками; к вызываемым не допускать грубости и бестактности и ни в коем случае не расшифровывать при этом наших агентов.

10. Большая роль в борьбе с украинско-немецкими националистами истребительных батальонов, которые являются нашим боевым активом на селе, требует от обкомов и райкомов КП(б)У, начальников облуправлений и райотделов МВД–МГБ западных областей решительного улучшения боевой выучки и политической подготовки бойцов батальонов, которые необходимо проводить, руководствуясь решением ЦК КП(б)У от 18 апреля с. г. «Об усилении политической работы, повышении большевистской бдительности и боевой выучки в истребительных батальонах западных областей УССР».

11. Придавая важное значение планированию и контролю за ходом борьбы с бандами, а также планированию и контролю в этой связи всей работы обкомов КП(б)У в целом, предложить обкомам КП(б)У западных областей УССР представлять в ЦК КП(б)У ежемесячно не позже 5 числа каждого месяца планы по борьбе с бандами и ежеквартально – общие планы работы обкомов КП(б)У.

12. С целью усиления конспирации, категорически запретить РК КП(б)У западных областей Украины передавать обкомам КП(б)У открытым текстом по телефону сведения о борьбе с бандами ОУН–УПА.

Категорически запретить всякие телефонные разговоры, разглашающие секретные данные о борьбе с бандами, и виновных в этом привлекать к строжайшей ответственности.

13. Предложить Прокуратуре УССР (т. Нощенко), Прокуратуре войск МВД УССР (т. Семашко), Верховному Суду УССР (т. Топчию), Военному Трибуналу войск МВД Украинского округа (т. Ситенко) и Министерству юстиции (т. Бабченко) принять решительные меры к улучшению работы судов и прокуратур, использовать в борьбе с украинско-немецкими националистами полностью наши советские законы, не допуская послабления наказания врагам народа. Необходимо, чтобы прокуроры активно выступали на судебных процессах, беспощадно разоблачая бандитов и их пособников, оказывая всемерную помощь следственным органам в их работе, ни в коем случае не ограничивая свою деятельность только контролем за проведением в жизнь советских законов.

14. ЦК КП(б)У обращает внимание партийных и советских организаций на то, что украинско-немецкие националисты за последнее время усилили свою работу по засылке агентов со шпионско-диверсионной целью в города и районные центры, на предприятия, транспорт и учреждения. Обязать областные Советы депутатов трудящихся, обкомы КП(б)У до 1 декабря 1946 года провести проверку работающих на предприятиях, транспорте и в учреждениях с целью очищения наших предприятий, транспорта и учреждений от враждебных элементов.

15. ЦК КП(б)У отмечает, что политико-воспитательная работа среди молодежи, создание комсомольских организаций в селах западных областей УССР проходит неудовлетворительно,

что свидетельствует о недооценке работы по политическому воспитанию молодежи и отрыву ее от влияния оуновцев. ЦК КП(б)У требует от обкомов, горкомов и райкомов КП(б)У, а также от ЦК ЛКСМУ в ближайшее время добиться улучшения руководства комсомольскими организациями и выполнить постановление ЦК КП(б)У от 11 апреля 1946 года «Об улучшении работы комсомольских организаций в западных областях УССР».

16. Обязать секретарей обкомов и райкомов КП(б)У западных областей УССР коренным образом улучшить массово-политическую работу среди населения, для чего:

а) разработать по каждому району план систематического проведения докладов и лекций в селах по вопросам разъяснения преимуществ социалистического строя перед капиталистическим, разъяснения задач, стоящих перед советским народом в пятилетнем плане восстановления и развития народного хозяйства СССР и УССР, а также международных событий. Максимально использовать для проведения этой работы лекторские группы обкомов и горкомов, пропгруппы райкомов КП(б)У, а также областной и районный актив. Систематически проводить собрания крестьян в селах, а наряду с этим усилить политическую агитацию по десятидворкам, привлекая к проведению этой работы местный актив, оказывая ему постоянную помощь инструктажем и литературой;

б) систематически печатать в газетах статьи по вопросам пропаганды пятилетнего плана, об украинско-немецких националистах, беспощадно разоблачая их как злейших врагов украинского народа, неустанно воспитывать все население в духе преданности Советской Родине, коммунистической партии, товарищу Сталину. Расширить сеть рабкоров и селкоров из местного населения в районной и областной печати, организовать регулярную доставку в села газет и журналов;

в) до 15 октября с. г. обсудить на заседаниях обкомов и райкомов КП(б)У мероприятия по организации дифференцированной политической работы среди населения: молодежи, женщин, переселенцев, отчисленных бойцов истребительных батальонов и т. д., вовлекая все эти группы населения в активную борьбу против банд и оуновского подполья, в работу по укреплению органов советской власти;

г) добиться безусловного выполнения решения X пленума ЦК КП(б)У по улучшению работы культурно-просветительных учреждений, радио, кино, особенно в сельских районах западных областей УССР. Своевременно подготовить клубы, хаты-читальни, красные уголки к работе в зимних условиях, сделав их центрами политико-просветительной работы на селе;

д) для проведения политической работы на селе партийным и комсомольским организациям полностью использовать воскресные дни, заранее подготавливать проведение докладов и бесед наших агитаторов в воскресные дни в селах, добиваясь максимальной явки населения на все проводимые в эти дни мероприятия;

е) на основе глубокой, повседневной массово-политической, воспитательной работы с местным населением создать актив на селе и в городах, привлекая его к широкому участию в политической жизни, вместе с тем надо всемерно защищать его от бандитов, сурово наказывать тех, кто своим безразличием, болтливостью ставит его под удар украинско-немецких националистов.

17. Поручить Управлению пропаганды и агитации ЦК КП(б)У в трехдневный срок с учетом местных условий разработать мероприятия по улучшению политической работы среди населения западных областей УССР и представить их на утверждение ЦК КП(б)У.

18. Министерству Внутренних Дел и Министерству Государственной Безопасности УССР, обкомам КП(б)У западных областей Украины представить ЦК КП(б)У к 1 декабря 1946 года отчет о выполнении настоящего решения.

19. Настоящее решение разослать всем обкомам КП(б)У западных областей УССР. Предложить секретарям обкомов КП(б)У провести областные совещания, на которые пригласить

первых секретарей горкомов и райкомов КП(б)У, начальников РО МВД и МГБ, прокуроров и представителей воинских частей. На совещании обсудить данное решение и наметить конкретные мероприятия по его выполнению.

Сергійчук В. Десять буремних літ. – К.: Дніпро, 1998. – С. 529-538.

№ 120

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У «ПРО ПОСИЛЕННЯ БОРОТЬБИ З ЗАЛИШКАМИ БАНД УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР»

№ 124/325 квітня 1947 р.

ЦК КП(б)У отмечает, что партийные организации западных областей УССР и органы МГБ слабо ведут борьбу с бандами и подпольем украинско-немецких националистов.

За последнее время усилилась активность украинско-немецких националистов и банд-проявления.

В результате затяжки переходного периода передачи всего дела борьбы с бандами из органов МВД в органы МГБ, ослабления борьбы с бандами в областях и районах число банд-проявлений увеличивается, вследствие чего имеются значительные потери партийно-советского актива, а подавляющее большинство бандитских проявлений остаются нераскрытыми и бандиты продолжают действовать безнаказанно (Черновицкая, Станиславская, Дрогобычская области).

ЦК КП(б)У располагает фактами о том, что в ряде районов некоторые партийные, советские работники и работники органов МГБ проявляют преступную беспечность, пользуясь которой бандиты имеют возможность нагло и безнаказанно совершать террористические акты (Вижницкий район Черновицкой области; Лопатинский район Львовской области; Рогатинский и Ланчинский район Станиславской области).

ЦК КП(б)У отмечает, что, как и раньше, когда дело борьбы с бандами находилось в органах МВД, так и теперь, Министерство Государственной Безопасности УССР и областные Управления МГБ неудовлетворительно выполняют решения ЦК КП(б)У о тщательной подготовке и хорошем проведении чекистско-войсковых операций. Значительная часть операций безрезультатны, что объясняется, главным образом, слабой их подготовкой органами МГБ и войсковыми командирами. Министерство Государственной Безопасности УССР и областные Управления МГБ неудовлетворительно выполняют решения ЦК КП(б)У о ликвидации районных, окружных, краевых проводов ОУН. Ранее составленные МГБ УССР и его органами на местах планы по ликвидации банд и оуновского подполья во многих случаях оказались невыполненными.

Отметить, что решение ЦК КП(б)У от 18 апреля 1946 года об усилении боевой и политической подготовки бойцов истребительных батальонов и решение ЦК КП(б)У от 4 октября 1946 года в части укрепления истребительных батальонов выполняются неудовлетворительно.

ЦК КП(б)У постановляет:

1. Обязать Волынский, Черновицкий, Тернопольский, Станиславский, Львовский, Ровенский и Дрогобычский обкомы КП(б)У, Министерство Государственной Безопасности УССР и начальников облуправлений МГБ западных областей УССР немедленно принять энергичные и организованные меры к устранению отмеченных недостатков и усилению

эффективной борьбы с бандами украинско-немецких националистов, в частности должно быть улучшено состояние и организация истребительных батальонов.

ЦК КП(б)У требует от обкомов КП(б)У западных областей УССР, Министерства Госбезопасности УССР и областных Управлений МГБ УССР покончить с настроениями благодушия и беспечности, имеющимися среди отдельных партийных и чекистских работников, и мобилизовать все силы и средства на окончательную ликвидацию банд украинско-немецких националистов.

Обязать обкомы КП(б)У, Министерство Госбезопасности УССР и начальников облуправлений МГБ разработать и провести в жизнь мероприятия, обеспечивающие в ближайшие полтора-два месяца ликвидацию уцелевших бандитских групп и руководящих центров ОУН снизу доверху.

2. Учитывая, что в деле окончательной ликвидации банд украинско-немецких националистов и оуновского подполья первостепенное значение имеет агентурно-осведомительная работа, обязать Министра Госбезопасности УССР т. Савченко принять меры к устранению в кратчайшие сроки серьезных недостатков в работе с агентурой, руководствуясь ранее принятыми решениями ЦК КП(б)У по этому вопросу.

3. ЦК КП(б)У требует от обкомов и райкомов КП(б)У западных областей принять решительные меры к быстрейшему устранению серьезных недостатков, имеющихся во многих районах, в деле проведения политической работы среди населения.

ЦК КП(б)У ставит перед обкомами и райкомами КП(б)У западных областей УССР, как важнейшую задачу, обеспечить такой разворот политико-массовой работы, чтобы в каждом селе сплотить вокруг партийных организаций и органов советской власти широкие слои бедняцко-средняцкого крестьянства и активизировать его на борьбу против кулацких элементов и их вооруженных банд – украинско-немецких националистов. Принять энергичные меры по усилению политической работы среди молодежи, женщин и сельской интеллигенции.

4. Обязать Министра Госбезопасности тов. Савченко и первых секретарей обкомов КП(б)У западных областей УССР ежедекадно отчитываться перед ЦК КП(б)У о ходе борьбы с украинско-немецкими националистами.

ЦК КП(б)У предупреждает тт. Профатилова, Вовка, Компанца, Слоня, Грушецкого, Горобца, Бегму и тов. Савченко об их личной ответственности за выполнение настоящего постановления.

Сергійчук В. Десять буремних літ. — К.: Дніпро, 1998. – С. 572-574.

№ 121

ІНФОРМАЦІЯ ЗАСТУПНИКА СЕКРЕТАРЯ ЦК КП(б)У А. СТОЯНЦЕВА «ПРО ХІД БОРОТЬБИ З БАНДАМИ ОУН-УПА У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР ЗА ПЕРІОД ВІД 1 ДО 25 ТРАВНЯ»

27 травня 1947 р.

Товаришу КАГАНОВИЧУ Л. М.

Выполняя решение ЦК КП(б)У от 5 апреля 1947 года «Об усилении борьбы с бандами украинско-немецких националистов в западных областях УССР» – органы МГБ и партийные

организации в мае с. г. усилили борьбу с бандами и подпольем украинско-немецких националистов и по сравнению с апрелем т. г. добились положительных результатов.

За двадцать пять дней мая было убито 362 и арестовано 819 бандитов, соответственно в апреле было убито 324 и арестовано 556 бандитов. Среди убитых и арестованных: 1 член краевого провода, 16 руководителей районных и надрайонных проводов, 18 главарей банд-групп и 23 референта районных проводов.

По областям ход борьбы с бандами характеризуется следующими данными:

Области	Кол-во бандпроявлений	Кол-во бандитов		Наши потери в людях
		убитых	арестованных	
Волынская	29	20	78	34
Дрогобычская	26	51	226	47
Львовская	13	38	170	9
Ровенская	20	58	74	20
Станиславская	28	83	120	64
Тернопольская	12	110	85	17
Черновицкая	7	2	66	12
ИТОГО:	135	362	819	203

За истекшее время наиболее активно проводилась борьба с бандами в Тернопольской области, где за 25 дней мая было убито 110 и арестовано 85 бандитов. Улучшилась борьба с бандами во Львовской области, где уничтожено 38 и арестовано 170 бандитов. Зарегистрировано бандпроявлений – 13.

Продолжают неудовлетворительно вести борьбу в Станиславской и Дрогобычской областях, значительно ухудшили борьбу в Волынской области, вследствие чего в этих областях имеет место увеличение бандпроявлений и рост потерь нашего актива. По Станиславской и Волынской областям количество бандпроявлений за последнюю неделю возросло.

Количество бандпроявлений в западных областях, в целом, постепенно уменьшается и за 25 дней мая составило 135 случаев, в апреле за этот же период их было 149.

Из общего количества 135 бандпроявлений в мае 26 случаев приходится на Дрогобычскую область, 28 случаев – на Станиславскую и 29 – на Волынскую, причем в Волынской области число бандпроявлений растет. Если в третьей декаде апреля их было 7, то в первой декаде мая – 9, во второй – 13 и за 5 дней третьей декады – 7. Необходимо отметить, что в большинстве случаев войска МГБ продолжают действовать без наличия оперативных данных о месте нахождения бандитов и поэтому проводимые операции нужных результатов не дают, а преследование банд до полной их ликвидации, как этого требует решение ЦК КП(б)У от 4.X.46 г., не проводится. Так, в Станиславской области за 15 дней мая было проведено 2950 операций, из которых только 50 дали положительные результаты.

В Стрыйском районе Дрогобычской области с июля 1946 года активно действует банда главара «Людомира», ликвидация которой была поручена подразделению войск МГБ во главе с оперуполномоченным Савиным, однако, никто этой бандой не занимается и даже неизвестно, хотя бы ориентировочно, место пребывания этой банды. В этом же Стрыйском районе старшему оперуполномоченному РО МГБ Владимирову было поручено ликвидировать бандгруппу главара «Ворона». 12 мая с. г. Владимиров, получив данные о местонахождении банды, выехал с группой солдат войск МГБ в село Комарово, оставил там солдат в засаде и ушел в другое село. Солдаты, оставшись без руководства, неумелыми действиями

расконспирировали себя и операция была сорвана. 14 мая с. г. тот же Владимиров взял 12 человек солдат, оставил их в засаде в селе Кизельдерф, а сам ушел в село Страшевичи. Солдаты, не дождавшись Владимирова, оставили поиски бандитов, занялись розыском Владимирова, который пьянствовал в вышеуказанном селе.

В Рожнятовском районе Станиславской области длительное время активно действует боевка СБ в количестве 9 человек главара «Кудияра», которая совершила ряд диверсий и терактов. Ликвидация этой боевки поручена зам. начальника РО МГБ Козулину, но не имея действующей агентуры Козулин на протяжении 3-х месяцев не только не ликвидировал эту группу, но и не знает место нахождения этой банды.

Вследствие отсутствия контроля со стороны партийных организаций в этом районе органы МГБ скрывают истинное положение борьбы с бандами и на протяжении марта-апреля и мая не сообщили об 11 бандпроявлениях, совершенных в районе, показав в отчетности только о 5 бандпроявлениях.

Учитывая, что борьба с бандами и подпольем украинско-немецких националистов в Станиславской и Волынской областях за последнее время ухудшилась – считаем необходимым указать телеграммой на это обстоятельство секретарю Станиславского обкома КП(б)У тов. Слонь и Волынского обкома КП(б)У тов. Профатилеву и потребовать от них улучшения борьбы с бандами.

Зам. секретаря ЦК КП(б)У по западным, Измаильской и Закарпатской областям

А. Стоянец

27/V-47 г.

Літопис УПА. – Київ-Торонто, 2001. – Т. 3. – С. 273-275.

№ 122

3 ПОСТАНОВИ ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У І РАДИ МІНІСТРІВ «ПРО ПОЛІПШЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ І ГОСПОДАРСЬКОЇ РОБОТИ У ЛЬВІВСЬКІЙ, СТАНІСЛАВСЬКІЙ, ДРОГОБИЦЬКІЙ, ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ, РІВНЕНСЬКІЙ, ВОЛИНСЬКІЙ І ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТЯХ УРСР»

№ 132/1-з. 20 червня 1947 р.

ЦК КП(б)У и Совет Министров УССР отмечают, что за время, прошедшее после освобождения от немецко-фашистских захватчиков Львовской, Станиславской, Дрогобычской, Тернопольской, Ровенской, Волынской и Черновицкой областей, республиканские органы УССР, партийные и советские организации областей при помощи и под руководством Центрального Комитета ВКП(б), советского правительства и лично товарища Сталина провели большую политическую и хозяйственную работу.

В результате активных действий партийных организаций и советских органов при поддержке широких масс местного населения разгромлены основные вооруженные силы украинско-немецких националистов. Сорваны также предательские планы агентов фашизма – украинско-немецких националистов, состоявшие в том, чтобы помешать делу восстановления хозяйства и создания нормальных условий жизни для населения освобожденных от немецкой оккупации районов.

Преодолевая серьезные трудности, которые созданы в результате подрывной деятельности фашистов и предательства изменников украинского народа, партийные организации до

бились известного укрепления органов советской власти на местах. Местное население получило возможность заняться созидательным трудом по восстановлению и развитию хозяйства и культуры. Рабочие, основные массы крестьян и значительная часть интеллигенции еще больше сплотились вокруг большевистской партии и советской власти, что особенно ярко было продемонстрировано во время выборов в Верховные Советы СССР и УССР.

Однако, разгромленные банды украинско-немецких националистов полностью еще не уничтожены. Остатки оуновского подполья продолжают влачить в ряде мест свое существование. Чувствуя свою неизбежную гибель и полную обреченность, ощущая свою изоляцию и растущую с каждым днем против них ненависть основных масс населения сел и городов, остатки банд украинско-немецких националистов продолжают сопротивляться и переходят к новой тактике борьбы. Эта новая тактика состоит в том, что украинско-немецкие националисты действуют мелкими террористическими и диверсионными группами, которые состоят из самых отъявленных и озверелых головорезов и которые не останавливаются перед самыми подлыми преступлениями по отношению к партийным, советским, комсомольским работникам и сельскому активу.

ЦК КП(б)У и Совет Министров отмечают, как серьезный недостаток в работе партийных и советских организаций Львовской, Станиславской, Дрогобычской, Тернопольской, Ровенской, Волынской и Черновицкой областей, то, что они не учитывают коренного изменения, происшедшего в политической обстановке в этих областях, не перестроили в соответствии с этим свою работу и не перешли к новой тактике борьбы за полную ликвидацию остатков банд украинско-немецких националистов. Обкомы, райкомы КП(б)У, облисполкомы и райисполкомы не учли того, что хотя разгром основных сил украинско-немецких националистов нанес большой удар по кулачеству, являющемуся основной социальной базой этих агентов фашизма и иностранного империализма, тем не менее влияние кулачества на селе все еще не подорвано. Партийные организации западных областей УССР плохо выполняют указания ЦК ВКП(б) и ЦК КП(б)У об ограничении эксплуататорских тенденций кулачества, о необходимости изолировать кулачество и вырвать из-под его влияния отдельные слои бедноты и середняков.

Подрывная деятельность и агитация кулаков и подкулачников против колхозов, против мероприятий партии и советской власти, спекуляция на временных трудностях не встречают должного энергичного отпора со стороны партийных и советских органов. В борьбе против кулацкой агитации и проявлений враждебной буржуазно-националистической идеологии партийные организации зачастую занимают оборонительную позицию, вместо того, чтобы развернуть боевую наступательную большевистскую агитацию и пропаганду.

Крупные недостатки имеются в работе среди интеллигенции, отдельные группы интеллигенции продолжают оставаться носителями и проповедниками враждебной буржуазно-националистической идеологии. Особенно во Львовской, Черновицкой и Станиславской областях партийные организации проявляют недопустимую робость и нерешительность в деле разоблачения контрреволюционной фашистской сущности буржуазно-националистической идеологии и ее проявлений в области истории и литературы.

Серьезной ошибкой партийных организаций западных областей УССР является недооценка политической работы в массах, медлительность и организационная слабость в развертывании массово-политической работы среди населения, особенно на селе. Крайне неудовлетворительно поставлена политическая работа среди молодежи и женщин.

Обкомы, горкомы и райкомы КП(б)У не учитывают в своей работе, что в условиях западных областей Украины, где население и особенно интеллигенция десятилетиями воспитывались в духе буржуазной идеологии и лишь полтора года жили при советской власти,

тем более недопустимо недооценивать идейно-политическое воспитание масс и борьбу против национализма.

Совершенно неудовлетворительно поставлена работа по марксистско-ленинскому воспитанию партийного, советского, профсоюзного и комсомольского актива, особенно из местного населения, а также советской интеллигенции.

Крупные недостатки имеются в работе партийных организаций на селе. Обкомы, райкомы КП(б)У, облисполкомы и райисполкомы не ведут активной работы по сплочению батраков и бедняков и по превращению их в подлинную опору советской власти на селе, по дальнейшему укреплению союза с середняком и не усиливают борьбы за ограничение эксплуататорских тенденций кулачества.

Обкомы и райкомы КП(б)У, облисполкомы и райисполкомы по-прежнему забывают главную особенность западных областей, заключающуюся в том, что население этих областей не прошло тех этапов классовой борьбы, которые прошли трудящиеся Украины. Рабочие, трудящееся крестьянство и интеллигенция западных областей УССР не прошли той суровой школы классовой борьбы и политического воспитания, которую прошли рабочий класс и трудящееся крестьянство УССР в борьбе против капиталистов, помещиков и кулаков в годы Октябрьской революции и гражданской войны, в годы сталинских пятилеток, в период индустриализации и коллективизации сельского хозяйства. Западные области УССР были освобождены нашей славной Советской Армией и население этих областей получило все блага и права советских граждан без особого участия в борьбе за их завоевание.

Партийные и советские организации, земельные органы, особенно Станиславской, Тернопольской и Ровенской областей, не уделяют достаточного внимания политическому и организационно-хозяйственному укреплению существующих колхозов, не понимая того, что прочность и жизнеспособность этих колхозов должна являться наглядной агитацией огромных преимуществ колхозов над индивидуальным хозяйством.

Многие партийные и советские руководители не учитывают того, что важнейший принцип добровольности и недопущения искусственного форсирования организации колхозов не исключает, а предполагает активную организационно-агитационную работу по созданию колхозов, являющихся единственно правильным путем избавления трудящегося крестьянства от кулацкой кабалы и от обнищания, единственно правильным путем к облегчению и огромному повышению производительности крестьянского труда и превращению бедняков и середняков в активных строителей новой зажиточной культурной социалистической жизни.

Ряд партийных и советских руководителей не только не ведут настойчивой борьбы за установление твердых советских порядков и соблюдение социалистической законности, но в целом ряде случаев сами допускают нарушения советских законов. При этом они не учитывают того, что украинско-немецкие националисты используют факты нарушения социалистической законности для своей подрывной и враждебной советской власти агитации.

Недопустимы такие извращения на практике политики партии и советской власти, как несоблюдение классового принципа при решении всех вопросов, связанных с проведением мероприятий советской власти на селе; случаи высокомерного, барского отношения отдельных партийных и советских работников к местному населению, бюрократизм и волокита в работе советских учреждений и организаций, особенно при рассмотрении жалоб и заявлений трудящихся.

ЦК КП(б)У и Совет Министров также отмечают, что органы госбезопасности до самого последнего времени также не меняли своей тактики борьбы с бандитами и вели борьбу, главным образом по-войсковому, тогда как банды стали мелкими и борьбу с ними необходимо вести более оперативно, гибко и маневренно.

ЦК КП(б)У и Совет Министров обращают внимание обкомов, горкомов и райкомов КП(б)У, облисполкомов и райисполкомов Львовской, Станиславской, Дрогобычской, Тернопольской, Ровенской, Волынской и Черновицкой областей УССР на то, что в своей работе они должны сосредоточить все усилия на решение главной задачи: добываясь полной ликвидации в самый кратчайший срок остатков банд украинско-немецких националистов и оуновского подполья, необходимо укрепить органы советской власти, установить твердые советские порядки и социалистическую законность. Коренным образом улучшая политическую работу в городе и на селе, а также улучшая повседневное руководство хозяйством и культурой, партийные и советские органы западных областей должны неустанно добиваться сплочения рабочих, батраков, бедняков, середняков и интеллигенции вокруг партии Ленина-Сталина и советской власти, и мобилизации всех трудящихся на успешное выполнение задач новой послевоенной сталинской пятилетки.

Центральный Комитет КП(б)У и Совет Министров УССР постановляют:

1. Обязать обкомы и райкомы КП(б)У, облисполкомы и райисполкомы Львовской, Станиславской, Дрогобычской, Тернопольской, Ровенской, Волынской и Черновицкой областей, облуправления и районные отделы МГБ и МВД УССР в кратчайший срок полностью ликвидировать остатки террористических и диверсионных банд и подполья украинско-немецких националистов.

Предупредить обкомы и райкомы КП(б)У, облисполкомы и райисполкомы, органы МГБ и МВД, что оценка всей их деятельности будет определяться выполнением настоящей директивы ЦК КП(б)У об окончательной ликвидации банд и подполья украинско-немецких националистов.

2. Министру Госбезопасности УССР т. Савченко осуществить полностью практические меры по окончательной ликвидации банд и подполья украинско-немецких националистов в соответствии с указаниями товарища Сталина, постановлением ЦК КП(б)У от 5 апреля, настоящим постановлением ЦК КП(б)У и Совета Министров УССР о полной ликвидации в кратчайший срок остатков террористических и диверсионных банд и подполья украинско-немецких националистов.

3. Учитывая, что украинско-немецкие националисты, вследствие понесенных потерь, изменили методы и тактику своей борьбы против советской власти, ушли в глубокое подполье и мелкими группами и в одиночку применяют диверсии и террор, обязать обкомы, райкомы КП(б)У, облисполкомы, райисполкомы и органы МГБ и МВД УССР перестроить свою работу в соответствии с изменившимися условиями, а также методами и формами борьбы украинско-немецких националистов, решительно улучшить оперативную работу, обязать обкомы и райкомы КП(б)У, облисполкомы и райисполкомы добиться создания в каждом населенном пункте сплоченного актива из батраков, бедняков и середняков, мобилизуя его на борьбу против украинско-немецких националистов и кулачества.

4. Обязать обкомы и райкомы КП(б)У решительно усилить работу по дальнейшему разоблачению украинско-немецких националистов, как злейших врагов и предателей украинского народа, как агентов иностранного империализма и наемников иноземных разведок, продающихся любым врагам Советского Союза.

5. Обязать облисполкомы и райисполкомы добиться того, чтобы сельские Советы принимали сами активное участие и организовали трудящихся крестьян на борьбу за полную ликвидацию остатков банд и подполья украинско-немецких националистов. Сельские Советы и актив должны бороться с каждым антисоветским проявлением, разоблачать и передавать в руки советских органов всех бандитов и их пособников.

В целях укрепления сельсоветов, как органов советской власти, сельсоветы должны состоять из людей, преданных советской власти, преданных трудящимся. Поэтому там, где сельсоветы засорены кулаками и их прислужниками, партийные организации должны, на основании статьи 123 Конституции УССР, организовать отзыв самими избирателями депутатов, не заслуживающих доверия. При перевыборах обеспечить выдвижение и избрание активных борцов с украинско-немецкими бандитами и достойных защитников трудящихся от эксплуатации кулака...

Литонис УПА. – Київ–Торонто, 2001. – Т. 3. – С. 281.

№ 123

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У «ПЕРЕВІРКА ВИКОНАННЯ ПОСТАНОВИ ЦК КП(б)У І РАДИ МІНІСТРІВ УРСР «ПРО ПОЛІПШЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ І ГОСПОДАРСЬКОЇ РОБОТИ У ЛЬВІВСЬКІЙ, СТАНІСЛАВСЬКІЙ, ДРОГОБИЦЬКІЙ, ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ, РІВНЕНСЬКІЙ, ВОЛИНСЬКІЙ І ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТЯХ УРСР»

№ 140/1 12 серпня 1947 р.

ЦК КП(б)У устанавлює, що перевірка виконання цього важливішого постановлення ЦК КП(б)У і Совета Министров УССР, прийнятого 20.VI-47 г., до сих пор не організована.

В течение полутора месяцев, прошедших с момента принятия постановления, никто из руководящих работников, особенно из Совета оказания помощи западным областям, Президиума Верховного Совета УССР, Совета Министров УССР, а также ЦК КП(б)У по-настоящему не взялся за осуществление контроля за выполнением Министерствами, обкомами и райкомами КП(б)У, облисполкомами и райисполкомами задач, возложенных на них указанным постановлением.

Судя по неполным и предварительным данным, имеющимся в ЦК КП(б)У, время, прошедшее с момента принятия постановления, ушло на подготовку и проведение активов в западных областях и партийных собраний в районах, созданных для обсуждения постановления ЦК КП(б)У и Совета Министров УССР. После же проведения активов и собраний никаких практических мер во исполнение постановления не проведено.

Все это свидетельствует о том, что обкомы и облисполкомы западных областей, а также руководители соответствующих республиканских министерств и центральных учреждений недооценивают политической важности и значения постановления ЦК КП(б)У и Совета Министров УССР «Об улучшении политической и хозяйственной работы во Львовской, Станиславской, Дрогобычской, Тернопольской, Ровенской, Волынской и Черновицкой областях УССР».

ЦК КП(б)У постановляет:

1. В целях осуществления постоянного контроля за выполнением постановления ЦК КП(б)У и Совета Министров УССР от 20 июня 1947 года создать комиссию Политбюро ЦК КП(б)У по проверке выполнения данного постановления в составе тт.: Корниец (председатель), Мельников, Савченко, Стоянец.

Обязать т. Савченко представить кандидатуру секретаря комиссии.

Предоставить комиссии право вызывать любых работников, требовать представления любых материалов и принимать все необходимые меры по обеспечению выполнения постановления ЦК КП(б)У и Совета Министров УССР. В случае необходимости, без промедления представлять на утверждение ЦК КП(б)У те или иные предложения.

Комиссии заседать не реже одного раза в неделю и вести протокол своих заседаний. На первом же заседании комиссии разработать систему осуществления контроля за выполнением постановления.

Комиссии в первую очередь:

а) проверить выполнение тех пунктов постановления, которые касаются послышки работников в западных области, а также улучшения работы с местными кадрами;

б) рассмотреть с точки зрения юридической и практической вопрос о конкретных возможностях усиления нажима на кулаков-бандпособников;

в) подготовить проект краткого письма ЦК КП(б)У обкомам КП(б)У с указанием недостатков в их работе по выполнению постановления ЦК КП(б)У и Совета Министров УССР. В письме также указать на недостатки в проведении активов, созданных для обсуждения постановления. В письме должно быть указано, что обкомы КП(б)У обязаны на каждом заседании бюро практически проверять ход выполнения постановления. Управление ЦК КП(б)У по проверке парторганов должно специально докладывать Секретариату ЦК КП(б)У о выполнении обкомами этого пункта.

2. Считать неправильным, что Министерство Госбезопасности в своих сообщениях о борьбе с бандитизмом в западных областях и особенно о бандпроявлениях ограничивается голый статистикой, не делая политического анализа и оценки каждого в отдельности серьезного бандпроявления.

Поручить тт. Савченко (созыв), Стоянцеву (кандидатура третьего товарища должна быть в двухдневный срок представлена т. Савченко на утверждение ЦК КП(б)У) систематически разбирать по существу случаи бандпроявлений, делать анализ и давать политическую оценку хода борьбы с бандитизмом.

3. Обязать тт. Стоянцева и Савченко представить ЦК КП(б)У 12.VIII-1947 г. проект короткого постановления ЦК КП(б)У о ходе борьбы с бандитизмом.

4. Ввиду того, что бандитизм принимает явно уголовный характер, обязать Министерство Госбезопасности использовать для раскрытия бандпроявлений специалистов по уголовному розыску. Обязать министра Внутренних Дел УССР т. Строкача выделить для этой цели в распоряжение Министерства Госбезопасности группу квалифицированных работников уголовного розыска.

5. В целях обеспечения правильного проведения работы по восстановлению и организации колхозов в западных областях, считать необходимым послышку в каждую область двух организаторов, из которых один должен быть организатором политической работы среди крестьян, а другой – специалистом по колхозному строительству.

Обязать министра сельского хозяйства УССР т. Бутенко совместно с заведующим сельхозотделом ЦК КП(б)У т. Варшавским в течение пяти дней подобрать и представить на утверждение Секретариата ЦК КП(б)У кандидатуры этих организаторов.

6. Обязать комиссию Политбюро ЦК КП(б)У с участием т. Литвина разработать практические меры по реализации постановления ЦК КП(б)У и Совета Министров УССР в отношении интеллигенции западных областей, учтя при этом обмен мнений на заседании Политбюро ЦК КП(б)У.

7. В целях улучшения политико-воспитательной работы в вузах и школах западных областей, а также очистки их от вражеских элементов, обязать комиссию Политбюро ЦК КП(б)У направить в западные области тт. Бухало, Тычину и представителя ЦК ЛКСМУ, рассмотрев на ближайшем заседании вопрос об их практических задачах.

8. Для систематической проверки на местах хода выполнения постановления ЦК КП(б)У и Совета Министров УССР «Об улучшении политической и хозяйственной работы во

Львовской, Станиславской, Дрогобычской, Тернопольской, Ровенской, Волинской и Черновицкой областях УССР» направить в каждую область двух инспекторов, из которых один должен быть партийно-политическим работником, а второй – работником МГБ.

Обязать комиссию Политбюро ЦК КП(б)У в пятидневный срок отобрать кандидатуры инспекторов и представить на утверждение ЦК КП(б)У.

Поручить Секретариату ЦК и комиссии проинструктировать этих инспекторов перед их выездом в западные области.

Секретарь ЦК КП(б)У

Л. Каганович

Літопис УПА. – Київ–Торонто, 2001. – Т. 3. – С. 282-284.

№ 124

**ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У
«ПРО ХІД БОРОТБЬБИ З ЗАЛИШКАМИ БАНД І ПІДПІЛЛЯМ
УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ
У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР»**

№ 141/17-з. 17 серпня 1947 р.

ЦК КП(б)У отмечает, что партийными организациями, органами МГБ УССР, при оказанной помощи Министерством Государственной Безопасности Союза ССР, за последние месяцы в западных областях УССР проведена значительная работа по разгрому и ликвидации украинско-немецкого националистического подполья и его вооруженных банд.

Наряду с этим ЦК КП(б)У отмечает, что органы МГБ СССР западных областей, обкомы и райкомы КП(б)У еще неудовлетворительно выполняют требования ЦК ВКП(б) и ЦК КП(б)У по разгрому в кратчайший срок остатков банд и подполья украинско-немецких националистов.

Органы МГБ УССР до сих пор не ликвидировали основных главарей националистического подполья, а также в ряде районов недостаточно успешно ведут работу по ликвидации бандитских групп, совершающих террористические акты против партийно-советского актива на селе, и не обеспечивают проведение мероприятий по предупреждению террористических актов и организации ответных мер по бандпроявлениям¹.

ЦК КП(б)У считает неправильным, что секретари обкомов КП(б)У и начальники УМГБ западных областей повседневно не разбирают каждое в отдельности бандпроявление и его характер, не делают подробного политического анализа состояния населенных пунктов, в которых имели место эти проявления и на основе изучения обстановки не принимают конкретных мероприятий по оздоровлению этих населенных пунктов и по укреплению в них местных органов власти и созданию актива из местного населения.

ЦК КП(б)У отмечает медлительность органов Прокуратуры и Трибунала в рассмотрении дел на бандитов, оуновцев и их пособников.

¹З тексту був вилучений такий абзац: «ЦК КП(б)У устанавливает, что в ряде районов партийные организации и органы МГБ не учли того, что с проведением ограничений кулачества и выполнением хлебозаготовок кулаки и украинско-немецкие националисты будут активизировать свою вражескую деятельность; своевременно не приняли необходимых мер по ее пресечению и, как следствие того, в июле с. г. допустили рост бандпроявлений, особенно в Станиславской, Ровенской и Тернопольской областях».

ЦК КП(б)У считает недопустимым, что многие партийные и советские работники проявляют беспечность, благодушие, в результате чего имеются потери партийно-советского актива.

ЦК КП(б)У постановляет:

1. Обязать секретарей обкомов КП(б)У и начальников УМГБ западных областей УССР мобилизовать чекистский аппарат и партийно-советский актив на окончательную ликвидацию националистического подполья и его вооруженных бандгрупп и пресечение террористической деятельности, как этого требует постановление ЦК КП(б)У и Совета Министров от 20 июня 1947 года. При этом, обратить особое внимание на розыск и ликвидацию основных главарей, а также бандитов, непосредственно совершающих террористические акты над партийно-советским активом.

2. ЦК КП(б)У обязывает секретарей обкомов и начальников УМГБ каждый террористический акт над партийно-советским работником рассматривать, как чрезвычайное происшествие. Тщательно и всесторонне изучать населенные пункты, где имели место террористические акты. Принимать конкретные решения по оздоровлению таких населенных пунктов и ликвидации бандитских очагов, изымая кулаков-пособников, [в той] или в иной мере причастных к террористическим актам и помогающих бандитам. Одновременно принимать меры к укреплению местных органов власти и созданию вокруг них актива.

3. Принять действенные меры по предупреждению террористических актов над советско-партийным активом и обеспечить, чтобы ни один террористический акт, совершенный над партийно-советскими работниками, не остался безнаказанным для бандитов и их пособников. На раскрытие террористических актов посылать ответственных, подготовленных в чекистском отношении работников.

4. ЦК КП(б)У требует, чтобы начальники УМГБ и районных отделов МГБ, обкомы и райкомы КП(б)У усилили меры по обеспечению сохранности имущества колхозов, предупреждая бандитские налеты, террористические и диверсионные акты в отношении колхозного актива и колхозного имущества.

5. Обязать прокурора УССР тов. Руденко, прокурора войск МВД Украинского округа тов. Семашко и председателя Военного Трибунала войск МВД Украинского округа тов. Ситенко принять практические меры к быстрому рассмотрению дел на участников националистического подполья, бандгрупп и их пособников. О принятых мерах доложить ЦК КП(б)У 1 сентября т.г.

6. Запретить обкомам и райкомам КП(б)У западных областей УССР посылать работников МГБ в качестве уполномоченных по выполнению хозяйственных мероприятий.

7. ЦК КП(б)У предупреждает секретарей обкомов КП(б)У и начальников УМГБ Станиславской области (тт. Слонь и Крутова), Тернопольской (тт. Компанца и Коломийца), Ровенской (тт. Бегма и Шевченко), что они должны немедленно принять действенные меры по усилению борьбы с бандитами и обеспечить пресечение террористической деятельности украинско-немецких националистов.

8. Обязать секретарей обкомов западных областей УССР к 1 сентября т. г. представить в ЦК КП(б)У подробный отчет о выполнении настоящего постановления, представляя в последующем каждые 10 дней доклад.

* * *

ЦК КП(б)У требует от секретарей обкомов КП(б)У и начальников УМГБ повысить ответственность работников УМГБ, партийно-советских руководителей за бандпроявления в районе, в области. Лиц, проявляющих безответственность, не желающих честно и самоотверженно вести борьбу с бандами, допустивших гибель советских людей, строго наказывать.

Сергийчук В. Десять буремних літ. – К.: Дніпро, 1998. – С. 595-597.

**ПОСТАНОВА РАДИ МІНІСТРІВ УРСР І ЦК КП(б)У
«ПРО ПОРЯДОК ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ТА МАЙНА, ЯКІ ЗАЛИШАЮТЬСЯ
ПІСЛЯ ВИСЕЛЕННЯ СІМЕЙ НАЦІОНАЛІСТІВ І БАНДИТІВ»**

№ 149/1 26 жовтня 1947 р.

Совет Министров Украинской ССР и Центральный Комитет КП(б)У постановляют:

1. Обязать облисполкомы и обкомы КП(б)У обеспечить должный учет, охрану и правильное использование имущества, оставляемого после выселения.

2. Облисполкомам и обкомам КП(б)У выделить работников из областного и районного актива для проведения точного учета имущества.

3. Выделенные работники из областного и районного актива, в качестве представителей райисполкомов, составляют в двух экземплярах акты-описи имущества совместно с представителями: сельсовета, земельного общества и понятными.

4. В акте-описи перечислить все имущество, оставляемое на месте, как-то: постройки, промышленные предприятия, сельхозмашины и сельхозинвентарь, скот, сельхозпродукты, предметы домашнего обихода, посевы.

5. Все имущество, указанное в акте, должно быть оценено.

6. Райисполкомы и райкомы КП(б)У при рассмотрении актов должны представить Обл-исполкому и Обкому КП(б)У свои предложения о конкретном использовании имущества.

Облисполкомы и обкомы КП(б)У, при рассмотрении актов и предложений районов, должны определить использование имущества следующим образом:

а) Все жилые здания и надворные постройки должны быть использованы для удовлетворения нужд: школ, больниц, родильных домов, детских яслей, клубов, хат-читален, размещения сельсоветов, кооперативов, колхозов и для жилья работников села, сельского актива и бедноты;

б) Промышленные предприятия: мельницы, крупорушки, маслобойки – передать колхозам, а где таковых нет – земельным обществам;

в) Сельхозмашины: сложные молотилки, двигатели, локомобили – передать МТС, конные молотилки – колхозам, а где таковых нет – земельным обществам; сеялки 13-рядные и выше – передать МТС, ниже 13-рядных – колхозам, а где таковых нет – земельным обществам. Весь остальной сельхозинвентарь, в том числе и везы, – передать колхозам, а где таковых нет – земельным обществам;

г) Весь рабочий и продуктивный скот передать колхозам, а где таковых нет – рабочий скот передать Заготживконторе Министерства сельского хозяйства УССР для реализации, а продуктивный скот – потребительской кооперации для реализации;

д) Все зернобобовые и масличные сельхозпродукты и незерновые передать потребительской кооперации для реализации по указанию Сов[ета] Мин[истров] УССР;

е) Предметы домашнего обихода передать больницам, детским домам, школам, родильным домам, яслям, кооперативным артелям и колхозам;

ж) Посевы передать колхозам, а там, где их нет – земельным обществам;

з) Земля передается колхозам, или зачисляется в государственный фонд.

7. Установить, что жилые дома, хозяйственные постройки, промышленные предприятия, сельхозинвентарь, продуктивный и рабочий скот, предметы домашнего обихода переда-

ются МТС и бюджетным организациям (школы, больницы, детские дома и т. д.) по оценочной стоимости с зачислением на их балансы; колхозам и земельным обществам по оценочной стоимости с выплатой государству в следующие сроки:

- за жилые дома, хозяйственные постройки, сельхозинвентарь – в течение 5 лет;
- за рабочий, продуктивный скот и птицу – в течение 3 лет.

Крестьянским хозяйствам, отселяемым с пограничной полосы, а также с земель, передаваемых военному ведомству, жилые дома и хозяйственные постройки передаются бесплатно.

Сельхозпродукты, зерно и др. передаются потребительской кооперации по заготовительным ценам и средства поступают в доход государства.

Рабочий и продуктивный скот передается Заготовживконторе и потребительской кооперации по заготовительным ценам и средства от реализации поступают в доход государства.

8. Облисполкомам и Обкомам КП(б)У обеспечить охрану всего имущества до момента его реализации, для чего установить порядок, по которому представители райисполкомов по окончании составления акта-описи всего движимого и недвижимого имущества возлагают ответственность за охрану имущества на председателя колхоза при передаче колхозу, на понятых и сельсовет при оставлении в селе, передавая им под охрану имущество под расписку.

Весь скот (лошади, крупный рогатый скот, свиньи, овцы, козы и птица), кроме скота, оставляемого под охрану в колхозе, сводится сразу же после составления акта в отведенные специально дворы в районном центре, обеспечивается кормами, ветнадзором и передается под охрану и уход Заготовживконторам и Райпотребсоюзам до реализации.

9. Установить, что реализация имущества должна быть проведена не позднее 10-дневного срока с момента составления акта-описи.

10. Облисполкомам и Обкомам КП(б)У выделить ответственных уполномоченных по каждому району, на которых возложить ответственность за проведение всего учета имущества и скота, за обеспечение его охраны и ухода за ним до его реализации.

11. Министру Внутренних Дел УССР тов. Строчаку обеспечить охрану оставляемого имущества и скота, для чего выделить в села комендантов по охране имущества и надзора за лицами, охраняющими имущество, а также установить охрану за скотом.

12. Для оказания практической помощи областям командировать уполномоченными Совета Министров УССР и ЦК КП(б)У товарищей:

- Сахновского Г. Л. – Министра финансов УССР – во Львовскую область.
- Воронова – Зам. Министра юстиции – в Дрогобычскую область.
- Толкунова – Зам. Министра финансов – в Станиславскую область.
- Грицай – Зам. Нач. Управления по поставкам ЮНРРА – в Ровенскую область.
- Маликова С. Ф. – Зам. Министра торговли – в Тернопольскую область.
- Адаменко П. И. – Зам. Министра сельского хозяйства – в Волинскую область.
- Антощенко И. И. – Зам. Министра мебельной промышленности и столярных изделий – в Черновицкую область.

13. Обязать Облисполкомы и Обкомы КП(б)У представить полный отчет об учетном имуществе и его использовании в Совет Министров УССР и ЦК КП(б)У до 5.11.1947 года.

Литонис УПА. – Київ-Торонто, 2001. – Т. 3. – С. 291-294.

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА «ПРО РОБОТУ ПАРТІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
ЛЬВІВСЬКОЇ, СТАНІСЛАВСЬКОЇ, ДРОГОБИЦЬКОЇ, ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ,
РІВНЕНСЬКОЇ, ВОЛИНСЬКОЇ І ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ
ПО ВИКОНАННЮ НИМИ ПОСТАНОВИ ЦК КП(б)У І РАДИ МІНІСТРІВ УРСР ВІД
20 ЧЕРВНЯ 1947 РОКУ, ЗОКРЕМА З ПИТАННЯ ЛІКВІДАЦІЇ БАНДИТИЗМУ
І ПРО ХІД КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА»¹**

Не пізніше 4 листопада 1947 р.

Секретарю ЦК КП(б)У товарищу КАГАНОВИЧУ Л. М.

Партийные и советские организации западных областей, выполняя постановление ЦК КП(б)У и Совета Министров УССР от 20 июня 1947 года об улучшении политической и хозяйственной работы западных областей УССР, добились значительных успехов в хозяйственном и культурном строительстве, укреплении органов советской власти, в разгроме банд и подполья украинско-немецких националистов. Повысилась политическая активность масс, еще более сплотились трудящиеся западных областей вокруг партии Ленина-Сталина.

Это нашло свое наиболее яркое выражение в досрочном выполнении плана хлебозаготовок и других государственных обязательств, в успешном росте колхозов и в выполнении производственных планов III квартала промышленностью западных областей УССР. Все это создало в настоящее время новую, более благоприятную политическую обстановку.

Партийные и советские организации, войска и органы МГБ провели значительную работу по разгрому и ликвидации остатков банд и подполья украинско-немецких националистов.

За время с 20 июля по 20 октября 1947 года полностью или частично ликвидировано 367 подпольных ОУНовских организаций, 263 бандитских групп, уничтожено 750 руководителей бандитских групп и подполья. Всего за указанный период ликвидировано 10660 бандитов и членов ОУН.

Проведенные мероприятия по выселению бандитских семей основательно подорвали базу бандитов и ОУНовского подполья и коренным образом оздоровили обстановку в селах западных областей Украины. Это создало благоприятные условия для полной ликвидации остатков банд и подполья украинско-немецких националистов и дальнейшего развертывания колхозного строительства. Вместе с тем следует отметить, что требование ЦК КП(б)У и Совета Министров о ликвидации остатков банд и подполья в кратчайший срок еще не выполнено. В западных областях имеются еще остатки разгромленных банд и подпольных организаций, ликвидация которых является важнейшим делом партийных и советских организаций.

Львовский, Тернопольский, Ровенский обкомы КП(б)У за последнее время несколько ослабили свою работу, особенно контроль за работой органов МГБ.

Партийные и советские организации провели значительную массово-политическую работу на селе, в результате чего в колхозном строительстве западных областей наступил серьезный перелом, за последние три месяца количество колхозов увеличилось больше чем в два раза.

¹На основі цієї доповідної записки Політбюро ЦК КП(б)У 4 листопада 1947 р. була прийнята постанова Політбюро ЦК КП(б)У «Про роботу партійних організацій Львівської, Станіславської, Дрогобицької, Тернопільської, Рівненської, Волинської і Чернівецької областей по виконанні ними постанови ЦК КП(б)У і Ради Міністрів УРСР від 20 червня 1947 року, зокрема з питання ліквідації бандитизму і про хід колективізації сільського господарства».

Если на 1 июля 1947 года в западных областях УССР имелось 430 колхозов, то в настоящее время их насчитывается до 1000, которые объединяют 52076 крестьянских хозяйств.

Трудовое крестьянство на примере существующих колхозов наглядно убеждается в преимуществе колхозного хозяйства над индивидуальным – в колхозы пошли бедняки и середняки.

Состояние коллективизации по отдельным областям характеризуется следующими данными:

Области	Количество до начала Отечественной войны			Количество после окончания Отечественной войны		
	колхозов	% коллективизированных дворов	было колхозов на 1.VII.47 г.	имеется на 20.X-1947 г.	в них крестьян[ских] хозяйств на 20.X	% коллективизирован[ных] дворов
Львовская	296	10	53	137	5094	3,1
Станиславская	295	11,3	29	41	1888	0,8
Дрогобычская	335	10,1	20	25	857	0,5
Тернопольская	529	18,5	95	198	11807	4,7
Ровенская	471	15,9	32	94	6294	3,5
Волынская	663	25,1	57	240	14498	8,8
Черновицкая	62	2,9	117	262	11637	7,2
ИТОГО:	2651	13,5	403	997	52076	4,0

Как видно из приведенных данных, процесс коллективизации значительно усилился после выхода в свет постановления ЦК КП(б)У и Совета Министров от 20 июня 1947 года. В Волынской области в текущем году организовано 225 колхозов, в Черновицкой – 198 и Тернопольской – 126. В Устилугском районе Волынской области 74,7% крестьянских дворов коллективизировано. В Новоярычевском районе Львовской области во всех селах созданы колхозы.

Хуже проходит восстановление старых и организация новых колхозов в Станиславской области, где из 295 колхозов, существовавших до Отечественной войны, восстановлено 41, в Дрогобычской области из 355 восстановлено 25, в Ровенской области из 471 восстановлено 94, не произошло заметного улучшения в восстановлении колхозов и в последнее время.

В Гошанском, Клеванском, Острожском, Александрийском и Степанском районах Ровенской области до сих пор не создано ни одного колхоза. Из 810 сельсоветов только в 94 организованы колхозы.

Министерство сельского хозяйства не выполнило ряд пунктов постановления ЦК КП(б)У и Совета Министров от 20 июня 1947 года. Так, вместо 5 школ открыта только одна, из 606 специалистов на место работы прибыло 448. Также неудовлетворительно проходит завоз сельскохозяйственных машин и минеральных удобрений.

Партийные, советские и хозяйственные органы в последнее время улучшили руководство промышленностью. План выпуска валовой продукции промышленностью западных областей в III-м квартале выполнен на 104,5%. Однако, наряду с общим улучшением работы промышленности такая промышленность как мебельная 9-месячный план выполнила на 79,1%, лесная и текстильная – на 81%, промышленность стройматериалов – 85%. Строительные организации Министерства жилищного строительства план капитальных работ выполнили на 44,8%.

Медленно проходит капитальное строительство ряда важнейших объектов г. Львова (автосборочного, велосипедного и др.).

По-серьезному не занялись промышленностью Ровенский, Станиславский и Волынский обкомы КП(б)У. Девятимесячный план промышленности этих областей не выполнили.

Обкомы, горкомы и райкомы КП(б)У улучшили лекционную пропаганду марксистско-ленинской теории среди трудящихся западных областей, расширили тематику лекций и докладов о советской идеологии, о дружбе народов СССР, о советском патриотизме, о преимуществах советского строя, о силе и жизнестойкости колхозного строя.

В западных областях УССР в III-м квартале с. г. было прочитано 11372 лекции против 10502 лекций, прочитанных во II-м квартале с. г. Увеличилось также количество лекций, прочитанных в помощь самостоятельно изучающим марксистско-ленинскую теорию.

Партийные организации несколько улучшили политическую работу в массах, особенно в период уборки урожая, хлебозаготовок и особенно в связи с подготовкой к выборам в местные Советы депутатов трудящихся.

Вместе с тем в ряде случаев имеются и существенные недостатки в политической работе. Так, в Дрогобычской, Львовской и Ровенской областях за последнее время произошло заметное снижение количества прочитанных лекций и докладов для населения, значительно уменьшилось количество работающих агитаторов. Например, во Львовской области за последние 3 месяца распалось 300 агитколлективов. В Острожском районе Ровенской области лекторская группа при райкоме КП(б)У в течение 3-х месяцев не провела в селах ни одной лекции. Такое положение наблюдается и в других областях и районах.

Также еще слабо проводится политическая и воспитательная работа среди молодежи. Не выполнено постановление ЦК КП(б)У о создании во всех селах и МТС комсомольских организаций. В некоторых районах наблюдается даже снижение темпа роста комсомольских организаций. В III-м квартале с. г. принято в ряды комсомола по западным областям 7493 человека, тогда как во II-м квартале было принято 9345, что свидетельствует о слабой организационной и воспитательной работе среди несоюзной молодежи.

Руководство культурно-просветительными учреждениями со стороны партийных и советских организаций заметно улучшилось, но подготовка этих учреждений к зиме проходит еще неудовлетворительно. Из 5442 клубов и библиотек отремонтировано – 3604, 70% библиотек и изб-читален топливом не обеспечены. Кинообслуживание населения западных областей во многих случаях проходит неудовлетворительно. Например, в августе с. г. не были обслужены кинокартинами в Ровенской области 238 сельсоветов, в Тернопольской – 329, Волынской – 302 и Дрогобычской – 419.

Внутрипартийная работа во многих партийных организациях значительно улучшилась, более регулярно проводятся партийные собрания, на которых ставятся актуальные вопросы, а также повысилась авангардная роль коммунистов на производстве. В селах создано 164 первичных партийных организаций, 66 партийно-кандидатских групп и 10 партийно-комсомольских групп. А всего после постановления ЦК и Совета Министров в западных областях вновь создано 251 первичную парторганизацию, 32 кандидатские группы и увеличилось количество коммунистов на 2729 человек.

Выполняя постановление ЦК КП(б)У и Совета Министров УССР, в западные области направлено значительное количество партийных, советских, хозяйственных и комсомольских работников. В частности на партийную работу послано 590 человек, из них секретарями райкомов КП(б)У – 25, зав. отделами пропаганды и агитации 15, пропагандистов – 38, на

комсомольскую работу – 716, на хозяйственную – 85 человек, в органы МГБ и МВД – 153 человека, органы суда и прокуратуры – 70 чел.

Обкомами КП(б)У из областных центров и городов послано 1511 человек на работу в районы, из них: на партийную – 508 человек, советскую и хозяйственную – 289, в органы МВД и МГБ, суда и прокуратуры – 66. Непосредственно в села направлено 1122 коммуниста, в том числе председателями сельских Советов – 162, председателями колхозов – 38, зав. сельскими клубами и избами-читальнями – 136 и т. д.

Как серьезный недостаток в работе с кадрами остается то, что многие обкомы западных областей еще слабо занимаются выращиванием и продвижением кадров из местного населения. На 1 октября с. г. на должностях, входящих в номенклатуру обкомов КП(б)У, работает всего 1536 человек, или 12,1%, прирост за 1947 год очень незначительный.

Партийные и советские организации еще не добились строгого соблюдения советских законов на местах. До сих пор имеют место нарушения советских законов со стороны партийных и советских работников. Так, во Львовской области за 1947 год было 191 нарушение, в Дрогобычской – 121 и Черновицкой – 73.

Подводя некоторые итоги, следует сказать, что постановление ЦК КП(б)У и Совета Министров от 20 июня 1947 года по западным областям, еще не будучи полностью осуществленным, уже теперь дало свои положительные результаты в деле подъема всей политической и хозяйственной работы в западных областях УССР.

Эти результаты, безусловно, будут увеличиваться*, по мере устранения серьезных недостатков, которые еще имеются в работе по выполнению этого постановления.

Практические мероприятия по улучшению работы изложены в представленном проекте постановления.

**Зам. начальника Управления
по проверке парторганов ЦК КП(б)У**

Стоянец

Літопис УПА. – Київ-Торонто, 2001. – Т. 3. – С. 296-300.

№ 127

**Министру государственной безопасности УССР
генерал-лейтенанту тов. САВЧЕНКО**

Совершенно секретно

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

**об использовании специальных агентурно-боевых групп по ликвидации
подполья ОУН и его вооруженных банд в западных областях Украинской ССР**

УМГБ Черновицкой области по агентурным данным было установлено, что в селе Товтры Заставнянского района Черновицкой области действует и укрывается кущевой «Провод» ОУН, руководителем которого является «Марко», он же «Карпо» и его заместитель «Гамалия».

Принимаемые меры по розыску и ликвидации «Марко» и «Гамалия» не дали положительных результатов.

* У тексті: увенчиваться.

В процессе изучения добытых материалов стало известно, что агенты-боевики УМГБ «Самсвой» и «Орех», ранее являвшиеся участниками оуновского подполья, знают каналы связи «Марко» и связанного последнего по кличке «Данило», проживающего на нелегальном положении в с. Товтры.

Располагая этими данными, УМГБ Черновицкой области была намечена и осуществлена комбинация по розыску и ликвидации «Марко» и «Гамалия» агентами-боевиками «Сам-свой» и «Орех».

Комбинацией предусматривалось спарить агентов-боевиков «Самсвой» и «Орех», составить письмо от имени прибывшего из Тернопольской области оуновца «Яремы», в котором агенты-боевики высказывали просьбу встретиться с «Марко». Это письмо намечалось направить «Марко» через его связанного «Данило». В ходе практического осуществления комбинации УМГБ были спарены агенты-боевики «Самсвой» и «Орех», после чего тщательно проинструктированы о содержании задания, вооружены и направлены в село Товтры. Агентам-боевикам «Самсвой» и «Орех» было вручено изготовленное письмо на имя «Марко».

Прибыв в село Товтры Заставнянского района, агенты-боевики «Самсвой» и «Орех» на квартире местного жителя Тодорюка встретились со связным «Марко» – «Черешней». После продолжительной беседы «Черешня» согласился направить «Марко» письмо и заявил, что он через три дня ответит о решении «Марко».

Согласно обусловленности, в назначенное время агенты-боевики «Самсвой» и «Орех» встретились с «Черешней». Последний ответил, что он связался с «Марко», вручил ему письмо и «Марко» изъявил желание встретиться с «Самсвой» и «Орехом».

Через два дня агенты-боевики «Самсвой» и «Орех» в сопровождении связанного ОУН «Черешни» прибыли в лес и там встретились с «Марко» и «Гамалией».

В процессе беседы «Марко» предложил агенту-боевику «Самсвой» отдать ему оружие и следовать с ним к руководителю «Провода» ОУН для выяснения положения в ОУН и с какой целью они связались с «Марко».

Видя, что живыми «Марко» и «Гамалия» захватить нельзя, агент-боевик «Орех», использовав удачный момент, выстрелами из автомата убил руководителя кущевой «Провода» ОУН «Марко» и его заместителя «Гамалия».

У убитых изъято: автоматов – 2, пистолетов – 1, гранат – 2, пишущую машинку, бинокль и оуновскую переписку.

Чтобы зашифровать агентов-боевиков после ликвидации «Марко» и «Гамалия», оперативной группой УМГБ была проведена инсценированная операция с целью «захвата» агентов-боевиков под видом бандитов.

**Заместитель начальника управления 2-Н МГБ УССР
подполковник**

Пастельняк

**Зам. начальника секретариата МГБ УССР
капитан**

Павленко

30.XI.1947 г.

г. Киев

Черешнюк М.М. Сповідь на світанку. – Чернівці: Золоті литаври, 2005. – С. 407-409.

**ОПИС БОЙОВОЇ ОПЕРАЦІЇ ПІДРОЗДІЛУ ВІЙСЬК МДБ
ПО ЛІКВІДАЦІЇ РАЙОННИХ ПРОВІДНИКІВ ОУН
У СЕЛІ СТАРО-МАМАЇВЦІ КИЦМАНСЬКОГО РАЙОНУ
ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Після 8 березня 1948 року
Совершенно секретно
Экз. №...

ОПИСАНИЕ

боевой операции группой пулеметного взвода 3 сб 331 сп под командой зам. командира батальона, капитана Ковш по ликвидации Садагурского районного проводника ОУН «Юрася», Кицманского районного проводника «Остапа» и кустового проводника «Борца» в с. Старо-Мамаевцы Кицманского района Черновицкой области 8.03.1948 года.

I. ОБСТАНОВКА.

По данным Черновицкого облуправления МГБ, командиру 3 сб майору Гамулину 8.03.48 года стало известно, что в с. Старо-Мамаевцы (5610) у одного местного жителя в сарае скрываются районный проводник Садагурского района «Юрась», райпроводник Кицманского района «Остап» и кустовой проводник Кицманского района «Борец» с личным охранником бандитом «Мироном».

Под руководством указанных главарей в течение 1947 и 1948 гг. было совершено ряд бандпроявлений, кроме того последние проводили и проводят контрреволюционную агитацию среди местного населения, направленную на срыв проводимых мероприятий партии и правительства на селе.

Местное население в районе проведения операции в большинстве своем к органам советской власти относится лояльно, но имеются в указанных селах бандпособники, которые помогают бандитам в снабжении их продуктами питания, одеждой и информируют их о появлении в районах наших служебных нарядов.

Местность проведения операции – холмистая с наличием отдельных построек, что способствует легкому укрытию и уходу бандитов от войсковых групп.

II. ПЛАН ОПЕРАЦИИ.

Командир 3/331 сп решил создать оперативно-войсковую группу, которую выбросить к объекту операции в с. Старо-Мамаевцы на автомашине для того, чтобы операцию провести в светлое время.

Для проведения операции создать группу в количестве 15 человек пулеметного взвода под командой зам. командира батальона капитана Ковш и оперативным руководством зам. начальника УМГБ по Черновицкой области майора Глушенко.

Начало операции в 13.00 8.03.48 г. Конец в 18.00 8.03.48 г.

Вооружение: табельное, боеприпасов 1 б/к., группу обеспечить щупами из расчета один щуп на два человека.

Сигналы опознавания и связи на первую декаду марта 1948 года. Связь со штабом батальона – по телефону и автотранспортом.

III. ХОД БОЕВЫХ ДЕЙСТВИЙ.

В 14.00 8.03.48 года группа под командой капитана Ковш на автомашине прибыла к указанному дому и начала его блокировку. В этот момент из сарая дома бандиты открыли по группе автоматный огонь, одновременно начали забрасывать гранатами, под прикрытием огня и разрыва гранат бандиты пытались прорваться через оцепление, но встретив сильный огонь групп залегли за надворными постройками и оказали упорное огневое сопротивление.

Видя невозможность взять бандитов живыми, капитан Ковш приказал составу блокирующих групп открыть ответный огонь по бандитам, в результате которого 3 бандита сразу были убиты, а 4-й, пытавшись вторично прорваться через оцепление, был тяжело ранен и захвачен.

IV. РЕЗУЛЬТАТЫ БОЕВЫХ ДЕЙСТВИЙ.

В результате операции убито 3 бандита, один бандит захвачен.

1. Районный проводник Садагурского района, по кличке «Юрась».
2. Кустовой проводник Кицманского района, по кличке «Борец».
3. Личный охранник кустового проводника «Борца» бандит «Мирон».

Четвертый ранен и захвачен – районный проводник Кицманского района, по кличке «Остап».

Трофеи: автоматов – 3, винтовок – 1, пистолетов – 3, маузер – 1, гранат – 2, патронов разных – 150 штук.

Группа своих потерь не имела.

При ликвидации бандитов отличились:

1. Зам. командира батальона капитан Ковш Степан Петрович.
2. Зам. командира отделения мл. сержант Алексеев Дмитрий Михайлович.
3. Ефрейтор Бондаренко Павел Федорович.
4. Ядовы: Романихин Николай Павлович, Черепанов Александр Александрович.

ВЫВОДЫ КОМАНДИРА ПОЛКА.

Успешной ликвидации бандитов способствовало: 1. Правильная организация и руководство операцией со стороны зам. командира батальона капитана Ковш.

Оригінал. Машинопис.

Сергійчук В. Український зовиг: Прикарпаття. 1939-1955. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – С. 590-592.

**ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У
«ПРО ВВЕДЕННЯ ДІЛЬНИЧНИХ УПОВНОВАЖЕНИХ МІЛІЦІЇ
У КОЖНІЙ СІЛЬРАДІ ЗАХІДНИХ І ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ»**

№ 1/3

2 лютого 1949 р.

Партийные организации западных областей Украинской ССР и органы Министерства Внутренних Дел, выполняя постановление ЦК КП(б)У № 166/86 от 1 июня 1948 года, создали из местного населения группы охраны общественного порядка. Эти группы, возглавляемые участковыми уполномоченными милиции, несут охрану государственного и колхозного имущества, жизни колхозников и трудящегося крестьянства от посягательств бандитов и принимают активное участие в ликвидации остатков банд украинско-немецких националистов.

В целях дальнейшего укрепления работы групп по охране общественного порядка и обеспечения повседневного руководства ими, ЦК КП(б)У постановляет:

1. Установить постоянные пункты участковых уполномоченных милиции в каждом сельсовете Волынской, Дрогобычской, Львовской, Ровенской, Станиславской, Черновицкой, Тернопольской и Закарпатской областей УССР.

2. Обязать Министерство Внутренних Дел УССР (тов. Строкача), обкомы и райкомы КП(б)У западных областей к 15 марта с. г. провести отбор для назначения на дополнительно введенные должности участковых уполномоченных милиции (по областям, согласно приложению № 1).

Для работы участковыми уполномоченными направлять коммунистов, комсомольцев и беспартийных, преданных советской власти местных жителей, способных обеспечить руководство практической деятельностью групп охраны общественного порядка и отвечающих требованиям службы в органах милиции.

3. Обязать обкомы, райкомы КП(б)У и Министерство Внутренних Дел УССР (тов. Строкач) усилить партийно-политическую и воспитательную работу среди участковых уполномоченных милиции, обратив особое внимание на воспитание большевистской бдительности, честности и решительности в борьбе с остатками банд украинско-немецких националистов и другим уголовно-преступным элементом.

4. Министерству Внутренних Дел УССР (т. Строкач) со вновь принятыми на работу участковыми уполномоченными милиции провести двухнедельные сборы по специально разработанной программе.

5. Обкомам и райкомам КП(б)У пересмотреть персональный состав политруков групп охраны общественного порядка и не позже 1 марта с. г. утвердить их на заседаниях бюро РК КП(б)У. Улучшить среди личного состава групп политико-воспитательную работу, с тем, чтобы повысить их боеспособность в борьбе с остатками банд украинско-немецких националистов, уголовно-преступным элементом и расхитителями социалистической собственности.

6. Совету Министров УССР и исполкомам областных Советов депутатов трудящихся западных областей:

- а) выделить для всех участковых уполномоченных милиции сельской местности жилые помещения, подсобные хозяйственные постройки и приусадебные участки земли;
- б) в каждом сельсовете предоставить служебную комнату для постоянной работы участкового уполномоченного милиции;
- в) оказать помощь участковым уполномоченным в приобретении коров;
- г) разрешить Министерству Внутренних Дел УССР произвести закупку в западных областях УССР для участковых уполномоченных милиции лошадей (по областям, согласно приложению № 2).

Введение должности участкового уполномоченного в каждом сельсовете, усиление работы с группами охраны общественного порядка и поднятие их боеспособности должно обеспечить дальнейшее укрепление общественного порядка в селах, закрытие доступа бандитов на территорию сел и колхозов, еще большую активизацию и участие колхозников и трудящегося крестьянства в деле окончательной ликвидации остатков банд украинско-немецких националистов и укрепление охраны сел, государственной и колхозной собственности.

Министерству Внутренних Дел УССР (т. Строкач), обкомам КП(б)У западных областей к 1 апреля с. г. доложить ЦК КП(б)У о выполнении настоящего постановления.

Додаток № 1

Наименование области	Количество лиц, подлежащих отбору на должности участковых уполномоченных милиции
Волынская	522
Дрогобычская	392
Закарпатская	330
Львовская	410
Ровенская	516
Станиславская	330
Тернопольская	641
Черновицкая	190

Наименование области	Закупить лошадей
Волынская	724
Дрогобычская	524
Закарпатская	423
Львовская	582
Ровенская	666
Станиславская	618
Тернопольская	782
Черновицкая	270

Черешнюк М.М. Сповідь на світанку. – Чернівці: Золоті литаври, 2005. – С. 353-355.

№ 130

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ВІЙСЬКОВОГО ПРОКУРОРА ВІЙСЬК МВД УКРАЇНСЬКОГО ОКРУГУ Г. КОШАРСЬКОГО «ПРО ФАКТИ БРУТАЛЬНОГО ПОРУШЕННЯ РАДЯНСЬКОЇ ЗАКОННОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ Т. ЗВ. СПЕЦГРУП МГБ»

№ 4/001345

15 лютого 1949 р.

Министерством Госбезопасности Украинской ССР и его Управлениями в западных областях Украины, в целях выявления вражеского, украинско-националистического подполья, широко применяются т. н. спецгруппы, действующие под видом бандитов «УПА».

Этот весьма острый метод оперативной работы, если бы он применялся умно, по-настоящему конспиративно и чекистски подготовленными людьми, несомненно, способствовал бы скорейшему выкорчевыванию остатков бандитского подполья.

Однако, как показывают факты, грубо-провокационная и не умная работа ряда спецгрупп и допускаемые их участниками произвол и насилия над местным населением, не только не облегчают борьбу с бандитизмом, но наоборот, усложняют ее, подрывают авторитет советской законности и бесспорно наносят вред делу социалистического строительства в западных областях Украины.

Например:

1. В марте 1948 года спецгруппа, возглавляемая агентом МГБ «Крылатым», дважды посещала дом жителя с. Грицки Дубровицкого* р-на Ровенской области Паламарчука Гордея Сергеевича, 62 лет, и, выдавая себя за бандитов «УПА», жестоко истязала Паламарчука Г. С. и его дочерей Паламарчук А. Г. и Паламарчук З. Г., обвиняя их в том, что, якобы, они «выдавали органам МГБ украинских людей».

«Крылатый» и участники его группы подвергли пыткам Паламарчук А. Г. и Паламарчук З. Г., подвешивали, вливали им в нос воду и, тяжело избивая, заставили Паламарчук З. Г. и Паламарчук А. Г. дать показания, что они с органами МГБ связаны не были, а наоборот, были связаны с участниками украинского националистического подполья.

* У тексті: Дубовицкого.

Участники спецбоевки предупредили членов семьи Паламарчука о том, что если они посмеют заявить органам Советской власти о посещении их дома бандитами, то над ними будет учинена расправа.

На основании полученных таким провокационным путем «материалов», 18 июля 1948 года Дубровицким РО МГБ Паламарчук З. Г. и Паламарчук А. Г. были арестованы, причем, как заявили арестованные, сотрудники райотдела МГБ, во время допросов, их так же избивали, заставляли продолжительное время стоять на ногах и требовали, чтобы они дали показания о связи с бандитами.

В результате вмешательства Военной Прокуратуры провокационный характер обвинения Паламарчук З. Г. и Паламарчук А. Г. был установлен и постановлением УМГБ от 24 сентября 1948 г. дело по обвинению указанных лиц было прекращено.

2. В ночь на 22 июля 1948 г. спецгруппой МГБ из с. Подвысоцкое Козинского р-на Ровенской области был уведен в лес местный житель Котловский Федор Леонтьевич, которого участники спецгруппы подвергали пыткам, обвиняя его в том, что у него в доме часто останавливаются работники из числа совпартактива и в том, что, якобы, он выдавал органам советской власти бандитов.

Эти провокационные действия преследовали цель, путем истязаний и угрозы лишения жизни, заставить Котловского дать показания, что он является врагом советской власти.

В результате истязаний Котловский находился на излечении в больнице с 27 июля по 27 августа 1948 г.

По заключению больницы Котловскому Ф. Л. были нанесены тяжелые телесные повреждения с явлениями сотрясения мозга и омертвлением мягких тканей тела.

3. В ночь на 22 июля 1948 г., той же спецгруппой, был уведен в лес житель с. Ридкив Михальчук С. В. – инвалид Отечественной войны.

В лесу Михальчук был подвергнут допросу, во время которого его связывали, подвешивали и тяжело избивали, добываясь таким путем показаний о связи с бандитами.

Продержав Михальчука в течение 2 суток в лесу, участники спецгруппы его отпустили, причем в результате избиений он в течение 7 дней находился на стационарном излечении в больнице.

4. В ночь на 23 июля 1948 г. этой же спецгруппой из с. Подвысоцкое была уведена в лес гр-ка Репницкая Нина Яковлевна, рожд[ения] 1931 г.

В лесу Репницкая была подвергнута пыткам.

Допрашивая Репницкую, участники спецгруппы тяжело ее избивали, подвешивали вверх ногами, вводили в половой орган палку, а затем поочередно изнасиловали.

В беспомощном состоянии Репницкая была брошена в лесу, где ее нашел муж и доставил в больницу, в которой Репницкая находилась продолжительное время на излечении.

Из приведенных выше примеров видно, что действия т. н. спецгрупп МГБ носят ярко выраженный бандитский, антисоветский характер и, разумеется, не могут быть оправданы никакими оперативными соображениями.

Не располагая достаточными материалами, т. н. спецгруппы МГБ действуют вслепую, в результате чего жертвой их произвола часто являются лица, не причастные к украинско-бандитскому националистическому подполью.

Наряду с этим следует указать, что этот метод работы органов МГБ хорошо известен «ОУН»овскому подполью, которое о нем предупреждало и предупреждает своих участников. В частности, об этом свидетельствует акт обнаружения у убитого бандита «Гонты» полного отчета о провокационных действиях спецгруппы МГБ в отношении гр-на Котловского.

Не являются также секретом подобные «оперативные комбинации» и для тех лиц, над которыми участники спецгрупп чинили насилия, например: в августе 1948 года Военной Прокуратурой было прекращено дело арестованных Львовским областным Управлением МГБ Стоцкого Степана Петровича и Дмитрук Екатерины Григорьевны.

Указанные лица в сентябре 1947 года были незаконно арестованы и поскольку никаких материалов об их антисоветской деятельности не было, они были пропущены через спецбоевку МГБ, где в результате применения незаконных методов допроса, вынуждены были оговорить себя.

Насколько жестокими были пытки, которым подвергались указанные выше граждане, свидетельствует тот факт, что Стоцкий с 22 сентября 1947 года по январь 1948 года находился на излечении в Лопатинской больнице и в стационаре внутренней тюрьмы УМГБ по поводу глубоких и обширных язв, образовавшихся в результате физического воздействия на мягкие ткани тела.

В процессе следствия выяснилось, что Стоцкому стало известно, что его избивали не бандиты, а лица, имеющие отношение к органам МГБ.

В связи с отсутствием материалов для предания суду, Стоцкий и Дмитрук, почти спустя год после их ареста, из-под стражи были освобождены.

В апреле 1948 года Львовским Облуправлением МГБ была освобождена из-под стражи Зацерковная Мария, рожд[ения] 1927 года, арестованная Заболотецким РО МГБ Львовской области.

В процессе расследования дела было установлено, что Зацерковная была пропущена через спецбоевку, где будучи избитой и под угрозой повешения, вынуждена была оговорить себя, что состоит в «ОУН» и является станичной.

10 октября 1948 года Здолбуновским райотделом МГБ Ровенской области был арестован за пособничество бандитам житель хутора Загребля Здолбуновского района Дембицкий Петр Устинович.

Дембицкий обвинялся в том, что по заданию бандитов «ОУН» собирал для них зерно.

Расследованием установлено, что в сентябре 1948 года к нему в дом явились вооруженные бандиты и требовали, чтобы он среди жителей хутора собрал для них 30 центнеров хлеба. Боясь репрессии за невыполнение этих требований, Дембицкий обратился к некоторым жителям хутора с просьбой собрать зерно, но в этом ему граждане отказали.

Спустя несколько дней к Дембицкому вновь явилось несколько человек вооруженных и дав ему времени один час, приказали собрать у жителей хутора зерно и доставить в указанное место.

Боясь неизвестных, Дембицкий запряг свою лошадь, погрузил на повозку 3 мешка лично ему принадлежащего зерна и повез это зерно в указанное неизвестными место. Однако, неизвестные, как оказалось, участники спецгруппы МГБ, доставили Дембицкого в райотдел МГБ, где был составлен акт о задержании Дембицкого с поличным.

После ареста Дембицкого в Военную Прокуратуру явилась его жена, которая среди посетителей вела разговоры о том, что под видом бандитов действовали сотрудники МГБ, запугавшие и спровоцировавшие ее мужа.

Подобные факты из деятельности спецгрупп МГБ, к сожалению, далеко не единичны и как показывает следственная практика, если в отдельных случаях спецгруппам, путем насилия и запугивания все же удается получить «признательные показания» от отдельных лиц о связи их с бандитским подпольем, то добросовестное и проведенное в соответствии с требованиями закона расследование, неизбежно вскрывает провокационную природу этих «признательных показаний», а освобождение из тюрьмы арестованных по материалам спецгрупп влечет за собой дискредитацию советской законности, органов МГБ и возможность использования каждого такого случая во вражеских, антисоветских целях украинскими националистами.

Выступая в роли бандитов «УПА», участники спецбоевок МГБ занимаются антисоветской пропагандой и агитацией.

Однако, серьезная опасность подобной деятельности заключается не только в этом.

Выступая в роли украинских националистов, участники спецбоевок идут дальше по линии искусственного, провокационного создания антисоветского националистического подполья.

Как показало расследование, проведенное Управлением Охраны МГБ Ковельской ж. д. по делу Ногачевского Ф. И. и других, спецгруппа Ровенского Областного Управления МГБ в составе «Степового», «Верхового» и других, действуя провокационным путем, проводила среди граждан Козинского района Ровенской области антисоветскую агитацию, обрабатывала граждан в националистическом духе, создала из местного населения антисоветскую националистическую группу в составе 9 человек, через которую проводила сбор денежных средств и продуктов питания, якобы, для нужд «УПА».

Не говоря уже о том, что подобная «деятельность», которую кое-кто пытается оправдать соображениями оперативного характера, прямо направлена против мероприятий партии и правительства, проводимых в западных областях Украины. Кто может поручиться за то, что «обработанные» таким провокационным путем лица, не уйдут из-под контроля органов МГБ и не совершат террористический акт, диверсию или иное злодеяние.

Ведь имеют же место факты, когда в результате беспечности и притупления бдительности со стороны отдельных работников МГБ, даже агентура МГБ выходила из-под контроля органов государственной безопасности и занималась антисоветской деятельностью.

Например, в ночь на 13 сентября 1948 года в с. Ставки Ровенского района Ровенской области участниками антисоветской националистической организации был разоружен боец самообороны Ковалишин и совершен террористический акт над жительницей с. Ставки Кучинец Лидией Фадеевской, являвшейся секретным сотрудником органов МГБ.

Как установлено предварительным и судебным следствием, организаторами данной националистической группы и инициаторами убийства г-ки Кучинец Л. Ф. являлись секретные сотрудники Ровенского РО МГБ Парфенюк Н. В. и Грицай С. И., которые в результате преступного делячества и притупления бдительности со стороны начальника РО МГБ майора Егорова к уголовной ответственности привлечены не были.

Получив данные о причастности Парфенюка и Грицай к националистической организации, разоружению бойца группы самообороны и убийству гр-ки Кучинец Л., нач[альник] РО МГБ майор Егоров вызвал Парфенюка и Грицай в РО МГБ и, установив в беседе с ними, что они являются организаторами и участниками перечисленных выше преступлений, тем не менее не арестовал их, а по «оперативным соображениям» отпустил. Воспользовавшись этим, Парфенюк и Грицай, предупредив о возможных арестах других участников террористической группы, скрылись.

Участники спецбоевок МГБ совершают ограбления местных граждан. По сообщению Козинского райпрокурора Ровенской области в июле 1948 года на территории района ими были ограблены граждане Швейда Иосиф, Грабовский Иван и другие. Подобные факты имели место и в других областях и районах.

Эти грабежи, как и другие нарушения советской законности, оправдываются также оперативными соображениями и не только рядовыми работниками МГБ, но и самим Министром тов. Савченко, который в беседе со мной заявил:

«Нельзя боевки посылать в лес с консервами. Их сразу же расшифруют».

Таким образом, грабежи местного населения спецбоевками рассматриваются, как неизбежное зло, и политические последствия подобных эксцессов явно недооцениваются.

Насилия и грабежи, даже самый факт появления в населенном пункте спецбоевок, действующих под видом банды, как и любое бандитское проявление, действует на жителей устрашающе и несомненно мешает делу социалистического строительства в западных областях УССР, создает у некоторой части населения ложное мнение о том, что бандитское подполье еще сильно, что его следует бояться и т. п.

«ОУН»овские бандиты терроризируют граждан, желающих вступить в колхозы, но если в селе появляется не «ОУН»овская банда, а действующая под видом банды спецбоевка, от этого положение не меняется. В этом отношении характерен следующий случай:

23 сентября 1948 года в Каменец-Подольский горотдел МГБ колхозники с. Завалье по телефону сообщили, что в селе появилась вооруженная банда, в составе 12 человек, которая подошла к кооперативу и колхозному амбару, проверила замки, а затем проследовала в направлении с. Слободка-Рихтецкая.

Фактически это была не «ОУН»овская банда, а спецбоевка Тернопольского областного Управления МГБ. Характерно, что эту спецбоевку приняли за банду не только колхозники, но и работники Каменец-Подольского горотдела МГБ, откуда для ликвидации «банды» на грузовой автомашине была направлена группа сотрудников и офицеров Каменец-Подольского военного училища МВД.

Эта «операция» закончилась тем, что, в результате аварии автомашины, были убиты офицеры – ст. лейтенант Харченко И. П. и лейтенант Кирпачев В. М., а 16 офицеров и шофер – солдат Кондрацкий получили телесные повреждения.

Примеры из деятельности спецгрупп, повлекшие преступные результаты, можно было бы продолжить, но материалы, которыми располагает Военная Прокуратура, конечно, не исчерпывают всех случаев нарушения советской законности, допускаемых спецгруппами. Факты, о которых я докладываю Вам, были вскрыты в процессе расследования конкретных следственных дел, однако, не каждый случай нарушения советской законности находит свое отражение в следственных делах и расследуется. Мне кажется, что большинство фактов именно не расследуются.

Больше того, если Военная Прокуратура и ставит перед МГБ УССР вопросы о наказании преступников, грубо попирающих советские законы, то со стороны МГБ УССР это не находит должного и быстрого реагирования: выискиваются не столько доказательства преступной деятельности лиц, грубо нарушивших закон, сколько различные поводы для того, чтобы «опровергнуть» факты, сообщенные Военной Прокуратурой и заволоклить расследование.

Например, о фактах грубейшего нарушения законности спецбоевками УМГБ Ровенской области Военная Прокуратура сообщила в МГБ УССР еще в начале октября 1948 года, но тем не менее, преступники были арестованы только в феврале с. г., причем, до ареста их начальник Управления МГБ по Ровенской области тов. Шевченко пытался «опровергнуть» факты, вскрытые Военной Прокуратурой и убедить Секретаря Ровенского обкома КП(б)У тов. Бегму, что эти факты, якобы, расследовались и не нашли подтверждения.

* * *

Органы МГБ, под руководством партии, проводят огромную работу во выкорчевыванию остатков украинско-националистического, бандитского подполья, в борьбе с которым хороши все средства и нужны хитрость и изворотливость.

Но, несмотря на сложность обстановки и коварность врага, недопустимы нарушения партийных и советских законов, недопустимы нарушения постановления СНК СССР и ЦК ВКП(б) от 17 ноября 1948 года и постановления ЦК КП(б)У от 23 января 1948 года, на что Вы, Никита Сергеевич, неоднократно указывали.

Поэтому, как коммунист, для которого партийные решения являются незыблемым законом жизни, я считаю своим долгом о приведенных выше фактах доложить Вам.

**Военный прокурор войск МВД Украинского округа
полковник юстиции**

Кошарский

Сергийчук В. Десять буремних літ. – К.: Дніпро, 1998. – С. 699-706.

№ 131

**ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У
«ПРО ДОПОВІДНУ ЗАПИСКУ ВІЙСЬКОВОГО ПРОКУРОРА ВІЙСЬК МВД
УКРАЇНСЬКОГО ОКРУГУ ПРО ФАКТИ БРУТАЛЬНОГО ПОРУШЕННЯ
РАДЯНСЬКОЇ ЗАКОННОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ Т. ЗВ. СПЕЦГРУП МГБ»**

№ 3/72 22 лютого 1949 р.

Рассмотрев докладную записку военного прокурора войск МВД Украинского округа тов. Кошарского о фактах грубого нарушения советской законности т. н. спецгруппами МГБ, ЦК КП(б)У постановляет:

1. Обязать Министра Государственной Безопасности УССР т. Савченко и Военного прокурора войск МВД Украинского округа т. Кошарского тщательно расследовать все факты грубого нарушения советской законности и виновных, допустивших их, строго наказать.

Вместе с этим установить такой порядок, при котором исключались какие бы то ни было случаи нарушения советской законности.

2. Обязать тт. Савченко и Кошарского 1 апреля с. г. доложить ЦК КП(б)У о выполнении настоящего постановления.

Сергейчук В. Десять буремных лет. – К.: Дніпро, 1998. – С. 707.

№ 132

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА
ЗАВДІЮЮЧОГО АДМІНІСТРАТИВНИМ ВІДДІЛОМ ЦК КП(б)У Г. ДРОЗДОВА
«ПРО ПРОВЕДЕННЯ ВІДКРИТИХ СУДОВИХ ПРОЦЕСІВ
У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ РСР НАД ОКРЕМИМИ УЧАСНИКАМИ
БАНДИТСЬКО-ТЕРОРИСТИЧНИХ ГРУП»**

Не пізніше 5 вересня 1949 р.

Секретарю ЦК КП(б)У товарищу ХРУЩЕВУ Н. С.

Проведенный в Белобожницком районе Тернопольской области открытый судебный процесс над участниками бандитско-террористической группы оуновского подполья оказал положительное влияние на местное население в деле борьбы с украинско-буржуазными националистами.

В целях дальнейшей работы по разоблачению остатков оуновского подполья, показа населению его предательской деятельности и мобилизации населения на активную борьбу с украинско-буржуазными националистами целесообразно и впредь по отдельным делам практиковать проведение открытых судебных процессов в западных областях Украинской ССР.

В связи с этим необходимо установить следующие требования к подготовке и проведению открытых судебных процессов над отдельными участниками бандитско-террористических групп:

Учитывая, что успех открытого судебного процесса во многом будет зависеть от полноты следствия и доказательств по делу, а также от подготовительной работы к процессу, необходимо, чтобы вопрос об открытых судебных процессах в каждом отдельном случае решали обкомы КП(б)У по докладам военных прокуроров войск МВД и начальников областных Управлений МГБ или МВД.

Исходя из того, что Трибунал войск МВД Львовского округа укомплектован из более квалифицированных судебных работников, чем трибуналы областей, целесообразно, чтобы Трибунал округа дела, подлежащие к слушанию в открытых судебных заседаниях, принимал к своему производству. Председатель Военного Трибунала войск МВД округа привлекает к рассмотрению дел наиболее подготовленных судей из состава трибуналов войск МВД областей.

В случае несогласия Трибунала округа по тем или иным обстоятельствам слушать дело в открытом судебном заседании, председатель Трибунала округа ставит об этом в известность ЦК КП(б)У.

Открытые судебные процессы над отдельными участниками бандитско-террористических групп проводятся на украинском языке.

В состав выездных сессий Трибунала и прокуроров, участвующих в судебных заседаниях в качестве государственных обвинителей, выделяются наиболее квалифицированные и владеющие украинским языком работники.

В каждом отдельном случае обкомы КП(б)У информируют ЦК КП(б)У:

а) о готовности к проведению открытого судебного процесса (месте и времени проведения, составе суда, защиты и обвинения, охране порядка и т. п.) не позже 5 дней до его проведения.

б) об итогах проведенного процесса не позже 5 дней после окончания процесса.

Следует также обратить внимание обкомов партии на необходимость проведения среди населения широкой массово-разъяснительной работы по разоблачению украинско-буржуазных националистов, используя материалы проводимых открытых судебных процессов.

Проект постановления ЦК КП(б)У прилагается¹.

Зав. Административным отделом ЦК КП(б)У

Г. Дроздов

Лімонис УПА. – Київ–Торонто, 2001. – Т. 3. – С. 375-376.

№ 133

**ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У
«ПРО ПРОВЕДЕННЯ ВІДКРИТИХ СУДОВИХ ПРОЦЕСІВ
У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ РСР НАД ОКРЕМИМИ
УЧАСНИКАМИ БАНДИТСЬКО-ТЕРОРИСТИЧНИХ ГРУП»**

№ 14/6 5 вересня 1949 р.

Проведенный в Белобожницком районе Тернопольской области открытый судебный процесс над группой участников бандитско-террористической группы оуновского подполья оказал положительное влияние на местное население в деле борьбы с украинско-буржуазными националистами.

В целях усиления работы по дальнейшему разоблачению остатков оуновского подполья, показа населению его предательской, бандитской деятельности и мобилизации населения на активную борьбу с украинско-буржуазными националистами, ЦК КП(б)У постановляет:

1. Провести открытые судебные процессы над отдельными участниками бандитско-террористических групп, согласно приложению.

¹Див. документ постанови Політбюро ЦК КП(б)У «Про проведення відкритих судових процесів у західних областях Української РСР над окремими учасниками бандитсько-терористичних груп».

2. Установить, что в дальнейшем в каждом отдельном случае решение о проведении открытых судебных процессов принимают обкомы КП(б)У по докладу Военных прокуроров войск МВД и начальников областных управлений МГБ или МВД.

3. Поручить проведение открытых судебных процессов Трибуналу войск МВД Львовского округа.

4. Обязать Министров: Госбезопасности – тов. Савченко, Внутренних Дел – тов. Строчака и Прокурора войск МВД Украинского округа тов. Кошарского обеспечить высокое качество и быстрое окончание следствия по делам, направляемым в Трибунал округа для рассмотрения в открытых судебных заседаниях.

5. Обязать Председателя Трибунала войск МВД Львовского округа тов. Алутину и Прокурора войск МВД Украинского округа тов. Кошарского обеспечить проведение открытых судебных процессов на украинском языке, в состав выездных сессий Трибунала и прокуроров, участвующих в судебных заседаниях в качестве государственных обвинителей, отобрать наиболее квалифицированных и владеющих украинским языком работников.

6. Обязать обкомы КП(б)У обеспечить должную подготовку и проведение открытых судебных процессов и организацию среди населения широкой массово-политической работы по разоблачению украинско-буржуазных националистов, используя материалы проведенных судебных процессов.

7. Обязать обкомы КП(б)У, председателя Трибунала войск МВД Львовского округа тов. Алутину и Прокурора войск МВД Украинского округа тов. Кошарского информировать ЦК КП(б)У о готовности к каждому открытому судебному процессу не позже 5-ти дней до его проведения и об итогах процесса.

Придавая огромное политическое значение умело проведенным открытым судебным процессам в деле успешной борьбы с остатками банд оуновского подполья, ЦК КП(б)У обращает внимание обкомов КП(б)У, Министров Госбезопасности и Внутренних Дел, Председателя Трибунала войск МВД Львовского округа и Прокурора войск МВД Украинского округа на необходимость тщательной подготовительной работы к проведению открытых судебных процессов над отдельными участниками бандитско-террористических групп.

Додаток

Дела об участниках бандитско-террористических групп, подлежащие рассмотрению в открытых судебных заседаниях

Место проведения судебного процесса	Существо дела	Кем готовится
Райцентр Сколе Дрогобычской обл.	Негид М. И., Мельник С. Д., Ключик Н. И. и др. (всего 8 чел.), будучи участниками террористической организации поддерживали связь с оуновским подпольем. Избили четырех колхозников-активистов и побили в их домах окна, увели телку, зверски убили участкового уполномоченного и зав. сельским клубом.	МГБ УССР
Райцентр Дубно Вольнской обл.	Васьковец Ф. В., Бондарчук Ф. А., Романюк В. Л., Яковчук И. А. входили в состав террористической группы, созданной по заданию бандгруппы. В с. Клиньцы ранили пред[седатель] сельсовета, убита местная учительница, в помещении, где проходило собрание актива, бросили гранату.	МГБ УССР
Райцентр Путила Черновицкой обл.	Мащюпа И. Г. в 1940 г. бежал в Румынию, где связался с укр[аинскими] националистами, в 1941 г. возвратился в Черновицкую область, где был руководителем подрайонного "Провода" ОУН, в 1944 г. создал бандгруппу, которой убито 50 местных жителей, почти полностью сожжен райцентр Путила, в 1947 г. по заданию националистов вел пропагандистскую работу, в 1948 г. принял участие в ограблении магазина сельпо.	МГБ УССР

Место проведения судебного процесса	Существо дела	Кем готовится
Райцентр Горохов Вольнской обл.	Скибицкий Е.Г. – участник оуновской организации, по заданию националистов проводил антисоветскую агитацию среди населения о том, что поджоги одиночных крестьянских хозяйств произведены представителями Советской власти, с целью принуждения вступления крестьян в колхозы. Скибицкий произвел поджоги 9-ти крестьянских хозяйств.	МВД УССР
г. Ровно Ровенской обл.	Илюк С. В., Мычко А. В., Тарасюк С. М. и др. (всего 6 чел.), проживая легально и работая в артели, по заданию националистов зарубили топорами 3-х агентов уполминзага и зав. сепараторным пунктом, готовили убийство председателя колхоза.	МГБ УССР

Сергийчук В. Десять буремных лет. – К.: Дніпро, 1998. – С. 737-738.

№ 134

**ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У
«ПРО НАКАЗ МІНІСТРА ДЕРЖБЕЗПЕКИ УРСР № 312
«ПРО НЕПРИТЯГНЕННЯ ДО КАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
УЧАСНИКІВ ЗАЛИШКІВ РОЗГРОМЛЕНИХ УКРАЇНСЬКИХ
НАЦІОНАЛІСТИЧНИХ БАНД У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ
УКРАЇНСЬКОЇ РСР, ЯКІ ДОБРОВОЛЬНО ЗГОЛОСИЛИСЯ
ДО ОРГАНІВ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ З ПОВИННОЮ»**

№ 20/3

28 грудня 1949 р.

Одобрить приказ Министра Госбезопасности УССР № 312 от 28 декабря 1949 года и обязать обкомы КП(б)У западных областей довести приказ до населения.

Обязать Дрогобычский обком КП(б)У обеспечить опубликование приказа в областной и районных газетах.

Лімонис УПА. – Київ–Торонто, 2001. – Т. 3. – С. 387.

№ 135

**ДОПОВІДНА МІНІСТРА ВНУТРІШНІХ СПРАВ С. КРУГЛОВА
ЗАСТ. ГОЛОВИ РМ СРСР Л.П.БЕРІЇ**

№1174 сс/н

17 марта 1950 г.

Заместителю председателя СМ СССР т. БЕРИЯ Л.П.

После освобождения территории Украинской ССР от немецких захватчиков, по решениям правительства СССР с 1944 года органами МВД и МГБ проводится выселение из западных областей Украины в отдаленные районы страны членов семей «оуновцев» – украинских националистов, бандитов, а также бандпособников.

Направление на спецпереселение «оуновцев» производилось в 1944–1946 годах по решениям Особого Совещания при НКВД СССР сроком на 5 лет, а в 1947–1949 годах – по решениям Особого Совещания при МГБ СССР сроком на 8-10 лет и на бессрочное поселение.

По состоянию на 1.01.1949 г. всего на спецпереселении находится 112633 чел. членов семей активных «оуновцев», из них выселенных в 1944–1946 гг. сроком на 5 лет 24730 чел., выселенных в 1947–1949 гг. сроком на 8-10 лет и на бессрочное поселение 87903 чел.

Некоторым из указанных лиц, выселенных в 1944–1945 гг., срок поселения окончится в конце 1949 года или истекает в 1950 г. Министерство внутренних дел СССР, исходя из нецелесообразности возвращения их к месту прежнего жительства и в целях укрепления режима в местах поселения членов семей «оуновцев», считает необходимым: отменить сроки выселения членов украинских националистов, бандитов и бандпособников и установить, что они переселены в отдаленные районы СССР навечно и возвращению в места прежнего жительства не подлежат; распространить на этих лиц действие Указа Президиума Верховного Совета СССР от 28 ноября 1948 г. «Об уголовной ответственности за побег из мест обязательного и постоянного поселения лиц, выселенных в отдаленные районы Советского Союза в период Отечественной войны». За самовольный выезд (побег) из мест обязательного поселения виновных привлекать к уголовной ответственности и определить меру наказания за это преступление 20 лет каторжных работ. Проект постановления СМ прилагаю.

Министр внутренних дел СССР

С. Круглов

Черешнюк М.М. Сповідь на світанку. – Чернівці: Золоті литаври, 2005. – С. 405.

№ 136

ВИТЯГ ІЗ СТЕНОГРАМИ ВИСТУПІВ ЧЛЕНІВ ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У НА ЗАСІДАННІ ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРИ ОБГОВОРЕННІ ПИТАННЯ «ПРО ЗАХОДИ ПО ПОСИЛЕННЮ БОРОТЬБИ З ЗАЛИШКАМИ ОУНІВСЬКОГО ПІДПІЛЛЯ В ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР»

22 березня 1950 р.

**Докладывает Министр Госбезопасности УССР
т. КОВАЛЬЧУК**

Тов. *Мануильский* – Наша задача – создать безопасность для актива. Группы работников МГБ, находящиеся в западных областях, сейчас отзываться нельзя. Нужно еще дополнительно направить в области работников МГБ, разослать их по колхозам, часть из них должна быть законспирирована.

Может быть следует часть явившихся с повинной переселить в восточные области. Переселить их небольшими группами, установив за ними наблюдение.

Тов. *Гречуха* – Нужно продумать и, может быть, следует ввести в селах общественный обход в ночное время. Следовало бы группе товарищей поручить разработать этот вопрос.

Министерство Госбезопасности, как видно из доклада т. Ковальчука, не имеет разработанных мероприятий по усилению борьбы. У нас нет активных мер борьбы с оуновцами. Мы привязали группы работников к районным проводам и следуем по их пятам, а не ведем активных мер борьбы по своему плану. Следовало бы обратить внимание на так называемые межрайоны.

Тов. *Корниец* – Нужно активизировать работу органов МГБ. В последнее время она ослабла, так как во время подготовки и проведения выборов было тихо. Наши мероприятия по борьбе нужно изменить. Нужно, чтобы МГБ выработало новые. Нужно больше практиковать засады. Работников восточных областей, находящихся в западных, оставить там, но часть из них следует обновить, так как они там уже работают по 4 месяца.

Я считаю, что нужно издать приказ об обязательной сдаче оружия населением западных областей. Явившихся с повинной, в восточные области переселять не следует. Общественный обход по селу вводить не следует, так как у нас в селах западных областей созданы группы охраны общественного порядка.

Тов. *Сенин* – Работа наших органов контрразведки слаба. Ничем нельзя оправдать участвовавшие за последнее время террористические акты.

Тов. Ковальчук на заседании Политбюро неполно доложил о состоянии дел в западных областях, им не дана оценка фактам, когда оуновцами разоружены группы самоохраны.

Министерству Госбезопасности нужно усилить разведку.

На заседании т. Ковальчук не доложил какие меры принимает Министерство. То, что группы чекистов закреплены за проводами – это правильно, но в борьбе с низовкой нет направленности, фактов конкретной борьбы.

Предложение т. *Гречухи* заслуживает внимания. Общественный обход следовало бы ввести. Нам нужно найти новые методы борьбы с врагом, так как старые им уже разгаданы.

Нужно, чтобы т. Ковальчук продумал и подготовил все мероприятия и внес их на рассмотрение Политбюро.

Тов. *Кириченко* – С момента издания приказа проведена большая работа, но за последние дни террор усилился. Связано это с наступлением весны и ликвидацией Шухевича¹. Мы должны принять активные меры. Следует усилить чекистскую работу, послать новых людей, а тех, которые уже работают в западных областях по 4 месяца, отозвать. Нужно посмотреть и взять людей из МВД. Послать также из восточных областей партийных и советских работников. Может быть следует издать новый приказ МГБ и еще раз предупредить не вышедших из подполья. Установить срок. Следовало бы провести ряд открытых процессов во всех областях. Часть приговорить к расстрелу.

Нужно больше втянуть в борьбу сельский актив. В колхозах любое упущение нужно расценивать как действие кулаков и оуновцев. Нужно добиться того, чтобы колхозники выступали и называли имена. Усилить выселение кулаков. Группы общественного порядка нужно активизировать, может быть дать им новое название. Нужно явившихся с повинной завербовать, пусть они работают как агенты, а также заставить их выступать публично. Больше практиковать засады. Партийные организации должны усилить массово-разъяснительную работу среди крестьянства.

Тов. *Коротченко* – Партийные органы и органы МГБ за время со дня опубликования приказа провели большую работу. Нам нужно закрепить уровень работы, достигнутый в период подготовки и проведения выборов в Верховный Совет.

Нужно каждый факт убийства рассматривать как чрезвычайное происшествие, вокруг каждого факта убийства создать нетерпимое положение по отношению к оуновцам. На похороны убитых привлекать побольше населения, разъяснять – кто убил. Военские гарнизоны в черте их размещения должны также реагировать на бандпроявления, а не быть в стороне. Органы МВД также должны принимать участие в поимке бандитов. Нужно проводить открытые процессы, выносить строгие приговоры. Часть бандитов приговорить к расстрелу. Нужно побольше втягивать население в борьбу с оуновцами. Будет хорошо, если ввести обществен-

¹Шухевич Р. – «Тарас Чупринка», «Роман Лозовський», «Щука» (1907-1950). З 1943 р. військовий референт Проводу ОУН, Голова Бюро Проводу ОУН, головний командир УПА в ранзі підполковника. У 1944-1950 рр. – голова Генерального секретаріату (ГС) і Генеральний секретар військових справ УГВР. 1946 р. іменованій УГВР генерал-хо-рунжим УПА. Загинув під час операції підрозділів МГБ по його затриманню 5 березня 1950 р. в с. Білгородша біля м. Львова.

ные обходы в селах. С теми, кто явился с повинной, нужно хорошо разобраться, а также активизировать их.

Нужно усилить работу с интеллигенцией, проживающей на селе, – учителями, врачами, специалистами сельского хозяйства. Кроме того, профсоюзные организации, имеющиеся на селе, также должны принимать участие и помогать партийным органам. Органам МГБ нужно практиковать посылку подвижных чекистско-оперативных групп.

Тов. *Назаренко* – Враг активизировал борьбу против нашего партийного и советского актива, применяя террор. Он рассчитывает на срыв сева в этом году и понижение активности масс. Применением террора он создает эффект для моральной поддержки остатков оуновцев. Низовая сеть оуновцев слабо связана с центром. На ликвидацию низовки надо разработать план мероприятий.

Нужно усилить агентурную работу среди молодежи, так как враг рассчитывает на молодежь. Обходы в селах нужно ввести, это во многом нам поможет в борьбе против оуновцев. Нужно учесть еще и то обстоятельство, что много террористических актов совершено днем.

Мне кажется, что необходимо в районах провести районные партсобрания, на которых обсудить вопрос о бдительности. Обратит внимание партийных и советских органов, чтобы они следили за тем, чтобы в колхозы не пролезли кулаки и оуновцы. Явившиеся с повинной должны выполнить и вторую часть приказа, согласно которому они обязаны искупить свою вину перед Родиной.

Тов. *Сердюк* – Есть немало случаев, когда молодежь, призванная в ФЗО, после опубликования приказа, возвращается домой и является с повинной.

Министерству Госбезопасности необходимо продумать вопрос создания ударных групп из уполномоченных милиции. В работе органов МГБ очень мало фактов предупреждения террористических актов. Это говорит о слабой постановке разведки.

Я считаю, что работников МГБ из восточных областей в западные нужно послать. В борьбе с остатками оуновцев необходимо использовать также и явившихся с повинной.

Мое мнение, что общественный обход в селах в ночное время необходимо ввести.

Тов. *Мельников* – Нам нужно выработать документ об усилении борьбы с остатками оуновцев. За последнее время врагу нанесен серьезный урон. Усиление террористических актов объясняется тем, что оуновцы потерпели крах в своей пропаганде против наших мероприятий, проведенных за последнее время, как-то: успешное проведение коллективизации, успешное проведение выборов в Верховный Совет и т. д. Оуновцы стараются восстановить свой престиж.

Некоторое оживление врага говорит о том, что наша работа ослаблена. Наши работники успокоились тем, что в период подготовки и проведения выборов почти не было проявлений, что хорошо идет коллективизация. Если весну этого года мы проведем организованно, этим самым мы привлечем бесповоротно крестьян на нашу сторону. Врагу нужно создать невыносимую обстановку. Убийства пред[седателей] колхозов деморализует колхозников. Если мы не примем мер, наша работа будет намного снижена.

Ослабленные колхозы нам нужно взять под повседневный контроль. В колхозах создать обстановку, чтобы колхозники не боялись открыто говорить об оуновцах, называть их имена и вскрывать. Нужно расширить сеть агентуры среди колхозников и потребовать от них работы.

В ряде районов работники райотделов работают плохо. Нужно посмотреть кадры работников райотделов и укрепить их. Нужно часть хороших работников взять в восточных областях и направить для постоянной работы в западные.

Руководители районов, где имеются бандитские проявления, должны отвечать за состояние района. Бандитские проявления раскрываются мало. Чекистские группы на раскрытие бандпроявлений прибывают поздно. Нужно поднять оперативность. Необходимо вести

следствие и преследовать убийц по свежим следам. Материалы, добытые агентурным путем, необходимо реализовывать как можно скорее.

Предложение т. Гречухи о введении общественных обходов в селах, заслуживает внимания. Это вовлечет в самооборону все село. Следует посмотреть целесообразность объявления на собраниях крестьян – кого выселяют, кто арестован и т. д.

Нужно усилить нашу политическую работу на селе. Может быть следует послать из восточных областей в западные людей из числа партийного актива. Может быть сразу взять и послать одну тысячу человек.

Министерство Госбезопасности УССР должно разработать меры по усилению чекистской работы.

Я считаю, что мы поручим комиссии в составе тт.: Кириченко, Корниец, Ковальчук, Москальда и Дроздова, с учетом состоявшегося обмена мнениями, подготовить предложения и представить их Политбюро. Срок установим – вторник на следующей неделе.

Может быть следует попросить ЦК ВКП(б), чтобы разрешил нам оплачивать уполномоченных, посланных на весеннюю посевную кампанию. Продумать этот вопрос, может быть испросить денег, так как предприятия не имеют права платить уполномоченным заработную плату.

Нужно переговорить еще с секретарями обкомов партии, начальниками областных управлений МГБ, может быть у них имеются также какие-либо замечания и предложения по вопросу усиления борьбы с остатками оуновцев.

Лімоніс УПА. – Київ–Торонто, 2001. – Т. 3. – С. 397-401.

№ 137

ПОСТАНОВА БЮРО ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У ПРО СТАН БОРОТЬБИ І ЗАХОДИ, СПРЯМОВАНІ НА ОСТАТОЧНУ ЛІКВІДАЦІЮ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО ПДПІЛЛЯ

23 червня 1950 року

Пролетарии всех стран, соединяйтесь!

Особая папка

Совершенно секретно

КОММУНИСТИЧЕСКАЯ ПАРТИЯ (БОЛЬШЕВИКОВ) УКРАИНЫ
ЧЕРНОВИЦКИЙ ОБЛАСТНОЙ КОМИТЕТ

№ Б–79/5

23.VI.50 г.

Постановление

бюро Черновицкого обкома КП(б)У, прот. № Б–79, § 5
от 23 июня 1950 года

О состоянии и мерах окончательной ликвидации подполья ОУН и бандитизма на территории области.

Заслушав доклады начальников Путильского райотдела МГБ т. Николаева, Вижницкого – т. Дедушенко и Вашковецкого – т. Хмара – о состоянии и мерах окончательной ликвидации бандитизма и подполья ОУН, бюро обкома КП(б)У отмечает, что в результате неудовлетворительного выполнения решений ЦК КП(б)У и обкома партии Вижницкий, Путильский и Вашковецкий районы до сих пор продолжают оставаться пораженными оуновским подпольем, на

территории которых действуют бандиты-одиночки и находятся окружной и надрайонный проводы ОУН.

В Вижицком и Путильском районах до настоящего времени не раскрыты четыре бандпроявления, имевшие место в мае 1950 года, в результате которых убиты 4 человека из актива местного населения. Так, 27 апреля с. г. банда ОУН в составе трех кустовых бандгрупп совершила нападение на колхоз им. Кирова в селе Ростоки, в результате которого бандиты убили председателя колхоза Гавьюка М. Т., участкового уполномоченного милиции Шпака А. М. и сожгли помещение конторы правления колхоза.

В этом же районе 7 мая с. г. бандиты увели в лес и убили отца председателя колхоза им. Кобылянской села Черешенка колхозника Фраюка, а 15 мая на хуторе Парцели Верхне-Луковецкого сельсовета убили Гаврилюка Г. Н., солдата войск МВД, прибывшего в краткосрочный отпуск из гор. Москвы.

В Путильском районе бандиты повесили бойца группы охраны общественного порядка Малыша и совершили ограбление колхоза им. Хрущева.

Розыски бандитов, организованные райотделами МГБ, не дали положительных результатов, кроме того, здесь допущены провалы в реализации оперативно-чекистских мероприятий.

Часть бандитов подполья ОУН, являясь коренными жителями указанных районов, располагают родственными и пособническими связями, что создает благоприятные условия для их розыска и ликвидации. Однако, райотделы МГБ не добились окончательной ликвидации бандитизма, а Путильский РО МГБ (нач. т. Николаев) проявляет при этом недопустимое благодушие и самоуспокоенность.

Начальники Вижицкого райотдела МГБ т. Дедушенко и отдела 2–Н УМГБ т. Довгаль, располагая данными о вероятном появлении бандитов в одном из участков района, не сумели достаточно глубоко и продуманно разработать оперативные мероприятия. При выполнении этих мероприятий чекистско-войсковые группы под руководством зам. нач. РО МГБ т. Мармовы, не проявили должного мужества, стойкости и не добились положительных результатов, чем дали возможность группе бандитов безнаказанно скрыться.

Бюро обкома КП(б)У считает, что это явилось следствием низкой требовательности начальников райотделов МГБ к оперативному составу и солдатам чекистско-войсковых групп, которые не повышают их партийной и государственной ответственности за порученное дело и укрепление служебной дисциплины.

Первичные партийные организации и начальники райотделов МГБ еще не добились коренного улучшения партийно-политической работы среди личного состава в духе честного и добросовестного отношения к выполнению своих обязанностей, повышению бдительности, воспитанию мужества и незнания страха в борьбе с остатками банд украинско-буржуазных националистов.

Вижицкий, Путильский и Вашковецкий райкомы КП(б)У не осуществляют должного политического руководства и контроля за работой райотделов МГБ по выполнению ими решений партии и правительства, не оказывают повседневной практической помощи первичным парторганизациям в улучшении политического воспитания личного состава, направленного на повышение уровня оперативно-чекистской работы и окончательную ликвидацию подполья ОУН.

Проводимая партийно-политическая и культурно-массовая работа среди сельского населения указанных районов все еще глубоко не вскрывает антинародных действий ОУН, не является целеустремленной и не поднимает трудящееся крестьянство на борьбу с бандитами и разоблачение их пособников.

В целях окончательной ликвидации оуновского бандитизма и его подполья, бюро обкома КП(б)У ПОСТАНОВЛЯЕТ:

1. Обратит внимание начальников Вижицкого, Путильского и Вашковецкого райотделов МГБ – тт. Дедушенко, Николаева и Хмары на неудовлетворительную их работу по борьбе с остатками банд ОУН и предупредить, что если ими не будут приняты меры к перестройке оперативно-чекистской работы, улучшению руководства оперативным составом и проводимыми мероприятиями по розыску и окончательной ликвидации бандитов, они будут привлечены к строгой партийной ответственности.

2. Принять к сведению заявления начальников Путильского, Вижицкого и Вашковецкого райотделов МГБ, что они примут все необходимые меры по окончательной ликвидации в текущем году остатков банд ОУН и их пособников.

3. Согласиться с представленными УМГБ мероприятиями по розыску и окончательной ликвидации в 1950 году вооруженного подполья ОУН на территории области.

Обязать начальника УМГБ тов. Решетова установить строгий контроль за проведением в жизнь разработанных оперативно-чекистских мероприятий, обеспечивающих в ближайшее время окончательную ликвидацию остатков банд ОУН и оказать необходимую помощь райотделам МГБ в улучшении их работы.

4. Обязать райотделы МГБ (тт. Дедушенко, Николаева и Хмару) решительно улучшить руководство работой по борьбе с бандитами ОУН, для чего:

а) использовать возросшую политическую активность колхозников, вызванную проведенными собраниями с обсуждением дальнейших задач политического и организационно-хозяйственного укрепления колхозов, для своевременного вскрытия, пресечения диверсионно-террористического намерения бандитов и окончательной их ликвидации;

б) глубоко продумывать и тщательно разрабатывать оперативно-чекистские мероприятия по розыску бандитов. Анализировать результаты проведения оперативных мероприятий, вскрывать недостатки и намечать пути их устранения, повышать квалификацию оперативного состава и солдат чекистско-войсковых групп;

в) укреплять дисциплину личного состава и повышать чувство партийной и государственной ответственности за порученное дело по окончательной ликвидации оуновского бандитизма.

Обратить особое внимание на воспитание честности, высокой бдительности, мужества, ненависти к бандитам и незнание страха в борьбе с остатками банд украинско-буржуазных националистов.

г) улучшить повседневное руководство работой участковых уполномоченных милиции и группами охраны общественного порядка, полностью обеспечить их оружием и повысить боеспособность.

5. Обязать секретарей райкомов КП(б)У – Вижицкого – т. Видинского, Путильского – т. Ларкина, Вашковецкого – т. Короткого усилить политическое руководство, контроль за работой и оказание практической помощи райотделам МГБ по окончательной ликвидации оуновского бандитизма.

6. Обязать райкомы КП(б)У и начальников РО МГБ:

а) улучшить организационно-партийную и партийно-политическую работу в первичных парторганизациях РО МГБ. Повысить роль и ответственность парторганизации в укреплении служебной дисциплины и политико-морального состояния личного состава. Воспитывать коммунистов и весь личный состав РО МГБ в духе развертывания большевистской критики, самокритики и непримиримости к недостаткам в работе. Решительно улучшить марксистско-ленинское образование коммунистов и всех работников райотделов МГБ;

б) организовать систематическую партийно-политическую и воспитательную работу в группах охраны общественного порядка. Проводить семинарские занятия политруков, установить строгий контроль за их работой, периодически заслушивая отчеты о состоянии политико-воспитательной работы среди членов групп охраны общественного порядка;

в) повысить уровень массово-политической работы среди населения по разоблачению украинско-буржуазных националистов как злейших врагов украинского народа, агентов англо-американского империализма. Повышать политическую активность трудящегося крестьянства, направленную на борьбу с бандитами, разоблачение бандпособников, кулачества и оказание всемерной помощи органам советской власти и окончательной ликвидации оуновского подполья на территории области.

7. Начальникам РО МГБ и секретарям райкомов КП(б)У Вишницкого, Вашковецкого и Путильского районов представить к 1 октября 1950 г. в обком КП(б)У отчет о выполнении настоящего постановления.

Секретарь обкома КП(б)У

И. Рябик

Копія. Машинопис.

Сергійчук В. Український здви́г: Прикарпаття. 1939-1955. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – С. 711-716.

№ 138

ПОСТАНОВА РАДИ МІНІСТРІВ УРСР і ЦК КП(б)У «ПРО ОБЛІК І РЕАЛІЗАЦІЮ КОНФІСКОВАНОГО МАЙНА ГОСПОДАРСТВ, ЯКІ ВИСЕЛЯЮТЬСЯ З ТЕРИТОРІЙ ВОЛИНСЬКОЇ, ДРОГОБИЦЬКОЇ, ЛЬВІВСЬКОЇ, РІВНЕНСЬКОЇ, СТАНІСЛАВСЬКОЇ, ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ, ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ І ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ»

№ 60/24 4 квітня 1951 р.

В соответствии с постановлениями Совета Министров Союза ССР от 23 января 1951 года № 189–88сс о выселении кулаков, от 13 февраля 1951 года № 377–190сс о выселении андерсецев¹ и от 3 марта 1951 года № 667–339сс о выселении участников антисоветской нелегальной секты иеговистов с территории Волынской, Дрогобычской, Львовской, Ровенской, Станиславской, Тернопольской, Черновицкой и Закарпатской областей, Совет Министров Украинской ССР и ЦК КП(б)У постановляют:

1. Разрешить выселяемым брать с собой лично им принадлежащие ценности, домашние вещи и утварь (одежду, посуду, мелкий сельскохозяйственный и ремесленный инвентарь) и запас продовольствия на каждую семью общим весом: кулакам до 2-х т, иеговистам и андерсецам до 1,5 т.

2. Все остальное имущество конфисковать. Конфискованное имущество выселяемых обратить на покрытие недоимок по государственным обязательствам; оставшуюся после погашения недоимок часть имущества (жилые, хозяйственные постройки, сельскохозяйственный и другой инвентарь, а также скот) передать колхозам бесплатно с зачислением им в неделимый фонд.

Продовольствие, продовольственное зерно, зернофураж и технические культуры передать государству.

¹Так у тексті. Певно має бути: андерсецев.

3. Обязать исполкомы облсоветов депутатов трудящихся и обкомы КП(б)У обеспечить должный учет и оценку всего имущества, оставленного после выселения указанных хозяйств, для чего выделить из областного и районного актива работников из расчета обеспечения полного учета имущества в день проведения выселения.

4. Выделенным работникам поручить, как представителям райисполкома, вместе с представителями сельсовета, колхоза и двумя активистами составить акт описи имущества и произвести его оценку. Акт описи имущества составить в трех экземплярах.

Все имущество, записанное в акте описи, передается на хранение колхозу с одним экземпляром акта описи, два остальных экземпляра сдаются в райисполком, из которых один экземпляр райисполком направляет облисполкому.

5. В течение двух дней после выселения определить ту часть имущества, которая необходима для покрытия задолженности государству выселенного хозяйства.

6. Покрытие задолженности государству выселенными хозяйствами и передачу имущества колхозам произвести в течение трех дней. Зерно, зернофураж, масличные, технические культуры, продовольствие и картофель сдать в течение трех дней заготовительным организациям.

7. Осимые посеы выселенных хозяйств передать колхозам.

8. Исполкомам облсоветов и обкомам КП(б)У обеспечить сохранность имущества, оставшегося после выселения. Расхищение конфискованного имущества рассматривать как хищение социалистической собственности.

9. Обязать председателей облисполкомов и секретарей обкомов КП(б)У представить Совету Министров УССР и ЦК КП(б)У отчет о проведенной работе по выселению, учету и реализации имущества не позже 10 дней после выселения.

Лімонюс УПА. – Київ-Торонто, 2001. – Т. 3. – С. 422-424.

№ 139

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У «ПРО ДЕЯКІ ФАКТИ ПРОВАЛУ ЧЕКІСТСЬКО-ВІЙСЬКОВИХ ОПЕРАЦІЙ, ЩО ПРОВОДЯТЬСЯ ОРГАНАМИ МГБ»

№78/9 24 серпня 1951 р.

ЦК КП(б)У отмечает, что Министерство Госбезопасности УССР и его органы на местах плохо организуют подготовку многих чекистско-войсковых операций и проваливают их.

Отдельные чекистско-войсковые операции, проводимые даже некоторыми руководящими работниками МГБ УССР и начальниками областных управлений МГБ, не дали положительных результатов и были провалены.

Операция по захвату бандита, проведенная в феврале с. г. в Винницком районе, группой работников в 22 человека, которой руководили начальник Винницкого областного Управления МГБ т. Касаткин К. Н. и заместитель начальника управления МГБ УССР т. Шорубалко А. К., была провалена, а бандит, ранив четырех человек, скрылся.

В Корнинском районе Житомирской области в мае с. г. начальник областного управления МГБ т. Марковский К. М., возглавляя оперативную группу в количестве 18 человек, допустил растерянность и не обеспечил проведение операции по задержанию двух бандитов, находившихся в доме, окруженном оперативной группой, в результате чего бандиты подожгли дом колхозника, убили начальника Радомышльского райотделения МГБ т. Кезова и один из бандитов скрылся.

Начальником Киевского областного Управления МГБ тов. Бондаренко в июле с. г. безответственно и оперативно неграмотно была организована и проведена операция в Ставищанском и Володарском районах по задержанию двух бандитов, которые убили четырех оперативных работников и одного ранили.

В селе Судобичи Вербского района Ровенской области днем 9 июня с. г. оперативная группа в количестве 12 человек, получив сообщение о находящихся в сарае колхозника спящих бандитах, плохо организовала захват их и в результате проявленной трусости три бандита, убив начальника райотдела МГБ т. Кутицына, тяжело ранив его заместителя т. Милова и сержанта Соколова, скрылись.

В Лисецком районе Станиславской области в селах Ивановка, Тысменчаны, Братковцы и Хомяки за период с 26 по 29 марта бандитами совершено 5 террористических актов. Находившаяся в этих селах оперативная группа райотдела МГБ бездействовала, никаких мер по уничтожению бандитов не приняла.

Подобные факты провала операций не единичны.

Отдельные областные Управления и райотделы МГБ оперативные мероприятия по ликвидации бандгрупп и задержанию бандитов часто проводят без необходимой подготовки и оперативно неграмотно, некоторые работники органов МГБ и милиции при проведении оперативных мероприятий по изъятию бандитов и уголовных элементов вместо решительных действий проявляют беспечность и часто трусость.

ЦК КП(б)У считает, что провалы чекистско-войсковых операций по уничтожению бандитов явились результатом политической беспечности, слабой оперативной и боевой выучки отдельных оперативных работников, неумелого сочетания агентурно-оперативной работы с боевыми операциями и низкого уровня дисциплины среди личного состава, что приводит к подрыву авторитета органов МГБ и милиции среди трудящихся в ряде районов республики.

Министерство Госбезопасности УССР, областные Управления МГБ смирились с фактами провала чекистско-войсковых операций, не анализируют причин провалов и не привлекают виновных к строгой ответственности, слабо организуют работу по ликвидации имеющихся групп оуновских бандитов, изъятию уголовных элементов и прекращению уголовных проявлений.

ЦК КП(б)У постановляет:

1. За допущенную безответственность и нераспорядительность в проведении чекистской операции в Ставищанском и Володарском районах, в результате которой допущены большие потери оперативного состава, начальнику Киевского областного Управления МГБ тов. Бондаренко М. С. объявить выговор.

2. Начальнику Житомирского областного Управления МГБ тов. Марковскому К. М., не обеспечившему руководство операцией по поимке бандитов в селе Лысавка Корнинского района – объявить выговор.

3. За допущенную беспечность и безответственность в организации и проведении чекистско-войсковой операции в селе Зарванцы Винницкого района и провал операции начальнику Винницкого областного Управления МГБ т. Касаткину К. Н. объявить выговор, заместителю начальника Управления МГБ УССР т. Шорубалко А. К. указать.

4. Министру Госбезопасности УССР тов. Ковальчуку Н. К. необходимо обратить внимание на имеющиеся факты провалов чекистско-войсковых операций по ликвидации бандитов ОУН вследствие допускаемой при этом безответственности.

5. Обязать Министерство Госбезопасности УССР (т. Ковальчука Н. К.) и начальников областных Управлений МГБ принять решительные меры, предотвращающие провалы че-

кистских операций. Каждый факт провала рассматривать как чрезвычайное происшествие, по каждому из них проводить расследование и виновных в провале операций привлекать к ответственности.

6. Обязать обкомы, горкомы и райкомы КП(б) Украины оказывать органам МГБ повседневную и всемерную помощь, а также установить такой порядок, при котором были бы полностью исключены случаи провала чекистских операций. Допущенный каждый такой случай провала операций по ликвидации бандитов ОУН и других уголовных преступников обсуждать и виновных в этом привлекать к ответственности.

7. ЦК КП(б) Украины требует от всех работников органов МГБ повышения политической бдительности, повседневного изучения опыта советской разведки и умелого применения его в своей практической деятельности по борьбе с врагами советского народа.

Літопис УПА. – Київ–Торонто, 2001. – Т. 3. – С. 434-436.

№ 140

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У «ПРО ПРОВЕДЕННЯ ВІДКРИТИХ СУДОВИХ ПРОЦЕСІВ НАД УЧАСНИКАМИ УКРАЇНСЬКИХ БУРЖУАЗНО-НАЦІОНАЛІСТИЧНИХ БАНД»

№ 83/61 5 жовтня 1951 р.

1. В соответствии с постановлением ЦК ВКП(б) провести открытые судебные процессы над участниками украинских буржуазно-националистических банд в гор. Львове по делу бандита Стахур – 15 октября 1951 г., в гор. Дрогобыче по делу Пихоцкого и Ванивского – 20 октября 1951 г., в гор. Николаеве Дрогобычской области по делу Гельнера и Кальченко – 27 октября 1951 г. и в гор. Черткове Тернопольской области по делу Сказинского¹ и др. 27 октября 1951 г.²

2. Утвердить состав военных трибуналов и государственных обвинителей, согласно приложению.

3. Судебные процессы провести на украинском языке.

4. Проекты обвинительных заключений, обвинительных речей прокуроров и приговоров представить ЦК КП(б)У не позже недельного срока до начала судебных процессов.

Подбор адвокатов и рассмотрение тезисов их речей поручить обкомам КП(б)У.

5. Обязать Львовский, Дрогобычский и Тернопольский обкомы КП(б)У обеспечить должную подготовку и проведение открытых судебных процессов и организацию среди населения широкой массово-политической работы по разоблачению украинско-буржуазных националистов, как злейших врагов украинского народа, используя материалы судебного разбирательства.

Отчеты о судебных процессах, выдержки из речей государственных обвинителей и приговоров опубликовать в областных и районных газетах³.

¹Сказинский Іларій – «Крига». У 1947-1951 рр. – провідник Чортківського окружного проводу ОУН.

²При розгляді постанови з тексту були викреслені ініціали підсудних: «Стахур М. В.», «Пихоцкий І. М.», «Ванивский І. І.», «Гельнер М. М.», «Кальченко А. Н.», «Сказинский І. Д.»

³З проекту постанови був вилучений абзац: «На судебные процессы привлечь максимальное количество рабочих, колхозников и интеллигенции, организовать трансляцию по проводам радиосети – начало судебного процесса, оглашение обвинительного заключения, речь прокурора и объявление приговора».

6. Предложить Министру Госбезопасности УССР т. Ковальчуку Н. К. и военному прокурору войск МГБ Украинского округа т. Кошарскому Г. А. совместно с обкомом КП(б)У отобрать по Станиславской области наиболее характерные два дела на участников бандитско-террористических групп, обеспечить высокое качество расследования по этим делам с тем, чтобы открытые судебные процессы провести в ноябре т. г.

Об отобранных и готовых к слушанию в суде делах доложить ЦК КП(б)У к 14 ноября 1951 года.

7. Обязать обкомы КП(б)У, Министерство Госбезопасности УССР (т. Ковальчук Н. К.), военную прокуратуру войск МГБ (т. Кошарского Г. А.) и председателя военного трибунала войск МГБ Львовского округа (т. Алутина К. Г.) доложить ЦК КП(б)У о проведенных процессах не позже 5-ти дней после их окончания.

Придавая политическое значение умело проведенным открытым судебным процессам в деле борьбы с остатками банд буржуазно-украинского националистического подполья, ЦК КП(б)У обращает внимание обкомов партии, Министра Госбезопасности УССР, прокурора войск МГБ Украинского округа и председателя военного трибунала войск МГБ Львовского округа на необходимость тщательной подготовительной работы к проведению открытых судебных процессов и проведение самих процессов.

Д о д а т о к

**СОСТАВ
военных трибуналов и государственных обвинителей
на открытых судебных процессах над участниками
украинских буржуазно-националистических банд**

Львовская сессия трибунала

Председатель Гниденко А. Г. – председатель военного трибунала войск МГБ Ровенской области;

члены – т. Буцкий Ф. И. – член военного трибунала войск МГБ Львовского округа,

т. Хоптяный Ф. И. – член военного трибунала Прикарпатского военного округа;

гос. обвинитель – тов. Руденко Р. А. – прокурор Украинской ССР.

Дрогобычская и Николаевская сессии трибунала

Председатель Сиротенко А. И. – член военного трибунала войск МГБ Львовского округа;

члены – т. Иваненко В. П. – председатель военного трибунала войск МГБ Дрогобычской области,

т. Щербак М. М. – зам. председателя военного трибунала войск МГБ Дрогобычской области,

гос. обвинители: в Дрогобычской сессии трибунала – тов. Кошарский Г. А. – военный прокурор войск МГБ Украинского округа;

в Николаевской сессии – тов. Нетименко И. И. – прокурор Львовской области.

Тернопольская (г. Чертков) сессия трибунала

Председатель т. Карпелюк И. К. – член военного трибунала войск МГБ Львовского округа;

члены – Котенко И. Д. – член военного трибунала войск МГБ Тернопольской области,

т. Василишин И. З. – член военного трибунала войск МГБ Тернопольской области,

гос. обвинитель – тов. Кошарский Г.А. – военный прокурор войск МГБ Украинского округа.

Сергійчук В. Десять буремних літ. – К.: Дніпро, 1998. – С. 823-825.

**ДОВІДКА МІНІСТЕРСТВА ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УРСР
«ПРО СТАН І ЗАХОДИ ПО ПОСИЛЕННЮ БОРОТЬБИ
З ЗАЛИШКАМИ БАНДОУНІВСЬКОГО ПІДПІЛЛЯ
У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР»**

23 квітня 1952 р.

Краткие итоги

К моменту издания закрытого письма ЦК ВКП(б) «О неблагоприятном положении в МГБ СССР», органами МГБ западных областей, по далеко неполным данным, были учтены и разыскивались 1514 вооруженных бандитов, в том числе по областям:

Станиславская	–	587
Львовская	–	248
Тернопольская	–	199
Дрогобычская	–	196
Ровенская	–	167
Волынская	–	92
Закарпатская	–	19
Черновицкая	–	6

Выполняя указания ЦК ВКП(б) и ЦК КП(б)У, органы МГБ западных областей с помощью партийных организаций, за время с 1 августа 1951 года по 17 апреля 1952 года разыскали и ликвидировали 949 вооруженных оуновских бандитов, в том числе:

убито	–	635
захвачено живыми	–	252
выведено с повинной	–	62

Эти данные по областям представляются в следующем виде:

Области	Всего ликвидировано	в том числе		
		убито	захвачено живыми	выведено с повинной
Станиславская	373	226	118	29
Дрогобычская	141	111	24	6
Львовская	131	97	26	8
Тернопольская	120	78	34	8
Волынская	93	62	30	1
Ровенская	69	52	15	2
Закарпатская	17	8	1	8
Черновицкая	5	1	4	–

Кроме того, за это же время в западных областях из числа участников ОУН и активных бандпособников арестовано 866 и выведено с повинной 193 человека, а всего 1059 человек. В порядке ответных мер на совершенные бандпроявления выселено 649 семей общей численностью 2470 человек.

У ликвидированных бандитов захвачено 1690 единиц оружия и большое количество боеприпасов.

Органами МГБ за это время разысканы и ликвидированы 18 из 19 американских и английских агентов-парашютистов, эмиссаров закордонных оуновских центров, которые были выброшены с самолетов на парашютах в 1951 году на территорию Станиславской, Дрогобычской и Тернопольской областей.

В ходе проводимых мероприятий, основное внимание органов МГБ было направлено на ликвидацию оуновских главарей, организующих и направляющих шпионско-террористическую деятельность оуновского подполья в западных областях.

За время с 1 августа 1951 года по 17 апреля с. г. ликвидировано 172 руководителя и члена оуновских «проводов», 113 главарей бандгрупп, 14 руководителей оуновских организаций, участники которых проживали легально, а также ликвидировано 67 функционеров оуновских «проводов».

В числе ликвидированных главарей:

член УГВР («Лисовой» ¹)	–	1
членов Центрального «провода»	–	2
руководителей и членов краевых «проводов»	–	9
руководителей и членов окруж[ных] «проводов»	–	16
руководителей и членов надрайонных «проводов»	–	42
руководителей и членов районных «проводов»	–	102

В результате проведенных чекистско-войсковых мероприятий за это время полностью ликвидировано 72 оуновских «провода», в том числе:

краевой «провод» ОУН «Подилля» – действовавший на территории Тернопольской области;

7 окружных «проводов» ОУН – Львовский, Жолковский, Станиславский, Калужский, Коломыйский, Чертковский и Дрогобычский;

12 надрайонных «проводов» ОУН – в Станиславской – 4, в Тернопольской – 2, в Ровенской – 2, во Львовской – 2 и в Дрогобычской – 2;

52 районных «провода» – в Станиславской – 13, в Тернопольской – 9, в Ровенской – 8, в Дрогобычской – 8, в Волынской – 8 и во Львовской – 6.

Кроме того, полностью ликвидировано:

92 бандитских группы,

22 оуновских организации и группы, участники которых проживали легально.

Остальные, состоящие на учете оуновские «проводы», также частично ликвидированы и в настоящее время в их составе осталось по 1–2 участника.

Ликвидация оуновских бандитов в Каменец-Подольской, Житомирской и Винницкой областях

Выполняя указания ЦК КП(б)У, МГБ УССР были приняты решительные меры к быстрой ликвидации главарей ОУН и вооруженных бандитов, прибывших из западных областей для организации и проведения националистической деятельности, а также создания оуновских групп и пособнической базы в Каменец-Подольской, Житомирской и Винницкой областях.

За время с 1 августа 1951 года по 17 апреля с. г. всего ликвидировано 50 оуновских бандитов, в том числе:

	Всего	Убито	Захвач[ено]	Арестов[ано]
Каменец-Подольская обл.	44	10	15	19
Житомирская область	6	6	–	–

В результате захвата бандитов живыми, органами МГБ выявлена значительная пособническая база, в отношении которой сейчас проводятся мероприятия по ее ликвидации.

¹Кравчук Роман – «Петро», «Степовий», «Лисовий» (1912-1951). У 1942-1951 рр. – член Проводу ОУН і його організаційний референт, крайовий провідник ОУН ЗУЗ (1943-1951), голова президії УГВР від літа 1950 р.

Бандпроявления и их раскрываемость

За время с 1 августа 1951 года по 17 апреля 1952 года на территории западных областей Украины было совершено 76 бандитских проявлений, в основном террористического характера:

в августе	1951 года	–	20	бандпроявлений
в сентябре	–	–	22	–
в октябре	–	–	8	–
в ноябре	–	–	14	–
в декабре	–	–	7	–
в январе	1952 года	–	4	–
в феврале	–	–	1	–
в марте	–	–	–	–
в апреле (17 дней)	–	–	–	–

Количество бандпроявлений за этот период в каждой области представляется в следующем виде:

	Количество бандпроявл[ений]	Колич[ество] раскрытых бандпроявлений
Львовская область	22	5
Станиславская область	15	6
Ровенская область	12	1
Тернопольская область	8	1
Волынская область	7	5
Дрогобычская область	6	3
Закарпатская область	6	1
Черновицкая область	–	–

Состояние оуновского подполья на 17 апреля 1952 года

По неполным данным, добытым через агентуру, путем допроса захваченных участников оуновского подполья и изучения изъятых документов ОУН, по состоянию на 17 апреля с. г. в западных и Закарпатской областях осталось 647 вооруженных бандитов, из них:

в Станиславской области	–	212
в Львовской	–	130
в Дрогобычской	–	91
в Тернопольской	–	86
в Ровенской	–	84
в Волынской	–	30
в Закарпатской	–	8
в Черновицкой	–	6

В настоящее время в западных и Закарпатской областях действуют: 71 оуновский «провод», 84 бандгруппы и 130 бандитов-одиночек, из них:

	Количество	Из них членов
Центральный "провод"	1	3
краевых "проводов"	3	3
окружных "проводов"	5	9
надрайонных "проводов"	14	21
районных "проводов"	49	69
функционеров всех "проводов"		160
бандгрупп	84	252

Недостатки

Приведенные данные свидетельствуют о том, что мероприятия органов МГБ по ликвидации остатков вооруженного оуновского бандитизма проводятся неудовлетворительно и поэтому обстановка в западных областях продолжает оставаться напряженной.

В результате понесенных потерь, уцелевшие главари ОУН еще более усилили конспирацию и проводят вражескую работу очень скрытно.

Подрывная деятельность оуновского подполья в настоящее время проводится в следующих направлениях:

- усиление распространения националистической идеологии среди местного населения, особенно среди сельской и учащейся молодежи;
- пополнение подполья за счет легально проживающих лиц, главным образом из числа неустойчивой части молодежи;
- насаждение оуновской агентуры в селах и колхозах, не связанной между собой, но проводящей активную подрывную работу;
- подрыв политического и организационно-хозяйственного укрепления колхозов;
- подготовка оуновских кадров к активным антисоветским действиям на случай возникновения войны, а также активизация шпионской деятельности в пользу американских и английских разведывательных органов.

В работе органов МГБ западных областей по окончательной ликвидации оставшихся главарей и вооруженных бандитов имеют место серьезные недостатки, главными из которых являются:

1. Органы МГБ западных областей еще не полностью мобилизовали чекистский аппарат на безусловную и быстрейшую ликвидацию остатков вооруженного бандитизма.

В результате, до сих пор в областных управлениях и райотделах МГБ состояние агентурной работы продолжает оставаться неудовлетворительным.

Следует признать, что нам еще не удалось внедрить надежную агентуру в т. н. центральный «провод» и в оставшиеся краевые и окружные «проводы» ОУН, и поэтому до настоящего времени не располагаем прямыми агентурными подходами к главарям этих «проводов».

Многие руководители чекистских органов слабо и нерешительно ведут работу по захвату бандитов живыми и вербовке их в качестве агентуры для розыска и ликвидации их главарей.

Наряду с этим, отдельные руководители при проведении острых и смелых агентурных комбинаций проявляют нерешительность, растерянность и в ряде случаев становятся в тупик, боясь благоразумно рискнуть в интересах дела («как бы чего не вышло»). В результате, проводимые мероприятия не достигают цели или же нередко проваливаются.

В то же время, во многих чекистских органах агентурная сеть засорена двурушниками и предателями, проникшими по заданию подполья, и меры к их выявлению и разоблачению принимаются все еще недостаточно.

2. В практике работы органов МГБ до сих пор продолжают иметь место факты, когда некоторые чекисты несвоевременно реагируют на сигналы агентуры о появлении в селах бандитов, о местах их укрытия или о подготавливаемых ими террористических актах.

3. Многие начальники городских и районных отделов МГБ недооценивают чекистскую работу по вскрытию и ликвидации оуновских организаций, участники которых проживают легально, поддерживают связь с главарями ОУН и по их указанию проводят активную националистическую деятельность и в ряде случаев подготавливают террористические акты.

Такие начальники органов МГБ не придают должного значения тому факту, что участники этих организаций являются основным резервом вооруженных бандитских групп.

4. Слабо ведется работа по разложению оуновского подполья и выводу с повинной участников ОУН и бандитов.

5. Имеют место случаи, когда серьезные оперативные мероприятия проводятся без тщательной подготовки, руководящий состав не всегда принимает непосредственное участие в их осуществлении, часто передоверяя руководство этими мероприятиями малоопытным оперативным работникам. Это приводит к тому, что наши мероприятия по розыску и ликвидации бандитов остаются безрезультатными, так как бандитам удается безнаказанно скрыться.

6. Слабо используются возможности органов милиции и групп охраны общественного порядка, начальники органов МГБ еще недооценивают значения того факта, что при правильном и активном использовании милиции и групп охраны общественного порядка можно закрыть доступ бандитов в села и колхозы и таким образом изолировать их от населения.

7. Серьезным недостатком является также и то, что многие руководящие работники мало предъявляют требовательности к подчиненному аппарату и не оказывают им необходимой практической помощи в чекистской работе.

В результате слабого контроля со стороны областных управлений и неудовлетворительного состояния агентурно-оперативной работы, ряд райотделов МГБ, на территории которых скрываются бандиты, бездействует и не принимает решительных мер к их ликвидации (Золочевский горотдел Львовской области, Славский райотдел Дрогобычской области, Мизочский райотдел Ровенской области и др.).

8. За последнее время отдельные обкомы и райкомы КП(б)У западных областей ослабили требовательность к органам МГБ, не реагируют должным образом на тот факт, что ликвидация оуновского бандитизма в ряде районов проходит медленно и неудовлетворительно.

Отдельные руководящие партийные работники на местах неправильно считают, что окончательная ликвидация остатков банд оуновского подполья должна проводиться только карательными методами, недооценивая первостепенного значения в условиях сегодняшнего дня идеологической работы в борьбе с националистическими проявлениями.

Именно этим можно объяснить то, что во многих районах западных областей идеологическая работа среди населения, особенно среди молодежи, проводится слабо, периодически и в ряде случаев нецелеустремленно.

Наши мероприятия

В целях окончательной ликвидации вооруженного бандитизма в западных и Закарпатской областях и решения этой задачи в весенне-летний период, МГБ УССР проводятся следующие основные мероприятия:

1. Разработан план мероприятий, которым предусматривается:

а) Принятие решительных мер к розыску и ликвидации в ближайшее время членов т.н. Центрального «провода» ОУН Кука, Галаса и Охримовича. Для этой цели созданы из числа лучших и опытных чекистов специальные оперативные группы во главе с начальниками и заместителями начальников управлений Министерства. Эти группы обеспечены транспортом, войсками и техническими средствами.

б) Укрепление оперативно-чекистских групп, созданных для ликвидации всех оставшихся оуновских «проводов» и бандгрупп, наиболее опытными квалифицированными работниками, имеющими опыт борьбы с националистическим подпольем.

Все усилия оперативно-чекистских групп направлены к тому, чтобы приобрести необходимую агентуру и внедрить ее в остатки Центрального, краевых, окружных, надрайонных и

районных «проводов» ОУН, поставив перед этой агентурой задачу подвести участников «проводов» под оперативный удар.

в) Активное использование захваченных бандитских главарей по розыску их соучастников, разложению оуновского подполья и выводу бандитов с повинной.

г) Усиление агентурно-оперативных мероприятий по вскрытию и ликвидации националистических организаций, участники которых проживают легально, поддерживают связь с бандитами и проводят вражескую работу. Выявление среди них лиц, высказывающих намерение перейти на нелегальное положение, и своевременное предотвращение их ухода в банды.

д) Разработка явившихся с повинной бандитов и участников ОУН с целью выявления среди них бандитов, явившихся с повинной по заданию подполья и продолжающих преступную деятельность.

е) Усиление чекистской работы в районах, где полностью ликвидирован оуновский бандитизм и где продолжительное время нет бандпроявлений.

ж) Активное использование войск внутренней охраны МГБ, милиции и групп охраны общественного порядка в деле розыска и ликвидации бандитов.

з) Проведение специальных мероприятий по своевременной ликвидации забрасываемых в СССР шпионов американской и английской разведок из числа участников оуновского подполья и других изменников родины.

и) Улучшение чекистской работы в районах Тернопольской, Ровенской, Каменец-Подольской и Житомирской областей, расположенных вдоль бывш[ей] госграницы, с целью свое-временного выявления и ликвидации бандитов, направляемых в восточные области Украины с вражескими заданиями главарей ОУН.

к) Совместно с обкомами КП(б)У организация и проведение выступлений перед населением захваченных оуновских главарей с разоблачением антинародной деятельности украинских националистов.

2. Учитывая имеющиеся материалы, каждым управлением МГБ разработаны конкретные планы мероприятий по ликвидации вооруженного бандитизма на территории западных и Закарпатской областей с назначением ответственных за исполнением и установлением сроков исполнения.

3. В целях усиления чекистской работы в гор[оде] Львове, увеличить аппарат отдела 2–Н по городу, а начальник этого отдела является заместителем начальника УМГБ.

Одновременно подбираются оперативные работники органов МГБ восточных областей для направления их на постоянную работу в западные области в должности начальников райотделов МГБ.

4. Принимаются меры к усилению воспитательной работы среди оперативного состава органов МГБ, укреплению служебной дисциплины и соблюдению советской законности.

23.IV–52 г.

Н. Ковальчук

Сергійчук В. Десять буремних літ. – Київ: Дніпро, 1998. – С. 839-849.

№ 142

**ДОВІДКА АДМІНІСТРАТИВНОГО ВІДДІЛУ ЦК КП(б)У
«ПРО СТАН БОРОТЬБИ З ЗАЛИШКАМИ БАНДОУНІВСЬКОГО ПІДПІЛЛЯ
В ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР»**

Не пізніше 24 квітня 1952 р.

1. Работа по ликвидации оуновских банд

По данным Министерства Госбезопасности УССР к моменту издания закрытого письма ЦК ВКП(б) «О неблагоприятном положении в МГБ СССР» в западных областях, по неполным данным, было учтено и разыскивались 1514 вооруженных оуновских бандитов.

Органы МГБ западных областей при помощи партийных организаций, за время с 1 августа 1951 года по 17 апреля 1952 года, разыскали и ликвидировали 949 вооруженных оуновских бандитов, в том числе:

убито	–	635
захвачено живыми	–	252
выведено с повинной	–	62

Кроме того, за это же время в западных областях из числа участников ОУН и активных бандпособников арестовано 866 и выведено с повинной 193 человека, а всего 1059 человек. В порядке ответных мер на совершенные бандпроявления выселено 649 семей общей численностью 2470 человек.

Разысканы и ликвидированы 18 из 19 американских и английских агентов-парашютистов, эмиссаров закордонных оуновских центров, которые были выброшены с самолетов на парашютах в 1951 году на территорию Станиславской, Дрогобычской и Тернопольской областей.

Ликвидировано 172 руководителя и члена оуновских «проводов», 113 главарей банд-групп, 14 руководителей оуновских организаций, участники которых проживали легально, а также ликвидировано 67 функционеров оуновских «проводов».

В результате проведенных чекистско-войсковых мероприятий за это время полностью ликвидировано 72 оуновских «провода», 92 бандитских группы и 22 оуновских организации и группы, участники которых проживали легально.

Министерством Госбезопасности проведена некоторая работа по ликвидации главарей ОУН и вооруженных бандитов в Каменец-Подольской, Житомирской и Винницкой областях, прибывших из западных областей для организации и проведения националистической деятельности, а также создания оуновских групп и пособнической базы в этих областях.

За время с 1 августа 1951 года по 17 апреля с. г. в этих областях всего ликвидировано 50 оуновских бандитов, в том числе:

	Всего	Убито	Захвач[ено]	Арестов[ано]
Каменец-Подольская обл.	44	10	15	19
Житомирская обл.	6	6	–	–

В результате захвата бандитов живыми, органами МГБ выявлена значительная пособническая база, в отношении которой сейчас проводятся мероприятия по ее ликвидации.

2. Бандпроявления и их раскрываемость

За время с 1 августа 1951 года по 15 апреля 1952 года на территории западных областей Украины было совершено 79 бандитских проявлений, в основном террористического характера, в том числе:

в августе	1951 года	–	20	бандпроявлений
в сентябре	–	–	22	–
в октябре	–	–	8	–
в ноябре	–	–	14	–
в декабре	–	–	7	–
в январе	1952 года	–	4	бандпроявления
в феврале	–	–	1	–
в марте	–	–	1	–
в апреле (20 дней)	–	–	2	–

Количество бандпроявлений за этот период в каждой области представляется в следующем виде:

	Количество бандпроявлений	Количество раскрытых бандпроявлений
Львовская область	22	5
Станиславская область	15	6
Ровенская область	12	1
Тернопольская область	9	1
Волинская область	7	5
Дрогобычская область	6	3
Закарпатская область	7	1
Черновицкая область	–	–

3. Состояние оуновского подполья на 17 апреля 1952 года

По неполным данным, добытым через агентуру путем допроса захваченных участников оуновского подполья и изучения изъятых документов ОУН, по состоянию на 17 апреля с. г. в западных и Закарпатской областях осталось 647 вооруженных бандитов, из них:

в Станиславской области	–	212
в Львовской	–	130
в Дрогобычской	–	91
в Тернопольской	–	86
в Ровенской	–	84
в Волинской	–	30
в Закарпатской	–	8
в Черновицкой	–	6

В настоящее время в западных и Закарпатской областях действуют: 71 оуновский «провод», 84 бандгруппы и 130 бандитов-одиночек, из них:

	Количество	Из них членов
Центральный "провод"	1	3
краевых "проводов"	3	3
окружных "проводов"	5	9
надрайонных "проводов"	14	21
районных "проводов"	49	69
функционеров всех "проводов"	–	160
бандгрупп	84	252

4. Недостатки в работе МГБ УССР

В западных областях УССР уже осенью 1951 года создавалась благоприятная обстановка для полной ликвидации оуновского бандитизма к весне 1952 года.

Однако, в результате допущенных руководством отдельных управлений МГБ серьезных ошибок и крупных провалов, обстановка в западных областях продолжает оставаться напряженной. Главари оуновского подполья, используя ошибки и провалы в работе органов МГБ, усилили конспирацию и свою вражескую работу проводят сейчас более скрытно и несколько изменили свою тактику.

Подрывная деятельность оуновского подполья в настоящее время направляется на:

- усиление распространения националистической идеологии среди местного населения;
- пополнение подполья за счет легально проживающих лиц, главным образом из числа неустойчивой части молодежи;
- насаждение оуновской агентуры в селах и колхозах, не связанной между собой, но проводящей активную подрывную работу;
- подрыв политического и организационно-хозяйственного укрепления колхозов;
- подготовку оуновских кадров к активным антисоветским действиям на случай возникновения войны, а также активизацию шпионской деятельности в пользу американских и английских разведывательных органов.

Следует отметить, что Министерству Госбезопасности УССР и областные управления МГБ западных областей, добившись некоторых результатов по ликвидации оуновского подполья и банд в Станиславской и некоторых других областях, посчитали эти результаты очень значительными, самоуспокоились и не создали нарастающего напряжения по окончательной ликвидации банд и оуновского подполья. Не полностью мобилизован чекистский аппарат на безусловную и быстрейшую ликвидацию остатков вооруженного бандитизма. В результате, до сих пор в областных управлениях и райотделах МГБ состояние агентурной работы продолжает оставаться неудовлетворительным.

Следует отметить, что Министерство и областные Управления МГБ западных областей до сего времени не сумели внедрить надежную агентуру в т.н. центральный «провод» и в оставшиеся краевые и окружные «проводы» ОУН, в результате нет прямых агентурных подходов к главарям этих «проводов».

Наряду с тем, что многие руководители чекистских органов западных областей слабо и нерешительно ведут работу по захвату бандитов живыми и вербовке их в качестве агентуры для розыска и ликвидации их главарей, отдельные руководители органов МГБ (начальник Станиславского областного Управления МГБ т. Костенко и другие) проявляют легкомысленность и беспечность к завербованным бандитам, не конспирируют от них методов чекистской работы и часто, не понимая, что эти бандиты только под нажимом дают некоторые результаты, считают, что они идейно разоружились, вступают с ними в «сердечные» разговоры.

При использовании завербованных бандитов в проведении чекистских операций не соблюдают конспирации и не обеспечивают мероприятий, предупреждающих побег этих бандитов, в результате имеют место случаи, когда завербованные бандиты проваливают операции и уходят в подполье полностью осведомленными о работе органов МГБ.

Имеют место случаи, когда серьезные оперативные мероприятия проводятся без тщательной подготовки, руководящий состав не всегда принимает непосредственное участие в их осуществлении, часто передоверяя руководство этими мероприятиями малоопытным оперативным работникам. Это приводит к тому, что мероприятия по розыску и ликвидации бандитов остаются безрезультатными, так как бандитам удается безнаказанно скрыться.

Слабо используются возможности органов милиции и групп охраны общественного порядка. Начальники органов МГБ еще недооценивают значения того факта, что при правиль-

ном и активном использовании милиции и групп охраны общественного порядка можно закрыть доступ бандитов в села и колхозы и таким образом изолировать их от населения.

Серьезным недостатком является также и то, что многие руководящие работники мало предъявляют требовательности к подчиненному аппарату и не оказывают им необходимой практической помощи в чекистской работе.

В результате слабого контроля со стороны областных управлений и неудовлетворительного состояния агентурно-оперативной работы, ряд райотделов МГБ, на территории которых скрываются бандиты, бездействует и не принимает решительных мер к их ликвидации (Золочевский горотдел Львовской области, Славский райотдел Дрогобычской области, Мизочский райотдел Ровенской области и др.).

За последнее время отдельные обкомы и райкомы КП(б)У западных областей ослабили требовательность к органам МГБ, не реагируют должным образом на тот факт, что ликвидация оуновского бандитизма в ряде районов проходит медленно и неудовлетворительно.

Отдельные руководящие партийные работники на местах неправильно считают, что окончательная ликвидация остатков банд оуновского подполья должна проводиться только карательными методами, недооценивая первостепенного значения в условиях сегодняшнего дня идеологической работы в борьбе с националистическими проявлениями.

Именно этим можно объяснить то, что во многих районах западных областей идеологическая работа среди населения, особенно среди молодежи, проводится слабо, периодически и в ряде случаев нецелесообразно.

Необходимо отметить серьезные недостатки в работе областных Управлений МГБ по ликвидации банд и подполья украинско-буржуазных националистов. Особенно крупные недостатки имеют место в Львовской, Тернопольской, Ровенской и Станиславской областях.

Руководство Львовского областного Управления МГБ, несмотря на огромный аппарат и оказанную помощь в подборе кадров лучших чекистов, отстало в деле борьбы с оуновским бандитизмом от других западных областей. В работу этого Управления МГБ в 1951 году никакой перестройки в организации борьбы с оуновцами не внесено и продолжают работать старыми методами.

Если в Станиславской области, наряду с имевшимися там в 1951 году крупными провалами чекистских операций, все же добились положительных результатов комбинированной агентурной работы, сопровождавшейся внедрением агентуры в руководящие звенья оуновского подполья и захватами бандитских главарей и рядовых бандитов, то Львовское областное Управление МГБ на протяжении 1951 года работало старыми методами, на очень низком оперативном уровне и в основном эти методы заключались в том, что всю тяжесть работы несли солдаты и рядовой оперативный состав, которые часто долгое время бродили по различным операциям и засадам, не принося результатов.

Львовское областное Управление МГБ в 1951 году не внедрило в руководящие звенья оуновского подполья ни одного солидного агента и кроме захвата группы бандита Стахура, убийцы писателя Галана в 1951 году серьезных захватов бандитов не имело. Только в начале 1952 года был захвачен бандит «Ярема». Захваченные бандиты оперативно не использовались и разворота в деле разгрома оуновского подполья эти захваты бандитов не дали.

В гор. Львове работа по борьбе с оуновским подпольем находится в запущенном состоянии. Работа с имеющейся агентурой проводилась крайне примитивными методами. Начальник отдела по гор. Львову т. Лузинов до последнего времени никакой агентуры на личной связи не имел.

Очень плохо ведется контрразведывательная работа в учебных заведениях гор. Львова, в которых осело значительное количество скрытых оуновцев. Имеются случаи, когда отдельные

из них прекращают учебу, уходят в подполье и возглавляют районные «провода» (Отынянский район Станиславской области и другие).

В Тернопольской области имелись все данные закончить ликвидацию остатков оуновцев уже к весне этого года. В области была полная возможность подойти к ликвидации краевого «провода» ОУН, так как областное Управление держало в руках линию связи, идущую к краевому «проводу» ОУН. Однако, в результате самоуспокоенности и благодушия, проявленного руководством областного Управления МГБ, оуновцы разгадали замыслы Управления МГБ, перестроились и сохранили свои кадры (до 100 бандитов) и еще могут в результате этого некоторое время продержаться, если не будет усилена агентурно-оперативная работа по ликвидации остатков оуновских бандитов.

О плохой работе Тернопольского областного Управления МГБ свидетельствует ряд фактов. Вот отдельные из них.

В мае 1951 года при проведении агентурной комбинации были пойманы главари банды так называемого Чертковского окружного провода ОУН – «Крыга», «Косач» и «Клим»¹.

Имея в своих чекистских руках таких бандглаварей, при условии глубоко продуманных оперативных мероприятий, была полная возможность ликвидировать всех вооруженных бандитов и их связи, действовавших на территории районов южной части области. Тем более, что это был весенний период, когда бандиты активизировали встречи между собой и своими связями.

Но этого сделано не было, а наоборот, была проявлена поспешность и легкомыслие. Не изучив главаря банды «Клим» и поверив его обещаниям, что он за несколько дней сам лично ликвидирует всех известных ему вооруженных бандитов, в том же мае месяце 1951 года бандита «Клима» отпустили, дав ему в помощь трех лучших агентов-боевиков. Причем, заместитель начальника отдела 2–Н областного управления МГБ тов. Дубовой и заместитель начальника отделения этого отдела тов. Абышев хвастливо заявляли, что не пройдет и трех дней, как все бандиты южных районов области будут ликвидированы. А получилось так, что этот «Клим» на второй же день при встрече с бандитами-оуновцами в Залещицком районе, расстрелял приданных ему боевиков, а сам с другими бандитами скрылся, рассказав бандитам и подполью о том, что «Крыга» и «Косач» в руках МГБ и о способе их поимки и использовании органами МГБ.

В результате такой беспечности, проявленной работниками областного Управления МГБ, на протяжении последних 6–7 месяцев в южной части области почти никаких результатов по ликвидации бандитов ОУН нет.

Отсутствие требовательности и постоянного контроля за работой райорганов МГБ, безответственное отношение отдельных начальников райотделов МГБ и их заместителей привело к тому, что в ряде районов области длительное время орудуют бандиты.

В Заложцевском районе на протяжении нескольких лет действуют четыре вооруженных бандитских группы. Бывший начальник этого райотдела МГБ Резников аппаратом не руководил, с агентурой не работал, бездельничал и пьянствовал. Руководство облуправления МГБ знало об этом и своевременных мер не принимало. Только в июне 1951 года Резников был снят с поста за провал работы и как скомпрометировавший себя.

С осени 1951 года и по настоящее время в этом районе находятся заместитель начальника облуправления МГБ т. Хорсун, 80 оперативных работников и рота солдат, а результатов

¹Ярчук Михайло – «Гарт», «Клим» (?-1952)! У 1949-1951 рр. – референт СБ ОУН Чортківської округи.

нет. Больше того, в марте с. г. бандиты тяжело ранили бойца группы охраны общественного порядка Гуральского и забрали винтовку. Эта винтовка впоследствии была найдена в бункере. Однако, это бандпроявление было скрыто.

В Пробежнянском райотделе МГБ у руководства долгое время находились: начальником райотдела МГБ – Петров и его заместителем – Лизнев, которые еще в 1949 году заявляли, что на территории района бандитов нет, тогда как в мае 1951 года было установлено, что в этом районе длительное время орудуют бандиты ОУН: «Око», «Грим», «Бандура» и «Галушка», которые в том же 1951 году тяжело ранили оперативного работника райотдела МГБ и скрылись.

На территории Ровенской области около 4-х лет укрывается член центрального «провода» ОУН «Орлан»¹, к которому до сего времени нет агентурных подходов. Также на территории области остается и действует руководитель оуновского «провода» «Ульян»², орудует эс-бист «Кайдаш» и другие.

Следует отметить, что темпы и методы работы органов МГБ области такие, что в ближайшее время вряд ли дадут полную ликвидацию оуновских банд и подполья.

Территория Закарпатской области близко прилегает к нефтеносным районам, к которым давно проявляют большой интерес английская и американская разведки. Поступают сигналы о том, что территория Закарпатской области насажена агентурой англо-американской разведки, однако ни областное Управление МГБ, ни Министерство в этом направлении должной работы не ведут. Слабо изучается и разрабатывается в этой области такой контингент людей, как находящиеся вне гражданства и подданные иностранных государств.

Все эти и другие недостатки работы органов МГБ привели к тому, что ликвидация остатков банд оуновского подполья затянулась.

Необходимо отметить, что и после закрытого письма ЦК ВКП(б), рецидивы грубых нарушений Постановления СНК СССР и ЦК ВКП(б) от 17 ноября 1948 года в практике УМГБ западных областей продолжают иметь место. Так:

В ночь с 8 на 9 января 1952 года начальник УМГБ Закарпатской области, без тщательной оперативной подготовки материалов, провел массовые аресты среди жителей Тячевского округа, арестовав без санкции прокурора по обвинению в бандпособничестве 44 человека мест-ных граждан.

При рассмотрении материалов Военным Прокурором, им были даны санкции на арест 27 человек, а 17 человек освобождено из-под стражи за отсутствием оснований к аресту.

По представлению Военного Прокурора войск МГБ Закарпатского погранокруга данный факт нарушения Постановления СНК СССР и ЦК ВКП(б) от 17 ноября 1948 года рассматривался на бюро Закарпатского обкома КП(б)У, однако начальник Управления МГБ полковник Чернецкий наказан не был.

В Станиславском областном Управлении МГБ Военной Прокуратурой в марте 1952 г. вскрыты факты фальсификации следственных материалов. Зам. начальника следственного отдела УМГБ майор Франчук, расследуя дело по обвинению Цымбал О. О., Петлюка И. А., Вивчарук В. В. и других в принадлежности их к националистической организации, занялся корректировкой и по существу фальсификацией протоколов допросов обвиняемых. Им были изъяты из дела некоторые протоколы допроса обвиняемых, составленные с участием помощника военного прокурора, и заменены другими, составленными задним числом. В этих

¹Галаса Василь – «Орлан», «Зенон», «Савченко» (1920 р. н.), у 1943-1945 рр. – обласний провідник ОУН у Перемишлі, заступник крайового провідника ОУН «Закерзонського краю» в Польщі (1945-1947), провідник ОУН ПЗУЗ (1948-1953). Заарештований органами МДБ у 1953 р.

²Маєвський Анатолій – «Гребля», «Йовта», «Уліян», у 1943-1944 рр. – політичний референт ОУН Рівненського надрайону, референт СБ, провідник ОУН Рівненської округи (1945-1953).

новых сфальсифицированных протоколах допросов не были включены наиболее существенные моменты из показаний обвиняемого Пиндус, раскрывавшие цели и задачи националистической организации.

По представлению Военной Прокуратуры Министром Госбезопасности УССР работники УМГБ Станиславской области, виновные в фальсификации материалов по делу Цымбал, Петлюка и др[угих], наказаны.

До сих пор наблюдаются случаи представления в Военную Прокуратуру поверхностных и необоснованных материалов на санкционирование арестов граждан. Только в течение I квартала 1952 г. военными прокурорами по западным областям УССР было отказано в санкции на арест 18 человек.

Сроки следствия по делам о государственных преступлениях, несмотря на принимаемые Министром Госбезопасности УССР меры, в течение I квартала 1952 г. не улучшились и остаются неудовлетворительными. Это видно из следующих данных: в III квартале 1951 г. в сроки свыше 2 месяцев по УМГБ западных областей было окончено 33,4% дел, в IV квартале 1951 г. – 40% и в I квартале 1952 г. – 42% дел. Особенно неудовлетворительны сроки следствия по УМГБ Ровенской и Львовской областей, где за II полугодие 1951 года и I квартал 1951 г. в сроки свыше 2-х месяцев было окончено около 60% дел.

Такие большие сроки следствия в УМГБ западных областей объясняются прежде всего тем, что дела возбуждались наспех, без достаточной проверки материалов, представляемых районными отделами МГБ.

Качество следствия по делам, расследуемым УМГБ западных областей, также является неудовлетворительным. Из-за неполноты расследования различными судебными инстанциями было возвращено на доследование в III квартале 1951 г. 6, 7% дел; в IV квартале 1951 г. – 7% и в I квартале 1952 г. – 9,3%. Особенно неудовлетворительно состояние следственной работы в УМГБ Львовской области (возвращено на доследование в I квартале 1952 г. 10,3% дел); Ровенской (20,0%); Станиславской (10,4%) и Тернопольской (11,6% дел).

Таким образом, суммируя изложенное, надо полагать, что существенного улучшения состояния следственной работы в УМГБ западных областей УССР пока не наступило.

Зам. зав. административным отделом ЦК КП(б)У

Голынный

Літопис УПА. – Київ–Торонто, 2001. – Т. 3. – С. 462-470.

№ 143

**ІЗ СТЕНОГРАМИ ЗАСІДАННЯ ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У
З ПИТАННЯ «ПРО ЗАВДАННЯ ПАРТІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ
ПО ВИКОНАННЮ ДАНИХ ТОВАРИШЕМ СТАЛІНИМ ВКАЗІВОК
14 КВІТНЯ 1952 р.»**

№99/1 24 квітня 1952 р.

[Мельников Л.] ... По борьбе с оуновцами. Я уже говорил, как расценивает товарищ Сталин этот вопрос, что промедление в этом деле – это лишний раз подрывает веру у наших колхозников во все наши мероприятия. Раз мы его не можем защитить, раз он подвергается всякого рода проискам со стороны бандитов, ясное дело он не со всей душой, не со всей активностью будет бороться за наше дело. Он будет работать с оглядкой на поле, будет дома оглядываться и потом скажет – что это за советская власть, которая не может меня защитить от бандитов, хулиганов и т. д.

Поэтому мы разрабатываем специальные мероприятия, которые будут обсуждаться здесь отдельно с работниками западных областей и работниками МГБ, чтобы решить этот вопрос двояко: с одной стороны, усилить работу органов МГБ по ликвидации остатков оуновского подполья, и с другой стороны – надо подорвать веру у населения к этим националистам, ликвидировать всякую поддержку за счет коренного улучшения политико-воспитательной работы среди населения западных областей...

[Коротченко Д.] Надо уделить особое внимание, чтобы эти колхозы и МТС были взяты под особый контроль. Такой борьбы нет. А товарищи считают, что это их не касается. Это неправильно. Эту причину надо искать в нашей никудышной работе, без глубокого знания дела, а это приводит к тому, что мы до сих пор не можем покончить с отстающими колхозами, которые позорят район, область, людей, подрывают авторитет колхозного строя.

Особенно это относится к западным областям. Надо, товарищи, иметь ввиду, что разгром вооруженным путем, войсками ЧК оуновцев этого еще недостаточно. Им мало проводить лекции, доклады. Надо проводить эту работу, громить вооруженным нажимом и всей идейно-политической работой, воспитывая людей правильно, но в то же время надо громить оуновцев подъемом колхозного хозяйства, укреплением колхозников, созданием изобилия продуктов в колхозе. Колхозник, который еще сегодня слушает гнусные вещи от оуновца против колхоза, против советской власти и он не получил на трудодень даже прожиточного минимума, он скорее оуновцу поверит, чем при других условиях, если бы он получил натурой и деньгами вдоволь, морально был бы успокоен, что рассчитался с государством...

Тогда эта агитация оуновцев не поколебала бы его в мероприятиях советской власти и колхозного строя. А если он получает исключительно мало, прожиточный минимум ему не обеспечиваем, он скорее поддается этой гнусной агитации и всяким измышлениям и отвлекается от высокопроизводительной активной работы в колхозе, от физической работы и с точки зрения его политической активности в колхозе.

Поэтому надо содействовать борьбе за подъем урожайности в западных областях, борьбу за ликвидацию отставания в некоторых колхозах.

Это одно из важнейших дел поможет нам быстрее закончить разгром и уничтожение оставшихся негодяев, которые до сих пор терроризируют население и создают такое впечатление, что наши люди остаются беззащитными, власть не может защитить людей от врагов, которые покушаются на жизнь и благополучие людей.

Поэтому эти вопросы надо поставить, как вопросы политические и особое внимание им уделить сейчас. Сейчас еще можно наверстать, если по-большевистски взяться за это дело...

Літоніс УПА. – Київ–Торонто, 2001. – Т. 3. – С. 471-472.

№ 144

**ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У
«ПРО ПОДАЛЬШЕ ПОСИЛЕННЯ БОРОТЬБИ ПО ОСТАТОЧНІЙ ЛІКВІДАЦІЇ
ЗАЛИШКІВ БАНД УКРАЇНСЬКИХ БУРЖУАЗНИХ НАЦІОНАЛІСТІВ
У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР»**

№ 102/1 9 травня 1952 р.

(ПБ от 24.IV–1952 г. прот. № 99 п. 4–з.)

ЦК КП(б) Украины отмечает, что трудящиеся западных областей Украинской ССР под руководством партийных организаций, благодаря постоянному вниманию и огромной помощи ЦК ВКП(б), Союзного правительства и лично нашего великого вождя и учителя товарища Сталина, добились больших успехов в социалистическом преобразовании промышленности,

сельского хозяйства, науки и культуры. Восстановлены и реконструируются промышленные предприятия, созданы новые отрасли промышленности – машиностроительная, приборостроительная, электротехническая, угольная, лесная, строительных материалов и другие.

По инициативе товарища Сталина город Львов превращен в один из крупнейших промышленных и культурных центров Советской Украины. Во Львове работает 13 высших учебных заведений, в которых обучается 16 тысяч студентов. Открыт филиал Центрального музея В. И. Ленина, филиал Академии наук УССР с сетью научно-исследовательских институтов, созданы все возможности дальнейшего подъема идейной и культурной жизни, условия подготовки и воспитания научных кадров и интеллигенции из местного населения.

Проведена сплошная коллективизация сельского хозяйства. Трудовое крестьянство, убедившись в преимуществах колхозного строя, ведет борьбу за дальнейшее организационно-хозяйственное укрепление колхозов, активно помогает органам советской власти в ликвидации остатков банд украинских буржуазных националистов и решительно разоблачает происки враждебных элементов. На руководящую работу в партийные, советские и хозяйственные органы выдвинуто значительное количество кадров из местного населения. Повысился уровень социалистической культуры, значительно улучшилось материальное благосостояние, возросла политическая активность и творческая инициатива трудящихся.

Вместе с тем, ЦК КП(б) Украины отмечает, что некоторые обкомы, горкомы и райкомы КП(б)У, Министерство Госбезопасности УССР и областные Управления МГБ западных областей, довольствуясь достигнутыми политическими и хозяйственными успехами, слабо используют сложившуюся в западных областях благоприятную обстановку и возросшую политическую активность населения для окончательного и полного уничтожения остатков банд украинских буржуазных националистов. До настоящего времени в отдельных районах Львовской, Ровенской, Тернопольской, Станиславской, Дрогобычской и Волынской областей имеют место вооруженные бандитские проявления, террористические акты над партийно-советским активом, грабеж государственных, кооперативных организаций и колхозов.

Некоторые руководители областных и районных партийных организаций и органов МГБ западных областей успокаивают себя тем, что в районах нет бандитских проявлений и делают неправильные выводы об отсутствии в этих районах оуновских банд и их пособнической базы. Однако, как показала практика, бандиты, тщательно маскируясь, не всегда себя открыто проявляют с тем, чтобы усыпить бдительность коммунистов и населения, нередко там, где расположены руководящие звенья оуновских банд, они стремятся создать видимость спокойной обстановки.

Обкомы, горкомы, райкомы КП(б)У, областные Управления и районные отделы МГБ западных областей продолжительное время мирятся с тем, что борьба с оуновскими бандами ведется в отдельных районах, главным образом чекистско-войсковыми, поисковыми операциями и недооценивают того, что без повсеместного улучшения партийной, массово-политической работы, активного участия широких масс трудящихся в ликвидации украинских буржуазных националистов и серьезно подготовленных агентурно-оперативных мероприятий, разгром и выкорчевывание остатков банд оуновского подполья и их пособнической базы будет серьезно тормозиться.

ЦК КП(б)У считает, что крупным недостатком и серьезной ошибкой в работе партийных организаций и органов МГБ западных областей является то, что до сих пор остались не ликвидированными, хотя и малочисленные, оуновские банды и их руководящие звенья в этих областях.

Министерство Госбезопасности УССР и областные Управления МГБ западных областей, добившись за последнее время некоторых результатов по ликвидации банд оуновского

подполья, самоуспокоились и ослабили борьбу, не создали нарастающего напряжения в работе и не развернули активных агентурно-оперативных действий по окончательной ликвидации т.н. центрального «провода» и оставшихся краевых, окружных, надрайонных и районных оуновских «проводов».

Несмотря на постоянное пребывание в гор. Львове руководящих работников Министерства Госбезопасности УССР и оказанную помощь в подборе кадров, ничего нового в работу Львовского Областного Управления МГБ до сих пор не внесено. В Львовской области и особенно в г. Львове работа по вскрытию и ликвидации оуновского подполья находится в запущенном состоянии. В этой области до настоящего времени скрываются¹, действуют остатки краевого, окружного, четырех надрайонных и десяти районных оуновских проводов, не ликвидированы двенадцать бандитских групп и также бандитские главаря.

В Станиславской области действуют двадцать восемь бандитских групп, остатки краевого, окружного, трех надрайонных и десяти районных оуновских «проводов». На территории Ровенской и Волынской областей продолжает скрываться член² т. н. центрального оуновского «провода» и действуют одиннадцать оуновских «проводов» и четырнадцать бандитских групп.

Многие оперативные мероприятия органов МГБ по ликвидации бандгрупп и захвату бандитов проводятся без тщательной подготовки. Руководящий состав органов МГБ не всегда принимает непосредственное участие в их осуществлении и руководство этими мероприятиями часто передоверяется малоопытным работникам, которые не увязывают своих действий с местными органами, не умеют сочетать агентурно-осведомительную работу с боевыми операциями, вместо решительных действий по захвату бандитов часто проявляют нераспорядительность, беспечность, а в отдельных случаях и трусость, что приводит к провалам операций и дает возможность скрыться многим бандитам. Создают легенды о неуловимости некоторых бандитов. В течение 1951 года и января – марта с. г. провалено свыше 90 операций с уходом³ многих бандитов. Особенно много провалов операций с уходом бандитов во Львовской, Тернопольской, Станиславской и Ровенской областях. Борьба с провалами операций ведется плохо и лица, виновные в этом, не всегда наказываются.

Провалы операций с уходом бандитов в отдельных случаях привели к расконспирированию методов работы органов МГБ, в результате в ряде районов Станиславской, Тернопольской и Львовской областей на протяжении последних 3-4 месяцев почти никаких результатов по ликвидации оуновских бандитов нет.

Особенно нетерпимым является то, что отдельные руководящие работники органов МГБ проявляют легкомысленность и беспечность по отношению к захваченным бандитам, считают, что, признаваясь на допросах в своих преступлениях, эти бандиты идейно разоружились, не соблюдают в присутствии этих бандитов конспирации, допускают болтовню с ними и чрезмерно доверяются в их обещаниях. Непродуманно стремятся использовать захваченных бандитов, не обеспечивая при этом мероприятий, предупреждающих побеги их, в результате бандиты часто убегают и уходят в подполье, будучи осведомленными о работе органов МГБ.

Министерство Госбезопасности УССР и областные Управления МГБ слабо вскрывают бандитские проявления и плохо ведут работу по поимке бандитов. Около 70% бандпроявлений, совершенных за последние 9 месяцев, до сих пор не раскрыты. Особенно большое количество нераскрытых бандпроявлений в Львовской, Ровенской, Станиславской и Тернопольской областях.

Отдельные начальники районных отделов, а иногда и областных Управлений МГБ, вместо принятия решительных ответных мер по раскрытию бандпроявлений и ликвидации бандитов, свою плохую работу стремятся прикрыть неправильными информацией, в которых бандпроявления квалифицируют как обычные, бытовые происшествия и дела по расследованию и розыску бандитов передают в органы прокуратуры, чем усыпляют бдительность и соз-дают ложное впечатление благополучия.

В борьбе с бандами слабо используются органы милиции, особенно участковые уполномоченные и группы охраны общественного порядка, которые в ряде сел и колхозов не приведены еще в боевое состояние и не очищены от проникшей в них оуновской агентуры.

Руководство Министерства Госбезопасности УССР и областных Управлений МГБ еще неудовлетворительно ведут борьбу с аморальными проступками среди личного состава. До сего времени не изжиты такие позорные явления как нарушения советской законности, дисциплины, пьянство и другие аморальные проступки, снижающие уровень работы органов МГБ.

ЦК КП(б)У считает, что Министерство Госбезопасности УССР, ряд областных Управлений МГБ, партийных и советских органов проявляют политическую беспечность и недооценивают того, что оуновское бандитское подполье стремится проникнуть и в восточные области и, как свидетельствуют факты, особенно Каменец-Подольскую, Житомирскую, Винницкую и даже Киевскую область, распространить там свое влияние и создать пособническую базу из числа некоторых отсталых, недовольных и враждебных элементов и, применяя насилие, угрозы и провокации, пытаются подорвать колхозы и сорвать выполнение политических и хозяйственных мероприятий.

Органы военной прокуратуры войск МГБ часто формально осуществляют надзор за ведением следствия в областных Управлениях и районных отделах МГБ, поверхностно знакомятся с содержанием дел и часто несвоевременно реагируют на затягивание сроков следствия, на факты необоснованных арестов и задержаний граждан.

Обкомы, горкомы и райкомы КП(б)У западных областей еще слабо повышают уровень политического руководства первичными партийными организациями. Организационно-партийная и партийно-политическая работа в отдельных районах находится на низком уровне. Серьезной ошибкой многих партийных организаций западных областей УССР является недооценка политической работы в массах, медлительность и организационная слабость в развертывании массово-политической работы среди населения, особенно на селе.

Некоторая часть сельских и колхозных партийных организаций не укреплена и не оказывает должного влияния на положение дел в селах и колхозах. Не во всех селах и колхозах создан широкий беспартийный актив, на который можно было бы постоянно опираться при решении хозяйственно-политических задач.

ЦК КП(б)У считает неправильным, когда во многих селах и колхозах не проводится повседневная массово-политическая работа, особенно в селах и колхозах, где нет партийных организаций. Лекции и доклады читают только по праздникам и при проведении кампаний, часто слабо подготовленные работники, сухим неодоходчивым языком, с плохо подобранными фактами и примерами. Во многих случаях население не знает докладчика или лектора. Местная интеллигенция не привлекается к повседневной массово-политической работе, не оказывается ей необходимая помощь. Мало выступает ученых, деятелей культуры, искусства, литературы по вопросам Ленинско-Сталинской дружбы народов и советского патриотизма.

Многие партийные организации еще не сумели так организовать политическую работу в массах, чтобы она охватывала всех трудящихся и велась целеустремленно, повседневно, с учетом особенностей и запросов различных слоев населения – рабочих, служащих, колхозни-

¹Вилучено текст: «два члена т.н. центрального оуновского «провода».

²Идется про Василя Галасу.

³Вилучено текст: «более 200».

ков, интеллигенции, учащихся, женщин и молодежи. Мало организуют лекций, направленных на воспитание высокой политической сознательности, беззаветной любви к социалистической Родине, нерушимой дружбы между народами СССР и жгучей ненависти к украинским буржуазным националистам – злейшим врагам украинского народа.

Областные, районные и политотдельские газеты мало публикуют статей, показывающих огромную заботу Центрального Комитета ВКП(б), Союзного правительства и лично нашего великого вождя и учителя товарища Сталина о повышении материального благосостояния и культуры нашего народа, недостаточно показывается рост колхозов и зажиточность колхозников, крайне редко публикуются статьи, разоблачающие украинский буржуазный национализм, как агентуру американско-английских поджигателей новой мировой войны.

Обкомы, горкомы, райкомы КП(б)У западных областей и ЦК ЛКСМУ недооценивают того, что в своей подрывной деятельности украинские буржуазные националисты делают ставку, прежде всего, на молодежь. Между тем, работа среди молодежи, особенно учащейся и сельской молодежи, проводится еще неудовлетворительно, а в ряде организаций запущена. Во многих колхозах не созданы комсомольские организации. Более 35% комсомольских организаций западных областей малочисленны. 25% колхозных комсомольских организаций во втором полугодии 1951 года и более 30% колхозных комсомольских организаций в январе-марте этого года не приняли в комсомол ни одного человека.

Некоторые обкомы [и] райкомы КП(б)У западных областей еще слабо осуществляют контроль за работой областных управлений и районных отделов МГБ и плохо помогают им в работе, неглубоко вникают в работу партийных организаций органов МГБ, которые часто проводят свою работу в отрыве от выполнения служебно-оперативных задач, и часто не вмешиваются в работу коммунистов, плохо обеспечивающих выполнение служебно-оперативных заданий и допускающих провалы в работе.

ЦК КП(б)Украины постановляет:

1. Обязать Львовский, Волынский, Ровенский, Тернопольский, Станиславский, Дрогобычский, Черновицкий и Закарпатский обкомы КП(б)У, райкомы и окружкомы партии этих областей, Министерство Госбезопасности УССР, областные Управления, районные и окружные отделы МГБ устранить отмеченные в настоящем постановлении недостатки в организации борьбы по окончательной ликвидации банд и подполья украинских буржуазных националистов.

2. Министерству Государственной Безопасности УССР и начальникам областных Управлений МГБ пересмотреть намеченные практические мероприятия по вскрытию и ликвидации т.н. центрального, оставшихся краевых, окружных и районных «проводов» ОУН и каждой бандитской группировки, сделать эти мероприятия действенными, выделив для осуществления их опытных оперативных работников, лучших агентуристов, правильно расставить и использовать силы внутренней охраны, работников милиции и групп охраны общественного порядка. Выделить необходимое количество автотранспорта и другие технические средства борьбы с бандами. Развернуть глубокую агентурно-осведомительную работу не только в районах, засоренных бандитами и оуновским подпольем, но и в соседних с ними районах с тем, чтобы в течение весенне-летнего периода 1952 года окончательно ликвидировать оуновское подполье и уничтожить бандитов.

3. Обязать Министерство Государственной Безопасности УССР, начальников областных Управлений и районных отделов МГБ, командиров подразделений внутренней охраны и пограничных войск коренным образом улучшить подготовку и проведение чекистско-войсковых операций. Использовать лучший опыт, инициативу и предложения рядовых работников.

Вести в практику работы органов МГБ и внутренней охраны разбор проведенных операций. Отмечать и поощрять солдат, сержантов, офицеров, оперативных работников органов МГБ и милиции, отличившихся во время розыска и захвата бандитов. Работников, которые

своей нераспорядительностью, пренебрежительным отношением к подготовке операций или проявлением трусости способствовали провалу операций, наказывать, не взирая на занимаемое положение.

4. В связи с тем, что имеются не единичные факты проникновения оуновских бандитов на территорию Каменец-Подольской, Винницкой, Житомирской и Киевской областей, обязать Министерство Госбезопасности УССР (т. Ковальчука), начальников областных Управлений МГБ этих областей принять меры к ликвидации всех появившихся оуновских бандитов и разоблачению их пособников. Создать обстановку невозможности проникновения ни одного бандита в восточные области.

5. Учитывая изменившуюся обстановку и применение бандитским подпольем разнообразных методов конспирации, ЦК КП(б)У обращает внимание органов МГБ УССР на необходимость больше проявлять инициативы и изобретательности в изыскании новых, наиболее совершенных методов борьбы с украинскими буржуазными националистами. Принимать меры к полному раскрытию всех бандпроявлений и предотвращать диверсионно-террористические акты оуновцев в процессе их подготовки.

6. Органам МГБ и райкомам КП(б)У принять необходимые меры по укреплению групп охраны общественного порядка, полностью очистить их от враждебных элементов, усилить среди бойцов этих групп политическое воспитание и боевую подготовку с тем, чтобы все группы действительно стали надежной опорой в охране общественного порядка в колхозах и селах и вели бы активную борьбу со всякого рода вражескими проявлениями.

7. Министерству Госбезопасности УССР и обкомам КП(б)У укрепить, там где нужно, состав работников областных Управлений и райотделов МГБ, заменить непригодных работников и не дающих показателей в работе, работниками, способными организовать и закончить в ближайшее время ликвидацию остатков банд и подполья украинских буржуазных националистов. До 30 мая с. г. полностью укомплектовать все вакантные должности работников райотделов МГБ западных областей подготовленными и грамотными чекистами.

8. Обкомам, горкомам и райкомам КП(б)У коренным образом улучшить идейно-политическое воспитание личного состава органов МГБ и милиции. Повести решительную борьбу со всякого рода нарушениями советской законности, дисциплины и аморальными проступками.

9. ЦК КП(б)У требует от обкомов, горкомов, окружкомов и райкомов партии западных, Черновицкой и Закарпатской областей коренным образом улучшить партийно-политическую работу среди населения. Организовать полное использование разнообразных форм агитационно-массовой работы для дальнейшего повышения политической сознательности и активности трудящихся. Важнейшей задачей массово-политической работы считать систематическую пропаганду советской идеологии, борьбу с пережитками капитализма в сознании людей и особенно борьбу против всяких проявлений буржуазно-националистической идеологии, против аполитичности, безыдейности и низкопоклонства перед буржуазной культурой.

Систематически разъяснять трудящимся политику большевистской партии, важнейшие решения партии и правительства, достигнутые успехи в хозяйственном и культурном развитии Союза ССР и его неотъемлемой составной части – Советской Украины. Разъяснять, что успехи Украинской ССР в развитии промышленности, сельского хозяйства, культуры достигнуты благодаря нерушимой Ленино-Сталинской дружбы народов, помощи всех народов СССР и, прежде всего, великого русского народа. Воспитывать трудящихся в духе революционной бдительности, советского патриотизма, советской национальной гордости, беззаветной любви к большевистской партии и нашему великому вождю и учителю товарищу Сталину.

Массово-политическая работа среди трудящихся должна быть направлена на разоблачение звериного лица американско-английских поджигателей новой мировой войны и их агентуры – украинских буржуазных националистов, на воспитание у советских людей ненависти к оуновским бандитам, непоколебимой решимости в борьбе за полное и окончательное уничтожение их.

10. ЦК КП(б)У обращает внимание обкомов, горкомов, окружкомов и райкомов КП(б)У западных областей на то, что важнейшим условием повышения идейного уровня массово-политической и агитационно-пропагандистской работы среди трудящихся является личное участие в ней руководителей партийных и советских организаций.

Принять меры к тому, чтобы лекции, доклады и беседы проводились на высоком идейно-политическом уровне, в ясной форме, с учетом особенностей и запросов различных слоев населения. Обратит особое внимание на проведение систематической массово-политической работы в селах и колхозах, где нет партийных организаций. Широко привлекать к участию в массово-политической и агитационной работе среди населения местную интеллигенцию и ученых.

11. Обязать отделы ЦК КП(б)У: пропаганды и агитации, науки и высших учебных заведений, художественной литературы и искусств, Президиум Академии наук УССР, Правление Союза советских писателей УССР организовать систематические поездки из Киева и других крупных городов республики в западные области ученых, преподавателей вузов, работников искусств, писателей для чтения лекций и докладов на общественно-политические и научные темы и выступлений перед населением с докладами, разоблачающими украинско-буржуазных националистов, как злейших врагов украинского народа и агентуру англо-американского империализма.

12. Учитывая, что оуновское подполье делает ставку на молодежь и, прежде всего, на учеников старших классов и студентов, ЦК КП(б)У обязывает обкомы, горкомы, райкомы партии и ЦК ЛКСМУ принять решительные меры к улучшению работы комсомольских и пионерских организаций в школах, усилению идейно-воспитательной работы среди учеников средних школ и студентов техникумов и вузов.

13. Обязать обкомы, горкомы и райкомы КП(б)У западных областей и ЦК ЛКСМУ принять меры к созданию в ближайшее время во всех колхозах первичных комсомольских организаций, улучшить руководство и глубже вникать в содержание их работы, добиться всемерного усиления влияния партийных и комсомольских организаций на молодежь, не состоящую в комсомоле, обеспечить активное участие комсомольцев и несоюзной молодежи в выполнении хозяйственно-политических мероприятий. Воспитывать у молодежи чувство советского патриотизма и ненависти к врагам советского народа, повысить ее активность в борьбе по окончательному уничтожению остатков банд и подполья украинских буржуазных националистов.

14. ЦК КП(б)У обращает внимание руководителей и всех работников органов МГБ на нетерпимость в настоящее время не только бандитских проявлений, но и безнаказанное появление бандитов в населенных пунктах, ибо этим бандиты стремятся продемонстрировать, что наши органы государственной безопасности не могут защитить и оградить население от всякого произвола бандитов.

Считать главной задачей партийных организаций и всех работников органов МГБ – выполнение указаний товарища Сталина о полной ликвидации в кратчайший срок всех банд и подполья украинских буржуазных националистов и обеспечить необходимые условия для нормальной и спокойной жизни и работы трудящихся западных областей республики.

15. ЦК КП(б)У обязывает обкомы, горкомы, окружкомы и райкомы КП(б)У, Министерство Госбезопасности УССР, областные Управления, городские и районные отделы МГБ до конца

выполнить указания, данные в закрытом письме ЦК ВКП(б) от 13 июля 1951 года «О неблагоприятном положении в Министерстве Государственной Безопасности СССР», повысить ответственность каждого коммуниста за устранение недостатков в работе и успешное выполнение задач, стоящих перед советскими органами государственной безопасности.

ЦК КП(б)У требует от партийных, советских организаций, органов МГБ и всех коммунистов и комсомольцев повысить политическую бдительность и непримиримость ко всем врагам нашей великой Родины, еще больше укрепить свои связи с широчайшими массами трудящихся, коренным образом улучшить идейно-политическое воспитание трудящихся, поднять уровень оперативно-чекистской работы органов МГБ, оказывать повседневную практическую помощь им в работе, мобилизовать рабочих, крестьян, интеллигенцию на окончательную ликвидацию остатков банд украинских буржуазных националистов, на дальнейшее укрепление силы и могущества нашей социалистической Родины.

ЦК КП(б)У выражает уверенность, что большевики западных областей с честью выполнят свой большевистский долг перед нашей Родиной и еще теснее сплотят ряды трудящихся вокруг коммунистической партии и нашего великого вождя и учителя товарища Сталина.

16. О ходе выполнения настоящего постановления заслушать в июле с. г. в ЦК КП(б)У доклады руководства Министерства Госбезопасности УССР, а также секретарей обкомов КП(б)У и начальников областных Управлений МГБ Львовской, Станиславской, Ровенской и Тернопольской областей.

17. Постановление направить всем обкомам КП(б)У и областным Управлениям МГБ. Секретарям обкомов КП(б)У и начальникам областных Управлений МГБ ознакомить с настоящим постановлением секретарей горкомов, окружкомов и райкомов КП(б)У, всех руководителей и ответственных оперативных работников органов МГБ и обеспечить выполнение настоящего постановления.

Литонис УПА. – Київ-Торонто, 2001. – Т. 3. – С. 476-485.

№ 145

**ПОСТАНОВА БЮРО ЦК КПУ «ПРО ПОСТАНОВУ ЦК КПРС
ВІД 26 ТРАВНЯ 1953 РОКУ
«ПІТАННЯ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ РСР»
ТА ДОПОВІДНУ ЗАПИСКУ ТОВ. Л. БЕРІЯ ДО ПРЕЗИДІЇ ЦК КПРС»**

№ 26/1-з. 28 травня 1953 р.

(тт. Кириченко, Мельников, Коротченко, Корниец, Корнейчук, Кальченко, Назаренко, Сердюк, Сенін, Подгорный, Струев, Гришко, Гречуха)

В своем постановлении от 26 мая 1953 года «Вопросы западных областей Украинской ССР» ЦК КПСС отметил, что политическое состояние в западных областях Украины продолжает оставаться неудовлетворительным. Слабая работа местных партийных и советских органов, а также недостаточное руководство со стороны ЦК КП Украины и Совета Министров УССР привели к тому, что среди значительной части населения существует недовольство хозяйственными, политическими и культурными мероприятиями, осуществляемыми на местах.

До сего времени не принимаются эффективные меры по организационно-хозяйственному укреплению колхозов, получающих низкие доходы, что в свою очередь снижает материальное благосостояние колхозников.

Серьезное недовольство населения западных областей Украины, как это совершенно правильно отмечается в постановлении ЦК КПСС, вызывают факты глубоко извращения ленинско-сталинской национальной политики. В составе руководящего советского и партийного актива западных областей очень мало работников из местного населения. Существует огульное недоверие к местным кадрам интеллигенции, особенно к старшему поколению, что особенно болезненно воспринимается населением западных областей. В высших учебных заведениях недооценивается преподавание на украинском языке.

Отдельные работники допускают администрирование, произвол и незаконные по отношению к местному населению. Несмотря на многолетнюю борьбу, до этого времени не ликвидировано националистическое подполье, которое все еще существует, а его банды продолжают терроризировать население.

За эти крупные ошибки и недостатки ЦК КПСС подверг острой критике ЦК КП Украины и Совет Министров УССР и снял т. Мельникова Л. Г. с поста первого секретаря ЦК КП Украины как не обеспечившего руководство.

Центральный Комитет КПСС поставил перед всей партийной организацией Украины одну из главных задач на ближайший период – решительное оздоровление политического состояния западных областей республики и обязал ЦК КП Украины и Львовский, Дрогобычский, Тернопольский, Станиславский, Волынский, Ровенский, Закарпатский, Измаильский и Черновицкий обкомы партии в корне перестроить всю партийно-политическую работу в западных областях Украины с тем, чтобы в ближайшее время добиться исправления отмеченных ошибок и недостатков.

Бюро ЦК КП Украины постановляет:

1. Заслушав и обсудив постановление ЦК КПСС от 26 мая 1953 года «Вопросы западных областей Украинской ССР» и докладную записку тов. Л. П. Берия в Президиум ЦК КПСС, Бюро ЦК КП Украины целиком и полностью признает свои политические ошибки, отмеченные в этом постановлении, единодушно одобряет решение ЦК КПСС и принимает его к неуклонному руководству и исполнению.

Бюро ЦК КП Украины считает, что постановление ЦК КПСС является огромной помощью партийной организации Украины, программным документом, который определяет пути исправления и ликвидации крупных ошибок и недостатков в руководстве ЦК КП Украины и Советом Министров УССР западными областями Украины.

2. Бюро ЦК КП Украины считает также целиком правильным и полностью одобряет решение ЦК КПСС о снятии т. Мельникова Л. Г. с поста первого секретаря ЦК КП Украины, как не обеспечившего руководства.

Будучи первым секретарем ЦК КП Украины, т. Мельников грубо нарушал принцип коллегиальности и коллективного руководства, много важных вопросов решал лично, допускал при этом серьезные ошибки, во многих случаях неправильно оценивал состояние дел в партийной организации, проявлял вождизм, грубость, администрирование и не оправдал оказанного ему доверия.

Внести на утверждение Пленума ЦК КП Украины предложение о выводе т. Мельникова Л. Г. из состава членов Бюро ЦК КП Украины.

3. Рекомендовать Пленуму ЦК КП Украины на пост первого секретаря ЦК КП Украины т. Кириченко А. И.

4. Для обсуждения постановления ЦК КПСС от 26 мая 1953 года «Вопросы западных областей Украинской ССР» и докладной записки тов. Л. П. Берия в Президиум ЦК КПСС созвать 2 июня 1953 года пленум ЦК КП Украины.

5. Во исполнение постановления ЦК КПСС в ближайшее время разработать конкретные мероприятия по практическому осуществлению постановления ЦК КПСС от 26 мая 1953 года «Вопросы западных областей Украинской ССР» и докладной записки тов. Л. П. Берия в Президиум ЦК КПСС.

Сергийчук В. Десять буремных лет. – К.: Дніпро, 1998. – С. 863-865.

№ 146

ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ЦК КПУ «ПРО ПОСТАНОВУ ЦК КПРС ВІД 26 ТРАВНЯ 1953 РОКУ «ПИТАННЯ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ РСР» І ДОПОВІДНУ ЗАПИСКУ ТОВ. Л. П. БЕРІЯ ДО ПРЕЗИДІЇ ЦК КПРС»

№ 4/1 4 червня 1953 р.

Заслухавши і обговоривши доповідь секретаря ЦК КП України т. Кириченка О. І. про постанову ЦК КПРС від 26 травня 1953 року «Питання західних областей Української РСР» і доповідну записку тов. Л. П. Берія до Президії ЦК КПРС, Пленум ЦК КП України вважає, що ця постанова є документом великого політичного значення і одностайно схвалюється всією партійною організацією України як прояв піклування ЦК КПРС про зміцнення політичного становища в західних областях, яке тепер, – як це цілком і повністю правильно відмічається в постанові ЦК КПРС, – продовжує лишатися незадовільним.

Пленум ЦК КП України відмічає, що ЦК КПРС цілком правильно вказав, що явно неблагополучне становище в західних областях Української РСР є наслідком недооцінки Центральним Комітетом КП України і Радою Міністрів УРСР важливого загальнодержавного політичного значення зміцнення радянської влади в цих областях. Це також є наслідком того, що колишній перший секретар ЦК КП України т. Мельников Л. Г. поверхово займався питанням західних областей, не розумів того, що правильне і послідовне здійснення ленинсько-сталинської національної політики є однією з найважливіших умов політичного оздоровлення західних областей.

Слабка робота місцевих партійних і радянських органів, а також недостатнє керівництво з боку ЦК КП України привели до того, що серед значної частини населення західних областей існує невдоволення господарськими, політичними і культурними заходами, які проводяться на місцях.

Пленум ЦК КП України відмічає, що в керівництві сільським господарством західних областей з боку Бюро ЦК КП України, Ради Міністрів Української РСР і місцевих партійних, радянських і сільськогосподарських органів припущені серйозні помилки. Бюро ЦК КП України і Рада Міністрів УРСР глибоко не аналізували стану сільського господарства і не вирішували корінних питань його розвитку; окремі галузі сільського господарства в багатьох районах і колгоспах західних областей ведуться без урахування місцевих особливостей. До цього податкова система на селі здійснюється неправильно, без урахування економічного стану колгоспів і сільського населення.

Багато трудящих західних областей, як про це свідчать численні факти, висловлюють невдоволення діями місцевих органів влади.

Маючи сигнали про незадовільне ведення господарства в багатьох колгоспах і на підприємствах, факти грубого зневаження прав громадян, адміністрування, безчинства і незаконня

з боку окремих працівників у відношенні до західноукраїнського населення, Бюро ЦК КП України, Рада Міністрів УРСР, партійні і радянські органи західних областей не завжди робили з цих фактів відповідні політичні висновки, слабо боролись за зміцнення радянського правопорядку і суворого запровадження соціалістичної законності.

Серйозне невдоволення населення викликають факти грубого викривлення ленінсько-сталінської національної політики, що мають місце в західних областях України.

Пленум ЦК КП України вважає, що Бюро ЦК КП України, Рада Міністрів УРСР і обкоми партії західних областей протягом останніх років припустили грубі помилки в тому, що не вели настирливої роботи по створенню кадрів керівного партійного і радянського активу з місцевого населення західних областей. Бюро ЦК КП України і Рада Міністрів УРСР не ставили перед керівними партійними, радянськими, комсомольськими та іншими працівниками, надісланими в свій час для роботи в західні області, як одного з найголовніших завдань – виховання і сміливого висування на керівні пости в усіх ланках партійної, радянської, комсомольської, наукової, культурно-освітньої та іншої роботи кадрів з місцевого населення. Це привело до того, що майже всі керівні пости в партійних і радянських органах західних областей України зайняті працівниками, командированими зі східних областей УРСР, а також з інших республік Радянського Союзу.

З 742 секретарів обкомів, міськомів і райкомів партії лише 62 чол. з місцевого населення. Серед 599 відповідальних працівників апарату обкомів партії місцевих лише 22 чол., серед 2776 відповідальних працівників апарату міськомів і райкомів партії лише 285 чол. з числа місцевого населення.

Серед голів, заступників голів і секретарів виконкомів міських і районних Рад депутатів трудящих місцеві українці складають 44%; серед секретарів міськомів і райкомів комсомолу – 46%; серед міських і районних прокурорів – 12%, голів райспоживспілок – 42%, райуповнізгагів – 13%, завідуючих міськими і районними фінансовими відділами – 44%, завідуючих районними відділами сільського господарства – 16%.

Таке ж нестерпне становище з висуванням місцевих кадрів на керівні пости і в наукових, культурно-освітніх, адміністративних, господарських та інших організаціях західних областей республіки.

Порочна практика недооцінки висування кадрів західних українців на роботу в керівні органи викликає справедливе нарікання місцевого населення. Особливо хворобливо сприймає населення західних областей огульне недовір'я до місцевих кадрів з числа інтелігенції, зокрема старшого покоління. У Львові з 1718 професорів та викладачів 12 вищих учбових закладів до числа місцевої інтелігенції належить лише 320 чол., в складі директорів цих навчальних закладів немає жодного місцевого працівника; в числі 25 заступників директорів лише один, а серед 42 деканів вузів тільки два є західними українцями.

Пленум ЦК КП України вважає, що все це сталося внаслідок недооцінки Бюро ЦК КП України і обкомів партії західних областей політичного значення справи залучення до активної партійної, радянської і господарської роботи людей з місцевого населення, як однієї з найважливіших умов успішного здійснення ленінсько-сталінської національної політики, зміцнення партійних, радянських органів і розширення їх зв'язків з масами.

Пленум ЦК КП України вважає, що ЦК КПРС в своїй постанові цілком правильно вказав на ненормальне становище, яке існує у вищих учбових закладах західних областей, коли переважна більшість дисциплін викладається російською мовою. Наприклад, у Львівському торговельно-економічному інституті всі 56 дисциплін викладаються російською мовою, а в лісотехнічному інституті з 41 дисципліни українською мовою викладаються лише 4 дисципліни. В політехнічному інституті з 412 викладачів українською мовою ведуть заняття лише 15. Таке

ж становище в державному університеті ім. Франка, де з 295 викладачів читають лекції українською мовою 49 чол. Аналогічне становище в педагогічному, сільськогосподарському і поліграфічному інститутах м. Львова.

Пленум ЦК КП України відзначає, що Бюро ЦК КП України, Рада Міністрів УРСР, місцеві партійні і радянські органи західних областей республіки погано керують підготовкою учительських кадрів. До цього часу серед учителів шкіл вихідці з місцевого населення становлять трохи більше однієї третини.

Пленум ЦК КП України вважає, що ЦК КПРС своєчасно і цілком правильно вказав на те, що ЦК КП України і обкоми партії західних областей не розуміють всієї важливості збереження і використання кадрів західноукраїнської інтелігенції. Фактичний перевод викладання у вузах західних областей на російську мову, а також те, що читання лекцій і доповідей, агітаційна робота і діловодство в багатьох установах переважно ведеться російською мовою широко використовують ворожі елементи, називаючи це політикою русифікації.

Пленум ЦК КП України відмічає, що серйозною помилкою Бюро ЦК КП України і Ради Міністрів Української РСР за останні роки було незадовільне керівництво справою підготовки керівних партійних, радянських і господарських кадрів з числа населення західних областей республіки, безвідповідальне ставлення до вирощування і висування місцевої інтелігенції. Так, наприклад, в мережі партійних шкіл і курсів західних областей навчається 967 чол., з них слухачів з місцевого населення лише 498 чол. Серед студентів м. Львова місцева молодь становить лише половину, а в таких вузах, як поліграфічний – 25%, декоративного і прикладного мистецтва – 23%. У вузах м. Чернівці кількість студентів з місцевого населення не перевищує 50%.

Пленум ЦК КП України вважає неправильним те, що протягом останніх років значна частина молодих спеціалістів з місцевого населення, яка закінчувала вузи, направлялась на роботу в східні області УРСР, а також в інші республіки Радянського Союзу. Це перешкоджало поповненню і закріпленню кадрів спеціалістів та інтелігенції в західних областях з місцевого населення.

Пленум ЦК КП України вважає, що Бюро ЦК, обкоми, міськкоми і райкоми КП України західних областей, ЦК ЛКСМУ погано керують роботою комсомольських організацій, в зв'язку з чим ідейно-виховну роботу серед молоді в багатьох організаціях занедбано.

Пленум ЦК КП України підкреслює, що таке становище в західних областях України створює ґрунт для підривної роботи ворогів радянської влади, особливо буржуазно-націоналістичного підпілля. Факти говорять про те, що це підпілля, не зважаючи на багаторічну боротьбу по його ліквідації, все ще існує, а його банди продовжують тероризувати населення.

Пленум ЦК КП України вважає, що ЦК і обкоми КП України західних областей до цього часу не враховують того, що боротьбу з націоналістичним підпіллям, не можна вести лише шляхом масових репресій і чекістсько-військових операцій, що безглузде застосування репресій викликає лише невдоволення населення і завдає шкоди справі боротьби з буржуазними націоналістами. Протягом 1944–1952 років в західних областях піддано різним репресіям дуже велику кількість людей.

Пленум ЦК КП України вважає цілком правильним, що ЦК КПРС визнав незадовільним керівництво ЦК КП України і Ради Міністрів західними областями України.

Пленум ЦК КП України вважає також цілком правильною постанову ЦК КПРС про зняття т. Мельникова Л. Г. з поста першого секретаря ЦК КП України як такого, що не забезпечив керівництва.

Будучи першим секретарем ЦК КП України, т. Мельников грубо порушував принцип колегіальності і колективного керівництва, неправильно організував роботу Бюро ЦК,

знався, багато серйозних питань вирішував особисто, припускаючи при цьому значні помилки, в ряді випадків неправильно ставився до керівних кадрів, при їх оцінці проявляв необ'єктивність і тенденційність, при доборі працівників на керівні пости часто не зважав на думки та поради членів Бюро ЦК і партійного активу. Тов. Мельников в роботі застосовував засуджені партією адміністрування, грубіянство, окрики, проявляв вождизм. В Бюро ЦК КП України слабо була розгорнута критика і самокритика, а т. Мельников не подавав прикладу в цьому і нетерпимо ставився до критики в його адрес.

Пленум ЦК КП України вважає, що рішення ЦК КПРС від 26 травня 1953 року «Питання західних областей Української РСР» є своєчасною і величезною допомогою Українській партійній організації в справі докорінного поліпшення політичного становища в західних областях. Одностайно схвалюючи цю постанову, пленум приймає її до неухильного керівництва і виконання.

Пленум ЦК КП України постановляє:

1. Зняти т. Мельникова Л. Г. з поста першого секретаря ЦК КП України як такого, що не забезпечив керівництва і вивести його з складу членів Бюро ЦК КП України.

2. Відповідно до рішення ЦК КПРС вважати одним з головних завдань всієї партійної організації України на найближчий період рішення оздоровлення політичного становища західних областей республіки. Зобов'язати Бюро ЦК КП України, Львівський, Дрогобицький, Тернопільський, Станіславський, Волинський, Ровенський, Закарпатський, Ізмаїльський і Чернівецький обкоми партії провести докорінну перебудову всієї партійно-політичної роботи в західних областях України з тим, щоб в найближчий час добитися виправлення серйозних помилок і недоліків, які відзначені в постанові ЦК КПРС від 26 травня 1953 року.

3. Зобов'язати Бюро ЦК КП України, обкоми, міськкоми і райкоми партії західних областей рішуче покінчити з перекурченням ленінсько-сталінської національної політики нашої партії, з порочною практикою висування на керівну партійну і радянську роботу в західних областях України переважно працівників зі східних областей Української РСР та з інших республік Радянського Союзу, а також з недооцінкою політичного значення викладання у вузах західних областей українською мовою. Серйозно поліпшити справу підготовки і перепідготовки кадрів, сміливо висувати працівників з місцевого населення на керівні пости в партійні, радянські, профспілкові, комсомольські та господарські органи, додержуватись при цьому партійного принципу добору кадрів за політичними і діловими ознаками. Пленум ЦК вимагає від керівників партійних і радянських органів рішуче покінчити зі шкідливою практикою огульного недовір'я до західноукраїнських кадрів.

4. Пленум ЦК КП України зобов'язує Бюро ЦК КП України, обкоми, міськкоми і райкоми партії західних областей України якнайважливіше ставитися до збереження і використання кадрів західноукраїнської інтелігенції, посилити серед неї виховну, ідеологічну роботу, сміливіше висувати її кращих представників на керівні пости в учбові заклади, а також в наукові, культурні та інші установи.

5. Пленум зобов'язує Бюро ЦК КП України забезпечити наявність в керівному складі ЦК КП України і в уряді Української РСР працівників із західних українців.

6. Відповідно з постановою ЦК КПРС від 26 травня 1953 року «Питання західних областей Української РСР» доручити Бюро ЦК КП України і Раді Міністрів Української РСР розробити конкретні заходи по дальшому розвитку економіки і культури західних областей України. В цих заходах передбачити організаційно-господарське зміцнення колгоспів, розвиток їх громадського господарства з урахуванням місцевих особливостей і підвищення матеріального добробуту колгоспного селянства: зниження норм по державних поставках сільськогосподарських продуктів і обов'язкових грошових платежах насамперед для колгоспів

гірських і передгірських районів; максимальне використання великої технічної та матеріальної допомоги, що її надає ЦК КПРС і Союзний уряд колгоспам і машинно-тракторним станціям.

Намітити заходи до поліпшення підготовки кваліфікованих кадрів робітників і інженерно-технічних працівників з місцевого населення; до повного використання коштів, що їх відпускається на промислове, культурно-побутове і житлово-комунальне будівництво; до збільшення виробництва предметів широкого споживання для задоволення потреб місцевого населення; до поліпшення використання місцевих природних багатств. Передбачити розширення підготовки спеціалістів з місцевого населення по лінії вищих шкіл і середніх спеціальних учбових закладів, а також підготовки наукових і педагогічних кадрів; значно поліпшити роботу культурно-освітніх установ і установ мистецтв; видати українською мовою підручники для вищих і середніх учбових закладів; поліпшити діяльність творчих організацій і видавництва, особливо у м. Львові; значно збільшити видання українською мовою творів класиків російської літератури, а також сучасної літератури братніх республік; випустити в найближчий час «Історію Української РСР», «Історію української літератури», українсько-російський та ро-сійсько-український словники, забезпечити більш широке постачання населення літературою та кінофільмами рідною мовою; підвищити ідейний рівень газет і журналів, які видаються в західних областях.

7. Бюро ЦК КП України, Раді Міністрів УРСР, обкомам партії і облвиконкомам західних областей покінчити з адмініструванням в роботі, рішуче присікаючи свавілля і беззаконня, що їх припускають окремі працівники у відношенні до місцевого населення, широко розгорнути серед трудящих масово-політичну і агітаційно-роз'яснювальну роботу.

Доручити Бюро ЦК КП України розробити програму масово-політичної і ідеологічної роботи серед селян, робітників і інтелігенції західних областей, особливо серед інтелігенції міста Львова, з тим, щоб у найближчий час докорінно поліпшити цю роботу.

Пленум ЦК КП України зобов'язує Бюро ЦК КП України, партійні організації західних областей посилити виховання трудящих в дусі ленінсько-сталінської дружби народів, насамперед дружби з великим російським народом, як джерела сили і могутності нашої держави, основи процвітання воз'єднаної Радянської України в дусі ненависті до українських буржуазних націоналістів – найлютіших ворогів українського народу.

8. Пленум ЦК КП України зобов'язує Бюро ЦК КП України, обкоми, міськкоми і райкоми партії західних областей, ЦК ЛКСМУ в найближчий час домогтися докорінного поліпшення керівництва роботою комсомольських організацій, рішуче усунути серйозні недоліки в справі ідейного виховання молоді і дальшого піднесення її активності в господарському та культурному будівництві.

9. Пленум ЦК КП України вимагає від Бюро ЦК КП України, Ради Міністрів УРСР в найближчий час добитися ліквідації в західних областях республіки буржуазно-націоналістичного підпілля. При здійсненні необхідних каральних заходів по відношенню до дійсних ворогів радянської влади не припускати перекурчень, які викликають справедливе невдоволення широких кіл населення. Піднести пильність і вжити всіх заходів до активізації місцевого населення в боротьбі проти залишків українського буржуазного націоналістичного підпілля.

10. Пленум ЦК КП України зобов'язує Бюро ЦК, партійні організації України вжити рішучих заходів до всебічного розвитку критики і самокритики, як найважливішої умови усунення серйозних недоліків і помилок в роботі партійних, радянських і господарських органів, у здійсненні поставленого ЦК КПРС завдання по політичному оздоровленню західних областей.

11. Доручити Бюро ЦК КП України в найближчий час провести пленуми обкомів і міськкомів партії західних областей, на яких обговорити постанову ЦК КПРС від 26 травня

1953 року «Питання західних областей Української РСР» і доповідну записку тов. Л. П. Берія до Президії ЦК КПРС та розробити конкретні заходи по практичному здійсненню цієї постанови.

На пленумах райкомів західних областей обговорити постанову Пленуму ЦК КП України.

12. Відмічаючи, що в здійсненні ленінсько-сталінської національної політики допускаються недоліки і в ряді східних областей України, Пленум ЦК КП України зобов'язує всі обкоми, міськкоми, райкоми КП України зробити необхідні висновки з постанови ЦК КПРС від 26 травня 1953 року «Питання західних областей Української РСР» і рішуче виправити ці недоліки.

13. Враховуючи загальнодержавну важливість питання про господарське і політичне становище західних областей України, зобов'язати Львівський, Дрогобицький, Тернопільський, Станіславський, Волинський, Ровенський, Закарпатський, Ізмаїльський, Чернівецький обкоми партії через 6 місяців подати в ЦК КП України звіти про хід виконання постанови ЦК КПРС і цієї постанови.

* * *

Пленум ЦК КП України запевняє Центральний Комітет Комуністичної партії Радянського Союзу, що партійна організація України докладе всіх зусиль, щоб ще міцніше згуртувати трудящих Радянської України навколо ЦК КПРС і Радянського уряду, до кінця виправити помилки і недоліки в керівництві західними областями України, доб'ється дальшого розвитку економіки і культури, піднесе ідейний рівень масово-політичної роботи серед трудящих Радянської України в дусі відданості партії і вірності ленінсько-сталінській дружбі народів.

Літонис УПА. – Київ–Торонто, 2001. – Т. 3. – С. 514-521.

№ 147

З ПОСТАНОВИ ЦК КПУ

«ПРО ПОСТАНОВУ ПЛЕНУМУ ЦК КПРС ВІД 7 ЛИПНЯ 1953 Р. «ПРО ЗЛОЧИННІ АНТИПАРТІЙНІ І АНТИДЕРЖАВНІ ДІЇ БЕРІЯ»

30 липня 1953 р.

... Запеклий ворог партії і народу Берія намагався використати недоліки в господарському, культурному будівництві, в політичній роботі серед трудящих західних областей України в інтересах своїх ворожих планів. В своїй записці про становище в західних областях він під фальшивим приводом боротьби з порушеннями національної політики партії намагався підірвати дружбу народів нашої країни, протиставити український народ великому російському народові, українців західних областей – українцям східних областей, активізувати буржуазних націоналістів – лютих ворогів українського народу...

6. Обкомам, міськкомам, райкомам і окружкомам партії всемірно підвищувати революційну пильність комуністів і всіх трудящих. Треба завжди пам'ятати про капіталістичне оточення, яке засилає і засилатиме в нашу країну своїх агентів для підривної діяльності, про те, що вороги, спритно маскуючись, намагались і намагатимуться проникнути в ряди партії з метою підривної роботи. Пленум вважає найважливішим завданням партійної організації України – знищення всіх решток українських буржуазних націоналістів – цієї агентури імперіалістичних палів війни, лютих ворогів українського народу...

Літонис УПА. – Київ–Торонто, 2001. – Т. 3. – С. 521-522.

№ 148

ПРИГОВОР

29 апреля 1949 года

СССР

г. Черновцы

Военный Трибунал войск МВД Черновицкой области в составе:

Председательствующего капитана юстиции Кузнецова и заседателей: мл. лейтенанта юстиции Кирьянова и Шпигун при секретаре ст. лейтенанте Микула без участия представителей гособвинения и защиты в закрытом судебном заседании, рассмотрев дело по обвинению:

КОЗАКА Степана Георгиевича 1902 г. рождения, из крестьян, уроженца с. Киселив Заставновского р-на* Черновицкой области, жителя г. Вашковцы, украинца, гр. СССР, б/п, малограмотного, рабочего, женатого, несудимого, в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54-1 "а" и 54-11 УК УССР и материалы предварительного и судебного следствия

У С Т А Н О В И Л:

Подсудимый Козак, проживая в г. Вашковцы, летом 1941 г. вступил в банду ОУН, которая после отхода советских войск с территории Черновицкой обл. захватила в г. Вашковцы власть в свои руки, орудовала там до прихода туда немецко-румынских захватчиков. Тогда же, по заданию главаря банды ОУН Лучака (осужден), Козак ходил с барабаном по г. Вашковцы, оповещая население об отступлении советских войск, призывал граждан идти в церковь молиться за установление "Самостийной Украины". На второй день после этого, Козак нес охрану арестованных советских граждан, подвергал их избиванию, а также охранял спиртзавод. Кроме того, Козак в ноябре 1946 г. принял к себе в дом активного бандеровца Баланюка, дал ему бритву и прибор, где он побрился, а затем из дома ушел.

На основании изложенного Военный Трибунал признал Козака виновным в совершении преступлений, предусмотренных ст. 54-1 "а" и ст. 54-11 УК УССР.

Руководствуясь ст. ст. 296 и 297 УПК УССР

П Р И Г О В О Р И Л:

КОЗАКА Степана Георгиевича на основании ст. 54-1 "а" УК УССР с применением ст. 2-й Указа Президиума Верховного Совета СССР от 26 мая 1947 года "Об отмене смертной казни" заключить в исправительно-трудовых лагерях сроком на 25 лет с поражением в правах по п.п. а, б в ст. 29 УК УССР на 5 лет с конфискацией всего имущества.

Избранный срок меры наказания с зачетом предварительного заключения исчислять с 22 февраля 1949 года. Мера пресечения осужденному, содержащемуся под стражей оставить без изменения.

Судебные издержки по делу в сумме 100 руб. взыскать с осужденного Козака.

Приговор может быть обжалован в кассационном порядке в ВТ войск МВД Львовского округа через ВТ войск МВД Черновицкой области в течение пяти дней с момента вручения копии приговора осужденному.

Подлинный за надлежшими подписями

Председатель

Кузнецов

Верно: начальник отделения отдела "А" УМГБ
по Черновицкой области майор Джусь

подпись печать

П р и м і т к а: По дорозі до Сиблагу Козак С.Г. помер 31 серпня 1951 р.

ДА УМВС у Чернівецькій області. – Спр. СО-681.

* Нині Кіцманського р-ну.

№ 149

А К Т

29 января 1941 г. комиссия в составе нач. заставы 25 лейтенанта Лубиненко, ст. военфельдшера Субботина и мл. лейтенанта Строненко составили настоящий акт в нижеследующем:

1941 г. 28 января в 6 ч. 15 мин. в координате пограннаряда, дозорами и группой пограничников убиты нарушители госграницы при попытке скрыться от наряда и вооруженного сопротивления:

1. Мосарюк Андрей Иванович	41 г.	
2. Бурло Иван	35 л.	
3. Теурян Оса... Иванович	32 г.	
4. Воронка Георгий Семенович	21 г.	Гореча
5. Флоря Евгения	28 л.	
6. Мосарюк Андрей	25 л.	
7. Яремей Василий	17 л.	
8. Антонович Вероника	17 л.	Гореча
9. Флоря Нестор	32 г.	”-
10. Родич Иван	45 л.	
11. Неопознанная личность мужчины	40 л.	
12. Флоря Тодор	49 л.	

Трупы преданы земле 28 января 1941 г. в 19 ч. 00 мин. в координате, в чем и расписываемся.

**Начальник заставы 25
лейтенант**

Ст. военфельдшер

Мл. лейтенант

Лубиненко

Субботин

Строненко

Верно: подпись неразборчива фамилии не указано

29.1.41 г.

ДА УМВС у Чернівецькій області. – Спр. Р-172.

№ 150

А К Т

8. III-48 г.

с. Мамаевцы

Мы нижеподписавшиеся: начальник Кицманского РО МГБ капитан Свириденко, оперуполномоченный РО МГБ лейтенант Олейник, оперуполномоченный РО МГБ ст. лейтенант Сокур в присутствии сержанта 331 с/п 3-го с/б 9-й роты войск МГБ Белякова Николая и мл. сержанта той же части Богатыря Ивана составили акт о нижеследующем:

8. III-48 г. в 17-00 ч. в с. Ст. Мамаевцы Кицманского р-на проводилась чекистско-войсковая

операция по ликвидации группы вооруженных бандитов ОУН, укрывающихся в сарае Кокоячука Николая Ильича, жителя с. Ст. Мамаевцы Кицманского р-на. В результате проведенной операции убиты бандиты: Майданский Константин по кличке “Юрась”, уроженец с. Рогизна Садгорского р-на Черновицкой области; Федоряк Георгий Степанович по кличке “Борец”, кустовой проводник ОУН в Кицманском р-не, уроженец с. Боривцы Кицманского р-на; Шупеня Иван Николаевич по кличке “Мирон”, уроженец с. Шишковцы Кицманского р-на, находился в личной охране кустового проводника ОУН “Борец”.

Кроме убитых, ранен и захвачен Кантимир Василий Николаевич, уроженец с. Шубранец Садгорского р-на, по кличке “Остап”, он же “Денис”, райпроводник ОУН в Кицманском р-не. У бандитов захвачено три автомата, один из них немецкий, винтовка СВТ, два иностранных пистолета, три полевых сумки с оуновскими документами и другие разные предметы и вещи. Все вышеперечисленное оружие, документы и вещи направлены в отдел 2-Н УМГБ Черновицкой обл.

Трупы бандитов опознаны легализовавшимися бандитами ОУН “Хмарой” и “Славка”, после чего направлены в Кицманский РО МГБ для фотографирования. О чем и составлен настоящий акт.

Подписи всех лиц.

Верно: **ст. лейтенант Красовский**

С п р а в к а. Подлинник акта находится в архивном деле – формуляр арх. № 3658 на Майданского К.Д. Дело хранится в архиве учетно-архивного отделения УКГБ Черновицкой обл.

№ 151

СПРАВКА

97-й пограничный отряд НКВД не располагает никакими данными в отношении нелегального ухода в Румынию Горошинский Илья Васильевич, а также о его участии в вооруженной группе, пытавшейся уйти в Румынию с 6 на 7 февраля 1941 г. Не исключена возможность, что Горошинский находился в числе убитых при столкновении с пограннарядом, которые были преданы земле неопознанными.

**Зам. начальника 97 погранотряда НКВД
капитан**

Кураков

28 марта 1941 г.

ДА УМВС у Чернівецькій області. – Спр. Р-188.

К о п и я

2.7. ДОКУМЕНТИ ПРО РЕАБІЛІТАЦІЮ ПОЛІТИЧНО РЕПРЕСОВАНИХ

№ 152

ЗАКОН УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ “ПРО РЕАБІЛІТАЦІЮ ЖЕРТВ ПОЛІТИЧНИХ РЕПРЕСІЙ НА УКРАЇНІ”

Після 1917 року, в період громадянської війни і наступні десятиріччя, на землі України пролилося багато людської крові. Мільйони безвинних людей на підставі антигуманних і антидемократичних законів та внаслідок прямого беззаконня і свавілля зазнали переслідувань за свою політичну діяльність, висловлювання та релігійні переконання. Особливо тяжкою спадщиною минулого є масові репресії, які чинились сталінським режимом та його провідниками в республіці. При судових і позасудових розправах грубо нехтувались норми Конституції, покликані охороняти права і свободи громадян, елементарні норми судочинства.

Відмічаючи, що частину осіб, репресованих у 30-40-х і на початку 50-х років, уже поновлено в правах на підставі законодавства Союзу РСР, Верховна Рада Української РСР вважає, що реабілітація жертв політичних репресій повинна охоплювати увесь період після 1917 року до моменту набрання чинності цим Законом і поширюватись на осіб, необгрунтовано засуджених за цей час судами Української РСР або репресованих на території республіки іншими державними органами в будь-якій формі, включаючи позбавлення життя чи волі, переселення в примусовому порядку, вислання і заслання за межі республіки, позбавлення громадянства, примусове поміщення до лікувальних закладів, позбавлення чи обмеження інших громадянських прав або свобод з мотивів політичного, соціального, класового, національного і релігійного характеру.

Верховна Рада Української РСР засуджує репресії і відмежовується від терористичних методів керівництва суспільством, висловлює співчуття жертвам необгрунтованих репресій, їх рідним і близьким, проголошує намір неухильно добиватись відновлення справедливості, усунення наслідків свавілля і порушень громадянських прав, прагне забезпечити посильну на цей час компенсацію матеріальної і моральної шкоди, заподіяної незаконними репресіями реабілітованим та їх сім'ям, та гарантує народу України, що подібне ніколи не повториться, що права людини і законність будуть свято додержуватись.

Цим Законом ліквідуються наслідки беззаконня, допущені з політичних мотивів до громадян Української РСР, поновлюються їх права, встановлюється компенсація за незаконні репресії та пільги реабілітованим.

Стаття 1. Вважати реабілітованими осіб, які з політичних мотивів були необгрунтовано засуджені судами або піддані репресіям позасудовими органами, в тому числі “двійками”, “трійками”, особливими нарадами і в будь-якому іншому позасудовому порядку, за вчинення на території України діянь, кваліфікованих як контрреволюційні злочини за кримінальним законодавством Української РСР до набрання чинності Законом СРСР “Про кримінальну відповідальність за державні злочини” від 25 грудня 1958 року, за винятком осіб, зазначених у статті 2 цього Закону.

Визнати реабілітованими також громадян, засуджених за:

антирадянську агітацію і пропаганду за статтею 7 Закону СРСР “Про кримінальну відповідальність за державні злочини” від 25 грудня 1958 року і статтею 62 Кримінального кодексу Української РСР в редакціях до прийняття Закону Української РСР від 28 жовтня 1989 року “Про затвердження Указу Президії Верховної Ради Української РСР від 14 квітня 1989 року “Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів Української РСР”;

поширення завідомо неправдивих вигадок, що порочать радянський державний і суспільний лад, тобто за статтею 187¹ Кримінального кодексу Української РСР;

поширення законів про відокремлення церкви від держави і школи від церкви, посягання на особу та права громадян під приводом справляння релігійних обрядів, якщо вчинені дії не були поєднані з заподіянням шкоди здоров'ю громадян чи статевою розпущістю.

Підлягають реабілітації також особи, щодо яких з політичних мотивів застосовано примусові заходи медичного характеру.

Стаття 2. Реабілітації не підлягають особи, щодо яких у матеріалах кримінальних справ є сукупність доказів, які підтверджують обгрунтованість притягнення їх до відповідальності за:

- зраду Батьківщини, шпигунство, диверсії, шкідництво, саботаж, терористичні акти;
 - злочини проти людства і людяності, каральні акції щодо мирного населення, вбивства, мордування громадян і пособництво в цьому окупантам у період Великої Вітчизняної війни;
 - організацію збройних формувань, які чинили вбивство, розбої, грабежі та інші насильства;
 - збройні вторгнення на територію України та особисту участь у вчиненні цих злочинів.
- Не підлягають реабілітації також особи, засуджені за злочини проти правосуддя, пов'язані з застосуванням репресій, навіть якщо вони самі згодом зазнали репресій.

Стаття 3. Реабілітувати всіх громадян, засланих і висланих з постійного місця проживання та позбавлених майна за рішенням органів державної влади і управління з політичних, соціальних, національних, релігійних та інших мотивів під приводом боротьби з куркульством, противниками колективізації, так званими бандпособниками та їх сім'ями.

Стаття 4. Поновити реабілітованим в усіх громадянських правах, у тому числі в праві проживання в населених пунктах і місцевостях, в яких вони постійно проживали до репресій, поширивши це право на членів їх сімей.

Визнати недійсними пов'язані з застосуванням репресій рішення про позбавлення державних нагород, учених ступенів, військових, спеціальних і почесних звань, пенсій та інших прав.

За бажанням реабілітованого або його родичів у разі смерті реабілітованого повідомлення про реабілітацію має бути безкоштовно опубліковано в пресі чи іншим способом доведено до відома громадськості за місцем роботи або проживання реабілітованого.

Стаття 5. Встановити для осіб, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі або примусового поміщення у лікувальні заклади і згодом реабілітовані відповідно до статті 1 цього Закону, грошову компенсацію у розмірі 140 карбованців за кожний місяць позбавлення волі, але не більш як 12 тисяч карбованців. Одноразово як грошова компенсація реабілітованій особі виплачується до 3000 карбованців, решта належних грошей – протягом наступних 5 років.

Вилучені будівлі та інше майно по можливості (якщо будинок не зайнятий, а майно збереглося) повертається реабілітованому або його спадкоємцям. При відсутності такої можливості заявнику відшкодовується вартість будівель та майна.

Не підлягають поверненню (компенсації) будівлі та інше майно, що було націоналізовано (муніципалізовано) на підставі відповідних нормативних актів.

Заяви про компенсацію та повернення майна подаються не пізніше трьох років з моменту набрання чинності Законом або з дня одержання особою довідки про реабілітацію згідно з цим Законом.

Порядок виплати компенсації, повернення майна або відшкодування його вартості реабілітованим регулюється Положенням, затверджуваним Радою Міністрів Української РСР.

Стаття 6. Реабілітованим громадянам відповідно до статті 1 цього Закону час тримання під вартою, відбування покарання в місцях позбавлення волі, заслання або перебування на примусовому лікуванні зараховується у потрібному розмірі в стаж роботи для призначення трудових пенсій.

Реабілітованим громадянам, які потребують поліпшення житлових умов, надається право на першочергове одержання житла.

В разі смерті реабілітованої особи це право зберігається за одним з подружжя, якщо вони не створили нову сім'ю, а також за батьками і дітьми, які проживали спільно до арешту і у зв'язку з застосуванням репресій втратили право на займане жиле приміщення та потребують поліпшення житлових умов.

Реабілітовані особи, які проживають у сільській місцевості, мають право на одержання безпроцентної позики та першочергове забезпечення будівельними матеріалами для будівництва житла.

Якщо реабілітована особа згідно з статтею 1 цього Закону стала інвалідом внаслідок репресій або пенсіонером, їй надається також право на:

- одержання пільгових путівок для санаторно-курортного лікування та відпочинку;
- право на безплатне забезпечення автомобілем класу ЗАЗ-968М при наявності відповідних медичних показників;
- безплатний проїзд всіма видами міського пасажирського транспорту (крім таксі) та на автомобільному транспорті загального користування (за винятком таксі) в сільській місцевості в межах адміністративного району;
- зниження оплати жилої площі та комунальних послуг на 50 процентів, в межах норм, передбачених чинним законодавством;
- позачергове надання медичної допомоги і на 50 процентів зниження вартості ліків за рецептом;
- переважне право на вступ до садівницьких товариств, першочергове право на вступ до житлово-будівельних кооперативів;
- першочергове встановлення телефону.

Особи, реабілітовані відповідно до цього Закону, мають право на безплатну консультацію адвокатів з питань, пов'язаних з реабілітацією. Реабілітованим, які мають право на передбачені цим Законом пільги, видається посвідчення єдиного зразка, що затверджується Радою Міністрів Української РСР.

Видача цього посвідчення проводиться за місцем проживання виконкомми відповідних місцевих рад народних депутатів.

Чинність статей 4, 5 та 6 цього Закону поширюється на жертв політичних репресій, що були реабілітовані до прийняття цього Закону.

Стаття 7. Встановити такий порядок застосування статей 1 і 2 цього Закону.

Органи прокуратури у взаємодії з органами державної безпеки проводять перевірки та складають відповідні висновки щодо всіх кримінальних справ, зазначених в статтях 1 і 2 цього Закону, рішення по яких не були скасовані до моменту його прийняття.

На реабілітованих осіб органи прокуратури видають відповідні довідки.

При наявності підстав для визнання особи такою, що згідно з статтею 2 цього Закону не підлягає реабілітації, прокурор надсилає справу з висновком:

щодо засуджених судами – до тих же судів, які виносили останнє судове рішення. Справи, по яких вироки, ухвали, постанови було внесено ліквідованими або розформованими судами, а також військовими трибуналами щодо цивільних осіб, передаються на розгляд тих судів, до підсудності яких ці справи віднесено чинним законодавством. Територіальна підсудність справи визначається за місцем винесення останнього судового рішення;

щодо підданих покаранню за рішенням позасудових органів – до Верховного Суду Української РСР, обласних та Київського міського судів, військових трибуналів округів, Чорноморського флоту, на території яких застосовувались репресії.

Внаслідок розгляду справи суд може прийняти одне з таких рішень:

– визнати, що особу обґрунтовано засуджено або піддано покаранню позасудовим органом і на неї не поширюється дія статті 1 цього Закону;

– визнати, що особу необґрунтовано засуджено або піддано покаранню позасудовим органом і вона підлягає реабілітації згідно з статтею 1 цього Закону.

При розгляді справи суд може також внести зміни до раніше винесених вироку, ухвали і постанови судів чи до рішень несудових органів.

Стаття 8. Особі, яка визнана судом чи військовим трибуналом такою, що не підлягає реабілітації, вручається копія ухвали (постанови), а в разі визнання необґрунтовано засудженою або підданою покаранню за рішенням несудового органу – довідка про реабілітацію.

Ухвалу (постанову) суду чи військового трибуналу може бути опротестовано прокурором чи головою відповідного суду або оскаржено особою, якій відмовлено в реабілітації.

Протести в порядку нагляду і за нововиявленими обставинами розглядаються у звичайному порядку, передбаченому нормами Кримінально-процесуального кодексу Української РСР.

Стаття 9. Вирішення питань, пов'язаних з встановленням факту розкуркулення, адміністративного виселення, з відшкодуванням матеріальних збитків, поновленням трудових, житлових, пенсійних та інших прав громадян, реабілітованих відповідно до цього Закону, покласти на обласні, міські і районні ради народних депутатів. З цією метою радам народних депутатів утворити штатні комісії, положення про які затверджуються Радою Міністрів Української РСР.

За дорученням цих комісій органи внутрішніх справ встановлюють факти безпідставності заслання і вислання, направлення на спецпоселення, а також конфіскації і вилучення майна у зв'язку з необґрунтованими репресіями і матеріали перевірки надсилають комісіям.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.Кравчук

м. Київ

17 квітня 1991 року

Реабілітовані історією. Закарпатська область. – Ужгород: Закарпаття, 2003. – Кн. 1. – С. 142-145.

№ 153

ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ “ПРО ТЛУМАЧЕННЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ “ПРО РЕАБІЛІТАЦІЮ ЖЕРТВ ПОЛІТИЧНИХ РЕПРЕСІЙ НА УКРАЇНІ”

У зв'язку з численними запитами реабілітованих громадян, комісії по поновленню прав реабілітованих, інших посадових осіб та в інтересах єдиного поняття і вірного застосування Закону Верховна Рада України постановляє:

1. Роз'яснити, що політичний мотив репресій (стаття 1) – це застосування державою примусових заходів щодо противників радянської влади у вигляді пред'явлення обвинувачення у вчиненні політичного (контрреволюційного) злочину або визнання особи соціально небезпечною у політичному відношенні за наявності достовірних матеріалів, застосування на цих підставах репресій у судовому порядку відповідно до статей 33–34 Кримінального кодексу Української РСР у редакції 1927 року та в адміністративному порядку.

2. Територія Української РСР (стаття 1) – територія України на час прийняття Закону України “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні” – 17 квітня 1991 року.

3. Громадяни України – особи, які постійно проживали на території України до застосування щодо них незаконних репресій, і також такі, які з різних причин були переміщені за межі України.

4. Застосування (піддання) репресій (стаття 1):

– оголошення вироку, ухвали (постанови) судом першої інстанції або рішення (постанови) позасудовим органом про застосування кримінального покарання, відправлення у заслання та вислання без пред'явлення обвинувачення у конкретному злочині;

– винесення судом або позасудовим органом рішення про необґрунтоване застосування примусових заходів медичного характеру;

– винесення постанови про арешт та перебування під вартою в разі закриття справи на попередньому слідстві чи у судовому порядку;

– прийняття рішення місцевими органами влади, службовими особами чи громадськими організаціями про застосування репресії в адміністративному порядку.

5. Не підлягають реабілітації особи (стаття 2, частина 1), щодо яких у матеріалах кримінальних справ є сукупність доказів, які підтверджують їх зраду Батьківщини у формах, передбачених Кримінальним кодексом Української РСР 1922, 1927 та 1961 років.

Злочини проти миру та людства (стаття 2, частина 2) – злочини, кваліфіковані за Законом № 10 Контрольної Ради у Німеччині від 20 грудня 1945 року “Про покарання осіб, винних у військових злочинах, злочинах проти миру та проти людства” (стаття 11, параграф I, пункт “а”, “б”, “і”, “с”) та згідно з Указом Верховної Ради СРСР від 19 квітня 1943 року “Про міру покарання для німецько-фашистських злочинців, винних у вбивствах та мордуваннях радянських цивільних громадян та полонених червоноармійців, для шпигунів, зрадників Батьківщини з боку радянських громадян та їх пособників”.

Виходячи із загальноприйнятих принципів міжнародного права та на підставі наведених нормативних актів не можуть бути реабілітовані за Законом України “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні” засуджені громадяни колишнього СРСР, іноземні громадяни та особи без громадянства, які під час Другої світової війни служили у військових формуваннях фашистської Німеччини та її сателітів, охоронних військах СС, поліції, адміністративних органах окупантів.

Підлягають реабілітації громадяни, які займали адміністративні посади в період тимчасової німецької окупації території України, якщо буде встановлено, що вони подавали допомогу партизанам, підпільникам і частинам радянської армії чи саботували виконання вимог окупаційної влади, допомагали населенню в приховуванні запасів продовольства та майна чи іншим шляхом сприяли боротьбі з окупантами.

6. Збройні формування (стаття 2, частина 3) – стабільні озброєні угруповання осіб, які об'єдналися для боротьби проти державної влади, незалежно від кваліфікації дій їх організаторів і членів.

7. Направлення на заслання, вислання та спеціальні поселення в адміністративному порядку (стаття 3) – застосування репресій на підставі рішень місцевих органів влади, адміністративних органів, посадових осіб чи громадських організацій з політичних мотивів до сімей, осіб, репресованих за обвинуваченням у контрреволюційних злочинах; до осіб, визнаних соціально небезпечними у політичному відношенні, противниками колективізації; обвинувачених у зв'язках з так званими “ворогами народу”, у приналежності до політичних партій тощо.

Особи, які були незаконно вислані чи заслані і згодом реабілітовані, поновлюються в усіх громадянських правах, але на них не поширюються пільги, передбачені статтею 6 цього

Закону.

Не підлягають реабілітації відправлені в адміністративному порядку на спецпоселення радянські громадяни, які перебували під час війни у полоні, а також репатрійовані громадяни, які служили у стройових формуваннях німецької армії, поліції, спеціальних німецьких формуваннях та брали участь у розвідувальних, каральних та бойових діях проти Червоної армії, партизанів, армій антигітлерівської коаліції та мирного населення, за винятком тих, хто пізніше брав активну участь у складі Червоної армії або партизанських загонів, а також у лавах Опору інших держав у бойових діях проти німецько-фашистських військ та їх сателітів.

Довідки про реабілітацію, згідно із статтею 3 цього Закону, видаються реабілітованим на їх вимогу органами внутрішніх справ за наявності в них відповідних документів (постанови про вислання, особистих справ на виселення осіб тощо), а за відсутності таких документів – районними комісіями по поновленню прав реабілітованих після встановлення ними факту виселення.

8. Особи, які були засуджені неодноразово або по сукупності за політичні (контрреволюційні) та загальнокримінальні злочини і згодом реабілітовані відповідно до статті 1 Закону за діяння як політичні (контрреволюційні) злочини із зниженням міри покарання в частині реабілітації, мають право на грошову компенсацію, передбачену статтею 5 Закону, за кожну репресію на підставі довідок про реабілітацію.

9. Реабілітовані, згідно із статтями 1 та 3 цього Закону, особи (їх спадкоємці першої черги) мають право на повернення (відшкодування вартості) вилучених у них будинків, майна (стаття 5). Можливість повернення реабілітованому будинку (його частини) в натурі вирішується з урахуванням конкретних обставин: правомочного проживання там громадян, великого порівняно з його вартістю розміру затрат на перебудову, потреби у продовженні його використання для соціальних потреб (дитячих закладів, лікарень тощо).

Не можуть бути повернені жилі будівлі, будинки реабілітованому (його спадкоємцям першої черги), якщо первинному набувачу вони були передані правомірно і знаходяться у його власності або перебудовані у нежилі будівлі чи суттєво перебудовані.

В разі неможливості повернення будівель чи майна у натурі реабілітованому (його спадкоємцям першої черги) його вартість відшкодовується установами, організаціями та їх правонаступниками громадянам та їх спадкоємцям, а якщо ці фізичні та юридичні особи та їх правонаступники невідомі – фінансовими органами з коштів місцевого бюджету у розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України.

Склад майна, яке підлягає поверненню реабілітованому, встановлюється на підставі документів про його вилучення і реалізацію з архівів та інших установ. Майно (або його компенсація) повертається спадкоємцям першої черги реабілітованого в разі подання свідоцтва про право на спадщину, яке відкривається з дня прийняття про це рішення районною Комісією з питань поновлення прав реабілітованих. Коло спадкоємців першої черги визначається на день винесення цього рішення.

Свідоцтво про право на спадщину видається нотаріальними конторами достроково на підставі відповідного рішення Комісії з питань поновлення прав реабілітованих, яке має містити відомості про склад спадкового майна (або суму його відшкодування у мінімальних заробітних платах), перелік документів, на підставі яких встановлена належність громадянина до кола спадкоємців першої черги, та документів, згідно з якими встановлено факт смерті спадкоємця.

В разі появи спадкоємців першої черги реабілітованого вони мають право отримати свою частку (відшкодування вартості) у спадкоємця, який оформив на своє ім'я спадкове майно (компенсацію), а при невирішенні цього питання між собою – звернутися до суду.

Питання про спадкоємство жилого будинку при появі інших спадкоємців першої черги вирішується у судовому порядку.

10. Право на безкоштовне забезпечення автомобілем (стаття 6), встановленого для інвалідів класу, мають тільки реабілітовані згідно із статтею 1 цього Закону особи, які стали інвалідами внаслідок репресій і мають відповідні показання.

11. Довідки або посвідчення про реабілітацію, видані у державах – республіках колишнього СРСР або його державними органами, чинні на території України. В разі необхідності органи прокуратури та внутрішніх справ України роблять відповідний запит до органів держав – республік колишнього СРСР, які видали такі документи, щодо офіційних документів про підставу реабілітації та інших необхідних даних.

Правоохоронні органи, архівні та інші державні установи України за запитом державних та громадських установ, а також приватних осіб з держав – республік колишнього СРСР подають правову допомогу у питаннях, пов'язаних з реабілітацією.

12. Відповідно до частин четвертої та сьомої статті 7 цього Закону обласні і Київський міський суди, військові суди регіонів і Військово-Морських Сил України вправі переглядати в порядку нагляду і за нововиявленими обставинами кримінальні справи, розглянуті в минулому військовими трибуналами та позасудовими органами, в тому числі за межами території колишнього Радянського Союзу, щодо осіб, які на момент застосування репресій були громадянами України, останні судові рішення по яких винесені військовими трибуналами фронтів, військ МВС Українського округу та інших військових трибуналів, за винятком Військової колегії Верховного Суду колишнього СРСР.

13. Якщо відповідно до частини четвертої статті 7 і статті 8 цього Закону особа визначається такою, що згідно із статтею 2 цього Закону не підлягає реабілітації, прокурор складає відповідний висновок і повідомляє про це заінтересованих осіб. Прокурор надсилає справу на розгляд суду тільки за заявами, зверненнями заінтересованих осіб, які не погоджуються з висновками про відмову в реабілітації.

14. Особам, які реабілітовані у встановленому порядку до прийняття цього Закону (до 17 квітня 1991 року) і не мають або втратили довідки про реабілітацію, такі довідки можуть бути видані органами Служби безпеки України та Державного архіву України за умов, що рішення про це судових органів або прокуратури про їх реабілітацію є в архівних кримінальних справах.

15. Реабілітовані або за їх згодою в разі їх смерті близькі родичі мають право знайомитись з матеріалами закритих провадженням кримінальних та адміністративних справ і одержувати копії документів непроцесуального характеру. Знайомитись з такими справами вони можуть тільки в разі, якщо в них немає даних, які можуть негативно вплинути на гідність, законні права та інтереси як самих потерпілих, їх рідних, так і інших громадян.

Реабілітовані особи та їх спадкоємці мають право на одержання рукописів, фотокарток, інших особистих речей, які збереглися у справах. Державні органи зобов'язані повідомити рідних реабілітованого про місце його загибелі (смерті) при наявності таких даних.

Голова Верховної Ради України

І.Плющ

м. Київ
24 грудня 1993 року

Реабілітовані історією. Закарпатська область. – Ужгород: Закарпаття, 2003. – Кн. 1. – С. 145-147.

№ 154

426

ПОСТАНОВА
ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН І ДОПОВНЕНЬ ДО ПОЛОЖЕННЯ
ПРО ПОРЯДОК ВИПЛАТИ КОМПЕНСАЦІЙ, ПОВЕРНЕННЯ МАЙНА
АБО ВІДШКОДУВАННЯ ЙОГО ВАРТОСТІ РЕАБІЛІТОВАНИМ ГРОМАДЯНАМ ТА
ДО ПОЛОЖЕННЯ ПРО КОМІСІЇ РАД НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ
З ПИТАНЬ ПОНОВЛЕННЯ ПРАВ РЕАБІЛІТОВАНИХ
від 18 лютого 1993 р. № 112 Київ

У зв'язку з прийняттям Верховною Радою України Закону України “Про внесення змін і доповнень до Закону України “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні”, постанов “Про порядок надання пільг реабілітованим особам, які були репресовані за межами республіки і проживають на території України” і “Про порядок введення в дію Закону України “Про внесення змін і доповнень до Закону України “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні” Кабінет Міністрів України постановляє:

1. Внести зміни до Положення про порядок виплати компенсацій, повернення майна або відшкодування його вартості реабілітованим громадянам та до Положення про комісії Рад народних депутатів з питань поновлення прав реабілітованих, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 24 червня 1991 р. № 48 (ЗП УРСР, 1991 р., № 6, ст. 59; ЗП України, 1992 р., № 11, ст. 268), виклавши їх у редакції згідно з додатками № 1 і 2.

2. Установити, що заяви реабілітованих громадян та їхніх спадкоємців про виплату грошової компенсації, повернення майна або відшкодування його вартості розглядаються комісіями, до яких вони надійшли на розгляд до прийняття цієї постанови.

Прем'єр-міністр України

Л. Кучма

Міністр Кабінету Міністрів України

А. Лобов

Додаток № 1

ПОЛОЖЕННЯ
про порядок виплати грошової компенсації, повернення майна або відшкодування
його вартості реабілітованим громадянам або їхнім спадкоємцям

Це Положення визначає порядок виплати грошової компенсації, повернення майна або відшкодування його вартості громадянам, реабілітованим відповідно до Закону України “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні”, або їхнім спадкоємцям.

І. Громадяни, які мають право на отримання грошової компенсації, повернення майна або відшкодування його вартості.

1. Право на отримання грошової компенсації за час позбавлення волі або примусового поміщення до лікувальних закладів мають:

громадяни України, громадяни інших держав, а також особи без громадянства (надалі – громадяни), які зазнали політичних репресій на території України і згодом були реабілітовані відповідно до статті 1 Закону України “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні” органами прокуратури та суду;

громадяни, які були репресовані з політичних мотивів на території України та реабілітовані у встановленому порядку до прийняття Закону України “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні”, а також громадяни, які постійно проживали в Україні та з різних причин були переміщені за межі колишнього СРСР, необґрунтовано засуджені військовими трибуналами або піддані репресіям позасудовими органами.

Громадяни, які були репресовані в Україні, реабілітовані у встановленому порядку та постійно проживають на території Російської Федерації, за їхнім бажанням мають право

427

одержати належну їм грошову компенсацію за місцем постійного проживання відповідно до Закону Російської Федерації від 22 грудня 1992 р. “Про внесення змін і доповнень до Закону РФСР “Про реабілітацію жертв політичних репресій” або у порядку, передбаченому цим Положенням.

Бажаючим отримати компенсацію в Російській Федерації комісія Ради народних депутатів з питань поновлення прав реабілітованих (надалі – комісія) видає довідку про те, що належна їм компенсація в Україні не виплачена.

2. Право на грошову компенсацію мають також спадкоємці громадян, реабілітованих відповідно до статті 1 указанного Закону, якщо вона була нарахована, але не отримана реабілітованим. Виплата зазначеної компенсації в усіх випадках провадиться тільки спадкоємцям першої черги.

3. Громадянам, реабілітованим згідно із статтями 1 і 3 Закону України “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні”, повертаються вилучені у них будівлі та інше майно або відшкодовується їх вартість (за винятком майна, цивільний обіг якого було заборонено на час піддання репресіям).

У разі смерті реабілітованого вилучені будівлі та інше майно повертаються (відшкодовується їх вартість) спадкоємцям першої черги.

II. Порядок звернення за грошовою компенсацією, повернення майна або відшкодування його вартості.

4. Заява про виплату грошової компенсації реабілітованим громадянам, які були піддані репресіям в Україні і постійно проживають на її території, подається заявниками до комісії за місцем їхнього проживання, а про повернення будівель та іншого майна або відшкодування їх вартості – до комісії за місцем вилучення чи залишення будівель та іншого майна.

Реабілітованими громадянами, які мають право як на отримання грошової компенсації, так і на повернення майна або відшкодування його вартості, заява подається до комісії за місцем вилучення чи залишення будівель та іншого майна.

5. Громадяни, які зазнали репресій на території України і визнані згідно із Законом України “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні” реабілітованими, але проживають за межами України, подають заяву про виплату грошової компенсації, повернення будівель та іншого майна або відшкодування їх вартості до дипломатичних представництв і консульських установ України, а у тих державах, де їх немає, – безпосередньо до комісій обласних Рад народних депутатів за місцем провадження попереднього слідства, вилучення чи залишення їхнього майна.

Дипломатичні представництва і консульські установи України надсилають вказані заяви для розгляду до обласних комісій за місцем провадження попереднього слідства, вилучення чи залишення майна реабілітованими.

6. Заяви про компенсацію та повернення майна подаються не пізніше трьох років з моменту набуття чинності Закону України “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні” або з дня одержання громадянином довідки про реабілітацію згідно з указаним Законом.

У разі, коли трирічний строк пропущено з поважних причин, він може бути продовжений рішенням комісії.

7. Рішення про призначення грошової компенсації реабілітованим громадянам приймається комісією на підставі довідки органів прокуратури чи суду про реабілітацію та документів, що підтверджують строк відбування покарання у місцях позбавлення волі або примусового поміщення до лікувальних закладів.

III. Порядок оформлення, нарахування і виплати грошової компенсації, повернення майна або відшкодування його вартості.

8. Заяви про виплату грошової компенсації, повернення майна або відшкодування його вартості розглядаються комісіями, які надсилають прийняте рішення для виконання відповідним фінансовим органам, юридичним або фізичним особам.

Заява підлягає розглядові не пізніше 6-місячного строку з дня надходження її до комісії.

9. Громадянам, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі або примусового поміщення до лікувальних закладів і згодом реабілітовані відповідно до статті 1 Закону України “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні”, виплачується грошова компенсація у розмірі однієї мінімальної заробітної плати, що встановлена на час розгляду заяви, за кожний місяць позбавлення волі, але не більш як 75 мінімальних заробітних плат. Після прийняття рішення про це реабілітованим громадянам одноразово виплачується до 15 мінімальних заробітних плат, а решта належних грошей – рівними частками протягом наступних п’яти років (у першому півріччі).

При можливості за рішенням місцевої державної адміністрації на вимогу реабілітованого або його спадкоємця першої черги вся нарахована грошова компенсація може бути виплачена одноразово.

Грошова компенсація за неповний місяць позбавлення волі визначається за днями.

За час перебування реабілітованого на спецпоселенні, заслання чи вислання виплата грошової компенсації не провадиться.

Якщо громадянин, засуджений з політичних мотивів, під час відбуття покарання був засуджений вдруге за статтями, що не підпадають під дію Закону України “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні”, грошова компенсація призначається лише за час відбування покарання згідно з першим вироком.

10. Комісії визначають склад майна, яке підлягає поверненню реабілітованому, і встановлюють його вартість на підставі документів про вилучення і реабілітацію майна, одержуваних з архівів та інших установ. Спадкоємцям реабілітованих повертається майно або відшкодовується його вартість при поданні свідоцтва про право на спадщину.

11. Не підлягають поверненню (компенсації) будівлі та інше майно, що було націоналізовано (муніципалізовано) на підставі відповідних нормативних актів.

12. Вилучені будівлі та інше майно (якщо будинок не зайнятий, а майно збереглося) повертаються реабілітованому або його спадкоємцям. При відсутності такої можливості заявнику відшкодовується вартість будівель і майна.

13. Майно реабілітованим повертають державні органи, підприємства та організації незалежно від форм власності (у тому числі колективні сільськогосподарські підприємства), об’єднання громадян або їхні правонаступники, громадяни чи їхні спадкоємці, яким майно первинно було передано безкоштовно.

14. Якщо майно не збереглося, його вартість компенсується тими підприємствами й організаціями, які першими одержали це майно, або їхніми правонаступниками. В інших випадках відшкодування вартості майна провадиться за рахунок коштів місцевого бюджету.

15. Виплата передбаченої цим Положенням грошової компенсації, повернення майна або відшкодування його вартості реабілітованим громадянам провадиться незалежно від часу реабілітації.

Указана компенсація виплачується за рахунок коштів місцевого бюджету відповідним фінансовим органом за місцем проживання реабілітованого, а якщо реабілітований громадянин проживає за межами України – фінансовим органом за місцем провадження попереднього слідства.

16. Згідно з пунктами 13 і 14 цього Положення юридичні та фізичні особи повертають реабілітованим майно або відшкодовують його вартість в установлені комісією строки, але не пізніше одного року після прийняття рішення.

17. Вартість визначається: будівель і споруд, що збереглися на момент розгляду заяви комісією, але повернути їх реабілітованому або його спадкоємцю першої черги немає можливості, – за діючими на день розгляду заяви оцінними нормами державного обов’язкового страхування з урахуванням їх зносу на день вилучення;

худоби, птиці та сільськогосподарської продукції, якщо в архівних документах вказана їх якісна характеристика (вага, вид тощо), – за закупівельними цінами, що діють на момент розгляду заяви;

іншого майна, якщо в архівних документах вказана його якісна характеристика (модель, марка тощо), – за середніми ринковими цінами, що діють в районі (місті) на момент розгляду заяви, з урахуванням його зносу на день вилучення.

18. У разі коли повернути майно або відшкодувати його вартість у порядку, передбаченому пунктами 12 і 15 цього Положення, неможливо, реабілітованим на сім'ю виплачується грошова компенсація в таких розмірах: за майно – до 15 тис. крб., за будівлі та споруди, що не збереглися, – до 55 тис. карбованців. Комісії можуть в кожному конкретному випадку визначати й інше співвідношення в сумах компенсації вартості майна. При цьому загальна сума компенсації не повинна перевищувати 70 тис. карбованців.

19. Реабілітованим, які придбали вилучені у них чи залишені ними внаслідок репресій будівлі та майно, за рішенням комісії повертається сплачена сума з урахуванням грошової реформи 1947 року й зміни масштабу цін в 1961 році.

У такому ж порядку провадиться компенсація за вилучені під час репресій гроші та obligації державних позик.

20. За вилучені вироби із золота, срібла та інших дорогоцінних металів і коштовних каменів компенсація виплачується, якщо збереглися архівні документи про їх вилучення і в них вказано дані про кількість, якість, вагу цих виробів тощо.

Зазначена компенсація виплачується в цінах, що діють при купівлі цих цінностей у населення на момент розгляду заяви реабілітованого. При відсутності якісної характеристики вказаних виробів компенсація виплачується згідно з пунктом 18 цього Положення.

21. У разі одержання громадянином компенсації відповідно до Указу Президії Верховної Ради СРСР від 18 травня 1981 р. “Про відшкодування шкоди, заподіяної громадянам незаконними діями державних і громадських організацій, а також службових осіб при виконанні ними службових обов'язків” фінансовий орган на вимогу комісії подає довідку про розмір виплаченої компенсації, на суму якої зменшується розмір компенсації, що виплачується відповідно до цього Положення.

22. У зв'язку із зміною розміру відшкодувань за будівлі та майно з 5 жовтня 1992 р., а також розміру грошової компенсації реабілітованому за кожний місяць позбавлення волі з 1 листопада 1992 р. не провадиться перерахунок сум цих виплат, щодо яких вже прийнято відповідне рішення, крім випадків, коли указані компенсації не виплачено з поважних причин (з вини комісій, фінансових органів, підприємств, установ, організацій тощо).

Залишок грошової компенсації за час позбавлення волі реабілітованого громадянина, що належить до виплати протягом п'яти років, виплачується йому або його спадкоємцям першої черги починаючи з 1 листопада 1992 р. з підвищенням за коефіцієнтом 28.

23. У разі розгляду комісією Верховної Ради Республіки Крим, обласною, Київською та Севастопольською міськими комісіями рішень районних (міських) комісій, оскаржених реабілітованими або їхніми спадкоємцями першої черги щодо розміру сум відшкодування за вилучені будівлі та інше майно, що були нараховані до 5 жовтня 1992 р., та грошової компенсації за час позбавлення волі до 5 листопада 1992 р., донараховані після зазначених строків за новими рішеннями суми виплачуються з підвищенням за коефіцієнтами відповідно 10 і 23. Якщо скарга була безпідставною, перерахунки не провадяться.

24. Якщо реабілітованому або спадкоємцю першої черги за місцем застосування репресії вже була виплачена частина грошової компенсації, решта суми виплачується тим же фінансовим органом у порядку, визначеному у пункті 22 цього Положення.

25. Облік нарахованих і виплачених грошових компенсацій провадиться відповідними фінансовими органами.

26. Після виплати всієї суми компенсації або після повернення будівель та іншого майна чи відшкодування їх вартості фінансовий орган або інша організація, що здійснює цю виплату, ставить на зворотному боці довідки про реабілітацію штамп і повертає її реабілітованому (спадкоємцю). У справі залишається копія цього документа.

27. Виплата належних реабілітованому громадянину сум грошової компенсації та вартості вилученого майна провадиться шляхом їх перерахування на особові рахунки реабілітованих чи їхніх спадкоємців першої черги в установах Ощадного банку України або поштових переказів.

Реабілітовані громадяни або їхні спадкоємці першої черги, які проживають за межами України, за своїм вибором одержують нараховану компенсацію за місцем розгляду заяви або поштовим переказом.

Витрати, пов'язані із перерахуванням та доставкою переказами зазначених сум, провадяться за рахунок коштів юридичних або фізичних осіб, що їх здійснюють.

28. Рішення комісій про виплату компенсації, повернення майна або відшкодування його вартості підлягають обов'язковому виконанню всіма органами державної виконавчої влади, підприємствами, їх об'єднаннями, установами, організаціями, колективними сільськогосподарськими підприємствами, об'єднаннями громадян або їхніми правонаступниками, а також громадянами чи їхніми спадкоємцями.

29. Рішення комісій з питань виплати компенсації, повернення майна або відшкодування його вартості можуть бути оскаржені реабілітованими (або їхніми спадкоємцями) та іншими заінтересованими громадянами відповідно до комісії Верховної Ради Республіки Крим, обласної, Київської та Севастопольської міських комісій. В разі незадоволення прийнятими рішеннями ці громадяни можуть звернутися за розв'язанням спору до суду.

Міністр Кабінету Міністрів України

А. Лобов

Додаток № 2

**ПОЛОЖЕННЯ
про комісії Рад народних депутатів
з питань поновлення прав реабілітованих**

1. Комісії Рад народних депутатів з питань поновлення прав реабілітованих (надалі – комісії) утворюються Верховною Радою Республіки Крим, обласними, районними, міськими і районними в місті Радами народних депутатів.

Комісії у своїй роботі керуються законами України, постановами Кабінету Міністрів України, іншими нормативними актами, а також цим Положенням.

2. Головними завданнями комісій є вирішення питань, пов'язаних з установленням факту розкуркулення, адміністративного виселення з відшкодуванням матеріальних збитків і виплатою грошової компенсації реабілітованим, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі або примусового поміщення до лікувальних закладів, поновлення житлових та інших прав громадян, реабілітованих відповідно до Закону України “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні”.

3. Комісії відповідно до покладених на них завдань:

подають допомогу громадянам в одержанні необхідних документів у зв'язку з реабілітацією;

організують публікацію повідомлень про реабілітацію в пресі чи іншим способом інформують громадськість за місцем роботи та проживання реабілітованого;

доручають органам внутрішніх справ провадити перевірку фактів безпідставності за-
слання і вислання, направлення на спецпоселення, а також конфіскації та вилучення майна у зв'язку з необґрунтованими репресіями (розкуркуленням);

заслуховують інформацію відповідних службових осіб про виконання законодавства з питань реабілітації, а також подання допомоги реабілітованим громадянам і членам їхніх сімей; здійснюють контроль за відшкодуванням реабілітованим громадянам матеріальних збитків і наданням установлених пільг;

вирішують інші питання, пов'язані з поновленням прав реабілітованих громадян.

4. Районні, міські, районні в місті комісії крім виконання функцій, передбачених у пункті 3 цього Положення:

розглядають листи, заяви і скарги репресованих громадян або їхніх спадкоємців першої черги з питань встановлення факту розкуркулення, адміністративного виселення, відшкодування матеріальних збитків, виплати грошової компенсації реабілітованим;

приймають рішення щодо:

встановлення факту розкуркулення, адміністративного виселення;

відшкодування матеріальних збитків відповідно до Положення про порядок виплати грошової компенсації, повернення майна або відшкодування його вартості реабілітованим громадянам або їхнім спадкоємцям;

поновлення житлових та інших прав реабілітованих громадян.

5. Комісія Верховної Ради Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські комісії, крім виконання функцій, передбачених у пункті 3 цього Положення, розглядають скарги на рішення районних, міських, районних у місті комісій та приймають за ними рішення, здійснюють координацію їх роботи, подають методичну допомогу.

6. Комісії діють у складі голови, заступника голови, секретаря та членів комісії. Кількісний і персональний склад комісії, а також штатна чисельність її працівників затверджуються відповідною Радою народних депутатів.

До складу комісії можуть входити депутати Рад народних депутатів, представники громадськості, фінансових органів, житлово-комунального господарства, соціального забезпечення, архівних установ, а у разі необхідності й інших організацій та установ.

7. Організацію роботи комісії забезпечує голова комісії. Діловодство здійснює секретар комісії, який відповідає за правильне ведення документації, підготовку до засідань комісії необхідних матеріалів, їх зберігання та облік.

8. Засідання комісії проводяться в міру необхідності, але не рідше одного разу на місяць, і правомочні, якщо на них присутні більше половини її складу. Всі питання в комісії вирішуються більшістю голосів присутніх її членів.

9. У засіданнях комісії можуть брати участь і особи, які подали заяву з питань, віднесених до компетенції комісії, або їхні представники.

10. Рішення комісії підписує голова (у разі його відсутності – заступник голови) і секретар комісії.

11. Рішення комісії з питань виплати грошової компенсації, повернення будівель та іншого майна або відшкодування їх вартості можуть бути оскаржені реабілітованим (або його спадкоємцями) та іншими заінтересованими громадянами відповідно до Комісії Верховної Ради Республіки Крим, обласної, Київської та Севастопольської міських комісій. У разі незадоволення прийнятим рішенням ці громадяни можуть звернутися за розв'язанням спору до суду.

12. Організаційно-технічне та фінансове забезпечення діяльності комісій здійснюють виконавчий комітет і секретаріат відповідної Ради народних депутатів.

13. Комісія користується штампом і печаткою Ради народних депутатів, яка її утворила.

Міністр Кабінету Міністрів України

А. Лобов

Голос України. – 1993. – 5 березня.

2.8. СПОГАДИ РЕПРЕСОВАНИХ

№ 155

Я.І. Волошина

БОЛЮЧИЙ СПОГАД

Я народилася 16 червня 1928 року у Вашківцях на Горішньому Куті. До війни закінчила 5 класів румунської і шостий клас української радянської школи. І нас розпустили на канікули. Я після школи пошла на луці гусей. Мама Марія Георгіївна Гарас 1906 року народження, тато Іван Тодорович Гарас 1901 року народження займались господарськими роботами. А коли сонечко ховалось за горизонт, ми вечеряли і лягали спати. Так було і 12 червня 1941 року, за чотири дні до мого тринадцятиліття. Повмивалися, повечеряли і полягали спати. Та о другій годині ночі у сінешні двері грубо застукали чийсь недобрі руки. Батько пішов у сні, відкрив двері і побачив п'ятьох військових. Два стали на брамі, а три зайшли до хати. Нас вдома було троє: тато, мама і я. Я ще спала і гуркоту в двері не чула. Розповідаю зі слів мами. Один із трьох, очевидно старший, сказав:

– Собирайтесь! Час на сбори! Вас переселяють в другу область! Разрешаем взять 100 килограммов вещей и питания на троє суток! Не медлите!

Мама розбудила мене:

– Славко, вставай! Одягни зо три сорочки на себе! Нас вивозять у Сибір!

Я встала, хотіла плакати, але ні батько, ні мати не плакали, і я теж не стала плакати.

Мама була бойова. Увечері бабуся Анастасія Лисан, мамина мама, їй сказала, що хтось був у місті і бачив там багато підвід. Може ви кудись пішли б ночувати. Мама спочатку намірилась це зробити. Але я вже спала, і родичі не захотіли мене будити. Лишилися дома. Чорний ворон тоді кожну ніч забирав когось.

Ми жили над самою річкою Тепличкою в літній кухні, а звідти двері вели в стайню, а потім на задній двір. Мама могла спуститися до річки і втекти. Але вона подумала, що прийшли тільки за батьком. Може вона хоч збере йому щось. Вилізла на пліт, побачила двох солдатів біля воріт і вернулася до хати. Поки ми збиралися, один солдат ходив за мамою, а другий – за батьком. Мама сказала мені: налий котам молока, віднеси собакам по хлібині. Пси Дуник і Рижий були великі, як вівчарки, на прив'язі...

Ми мали 2 корови, телицю, пару коней, 10 овець, які перебували в задої. Хату мали нову, у 1940 році збудували. Стайня, стодола, хата під бляхою, комора під черепицею. Мали 10 гектарів землі.

Забрали нас трьох і пішки повели на станцію. Там батька від нас відділили. Нас загнали в один вагон, батька – в інший. У нашому вагоні були усі вашківчани українці і двоє євреїв. Їхали цілий місяць у товарному вагоні.

Перший раз відкрили вагон через 3 дні, десь у Жмеринці. Сказали: беріть по двоє відер і йдіть на кухню. Принесли суп і кашу. І там почули, що почалась війна. Ми вже бачили як летіли літаки по 3 разом. Три, три, три... Ми їхали боковими залізницями, нас не бомбили. День стояли в тупику, вночі їхали. Бачили, як ешелони йшли на фронт.

Привезли нас в Омську область, на станцію Називаєвку. Вивантажили. За нами приїздили підводами і розвозили по районах. Вашківчан відправили в Тюкалінський радгосп, ферми №№ 1 і 2. Євреїв залишили в Тюкалінську. Це було кілометрів 10 від нашої ферми № 1. Там стояло 10 хат. Нас називали переселенцями. Були бараки. Старі. Нам видали тапчани. У нашій кімнаті жили – я з мамою, татів старший брат Гарас Микола з жінкою Параскою, Тодосюк Ілля з жінкою Катериною і сином Михайлом, тесть Гараса Миколи і Тодосюка Іллі Міняйло Михайло Іванович років 76 і його дочка Гафіца років 40.

У прохідній кімнаті жила Міняйлова невістка Олена з трьома дітьми – Марією 1922 р.н., Параскою 1927 р.н. та Іваном 1936 р.н. Її чоловік Георгій Міняйло, коли прийшли за

бирати, вискочив у вікно і втік. Він залишився в селі. Женився на іншій дівчині і працював агрономом. Замість нього енкаведисти схопили Михайла Пуршегу з Драчинців. Він мав хворе серце. І там через 5 чи 6 років помер.

Влітку усі працювали на сінокосі. А ми, чотири дівчини – Марійка Бандура, Фрозинка Гнатюк, Оля Осинчук із Станівців і я працювали у городній бригаді. Обробляли цибулю та капусту. З нами там працювали вуйна Марія Лисан та Анна Лютюк. Вони були старші, як і наші бригадири.

Прийшла зима. Маму послали телят доглядати. Школа мала тільки 4 класи, то ми сиділи вдома. Робочим давали по 700 грамів хліба, а утриманцям – по 200. Влітку ще й по літру перегону. А взимку – нуль. Мама брала сорочки, хустки, ішли в села і міняли на відро картоплі чи на півпуда муки. Так пережили зиму.

Як я хотіла їсти. Здавалось, що ніколи не наїмся. Мама від бичків приносила дерть. Я вибирала з дерті крупу, чистила картоплю і варила супи.

Декому при висилці дозволяли взяти муки чи крупи. А нам не дозволили нічого взяти. Навіть подушок. Маги тільки прослала батькову сорочку і кинула на неї зо 20 кусків сала та цукру кілограмів 10 і сувій полотна, що вибілювався на траві. Згорнула і кинула на віз. Потім мама обміняла його на картоплю. А тато розгубився. Солдат, який ходив за ним казав: – Хозяин, бери все, что можешь взять. Пригодится!

А він не брав.

Мама ж навпаки хапала одне й друге. А той, що ходив за мамою, не давав брати:

– Это тебе не надо! Это тебе не надо!..

Потім росіяни сказали, щоб ми просили городи і різали кришені картоплі для посадки. А весною сказали: городів не садіть! Ми будемо вас розвозити далі.

Першими забрали мене з мамою, Олю Гарас, Івана Ілліча Гараса, хворого на туберкульоз. Він в першу зиму помер. Це була перша наша жертва. Лишилась вдовою його жінка Ольга 25 років і дворічний синок Віктор. Потім всю сім'ю діда Михайла Міняйла, Гафіцу і Олену з трьома дітьми і з людей інших сіл. Дали нам по 2 кілограми гороху та хліба і повезли до Іртиша, станція Саргатка. Там 2 тижні чекали пароплава. А вода підтопляла пшеницю, і нас змусили носити ту пшеницю мішками на берег. Пливли пароплавом “Карл Лібкнехт” Іртишем на північ, а далі по Обі. Привезли в Салехард. Там розвинута рибна промисловість. Це Ямало-Ненецький округ. Перші там були російські переселенці 30-х років.

Мені вже 14 років. Тут був рибний консервний комбінат. Багато їх відправили на пісок, ловити рибу. Ловили багато гарної риби. Ми лишилися в Салехарді. Все працювало на дровах. Літом привозили на баржах провіант на зиму. Ми щомісяця відмічались у комендатурі. Заготовляли дрова. Плоти сплавливали, плотоматки приводили. Витягають літом до берега. Вода спадає. Дерево залишилось на березі. Ми відвозили і пиляли.

Розселили нас по бараках. Старі поселенці вже побудували собі будинки. А нас розселили по тих кімнатах, які вони залишили.

Там ми прожили 16 років. В грудні 1956 року зі спецпоселення нас звільнили. Про батька нічого ми не знали. Коли дозволили переписуватись, Микола Бандура написав, що батько помер у таборі 13 вересня 1943 року. І дядько мого чоловіка із Чорного Потоку Іван Партемієвич Василичук теж не повернувся звідти. Із наших десяти повернувся тільки Микола Бандура. Єврея – Миші Каца – доля невідома. Він мав сестру Пепі Кац, може на рік чи два старшу від мене, Миша років на 4 був старший від мене. Що трапилось з ними не знаю. Це було прізвище Елтес... Теж не знаю їхньої долі.

Моя мама в 1957 році вийшла заміж за російського переселенця Шилова Митрофана Олександровича 1900 р.н. У нього жінка померла. Лишила 4 дітей. От вони й об'єдналися.

У лютому 1948 року я вийшла заміж за Волошина Василя Івановича 1924 р.н. з Чорного Потоку. Його батько Волошин Іван Васильович 1898 р.н. теж там помер у 1945 році. Вийшов за зону і сказав Ріщуку, адвокату з Чернівців:

– Ти йди, може зустрінеш мою сім'ю, розкажеш про мене. А я не можу йти. Вертаюсь у зону. Мене тут хоч поховають...

Василева мати Василина Партеніївна 1902 р.н. жила з нами. Їх було 4 сестри. Одну Марію не забрали. Вона була одружена. Домку, яку перейменували на Тамару, і старшу Занхіру, яку зробили Вірою, забрали. Тамара в Ізмаїлі живе, а Віра – невідомо де.

Нас після спецпоселення на Буковину не пускали. В 1957 році можна було вже їхати із спецпоселення. Звільненим дозволяли укладати угоди й одержувати північні. І ми 4 роки заробляли гроші. А в серпні 1961 року приїхали в Ізмаїл, купили там будиночок. А потім переїхали в Чернівці. Чоловік мій помер. Сини – Володимир 1950 року народження та Олександр 1957-го р.н., оженилися. Володимир залишився в Росії, Олександр виїхав у Фінляндію. З гіркотою згадую ті страшні роки. Жорстокість влади, яка в 13 літ зробила мене сиротою, а відтак і самотньою в старості.

№ 156

Й.Г. Куташ

ТАКЕ НЕ ЗАБУВАЄТЬСЯ

Я Куташ Йосип Григорович, 1913 р.н., з м. Чернівців живу по вул. Олега Кошового, № 39. Українець. Освіта середня. Мій тато Григорій Куташ прийшов з італійського фронту в 1918 році, захворів і помер. А я з десяти літ пішов по роботах. Працював у Чернівцях у братів Інґлерів років 10. Вони багато і добре платили. У них було 10 робітників. Я купував одному дзигари, другому закуску і мав по 60-70 лей щодня. З 1935 року служив у румунській армії. Румуни зневажали українців. У 1944 році я втік з Чернівців у Лукавці Вижицького району до знайомих. Помагав їм у столярних роботах, щоб годували, бо в Чернівцях нічого було їсти.

У травні 1944 року приходять до нас у хату 4 азіати з внутрішніх військ НКВС СРСР, почали шукати зброю. Пошукали зо три години. Нічого не знайшли – ні вибухівки, ні зброї. “Йди з нами!” – кажуть. Вивели на толоку. Молодих – в армію. А мене – на роботу. В Сухобезводне Горьковської області. Нас там було зо 2000 чоловік. Одні робили шпали, а я займався будівельними роботами. Зі мною був Ісар Микола з Лукавців. Він працював бригадиром. Було багато людей з Березомета та Вижиці. Дуже велика біда була. Ми не мали правди. Нас тримали в таборі за колючим дротом, як полонених. Годували вівсяною кашею. Я на одному лущинні з барабулі жив. Мив його і варив суп. Порожній. На цілу тарілку 2 вівсини. У лазню ходили в табір до в'язнів. Будували бараки для депортованих татар.

Бачив, як жінок голих і босих привозили з Криму. Охоронці, що їх супроводжували, погано себе вели. Жінок гвалтували, били, матюкали. Обходилися з ними гірше, ніж з худобою. Пам'ятаю, що одна жінка хотіла води, нахилилась, щоб напиться із калюжі, охоронник убив її. А в лісі вони не знали, куди дерево падає, попадали під дерево і калічилися, а охорона їх там добивала. О, скільки там тих людей загинуло! Не порахувати! Я теж упав з даху і став інвалідом 2-ї групи. В мене плечі поламані. Я двічі падав. Люди там гинули, як мухи. Їх убивав голод. Що ті триста грамів хліба чорного? Звечора з'їв, а вранці вже немає нічого. Голодний. А коли колону вела, то конвой попереджав: “Шаг влево, шаг вправо – стреляем!”

Десь у серпні чи у вересні 1947-го мене відправили із Сухобезводного в Чернівці, бо я був хворий. Лікували на Мусоргського. Я там і нині стою на обліку. Жінка моя Стефанія Семенівна жива ще.

Лейтенант азіат перекрутив моє ім'я та по батькові, з Йосипа Григоровича на Куташа Григорія Йосиповича. Зараз маю мороку з документами. Ніяк не можу відновити свого справжнього імені та по батькові. А без цього не хочуть давати пенсії.

м. Чернівці
25 травня 1995 року

І ЗА КОЛЮЧИМ ДРОТОМ НАДІЯ НЕ ВМИРАЛА

Коли Ольга Парафтеївна Патраш принесла свою частку пожертви на пам'ятник борцям за волю і незалежність України, в її очах стояли сльози. Бо ніколи і ніхто не зможе повернути назад тих 8 років, проведених у тюрмі і таборі.

Вона народилась і жила у Михайлівці нині Глибоцького району на Буковині. В 1940 році, коли прийшли радянські війська, між людьми ходили недобрі чутки відносно нової влади. Вирішили і Ольга з матір'ю Вікторією Леонівною Якубович їхати в Румунію (там навчався її старший брат.) Хотіли бути всі разом. Декілька разів їздили в Чернівці, щоб отримати перепустку на виїзд. Аж ось надійшла звістка – три дні кордон буде відкритий. Тут до них підійшла чорнява жінка (взнали вони і її прізвище, Ольга пам'ятає його і тепер), розговорились. Нова знайома сказала, що теж тікає в Румунію. І якщо вони хочуть, то разом підуть, дорогу вона знає. Та виявилось, що це була провокаторка. 11 листопада 1940 р. вона провела їх прямо на прикордонну заставу, де жінок заарештували. Забрали всі речі, в тому числі 23600 лейв, 400 крб., золоті вироби. Поздирали навіть сережки з вух. Далі – тюрма, де були до літа 1941 року. А звідти – у Свердловську область, куди етапом їх везли близько місяця. Давали їсти солону тюльку – раз у три дні.

Пам'ятає табори №№ 17, 45 та інші. Особливо важко було взимку. Великі сніги, а працювали на лісоповалі. Весь час старалась триматись біля матері. Однієї ночі Олю розбудила медсестра: "Вставай, твою маму забирають". Схопилась і прожогом кинулась туди, де вже зібralи людей, їх вивозили в інше місце. Хтось порадив: йди на браму, можливо там щось вдасться зробити. Благала, як могла, аби матір відпустили. Мати, боячись, що більше дочку не побачить, вирвала пасмо волосся з голови і дала на згадку. І по цей час Ольга Парафтеївна його зберігає.

Чи допомогли їй сльози, а чи те, що вже тоді вона значилась ударницею праці на лісоповалі, але матір відпустили. Знову були разом, хоч і в неволі.

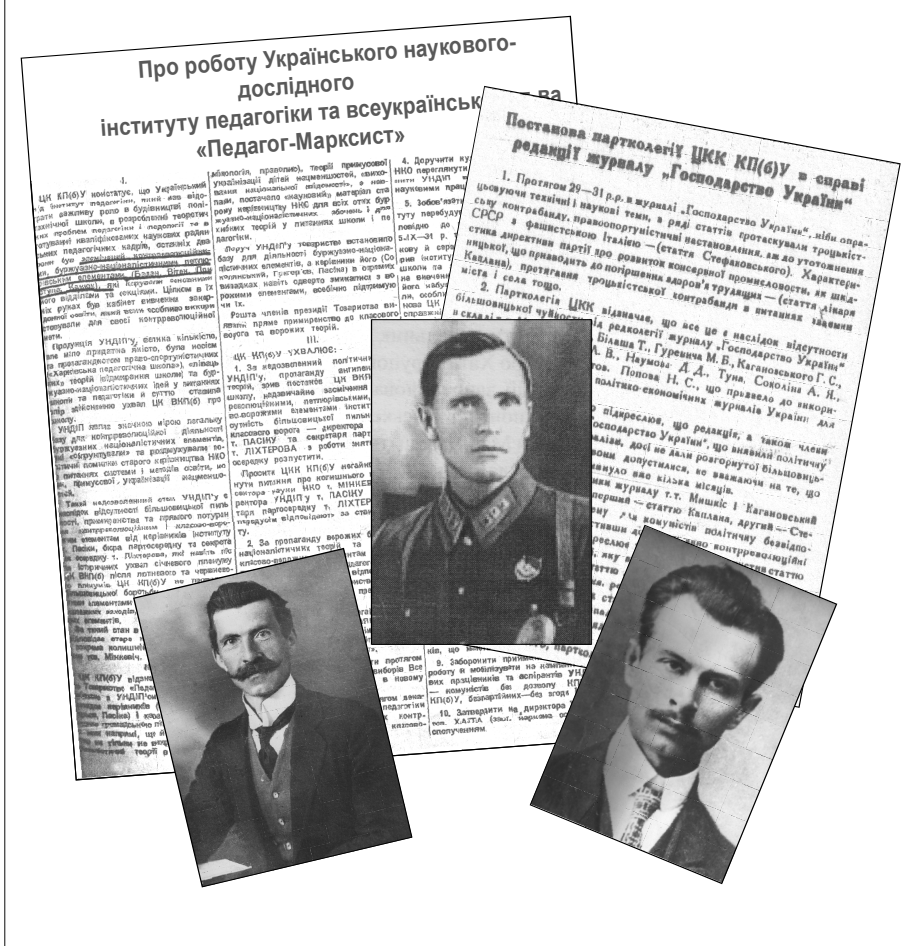
Умови праці не змінювались. Страшно боліли очі, почалась цинга. Якщо десь у лісі траплялась їм липа, то збирали листя, варили його і відвар добавляли до баланди.

10 січня 1946 року їх звільнили і привезли до Станіслава, в табір військовополонених. Тут тримали і таких, як вони з матір'ю. Копали рови, носили каміння і все це під охороною. Звідти їх привезли в Чернівці, де біля Прута поблизу пивзаводу теж був табір. Тут ще їх тримали 2 роки і 3 місяці, хоч своїх 5 років позбавлення волі вони вже давно відбули. На запитання, коли відпустять, відповідь звучала одна: коли прийде час. Арештували Ольгу, коли ще не мала й 17 років. І кращі молоді роки свого життя вона провела у неволі.

Та все-таки потім доля зводить її з добрими людьми. З вдячністю згадує головного бухгалтера ліспромгоспу В.О. Білоцького, який уважно її вислухав, не побоявся взяти на роботу і прикріпив її до бухгалтера Г.В. Жидченко. Оля працювала рахівником. Не знала мови, то Галина Вікторівна вчила її, як рідну доньку, і не тільки мови. Коли ліквідували ліспромгосп, вона перейшла на роботу в Глибоцький промкомбінат і забрала з собою Ольгу. З 1963-го Ольга Парафтеївна працювала у Глибоцькому райвузлі зв'язку аж до виходу на пенсію. Спочатку бухгалтером, потім оператором по розрахунках. Де б вона не працювала, всюди відзначалася сумлінністю.

За своє трудове життя Ольга Парафтеївна Патраш отримала 26 подяк, похвальну грамоту. Була занесена на Дошку пошани, у Книгу трудової слави. Досвід роботи передавала молодим працівникам. Такої трудової книжки мені ще не доводилось бачити. Жінка з вдячністю згадує колективи, в яких працювала, і вважає їх своїми рідними. Та до цього часу ще ніяк не може отримати документів за оті останні 2 роки і 3 місяці, проведені у фільтраційних таборах Станіслава і Чернівців.

Розділ III ВИЗНАЧНІ ПОЛІТИЧНІ І ГРОМАДСЬКІ ДІЯЧІ, РЕПРЕСОВАНІ ТОТАЛІТАРНИМ РЕЖИМОМ

СЕРГІЙ ІВАНОВИЧ КАНЮК
(15.07.1880–13.03.1945)

ІМ'Я Сергія Івановича Канюка – визначного педагога і публіциста нашого краю – в певній мірі відоме буковинцям. Народився він 15 липня 1880 року в селі Хлівище тодішнього Кіцманського повіту в сім'ї дрібного шляхтича. Мати його – Зіновія Канюк – була відомою на той час народною поетесою Буковини.

Батько помер, коли Сергієві було два роки. Та все ж мати, незважаючи на складні матеріальні умови після смерті чоловіка, зуміла дати дітям освіту. Після закінчення початкової школи в Кіцмані Сергій вступив учитися у Чернівецьку школу вправ, згодом – на підготовчий курс учительської семінарії, яку закінчив з відзнакою в 1900 році. Працював учителем у Старій Жучці, потім у Старих Мамаївцях, був завідувачем народної школи в Садовій Радівецького повіту і в Глибокій. В 1910 році його призначили повітовим шкільним інспектором у Вашківцях. Та з цієї посади згодом був звільнений австрійськими властями як неблагонадійний, що підтримував тісні контакти з російською адміністрацією під час перебування російської армії на Буковині [1].

В 1918–1919 роках С.І. Канюк – завідувач народної школи в Старих Мамаївцях.

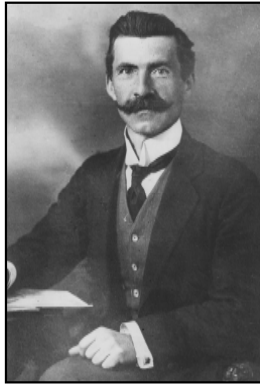
Як літератор-публіцист Сергій Іванович Канюк заявляє про себе вже в 1905–1906 роках. Його оповідання “Судьба”, опубліковане 20 січня (2 лютого) 1906 року в газеті “Буковина”, яскраво свідчить про політичну позицію і симпатію автора до знедолених.

У 1911 році С.І. Канюк друкує в Чернівцях підручник “Дидактика” для вчителів семінарій і народних шкіл [2]. Видав ряд брошур про різні господарські спілки і товариства.

Працюючи на ниві народної освіти, він цікавиться вченням Маркса і Енгельса, його захоплюють ідеї боротьби за соціальне і національне визволення трудящих краю.

Під впливом подій у Росії (1915–1917 рр., і особливо 1917-го) він стає на шлях революційної боротьби. 3 листопада 1918 року разом із своїми однодумцями засновує в Чернівцях Комуністичну партію Буковини і очолює її Центральний комітет. Використовуючи наявні можливості для легального доступу до трудящих, С.І. Канюк приймає від керівників Української соціал-демократичної партії мандат редактора друкованого органу соціал-демократів – газети “Воля народа”, яку редагує з 7 серпня 1919-го по 1 липня 1920 року. В ній проводить ідеї і політику КПБ. На цьому ґрунті виник конфлікт між керівниками УСДП і С.І. Канюком. Тому він змушений був скласти свої редакторські повноваження. Але у відчай не впадає. Робить кроки для видання газети КПБ. Нею стала “Громада”, перший номер якої вийшов 17 березня 1921 року [3].

Долаючи неймовірні цензурні рогатки, “Громада” наполегливо закликала сільських і міських пролетарів до єдності в боротьбі проти експлуататорів, відстоювала їх інтереси перед визиском органів окупаційної влади, поміщиків і капіталістів, боролася проти румунізації краю, за національні і громадянські права корінного населення. Ні одна публікація газети не

Сергій Іванович Канюк

проходила повз увагу органів влади. 18 червня 1921 року сигуранца напала на редакцію і закрила “Громаду”. 14-й номер газети, який готували Василь Травінський і Василь Буцура, був знищений.

В поліцейських справах випадково залишився відбиток восьмої сторінки. На ній у чорній напіврамці читаємо таке оголошення: “Отцим повідомляємо сумну вість, що вночі 18-го червня ц.р. арештовано редактора “Громади” тов. СЕРГІЯ КАНЮКА. Товариші робітники! Не падайте духом, коли наших найкращих товаришів арештують. Вірте! Прийде день, коли прокинеться народ і зійде зіронька свободи і щастя!” [4].

Канюка тримали в тюрмі 8 місяців. На допитах він вів себе достойно і мужньо. Відкидаючи звинувачення в антидержавній діяльності, заявляв, що працював для народу, для його добра і благополуччя. Ніяких інших цілей перед собою не ставив. На запитання слідчого, які його політичні погляди, відповідав:

“Мої політичні переконання можна охарактеризувати одним реченням: робити все, що добре і корисне для блага людства, тобто трудящого народу” [5].

3 лютого 1922 року С.І. Канюка без суду було звільнено з тюрми. Та на волі побув недовго. Цього ж року 12 березня він втікає з-під чергового арешту. А через кілька днів разом із Василем Буцурою та Іваном Дудичем йому щастить перебратися в Галичину. З небезпек для життя 27 березня Канюк переправився через Збруч у районі Гусятин. Звідси направився у Кам’янець-Подільський, де оформив проїзні документи. Їхав у Москву, в Комінтерн. 8 травня 1922 року тут, в Комінтерні, здав звіт про своє керівництво КПБ і про діяльність партії з 3 листопада 1918-го по березень 1922 рр. [6].

Цей рік був щедрим для нього й на інші події. 3 5 листопада по 5 грудня в Петрограді відкрився IV Конгрес Комінтерну, який продовжив свою роботу в Москві. С.І. Канюк був його учасником. Він слухав звіт виконкому Комінтерну, з яким виступив його тодішній голова Г.Є. Зінов’єв, доповідь В.І. Леніна “П’ять років Російської революції і перспективи світової революції”, брав участь в обговоренні проекту програми Комінтерну, складеного М.І. Бухаріним, разом з усіма аналізував стан національно-визвольного руху в колоніальних і залежних країнах, збагачувався досвідом діяльності компартій в галузі освіти і виховання мас, голосував за створення Міжнародної організації допомоги борцям революції.

Участь у конгресі була для С.І. Канюка великою школою політичного виховання, збагачення досвідом революційної боротьби. Тут мав змогу бачити і слухати виступи таких видатних діячів світового комуністичного руху, як Клара Цеткін, Вальтер Ульбріхт, Бугоміл Шмерал, Марсель Кашен, Бела Кун, Отто Куусінен, Сен Катаяма, Н.К. Крупська, Юліан Мархлевський, Вільгельм Пік та інші. Після конгресу його віра в справедливість і важливість справи, якій присвятив своє життя, ще більше зміцніла.

За рекомендацією Д.З. Мануїльського та В.П. Затонського Сергій Канюк повернувся в Україну. Працював в агітпропі ЦК КП(б)У, Робітничо-селянській інспекції, очолював Правобережну філію “Село – Книга”. Жив то в Харкові, то в Києві. В 1927 році остаточно переїхав до Харкова, де в наркоматі освіти завідував шкільним відділом. Згодом очолив Центральну наукову бібліотеку. Перебуваючи в Україні, С.І. Канюк одружився з Є.М. Русанівською. 21 січня 1924 року у них народився син Сергій.

Тут в Україні Сергій Іванович Канюк не забуває про рідну Буковину, про тих, хто страждає там під окупаційним гнітом румунської буржуазної олігархії та реакційної воячини. Разом з іншими буковинцями – Ф.І. Альботою, С.Ю. Гуцуляком, В.Б. Морозом – 1 лютого 1926 року він звертається в Політбюро ЦК КП(б)У із заявою у справі організаційного зміцнення Компартії Буковини. Зокрема, комуністи-буковинці просили найближчим часом вирішити питання відповідно до постанов V Конгресу Комінтерну, тобто визнати для Буковини

Всі нариси в цьому розділі написані І.П. Фостієм.

територіальну крайову партію, яка б організаційно підлягала Компартії Румунії. Вони направили в президію Комінтерну і відповідний меморіал, який згодом був детально обговорений 24 лютого 1926 року на спеціальній нараді, проведеній у Москві на розширеному пленумі виконкому Комінтерну М.О. Скрипником в присутності представників КПЗУ [6, арк. 8].

З 1927 року починається новий період у публіцистичній діяльності С.І. Канюка, якого обирають членом президії Спільки революційних письменників “Західна Україна”. Статті за його підписом друкуються в багатьох українських журналах та збірниках. Зокрема, в збірнику “Західна Україна” за 1927 рік вміщено статтю “Буковина під Румунією”. В журналі “Більшовик України”, № 21–22 за 1928 рік, надрукована стаття “Поневолення Буковини”. В журналі “Західна Україна”, № 4 за 1929 рік, під псевдонімом С. Аннюта з’являється його стаття “КП Буковини та КП Румунії”. В журналі “Червоний шлях”, № 1 за цей же рік видрукувана рецензія-відгук на статтю С. Дзвінченка “Буковина і захоплення її Румунією”, присвячена десятиліттю румунської окупації краю. 5 липня 1929 року при партосередку КП(б)У в наркоматі освіти, де С.І. Канюк завідував шкільним курсовим відділом, він пройшов партійну чистку. Був визнаний перевіреним [7, арк. 45]. Отже, можна спокійно працювати. В 1930 році у видавництві ЦК МОДРу в Харкові виходить брошура “Під чоботом румунських бояр”, а у Держвидавництві України – книжка “Буковина в румунській неволі” [8].

С.І. Канюк, висвітлюючи соціально-економічне та політичне становище Буковини в румунській неволі, чільне місце приділив розвитку комуністичного руху в краї, простежив його зародження і перші кроки. Саме з цієї книжки довідуємось про час утворення КПБ, про тих, хто входив до складу її ЦК, хоча і не всіх, про виникнення і діяльність “Громади” тощо.

В 1931 році під псевдонімом С. Аннюта Канюк друкує в журналі “Західна Україна”, № 3 статтю “Буковина та Україна”, в якій викриває неправомірність Сен-Жерменського договору між Австрією та Антантою від 10 вересня 1919 року і Северського договору від 10 серпня 1920 року, котрий визнавав Буковину за Румунією.

Автор статті наголошував, що населення Буковини, незважаючи на переслідування і страшний терор, не раз висловлювало свій протест проти румунської окупації, зверталось до Ліги Націй з петиціями, щоб Ліга стала на захист поневолених буковинців. На різних зборах трудящі краю заявляли, що хочуть об’єднатися з Радянською Україною. Румунська ж буржуазія намагається це прагнення трудящих Буковини представити перед буржуазною Європою виключно як затію комуністів-більшовиків, хоч і сама боярня дуже добре знає, що це тяжіння є наслідком всього революційного руху, економічного й політичного гніту, що панує в Румунії і охоплює широкі маси трудящих.

Закінчуючи свою гнівну статтю, С.І. Канюк заявляв, що революційний рух у Румунії зростає, а велика світова криза, що охоплює зараз всі капіталістичні країни, тільки поширює і зміцнює його.

В цьому ж номері журналу вже за підписом С. Канюка вміщено статтю “Тринадцятий рік поневолення Буковини”, в якій стисло подається історія Буковини, починаючи з другої половини XIV століття і кінчаючи тринадцятилітнім періодом окупації краю румунськими військами, показується розвиток революційного руху, діяльність Компартії Буковини. В № 11–12 “Західної України” за цей же рік С.І. Канюк друкує статтю “Буковинське село за румунської окупації”, яка закінчується такими словами: “Село на Буковині пригноблене, поневолене, але серед широких мас тліє й розжарюється вогонь революції, а коли вибухне подум’я, його не в стані вже будуть здушити ні тюрми, ні сигуранца” [9].

Це була чи не остання публікація Сергія Івановича. В 1932–1933 роках над ним, як і над багатьма іншими українськими інтелігентами, які прибули з-за кордону, навісають страшні і

ПОСТАНОВА

Гар. Харків, 1934 року, 21-го дня,
і, Спецполітичного Секретно-Політичного Відділу
КП УРСР, ГРУПОВОЇ ревизорів перевіряв, одобривши
всі об’єкти у пр.КАПІНА одобривши в цих переліках вики-
данні на вид секретаря ЦК КПУ тов.ПОЛІТИКА в процесі
дої о ливом пріямі,

Але ввиду, що во викликало в деле дан-
ним об’єктами КАПІНА приналежав к терористической
организации, одобривши терористический протест тов.
ПОЛІТИКА и сотрудничество выделены на деле, материал,
было выделено как предлог для восприятия ЦК КПУ

ПОСТАНОВА

указаний документ предать к делу в качестве выделенного
документа,

ОПЕРАТИВНО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ОТЗ

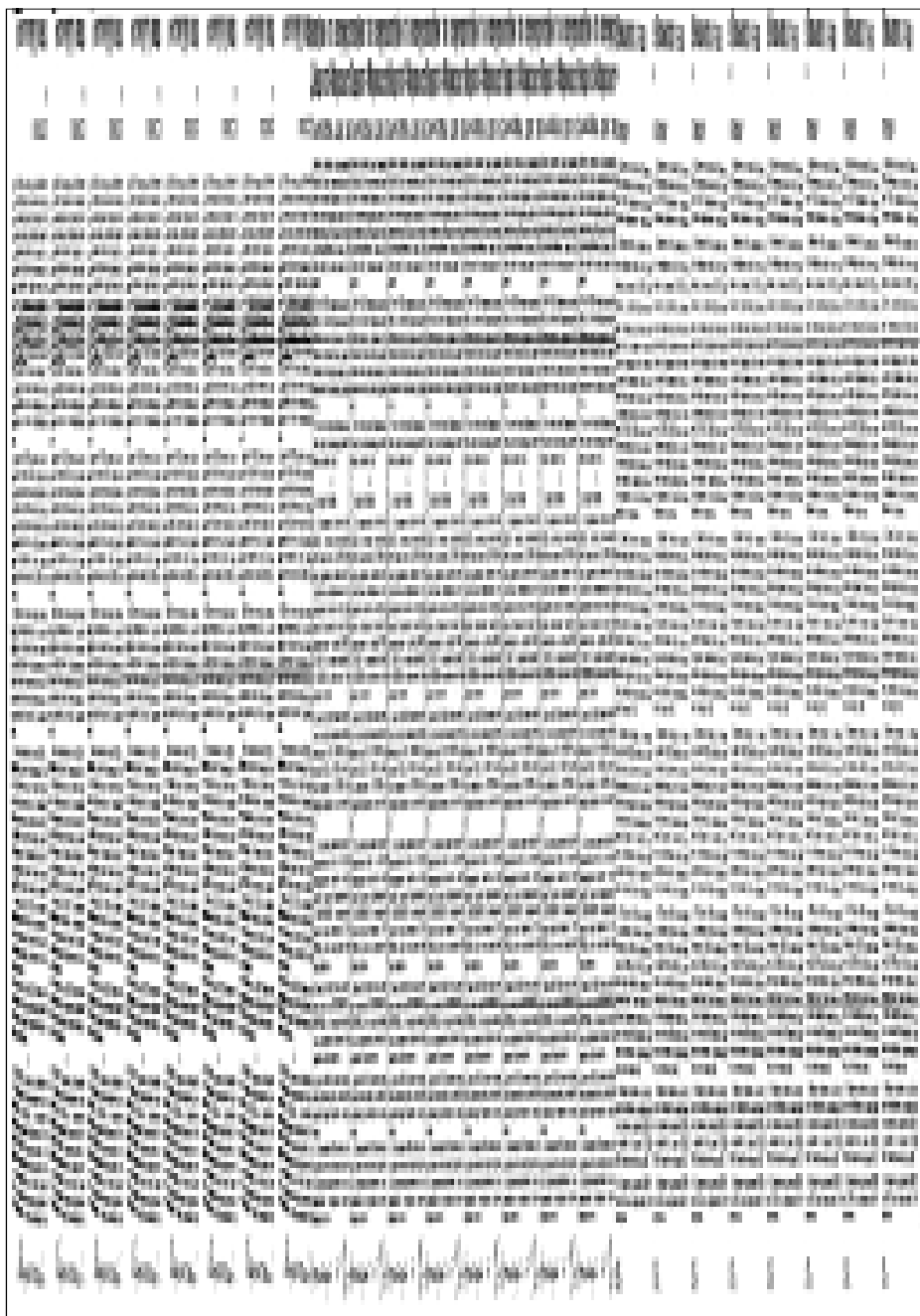
“СОГЛАСИЕ”

ПОС. НАЧ. СЕК. ОТДЕЛА

“ОТВЕТСТВ.”

ПОС. НАЧ. СЕК. КП УРСР

/ДОПОЛНЕНИЕ/

безпідставні хмари політичних звинувачень. Цьому в значній мірі сприяла прийнята червневим пленумом ЦК КП(б)У (1933 р.) постанова про чистку партії. В ній, зокрема, говорилося, що ріст рядів партії, який проходив в основному за рахунок робітників і працюючих селян, не завжди супроводжувався уважним відбором і перевіркою тих, хто вступав у партію. Тому в партійні організації проникали явно ворожі, буржуазно-націоналістичні елементи, які пробрались навіть в районні партійні центри і на відповідальні ділянки радянського і господарського апарату, особливо по лінії земельних і освітніх органів.

Внаслідок сталінської політики форсування колективізації і викачування хліба із колгоспів та одноосібних дворів, у 1933 році на Україні запанував голод. Мільйони людей пухли від того, що не було що їсти, і умирали. Треба було знайти винних, на кого можна було б звалити провал політики колективізації. Винних шукали слухняні і запопадливі виконавці вказівок відповідних інстанцій. Находили “ворогів народу”, “терористів”, “шпигунів”, “агентів іноземних розвідок”, “буржуазних націоналістів”. Фальсифікували справи й вершили скорий і неправий суд. В хід були пушені антизаконні каральні новоутворення: “трійки ДПУ”, “особливі наради”. Їм на службу були поставлені тисячі спеціалістів з фальсифікації справ, вибивання доказів і свідчень. Так розкручувався маховик сталінського терору проти українського народу, як і проти інших народів СРСР.

Працюючи директором Центральної наукової бібліотеки, С.І. Канюк по роботі часто їздить в села і районні центри Харківщини та інших областей республіки. Там він спостерігає страшні картини голоду і безладдя. Та і в місті не краще. Довжелезні черги за хлібом, який видавався по картках, за іншими продуктами. Дома теж сутужно. Ось деякі записи із його щоденника за 1932 рік:

*“1.5. Не весело. Воно, біднятко, находилось, підбило ніжки, втомилось і схотіло їстоськи: “Молочка! Я так давно не пив молочка!”
Дитя... відповідального партійця” [9, арк. 18].*

Це про дев’ятирічного сина Сергійка.

А ось враження із сіл:

“6.6. Для учителів Вовчі великий день: дають хліб, чорний, житній хліб... Учителька була в бібліотеці, якраз тоді, коли я обслідував, отже й бачив, з якою жаждою вона кинулася на той хліб і їла без нічого... “Наші досягнення” починають дьоргати нерви”.

“17.8–18.8. В селі Кобилівка. Колгосп. Радгосп. Цукроварня. Кріликарня. Свинарня. Курятник.

Моменти:

- 1. Врожаю 1100 – хлібозаготовка, план – 1600.*
- 2. Свинарник. Все здавши, як є, контрольної цифри не вивонять, а оплата – просто за безцінь.*
- 3. “Колективізовані” кури ходять собі у спільній загороді; от і все. 3/4 поздихало” [9, арк. 12].*

Зустріч у селах з опухлими, напівживими, напівбожевільними людьми, відчуття свого безсилля чим-небудь допомогти родять у душі такого, здавалося б, стійкого і загартованого бійця, яким був С.І. Канюк, розпач і безнадію, а в певній мірі і зневіру. Він згадає свою першу дружину Ольгу Прокопович, сина Ярему і дочку Надію, яких залишив на Буковині. І вперше, мабуть, за всі роки подумав: а чи треба було робити такий крок? Ось запис у блокноті, зроблений 23 липня 1933 року:

“Сьогодні твій день, Душко. В злиднях і сльозах ти проводиш його і, може, гірко плачучи клянеш мене, думаючи, що я тут “розжився”... Воно, може, й краще, що ти не бачиши, не знаєши моїх “гарздів”...” [9, арк. 11].

Грім над головою С.І. Канюка загримів восени 1933 року. 11 жовтня в газеті “Харківський пролетар” була опублікована постанова ЦК КП(б)У “Про роботу Українського науково-дослідного інституту педагогіки та Всеукраїнського товариства “Педагог-марксист”. ЦК КП(б)У констатував, що Український науково-дослідний інститут педагогіки, який мав відіграти важливу роль у будівництві політехнічної школи, в розробленні теоретичних проблем педагогіки і педології та в гартуванні кваліфікованих наукових радянських педагогічних кадрів, останні два роки був засмічений контрреволюційними, буржуазно-націоналістичними петлюрівськими елементами (Бадан, Вітек, Приступа, Канюк), котрі керували основними його відділами та секціями. Цілковим в їхніх руках був кабінет вивчення закордонної освіти, який вони особливо використовували для своєї контрреволюційної роботи.

В постанові підкреслювалось, що УНДІП “являв значною мірою нелегальну базу для контрреволюційної діяльності буржуазних націоналістичних елементів, які “обґрунтовували” та роздмухували політичні помилки старого керівництва НКО в питаннях системи і методів освіти, мови, примусової українізації нацменшостей” [9, арк. 58].

Зазначимо, що все це відбувається після того, як в обставині жорстокого цькування і звинувачень у націоналізмі 7 липня 1933 року покінчив з життям нарком освіти Микола Олексійович Скрипник. Тепер треба було розправитись з тими, хто працював під його керівництвом. Команда в верхах прозвучала, треба було її негайно виконувати.

17 жовтня 1933 року на відкритих партійних зборах Народного комісаріату освіти УРСР на пропозицію тодішнього заступника наркома Хаїта, який був одночасно і новоспеченим директором УНДІПу, С.І. Канюка виключили з партії як класового ворога [9, арк. 59].

Осінь і зима 1933–1934 років стали для Сергія Івановича періодом неймовірних душевних мук. Безробітний, не маючи на що жити, бо ж “класового ворога” нікуди на роботу не приймали, він доходить до крайнього розпаду, про що свідчать записи у його блокнотах:

“Щодень сили мої все слабнуть, здоров’я підупадає. Багато чого болить. Голова наповнилась оловом, що давить, тяжка стала. Піднялась неврастенія, все частіше переживаю хвилі повного розпаду, в очі пруться сльози, в горлі щось давить; втік би кудись у безлюддя і там диким ревом заглушив усе переживання.

Позбавлений всіляких перспектив і тут і там, – бачу себе висмоктаною цитриною, нікому вже не потрібною. І ця свідомість такої дійсності гнітить ще дужче.

Ех, наскільки краще було б гинуть в Жилаві чи Дофтані! Якби знав був свою долю безталанну, вибрав був би, безумовно, Дофтану...

Та що й казати, минулося й не вернеться. Наближається “природний” кінець...” [9, арк. 18].

Канюк мав небезпідставні передчуття. 28 квітня 1934 року уповноважений слідчої групи таємно-політичного відділу ДПУ УРСР Гольдман підписав постанову про арешт С.І. Канюка як члена української контрреволюційної організації, який причетний до терористичної організації. А наступного дня його було заарештовано. При обшуку в паперах знайдено записку без даги на ім’я Постишева. С.І. Канюк хотів потрапити до нього на прийом, але той не приймав. Згодом ця записка була використана як речовий доказ наміру С.І. Канюка вчинити терористичний акт проти П.П. Постишева [9, арк. 8].

21 травня 1934 року оперуповноважений таємно-політичного відділу ДПУ УРСР Грушевський, озброєний цією запискою й рядом виписок із щоденників і записників арештованого, приступив до допиту.

“Питання: Скажіть, тов. Канюк, ви визнаєте себе винним у приналежності до Української військової організації, і, зокрема, до однієї з її терористичних груп?

Відповідь: Ні, не визнаю. Я ні до якої контрреволюційної організації не належав.

Питання: Скажіть, тов. Канюк, з яким формулюванням вас виключили з рядів партії?

Відповідь: Мене виключили з партії як “класового ворога”, як “націоналіста”. З цим формулюванням я не погоджусь” [9, арк. 19].

Потім були очні ставки з М.В. Мірченком, який стверджував, що Канюк належав до УВО. Сергій Іванович категорично відкидав ці вигадки.

Як на гріх, чернівецький національно-громадський та літературно-науковий часопис “Самостійна думка” в квітні 1933 року опублікував некролог про сина Канюка Ярему. Це теж було поставлено Сергію Івановичу у вину. Хоча Ярема ніколи ворогом Радянського Союзу не був, завдяки підтримував батька, був його гарячим прихильником.

Сьогодні важко сказати, як допитували свідків, що підказували їм слідчі, а що дописували на власний розсуд. Справа в тому, що всі тогочасні звинувачення штампувалися за одним шаблоном. Деякі “свідки”, як, наприклад, Йосип Михайлович Зозуляк, навіть стверджували, що С.Ю. Гуцуляк та С.І. Канюк були агентами румунської сигуранци, що вони вели серед української частини населення Буковини і Бессарабії роботу за визнання цих територій за Румунією [10].

У того, хто знає історію революційного руху на Буковині, волосся дибом піднімається від таких “свідчень”. Канюка й Гуцуляка звинувачували ще і в тому, нібито вони свою роботу спрямовували на розклад революційного руху на Буковині, використовуючи націоналістичну ідеологію, яка була спрямована не проти румунських окупантів, а проти керівників КПР. Тут під руками слідчих та їхніх “свідків” все переверталось з ніг на голову, біле ставало чорним.

Винним себе С.І. Канюк не визнав. Але оперуповноважений Грушевський і його начальники по відділу Долинський і Козельський вважали вину доведеною, приписуючи йому злочини, передбачені статтями 54–11, 54–8 Кримінального кодексу УРСР. Справа була передана на розгляд Судової трійки при колегії ДПУ УРСР з пропозицією про засудження С.І. Канюка до виправно-трудових таборів строком на 10 років [9, арк. 64].

25 травня 1934 року Судова трійка задовольнила цю пропозицію. Дізнавшись про це, дружина Сергія Івановича – Євгенія Матвіївна Русанівська, яка в 1934 році мала 40 років і працювала викладачем фабрично-заводської школи № 96 у Харкові, кинулась під поїзд. Син Сергій залишився сиротою. Його сліди загубились.

Табірний період С.І. Канюка маловідомий. До 1 травня 1942 року він перебував у Свірському виправно-трудовому таборі у місті Лодейне Поле Ленінградської області Російської Федерації. Потім його перевели в Сибтабір у місто Маріїнськ Кемеровської області. Строк у нього закінчувався 28 квітня 1944 року. На цей час і Харків, і Буковина були уже визволені від німецьких загарбників. Та його з табору не відпускали. Підірване табірними знущаннями, голодом і холодом, душевними муками здоров’я не витримало. 13 березня 1945 року життя письменника-публіциста, визначного громадського і культурного діяча, колишнього першого секретаря ЦК Компартії Буковини обірвалось у Новоіванівському табірному пункті Суслівського відділення Сибтабору [9, арк. 71].

**С.І. Канюк
з дружиною і донькою.**

На прохання дирекції Чернівецького краєзнавчого музею справа С.І. Канюка 18 квітня 1964 року була переглянута Судовою колегією в кримінальних справах Верховного суду Української Радянської Соціалістичної Республіки. Рішення Судової трійки при колегії ДПУ УРСР від 25 травня 1934 року стосовно Канюка Сергія Івановича скасовано і справу припинено за відсутністю складу злочину [9, арк. 152]. Так істина восторжествувала тільки через тридцять років, коли вже нікого із сім'ї в живих не залишилось. Партійна реабілітація відбулася ще пізніше – в 1970 році. Рішенням бюро Харківського обкому партії С.І. Канюк посмертно був відновлений у партії. Отже, каральні і партійні органи визнали, що допустили невинуватий злочин, замордувавши талановитого публіциста, високодостойного громадянина, вірного сина народу. Але ж є каяття, та немає вороття.

Ми поки що не знаємо, де його могила. Пошуки, які досі велися, не дали бажаних наслідків. Державні служби, які мали б дати на це питання точну відповідь, розводять руками.

Джерела та література

1. Василенко П. Нема безіменних героїв. – Ужгород: Карпати, 1967. – 128 с.
2. Канюк С. Дидактика. Підручник для вчителів семінарій і народних шкіл. – Чернівці, 1911. – 120 с.
3. Громада. – 1921. – 17 березня.
4. Там само. – 1921. – 18 червня.
5. Фостій І. Незгасна його зоря //Радянська Буковина. – 1989. – 11 квітня.
6. ЦДАГОУ. – Ф. 6. – Оп. 2. – Спр. 157.
7. Там само. – Ф. 15. – Оп. 2. – Спр. 24.
8. Канюк С. Буковина в румунській неволі. – Харків: Державне видавництво України, 1930. – 134 с.
9. ДА СБУ ХО, кримінально-слідча справа № 57092 на Канюка С.І. – 184 арк.
10. Зозуляк Йосип Михайлович, 1900 р.н., уродженець м. Комарно в Галичині, до арешту старший науковий співробітник Інституту історії партії ЦК КП(б)У в Харкові. За постановою Судової трійки від 23.09.1933 р. засуджений до 10 р. у ВТТ. Перебував у Соловецьких таборах особливого призначення. В жовтні 1937 р. включений у списки для розстрілу в урочищі Сандормох, але був відкликаний в Україну, де на підставі постанови наркома внутрішніх справ СРСР Єжова і прокурора Вишинського 23 листопада 1937 р. розстріляний і похований у Биківні.

м. Чернівці
20 червня 2006 року

СЕМЕН ЮРІЙОВИЧ ГУЦУЛЯК (4.08.1897–3.11.1937)

БУКОВИНЕЦЬ Семен Юрійович Гуцуляк належить до людей, життя яких схоже на легенду. Народився він 4 серпня 1897 року в Станівцях-над-Черемошем [1, арк. 9]. Щоб прогодуватися, Юрію Гуцуляку і його дітям доводилося працювати або в дідача, або в лісництві.

Не минула ця доля й Семена. До 12 років він жив у селі, і хоч взимку ходив до школи, в літні дні разом з батьком і матір'ю працював на дідача. Здібність і кмітливість хлопця, який охоче й швидко засвоював шкільну науку, сподобались вчителю, і він після того, як Семен закінчив сільську шестикласну школу, умовив старого Гуцуляка віддати хлопця до гімназії в Чернівці. Перший рік його підтримували сільський учитель та старший брат. А з другого класу юний гімназист мусив жити уже на свій зарібок, даючи приватні уроки дітям, що не мали змоги відвідувати школу. Це був типовий шлях бідняцьких дітей, що, переборюючи злигодні і нестатки, вибирались із темряви нещастя.

У 1915 році Семена Гуцуляка мобілізують на імперіалістичну війну. Був він спочатку жовніром, а після закінчення курсів молодшого командного складу – кадет-аспірантом. Навесні 1918 року його направили в 6-й полк, фронтова частина якого перебувала на відпочинку в Польщі, а офіцерський склад – у Чехословаччині. *“Пробувши декілька місяців у Польщі, я з цим полком, – писав в автобіографії Семен Юрійович, – був відправлений у червні-липні на французький фронт під Верден, де пробув до німецької революції, тобто до кінця 1918 року. Тут, на цьому фронті був назначений прапорщиком, підпоручиком”* [1, арк. 10].

Воюючи на французькому фронті, солдати австрійської армії, серед яких було багато галичан і буковинців, з великою увагою стежили за ходом подій у Росії, де було скинуто царя. У жовтні 1918 року революційна хвиля докотилася до Німеччини. Група спартаківців, що об'єднувала кращі сили німецького революційного руху, створювала робітничі і солдатські ради. Німецькі й австрійські солдати на заклик спартаківців за прикладом російських більшовиків обирали в частинах солдатські ради. Семен Юрійович Гуцуляк організував і очолив таку раду в 6-му полку. Потім його обрали делегатом і головою солдатської ради 106-ї дивізії.

Фронтові частини армії рвались до Берліна, де вже лунали полум'яні промови Карла Лібкнехта, котрий 23 жовтня 1918 року був випущений з тюрми й відразу ж поринув у вир політичної боротьби, закликаючи робітників і солдатів столиці скинути уряд кайзера Вільгельма та взяти владу в свої руки. 3 листопада в Кілі повстали моряки військового флоту. Це був початок революції. 9 листопада робітники і солдати Берліна повалили монархію Гогенцоллернів, а Карл Лібкнехт з балкона берлінського палацу проголосив соціалістичну республіку.

Семен Юрійович Гуцуляк

В ці ж дні катастрофічними темпами розпадалась Австро-Угорська монархія. На її руїнах утворювались нові національні держави. Семен Гуцуляк покидає свій полк і поспішає на Буковину. На початку 1919 року він прибув до Коломиї. В той час вона була значним центром набору солдатів і офіцерів до Української галицької армії. Командування УГА запропонувало Гуцулякові вступити на службу до Петрушевича, однак він відмовився від цієї пропозиції.

Взимку 1919 року Семен Юрійович повернувся в рідні Станівці. Буковина була окупована чужинцями. Гуцуляк вирішив за будь-яку ціну здобути освіту, а тому переїхав до Чернівців на свою стару квартиру і поновив заняття у гімназії. Будучи людиною високої громадянської активності, маючи за плечима значний досвід революційної роботи в армії, він не міг стояти осторонь робітничого руху, що з кожним днем ставав дедалі відчутнішим. Навчаючись у гімназії, Семен Юрійович одночасно працює в Робітничому домі, де продовжує формуватися його світогляд. У “Волі народа” з’явилися його перші статті, в яких яскраво відбивалися погляди автора. Він близько здружується з секретарем ЦК КП Буковини Сергієм Івановичем Канюком, стає його близьким помічником і товаришем по підпільній роботі.

“З ініціативи і рішення групи робітників (ми вважали себе тоді вже більшовиками-комуністами) я виїхав восени 1919 р. до Москви, щоб познайомитися докладніше з ідеями і принципами більшовизму-комунізму і привезти деяку літературу”, – писав пізніше Гуцуляк.

Ця поїздка була винятково цікавою і багатою на враження. Перебравшись через Дністер, посланець буковинських робітників зупинився в Кам’янець-Подільському, зайнятому на той час петлюрівцями. Намагався налагодити зв’язки з комуністичною підпільною організацією, яка б допомогла йому перебратися на звільнену територію. Однак встановити такий зв’язок не вдалося. Та випадок звів його з відомим швейцарським комуністом Фрідріхом Платтеном*. З ним наш земляк і вирушив до Москви.

Поїздка виявилась великою несподіванкою для Гуцуляка. Він вперше зустрівся з людиною незвичайного політичного діапазону. Фрідріх з великою любов’ю розповідав про різні епізоди з життя Леніна в Цюриху, про його виступи на вечорах у Цюрихському народному домі, про те, як Платтен добивався у міських властей дозволу на проживання Леніна в Цюриху, коли той в лютому 1916 року переїхав сюди з Берна, як допомагав друкувати брошуру “Соціалізм і війна”.

– Ви її читали? – запитав захоплений розмовою Фрідріх.

– Ні, – відповів Гуцуляк.

– Приїдемо в Москву, я вам роздобуду цю книгу.

Гуцуляк слухав Платтена, захоплювався його винятковою ерудицією, а особливо тим, як він у квітні 1917 року домігся дозволу у німецького уряду на проїзд В.І. Леніна в Стокгольм через Німеччину. Він же захистив його від смерті в січні 1918 року, коли вони, разом провівши мітинг червоноармійців, що відправлялись на фронт, машиною поверталися з Михайлівського манежу в Смольний і біля мосту через Фонтанку були обстріляні контрреволюціонерами... Слухаючи розповіді цього сміливого кароокого революціонера, обличчя і думки якого викликали щире довір’я, Семен Юрійович і сам впевненіше почував себе в розгойданому війною світі.

Так вони доїхали до Житомира, де Фрідріха Платтена і Семена Гуцуляка прийняли член Тимчасового Бюро ЦК КП(б)У Мануїльський і член президії крайового комітету Комуністичної

* Платтен Фрідріх (Фріц) (1883-1942) – один із організаторів Комуністичної партії Швейцарії. У 1919 р. брав участь у створенні Комуністичного інтернаціоналу, був членом бюро Комінтерну.

партії Східної Галичини і Буковини В.І. Порайко. Платтен, який після румунської Жилави, куди він перейшов після катастрофи літака, на якому весною 1919 року летів до Радянської Угорщини, почував себе знесиленим і хворим, кілька днів відпочивав у Житомирі. Гуцуляк тим часом знайомився з комуністичною літературою. Через тиждень Платтен і Гуцуляк виїхали до Москви, де Семен Юрійович пробув близько двох тижнів. Повертаючись додому, він знову зупинився в Житомирі, одержав від крайкому КПСГ і Буковини вказівки розгортати підпільну революційну роботу в краї, а також необхідну літературу.

На початку 1920 року, подолавши польські і румунські прикордонні заслони, Гуцуляк повернувся на Буковину. Він розповів товаришам про підпільній роботі про свої зустрічі з Мануїльським і Порайком, а також з членом президії Третього інтернаціоналу Фрідріхом Платтеном, передав інструкції і вказівки крайового комітету Компартії Східної Галичини і Буковини. Все це стало значним поштовхом для активізації підпільної роботи. Було вжито заходів, щоб зміцнити партійні осередки й залучити до партії нових членів. В цей час і сам Гуцуляк остаточно оформляє своє членство в КПБ. Його обирають до складу Центрального комітету. *“Наголос в нашій роботі ми ставили на організації в Буковині повстання, і ця робота була доручена мені. Чималу роботу провів я в румунській армії, зокрема в полку, що рекрутувався з буковинців”, – писав у згаданій біографії Семен Юрійович [2].*

Гуцуляк ще до поїздки в Москву за дорученням ЦК КПБ вів значну політичну роботу в 113-му піхотному полку в Чернівцях, в 114-му полку в Радівцях та інших військових частинах. На жаль, повстання вибухнуло трохи завчасно, коли Гуцуляка не було на Буковині, без відповідної координації і врахування інших сприятливих обставин, тому зазнало поразки.

Однак КПБ не припиняла роботи в армії. Поразка виступу 113-го полку ще раз підтвердила, що успіх справи залежатиме від правильного керівництва, від наявності революційної ситуації і тісного єднання всіх революційних сил – солдатів, робітників і селян.

Влітку 1920 року, коли Червона армія вступила в Галичину, сотні солдатів і допризовників переходили на лівий берег Дністра і вливались у червонозорі полки.

Налякани пробільшовицькими настроями в армії і серед цивільного населення, окупаційні власті королівської Румунії посилили політичний терор проти громадських організацій і товариств. У серпні в Станівцях було арештовано Семена Гуцуляка. Але йому вдалося втекти з-під арешту і перебратися у село Завалля, що в нинішньому Снятинському районі. Тут він з товаришами організував повстанський комітет, втягнувши до нього селян Снятинського повіту. Комітет ставив завдання при наближенні Червоної армії, що наступала, організувати повстання в тилу польських військ. *“Але до цього не дійшло, – писав згодом Семен Юрійович, – оскільки дальший наступ Червоної армії був припинений. Залишившись у Заваллі до літа 1921 року, організував передаточний пункт літератури і дописував до нашої газети “Громада”, що виходила тоді в Чернівцях” [1, арк. 13].*

Влітку 1921 року ЦК Компартії Буковини відправив Гуцуляка для з’ясування низки питань, зокрема організаційних, на Радянську Україну. В Кам’янець-Подільському він налагодив зв’язки з Буковинським пунктом (керував ним тоді Садков). Семен Юрійович написав відозву, яка була надрукована і відправлена на Буковину. Потім побував у Харкові в Мануїльського і в Полтаві – у Порайка. Одержавши потрібні інструкції і літературу, повернувся в Завалля і через своїх зв’язківців передав усе ЦК КПБ.

За рішенням ЦК КП Буковини в серпні 1921 року Гуцуляк їде до Відня, щоб серед буковинської молоді, що навчалась у столиці Австрії або жила там в еміграції, вести комуністичну роботу і готувати кадри для Буковини. Там він прожив чотири роки. В 1921 році вступив на факультет суспільно-економічних наук Віденського університету, який закінчив у 1924-му. Навчання поєднував з активною громадсько-політичною діяльністю. Він постійно підтримував контакт з Компартією Буковини, надсилав Центральному комітетові необхідну літературу, інформації та основні рішення пленумів Комінтерну, ЦК ВКП(б) та ЦК КП(б)У,

подавав основні відомості з Радянського Союзу та з Радянської України, які черпав з радянських газет, а також з інформації, одержаної у повпредстві СРСР у Відні [1, арк. 15].

Семен Юрійович налагодив також зв'язки з комуністами-більшовиками, що жили в Америці та Канаді, через них організував збір коштів для підтримки революційного руху на Буковині. В 1923 році стає редактором газети “Економічно-господарський вісник сходу”, яка виходила у Відні німецькою мовою, видавалась за згодою та підтримкою радянського представництва у Відні. На її сторінках висвітлювались досягнення СРСР в будівництві соціалізму, перспективи розвитку торгівлі між Країною Рад і Австрією.

В той же час, за свідченням головного управління державної поліції Польщі, Семен Гуцуляк як член товариства “Єдність”, до якого входили дрібні службовці, ремісники та робітники-українці, працював учителем в українській школі, відкритій цим товариством на Пазманітенгассе. У школі навчалось 17 дітей. Кошти на утримання школи виділяло радянське посольство.

У 1924 році Гуцуляк бере активну участь в організації Буковинського революційного комітету, який ставив собі за мету мобілізувати широкі кола буковинського робітництва, селянства та трудової інтелігенції на боротьбу з румунською боярщиною, за возз'єднання Північної Буковини з Радянською Україною. Він же очолює прогресивне товариство “Троада”, що об'єднувало українських студентів, котрі відкололись від націоналістичної “Січі”, проводить роботу за повернення членів цього товариства в Україну і включення їх у соціалістичне будівництво.

Свою роботу у Відні С.Ю. Гуцуляк вважав не досить ефективною. А тому, порадившись з Ю.М. Коцюбинським, який у той час працював радником повпредства СРСР в Австрії, вирішив переїхати на постійну роботу в СРСР, щоб бути, за його словами, більш корисним для справи соціалізму. В жовтні 1925 року Семен Юрійович переїхав в Україну і оселився в Харкові, який тоді був столицею республіки. Спочатку вступив на роботу в Держторг, де попрацював місяць і в листопаді перейшов в Держплан республіки. Маючи добру економічну підготовку, він показав себе висококваліфікованим, знаючим справу економістом і вмівим організатором. Спочатку він працював членом секції, згодом заступником голови кон'юнктурного бюро, головою цього бюро, а відтак – заступником начальника центрального планового бюро. В 1931 році його було призначено членом президії Держплану республіки і начальником сектора капітального будівництва.

Всі, хто працював з Семеном Юрійовичем у Держплані України, ставились до нього з винятковою повагою як до знаючого справу, високоєрудованого і перспективного працівника, запального оратора і цікавого співбесідника. Він любив свою справу, з усією відповідальністю виконував важливе державне доручення.

Його статті “Робота української промисловості в 1927–28 рр.” [3], “Перспектива соціалістичного будівництва в Україні в 1929–30 рр.” [4], “П'ятирічний план розвитку народного господарства України” [5], “Підсумки другого року п'ятирічки і головніші господарські завдання на осібний квартал 1930 року” [6] друкуються в журналах “Господарство України” та “Більшовик України”. Здавалось, що все йде добре, нормально. Та в № 1–2 журналу “Господарство України” за 1932 рік появляється “Постанова партколегії ЦК КП(б)У в справі журналу “Господарство України”, в якій гострій критиці було піддано ряд статей, що нібито “протаскували троцькістську контрабанду, правоопортуністичні настановлення аж до ототожнення СРСР з фашистською Італією” [7]. Редколегії журналу “за відсутність більшовицької чуйності, за пропущення до друку ряду політично-шкідливих статей” було оголошено догану. Голові редколегії Попову, “відповідальному за роботу редколегії в цілому і за вмщення статей, в яких протягалось антипартійні і ворожі пролетаріатові погляди” теж оголосили догану. Окремих членів редколегії обізвали апологетами фашизму і заборонили протягом двох років займати відповідальні редакторські посади. Працівника редакції Мишкіса,

“що редагував і пропустив із своєю доброзичливою приміткою контрреволюційну статтю, скеровану на дискредитацію політики партії і соціалістичного будівництва, як такого, що не поборов меншовицьких поглядів”, виключили з партії [7, с. 2].

Гуцуляка теж звинуватили в тому, що “боронив у своїх статтях ряд троцькістських і правоопортуністичних постановлень і положень”, але оскільки він у цьому ж журналі опублікував свій покальний лист, в якому твердив, що усвідомив свої помилки і піддав їх розгорнутій критиці, йому лише зауважили [8].

Покарання було невелике, але воно подавало великий знак тривоги. Такі політичні звинувачення тоді даром не минали. Органи НКВС їх моментально брали на гачок і розкручували, як хотіли. Чекати довелося недовго. У липні 1933 року С.Ю. Гуцуляка звільнили з роботи в Держплані і 1 серпня призначили директором Онуфрїївського свинорадгоспу, але 11 грудня на підставі ордеру № 48 його було арештовано Кременчуцьким міським відділом ДПУ [1, арк. 1].

15 грудня 1933 року уповноважений слідчої групи ТПВ ДПУ УРСР Гольдман розглянув матеріали по звинуваченню Гуцуляка Семена Юрійовича, на той час уже економіста Онуфрїївського радгоспу Харківської області, присланого спецконвоем із Кременчуцького відділу ДПУ, в злочинах, передбачених ст. 54–11 Кримінального кодексу УРСР, котрі проявилися в тому, що він належить до української контрреволюційної організації, яка прагнула скинути радянську владу збройним шляхом. Перекинутий у 1925 році на Радянську Україну для підпільної контрреволюційної роботи, вів шкідницьку і розвідувальну роботу по лінії Держплану [1, арк. 1].

Гуцуляка кинули в спецкорпус № 1 Харківської тюрми. Події розгорталися круто і швидко. Буквально цього ж дня уповноважений ТПВ ДПУ УРСР Хаїт, розглянувши зібрані матеріали, написав постанову на проведення попереднього слідства, яку направили в прокуратуру на погодження.

Тим часом почалися допити, як завжди, з біографії – де й коли народився, в якій родині, де вчився, в яких арміях служив, як і чого прибув до СРСР. Гуцуляк розповів все без утаювання аж до дня арешту. Цю ж розповідь повторив у власноруч написаній біографії.

Добре знаючи політичну і наукову діяльність Семена Юрійовича, його участь у комуністичному русі на Буковині, його роботу в Держплані, викликають подив написані його рукою зізнання від 31 грудня 1933 року.

Читайте, будь ласка, самі і судить.

“ДО КОЛЕГІЇ ДПУ.

ЗАЯВА

Признаю себе винним в приналежності до контрреволюційної організації УВО, до якої вступив, перебуваючи за кордоном, у кінці 1924 року в м. Відні.

Приїхавши за завданням цієї організації у 1925 році на Радянську Україну, я проводив увесь час активну контрреволюційну роботу, спрямовану на повалення радянської влади в Україні.

Про завдання й цілі цієї організації і мою участь у ній я розкажу докладно у своїх зізнаннях, не скриваючи ні одного факту як моєї контрреволюційної діяльності, так і інших членів нашої організації, з якими я був зв'язаний.

Роззброюючись і розкаюючись цілковито, я рішуче засуджую своє контрреволюційне минуле, чим я наніс велику шкоду радянській владі і партії. Я прошу колегію ДПУ помилувати мене і дати можливість скупити свою вину чесною і відданою роботою на користь соціалізму.

С.Ю. Гуцуляк

31.12.1933” [1, арк. 13].

Пояснення тут може бути одне. Слідчі НКВС добре попрацювали над фізичною обробкою арештованого. І він, уникаючи повторних сеансів тортур, рішив “зізнаватися” в усьому, чого від нього вимагали його кати.

24 лютого 1934 року Судтрійка при колегії ДПУ УРСР засудила Семена Юрійовича Гуцуляка до 5 років ВТТ за приналежність до УВО [1, т. 2, арк. 209].

Його відправили на Соловки, в так званий СТОП (Соловецький табір особливого призначення), по-російськи СЛОН (Соловецький лагерь особого назначения). Термін ув'язнення у нього минав 24 лютого 1938 року. Залишилось небагато часу до виходу на волю. Але органи НКВС СРСР не збирались випустити політ'язнів з таборів. В СТОПі на Гуцуляка С.Ю. була заведена нова кримінальна справа, в якій, крім шкідницької роботи в Держплані, йому приписали шпигунську діяльність з консульством Польщі.

Начальник Соловецької тюрми ГУДБ старший майор держбезпеки Апетер і його помічник капітан держбезпеки Раєвський звинуватили С.Ю. Гуцуляка в тому, що, прибувши на Соловки, він між в'язнями табору, далі за оригіналом “*проводит к-р разговоры, распространяет клевету на руководящих работников Сов. Украины. Высказывает сожаление, что не остался за границей, высказывает клеветнические слухи об органах НКВД. Ведет а/с пораженческую агитацию о Советском Союзе*” [9, с. 52]. Ця довідка тюремними начальниками була написана в перші дні жовтня 1937 року. А 9 жовтня ц.р. Особлива трійка УНКВС Ленінградської області засудила С.Ю. Гуцуляка до розстрілу. 3 листопада 1937 року він був розстріляний в урочищі Сандормох недалеко від Медвежегорська в Карелії разом з іншими 1111 в'язнями [9, с. 52].

Так обірвалося життя людини, котра в молоді роки захопилася комуністичними легендами про свободу і щастя, посвятила здійсненню цієї легенди своє свідоме життя і була безжально знищена партією, яка проповідувала і нині проповідує рівність і братство між народами, яка видавала себе за розум, честь і совість радянського народу.

Чи можна було вірити цим проповідям? Судіть самі.

Джерела та література

1. ДА СБУ в Кіровоградській області, кримінально-слідча справа № П–55929 на Гуцуляка С.Ю. у 2-х томах.
2. Фостій І.П. Сторінки героїчної біографії //Радянська Буковина. – 1970. – 28 червня.
3. Гуцуляк С. Робота української промисловості в 1927–28 рр. //Більшовик України. – 1928. – № 15–16. – С. 35–44.
4. Гуцуляк С. Перспектива соціалістичного будівництва на Україні в 1929–30 рр. //Господарство України. – 1929. – № 7–8. – С. 15–16.
5. Гуцуляк С. П'ятирічний план розвитку народного господарства України //Більшовик України. – 1927. – № 12–13. – С. 11–24.
6. Гуцуляк С. Підсумки другого року п'ятирічки і головніші господарські завдання на осібний квартал 1930 року //Господарство України. – 1930. – № 8–9. – С. 15–16.
7. Постанова партколегії ЦК КП(б)У в справі журналу “Господарство України” //Господарство України. – 1932. – № 1–2. – С. 1–2.
8. Гуцуляк С. Покаяльна заява без заголовка //Господарство України. – 1932. – № 1–2. – С. 129–133.
9. Остання адреса. До 60-річчя соловецької трагедії. У 3 т. Упорядники Кулаковський П., Шаповал Ю. – К.: Сфера, 1998. – Т. 2. – 286 с.

м. Чернівці
16 червня 2006 року

ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ БУЦУРА

(19.04.1900–22.01.1957)

ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ БУЦУРА народився 19 квітня 1900 року в селі Іванківцях Чернівецького повіту, нині Кіцманського району, в сім'ї вчителя. У 1905–1907 роках навчався в сільській школі, в 1908–1910-му – у Чернівцях в народній школі, з 1910-го по 1918-й – у 2-ій державній цісарсько-королівській гімназії в Чернівцях [1, арк. 5].

Батько Василя був директором школи в Іванківцях, дуже переживав за долю сина, котрий був, по-перше, хворобливим, а, по-друге, великим правдолюбом, відважним, не боявся органів влади, любив свій народ, часто виступав проти його кривдників.

У той час багато буковинських українців вірили в соціалістичні ідеї, в те, що революція, яка відбулася в Росії в жовтні 1917 року, справді несе народам світу свободу, незалежність, звільнення від соціального і національного гніту.

В 1918 році Василь вступив до Чернівецького університету на філософський факультет. За рішенням студентської ради університету його направляють в Українську галицьку армію, що утворилася після розпаду Австро-Угорської монархії. Тоді молодь була захоплена революційними подіями, і утворення УГА породжувало у багатьох надії на визволення України з ярма іноземних поневолювачів і возз'єднання її земель в єдиній суверенній державі.

За станом здоров'я Василь не був придатний до стройової служби і працював у Коломийській комендатурі діловодом, де комендантом певний час був С.Г. Галицький, родом із Нової Жучки під Чернівцями, якого Буцура добре знав по навчанню в гімназії.

У Коломії тоді стояли підрозділи 24-го австрійського полку, до складу якого входили представники різних національностей. Після перевороту він був розпущений і роззброєний. Комендатура міста оголосила мобілізацію чоловіків від 18 до 36 років. На 5 березня 1919 року в Коломії знаходилось близько 600-700 солдатів. Переворот, як свідчив купець С. Соболевський, здійснили в основному українські січові стрільці. Цікаво, що багато солдатів було переодягнуто із австрійських мундирів у російські, козацькі. І солдати хвастились, що це їм прийшла допомога зі Східної, російської, як тоді казали, України.

“Приблизно в середині січня 1919 року в українському війську в Коломії, – свідчить все той же Соболевський, – розпочались великі заворушення, виникли солдатські ради. Комендантові міста Приймакові солдатська рада наказала протягом 24 годин виїхати (з міста), що він негайно й зробив. Начальника гарнізону, українця, сотника Галібея солдати оточили в його будинку і, погрожуючи кулеметами, змусили дати обіцянку, що він не буде більше втручатись до військових справ. Солдатська рада залишила на місці лише стрійського старосту, який був українцем. З цього часу панує послаблення дисципліни, посилюється дезертирство, грабунки і вбивства” [2, с. 111–112].

Василь Васильович Буцура

В квітні 1919 року Василь Буцура повертається в Чернівці і записується на природничий відділ філософського факультету університету. За виступ проти королівської сім'ї, який проявився в тому, що В.В. Буцура як секретар студентського товариства "Союз" зробив у державного секретаря Буковини Воронки заяву, що члени товариства, як і весь український народ Буковини, не вважають себе підданими короля Румунії, як і не вважають принца Карла престолонаслідником, а тому не будуть брати участі в обладнанні двох кімнат в українському стилі в мисливському замку, який від імені буковинського народу представники окупаційної влади хотіли подарувати престолонасліднику Карлу, його виключили з університету.

Василь Буцура, Василь Руснак, Іван Дудич, Іван Пігуляк, Степан Пенюк та інші виступали проти тих діячів української громадськості, які заявляли від імені буковинського українського населення, що буковинські українці цілком погоджуються з умовами Сен-Жерменського договору і визнають над собою владу Румунії. Саме за такі заяви вищезазначені члени товариства "Союз" побили вікна буковинському депутату румунського парламенту Антону Лукашевичу, кинувши у вікно разом із каменем записку зі звинуваченнями його в зраді справи українського народу.

5 червня 1921 року, на Вознесіння Христове, в Українському народному домі в Чернівцях відбулася подія, що показала, хто з українців на якому боці барикад стоїть. Гімназійний професор з Карапчева Ізидор Цурканович зі своїми прихильниками не знайшов спільної мови з союзанцями і рішив їх вигнати з Українського народного дому. Відбулася гостра сутичка, яка дійшла до бійки. 29 юнаків заарештувала поліція. Серед них був і Василь Буцура, відпоручник товариства "Союз", який мав мати вирішальний голос на цих зборах. Тримали їх під арештом з 17.15 до 22.30, а потім оштрафували по 50 леїв кожного, а Івана Пігуляка та Степана Пенюка – по 100 леїв.

З цього приводу було випущено листівку, що закінчувалася словами (подаємо за оригіналом, зберігаючи орфографію і пунктуацію):

"Українська громадо!

Чи дозволяєш ти, щоб зрадники народа грабили твоє добро і щоб через них арештовано твоїх синів?"

І далі: *"Пан І. Цурканович, дійсний член Української соціал-демократичної партії на Буковині, батько (розуміється соціалістичній "не" ворожо настроєного товариства "Запорожжя") визиває по цім всім на поєдинок студента В. Буцуру. Чисто по соціалістичному! Треба сподіватись, що виграє певно п. Цурканович, бо його оружьем звичайний собі чоловік воювати не вміє"* [3].

10 червня цього ж року Василь Буцура організував комітет у складі Івана Дудича, Іполита Іванченкула, Василя Канюка і Михайла Синявського для проведення в клечальну суботу, 18 червня 1921 року, о половині 4-ї години дня, академічного віча, на якому мали обговорити два питання:

1. Доля студентів українців Чернівецького університету;
2. Вільні внесення.

Після цього арешту Буцуру виключили з університету. Він стає бойовим помічником Сергія Івановича Канюка, допомагає йому редагувати газету "Громада", добирати і опрацьовувати листи, розсилати свіжі номери передплатникам.

Вийшло, як ми вже писали, 13 номерів "Громади". Чотирнадцятий готувався Василем Буцурою і Василем Травінським уже після арешту Канюка. Але вийти йому не судилось. Агенти сигуранци, що налетіли на редакцію 18 червня 1921 року, розсипали складені сторінки

набору. Зберігся тільки один-єдиний відбиток восьмої сторінки, на якому надруковано повідомлення про арешт редактора*.

Слідство над Канюком велось 8 місяців. Третього лютого 1922 року прокурор Чернівецького трибуналу звільнив С.І. Канюка з-під арешту за відсутністю підстав для передачі справи в суд. Через три дні після виходу з тюрми, як пише у своїх спогадах Іларій Карбулицький, С.І. Канюк разом з Іваном Дудичем та Василем Буцурою перебрався в Галичину, звідки Буцура виїхав до Чехословаччини. Тут звернемось до біографії самого Буцури, яку він, будучи арештованим, написав 22 березня 1933 року:

"Через Галичину мені вдалося перебратися в початку червня того року до Чехословаччини. Відти я хотів далі їхати до Відня, де мав у замірі вчитись на університеті. Товариші з Буковини з мотивів матеріального забезпечення, яке я міг одержати, як всі студенти в Празі, й на яке я не міг розраховувати у Відні, дораджували мені остатись в Празі. Я так і зробив, записався в Празі на природничий факультет Чеського університету, слухаючи водночас лекції по географії професора Кудрицького на Українському вільному університеті (УВУ), та лекції на Німецькому університеті і Чеській політехніці. Року 1927 я закінчив студії на Чеськїм університеті.

Ще року 1924 я подав на повпредство СРСР в Празі прохання на право в'їзду в СРСР. Тому, що не одержав це після закінчення студій в березні 1927 року дозволу на в'їзд, а в Чехословаччині не мав роботи, я поїхав до Відня пошукати роботи. В липні 1927 року у зв'язку з робітничою демонстрацією 15 і 16 липня мене заарештовано як співучасника демонстрації. Пізніше мене звільнили, з тим, щоб протягом 24 годин виселився з Австрії. Я повернувся назад до Праги і одержав у грудні того року на основі свого прохання й клопотання професора Рудницького право в'їзду до СРСР.

10 січня 1928 року я приїхав до Харкова, де вступив до Географічного інституту на посаду асистента. 1 березня 1928 року став науковим співробітником цього інституту і був ним до дня арешту. З жовтня 1928 року до 1930 року був по сумісництву викладачем робфаку Інституту народної освіти, в 1930–1931-му – доцентом, а від 1931 року до дня арешту – професором на географічному факультеті. Крім того від 1931-го до дня арешту був науковим співробітником Геологічного інституту, а від 1932 року працював на посаді старшого геолога в Укргіпроводі... Остання служба була основна" [1, арк. 5-7].

До 13 січня 1933 року Буцура В.В. жив у Харкові в будинку по вул. Юмовській, 9/11, кв.4. Був безпартійним. Одружився з Оленою Цезарівною Русьян-Курською, вдовою колишнього коменданта Одеси, голови ради солдатських депутатів 4-ї армії Румунського фронту, одного із керівників Одеського січового збройного повстання 1918 року Дмитра Івановича Курського, який у 1924–1927 роках був головою Центральної ревізійної комісії ВКП(б), а до 1928 року працював наркомом юстиції РРФСР. Батьком дружини Буцури В.В. був відомий професор географії Цезар Карлович Русьян. Життя складалося нібито непогано. Та 13 січня 1933 року на квартиру В.В. Буцури завітав оперуповноважений ТПВ ДПУ УРСР Бесчинський. Він зробив у хаті трус в присутності свідків і хоч ніяких компрометуючих матеріалів не знайшов, але в обвинувальному висновку написав, що *"арештований і притягнутий по слідчій справі № 737 старший геолог Укргіпроводу, науковий співробітник Інституту географії і картографії, професор Педагогічного інституту Буцура Василь Васильович є членом контрреволюційної організації, що іменує себе "Українською військовою організацією"*.

Детонуючим матеріалом послужили так звані зізнання Осипа Мироновича Фур'єра, колишнього січового стрільця, випускників УВУ Володимира Онишкевича та В. Гериневича.

* Зміст оголошення подано в статті про С.І. Канюка.

Онишкевич, свідчення якого є у справі в невідданих копіях, заявляв, що Буцура, навчаючись в Українському вільному університеті, був зв'язаний у Празі з представниками УВО Іванцем та Буцманюком, так званою бойовою групою УВО; що в 1928 році, прибувши на Радянську Україну, він нібито зв'язався з Романюком (не зазначено, хто це), членами УВО Мельником Тодором (буковинцем. – І.Ф.) і Буцуляком (очевидно Гуцуляком. – І.Ф.) [2, арк. 21].

“Обвиняемый Буцура Василий Васильевич в предъявленных ему обвинениях не сознался, однако его активная контрреволюционная деятельность подтверждается как показаниями выше перечисленных обвиняемых, так и показаниями обвиняемых Танашевича и Герасимовича», – стверджували слідчі, не наводячи свідчень названих осіб [1, арк. 22].

Бесчинський запропонував передати справу Буцури на розгляд Судової трійки ДПУ УРСР з проханням застосувати до нього такий захід соціального захисту, як 8-річне ув'язнення в концтрайному таборі.

Однак з цим не погодились заступник начальника ТПВ ДПУ УРСР Козельський і начальник цього відділу Александровський. Вони знизили термін перебування в концтаборі з 8 до 5 років. Судова трійка змилювалась над Буцурою і 23 вересня 1933 року замінила пропонувані 5 років концтабору на 3 роки вислання в Казахстан, рахуючи термін з 13 січня 1933 року.

“К месту ссылки, – говорилось в постанові, – направитъ этапом” [1, арк. 33].

Тут не зайвим буде вказати на злочинне добування слідчими зізнань арештованих. Вони їх добували жорстокими тортурами і знущаннями, нав'язуючи в'язням вигадані звинувачення і зізнання. А потім ці вигадки підшивали до справ і по них приймали рішення.

28 листопада 1933 року за пропозицією прокурора Буцуру В.В. звільнили з-під охорони і він сам в одиночному порядку за посвідченням № 513 від 2 грудня 1933 року відбув у м. Уральськ, куди мав прибути не пізніше 15 грудня.

Разом із Буцурою була вислана і його дружина Олена Цезарівна. Зі справи Василя Васильовича видно, що Оленин батько звертався 19 липня 1934 року в ДПУ з проханням відмінити висилку його дочки. Уповноважений Наркомату внутрішніх справ УРСР Рубінштейн 23 лютого 1935 року повідомив Русьяна, що його просьбу залишено без наслідків.

В.В. Буцурі вдалося пережити ежовські репресії 1937-1938 років. Очевидно його врятувало те, що на той час він відбув своє покарання і оселився в Саратові, влаштувався працювати в місцевому університеті на посаду старшого викладача, де успішно займався науково-дослідницькою роботою. 18 жовтня 1946 року Василь Васильович захистив кандидатську дисертацію на тему «Нові дані про геологію і геоморфологію середньої частини Куйбишевсько-Саратовського Поволжя». Після захисту дисертації подружжя переїхало до Харкова. Роки, прожиті на спецпоселенні в Казахстані, відбилися на здоров'ї науковця. Йому дошкуляло запалення лімфатичних вузлів туберкульозного походження. 22 січня 1957 року він помер, про що зроблено запис (під № 70) в реєстраційній книзі померлих Київського райбюро ЗАГС у м. Харкова.

Джерела та література

1. ДА СБУ ХО, кримінально-слідча справа № 5375 ФП на Буцуру В.В.
2. Під прапором Жовтня. – Львів, 1957. – С. 111-112.
3. Листівка “Українська громадо!” // Особистий архів автора. Справа В.В. Буцури.

м. Чернівці
23 червня 2006 року

ОЛЕКСІЙ НАЗАРОВИЧ ІВАНЧЕВСЬКИЙ (1890–11.01.1938)

МАЛО хто із сьогоднішніх буковинців знає щось про Харківську школу червоних старшин... і ми не збираємось про неї широко розповідати. Згадуємо її лише тому, що тут в 1921–1937 роках працював викладачем української мови і літератури буковинець, уродженець села Карапчів Вижницького району Іванчевський Олексій Назарович.

Я кілька разів перерахував кримінально-слідчу справу Іванчевського, заведену на нього Харківським обласним управлінням НКВС 16 серпня 1937 р. як на активного учасника “національно-фашистської терористичної організації” [1].

Саме цього дня уповноважений 3-го відділення особливого відділу управління державної безпеки НКДБ Харківського військового округу Дроздов встановив, що, цитую за оригіналом: *“Иванчевский А.Н. является участником контрреволюционной националистической организации, агентом австрийской разведки и участником контрреволюционной группы”*.

І постановив, керуючись ст.ст. 126 і 127 КПК УРСР, притягти його до кримінальної відповідальності за ст.ст. 54–6, 54–8, 54–9, 54–10 ч. 1 і 54–11 КК УРСР.

Тимчасово виконуючий обов'язки прокурора Харківської області Леонов підписав постанову про арешт Іванчевського Олексія Назаровича.

1 серпня 1937 р. співробітник Харківського обласного управління НКВС Летичевський одержав ордер на арешт за № 60. Наступного дня на квартирі відбувся обшук, арешт і заборонення до в'язниці.

Хто ж такий Олексій Іванчевський? Народився він 1890 року в Карапчеві Вижницького району. В 1913 році закінчив 2-у державну цісарсько-королівську гімназію в Чернівцях, а потім історико-філологічний факультет Чернівецького університету. У Чернівцях же закінчив школу прапорщиків і на початку імперіалістичної війни був відправлений у Галичину – на німецько-російський фронт.

23 квітня 1915 р. в Перемишлі був взятий російськими військами в полон і відвезений у Сибірську губернію. Пізніше його перевели в Астрахань, потім у Бугуруслан і нарешті – в м. Абдуліно Самарської губернії. Там його застала лютнево-березнева революція 1917 року в Росії, а потім і жовтневий переворот, в яких він участі не брав.

У серпні 1918 р., під час чехословацького заколоту, його разом з іншими військовополоненими чехи забрали і відправили в Самару, а потім перевезли в Омськ, де перебував у таборі військовополонених.

У серпні 1919 р. він утік з табору в Семипалатинськ і влаштувався чорноробом у млин. Там у 1920 році навіть вступив кандидатом у члени РКП(б). Але через 5 місяців за неявку на партійну перереєстрацію був виключений з кандидатів.

У цьому ж таки 1920 році його мобілізують у Червону армію і направляють на польський фронт.

Олексій Назарович
Іванчевський

Після перемир'я з Польщею він прибув до Харкова і поступив у Головополітосвіту наркомату освіти УРСР завідуючим бібліотечним відділом. 19 березня 1921 р. за рекомендацією завідуючого політпросвітнім сектором школи червоних старшин Запорожця О.Н. Іванчевський переходить на роботу в цю школу викладачем української мови і літератури.

І ось після 14 років роботи на цій посаді і двох років викладання в електротехнікумі його арештовують зі страшними звинуваченнями – контрреволюція, тероризм, шпигунство. Заарештовують не одного. За ґратами уже сиділи викладач математики Павло Данилович Федосов, командир політшколи Науменко, викладач тактики Андрій Тимофійович Дяченко, викладач фізики Авраменко, викладач інженерної справи Рябчук, командир роти Ковальов, викладач хімічної справи Басик, викладачі російської мови Петро Іванович Жебінюв і Шульга, командир батальйону Стриженко, викладач соціально-економічних дисциплін Кушнірук та інші.

Слідчого Дроздова цікавило найголовніше: які причини спонукали Іванчевського стати на шлях боротьби з радянською владою? Ми не знаємо, що насправді відповів Олексій Назарович слідчому, але в протоколі його відповіді записані з неприхованим специфічним термінологічним перевантаженням, яке було тоді характерне для всіх звинувачень, що висувались перед арештованими працівниками НКВС:

“Вопрос: Какие причины побудили Вас стать на путь борьбы с Советской властью?”

Ответ: Еще в дореволюционной гимназии и университете вращался в буржуазной среде как среди студентов, так и среди учащихся школы прапорщиков, и был воспитан в буржуазном шовинистическом духе. Решающую роль в возникновении, а впоследствии и закреплении моих украинских националистических убеждений сыграло пребывание в школе червонных старшин.

С первых же дней работы в ШЧС я очутился в украинском националистическом окружении, возглавлявшемся бывшим преподавателем физкультуры Франко Тарасом Ивановичем и бывшим казначеем школы Макарушко, о которых впоследствии я узнал как об активных участниках контрреволюционной националистической организации в школе.

Преподавательский состав был засорен классово-чуждым элементом: белогвардейцами Пятницким и Раком; монархистами Потешкиным, Васильевым – бывшим генералом царской армии, Малеевым – бывшим полковником царской армии и ярыми украинскими националистами, которые под видом “украинизации” проводили большую контрреволюционную, националистическую работу на всех участках боевой и политической жизни школы”.

Як бачимо з цих рядків, над Харківською школою червоних старшин нависла страшна хмара загального розгрому. Вилловлювали не тільки українських націоналістів, а й білогвардійців, монархістів. Слідчі НКВС давали цим особам відповідні характеристики і намагались вкласти ці характеристики в уста допитуваних як їхні зізнання.

Далі з протоколу вичитуємо, що Іванчевський характеризує казначея школи Макарушка, який був родом із Галичини, як запеклого націоналіста, який пропагував у своїх розмовах ідею Самостійної Незалежної Української Держави. Цитую за оригіналом:

“Макарушко говорил, что украинская культура в порівнянні з російською набагато слабша, але союзний уряд цього не враховує, мало уваги приділяє їй і не допомагає коштами. І оскільки Україна є залежною державою, національна культура України розвивається слабо.

До 1923 року, – зізнавався далі Іванчевський, – мої сумніви переросли в пряму незгоду із засадами партії і радянської влади в галузі національної політики.

Я вважаю, що Україна повинна стати самостійною і незалежною, як Фінляндія, Естонія, Литва і Латвія. Починаючи з 1923 року все добре українське протиставляв поганому російському.

В 1924 році, на пропозицію викладача фізики Харківського педінституту Вишиваного, я підписав “Декларацію 66-ти” з вимогою повернення в Україну всіх українських інтелігентів, які в роки громадянської війни емігрували за кордон.

В декларації зазначалось, що оскільки радянська влада в Україні слабка, бо немає достатньо українських кадрів, котрі змогли б взяти участь у розвитку української національної культури, закликали їх приїхати в Україну і цим рятувати українську культуру.

Ця “Декларація” зачитувалась українською делегацією на VIII партконференції КП(б)У і була відхилена”.

Читаючи протокол зізнання О.Н. Іванчевського, знаходимо досить чіткі і правильні оцінки тогочасної дійсності, ставлення багатьох працівників школи червоних старшин до національної, економічної, освітньої та культурної політики ВКП(б) і радянського уряду в Україні, яку вони вважали антинародною, такою, що не сприяє розвитку і зміцненню української державності.

Вичитуємо з протоколів, що в школі червоних старшин у 1920–1930-х роках працювали буковинці Нагуляк, Кукелко, галичани Коссак, Фардега, Олійник, Очкус, Мирослав Ірчан.

Так, зокрема, Нагуляк, імені і по батькові якого нам, на жаль, встановити не вдалося, за свідченням Іванчевського прибув у Харківську школу червоних старшин на посаду комісара в 1926 році. Часто зустрічався з Іванчевським з питань видання перекладів українських військових підручників і наголошував, що в Україні все повинно бути українське – школи, література, армія, а командний склад в школі червоних старшин слід виховувати в українському національному дусі.

“Нагуляк говорил, – свідчив далі Іванчевський, – що Україна в системі Союзу мало приділяє уваги, хоча українська культура стоїть значно вище російської. Якби Україна була самостійною, державне будівництво проходило б значно швидше. Я з цими думками погоджувався, підтримував їх. Нагуляк називав росіян ворогами українського народу, казав, що Україна і Галичина повинні бути об'єднані. Наприкінці 1926 р., коли я був у кабінеті Нагуляка з доповіддю про переклад військових підручників на українську мову, останній сказав мені, що в школі червоних старшин діє українська військова організація, запропонував долучитись до неї і під його керівництвом розгорнути велику контрреволюційну націоналістичну роботу серед курсантів”.

Зі сказаного вище випливає, що працівники Харківського НКВС “працювали” з Іванчевським, не шкодуючи сил і засобів. І ті звичайні розмови, які велися між друзями з приводу суспільного безладу і політичних помилок, в протоколах оформлялись у чітку систему контрреволюційної організації, з підрозділами, групами, терористичними і диверсійними планами та завданнями.

Основним організатором боротьби проти всього російського в школі, вірячи протоколам, виступав комісар Нагуляк. За його наказом всі лекції поповнювались українськими національними теоріями і національною пропагандою; стройова і навчальна робота велась під лозунгом посиленої українізації; російська мова вилучалась із викладання і розмов (окремі викладачі ухитрялись викладати російську мову і літературу українською мовою); бібліотека ШЧС наповнювалась книгами, що залишились від гетьманщини та петлюрівщини і посібниками контрреволюційного, націоналістичного змісту. Нагуляк, збираючи в себе в

кабінеті учасників організації, говорив, що школа червоних старшин повинна стати центром по забезпеченню кадрами частин Української військової організації, які в територіальних частинах Червоної армії повинні стати провідниками українського духу.

Іванчевський дав свідчення, що Нагуляк рекомендував вести активну націоналістичну пропаганду серед курсантів школи, проводячи шкідницьку і підривно роботу, створити літературний гурток і організував лабораторії – виставки творів українських письменників, плакати і таблиці на галицькій мові.

Посилаючись на інформацію, нібито одержану від викладачів ШЧС Коссака і Москаленка, Іванчевський назвав 33-х чоловік, які входили в УВО школи, 6 із яких він завербував сам.

Важливим моментом у вирішенні долі О.Н. Іванчевського стало те, що він, по-перше, був виключений із ВКП(б), по-друге, що він був австрійським офіцером, по-третє, що арештовувався в 1933 році, але не був знищений. Тепер потрібно було набрати достатньо “тріхів”, щоб знищити національно свідомого українця, а що він був саме таким, засвідчує уєсь протокол допиту.

На одному з допитів Іванчевський зізнався, що в 1933 році був арештований органами НКВС. Але на попередньому слідстві він не дав правдивих свідчень про свою участь у контрреволюційній українській націоналістичній організації, внаслідок чого після 4-х місяців ув’язнення він з-під охорони був звільнений.

Тут хочу зробити невеличкий екскурс в початок 30-х років. НКВС уже тоді почав полювання за українською інтелігенцією, особливо за галичанами і буковинцями, які з тих чи інших причин опинилися в Україні. Цьому сприяло її жахливе економічне становище, опір селянства, котре не хотіло іти до колгоспів, продовольчі і мануфактурні нестатки. Кліка Сталіна шукала стрілочників, на яких би можна було скласти вину за своє недолуге керівництво і з допомогою арештів та розстрілів стримати народ від масових антирадянських виступів. У селах забирали і висилали у віддалені райони СРСР кращих землеробів-господарів, котрих обзивали куркулями, в містах виловлювали людей національно свідомих, вишколених інтелігентів, які не сприймали голодного і обідраного казарменого соціалізму.

В 1930 році був арештований один із викладачів ШЧС Григорій Йосипович Коссак, колишній генерал Української галицької армії, котрого звинувачували в приналежності до УВО. З його допомогою хотіли розмотати, так би мовити, всю мережу цієї організації в Україні.

22 червня 1931 року Коссака запитували й про Іванчевського О.Н., якого він добре знав. На запитання слідчого він відповів так:

“Іванчевський був зв’язаний з усією контрреволюцією в Харкові і з групою “буковинців”, до якої входили Канюк, Мороз, Хемічук і Гуцуляк. Як буковинець Іванчевський вів серед курсантів ШЧС популяризацію ідеї визволення Буковини і організацію Української націоналістичної Буковинської республіки”.

Важко сказати, чим керувався Г. Коссак, коли давав таку характеристику людям, які в той час твердо стояли на комуністичних позиціях і вели відповідну роботу і в Харкові, і на Буковині. Але всі вони потім були з ВКП(б) виключені, репресовані, за винятком Хемічука, котрий помер своєю смертю, не будучи арештованим.

Цього ж разу в зону енкавєсєєвського полювання потрапив Іванчевський. Для нього плелась доволі недолуга, але надто жорстока справа. Після звільнення з-під арешту в 1933 р. він уже не повернувся в школу червоних старшин. Двері для роботи в цьому закладі перед Олексієм Назаровичем були закриті. На початку 1934 р. він влаштувався викладачем німецької мови в Харківський електротехнікум. І, очевидно, від свого українства не відмовлявся. Познайомився з викладачем української мови Карповим, який теж обурювався тим, що

українізація в Україні не ведеться, українських книг і підручників дуже мало, що Україну дуже сильно русифікують, а українська культура перебуває в значно гіршому становищі, ніж російська.

Іванчевський з Карповим організували в технікумі літурток. Керівником цього гуртка був відомий у той час український критик Володимир Коряк, який згодом був арештований як націоналіст. Карпова теж звинуватили в тому, що він засмітив фонд бібліотеки при лабораторії української літератури книгами контрреволюційно-націоналістичного змісту таких авторів, як Андрій Хвиля, Іван Нечуй-Левицький та інших.

Слідство тривало з 2 серпня по 25 листопада 1937 р. Матеріал нагромаджувався страшний, який тягнув на вищу міру покарання. Вся справа свідчила, що в ШЧС нібито звила кубло широко розгалужена організація УВО, яка своїми шупальцями проникла у стрілецькі і артилерійські полки і намітила ряд диверсійних акцій на липень-серпень 1937 року.

На допиті 18 листопада 1937 р. Іванчевський “зізнався”, що в контрреволюційну українську націоналістичну організацію він був завербований у 1926 р. колишнім комісаром школи Нагуляком. У диверсійну групу цієї організації його залучив секретар політвідділу школи Солтиський, а до шпигунської діяльності на користь австрійської розвідки – викладач школи Кукелко.

Іванчевський також “зізнався”, що зі Солтиським він знайомий по спільній роботі в ШЧС з 1927 р. Після арешту в 1933 р. ці зв’язки не обірвались, а в березні 1937 р. в розмові він висловив думку, що в недалекому майбутньому може виникнути війна між СРСР і капіталістичними країнами, тому обов’язок членів контрреволюційної організації бути готовими до боротьби з радянською владою шляхом підриву економічної і оборонної могутності СРСР. За планом Солтиського передбачалось підірвати склади вибухових речовин і зброї в ШЧС, 69-му стрілецькому і 23-му артилерійському полках, 5 залізничних мостів через річки Уди і Лопань на Північно-Донецькій залізниці та в інших місцях. Вибух мав бути одночасним на всіх об’єктах. Для цього Солтиський завербував 12-х курсантів ШЧС, які добре знали підривно справу.

Вся ця “ліпа” була направлена на розгляд Особливої трійки УНКВС по Харківській області, яка 9 грудня 1937 року розглянула справу № 8607 5-го відділу Управління державної безпеки Харківського УНКВС за звинуваченням Іванчевського Олексія Назаровича 1890 р.н. за ст.ст. 54–6, 54–8, 54–9, 54–10 ч. 1, 54–11 КК УРСР і засудила його до розстрілу. Вирок виконано 11 січня 1938 р.

Ця ж трійка 10 квітня 1938 р. засудила до розстрілу за ст. ст. 54–2, 54–8 і 54–11 КК УРСР Жебінюва Петра Івановича 1885 р.н., викладача української і російської мов у школі червоних старшин і 9-ї авіашколі, а 15 квітня 1938 року до вищої міри покарання були також засуджені: Ковальков Омелян Андрійович 1880 р.н., викладач російської мови, звинувачений за ст.ст. 54–2, 54–11 КК УРСР, Подшевін Всеволод Петрович 1889 р.н. та Коваленко Іван Федорович 1893 р.н., викладачі цієї ж школи, звинувачені відповідно за ст. ст. 54–8, 54–10, 54–11 та 54–2 і 54–11 КК УРСР.

Інші були засуджені до інших строків ув’язнення.

20 років висіло це страшне звинувачення над ім’ям Олексія Назаровича Іванчевського і його колегами по Харківській школі червоних старшин. Тільки після розвінчання культу особи Сталіна, після розстрілу Берії радянська Феміда розкрила очі на ці зловмисні вбивства. 12 червня 1957 року військовий прокурор Київського військового округу (КВО) генерал-майор юстиції Бударгін у порядку нагляду надіслав свій протест у військовий трибунал Київського військового округу (ВТ КВО) по справі усіх розстріляних і засуджених до певних строків тюремного ув’язнення.

9 липня 1957 р. ВТ КВО під головуванням полковника юстиції Коломійцева розглянув цей протест і відмінив постанову Особливої трійки УНКВС по Харківській області від 9.12.1937 р. щодо Іванчевського О.Н., а справу на нього в кримінальному порядку припинив за відсутністю складу злочину. Іванчевського Олексія Назаровича реабілітували. Його дружина Антоніна Василівна Іванчевська писала 19.07.1957 р. заступнику голови ВТ КВО полковнику юстиції Захарченку: “Велике Вам спасибі. Багато років я чекала правди і рада, що справедливість прийшла до мене хоч на старості літ”.

Надто гірка і болюча справедливість. Але приймаємо і її.

Джерела та література

1. ДА СБУ ХО, кримінально-слідча справа № 8607 на Іванчевського О.Н. та інших.

м. Чернівці
21 березня 1997 року

МИХАЙЛО ДМИТРОВИЧ ПАНЧИК

(12.03.1895–20.09.1937)

НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНІ ідеї, які напередодні і в роки Першої світової війни набули широкого розповсюдження не тільки в Росії, а й в Австро-Угорщині, захопили у свій вир багатьох молодих буковинських юнаків. Прагнення вирватись із цісарсько-королівської підлеглих і територіально приєднатися до Великої України, створивши Самостійну Соборну Українську Державу, хвилювало серця і думки багатьох українців, котрі в той час перебували в австрійському війську і воювали хто на австро-німецько-російському, а хто на австро-італійському фронтах. Не обминуло це прагнення і Михайла Дмитровича Панчика, який був людиною діяльною і небайдужою до долі рідного краю і його громадян. Ще будучи гімназистом, він визначив свій життєвий шлях як шлях боротьби за волю Буковинського краю, за возз'єднання його з Україною. Цей вибір наклав свій трагічний відбиток на долю юнака, яка виявилась романтичною, складною, зрештою, трагічною.

Михайло Дмитрович Панчик

Народився Михайло Дмитрович 12 березня 1895 року в селі Дорошівцях нинішнього Заставнівського району в бідній селянській родині. Батько з матір'ю мали десятеро дітей. Третім серед них був Михайло. Закінчивши чотири класи початкової школи в рідному селі, він у 1907 році вступив у перший клас Кіцманської гімназії імені Дмитра Кантеміра, яку закінчив у 1915 році [1]. Цього ж року його призивають в австрійську армію, в котрій служив старшиною до грудня 1918-го. Потім пішов добровольцем в Українську галицьку армію, в якій перебував у Чорткові до липня 1919-го. Це був період формування і зміцнення його ідейних позицій. Він бачив значне розходження між політичними деклараціями й ділами уряду Сидора Голубовича, його нерішучість у проведенні соціально-економічних реформ. Серед солдатів УГА і цивільного населення зростало невдоволення політикою уряду. Воно захопило і старшинський корпус. Водночас серед рядового складу наростали симпатії до більшовиків, які трубили, що передають владу в руки робітників і селян, а поміщицьку землю поділять між тими, хто її обробляє, фабрики й заводи передадуть у загальнодержавну власність. Інколи в Чортків до Панчика заглядали й буковинці, котрі служили у розвідувальному відділі 14-ї радянської армії, що дислокувалася на Поділлі. Вони почали агітувати Панчика перейти на бік Червоної армії, де вже давно покінчено з генералами і офіцерами, де панує виборна система командирів.

М.Д. Панчик разом з іншими товаришами організує в Чорткові змову проти окружного військового коменданта Чортківщини, щоб скинути його, взяти командування військами в свої руки і відкрити фронт Червоної армії, яка мала йти на допомогу Радянській Угорщині. Однак ця змова не мала успіху через швидкий відступ галицької армії і зраду одного з учасників змови [2].

У вересні 1919 року М.Д. Панчик, перебуваючи на Поділлі, таємно зв'язується з комуністами-підпільниками Могилівщини і за їх дорученням веде роботу в галицьких частинах по їх переходу на бік Червоної армії. Про цю його діяльність дізнається армійська контррозвідка. В жовтні 1919 року його заарештовують, звинувачують у більшовицькій пропаганді, в залишенні без дозволу командування місць проживання та служби і засуджують до одного року тюремного ув'язнення, позбавляють офіцерського звання [3].

При переводі з військового суду в тюрму, Панчику вдалося втекти з-під охорони. В листопаді він прибуває в Могилів-Подільський і з'являється в штаб 14-ї армії, де зустрічається зі своїм земляком, уродженцем села Нові Мамаївці Дарієм Денисовичем Хемічуком. За рекомендацією Хемічука та парторганізатора Могилівщини Басараба Панчика приймають у Червону армію й зараховують у розвідвідділ 14-ї армії. В грудні 1919 року як червоноармійський депутат Михайло Дмитрович їде до Вінниці з доповіддю у губвійськкомат. Там же вступає до КП(б)У. Одержавши в губпарткомі інструкції відносно партійної роботи на Буковині і в Бессарабії, окупованих на той час військами королівської Румунії, в кінці квітня 1920 року він залишає свій партквиток та інші документи в Могилеві і через фронт перебирається на Буковину. В перших числах травня прибув у Чернівці. Налагодив зв'язок із секретарем ЦК КПБ С.І. Канюком і до вересня 1920 року працював у складі Компартії Буковини, входячи до її Центрального комітету [4].

Разом зі С.І. Канюком, С.Ю. Гуцуляком, В.І. Майданським, В.З. Штерном працює над зміцненням партійних осередків, збором потрібної суспільно-політичної та військової інформації, яку надсилав в Галревком на ім'я його голови В.П. Затонського. Через свого односельчанина Г.В. Крейтора налагоджує зв'язки з військовою частиною в м. Роман, залучає до підпільної партійної роботи своїх односельчан І.Д. Стасюка, Василя Анаку і з їх допомогою переправляє інформацію з Буковини в Галревком, який у той час перебував у Тернополі.

У вересні 1920 року в Кіцмані румунська сигуранца арештувала М.Д. Панчика. Але він утік з-під арешту, переправився через Дністер у Галичину і 14 вересня прибув у Тернопіль, де склав звіт В.П. Затонському про свою діяльність в Компартії Буковини та про соціально-політичне становище в краї, окупованому румунськими королівськими військами [5].

Це був період відступу Червоної армії з Галичини. М.Д. Панчик певний час працював при Галревкомі, а потім відбув у розпорядження штабу 14-ї армії. В травні 1921 року його знову посилають на Буковину для роботи в комуністичному підпіллі. Але на слід розвідника напала сигуранца. Уникаючи арешту, він тікає в Галичину, окуповану на той час поляками. Будучи арештованим польською дефензивою, заявив, що пробирається в Чехословаччину на навчання, і його відпустили.

На Буковину повертатися він не наважився, але і в штаб 14-ї армії теж не повернувся. Знав, що багато його буковинських ровесників навчається в Чехословаччині й Австрії. Рішив, що і йому в такий непевний час доречно здобути вищу освіту.

Восени 1921 року він прибув до Праги і подав заяву на медичний факультет Українського вільного університету. Тут він веде комуністичну роботу серед студентства. Підтримує зв'язок з краєм і з представниками Компартії Буковини у Відні С.Ю. Гуцуляком та Д.Д. Хемічуком, які, уникаючи арештів, емігрували з краю в Австрію і там навчались у вузах [6].

17 серпня 1924 року у Відні було створено Буковинський комітет під керівництвом професора географії Івана Степановича Рудницького. До комітету входили буковинські емігранти різних політичних напрямків, які ставили перед собою завдання визволення північно-західної Буковини з-під румунського поневолення і воз'єднання її з УРСР та СРСР. До цього комітету ввійшли і буковинські комуністи, що проживали на той час у Відні. В березні 1925 року тут же група буковинських емігрантів і студіюючої молоді утворила організаційний

комітет, котрий вирішив об'єднати розпорошені сили буковинців, залучивши до конспіративної роботи в першу чергу тих товаришів, які раніше брали участь у комуністичному русі в краї.

Згаданий комітет, до якого входили С.Ю. Гуцуляк, Д.Д. Хемічук, Г.Ф. Толмачов-Піддубний, звернувся в Прагу до М.Д. Панчика з пропозицією взяти участь у роботі комітету. Панчик дав на це згоду. В травні 1925 року Оргкомітет посилав його на Буковину для вивчення стану комуністичного руху і можливості відродження діяльності КПБ. Він працює на Буковині з травня по листопад 1925 року разом з В.Г. Травінським, І.Л. Клевчуком, М.І. Ковальчуком, І.Д. Стасюком, В.В. Гаврилюком. Як він пізніше звітував, йому вдалося відновити роботу 6-7 гуртків на провінції, налагодити особисту і гурткову пропаганду в Чернівцях, а головне – зробити соціал-демократичну газету “Боротьба” неофіційним пропагандистом ідей КПБ. М.Д. Панчик пробував налагодити зв'язки з комуністичними гуртками інших національностей. Написав до Америки протест проти акцій, які провела Спілка українських робітничих організацій (СУРО) щодо збору коштів на допомогу революційному рухові Буковини. Звернувся із листом до представника КПЗУ на закордон П.С. Ладана з проханням роз'яснити, чому ведеться така акція [7].

В листопаді 1925 року М.Д. Панчик приїхав до Відня і склав звіт про свою роботу на Буковині. До оргкомітету було прийнято уродженця с. Волюка В.З. Штерна (Зоріна), який ще з 1919 року був у складі КПБ, а в той час жив у Відні і був членом Компартії Австрії.

Побувши певний час у Відні, М.Д. Панчик знову повертається на Буковину, зустрічається в Чернівцях з делегатами ЦК КПП, проводить конференцію КПБ, на котрій обирають ЦК, до складу якого Михайло Дмитрович увійшов як секретар. В цей час віденський оргкомітет перетворюється в Закордонне бюро крайової комуністичної організації Буковини. У січні 1926 року М.Д. Панчик знову приїздить до Відня і складає звіт про свою роботу. Йому рекомендують змінити дотеперішній спосіб роботи, зайнятись більше робітництвом і селянством, не обмежуватись роботою тільки серед інтелігенції, відстоювати крайову позицію перед ЦК КПП, вести політичну роботу серед представників усіх національностей.

У березні 1926 р. на Буковину з Відня приїздить Д.Д. Хемічук і проводить персональні зміни в ЦК КПБ. З його складу виводять М.Д. Панчика та В.Г. Травінського. Вважали, що Панчика добре знає сигуранца, і йому не можна доручати таку відповідальну роботу. Травінський теж був достатньо скомпрометований як комуніст. ЦК обирають у складі Дарія Денисовича Хемічука, Івана Дмитровича Стасюка та Василя Тодоровича Руснака. Однак М.Д. Панчик продовжує працювати на Буковині. В липні 1926 р. тут трапився провал. Була розкрита конспіративна квартира Іллі Клевчука в Нових Мамаївцях, де зберігався архів ЦК КПБ. Клевчука заарештували, але він, будучи важко хворим, помер у в'язниці під час слідства. Оскільки секретар ЦК КПБ Володимир Васильович Гаврилюк і посланець Закордонного бюро допомоги (ЗБД) КПЗУ Осип Іванович Букшований мусили тікати з Буковини, Панчик узяв на себе обов'язок поінформувати про це ЦК КПП. Він повіз у Бухарест звіт про провал і арешти у Нових Мамаївцях. Здаючи звіт, порушив питання про те, щоб ЦК КПП дозволив виїхати за кордон, оскільки йому загрожує арешт. Такий дозвіл він одержав. Але сигуранца все ж його заарештувала в Бухаресті. По дорозі в Чернівці М.Д. Панчик вискочив з вагона поїзда. 30 вересня 1926 р. в районі Кам'янця-Подільського перейшов кордон і за телеграмою ЦК КП(б)У направився в Харків. Тут здав письмовий звіт про діяльність КПБ, поставив перед ЦК КП(б)У питання про відновлення його партійного членства і вступає на 4-й курс Харківського медінституту. В грудні 1926 р. одружується з одеситкою Оксаною Гнатівною Кобеняк, яку знав ще з 1920–1921 років, коли працював у розвідвідділі 14-ї армії. Згодом у них народився син Богдан. Життя в той час у Харкові не було легким. Панчик не мав

Министерство Внутренних
Дел СССР

ГЕНЕРАЛЬНЫЙ ШТАБ
ГЛАВНОГО
АДМИНИСТРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ

Л. Давыдов 1933 г.
№ 11196
1. 11.1936

№ 102

НАЧАЛЬНИКУ ОБЛАСТНОГО УПРАВЛЕНИЯ
ВНУТР. ДЕЛ ПО ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ

МАЙОРУ тов. КОСОВУ

г. Одесса

№ 16/1196 от 12 декабря 1936 г.

Сообщаю, что ПАНЧЕН Михаил Дмитриевич, 1895 г. рожде-
ния, арестован в разведработе Регистрационных отделов
14 армии в сентябре 1936 г. В сентябре-ноябре 1930 г. он
два-три раза переплыл в тыл немецких войск с ре-
визионным. В мае 1931 года ПАНЧЕН М.Д. был направлен в
Гуляйки в район Черноморского и Хотинского уездов в каче-
стве маршрутного агента.

В данном ему задании говорилось:

"Задание военного характера, которое Вам при сем
передается, Вам надлежит выполнить в течение месяца,
считая с момента перехода румынской границы".

В документальных материалах нет сведений о том, что
ПАНЧЕН М.Д. находился в Гуляйках на подпольной работе по
заданию Коммунистической партии, нет также сведений и о
его прожигаторской деятельности.

Кроме того, в прикрасе-задании указывалось:

"Вы не знаете прав историю в связи или какие бы
то не было отношения с партией, разведывательными
или какими-либо лицами или не было отношения в отне-
сении организации лицам, в также о кем-либо из моих со-
курсников, которых Вы можете встретить на рубежах".

О времени возвращения ПАНЧЕНА М.Д. из Гуляйки сообще-
ний не имеется.

04.12.1936 г. 3.1936 г. 3. 1937 г. 4.

НАЧАЛЬНИК ОТДЕЛА ГЛАВНОГО АДМИНИСТРАТИВНОГО
УПРАВЛЕНИЯ

КАПИТАН Г. ГАИГА

Г. Гаига
16.12.1936 г.

Анкета обвиняемого

Имя Панчен
Фамилия Михаил Дмитриевич
Дата рождения 1895 г. Место рождения Турклубинский уезд,
Одесса Садовая 15 №7
Профессия Архивист. Профсоюз принадлежал Г.Обл.
и Одес. Спар.
Всего служебных должностей или родов занятий Секретарь
и инспектор Архивного управления
Конечное положение Секретарь
Конечное и политическое признание
из крестьян Чехо-Славян
Гражданство и национальность СССР - украинца
Г. Обл. Турклубинский уезд 1919 г.
Вхождение в партию Воссе 13. Партия за Н.С.С.С.
Категория воинского учета 6 категория. Инж. Рез. Стор.

Мушкетерское положение

Никакого

Состояние здоровья

Здоров

Сведения о времени судимости и наказании под следствием

наказан в 1926 г. арестован за участие в
партии. За участие в партии за участие
в партии (Воссе) № 31. арестован за участие
в партизанской деятельности за участие в
партизанской деятельности в 1936 г. в 1937 г. арестован за участие
в партизанской деятельности

постійної квартири і належного заробітку. До того ж до нього як до емігранта з Буковини пильно приглядалися органи НКВС. 5 березня 1927 р. його заарештували і намагались звинуватити у шпигунстві. Два з половиною місяця він сидів у тюрмі в Харкові, а потім ще півтора місяця – в Москві. Але слідчі не знайшли в його діях криміналу і випустили [6, арк. 8].

Не маючи в Харкові квартири, він переїздить до Одеси, вступає до медінституту, який закінчує у 1929 р. Певний час викладав українську і німецьку мови. Згодом його призначили секретарем Одеського окружного відділу охорони здоров'я. В березні 1929-го він стає інспектором охорони здоров'я Знамянського району Одеської області. Але вже в серпні його повертають до Одеси і він працює викладачем німецької мови та літератури в будівельному інституті та будівельному технікумі, а водночас виконує обов'язки санітарного лікаря цих навчальних закладів.

Жили Панчики в Одесі по вул. Садовій, буд. 5, кв. 7 [6, арк. 8]. Душу Михайла Дмитровича тривожило те, що з початком 1933-го по всій Україні почалася нагінка на буковинських і західноукраїнських емігрантів, на українську інтелігенцію взагалі. Ці тривоги були небезпідставні. 22 лютого 1933 р. співробітник Одеського обласного відділу ДПУ А.А. Гольденберг одержав ордер № 13790 на обшук квартири і арешт М.Д. Панчика, хоча він уже 8 днів, з 14 лютого, сидів під арештом і давав пояснення, де і коли народився, що де робив, як появився в Одесі. А через 5 днів, 27 лютого, уповноважений особливого відділу ДПУ УРСР Весеньєв написав постанову на арешт Панчика М.Д., якого звинувачували в “злочинах”, передбачених ст.ст. 54–4 і 54–11 КК УРСР, тобто в причетності до контрреволюційної організації, що ставила перед собою мету скинення радянської влади [6, арк. 5]. М.Д. Панчик у ці дні сидів у 19-й камері 2-го корпусу Одеської в'язниці і гірко каювся, що вскочив з вогню та в полум'я. Він не відчував за собою ніякої вини, бо ж працював у підпіллі заради високіх ідей соціалізму, побудови нового суспільства, а його звинувачують у ворожій, контрреволюційній діяльності. Сподівався, що йому вдасться довести свою невинність і вийти на волю. Не вдалось.

5 листопада 1933 р. уповноважений ТПВ Одеського обласного відділу ДПУ Ліфшиць З.Д. підписав обвинувальний висновок, в якому звинуватив Панчика в приналежності до контрреволюційної повстанської української організації. Він писав, що нібито в кінці 1932 р. органами ДПУ була розкрита українська контрреволюційна повстанська організація, що ставила перед собою мету – скинути радянську владу в Україні шляхом збройного повстання, а також з допомогою інтервенції з боку капіталістичних держав і наявних там українських емігрантських збройних сил.

Ліфшиць стверджував, що для здійснення цієї мети організація мала тісний зв'язок зі своїми закордонними центрами, організувала цілу мережу контрреволюційних повстанських осередків у місті і на селі, розробила план повстання, займалася збором озброєння і створенням боївок для терористичної і диверсійної діяльності, а також у широких масштабах вела шпигунську роботу на користь капіталістичних держав.

На думку Ліфшиця, контрреволюційні організації склалися із галицьких частин (УВО) і місцевих контрреволюційних елементів. Вони нібито у практичній діяльності підтримували тісний контакт із німецькою і польською контрреволюційними організаціями.

Далі Ліфшиць викладав біографію Панчика, даючи кожній його дії, кожному вчинку відповідну – ворожу щодо радянської влади і комуністичного руху – характеристику. Так, наприклад, українське студентське товариство “Громада” в Чехословаччині, в діяльності якого брав участь М.Д. Панчик, він назвав “фашистською студентською організацією”. Ліфшиць у січні 1927 р. в ЦК поліемігрантів при МОДРі України роздобув лист від ЦК КПП, в якому Панчик характеризувався як провокатор, що перебуває на службі румунської сигуранци. Його

звинувачували у видачі сигуранці відомих у той час діячів Компартії Румунії Бориса Стефанова і Павла Ткаченка та в належності до УВО. Це підтверджувалось “свідченнями” Мануляка В.Г., Винницького-Кюнца Т.І., Бордашевського Ф.В. і Міхелкіна В.В., які нібито були певні, що Панчик збирає головним чином відомості шпигунського характеру [6, арк. 19–22]. Які саме, з матеріалів слідства не видно.

Взагалі-то всі звинувачення, висунуті Ліфшицем проти Панчика, були фальсифіковані, вигадані, а тому в деталях не розшифровувались. Слідча справа № 9416 цього ж дня, 5 листопада 1933 р., була направлена на розгляд Судової трійки при колегії ДПУ УРСР з пропозицією застосувати до обвинуваченого захід соціального захисту – 8-річне ув'язнення в концтаборі. Речових доказів по справі не було.

Судова трійка при колегії ДПУ УРСР 14 листопада 1933 р. “поправила” пропозицію уповноваженого ТПВ Ліфшиця, начальника ТПВ Загореного та начальника облвідділу ДПУ Леонюка, які підписували обвинувальний висновок, і збільшила покарання М.Д. Панчику до 10 років виправно-трудова таборів, рахуючи строк з 23 лютого 1933-го. В'язня направили в Медвежгорський концтабір, де він чотири з половиною роки працював лікарем [6, арк. 58]. Тут на нього було заведено нову кримінальну справу № 7814, яку 20 вересня 1937 р. розглянула трійка НКВС Карельської АРСР і засудила Михайла Дмитровича Панчика до розстрілу. Вирок був оперативно виконаний [8].

Син безвинно розстріляного – Богдан Михайлович Панчик, який живе в Москві, 5 жовтня 1963 року написав у ЦК КППС заяву, в котрій просив реабілітувати його батька. Заяву направили на розгляд прокуратури Одеського військового округу, яка перевірила всі обставини справи і встановила, що Михайло Дмитрович Панчик ніколи провокаторською діяльністю не займався, його зв'язки з румунською сигуранцюю не встановлені. Навпаки, в документальних матеріалах Чернівецького обласного інспекторату жандармерії значиться Панчик Михайл Д., який підозрювався в проведенні української пропаганди. Проживав він у с. Дорошівцях. Дата – 1926 р. [6, арк. 60].

21 березня 1964 р. Військовий трибунал Одеського військового округу скасував постанову Судтрійки при колегії ДПУ УРСР від 14 листопада 1933 р. стосовно Панчика Михайла Дмитровича і справу судочинством припинив за відсутністю в його діях складу злочину [6, арк. 100]. Панчик Михайло Дмитрович реабілітований посмертно.

Джерела та література

1. ДАЧО. – Ф. 350. – Оп. 2. – Спр.8. – Арк. 31, 35.
2. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 68. – Спр. 16. – Арк. 17.
3. Там само.
4. Там само.
5. Там само.
6. ДА СБУ в Одеській області, кримінально-слідча справа № 14542 на Панчика М.Д.
7. ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 1. – Спр. 28. – Арк. 80–85.
8. Архив МВД Карелии. – Д. № 7814.

м. Чернівці
31 травня 2006 року

ОСИП ІВАНОВИЧ БУКШОВАНИЙ

(1.06.1890–8.12.1937)

ВИЗНАЧНИЙ діяч національно-визвольного руху на західноукраїнських землях і на Буковині – Осип Іванович

Букшований* народився 1 червня 1890 року в селі Жаб'є (нині Верховина) Косівського повіту в Галичині. Закінчивши 1908 року гімназію в Коломиї, він вступає до Львівського університету. Тут перебуває під впливом радикальної партії, бере участь у боротьбі за створення українського університету у Львові. У липні 1910 року разом зі своїм краянину, майбутнім видатним громадським і політичним діячем українського народу Василем Івановичем Порайком та ще 298 студентами, які виступали за створення українського університету, був арештований і засуджений на процесі “101” [1].

Після закінчення в 1914 році університету у зв'язку з початком Першої світової війни О.І. Букшований був призваний до австро-угорської армії, де служив у 30-му піхотному полку. З осені 1914-го по травень 1915 року воював на австро-російському фронті спочатку в чині хорунжого, потім підпоручика. В 1915 році перебуває в Тегерані в експедиції при німецько-перській військовій місії. В кінці цього ж року потрапляє в російський полон, перебуває у таборі полонених у місті Вольську Саратовської губернії. Звідси тікає і через Кавказ прибуває в Тегеран до австро-німецької місії, звідки в кінці 1916-го – на початку 1917 року через Багдад та Відень повертається в свою частину. Його призначають командиром роти Українських січових стрільців, так званих усусів.

Від лютого до липня 1917-го О.І. Букшований перебуває на австро-російському фронті, а з липня до грудня цього ж року – в селі Пісочному коло Стрия. З грудня 1917-го до 15 жовтня 1918 року він у чині капітана командує куриєм Українських січових стрільців (УСС), що входив до складу 25-го австрійського корпусу. Це був час пробудження і формування його національно-патріотичних ідей, головною з яких, звичайно, була ідея визволення рідного народу з ярма чужоземних гнобителів, об'єднання його в єдиній Українській державі.

З розпадом Австро-Угорської монархії у жовтні-листопаді 1918 року О.І. Букшований стає командиром 1-го полку Українських січових стрільців, згодом командиром 1-ї бригади УСС. Веде боротьбу з польськими військами Пілсудського, які намагались окупувати Західну Україну. 25 лютого 1919 року о 6 годині вечора почалося перемир'я з поляками. А наступного дня у Стрию відбулася зустріч командира Української галицької армії генерал-хорунжого

Осип Іванович Букшований

Павленка зі старшинами-делегатами від вояків III корпусу. На цьому зібранні генерал поінформував старшин-делегатів про воєнні події та умови перемир'я. А ввечері о 9.15 сюди прибув поїзд із Станіслава з Головним отаманом армії УНР Симоном Петлюрою. На залізничному вокзалі була вишикувана почесна сотня. Петлюру вітали делегати від різних частин корпусу, представники цивільної влади:

“У тій самій кімнаті, де рано відбувалася старшинська збірка, – читаємо в “Літописі Червоної калини”, – була спільна вечеря. До стола засіли, крім Головного отамана, його прибічники, генерал Павленко, полковник Гриць Коссак, генерал Гембачів, повітовий комісар др. Герасимович, др. Калитовський, отаман УСС Букшований, отаман Котович, сотники УСС Носковський і Білінкевич, поручик Медвідь, поручик Утриско та багато інших... Усіх було до 35 військових і цивільних” [2].

Як бачимо, О.І. Букшований у ті роки був відомою серед української національної патріотичної еліти особою. З його думкою, досвідом і хоробрістю рахувалися.

В липні 1919 року бригада О.І. Букшованого разом з іншими частинами Української галицької армії (УГА) під натиском польської армії, якою командував генерал Йозеф Галлер, відступила з Галичини за Збруч. В районі Кам'янець-Подільського УГА об'єдналася з військами Української Директорії. Разом вони відтіснили Червону армію і зайняли Київ [4, т. 1, арк. 78].

Однак 1-а бригада УСС під командуванням О.І. Букшованого участі в цих боях не брала. Вона стояла в запасі у Кам'янці-Подільському. В перших днях вересня її відправили в район Христинівки – Умані для боротьби з денікінцями. Тут О.І. Букшований укладає на короткий час союз з Нестором Махном і б'ється з двома денікінськими дивізіями. Та сили були нерівні. До того ж бригаду Букшованого майже до решти винищив тиф та бойові втрати. В кінці жовтня вона відступила в район Жмеринки. На початку листопада в Жмеринці відбувається нарада Симона Петлюри і Петрушевича з представниками армії Директорії та УГА, в якій брав участь і Букшований. Нарада мала завдання з'ясувати становище обох армій та узгодити план дальших дій. Головний отаман Симон Петлюра провів окремо нараду галичан. На ній виявилось, що командування УГА без відома Петрушевича почало таємні переговори з Денікіним у справі переходу УГА на його бік. Це багатьох обурило. Нарада закінчилась без прийняття будь-якого чіткого рішення [4, т. 1, арк. 79–80].

Під кінець першої половини листопада О.І. Букшований прибув до Кам'янець-Подільського, де зустрівся з Семеном Вітеком – міністром Директорії у справах Галичини. Той сказав, що умова про перехід УГА на бік Денікіна стала незаперечним фактом. Петрушевич дав на це згоду. Водночас Вітек сказав Букшованому, що мав розмову зі швейцарським комуністом Фрідріхом Платтенем, який перебуває в Кам'янці-Подільському, і той запропонував, щоб УГА перейшла на бік Червоної армії для спільної боротьби проти поляків.

Вітек запропонував Букшованому спільно з ним провести цей задум у життя. Удвох, залучивши ще деяких надійних товаришів, вони мали утворити революційний комітет, який усуне Петрушевича від влади, скасує угоду з Денікіним і проведе переговори з командуванням Червоної армії про перехід УГА на її бік. Букшований погодився з планами Вітека. Та не встигли вони розгорнути роботу по його реалізації, як 15 листопада поляки, за попередньою домовленістю з Петлюрою, перейшли Збруч і зайняли Кам'янець-Подільський. Петрушевич утік до Румунії. Галицькі частини рушили на схід.

Не бажаючи йти на Денікіна, Букшований залишив галицьку армію, а в бригаду передав листа, щоб вона в районі Житомира шукала зв'язку з Червоною армією і переходила на її бік.

Втікаючи від поляків, С. Вітек та О.І. Букшований перебрались у Бессарабію, сподіваючись звідти добратись до Відня. Однак румуни дозволили їхати через Румунію тільки

* Насправді Букшований Осип є сином Букшованого Семена та Букшованої Деонізії. По батькові змінено з метою конспірації і оберігання рідних від переслідувань польської влади. Осип мав брата Євгена.

Вітеку, а Букшованого вернули назад на Поділля. Так він проти своєї волі опинився на території, окупованій поляками. Певний час жив у Кам'янці-Подільському, переховуючись у знайомих. Тут він знайомиться з комуністами, які залучають його до підпільної роботи, проходить перше ознайомлення з комуністичною літературою. Нелегально працює серед галицьких стрільців у підрозділах і частинах, що були розташовані в селах на схід від Кам'янця-Подільського. Метою цієї роботи було підготувати стрільців до боротьби з поляками, організувати з них партизанські загони і оперувати ними в тилу польської армії, полегшуючи наступ Червоної армії на захід [4, т. 1, арк. 81–82].

У квітні 1920 року, коли О.І. Букшований працював у селі Привороття, до нього прибув зв'язковий від Кам'янець-Подільського ревкому і сказав, що йому треба їхати до Києва, де відбудеться перша конференція галицьких комуністів. З Осипом Івановичем на цю конференцію мав їхати Степан Фрей, який теж працював у підпіллі за завданням ревкому. В середині квітня вони рушили в дорогу, маючи при собі відповідні посвідчення. Однак до Києва вони не добрались. У Жмеринці їх затримали, коли вони хотіли сідати в поїзд, і довідавшись, що вони галичани, відправили в Одесу у фільтраційний табір. То був час, коли підрозділи ЧУГА, порушивши присягу, перейшли на бік поляків. Приблизно через два тижні кілька сот інтернованих галичан відправили з Одеси до Харкова. Туди ж повезли і Осипа Івановича.

У Харкові Букшований звертається в Галбюро, розповідає про свої пригоди, знайомиться з головою Галбюро Феліксом Коном, зустрічається з його заступником Михайлом Лукичем Бараном, якого знав ще з 1914 року, бо обидва були сотенними командирами в батальйоні Григорія Коссака. Зустрів він тут і Омеляна Паліїва, котрий вів з ним розмови про УВО, а потім хотів позбутись Букшованого, як невігідного свідка, подавши в ЧК відомості, нібито він разом з Петлюрою приймав парад військ УНР з нагоди зайняття ними Києва. Це була абсолютна вигадка, оскільки Букшований був заарештований у Жмеринці задовго до того, як армія Директорії вступила в Київ.

Сидячи у Харківській ЧК, Букшований написав заяву на ім'я Фелікса Кона, в якій висловлював здивування такою акцією проти нього. Через кілька днів його звільнили і етапом направили в місце, де збирали всіх галичан. Згодом зібраних етапом направили в Москву. Десь на третьому етапному пункті Букшованому дали на руки папери і наказали самому їхати до Кожухова під Москвою, де в таборі збирали всіх галичан. В Кожухові Осип Іванович дізнався, що всіх його земляків вивезли до Казані. Його ж самого затримали в таборі, де він пробув близько чотирьох тижнів. За цей час з Москви прибула комісія, яка дала вказівку звільнити Букшованого і направити в Галбюро при ЦК РКП(б), яке займалося в той час справами всіх галичан – і партійних, і безпартійних.

Секретарем Галбюро при ЦК ВКП(б) був Лесь Пушкар, добрий знайомий Букшованого ще з довоєнних часів по Коломиї. Тут же як співробітників бюро він зустрів своїх краян Івана Петровича Запаренюка (Тура) та Якова Баландюка, яких до цього часу не знав. Бюро направило Букшованого на короткотермінові курси всеобучу, де він ознайомився з міліцейською системою організації армії. З нього готували фахівця у цій справі на той випадок, коли доведеться організувати Червону українську галицьку армію (ЧУГА) за міліцейською системою, бо на той час почався наступ Червоної армії на Варшаву.

Навчаючись на курсах, Букшований часто заходив у Галбюро. Одного разу Лесь Пушкар сказав йому, що, мабуть, настає час вступу до партії. Думка Пушкаря збіглася з бажаннями Букшованого. Він на той час уже щиро ставився до комуністичних ідей і йому здавалось, що тільки радянська влада і Червона армія є тією реальною силою, яка визволить Галичину з-під польської окупації. Заява була написана. Рекомендації дали Лесь Пушкар, Іван Запаренюк та Яків Баландюк, що були комуністами з 1918–1919 років. Позитивну характеристику дав і

партосередок курсів. Невдовзі рішення партосередку було затверджено на бюро райкому.

О.І. Букшованого прийняли в члени РКП(б), рахуючи стаж з лютого 1920 року.

Восени до Москви приїхав член Галревкому Федір Михайлович Палашук (Конар). Букшований познайомився з ним, довідався про стан справ у Галичині. Там уже була встановлена радянська влада. Потрібні були партійні і радянські працівники. Лесь Пушкар виїхав у рідні краї на партійну роботу. Галбюро при ЦК РКП(б) очолив Яків Баландюк, який запропонував Букшованому перейти зі штабу Московського військового округу, де він у той час працював, у Галбюро помічником завідуючого. Ця пропозиція була прийнята. Та в середині грудня 1920 року всі справи Галбюро при ЦК РКП(б) були передані в Харків.

Букшований переїздить до Харкова і його направляють на роботу в Міжнародну раду профспілок (пізніше Профінтерн) на посаду члена редколегії, де він працював до осені 1921 року спочатку у відділі міжнародного зв'язку, а після його ліквідації – у видавничому відділі, де був технічним співробітником, потім помічником завідуючого і в кінці – завідуючим відділом.

В руках автора статті є посвідчення, видане ЦК КП(б)У 9 вересня 1921 р., підписане Феліксом Коном, в якому читаємо:

“Центральный комитет КП(б) Украины командирует тов. Букиованого О.И. в г. Киев в распоряжение Галбюро при ЦК КП(б)У.

Всем партийным, советским, военным и ж/д. органам предлагается оказывать т. Букиованому всяческое содействие при передвижении” [3, арк. 227].

Та поки Букшований їхав до Києва, постало питання про ліквідацію Галбюро. 16 вересня 1921 року член ЦК КП(б)У Затонський написав такого листа в ЦК РКП(б):

“Ввиду ликвидации Галбюро вообще и невозможности при данных условиях целесообразно использовать т. Букиованого на Правобережье, предлагаю ему вернуться в распоряжение ЦК РКП(б) в Москву.

Как коммунист т. Букиованный не известен, имею сведения, что он весьма ценный работник по вашему делу и лучше всего может быть использован в Москве” [3, арк. 227].

Галбюро 19 вересня 1921 року видало Букшованому мандат № 2205, в якому читаємо:

“Пред'явник цього Букшований О.І. командируется в Москву в распоряжения ЦК РКП(б). Все партійні, військові та радянські установи повинні оказувати тов. Букиованому всяку поміч.

*Керуючий справами
Діловод*

*Підпис
Підпис”* [3, спр. 44, арк. 386].

Саме в цей час із Варшави до Москви повертається Карл Максимович як делегат від розламівської групи Василькова в Комуністичній партії Східної Галичини (КПСГ). Він зв'язується з Коном, а через нього з Букшованим, домовляється з ним про виїзд за кордон, щоб працювати на групу Василькова, але після повної теоретичної підготовки.

“На весну 1922 р. попал я в число 1000 відповідальних працівників, яких в порядку партмобілізації малось перекинути з Москви на місце, – писав у своєму поясненні слідчому ДПУ В. Блюману О.І. Букшований 19 червня 1933 р. – Я мав уже намір виїхати за кордон, і тому на моє прохання ЦК РКП(б) звільнив мене від мобілізації і дозволив виїхати. Мене направили до наркомату внутрішніх справ, який мене як нібито сербського полоненого відправив з іншими полоненими через Ленінград–Штеттін. З Москви виїхав я з початком вересня 1922 р.” [4, т. 1, арк. 98].

Отож, з вересня 1922-го до липня 1924-го О.І. Букшований як член РКП(б) працював за кордоном – у Празі, Відні, Берліні, де був у контакті з представниками радянських дипломатичних місій, працював під їх безпосереднім керівництвом, був зв'язаний з ЦК КПСГ і ЗБД КПСГ, співробітничав з американськими і канадськими комуністичними виданнями, що виходили українською мовою, був працівником органу КПСГ “Наша правда” і редактором закордонного комуністичного видавництва українською мовою “Космос”.

Прибувши в Берлін, Букшований через кілька днів зв'язався з повноважним представником України у Празі Михайлом Васильовичем Левицьким, який у той час перебував у столиці Німеччини. Левицький дав Букшованому адресу Івана Тура, котрий теж був там. А Тур зв'язав Букшованого з представниками розламівців Романом Роздольським та Федором Васильовичем Беєм-Орловським.

Від них Букшований дізнався, що невдовзі відбудеться пленум закордонної групи розламівців, в якому повинен взяти участь і він. Цей пленум незабаром відбувся в одній із кімнат повпредства, уступлений М. Левицьким. В ньому взяли участь: Карл Максимович, Львівський як делегат розламівців у краї, Роман Роздольський і Федь Бей-Орловський з Праги, а також Богдан Кузьма і Семен Олененко – представники розламівців із Відня. Букшований був на пленумі як гість. Пленум обговорив такі питання:

1. Про діяльність групи в краї.
2. Про ставлення до виборів у польський сейм.
3. Про саботажну акцію.
4. Про ставлення групи до Комуністичної партії Польщі (КПП) та Комуністичного інтернаціоналу (КІ).
5. Організаційні справи.

Це була перша зустріч Букшованого з розламівцями. Вони прийняли його в свою групу і призначили, як ми вже згадували, на роботу в щотижневу газету “Наша правда”, що була закордонним органом розламівської групи.

В першій половині листопада 1922 р. Осип Букшований, Богдан Кузьма і Семен Олененко прибули до Відня, де застали Г.Ф. Піддубного (Толмачова). Вчотирьох вони почали редагувати газету та займатися організаційними справами.

В той час у Відні була численна галицька еміграція, в тому числі й робітнича. Був там і уряд Петрушевича, до якого розламівці стояли в опозиції. Група опиралася на українськомовну секцію Компартії Австрії, котра нараховувала 30–40 осіб, переважно робітників. Були серед них і колишні офіцери УГА – Василь Коссак, Петро Іванович Демчук, Михайло Васильович Чичкевич та Микола Григорович Кузняк, які навчалися у віденських вузах.

Троє з них – Коссак, Демчук і Чичкевич виїжджали в Україну для роботи на користь розламівців.

Віденська група розламівців вважалася тоді центральною поза краєм. Вона мала тісні зв'язки не тільки з празькою групою, а й з українськими секціями в компартіях ПАСШ та Канади. Звідти напливали грошові фонди, зібрані робітниками, за рахунок яких утримувалась діяльність розламівців за кордоном і в краї. Група підтримувала зв'язок з повпредством УРСР у Відні, яке очолював Наум Калужний.

Душею організації був Карл Максимович. Група користувалася дипломатичною поштою представництва. “Наша правда” мала слабкий зв'язок з краєм, займалася в основному справами еміграції і була найбільш поширена в Америці й Канаді. До краю її по кілька примірників доставляли члени празької групи, котра мала найсильнішу організаційну базу.

У Празі була чимала студентська група, що складалася з кількох десятків чоловік, переважно колишніх офіцерів УГА, крім того по таборах у Північній Чехії і в Словаччині були численні осередки, до яких теж входили колишні стрільці УГА.

У січні 1923 року Букшований одержав звістку, що Львівський повернувся з Москви, для його звіту та встановлення дальшої тактики групи у Відні на кінець січня скликався пленум Закордонного бюро допомоги. В пленумі взяли участь: Букшований, Олененко, Піддубний, Максимович, Львівський, Роздольський і Павло Ладан з Берліна. Львівський привіз вказівку Комінтерну негайно ліквідувати розлам у КПСГ і порозумітися з КПП, щоб спільно з нею розробити політичну платформу, що стане підставою для ліквідації розламу.

Пленум постановив підпорядковуватись цій директиві, зміцнивши свою організаційну базу в краї. Карл Максимович проінформував, що є можливість найближчим часом оволодіти УСДП, а тому було вирішено вислати до краю нові сили для зміцнення кадрів – Романа Роздольського з Праги, Богдана Кузьму і Семена Олененка з Відня.

На цьому пленумі було обрано повний склад ЗБД. До нього увійшли О.І. Букшований як секретар, Г.Ф. Піддубний, Ф. Бей-Орловський та Павло Ладан як члени. Букшований одержав директиву посилити збір коштів для організації серед емігрантів Америки й Канади. Максимович зажадав від Букшованого якнайчастіше інформувати його про діяльність ЗБД. В одному із цих засідань брав участь повпред УРСР у Відні Наум Калужний.

Після вищезгаданого пленуму О.І. Букшований розгорнув активну кампанію по збору фондів і за 6 місяців зібрав до 30 тисяч американських доларів, які передав Максимовичу.

У травні 1923 року в Берліні у державному помешканні повпредства УРСР відбувся черговий пленум ЗБД, в якому взяли участь Максимович, Ладан, Львівський, Роздольський, Бей-Орловський, Олененко і Букшований. Тут було обговорено й ухвалено платформу для об'єднавчої конференції, яка в червні мала відбутися у Львові.

На той час розламівці оволоділи УСДП, посиливши таким чином свій вплив на Волині, де партія мала свої організації. До рук розламівців у Львові перейшли два органи УСДП – газети “Земля і Воля” і “Вперед”, крім того до них приєдналися депутати польського сейму Приступа, Войтук, Скрипа та Пашук, що стали членами УСДП. Тиждень “Наша правда” перетворили на щомісячний теоретичний журнал з такою ж назвою.

На червневому пленумі було вирішено весь апарат ЗБД перевести з Відня до Берліна. А саме бюро затвердили в такому складі: О.І. Букшований – секретар, Павло Ладан і Семен Вікул – члени. Ця трійка одночасно була і редколегією журналу “Наша правда”.

На цей час О.І. Букшований зібрав у США і Канаді 12000 американських доларів, які були використані на видання журналу.

У вересні 1925 року весь апарат ЗБД О.І. Букшований перевів з Відня до Берліна. В цей же час у Москві відбувся II з'їзд КПП, котрий прийняв до відома факт об'єднання КПСГ і перейменував її на КПЗУ та затвердив новий ЦК КПЗУ у такому складі: Крілик-Васильків Осип Васильович, Савран Карл Авксентійович (Максимович), Крайківський Пантелеймон, Львівський (секретар ЦК КПЗУ).

З цього часу всі принципові справи, які досі вирішувало ЗБД, перейшли у відання ЦК КПЗУ.

ЦК КПП затвердив також новий склад ЗБД. Таким чином всі керівні посади КПЗУ опинилися в руках розламівців.

З липня 1924 року по червень 1926-го Букшований працював у ЗБД при ЦК КП(б)У одним із редакторів журналу КПЗУ “Наша правда” та викладачем на перших парткурсах КПЗУ в Харкові.

Він багато сил віддав розвитку комуністичного руху на Західній Україні і в Буковині. В “Нашій правді” появляються його статті теоретичного і практично-організаційного плану.

У квітні 1925 року відбулася V конференція КПЗУ з правами з'їзду, на якій обрали новий ЦК у складі Карла Максимовича, Осипа Крілика-Василькова, Павла Степановича Ладана,

Пантелеймона Крайківського і Романа Турянського. Новообраний ЦК на першому своєму засіданні вирішив перевести Закордонне бюро допомоги і “Нашу правду” до Харкова. ЗБД затвердив у складі Павла Ладана як секретаря, Вікула і Букшованого як членів. Але вже в серпні Букшованого виводять із бюро і на його місце призначають Попеля.

У жовтні 1925 року Карл Максимович переїздить із Варшави до Харкова. Павла Ладана виводять із ЗБД. Секретарем ЗБД обирають Максимовича.

У грудні Букшованого виводять зі складу редколегії “Нашої правди”, залишаючи на посту технічного секретаря редколегії без права голосу у вирішенні редакційних справ.

Восени цього ж року в Москві відбувся II з’їзд КПЗУ. Букшований брав у ньому участь як технічний редактор з’їздивського матеріалу.

Під час з’їзду відбулася нарада керівного ядра КПЗУ, на якій було вирішено скликати в одному із західноєвропейських міст конгрес революційних організацій Західної України, Закарпатської України, Буковини, Північноамериканських Сполучених Штатів, Канади і Південної Америки. Для підготовки конгресу вирішили послати в ці країни своїх представників: Букшованого – на Буковину, Богдана Кузьму – на Закарпаття, Павла Ладана – в Америку.

На початку квітня 1926 року Букшований виїхав на Буковину. Про те, що він там застав, Осип Іванович розповідав 23 червня 1933 року слідчому Блюману так:

“Властиво кажучи, на Буковині взагалі не було тоді ще ніякої організації. Прибувши туди, знайшов я 4-5 людей, що працювали в українській секції Соціал-демократичної партії Буковини. Секція спиралась на пливку, неорганізовану селянську стихію... Тому з самого початку я взявся за створення солідної бази, щоб організація не висіла в повітрі, а дійсно представляла якусь організовану силу. В тому напрямку пішли перші мої зусилля.

Розробили ми спільно з тими кількома членами секції початковий план праці та приступили до організування перших місцевих і повітових комітетів, зачіпаючи при тому за земельні болячки селянських мас та їх національно-культурні потреби. Ця масова організаційна праця велась під легальною вивіскою УСДП, а одночасно з тим почав я творити перші засновки підпільної Компартії Буковини” [4, т. 1, арк. 131].

З архівних документів, захоплених сигуранцюю у хаті Іллі Клевчука в Нових Мамаївцях, видно, що під керівництвом Букшованого, який в документах фігурує під псевдонімом Іванович, були прийняті: “Резолюція про стосунки КПБ і КПр”, “Резолюція в справі виборів”, “Тези в справі ставлення КПБ до УСДП”, “Справа з’єднання партійної роботи”, “Резолюція в справі робітничо-селянського блоку”, “Резолюція про налагодження зв’язків з ЦК КПр” та “Резолюція про закордонні комітети” [5, арк. 33–73].

Це були документи, які регламентували діяльність КПБ, її зв’язки з КПр, УСДП та закордонними комітетами КПБ, котрі після 8 травня 1926 р. (дня прийняття резолюції) мали припинити свою діяльність. Ця резолюція викликала невдоволення у членів віденського комітету КПБ, оскільки вони побачили в ній певну недовіру до себе і неприкрите знецінення їхньої роботи щодо розгортання комуністичного руху в краї. Голова комітету Дарій Хемічук зажадав від ЦК КПБ пояснень. Але не діждався, бо 18 липня на квартири Клевчука налетіла бригада Чернівецької сигуранци, зробила в хаті обшук, знайшла у скрині під підлогою архів КПБ, друкарську машинку, 100 американських доларів, печатку КПБ, протоколи засідань і резолюції ЦК КПБ.

Сигуранца, оволодівши архівом, арештувала І.Л. Клевчука і почала пошуки секретаря ЦК КПБ В.В. Гаврилюка (В. Федоріва) та Івановича (Букшованого). На допитах Ілля Клевчук Букшованого назвав Семенюком, тож сигуранца шукала ще й Семенюка.

Тим часом О.І. Букшований, В.В. Гаврилюк та зв’язкова ЦК КПБ Є.Ю. Басараба, уникаючи арешту, рішили перебратися в Україну. Подолавши в районі села Самушина Дністер, Букшований і Гаврилюк, який назвався Ісидором Підгірняком, 25 липня 1926 року були арештовані польською поліцією. О.І. Букшованого, відомого польській поліції ще з осені 1918 року, звинуватили в шпигунстві проти польської держави на користь Радянського Союзу і кинули спочатку в Станіславську, а потім у Львівську тюрму, де він перебував до 18 березня 1927 року. На допитах в поліції Букшований приховав своє перебування на Буковині, свій перехід румунсько-польського кордону. Стверджував, що перейшов кордон з Радянської України, аби податись до своїх рідних на Косівщину, бо його не задовольняла посада в Харківському державному видавництві.

Буковина уважно стежила за долею О.І. Букшованого. Газета “Боротьба”, яку редагував І.Д. Стасюк, 22 квітня 1928 р. повідомляла своїх читачів:

“Букшований, колишній командир бригади Українських січових стрільців виїшов з польського криміналу на волю. Польським поліцейським бандитам не вдалося зробити з нього шпигуна, хоч півроку мучили його в своїх казематах” [6].

З 18 березня 1927 року до травня 1932-го О.І. Букшований перебував у Львові в розпорядженні ЦК КПЗУ, здебільшого як працівник, а потім як член ЦК Українського селянсько-робітничого соціалістичного об’єднання – “Сельробу” – легальної прибудівки КПЗУ, створеної старим керівництвом КПЗУ в 1926 році.

В кінці 1927-го – на початку 1928 року О.І. Букшованого як члена ЦК “Сельробу” було призначено одним із керівників Центрального робітничо-селянського виробничого комітету у Львові. Не примикаючи до “Сельроб-лівичі”, що розбила в кінці 1927 року “Сельроб”, Букшований у серпні 1928-го став одним із організаторів “Сельроб-єдності”. Як член її ЦК допомагав консолідації табору, за що його часто кидали до в’язниць, переслідували, але випускали на волю за відсутністю доказів.

За комуністичну діяльність Букшований О.І. сидів у польських тюрмах у січні 1928-го, від 28 жовтня до 8 листопада 1928-го, від 6 вересня 1930-го по листопад 1931-го, від 22 лютого по 17 березня 1932-го, від 30 квітня по 2 травня цього ж року.

Вийшовши на волю, він застав “Сельроб-єдність” розпущеною. З дозволу керівництва КПЗУ виїхав у 1932 році в Радянський Союз. Навідав свою доньку Галину, яка жила в Москві. Потім прибув до Харкова і жив у готелі “Червоний”, працював членом редколегії журналу “Наша правда”.

Він активно працює над проблематикою революційного руху. В журналі “Наша правда” № 3 за 1932 р. публікує статтю “На вищому етапі революційного піднесення”. Цю ж статтю опублікував журнал “Західна Україна” №3–4 за 1933 рік [7].

В квітні 1933-го до нього завітав Володимир Гаврилюк, який у той час працював викладачем Комуністичного університету ім. Артема, видав окремою книжкою свою дисертацію “Основоположники марксизму про національне питання”. Згадали спільну працю на Буковині, перехід румунсько-польського кордону, арешт 25 липня 1926 року в районі Борщева. А далі кожен розповів про свій сімейний стан, творчі успіхи. Обидва висловлювали тривожні думки, викликані ситуацією, що складалася на той час в Україні. Страх наводила погоня ДПУ за буковинцями і галичанами. Ці думки були небезпідставними. 8 травня помічник начальника 2-го відділення ТПВ ДПУ УРСР Шерстов написав постанову про початок слідства, обрання запобіжних заходів і висунення звинувачення проти Букшованого Осипа Івановича, він же Кривецький Михайло Олександрович, члена КП(б)У, який за ст. 54–11 КК УРСР звинувачувався в приналежності до контрреволюційної організації. А 10 травня 1933-го

Букшований був заарештований у П'ятигорську, де відпочивав, і кинутий під охорону в спецкорпус Харківської тюрми ДПУ УРСР.

Почалися допити, жорстокі і страшні, в результаті котрих у справі О.І. Букшованого появилася його заява “До колегії ДПУ УРСР”, на якій відсутня дата написання. В ній читаємо:

“Я, підписаний, являюсь членом контрреволюційної підпільної організації УВО, що ставила собі за мету шляхом збройної інтервенції проти СРСР, і зокрема проти УСРР, та шляхом підризу радянської влади із нутра повалити радянську владу й встановити в Україні диктатуру фашизму. Ця організація УВО, до якої я належав, скривалася під фірмою КПЗУ. До організації належали Васильків, Турянський, Максимович, Волинець, Крайківський, Стасюк, Калятинський, Рудик, Чорний, Хлонь, Ернест, Бей, Роздольський, Косар, Корляков, Степан (технік політбюро).

В першій половині березня цього року під приводом неможливості далі вести працю КПЗУ в Берліні наслідком приходу Гітлера до влади, задумав Косар перенести роботу організації до Харкова. Для того доручив він мені й Корлякову виїхати до Харкова, а сам мав приїхати сюди децю пізніше, щоб взяти на себе дальше керівництво роботою УВО. Дав нам завдання за допомогою ЗБД зорганізувати відповідні пункти на радянському кордоні, над Збручем або на Волині для переправки людей і літератури. Крім того доручив Корлякову якнайскоріше повернути до Берліну і привезти йому такі інформації:

- 1. Щодо справи Конара;*
- 2. Щодо арештів галичан в Україні та в Москві (Бей);*
- 3. Як поставиться ЗБД до перенесення берлінського центру КПЗУ до Харкова;*
- 4. Про внутрішнє положення в СРСР, зокрема в Україні, в зв'язку з труднощами в сільському господарстві.*

Як це сказав Корляков, відповідь на ці запитання мав йому дати Горенко, хоч не маю певності, чи в тому сказав він правду. Він виїхав з Харкова до Берліну мабуть 17 квітня. Я мав поки що завдання інформувати знайомих мені членів організації УВО й одночасно членів КП(б)У про успіхи і хід інтервенційної підготовки імперіалістів за співучастю української контрреволюції і зокрема УВО. Це перевів я в розмовах з Вікулом і присутнім там його племінником, з Демчуком.

Більше часу для своєї роботи я не мав, бо виїхав лікуватися.

Дальші докладні інформації про мою контрреволюційну роботу дам у своїх свідченнях, які щиро і невимушено бажаю дати слідчим органам ДПУ.

Моя провина супроти радянської влади й пролетарської революції є надто велика, щоб можна було її спростувати одним тільки щирим визнанням. Я готов виправити мої провини в минулому, висловлюючи щирий жаль за дотеперішню мою контрреволюційну діяльність та віддаючи всі мої сили й знання радянській владі для якнайрішучішої й найуспішнішої боротьби проти всіх українських контрреволюційних організацій і зокрема УВО” [4, т. 1, арк. 8–9].

Перший допит почався 2 червня 1933 року. Букшований “розповів” Блюману про діяльність УВО за кордоном, розстановку кадрів УВО за кордоном і в УРСР, про мету свого приїзду в УРСР і проведення по лінії УВО кадрової роботи.

Букшований нібито заявив, що в УВО його втягнув у січні 1923 року Максимович, коли приїздив до Відня. Що УВО завжди мало великі кадри всередині КПЗУ і “Сельробу”.

Допити велись ще 3 і 5 червня. Вони були однотипні, тому не будемо на них зупинятися. 15 червня 1933 року слідчі Бордон і Блюман провели очну ставку О.І. Букшованого з Григорієм Коссаком.

Питання (до Букшованого. – І.Ф.): *Що ви знаєте про роботу Коссака в УВО?*

Відповідь: *Нічого не знаю.*

Питання (до Коссака. – І.Ф.): *Що вам відомо про роботу Букшованого проти радянської влади?*

Відповідь: *Букшованого я знаю по спільній роботі в УВО, як активного керівника організації і польського агента.*

Після переходу УГА за Збруч Букшований брав активну участь у збройній боротьбі з Червоною армією, будучи командиром бригади. Тоді Букшований ще належав до крайніх націоналістів і [був] впертим ворогом більшовиків.

У Кам'янці-Подільському Букшований брав участь у раді нарад з Петлюрою, Коновальцем та Вітеком про боротьбу з більшовиками.

В УВО Букшований вступив у кінці 1919 р. На початку 1920 р. він зв'язався з польським командуванням і був одним із організаторів зради частин УГА і переходу їх на бік поляків.

Після розгрому УГА Букшований за завданням керівників організації замаскувався під більшовика і потім вступив у члени компартії.

Після того, як була розкрита контрреволюційна робота окремих членів Галревкому, Букшований разом із Конаром, Годзинським і Герасевичем поїхав до Москви на військові курси.

Зі слів Герасевича знаю, що Букшований тоді уже зібрав для поляків матеріал по армії.

Із Москви за завданням УВО Букшований виїхав за кордон для проведення роботи серед української еміграції і організації перекидання членів УВО із закордону на Радянську Україну. У Відні в період 1922–1923 рр. я особисто зустрічався з Букшованим, говорив з ним по питаннях роботи УВО. Від нього я одержував вказівки про організацію роботи в Празі, в напрямку організації перекидання членів УВО в УСРР. Сам Букшований тоді у Відні був зв'язаний з моїм братом Василем, Кузняком Миколою, Чичкевичем і Суровцевою. Він вів боротьбу серед тієї частини молоді, яка орієнтувалась на більшовиків і щоб не відитовхнути її від себе, виступив як член КПЗУ.

В Україні я зустрівся з Букшованим у 1924 р. в театрі ім. Франка (нині “Березіль”). Він звів мене з керівником УВО в Україні Максимовичем. Після цього я зустрічався з ним у нього на квартирі на Сумській, 6 і в клубі політемігрантів в присутності Максимовича і Олекси Яворського. Мав з ним ряд бесід. Він розповідав про організацію ним шпіонажу для поляків і про свою роботу в повстанському комітеті УВО. Я розповідав йому про свою роботу за завданням органів Червоної армії.

В 1926 р. перед своїм від'їздом за кордон Букшований розповів мені про те, що їде за завданням УВО для проведення розкладової роботи в КПЗУ. Про це мені розповіли, крім Букшованого, Максимович і Левицький.

Пізніше, після того, як Букшований разом з членами УВО Кріликом, Турянським і Беєм провів розкол КПЗУ, Букшований був направлений для розкладової роботи в “Сельроб”. Цю роботу він проводив у зв'язку з дефензивою. Про його зв'язок з поляками знаю від нього особисто, а також від К. Максимовича, М. Левицького та інших керівних членів УВО.

Питання (до Букшованого): *Підтверджуєте ви свідчення Коссака Григорія?*

Відповідь: *Ні, не підтверджую. В згаданий ним час я з ним зустрічався, але ніколи про організацію не говорив і членом організації не був” [4, т. 2, арк. 45–53].*

Мордували О.І. Букшованого в підвалах спецкорпусу Харківської тюрми довго й нещадно. Вибивали з нього ті відомості, які потрібні були слідчим для стовідсоткової компрометації його і всіх найактивніших діячів КПЗУ. На перших допитах Букшований правдиво розповідав про свою діяльність в РКП(б) і КПЗУ. З тих розповідей та й з усієї його діяльності було видно,

що він чесно і віддано служив комуністичній ідеї. Але він був високоосвіченим українським інтелігентом і патріотом, що не влаштувало ті політичні сили в Москві, які дотримувались щодо України колонізаторсько-асиміляційної імперіалістичної політики. Всі сили ДПУ були кинуті на винищення української еліти. Одним із перших під цю страшну косу потрапив і Букшований. Його справа складалася з чотирьох томів, у котрих він “зизнавався” у своїх гріхах. В одному із цих томів були протоколи допиту від 11 і 13 вересня 1933 р., в яких вимучений в’язень висловив свою правдиву сповідь. На жаль, зацікавлені у фальсифікації правди особи, вилучили цю сповідь зі справи і очевидно знищили. Після цих заяв у справі немає ніяких документів, які б свідчили про нові допити Букшованого.

23 вересня 1933 року Судова трійка при колегії ДПУ УРСР звинуватила О.І. Букшованого в приналежності до УВО, приписала йому роль одного з керівників цієї організації, а ще й шпигунську діяльність на користь Польщі та провокаторську в КПЗУ і засудила до 10 років виправно-трудових таборів. Його відправили на Соловецькі острови у відомий своїми жадливими розправами Соловецький табір особливого призначення НКВС СРСР, який відзначався особливою жорстокістю і нещадністю щодо політичних в’язнів. Тут на Букшованого і ще на 1115 в’язнів у жовтні 1937 року були складені розстрільні списки. Постановою Особливої трійки УНКВС Ленінградської області Російської Федерації від 25 листопада 1937 року Осип Іванович Букшований був засуджений до розстрілу і 8 грудня цього ж року розстріляний в урочищі Сандормох [8, с. 43].

Військовий трибунал Київського військового округу 18 лютого 1959 року в порядку нагляду розглянув протест військового прокурора КВО на постанову Судової трійки при колегії ДПУ УРСР від 23 вересня 1933 р., котрою був ув’язнений у виправно-трудові табори строком на 10 років Букшований Осип Іванович, і постанову Особливої трійки УНКВС Ленінградської області Російської Федерації від 25 листопада 1937 р., на підставі якої він був розстріляний 8 грудня цього ж року та скасував їх, а справу припинив за відсутністю в його діях складу злочину.

Осип Іванович Букшований повністю реабілітований. Він був безпідставно знищений тільки за те, що був українцем, що мав гаряче серце патріота, що повірив у життєтворчі сили комуністичних ідей, в право нації на самовизначення, а громадян – в право любити свій народ, боронити свою землю, дбати про її розквіт, які були використані ворожою українській незалежності владою, як приманка і своєрідний опіум, щоб потім нещадно винищити цвіт української нації.

Джерела та література

1. Державний архів Львівської області (далі ДАЛО). – Ф. 11. – Оп. 29. – Спр. 437; ф. 121. – Оп. 3. – Спр. 415, спр. 136, спр. 142, 207, 208, 426, 428, 558, 677, 160, 73, 703; ф. 1. – Оп. 51. – Спр. 653, 708; ф. 139. – Оп. 9. – Спр. 20, 666, 507, 2585; ф. 243. – Оп. 2. – Спр. 42, 23, 22; ф. 255. – Оп. 1. – Спр. 4, 8, 39.
2. Літопис Червоної калини. – 1937. – Ч. 7–8. – С. 3.
3. ЦДАГОУ. – Ф. 38. – Оп. 1. – Спр. 46.
4. ДА СБУ, кримінально-слідча справа № 49830 ФП у 4 т. на Букшованого О.І.
5. ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 1. – Спр. 28.
6. Боротьба. – 1928. – 22 квітня.
7. Іванович О. На вищому етапі революційного піднесення //Наша правда. – 1932. – № 3. – С. 39–55; Західня Україна. – 1933. – № 3–4. – С. 85–101.
8. Остання адреса. До 60-річчя соловецької трагедії. У 3 т. Упорядники Кулаковський П., Шаповал Ю. – К.: Сфера, 1999. – Т. 3. – 394 с.

м. Чернівці

ГРИГОРІЙ ФЕДОРОВИЧ ПІДДУБНИЙ (1886–4.11.1937)

У ЧАСНИКАМ революційного руху на Буковині в двадцятих-тридцятих роках ХХ ст., читачам багатьох газет і журналів, які в той час виходили на Радянській Україні, а також у Польщі, Сполучених Штатах Америки і в Канаді, були широко відомі прізвища “Г.Григорович”, “Г.Піддубний”. Та, мабуть, мало хто знав, як тоді, так і тепер, що за цими іменами-псевдонімами стояла одна і та ж людина – Григорій Федорович Толмачов. Деякі свої статті, які, зокрема, друкувалися в органі ЦК КПСГ – ЦК КПЗУ “Наша правда”, підписував криптонімом “С” або псевдонімом “Свій”.

Не будемо перелічувати всі його публікації цього періоду, присвячені поневоленій румуно-боярськими окупантами Буковині. Їх дуже багато. Але деякі назвемо. Ось статті і кореспонденції, опубліковані в газетах і журналах Радянської України за підписом “Г.Григорович”: “Українці під румунською кормигою” (газета “Большовик” за 28 грудня 1924 р.), “Земельна реформа на Буковині” (ця ж газета за 18 січня 1925 р.), “Про земельну реформу Буковини” (газета “Комуніст” за 4 серпня 1926 р.), “Буковина під ножем боярських хірургів” (газета “Пролетарська правда” за 28 липня 1925 р.), “По селах і містах Буковини” (ця ж газета за 12 липня 1925 р.), “3 буковинського життя” (газета “Вісті ВУЦВІК” за 11 квітня 1926 р.), “Під боярською владою” (газета “Народний учитель” за 22 вересня 1926 р.) та інші. А ще ряд публікацій, що побачили світ за підписом “Г.Піддубний”: “Робітничий рух на Буковині” (журнал “Вестник профдвижения Украины” № 12 за 1926 р.), “Повідь у Західній Україні та Буковині і наша допомога” (журнал “Селянський будинок” № 11 за 1927 р.), “Під знаком демократичних ілюзій” (журнал “Західна Україна” № 4 за 1929 р.), “Колонізація Галичини” (газета “Вісті” за 1 і 2 березня 1923 р.), “Боярська диктатура і робітничая преса в Буковині” (“Вісті” за 1 грудня 1925 р.), “Листи з Буковини. Селянський бунт в Мамаєштах” (“Вісті” за 14 листопада 1924 р.).

Обсяг нашої публікації не дає можливості проаналізувати кожну з вищезгаданих статей і кореспонденцій. Скажемо, що всі вони спрямовані на захист прав і свобод поневолених українських трудівників Буковини. В багатьох розвінчувалася буржуазна лжедемократія, терор жандармів і сигуранци, ошукування селян при земельній реформі, в результаті якої земля потрапила до рук тих, хто на ній не працював. В окремих публікаціях показано боротьбу політичних партій, стан революційного робітничого і профспілкового руху тощо.

У 1925 р. у Відні за підписом Григорія Григоровича, за яким стояв Г.Ф. Толмачов-Піддубний, вийшла книжка “Буковинське селянство в ярмі”, де зроблено глибокий аналіз соціально-економічного і політичного становища буковинського селянства, показано терор і насильство королівської влади.

“Шлях визволення Буковини, – зазначав не без пафосу автор, – простелився на схід, туди, де 25 мільйонів трудівників українських працюють на своїх, уже не панських ланах, де трудівник села в союзі і згоді зі своїм спільником, працівником міста, відбудували свою державу і створили союз трудових республік. Так, шляхи визволення буковинського селянства також збігаються з визвольними шляхами трудячого селянства цілого світу. Одне другому не суперечить” [9, с. 58–59].

Віра в те, що в СРСР робиться все для блага трудівника, була твердою і, очевидно, щирою. Автор гаряче пропагував паростки нового, що появлялось в Україні. Намагався завоювати

якогома більше прихильників нового ладу серед буковинського селянства, викликати у нього зневагу до окупаційної влади.

“Замість національної культури – румунізація, замість волі – кайдани, замість робітничо-селянської республіки – румунський король, замість розвитку добробуту – загальна руїна, замість поступу – регрес, замість землі – колонізація, замість школи – тюрма, замість закону – щоденні арештування, замість життя – морд. Ось що значить Буковина в румунським ярмі. Тому це ярмо повинно бути розбите і воно буде розбите”, – категорично стверджував Г.Ф. Піддубний.

У 1928 р. в Харкові в Державному видавництві України тиражем 2000 примірників вийшла книга “Буковина – її минуле й сучасне”. Вона складалась із трьох частин і чотирнадцяти підрозділів. У ній було подано широкий географічний та історичний екскурс, висвітлено національний і соціальний склад населення, економіку краю, показано революційні події, окупацію Буковини військами королівської Румунії в 1918 р., терор жандармів і сигуранци, румунізацію культурного життя, державних установ, широко висвітлено професійний рух, становище робітництва і селянства, діяльність і боротьбу політичних партій за представництво в парламенті, їх ставлення до комуністичного руху взагалі.

Згадані вище книги, не зважаючи на деякі неточності і певну ідеологічну заангажованість, відіграли важливу роль в ознайомленні трудящих України і світу зі становищем українських народних мас Буковини під боярським гнітом у 20-х роках ХХ ст. Вони й сьогодні є важливими документами бойової публіцистики тих років, спрямованої на захист поневоленого буковинського люду.

Хто ж він був? Чому його серце так боліло за долю Буковини?

Народився Григорій Федорович Толмачов 1886 р. в с. Тетлега теперішнього Чугуївського р-ну на Харківщині в сім’ї селянина, котрий згодом став робітником. У 1893 р. вступив до сільської трьохкласної школи, яку закінчив у 1897 р. До 1903 р. працював у батьківському господарстві. А потім рішив поїхати на заробітки на Далекий Схід [1, арк. 114].

Знав, що в м. Уфа живе його сільський учитель Кузьменко, якого любив і шанував. Той, у свою чергу, любив здібного і трудолюбивого учня. Григорій заїхав до вчителя, і він порадив юнакові далі не їхати, а залишитися в Уфі й продовжити навчання в учительській семінарії. Три роки навчання пролетіли швидко. Січневі події 1905 р., розстріл 9 січня робітничої демонстрації в Петербурзі розбудили багатьох, в тому числі і юного Толмачова. Він починає брати участь у революційному русі, зокрема в учительських гуртках есерівського напрямку. Влітку 1906 р. вступає до партії соціалістів-революціонерів. Виконує обов’язки агітатора. Стає членом бойової дружини. В 1906–1907 рр. працює на Уралі в містах Златоуст, Нижній Тагіл. Восени 1907-го під псевдонімом “Піддубний” виїжджає до Петербурга. Тут зв’язується з есерівською організацією і працює організатором Коломенського р-ну. Відвідує курси Лезгорта. Живе на кошти організації, а також на платню, зароблену приватними уроками. В кінці літа 1908 р., коли юний революціонер повертався з чергового завдання додому, його перехопили агенти охоронного відділення, арештували і посадили в тюрму “Кресты”, що на Арсенальній набережній у Петербурзі. Восени 1908 р. відбувся суд над 11 учасниками революційних подій 1907-го р. Піддубного царський суд засудив на вічне заслання в Сибір. Етапом його відправляють у Мартинівську волость Іркутської губернії [1, арк. 114].

Прибув він сюди в кінці літа 1910 р. і до весни 1911 р. перебував у Мартинівці разом з двома поляками на самому хлібі та воді. Кілька місяців сидів у лісовій хижі, працюючи в селян за 40 копійок у день. Весною 1911 р. з першими сплавами лісу і сіна, найнявшись до селянина-тунгуса, приплив на дарабах до невеликого повітового містечка Кіренська, що за

тисячу кілометрів від Іркутська. Пішов працювати вантажником краму та горілки із барж та пароплавів на баркас. *“Це привчало мене, – писав він, – до великої суворості праці, що одразу зробила з мене, мовляв, господаря своєї долі, принаймні в обсягу навколишнього засланського оточення. Я оселився в Мельничному. Мені довго довелося блукати з однієї квартири до другої, ночувати у товаришів і знайомих, переважно моряків – Єрмаша, Красикова та інших”* [38, с. 13–14].

Своє перебування в Мельничному, роботу в судноремонтній майстерні Громова Г.Ф. Толмачов досить детально і колоритно описав у книзі “Страйк на засланні”. Він був організатором і активним учасником цього страйку, що відбувся в Кіренську в квітні 1912 р. на знак протесту проти розстрілу робітників на золотих копальнях в Бодайбо 4 квітня цього ж року, коли не менше 300 робітників-страйкарів було убито, а 250 поранено [38, с. 16–20]. Страйк у Кіренську був політичним протестом засланців проти царського ладу та його кривавої системи панування.

Активну участь у підготовці цього страйку, окрім Піддубного, взяли політзасланці Тарасов, Льосик, Гризодуб, Романенко, Красиков, Єрмаш, Кисельов, Владимиров, Брешко-Брешковська, Циганенко та інші. Серед 11 осіб, засуджених у Петербурзі 1909 р. разом з Піддубним, були Василь Владимиров, колишній студент Київської політехніки і його дружина Ядвіга Флоріанівна Федорович [38, с. 45–46].

Після страйку 12 засланців було арештовано. Піддубний відразу ж перейшов на нелегальне становище і разом з поляком Віктором Раковським з Немирова почав готуватися до втечі із заслання. Він зголив бороду, одягнувся на європейський зразок, підготував паспорт, назбирав грошей і в травні, коли Лена звільнилась від криги, з допомогою капітана Фока, шведа за національністю, добрався пароплавом в торгове село Жигалов, а звідти – взімком на станцію Тиреть, де купив два квитки до Новомиколаївська і, розійшовшись з Раковським по різних купе, поїхали, як він писав, “до нового і вільного, хоч і нелегального життя” [38, с. 120].

З великими труднощами Г.Ф. Піддубний добирається до Владивостока. Там сідає на поїзд і переїжджає в Південну Манчжурію, в порт Дайрен, де зустрів працівника еміграційного бюро, уродженця Чернігівщини, анархіста Смирнова, який теж утік із заслання з Іркутської губернії. Смирнов порадив йому їхати не у Ванкувер чи Сан-Франциско, куди за третій клас треба було заплатити від 110 до 170 доларів (Толмачов же мав всього 88 крб.), а в Брісбен, в Австралію. І дорога туди дешевша, і роботу там знайти легше. Смирнов 20 днів до відплиття пароплава за кошти бюро годує Піддубного, дає безплатний нічліг, купує квиток за 80 карбованців до Брісбена на пароплав китайської компанії. А ще радить йому вивчати англійську мову, яку сам уже вивчив, зрікшись політичної діяльності. Григорій Федорович користується цією порадою [40, с. 35].

З Дайрена пароплавом запливли в порт Моджі в Японії, а звідти вже в Австралію. В книзі “Шафіровий океан” Піддубний з великим зачудуванням і любов’ю описує місто Моджі, яке йому припало до вподоби більше, ніж Харбін і Дайрен. Воно рясно переповнене людьми, які надзвичайно чисто вбрані. В місті дешевизна. Сотня мандаринів коштує пів’єни. Але він ходить голодний, бо в нього зовсім мало грошей, а ще ж треба їхати до Австралії. У Моджі він зустрічає Бережного з Полтави, який виручає харчами і грошима. А ще – робітника з Маріупольського заводу Довженка з жінкою і дитиною. Всі емігранти помітили, що в Японії немає крадіжок. Один з емігрантів пояснив це прикладом із російсько-японської війни. Коли російські полонені солдати сиділи в таборах, їх посилали на роботи до японців. Вони там крали, що потрапляло до рук, і приносили в табір. Надійшла до коменданта скарга. В табір прибула група солдатів, зробила трус. Кожного, у кого знайшли щось крадене, розстріляли. Так російських солдатів учили бути чесними. Японці ж, знаючи як суворо в країні карають злодіїв, виховували в собі високу чесність і порядність.

Чотири дні чекання в Моджі пролетіли, як один день. П'ятого дня емігранти чистим, зручним пароплавом “Сент-Альбенз” тоннажністю в шість тисяч тонн, обминувши Шанхай, взяли курс на Гонконг.

“Коли ми виїхали в одкрите море, – згадував пізніше Піддубний, – я наліг знову на англійську мову, що я захопився як слід її студіювати від першого дня, скоро сів тільки на пароплав. Мені поцастило ще в Моджі побачити і дістати у одного емігранта самовчителя англійської мови Туссена і Лянгеншайдта – частина перша. Я захопився коло вивчення англійської мови з таким завзяттям, з яким я, здається, ще ніколи нічого не вивчав” [40, с. 105–106].

Англійська була третьою іноземною мовою, якою оволодівав Г.Ф. Піддубний, пливучи до Австралії. Німецьку і французьку він вивчив, сидячи в “Крестах” у Петербурзі, за підручниками і методом цих же авторів. Водночас його захоплювала краса і велич баченого, зокрема, краса і велич Гонконгу. Він спускається з пароплава в місто. Ходить, любить його красою, чистотою, величчю, щоб потім, через 20 років написати:

“Мене приваблювали оті могутні будинки, що, мов велетенські бапти, стояли рівними рядами понад берегом: вони дуже високі, мабуть по шість-сім поверхів, одноманітні, і вікна оддалеку здавались за звичайні просвіти для суцільних ганків чи наче для веранди. Мене цікавило, що це за могутня веранда навколо і як там живуть у тих, дивної архітектури, домницях. Ніде – ні в Японії, ні в Дайрені, ні в Харбіні я ні разу не бачив таких потужних будинків” [40, с. 88–89].

Г.Ф. Піддубний був людиною допитливою, чутливою, ніжною, справедливою, не байдужою як до краси та радості, так і до соціальної потворності й людського горя. Саме соціальна несправедливість штовхнула його на шлях революційної боротьби. Вирвавшись із російської тюрми народів, від’їхавши на безпечну відстань від царських шпигунів і провокаторів, відчувши себе вільною людиною, він думав, що має робити, до чого взятися, щоб якомога швидше допомогти тим, хто страждає, кого мучать і катують.

“І перед моїми очима малювалася висока Швейцарія, ті славні, звідані всіма народами усіх часів і сторіч гори, де зосереджувалася наша революційна еміграція під час перебування за кордоном. Туди ж я мушу поїхати. Я мушу взяти всі напрямки і допевнитися ще раз, що мої переконання підтверджує сама практика і теорія закордонного соціалістичного руху. Там, або в Парижі, були всі провідники. Там виходили часописи і кристалізувалася думка. Хіба ж мені не треба поповнити революційне знання після чотирьох років царського полону?” – задає він собі питання. І відповідає: треба! Він мріє закінчити університет, який дасть йому змогу *“бути всеозброєним і теоретично, і практично в боротьбі з царатом і капіталом. Університет, може, я знайду в Галичині. Я читав так багато часописів про ті події з боротьби українських студентів із синками польських дідичів і панів, що я хотів би обізнатися з тим життям і поруч з тим, крім науки, міг я бути дуже близький до українського кордону. Я дістану там зв’язки і подамся знову у підпілля, може сам, а може й zorganizую гурт для цілої великої роботи, для постави на ноги нової соціалістичної організації на Україні”* [40, с. 35–36].

З такими думками він плыв до Австралії. Ці думки переривалися враженнями від сонячної барвистої Манілі на Філіппінах, де його захоплюють “оливкові обличчя з брунатними очима”, краса, працелюбство і граційність філіппінок. Його чарує розкішна, буйна, сповнена п’янкх пахощів, природа острова Мінданао, міста Самбоанго, котре він порівняв з великим ботанічним

садом з усіма розкошами тропічної рослинності. Григорій Федорович дуже шкодував, коли пароплав обходив острови Борнео і Целебес, краса яких залишалась на горизонті, мов казкове марево.

Своє перебування в Австралії він описав у документальній повісті “Мідяні заграви”, що вийшла в Харкові 1933 р. тиражем 3000 примірників. Спочатку він жив у емігрантському домі в Брісбені – столиці одного із шести штатів федерації, найгарячішій тропічній частині цього суходолу – Квінзленді.

“Брісбен розташований понад самим берегом Тихого океану, біля гирла глибокої річки Брісбен, що утворює природну затоку, надзвичайно гарну й глибоку для того, щоб усілякої місткості океанські пароплави могли вільно приставати до самого берега... Місто чисте, із струнко збудованими котеджами, з готелями, з кам’яницями, з громер скул (середні школи), палацами, університетом, біржею, бібліотекою. Воно вражало багатством фарб, квітів, веселих ліній, різнобарвного вбрання природи, вогневими проміннями сонця. На мою голодну фантазію ці гострі різнокольорові картини після суворих сибірських краєвидів падали, мов світлові проміння на в’язня, випущеного на сонячні луки” [41, с. 13–14].

В Австралії Г.Ф. Піддубний зустрічається з Федором Андрійовичем Сергеевим (“Артемом”), який там жив з донькою і дружиною, з Паулем Йорданом, котрий утік з Харбінської в’язниці.

Через деякий час Піддубний з Брісбена переїздить на мідні копальні до Мавнт-Чолмерза. Будує собі житло – тент за один фунт стерлінгів. І живе в ньому. Возить у копальні вагонетки, пересипає мелок з одного рівня на інший. Потім перейшов на мідеплавильню. Робота була важка і виснажлива. А грошей платили мало. Один хлопчисько по імені Нік запропонував Григорію поїхати на цукрові плантації в Північний Квінзленд, де за 6 місяців можна заробити 120 фунтів стерлінгів. Вони покидають Мавнт-Чолмерз з мідеплавильнями та мідними шахтами і їдуть на Північ, в м. Кернс – золоте Ельдорадо Австралії.

Кілька днів жили в готелі 25-тисячного Рокгемптона, що на березі Тихого океану, на 23-ій паралелі. Тут Піддубний закохується в дружину власника готелю, яка щовечора грала на піаніно. І коли настав час відпливати пароплавам на батьківщину, юнакові було боляче кидати готель. Якесь незнана туга вхопила його за серце. “Ця музика і ці блакитні очі з чорними віями та чорними бровами, крізь які світилися вогники життя і спалахи бажання, перевертали мій спокій і зламали мою рівновагу, що з нею я приїхав до Рокгемпону”, – згадував він [41, с. 126].

Будучи в Австралії, Г.Ф. Піддубний брав участь у діяльності Австралійської соціалістичної партії, уважно стежив за подіями на батьківщині. Лютнева революція 1917 р. в Росії змела з політичної арени самодержавство. Влітку 1917 р. Піддубний повертається в рідні краї, спочатку їде до Києва, а потім – у Макіївку, до рідного брата Данила. Кілька днів відпочинку. І знову він поринає в політичну діяльність. Твердо вірячи, що прийшла довгождана пора свободи, він їде в м. Бахмут, де працює інструктором з підготовки виборів до Установчих зборів України. В кінці 1917 р. вступає до партії українських есерів. Його обирають до складу Центрального комітету. В січні 1918 р., напередодні того, як Київ почали бомбардувати війська Муравйова, він переїздить сюди і починає працювати в редакції газети “Боротьба” – органі УПСР, редактором якої в той час був відомий український письменник і літературознавець Василь Михайлович Блакитний (Елланський). Тут же в той час працював письменник Гнат Васильович Михайличенко, майбутній нарком освіти УРСР в травні-червні 1919 р. [1, арк. 114].

Зі встановленням в Україні гетьманщини Піддубний влітку 1918 року їде на Донбас для налагодження зв’язків і підготовки повстання проти гетьмана. А восени знову повертається до Києва. На початку січня 1919 р. за пропозицією ЦК УПСР його посилають у Відень як

представника есерів на конгрес. Тут він зустрічається і близько знайомиться з активним учасником боротьби проти царизму Петром Юрійовичем Дятловим, котрий запропонував йому порвати з есерами, які на той час уже, по суті, втратили свій революційний дух і розсипалися, та разом з ним взятися до заснування видавництва “Комуністична бібліотека”, де організувати видання партійної літератури.

То був час тріумфу соціалістичних ідей. Перемога революції в Росії вселяла надію, що невдовзі такі ж революції прокотяться по всьому світу і принесуть людству свободу і щастя. Політичне насильство буде зруйноване. Отже, треба більше видавати революційної літератури. Хай робітники і селяни читають, хай свідомо піднімаються на боротьбу проти своїх експлуаторів.

Піддубний погоджується працювати у цьому видавництві. В 1920 році він вступає в члени Комуністичної партії Австрії, а згодом переходить до Комуністичної партії Східної Галичини, стає редактором її центрального органу – газети “Наша правда”. Редагує її з 1921-го по 1923-й роки [1, арк. 54]. В цей же час входить до складу Закордонного бюро допомоги КПСГ. Видає у Відні брошури “Паризька Комуна”, “Розбийте кайдани!”.

17 червня 1924 р. в Москві відкрився V Конгрес Комінтерну, який обговорював завдання згуртування робітничих лав і всього світового революційного руху перед наступом капіталу та зміцнення комуністичних партій [20, с. 220]. Це був час, коли комуністичний рух, здавалось, нарощував свої сили, коли в серцях багатьох комуністів жила надія, що їм удасться перебудувати світ на засадах свободи, рівності і братерства, коли ще культ особи Сталіна тільки зароджувався, політичні репресії ще не набрали масового характеру, а внутрішньопартійна боротьба велась у формі політичних дискусій, які ще не закінчувалися розстрілами сталінових противників.

Григорій Федорович був на конгресі як спеціальний кореспондент газети “Українські щоденні вісті”, що виходила в США. Дискусії на конгресі показали, що в комуністичному русі немає належної єдності. Гострій критиці піддавалися погляди “правих” і “ультралівих”. Окремі групи взяли курс на повний розрив із соціал-демократією, зосереджуючи вогонь проти лівого її крила. Багато говорилося про більшовизацію компартій, про їхню роботу у профспілках, про ставлення до селянства, про політику в національному питанні. Все це вимагало великої самовідданої роботи кожного комуніста.

Повернувшись до Відня, Піддубний намагався діяти в руслі рішень конгресу.

В той час у столиці Австрії навчалися буковинські комуністи Семен Юрійович Гуцуляк з Нижніх Станівців, Дарій Денисович Хемічук з Мамаївців, Вольф Штерн з Волоки, у Празі – Михайло Дмитрович Панчик з Дорошівців, Семен Георгійович Галицький з Нової Жучки. В березні 1925 р. вони та дехто зі студентської молоді заснували тут організаційний комітет, котрий ставив за мету притягти до конспіративної роботи тих товаришів, які брали участь у комуністичній партійній роботі на Буковині в 1919–1921 рр. [2, арк. 80]. Піддубний прилучився до цієї групи і почав активно працювати в ній. Перш за все рішили налагодити зв’язок з краєм і залучити до комуністичного руху якомога більше людей. Д.Д. Хемічук написав листа Іллі Клевчуку в Мамаївці, а той, в свою чергу, – товаришам по гімназії Михайлові Гавришу-ку з Мамаївців та Петрові Лисюку із Хрещатика, які навчались у Празі, з пропозицією вступити до цього організаційного комітету. Однак Гавришук і Лисюк не прийняли цієї пропозиції.

Комітет тим часом розгортав роботу. Він звернувся до ЦК КПЗУ, а потім до буковинців в Америці і Канаді з проханням надати йому матеріальну допомогу. Зокрема, за підписом “Буковинського революційного комітету” в “Українських щоденних вістях” у Нью-Йорку і “Робітничих вістях” у Канаді були опубліковані відповідні звернення. Дарій Хемічук і Григорій Піддубний почали детально вивчати буковинські відносини. В результаті цього вивчення

появились в газетах і журналах Радянської України статті за підписом “Г.Григоровича” і “Г.Піддубного”, про які ми говорили на початку статті. Хемічук по кілька разів на рік приїздив на Буковину, зустрічався з комуністами-підпільниками, зокрема з членами ЦК КПБ – Іллею Клевчуком, Володимиром Гаврилюком, Іваном Стасюком, Василем Руснаком, – збирав матеріали, котрі потім оброблялися у Відні. На їхній основі Г.Ф.Піддубним була написана і видана книга «Буковинське селянство в ярмі», яку ми вже згадували [2, арк. 81].

Ця книга, потрапивши на Буковину, читалась при світлі каганців у селянських хагах і студентських гуртожитках. Один її примірник під час обшуку був знайдений жандармами на подвір’ї Василя Гаврилюка – батька Володимира Гаврилюка – в Хрещатику [43].

Дарій Хемічук у своєму звіті ЦК КПБ про роботу Закордонного бюро у Відні від 29 червня 1926 р. писав так: “Для Бук[овинського] селянства рішено було написати “Бук[овинське] сел[янство] в ярмі”. Зібрані матеріали почали використовувати для “Меморандуму”, в якому комітет аргументував і показував, чому якраз на Буковині потрібна автономна партійна організація” [2, арк. 81].

В цьому звіті Дарій Хемічук, високо оцінюючи роботу Піддубного, розповідав, що Закордонне бюро КПБ у Відні не раз захищало його перед нападками представника ЦК КПЗУ на закордон Павла Ладана (Недобитого), який вимагав усунути його з бюро, як небуковинця [2, арк. 83]. Г.Ф. Піддубний брав також активну участь у випуску першого номера газети “Буковинська правда”, що вийшов у Відні.

В 1926 р. за пропозицією радянського повпредства у Відні Піддубний переїздить в Україну і поселяється в Харкові. На той час він був уже одружений на уродженці Швейцарії Ерні Едуардівні Пробет, мав дочку Оксану і сина Світозара. Поселили його по вулиці Селянських письменників, 5, кв. 49 [1, арк. 7, 115].

6 листопада 1926 р. комісія ЦК КП(б)У на попередньому розгляді заяв вихідців з інших партій затвердила Піддубного (Толмачова) Григорія Федоровича дійсним членом КП(б)У [3, арк. 11]. Це був третій розгляд його справи. Перший раз вона розглядалася 6 лютого 1926 р. на засіданні цієї ж комісії, другий раз – 21 липня 1926 р. на секретаріаті ЦК КП(б)У, які двічі залишали питання відкритим, прикріпили його до партосередку, щоб потім зажадати від останнього оцінку минулої роботи Піддубного. Крім того, мали запросити характеризуючий його матеріал від наркома освіти Шумського О.В.

Партосередок наркомату освіти дав Піддубному позитивну характеристику. А от Юрій Коцюбинський, який у той час був першим радником повпредства СРСР у Відні, у своєму листі до голови Закордонного бюро допомоги КПЗУ Карла Максимовича характеризував Піддубного з негативного боку. І все ж його затвердили “дійсним членом КП(б)У” [3, арк. 11].

Спочатку він працював у Народному комісаріаті освіти заступником начальника Головліту, потім очолював відділ ліквідації неписьменності. На початку 1929 р. його призначають директором видавництва політкатгоржан. З другої половини 1932 р. він – заступник директора видавництва “Література і мистецтво” (“ЛІМ”) по фінансах і плануванню. Активно займався літературною роботою. З-під його пера виходять згадувані вище автобіографічні повісті “Страйк на засланні” та “Через кордон”(1932 р.), “Шафіровий океан” та “Мідяні заграви” (1933 р.). Була підготовлена до друку автобіографічна повість “Через Океанію”, але світу вона не побачила. Рецензент Павло Ходченко знайшов її антихудожньою з рядом ідеологічних зривів, занадто автобіографічною, в якій “не показано справжньої боротьби за соціалізм”. В кінці 1932 р. Піддубного звільнили з посади за скороченням штату і відрядили в розпорядження ЦК КП(б)У [1, арк. 53, 65, 66, 115].

Це був час, коли в Харкові і по всій Україні вишукували і арештовували членів УВО, до якої зараховували всіх буковинців, галичан, а також тих, хто в 1922–1926 рр. прибув до УРСР із закордону. Під різними приводами їх звільняли з роботи, з високих посад переводили на нижчі, виключали з партії і, врешті-решт, арештовували й судили. Не минула ця доля і Піддубного. В 1929 р. його виключили з партії як баласт. Але після кількох апеляцій до М.О. Скрипника та О.В. Шумського в 1930 р. його поновили в партії як кандидата. Та ненадовго. 13 жовтня 1934 р. Жовтнева районна комісія чистки партії підтверджує рішення первинної організації Канатного заводу про виключення Г.Ф. Піддубного із кандидатів партії, “як такого, що випадково потрапив у партію” [1, арк. 67–68]. Ця “випадковість” далі розкривалась у таких звинуваченнях: “за сокрытие своей принадлежности к боротьбистам и того, что был делегатом в Центральную раду; за активное сочувствие троцкистам, выразившееся в проведении с троцкистами Чернышевым, Сергиенко и Демченко работы среди рабочих (разлагал остальных членов партии, читал троцкистские брошюры и т. д.); за партнедисциплинированность (не платил 7 месяцев членских взносов, за что имел выговор); за неискренность на чистке и апелляции” [1, арк. 69].

Такий судовий вирок винесли Піддубному голова райкомісії Судаков, члени комісії Єсава, Бейдюк і секретар Субочев.

Та Піддубний не змирився з таким рішенням. Подав повторну апеляцію, яка розглядалась 10 січня 1935 р. комісією персональної чистки парторганізації “ЛПМ”. Ця комісія глибше вивчила всі його гріхи і розписала їх, не шкодуючи барв. Оскільки висновки комісії є характерним документом страшної доби комуністичного самопожирання, наведемо їх повністю:

“Піддубний у 1906–12 рр. працював у партії с.-р. В 1913–17 рр., перебуваючи в Австралії, працював в Австралійській соціалістичній партії, мав зв’язок з марксистами і ніби проїнявся інтернаціоналізмом. Тим часом, повернувшись у 1917 р. на Україну, він вступив не до інтернаціоналістської партії більшовиків, а до найбільш соціал-шовіністичної партії українських есерів і проходить у її ЦК в кінці 1917 р. – саме тоді, коли українські есери стали ведучою партією буржуазної контрреволюції, допомагали Калединові, почали організацію української білої гвардії, готували війну з РСФСР.

Після розгрому державного апарату української контрреволюції – Центральної ради, що перебувала під фактичним керівництвом українських есерів, Піддубний ніби лівішає, працюючи в “Боротьбі” з лівими есерами (Блакитний, Михайличенко), але після повороту Ц.р. з закликаними нею німцями залишається працювати в “Боротьбі” уже з Голубовичем, а після гетьманського перевороту, коли ліві на з’їзді в травні 1918 р. захопили ЦК, відходить од них, виїздить у Донбас. Восени знову опиняється в Києві в середовищі правих, активних провідників контрреволюції, цього разу ініціаторів уже антантівської інтервенції, і під час Директорії, як член старого контрреволюційного ЦК Української партії соціалістів-революціонерів, входить рівноправним редактором у “Трудову республіку” разом з іншими членами ЦК і агентами Грушевського – Христюком та Ісаєвичем.

Далі, передчуваючи неминучу поразку Директорії, намагається умовити правих стати на радянську платформу, що, по суті, було б тільки маневром, але не доходить до порозуміння і в половині січня 1919 р., безпосередньо перед вступом до Києва Червоної армії, виїздить на гроші Директорії за її дорученням та через руки якогось галицького націоналіста Кушніра за кордон, в закордонну делегацію Української партії есерів, де півтора року працює з іншими членами контрреволюційного ЦК УПСР – Грушевським, Чечелем, Шрагом і т.д.

Після удаваного переходу закордонної делегації УПСР на радянську платформу, Піддубний організовує самостійне видавництво з участю діяча Союзу визволення України П.

Дятлова, узурпувавши для цього видавництва назву Комуністичної бібліотеки, з тим же Дятловим бере редакційну участь у “Новій добі”, що мала легалізувати поворот грушевсько-винниченківського дворушницького блоку на Україну, вступає в Компартію Австрії і тоді стає редактором Ц.О. Комуністичної партії Східної Галиччини – “Нашої правди” – під керівництвом контрреволюційної групи Василькова і Турянського.

Повернувшись у 1926 р. на Україну, Піддубний працює в наркомосі заступником нач. Головліту, тримає тісні зв’язки з Баданом і Ерстеноюком. У 1929 р. його вичищають з партії як баласт. Поновлений у 1930 р., Піддубний працює в Товаристві політкаторжан директором видавництва, звідки його знято в червні 1932 р. Під час засилля націоналістів у видавництві “ЛПМ” працював тут керівником фінсектору. Підтримував зв’язки з Дятловим, і через Ірчана одержав посаду директора видавництва націонал-інтервентів “Західна Україна”.

Перебуваючи в Радянській Україні біля 8 років і маючи контакт з письменницькими колами, Піддубний не цікавився літературним життям, не дав ні одної критичної чи взагалі літературно-політичної статті і так само не виявив свого лиця як комуніст хоч би будь-яким твором на теми соціалістичного будівництва.

Під час чистки Піддубний не дав щирої більшовицької оцінки свого минулого, зокрема, не висвітлив своєї політичної ваги, як член ЦК Партії українських соціалістів-революціонерів, намагався створити враження, ніби весь час стояв на лівому крилі цієї партії, затушовував свою півторарічну роботу в закордонній делегації УПСР і не хотів дати їй належної політичної оцінки.

Ухвалили:

За приховання контрреволюційного минулого (співробітництво в петлюрівській Директорії, від якої Піддубний був відряджений за кілька днів до приходу Червоної армії до Києва за кордон); за замазування під час чистки контрреволюційної ролі партії українських есерів, в лавах якої брав активну участь до 1920 р.; за відсутність боротьби з контрреволюційним націоналізмом; за відсутність у його літературній діяльності будь-якої активної боротьби за соціалістичне будівництво в СРСР – ПІДДУБНО-ГО-ТОЛМАЧОВА Г.Ф. З ЛАВ ПАРТІЇ ВИКЛЮЧИТИ.

Голова комісії

Перлов” [1, арк. 70–74].

Одночасно з партійним нагрібанням компромату і осудом ішла робота по “оформленню” справи і по лінії НКВС. Оперуповноважений 2-го відділення ТПВ Харківського обласного управління НКВС України Бордон 25 грудня 1934 р. написав постанову на відкриття справи № 7360, в якій Піддубному-Толмачову за ст. 54–8 КК УРСР приписувалась участь у терористичній організації, яка ставила за мету терор проти керівників партії [1, арк. 1]. 15 січня 1935 р. його арештували, але постанова на арешт була відповідно оформлена лише 26 січня. В ній зазначалося, що Піддубний-Толмачов є членом контрреволюційної організації УВО [1, арк. 2]. “Викривали” його в цьому після обробки костолоамами НКВС учорашні товариші по партії і по закордонній роботі: Олександр Іванович Бадан-Яворенко, Василь Іванович Атаманюк, Хома Михайлович Приступа, Петро Іванович Демчук, Михайло Степанович Білий, Петро Дмитрович Темницький, Мирослав Дмитрович Ірчан-Баб’юк, Семен Юрійович Гуцуляк, Василь Степанович Зборовець та Володимир Іванович Сенчин [1, арк. 11–13].

Свідчення були надумані, неконкретні, очевидно, добувались під силою мук і катувань, тому вся сітка КПЗУ була представлена, як мережа УВО. Це працівників НКВС влаштувало.

Не треба було вигадувати своїх версій. Все накладалося одне на друге. Слідчі звинувачували Піддубного у зв'язках з “контрреволюціонером” П.І. Демчуком, котрий у них проходив як колишній сотник УГА і агент польської дефензиви та був уже засуджений на 5 років ВТТ. Він нібито дав свідчення, що разом із Піддубним та іншими особами входив до складу УВО з 1920 р., що вони вдвох здійснювали контроль над ідеологічною і оргмасовою роботою органу ЦК КПСГ – “Наша правда” – в інтересах УВО, і що в редакції газети вівся облік кадрів УВО.

В листі генеральному прокурору УРСР 2 травня 1935 р. Піддубний відкидав вигадані ДПУ і приписані Демчуку “зінання” і, в свою чергу, почав шукати темні плями в діяльності Демчука. Ми не будемо їх згадувати. Це просто рефлекс людини, яка не може пояснити дії свого колишнього колеги і починає висловлювати свої припущення.

Як видно з цього листа, Піддубний з приводу “наклепів” Демчука звертався в березні 1935 р. до Постишева, давав свідчення в додаткових протоколах слідства. Він не міг змиритися з “твердженнями Демчука”. Та всі ці протести-виправдовування йому не допомогли. Фальсифікація справи продовжувалась. В протоколах появились нові “свідчення” Демчука про те, що нібито уже в 1922 р. головні сили УВО були розставлені в основному таким чином: Головний штаб на чолі з Криліком знаходився в Данцігу, а його представники: Турянський – у Москві і Данцігу, Максимович – у Харкові, Ладан – у Берліні, Букшований – у Відні й Берліні; що наради штабу проходили нібито в Берліні, Данцігу і Відні; що емісарами штабу УВО у Відні були Дятлов, Піддубний, Чичкевич, Букшований; що уповноваженими штабу УВО за кордоном для Румунії був Піддубний, для Америки – Дятлов і Бадан; що Закордонне бюро допомоги ЦК КПЗУ було перетворене в контрреволюційну організацію [1, арк. 26].

16 січня 1935 р. допит Піддубного вів уповноважений 2-го відділення ТПВ Харківського обласного управління НКВС УРСР Блюк. Він знову пройшовся по нелегкій долі Піддубного від дня народження до дня арешту, звинувачував його з допомогою “свідчень” Демчука та інших в приналежності до УВО. 28 січня Блюк допитувався, хто відвідував квартиру Піддубного і в кого він був вдома, коли познайомився з Мирославом Ірчаном, з секретарем видавництва “Західна Україна” Петром Гірником, Баданом та Ерстенюком, Гуцуляком і Букшованим [1, арк. 52–58].

Ведучи справу, слідчі не вкладалися у відведений час. Кілька разів продовжували термін слідства на 15 і 20 днів. Тільки 23 червня 1935 р. військовий прокурор 14-го стрілецького корпусу Сафронов підписав висновок по справі № 7360. Наводимо його дослівно в оригіналі, зберігаючи орфографію і пунктуацію:

“ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Гор. Харьков, 23 июня, 1935 г. Военный Прокурор 14 стр. корпуса САФРОНОВ рассмотрел следственное дело № 7360 по обвинению гр. ПОДДУБНОГО-ТОЛМАЧЕВА Григория Федоровича в преступлении, предусмотренном ст. 54–8 УК УССР.

НАШЕЛ:

1. Материалами, предварительного следствия вполне установлено, что обвиняемый ПОДДУБНЫЙ-ТОЛМАЧЕВ состоял членом контрреволюционной террористической организации УВО.

2. Что допрошенный в качестве обвиняемого ПОДДУБНЫЙ-ТОЛМАЧЕВ в пред'явленном ему обвинении виновным себя не признал, однако, своей связи и знакомства с осужденными руководителями к-р террористической организации УВО – БАДАНОМ, АТАМАНИОКОМ, ПРИСТУПОЙ, ЧИЧКЕВИЧЕМ и др. он ПОДДУБНЫЙ-ТОЛМАЧЕВ не отрицает. (Підкреслення моє. – І.Ф.).

3. Что материалами предварительного следствия собрано достаточно данных для привлечения ПОДДУБНОГО-ТОЛМАЧЕВА к судебной ответственности, но имея в виду, что

проверит в судебном заседании показания, ныне осужденных БАДАНА, АТАМАНИОКА, ПРИСТУПЫ, ЧИЧКЕВИЧА и др. – не представляется возможным, руководствуясь постановлением ВЦИКа СССР от 10 июля 1934 г.

ПОСТАНОВИЛ:

Обвинительное заключение по делу, по обвинению гр. ПОДДУБНОГО-ТОЛМАЧЕВА Григория Федоровича, 1886 г. рождения, уроженца села Тетлеги, Чугуевского р-на, Харьковской области, быв. чл. КП(б)У, исключенного из партии в 1934 г. за сокрытие своего к-р прошлого, по профессии журналиста, не судимого – по ст. 54–8 УК УССР – УТВЕРДИТЬ и дело о нем направить на рассмотрение Особого Совецания при НКВД СССР на предмет заключения ПОДДУБНОГО-ТОЛМАЧЕВА в исправительно-трудовые лагеря.

ВОЕННЫЙ ПРОКУРОР 14 с.к.

САФРОНОВ” [1, арк. 81].

28 липня 1935 р. заступник наркома внутрішніх справ УРСР підписав відповідну постанову, підготовлену працівниками ТПВ Акимовим, Долинським і Козельським. З нею погодився військовий прокурор Українського військового округу Парфільєв. 31 липня справу направили в Москву. 14 вересня Особлива нарада при наркомі внутрішніх справ СРСР постановила: “*Поддубного-Толмачева Григория Федоровича за к-р деятельность – заключить в исправитрудлагерь сроком на пять лет, сч. срок с 25.XII – 34 г. Дело сдать в архив*” [1, арк. 92].

Людину високих ідеалів, чесну і самовіддану, було безпідставно звинувачено в тому, в чому вона не була винна, і засуджено до 5 років. Строк на той час невеликий. Декому вистачало сил відбутися його. Але переслідування Піддубного Г.Ф., як і десятків тисяч інших обстріляних службистами НКВС, і після присуду Особливої наради не припинилося. 19 вересня 1935 р. його відправили в Біломорсько-Балтійський табір НКВС на ст. Медвежа Гора для утримання на Соловецьких островах [1, арк. 94]. А 9 жовтня 1937 р. Особлива трійка УНКВС Ленінградської області у складі начальника УНКВС ЛО Л. Заковського, його заступника В. Гаріна і прокурора м. Ленінград Б. Позерна, про що ми писали в попередніх статтях, затвердила три протоколи (№№ 81, 82, 83), а 10, 14 жовтня по одному за № 84 та № 85 [22, с. 28, 177].

Він ішов по списку № 83 під номером 187. В список входило 266 осіб. Разом із Піддубним були розстріляні письменники В.П. Підмогильний, В.Л. Поліщук, М.Д. Ірчан, М.К. Зеров, М.Г. Куліш, Г.Д. Епик, режисер О.С. Курбас, колишній зав. сектором капітального будівництва Держплану УРСР С.Ю. Гуцуляк, академік М.І. Яворський, професор П.Ю. Дятлов та інші представники української національної еліти [22, с. 137–194].

Так обірвалось життя людини, яка присвятила себе боротьбі за свободу і щастя для себе й свого народу. Його життєва дорога була нелегка. Здавалося, вийшов на широкий простір, досяг того, за що боровся. І ось тобі удар! Нещадний, підлий удар у саме серце, удар тих, до кого він ішов з відкритою душею, хто мав би його захищати від несправедливості і беззаконня.

Президія Харківського обласного суду 27 листопада 1970 р. скасувала постанову Особливої наради при НКВС СРСР від 14 вересня 1935 р. і постанову Особливої трійки УНКВС Ленінградської обл. від 9 жовтня 1937 р. щодо Піддубного-Толмачова Григорія Федоровича, а справу припинила за відсутністю складу злочину і реабілітувала посмертно [1, арк. 191–192].

Радянська Феміда визнала, що людину знищено нізащо. Але винні лишилися непокараними. Розстріляних не воскресити. Життя їм не повернути. І в цьому найбільший трагізм злочинів сталінізму.

Сьогодні все, що написав і опублікував Г.Ф. Піддубний, стало важливим історичним свідченням його складного, трагічного життя, як і життя усього українського народу.

Літературна творчість Піддубного не втратила свого пізнавального значення сьогодні. Комуністичні ж ідеали, які він певний час проповідував і за які боровся, померкли і почорніли, втратили свою привабливість ще за його життя. Злочини сталінізму, жертвою котрих він став, перекреслили все те, що колись так вабило молодих революціонерів.

Трагічна доля Г.Ф. Піддубного, як і десятків мільйонів інших жертв кривавого деспотизму і сваволі, сьогодні і в майбутньому буде неспростованим і непростимим звинуваченням Сталіну і його опричникам, які жорстоко і нещадно нищили цвіт українського і всіх інших народів колишнього СРСР, мимоволі стверджуючи, що такі самоїдські партії і таких вождів-деспотів не можна допускати до влади.

Джерела та література

1. ДА СБУ ХО, кримінально-слідча справа № 64676 на Піддубного-Толмачова Г.Ф.
2. ДАЧО. – Ф. 805. – Оп. 1. – Спр. 28.
3. ЦДАГОУ, протоколи комісії ЦК КП(б)У по попередньому розгляду заяв вихідців з інших компартій. – Ф. 1. – Оп. 68. – Спр. 16.
4. Григорович Г. Листи з Буковини. Селянський бунт в Мамаєштах //Вісті. – 1924. – 14 листопада.
5. Григорович Г. Українці під румунською кормигою //Більшовик. – 1924. – 28 грудня.
6. Григорович Г. Лист із Буковини. По селах і містах Буковини //Пролетарська правда. – 1925. – 12 липня.
7. Григорович Г. Буковина під ножем боярських хірургів //Там само. – 28 липня.
8. Григорович Г. Спробні вибори в Румунії //Там само. – 16 вересня.
9. Григорович Г. Буковинське селянство в ярмі. – Відень: Нове село, 1925. – 80 с.
10. Григорович Г. Боярська диктатура і робітничая преса в Буковині //Вісті. – 1925. – 1 грудня.
11. Григорович Г. Земельна реформа на Буковині //Більшовик. – 1925. – 18 січня.
12. Григорович Г. З буковинського життя //Вісті. – 1926. – 11 квітня.
13. Григорович Г. Готентотські вибори на Буковині //Там само. – 25 червня.
14. Григорович Г. Про земельну реформу Буковини //Комуніст. – 1926. – 4 серпня.
15. Григорович Г. Під боярською владою //Народний учитель. – 1926. – 22 вересня.
16. Григорович Г. Розлам буковинської соціал-демократії //Пролетар. – 1928. – 23 грудня.
17. Григорович Г. Нова партія на Буковині //Там само. – 1929. – 8 листопада.
18. Канюк С. Буковина в румунській неволі. – Харків: ДВУ, 1930. – 134 с.
19. Кухта Б.Л. Боротьба КПЗУ за поширення ленінських ідей соціалістичної революції //Заграві волі. – Львів: Каменяр, 1970. – С. 61–75.
20. Коммунистический Интернационал. Краткий исторический очерк. – М.: Политиздат, 1969. – 600 с.
21. Левицька О.Ф. Ю.М. Коцюбинський у Відні //УІЖ. – 1971. – № 12. – С. 113–114.
22. Остання адреса. До 60-річчя соловецької трагедії. У 3 т. Упорядники Кулаковський П., Смірнов Г., Шаповал Ю. – К.: Сфера, 1997. – Т. 1. – 325 с.
23. Піддубний Г. Розбийте кайдани! – Відень–Львів, 1921. – 32 с.
24. Піддубний Г. Паризька Комуна (1871–1921). – Відень–Львів, 1921. – 40 с.
25. Піддубний Г. Пролетаріат, інтелігенція і студентство //Наш стяг. – 1921. – № 2. – С. 14–25.
26. Піддубний Г. На V конгресі Комінтерну. Дискусія в національній справі //Українські щоденні вісті (США). – 1924. – 5 серпня.
27. Піддубний Г. Консолідація революційних сил Західної України //Вісті. – 1926. – 1 грудня.

28. Піддубний Г. Робітничий рух на Буковині //Вестник профдвиження України. – 1926. – № 12. – С. 62–65.
29. Піддубний Г. Професійний рух Буковини //Там же. – № 13. – С. 59–61.
30. Піддубний Г. Земельне питання в Румунії, Буковині й Бессарабії //Більшовик України. – 1926. – № 4–5. – С. 81–98.
31. Піддубний Г. Преса на Буковині. Матеріали до історії української преси //Червона преса. – 1927. – № 6. – С. 25–30.
32. Піддубний Г. Повідь у Західній Україні та Буковині і наша допомога //Селянський будинок. – 1927. – № 11. – С. 5–8.
33. Піддубний Г. Буковина під владою Румунії //Більшовик України. – 1927. – № 7-8. – С. 76–93.
34. Піддубний Г. Буковина – її минуле й сучасне. – Харків: ДВУ, 1928. – 256 с.; Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – 216 с.
35. Піддубний Г. Під знаком демократичних ілюзій //Західна Україна. – 1929. – № 4. – С. 12–14.
36. Піддубний Г. Еміграційна політика боярської Румунії //Більшовик України. – 1929. – № 10. – С. 68–75.
37. Піддубний Г. Еміграція з Румунії //Західна Україна. – 1929. – № 4. – С. 38–39.
38. Піддубний Г. Страйк на засланнях. – Харків: В-во Всеукр. ради політкаторжан і засланців, 1932. – 120 с.
39. Піддубний Г. Через кордон. – Харків: В-во Всеукр. ради політкаторжан і засланців, 1932. – 76 с.
40. Піддубний Г. Шафіровий океан. – Харків: В-во Всеукр. ради політкаторжан і засланців, 1933. – 167 с.
41. Піддубний Г. Мідяні заграви. – Харків: В-во Всеукр. ради політкаторжан і засланців, 1933. – 128 с.
42. Фостій І. Газета “Буковинська правда” //УІЖ. – 1970. – № 7. – С. 36–40.
43. Фостій І. Володимир Гаврилюк //Радянська Буковина. – 1971. – 9 квітня.
44. Черненко А.М., Савченко О.І. В.І. Ленін і російська революційна еміграція в Австрії (1907–1919 рр.) //УІЖ. – 1988. – № 4. – С. 81–89.

м. Чернівці
5 травня 2001 року

МИКОЛА ІВАНОВИЧ ІВАСЮК (16.04.1865–25.11.1937)

ХУДОЖНИК світової слави Микола Іванович Івасюк, людина високої мистецької культури, поліглот, який вільно володів українською, російською, німецькою, французькою, румунською, польською мовами, народився 16 квітня 1865 року у місті Заставна на Буковині. У 1884 році закінчив вищу реальну школу в Чернівцях, у 1889-му – Академію образотворчих мистецтв у Відні. З 1890-го – по 1896 роки удосконалювався по спеціальності в Академії образотворчих мистецтв у Мюнхені, де одержав похвальний диплом за свої роботи [1].

З іменем Миколи Івановича Івасюка зв'язані кращі сторінки реалізму в українському образотворчому мистецтві. В молоді роки навчання і творчості він мав тісні творчі і чисто людські стосунки з І.Я. Франком, Осипом Маковеем, Михайлом Павликом, Володимиром Гнатюком та Іваном Трушом.

Увійшовши в 1888 році до складу новозаснованої редакції “Літературно-наукового вістника”, Іван Якович Франко підтримував молодого художника морально і матеріально. У 1897 році при сприянні І. Франка та Осипа Маковея редакція газети “Правда” замовляє йому виготовлення віньєток для кліше, а з 1898 року – до “Літературно-наукового вістника” [2].

Титульні сторінки “Вістника” за 1898-й і наступні роки оздоблювалися графічними малюнками М.І. Івасюка.

Заголовні літери, так звані ліхтарики, виконані в стилі староукраїнських рукописних пам'яток, і графічний рисунок української дівчини з лірою в руках свідчили про те, що журнал друкує на своїх сторінках не тільки науково-дослідницькі праці, а й художні твори кращих українських письменників, поетів та митців.

У кінці XIX – на початку XX століття М.І. Івасюк переходить від графічних рисунків до портретних робіт, жанрових картин та художніх полотен на історичні теми.

Зокрема, у 1892 році він починає писати ескіз до картини “В'їзд Богдана Хмельницького в Київ”. Виконуючи його у сіро-блакитній кольоровій гамі, художник прагнув відобразити в першу чергу настрої моменту і разом з тим художньо розв'язати дуже складну біографічну сцену. Ескіз, як відомо, вийшов вдалим. Його у свій час відзначив І.Ю. Рєпін і підтримав нахили М. Івасюка до історичного живопису.

Та сам художник не був задоволений цим ескізом і в 1911 році починає працювати над другим, в якому чіткіше виписує схему, змінює колорит, замість сіро-блакитної гами використовує світлу, яка краще підкреслювала радість свята. Картина була завершена у 1912 році. Художник відтворив у ній одну із славних сторінок української історії – в'їзд гетьмана України Богдана Хмельницького на чолі свого війська у золотoverхий Київ [3].

Нині ця картина зберігається в Київському музеї українського мистецтва по вул. Грушевського, 5.

Микола Іванович
Івасюк

У 1903 році художник пише “Битву під Хотиним”, у 1917-му створює картину “Кубанські козаки у Львові”, у 1919-му – “Іван Богун під Берестечком”.

Мовою живопису Микола Іванович розповідав історію українського народу, показував його визначних героїв. Картина “Іван Богун під Берестечком” сповнена динамізму і романтичної захопленості неповторною сміливістю і відвагою прославленого козацького полководця, який веде своє славне військо у бій з ворогом.

Майстром батального живопису М.І. Івасюк показав себе в полотнах “Козак-трубач”, “Батальна сцена”.

Непересічний талант художника втілений і в жанрових полотнах. Зокрема, в сповненій життєвої правди, сонця і радості картині “Мати”, народне вбрання якої грає усіма барвами. Синє небо різко контрастує з жовтим соняшником, підсилюючи гру сонячного світла. З такою ж емоційною силою написана невелика за форматом, переконлива своїм виконанням картина “Гуцулка під деревом”.

Не залишають байдужими шанувальників і знавців мистецтва картини “Біля криниці” (1917 р.), “Пощілунок”, “Чекання”, “Жнива”, “Буковинець”.

У спадщині художника значне місце займають портрети Ю. Федьковича (1885 р.), Ольги Кобилянської, О. Мишуги, Тараса Шевченка (1925 р.), Івана Франка (1925 р.).

На виставці, що експонувалася в Чернівецькому краєзнавчому музеї на честь 100-ліття від дня народження художника – в квітні 1966 року, – відвідувачі бачили автопортрет Миколи Івановича, написаний ще 1887 року, портрети батька, матері, сестри і брата. Останній мав назву “Портрет селянина”. Він відзначається мистецькою виразністю і глибокою психологічною характеристикою.

Микола Іванович Івасюк у 1898-1908 роках був організатором і керівником першої школи образотворчо-прикладного мистецтва в Чернівцях.

З 1908-го по 1925 рік він постійно жив у Мюнхені та Відні й займався живописом.

У 1925 році з ініціативи Наркомату освіти при сприянні повпреда УРСР у Відні Юрія Михайловича Коцюбинського художник переїздить в Україну, до Києва, приймає громадянство СРСР. Спочатку працює на кафедрі мистецтвознавства Всеукраїнської академії наук, а в 1927-му переходить на роботу в бюро преси Всеукраїнського фотокіноуправління. З 1928-го до початку 1930 року Івасюк працює художником постановочного цеху на Київській кінофабриці. З жовтня 1930 року – науковий працівник підвідділу графіки картографічного відділу Всеукраїнського будівельного інституту.

Жив Микола Іванович Івасюк у ці роки в Києві по бульвару Шевченка, 4, кв. 10, з дружиною Цецілією Христіанівною, німкенню за національністю, уродженкою Баварії, з якою одружився, живучи в Німеччині, і двома дочками.

Буря налетіла несподівано. 18 вересня 1937 року в квартиру увірвалися енкаведисти зі свідками, влаштували поголовний обшук і хоча нічого крамольного не знайшли, господаря арештували і кинули до Лук'янівської в'язниці. На той час багато знайомих і близьких друзів Івасюка були вже арештовані і засуджені. Отож кожен факт знайомства Івасюка з ними ставав звинуваченням проти нього.

2 жовтня 1937 року молодший лейтенант держбезпеки Локтев написав постанову, в якій твердив, що Микола Іванович Івасюк є активним учасником української антирадянської націоналістичної терористичної організації та агентом німецької розвідки, який нібито утримував явочні квартири німецької і гетьманської агентури.

Почалися допити. Слідчий випитував у арештованого біографічні відомості. Дізнався, що він – син механіка сільськогосподарських машин Івасюка Івана і домогосподарки. Це вже насторожувало. Те ж, що він навчався у Відні і Мюнхені, що одружений із дівчиною німецької

національності, давало підстави за тодішньою енкаведистською методологією оформити на художника зі світовим ім'ям будь-яке політичне звинувачення.

На запитання слідчого, звідки, коли і чого він приїхав у Радянський Союз, Микола Іванович спокійно і чесно відповідав:

“Івасюк: У Радянський Союз прибув із Австрії у 1925 році офіційно по візі повпредства СРСР в Австрії. Приїхав, щоб полішити своє матеріальне становище і дати можливість своїм двом дочкам закінчити університетську освіту. В Австрії я як художник майже не мав ніякого заробітку.

Слідчий: Ви брешете! Нам відомо, що в СРСР ви прибули з контрреволюційною метою і до самого арешту проводили роботу проти радянської влади. Пропоную дати відверті зізнання.

Івасюк: Повторюю! В СРСР я прибув, щоб полішити своє матеріальне становище...

Слідчий: Івасюк! Припиніть упиратись! Вам це нічого не дасть! Ви викриваєтесь Струхманчуком та іншими.

Івасюк: Я контрреволюційної роботи не проводив, ні в якій контрреволюційній організації не був. Струхманчука я знаю з 1931 року... Мене познайомив з ним Онищук, працівник бібліотеки історичного музею в Києві“ [1].

Слідчий зачитав “свідчення” Струхманчука і Григорія Коссака, в яких вони нібито твердили, що в Києві до керівного повстанського комітету входили М. Сірко, Яків Струхманчук, Микола Івасюк та Ланшик. На ці звинувачення Івасюк категорично відповів:

“Коссака каже неправду. Цих людей, за винятком Сірка, я знав, але з ними ніякої контрреволюційної роботи не проводив”.

Слідчий навів цитату із зізнань Букшованого О.І., в якій говорилось, що з кінця 1924 року в Україну почали прибувати із закордону групи людей як члени УВО, так і члени інших українських контрреволюційних партій, яких відправляли звідти за директивами Максимовича і Шумського.

Івасюк свідчення Букшованого заперечив і ще раз заявив, що зв'язків з контрреволюційними організаціями не мав і не має.

Заперечення Миколою Івановичем Івасюком висунутих проти нього звинувачень повисали в повітрі. Слідчі не брали їх до уваги. Вони поспішали виконати оперативний наказ наркома внутрішніх справ М. Єжова № 00486 від 15 серпня 1937 року про винищення української інтелігенції.

В кінці жовтня 1937 року обвинувальний висновок УДБ НКВС УРСР про Івасюка М.І. був готовий. Його звинувачували за ст. ст. 54-6, 54-8, 54-11 КК УРСР. У висновку, зокрема, говорилося:

“УГБ НКВД УССР вскрыта и ликвидирована антисоветская украинская националистическая террористическая организация, ставившая своей главной задачей насильственное свержение советской власти на Украине и установление фашистского строя.

Одним из участников этой организации являлся арестованный 17 сентября 1937 года и привлеченный по настоящему делу в качестве обвиняемого Ивасюк Николай Иванович.

Следствием установлено, что Ивасюк с 1926 года является активным участником антисоветской националистической террористической организации”.

Далі йшли витяги із вибитих енкадестами “зізнань” художника Якова Струхманчука, Осипа Букшованого та Григорія Коссака, які нібито стверджували, що М.І. Івасюк був членом контрреволюційної повстанської організації і членом УВО в Києві.

Автори обвинувального висновку, щоб забезпечити М.І. Івасюку вищу міру покарання, абсолютно бездоказово звинувачували його ще і в тому, нібито він “був тісно зв'язаний з агентами німецької розвідки та емісарами центру гетьмана Скоропадського в Берліні Гриневичем і Крутим”, які уже були арештовані і засуджені.

“Звинувачений Івасюк Микола Іванович винним себе не визнав”, – змушені були написати слідчі. Речових доказів його будь-якої вини теж не було. Та це не завадило трійці при Київському облуправлінні НКВС УРСР прийняти 14 листопада 1937 року постанову: *“Івасюка Миколу Івановича розстріляти. Особисто належне йому майно конфіскувати”.*

11 днів чекав у камері смертників своїх катів семидесятидволітній художник. Вони прийшли о 24 годині ночі 25 листопада 1937 року, щоб виконати вирок згаданої вище злочинної трійки, скласти відповідний акт, в котрому увіковічити своє ганебне ім'я катів і вбивць. Звичайно, ця злочинна акція здійснювалась в присутності трьох осіб, які й стверджували акти людиновинищення. Але під актом про розстріл Миколи Івановича Івасюка стоїть лише прізвище коменданта НКВС УРСР капітана держбезпеки Шашкова. Очевидно його куля й обірвала життя великого художника і прекрасної людини, яка творила для нас з вами, шановний читачу, для майбутніх поколінь, уславляла народних героїв, рідну Україну і своє ім'я.

Єжовсько-сталінські кати намагалися стерти з лиця землі імена найвизначніших українців, записуючи їх у різні контрреволюційні організації і нещадно розстрілюючи. Але брехня, фальсифікації були настільки грубі, що та ж сама влада і її правові органи змушені були згодом визнати свої великі злочини і провести реабілітацію безвинних жертв.

Уже в 1980 році багато сил для в'яснення долі М.І. Івасюка доклав старший слідчий слідвідділу КДБ УРСР майор Плужник. Зібрані ним матеріали 24 грудня 1980 року розглянув Військовий трибунал Київського військового округу, який скасував постанову трійки при Київському обласному управлінні НКВС УРСР від 14 листопада 1937 року відносно Івасюка М.І., а справу судочинством припинив за відсутністю в його діях складу злочину.

На жаль, трибунал не виніс ніякого рішення щодо фальсифікаторів-слідчих, членів злочинної трійки і виконавців її постанови. Трибунал не засудив цього, як і багатьох інших подібних злочинів. А де злочини прощаються, там правовий нігілізм набирає неймовірних розмірів. Злочинці перестають боятись правосуддя, яке не виконує своїх обов'язків перед суспільством, і множаться, як черва у падлі.

Джерела та література

1. ДА СБУ, кримінально-слідча справа № 58204 ФП на Івасюка М.І.
2. Середюк І.І. Франко та М.І. Івасюк //Прапор перемоги. – 1966. – 15 вересня.
3. Кулініченко Л. Автор історичних полотен //Радянська Буковина. – 1966. – 10 квітня.

м. Чернівці
17 липня 2006 року

ГАННА МИХАЙЛІВНА ЯВОРСЬКА (11.05.1898—дата смерті невідома)

КОЛИ читаєш розповідь Ганни (Люсі) Михайлівни Яворської слідчому Проскурякову про минулі роки її життя, серце поневолі здригається від болю і гніву за потоптану справедливість, за знищене людське життя. Мимоволі на думку спадає відомий афоризм – “як мало прожито, як багато пережито”. А ще й народне прислів'я: “не було щастя змалку, не буде й до останку”. Можливо тут трошки повіває фаталізмом. Але що зробиш, коли й справді тридцятишестилітню жінку, котрій би ще жити та й жити, розлучають з чоловіком, якого на десять років кидають у тюрму, а потім туди ж відправляють і її на п'ять років тільки за те, що вона, будучи україркою, повірила у велич і справедливість комуністичних ідей, і в двадцять два роки посвятила себе боротьбі за їх утвердження. Ця боротьба закінчилась так, що ми сьогодні не можемо навіть установити, коли і де Ганна Михайлівна померла, коли і де похована.

Про неї, на жаль, у нас немає інших матеріалів, окрім кримінально-реабілітаційної справи № 58426 ФП, яка була розпочата слідчими ДПУ УРСР Гольдманом, Шерстовим і Долинським 20 червня, а закінчена 5 жовтня 1934 р. Дівоче прізвище Ганни Михайлівни Яворської було Муляк. Народилася вона в Чернівцях 11 травня 1898 року в сім'ї дроворуба і прачки. Тут закінчила шестикласну школу і два класи гімназії. Вчилася за власні кошти, які добувала навчанням слабших учнів.

У 1912 році помер батько, а мати важко захворіла. Ганна (Люся) кинула навчання в гімназії і пішла працювати в школу, навчати учнів 1–2 класів. Тут, окрім заробітку, вчителям видавали безплатні обіди. Це рятувало від голодної смерті.

На початку 1913 р. дівчина вступає в Товариство Червоного Хреста і працює медсестрою в лікарні. Коли почалася Перша світова війна, її мобілізували на фронт. Зарахували у 13-й Краківський полк австрійської армії сестрою милосердя і відправили на передові позиції. На фронті Ганна була до липня 1915 р., коли її арештувала австрійська польова жандармерія, звинувативши в русофільстві. Підставою для звинувачення стало те, що вона інколи давала російським полоненим продукти харчування і цигарки. Після короткого перебування під арештом у Відні, сестру милосердя відправляють разом з матір'ю у м. Талергоф. Після відступу російських військ з Буковини “грішницю” переправляють із Талергофа в Станіславську, а потім у Коломийську тюрму, де її тримали рік. У 1916 році відвозять в розпорядження чернівецької жандармерії. Тут їй дозволили зустрітись із сестрою, яка принесла дещо з одягу, і через три дні знову відправили в Талергоф. Матір відпустили на вільне поселення.

У липні 1916 р. Ганна отруїлася рибою, тяжко захворіла і її відправили у м. Грац, де вона цілий місяць лікувалась, а потім за рішенням слідчої комісії під охороною була перевезена в чеське містечко Хоцен, що недалеко від Праги, де перебувала у той час і її мати. Тут Ганна одружується з галичанином Августом Гуминським і деякий час живе з ним. Мати виїздить у Чернівці, а донька з чоловіком – у містечко Тлумач, що недалеко від Станіслава. В Тлумачі чоловік захворів на туберкульоз. Ганна залишає його у сестри, а дитину віддає на утримання знайомій бабусі. Сама ж їде у Львів і влаштовується на роботу в лікарні Червоного Хреста. Але й тут молодій жінці не повезло. Попрацювавши три тижні, вона захворіла сипним тифом. Видужавши, взяла відпустку і поїхала до чоловіка в Тлумач, де повторно захворіла тифом. У важкому стані повернулася до Львова, звідки її відправили в Заболотів, де вона лікувалась з

грудня 1917-го по 15 березня 1919 року. Тут вона одержує повідомлення, що чоловік помер, і їде за дитиною, з якою повертається в Заболотів.

В кінці 1919-го чи на початку 1920 р. Ганна одержує службове підвищення. Їй доручили виконувати обов'язки лікаря 1-го ступеня з епідемічних хвороб.

Коли у 1920 році Червона армія наближалася до Львова, лікарню евакуювали в Краків. Матеріальні труднощі змушують молоду матір залишити свою дитину на східних притулку, де виховувалися діти польської шляхти, заявивши про це в комісаріат по боротьбі з епідеміями. Сама ж поїхала в Заболотівську лікарню на роботу. Дитина в притулку невдовзі померла. Тим часом Ганну переводять із Заболотівської лікарні в Рожнятівську на таку ж роботу. Тут на початку 1921 року вона знову захворіла. На цей раз черевним тифом. Видужавши, їде працювати офіціанткою, скориставшись тим, що працівники ідалень страйкували і в ідаленьях були вільні місця.

Саме в цей час молода жінка знайомиться з Олексієм Климентійовичем Яворським, відомим на той час діячем КПЗУ. Він почав знайомити Ганну Михайлівну з комуністичною літературою, з революційним рухом. Допомогав їй і матеріально – коли грошиками, коли продуктами.

В кінці 1921-го чи то на початку 1922 року О.К. Яворського арештувала польська поліція по Свято-Юрській справі. Його товариші доручають Ганні вести роботу по модрівській лінії. Їй приносили гроші і продукти, а вона ділила їх між сім'ями політ'язнів, які перебували в нужді. На побаченнях з Яворським Ганна одержувала від нього різні листи та відозви і передавала партійцям, які працювали в підпіллі. Поступово налагодила зв'язки з підпільними комуністичними осередками і згодом подала заяву про вступ до КПЗУ. Її прийняли в партію, зарахувавши стаж з 1921 року.

У 1922 році комуністи-підпільники, які працювали у Варшаві, залучили її до розвідувальної роботи. Вона мала роздобувати для партії вибухові матеріали та зброю. Одного разу, перебуваючи у Варшаві, зайшла в радянське представництво, де познайомилася з повпредом Карлом Максимовичем, а потім і з іншими працівниками. Тут вона одержала точні інструкції по розвідці воєнного потенціалу польської армії на користь СРСР.

У 1923 році О.К. Яворський вийшов з тюрми і залучив Ганну Михайлівну до активної роботи по лінії КПЗУ. Вона виконувала обов'язки технічного секретаря газети “Земля і Воля”, а після її закриття працювала з підпільниками Дітріхом, Солоненком та Василем Слинськом. Останніх двох вона сама залучила до КПЗУ.

В цей період Ганна Михайлівна, не покидаючи розвідувальної діяльності, часто їздила до Варшави, навідувала радянське представництво, куди здавала всі роздобуті розвідувальні дані. Невдовзі їй доручили самостійну роботу, зв'язали з рядом інших розвідників, що працювали на користь СРСР, котрі жили в Рівному, Дубно, Ковно, Кракові та інших містах. Від них вона одержувала зброю, вибухові матеріали, різні таємні документи. Зброю і вибухівку розвідниця здавала на склад КПЗУ, який знаходився в приміщенні газети “Діло”, а документи в радянське повпредство.

На початку 1924 року розвідниця зв'язується з рідним братом Антоном Михайловичем Муляком, який служив сержантом у польському війську і перебував у той час у м. Ярославі. Він працював у штабі, і сестра разом зі своїми помічниками Дітріхом, Солоненком і Йосипом Слинськом зуміла одержати від нього ряд важливих мобілізаційних документів. Та невдовзі Антон був заарештований, а за ним Дітріх та Солоненко, яких за вироком польського суду було розстріляно. Ганну 8 липня 1924 року львівська дефензива теж заарештувала і кинула до в'язниці. В ці критичні дні Олексій Климентійович Яворський, який уже на той час був чоловіком Ганни, з допомогою друзів пішки переходить польсько-чехословацький кордон і їде в Прагу, звідти через Берлін – в Україну.

Ганну ж тим часом допитують то в Боторово, то в Бригідках і польський суд засуджує її до розстрілу. Але підсудна була вагітна і при повторному розгляді справи у Львівському окружному суді кару знижують до 7 літ тюремного ув'язнення. Справа потрапила на розгляд польського сенату, який збільшив строк покарання до 10 років.

Тоді в цих тюрмах сиділи визначні комуністичні діячі Західної України Іваненко-Бараба та Пізняк, з якими Ганна знайомиться ближче. У кінці 1925-го – на початку 1926 року її із Бригідок перевозять у Білостоцьку в'язницю, звідки вона була обміняна і прибула в Харків. Її відразу направили в Крим у санаторій, а звідти – в Одесу в Лермонтовський інститут. Після лікування Ганну Михайлівну призначили завідуючою дитбудинком у селищі Південному під Харковом, але невдовзі вона захворіла і до 1928 року ніде не працювала.

Яворський О.К. після прибуття у 1926 році в Київ поїхав у Москву, де проходив навчання. У 1928-му він повернувся в Харків. Подружжя поселилося в будинку № 6 по вулиці Сумській, у 22-ій квартирі. Ганна Михайлівна Яворська 7 січня 1926-го і 24 січня 1928 р. подавала заяви про вступ до КП(б)У, але обидва рази комісія з попереднього розгляду заяв вихідців з інших компартій рекомендувала їй вступити до КП(б)У на загальних підставах. Оргбюро ЦК 13 січня 1928 р. доручило парторганізації зібрати додаткові матеріали та рекомендації і переглянути справу. 21 березня 1928 року, враховуючи революційні заслуги та міцний зв'язок з партією, Яворську Ганну Михайлівну затвердили кандидатом КП(б)У на 6 місяців.

Восени 1928-го вона влаштується на роботу касиром кінотеатру “Жовтень”. Згодом її призначають директором кінотеатру “Комінтерн”. Але поганий стан здоров'я змусив повернутись на посаду касира в “Жовтень”.

У 1930 році Яворські переїжджають у Київ. Ганну призначають помічником завідуючого Держкіно № 3 на вул. Воровського, де вона працює 7–8 місяців і переходить на посаду інструктора міського партійного комітету. Звідси через кілька місяців жінку переводять на посаду судді. Головою суду був юрист Поветкін, з яким у Ганни Михайлівни не склалися добрі стосунки, тому її на початку 1933 року за погодженням із парткомом направляють у таємну частину управління торфорозробок.

Та 1 січня 1933-го ДПУ УРСР арештувало Яворського О.К., і дружина в знак протесту відмовилась працювати в управлінні торфорозробок. Партком посилає її на роботу на державний пивзавод кущовим касиром, де її невдовзі переводять на посаду інспектора. Тут її застала партійна чистка, якої вона не пройшла. 7 жовтня 1933 року її виключають із КП(б)У за дворушництво. Після виключення вона близько чотирьох місяців ніде не працювала, а потім влаштувалась на цьому ж заводі помічником завідуючого пивними, але в грудні звільнилася з цієї посади.

В травні 1934 року Ганна Михайлівна працювала лікарем поліклініки на Петрівці. Тижнів три займалась щепленням проти черевного тифу. Та оскільки ця робота матеріально її не задовольняла, вона влаштується медсестрою у Гельмязівський райздороввідділ, але невдовзі звільнилася з цієї посади і до арешту ніде не працювала.

Тим часом органи ДПУ готувалися до її арешту. 21 червня 1934 р. був підписаний ордер № 3 і постанова на обшук та арешт. Його мали провести працівники таємно-політичного відділу Артемов, Герсонський і Грушевський. Виключена з партії, вона жила тоді в Києві по вул. Паризької комуні, д. 19, кв. 3. В ніч з 22 на 23 червня жертва була обшукана, але ця ганебна процедура ніякого компромату не дала. Знайшли тільки 799 карбованців грошей, які конфіскували, а господиню квартири арештували.

26 червня 1934 р. уповноважений 2-го відділення ТПВ Гольдман, помічник начальника цього ж відділення Шерстов і помічник начальника ТПВ ДПУ УРСР Долинський на підставі власних вигадок підписали постанову про заведення кримінальної справи на Яворську Г.М.,

яка за ст. 54–11 КК УРСР звинувачувалась у “тісних зв'язках з українською контрреволюційною терористичною організацією”, в тому, що вона нібито “одержувала завдання від харківського керівництва організації повідомити київську групу організації про час переїзду українського уряду із Харкова в Київ для підготовки терористичного акту”. Машина людиновинищення закутулась.

7 липня 1934 р. Проскураков, Шерстов та Долинський підписали постанову про притягнення Г.М. Яворської до кримінальної відповідальності. Почались допити. Перший – 26 червня 1934 р. Слідчі цікавились біографією, яку викладено вище, зв'язками з УВО, кого вона знала з членів УВО, які завдання по цій лінії їй давалися, як вона готувала терористичний акт проти керівників партії і радянської влади влітку 1934 року у зв'язку з переїздом уряду УРСР із Харкова до Києва.

Всі ці звинувачення Ганна Михайлівна з гнівом відкинула, винною себе не визнала. Та 30 вересня 1934 р. слідчі звинуватили її саме в цьому, про що й написали відповідну постанову.

Справу №15765 22 грудня 1934 року розглянула Особлива нарада при наркомі внутрішніх справ СРСР і призначила Ганні Михайлівні Яворській кару – 5 років виправно-трудова таборів, рахуючи термін з 22 червня 1934 року. З цих таборів вона живою не вийшла.

В грудні 1988 року справа Г.М. Яворської була переглянута. Постанову Особливої наради при НКВС СРСР від 22.12.1934 року скасовано, а справу судочинством припинено за відсутністю в діях репресованої складу злочину.

Джерела та література

1. ДА СБУ, кримінально-слідча справа № 58426 ФП на Яворську Г.М.

м. Чернівці
8 червня 2006 року

ВАСИЛЬ БОГДАНОВИЧ МОРОЗ

(20.11.1889–1942)

НАРОДИВСЯ 20 листопада 1889 р. в селі Хрещатик Кіцманського повіту на Буковині у селянській родині Тодосія Мороза, яка мала близько 5 гектарів землі і невелике господарство. З 1903 по 1908 роки навчався в 2-ій державній цесарсько-королівській гімназії в Чернівцях, а в 1908–1909-му – як приватник. Двічі піддавався іспитові на зрілість: перший раз – 24 вересня 1912 року з відстрочкою на шість місяців, другий – 17 лютого 1913 року, коли був визнаний зрілим більшістю голосів [1, арк. 39].

У 1913–1914 роках навчався в Чернівецькому університеті, у 1915-му – у Віденському. Перша світова війна перервала навчання юнака і закинула його в Німеччину у місто Раштадт, де він працював перекладачем у таборі для російських військовополонених, серед яких було багато українців. Тут він організовує школу для полонених. Сам виступає з лекціями на історичні, географічні та суспільно-політичні теми. Уважно прислухається і придивляється до того, що діється у світі. Зокрема, він прихильно сприйняв і російську революцію, і те, що розпалась Австро-Угорська монархія. Російська революція збудила в душі Василя сподівання, що не сьогодні-завтра і його рідна Буковина, яку в жовтні 1918-го захопила королівська Румунія, приєднається до Великої України.

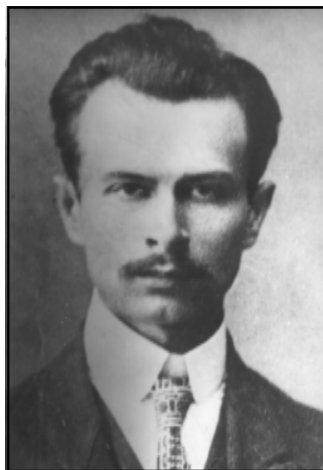
У 1918–1920 роках Василь Тодосійович живе в Берліні, займається перекладами з німецької на українську. Зокрема, для українських галицьких видавництв він перекладав науково-популярні твори Оренштейна, а водночас з жовтня 1921 року працює консультантом в бюро репатріації російських військовополонених на батьківщину.

У 1920 році за рекомендацією Вільгельма Піка його приймають до лав Комуністичної партії Німеччини.

Восени 1921 року в Берлін прибув новий повноважний представник УРСР Володимир Християнович Ауссем. Він набирав собі співробітників і, дізнавшись, що Василь Мороз добре володіє українською, російською і німецькою мовами, за рекомендацією ЦК КПН взяв його у своє розпорядження на посаду секретаря повпредства. Ці обов'язки він виконував до кінця 1923 року [2].

У 1922 році В.Т. Мороз приймає громадянство СРСР, до цього часу він був австрійським підданим.

Працюючи в повпредстві, він у жовтні 1921 року вступає в Берлінський університет на філологічний факультет, який закінчив у 1923 році. При університеті діяли дві студентські організації: “Спілка” – петлюрівської орієнтації і “Громада українських студентів” – зміновіховського плану. Василь Тодосійович був прихильником зміновіховської громади і брав участь у її роботі.

Василь Богданович Мороз

Він виступав на зборах студентів з доповідями. Крім того, за завданням Ауссема вів роботу серед студентів, щоб схилити їх на бік радянської влади.

На початку 1924 року повпредство УРСР в Берліні було ліквідоване, і Василя Тодосійовича відправляють у Харків у розпорядження ЦК КП(б)У, куди й прибув у квітні 1924 року.

Адаптація до життя в країні соціалізму проходила небезболісно: повсюди відчувалися великі нестачі харчів, одягу, взуття, ще живий був відгомін голоду 1922 року. До того ж тут Мороз потрапив у поле постійного стеження. Усюди діяли партосередки, профспілкові комітети. На нього всюди дивилися підозріло, як на чужака.

Нам не вдалося встановити, коли саме і де Василь Тодосійович змінив своє по батькові на Богдановича. Очевидно, прибувши в Радянський Союз, з єдиною метою, щоб румунська сигуранца не прив'язувала його до родичів і не переслідувала за сина чи брата більшовика.

Відразу ж після прибуття в Харків він поставив питання про вступ до КП(б)У. Його й прийняли у 1924 р., видавши партквиток № 0758959. З 1924-го по 1933 роки працював викладачем німецької мови в Інституті народної освіти, Харківському політехнічному інституті та Харківському державному університеті. Все ніби йшло добре. Предмет свій він знав досконало. Отже, з цього боку претензій не боявся. Але ж коли влада намітила тебе знищити, то гачок знайде.

7 лютого 1934 року в університеті появилася наказ № 17, в якому говорилось:

“Викладача німецької мови т. Мороза, як представника буржуазної методології, який не забезпечив читання ідеологічно витриманого курсу, з роботи в Харківському державному університеті зняти.

Ректор ХДУ

Секретар

Блудов

Сіастенов” [2, арк. 12].

Машина закрутилась.

Перед нами протокол № 26 комісії по чистці парторганізації Харківського державного університету економічного, історичного і літературного факультетів від 27 листопада 1934 року. Присутніх членів партії – 95, комсомольців – 189, безпартійних – 83. Всього 367 осіб. Немало як для чистки.

Відзначено, що до 1914 року навчався на Буковині, з 1914 по 1920 – працював у таборах для військовополонених, в 1920–1921 роках – у Берліні в комісії в справах військовополонених, в 1922–1923 – в повпредстві УРСР у Німеччині.

У 1924-му відкомандирований у розпорядження ЦК КП(б)У. З 1924-го по 1933 рр. – викладач німецької мови в ІНО, ХПППО, ХДУ і Головліті. В даний час працює в Москві в “Учпедгізі”.

У 1912–1914 – перебував у СДПБ (Соціал-демократичній партії Буковини).

З 1920–1924 – перебував у КПН.

Які мав стягнення?

У 1929 році від Харківської комісії по чистці за пасивне перебування в партії – на вид.

У 1931 році – від парткомітету ХДУ за несплату членських внесків – догана.

В 1933 році – від парткомітету ХДУ за те, що приховав своє перебування в СДПБ, за блок з контрреволюціонером Немчиновим і за пасивне перебування в партії – виключений із партії [3, арк. 101–104].

Василь Богданович не погодився з таким рішенням. Звернувся з апеляцією в Центральну комісію ВКП(б) по чистці. Довго чекав реакції на заяву. Нарешті одержав виклик з Москви бути на засіданні комісії 15 вересня 1935 року. Розгляд був коротким. Апеляцію відхилили, а

рішення Харківської обласної комісії по чистці про виключення Мороза В.Б. із ВКП(б) як вихідця з опортуністичної соціал-демократичної партії, а також за відсутність ідейної більшовицької витримки та партійну пасивність – підтвердили.

Мороз зрозумів, що його ввіймали в капкан недовіри і навряд чи йому вдасться з нього вирватись.

Після повернення з Москви В.Б. Мороз уже був готовий для того, щоб його арештувати і кинути у виправно-трудова табори. Чекати довелося недовго.

28 березня 1936 року співробітнику НКВС Тимошенку було видано ордер № 158 на обшук і арешт Мороза В.Б. Ця операція була успішно проведена, Мороза відправили в спецкорпус № 1, камеру № 29 Харківського обласного управління НКВС.

А наступного дня начальник економічного відділу капітан держбезпеки НКВС УРСР Арров розглянув матеріали про “злочинну” діяльність Мороза Василя Богдановича, виключеного із членів КП(б)У, яка проявилася нібито в тому, що він, будучи учасником контрреволюційного фашистського підпілля, за завданням іноземних держав проводив контрреволюційну агітацію за скинення радянської влади та відновлення капіталістичного ладу, знайшов у його діях ознаки злочинів, передбачених статтями 54–10 і 54–11 КК УРСР і постановив розпочати попереднє слідство.

Василь Богданович сидів як приголомшений у в'язниці і не знав, що хочуть з ним робити. Тільки 7 квітня йому оголосили постанову на арешт. Слід сказати, що 28 березня 1936 року заступник обласного прокурора Леонов підписав цю постанову, давши санкцію на арешт не тільки Мороза В.Б., а й Рози Львівни Хемічук та Євгенії Юліївни Тоціус, які звинувачувалися за цими ж статтями.

У зв'язку із ситуацією, що закручувалася навколо Мороза, який із 7 лютого 1934 року ходив безробітний, його дружина Парасковія Михайлівна, уродженка м. Вашківці на Буковині, скориставшись переїздом інституту іноземних мов із Харкова до Києва, забрала з собою трьох дітей – Максима 13 літ, Мая – 11 літ і п'ятнадцятилітню дочку Галю – і переїхала в нову столицю, сподіваючись врятувати і себе, і дітей від спецпоселення. Василю Богдановичу тим часом викручували руки і мізки.

Слідчі всі патріотичні пориви В.Б. Мороза намагалися перевернути з ніг на голову і витрактувати як контрреволюційні, спрямовані на підрив радянської влади. Його щира розповідь про те, як він учився, де працював, з ким листувався, що робив для активізації комуністичного руху в окупованій Румунією Буковині Арров сприймав як замасковані контрреволюційні дії.

29 березня 1936 року, наприклад, він ставив такі питання (подаємо за оригіналом):

“Вопрос: Когда и под влиянием чего Вы стали на контрреволюционный путь?”

Ответ: Никогда и никакой контрреволюционной деятельности, направленной против советской власти я не проводил как во время пребывания за границей, так и с момента приезда в Советский Союз.

Вопрос: Принимали ли Вы участие в украинской контрреволюционной организации, и что Вам известно о деятельности таковой как за границей, так и в СССР?”

Ответ: В украинской контрреволюционной организации я никакого участия не принимал, и о ее деятельности за границей и на территории УССР мне ничего не было известно до момента ареста участников этой организации, среди которых оказались мои знакомые: Дятлов, Гуцуляк, Потылицкий и Иванчевский.

Конечно, если бы я знал их контрреволюционную деятельность, то как член КП(б)У своевременно заявил бы об этом соответствующим организациям...” [2, арк. 18].

В.Б. Мороз не розумів, що згадані ним його знайомі були пришиті білими нитками до УВО чи якоїсь іншої “контрреволюційної організації” безвинно, так як і його намагалися пришити.

Допити йшли один за одним. В основному нічні, з побоями і тортурами. Слідчі ламали Мороза, вимагали від нього потрібних їм зізнань. І добилися свого. Ще 25 квітня на стандартне запитання слідчого, з якого часу він став членом УВО і хто, крім нього, Гуцуляка, Канюка входив до буковинської контрреволюційної групи цієї організації, він відповів, як і раніше: *“Я ні в яких контрреволюційних організаціях ніколи не був!”* [2, арк. 40].

А вже через два дні на допиті 27 квітня на запитання слідчого, чи визнає себе винним, відповів:

“Визнаю себе винним в принадлежности и участии в контрреволюционной группе буковинцев”.

“Вопрос: Кто входил в состав буковинской контрреволюционной группы?”

Ответ: В состав контрреволюционной группы входили следующие буковинцы: Гуцуляк, Канюк, Савчук, Я – Мороз, Гаврилюк, Хемичук и Поддубный. Последний хотя и не буковинец, но примыкал к нашей контрреволюционной группе.

Вопрос: Кто являлся руководителем данной группы?”

Ответ: Руководителем данной контрреволюционной группы являлся Гуцуляк Семен.

Вопрос: От кого получал руководство и направление в контрреволюционной деятельности Гуцуляк?”

Ответ: До приезда Гуцуляка в Харьков, отдельные члены нашей контрреволюционной группы как-то Канюк и Савчук поддерживали связь и получали направление в контрреволюционной деятельности от Левицкого Михаила. С момента приезда Гуцуляка осенью 1925 года связь с Левицким была прекращена, по какому причинам мне не известно, и принявший руководство нашей группой Гуцуляк всецело стал находится под руководством Максимовича, который в свою очередь был связан и получал направление в контрреволюционной работе от Шумского.

Вопрос: Какая конечная цель контрреволюционной группы?”

Ответ: Конечной целью нашей контрреволюционной группы, как мне известно из заседаний членов контрреволюционной группы, происходивших на квартире Гуцуляка, на которых присутствовал и я, было получение автономии Буковины. Эту цель я полностью разделял наравне с другими членами нашей контрреволюционной группы” [2, арк. 49].

Як кажуть, говорила-балакала. То де ж тут контрреволюція? Буковина ж то окупована Румунією? Про яку автономію йдеться? Просто блуд.

І хоч у слідчих зі звинуваченнями Мороза і його “доказами” явно не витанцювалось, помічник прокурора по спецправах Липський 20 червня 1936 року підписав “Заключение по делу по обвинению Мороза Василя Богдановича, обвиняемого по статьям 54–10, 54–11 УК УССР”, в якому твердив:

“Материалами следствия установлено, что Мороз является старым украинским националистом, с 1912 по 1914 год являлся членом Социал-демократической организации Буковины, пропагандируя идеи национального объединения с украинской буржуазией (см. вещдок “Робітничий прапор” № 2). С 1920 по 1924 г. с двуручнической целью проник в члены КПГ, входя в Берлинскую контрреволюционно-националистическую организацию, прикрывавиуюся названием “Украинской национальной группы”, ставившей себе задачу переброски в УССР украинских националистических кадров в целях подготовки восстания против советской власти...” [2, арк. 93].

Прокурор обвинувальний висновок ХОУ НКВС затвердив, з пропозицією ув'язнити Мороза В.Б. на 5 років у ВТТ погодився.

У липні 1936 року справа Мороза розглядалася у Києві. Оперуповноважений економічного відділу УДБ сержант держбезпеки Глебов, начальник 3-го відділення старший лейтенант держбезпеки Чечерський і начальник економічного відділу УДБ НКВС УРСР комісар держбезпеки 3 рангу Мазо прийняли постанову про направлення слідчої справи № 7929 Мороза В.Б. на розгляд Особливої наради при НКВС СРСР з клопотанням про ув'язнення Мороза у ВТТ строком на 5 років.

Заступник наркома внутрішніх справ УРСР Кацнельсон 4 жовтня 1936 року затвердив цю постанову.

22 листопада 1936 року ОН при наркомі внутрішніх справ СРСР засудила Мороза В.Б. за контрреволюційну діяльність до 5 років у ВТТ, рахуючи строк з 29 березня 1936 року.

Цікаво почитати акт лікарської комісії санвідділу АГВ ХОУ НКВС від 10 липня 1936 року про стан здоров'я арештованого. Лікарі Герекке та Озер'єр встановили діагноз: міастенія серця, недокрів'я і знесилення від недостатку харчування. Але протипоказань з боку здоров'я для направлення Мороза В.Б. в концтабір лікарі не знайшли.

Відбував Василь Богданович незаслужене покарання до весни 1941 року. У квітні прибув у Київ до дружини й дітей, але жити йому в столиці не дозволили, тому поселився у Білій Церкві. Пізньої осені 1941-го, коли німці окупували Київ, він прибув до сім'ї. Добре володіючи німецькою мовою, влаштувався конторником у готелі, де його дружина працювала прибиральницею. Але восени 1942 року між Морозом і шефом готелю Фріцом Локком несподівано виникла гостра суперечка, після якої гестапо заарештувало Мороза і без суду розстріляло у Бабиному Яру.

25 березня 1960 року Президія Харківського обласного суду скасувала постанову ОН при НКВС СРСР від 22 листопада 1936 року відносно Мороза В.Б., справу судочинством припинила за недоведеністю звинувачення.

Джерела та література

1. ДАЧО. – Ф. 350. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 39.
2. ДА СБУ ХО, кримінально-слідча справа № 250167 ФП на Мороза В.Б.
3. ЦДАГОУ. – Ф. 58. – Оп. 1. – Спр. 110.

м. Чернівці
21 червня 2006 року

ВОЛОДИМИР ВАСИЛЬОВИЧ ГАВРИЛЮК

(9.04.1901–29.11.1937)

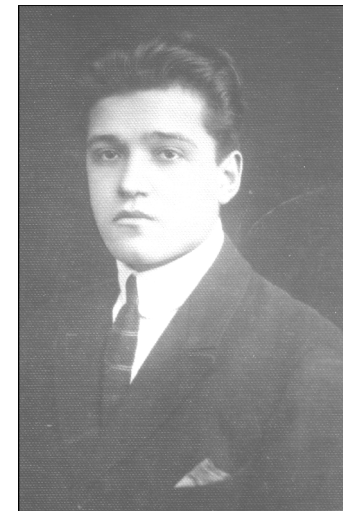
Б АГАТЬОМ буковинцям це ім'я відоме. Його у радянські часи побіжно згадували у своїх статтях науковці Г.С. Іванушко, В.М. Курило, Н.Й. Сирота [1, с. 34], Б.Ф. Білецький, З.Б. Браславський, Л.І. Васюк [2, с. 13]. Йому присвячували свої нариси і статті письменник Г.В. Синельников [3], журналіст І.П. Фостій [4, с. 37–46], але вся правда про В.В. Гаврилюка не була сказана, бо тодішня цензура не дозволяла розкривати глибоку трагічність його долі. Сьогодні є можливість сказати повну правду про цю людину. І ми хочемо цим скористатися.

Його життя, виповнене високою мужністю і самовідданістю в боротьбі за велику справу визволення рідного народу з чужоземної неволі, за возз'єднання краю з Радянською Україною, було обірване злочинною владою на підставі вигаданих, сфальсифікованих звинувачень. Але все по порядку.

Наш земляк Володимир Васильович Гаврилюк належав до людей сміливих і чесних, які, долаючи всілякі перешкоди, несхибно йшли до високої мети. Народився він 9 квітня 1901 року в селі Хрештатик нинішнього Заставнівського району в сім'ї бідного землероба. Живучи в селі, хлопець бачив і сам відчував нужденне життя, що панувало майже в кожній хаті. Соціальна нерівність впадала у вічі і в місті, де після сільської початкової школи Володимир Гаврилюк продовжив навчання в гімназії, в якій познайомився з вченням про соціалізм і глибоко зацікавився його ідеями, марксистською літературою, уважно стежив за ходом подій у молодій, як тоді казали, Країні Рад. Всі його думки і помисли були звернені до неї, бо там жили його брати і сестри. Великий вплив на нього мало знайомство і дружба з тодішнім секретарем Компартії Буковини Сергієм Івановичем Канюком, в котрому він знайшов не тільки доброго учителя, а й вірного старшого товариша.

Після того, як С.І. Канюк внаслідок сигуранцівських репресій змушений був на початку 1922 року нелегально емігрувати до Радянського Союзу, справу комуністичного руху в краї далі повели його учні – Ілля Клевчук, Володимир Гаврилюк, Іван Стасюк та інші. 1923 року Володимир Гаврилюк вступає на філософський факультет Чернівецького університету, де згодом входить до складу студентського комуністичного гуртка [5].

1924 року у Відні з ініціативи комуністів-буковинців, що перебували в еміграції, зокрема, члена ЦК КПБ С.Ю. Гуцуляка, було утворено Організаційний комітет, котрий ставив собі за мету гуртувати людей, що прагнули працювати для розгортання комуністичного руху на Буковині. Після кількох поїздок членів цього комітету в край, їм вдалося налагодити зв'язки з існуючими комуністичними організаціями і навесні 1925 року провести конференцію комуністів Буковини, на якій було обрано Центральний комітет Компартії Буковини. В.В. Гаврилюка обрано членом і секретарем ЦК КПБ [6].

Володимир Васильович
Гаврилюк

Так майже після трирічного затишшя, спричиненого розгромом Центрального комітету КПБ, очолюваного С.І. Канюком, Компартія Буковини знову почала відроджуватись, зміцнювати свої ряди. Як свідчать документи, влітку 1925 року в краї вже діяло близько 25 партійних організацій, які об'єднували майже 500 комуністів і численний актив співчуваючих. Було жито заходів і для відновлення діяльності робітничих культурно-просвітніх товариств “Воля” та “Праця”, через які Компартія вела пропагандистську і організаторську роботу серед робітників міста. Восени 1925 року КПБ вдалось посилити свій вплив у Буковинській інтернаціональній соціал-демократичній партії і навіть заволодіти певною мірою друкованим органом її української секції – газетою “Боротьба”, що почала виходити 8 листопада 1925 року. Її редактором був член ЦК КПБ І.Д. Стасюк [7].

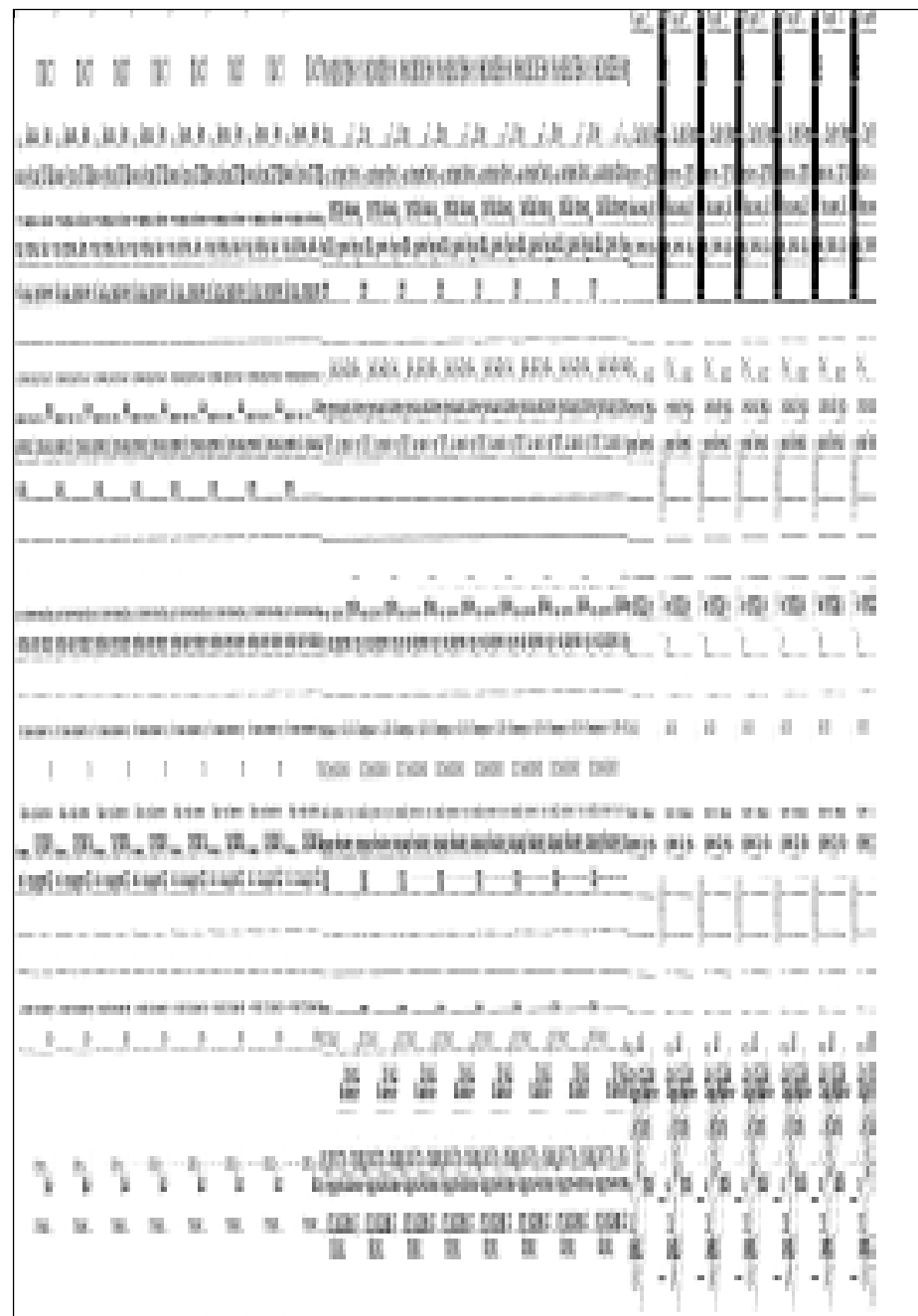
Компартія Буковини в цей період розгортала активну політичну роботу. Її авторитет і вплив на маси зростав. Під час виборів до румунського парламенту в травні 1926 року вона виставляє за списком соціал-демократичної партії п'ять кандидатів-комуністів, серед яких були, зокрема, Іван Стасюк, Іван Степак, Василь Руснак, Сидір Лупуляк, Тодор Стефюк, а також організовує ряд віч, демонстрацій і страйків, котрими в 1926 році були охоплені робітники лісопилного заводу “Гец”, текстильної фабрики “Постеверія Ромине”, цегельних заводів, хутровики, поліграфісти, столяри, пекарі та комунальники. Страйкуючі висували не тільки економічні, а й політичні вимоги.

Зростає роль Центрального комітету КПБ в керівництві партійними осередками та організаційному зміцненні всієї партії. ЦК посилив зв'язки з ЦК КП(б)У та ЦК КПЗУ. В.В. Гаврилюк у 1925–1926 роках тричі був у Радянській Україні, де одержував від відповідальних працівників вказівки, рекомендації, інструкції та зв'язки.

Після розгляду в лютому 1926 року буковинського питання на нараді при виконкомі Комінтерну, посилилась допомога Компартії Буковини з боку Комінтерну та ЦК КП(б)У. В квітні-травні для партійної роботи на Буковину прибули член ЦК КПЗУ О.І. Букшований як представник Закордонного бюро допомоги та С.Г. Галицький як представник Балканської федерації Комінтерну. На початку року в край прибув також член Закордонного бюро КПБ у Відні Д.Д. Хемічук (І. Зеленко) та ряд інших. Прилив досвідчених партійних кадрів відіграв важливу роль у поліпшенні роботи ЦК КПБ. У травні-липні 1926 року він прийняв ряд важливих документів, зокрема, “Резолюцію про склад та організаційне будівництво КПБ”, “Резолюцію про відношення КПБ і КПП”, “Тези в справі відношення КПБ до УСДП”, “Резолюцію в справі виборів”, “Резолюцію про закордонні комітети”, “Резолюцію в справі робітничо-селянського блоку”, “Звернення до Буковинської соціал-демократичної партії та її української секції” та ряд інших. Все це сприяло поживленню внутрішньопартійної роботи, розширило зв'язки партії з масами, піднесло її авторитет як значної політичної сили [8].

Активізація комуністичної діяльності в краї викликала тривогу у властей. Сигуранца розпочала активні пошуки центру КПБ. 12 липня 1926 року в с. Бучушка Оргеєвського р-ну Бессарабії їй вдалось перехопити лист до Гаврилюка, адресований на конспіративну квартиру Іллі Клевчука в Нових Мамаївцях, і самого посланця. 18 липня на квартиру до Клевчука прибула група Чернівецької сигуранци. Під час обшуку знайдено заховану під підлогою скриню, а в ній архів КПБ, різну комуністичну літературу і печатку партії. Клевчука та ряд зв'язаних з ним осіб заарештували. У багатьох донесеннях поліцейські вказували, що активним учасником комуністичної організації в Нових Мамаївцях є Володимир Гаврилюк, який не тільки дружив з Клевчуком, а й довгий час жив у нього [9].

Генеральний інспекторат сигуранци оголосив розшуки Гаврилюка. 20 липня провів обшук у домі його батька в Хрещатику. Там було знайдено комуністичну літературу, зокрема, книжку Г. Григоровича (Г. Піддубного) “Буковинське селянство в ярмі”, а також лист Володимира, в

А К Т

Гор. Харьков, 1937 г. 14/1 №, швидкоподписавши-
ся: Командант ХСР НКВД - ЗІДЕНІЙ, Прокурор Володимир
и Нач. Спецкорпуса № 1 - КАМІНЬ, сего числа в 1937 осно-
ванням приквдана Зам. Нач. УНКВД по Харьковской области
Майора Госбезопасности т. РЕЙКМІНА от 14/1 1937 года
приведены к исполнению приговор над осужденным к высшей
мере наказания - расстрелу Гаврилюк
Владимир Васильевич 1901г.

1937 г. получено: АКТ

С ЧЕХОСЛОВАЦКАГО ПОСОЛСТВА В ХАРЬКОВІ.
КОМАНДАНТУ ХСР НКВД Зіденій /ЗІДЕНІЙ/
ПРОКУРОРУ Володимир /Володимир/
ПРИСУТСТВОВАЛИ: Нач. Спецкорпуса Камінь /КАМІНЬ/

В М Е Н С К А

на протокола № 288 ревизиі Наркома Внутрішніх Дел ССРСР
Генерального Комісару Госбезопасности тов. БІСІНА и Проку-
рора ССРСР тов. ВІДІНІКОВА от 23/1/37.

Цитата: Інформація не об'явлена, предоставлена Управле-
нием НКВД по Харьковской области, в порядке пре-
дказа НКВД ССРСР № 00485 от 11/12-1937 года.

Постановили: Гаврилюк, Владимир Васильевич
расстрелять.

Нарком Внутр. Дел ССРСР Бісін
Комиссар Госбезопасности Відіньков
Прокурор ССРСР - Відіньков

ВЕРНО, СПЕЦИАЛЬНО П О Т Д А У Т Е
Из Департамента Госбезопасности - Володимир

якому він гостро картав батька за те, що той на виборах до румунського парламенту виступив на підтримку буржуазного уряду.

“Доброго батька ми мали, нічого сказати, – писав Володимир. – Вам потрібний уряд, тату? Ви забули “добро”, зроблене урядом. Може, і цей уряд вам нагадає його. ...Ви зрадили товаришів, які мужньо боролися за свої права, а нині сидять за це в тюрмі. Ви продасте своїх власних дітей, які ще не сиділи, але будуть сидіти в тюрмі. Однак вони не продадуться ворогам своїм за шмат ковбаси. Я не сплю цілими ночами, днями нічого не їм, і ніг своїх не чую, працюю разом з робітниками і селянами, а вам потрібний уряд? Від сьогоднішнього дня знайте, можете триматися уряду, але у вас немає більше дітей (мене і Миколи)... більше я до вас не приїду, і ви теж не повинні бувати в мене. Такого батька я й бачити не хочу... за робітників ви не могли агітувати. Яка ганьба! Добре, ідіть з панамі. Мене вам більше нічого знати. Я, звичайно, не скажу, що ваш син, навіть коли буду гнити в тюрмах. Я напишу й Миколі, що батько зрадив справу робітників і продався панам. Він вам скаже те ж, що сказав і я...” [10].

Сумнівів щодо політичних поглядів Володимира Гаврилюка в сигуранці не було. І записка, знайдена в Клевчука, і лист до батька засвідчували, що він є активним діячем комуністичного руху на Буковині.

24 липня 1926 року генеральний субінспектор сигуранці, складаючи протокол про таємний архів, знайдений у Іллі Клевчука, записав, що під час обшуків, проведених у Володимира Гаврилюка в Чернівцях і в його родичів у Хрещатику Чернівецького повіту, знайдено документи і листи, але самого Гаврилюка поки що не знайдено. Довідавшись, що конспіративна квартира Клевчука розкрита, ЦК КПБ, щоб уникнути арешту своїх членів, які на підставі захоплених сигуранцюю документів могли бути розшифровані, дав дозвіл Володимирі Гаврилюку, Осипу Букшованому, а також зв'язковій ЦК Євдокії Басарабі залишити Буковину і перебраться в СРСР.

Наприкінці липня 1926 року в районі села Самушина В. Гаврилюк та О. Букшований перепливли Дністер і перебрались до Польщі, але через кілька годин після переходу кордону їх заарештували і кинули до Борщівської в'язниці. Букшованого, як польського громадянина (він був родом із села Жаб'є Косівського повіту), через два дні відправили спочатку до Станіслава, а потім до Львова. Гаврилюка ж, який назвався Сидором Підгірняком, кооператором з Києва, що хотів перебраться до Чехословаччини, аби вступити там до інституту, польська поліція змусила повернутися в Радянську Україну. У вересні 1926 року В.В. Гаврилюк прибув до Москви, а звітти його направили до Харкова. Там він працював у Наркоматі освіти редактором Головліту. 6 листопада 1926 року комісія ЦК КП(б)У з попереднього розгляду заяв членів закордонних компартій, які прибули на територію України, вирішила просити ЦК зарахувати В.В. Гаврилюка членом КП(б)У. 22 березня 1927 р. це рішення було затверджено секретаріатом ЦК, що підняло настрої Гаврилюка, захопити його до творчої і наукової роботи. 1927 року він вступив до аспірантури Українського інституту марксизму-ленінізму, після закінчення якої і захисту дисертації працював викладачем Комуністичного університету ім. Артема [11].

У 1930–1937 роках він працює в редакції Української Радянської Енциклопедії, Українській академії комуністичного виховання та на інших посадах. Займається науковою та громадською роботою.

Третього січня 1930 р. Гаврилюк проходив чистку при партійній організації Українського інституту марксизму-ленінізму. Комісія рішила: “Вважати за перевіреного. Зауважити тов. Гаврилюкові В.В. на недостатньо чітке розуміння лінії партії в національному питанні” [12].

У 1930 р. Гаврилюк видав книгу “Національне питання в Маркса і Енгельса” [13], а в 1933-му – книгу “Основоположники марксизму про національне питання” [14]. Та в цей час ЦК КП(б)У і органи ДПУ розгортають фальсифікаційну справу про Українську військову організацію (УВО). Гаврилюка виключають з партії за вступ до неї за рекомендацією О.К. Яворського, який на той час уже був арештований у справі УВО, нерозкриття контрреволюційної діяльності співробітників Всеукраїнської академії марксизму-ленінізму (ВУАМЛіну) Ржицького та Бадана, а також за помилки й невірне трактування вчення Маркса з національного питання і звільняють з роботи в інституті [11].

Євдокія Юрївна Басараба

Близько року Гаврилюк ніде не працював. Потім влаштувався викладачем німецької мови у 54-ій Харківській середній школі. 27 липня 1937 року його заарештували, а 27 вересня була арештована і його дружина Євдокія Юрївна Басараба, яка працювала вчителькою 133-ї середньої школи в Харкові. Гаврилюка за ст. ст. 54–8, 54–10 ч. 1 та 54–11 КК УРСР звинуватили в тому, що він, виконуючи завдання розвідуправління штабу РСЧА, нібито зв’язався з іноземною розвідкою і був завербований для шпигунської діяльності на території СРСР. Якою саме іноземною розвідкою, не зазначалось. Йому також приписувалось, що, працюючи на відповідальній посаді в Наркоматі освіти й у ВУАМЛіні в Харкові, зв’язався з українськими контрреволюційними націоналістичними колами і в 1933 році був завербований до складу контрреволюційної націоналістичної організації УВО для боротьби з радянською владою в Україні [11, арк. 7].

Слідство тривало недовго. Його оформили відповідно до вимог наказу наркома внутрішніх справ СРСР Єжова та прокурора СРСР Вишинського № 00485 від 11 серпня 1937 р. Єжов і Вишинський, розглянувши матеріали, подані Управлінням НКВС по Харківській області, постановили Гаврилюка Володимира Васильовича розстріляти. Цей жорстокий акт сваволі і несправедливості був здійснений 29 листопада 1937 р. в спецкорпусі № 1 Харківської в’язниці комендантом Харківського обласного управління НКВС Зеленим, прокурором Дьоміним, начальником спецкорпусу № 1 Кашиним. Вони склали акт, в якому значиться (подаємо за оригіналом, зберігаючи його орфографію і пунктуацію): “Сего числа о 22.50 на Основании приказа Зам. Нач. УНКВД по Харьковской области Майора Госбезопасности т. Рейхмана от 29.XI.1937 года привели в исполнение приговор над осужденным к высшей мере наказания – р а с с т р е л у Гаврилюк Владимир Васильевич 1901 г. в чем и составили настоящий акт”.

Нижче йшли підписи Зеленого, Дьоміна, Кашина [11, арк. 33].

Так надміру безжално, безпідставно і невинувато оперативно було знищено людину високого інтелекту, честі і мужності, яка в юні роки повірила в широко пропоровані комуністичні ідеали, стала активним борцем за їх втілення в життя. І тільки тому, що В.В. Гаврилюк був українцем, що любив свою мову, свій народ, свою державу Україну, нещадно був знищений сталінсько-єжовською репресивною машиною.

Скажемо, що його дружину Євдокію Юрївну Басарабу теж безвинно осудили і кинули на 5 років у виправно-трудова табори, а дев’ятилітню доньку Мирославу відправили як сироту

в один із дитбудинків Краснодарського краю, де її виховували в ненависті до “ворогів народу” і “українських контрреволюціонерів”, забороняючи листування з матір’ю, не повідомляючи, куди подівся її любий батько.

В.В. Гаврилюка добре знав Іуда Шайович Дудавський, 1899 р.н., безпартійний. Кербуд 255-го будинкоуправління м. Харкова, що жив по вулиці Сумській 69, кв. 51. 17 грудня 1956 року він розповів слідчому КДБ УРСР, що знав В. Гаврилюка з 1931 року як голову житлово-будівельного кооперативу, де Іуда працював кербудом. Він часто зустрічався з Гаврилюком, мав з ним добрі стосунки. Володимир Васильович, за свідченням Дудавського, був енергійним працівником, сумлінно ставився до роботи в кооперативі. Колектив працівників поважав його. Гаврилюк працював в інституті марксизму-ленінізму, викладачі якого входили до кооперативу. Іуда Шайович ніколи ні від кого не чув поганих відгуків про Гаврилюка. В ділових стосунках Гаврилюк був прямою, принциповою людиною, скромною в побуті. “У мене про Гаврилюка залишилося хороше враження”, – заявив він слідчому, який готував справу до реабілітації [11, арк. 47].

11 вересня 1957 року Військовий трибунал Ленінградського військового округу переглянув справу В.В. Гаврилюка і посмертно реабілітував його. Рішенням бюро Харківського обкому КП України від 24 вересня 1960 року В.В. Гаврилюка (посмертно) було відновлено в партії [11, арк. 109]. Таким чином держава і партія визнали свій злочин перед В.В. Гаврилюком і його родиною. Була виплачена і певна сума грошової компенсації. Але людина була безвинно знищена, і цього злочину не покрити ніякими компенсаціями.

Джерела та література

1. Іванушко Г.С., Курило В.М., Сирота Н.Й. та ін. Чернівецька область //Історія міст і сіл УРСР. У 26 т. – Київ: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1969. – Чернівецька область. – 704 с.
2. Білецький Б.Ф., Браславський З.Б., Васюк Л.І. Нариси історії Чернівецької обласної партійної організації. – Ужгород: Карпати, 1980. – 296 с.
3. Синельников Г.В. З когорти мужніх //Радянська Буковина. – 1968. – 10 квітня.
4. Фостій І.П. Іван Стасюк – видатний організатор революційного руху на Буковині //Боротьба трудящих Північної Буковини і Бессарабії за своє соціальне і національне визволення. Матеріали міжвузівської наукової конференції, присвяченої 28-ій річниці возз’єднання Північної Буковини і колишніх Хотинського, Акерманського та Ізмаїльського повітів Бессарабії з Українською РСР. – Чернівці, 1970. – 198 с.; Володимир Гаврилюк. До 70-річчя від дня народження //Радянська Буковина. – 1971. – 9 квітня; Червоні сполохи. Вулиця твоєї юності //Молодий буковинець. – 1980. – 23 січня.
5. Архивная справка Института марксизма-ленинизма ЦК КПУ № 395 П/А. Декабрь, 1960. – 1 с.
6. ЦДАГОУ. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 171. – Арк. 26.
7. Газета “Боротьба”. – 1925. – 8 листопада.
8. ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 1. – Спр. 28.
9. Там само.
10. Там само.
11. ДА СБУ ХО, кримінально-слідча справа № 45193 на Гаврилюка В.В.
12. ЦДАГОУ. – Ф. 20. – Оп. 2. – Спр. 39. – Арк. 81, 90.
13. Гаврилюк В. Національне питання в Маркса і Енгельса. – Харків: ДВУ, 1930.
14. Гаврилюк В. Основоположники марксизму про національне питання. – Харків: ДВУ, 1933.

м. Чернівці
16 червня 2006 року

ЄВДОКІЯ ЮРІЇВНА БАСАРАБА (1901–10.10.1986)

ПЕРЕД нами кримінально-слідча справа № П-53130 на Басарабу Євдокію Юріївну, від якої віє жахом, несправедливістю і державним злочином, котрому немає прощення. Справа зліплена на шпигунку, мало не диверсантку, хоча у слідчих таємно-політичного відділу УДБ Харківського обласного управління НКВС абсолютно ніяких доказів про це не було [1].

На Буковині Євдокію Юріївну Басарабу у першій половині двадцятих років минулого століття її ровесники і товариші знали як політично активну і національно свідому семінаристку, учасницю комуністичного руху, яка діяла у підпіллі разом з В.В. Гаврилюком, О.І. Букшованим, І.Л. Клевчуком, І.Д. Стасюком та В.Т. Руснаком. У серпні 1926 року вона зникла з політичного горизонту краю. Її ім'я з'явилося на сторінках газет, у радіо-і телепередачах лише в сімдесятих роках, коли засоби масової інформації почали несміливо розповідати про учасників комуністичного руху, які діяли на Буковині в період румунської окупації – 1918–1940 рр. і, уникаючи арештів сигуранци, тікали в Радянський

Євдокія Юріївна Басараба

Союз, шукаючи там притулку і політичного захисту. Але в 30-х роках майже всі були безпідставно звинувачені в шпигунстві та контрреволюційній діяльності і кинуті у виправно-трудова табори НКВС СРСР, де більшість з них замордували або розстріляли. Євдокію Юріївну вдалося уціліти, повернутись на Буковину і деякий час пожити в Чернівцях. Про неї в цей період, зокрема, писали письменник Г.В. Синельников [2], публіцист П.М. Василенко [3], автор цих рядків [4]. Її ім'я згадувалося в публікаціях окремих науковців. Але уся правда про неї не була сказана, оскільки в ті роки політична цензура не допускала до друку матеріалів, які в деталях розповідали про політичні репресії. Отже, ця публікація на сьогодні буде найбільш повною і об'єктивною.

Я дивлюсь на портрет цієї жінки-страдниці і думаю: Літа! Літа! Відгомоніли буйними грозами, відцвіли квітучими веснами, посріблили сивиною голову, глибокою задумою сповнили очі... Її звали Доцею, Докійкою, коли вона бігала вулицями Ленківців, що під Чернівцями, коли ходила припрутськими зарінками, коли вчилась у Чернівецькій жіночій семінарії, і навіть тоді, коли двадцятичотирилітньою дівчиною, одурена красивими фразами більшовицької пропаганди, стала активною учасницею комуністичного руху в рідному краї...

1925-й рік. Буковина стогнала під чоботом королівсько-румунських окупантів, які нищили все українське, намагаючись навіки утвердити в краї владу румунських королів з династії Гогенцоллернів, а народ перетворити в слухняних рабів буржуазної олігархії.

Центральний комітет Компартії Буковини, очолюваний студентом філософського факультету Чернівецького університету Володимиром Васильовичем Гаврилюком, гартував

комуністів, всіх трудящих краю на боротьбу за свої соціальні і національні права, за возз'єднання з Радянською Україною. Його вірним товаришем і бойовим помічником у цій складній і важливій справі була молода вчителька Євдокія Юріївна Басараба. За дорученням ЦК і особисто В.В. Гаврилюка вона підпілля не раз виконувала відповідальні завдання по зв'язку і збору інформації, згуртуванню і зміцненню партійних сил. Серце раділо тоді, повнілось світлими надіями, що недалеко час визволення, що невдовзі Буковина стане радянською [4].

20 липня 1926 року Євдокія, повернувшись із чергової поїздки до Бухареста, йшла додому. На вулиці її зустрів Володимир. Він був схвильований, насторожений.

– Доцю, біда, – мовив тихо, завернувши в провулок. – В неділю сигуранца арештувала Іллю...

Євдокія знала, що в Нових Мамаївцях, у Іллі Клевчука зберігались архіви ЦК КП Буковини. Ця звістка приголомшила її.

– А що ж Ілля сказав сигуранці? – запитала.

– Що сказав – невідомо. Але документи можуть сказати багато. І в цьому наша безпека.

Володимир повідомив, що відбулося засідання ЦК, на якому прийнято рішення, що він, Гаврилюк, а також представник ЦК КПЗУ Осип Букшований і Євдокія повинні залишити Буковину і перебраться в Радянський Союз.

Того ж дня, забравши з собою Букшованого, підпілляники рушили в далеку дорогу.

– Спочатку вирішили навідатись у Ленківці, – розповідає Євдокія Юріївна. – Йшли понад Прутом. Добре, що була пора польових робіт і в селі ми нікого не зустріли. Зайшли до нашої хати, як нам здавалось, непоміченими. Коли стемніло, мама і сестра порадили нам не залишатися дома, а спуститися в надпрутські лози та йти в Хабалівку (так називається поле над Прутом) і там в кукурудзі на нашій нивці чекати або маму, або сестру...

Ситуація ускладнювалась тим, що ніхто з підпілляників не мав грошей. А без них вирушати в таку небезпечну дорогу з переходом двох кордонів – просто було нерозумно. Отже, Докііна сестра Домка мала поїхати до Чернівців, взяти там гроші, які повинен був приготувати тодішній член ЦК Василь Тодорович Руснак, і вернутися до втікачів.

Ніч і наступний день довелося пересидіти в кукурудзі. Увечері до них прийшла Докііна мати, принесла харчі та гроші й розповіла, що вночі в хату вдерлися жандарми та сигуранчики, поперекидали усе, але нічого не знайшли, бо мати перед тим позбирала папери, книжки та фотокартки і спалила. А про дочку сказала, що та живе в Чернівцях і вже більше тижня не була вдома.

Попрошавшись із матір'ю, Докія, Букшований і Гаврилюк рушили на північ до Дністра. Вночі йшли, а день пересиджували в полях. Так минуло дві доби.

– На третю ніч, – веде далі оповідь Євдокія Юріївна, – ми побачили відблиски міського освітлення. То була Мельниця-Подільська. Осип і Володимир залишилися в полі, а я спустилась до села, що розкинулось в придністровському видолінку. Зайшла на крайнє подвір'я, побачила чоловіка. Привіталась з ним і ризикнула говорити прямо, що мені і двом хлопцям потрібно обов'язково перебраться за Дністер. Допоможіть.

В ті часи з Буковини багато молоді втікало до Радянського Союзу. Населення вороже ставилось до румунських окупантів.

Після недовгого роздумування чоловік згодився допомогти. Він відвів нас чи то до свого друга, чи то до родича, що жив над самим Дністром. Той спочатку відмовлявся, мотивуючи тим, що після дощів у Карпатах вода в Дністрі піднялась, посилилась течія. А в нього маленький човен – чобка, який не здолає плину ріки. Та ми сказали, що обійдемося без човна, бо вміємо плавати. І він згодився переправити нас на той берег, але тільки після зміни караулу [4].

Ніч була малоохмарна, темна, тиха. Де-не-де визирали зорі. Дністер сердито шумів, дихав прохолодою. Троє втікачів роздяглися на подвір'ї господаря. Мужчини попливли першими. Докія за ними. Занурившись у холодну воду відчула, як почало судомити їй руки та ноги. Вода швидко несла за течією. Зрозумівши, що в такому стані вона річку не подолає, Докія з трудом вибралась на берег і, тремтячи від холоду, побігла до знайомої хати. На порозі Докію зустріла господиня, швиденько завела в літню кухоньку, дала свою сорочку та інший одяг, поклала на теплий припічок і вкрила кожухом. Це було в селі Самушин.

Два дні відходила Докія після тієї нічної купелі. Застудилась трохи. Та все ж на третій день рушила в Чернівці. До Юрківців йшла пішки, а там сіла на поїзд та доїхала до Мамаївців, де на батьковій дачі жила її подруга, дочка професора Єрем'єва Геня. Розповіла їй свою біду. Геня чимало доброго робила для підпільників. І цього разу охоче прийшла на допомогу Докії. Вона поїхала в Чернівці, купила подрузі одяг, взуття, роздобула грошей на дорогу. Все це Докія запакувала в торбину і знову поїздом вирушила до Юрківців, а звідти пішки до Самушина, вже до знайомих людей. Там зраділи гості. І господар вночі човном переправив її на лівий берег Дністра.

Цього разу Докію Юрївни щастило. Успішно подолавши румунсько-польський кордон, вона невдовзі перейшла польсько-радянський і ступила на омріяну радянську землю. Там з'явилась на прикордонну заставу, розповіла хто вона і куди йде. Через кілька днів у Москві вона зустрілась з Володимиром Гаврилюком, який прибув туди після кількатижневого перебування в Борщівській в'язниці, куди потрапив після арешту польськими прикордонниками.

Згодом двоє політемігрантів переїхали до Харкова, тодішньої столиці Радянської України. Тут працювала, училася, одружилися, мріяли про той радісний день, коли назавжди буде визволена з-під роботи чужинці і возз'єднана з Матір'ю-Україною рідна Буковина.

У 1927 р. Гаврилюк В.В. вступив до аспірантури щойно організованого Інституту марксизму-ленінізму на кафедру національного питання, яку закінчив у 1930 р. Його направили викладачем діалектичного матеріалізму і національного питання в Комуністичний університет ім. Артема, а в 1933-му призначили завідувачем кафедри діалектичного матеріалізму Всеукраїнського інституту комуністичної освіти (ВУІКО) [5].

Євдокія Юрївна після народження 9 квітня 1928 року дочки певний період ніде не працювала, доглядала Мирославу, а потім вступила на вечірнє відділення Харківського інституту комунального господарства, який закінчила у 1935 році. Навчалася увечері, а вдень працювала на різних роботах. Та невдовзі радість змінилась на тривогу, а потім перейшла в страх, котрий висів над кожним буковинським чи західноукраїнським емігрантом.

1 січня 1933 р. таємно-політичний відділ ДПУ УРСР заарештував Яворського Олексія Климентійовича нібито за приналежність до УВО. 23 вересня 1933 р. Судова трійка при колегії ДПУ УРСР засудила його до 10 років виправно-трудова таборів. Це позначилося на долі В.В. Гаврилюка, який вступив до КП(б)У за рекомендацією Олексія Климентійовича, а відтак і на долі його дружини Є.Ю. Басараби.

Євдокію Юрївну автоматично записали до списку шпигунів та диверсантів. Помічник начальника 4-го відділення 3-го відділу Управління державної безпеки Харківського обласного управління НКВС УРСР молодший лейтенант держбезпеки Резніков, начальник 3-го відділу УДБ старший лейтенант держбезпеки Фішер, заступник начальника ХОУ НКВС капітан держбезпеки Рейхман і військовий прокурор Харківського військового округу військовий юрист 1-го рангу Нельюк підписали постанову на арешт Є.Ю. Басараби за ст. 54–6 КК УРСР як такої, що підозрюється у шпигунській діяльності на користь Румунії. А 28 вересня 1937 року співробітник 2-го відділу ХОУ НКВС Крупчан одержав ордер № 29/6 на обшук і арешт

абсолютно безвинної жінки, яка жила тоді в Харкові, по Барачному провулку, 8 кв. 116, була безробітною і безпартійною [1, арк. 1–3].

2 жовтня 1937 р. уповноважений 3-го відділу УДБ ХОУ НКВС УРСР Коган влаштував арештованій допит. Подаємо за оригіналом:

“Вопрос: Следствию известно, что вы являетесь агентом румынской разведки, по заданию которой проводили шпионскую работу на территории СССР. Предлагаю дать показания по существу.

Ответ: Агентом румынской разведки я никогда не была, никакого задания не имела и никакой шпионской деятельностью не занималась.

Вопрос: Когда и каким способом вы прибыли в СССР?

Ответ: В СССР прибыла нелегально в августе 1926 года, перейдя государственную границу в районе Залесья и Гукова.

Вопрос: Что вас побудило бежать на советскую сторону?

Ответ: Меня побудила бежать на советскую сторону боязнь быть арестованной сигуранцой. Так-как в то время произошел провал буковинской подпольной коммунистической организации, в которой я состояла, будучи связанной тогда подпольной работой с секретарем Буковинской подпольной организации Гаврилюком (теперь он мой муж) и членом организации Букишованым, которого я знала как Чеснокова...” [1, арк. 11–14].

Далі йшли питання і відповіді про родичів, знайомих на Буковині і в Харкові, хто чим займався, а також що робила сама Євдокія в Харкові. Вона відповіла, що до 1929 року була домогосподаркою, а з 1929-го по 1935 рр. викладала німецьку мову в Інституті червоної професури. Одночасно з 1931-го по 1935 рр. навчалася в Інституті комунального господарства.

17 листопада 1937 року Коган оголосив арештованій про закінчення слідства. Не добившись від Євдокії Юрївни зізнань у проведенні шпигунської і контрреволюційної роботи на території СРСР, яку вона категорично заперечувала, Коган все ж написав у постанові, що *“Є.Ю. Басараба прибула нелегально з Румунії в СРСР із завданнями розвідувального характеру і проводила шпигунську роботу на території СРСР”*, а тому її слід притягти до кримінальної відповідальності за ст. ст. 54–6 і 80 КК УРСР [1, арк. 23].

29 грудня 1937 року оперуповноважений 3-го відділу УДБ НКВС УРСР молодший лейтенант держбезпеки Дудерзе у постанові про звинувачення написав таке:

“Учитывая, что показания Басарабы доверия не заслуживают и [она] является подозрительной по шпионажу, а посему, руководствуясь приказом НКВД СССР № 00485 – постановил:

следдело Харьковского облуправления НКВД №53130 по обвинению Басарабы Евдокии Юрьевны в преступлении, предусмотренном ст. 54–6 КК УССР, – направить на рассмотрение Особого совещания НКВД СССР.

Справка: Арестованная Басараба содержится под стражей в Харьковской тюрьме. Вещдоков по делу нет” [1, арк. 27, 28].

З цією постановою погодився помічник начальника відділення 3-го відділу УДБ старший лейтенант держбезпеки Вебрас. Постанову затвердив помічник начальника відділення 3-го відділу УДБ НКВС УРСР капітан держбезпеки Сапір.

16 травня 1938 р. Особлива нарада, підозрюючи Євдокію Юрївну Басарабу в шпигунстві, постановила ув'язнити її у виправно-трудова табір терміном на 5 років, рахуючи строк з 27 вересня 1937 р. Безвинну жінку відправили в Ухтинський табір Комі АРСР Російської Федерації, куди вона прибула 25 травня 1938 року і числилась там під № 465300 [1, арк. 29]. Тут, працюючи на лісопівалі, страждала від голоду і холоду, а ще й від того, що нічого не знала про свого чоловіка та дев'ятилітню дочку.

“Ворогів народу” привезли майже на голе місце, де стояли два бараки: один для начальства і другий для в’язнів. Більшість з них жила в сирих і холодних землянках, де волосся примерзало до подушок. Сюди ж до політичних привезли і кримінальних злочинців, які жорстоко змушались над ними, особливо над жінками “ворогів народу”. Наступала зима. Пішли сніги й морози. Одяг у в’язнів був нікудишній. Харчі жахливі. Євдокія Юріївна захворіла на лісопівалі туберкульозом. Її ледве врятували табірні лікарі Солодовников та Закір Мухамеджіянович Закіров, які вмовили начальника табору залишити Басарабу в санчастині, оскільки вона була грамотною і могла їм допомагати в лікуванні хворих. Це врятувало жінку від смерті. Вона закінчила тримісячні медичні курси і працювала медсестрою до кінця строку.

15 квітня 1939 року, працюючи в лазареті Герд-Йоль, Євдокія Юріївна одержала листа від Мирослави з дитбудинку, що знаходився в Краснодарському краї. Сльози радості і смутку буквально душили матір. У відповіді, яку вона відразу ж написала, відчувається ця велика збентеженість. Подаємо за оригіналом:

“Моя родная, дорогая дочурка! Моя маленькая, милая девочка!

Сегодня у меня большой праздник, ибо я получила известие о том, где ты находишься – девочка моя родная!

Еще несколько дней тому назад – 9-го апреля, в день твоего рождения, я горько, горько плакала, потому что я не знала, где ты находишься. Но теперь мне будет легче. Я знаю, где ты, я знаю, что ты мне ответишь, расскажешь, как тебе живется, что ты делаешь... А я теперь буду часто, часто писать...

Моя Славочка дорогая – дитя мое родное! 11 лет тому назад твоя мать была очень, очень счастливая, ибо у нас родилась маленькая, черноглазая девочка, которую назвали Славочкой. Я, твоя мать, и твой отец очень радовались, ибо ты, дитя родное, была их счастьем и радостью. Ты росла и мама и папа учили тебя быть серьезной, умной, учили тебя любить жизнь, любить родину, веровать добро.

И ты, моя девочка родная – росла умницей, маленькой пламенной патриоткой и любила своих маму и папу.

Но настало время, когда мать от тебя ушла и ты осталась одна. Ужас в твоих глазках сказал мне, что ты не понимаешь, почему ты остаешься без мамы. Ты не понимала, что твоя мать очень несчастная и, что ей ужасно тяжело было расставаться со своей родной девочкой. – Ты меня тогда спросила: „Увижу ли я тебя еще мамуся родная?“ – и этот твой вопрос остался тогда без ответа также, как и у меня. До сегодняшнего дня я ничего о тебе не знала. Я не только не знала увижу ли тебя, буду ли я гладить еще твою головку, услышу ли я еще такие бесконечно дорогие слова как „моя мамуся родная“.

Учись хорошо, будь жизнерадостной! Пиши маме как тебе живется, как ты учишься, чем ты еще занимаешься? Учишься ли ты музыке? Ты так хотела учиться играть на рояле или на скрипке. Учишься ли ты танцевать? Пиши мне обо всем, что ты делаешь и что ты

**Мирослава Володимирівна
Леонова – донька В.В. Гаврилюка
та Є.Ю. Басараби.**

хотела бы иметь от меня. Я тебе пошлю посылочку.

Ну – пока кончаю писать. Желаю тебе быть здоровой, крепкой, жизнерадостной. Желаю тебе быть умной, хорошей, доброй и счастливой.

Целую твою головку.

Твоя горячо любящая тебя мать.

Пиши мне по адресу:

Коми АССР – Севжелдорлаг НКВД

п/о Княж-Погост, л/п № 29

лазарет Герд-Йоль

Басарабе Евдокии Юрьевне“ [7].

Листування з дочкою тривало 8 років. Мирослава у 1943-му пішла працювати в Сочинський радгосп, одночасно навчаючись у 7-му класі. В 1944-му вступила до Вознесенського технікуму молочної промисловості Краснодарського краю, який закінчила в 1947-му. Цього ж року одружилася зі своїм однокурсником Леоновим М.І. і вдвох поїхали працювати на маслозавод в станицю Васюринську цього ж краю.

Євдокія Юріївна відбувала свій строк не 5 років, а цілих 9. Звільнившись у 1946-му з таборів, без дозволу НКВС напівтаємно побувала в Харкові. Шукала друзів і знайомих, але нікого не знайшла. Репресії і війна розвіяли всіх майже безслідно. Зупинилась у доктора Солодовникова, з яким сиділа у таборах. Навідала довоєнну квартиру, не оголошуючи, що вона її колишня господиня. Своїх речей там не побачила. Нові квартиронаймачі навіть гадки не мали, що той дім кооперативний, що кожна квартира по праву належала тому, хто в неї у важкі тридцять років вклав свої гроші. Але про це тоді навіть страшно було говорити, не те що вимагати справедливості.

Розуміючи, що в Харкові жити їй ніхто не дасть, Євдокія Юріївна поїхала на Буковину до своєї матері і брата Миколи. Матеріальне становище було поганим. Не кращим воно було і в Мирославі. Допомогти одна одній не могли. У 1951 році Мирослава приїхала у Чернівці до матері. Влаштувалась у Маслопромтресті спочатку аналізатором на міському молокозаводі, потім завідуючою лабораторією, майстром маслоцеху і, нарешті, техкерівником. “Моє сумлінне ставлення до роботи помітили, і я дуже швидко росла по службі, – згадує Мирослава у своїх спогадах. – Із міськмолкозаводу мене забрали в обласну лабораторію на посаду інженера техноіміконтролю. Я побувала на багатьох заводах області. Але хворів мій син, і я не могла весь час бути у відрадженьях. Мене перевели експертом на базу “Маслопром”. Область відвантажувала продукцію в Ленінград та інші міста країни. Було багато рекламацій. Мене кинули сюди для наведення порядку. Але мій чоловік закінчував Ленінградський університет і наполягав, щоб я переїхала до його матері на Кубань. Звільнялась я з боєм, не відпустили” [8].

Євдокія Юріївна, таким чином, залишилась сама. Дізнавшись про це, Микола Васильович Гаврилюк, який після Карлагу жив у Караганді, запропонував їй приїхати до нього, щоб доживати вік разом. Є.Ю. Басараба здала квартиру міськвиконкому і поїхала в Казахстан. Невдовзі туди прибула з Кубані і Мирослава з сином, оскільки життя з чоловіком з різних причин не склалося.

Відшукавши доньку, Євдокія Юріївна в 50-х роках, почала розшукувати чоловіка.

“На мої запити ніхто не відповідав, – писала вона авторові цих рядків 20 листопада 1970 р. – Тільки після XX з’їзду КПРС органи держбезпеки повідомили мені, що Гаврилюк В.В. помер у таборах у 1945 р. від виразки дванадцятипалої кишки” [6].

Це, звичайно, була велика брехня. Очевидно самим працівникам цієї служби було страшно писати вимученій таборами жінці жахливу правду про те, що ні в яких таборах її чоловік не

був, що його розстріляли харківські душогуби ще в далекому 1937 р. Брехали, бо правда кидала криваву тінь на їхній нечистий мундир.

“У квітні 1957 р. Військовий трибунал Київського округу переглянув мою справу, – продовжувала спогад Є.Ю. Басараба, – і реабілітував мене “за відсутністю у моїх діях складу злочину”. У серпні цього ж року Військовий трибунал Ленінградського військового округу переглянув “справу” Гаврилюка В.В. і помертно реабілітував його теж “за відсутністю складу злочину” [6].

Після реабілітації Євдокія Юрїївна за все втрачене майно одержала 7536 карбованців компенсації, а також свою і чоловікову двохмісячну зарплату. Це ще 2000 карбованців. Ось і все. Це за розстріляного чоловіка, за втрачену квартиру і майно, за 9 років таборів, і за 9 років Мирославиного сирітства. Дуже дешево влада оцінила життя та муки людей і свої злочини.

Євдокія Юрїївна доживала свій вік у Караганді, де й померла 10 жовтня 1986 року. Там же ще в 1967 році помер і Микола Васильович Гаврилюк, який з юних літ боровся за щастя робочого люду, а в результаті мусив 5 років відбувати за колючим дротом Карагандинського табору НКВС. Трагічні долі людей наштвхують на думку: а чи все ми зробили й робимо, щоб цей жах ніколи не повторився. В душі автора відносно цього є великі сумніви.

Джерела та література

1. ДА СБУ ХО, кримінально-слідча справа № П-53130 на Басарабу Є.Ю.
2. Синельников Г.В. З когорти мужніх //Радянська Буковина. – 1968. – 10 квітня.
3. Василенко П. Нема безіменних героїв. – Ужгород: Карпати, 1967. – 128 с.
4. Фостій І. З доріг життя //Радянська Буковина. – 1971. – 7 березня.
5. Фостій І. Володимир Гаврилюк. До 70-річчя від дня народження //Радянська Буковина. – 1971. – 9 квітня.
6. Листи Басараби Є.Ю. //Особистий архів автора.
7. Лист Басараби Є.Ю. до доньки Мирослави від 15.04.1939 р. //Особистий архів автора.
8. Леонова М.В. Мої дитячі спогади і розповіді матері //Особистий архів автора. – 19 арк.

м. Чернівці
20 червня 2006 року

МИКОЛА ВАСИЛЬОВИЧ ГАВРИЛЮК

(1.05.1895–25.05.1967)

У 30-х роках минулого століття НКВС ловило буковинців по всьому Радянському Союзу. Не тільки могло і кидало у виправно-трудові табори. Не уникли цього і Микола Васильович Гаврилюк, старший брат Володимира, який народився 1 травня 1895 року на Буковині в селі Хрещатик, нині Заставнівського району. Родина у Василя Гаврилюка була велика. Дружина народила йому 14 дітей, більшість яких повмирала, бо в батьків не було засобів для їх утримання і виховання. Батьківське господарство складалося зі звичайної сільської хати, одного гектара землі і невеликої корчми, де селяни знаходили можливість випити келих пива чи вина й обговорити життєві проблеми [1].

Батько й мати були неписьменними, але бачили, що без науки дітям із сільських злигоднів не вибратись. Отож у 1906 році Миколу як здібного учня сільської школи за порадою вчителя влаштували у 2-у державну цісарсько-королівську гімназію в Чернівцях. Він добре вчився, за що мав безплатну бурсу (гуртожиток). У 1914 році з відзнакою закінчує гімназію і починає учителювати в старших класах. Заробляв кошти на одяг та взуття також на цукрозаводі і на збиранні цукрових буряків у поміщика.

1 серпня 1914 року спалахнула Перша світова війна. Миколу призивають в австрійську армію і направляють у Відень на шестимісячні фельдшерські курси, після яких він як військовий фельдшер у 1915 році їде спочатку на румунський фронт, а в 1916-му – на італійський.

У жовтні 1918 року війна закінчилася, Австро-Угорська монархія розпалась. Микола Гаврилюк повертається в Чернівці, вступає в українську соціал-демократичну організацію, яка з великими симпатіями ставилася до революційних подій, що відбувалися в Україні.

Коли в Галичині розгорнулася боротьба з поляками, Микола Гаврилюк організує санітарний загін і лікує хворих та поранених. Буковину тим часом окупували румунські війська. Микола Васильович у цей час зв'язується зі своїм односельчанином Василем Морозом, котрий жив у Берліні, працював у місії з репатріації російських полонених, серед яких було багато українців.

У січні 1921 року Гаврилюк М.В. їде в Берлін. З допомогою Василя Мороза його приймають в Комуністичну партію Німеччини. Він починає працювати серед українських емігрантів і військовополонених, які затрималися в Німеччині. Тут же вступає до Берлінського медінституту і навчається в ньому до 1924 року, але лекції відвідував рідко, заліків не здавав, бо був дуже завантажений роботою, за яку одержував гроші.

Микола Васильович Гаврилюк

В кінці квітня 1924 року берлінська поліція заарештувала Гаврилюка, і хоча ніяких доказів його протиправної діяльності не знайшла, окрім партійного квитка, все ж запропонувала йому покинути Німеччину як персоні нон-грата.

Микола Васильович одержав у повпредстві УРСР у Берліні радянське громадянство, паспорт і виїхав до Москви. В травні 1924-го уже ходив вулицями радянської столиці. Тут він вступає до Другого Московського медінституту. Його переводять з Компартії Німеччини у ВКП(б). Закінчивши три курси медінституту у 1927-му, за сімейними обставинами залишає його і поступає на роботу в Міжнародний аграрний інститут на посаду секретаря правління. Працюючи тут, Микола Васильович протягом року не відвідував партійних зборів, не сплачував внесків, за що його в 1933-му виключили з партії, як такого, що відірвався від парторганізації, і звільнили з роботи в інституті. Він влаштувався лінотипістом у 7-у міську друкарню “Іскра революції”. Дружина Броня, час одруження з якою нам встановити не вдалося, покинула його і виїхала до Харкова, де знайшла собі другого чоловіка і жила, як кажуть знавці, у шикарній квартирі.

1 грудня 1934 р. в Ленінграді сталося вбивство С.М. Кірова, за яким прокотилася хвиля арештів, котра зачепила й М.В. Гаврилюка. Він був на початку 1935 року арештований, а 31 липня Особлива нарада при НКВС СРСР нібито за ведення контрреволюційної агітації засудила його до 5 років виправно-трудових таборів [2]. Гаврилюка направили в Карагандинський табір НКВС, де він один рік завідував амбулаторією, а потім був начальником санітарної частини в організаційному табірному відділенні. Звільнився з таборів у 1940 році, але без права виїзду за межі Караганди. Завідував медпунктом шахти № 1, а з 1948-го за сумісництвом ще й кабінетом пунктів охорони здоров'я.

У 1940–1941 роках закінчив курси підвищення кваліфікації фельдшерів з відзнакою. Перебуваючи в таборі, одружився з медсестрою, яка працювала там же. Вийшовши на волю, удвох працювали за фахом і прожили разом до 1954 року. Дітей не було. Микола Васильович відпустив дружину на курорт, де вона познайомилася з іншим, очевидно, кращим мужчиною і додому не повернулася.

“Микола Васильович, – як пише його племінниця Мирослава, – був людиною твердого характеру, жорсткою, прямолінійною, не любив брехливих і криводухих, мав складний характер, тому не зміг ужитися ні з першою дружиною, ні з другою. Відомо, що риба шукає, де глибше, а людина – де ліпше. Він був прямою протилежністю мого батька. Це не раз відмічала мама та й він сам не заперечував цього. Про себе розповідати не любив. Від прямих запитань і відповідей ухилявся. Казав, що працював у повпредстві України в Німеччині у 1920–1922 роках, і це стало причиною його арешту, а мій батько до цього не мав ніякого відношення. Але при всій складності свого характеру завжди і всюди залишався українцем. Мову пам'ятав не дуже добре, розуміти все розумів, а говорити за роки роботи в Москві, а потім у Гулазі – розучився, як і я” [3].

Живучи одинаком у Караганді, Микола Васильович довго не давав знати про себе ні рідним, ні знайомим. Казав, що не хоче повертатися до минулого. Та все ж у 1955-му, коли вже не було ні Сталіна, ні Берії, він розшукав свого двоюрідного брата Михайла Дмитровича Гаврилюка, котрий жив у Чернівцях, рахувався “старим більшовиком” і працював заступником редактора обласної газети “Радянська Буковина”. Через нього дізнався про дружину брата Володимира Євдокію Юрїївну, яка в той час жила сама в Чернівцях по вулиці Коростишівській, 10, і згодом запропонував їй переїхати до нього в Караганду, щоб доживати вік разом. Вона погодилася. А невдовзі до них прибула і Мирослава з сином, про що ми вже писали.

Микола Васильович був дуже радий приїздові племінниці і внука, тішився ними. Мирославу називав не інакше як дочкою. Допоміг влаштуватися на роботу, де їй пригодився досвід роботи в Чернівецькому маслопромтресті. Молоду жінку призначили головним товарознавцем-технологом холодильника місткістю 18 тисяч тонн вантажу. Тут вона працювала 24 роки – до виходу на пенсію.

Микола Васильович, за словами людей, які його знали, був лікарем від Бога, хоча мав лише середню фельдшерську освіту. Він працював у Караганді заступником головного лікаря міської лікарні № 4, а одночасно завідував медпунктом шахти Вертикальна. Його шанували і колеги, і пацієнти. Працював до останніх днів. Помер 25 травня 1967 року, у віці 72 літ, від лімфогранулометозу, яким хворів лише три місяці.

Джерела та література

1. Автобіографія Гаврилюка М.В. //АЧОВПАКПУ. Справа Гаврилюка М.В.
2. Справка Московського городского суда № 5ПС–182/64 от 30 июня 1964 г. //Там же.
3. Леонова М.В. Мої дитячі спогади і розповіді матері //Особистий архів автора. – 19 арк.

м. Чернівці
22 червня 2006 року

СЕМЕН ГЕОРГІЙОВИЧ ГАЛИЦЬКИЙ
(АЛЬФРЕД ВЕДЦІНГ)
(3.02.1891–28.11.1954)

У ПЛЕЯДІ визначних діячів підпільного комуністичного руху на Буковині в роки поневолення її румунськими боярами – 1918-1940 рр. – чільне місце займає секретар Буковинського крайового комітету Комуністичної партії Румунії Семен Георгійович Галицький, який понад п'ять років в умовах небаченого сигуранцівсько-жандармського терору, в умовах суворой конспірації очолював крайову партійну організацію.

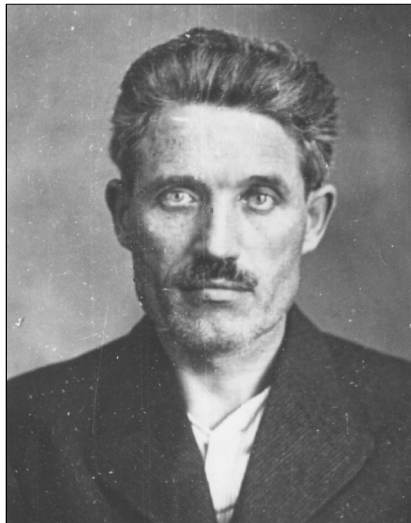
Комуністичний рух під його керівництвом досяг тут найвищого свого розвитку. Небувало зріс авторитет комуністичної організації, посилювався її вплив у масах, в робітничих і культурно-просвітніх товариствах. Про політичну діяльність С.Г. Галицького писалося чимало в радянський період, але в значній мірі однобоко і неповно, бо не дозволяла цензура. Сьогодні є можливість і потреба сказати про нього всю правду.

Народився С.Г. Галицький 3 лютого (за старим стилем), а 16 лютого (за новим) 1891 року [1] у селі Нова Жучка під Чернівцями в сім'ї сільського шевця. Крім Семена, який був старший, у сім'ї росло ще шестеро дітей – три хлопці і три дівчини. Лише щоденною тяжкою працею батькові вдавалося утримувати численну родину. Незважаючи на постійні нестатки, він зумів дати синові середню освіту.

Після закінчення в 1902 році сільської початкової школи, Семен того ж року вступає до 2-ї державної цісарсько-королівської гімназії в Чернівцях, котру закінчує 1911 року.

Навчаючись у гімназії, С. Галицький захоплюється творами Драгоманова і Франка, Шевченка і Чернишевського, Маркса і Гегеля, проникається революційними ідеями і згодом вступає в Буковинську радикальну партію, яка виникла 1906 року й складалася переважно з учителів та молодих інтелігентів, що вийшли з села. Радикали стояли в опозиції до Української національно-демократичної партії. В своїй програмі вони писали, що партія “стоїть на основі соціалізму і бореться за усунення всякого визиску праці, за забезпечення масам українського народу вільно розпоряджатися землею і всіма засобами продукції” [2].

Борючись за “утворення можливостей свобідного розвою всіх культурних сил українського народу і кожної його одиниці” [2], партія радикалів виступала за такі реформи і установи, які обмежували б визиск праці робітників, усували всілякі привілеї класів, що визискують працю, давали б можливість селянам володіти землею і продуктами праці. Радикали виступали за спілкувану організацію праці, за збільшення впливу трудящих мас на державне управління, за усунення всіляких обмежень суспільної рівності і вільного культурного розвитку.

Семен Георгійович Галицький

Партія добивалась вільного самоуправління для українського та всіх інших політично поневолених народів, усунення мілітаризму і об'єднання всіх народів для спільної праці.

В справах політичних радикали виступали за федеративний зв'язок народів, що населяли Австро-Угорщину, за утворення окремої української політичної території з українських частин Галичини та Буковини, за безпосереднє загальне, таємне і рівне право голосування без різниці статі, за ліквідацію виборчих курій, за свободу особи, зборів, слова, товариств, науки і друку.

Хоч програма радикалів не була до кінця революційною і послідовною, все ж вона відбивала найбільш прогресивні ідеї того часу. Не виступаючи відкрито за відрив Буковини і Галичини від Австрії, радикали досить широко, особливо серед молодого поповнення, культивували ідеї визволення українського і всіх інших народів з-під гніту Габсбурзької монархії. Саме це і привабило С. Галицького і багатьох його ровесників до радикальної партії.

Початок імперіалістичної війни застає С. Галицького в австрійській армії. Він був обер-лейтенантом в артилерійських частинах. Деякий час навіть служив ад'ютантом у Вільгельма Габсбурга. Після розпаду Австро-Угорської монархії він у чині поручика в жовтні 1918 року вступає до Української галицької армії, яка в той час вела бої проти польських військ, а потім і проти Червоної армії. Звичайно, збройна боротьба проти своїх братів українців і росіян, що служили в Червоній армії, не дуже імпонувала галичанам і буковинцям, що входили до куренів і бригад УГА. На початку 1920 року окремі її бригади перейшли на бік Червоної армії. Серед них був і командир батареї гаубиць 1-ї бригади УГА С. Галицький.

Після короткого перебування в Одесі, де воєнки і старшини УГА проходили фільтрацію, в квітні-травні 1920 року С.Г. Галицького відкликають до Харкова в розпорядження Галицького організаційного комітету, очолюваного в той час Феліксом Коном. Тут він вступає в групу співчуваючих КП(б)У і згодом його направляють в Галичину співробітником Галицького революційного комітету під керівництвом В.П. Затонського.

Тут С.Г. Галицький працює з метою встановлення і зміцнення радянської влади в містах і селах Західної України. Але 10 вересня 1920 року постановою ЦК КПГ Компартия Галичини була тимчасово розпущена. Галицький вибув з партії. В цей час польські війська перейшли в наступ. Семен Георгійович перебирається на Буковину, що була окупована військами королівської Румунії. Побувши деякий час дома, біля батьків, він восени 1920 року їде до Чехословаччини і вступає на юридичний факультет Українського вільного університету.

Зазначимо, що 1918–1920 роки були для С. Галицького часом великих роздумів, шукань, ломки переконань. Він, мабуть, не міг тоді глибоко розібратися в тому, на чієм боці правда історії, і тому рішив виждати час, щоб правильно оцінити обстановку і остаточно вибрати шлях у житті.

В 1921–1925 роках Прага, як і столиці багатьох інших країн Західної Європи, була переповнена емігрантами найрізноманітніших соціальних груп і політичних напрямків, в тім числі і значною частиною українців – вихідців з Галичини й Буковини. Тут же перебувала значна частина студентів-буковинців, які у зв'язку з румунізацією Чернівецького університету, виїхали на навчання до Праги. Вони групувались навколо тих чи інших політичних та культурно-просвітніх товариств. Зокрема, С. Галицький з 8 грудня 1920 року був членом української академічної (тобто університетської) групи.

В 1921 році радянська країна переживала небачений голод. Понад 23 млн. громадян Поволжя, Криму, степових губерній України лишилися без хліба. Іноземні держави, знаючи про це, намагалися допомогти голодуючим. Семен Галицький теж не стояв осторонь цієї справи. Він входить до складу виконавчого органу Українського комітету зі збору коштів і пожертвувань для голодуючих у Радянській Україні. Цей комітет був заснований 27 серпня 1922 року з ініціативи українських студентів у Празі.

Як свідчить звіт про діяльність каси Українського комітету в Чехословаччині, який підписав поряд з іншими членами виконавчого органу і Семен Галицький, на 10 серпня 1922 року заходами комітету було зібрано 68821 чеську крону і 45 доларів. З цих грошей 45 доларів було витрачено на харчові продукти, надіслані Академії наук України, а решта коштів була витрачена на закупівлю харчових продуктів та ліків, котрі потім були надіслані голодуючим Запорізької губернії, а також дітям-сиротам галичанських біженців та деяким українським культурним дітям [3].

У 1922–1923 роках С.Г. Галицький був головою української студентської організації “Централа допомоги українському студентству” в Празі. В 1924-му він 4 місяці служить у видавництві при Українському вільному університеті.

Роки перебування в столиці Чехословаччини були роками дальшого формування світогляду Галицького. Він близько знайомиться з видатним діячем КПЗУ Федором Беєм-Орловським, який також входив до української академічної громади, був членом комуністичного гуртка, і в кінці 1925 року вступає в члени празької групи КПЗУ.

В березні 1925 року у Відні “гурток буковинських емігрантів та дехто зі студіюючої за кордоном молоді рішили заснувати ... організаційний комітет” [4, арк. 18]. До нього ввійшли С.Ю. Гуцуляк, Д.Д. Хемічук, Г.Ф. Піддубний-Толмачов та ряд інших. Майже одночасно виникає буковинський комітет і в Празі, куди входили студенти-буковинці, що навчалися в чехословацькій столиці.

На Буковині і за кордоном вживаються заходи для відродження комуністичної роботи в краї, яка після арешту у 1922 р. С.І. Канюка та інших членів ЦК КПБ майже зовсім занепадала.

За допомогою віденської групи Компартія Буковини налагоджує зв'язки з ЦК КПЗУ. Але в самому краї не було достатньо практично і теоретично підготовлених керівників, які б могли повести організаційну і виховну роботу належним чином. ЦК КПЗУ через Закордонне бюро допомоги намагався подати буковинцям не лише моральну та матеріальну допомогу, але й практичну.

Весною 1926 року Ф. Бей-Орловський зв'язує С. Галицького з представництвом Компартії Румунії у Відні. Тут Галицький оформляє своє членство в КПП, одержує гроші та паспорт і за дорученням балканської федерації Комінтерну в кінці квітня 1926-го виїздить для партійної роботи на Буковину [5].

Компартія Буковини в цей час переживала період відродження і активізації партійних сил. Комуністи заволоділи ключовими позиціями в Українській соціал-демократичній партії: секретарем був обраний Василь Руснак, редактором газети “Боротьба” став Іван Стасюк. В руках комуністів був також провід робітничих товариств “Воля” та “Праця”. Комуністичні організації діяли в багатьох містах і селах Буковини. В своєму листі від 20 травня 1925 року до ЦК КПЗУ С. Никодим (С. Гуцуляк) і Г. Григорович (Г. Піддубний) писали: “... є організації в Чернівцях, Заставні, Дорошівцях, Мамаївцях, Станівцях, Вашківцях, Вижниці, Качиці, де є декілька сот українських робітників на солінарні (працюють вкулі з румунами), Рогізній, Сереті, Якобенах. Що торкається кількості, то так як формального оформлення ще не було, то по наших підсумках, доволі точних, у нас мається близько 300–500 тісно зв'язаних членів по гуртках, кількість яких хитається коло 25. Та стільки, мабуть, набереться слабше зв'язаних і незалежних комуністів. Це все майже виключно українці. Є також румунські групи на півдні, але дуже слабкі” [6, арк. 6].

Навесні 1926 р. активізація Компартії Буковини значно посилилась. Цьому сприяло обговорення питання про Компартію Буковини на комісії Комінтерну в лютому 1926 року, а також посилення уваги до КПБ з боку ЦК КП(б)У та ЦК КПЗУ.

Взимку і весною 1926 р. для партійної роботи на Буковину прибули також О.І. Букшованій як представник ЦК КПЗУ та Д.Д. Хемічук, М.Д. Панчик як члени віденського комітету

Компартії Буковини. Це був час, коли постало питання про виконання рішень V Конгресу Комінтерну, який, узагальнивши досвід класових боїв, визначив як першорядне завдання – більшовизацію компартій, перетворення їх у сильні масові партії.

Рішення V Конгресу Комінтерну мали велике значення для розвитку революційної боротьби на Буковині, в Закарпатті й Галичині. В них, зокрема, підкреслювалось, що ця робота може бути успішною за умови поєднання її з боротьбою робітників і селян Румунії, Чехословаччини і Польщі за повалення влади капіталу. Конгрес визнав за необхідне встановити централізоване керівництво з боку комуністичних партій Румунії, Чехословаччини і Польщі комуністичними організаціями Буковини, Закарпаття і Галичини, зберігаючи контакт з Комуністичною партією України. Конгрес визнав також необхідним проголосити лозунг возз'єднання українських земель Буковини, Галичини і Закарпаття з Радянською Україною.

Прибувши на Буковину, С. Галицький налагодив зв'язки з Центральним комітетом Комуністичної партії Буковини, який у той час очолював Володимир Васильович Гаврилук. Деякий час Семен Галицький жив у Садгорі і працював приватним службовцем, а потім перейшов у редакцію газети “Боротьба”. Поновивши своє членство в Соціал-демократичній партії, С. Галицький неофіційно входить до складу редакції, працює заступником редактора.

Професійні революціонери Іван Стасюк і Семен Галицький були великими друзями. Вони близько шести років працювали поруч, пліч-о-пліч, і багато зробили для розгортання революційного руху на Буковині, зміцнення партійних осередків.

Комуністи Буковини провели велику роботу по виконанню рішень V Конгресу Комінтерну про т. зв. більшовизацію комуністичних партій. Підпільні комуністичні осередки створювалися в масових робітничих організаціях, у профспілках і на селах. Багато уваги було звернуто на підготовку пропагандистських кадрів. В Чернівцях, по вулиці Шкільній, 6, створили бюро соціалістичної пропаганди, а також курси агітаторів та пропагандистів. Сигуранца довідалась про їх існування лише влітку 1927 р. Генеральний інспекторат сигуранци 2 серпня 1927 р. писав начальнику особливого відділу сигуранци в Чернівцях, що учасниками цих курсів науки про соціалізм у переважній більшості є молоді люди, члени культурно-спортивного товариства “Воля”.

Агент сигуранци, якому було доручено глибше розвідати і вивчити діяльність цих курсів, 10 серпня 1927 р. подавав особливому відділу сигуранци таку інформацію: “З приводу курсів агітації і пропаганди повідомляю, що був створений комітет ще в березні 1926 року в складі Василя Руснака, Семена Галицького та Івана Стасюка. Вони навчають селян, як проводити пропаганду в селах, населених українцями на півночі і півдні Буковини, дають їм брошури і газети, які агітатори, в свою чергу, роздають селянам.

Згаданий комітет займається також підготовкою пропагандистів-агітаторів для околиць міста Чернівці. Вони використовують кожну подію для натравлювання населення проти діячів державної і комунальної влади. Вони готують агітаторів також і серед юних членів спортивних товариств.

У нинішній час і агітатори розгорнули діяльність на повну силу. Значна частина агентів-пропагандистів розсилається по селах, а деякі з них – місцеві жителі цих сіл. Вони одержують накази із центру по вул. Шкільній, 6” [7, арк. 327].

Сам Галицький бере активну участь у революційному русі легальних організацій, підготовці та проведенні страйків і демонстрацій. Він виступає на зборах і вічах трудящих з викривальними промовами, а в “Боротьбі” – зі статтями проти румунської буржуазної олігархії та її порядків, проти українських і румунських політичних партій, які вірно слугували королівській владі.

4 липня 1926 р. у великій залі Робітничого дому відбулося масове віче в справі дальшої боротьби за школу з українською мовою викладання. На цих зборах з палкою промовою виступив Семен Георгійович:

“Сьогодні протестуємо проти румунізації українських шкіл та домагаємось повернення до них навчання на українській мові. Діти румунської мови не знають і вона не приносить їм жодного хісна [8]. Школа для працюючих буде лише тоді корисна, коли їх діти вчитимуться на матірній мові...”

У 1919 році, – продовжував свою промову Галицький, – румунська буржуазія зобов’язалась перед антантською буржуазією даліше затримати українську мову в школах. Але ця вся комедія була відіграна лише для того, щоб пустими словами заспокоїти розбурхані тоді українські маси. Коли ж маси успокоїлись, буржуазія знищила 218 народних шкіл зі звиш 50000 учениками, дві учительські семінарії, дві гімназії, одну паралельну, одну реальну гімназію, 5 фахових шкіл та дві кафедри на Чернівецькій університеті.

Румунська буржуазія придумала ще й таке, що ми румуни, які забули свою мову, і тому насиду хоче нас румунізувати. Хто ми є, це наша справа і ми нікому не дозволимо за нас відповідати. Так само не відрікаємось від ніяких інших наших прав, а будемо боротись поки їх не добудемо” [9].

Віче за пропозицією Стасюка і Галицького прийняло резолюцію, в якій вимагало від уряду з початком 1926–1927 навчального року відновити навчання українською мовою в усіх початкових школах, де перед розпадом Австрії була заведена українська мова. Там же, де таких шкіл не було, закласти нові. Повернути українську мову в усі гімназії, де вона була до розпаду Австрії. Закласти український університет у Чернівцях, а до того часу відновити кафедри української мови та літератури і утворити кафедру історії України. Віче вимагало також повернення української мови у фахові школи та відновлення всіх учителів-українців на роботі в школах, де вони працювали і були усунуті з посад або ж переведені на румунську територію.

Робота в партійних організаціях посилювалася. Все відчутнішим ставав вплив комуністів у масах, які, викриваючи опортуністів та реформістів, мобілізували трудящих на боротьбу за своє соціальне і національне визволення та возз’єднання з Радянською Україною. Це не на жарг налякало сигуранцу і королівську владу. Намагаючись розправитись з комуністичним підпіллям, сигуранца посилює розшуки комуністичного центру. В липні 1926 р. їй вдалося розкрити конспіративну квартиру ЦК Компартії Буковини в Нових Мамаївцях і заарештувати Іллю Клевчука. Після його арешту В. Гаврилюк (Федорів, Долинський), О. Букшованій (Іванович), зв’язкова ЦК Євдокія Басараба (Сорока) за рішенням ЦК КПБ у 20-х числах липня 1926 року залишили Буковину, уникаючи арешту. Стало питання про те, кому очолити партійну організацію краю. На засіданні ЦК КПБ секретарем крайової організації було обрано С.Г. Галицького.

Ось що пише з цього приводу тодішній член ЦК КПБ, учасник засідання В.Т. Руснак: “Десять наприкінці липня 1926 року секретарем комітету було обрано Семена Галицького. Я вже не можу пригадати докладно, чи на дотичному засіданні брав участь і делегат якої-небудь вищестоячої підпільної комуністичної організації. Мені здається, що такого делегата на засіданні не було. Це засідання відбулося в домі товариства “Воля”. В комітеті залишилися тоді т.т. С. Галицький, І. Стасюк, В. Руснак, М. Ковальчук та С. Лупуляк. В цьому складі цей комітет працював до кінця 1928 року” [10, арк. 7].

Хоч сигуранцівським слідчим випитати у Клевчука нічого не вдалося, все ж з архівів, захоплених у нього, було видно, що Компартія Буковини веде свою роботу в масах, використовуючи як заслону Українську соціал-демократичну організацію.

Сигуранца зосередила свою увагу на Робітничому домі, на діяльності “Боротьби” і її редакторів – Стасюка і Галицького. 9 грудня 1926 р. їх було заарештовано і кинуто до в’язниці. Понад чотири місяці тривало слідство. Але сигуранцівські інспектори та комісари так і не

з змогли назбирати таких обвинувальних матеріалів, які б дозволили їм запроторити Стасюка та Галицького в Жилаву чи Дофтану. 12 квітня 1927 р. їх випустили на волю.

“Слідство виявило, – писала “Боротьба” 8 травня, – що всі обвинувачення сигуранци не мають ніякої основи й залишаються чистими, нічим недоказаними підозріннями. За підозріння однак не можна судити і тому дивно вражає, що суд не застановив слідства взагалі і наших товаришів не пустив остаточно на волю. А тому увільнив їх тільки провізорично, до суду”.

Однак цього було достатньо, щоб знову поринути у вир політичної боротьби. Крайова комуністична організація веде наступ проти колонізації Буковини румунськими осадниками, за підвищення заробітної плати і скорочення робочого дня промислових робітників, за ліквідацію стану облоги та припинення терору жандармів і сигуранци, за школу на рідній мові, за встановлення добросусідських відносин з Радянським Союзом, за амністією політичним в’язням.

Семен Галицький – постійний учасник робітничих зборів, на яких виступає з доповідями і рефератами про міжнародне та соціально-політичне становище трудящих. Він частий гість сільських партійних осередків. Ось що писав у своїх спогадах один із активних учасників комуністичного підпілля М.В. Павлюк:

“В той час на Буковині виростили міцні і надійні комуністичні осередки. С.Г. Галицький сам ходив повсюди і перевіряв, в якому вони стані, яку ведуть роботу, наскільки висока свідомість комуністів. Він збирав людей, розмовляв з ними, давав настанови, закликав бути пильними до ворогів, жандармів, дотримуватись суворої конспірації. Не раз ми переводили його від села до села глибокими снігами по полях, щоб не подибатися з жандармами. С.Г. Галицький не дивився на погоду. В дощ і заметілі йшов до людей і в призначений час був на місці. Всюди його любили і поважали як талановитого, здібного і мудрого товариша” [11].

Сигуранца весь час тримала Галицького на прицілі. За виступи на вічах і за статті в “Боротьбі” та “Землі і Волі” 17 листопада 1927 р. його і Стасюка знову потягли до суду, звинувачуючи в порушенні закону про охорону громадського спокою, а також в таємному поширенні “Боротьби”, календаря на 1927 рік та книжки “Дядько Дмитро” в області стану облоги, що призвело до росту соціалістичних голосів під час виборів до парламенту, та в симпатіях до Радянського Союзу і зв’язках з ним, а також в національно-більшовицькій іреденті (прагненні до відокремлення від румунської держави) через пропаганду за заведення рідної мови в школах по українських місцевостях Буковини.

Адвокати Винту й Канано, які захищали підсудних, опротестували компетентність військового суду в розгляді справи і зажадали, щоб цю справу розглядав цивільний суд. Але цей протест було відхилено.

Галицький і Стасюк вели себе на суді з високою гідністю, відкидаючи звинувачення сигуранци, як безпідставні.

“Я не знаю румунської мови, – сказав Семен Георгійович, – і тому погано розумію зміст обвинувачення. Наскільки я здогадуюсь, мене звинувачують у редагуванні календаря й книжечки “Дядько Дмитро”, які мали би бути протидержавного змісту. Що це неправда, доказує недвозначно та обставина, що сигуранца сконфіскувала тільки частину накладу календаря. А книжечка “Дядько Дмитро” появилася ще в 1903 році (автор – В. Винниченко. – І.Ф.) і тепер її тільки передруковано. Ця книжечка знаходиться в університетській бібліотеці в Чернівцях. “Боротьбу” я справді дав людям для поширення, однак я не знав, щоби вона була заборонена. Бо коли я питався в сигуранци про це, мені відповідали сміхом.

Зрештою не можна було звертати увагу на жодну заборону, якщо її не оголошено в "Моніторул офіціал", урядовій газеті" [12].

Після дводенного розбору справи військовий суд присудив Галицькому і Стасюкові по 2 тисячі лей штрафу. Так закінчилась справа, що тяглася з грудня 1926 року.

Терором і переслідуваннями, тяганиною по судах і тюрмах окупаційна влада намагалась зламати волю до боротьби Галицького і його друзів. Але ці переслідування тільки посилювали її.

5 лютого 1928 р. у великій залі Робітничого дому відбулося масове віче українських працюючих. Воно проходило під гаслами: "Вся влада працюючим!", "Геть олігархів від влади!", "Геть олігархічні порядки!". На цьому вічі Семен Галицький виступив з промовою, в якій висвітлив політичне становище трудящих Румунії і закликав присутніх спільними силами разом з робітничим класом і селянством Румунії під керівництвом пролетарської партії повалити владу буржуазії і встановити свою робітничо-селянську владу.

Революційність Галицького, як і Стасюка, не подобалась верхівці так званої інтернаціональної Соціал-демократичної партії. Ці незгоди з кожним днем посилювались і переросли у відкритий конфлікт у питанні про блок з цараністами на виборах до парламенту, що мали відбутися в грудні 1928 р. На конференції цієї партії Українська соціал-демократична організація заявила про свій вихід з неї, оскільки її лідери перейшли на службу до національної буржуазії. 17 лютого 1929 р. Українська соціал-демократична організація провела свою конференцію і заснувала Партію українських працюючих Румунії "Визволення".

Хоч Галицький юридично не входив ні до складу ЦК партії "Визволення", ні до складу редакції "Борця" – органу цієї партії, він як секретар крайкому КПП багато докладав сил, щоб налагодити діяльність "Визволення", розширити зв'язки з масами, охопити політичною роботою якомога ширші кола трудящих. Під його керівництвом і за його участю проходила не лише установча конференція "визволенців", але й збір коштів на газету, збирання та редагування матеріалів, визначення політичної лінії партії, яка діяла під ідеологічним і організаційним керівництвом КПП.

У зв'язку з підготовкою до видання газети "Борець" С. Галицький в кінці грудня 1929 р. – на початку січня 1930 р. виїздив до Львова, де звернувся по допомогу до керівників "Сельробу". Голова "Сельробу" М. Дурдела зв'язав Галицького з О. Букшованим, а той – із Й. Ковальським. З'ясувалось, що для одержання допомоги треба було їхати аж у Краків, де в той час перебував кандидат у члени політбюро ЦК КПЗУ Г.В. Іваненко (Бараба).

Тут в одному з кафе Галицький зустрівся з Барабою та Ковальським, яких проінформував про матеріальний стан партійної організації та про брак коштів для видання "Борця". Питання матеріальної допомоги було вирішено. 31 березня 1929 року "Борець" вийшов у світ. Це була справді бойова, революційна газета. З її допомогою крайова комуністична організація вела велику роботу у справі мобілізації трудящих на боротьбу за свої соціально-економічні і політичні права, за соціальне і національне визволення і возз'єднання з Радянською Україною.

Звичайно, поліція і сигуранца постійно слідкували за Галицьким, підозрюючи в ньому неабиякого партійного функціонера. Ще 10 липня 1926 р. Кіцманський особливий відділ сигуранци писав Чернівцькому особливому відділу сигуранци про те, що Галицький Семен, уродженець і житель Садгори є комуністичним кур'єром. "Він, – говорилося в донесенні, – регулярно їздить у Прагу і назад у Чернівці та Садгору, привозить з собою різні комуністичні маніфести, одержані в комуністичному центрі в Празі, в передмісті Козинамешти, де знаходиться російське консульство.

С відомості також про те, що Галицький Семен має фальшивий російський паспорт і

паспорти інших країн, одержані в російському консульстві в Празі. Галицький дуже обережний і розкрити його діяльність можна тільки за допомогою якогось трюку" [13, арк. 86–87].

1929 рік ознаменувався дальшим наступом реакції на права робітників і селян. 7 квітня націонал-цараністська влада вчинила масовий розстріл учасників конгресу унітарних профспілок в Тімішоарі. Приводом для цього послужили похорони робітника-революціонера Фанаго, що загинув від катувань у Жилаві. Влада заборонила ці похорони, які мали відбутися в останній день конгресу. Робітники виступили проти цього рішення, чим скористалась поліція. Вона заслала в робітничі ряди своїх провокаторів, які зчинили стрілянину і викликали вогонь поліції на робітників.

Ця провокація потрібна була націонал-цараністському уряду для того, щоб розв'язати терор проти унітарних профспілкових організацій по всій Румунії. В Тімішоарі 60 робітників і робітниць були віддані до суду, 29 з них були засуджені від 21 року до кількох місяців тюрми і 88 тисяч лейв штрафу та позбавлення прав на три роки.

В таких умовах комуністи Буковини готувались до антивійськової демонстрації, що мала відбутись 1 серпня 1929 року. Поліція теж не дримала. 20 липня вона зробила обшук у квартирі С. Галицького і знайшла там комуністичну літературу. За день до цього, 19 липня, у жителя Клокучки Петра Шлапака було знайдено мішок антивійськових листівок, які С. Галицький зберігав там для розповсюдження в день демонстрації. Семена Георгійовича заарештували. Перебуваючи в тюрмі, він оголосив голодовку і після двадцятидоденного голодування був випущений на волю.

1 серпня в багатьох містах Румунії, Бессарабії і Буковини пройшли антивійськові демонстрації. В Кишиневі учасники демонстрації були розстріляні. Потім послідував розстріл робітників у Бухаресті і, нарешті, розстріл шахтарів у Лупені. Буржуазія не шкодувала робітничої крові в досягненні своїх цілей.

24 грудня 1929 р. на всебуковинську конференцію зібрались делегати унітарних профспілок Буковини, щоб визначити лінію і тактику боротьби проти соціал-фашистів, проаналізувати економічну ситуацію в Румунії, що характеризувалась загостренням економічної кризи, проголошенням фашизму, посиленням терору, а також загостренням класової боротьби, радикалізацією робітничо-селянських мас та піднесенням революційного руху.

Конференція прийшла до висновку, що в той час лише революційною боротьбою, лише натиском пригнічених мас під керівництвом Комуністичної партії Румунії, організацією фабричних страйкових та сільських комітетів і комітетів самооборони робітники й селяни зможуть оборонитись від нелюдського визиску і фашистських нападів буржуазної влади.

Конференція зайнялась також організацією незаможного селянства на боротьбу за його інтереси, за землю, що після так званої "аграрної реформи" здебільшого залишилася в руках великих землевласників.

Однак частина делегатів конференції 25 грудня була заарештована. 24 делегати із 40, між якими був також і Семен Галицький, продовжили конференцію в тюрмі. "Арешт конференції, побиття арештованих товаришів на поліції, – писала 19 січня 1930 року газета "Борець", – вкинення товаришів до тюрми – це незаперечні факти проголошення фашизму і приготування імперіалістичної війни проти батьківщини робітничо-селянських мас цілого світу".

"Учасники конференції арештовані, – писала далі газета, – але класова боротьба не може бути ніколи арештована".

І класова боротьба не припинялась. Її вели ті, хто залишався на волі, і ті, кому вдавалось вирватися з тюрми. Політична боротьба не припинялась і в тюрмі. Камери політв'язнів перетворювались в школи політичного виховання.

Поки учасники конференції унітарних профспілок сиділи в тюрмі, влада завдала ще одного удару по революційним організаціям. У березні було закрито газету “Борець” і заборонено легальну діяльність партії “Визволення”. 5 березня сигуранца заарештувала Івана Стасюка. Крайова комуністична організація лишилася без керівництва і без друкованого органу, а тому, щоб швидше вийти з цього становища, Семена Георгійовича Галицького було по суті викуплено з тюрми під грошовий заклад. Вийшовши на волю, він продовжує здійснювати керівництво крайовим комітетом КПП.

У 1930–1931 роках комуністична організація Буковини добилася дальшого піднесення революційної боротьби. Страйки чернівецьких текстильників у 1931 р. знайшли широкий відгук у Румунії. В одній із листівок Трансільванського комітету КПП писалось: “Робітники-текстильники Чернівців вступили в бій... Хай живе боротьба робітників Чернівців!”

Робітники Буковини тим часом переходять від страйків до політичних демонстрацій. У день Паризької Комуні, в Міжнародний жіночий день, 1 Травня, в антивоєнний день 1 серпня, в Міжнародний день молоді – в Чернівцях проходили великі демонстрації. На вулицях міста відбувались збройні сутички робітників із поліцією та військами. Селяни захоплювали поміщицькі землі і чинили опір інтервентам. У Рідківцях, Васловівцях та в інших селах мали місце збройні виступи селян. Очолюючи революційний рух, комуністична організація створювала єдиний фронт трудящих, зміцнювала союз робітників і селян Буковини. Головна її увага була звернута на відновлення діяльності розгромленої та той час партії “Визволення” і зміцнення “Робітничо-селянського блоку” як важливого засобу не тільки доступу до мас, але й мобілізації та організації їх на боротьбу за свої соціальні й національні права.

В своїй доповіді про економічне і політичне становище Буковини, надісланій ЦК КП(б)У 26 листопада 1931 року, Семен Георгійович писав:

“Широкого та масового розмаху набрала революційно-політична боротьба українських селян літом 1931 року з нагоди парламентарних виборів, в яких Робітничо-селянський блок, а властиво його складова частина, “Визволення”, здобули в Чернівецькій окрузі друге місце щодо політичного впливу та числа отриманих голосів. І другий раз восени з нагоди кампанії відбудови та реактивування низових організацій “Визволення”.

Окупантська влада відповіла на цей революційний підйом селян диким терором. Зараз по виборах арештовано близько 200 чоловік селянського активу, всіх кандидатів, пропонентів кандидатів та тих селян, що їх кандидатури висувало “Визволення” делегатами до виборчих комісій. Арештовані мусили пройти всі жахи слідства: бійки, муки голоду, наругу тюрми. Особливо дику погоню влаштувала влада за українським селянським послом Кацулом. Жандарми вимусили від двох бандитів зізнання нібито Кацул є спільником їхньої банди. На цій основі зачалась проти товариша Кацула широка погоня, а буржуазна преса опублікувала це зізнання під іронічним заголовком “Справжній комуніст” [14, арк. 60–61].

Розповідаючи далі про терор окупантської влади, яка побачила в боротьбі трудящих ознаки організованості і тому рішила знищити керівний центр, С.Г. Галицький писав, що влада, не знаючи цього центру, кидалась на тих, кого вважали провідниками, фабрикуючи на них доноси, і на підставі цих доносів саджали людей у тюрми.

Але найдикішу погоню затіяла влада на самого С. Галицького, “якого вся буржуазія і її соціал-фашистські підпори вважать за інструктора і організатора комуністичного руху на Буковині. Не маючи змоги його спіймати, сигуранца напала на ночами декілька разів на дім старої матері, знущалась над нею, біла її до неприємності, арештовувала її, домагаючись подання місця його побуту. Не добившись цього від матері, сигуранца визначила нагороду в сумі 10 тисяч левів тому, хто подасть місце перебування т. Галицького” [14].

Очевидно, враховуючи ці обставини, ЦК КПП у листопаді 1931 р. відкликав С. Галицького з посади секретаря Буковинського крайкому партії і послав у Москву своїм представником при виконкомі Комінтерну.

3–24 грудня 1931 року [15] відбувся V з’їзд Компартії Румунії, на якому як делегат від буковинських комуністів був і Семен Георгійович.

V з’їзд КПП проаналізував перспективи революційного руху країни, піддав критиці всі відхилення від марксистсько-ленінської лінії, поклав край ідеологічній плутанині в партії. З’їзд визначив як головне завдання – встановлення бойового союзу робітників і селян під керівництвом пролетаріату, а також боротьбу проти загрози антирадянської війни.

“Керуючись марксистським положенням про те, що “не може бути вільним народ, який пригнічує інші народи”, V з’їзд поставив перед партією як головне завдання боротьбу проти національного гніту, за повну економічну, політичну і культурну рівноправність всіх національностей” [16, с.12].

На цьому з’їзді С.Г. Галицький був обраний членом ЦК і членом Політбюро ЦК КПП.

Працюючи при виконкомі Комінтерну під псевдонімом Альфред Веддінг, С.Г. Галицький багато уваги приділяв партійній роботі в Румунії і особливо – в Молдавській АРСР і на Буковині. Знаючи наскільки складними для комуністів Буковини є питання забезпечення потрібною літературою і друкарськими засобами, а також кадрами, С.Г. Галицький в одній з доповідних поряд з проблемами політичного характеру, ставить питання матеріального і грошового забезпечення партійної роботи. Ставлячи в кінці доповідної питання: “Що нам потрібно?” – він тут же відповідав:

1. Українська друкарська машинка.
2. Кошти для видання легальної української газети.
3. Працівники для профспілкової справи, для комсомольської роботи і для “Визволення”.
4. Література.
5. Бюджет.
6. Моральна підтримка у формі контролю над роботою і негайного виправлення помилки, а також у формі інтенсивнішого зв’язку з керівними центральними органами. Надання буковинцям кількох місць у партшколах” [17, арк. 159].

Для поживлення діяльності партії “Визволення” і зміцнення її матеріально-технічних засобів, від яких у значній мірі залежав розмах і ефективність агітаційно-пропагандистської і організаторської роботи, С. Галицький пропонував провести такі заходи:

1. Відкрити зараз же легальний локаль для свого секретаріату.
2. Приступити зараз же до видання двох легальних газет, одного тижневика і одного місячника.
3. Негайно випустити ряд намічених брошур (щодо української національної партії, СД, кузистів, підготовки війни проти СРСР і т.д.).
4. Створити кадри пропагандистів шляхом організації курсів.
5. Постаратись про технічну обстановку (дві друкарські машинки, циклостил і т.д.).
6. Відкрити в Чернівцях публічну бібліотеку і читальню, реактивуючи робітниче товариство “Воля” для паралізування впливів Українського касина, Міщанської читальні і т.п.
7. Приступити до організації власної друкарні” [18, арк. 69–70].

Звичайно, сьогодні, перерахувавши всі ці вимоги, не з усіма можна погодитись. Зокрема, з паралізуванням Українського касина і Міщанської читальні.

Але ж враховуймо, які завдання тоді ставив Комінтерн перед комуністичними організаціями, якої тактики вони мали дотримуватись у ставленні до так званих буржуазних партій і національних товариств та їхніх установ.

Архівні матеріали свідчать про велику і копітку роботу С.Г. Галицького на високому посту члена Політбюро ЦК КПР і представника Компартії Румунії при виконкомі Комінтерну. В Радянському Союзі він глибоко вивчає партійне будівництво, збагачується теоретичними знаннями і досвідом, бере активну участь у роботі пленумів ЦК КПР, які проходили то в Празі, то в Берліні, то в інших місцях.

Влітку 1935 року він востаннє відвідав Буковину, побував у Чернівцях. Ця поїздка була зроблена не тільки для того, щоб відвідати рідних, але й щоб на місці ознайомитись зі станом партійної роботи. Є відомості, що він хотів через редактора газети “Час” Юрія Сербенюка домовитись із керівництвом Української національної партії, очолюваної Володимиром Залозецьким, про ненапад і співпрацю в боротьбі проти окупаційної влади. Але не знайшов порозуміння.

Активна політична діяльність С. Галицького обірвалась 2 лютого 1936 року, коли його було арештовано Головним управлінням державної безпеки НКВС СРСР у готелі “Москва”, де він жив під прізвиськом Альфреда Веддінга, як міжнародного шпигуна.

Під час арешту слідчі НКВС мали можливість переконались, яким багатством володів цей “міжнародний шпигун”. При обшуку у нього було вилучено: записник із фотокарткою невідомої жінки, теплі гетри до черевиків, натільну і верхню сорочки, дзеркало, 3 пари шкарпеток, джемпер шерстяний, рукавиці вовняні, машинку для гостріння лез, 8 носовичків, 8 комірців для сорочки, один комплект застібок, 4 шпильки, мильницю, помазок, безпечну бритву і 21 лезо, кишеньковий ніжик, шматок мила, зубну щітку, бляшану мильницю з милом. Все. Ось це багатство С.Г. Галицького свідчило, що він був людиною високої ідеї, за яку боровся. Матеріальні блага його мало цікавили.

3 лютого по вересень 1936 року арештований перебував у Бутирській тюрмі, де слідчий Рубінштейн допитував його, з якими іноземними розвідками мав зв'язок. Ці фальсифіковані звинувачення Галицький з гнівом відкидав. Речових доказів у слідстві не було. Однак зліплена Рубінштейном та його начальниками справа була направлена на розгляд Особливої наради при НКВС СРСР, яка 7 вересня, посилаючись на ст. 58 КК РРФСР (шпигунство на користь іноземної держави) прийняла постанову про ув'язнення С.Г. Галицького у ВТТ терміном на 5 років. Цього ж місяця його відправили у Владивосток, а звідти на Колиму [19].

Після відбуття цього покарання він як вільнонайманий працював обліковцем на золотодобувній копальні “Гвардієць” на Колімі. Тут за доносами стукачів на нього була заведена ще одна кримінальна справа, в якій він звинувачувався у веденні антирадянської пропаганди. Військовий трибунал військ МВС при Дальстрої 18–21 травня 1946 року засудив його до 4 років позбавлення волі і 3 років позбавлення політичних прав. Після звільнення Галицького не пустили на волю. 18 березня 1950 року його відправили в Тасевський район Красноярського краю, куди він прибув 9 травня. Але поки в'язня туди переправляли, керівники “Дальстрою” передумали і 7 квітня рішили направити його в особливі табори МВС. Так він опинився в Агульському психоневрологічному інтернаті Ірбейського району Красноярського краю, тобто в психушці, звідки він у 1950 р. прислав у Садгору один, сповнений гніву, зневіри, образи і розпачу, прощальний лист, який ще й досі знаходиться в безчесних і недобрих руках сина, батькові якого С.Г. Галицький адресував свого листа. Згаданий син не передає цього листа ні в державний архів, ні дослідникам, котрі вивчають життєдіяльність одного з визначних діячів комуністичного руху на Буковині зокрема і в Румунії взагалі. Утаювання цього листа не дало можливості врятувати Семена Георгійовича з Агульського психоневрологічного диспансеру, де він і помер.

23 листопада 1964 року Військовий трибунал Московського військового округу скасував постанову Особливої наради НКВС СРСР від 7 вересня 1936 року і справу судочинством припинив за відсутністю складу злочину.

Всі, хто знав Семена Галицького, хто працював з ним поруч у підпіллі і легальних організаціях, пам'ятають його як проникливого і далекоглядного політичного діяча, який добре орієнтувався в обставовці, умів чітко і ясно визначити головну лінію на той чи інший період, умів організувати людей і повести їх за собою. Будучи професійним революціонером, він присвятив все своє життя звільненню трудящих від несправедливого суспільства, від соціального і національного гніту окупантів. Семен Георгійович вірив у комуністичні ідеали, коли жив і працював на Буковині. Ця віра значно згасла, коли він зустрівся з радянською дійсністю, коли побачив в Україні голод 1933 року, коли дізнався, що його краян, які працювали в комуністичному русі до нього і після нього, арештовують і кидають у тюрми. Куди згодом і сам потрапив.

Пам'ять про Семена Георгійовича Галицького живе сьогодні в людських серцях. В Садгорі встановлено йому пам'ятник. Там же одна з вулиць названа його іменем. Те, за що він боровся, здійснилось 28 червня 1940 року. Рідна йому Буковина стала областю Української РСР. Я пишу ці рядки і думаю, що дехто може мені дорікнути, чи варто згадувати колишніх комуністів. Адже вони натворили стільки зла. Мовляв, а – понижили! Туди їм і дорога! Так їм і треба! За що боролися, на те й напорилися! Але ж таких жертв були мільйони! Це були чесні люди, які хотіли добра для свого народу, хотіли створити йому кращі умови для життя. Вони любили свій народ! Саме за цю любов і були знищені.

Джерела та література

1. В “Історії міст і сіл УРСР. Чернівецька область”, на стор. 77 дати народження і смерті С. Галицького (1889–1954) подані неточно. Насправді він народився 3 лютого (за старим стилем) 1891 року, а помер 28 листопада 1954 року.
2. Громадянин. – 1909. – 25 лютого.
3. Каменярі. – 1922. – 10 жовтня.
4. ДАЧО. – Ф. 3535. – Оп. 2. – Спр. 1.
5. В ряді статей і праць, в яких у тій чи іншій мірі йшла мова про С.Г. Галицького, допущено неточності в трактуванні окремих моментів його життя і діяльності. Так, зокрема, в статті “Семен Галицький”, опублікованій у “Радянській Буковині” 30 квітня 1965 року, вказано, що Галицький приїхав з Праги в Садгору на постійне проживання в 1925 році. В “Історії міст і сіл УРСР. Чернівецька область” на стор. 77 написано, що він “після закінчення Празького університету з 1924 року працював у Чернівцях, брав активну участь у революційній боротьбі”; у колективній праці “Північна Буковина, її минуле і сучасне”. – Ужгород: Карпати, 1969 р., на стор. 102 написано таке: “В 1924 році у підпільний ЦК Компартії Буковини прийшли молоді, енергійні діячі. Секретарем був обраний В.В. Гаврилюк, членами І.Д. Стасюк, І.Л. Клевчук, С.Г. Галицький, Т.В. Руснак” (до речі не Т.В., а В.Т. Руснак). Насправді ж Галицький прибув на Буковину не в 1924-му, і не в 1925-му, а в квітні 1926 року і невдовзі після цього ввійшов до керівного ядра КПБ.
6. ЦДАГОУ. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 157.
7. ДАЧО. – Ф. 119. – Оп. 1. – Спр. 187.
8. Користі.
9. Боротьба. – 1926. – 11 липня.
10. ДАЧО. – Ф. 3535. – Оп. 1. – Спр. 82.
11. Павлюк М.В. Мої спогади про Семена Галицького // Особистий архів автора.

АНДРІЙ АНАНІЙОВИЧ ОЛІНТЕР-ХВИЛЯ (19.08.1898–1.03.1939)

12. Боротьба. – 1927. – 20 листопада.

13. ДАЧО. – Ф. 502. – Оп. 1. – Спр. 74.

14. ЦДАГОУ. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 633.

15. В окремих виданнях (див. Георге Георгиу-Деж. Статті и речи. – М., 1956. – Т. I. – С. 477; С.И. Самойлов. Румыния в 1918–1939 годах. – М., 1951. – С. 24) вказано дату п'ятого з'їзду КПП січень 1932 р. В свій час з метою конспірації в повідомленні про з'їзд було вказано цю дату. Насправді ж V з'їзд КПП відбувся в грудні 1931 р. (див. “Историю международного рабочего и национально-освободительного движения”. – М., 1962. – Ч. II. – С. 303).

16. Георге Георгиу-Деж. Статті и речи. – М., 1956. – Т. I. – С. 12.

17. ЦДАГОУ. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 633.

18. Там само.

19. Центральный архив Федеральной службы безопасности Российской Федерации, уголовное дело № Р–28899 на Галицкого С.Г. (Веддинга Альфреда).

м. Чернівці

1 червня 2006 року

ПРО цю видатну людину Хотинщина, де він народився, знала і знає дуже мало. Багатьом учасникам комуністичного руху на Буковині і в Бессарабії, що діяли тут у 1918–1940 р., повезло в популярності більше, ніж Андрію Ананійовичу Хвилі. А це тому, що він своє батьківське прізвище Олінтер змінив у роки громадянської війни на романтичний псевдонім “Хвиля”, під яким і увійшов в історію революційної боротьби, комуністичного будівництва та в літературний процес в Україні в 1918–1937 роках. Буковинці і бессарабці дізналися про трагічну долю цього самородка з публікацій Петра Кобевка [1], Андрія Квасецького [2], що з'явилися 1987 року в газеті “Молодий буковинець”, та солідного матеріалу доктора історичних наук П. Бачинського, опублікованого в чотирьох номерах газети “Комсомольское знамя” [3]. Не всі матеріали рівнозначні. На першій, зокрема, публікації позначилось бажання журналіста замінити серйозний розгляд трагічної долі А.А. Хвилі пейзажними замальовками. Стаття ж професора Бачинського торкається його долі лише побіжно, бо в цілому присвячена загибелі тодішнього голови Раднаркому УРСР П.П. Любченка. Але в ній є досить серйозні абзаци по звинуваченню і обороні Андрія Ананійовича, котрі дають певне уявлення про те, в яку м'ясорубку він потрапив, як його П.П. Любченко намагався з тієї м'ясорубки витягти, за що й поплатився і своїм життям, і життям дружини.

Андрій Ананійович
Олінтер-Хвиля

Отже, Андрій Ананійович Олінтер народився 19 серпня 1898 року в землеробській родині села Рингач тодішнього Хотинського повіту Бессарабської губернії Росії. У 1911 році закінчив Ревкоуцьке однокласне народне училище, а в 1915-му – Хотинське вище початкове училище. У 1916-му їде до Полтави, де вступає до землемірного училища і на все життя відривається від рідних місць [4, арк. 3].

Навчаючись у Полтаві, він у 1916–1917 роках починає вчителювати, даючи дітям багатих батьків приватні уроки. Невдоволення політичною ситуацією, становищем України і її громадян штовхають його в революційний молодіжний гурток марксистського напрямку. В листопаді 1917-го Андрій Хвиля виступив організатором антипетлюрівського повстання, був арештований і засуджений до розстрілу. Але йому вдалося вирватися з камери смертників і перебратися до своїх. У квітні 1918-го він уже агітатор Полтавської ради робітничих і селянських депутатів, а потім боєць Полтавського загону Червоної гвардії.

Будучи людиною діяльною, енергійною, мислячою, у травні 1918 року в Житомирі вступає в партію комуністів-боротьбистів, тобто тих, що гуртувалися навколо газети “Боротьба”. І все

своє життя присвячує пропаганді комуністичних ідей, будівництву нового соціалістичного суспільства, нової національної за формою, соціалістичної за змістом культури.

Як видно з посад, які він займав після вступу до партії комуністів-боротьбистів, Андрій Ананійович мав серед своїх однодумців неабиякий авторитет. Йому доручають важливі завдання, його затверджують на відповідальні посади. Так, у період гетьманування Павла Скоропадського Андрій Хвиля перебував на підпільній роботі у Волинській і Полтавській губерніях. Був членом Полтавського ревкому, а потім комісаром ЦК КП(б)У в цих двох губерніях. Коли в Україну посунули денікінці, в жовтні-грудні 1919-го він очолював Подільські губернські партійний і революційний комітети [4, арк. 3]. У 1920-му, перебуваючи в підпіллі, був секретарем губпарткому у Вінниці.

В січні-березні 1919 року виконував обов'язки члена Чернігівського ревкому, завідував губернським відділом соціального забезпечення і навіть був головою Чернігівського губернського комітету. В квітні-травні цього ж року він комісар Дубовицького полку, що дислокувався і оперував у Чернігові і Борзні.

З червня по жовтень 1919-го Андрій Хвиля – член губернського комітету оборони і завідуючий відділом соціального забезпечення в Житомирі.

Під час польської окупації України у травні-листопаді 1920 року ЦК КП(б)У посилав його в Подільську губернію, де він очолює губпартком, а потім його призначають секретарем Волинської організації КП(б)У.

Як бачимо, хвилі революції і громадянської війни жбурляли молодого ентузіаста побудови світу на соціалістичних засадах, як морський шторм легенького човна. Його кидали туди, де був прорив, де потрібні були грамотні, енергійні, віддані партії працівники.

Від 7 грудня 1920 року по 3 листопада 1922-го він – голова Сумського ревкому і повітового виконкому, а з листопада 1922-го по літо 1923-го – студент Харківського сільськогосподарського інституту, слухач вищих партійних курсів при ЦК КП(б)У в місті Харкові.

5 травня 1924 року його відряджають до Одеси на посаду завідуючого відділом пропаганди і агітації та члена бюро губернського комітету КП(б)У. В 1930 році ми вже бачимо його на посадах завідуючого відділом культури, а потім завідуючого відділом агітації, пропаганди та преси.

З третього липня 1925 року Андрій Ананійович працює в апараті ЦК КП(б)У. Спочатку заступником завідуючого відділом агітації і пропаганди, а з 1927 року – членом ЦК КП(б)У і оргбюро ЦК КП(б)У.

В 1930–1932 роках завідує відділом культурної пропаганди і агітаційно-пропагандистсько-пресовим відділом ЦК КП(б)У. У вересні 1932-го входить до складу Центральної комісії з підготовки святкування XV річниці Жовтневої революції.

Значимо, що в ці роки Андрій Хвиля веде активну боротьбу з “русотяпством”, за активне проведення українізації. В журналі “Більшовик України” за 1927 рік № 11 він публікує статтю “Ларінська русотяпська “практика”. Ця стаття і сьогодні в багатьох аспектах звучить актуально, злободенно. Хвиля критикує “практика” національного питання Ларіна, який кричить “Рятуйте! В Україні наших душ! Російська культура гине, марно гине! Нікому слова не дають вимовити російською мовою – все українською. Інакше – звільнення з посади” [5, с. 69].

В цій статті Хвиля подав об'єктивний аналіз стану використання української мови в державі, в школах, на зборах, в побуті. Показав кількість українців і росіян, які живуть в найголовніших робітничих районах України, та кількість українських і російських газет, передплачуваних ними. Виходило, що російських газет передплачується 421 700, а українських тільки 139 547.

Автор статті, розкритикувавши “русотяпство” Ларіна, говорить, що той хоче дискредитувати українізацію під гаслом захисту національних меншостей, збити її назад і

увічнити в Україні гегемонію російської культури. Бо, на його думку, робітництво в Україні переважно російське.

Таким чином, практична політика Ларіна веде до того, аби усю культурно-освітню й громадську роботу повести таким шляхом, щоб через певний час Україну русифікувати. Поки що, мовляв, побалакаємо селянською мовою з селянством, все робітництво України русифікуємо, українську мову, культуру почнемо цюквати, а через деякий час така політика дасть свої наслідки [5, с. 74–75].

Андрій Хвиля, до речі, у своїх статтях пробував вгамувати деяких занадто палких борців з українським націоналізмом у лавах КП(б)У та КПЗУ. Зокрема, в статті “Так не можна...” [6, с. 78] він піддав гострій критиці статтю Михайла Левицького, опубліковану в “Більшовику України” № 11 за 1927 рік, яка справила на Хвилю “дивне враження”. В ній М. Левицький нечітко, а то й плутано висвітлював розвиток національного питання в Західній Україні, зробивши головний наголос на боротьбі українців з поляками. Утворення КПЗУ Левицький теж показував не зовсім точно. Він твердив, нібито вона утворилася з “перебіжчиків”, які повернулися з російського полону. Видно, що доля українського народу бентежила А.А. Хвилю і він, уважно стежачи за публікаціями на ці теми, глибоко аналізував їх, намагаючись спрямувати розмову у правильне русло.

Згадані статті свідчать, що національна позиція А.А. Хвилі в ті роки була досить чітка і смілива. Звичайно, Москва, НКВС не могли цього забути. До пори до часу вони придивлялися до Хвилі, не ставили йому перешкод, дали можливість повністю розкритись.

У 1933 році його призначають заступником наркома освіти УРСР, а в 1936–1937 роках він очолює Управління в справах мистецтв при Раднаркомі УРСР. Його обирають делегатом V, VI, IX, X, XI, XII і XIII з'їздів КП(б)У, делегатом XV, XVI і XVII з'їздів ВКП(б). Він брав також участь у III і IV надзвичайних Весесоюзних з'їздах рад. Це в ті часи було великою честю і шанобою.

Андрій Ананійович Хвиля з 1929-го по 1937 рр. був постійним членом Всеукраїнського центрального виконавчого комітету, а з 1930-го по 1937 рр. – членом ЦК КП(б)У. Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора.

З 1925-го по 1937 рр. ним опубліковано понад 30 публіцистичних та літературно-критичних статей. Серед них такі, як “Нацполітика”, “Так не можна...” та інші.

Як головний урядовий організатор і куратор він багато уваги приділяв розвитку української культури і культури національних меншин. Журнал “Красная Бессарабия” № 8 за 1936 рік опублікував статтю “Внимание молдавскому искусству”. В ній, зокрема, читаємо:

“Пятидневка молдавской народной песни, музыки и пляски в Тирасполе 25-29 июня прошла с большим подъёмом. Интерес к народному творчеству очень большой. Уже за 2 дня до открытия пятидневки в кассе не было билетов на первые дни. Тысячестный зал театра был переполнен.

За пять дней продемонстрировали свое искусство около 1000 человек. Хоры, певцы, музыканты и танцоры” [7].

Далі журнал повідомляв, що в цій п'ятиденці молдавської творчості взяв участь начальник Управління в справах мистецтв при Раднаркомі УРСР А.А. Хвиля. Він пообіцяв допомогти справі, добитися швидкого видання нот молдавських народних пісень і прислати групу композиторів для запису і обробки ще неопрацьованого матеріалу.

Як видно з подальших матеріалів, А.А. Хвиля слів на вітер не кидав. У цьому ж журналі опублікована інформація “Бригада украинских композиторов в Молдавии”. В ній читаємо:

“За дорученням т. Хвилі в липні Молдавію відвідала група українських композиторів (Шутенко, Жданов, Компанієць та Віленський). У супроводі начальника Управління в справах

мистецтв АМРСР т. Кірліга, письменника Д. Мільова та етнографа Іванова композитори здійснили поїздку по Рибницькому, Каменському, Дубоссарському та Кодимському районах, збираючи і записуючи у полі, в таборах і колгоспних клубах під час роботи і відпочинку колгоспників молдавські пісні. Зібрані композиторами матеріали, – писалося в інформації, – будуть використані при виданні великого збірника молдавських народних пісень” [8].

Активна політична діяльність А.А. Хвилі обірвалася 13 серпня 1937 року, коли він був заарештований органами НКВС і кинутий до в'язниці, де підданий жорстоким тортурам, внаслідок яких обмовив себе і багатьох своїх товаришів, у тому числі й голову Раднаркому УРСР Панаса Петровича Любченка, з котрим довгі роки дружив і працював пліч-о-пліч.

Він написав на ім'я наркома внутрішніх справ М.І. Єжова заяву, яку генеральний секретар ЦК КП(б)У Косіор зачитав на пленумі ЦК КП(б)У 29 серпня 1937 року. В цій заяві Хвиля називав Любченка керівником контрреволюційної групи.

Правда, на очній ставці Хвилі з Косіором і Любченком, яку Сталін провів у себе в кабінеті, Хвиля відмовився від своїх “зізнань”, сказав, що він оббрехав і себе, і Любченка. Категорично заявив, що ніякої підпільної організації серед колишніх боротьбистів не було і немає.

Сталін запитав Хвилю:

– А Таран націоналіст?

– Ні, чесна людина.

– А Войцехівський націоналіст?

– Ні, чесний.

– А Трилеський?

– Теж чесний.

Любченко на очній ставці у Сталіна теж почав захищати Хвилю та інших запідозрених, доводив, що всі вони чесні люди, що ніякої контрреволюційної організації не існує.

Однак члени Політбюро не повірили ні Любченку, ні Хвилі. 23 серпня справу передали на розгляд ЦК КП(б)У.

29 серпня 1937 р. було скликано пленум ЦК КП(б)У з двома питаннями в порядку денному: 1. Повідомлення про розкриття націоналістичної антирадянської організації. 2. Поточні справи.

Першому надали слово секретарю Київського обкому КП(б)У С.А. Кудряцеву, котрий повідомив, що останнім часом у складі ЦК КП(б)У викрито і арештовано ряд ворогів партії та народу, яких треба виключити з партії. Він назвав прізвища другого секретаря ЦК М.М. Хатаєвича, третього секретаря ЦК Н.Н. Попова, першого секретаря Донецького обкому партії С.А. Саркісова та інших. Всього 23 особи. Серед них і А.А. Хвилю. Проголосували за виключення одноголосно.

Потім слово надали генеральному секретарю ЦК КП(б)У Станіславу Косіору. Він заявив, що в Україні викрита контрреволюційна українська націоналістична організація, з якою зв'язаний член Політбюро ЦК КП(б)У, голова Раднаркому П.П. Любченко. Її очолювали колишні боротьбисти. Члени цієї організації нібито були агентурою польських панів і німецьких фашистів, ставили за мету з допомогою інтервенції фашистської Німеччини і Польщі скинути радянський лад, реставрувати в Україні владу поміщиків та капіталістів і перетворити Україну в колонію фашистської Німеччини і Польщі.

Ми тут не будемо подавати стенограми пленуму, скажемо тільки, що він проходив агресивно і нещадно. Здавалось, що там зібралися не члени однієї партії, а одвічні вороги, які нічиєї іншої правди не хотіли визнавати, окрім тієї, що сфальсифікувало НКВС.

У запропонованому Косіором проекті рішення після характеристики “контрреволюційної” організації йшли імена відповідальних партійних і радянських працівників – Хвилі, Войцехівського, Трилеського, Тарана, Порайка, Маркітана, які нібито обманювали партію і

прикривали свою контрреволюційну шпигунську шкідницьку роботу проти Комуністичної партії і Радянської держави, проти українського народу. “Ця буржуазно-націоналістична організація, – говорилося в проекті, – знаходилася у найтісніших зв'язках з раніше викритою антирадянською організацією, очолюваною Якіром, Балицьким, Поповим” [3].

Таким чином, згорнули всіх “ворогів” до купи. Окремо прийняли рішення по П.П. Любченку. Його виключили з Політбюро і зі складу членів ЦК КП(б)У, зняли з посади голови Раднаркому УРСР, поставили перед ЦК ВКП(б) питання про виведення П.П. Любченка зі складу кандидатів у члени ЦК ВКП(б) і про виключення його з рядів партії. Справу Любченка мали передати в НКВС. Але не встигли. Під час обідньої перерви, що тривала 4 години, ще до того, як мали зачитати проект рішення, життя Панаса Петровича Любченка і його дружини було обірване найманними убивцями. Всі інших “контрреволюціонерів” перестріляли, як курчат, без жалю і співчуття, жорстоко і зухвало.

Андрія Ананійовича Хвилю розстріляли 1 березня 1939 року. Йому було на той час лише 40 років. Після його смерті залишилося сиротами четверо дітей.

17 років про А.А. Хвилю ніхто ніде не згадував. Усі його публікації й видання, у яких він так чи інакше називався, закрили в спецфондах. До його кримінально-слідчої справи допуску не було. Отже, мало хто знав, де він подівся.

Тільки після смерті Сталіна почався процес реабілітації жертв політичного терору. 22 вересня 1956 року справу по звинуваченню Олінтера-Хвилі Андрія Ананійовича переглянуто Військовою колегією Верховного суду СРСР. Вирок Військової колегії від 8 лютого 1938 р. скасовано за відсутністю складу злочину, справу судочинством припинено. Державний діяч високого рангу, що був безвинно звинувачений і безжально знищений, реабілітований. 10 травня 1957 року бюро Київського обкому КПУ відновило його в партії, визнавши таким чином злочинну діяльність КП(б)У і ВКП(б) у ті страшні роки безмежної й жорстокої сваволі комуністичних вождів та їхніх підручних.

Джерела та література

1. Кобевко П. Народжений революцією // Молодий буковинець. – 1987. – 1 серпня.
2. Квасецький А. Нарком із Рингача // Молодий буковинець. – 1987. – 7 листопада.
3. Бачинський П. ... Честным остался до конца. Имена в истории // Комсомольское знамя. – 1988. – 22, 23, 27, 29 ноября.
4. Коротка біографія Олінтера-Хвилі Андрія Ананійовича // АЧОВПВАКПУ, справа Хвилі А.А. на 25 арк.
5. Хвиля А. Ларінська русотяпська “практика” // Більшовик України. – 1927. – № 11. – С. 69-75.
6. Хвиля А. Так не можна... // Там само. – 1927. – № 15. – С. 78-83.
7. Кирлиг Ф. Внимание молдавскому искусству // Красная Бессарабия. – 1936. – № 8. – С. 7.
8. Кирлиг Ф. Бригада украинских композиторов в Молдавии // Там же. – С. 6.

м. Чернівці

15 червня 2006 року

ДМИТРО ЮРІЙОВИЧ ЗАГУЛ
та
МИКОЛА ІВАНОВИЧ МАРФІЄВИЧ

ВПЛЕЯДІ буковинських письменників першої половини минулого століття поруч, майже нерозривно стоять імена Дмитра Юрійовича Загула і Миколи Івановича Марфієвича. Вікова різниця у 8 років після досягнення повноліття мало відчувалася, особливо ж тоді, коли буковинські співці революції жили на території України. Щоб уникнути зайвих повторів, ми рішили розповідь про них об'єднати в одному матеріалі. Отже, починаємо цей нарис оповіддю про Д.Ю. Загула, а закінчимо розповіддю про М.І. Марфієвича, які разом з мільйонами інших громадян СРСР стали жертвами політичної сваволі радянської влади та її репресивних органів.

Дмитро Юрійович Загул був одним із визначних українських поетів-буковинців, що заявили про себе в другому і третьому десятиріччі ХХ століття гарячими рядками революційної поезії. Він гаряче сприйняв революційну бурю, що котилася широкими просторами Росії й України, сподіваючись, що вона принесе усім народам свободу від соціального та національного гніту. Надії не справдилися. Багато організаторів жовтневого перевороту в Росії і їхніх послідовників згодом комуністичними вождями було безжалісно винищено. Не уник цієї гіркої долі і Дмитро Загул.

Ми тут не будемо аналізувати його поезії, оцінювати її здобутки, критикувати недоліки. Нас цікавить Дмитро Юрійович Загул в першу чергу як громадянин. Бо ж відомі слова Миколи Некрасова: поетом можеш ти не бути, громадянином бути повинен.

Тож скажемо, що народився Дмитро Юрійович 28 серпня 1890 р. в с. Мілієве на Буковині в сім'ї селянина. У 1912 році закінчив 2-у державну цесарсько-королівську гімназію в Чернівцях і вступив до Чернівецького університету на філософський факультет. У цей же час він став членом релігійного товариства адвентистів і був біблійним проповідником, тобто поширював та пояснював Біблію. Але 1 серпня 1914 р. почалася Перша світова війна. В Чернівці вступила російська армія. Навчання в університеті припинилося. Дмитро Загул у ці роки співпрацював із редакцією газети “Нова Буковина”, давав приватні уроки, одержував матеріальну допомогу від “Рідної каси”.

В той час російські війська виловлювали в містах і селах Буковини українських інтелігентів та відправляли далеко у свої тили. Не уник цієї участі й Загул. У лютому 1915 року царські жандарми його заарештували і відправили в Російську імперію. Жив спочатку в Одесі, а потім поселився в Києві. Влаштувався в російський “Союз городов”, де написав статтю до адвентистської газети “Благая весть”, а з серпня ц.р. почав служити в госпіталі № 4 спочатку конторником, а потім рахівником.

Восени 1917 року працював у департаменті Державної скарбниці Центральної ради. Ситуація в ті роки в Україні не була стабільною. У Києві влада мінялася кілька разів. Коли до

Дмитро Юрійович Загул
(28.08.1890–1944)

влади прийшов гетьман Павло Скоропадський, Загул працював в Українському телеграфному агентстві (УТА), яким керував Дмитро Донцов, спочатку перекладачем, а потім секретарем агентства. У 1919 році Загул разом з петлюрівською командою покидає Київ і переїздить до Вінниці, працює в редакції газети, де друкує свої статті й вірші.

Дмитра Юрійовича планували затвердити товаришем міністра віросповідань Директорії. Але швидка зміна ситуації поламала ці плани. Коли Київ зайняли денікінці, він виїхав до Кам'янка-Подільського. Жив на гонорар, котрий одержував за переклади творів Генріха Гейне на українську мову, які йому замовляло видавництво “Серп і Молот”.

Пробувши місяць у Кам'янці, Загул знову повернувся до Вінниці, де працював у редакції газети “Київщина”.

В кінці 1919 року він остаточно повертається до Києва, в якому вже господарювала радянська влада. Працював у “Всевидав”, в редакції журналу “Галицький комуніст”. Певний час жив з літературного заробітку. Потім перейшов на педагогічну роботу. Працював у Ставищенській учительській семінарії, де викладав історію культури та літературу, потім у Тарашанському районному відділі народної освіти і в Северинівській семирічній школі.

В 1923 році він знову повертається до Києва на постійне місце проживання. Певний час жив з літературного заробітку. Потім працював у редакції журналу “Глобус”, в редакції газети “Пролетарська правда”, у Всеукраїнському інституті фізичної культури та Всеукраїнській Академії наук (ВУАН).

Першу свою збірку “З зелених гір” Дмитро Загул видав у 1918 році. Це була книга не образів, а настроїв, поет подав лише свої думки, переживання та мрії, викликані споминами рідних гір. У 1919 році вийшла його нова збірка “На грані”, у 1925-му – “Наш день”, а в 1927-му – “Мотиви”. У цих збірках проявляється і його захоплення модернізмом та символізмом, і його розуміння ролі митця у новому суспільстві, і біль за своїх краян-буковинців, які мучаться під гнітом румунської боярщини.

Вище ми згадували, що поет займався перекладами з німецької і англійської мов. Він дав можливість українським читачам познайомитися з творчістю Гейне, Гете, Шіллера, Байрона, Нексе, Бехера та інших.

Варто зазначити, що Дмитро Загул, живучи в Києві, не поривав зв'язків з рідним краєм. Його теж пам'ятали на Буковині. Зокрема, молодіжний журнал “Промінь”, що виходив у Чернівцях у 1921–1923 роках, публікував вірші поета. Так, у числах 9–10 за вересень-жовтень 1922 року надруковано його два вірші із книжки “Марія і Мара”. В ч. 3 місячника за цей же рік на с. 93 подані літературні новинки, де читаємо, що у Львові з січня 1922 року почав виходити ілюстрований місячник літератури й мистецтва “Митуса”. В його січневому номері опубліковано з книжки Дмитра Загула “Марія і Мара” поезії: “Примари химерної майї”, “По катакомбах, коридорах”, “Слухай синіх симфоній” та “Порозплітались гірлянди”. “Промінь” повідомляв, що ілюстрований місячник на Буковині можна придбати в Чернівцях у Видавничій спілці по вул. Фабричній, 2 і в М. Кракалії по Траубенгассе, 8. В “Промені” ч. 7–8 за цей же рік під заголовочком “Мистецтво на Україні” (с. 220) серед інших є й таке повідомлення: “Поет Д.Загул виготував книжку своїх поезій під назвою “Марія і Мара” і переклав лібрето опери В.Вагнера “Тангейзер”.

Ім'я Дмитра Юрійовича Загула часто зустрічалось серед авторів журналу “Червоний шлях”, що виходив в Україні, в Харкові в 1923–1936 роках. В № 1–2 за 1924 р. на с. 253–254 є рецензія А.Музички на збірку Генріха Гейне “Сатира та інші політичні поезії” в перекладах Д.Загула.

Певний набуток його творчості складають окремі літературні дослідження. Зокрема – “Поетика”, “Література чи літературщина”, а також літературно-критичні статті “Спад ліризму

в сучасній українській поезії”, “Зріст і сила творчості Павла Тичини”, “Сосюра вчорашній і Сосюра сьогоднішній”, “Літературно-мистецька спадщина В. Еллана-Блакитного”, “Про нашу критику” та інші.

Загул дуже близько дружив з художником Яковом Струхманчуком, який присвятив його творчості ціле дослідження, детально розглянув зорові образи, малярські епітети, музичні елементи та містицизм його поезії. Щира дружба єднала Дмитра Юрійовича з редактором журналу “Західна Україна” Мелетієм Кічурою, письменниками Григорієм Косинкою, Василем Атаманюком, Дмитром Рудиком, Михайлом Козорісом, Миколою Марфієвичем, Володимиром Гжицьким, актором Йосипом Гірняком, академіком Миколою Прокоповичем.

Біда налетіла несподівано, як ураган. Взимку 1933 року, а саме 26 лютого, коли голодна смерть косила мільйони українців, коли політична коса сталінізму була пушена на голови української інтелігенції, в дім до Дмитра Загула і його дружини Ірини Матвіївни заскочила група депешників на чолі з уповноваженим Київського облвідділу ДПУ Бренером. Перевернула в квартирі все вверх дном, назбирала мішок різних рукописів, і, заарештувавши господаря, подалась до в'язниці. Що ж трапилось у ці дні в Києві?

2 лютого на підставі телеграфного розпорядження особливого відділу ДПУ УРСР за № 371 від 30 січня 1933 р. був арештований Струхманчук Яків Михайлович і під конвоєм відправлений в арештантському вагоні до Харкова. Це прозвучало, мов грім серед ясного неба, який засвідчив, що на голови галичан і буковинців впала велика біда.

11 лютого Струхманчук був допитаний оперуповноваженим особливого відділу ДПУ УРСР Гірчаєвим, у якого в папці уже були зізнання Найдана Петра Павловича від 21 і 29 січня 1933 р., котрий у 1927 році переїхав з Умані до Києва і добре знав Струхманчука Я.М., Рудика Д.П., завгоспа театру імені Івана Франка Корпана, а через них познайомився з викладачем педтехнікуму Лишафаєм, викладачем румунської мови у Лінгвістичному інституті Миколою Марфієвичем, працівником облвиконкому Михайлом Козорісом та викладачем математики в Києві Строквашею. Всі їх звинувачували в участі в контрреволюційній Українській військовій організації (УВО).

Як допитували Струхманчука, ми не знаємо. Очевидно не без застосування тортур, бо він за протоколом занадто легко назвав Кічуру, Будая, Артемовича, Загула і Паліва членами УВО:

– До Києва я переїхав у 1924 році за наполяганням Кічури, який у той час був викладачем німецької мови в художньо-індустріальному технікумі. Кічура тоді у Києві мав зв'язки з Будаям, Артемовичем, Атаманюком, Загулом і Паліївим.

Кічура мене вперше познайомив з Атаманюком і Загулом, з якими я близько зійшовся, знайшовши в них людей моїх поглядів. Мої політичні погляди в той період були дрібнобуржуазні, націоналістичні. Я вважав, що радянська влада на Україну принесена зовні і встановлена насильством Росії. Практичний вихід для України я бачив у повстанні селянської частини населення, яке повинні були очолити галичани. Мої установки розділились між названими особами. Кожен член нелегальної організації мав проводити вербувальну роботу... Загул вів пропаганду і вербувальну роботу в академічних інститутах ВУАН, де він був зв'язаний з письменником Савченком.

В період до 1926 р. організація поповнилась галичанами, які прибули в Київ з периферії: Їжакевич, Малиця – викладачі в Києві, Перперовський – нарсуддя в Києві, Івасюк – художник, котрий приїхав із закордону в 1926 р. з Австрії, Онищук – викладач Художнього інституту, Рудик, Марфієвич – викладачі.

14 лютого 1933 р. був допитаний Рудик Дмитро Петрович. Він назвав себе уповноваженим Спілки письменників. Але в 1931 році він свої повноваження передав Любомиру Дмитеркові. Він теж назвав членами УВО Атаманюка, Марфієвича і Малицького.

С П Р А В Н І

ЗАГУЛ Дмитро Юрійович, 1898р. народження, українська освіта, Малицька, Печерський район - Пунктирник, з писемно збереженою, о/п, в 1933р. був заарештований ДПУ, на варті вийшов з в'язниці в 1941р., в 1946-49 р.р. працює в правлінствотехнічних установах Печерська і Печарки, до арешту працює вступивши в "У/В" та працює на підприємстві, мавши гар. Харків.

В 1933р. б. Малицьким Обласним ГПУ був арештований на добу "У/В" на в'язницю в тем. часі 1940р., до 1946р. працює в гар. Харків виходив на в'язницю, ставився до себе дуже суворо, працював спеціально для арештантів Харківської Обласної в'язниці, діяльність свою припинив вийшовши з в'язниці в 1949р. працює на підприємстві "У/В" в Харкові.

На проханням ряду лет прийняв участь в реорганізації організації в деп. часі в а. відповідній організації в ДПУ ГПУ Харків.

В організації був організований о-в чл.з.м.

Потенційним був організований в о. Харків ГПУ 1933р. в о. 1933р., був заарештований на в'язницю в 1941р. в Харкові в ДПУ організації на ДПУ ГПУ мав.

1933-1934 рр. ГПУ Харків

1933-1934 рр.

1933-1934 рр.

Военная Прокуратура КСР
 30-6-57
 Кв. № 03962

Копия
Секретно
 Зам. КСР

ОПРЕДЕЛЕНИЕ в 1162/0-57

ВОЕННАЯ ТРИбуНАЛ КИЕВСКОГО ВОЕННОГО ОКРУГА

В составе:

председательствующего подполковника юстиции КОЗЛОВИЧ Ю
 членов: подполковников юстиции БУТОВА и ГОСТИНИНА

в заседании от 9-го августа 1967 года протест в порядке
 подачи военного прокурора Киевского военного округа на постановление –
 решение Судебной тройки при Коллегии ПТУ УССР от 9-го апреля 1967 го-
 да, на основании которого был заключен в концлагерь сроком на 10
 лет

ЗАКЛУЧА Дмитрий Кривач, 1930 года рождения,
 до ареста в феврале 1968 года – писатель.

Заключен доведен тов. КОЗЛОВИЧ и заключение тов. военного
 прокурора КСР подполковника юстиции КОЗЛОВИЧ, об удовлетворении протеста.

16 лютого був допитаний письменник Михайло Козоріс. Він назвав 26 членів Київської організації УВО. Серед них: Сіяка Івана Михайловича – директора Лінгвістичного інституту; Атаманюка-Яблуненка Василя Івановича – літератора; Яворського Олексу Климентійовича і Дорошкевича – працівників ВУАН; Струхманчука Якова Михайловича – викладача педінституту і Польського педтехнікуму; Марфієвича Миколу Івановича – аспіранта Інституту мовознавства і викладача технікуму; Загула Дмитра Юрійовича – працівника Академії наук і кінофабрики; Турчинську Агату Федорівну – літератора; Канюка Сергія Івановича – працівника Маслотресту; Пушкаря – працює в області, Найдана – учителя.

Козоріс заявив, що Канюк був завербований в організацію Марфієвичем. 22 лютого був заарештований і допитаний Дмитро Загул. За протоколом він теж давав тільки позитивні відповіді слідчому. Зокрема, він нібито сказав, що Атаманюк висловлювався за необхідність створення могутньої контрреволюційної організації в Києві, в яку треба залучити знайомих галичан та буковинців, назвав прізвища Струхманчука, Козоріса, Рудика, Кічури, Марфієвича, котрі візьмуть активну участь у цій контрреволюційній організації. Загул нібито погодився взяти участь у створенні такої організації. Тут хочу сказати, що копії усіх цих зізнань надруковані на тонкому цигарковому папері і ніким не підписані.

Микола Іванович Марфієвич (1898-1968)

26 лютого перед слідчим “сповідався” редактор “Сільгоспвидаву” Федір Михайлович Малицький. Він заявив, що Марфієвич завербував до УВО Онуфрійчука, а Дмитерко – Сачука (може Савчука. – І.Ф.).

27 лютого Гірчаєв допитав Мелетія Омеляновича Кічуру, який “зізнався”, що початок його контрреволюційної діяльності відноситься до 1925 року, коли В. Атаманюк із Загулом завербували його в українську контрреволюційну організацію.

23 лютого 1933 р. перед Гірчаєвим сидів буковинський поет Микола Іванович Марфієвич. Він на той час уже два роки був членом ВКП(б). Але це не врятувало його від звинувачень, які висувалися усім галичанам і буковинцям як учасникам контрреволюційної Української військової організації.

Слідчий перш за все попросив Марфієвича розповісти свою біографію. І довідався, що Микола Іванович народився 1898 р. в с. Іспас на Буковині. Що його батько, будучи безземельним, у 1903 році із сім’єю переїхав у Чернівці, де найнявся працювати на лісопилний завод. У Чернівцях Микола закінчив шестикласну школу і вступив до учительської семінарії, яку закінчив у 1920 році.

У 1916 році його призвали в австрійську армію, яка воювала на двох фронтах – італійському і російському. Прослуживши в армії 2 роки, одержав звання хорунжого. Після розпаду в жовтні 1918 року Австро-Угорської імперії Микола Марфієвич за всіма ознаками вступив до Української галицької армії і боровся з польськими військами, а потім і з більшовицькими. Але про це він слідчому не говорив. Сказав лише, що рік – це очевидно 1919-й – він перебував у польських таборах як інтернований, звідки на початку 1920 року повернувся в Чернівці.

“Під впливом тяжких економічних умов життя в Румунії і переслідувань поліції, – продовжував далі Микола Іванович, – як співчуваючий революційному руху, я рішив перейти в Радянський Союз.

Дело зарегистрировано под № 339 в. № 21 КСР

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

(о назначении следствия, избрании меры пресечения и предъявлении обвинения)

Гор. Київ 26-го февраля 1968 г., в установленном
Борисов Р.А. (Гор.) Отделение Київ Отдел ПТУ УССР
 рассмотрев материалы о преступной деятельности гр-на
Загуса Дмитрия Юрьевича

выяснившей в том, что он вместе с с-м организатором
завелись все дело: Сабуровские св.
в лагерь Водоканала музея.

и рассмотрев в означенных документах признаки преступления, предусмотренного,
 ст. ст. 54-в, 54-н УК УССР

У лютому 1924 року перейшов на радянський бік. Поїхав у Харків, де розшукував Каноюка, колишнього секретаря Компартії Буковини. Але дізнався, що він живе у Києві, поїхав до нього. Зустрівся з ним. Він працював директором банку. Допоміг мені влаштуватися учителем у школі № 78. Тут я почав ходити на літературні вечори. Зблизився з Атаманюком, Загулом, Будаєм, Козорісом...

У 1925 році з ініціативи Атаманюка, Загула, Козоріса, Рудика, Струхманчука, Будая, Кічури, Ткачевського, Каноюка, а пізніше мене, Турчинської і Семка в Києві було створено об'єднання письменників Західної України – західноукраїнський “Плуг”.

У цих рядках, як бачимо, ніяких контрреволюційних намірів чи натяків немає. Але далі Марфівевича ніби підмінили. Він почав характеризувати цю організацію як таку, що складалась із “запеклих націоналістів, колишніх активних учасників галицької і петлорівської армій, які розгорнули широку контрреволюційну діяльність по консолідації ворожих радянській владі елементів з метою створення відповідних кадрів для активної боротьби з радянською владою”.

Далі він заявив, що основне ядро цієї контрреволюційної організації діяло під прикриттям західноукраїнського “Плуга” і складалося з групи, в яку входили Атаманюк, як ідейний натхненник, Рудик, Козоріс та Струхманчук. Всього Марфівевич назвав 27 імен, які нібито входили до цієї організації. По суті усіх західноукраїнських письменників, поетів і публіцистів, які тоді входили до “Плуга”. В протоколі читаються прізвища Мелетія Кічури, Агати Турчинської, Федора Малицького, Любомира Дмитерка, Сергія Каноюка, Мечислава Гаска, Мирослава Ірчана, Дмитра Бездика, Володимира Гжицького, Греха та Фертюка.

Ця організація, за заявою Марфівевича, була тісно зв'язана з Америкою і Польщею. Атаманюк же, в свою чергу, був тісно зв'язаний із Харковом через Мирослава Ірчана і актора Йосипа Гірняка.

Сітка плелася велика й міцна. Слідчі намагалися захопити в неї якнайбільше українських інтелігентів, яких вважали головною контрреволюційною силою в Україні.

“Робота” слідчих ДПУ з Миколою Марфівевичем продовжувалась. 5 березня 1933 року, в розпал всеукраїнського голодомору, сидячи в Київському допрі, він пише заяву колегії ДПУ УРСР, в якій підтверджує свої попередні зізнання і додає, що на організаційних зборах, котрі відбувалися в Атаманюка, дійсно йшла розмова про вербування нових членів з-поміж вихідців з Буковини, Галичини, Волині та Холмщини для ведення контрреволюційної роботи, прикриваючись письменницькими творами під гаслом Соборної України. Він просив у цій заяві помилувати його і дати можливість працювати для загального добра.

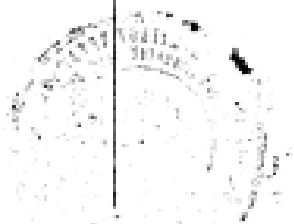
Але помилування не відбулося. 31 березня 1933 року оперуповноважений таємно-політичного відділу ДПУ УРСР Погребінський, начальник слідчої групи цього ж відділу Київського облуправління ДПУ Соломон Гольдман і заступник начальника цього відділу Галицький написали обвинувальний висновок, в якому визнали Марфівевича М.І. членом повстанської контрреволюційної організації, котрий, будучи її активним учасником, проводив діяльність, спрямовану на ліквідацію радянської влади, відокремлення України від СРСР у вигляді самостійної буржуазної держави, для чого вербував кадри, проводив пропагандистську роботу по націоналістичному вихованню молоді, знав про зв'язки контрреволюційної організації із закордонними фашистськими організаціями. Всі ці злочинні дії підпадали під статті 54–2 та 54–11 Кримінального кодексу УРСР.

Марфівевич свою вину визнав. Депеушники ж, вважаючи його особою соціально небезпечною, рішили слідчу справу № 3391 по звинуваченню Миколи Івановича Марфівевича, 1898 року народження, направити на розгляд Судової трійки при колегії ДПУ УРСР з клопотанням про застосування до обвинуваченого заходу соціального захисту – ув'язнення в концтаборі строком на 5 років.

9. 11/1933.

ВСТАНОВА НА ПРотоКОЛА № 71/304

Судової Трійки при Колегії ДПУ УРСР от " 9/11-33г., 1933г.

Ф О Р М А Л И :	П О С Т А Н О В И Н И :
<p>№ 3391/48773-Киевского областного ГПУ, до суд. гр. МАРФІВЕВИЧА Микола Іванович, чл. СР, зр. 34 років, українська, Українець, до 57.54-2,54-11 УК.УРСР.</p>	<p>МАРФІВЕВИЧА Микола Іванович включити в Концлагерь орі ном на Д.Т.Б. до 57.54-2,54-11 УК.УРСР. до 57.54-2,54-11 УК.УРСР.</p> <p style="text-align: right;">документа в архив.</p>
	
<p>П е р и м : секретарь Судової Трійки</p>	

П О Л А Г А Д - В Е

Суд. дело № 3391 по обвин. МАРФІВЕВИЧА Микола Івановича, 1898 г.р., род. неизвестно на территории Судтрійки при Колегии ДПУ УРСР в ходившего в процесс и обвиняемого меры социальной защиты - ВКЛЮЧИТЬ в КОНЦЛАГЕРЬ оріном на Д.Т.Б. до 57.54-2,54-11 УК.УРСР.

ОПРАВКА: МАРФІВЕВИЧ Н.И. содержится в Киевском Дзержинском отделе этого же управления государственной безопасности при Колегии ДПУ УРСР.

На^тремя дня, отведен у МАРФІВЕВИЧА парашютом доставлено в ДПУ ГПУ УРСР.

11. 11. 1933г.
г. Киев.

ОБЕРУПОВАНОВАЖЕНИЙ СРО
БЕО ГПУ

ОБСЛУЖИВАЮЩИЙ РАБ СУД. ТРІЙКИ

УПОВНОВАЖЕННЫЙ

С А В І Т А
№ 2

В ПРИБЛИЗІ ВІСЬМИГО СОБАЧЬОГО ГОДА

П Р О Т В І Т

/ в редакції ведучого /

По добу МАРФІЄВИЧА Н.И.

Тригоном при колегії ДПУ УРСР в липні 1933 року вивчали до 07-09, 04-02, 04-02 УК УРСР в 5 разів
НТЗ.

МАРФІЄВИЧ Николай Иванович, 1896 года рождения, уроженец с.Белого, Николаевского уезда, Черновицкая область, на протяжении нескольких лет, украинец, бр-ца СССР, образованная личность, до ареста работал научным работником в институте Академии Наук УССР, проживал в г.Ивано-Франковске в 3 кв.Б.

Это постановление составлено на основании и по материалам отчета от следствия следствия:

МАРФІЄВИЧ был связан с тем, что в 1930г. являлся участником контрреволюционной украинской организации "УВО" ставившей своей целью свержение советской власти на Украине. Как участник организации вступил в украинский клуб в г.Ивано-Франковске и принимал активное участие в подготовке восстания.

Составлены в отделе МАРФІЄВИЧА Н.И. следующие материалы по делу: протокол следствия проведенный на дому у него: МАДАЛИО П.П., СТРУХМАНЧУКА Н.М., ТРИКА З.П., КОЛОДЯ М.К., ЗАГУЛА В.В., ТРУШНСКОГО А.Ф., НАЙДАНОГО Ф.С. и ПОПРИЧ М.К., а так же показания самого МАРФІЄВИЧА Н.И.

Выводы по делу: МАРФІЄВИЧ Н.И. на момент ареста состоял в составе организации "УВО", тем как являлся участником

9 травня 1933 року Судова трійка при колегії ДПУ УРСР (протокол № 71/504) постановила: *Марфієвича Миколу Івановича ув'язнити в концтабори строком на п'ять років, рахуючи термін з 26 лютого 1933-го.*

Буковинського поета відправили на будівництво каналу Москва–Волга.

Варто зауважити, що прізвище Миколи Івановича Марфієвича слідчими спотворювалося кілька разів. В обвинувальному висновку від початку до кінця він був уже Марафієвичем, а в постанові Судової трійки уже Морфієвичем. Та це, звичайно, не врятувало його від концтабору. З Київського допру його відправили у Дімітровлаг, що знаходився недалеко від Москви. На помилки в прізвищах енкаведисти уваги не звертали.

А як же події розвивалися з Дмитром Юрійовичем Загулом?

Ознайомлення зі справами Струхманчука, Марфієвича та інших показує, що ДПУ УРСР за вказівкою з Москви розробляло план масової ліквідації української патріотично налаштованої інтелігенції. З цією метою була сфальсифікована справа про Українську військову організацію. В неї включили галичан, буковинців і закарпатців. Серед них були буковинці – Микола Іванович Марфієвич, Сергій Іванович Канюк, Олексій Назарович Іванчевський, Ганна Михайлівна Яворська, Філарет Іванович Альбота-Савчук, Семен Юрійович Гуцуляк, Василь Васильович Буцура, Володимир Васильович Гаврилюк, Василь Богданович Мороз та ряд інших.

Дмитро Юрійович Загул у день його арешту лежав хворий, з високою температурою, однак це не зупинило депеушників. Вони, не маючи ордерів на арешт, арештували Загула, кинули його в Київський допр. Перший допит відбувся 22 лютого. Проводив його Самуїл Бренер. Він цікавився в основному біографічними даними, які викладені вище. А 26 лютого написав постанову на арешт Загула як члена контрреволюційної УВО, що ставила перед собою мету – скинення радянської влади і встановлення в Україні буржуазно-демократичного ладу – Незалежної Соборної України шляхом підготовки збройного повстання проти радянської влади.

Підставою для арешту і формування звинувачення з самого початку послужили зізнання Григорія Коссака, вибиті з нього депеушниками 26 липня 1931 року, Найдана П.П. – 29 січня 1933 року, Рудика, Струхманчука, Козоріса та Марфієвича.

Ми не будемо тут їх повторювати. Вони однотипні, хоча одержані від різних людей. Всі надто загальні, позбавлені будь-якої конкретики. Важливо те, в що вони вилилися. А вилилися вони в обвинувальний висновок, який 16 квітня 1933 р. підписали оперуповноважений таємно-політичного відділу Київського обласного відділу ДПУ Борисов та начальник слідчої групи Гольдман, а затвердив заступник начальника Київського обласного відділу ДПУ Галицький.

З нього дізнаємось, що організація працювала під керівництвом закордонних українських контрреволюційних центрів, була зв'язана з другим відділом Генерального штабу Польщі. Що керівні кадри організації склалися з представників галицької і української націоналістичної інтелігенції, командного складу колишніх корпусів січових стрільців і галицької армії, які систематично перекидалися закордонними контрреволюційними центрами в Україну для організації керівництва повстанням, шпигунської, диверсійної і терористичної діяльності.

Для цієї контрреволюційної роботи перекинуті із закордону члени організації нібито забезпечувались для маскування фіктивними партійними квитками Чеської компартії. З цією ж метою перекидалися кадри під личиною політемігрантів, перебіжчиків, молоді, яка їде навчатись у радянські вищі навчальні заклади.

Перекинуті із закордону кадри, на думку слідчих, разом з націоналістичними елементами галичан, колишнього командного складу галицької армії, які осіли в Україні після громадянської війни, створили в Україні ряд опорних пунктів у Харкові, Києві, Кам'янці, в

наукових, громадських і культурних установах та організаціях, використовуючи для контрреволюційної роботи їхні легальні можливості.

Слідчі нібито встановили, що організація проводила активну роботу зі створення повстанських осередків, залучаючи до них місцеві контрреволюційні та куркульські елементи для збройного виступу проти радянської влади, який намічався на весну 1933 року, хоча жодного такого осередку не назвали.

“Притягнутий по цій справі як обвинувачений, Загул Д.Ю., – говорилось у висновках, – як це встановлено матеріалами слідства, брав активну участь у діяльності Київської контрреволюційної організації і входив до складу її керівництва.

Діяльність Київської організації прикривалась легальною літературною організацією “Західна Україна”, в якій концентрувались націонал-шовіністично налаштовані галицькі кадри, котрі під ширмою літературного об’єднання проводили активну контрреволюційну повстанську роботу”.

Далі наводилися зізнання Малицького Ф.М., Атаманюка В.І., Найдана П.П., Рудика Д.П., Струханчука Я.М., Козоріса М.К., Марфієвича М.І., Турчинської А.Ф., Кічури М.О. та Будая Л.Л., які підтверджували контрреволюційну діяльність Загула.

Слідчі нагадали йому і “активну участь у секті адвентистів” у 1912–1914 роках, і службу в “Союзе городов”, і роботу в департаменті Державної скарбниці УНР та в Українському телеграфному агентстві за часів гетьмана Павла Скоропадського, співробітництво в петлюрівському офіціозі “Київщина”.

Особливо ж гострій критиці було піддано вірш поета “Мара”, написаний у 1918 році, де він описав “жахи більшовицького режиму, який гнітив Україну”.

“В цей твір Загул вклав ненависть до радянської влади, – писали у висновках слідчі ДПУ, – і цим тоді ще показав своє обличчя контрреволюціонера... Загул у творі “Мара” такими словами описує прихід Червоної армії в Київ і становище радянської влади:

*“...Сьогодні червоні в погоні –
Летять і кричать –
Потіють натружені коні –
“Скорей – твою мати!”
Шукають, хапають, стріляють –
“В чревайку ступай!”
По селах комбіді гуляють –
Комуністичний рай...”*

Звичайно, в той час за такі слова на помилування сподіватись не було підстав. Тим більше, що сам Загул на допитах заявив:

“У 1918 р. я написав контрреволюційний вірш “Мара” і підписав його псевдонімом “Юрисич”. Цей твір друкувався в одній з київських друкарень при Денікіні і вийшов окремою брошурою. Частина “Мари” друкувалась у м. Кам’яні-Подільському в 1919 р. при Директорії в урядовій пресі. В “Марі” я описав жахи більшовицького ладу, його насилля і гніт. Я це писав цілком свідомо. В цей твір я вклав своє ставлення до радянської влади – контрреволюційне і вороже. Я писав про жахи Червоної армії, надзвичайних комісій і комбідів, оплакував Україну, яка потрапила під іго більшовиків”.

Ці щирі і мужні слова поета, сказані слідчим ДПУ, теж не лишили для нього абсолютного ніякого шансу на порятунок. Бо ж до контрреволюційної діяльності, яку Загул визнав, він ще й писав такі жорстокі антирадянські поетичні твори, до того ж Дмитро Юрійович нібито завербував в організацію Агату Турчинську, Федора Малицького та Мелетія Кічуру.

Всі ці злочини підпадали під статті 54–2 та 54–11 Кримінального кодексу УРСР. 16 квітня 1933 р., як уже згадувалось, Борисов, Гольдман і Галицький підписали “Заключний висновок”, в якому пропонували Судовій трійці колеги ДПУ УРСР ув’язнити Загула Дмитра Юрійовича в концтабір строком на 10 років.

9 травня 1933 року Судова трійка проштампувала цю пропозицію. Дмитро Юрійовича направили в далекі від України краї – на станцію Урульга Забайкальської залізниці, де він перебував у 2-му відділенні Бамлагу НКВС.

Звідси 20 липня 1935 року він написав два листи: один – в ЦК КП(б)У, а другий – секретарю ЦК КП(б)У Постишеву П.П. особисто, в якому викладав свою біографію, повідомив, зокрема, що в 1915 році потрапив до царської Росії як заручник і весь час жив у Києві. Зізнався, що в перші роки революції був налаштований націоналістично в своїй літературній діяльності і виступав проти радянської влади! Але з 1920 року порвав з націоналістами раз і назавжди.

“Пізніше з відома т. Хвилі, тодішнього завкультпропом ЦК партії, – цитуємо далі заяву, – організував Спілку революційних письменників “Західна Україна”, а в 1926 р. був одним з організаторів Всеукраїнської спілки пролетарських письменників. Працював у радянських установах і в радянській пресі. Співчував весь час комуністам... У своїй літературній діяльності з 1923 року, коли перейшов у радянське громадянство, керувався порадами і вказівками товаришів, відповідальних комуністів, таких, як колишній редактор “Пролетарської правди” Т. Щупак. Знає мене і колишній зав. ДВУ (Державне видавництво України. – І.Ф.) т. Шмайнонок та інші.

Проти буржуазних націоналістичних вилазок в українській літературі я боровся і ділом, і словом, що відомо всій літературній громадськості Києва і Харкова. Я виступав активно проти хвильовизму-шумськizmu, націоналістів із ВАПЛІТЕ, проти буржуазних неокласиків, групи “Марса”, інших ворожих угруповань, що ЦК партії напевне відомо”.

Далі Загул писав про своє ставлення до націоналістичного ухилу в партії, якому він ніколи не симпатизував. А в останні роки, не будучи партійним, ішов за генеральною лінією партії як в національному, так і в інших питаннях економіки чи політики.

Зараз нам може трохи й дивно читати такі слова. Але тоді вони мали звучати з вуст кожного інтелігента, який хотів бути ближче до партії, бо ж вона надавала посади, а це означало заробіток і спокій у домі, в сім’ї.

Та якщо ти раз уже спіткнувся, то навряд чи тобі хтось подасть руку допомоги. Пиши пропало! Раз тобі приклеїли тавро контрреволюціонера, то його рідко хто міг змити.

Побувши два роки в концтаборі на “магістралі століття”, заслуживши там значок “Кращому ударнику БАМУ”, Дмитро Загул відчув, що має право на прощення своїх гріхів.

“Два роки з половиною ув’язнення – доволі великий строк, щоби я відпокутував свою протирадянську літературну діяльність у 1917–1919 рр., коли я ще не був радянським громадянином, – писав він. – За 15 років роботи в галузі радянської літератури на Україні як поет, критик, теоретик літератури, як дослідник і перекладач кращих творів класики, я здається мені, заслужив настільки, щоб радянська влада переглянула вирок і звільнила мене з-під варту та дозволила зайнятися корисною літературно-науковою роботою, на яку в мене є і сили, і знання.

Я весь час хворію, а умови табору з кожним днем погіршують стан мого здоров’я. Дружина моя, що живе в Києві, теж хвора, потребує моєї допомоги...

Звертаюсь до Вас з проханням поінтересуватись моєю долею, і як я своєю роботою заслужив на те, допомогти мені в перегляді моєї особистої справи. Всі свої сили і знання я

буду з радістю віддавати роботі в тій галузі, в якій маю хист і навик, на добро трудящим масам Радянського Союзу, на процвітання радянської літератури і науки на Україні”.

Як видно з матеріалів справи, ні в ЦК КП(б)У, ні до Постишева заяви Загула не дійшли. На одній з них є лише штампик секретаріату Наркомату внутрішніх справ УРСР від 13 серпня 1935 року. На другій, що архівна справа 198588 переглянута у відповідності до наказу № 00511 і залишена для дальшого збереження в архіві. Цей перегляд відбувся 30 листопада 1955 року. Про долю Дмитра Юрійовича жодного слова.

І тільки 9 серпня 1957 року Військовий трибунал Київського округу в порядку нагляду розглянув протест військового прокурора на постанову Судової трійки при колегії ДПУ УРСР від 9 травня 1933 року і скасував її, а справу переведенням припинив за відсутністю в діях Д.Ю. Загула складу злочину.

Від дня арешту і засудження до дня реабілітації проминуло 24 роки. Гулагівські кати так нищили людей, що не встигали записувати дат смерті і місць поховання в'язнів. Тож сьогодні ми не можемо нашим читачам сказати, коли саме, від чого і де обірвалося життя нашого славного поета, не можемо сказати, де він похований. Є непідтверджені відомості, що він помер на Колимі у 1944 році.

Що ж до Миколи Марфієвича, то він відбував своє покарання на будівництві каналу Москва–Волга. У 1936 році достроково звільнений з табору. Брав участь у німецько-радянській війні, був поранений, нагороджений двома орденами і трьома медалями.

25 липня 1957 року М.І. Марфієвич поставив питання про свою реабілітацію. В заяві, надісланій прокурору Київської області, він писав:

“Не дивлячись на те, що я за собою жодної вини не відчував і винним себе не визнавав (на жаль, визнав. – І.Ф.), мене після жорстоких фізичних катувань та моральних знущань з боку слідчих Погребінського, Блюмана, Борисова й інших примушено підписати протокол, що я член контрреволюційної організації...”

В 1936 р. я був достроково звільнений, але травми, які беззаконно і несправедливо завдала мені “трійка”, лежать досі тяжким каменем на моїх грудях. Я після арешту втратив дочку, яка після переляку тяжко захворіла. Я втратив квартиру, здоров'я, але не втратив віри в правду, в радянську законність і справедливість. Я завжди вірив, що справедливість переможе”.

3 вересня 1953 році М.І. Марфієвич завідував кафедрою іноземних мов у Київському інституті фізичної культури. Питання про його реабілітацію не розглядалося і він 19 вересня написав другу заяву прокурору Київської області, з якої дізнаємося, що Микола Іванович з 1920 року виконував окремі відповідальні доручення підпільної Компартії Буковини, поширював комуністичну пресу. Виступав зі своїми поезіями та піснями проти румунської боярської окупації, закликав трудящий народ Буковини до возз'єднання з Радянської Україною, і кров'ю своєю під час Великої Вітчизняної війни довів вірність цій великій ідеї, за яку боровся.

Постановою президії Київського облсуду від 13 лютого 1958 р. постанову Судової трійки ДПУ УРСР від 9 травня 1933 р. скасовано і справу припинено за безпідставністю його засудження.

Помер М.І. Марфієвич у Києві у 1968 році.

Джерела та література

1. ЦДАГОУ. – Ф. 263. – Оп. 1, кримінально-слідча справа № 43063 на Загула Д.Ю.
2. ЦДАГОУ. – Ф. 263. – Оп. 1, кримінально-слідча справа № 46046 на Марфієвича М.І.

м. Чернівці
15 травня 2006 року

ТРАГІЧНА ДОЛЯ СІМ'Ї ВАСИЛЯ РУБАНА

В КОМУНІСТИЧНО-БІЛЬШОВИЦЬКІЙ імперії, яка називалась СРСР, життя людини рівнялося життю мухи чи якоїсь комахи. На людину дивились як на безмовного покійного раба, який повинен по-ударному працювати, славлячи комуністичну партію і її вождів. Якщо ж людина допускала вільнодумство, а, не дай Боже, ще й наважувалась критикувати радянську владу, комуністичну партію чи її вождів, то вона підлягала безумовному знищенню.

Переді мною сидить чернівчанка Олена Василівна Рубан і тихо розповідає про свою нелегку долю дочки “ворога народу”. Вона – не корінна буковинка, бо народилася 1912 року в містечку Зіньків на Полтавщині. Там минуло її дитинство у затишному, переважно одноповерховому, містечку, в якому було три школи, два технікуми і дев'ять церков. Церкви надзвичайно красиві, але в двадцятих роках від них і сліду не лишилось.

Сім'я у Василя Степановича Рубана, смаглявого, чорночубого, завжди привітного і доброзичливого красеня, складалась із семи чоловік: дружини Оксани Олексіївни і п'яти дітей – Василя, Олени, Олександра, Юрія і Артема.

Жили Рубани без розкошів то на приватній, то на державній квартирі, бо власної хати не було.

– Батька нашого, трохи схожого на цигана, з яскравою білозубою усмішкою, густим чорним чубом і лагідними, розумними карими очима ми вважали красенем і дуже любили, – розповідає Олена Василівна. – Мама не була писаною красунею, але мала вроджений хист до творення прекрасного. Виготовлені нею штучні квіти важко було відрізнити від живих. Серед зими у нашій хаті можна було побачити гілку тільки-но розквітлої черемхи чи букет троянд. Все пошите мамою – було нею ж гарно вишите і помережене. В хаті завжди було ошатно і затишно. Сім'я жила не багато, але щасливо, в любові і згоді. До нас часто приходили мамині брати Петро та Іван, їхній друг Наум Голобородько і влаштовували концерти. Грали на струнних інструментах – скрипці, балалайці, мандоліні. Літніми вечорами музика лунала просто на подвір'ї на втіху сусідам. Зимові вечори посвячувались вишиванню, книгам, шахам. Василь у 1930 році закінчив Полтавський індустріально-технічний інститут і був направлений у Запоріжжя, в селище Верхня Хортиця на механічний завод ім. Енгельса. Через деякий час туди переїхала вся наша сім'я...

Ми росли, учились, ставали фахівцями. Василь у 1937 році був уже інженером-механіком, Ольга – вчителькою. Мали свої сім'ї. Здавалось, що все йде гаразд. Правда селищем, не втихаючи, блукали чутки: арештували того-то і того. А через кілька днів ще когось. А потім ще і ще... Впевненості, що тебе не арештують завтра, не було ні в кого [1]. Енкавеес ловило “ворогів народу”. Ні Василь, ні Оксана Рубани себе такими не вважали і спокійно працювали. Він завідував фінансовим відділом на заводі ім. Енгельса у Верхній Хортиці, вона працювала в домашньому господарстві.

Біда налетіла несподівано, з першими грудневими морозами 1937 року. Вночі до хати настирно постукали. Господар відкрив двері і відразу ж відчув, як у груди вперлось холодне дуло револьвера. Його завели в хату. Наказали одягтись. І повели у небуття. З тієї грудневої ночі 1937 року Василя Степановича Рубана ніхто на волі не бачив.

Машина винищення української еліти була запущена. Їй потрібні були жертви. Такою жертвою став і п'ятдесятилітній Василь Степанович Рубан. За постановою народного комісара внутрішніх справ СРСР Миколи Єжова і прокурора СРСР Вишинського, цих неймовірно

страшних і жорстоких людиноненависників і катів, він за ст. 54–10 був засуджений до смертної кари і розстріляний як член контрреволюційної повстанської організації [2].

Тут хочу зробити відступ. Переді мною лежить “Свідоцтво про смерть Рубана В.С. ЯС № 356975”, видане Ленінським районним бюро ЗАГСу міста Запоріжжя 26 травня 1958 року. В ньому зазначено, що Рубан Василь Степанович помер 19 березня 1942 року. Причина смерті – інфаркт міокарда. Запис про смерть зроблено 14 травня 1958 р. за № 24. Є тут позначка, що померлому 55 років. На всьому цьому стоїть печатка установи і підпис зав. бюро ЗАГСу. Свідоцтво про смерть В.С. Рубана – звичайна для радянських адміністративних органів фальшивка. Рубан не міг померти в Запоріжжі 19 березня 1942 року, бо був розстріляний у Запорізькій тюрмі в грудні 1937 року.

Запорізька обласна прокуратура ще й сьогодні боїться сказати правду дочці репресованого – де і коли розстріляли її батька, де шукати його могилу. Старший “помішник” (так у листі. – І.Ф.) прокурора Запорізької області старший радник юстиції В.А. Нестеренко в листі №13/589–95 від 09.08.95 р. пише: “*Постановою НКВС та Прокуратури СРСР від 28 грудня 1937 р. згідно зі ст. 54–10 КК УРСР Рубан Василь Степанович був репресований як член контрреволюційної організації*” [3]. Отже, репресований і все. Ні слова про розстріл.

Довідка ж про реабілітацію, що надійшла Олені Василівні з Верховного суду України, говорить дещо ширше і дещо інше. Цитую: “*Ухвалою Судової колегії в кримінальних справах Верховного суду УРСР від 28 березня 1958 р. рішення комісії НКВС та Прокурора СРСР від 15 грудня 1937 р. відносно Рубана Василя Степановича 1887 р. народження, уродженця м. Змієва Харківської області, працюючого завідуючим фінівіділом заводу ім. Енгельса м. Запоріжжя, репресованого і підданого розстрілу (де? коли? – І.Ф.) по звинуваченню в участі в контрреволюційній організації та проведенні антирадянської агітації скасовано, а кримінальну справу переведенням закрито за недоведеністю обвинувачення.* Гр. Рубана В.С. по даній справі реабілітовано” [4].

Цю довідку підписав заступник голови Судової колегії в кримінальних справах Верховного суду України С.І. Овчинников.

Два документи і дві різні дати: 15 грудня і 28 грудня 1937 р. Яка дата правильна, а яка вигадана? Може в одному документі зазначено день арешту, а в другому день розстрілу? Репресії починаються арештом, акінчаються розстрілом. То де початок, а де кінець? А може запис у загсівській книзі правильний? Може й справді Рубана В.С. розстріляли 19 березня 1942 року? Але де? На це питання ні Верховний суд, ні Запорізька обласна прокуратура не відповідають. Чому? Бо не можуть пояснити вигадку. Кінці з кінцями не сходяться.

Та облишмо догадки. Мертвим це вже не допоможе. Поговорімо про живих. Як було дітям після арешту батька? Чи мали вони спокій, довіру, любов і шану громадян?

Їх терзали, їх переслідували, їх звільняли з роботи, їм не давали нормально жити, бо всі вони носили невидиме клеймо – дітей “ворога народу”. Це клеймо падало на весь рід і на тих, хто з тим родом поріднився.

– Мого чоловіка – Беренка Романа Яковича, який працював директором десятирічної школи в Червоноармійську Житомирської області не прийняли до лав КП(б)У, хоч він був готовий вступити. А якщо ти не комуніст – директором школи не бути. Вихід із ситуації один – розлучення. Сім’я була зруйнована. Я мусила сама виховувати сина, – з боєм розповідає Олена Василівна. – Я мусила забрати до себе маму і своїх менших братів і переїхати спочатку в селище Корнин цієї ж області, а потім – в Сокиряни, де мене застала війна. Із Сокирян ми виїхали на Харківщину. А після війни знову повернулись у Чернівці. Мінялися місця роботи, та не мінялася ситуація навколо мене. Дискримінація, недовіра, переслідування ходили за мною по п’ятах і було страшно боляче і образливо, бо ж знала, що ніякого “ворога народу” не було, а був винятково чесний і порядний, працюючий громадянин Рубан Василь Степанович, який добре знав свою роботу, любив людей, любив свій народ, який до нього ніяких претензій не мав. Претензії мали кати українського народу, ежовські опричники, котрі

нищили все найбільш достойне і досконале. Я знала, що версія працівників НКВС про “ворога народу” була наскрізь надумана, фальшива, брехлива. Але доводити це не було кому. Мусили мовчати, щоб самим не опинитись у камерах смертників, у катівнях Запорізької чи якоїсь іншої тюрми.

Однак багато людей вірили енкаведистській брехні, сприймали її за чисту монету і, як натреновані пси, накидались на нас безвинних, ставились до нас, як до людей другого сорту, як до ворогів, яких треба донищити.

– Я по натурі людина працююча, – продовжує свою сумну оповідь Олена Василівна. – Намагалась добре виконувати свою роботу, щоб заслужити нарешті довіру начальства, яке завжди знало, хто я є. Але мої старання не допомагали, а шкодили. Приїхавши в серпні 1944 року в Чернівці, влаштувалась в університеті лаборантом на кафедрі неорганічної хімії. Один раз викликали в КДБ і запропонували змити з себе пляму дочки “ворога народу” своєрідним способом – стати донощицею, сексоткою. Я відмовилась. Сказала, що не можу і не хочу. Мій співбесідник так ударив кулаком по склу, яке лежало на столі, що воно розлетілося в друзки. А по сумісництву я ще працювала викладачем хімії у Чернівецькому військово-технічному училищі. Створила там навчальну лабораторію, лекції супроводжувала дослідами. Успішність мала високу. Але ось на лекціях з’являються контролери, щось шукають. Дають підготувати доповідь на задану тему. Слухають у темній порожній залі. Ніби все гаразд. Але через певний час на вимогу політвідділу звільняють з роботи без ніяких пояснень. Служба держбезпеки подіяла.

Подібне було і в Облхарчопромі, де я очолювала лабораторію з якості продуктів, яку майже заново створила. Але замість шани – переводять на нижчу посаду – завідуючою лабораторією Чернівецького мисьхарчокомбінату та головного інженера комбінату за сумісництвом. Мотив переводу – не член партії, не заслуговує такої високої посади.

Зазнав цих переслідувань і мій син Беренко Едуард. Хлопець розумний, талановитий. З дитинства мріяв майструвати, будувати кораблі. Сам збудував чотиривесловий човен. Добре закінчив десятирічку, але прорватись у вищий навчальний заклад не міг. Кожного разу відсівали. Не зміг він вступити і в Ленінградське військово-морське училище. Внукові “ворога народу” бути високоосвіченим не дозволялось. Отже, мій син не здобув вищої освіти, бо його дід в архівах НКВС числився “ворогом народу”. А то був бар’єр, якого не міг перестрибнути найвидатніший спортсмен. Мого наймолодшого брата Артема Рубана 1928 р.н., учасника війни, в листопаді 1948 року в армії у Ризи довели до того, що він наклав на себе руки.

Проклята епоха. Щоб вона більше ніколи не поверталась. Коли я чую, як місцеві комуністичні вожді галасують на мітингах про славний СРСР, про те, як їм там було добре, про те, щоб нас усіх знову загнати у великоімперську тюрму, я кажу: “Боже, врятуй нас від цих напівбожевільних шаманів. Дай людям розум, щоб вони не забували страшного минулого, щоб не дозволяли цим комуністичним недоноскам дурити себе і людей! Не треба нам комунізму! Не треба комуністів! Хай живе незалежна суверенна Україна! Ми її збережемо! Ми її виведемо на широкий шлях прогресу і розквіту. Наше щастя у власному домі, а не в таборах і тюремних камерах Росії.

Джерела та література

1. Спогад Рубан О.В. //АЧОВПВАКПУ.
2. Фостій І. Я так люблю, люблю її... //Буковина. – 1996. – 10 лютого.
3. Довідка Запорізької обласної прокуратури № 13/589–95 від 9.08.1995 р.
4. Ухвала Судової колегії в кримінальних справах Верховного суду України від 28 березня 1958 р.

м. Чернівці
25 липня 2006 року

ЗА ЩО РОЗСТРІЛЯЛИ ЙОСИПА ЖАБИЦЬКОГО?..

ТРАГЕДІЯ сталінських репресій прокотилася Радянським Союзом, як страшна чума. Мабуть, жодна країна світу не знала таких жахів, яких зазнали громадяни “першої у світі країни соціалізму”, керованої комуністами на чолі з жорстоким і нещадним тираном Сосо Джугашвілі, що обрав собі псевдонім “Сталін”.

Мабуть, в СРСР не залишилося жодного куточка, куди б не сягла кривава рука цього ката, якого поети, композитори, артисти довгий час оспівували як найдобрішого і наймудрішого вождя усіх народів. А дехто ще й сьогодні йому поклоняється, ходить вулицями з його портретом і кривавим сталінським стягом.

Давайте на хвилю послухаємо розповідь чернівчанки Антоніни Йосипівни Джигирис, яка народилася 5 листопада 1926 року за Дністром, у селі ВербоVECь Мурованокуриловецького району Вінницької області, в родині Йосипа Антоновича та Євфросинії Октавівни Жабицьких. Троє люблячих сердець – тато, мама й маленька донечка – жили і не знали горя. Та 25 березня 1929 року, коли на дворі лив не дуже теплий весняний дощ, до них у хату заскочила група комнезамівців* і наказала господарю одягатися, взяти з собою, окрім сокири, рубанок та фуганок (батько був столяром і теслею), харчів на п'ять днів, дві пари білизни і в теплому одязі з'явитися в сільську раду. Будуть нібито їхати на роботу в Могилів-Подільський.

Євфросинія Октавівна збрала все це, склала в торбу і провела чоловіка за ворота, сподіваючись, що через день-два він повернеться. Та коли зайшла до хати, відчула якусь невідому тривогу, що не давала їй душі спокою. Швиденько одяглась і поспішила до сільради. Тривога наймовірно зросла, коли вона побачила біля сільради групу міліціонерів і почула розпачливі, подібні до чаїних, голоси арештованих чоловіків і жінок. Усіх їх посадили на підводи і під охороною повезли в Могилів. За що їх арештували – ніхто не знав. Через кілька днів прийшов до хати черговий сільради і сказав Євфросинії Октавівні й родичам інших заарештованих, що можна повезти в Могилів-Подільську тюрму передачі арештованим.

Люди хвилювались. Надворі весна. Не сьогодні-завтра треба виходити в поле, орати, сіяти, садити, а тут господарів позабирали і мордують у в'язниці.

– Передачі мама носила кілька тижнів, – розповідає Антоніна Йосипівна. – А одного дня, коли мама прийшла з передачею, їй сказали, що батька в тюрмі вже немає. Вивезли. Куди? Таємниця. Чекайте листа.

Євфросинія Октавівна Жабицька

* Члени комітету незаможних селян.

Form No. 103
 10. 10. 1929
АНКЕТА АРЕСТОВАНОГО

1. Прізвище Жабицька

2. Ім'я й оточення Наталія Антонович

3. Дата народження 1894

4. Рідне (народне) Винницька область Мур-Курилівський район с. ВербоVECь

5. Родовий (фамілія) Євфросинія Октавівна

6. Професія (заняття) Тесляр

7. Место служби й діяльності при арешті Управління У.С.Р. У.М.К.Р. по Вінницькій області

8. Партія Немає

9. Особливі професійні Міліція

10. Особливі Сільська рада

11. Особливі Сільська рада

12. Особливі Сільська рада

13. Особливі Сільська рада

14. Особливі Сільська рада

15. Особливі Сільська рада

16. Особливі Сільська рада

17. Особливі Сільська рада

18. Особливі Сільська рада

19. Особливі Сільська рада

20. Особливі Сільська рада

Чекали вістки довго. А її все не було й не було. І ось, нарешті, через два чи три місяці прийшов лист, з якого дізналися, що батька завезли в Красноярський край, в тайгу на лісоповал. Вони там рубають дерева, очищають їх від гілля та кори, звозять до річки Єнісей і сплавають. Живуть у бараках. Харчують їх жажливо, лиш би не помирали. Продукти здебільшого цвілі й гнилі.

Сум у душах, біль у серцях, а ще й тривога, що арештом батька трагедія родини не закінчиться. І ось одного осіннього вечора 1930 року в хату знову завалились комнезамівці і оголосили матері, що нас висилають до батька.

– Тільки не здумайте продавати майно чи худобу! – заявив голова сільради. – Коні, корови, будівлі – все конфісковано.

– Хата у нас була старенька із солом'яним дахом і маленькими трьома вікнами, – розповідає далі Антоніна. – Житлова площа не перевищувала 20 квадратних метрів. У ній жили дідусь, бабуся, їхній син з дитиною та жінкою і я з мамою. Сказали, що на висилку можна брати з собою багаж з одягом, взуттям, постільними речами і мішок борошна. Із села тоді забирали 30 сімей. Зокрема, родину нинішнього хірурга Чернівецької залізничної лікарні Віталія Віталійовича Звоздєцького, Кароля Волкуновича та інших. Нас повантажили в товарні вагони, в яких стояли залізні “буржуйки” і повезли в Сибір. Люди тоді ще уяви не мали, що таке Сибір. Але, їдучи у вагонах, поступово почали розуміти, що то за страхіття. У вагонах холодно, їсти нічого. Палити в “буржуйках” нічим. Якщо на якійсь станції вдавалося роздобути дров, ми гріли кип'яток, котрий називали чаєм, і трохи зігрівались.

Їхали довго. Продукти, які взяли з дому, давно закінчилися. Діти застудилися. Чхали, кашляли, плакали. Багато наших супутників не витримали голоду та холоду і померли в дорозі. Їх викидали з вагонів на станціях, а то й прямо на ходу поїзда. Коли ми приїхали в Красноярськ, сподівались, що одержимо багаж і одягнемось тепліше. Але ніякого багажу не було. Очевидно його зі станції Котюжани нікуди не відправляли, а прямо там енкаведисти його “конфіскували”.

– У Красноярську виселенців поділили по невеликих групах і направили далі на північ. А нас – в тайгу до батька. Поселили в дерев'яних бараках. Чоловіки й жінки вручну пиляли височенні сосни та ялини, обрубували гілля, обдирали з колод кору. Я, п'ятилітня, разом з іншими дітьми сиділа в бараці. Жити хоч було й важко, але радувало, що ми всі разом. Наш батько з нами.

Та ось в кінці 1932 року батька знову від нас забрали і направили на станцію Даурія Борзинського району Читинської області. Через якийсь час відправили туди ж і мене з мамою. Поселили на околиці містечка Даурія в дерев'яних бараках, які мали двоярусні, збиті з дошок нари, що стояли обабіч неширокого проходу попід стінами. Проходи, по яких цілими зграями бігали миші та щурі, були засипані тирсою та стружками.

Посередині барака стояв загальний громадський стіл. Двоє маленьких вікон з обох боків пропускали знадвору тьмяне світло. Дві чавунні грубки, в яких ми палили день і ніч, щоб не замерзнути, обігрівали весь барак. Біля грубок завжди черга. Про приготування сніданків чи обідів і думати не доводилося. Хоча б нагріти чай.

Ми, діти висланих з України батьків, весь час ходили голодні, тому навідувались до військових їдалень і просили їжу. Недалеко від нас знаходився прикордонний загін, кіннота Будьонного і їдальня льотчиків. Чоловіки зробили нам жерстяні казанки, з якими ми бігали до чергових по кухні. Якщо траплявся добрий черговий, то наливав нам повні казанки супу. Особливо, коли чув нашу українську мову і дізнавався звідки ми вислані. Але були й такі, що посуд відбирали, а нас проганяли. Тоді ми зі сльозами на очах, голодні поверталися у свій непривітний барак. Проганяли нас чергові від їдалень і тоді, коли поблизу появлялось начальство з кубиками та шпалами у петлицях.

Ми ж не тільки самі ті супи їли, а й приносили в барак хворим та немічним. Хто знав біду, ділився з нужденними останнім.

Увечері при підсліпуватих каганчиках ми робили уроки. В бараці мертва тиша, тільки хтось на нарах тяжко стогне або гірко плаче. Інколи хто-небудь тихо-тихо заспіває українську пісню. Весь барак спочатку насторожитьесь й слухає, а потім підтримає один, другий, третій. І загриміла пісня на повен голос, ледь стелі не здіймає...

Дорослі встають рано. Ми теж. Вони – на роботу, а ми – в школу. В Даурії всі чоловіки й жінки працювали на будівництві. Носили цеглу носилками, а вапняний розчин відрами на другий поверх споруди. Підйомних кранів там не було. Всі роботи виконувались вручну.

Увечері о 23.00 або й посеред ночі перевірка чи всі дома, чи ніхто не втік за кордон, який тут зовсім близько.

У 1935-1936 роках ситуація трошки поліпшилась. Із бараків нас перевели в будинки: по дві сім'ї в одну квартиру. Жінки зробили навколо ліжок занавіски, щоб можна було одягтися й роздягтися. Це були по суті сімейні гуртожитки. Ми вже рахували, скільки нам залишилось там жити. Бо ж казали, що нас вислали на 10 років.

Та ось прийшли страшні 1937-1938 роки. Почалися арешти. Ніхто не знав, за ким завтра прилетить “чорний ворон”. Виселенці, правда, казали, що їм арешти не грозять.

– Куди вони нас ще запроторять? – запитували.

Але третього травня 1938 року під вікнами нашого будинку зупинилася крита чорна машина. В кімнату заскочили три чи чотири енкаведисти. Вчинили обшук. Перевернули все вверх дном і знову арештували батька. За що – не казали. Відповідь знаходимо в довідці Управління КДБ по Читинській області від 14 грудня 1962 р. № 1/6 ж-д, що Йосипа Антоновича Жабицького заарештували і за ст.ст. 58–1 “а” та 58–11 КК РРФСР засудили до розстрілу як учасника контрреволюційної шпигунсько-диверсійної організації, створеної японського розвідкою. З анкети арештованого дізнаємось, що його дружина Жабицька Євфросинія Октавівна і дочка Антоніна 14 років* репресовані в 1930 році, як сім'я куркулів, і заслані в Східний Сибір, у м. Даурія.

5 липня 1938 року трійка УНКВС по Читинській області засудила Жабицького Йосипа Антоновича до розстрілу, а 1 вересня вирок було виконано.

Його вагітну дружину з дванадцятилітньою донею протягом 24 годин знову відправили в Красноярськ, а звідти – за 100 кілометрів у тайгу, в Балайський свинорадгосп, на хутір, який налічував 20 хат. Антоніні довелося ходити в шостий клас за 6 кілометрів, бо на хуторі було лише 3 початкових класи. Саме на цьому хуторі 8 червня 1938 року Євфросинія Октавівна народила свою другу дитину – сина Анатолія, який нині живе у Білій Церкві. Йому не пощастило ні бачити, ні чути свого батька. Сталінський терор знищив його як зрадника батьківщини, осиротивши дружину і двох дітей.

– У 1940 році мама поїхала в Красноярськ і одержала п'ятирічний паспорт, – закінчує свою розповідь Антоніна Йосипівна. – Родинній радості не було меж. Мамин брат, Іван Октавович Сливінський, жив у містечку Гнів'янінській області. І хоч родичі остерегалися в ті роки листуватися з нами, він все-таки не побоявся кари, вислав нам на дорогу гроші. І ми приїхали у Гнів'яні. Тут почалася війна і ми залишилися жити на Україні, на рідній землі. Після війни працівники районного відділу НКВС перевіряли мамин паспорт, але нічого не сказали. Ми підросли, допомогли їй збудувати хату. І вона була дуже рада, що ні від кого не залежить. Мама прожила 90 років і тихо-тихо, нікого не турбуючи, померла 29 червня 1990 року.

* У 1938 році Антоніні було лише 12 років. Тут енкаведисти 2 роки дівчині добавили.

Військовий трибунал Забайкальського військового округу 10 червня 1958 року відмінив вирок трійки УНКВС по Читинській області від 5 липня 1938 року відносно Жабицького Йосипа Антоновича як безпідставний і реабілітував безвинну жертву. А 5 серпня 1999 року були, нарешті, реабілітовані й мати з дочкою. Але скільки ж довелося їм пережити, перемучитись, поки істина була встановлена. Та користь від цієї істини невелика, хіба тільки те, що ми ще раз дізнались, які антилюдські, беззаконні, жорстокі, масштабні сталінські репресії довелося пережити мільйонам громадян СРСР. Нашадки і послідовники Сталіна ще живі, вони рвуться до влади. Будьмо щодо них дуже уважні! Не дозволяймо їм сісти на наші шиї ще раз!

Джерела та література

1. Спогад Джигирис А.Й. //АЧОВПВАКПУ, справа Джигирис А.Й.
2. Довідка Управління КДБ по Читинській області від 14 грудня 1962 р. № 1/6 ж-д.
3. Фостій І. Гострота сталінської сокири //Буковина. – 2005. – 23 березня.

м. Чернівці
23 березня 2005 року

ВАСИЛЬ ГЕОРГІЙОВИЧ ГОТИНЧАН (19.10.1902–11.05.1941)

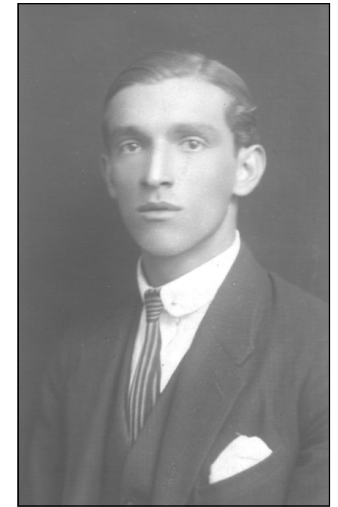
ВІДШУМЛІ хвилі революційних виступів трудівників Буковини в ті далекі роки, коли над їхніми спинами свистав нагай румунського жандарма, а на руках брязкали невольницькі кайдани. Але пам'ять народна береже імена тих, хто у важке лихоліття сміливо йшов на бій з окупаційною владою, не боявся тюремних тортур, віддавав усього себе боротьбі за визволення і возз'єднання рідного краю з Радянською Україною у великій, як тоді писали, і дружній сім'ї народів СРСР.

Одним з активних бійців революційної армії трудящих Буковини був Василь Георгійович Готинчан. В особовій карточці, заведеної у 30-х роках квестурою поліції Чернівців, він характеризується як ватажок комуністичного руху на Буковині, керівник партії “Визволення”.

Біографія Василя Готинчана подібна до біографій багатьох буковинців, які в жорстоких умовах румунсько-болярської окупації не схилили голови перед насильниками, а скільки вистачало сил, знань і хисту віддавали себе революційній боротьбі.

Народився Василь Георгійович 19 жовтня 1902 року в селі Веренчанка, нині Заставнівського району, в сім'ї сільського учителя [1]. З малих літ бачив біду і нужду селян, був свідком їх жорстокої експлуатації місцевими дідачами. Все це викликало в його вразливій і чесній душі глибоке обурення і гнів проти окупаційної влади.

1913 року одинадцятилітній Василь приїздить до Чернівців і поступає на курси, що готували учнів до вступу в гімназію. Успішно склавши вступні іспити, навчався в ній з осені 1914-го по липень 1923 року. Разом з ним у ті роки в різних класах Чернівецької гімназії здобували освіту майбутні активні учасники революційного руху на Буковині, провідні діячі крайової комуністичної організації Сидір Лупуляк, Іван Стасюк, Володимир Гаврилюк, Микола Оленюк, Микола Шлапак, Василь Буцура. Вони створили гурток гімназистів, який всім еством ненавидів королівських наїзників, вів у гімназії і серед міської та сільської молоді антикоролівську пропаганду. До цієї групи належав і Василь Готинчан. Гімназію він закінчив, чітко визначивши своє політичне кредо борця за ідеали народних мас. Його політично гострі статті уже в 1925 році привертають увагу до себе політичною непримиренністю і глибокою аргументацією. 20 грудня 1925 року він публікує в газеті “Боротьба” статтю “Політична боротьба робітників і селян за волю”. Зазначаючи, що робочим людям з кожним днем стає все тяжче жити, бо хліб та інші життєві засоби дорожчають, а порятунку немає, автор статті писав: “Робочий чоловік гарує від досвітку до пізньої ночі на фабриках і заводах, у полі, в душних і вогких хатах мучиться, потом обливається, – аби заробити той кривавий гріш, добути кусок хліба, котрим треба йому і його родині прогудуватися, щоби з голоду не пухнути, не згинутися. Він їсть бараболу пісну, юшку, огірки і кулешу, а рідко коли хліб. Він, як злочинець,

Василь Георгійович
Готинчан

прикутий до землі, до фабрики і машини, мусить віддавати свою робочу силу панові за марний гріш, мусить стати вільним рабом його, яким пан може довільно розпоряджати” [2].

Причиною цієї несправедливості, джерелом зубожіння мас, як зазначав автор, є приватна власність панів та капіталістів. Знищення її приведе до щасливого життя всього людства. Але за це щасливе майбутнє, яке називається соціалізмом, треба боротися. “Тільки боротьбою повалити можна робочим цей капіталістичний лад, свою кривду. І тільки в боротьбі може відбутися скасування приватної власності і світових багатств купки панів” [2].

В. Готинчан закликав робітників і селян перш за все позбутися опіки панів, які обсіли їхнє тіло, як те чорне гайвороння, і хочуть жити з робітника й мужика, та взяти владу в свої руки, коли значення і силу матиме не воля панів, попів і їх уряду, а воля робочого народу.

Ці революційні ідеї він виніс не тільки з гімназійних класів – вони доформувалися і відточувалися у селі Іванківцях, куди, не одержавши державної служби, повернувся після гімназії і, працюючи у своєму господарстві, час від часу звертався в інспекторат Буковини з проханням надати йому можливість працювати учителем.

Тільки в грудні 1927 року просьби увінчалися успіхом. В.Г. Готинчану надали місце помічника учителя в селі Пояно-Стимпей Кимполунзького повіту, а через 11 днів перевели в село Шаруль-Дорней. Та й тут працював недовго. В липні 1928-го його було позбавлено права викладати в школах за те, що в 1925 році від імені жителів села Іванківців написав у румунській урядовій інстанції листа з вимогою ввести в Іванковецькій сільській школі українську мову викладання. В зв'язку з цим військовий трибунал завіз на Готинчана кримінальну справу, але все обмежилось лише звільненням з роботи [3].

Позбувшись державної служби, Василь Георгійович повертається в Іванківці з глибоким переконанням посвятити себе революційній боротьбі. Він часто навідується в Чернівці, бере участь у робітничих зборах та мітингах, співробітничав в редакції газети “Борьба”. В листопаді 1928 року в Соціал-демократичній партії Буковини відбувся розкол. Українська соціал-демократична організація заявила про вихід із СДПБ і утворення Партії українських працюючих Румунії “Визволення”. Василь Готинчан був одним з ініціаторів організації цієї партії, яка діяла під керівництвом Буковинського крайового комітету КПП. На першій установчій конференції партії, що відбулася 17 лютого 1929 року, Василя Готинчана було обрано до складу її Центрального комітету [4].

10 березня цього ж року на загальних зборах українського робітничо-просвітнього товариства “Воля” Василя Георгійовича обирають до контрольної комісії. Це товариство широко використовувалося Буковинським крайкомом КПП для ведення революційної роботи серед чернівецького робітництва [5].

Влітку 1929 року В.Г. Готинчан остаточно переїздить до Чернівців. За рекомендацією С.Г. Галицького та І.Д. Стасюка його приймають в члени КПП і посилають на роботу в редакцію газети “Борець” – орган ЦК партії “Визволення”. Політично гострі, злободенні статті Василя Георгійовича часто появляються на сторінках воєвничого “Борця”. В цей же час він редагує листівки, що видавали крайком КПП, Робітничо-селянський блок, партія “Визволення” та міський комітет МОДРу [5, арк. 17].

Листівки закликали трудящих боротися проти буржуазної олігархії, терору жандармів і сигуранци, проти соціального і національного гніту, за злуку з Радянською Україною, проти підготовки імперіалістичної антирадянської війни, за оборону СРСР.

Революційна діяльність Готинчана не залишилась непоміченою окупантами. 21 липня 1929 року жандармерія провела обшук у його будинку в Іванківцях і знайшла там заборонені книги, брошури та газети, а також кореспонденцію комуністичного змісту.

В протоколі, складеному з цього приводу, жандармські чиновники характеризували В.Г. Готинчана як полум'яного прихильника комуністичних ідей, котрий займається

організацією комітетів партії “Визволення” в селах Буковини, є членом ЦК цієї партії, розповсюджує серед селян календарі “Знання – то сила”. На запитання жандармів: для чого він тримає ці книги, Василь Георгійович відповів, що одержав їх поштою, а про те, що вони заборонені, не знав.

Оскільки слідство не могло довести вину В.Г. Готинчана у веденні антидержавної діяльності і розповсюдженні забороненої літератури, його після 23 днів перебування під арештом було випущено на волю [5, арк. 57].

Та сигуранца і поліція не спустили очей з партії “Визволення”, її керівників та активістів. У ніч з 12 на 13 грудня 1929 року поліція затримала Рувіма Мільштейна та Шейндель Вайсельберг, коли вони виходили з приміщення партії “Визволення”. При обшуку в них були знайдені листівки, які закликали робітників, селян і солдатів до боротьби проти реакційного фашистського уряду убивць, за тісно згуртований єдиний фронт робітників і селян, за національне самовизначення Буковини аж до відокремлення і возз'єднання з Радянською Україною.

З допиту арештованих поліція дізналась, що Рувім Мільштейн складав, а Шейндель Вайсельберг друкувала листівки на машинці. Що в редагуванні листівок їм допомагали Василь Готинчан і Бернгард Кац. Всі четверо були заарештовані і засуджені до різних строків тюремного ув'язнення. Зокрема, В.Г. Готинчан та Б.Ш. Кац – відповідно до 15 і 18 місяців тюрми [5, арк. 57–58].

Відбувши покарання і вийшовши на волю, В.Г. Готинчан не припиняє революційної діяльності. Він складає і розповсюджує листівки, створює в селах комуністичні осередки. 28 травня 1931 року його заарештовують в третій раз за те, що нібито він розповсюджував листівки в селі Шипинцях. Однак, коли його привели в село на очну ставку, ніхто жандармських звинувачень не підтвердив. Нічого не дав і обшук, вчинений у нього дома. Та 30 травня його знову потягли на допит. Але Василь Георгійович відмовився давати будь-які показання, заявивши, за свідченням протоколу, що це його принцип.

Через три дні поліція випустила комуніста. Однак 20 червня знову було підписано ордер на його арешт. В рапорті Чернівецького крайового інспекторату поліції прокурору Чернівецького повітового трибуналу говорилось, що комуністи Василь Готинчан, Антон Ощепко, Натан Райнер і Карл Терлецький проводять серед членів комуністичної організації широку антидержавну пропаганду. З цією метою В. Готинчан таємно завозить в країну іноземні газети, брошури та маніфести підривного характеру, перекладає їх українською мовою, розмножує і розповсюджує в селах Північної Буковини. 29 травня 1931 року він одержав п'ять примірників комуністичної брошури “Дер Роте Ауфбан”, надісланих йому з Берліна [6].

9 липня 1931 року В. Готинчана заарештували в зв'язку з передвиборною агітацією. При обшуку жандарми знайшли книгу на німецькій мові комуністичного змісту. Йому інкримінували проведення таємних комуністичних зборів у Хлівіщі та інших селах, звинувачували в тому, що він, будучи арештованим минулого разу, нібито говорив на допиті, що хоче вивчати комуністичні ідеї, буде боротись проти буржуазії за республіку, і що на Буковині невдовзі трапиться те, що відбулося в Іспанії. В поліції В. Готинчан заявив, що він цього ніколи не говорив. Підтвердив тільки, що він є членом партії “Визволення” і бореться проти буржуазії і монархії [6].

Ім'я Василя Готинчана в ті дні не покидало поліцейських донесень і прокурорських реляцій. Так, 28 червня 1931 року в доповідній квестурі чернівецької поліції обласному інспекторату після аналізу діяльності комуністичних організацій в повіті говорилось так: “Тепер, коли їх керівники (керівники комуністичних організацій. – І.Ф.) – Іван Стасюк, Василь

Готинчан, Свстафій Сорофтей, Ізя Розенвальд та інші – звільнені з тюрми, їх діяльність процвітає. Не зважаючи на всю пильність, все ще не вдалося зловити їх на гарячому, що робить майже неможливим їх викриття”.

В донесенні зазначалось, що особливо небезпечні для державної безпеки вогнища знаходяться в комунах Нова Жучка, Садгора, Раранча, Нові і Старі Мамаївці, Лужани та Іванківці. “Керівниками руху в цих комунах, – говорилось далі, – є Готинчан Василь з Іванківців та Галицький Семен із Садгори. Загалом їх пропаганда обмежується переконанням робітників і нужденного населення в тому, що після введення комуністичної системи управління їх матеріальне становище поліпшиться і право управління буде належати їм...” [7, арк. 17–18].

Слідство тяглося кілька місяців. Тільки 26 лютого 1932 року відбувся суд. В.Г. Готинчана за законом Мирзеску було засуджено до 6 місяців тюремного ув’язнення і сплати 10 тисяч лей штрафу. 10 квітня цього ж року він подав апеляцію, в котрій просив зменшити строк тюремного ув’язнення і суму штрафу, якого не міг сплатити, оскільки перебуває в тюрмі вже більше року. Апеляція була залишена без розгляду. Тільки 16 січня 1933 року на подання адвоката трибунал звільнив В. Готинчана з тюрми. Та невдовзі у зв’язку з подіями в Гривіці та інших містах Румунії його знову заарештували і кинули до чернівецької в’язниці. Разом з ним в той час там сиділи Іван Стасюк, Сидір Лупуляк та багато інших комуністів і “визволених”. Тюрма стала школою політичного гарту комуніста. Витримка, мужність, товариська солідарність – ось принципи політичних в’язнів. У тюрмі за співання “Інтернаціоналу” Готинчан був засуджений ще до 3-х місяців ув’язнення [6].

Після звільнення Василь Готинчан разом з Петром Магою та Василем Кашулом входять до тимчасового бюро партії “Визволення”, якому було доручено провести реактивацію партії, скликати обласну конференцію “визволених” і відновити діяльність всіх її організацій зверху до низу. Одночасно обком КПП приймає рішення послати В.Г. Готинчана в Хотинський повіт для відновлення повітової партійної організації, котра після чергових провалів майже не діяла.

9 травня 1933 року В.Г. Готинчан зустрівся з тодішнім членом обкому КПП Ю.З. Мірошем, який мав проінструктувати посланця, дати явки й паролі. В розмові Василь Георгійович сказав, що добре було б захопити з собою хоч трохи літератури, котру можна було б завезти в Хотин. Мірош заявив, що в нього така література є, і він зараз її принесе. Та невдовзі з того боку, куди побіг Мірош, почувлися крики. Зачувши їх, Готинчан пішов з місця зустрічі.

Як виявилось наступного дня, в той вечір сигуранца і поліція провели облаву. Вони напали на квартири всіх відомих їм активістів робітничого руху, влаштували обшуки і багатьох арештували. Не обминули сигуранчики і дім, де мешкав Ю.З. Мірош. Коли він прибіг до хати за літературою, поліція була вже там і відразу ж схопила його.

На допиті Мірош зізнався в своїй підпільній комуністичній діяльності і видав майже всіх відомих йому партійних активістів та членів обласного комітету партії, а також багатьох “визволених”, місце друку газети “Українська воля”, яка на той час була органом обкому КПП, та явки.

В заяві на ім’я міністра внутрішніх справ Румунії Мірош писав, що він допоміг органам державної влади розкрити всю комуністичну організацію Буковини разом з її керівниками і просив застосувати щодо нього статтю 6 закону Мирзеску, тобто залишити вільним і непокараним. Та все ж Військовий трибунал 4-го армійського корпусу в Яссах засудив Міроша до року позбавлення волі, 500 лей штрафу і 5 років позбавлення політичних прав [8, арк. 35-41].

Вийшовши з тюрми, Мірош, щоб реабілітувати себе перед товаришами по підпіллю і знову втертися в довір’я, розпустив наклеп, що нібито його видав сигуранці Готинчан, який,

за заявою Міроша, мав бути агентом сигуранци. Цей наклеп особливо активно поширював тодішній комуніст Б.Ш. Кац, котрий бачив в особі Готинчана свого конкурента в керівництві революційним рухом. Цю брехню активно підтримувала сигуранца та її платна агентура. А оскільки обласний комітет був розгромлений, провести партійне розслідування і встановити істину не було кому.

Вакуум, який утворився навколо Готинчана внаслідок наклепу Міроша, глибоко вразив Василя Георгійовича. Але не вибив з колії. Він і далі продовжував вести революційну роботу. В розмовах із селянами допомагав розібратися в ситуації, правильно оцінити обстановку, вибрати методи підпільної роботи. Коли йому говорили, що про нього ходять погані чутки, він твердо заявляв: “Ті плітки розпускає сигуранца та її прислужники! Я був комуністом і залишуся комуністом до кінця днів своїх!”

У 1938 році його знову було заарештовано. На цей раз в кооперативі села Ставчани. Закованого в кайдани, жандарми вели В.Г. Готинчана від села до села аж у Чернівці, в сигуранцівські катівні. Комісари сигуранци пристрасно допитували арештованого про те, чого він ходить по селах і баламутить людей, ведучи комуністичну пропаганду і розповсюджуючи маніфести.

Василь Георгійович відкидав ці звинувачення, заявляючи, що ходить по селах тому, що працює бухгалтером сільського кооперативу. Сигуранца, не маючи речових доказів для підтвердження висунутих звинувачень, змушена була випустити його на волю.

Встановлення 28 червня 1940 року радянської влади на Буковині, якого так чекав і за яке активно боровся, не принесло В.Г. Готинчану бажаної радості. За доносом того ж самого Міроша 26 серпня 1940 року його було арештовано і кинуте в Чернівецьку тюрму № 1. До звинувачень Міроша приєдналась і його дружина Ольга, а також Б.Ш. Кац, який 7 серпня 1940 року на запитання молодшого лейтенанта держбезпеки Кулагіна: що вам відомо про провокаторську діяльність Готинчана у румунській компартії, заявив, що в грудні 1929 року, будучи арештованим, у процесі слідства нібито видав сигуранці Каца і членів МОДРу Рувіма Мільштейна та Шейндель Вайсельберг. Це був наклеп чистої води. При детальному вивченні всіх документів згаданого процесу автором цих рядків і управлінням КДБ Чернівецької області встановлено, що все було навпаки. Мільштейн і Вайсельберг були арештовані першими і відразу зізнались, що вони й де робили. Вони ж назвали й імена Готинчана і Каца.

У 1933–1934 рр. Буковиною і Бессарабією прокотилася хвиля арештів комуністів. Це був поголовний погром партійних осередків. У пазурах поліції і жандармерії опинилося 106 комуністів та їхніх симпатиків. Цей провал згадані вище особи теж приписували провокаторській діяльності В.Г. Готинчана, але насправді це було справою рук Юліана Міроша.

І хоча слідчі НКДБ – молодший лейтенант Кулагін, сержанти Кудус та Кузьмін – мали ці документи у своєму розпорядженні, вони все-таки не захотіли виправдати безвинного Готинчана, який продовжував сидіти у в’язниці. Його здоров’я не витримувало допитів і тортур. 29 жовтня слідчий Кудус написав постанову, що з 20 вересня 1940 року Готинчан В.Г. знаходиться на лікуванні і слідство в його справі вести немає як [1].

Та все ж слідство йшло до кінця. Готинчана звинувачували за ст. 54–13 КК УРСР у видачі сигуранці членів КПП Б.Ш. Каца, Р. Мільштейна, Ш. Вайсельберг, а також Ю.З. Міроша, який зрадив потім усю підпільну комуністичну організацію Чернівецького повіту.

В пред’явлених звинуваченнях В.Г. Готинчан винним себе не визнав. Свідчення Міроша, Каца і Терлецького відкинув як брехливі. Однак його заперечень слідчі до уваги не взяли. Справу мали відправити на розгляд Особливої наради при НКВС СРСР. Але 12 травня 1941 року начальник санітарної частини тюрми № 1 Тіморін, лікарі тюрми Ющенко і Пістинер

склали акт, що 11 травня 1941 року о 17.30 Василь Георгійович Готинчан помер у тюремній лікарні [1]. Юліан Мірош 26 листопада 1940 року за ст. 54–13 КК УРСР Чернівецьким обласним судом був засуджений до 10 років позбавлення волі [1].

Клеймо провокатора над В.Г. Готинчаном висіло до 27 квітня 1972 року, коли підполковник Чернівецького обласного управління КДБ Вишневський в порядку розгляду заяви автора цих рядків про безпідставне звинувачення В.Г. Готинчана у провокаторській діяльності написав постанову про припинення кримінальної справи № 1571 за відсутністю в діях Василя Георгійовича Готинчана складу злочину [1].

Джерела та література

1. ДА СБУ ЧО, кримінально-слідча справа № П–1571 на Готинчана В.Г.
2. Готинчан В. Політична боротьба робітників і селян за волю //Боротьба. – 1925. – 20 грудня.
3. ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 5. – Спр. 1576.
4. Борець. – 1929. – 31 березня.
5. ДАЧО. – Ф. 118. – Оп. 5. – Спр. 1564.
6. Там само. – Спр. 1098.
7. Там само. – Ф. 38. – Оп. 2. – Спр. 56.
8. Там само. – Ф. 1. – Оп. 18. – Спр. 5008.

м. Чернівці
12 грудня 2005 року

ІВАН ОНИКІЙОВИЧ ВЕРГУН (1908–дата смерті невідома)

У 1940 році Північна Буковина переживала радісні і тривожні дні. Західна Україна була уже в складі Української Радянської Соціалістичної Республіки. На лівому березі Черемошу й Пруту майоріли червоні прапори і вабили до себе гарячі серця буковинців, яким остогидла двадцятидвохлітня румунська неволя. Зимовими ночами 1939–1940 року багато буковинців перейшло румунсько-радянський кордон, сподіваючись знайти там свободу, щастя, міцні обійми братів, любов і ласку сестер, а потім потрапляли у виправно-трудова табори НКВС, у голод, холод, непосильну працю й знущання.

Розумніші, хоч і тяжко їм жилося під гнітом чужинців, сиділи в своїх оселях і чекали братів зі сходу. І ось 28 червня нарешті сталася ця велика подія – Червона армія вступила в Бессарабію та Буковину. За три дні румунські окупаційні органи евакуювались у межі Старого Королівства. На Буковину, в новопридбаний край, з Києва прибували різного роду спеціалісти, які мали встановлювати тут соціалістичний лад.

На прохання Чернівецького обкому КП(б)У відрядила сюди своїх представників і Спілка радянських письменників України. В її складі були: Іван Вергун, Дмитро Косарик, Геннадій Брежньов, Іван Плахтін. Вони мали подати допомогу обкому партії у випуску альманаха і організації літературної групи. Спілка мала також прислати сюди свого уповноваженого. Було запропоновано три кандидатури – Григорій Мізюн, Іван Плахтін та Іван Вергун. Але Олександр Корнійчук з трьох запропонованих кандидатур вибрав харківського поета Івана Онікійовича Вергуна [1, арк. 16].

У вересні 1940 р. група прибула в Чернівці. Іван Вергун та Дмитро Косарик зустріли в Чернівцях свого крайянина Павла Федоровича Гонтаренка, котрий уже працював директором обласного Будинку народної творчості, встиг одержати квартиру в домі Гордійчука, в якій жив одинаком. Він запропонував їм поселитися в нього, що письменники з вдячністю прийняли. Жити в товаристві – то не те, що жити одинаком. Є з ким поділитися думками і враженнями, є в кого щось запитати, дізнатися, є кому щось розповісти.

Вергуна зацікавила і полонила Буковина, її люди. Він написав вірша про цей чудовий край Черемошу й Пруту. Їздив по районах, цікавився життям і побутом людей, газетами та книгами, які тут виходили до 1940 р. Зокрема, в кінці жовтня побував у Кіцманському районі, де йому до рук потрапило кілька номерів газети “Час” та “Літературно-науковий вістник”, які він привіз до Чернівців, щоб почитати і скласти свою думку про ці видання.

Вергун цікавився, як живуть люди на Буковині. Бачив, що вони в значно кращому становищі, ніж селяни в Україні, яких загнали в колгоспи і вони там животіють впроголодь.

Як видно з кримінально-слідчої справи, що зберігається в архіві управління СБУ Чернівецької області, перебування на Буковині збудило в Івана Онікійовича багато критичних думок, які він з болем носив у своїй душі і чекав нагоди, щоб висловити вголос. І така нагода

Іван Онікійович Вергун

трапилась. Увечері 6 листопада 1940 р., напередодні жовтневих свят, до яких активно готувалась новоутворена область, письменникам видали по пляшці олії. І ця пляшка олії стала тим детонатором, від котрого вибухнув нагромаджений у душі Івана Вергун гнів і протест. А ще й телеграма, яку він одержав від дружини Катерини Іванівни Жукової із Харкова. Вона повідомляла, що діти хворі, а тому в Чернівці приїхати не зможе. Він же не мав грошей, щоб послати дружині. У Оникійовича був паскудний настрій і він рішив з поетом Геннадієм Брежньовим зайти у ресторан. Там побачили за столом співробітника альманаха “Вільна Буковина” Письменного і ще двох незнайомих людей. Вергун і Брежньов зняли Письменного і піділи до його столу. Замовили вечерю з випивкою. Пили, закушували, говорили. А потім рішили перейти в ресторан “Чорний орел”. Там Вергун посидів півгодини, відчув себе недобре і шепнув Письменному, що хоче йти додому. Той вивів його на вулицю, і Вергун сам рушив до будинку Гордійчука.

П’яному, як відомо, і море по коліна. Іван Оникійович забув у той час, хто він і де знаходиться. Йшов вулицею, похитуючись, з гордо, як сам казав Дмитру Косарику, піднятою головою і просив усіх дати йому дорогу. Коли прийшов до свого будинку, двері йому відкрив господар, який критичним поглядом оглянув хмільного поета і пішов у свою кімнату, а Вергун зайшов у гонтаренкову вітальню. Там нікого не було. Іван Оникійович сів до столу і намагався перебороти той стан, у якому по своїй волі опинився. Голова крутилась. Коли заплющував очі, у них починали стріляти тисячі дрібнесеньких блискавок. І все ж він не хотів лягати спати.

У цей час на порозі появився Дмитро Косарик. Побачив біля столу друга з опущеною головою, який ніяк не зреагував на його прихід, взяв за плече:

– Що з тобою, Іване?

– Випив трохи...

– Де? З ким?..

Розповів, де вечеряв і з ким, як ішов додому. Косарику не сподобалась поведінка Вергуна.

– Як же ти рішився на таке? Що подумают про нас місцеві люди?

– А хто тут мене знає?

– Кому треба, той узнає. А нас з тобою місцеві люди бачать за кілометр. Це “совіти” таке собі дозволяють, – скажуть.

– Навпаки. Мене тут люди сприймають за свого. Я в капелюсі. І в мене модне пальто, – не здавався Іван.

– Але ж тобі двері відкривав Гордійчук. Він бачив, який ти приплентався додому.

– Я врахував це, тому почекав пару хвилин за дверима, поки Гордійчук зайшов до себе. Потім і я зайшов у нашу вітальню.

За якусь хвилину Вергун встав і поспішив у свою кімнату. І тільки зачинив за собою двері, як почав векати. Косарик зрозумів, що Іван блює. Перебрав бідолаха!

Звільнившись від зайвини й прополоскавши рот, Вергун повернувся у вітальню і сів до столу. Косарик прилаштувався біля нього. Іван побачив на столі пляшку олії, яку одержав в обкомівському буфеті, і пішов у наступ.

– Що це за життя, Дмитре, – звернувся до Косарика, – коли на свята десь треба одержувати пляшку олії? Золото яке знайшли! Я – письменник. Дружина моя має вищу освіту! І ми терпимо велику нужду. Діти мої хворі, а я не маю змоги послати їм хоча б кілька десятків карбованців. А як гірко живуть наші селяни! Коли я їду в село, настрої у мене падає до нуля. Після цього я не можу писати.

– А в мене навпаки, – бадьоро почав Косарик. – Село мене наснажує. Мій батько колгоспник. В нього завжди є 200–300 карбованців. Село дає мені великий духовний заряд у роботі.

– Селяни втратили багато, якщо не все, – продовжував Іван. – Вони були власниками землі й худоби. Це були вільні, незалежні люди. Мій батько до революції мав двадцять гектарів землі. Кілька пар коней, кілька корів, вівці, свині. Сім’я не знала горя. Ще й людям давали заробити. Але нас розкуркулили. Зруйнували господарство, сім’ю. Тепер мій батько добуває собі кусок хліба на Єленівських рудниках. Дома він був господар, а тепер там чорнороб. Мати теж там прибиральницею працює. А була шанованою господинею в Матвіївці Градизького району Полтавської області, де я народився. Сталіну захотілося всіх зробити жебраками, він і загнав усіх голодранців у колгоспи, а заможних пограбував, зробив ворогами радянської влади і розігнав по світу. Хай старцюють! А нам подарував 1933-й рік! Ти був у тридцять третьому в селі? Бачив, що там робилося? Люди вмирали з голоду тисячами і мільйонами. Моя сестра теж померла. Я ніколи Сталіну не прощу її смерті. Царська влада, яка була жорстока, а не допускала країну до такого стану...

– Ну це ти вже закруто повернув, Іване, – почав урезонювати його Косарик. Він не дозволяв собі критикувати радянський лад. Причини голоду пояснював в унісон поясненням ЦК ВКП(б). – Труднощі тридцять третього були викликані ворожою діяльністю капіталістичних елементів, що залишилися на селі. Уряд вжив усіх заходів для їх ліквідації і добився в цьому великих успіхів.

– Які успіхи, Дмитре? Які успіхи? Оця пляшка олії, яку ти одержав в обкомі партії? Тобі не соромно було її брати? Мені було соромно. Але що поробиш. Мусив брати, бо ж треба якось жити... Ти, Дмитре, не вдумуєшся в наше життя. Ти не бачиш, що ми з тобою ніщо. Ми – злидарі, жебраки! І сюди ми принесли своє жебрацтво! І самохвальство! І ти до цього самохвальства звик! Сприймаєш його за істину. А це ж брехня, друже! Величезна брехня... І ти це знаєш. Але назвати брехню брехнею боїшся... Скільки наші пропагандисти кричали, що наша Червона армія наймогутніша, непереможна, – продовжував далі Вергун. – Всі сподівались, що ми за два дні розчавимо Фінляндію. А нас там добре відлупцювали і сказали: не лізть у чужий город!..

– Як це відлупцювали? – скипів Косарик. – Ми ж захопили половину Фінляндії!..

– Не сміши мене, Дмитре! Яку половину! Шматочок, курці ніде стати. А скільки людей поклали!.. Ти знаєш скільки?..

– Не знаю!

– А треба було б знати. Треба було б, щоб Сталін і Ворошилов відзвітували перед народом, якою кров’ю омито ті клапти завойованої землі. Молодці фіни. Добре втерли носа московським узурпаторам... Не думай, Дмитре, що нас з великою радістю зустріли в Латвії, Литві, Естонії, на Буковині і в Бессарабії. Там ще буде кров, і велика кров. Наші вожді про це не думають. Вони все ще марять світовою революцією. Триумфальним маршем по Західній Європі... Я тобі скажу: якби Ленін був живий, половина Європи була б уже нашою...

– Що ти плетеш? – обурився Косарик. – Хто ти такий, Іване?.. Контрреволюціонер чи що?..

Косарик забігав по кімнаті. Думки в його голові роїлися, стрибали, змінюючи одна одну. Це ж явно контрреволюційні розмови. Яка страшна антирадянщина. Яка зневага армії, керівників держави! Де це бачено? І це письменник? Уповноважений спілки? Та чи можна йому довіряти таку відповідальну роботу?..

В цей час відкрились двері і в кімнату зайшов наймач квартири Павло Гонтаренко. Побачивши, що Косарик набундючився, як півень у бою, і щось кричить на Вергуна, а той у відповідь видає свої тиради, подумав, що вони сперечаються на літературні теми. А коли прислухався, в нього волосся піднялося на голові. Він попросив їх замовкнути. І коли ті трохи вгамувались, спитав:

– Що тут сталось?

– Та от новий революціонер з'явився. Все йому не по нутру! Все його не влаштує. Випив чарку горілки і вже готовий світ перевертати...

– Не в чарці діло, – встав зі стільця Вергун. – Не в чарці, а в реальній дійсності. Говоримо про те, що твориться в нашій країні... – і Вергун пішов по новому кругу роз'яснювати Гонтаренку те, про що кілька хвилин тому говорив Косаріку. Він сказав, що у його рідному селі Матвіївці в 33-му році з тисячі селян померло вісімсот. – Як це влада допустила? – гнівно запитував. – Моя сестра теж померла, а сусідка не могла її поховати, тому що сама опухла з голоду і не могла ходити. Я ніколи не прошу цього радянській владі...

Гонтаренко не радий був, що вступив у цю розмову, що чув ці “контрреволюційні” заяви Вергуна. Вони його ставили в пікантне становище. За існуючими статтями Кримінального кодексу УРСР, зокрема ст. 54–12 він зобов'язаний був невідкладно доповісти про цю суперечку в НКВС, інакше сам загрозило у віддалені райони СРСР...

Тим часом розгніваний Косарік пішов у свою кімнату, а Вергун перевів мову з Гонтаренком на літературні теми.

– Ось уже три роки я мовчу, – сказав. – І це тому, що я не можу писати правду. В літературі зараз великий провал. Немає великих імен. Немає великих творів. Назви мені, Павле, хоч один путящий твір... Не назвеш...

– Ну чому ж, – опирався Гонтаренко. – А “Роман міжгір'я” Івана Ле, “Бур'ян” Андрія Головка, “Вершники” Юрія Яновського.

– А чи можна їх поставити на рівень творів Оноре де Бальзака, Віктора Гюго, Стендаля? – не здавався Вергун. – Ми ж живемо в двадцятому столітті. Нам би треба було б піднятися на вищий п'єдестал. Не піднімемось. Дуже важкі ідеологічні гіри на наших ногах. Дуже багато над нами різних наглядачів, які вказують, як писати і що писати... Це жах, Павле! Жах, якого ти не можеш зрозуміти, бо ти не письменник...

– То добре, що я не письменник, – сказав Гонтаренко. – Скільки вашого брата уже загрозило на Соловки. Ти теж рвешся туди?..

– Ти донесеш? – взявши Гонтаренка за лікоть, суворо запитав Вергун.

– Не знаю, – відвернувши очі вбік, якимось невпевнено сказав Гонтаренко і додав:

– Іди спати!

– Я ще не хочу спати, – різко відповів і, побачивши в руках Гонтаренка перепустку на святкову трибуну 7 листопада, примирливо сказав:

– Ладно! Досить сперечатись. Все одно я тебе не переконаю. Давай мою перепустку і йди спати, бо вже пізно.

Гонтаренко дав йому перепустку. Іван Онікійович написав на ній своє прізвище “Вергун” та ініціали “І.О.” і почав роздягатись. Невдоволений чи навіть розгніваний Гонтаренко пішов у свою кімнату. Він розумів, що потрапив у справжню халепу, з якої не знав, як вилізти. Аби він був з Вергуном сам на сам, знав би що робити. А тут їх було двоє. А що як Косарік піде завтра в обком чи в енкаведе і донесе, а він залишиться збоку, потім з'ясяють, що він теж все те чув і не доніс. Що буде? Вся біографія піде шкереберть. А скільки горя він принесе сім'ї. Та й чого варті ті балачки? Чи від них щось зміниться? Дурний ти, Іване, дурний. Знайшов де розводити критику. Зайшов би в туалет і там стінам чи раковинам виказав своє “фе”!

Гонтаренко хотів лягти спати, але передумав. Він би все одно не заснув. Пішов до Косарика. Той лежав на дивані з відкритими очима і аж смикався від напруги.

– Що думаєте, Дмитре? – запитав його Гонтаренко.

– Та от думаю над Івановим виверженням. Не знаю, що з ним робити. Не сподівався, що він носить у собі стільки ненависті до радянської влади. Куркульське коріння дає свої плоди. Все йому не до шмиги...

– Я його вижену з кімнати, – заявив Гонтаренко. – Не хочу жити з ним в однім помешканні. Я ж знав його по Харкову тільки з доброї сторони. Тому, як тільки він сюди приїхав, я взяв його на свою квартиру. А тепер не знаю, що з ним робити. Вигнати?.. А може краще хай він залишається під моїм наглядом, бо, викинувши на вулицю, можу загубити його.

7 листопада вранці письменники мали вітати зі святом Ольгу Кобилянську. Ще напередодні було домовлено, що вітальну промову скаже Іван Онікійович Вергун. І хоч про його учорашній антирадянський вибух зранку всі письменники знали, але міняти промовця не стали. Ольгу Юліанівну вітав таки Вергун, що немало обурило Гонтаренка. В обкомі партії, на зустрічі з першим секретарем Іваном Самійловичем Грушецьким, де 10 листопада проходила розбірка вергунового вчинку, Гонтаренко темпераментно заявив:

– Мене обурає те, що товариші Носенко і Косарік, знаючи про антирадянські розмови Вергуна, все ж доручили йому вітати Кобилянську! Цього не можна було робити!

Дні 7, 8 і 9 листопада для Івана Онікійовича проходили в гнітючих думках, які буквально позбавляли його сил і бажання жити. Розумів, що він потрапив у велику халепу, з якої не знав як вибратись. Нарешті 10 листопада о 10.00 письменників запросили в обком партії. В просторій кімнаті сиділи: перший секретар Іван Самійлович Грушецький, другий секретар Іван Степанович Зеленюк, редактор обласної газети “Радянська Буковина” Олексій Носенко, письменник Дмитро Косарік, директор Будинку народної творчості Гонтаренко і “письменник-антирадянщик” Іван Вергун.

Грушецький попросив Косарика розповісти, що відбулося 6 листопада увечері на квартирі, де мешкали Косарік, Вергун і Гонтаренко. Той розповів, підкресливши, що знає Вергуна з 1932 року як поета селянського походження. Всі його вірші в спілці визнавались гарними, ліричними. Поет прийшов у спілку з Червоної армії і приніс присвячені їй гарні вірші. З того часу він прийнятий у Спілку радянських письменників. Після переведення столиці України із Харкова в Київ, Вергун залишився в Харкові і трохи відірвався від письменницького гурту.

“Про його особисте життя в Харкові ми нічого не знали, – продовжував Косарік. – Коли постало питання про призначення сюди уповноваженого Спілки радянських письменників України, на партійній зрулі спілки були названі імена поетів і письменників, які живуть у Чернівцях, – Мізюна, Плахтіна і Вергуна...” [1, арк. 16].

Далі Косарік розповів усе те, про що читач уже знає з попередніх сторінок і додав, що наступного дня, тобто 7 листопада, Гонтаренко сказав йому, що про ту розмову треба обов'язково доповісти Івану Самійловичу, що він і зробив.

Після Косарика виступив Гонтаренко, розповів, що він застав у кімнаті, коли прийшов увечері додому, яка полеміка велася між Вергуном та Косаріком, і що Іван Онікійович говорив про голод 1933 року, про життя письменників та війну з Фінляндією [1, арк. 18].

Коли Грушецький надав слово Вергуну, той пояснив, що приїхав у відрядження, а коли виникло питання про призначення його уповноваженим спілки, поставив питання перед сім'єю про переїзд у Чернівці. Але одержав телеграму, що діти хворі і дружина приїхати не зможе.

– Мене це сильно вразило тільки тому, що я не мав грошей, щоб вислати дружині. В мене був поганючий настрій, і я пішов з товаришами в ресторан, де ми добряче випили, – пояснював Вергун. – Але в ресторані ніяких розмов, які б торкалися політики радянської влади, не було. У всякому випадку я не пам'ятаю... Я збентежений повернувся додому. Коли прийшов товариш Косарік, у нас зав'язалась розмова на побутові теми, котру я тепер оцінюю, як контрреволюційний акт... Я говорив такі речі, які не мав би говорити [1, арк. 19].

Грушецький тут зауважив:

– Є мудре народне прислів'я: що в тверезого на умі, те в п'яного на язиці. Ви говорили про те, про що думали всі ці роки, про те, що у вас нагромадилось за весь цей час. Краще, коли людина відкрита. А коли вона все таїть у собі, закрита – це погано!

Вергун мусив зізнатися, що в його батька було 20 гектарів землі, що він був висланий, а потім повернувся із заслання.

– А коли ви у 1925 році вступали до комсомолу, батько уже був висланий? – запитав Грушецький.

– Ні, тоді він ще не був висланий.

– Ви нещирий, замкнутий, не позбулися куркульської свідомості. Завдяки радянській владі ви одержали освіту, вступили в ряди радянських письменників, але нічого не писали.

– Я писав. Я писав вірші... Щиро, від душі...

– Писали, прикидаючись. Ви пристосовувались. Коли партизан нап'ється, він бере шаблю і пробує рубати білогвардійців та іншу сволоту, а ви, випивши, розповіли про те, про що думали протягом багатьох років. Так я розумію вашу бесіду в ніч із 6 на 7 листопада.

Іван Онікійович хотів усе звернути на стан душі. Але було вже пізно. Маховик тогочасної репресивної машини заводився моментально. Після розмови в обкомі партії він додому вже не повернувся. Його при виході з обкому арештували і відправили в КПУ*, хоча ордер на арешт № 461 було підписано тільки 14 листопада.

З анкети, заведеної слідчим, дізнаємось, що Іван Онікійович Вергун народився 1908 року в селі Матвіївка Градизького району Полтавської області. Мав у Харкові дружину Катерину Іванівну Жукову 1910 року народження і двох дочок – чотирирічну Лесю і дворічну Наталю. Жили вони в будинку “Слово” по вулиці Червоних письменників, 5, квартира 32 [1, арк. 24].

При обшуку на квартирі у Вергуна було вилучено газету “Час” – незалежний безпартійний часопис, який в протоколі проходив як “орган ОУН”, і “Літературно-науковий вістник” (рік і число в протоколі не зазначені). Інших компрометуючих матеріалів не було знайдено. Але й того, що Іван Онікійович наговорив своїм товаришам увечері 6 листопада 1940 року вистачало, щоб працівники Чернівецького обласного управління НКВС могли написати:

“Вергун І.О., арештований 10 листопада 1940 року, матеріалами слідства викривається в тому, що протягом ряду років проводить контрреволюційну, націоналістичну пропаганду, спрямовану на дискредитацію партії і Радянського уряду, одночасно розповсюджував наклепницькі вигадки на адресу Червоної армії, радянської політики” [1, арк. 12].

У зв'язку з цим під підозру працівників НКВС, як антирадянськи налаштовані, потрапили письменники Іван Плахтін, Олександр Дейч, Юрій Смолич, поети Геннадій Брежньов, Петро Дорошко, Терень Масенко, критик Степан Крижанівський, поет-перекладач Володимир Свідзінський.

Матеріали, що стосувалися Дейча, Брежньова і Плахтіна, направлялись у 2-й відділ УДБ Управління НКВС Чернівецької області, які стосувалися Крижанівського – у 2-й відділ УДБ УНКВС м. Києва, які стосувалися Смолича, Масенка, Дорошка, Свідзінського – у 2-й відділ УДБ УНКВС м. Харкова.

Слідство тривало довго, неодноразово продовжувалось. А на допитах, які розпочалися 13 листопада 1940 року, наляканий таким поворотом подій Іван Онікійович все-таки не втрачав присутності духу. В дечому він зізнавався, дещо спростовував. Зокрема, визнав всі критичні зауваження щодо жебрацького життя письменників, війни з Фінляндією та захоплення Європи. Говорячи про голод 1933-го, звинуватив уряд у поганому забезпеченні селян хлібом.

* Камера попереднього ув'язнення.

“Я згадав вчитані мною з книжки “Хронологія історії України” відомості, що при Катерині II теж був голод на Україні, але вона, об'їжджаючи села, усунула його, тобто вжила заходів, щоб люди не вмирали, – продовжував свою сповідь арештований поет. – Відносно нового закону про платне навчання в школах, я сказав, що нібито цей закон закриває двері колгоспній молоді до вузів, що в Харкові студенти медінституту, коли дізнались про це, то плакали. І останнє, що пам'ятаю, я висловився з питань української літератури, що в цей час творчість нібито в стані депресії, тобто мало виходить нових творів” [1, арк. 25].

Вставляючи у свої зізнання слово “нібито”, Вергун намагався пом'якшити їх вплив на слідчого. Але це йому не вдалося.

26 листопада 1940 року його допитував старший слідчий слідчої частини Управління держбезпеки НКВС в Чернівецькій області молодший лейтенант держбезпеки Д.П. Новиков, якого цікавило соціальне походження І.О. Вергуна, час вступу до колгоспу, служба в Червоній армії.

Іван Онікійович відповів, що господарство у батька було куркульське. Його батька розкуркулили у 1930 році і за антирадянську агітацію репресували. В комсомол він вступив у 1925 році, а в 1935-му вибув як переросток. У Червоній армії служив у 1931–1932 роках у зенітній артилерійській частині в Коростені, де був редактором стінгазети.

А потім слідчий поцікавився, де Вергун роздобув газету “Час”. Він відповів, що був у жовтні в Кіцманському районі і там дістав цю газету.

Далі підемо за оригіналом протоколу:

“Вопрос: Вы знакомы с содержанием этих газет?”

Ответ: Да, несколько номеров этих газет я просмотрел и считаю их контрреволюционными, националистическими.

Вопрос: Для какой цели вы хранили у себя на квартире отдельные номера контрреволюционной националистической газеты “Час”?”

Ответ: Эти газеты я хранил у себя на квартире потому, что хотел познакомиться с содержанием украинских националистических газет, которые выходили на украинском языке в Румынии.

Вопрос: Помимо газет “Час” Вы еще хранили у себя на квартире контрреволюционный националистический журнал под названием “Литературно-научный вестник” – орган буржуазной националистической литературы. Вы подтверждаете это?

Ответ: Да, подтверждаю!

Вопрос: Для какой цели Вы достали этот контрреволюционный националистический журнал?

Ответ: Указанный контрреволюционный националистический журнал под названием “Литературно-научный вестник” – орган буржуазной националистической литературы, я достал в городе Черновцы у местного жителя с целью ознакомления. В частности, я хотел ознакомиться со стихами украинско-фашистского писателя и поэта Евгения Маланюка, так как слышал о нем, как об одаренном, талантливом писателе и поэте фашистского направления. С этим журналом я успел частично познакомиться, прочитал стихи и отдельные произведения критического порядка. Этот журнал явно националистический и контрреволюционный, который распространяет всякого рода клеветнические и провокационные измышления относительно Советского Союза, клеветает на передовую украинскую советскую культуру и прочее.

Вопрос: Вы знаете Михаила Гилёва?

Ответ: Да, Михаила Гилёва я знаю хорошо, с которым познакомился в области литературного труда. Я с ним работал в харьковском “Литературном журнале”, где он работает и сейчас секретарем редакции.

Вопрос: Вы поддерживаете с ним переписку?

Ответ: Да, я имел с ним переписку.

Вопрос: Какой характер носила эта переписка?

Ответ: Главным образом служебный.

Вопрос: Опишите, о чем идет речь в письме, присланном Вам...

Ответ: Я считаю, что в этом письме Гилёв говорит о своем плохом настроении, так как он недоволен своей работой” [1, арк. 27–28].

4 грудня 1940 року слідчого Новикова цікавили такі питання:

“Вопрос: Вы знаете писательницу Пригару Марию Аркадьевну?

Ответ: Да, писательницу Пригару Марию Аркадьевну я знаю как советского писателя. Читал ее стихи.

Вопрос: В каких взаимоотношениях Вы с ней были?

Ответ: С писательницей Пригарой Марией Аркадьевной я находился в хороших взаимоотношениях, мы друг друга уважали.

Вопрос: Что Вам известно о её деятельности и настроении?

Ответ: В лице Марии Пригары я видел очень хорошую советскую писательницу, печатавшую довольно много своих стихов и переводов с украинского языка на русский, немецкий, еврейский языки и обратно. Ничего плохого за ней я никогда не замечал, антисоветских, контрреволюционных разговоров я в присутствии ее никогда не вел.

Вопрос: Вы говорите неправду. Следствие располагает данными, изобличающими Вас в проведении антисоветской пропаганды. Почему Вы это скрываете?

Ответ: Я ничего от следствия не скрываю и заявляю только правду, что в присутствии Пригары Марии Аркадьевны я никогда не проводил антисоветской и антисемитской пропаганды...

Вопрос: Свидетель Коваленко-Косарик Дмитрий Михайлович в своих показаниях изобличает Вас в проведении антисоветской и антисемитской агитации в присутствии Пригары Марии Аркадьевны. Вам зачитывается выдержка из показаний свидетеля Коваленко-Косарика Дмитрия Михайловича. Вы подтверждаете это?

Ответ: Показания свидетеля Коваленко-Косарика Дмитрия Михайловича в этой части я не подтверждаю.

Вопрос: Кто такой Новиченко и знаете ли Вы его?

Ответ: Новиченко я знаю. Это критик, который проживает в городе Киеве. Новиченко в кругу литераторов считался хорошим критиком и ничего плохого за ним я никогда не замечал.

Вопрос: В каких взаимоотношениях Вы находились с критиком Новиченко?

Ответ: С критиком Новиченко я находился в обыкновенных отношениях, не был с ним дружен и не был в споре с ним.

Вопрос: В присутствии Новиченко Вы вели антисоветскую агитацию, направленную на дискредитацию Советской власти и подвергали в резкой форме осуждению политику Советского правительства. Вы подтверждаете это обстоятельство?

Ответ: Нет, этого я не подтверждаю и утверждаю, что в присутствии Новиченко никогда не занимался антисоветской пропагандой и никогда не осуждал ни в каких вопросах политику Советского правительства.

Вопрос: Допрошенный 2 декабря 1940 г. свидетель Коваленко-Косарик Дмитрий Михайлович показал, что Вы в присутствии Новиченко занимались антисоветской агитацией. (Зачитывается выдержка из показаний Коваленко-Косарика Дмитрия Михайловича). Вы подтверждаете это обстоятельство?

Ответ: Показания свидетеля Коваленко-Косарика Дмитрия Михайловича в этой части я не подтверждаю, так как я никогда в присутствии Новиченко не вел антисоветской пропаганды и никогда не высказывал такого утверждения, что сделали с Украиной.

Вопрос: Почему Вы скрыли от следствия тот факт, что Вы, будучи в городе Черновцах, имели встречу в ресторане с немцами? Следствие предлагает Вам дать по этому поводу правдивые показания.

Ответ: От следствия я этого факта не скрывал, а не сказал о нем... считая его маловажным... Действительно, я в ресторане имел встречу с немцем, отъезжавшим в Германию, с которым меня познакомил местный немец Дейч, искавший мне квартиру. После того, как квартира им была подыскана у немца Отто, Дейч предложил мне и писателю Плахтину зайти в ресторан выпить вина. Мы согласились, и троим (я, Дейч и Плахтин) зашли, сели за стол и заказали вина. Когда мы начали пить вино, за столом уже сидели какие-то незнакомые мне люди... Плахтин сказал несколько фраз по-немецки. Сидящий за столом немец был очень доволен и восхищался, что Плахтин хорошо знает немецкий язык и может вести разговорную речь по-немецки. После этого он предложил нам выпить за дружбу Советского Союза с Германией. Мы выпили. Затем немец в присутствии Дейча и других начал восхвалять Гитлера, как великого политического деятеля, проводить параллель между фашистским вождем Гитлером и вождем трудящихся всех стран мира Сталиным, говоря, что Сталин и Гитлер – великие люди, что Гитлер такой же, как Сталин, и прочее. Таким образом, этот немец в присутствии меня, Дейча и Плахтина проводил явно фашистскую пропаганду. А мы сидели, слушали и не только не возражали, а, наоборот, даже поддерживали, то есть соглашались.

Вопрос: Вы донесли органам Советской власти о немце, проводившем в сентябре месяце 1940 года в присутствии Вас контрреволюционную фашистскую пропаганду?

Ответ: Нет, я не доношу” [1, арк. 29–34].

2 січня 1941 р. Вергун простим олівцем на чотирьох сторінках написав власноручно зізнання, що антирадянські розмови у Харкові у нього були з Крижанівським Степаном Андрійовичем, Масенком Терентієм Германовичем (в протоколі “Массиком”. – І.Ф.), Свідінським Володимиром Юхимовичем, Смоличем Юрієм Корнійовичем і Дорошком Петром Онуфрійовичем.

14 лютого 1941 р. Іван Вергун пише друге власноручне зізнання на 15 сторінках чорним чорнилом, в якому визнає, що в листопаді на квартирі у Гонтаренка Павла Федоровича займався антирадянською пропагандою, що вів її спочатку в присутності Косарика, а потім в присутності Гонтаренка.

“Причиной этой пропаганды было то, что я был недоволен рядом мероприятий Советского правительства, начал клеветать, что в нашей стране большие продовольственные трудности, что в очередях невозможно ничего достать и прочее. Потом я клеветнически заявил, что на Украине в 1933 году вымерло 8 миллионов населения от голода, и что Советское правительство в голодные годы якобы не заботилось о том, чтобы не допустить до этого, тогда как, мол, даже царское правительство в голодные годы не допускало населения до такого состояния. Я тут же добавил, что и при Екатерине II был голод, но она, якобы, до вымирания населения не допускала, помогала ему, а наше правительство не помогло. Таким образом, я тогда сделал наглую клевету на Советское правительство” [1, арк. 58].

В цьому зізнанні Вергун пробував пом'якшити своє ставлення самобичуванням. Водночас він вдався до звинувачень в антирадянській пропаганді і українському буржуазному націоналізмі всіх своїх друзів-письменників – Геннадія Брежньова, Івана Плахтіна, Тереня Масенка, Петра Дорошка, Степана Крижанівського, Юрія Смолича, Володимира Свідзінського.

Оцінюючи свій коментар воєнних дій між Фінляндією і Радянським Союзом, визнав, що то був явний наклеп на боездатність Червоної армії, що нас там здорово побили. Визнав також, що несхвально відгукувався про приєднання Північної Буковини, Бессарабії, Литви, Латвії і Естонії до СРСР, наклепницьки заявляв, що якби жив Ленін, то вже половина Західної Європи була б радянською.

Постанову уряду про оплату навчання у вузах він також не схвалював, вважав її реакційною. Чув від когось, що в Харківському університеті на мітингу з приводу цієї постанови, студенти освітали резолюцію мітингу, і деякі з них після цього були арештовані. Таким чином, він скористався неперевереними антирадянськими чутками і оббрехав радянське студентство.

І нарешті визнав брехливими свої заяви на передову українську літературу, яка нібито переживає період занепаду, що за останні роки появилось дуже мало добрих книг.

“Таким чином я і тут став передавачем тих нездорових антирадянських тверджень, які чув у колі нездорово налаштованих письменників, – закінчував свою сповідь Вергун. – Насправді ж треба було сказати, що ось і я сам за останні роки не дав нової книжки тому, що був налаштований антирадянськи, і справжніх віршів, які писав раніше, писати не міг, або писав мало, тільки в хвилини просвітлення, а хвилин просвітлення було дуже мало. Приблизно в такому дусі велася мною антирадянська пропаганда на квартирі Гонтаренка в присутності Косарика Дмитра. Крім антирадянської пропаганди на квартирі Гонтаренка, я, перебуваючи в Чернівцях, займався ще антирадянською пропагандою на квартирі у поета Брежньова Геннадія, а саме: приблизно в кінці жовтня на вечері у Брежньова в присутності Брежньова Геннадія, його дружини і письменника Плахтіна зайшла мова про останні події. Всі захоплювалися успіхами Німеччини у війні з Англією і я тут допустив явно фашистський вислів про те, що, мовляв німецька нація завжди була організованою, цілеспрямованою і т.д. Крім цього я висловив наклеп з приводу нашого тилу, заявивши, що у нас тил слабкий, що колгоспники живуть погано; якщо німцям у майбутній війні з СРСР удасться де-небудь прорвати фронт і вони викинуть лозунг: “Розбирай землю!”, то багато колгоспників підуть на це і розбіжяться. Коли я вихваляв німецьку націю, то тут же заявив, що українська нація завжди була дуже розрізнена, неорганізована. По суті це була поразницька пропаганда. Тут же я допустив антисемітський випад, заявивши, що я б усіх євреїв вислав у Біробіджан. Правда, це було висловлено після того, як жінка Брежньова дуже образливо відвужнула про український народ. Але я вважаю це неприпустимою образою єврейської нації” [1, арк. 59].

Далі Вергун писав, що в ресторані в присутності Брежньова Геннадія і Плахтіна Івана Олексійовича заявив, що наші радянські письменники не пишуть правди, що вони підкрашують, лакують у своїх творах нашу дійсність, а він пише тільки правду.

23 січня 1941 р. допит Вергуна продовжувався:

“Вопрос: Занимаясь систематической антисоветской и контрреволюционной пропагандой, Вы ставили перед собой задачу – разложение молодых, неустойчивых и слабохарактерных писателей, в частности поэта Брежнёва. Вы подтверждаете это обстоятельство?”

Ответ: Проводя систематическую антисоветскую и контрреволюционную пропаганду, я никогда не ставил перед собой цели разложения молодых и неустойчивых писателей, тем более вполне сформировавшегося поэта Брежнёва, имеющего целый ряд взглядов такого же антисоветского и контрреволюционного содержания, как мои.

Поэтому поэт Брежнёв, собственно говоря, нечего было разлагать, так как он и без моего влияния политически и морально разложился. Так, например, он неоднократно мне высказывал такие взгляды: что тот не писатель, который не пьет водки, что жизнь писателя хуже жизни дворника, что писателю не следует жениться, т.е. он всячески, как и я, клеветал и распространял взгляды, что советскому писателю плохо живется, что писатели в СССР живут в недостатке, материально ущемлены, что якобы советское правительство не интересуется жизнью писателей и не создает для писателей условий, необходимых для их творческой и литературной деятельности.

Говоря о литературном творчестве, Брежнёв рассуждал также, как и я, т.е. он клеветнически утверждал, что якобы советская власть не создает условий для роста молодых писателей, что молодых писателей затирают, что их судьбами советское правительство не интересуется, что украинская национальная культура недооценивается, что украинский язык искажается и прочее.

Вопрос: Из Ваших показаний получается, что поэт Брежнёв также, как и Вы, занимался распространением антисоветских и контрреволюционных измышлений. Вы подтверждаете правильность Ваших показаний?

Ответ: Безусловно, поэт Брежнёв также, как и я, антисоветски настроен и нередко по отдельным вопросам высказывает явно антисоветские толкования, направленные против советского правительства, распуская о нем всякого рода клеветнические слухи и поэтому свои показания в этой части я полностью подтверждаю” [1, арк. 44–45].

Виникає питання, як міг поет-правдолюб так ганебно обмовляти і себе, і своїх товаришів та друзів по перу?

Розгадку дає пояснення, яке Іван Онікійович виклав старшому слідчому в особливо важливих справах УКДБ при Раді Міністрів УРСР по Харківській області майору Гаврюшенку 22 липня 1961 року, коли збирались документи для реабілітації. Підемо за протоколом:

“Меня допрашивали дни и ночи, не давали спать, угрожали оружием, неоднократно били и выбили даже три зуба. Допрашивали меня разные следователи, а иногда на вопросы приходило по несколько человек. Фамилии допрашивавших меня следователей припомнить не могу. В результате таких незаконных методов ведения следствия моя воля ослабла. Мне стало все безразлично и я мечтал, чтобы скорее пришел конец этому следствию. В таком состоянии я стал признавать все то, в чем меня необоснованно обвиняли. Следователи мне подсказывали, что говорить, а я сочинял всякие небылицы, которые записывали в протокол допросов и даже я сам писал под диктовку следователя. Однако, что конкретно я говорил, сейчас не могу припомнить, ибо все это не соответствовало действительности, а всякая ложь быстро забывается. В судебном заседании я подтвердил все эти ложные показания. Я считал, что раз записано в протоколах моих допросов, то все равно меня осудят и поэтому не хотел портить взаимоотношений с судом своим отрицанием. Причем я боялся, что если буду отказываться, то дело вернут на исследование и начнется все сначала” [1, арк. 128].

22 лютого 1941 р. було підписано обвинувальний висновок по слідчій справі № 54074 по звинуваченню Вергуна І.О. за ст. 54–10 ч. 1 КК УРСР.

11 березня відбулося підготовче засідання Чернівецького облсуду. Головував Каленюк, народні засідателі Золоторян і Кнап, секретар Галкіна. Доповідав прокурор Мігченко, який

сказав, що Вергун І.О. протягом ряду років займався антирадянською націоналістичною пропагандою. Адвоката не було.

Співдоповідач Каленюк зазначив, що слідство проведено повно, злочин кваліфіковано правильно, справу прийняти до судового розгляду.

Ухвалили: обвинувальний висновок затвердити, підсудного Вергуна І.О. віддати до суду за ст. 54–10 ч. 1 КК УРСР. Список свідків залишити без змін. Справу слухати в закритому засіданні.

21 березня відбувся суд: головував Каленюк, народних засідателів представляли Коршак і Боднар, секретарювала Галкіна. Прокуратуру представляв Мітченко, оборонців – Онищенко. Вергуна під вартою привезли із Чернівецької тюрми в зал судових засідань.

Адвокат заявив, що свідок Гонтаренко на суд не з'явився і справу слухати не можна.

Вергун заявив, що він не зі всіма свідченнями згоден, але справу можна слухати.

Ухвалили слухання почати, а Гонтаренка привезти. Його невдовзі й привезли. Слухання йшло без будь-яких ексцесів.

Вергун визнав себе винним частково. О 15-й годині суд пішов на нараду і після неї оголосив вирок – 10 років позбавлення волі в далеких ВТТ з обмеженням в правах за пунктами “а”, “б”, “в” ст. 28 КК УРСР після відбуття кари терміном на 5 років.

Оскаржити можна було у Верховному суді УРСР протягом 5 днів з моменту вручення копії вироку.

Вергун вважав вирок занадто суворим і написав апеляцію до Верховного суду УРСР:

“За час арешту і служби я все усвідомив, нічого не приховав і відчуваю глибоко, що позбувся всякої антирадянської скверни. В зв'язку з цим я прошу Верховний суд УРСР переглянути мою справу і зменшити мені кару, щоб згодом я міг повернутись до своєї літературної роботи та доказати на ділі, що я знов радянський поет і тільки був заразився антирадянською хворобою” [1, арк. 96–108].

26 квітня 1941 р. Колегія в кримінальних справах Верховного суду УРСР залишила скаргу Вергуна без задоволення, а вирок облсуду в силі.

І пішло, поїхало. Де ж пропадав Іван Оникійович? На Волгобуді, у виправно-трудоному таборі № 470, що знаходився у м. Рибінську Ярославської області Росії.

Тільки 26 жовтня 1956 р. Чернівецька обласна прокуратура знову розглядала справу Вергуна в порядку нагляду. Та скарга залишилася без задоволення. *“Вергун був засуджений правильно”*, – писав у постанові помічник прокурора Чернівецької області по нагляду за слідством в органах держбезпеки М. Кламбоцький.

25 січня 1961 р. Вергун пише просьбу прокурору України, в якій заявляє, що кілька років він перебував у ВТТ на півночі, що в 1944 р. Ярославський обласний суд переглянув справу і 17 липня 1944 р. його було звільнено з таборів.

“Того ж таки 1944 року я пішов у Радянську армію, – писав Іван Оникійович у заяві. – Спершу був у 53-му запасному стрілецькому полку, а потім – і вже до кінця Великої Вітчизняної війни – у 384-му стрілецькому полку військ НКВС. Нагороджений медаллю “За Перемогу над Німеччиною”. В кінці 1945 р. демобілізувався. В 1956 р. подавав заяву прокурору Чернівецької обл. з проханням реабілітувати мене. В реабілітації мені відмовлено” [1, арк. 116].

Хоч органи НКВС змінили свій гнів на милість, дозволили Вергуну навіть повоювати у складі своїх військ, прокуратура з цим рахуватися не хотіла. Продовжувала тримати його в чорному тілі. Між тим на захист репресованого поета виступили брати по перу.

25 січня 1961 р. Ігор Муратов як голова Харківської філії СПУ надіслав у прокуратуру *“Виробничо-творчу характеристику на І.О. Вергуна”*, в якій читаємо:

“Іван Вергун – відомий український поет. Його довоєнна, як і післявоєнна творчість просякнута високою ідейністю, глибокою патріотичністю. Особливо змужнів і розвинувся талант Вергуна у повоєнні роки. Визначним явищем української радянської літератури є його поеми “Орільські дівчата” та “Матвіївка над Сулою”, в яких у глибоко художніх образах розкривається щастя колгоспної праці, любов до трудового народу, непохитна віра в близьку перемогу комунізму в нашій країні. Значне місце в творчості Вергуна посідають мотиви громадянської лірики. Поруч з пафосом утвердження нашої радянської дійсності (вірші “Радянський герб”, “Україна”, “Слава бійця” та багато інших), велике значення мають його лірико-публіцистичні поезії, скеровані проти ворога людства – фашизму, проти імперіалістичних злочинів у Кореї.

Як громадський діяч І. Вирган виявив себе якнайактивніше особливо у повоєнні роки. Протягом ряду років він сумлінно виконував обов'язки члена правління Співки письменників Харкова, був головою поетичної секції. Зараз І. Вирган є першим заступником голови Харківської спілки письменників (філії Співки радянських письменників України), головою ювілейної Шевченківської комісії.

Крім того, Іван Вирган активно виступає перед численними читачами у колгоспах і на заводах з творами, присвяченими найактуальнішим проблемам нашого часу.

Іван Вирган був делегатом республіканських, всесоюзних з'їздов та пленумів Співки письменників, учасником Декади української літератури і мистецтва в Москві, де його творчість дістала одностайну схвальну оцінку.

Моральне обличчя Івана Виргана, як на роботі, так і в побуті, є зразком поведінки радянського громадянина і радянського письменника” [1, арк. 118].

Знову пішли допити Вергуна і свідків. 22 липня 1961 р. Іван Оникійович заявив старшому слідчому в особливо важливих справах УКДБ при РМ УРСР по Харківській області майору Гаврюшенку, що він ніколи антирадянської агітації не проводив і був засуджений безпідставно. *“Все моє життя і творча діяльність, як до арешту, так і після засудження, свідчить про те, що я не міг вести антирадянську агітацію, оскільки завжди був і залишаюсь радянською людиною, яка гаряче любить нашу соціалістичну батьківщину. Підтвердженням цього є мої вірші та проза”* [1, арк. 124-125].

“Хочу отметить, что и тогда я не верил, что мог так высказываться, как об этом докладывал Косарик. Но не возражал ему, полагая, что со мной побеседуют и на этом все кончится. Но после беседы в обкоме партии меня сразу же арестовали и доставили в органы НКВД...” [1, арк. 128].

Тут же Іван Вергун заперечив і свої зізнання в тому, що нібито він вів антирадянські розмови з Косариком, Гонтаренком, Плахтіним, Крижанівським, Масенком, Свідзінським: *“Це неправда. Ніяких антирадянських розмов я з ними не вів. Це коректура моїх свідчень з боку слідчого. Про матеріальні труднощі можливо ми й говорили, що в пресі коверкається українська мова, що в редакціях працюють люди, які не знають її. Це цілком природно. І ніякого націоналізму в цьому не було. Я ніколи себе не вважав і не вважаю українським націоналістом, завжди зневажав цих людей і в протоколі правильно записано, що в мене з національними питаннями ніколи ніяких хитань не було. Я завжди в цьому питанні стою і стою на марксистсько-ленінських позиціях”* [1, арк. 130-131].

І.О. Вергун заперечив і свої зізнання від 27 січня 1941 р., в яких обмовив і себе, і друзів та товаришів – Крижанівського, Дорошка, Масенка, Смолича, Свідзінського. Заявив, що він

ніколи з ними антирадянських розмов не вів і вони ніколи антирадянськи настроєними людьми не були. Всі ці записи визнав неправдивими і категорично їх відкинув [1, арк. 132].

Неправдивими він визнав і свої зізнання від 14 лютого 1941 р., написані власноручно, в яких також обмовив себе й інших.

“Повторюю, я ніколи антирадянських ворожих настроїв не мав і ніколи не задумував вести антирадянську агітацію чи пропаганду”, – заявив наостанку слідчому Іван Оникійович.

24.07.61 р. в Харкові допитували письменника Юрія Яковича Барабаша, 1931 р.н.:

“Вопрос: Как Вы можете охарактеризовать Вергуна с деловой и политической стороны?

Ответ: Вергун является одним из крупных писателей Украины, особенно как поэт. Его книги переведены на русский язык, высоко ценятся читателями и критиками. Произведения Вергуна высокодейные, актуальные, в них воспеваются дружба народов, любовь к Советской Родине, героические подвиги советских людей в период войны и в труде. Как старый опытный поэт и руководитель Харьковского отделения Союза советских писателей Украины, он передает свой большой опыт молодым поэтам. Активно участвует во всех проводимых мероприятиях. Я в его лице вижу честного, преданного делу коммунизма советского человека. Ничего компрометирующего о Вергуне сообщить не могу” [1, арк. 135].

Слідчий слідвідділу КДБ при РМ УРСР майор Гребнев 6 вересня 1961 р. допитав як свідка Пригару Марію Аркадіївну, 1908 р.н., яка народилася в Москві, а жила в Києві. Вона позитивно відгукнулася про Вергуна, як знавця української мови, що протягом року в журналі “Прапор” – органі Харківської організації Спілки письменників України – друкується фразеологічний словник української мови, одним з авторів якого є Іван Оникійович Вергун.

“Я знала його з 1933 р. Зустрічалася з ним у Чернівцях у 1940-му, а після війни – в Харкові і Києві.

Цей словник являє собою великий вклад у справу української культури. Для його створення Вергун провів величезну роботу. З приходом у 1933 році в українську літературу, Вергун відразу визначився як дуже талановитий поет і прозаїк. Крайце його оповідання “Даринка і її братик”, вірш “Ластівка над Сулою” та інші.

Ніяких антирадянських проявів у літературній творчості Вергуна ніколи не було і немає. І такого від нього ніколи не чула в розмовах” [1, арк. 139].

Цього ж дня, 6.09.61 р., в Києві був допитаний і Леонід Новиченко, 1914 р.н., уродженець с. Русанівка Липоводолинського району Сумської області. Він розповів слідчому Гребневу, що знає Вергуна з часу навчання в Харківському державному училищі в 1934–1935 рр., потім по літературі. *“Зараз він один з крайчих поетів України. Патріотизм, любов до Батьківщини, дружба народів є головними темами його творчості. Він має великий авторитет у Спілці письменників України, обраний членом правління Харківської спілки письменників України, був делегатом письменницьких з’їздів УРСР і СРСР. Я чув, що його арештовували за якийсь неправильні вислови про українську мову, які потягли за собою звинувачення в націоналізмі. Але суті цих висловлювань я не знаю. Не допускаю, що він міг висловлювати націоналістичні погляди” [1, арк. 144–147].*

Цього ж дня Гребнев допитав Павла Федоровича Гонтаренка, 1914 р.н., уродженця с. Катеринівка Лозівського району Харківської області, безпартійного, з вищою освітою. Він навчався в Харківському державному університеті разом з Новиченком і Вергуном. Працював в Академії наук УРСР, в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії (відділ

словесного фольклору) молодшим науковим співробітником. Заявив: *“Я знаю Вергуна з 1934 р. по Харківському університету, де ми навчалися на факультеті мови та літератури. Він мав перерву в навчанні. Зустрілися з ним у 1940 р. в Чернівцях. Я був директором обласного Будинку народної творчості, а він – уповноваженим Спілки письменників України в Чернівецькій області. Вергун у 1940 р. засуджував керівництво партії, здійснюване Сталіним, і висловлював своє невдоволення матеріальними труднощами. В цьому і полягала вся суть його політичних висловлювань, які тоді оцінили як антирадянську пропаганду. Мене 5 разів викликали до слідчого. В обкомівській стенограмі немає висловів Вергуна про Сталіна, а я там їх наводив” [1, арк. 150].*

7 вересня 1961 р. власноручні свідчення дав Степан Крижанівський. Він знав Вергуна з 1931 р. по літературній діяльності. До війни вони були зв’язані і особистою дружбаю.

“З 1940 р. я живу в Києві, а Вергун – у Харкові. Від Косарика я знав, що Вергун засуджений за антирадянські висловлювання, за розмови у п’яному стані. Я знаю його оповідання “Даринка і її братик”, збірник віршів “Поворот сонця на літо”. До війни він написав поему “Джигит”, після війни – поему “Матвіївка над Сулою”. Це один з крайчих творів про колгоспне село. Велику роботу він веде як перекладач російських, чеських та інших поетів” [1, арк. 165].

8 вересня 1961 р. був допитаний як свідок Коваленко-Косарик Дмитро Михайлович, 1904 р.н., уродженець с. Фідрівка (Федорівка) Великокримківського району Полтавської області, українець, член КПРС з 1942 р., працював в Академії наук УРСР як співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії, член Спілки письменників України, жив у м. Києві.

Косарик повністю підтвердив свої свідчення від 10 листопада 1940 року в Чернівецькому обкомі КП(б)У і 2 грудня на допиті у слідчого, уточнив, що в листопаді 1940 р. Вергун сказав, що він ніколи не простить Сталіну організованого в Україні голоду.

“Після того, як Вергуна 10 листопада 1940 р. вивели з кабінету секретаря обкому КП(б)У, Грушецький відразу доповів по телефону 2-му секретарю ЦК КП(б)У Бурмистенку. Той дав вказівку забрати Вергуна з області, щоб не заважав працювати. Цю вказівку Грушецький тут же повторив перед нами. Смісл вказівки був чіткий – притягти Вергуна до кримінальної відповідальності.

Зараз не пам’ятаю вислову Марії Пригари про Вергуна, – сказав Косарик. – Він нібито хвалив Гітлера, що той нищив євреїв. Твори, які він написав до і після війни, дають йому моральне право ставити питання про свою реабілітацію, але з визнанням своєї політичної помилки в 1940 р. Зараз я ставлюсь до нього, як до поета, цілком позитивно і ціную його творчість” [1, арк. 168, 172].

8 вересня 1961 р. Гребнев допитав як свідка безпартійного поета Т.Г. Масенка, 1903 р.н., уродженця с. Гладосій Хмельівського району Кіровоградської області, який знав Вергуна по літературній роботі з 1932 року.

“Я шаную Вергуна за активність в громадському радянському житті, за талант, прямоту і чесність в поведінці. І до війни, і після війни він ентузіаст всього нового в житті радянського суспільства, – заявив Терень Германович. – У 1961 р. він видав збірник “Лірика” з передмовою Максима Рильського, в якому висловлював переживання, зв’язані з матеріальними труднощами, але це не було осудженням нашої соціалістичної системи, і не було проявом націоналізму. За своєю ідеологією і поглядами на життя він є щирою, свідомою радянською людиною” [1, арк. 177].

11 вересня 1961 р. дав пояснення слідчому Гребневу Петро Дорошко, 1910 р.н., уродженець с. Тупичів Городнянського району Чернігівської області, член КПРС з 1941 р. Він знав Вергуна з 1936 року, бо жив у Харкові в одному будинку з ним і часто зустрічався.

“Вергун Іван Оникійович дуже талановитий, щирий і глибокий поет, чесний, сумлінний і трудолюбивий, – заявив Дорошко. – Єдиний недолік – він хворобливо реагує на окремі неправильні висловлювання щодо української мови і української літератури. Про його антирадянські висловлювання нічого не знаю” [1, арк. 183].

28 серпня 1961 р. майор Батін допитав Андрія Васильовича Ключя-Левицького, 1905 р.н., уродженця с. Сураж Брянської області Росії, завідуючого відділом культури газети “Радянська Донеччина”, який, будучи критиком, неодноразово виступав з рецензіями і статтями про творчість Івана Вергуна. Він заявив, що ніяких антирадянських націоналістичних проявів у автора не помітив і антирадянських висловлювань від нього не чув [1, арк. 186–187].

12 вересня 1961 р. Гребнев допитав Олексу Єрмолайовича Носенка, 1910 р.н., уродженця с. Кірове Оріхівського району Запорізької області, який у 1940 р. був редактором чернівецької обласної газети “Радянська Буковина”.

Носенко заявив, що зустрічався з Вергуном нечасто, на політичні теми з ним не говорив. Його літературна діяльність у 1961 р. оцінена позитивно. Видані Вергуном до війни книги поезій “Сад дружби”, “Джигіти”, “Щастя-доля” дістали позитивну оцінку [1, арк. 189–190].

Харківська організація Спілки письменників України 27 січня 1941 р. дала таку характеристику на поета, який на той час вніс деякі зміни у своє поетичне ім’я. Замість Вергуна почав підписуватись Вирган.

“Літературна критика і письменницька громада відзначали постійний зріст Виргана як поета. Ряду його віршів давали високу оцінку, як творам великого політичного і поетичного звучання. Такі радянські поезії виводили Виргана в ряди кращих молодих поетів.

Видані Вирганом окремі книги поезій “Сад дружби”, “Джигіти”, “Щастя-доля” також діставали позитивну оцінку.

В громадському житті Вирган був пасивним. Він не брав активної участі в роботі організації, на зборах з політичних питань ніколи не виступав” [1, арк. 102].

Характеристику підписали члени президії Харківської організації СРПУ Микола Трублаїні, Леонід Юхвід, Наталя Забіла.

Оцінюючи свідчення 1961 року, напрошується висновок, що Дмитро Косарик і Павло Гонтаренко і через 20 років не змінили своїх свідчень, які давали 10 листопада 1940 року в Чернівецькому обкомі партії. Всі ж інші заявляли, що ніяких контрреволюційних розмов від нього не чули, що він є визначним українським поетом, високоідейні і актуальні твори якого переведені на російську мову.

13 жовтня 1961 року Верховний суд УРСР скасував постанову Чернівецького обласного суду від 21 березня 1941 року за відсутністю складу злочину, реабілітувавши Івана Оникійовича Вергуна (Виргана). Так закінчилася ця страшна, майже дика, надто довга, двадцятилітня фізична і моральна мука поета – і причиною цієї трагедії була висловлена вголос правда про тодішні економічні, політичні та військові негаразди Радянського Союзу, про які заборонялося не тільки говорити, а й думати. Хвала Богові, що та жахлива епоха ідеологічного гніту і політичної сваволі закінчилась! Робімо все можливе, щоб вона ніколи до нас не повернулась.

Джерела та література

1. ДА СБУ ЧО, кримінально-слідча справа № П-6998 на Вергуна І.О., арк. 2–190.

м. Чернівці
20 травня 2006 року

ФІЛАРЕТ ІВАНОВИЧ АЛЬБОТА-САВЧУК

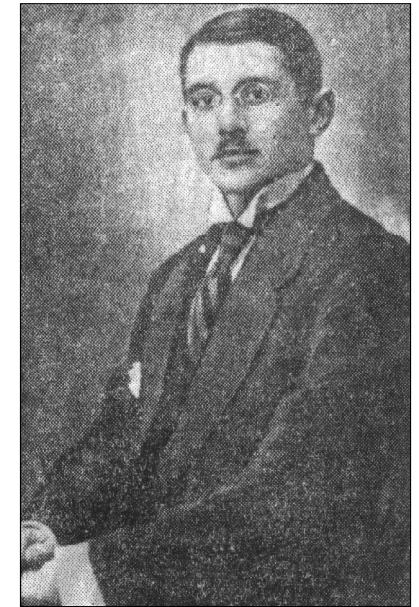
(4.02.1895–13.10.1969)

ЙОГО ім’я стоїть в плеяді борців за визволення українських буковинців з іноземної неволі, за приєднання повітів краю, заселених українцями, до України. У 1920 році він вступив у Чернівцях до лав Компартії Буковини і разом із Сергієм Івановичем Канюком працював над зміцненням її осередків, над залученням нових самовідданих бійців до активної політичної роботи в ім’я соціалізму і комунізму.

Народився Філарет Іванович 4 лютого 1895 року в селі Комарівцях тодішнього Сторожинецького повіту в сім’ї селянина-бідняка. В 1906 році вступив і в 1914 році закінчив 2-у державну цісарсько-королівську гімназію в Чернівцях і був призваний в австрійську армію. Йому присвоїли звання лейтенанта і відправили на австро-італійський фронт [1]. Тут він побачив на власні очі всю безглуздість братовбивчої імперіалістичної бойні, познайомився з революційними ідеями і настроями, а коли в жовтні 1918 року Австро-Угорська імперія розпалася, Ф.І. Альбота повертається на Буковину і включається в революційний рух. Працює в профспілках, серед солдатів 3-го полку в Чернівцях, серед селян Сторожинецького повіту [2]. Згодом його призначають зв’язковим між КПБ і КП(б)У. Він обирає собі партійний псевдонім “Савчук” і вже до кінця свого життя не розлучається з ним. Не один раз він пересікав то румунсько-радянський, то румунсько-польський та польсько-радянський кордони, добираючись у Кам’янець-Подільський на пункт зв’язку, яким завідував буковинець Михайло Рувимович Шульдинер (Садков).

Це не залишилось непоміченим сигуранцюю. Влітку 1921 року Ф.І. Альбота, уникаючи арешту, пересік в районі Гусятина польсько-радянський кордон, щоб назавжди залишитися в Україні. Певний час він перебував у розпорядженні Одеського закордонного відділу КП(б)У. На початку 1924 року Філарет Іванович як представник цього відділу, що добре володів німецькою і румунською мовами, переїздить до Харкова, де його залучають до виконання важливих на той час завдань по лінії ЦК КП(б)У, Комінтерну та НКВС [3]. Він виїжджає в Румунію та Німеччину для зв’язку з представниками КПБ та КПЗУ. Під псевдонімом “Павло Гельд” друкує ряд матеріалів про становище буковинських трудящих під гнітом боярської Румунії в газетах Радянської України [4].

В Харкові у 1924 році утворюється група буковинських комуністів у складі С.І. Канюка, В.Б. Мороза та Ф.І. Альботи. У 1925 році до них приєднується Семен Юрійович Гуцуляк, який прибув з Відня. Разом вони обговорюють питання допомоги комуністичному рухові на

Філарет Іванович Альбота-Савчук

Буковині. Пишуть 1 лютого 1926 року листа до Політбюро ЦК КП(б)У, до якого додають “Меморіал до Комінтерну” з проханням розглянути його в найкоротший час, ще до парламентських виборів у Румунії, що мали відбутися в липні 1926 року. Автори “Меморіалу” просили також президію Комінтерну “вирішити в найближчому часі буковинське питання в смислі постанов V Конгресу Комінтерну, визначивши для Буковини територіальну крайову партію, яка би організаційно підлягала КП Румунії” [5].

Від групи комуністів-буковинців “Меморіал до Комінтерну” підписав Ф.І. Альбота.

24 лютого 1926 року поставлене групою комуністів питання було розглянуто на нараді в Москві під час роботи розширеного пленуму виконкому Комінтерну. Проводив її член ЦК КП(б)У і делегат КП(б)У на пленумі Микола Олексійович Скрипник. В ній взяли участь представники КПЗУ Р.В. Турянський та Мосальський і уповноважений від компартії Ф.І. Альбота [6].

Прийняті нарадою ухвали були спрямовані на подання організаційної і матеріальної допомоги комуністичному рухові Буковини. В край було направлено представників КПЗУ Осипа Івановича Букшованого та Семена Георгійовича Галицького для роботи на місці, а також організовано збір матеріальних коштів серед буковинських емігрантів у Великій Україні [7].

Живучи в Харкові, Ф.І. Альбота певний час працював у республіканському Управлінні держстраху, а з 1927-го по 1932 рр. очолював театр “Березіль”, обласне фотокіноуправління, Українську філармонію. З 1933 року працював у Наркоматі юстиції України, звідки у цьому ж році був мобілізований для роботи на селі. Його призначили директором Гадяцької МТС Полтавської області. Спосіб перекидання комуністів з культури в сільське господарство не міг дати бажаних результатів. Не проявив себе на посаді директора МТС і Філарет Іванович. Його невдовзі зняли з цієї посади, як такого, що не справився з роботою. Він повернувся в Харків і працював директором хіміко-фармацевтичної фабрики [3, арк. 7].

А 22 вересня 1936 року він несподівано був заарештований органами НКВС Харківської області і безпідставно звинувачений в участі в Українській військовій організації. На слідстві Філарет Іванович всі висунуті проти нього звинувачення спростував і винним себе не визнав. Однак 7 лютого 1937 року Особлива нарада при НКВС СРСР засудила Ф.І. Альботу-Савчука до 5 років тюремного ув’язнення за участь у контрреволюційній Українській військовій організації і незаконне зберігання зброї [1, арк. 83]. Покарання відбував у виправно-трудовах таборах НКВС.

Після початку війни з тюрем і таборів було достроково звільнено чотириста двадцять тисяч в’язнів і передано райвійськкоматам. У 1942–1943 роках достроково звільнили ще сто п’ятдесят тисяч в’язнів [8, с. 613]. В число цих щасливчиків потрапив і Філарет Іванович Альбота. Його відправляють на Волховський, а потім на Ленінградський фронт, де він у званні рядового солдата мужньо б’ється з фашистськими загарбниками, за що був удостоєний високих державних нагород.

У 1944 році він демобілізувався. Працював заступником директора Київської обласної філармонії, директором Будинку творчості і відпочинку художників.

2 листопада 1956 року Харківський обласний суд постанову Особливої наради при НКВС СРСР від 7 лютого 1937 року скасував за недоведеністю складу злочину і справу судочинством припинив. Ф.І. Альбота-Савчук був повністю реабілітований [1, арк. 189–190].

Останні свої роки Філарет Іванович жив у Києві. Ще в 1956 році працював директором оперної студії Київської консерваторії ім. П.І. Чайковського. З цієї посади пішов на пенсію. Вів значну виховну і патріотичну роботу. Помер 13 жовтня 1969 року [9].

Джерела та література

1. ДА СБУ ХО, кримінально-слідча справа № 8716 на Альботу-Савчука Ф.І.
2. Ревуцький М., Переїденко О. Зв’язковий Філарет Савчук //Радянська Буковина. – 1966. – 20 вересня.
3. Автобіографія Альботи-Савчука Ф.І. //АЧОВПВАКПУ. Справа Альботи-Савчука Ф.І. – 10 арк.
4. Там само.
5. ЦДАГОУ. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 157. – Арк. 8.
6. Там само. – Арк. 25–29.
7. Там само.
8. Млечин Л. Иосиф Сталин, его маршалы и генералы. – М.: Центрполиграф, 2004. – 816 с.
9. Пам’яті товариша //Радянська Буковина. – 1969. – 17 жовтня.

м. Чернівці
12 липня 2006 року

ІСИДОР ІЛЛІЧ БУЦУРА
(15.04.1890–дата смерті невідома)

В ОЛОК – це знаряддя для ловлі риби у річках і ставках. Коли рибалки з волоком заходять у нешироку річку, рідко якій рибині, окрім, звичайно, дрібноти, вдається уникнути цієї снасті і не потрапити в юшку чи на сковорідку. Але ж риба для того й призначена, щоб її варили та смажили.

Інша справа сталінсько-єжовсько-беріївський волок, який виловлював так званих “ворогів народу”, “контрреволюціонерів”, “антирадянських елементів”, “агентів іноземних розвідок” і т.д., і т.п.

Так ось. Жив у Києві на 5 вересня 1937 року уродженець буковинського села Ставчани, нині Кіцманського району, Ісидор Ілліч Буцура, який працював у той час судовим виконавцем у житлових справах Київського обласного суду. Мав дружину Ванду Михайлівну сорока років, яка була домогосподаркою, і тещу Марію Адольфівну Громоковську шістдесяти років. Як порядний радянський службовець Ісидор Ілліч ходив на роботу, сумлінно виконував покладені на нього обов’язки. Але на світанку 5 вересня 1937 року в квартиру несподівано вдерлися енкадєбісти, перевернули у ній все вверх дном, ніяких компрометуючих матеріалів не знайшли, але господаря арештували і кинули до в’язниці.

Як же Ісидор Ілліч потрапив у ті роки зі Ставчан у Київ? Прослідкуємо за його розповіддю слідчому. Народився він 15 квітня 1890 року. Батько Ісидора був відомим у краї народним учителем, тож намагався, щоб його три сини – Ісидор, Володимир та Віктор і дві дочки Аврора та Сидонія були освіченими людьми. Отож, усі діти закінчили не тільки сільську початкову школу, а й Кіцманську та Чернівецьку гімназії. Ісидор, наприклад, у 1911 році закінчив 2-у державну цісарсько-королівську гімназію в Чернівцях і до 1914 р. навчався в Чернівецькому університеті.

Коли 1 серпня 1914 року вибухнула Перша світова війна, Ісидор був мобілізований в австрійську армію і відправлений на австро-німецько-російський фронт. Відразу ж потрапив у полон до росіян, де й був до жовтня 1918-го року. Повернувся в Ставчани саме в ті дні, коли в Австрії почалася революція. Буковина теж вирувала зборами та мітингами. Українці мріяли про возз’єднання з братами по той бік Дністра.

“Я, як колишній полонений, – писав у одній із заяв у вищій інстанції Ісидор Ілліч, – був заідозрений у співчутті більшовикам. Разом з іншими був побитий і принижений. Я рішив перебраться в Радянський Союз, де прийняв радянське громадянство і поселився в Києві. Там же в 1920 році одружився. Працював у різних установах, а останні 12 років в облсуді. Був головою житлового кооперативу” [1].

Ця заява писалася 21 квітня 1953 р., уже після смерті Сталіна. В ній є явні анахронізми і не дуже точні відповіді. На допиті ж 5 вересня 1937 р., коли пам’ять була свіжіша, він говорив про це значно детальніше:

“В 1918 р., після зайняття с. Ставчани румунською армією, я відмовився від румунського громадянства і з 25-ма чоловіками перейшов на Поділля, де в той час діяла УГА. Нас охорона допитала і відпустила. Я з Кам’яця-Подільського поїхав у Вінницю. Там захворів тифом і три місяці лежав. Коли видужав, поїхав у Київ, де й живу зараз. Рік жив в Умані. В 1921 році працював у ЧК. Завідував столом інформації”.

Я схильний думати, що в цих зізнаннях теж не вся правда. Багато чого Ісидор Ілліч слідчому не сказав, бо розумів, як НКВС ставився до всього, що стосувалося Української Народної Республіки та її армії і Західно-Української Народної Республіки та її армії (УГА).

Сказати правду – означало підписати собі смертний вирок. Отже, у цій відповіді теж є дуже важливі пропуски. Слідчі, як не дивно, їх чомусь залишили поза увагою. Якщо ж глибше уважно простежити Буцурівський рід, то побачимо, що це були люди твердого характеру і високих прагнень, яким притаманне громадянське почуття добра й справедливості. Це люди високого патріотичного складу, нескоримого духу, вільнолюбні і чесні.

Хто цікавиться історією рідного краю, той знає, що 10-11 листопада 1918 року, коли румунські війська вступали на територію Північної Буковини нібито для придушення більшовицьких заворушень, а насправді для грубої колонізації, у Лужанах група буковинських патріотів, серед яких був також двадцятивосьмилітній Ісидор Ілліч Буцура, котрий тільки-но повернувся з російського полону, вчинила непроханим гостям збройний опір. Після першої жорстокої сутички з регулярними військами, загін з боями відступав до Кіцманя й Заставни, а відтак 25 бійців, бачачи, що проти регулярної армії їм не встояти, розійшлися по селах і зачалися. Окупанти ж, встановивши у краї свій суворий режим, почали виловлювати тих, хто чинив опір, бити їх на постерунках і відправляти до в’язниці. Тоді й визріла у багатьох буковинців думка тікати в Галичину та на Поділля, вступати там в УГА, щоб потім з новою силою повернутись на Буковину і, здійснюючи споконвічні мрії трударів, приєднати її до України.

Громадянська війна, яка тривала в Україні близько трьох років, завершилась перемогою більшовиків. Доля вояків Української галицької армії склалася по-різному: хтось виїхав за кордон і залишився живим, хтось перейшов на бік Червоної армії і утворив Червону українську галицьку армію, яка невдовзі була розпущена, а всі її командири і вояки репресовані.

Ісидор Ілліч, як письменний чоловік, був приписаний до штабу УГА, з ним і мандрував по Україні. Спочатку був у Кам’янці-Подільському, потім у Вінниці, де захворів на тиф. Три місяці лежав у лікарні. Вінниця у той час переходила кілька разів з рук у руки, аж поки зовсім не стала радянською. Відомо, що захоплені у Вінницькому госпіталі хворі на тиф вояки УПА були розстріляні червоноармійцями. Як уник цієї смерті Ісидор Ілліч, залишається загадкою.

Після своєї хвороби Ісидор Ілліч уже до УГА не повернувся, бо вона була частково інтернована в польських таборах, частково аж у Падебрадах у Чехословаччині. Ісидор Ілліч на цей час зупинився в Умані, і, як уже знаємо, працював у міському відділі ЧК завідуючим столом інформації.

Які причини послужили тому, що він залишив ЧК, ми поки що не знаємо. Але в кінці 1922 року він покидає Умань і перебирається до Києва. Два роки працює секретарем міського управління комунального господарства. Тут вступає кандидатом у члени КП(б)У, до речі, разом з відомим буковинським поетом, уродженцем с. Іспас Дмитром Загулом. У 1925 році Ісидор переходить на роботу в Київський окружний, а згодом обласний суд, де працює на різних посадах. Остання – судовий виконавець у житлових справах...

1937-й рік був роком жорстокого розгулу сталінського терору. “Вождь усіх народів”, боячись найменших порухів опозиції, нещадно винищував усіх, на кого падала хоч маленька підозра, або на кого хтось зі злоби чи із задрощів подав у НКВС анонімний сигнал. Тих же, що раніше чи пізніше прибули в СРСР із закордону, а також тих, хто мав за кордоном родичів, арештовували без будь-яких доносів. І слідчі уже в процесі допитів арештованого формували йому звинувачення.

Саме так, без ніяких попереджень і обвинувальних матеріалів, 5 вересня 1937 року в Києві, в будинку № 72, кв. 3 по вул. Леніна, був арештований Ісидор Ілліч. Причин арешту слідчі не могли пояснити. Тільки через 10 днів оперуповноважений 3-го відділу Управління державної безпеки Київського обласного управління НКВС УРСР сержант держбезпеки Кельнер, розглянувши слідчі матеріали, встановив, що Буцура нібито займався шпигунською діяльністю на користь іноземної розвідки. Якої саме, слідчий не конкретизував.

Цього ж дня, керуючись ст.ст. 126 і 127 Кримінально-процесуального кодексу (КПК) УРСР, Кельнер постановив притягти Буцуру Ісидора Ілліча до кримінальної відповідальності за ст. 54–6 КК УРСР, тобто за шпигунство. З Кельнером погодився начальник 3-го відділу УДБ Київського обласного управління НКВС УРСР старший лейтенант держбезпеки Марк Роголь. Постанову затвердив заступник начальника управління НКВС капітан держбезпеки Якушев. Дата і час оголошення цієї постанови Буцури І.І. в справі не зазначені. Обвинувальних матеріалів не вистачало. Кельнер не міг їх роздобути. Справа затягувалася. Її ведення було передоручено іншій особі – уповноваженому слідчій групі 3-го відділу Зелікову.

15 вересня Зеліков влаштував Буцури І.І. перший допит. З'ясував: коли і де народився, як потрапив в СРСР, де жив, ким працював, кого з рідних має за кордоном. Вияснивши ці питання, Зеліков заявив:

– Слідство має відомості, що ви – агент румунської сигуранци і проводили на території СРСР шпигунську роботу. Вимагаю щирих зізнань з цього приводу.

– Я ці звинувачення відкидаю, – категорично заявив Буцура. – Заперечую їх. Ніколи ніхто мене не вербував і ніякою шпигунською діяльністю я не займався.

Та ця відповідь Ісидора Ілліча не переконала Зелікова в безпідставності висунутих звинувачень. Оскільки термін слідства закінчувався, він рішив продовжити його на 1 місяць. 21 жовтня 1937 року написав постанову з проханням про продовження терміну слідства. Мотивував він це двома причинами:

1. Що Буцура Ісидор Ілліч прибув в СРСР нелегально в 1920 році з Румунії і довгий час перебував на території “зайнятій Галичиною і білими військами” (саме так написано в постанові. – І.Ф.).

2. Буцура звинувачується в шпигунській діяльності на користь Румунії, що приховував, і до цього часу не дав вичерпних зізнань.

А тому, керуючись ст. 113 КПК УРСР постановив порушити клопотання перед ЦВК (Центральним виконавчим комітетом) СРСР про продовження слідства на 1 місяць.

З цим погодився начальник 4-го відділення 3-го відділу лейтенант держбезпеки Лемберг і начальник цього ж відділу Роголь. Звернімо увагу на прізвиська слідчих та їх начальників, які вирішували долю українських інтелігентів.

Другий допит відбувся 21 листопада. Ось деякі фрагменти з нього:

“Зеліков: Вам пред'явлено звинувачення за ст. 54 п. 6 КК УРСР в тому, що ви на території СРСР проводили контрреволюційну фашистську і шпигунську роботу. Визнаєте себе винним?”

Буцура: Не визнаю. Ніякої контрреволюційної і шпигунської роботи я не проводив.

Зеліков: Брехня! Ви переконаний фашист!

1. Слідством установлено, що ви наклепницьки висловлювались на адресу СРСР, розповсюджували чутки про війну, в якій радянська влада буде “скинута”.

2. Ви пробували прищепити оточуючим брехливі уявлення про радянську пресу.

3. Ви проповідували поразницькі настрої на користь іспанських заколотників і вихваляли фашистську Німеччину.

4. Ви на виробництві вели шкідницьку лінію, навмисне створюючи нездорові настрої серед військовослужбовців РСЧА.

5. Ви систематично затримували виконання судових рішень.

Буцура: Відкидаю!”

Звинувачення, як бачимо, були всеосяжні, але абсолютно бездоказові.

Ісидор Ілліч тримався твердо, не ламався. Слідчі гарячково шукали потрібних свідків та речові докази. Речових доказів не могли знайти, а свідки появились.

Анатолій Юхимович Буразері, 1892 року народження, грек за національністю, емігрант з Бессарабії заявив слідчому Погорелову, що Буцура нібито передрікав швидку загибель радянської влади і наводив такі цитати з його заяв. Подаємо за оригіналом:

“Эти безобразия и аресты, которые сейчас свирепствуют в СССР, долго не продержатся, и такое беззаконие долго существовать не будет, так как вспыхнет война и советскую власть так или иначе сметут с лица земли”.

Буразері заявив також, що Буцура мав тісні зв'язки з Мікітовою-Луренс Емілією Генріхівною, полькою чи німкеню за національністю, яка теж нібито була антирадянськи налаштована і мала тісний зв'язок з румунським посольством, вела контрреволюційну роботу.

Реакція Ісидора Ілліча на ці звинувачення по судово-слідчій справі не простежується. Очевидно, ці свідчення йому не були відомі. Очної ставки арештованого зі свідком слідство не робило.

Заступник же голови Київського облсуду Кондратенко дав на арештованого судовиконавця таку характеристику: “Повільно виконував рішення суду. Невчасно здавав стягнуті гроші в касу, не брав ніякої участі в громадській роботі. Довго не міг виселити з квартири командира РСЧА Щербини”.

Винним у висунутих обвинуваченнях Буцура себе не визнав. Речових доказів про шпигунську та іншу антирадянську діяльність слідство не роздобуло. Але липовий обвинувальний висновок був зіплеваний. Його підписали оперуповноважений 3-го відділу УДБ УНКВС Київської області Качинський, начальник слідчої групи 3-го відділу Пржибитко, начальник 3-го відділу УНКВС М.П. Роголь. Затвердив обвинувальний висновок начальник УНКВС Київської обл. майор держбезпеки Микола Давидович Шаров (Шавер) і відправив на розгляд Особливої наради при наркомі внутрішніх справ СРСР. 26 грудня 1937 р. Особлива нарада при НКВС СРСР розглянула справу № 4491 і постановила: “за контрреволюційну діяльність Ісидора Ілліча Буцуру (який в обвинувальному висновку перейменованій уже на Йосипа. – І.Ф.), ув'язнити у виправно-трудова табори НКВС строком на 10 років, рахуючи термін з 5 вересня 1937 року”.

Безвинно засудженого судовиконавця відправили в Ухтимсько-Печорський табір НКВС СРСР (Ухтпечлаг). Що ж він там робив, чи що там робили з ним?..

Надамо слово самому Ісидору Іллічу (цитуємо за матеріалами слідчої справи):

“Перші три роки я працював безпосередньо на будівництві, а потім – в 9-ій і 10-ій райлікарнях МВС Печлагу фельдшером.

Після відбуття строку, був там залишений на моє прохання вільнонайманним. Працював з 4.09.1947 р. по липень 1949 р. і був звільнений “за скороченням штатів”.

Місцем проживання я обрав Алтайський край (на Буковину в'язню повертатися не дозволялося. – І.Ф.). І крайовим відділом охорони здоров'я з м. Барнаул був направлений на роботу в Родінський район, де я її працюю по сей день медфельдшером сільради Степной Кучук”.

Ці рядки взяті з листа Ісидора Ілліча, який він писав до Верховного суду СРСР відразу після смерті Сталіна 21 квітня 1953 року, де зазначав, що був безвинно заарештований і просив реабілітувати.

Та в 1953 році слідчі КДБ ще не сміли розвінчувати фальшиві вигадки своїх попередників. Слідчий 1-го відділу УМВС Київської області старший лейтенант Щур, начальник слідчого відділення Касяненко і заступник начальника 1-го відділу УМВС полковник Кожушко не знайшли достатньо підстав для реабілітації Буцури.

І тільки через рік після смерті Сталіна, 17 квітня 1954 р., на протест Генерального прокурора СРСР Верховний суд СРСР відмінив постанову Особливої наради при НКВС СРСР від 26 грудня 1937 р. і справу припинив як бездоказову.

Була ще тяжба Ісидора Ілліча з правоохоронними органами за золотий годинник “Мозер” № 25967 та брошку зі смарагдом у золотій оправі, які слідчі НКВС забрали в дружини Ісидора Ілліча, хоча рішення Особливої наради про конфіскацію майна не було.

На закінчення цієї сумної розповіді хочу сказати словами великого Тараса Григоровича Шевченка: “Раз добром нагріте серце, вік не прохолоне”.

Ми знаємо, що на початку 50-х років минулого століття усім політично репресованим, звільненим із місць ув’язнення не дозволялося повертатися туди, де їх було арештовано, і в містя, де вони народилися. Тому-то Ісидор Ілліч і подався 5 листопада 1947 р. зі станції Сівая Маска з 10-ї райлікарні Печорського табору МВС на Алтай, в Барнаул. Але й там він не загубився.

Хоч у серці мав велику образу на радянську владу і репресивні органи, але, вийшовши на волю, він всього себе віддав благородній справі – охороні здоров’я громадян краю. Уже 3 липня 1950 р. газета “Алтайська правда”, що була органом Алтайського крайового і Барнаульського міського комітетів ВКП(б) та крайової ради депутатів трудящих, у передовій “Радянський медпрацівник – вірний слуга свого народу” писала:

“Заслуженный врач республики тов. Бирюков и фельдшер тов. Буцура, хирург и санитар, – одинаково ценны и дороги для народа, поэтому их работа получает высокую оценку и признание” [2].

Ця ж газета 27 липня 1950 р. знову згадує фельдшера І.І. Буцуру серед інших лікарів, які вірно служать своєму народу. Ми, на жаль, не знаємо, чи закінчував хоч якісь медичні курси в таборах Ісидор Ілліч, чи він здобув фельдшерські знання самоосвітою. Але тим більше він заслуговує честі й слави, що в тих жорстоких умовах не зламався, не загубився, а ще й допомагав тисячам політв’язнів, яких радянська влада морила голодом, холодом і хворобами в цих таборах. Зокрема, він, будучи табірним фельдшером, врятував від голодної смерті політв’язня із сусіднього села Іванківці Кіцманського району Миколу Івановича Скрипника, який у 1939 році, порушивши румунсько-радянський кордон, перейшов у Радянський Союз і теж відбував покарання в Печорських таборах НКВС СРСР. Ісидор Ілліч Буцура – один з тих наших краян-страдників, чиє ім’я ми повинні ставити за зразок людської стійкості, незламності й доброти.

Вище було зазначено, що в Ісидора було ще два брати – Володимир і Віктор. Зі статті Святослава Лакусти “Пам’яті героїв”, опублікованої в газеті “Час” 17 квітня 1931 року, дізнаємося, що обидва брати теж були вояками Української галицької армії. Віктор, як старший, з початком Першої світової війни був мобілізований до австрійського війська і воював на італійському фронті. Після розпаду Австро-Угорщини вступив до УГА і став на захист української землі та її народу. Командував чотою (взводом). Молодший брат Володимир, народжений 1899 року в Іванківцях, закінчив у 1918 році Кіцманську гімназію і теж вступив до УГА. Стояв у бойовій лінії під Львовом і там загинув у рукопашному бою з поляками в перших числах листопада 1918 року [3]. Що трапилося з Віктором, нам, на жаль, встановити не вдалося. Невідома поки що і дата смерті Ісидора Ілліча. Але знаємо, що він жив у Києві, куди повернувся з Алтаю після реабілітації, по Косогорівському провулку, 17, кв. 1. В Києві ж він помер і похований.

Джерела та література

1. ЦДАГОУ. – Ф. 263. – Оп. 1, кримінально-слідча справа № 5081 ФП на Буцуру І.І., 80 арк.
2. Советский медработник – верный слуга своего народа //Алтайская правда. – 1950. – 3 июля; 27 июля.
3. Лакуста С. Пам’яті героїв //Час. – 1931. – 17 квітня.

м. Чернівці
15 квітня 2007 року

КОСТЯНТИН ІОХИМОВИЧ ШИНКАРЕНКО (1898-1959)

КОСТЯНТИН ІОХИМОВИЧ ШИНКАРЕНКО народився 1898 року в місті Хотині в родині безземельного селянина, який у тих умовах мусив оволодіти професією міського муляра і будував людям хати, мурував фундаменти та печі, живучи на Фортечній вулиці.

Дідівські і батьківські розповіді про героїку високих фортечних мурів, про козацькі бої гетьмана Петра Конашевича Сагайдачного з турками у далекі вересневі дні 1621 року, западали в мрійливу душу Костянтина, який пробував і себе уявити козаком, котрий скидає з фортечних бастионів аскерів турецького паші.

Закінчивши у 1914 році 2 класи вищого початкового училища, Костянтин разом зі своїми ровесниками уважно стежив за ходом боїв на російсько-німецько-австрійському фронті. Хотілося, щоб війна швидше закінчилася. Та минулі роки, а вона не закінчувалась. Восени 1915-го вісімнадцятилітніх юнаків Хотина призвали в армію царської Росії. Шинкаренко після короткої підготовки направили в пластунські підрозділи на фронт, що пролягав під Чернівцями та Садгорою. Головним завданням пластунів було непомітно підлізти до дротяних загорож ворога і прорізати у них прохід для розвідників, а то й для кавалерійських ескадронів, які залітали у ворожі тили і завдавали противнику відчутних ударів.

Після кількох тижнів пластунської служби, його перевели в кавалерію. Будучи військовим вершником, теж брав участь у боях з австро-угорцями під Чернівцями і Садгорою, відступав і під Недобойцями потрапив в оточення. Здавалось ось-ось австрійці зламають опір оточених, у яких кінчались набої. Відбиватись було нічим. Але в цей час із Кам’янця-Подільського підоспіли два кінно-козачі полки, котрі вдарили по австрійцях, оточили і розгромили їх. Російські війська перейшли в наступ і зайняли всю Буковину. Через деякий час хороброго кавалериста командування фронту направило в авіаційну школу 6-го авіапарку, що знаходилась у Жмеринці. Він її успішно закінчив, одержавши звання унтер-офіцера і спеціальність молодшого авіамеханіка. Відразу ж після випуску направили в діючу армію Південно-Західного фронту, у 32-й авіаз’ягін, що дислокувався в районі Бучача. Почалися фронтові будні. Кілька разів на день льотчики на своїх тихоходах з’являлись над ворожими позиціями, обстрілювали їх, кидали гранати та бомби і повертались назад. В один із вересневих днів 1917 року, повертаючись із бойового завдання, літак Шинкаренко був підбитий і загорівся. У авіамеханіка ще вистачило сил, щоб посадити машину, але вилізти з кабіни не зміг. Обпаленого і непритомного його відвезли в госпіталь, де кілька тижнів перебував між життям і смертю. І все ж лікарі врятували льотчика. Повернули до життя [1].

Лікуючись у Проскурівському військовому госпіталі, почув, що в Петрограді відбувся жовтневий переворот. Керенського скинуто. Влада перейшла до рук Ради народних комісарів

Костянтин Іохимович
Шинкаренко

на чолі з Леніним. За вікнами госпітально проходили колони демонстрантів. Костянтин не міг залишатись осторонь цих подій. Він залишив госпіталь і влився в бурхливі, святкові колони. Через півроку його виписали з госпітально і дозволили їхати додому. Довго думав: що робити? Адже його рідний Хотин стогне під п'ятою окупантів. Може краще лишитись в Україні і разом з іншими відстоювати здобутки української революції? А хто ж визволить Бессарабію і Буковину? І він наперекір всіляким небезпекам вирішив повернутись у рідні краї, щоб тут разом з товаришами організувати боротьбу за визволення Хотинщини з-під іноземного гніту.

І ось він дома. Про свої наміри рідним нічого не говорив. Знав, що батько завжди був противником того, аби його діти втручались в якусь політику. Та й матері до пори до часу не хотів засмучувати. Всі раділи його поверненню, і Костянтин широко розділяв цю радість.

До хати тим часом йшли сусіди, друзі, товариші. Першими на порозі з'явилися Костянтинові ровесники – Василь та Андрій Кандиби, Леонід Воронянський, Олексій Ткаченко. Зачинили за собою двері і стали в нерішучості.

– Не впізнаєте? – вставши із-за столу, рушив до них Костянтин.

– Тільки по голосу й можна впізнати, що це ти. Де так підсмажився? – доторкнувся до щоки Воронянський. – Болить це?

– Болить...

– Чого ж так поспішав випускатись із госпітально?

– Хотілося швидше додому. Набридло по палатах валятись. Добре, що живий лишився, а це заживе, – махнув рукою і запросив хлопців до столу.

Після першої чарки розмова поживавішала. Кожен поспішав поділитися своєю новиною, враженнями, чутками. Костянтина цікавили події, що відбувалися в Хотині і в повіті, як люди ставляться до австро-угорців, які думки бродять в народі.

– Живемо надіями і чеканнями, – задумливо розповідав Воронянський. – 18 лютого ми провели селянський з'їзд. Я був делегатом. Всі голосували за ради. Було проголошено, що вся влада в Бессарабії повинна належати раді селянських, робітничих і солдатських депутатів. З'їзд вітав рішення третього Всеросійського з'їзду рад про повну соціалізацію землі. Було прийнято рішення про негайне проведення Декрету про землю в життя. Та вдерлись австрійці і все пропало. Ради розігнано. Багатьох селян розстріляно без суду і слідства. Тепер повітова земельна управа і її голова Китайгородський яось там керують на угоду новим хазяям. Всілякі збори заборонені. З селян стягують різні податки, примушують за безцінь працювати на панів. А люди відвикли від ярма, не хочуть знову в нього сунути голови. В багатьох селах біднота сама ділить і засіває дідичівські землі. Ох, Костя, як набридло дивитись на все це. Кулаки поневолі стискаються. Отак узяв би карабіна і пішов у ліс партизанити...

– Один мало що зробиш, – слушно зауважив Шинкаренко. – Треба народ готувати. Україна кипить. Рано чи пізно і нам доведеться взятись до зброї.

По домівках розкодилися, коли вже Хотин окутувала сиза мла вечірнього серпанку. В кінці городу блакитною стрічкою вигинався притихлий Дністер. Суворою величчю мурів вирізьблювалась на фоні вечірнього неба мовчазна фортеця. Все було, як і в минулі весни. Але в серцях молодих хотинців визрівали грона спопеляючого гніву. Вони кликали відважних до боротьби.

Через кілька днів Шинкаренко став членом бойової групи, до якої входили Василь і Андрій Кандиби, Леонід Воронянський, Петро Гібай та Олексій Ткаченко. Всі вони служили в російській армії, воювали з австрійцями. Але ж після Брестського миру австрійці і німці стали нібито союзниками українського уряду. Але ведуть себе в Україні негоже. Час би їм уже й додому забиратись.

Майже щодня товариші збирались то в Кандиб, то у Воронянського, що теж жив біля самої фортеці, ділилися новинами, що надходили в місто зі всіх кінців повіту та з лівого берега

Дністра. Одного разу, коли хлопці сиділи у кандибиному хліві і чистили зброю, роздобуту попередньої ночі, прибіг схвильований Ткаченко.

– Тільки що був у земській управі, – почав він поспішно, ледь зачинивши за собою двері. – Там приїхав староста с. Марківці. Розповідає таке, що вухам страшно. Місцеві пани Казиміри наскаржились австрійцям на своїх селян. То офіцер скликав людей на майдан і давай їх сікти різками. Кожному селянинові давали по 25, а декому й по 75 різок. Але цього йому здалось замало. Тоді він наказав селянам копати яму і пригрозив усіх повісити, а потім закопати в неї. Можете собі уявити, що думали ті нещасні, риючи у землі?..

– Чим же все скінчилось? – перервав коротку паузу Шинкаренко.

– А закінчилось тим, що в офіцера пройшла ханаберія і він змилювався. Але зажадав, щоб селяни сплатили йому дев'ять тисяч карбованців контрибуції. Всіх вишикували в одну шеренгу і почали чистити кишені. В кого були гроші – забирали, а того, хто їх не мав, знову сікли різками. Чоловік сорок ледве живих забрали звідти. Староста мало не плакав, розповідаючи про це. Прийшов шукати захисту в управі. Дивні люди, вони ще вірять в силу місцевої влади. Що можуть вдіяти ці жалюгідні холуї? Тут потрібна народна сила. Око за око, зуб за зуб! Меч проти меч! Я не годен більше терпіти. У нас є руки й очі, є зброя. Чого ж чекати? Треба піднімати повстання і бити цих австрійців, як скажених псів. Доки будемо дивитися і мовчати?..

У двадцятих числах жовтня 1918 року австрійські війська покидали Поділля і Бессарабію. Братам Кандибам з групою товаришів вдалося зупинити один загін австрійців, обеззброїти і відібрати майно, яке вони везли з України. Та ще не проходили сліди австрійських солдатів, як на Хотинщину рушили війська королівської Румунії. Вчинити їм опір не було кому. Нові окупанти вели себе значно зухваліше і жорстокіше від австрійців. По селах почали формуватися повстанські загони. У Хотині утворився повстанський керівний орган – Директорія, яка закликала народ Бессарабії до повстання.

Костянтин Шинкаренко брав у ньому участь як командир кавалерійського ескадрону Данковецького полку. В Хотині, як і по всій Бессарабії, яка багато років була російською губернією, революційні настрої розвивалися двома напрямками – українським національним і пробільшовицьким. Перший очолював командуєчий Бессарабською народною армією уродженець села Атаки Іларіон Дунгер, його підтримували члени Директорії Іван Лискун, Євген Лисак, Леонід Токан, Григорій Журавець, начальник штабу Бессарабської армії Філіпчук та ряд інших. Пробільшовицького напрямку дотримувався, зокрема, учитель 2-го Хотинського парафіяльного училища Йосип Іванович Волошенко-Мардар'єв.

Революційний виступ хотинців погоджувався і контактувався з подільськими представниками УНР, зокрема, з отаманом Маєвським. На Поділлі хотинці добували зброю і набої, одержували моральну підтримку.

Повстання в районі Окниці–Могилева-Подільського почалося 18 січня, а в Хотині – в ніч з 21 на 22 січня. Румуни були вигнані за межі повіту. Але втримати відвоювану в окупантів територію повстанці не змогли. Румуни підтягнули з центру країни регулярні війська і перейшли в наступ. Повстанці відступили за Дністер. Тут їх доля склалася по-різному, часто випадково, дивлячись, хто під який вплив потрапив, кого чії війська взяли під свою опіку.

Революційним поривом хотинців уміло скористалися більшовики, створивши з них три бессарабські кавалерійські полки, які були включені в 1-у особливу бригаду під командуванням Мазурова і Шабалдіна. Командирами цих полків у різний час були Попа, Яблонський, Чебан, Макаренко, Нягу. Певний час у 1920 році, в період боротьби з поляками, 1-м Бессарабським кавалерійським полком командував і Костянтин Шинкаренко.

Ми тут не будемо описувати всі бої, в яких брав участь наш герой. Скажемо тільки, що 1 жовтня 1919 року 1-й кавалерійський полк, який тоді входив до складу 2-ї кавалерійської

бригади Г.І. Котовського, маючи у своєму складі 360 стройових і нестройових бійців, був реорганізований у кавалерійський дивізіон під командуванням М.І. Нягу, і продовжував громити муштровані денікінські армії. 7 жовтня, наприклад, Котовський писав начальнику штабу бригади Олександрю Каменському:

“Донеси в дивізію, що молодецькою атакою о 6 годині ранку 400-м полком зі спішеним 1-м ескадроном кінноти противник вибитий із с. Нова Гребля. Захоплено 3 кулемети “Максим”, 10000 російських патронів і 60 гвинтівок. Противник відкинутий за річку. Переправа зайнята нами і захоплено багато полонених, котрі зарубані і розстріляні на місці, але є й залишені живими. Наказав закріпитись і стать” [2, с. 109].

Як бачимо, червоні пощади до полонених не мали. Все залежало від волі командира. Що ж до Котовського, то він був і справді ненаситним у винищенні своїх противників. Але й сам став жертвою цієї ненаситності.

Сьогодні ми вже не славимо героїв громадянської війни, бо бачимо, що більшість з них була одурена фальшивим блиском романтичної слави, а потім знищена тими, кого ця слава сліпила. А сама громадянська війна не принесла Україні волі і незалежності, а, навпаки, вернула її в те ж нестерпне колоніальне імперське ярмо, яке згодом стало надміру важким і жорстоким. Мільйони борців за волю і кращу долю були безпідставно звинувачені в зраді чи шпигунстві, в антирадянській чи контрреволюційній діяльності і розстріляні або замордовані, чи покалічені в тюрмах і таборах.

Не уник цієї жакликої долі і кавалер ордена Червоного Прапора Костянтин Юхимович Шинкаренко. Після закінчення громадянської війни він виконував різні службові обов'язки: був зв'язковим окремої кавалерійської бригади, уповноваженим з вербування бессарабців у кавалерійську бригаду, уповноваженим із заготівлі сіна для бригади в Одеській і Херсонській областях.

У серпні 1925 року Костянтин Юхимовича посилають на навчання в Українську кавалерійську школу імені Будьонного у місто Ворошиловград, яку він успішно закінчив у вересні 1928 року.

Документи свідчать, що К.Ю. Шинкаренко користувався у начальства пошаною. 7 червня 1928 року, в день 10-ліття з часу утворення кавалерійської бригади Котовського, курсанту школи було вручено іменний годинник з таким надписом:

“К.Е. Шинкаренко, командує 1-го Бескавполка отд. кавбригады Котовского за боевые отличия в период гражданской войны” [4].

У вересні 1928 року випускника Української кавалерійської школи імені Будьонного направляють у прикордонні війська ОДПУ в Середню Азію, призначають спочатку помічником начальника застави 46-го Ашхабадського прикордонного загону, а згодом переводять на посаду начальника застави.

В цьому загоні К.Ю. Шинкаренко прослужив понад 4 роки. Брав участь у боротьбі з басмачами у пісках Кара-Кум, зокрема, із загонами Дзіунан-Хана, Шалтай-Батира, Ібрагім-Бека та інших. Тут захворів, був визнаний інвалідом 2-ї групи і в кінці 1932 року демобілізований. Йому було встановлено персональну пенсію республіканського значення по лінії ОДПУ.

З 1933-го по 1935 роки К.Ю. Шинкаренко не працював. Жив з дружиною Вірою Іванівною в Москві, по вулиці Горького 42, кв. 16.

Звиклий до активного службового і громадського життя, учорашній командир прикордонної застави важко переживав свою пенсіонерську самотність. Тому на початку 1935 року звернувся в Октябрський райком партії міста Москви з проханням направити його на

господарську роботу в Наркомат оборони СРСР. Прохання було задоволене. Пенсіонера призначили помічником начальника 12 відділу Розвідуправління РСЧА.

Майже три роки Костянтин Юхимович займався комунально-побутовим облаштуванням працівників ГРУ. Все йшло добре. Та несподівано 23 лютого 1938 року його арештували. Потримали до вечора і відпустили, не пояснивши цієї неприємної акції. Зауважимо, що це був час, коли на всю широчінь розгорталося виконання оперативного наказу наркома внутрішніх справ СРСР М. Єжова № 00486. Енкаведисти не могли пройти мимо Шинкаренка, котрий був родом з Бессарабії, де ще жили його батько, мати, брати і сестри, з якими він, вочевидь, листується. А раз листується, має зв'язок із закордоном, то безсумнівно має бути шпигуном. Отже, його треба ізолювати.

3 березня 1938 року Костянтин Юхимович Шинкаренко був вдруге арештований працівниками Головного управління державної безпеки НКВС СРСР, звинувачений у шпигунстві і 28 квітня цього ж року постановою Особливої наради при НКВС СРСР на 8 років ув'язнений у виправно-трудова табори. Незаслужене покарання відбув від дзвінка до дзвінка в Устьвимилазі Комі АРСР Російської Федерації. Вийшов на волю у 1946 році [3].

Ходив він з тавром викритого, недобитого шпигуна 18 років. Відчуваючи абсолютну безпідставність звинувачень, Костянтин Юхимович ні на мить не припиняв боротьби за свою честь і гідність. Він звертався в різні судові і партійні інстанції, до Берії і Ворошилова, до XIX з'їзду ВКП(б), намагаючись привернути увагу відповідних органів до своєї долі, до тієї жакликої неправди, яку йому приписали слідчі НКВС. Та все було, як батоном по воді. Ось відповідь з канцелярії Президії Верховної Ради СРСР від 3 березня 1948 р. № СД-9959:

*“Гр. Шинкаренко К. Е.
гор. Александров, Владимирской обл.
ул. Первомайская, д. 46.*

*Сообщаем, что Ваше ходатайство о снятии судимости отклонено.
Зам. нач. канцелярии Президиума Верховного Совета СССР.*

И. Бабухин” [4].

Ким відхилено, чому відхилено – автор відписки не каже.

4 вересня 1949 року з таким же проханням Шинкаренко звертається до Маршала Радянського Союзу К.Є. Ворошилова. В своєму листі він описує все своє життя – як він служив у Червоній армії, які посади, нагороди мав, як боровся за радянську владу, як захищав її, переконливо доводив, що ніякої вини за собою не відчував і не відчуває.

“У 1946 році був звільнений з таборів і направлений у м. Александров Владимирської області, де працював на будівельних роботах муляром. У зв'язку з різким погіршенням здоров'я у 1952 році повернувся в Хотин, де дізнався, що найближчі родичі неодноразово піддавались репресіям з боку румунських окупантів за мою участь у Хотинському повстанні і за службу в Червоній армії.

В даний час я хворий на туберкульоз і не можу влаштуватись на роботу, а головне – я убитий морально, що з мене досі не знято тяжке, несправедливе звинувачення. Тому звертаюсь до Вас, як до одного з головних організаторів Червоної армії, в якій я служив з перших днів її створення, з проханням допомогти мені добитися перегляду моєї справи, моєї реабілітації і повернення мені мого партійного квитка, ордена і чесного імені радянського громадянина” [4, арк. 1–2].

Крик душі доповнювався ще й тим, що призначеної йому в 1932 році персональної пенсії він не одержував з 1938 року. Але й на ці листи позитивної відповіді не було. І тільки 24

березня 1956 року Колегія Верховного суду СРСР скасувала постанову Особливої наради при НКВС СРСР від 28 квітня 1938 року і справу про нього судочинством припинила за відсутністю в його діях складу злочину. Про це він дізнався 9 травня 1956 року.

Відновивши своє добре ім'я, Костянтин Юхимович захотів повернути своє житло, а тому рішив уселитися в свою московську квартиру, з якої його енкаведисти забрали 3 березня 1938 року. В ній на той час жила його колишня дружина Віра Іванівна Шинкаренко. Вона не пустила чоловіка в хату, тому він вирішив розв'язати цей вузол через суд. Але 15 жовтня 1956 року нарсуд 6-ї дільниці Свердловського району міста Москви, вислухавши пояснення господині, яка заявила, що з 1938 року припинила сімейні стосунки з позивачем, відмовив йому в задоволенні позову. Так, Костянтин Юхимович доживав свій вік у Хотині покинутим, ошуканим та окраденим і владою, і дружиною. Його реабілітували, відновили в партії, повернули орден, але ніхто не міг повернути втрачених років, здоров'я, сімейного затишку. Певний час він працював командиром-інструктором, а згодом головою комітету ДТСААФ Садгірського, а потім Хотинського районів. Помер у Хотині в 1959 році, де й похований.

Джерела та література

1. Фостій І.П. Гули над Дністром гармати. Борці за народну справу //Радянська Буковина. – 1970. – 7 липня.

2. Г.И. Котовский. Документы и материалы. К истории гражданской войны в СССР. Составители: Чижова Л.М., Муратов Х.И., Белый М.П. и Краснова Н.А. – Кишинев: Госиздат Молдавии, 1956. – 625 с.

3. Центральний архів Міністерства безпеки Російської Федерації. Довідка №10/АН-456 від 13.09.1994 р. по кримінально-архівній справі № Р-5053 на Шинкаренка К.Ю.

4. Архів Чернівецького краєзнавчого музею, ф. 12125-III-4700/239. – 101 арк.

м. Чернівці
18 липня 2006 року

